ХРОНІКА

РОМАН ЗІНЕНКО

ВІЙНА, ЯКОЇ НЕ БУЛО

ХРОНІКА ІЛОВАЙСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ

Частина перша

7–24 серпня 2014 року

2-ге видання, перероблене та доповнене

Харків
«ФОЛІО»
2019

УДК 355.422(477)
З-63

Серія «Хроніка»
заснована у 2018 році

За редакцією
Ю. Є. Бутусова

Вступна стаття
Ю. Є. Бутусова

Художник-оформлювач
Е. О. Балула

У виданні збережено особливості мовлення учасників бойових дій під Іловайськом, а також орфографія та стилістика наведених документів

ISBN 978-966-03-8215-2 (Хроніка)
ISBN 978-966-03-8948-9
ISBN 978-966-03-8949-6 (ч. 1)

© Р. А. Зіненко, 2019
© Ю. Є. Бутусов, вступна стаття, 2019
© Е. О. Балула, художнє оформлення, 2019
© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2018

Мине час.
Війна скінчиться і стане історією.
Щоб зберегти про неї правду в деталях,
літописцям доведеться вивчити
не тільки офіційні документи,
але і перевірити численні свідчення безпосередніх
учасників бойових дій,
відокремити вигадки і маніпуляції
від дійсних фактів і свідчень.
Оцінки, враження і свідчення звичайних людей,
втягнутих у бурхливі історичні процеси,
не завжди співпадають з офіційно оприлюдненими...

Вони зупинили російський наступ

Ця надзвичайна книжка Романа Зіненка написана у дуже рідкісному жанрі — історичний репортаж, хронологія та перебіг боїв очима солдат, опис, в якому відчуваєш нерв та емоції кожного бою, кожної краплі поту та крові. Це вражає, мабуть, тому, що це дослідження та цей твір зробив боєць, який безпосередньо воював в Іловайську та бачив усе, що описано, на власні очі. Книжка є обов'язковою для усіх, хто хоче відчути, якою є війна в Україні, хоче мати в руках ретельно перевірений історичний матеріал, першоджерело інформації.

Іловайська операція — одна з ключових подій Війни за Незалежність, коли невеликі поспіхом створені загони добровольців та армійців нанесли болючий удар по донецькому угрупованню російських найманців і для порятунку ДНР регулярна армія Російської Федерації вторглася в Україну. Саме під Іловайськом вперше за час війни українські бійці взяли у полон 17 російських військовослужбовців, і вперше Україна продемонструвала всьому світу свідчення самих росіян, які спростували брехню Путіна про відсутність російської агресії. Україна показала світу, що здатна дати відсіч російській армії, що є жертвою збройного нападу, і це повністю змінило ставлення до російсько-української війни у всьому світі. Це дозволило укласти Мінські угоди, і вперше країни Заходу стали сторонами врегулювання війни в Україні.

Значення Іловайська стало важливим не тільки через тактику та стратегію — це був моральний вчинок, приклад опору українців в умовах значної переваги російських військ.

Причини Іловайської операції та її значення

4 серпня штаб Антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей видав бойовий наказ військам Сектора «Б» на оточення Донецька.

Донецьк оточували з двох боків. З півночі — з району Верхньорецького підрозділи зі складу 93-ї механізованої бригади мали перекрити основні шляхи сполучення між Донецьком та Горлівкою, вийти до Нижньої Кринки.

З півдня завдавався основний удар — від Старобешевого на Іловайськ, а потім на Харцизьк та Зугрес. Зугрес та Нижня Кринка стоять поруч.

Таким чином, у районі Зугреса кільце оточення Сектора «Б» навколо Донецька мало зімкнутися. Звичайно для повного оточення сил було замало, але задум операції полягав у перехопленні основних шляхів комунікацій.

Для виконання операції командування Сектора «Б» отримало незначні за чисельністю підрозділи зі складу 17-ї, 93-ї та 51-ї бригад. Оскільки для боїв у місті була необхідна мотивована піхота, Сектор «Б» отримав від штабу АТО кілька добровольчих підрозділів МВС та НГУ.

Операцію розпочали підрозділи ЗСУ — 40-й батальйон «Кривбас» та 51-ша механізована бригада, які вступили в бій та понесли перші втрати 7 серпня.

10 серпня в бій пішли добровольчі підрозділи МВС.

14 серпня 2014 року начальник штабу АТО генерал-майор В. Назаров видав розпорядження № 1631, яким визначив завдання добровольчих підрозділів МВС та НГУ по зайняттю кількох населених пунктів — зокрема Іловайська.

Проте під час виконання операції АТО обстановка на фронті швидко змінювалась.

Починаючи з 9 серпня, за наявними даними, регулярні російські війська зайшли на територію України та почали займати ключові пункти фронту. На першому етапі росіяни взяли під контроль ключові вузли комунікацій, застосовували артилерійські обстріли, передавали техніку та проводили навчання найманців, виконували функцію оперативного резерву. Російське командування отримало можливість використовувати ударні загони найманців виключно для атакуючих дій. Таким чином введення російських військ призвело до різкої активізації противника.

12 серпня російські війська вступили в бій за Степанівку на кордоні з РФ у Секторі «Д», щоб пробити «коридор» до Сніжного та відновити пряму трасу сполучення з Ростовом-на-Дону.

20 серпня в бою під Георгіївкою українські війська захопили одразу дві бойові машини БМД-2 зі складу з документами та

картами 76-ї повітряно-десантної дивізії. Стало очевидно, що російські війська не тільки зайняли ділянки кордону, але й виконують значно більші оперативні завдання і будуть просуватися на територію України, поки не зустрінуть значний опір.

Саме місто не було зайнято великим гарнізоном, але противник дуже швидко почав зосереджувати в Іловайську додаткові загони з Донецька.

На 7 серпня Іловайськ займав загін терориста Гіві, який пізніше став називатися батальйоном «Сомалі». Українська розвідка дала інформацію, що на початковому етапі в Іловайську було майже 70—80 найманців. Але при розрахунку сил треба було враховувати, що поблизу Іловайська знаходився Донецьк та Шахтарськ, тому противник мав змогу швидко перекидати резерви. До міста почали прибувати підрозділи бригади «Кальміус», загони «Б-2», «Казачьего союза войска Донского», бригади «Беркут», згодом батальйон «Оплот», у складі якого була танкова рота, та батальйон «Спарта».

Таким чином, українські війська навіть після посилення добровольчими батальйонами НГУ та МВС не отримали кількісну перевагу. Загальна чисельність сил противника, які вели бойові дії в районі Іловайська, була порівняна з чисельністю бойових українських підрозділів.

Противник на цьому напрямі на протязі серпня застосував сили у складі кількох загонів найманців чисельністю до 2 тисяч бойовиків (не одночасно, на протязі усієї операції), які брали участь у боях у самому місті, у селищі Моспине, у Донецьку, Харцизьку, Шахтарську, а також для атак на українські позиції в районі Іловайська та Грабського.

Чисельна перевага у техніці на боці українців не могла бути реалізована на практиці через низьку технічну готовність та нестачу запчастин для більшості бойових машин.

Попри зосередження значних резервів, переломити хід боїв на свою користь силами загонів найманців противник не зміг. Іловайськ перетворився на битву на виснаження, і в цій битві стримати постійний тиск українських військ Сектора «Б» бойовики не могли.

Згідно з даними Головного управління розвідки МО України, російська армія застосувала для оточення Іловайська чотири батальйонних тактичних групи, до 4 тисяч військовослужбовців.

У 2018 році група «Інформспротив» оприлюднила унікальний документ: «Безвозвратные потери личного состава ВС РФ по

состоянию на 6.00 «7» сентября 2014 г.», де вказаний поіменний перелік втрат армії РФ під час боїв липня-серпня 2014-го в Україні. У списку дані 103 загиблих та 384 поранених військовослужбовців ЗС РФ, список повністю відповідає тим численним повідомленням про загиблих, які були раніше оприлюднені в інтернеті.

Ідентифіковані, ймовірно, зведені БТГР зі складу таких з'єднань, в яких були втрати:

- 331-го парашутно-десантного полку 98-ї повітряно-десантної дивізії;
- 137-го парашутно-десантного полку 106-ї повітряно-десантної дивізії;
- 247-го десантно-штурмового полку 7-ї десантно-штурмової дивізії;
- 31-ї десантно-штурмової бригади;
- 8-ї мотострілецької бригади;
- 21-ї мотострілецької бригади;
- 7-ї військової бази (назва російської бригади в Абхазії);
- 6-ї танкової бригади;
- 346-ї бригади спецназу;
- 16-ї бригади спецназу;
- 22-ї бригади спецназу;
- 1065-го артилерійського полку 98-ї повітряно-десантної дивізії.

Судячи з аналізу відео- та фотоматеріалів та даних по втратах, можна припустити, що, скоріше за все, сили противника складалися до 6 батальонно-тактичних груп, які були сформовані зі складу великих з'єднань — 98-ї, 106-ї, 7-ї дивізій, 31-ї, 8-ї та 21-ї бригад.

Таким чином, росіяни мали:

1. Кількісну перевагу у людях — у 3,5—4 рази.
2. Кількісну перевагу у бойовій техніці — у 5—6 разів.
3. Бойову техніку, яка знаходилась переважно в гарному технічному стані, в той час як українська бойова техніка була переважно в незадовільному стані, потребувала постійних ремонтів, не мала нормального технічного обслуговування.
4. Раптовість та неочікуваність вторгнення для українського командування.
5. Війська, що застосовувались зосереджено, в компактних бойових порядках, тоді як українські війська були розтягнені на великому фронті.

Але бойові зіткнення навколо Іловайська з російськими підрозділами 24—28 серпня — до моменту прориву по «коридору», показали, що українські війська можуть цілком ефективно протистояти російській армії в умовах локальної обмеженої війни там, де зберігається управління військами.

Оточені в Іловайську українські командири на чолі з генералом Русланом Хомчаком вирішили не відступати та продовжувати діяти за наказом. Якщо під Луганськом російський наступ призвів до хаотичного відступу та паніки у деяких українських підрозділах, то в Іловайську з початку і до кінця зберігалось тверде управління військами та організація.

24 серпня українці захопили цілий підрозділ з десяти російських десантників зі складу БТГР 331-го полку 98-ї дивізії. А 25 серпня українці захопили сучасний російський танк Т-72Б3 6-ї танкової бригади зі складу БТГР 31-ї десантно-штурмової бригади. 26 серпня були захоплені два десантники РФ зі складу 31-ї десантно-штурмової бригади. Розбита російська колона зі складу 8-ї мотострілецької бригади, знищено три машини МТ-ЛБ.

Трагедія та великі втрати трапились під час прориву, в якому оточені українські війська були поставлені в заздалегідь програшне становище. Керівництво держави віддало наказ виходити «коридором», погодженим з російським військовим керівництвом, тобто противник мав змогу завчасно облаштувати укріплені позиції та підготуватись до бою. Президент Порошенко домовився з президентом Путіним про так званий «зелений коридор» для виходу українських військ.

Втрати росіян під Іловайськом становили, за даними МО України 2018 року, до 200 військовослужбовців. У 2014-му президент України П. Порошенко заявив, що під Іловайськом було знищено «сотні російських військовослужбовців».

На жаль, ці заяви поки що не підтверджуються фактами. Згідно з довідкою про російські втрати від «Інформспротиву», російські війська втратили під час боїв під Іловайськом 34 військовослужбовці загиблими. Також під час боїв українські війська захопили 17 російських військовослужбовців у полон (були звільнені у рамках обміну полоненими).

Також за відкритими даними, які викладені у мережі, можна ідентифікувати до 100 загиблих під Іловайськом та у його околицях бойовиків різних загонів противника в період з 7 по 30 серпня. Думаю, буде реалістично оцінити загальні втрати противника

під час Іловайської операції цифрою понад 200 загиблих, з урахуванням того, що облік найманців майже не проводили і значна частина загиблих у втрати не зарахована.

До моменту прориву з Іловайська 29 серпня втрати російських та українських підрозділів були співставні.

Також встановлено частину втрат у бойовій техніці. Попри швидку евакуацію знищеної техніки, частина втрат росіян зафіксована на фото та відео. Втрати російської армії під час Іловайської операції становили як мінімум 6 танків Т-72 модифікацій Б3 та БА, 6 бойових машин десанту БМД-2, 4 машини МТ-ЛБ, 1 гаубиця Д-30, значна кількість автомобільної техніки. Також було захоплено танк Т-72Б3 (противнику вдалося його повернути після прориву).

Українські воїни могли здатися — скласти зброю та спустити прапор. І вони б залишилися у живих. Але вони не драпанули та не здалися — вони пішли в бій заради держави, армія якої створювалась саме у пеклі таких битв. Іловайськ — це трагедія, подвиг та вічна слава і честь України.

Переконаний, що книжка Романа Зіненка має зайняти своє місце у кожній бібліотеці, це жива історія нашої країни, один із ключів для розуміння війни 2014 року.

Юрій Бутусов

Передмова

Через те, що багато хто брались складати оповість про справи, які стались між нами, як нам розповіли ті, хто спочатку були самовидцями й слугами Слова, тому й я, все від першої хвилі докладно розвідавши, забажав описати за порядком для тебе, високодостойний Теофіле.

Євангеліє від Луки 1:1-3

Свою першу книгу «Іловайський щоденник» я написав і присвятив своєму другу і командиру лейтенанту міліції Денису Томіловичу, який загинув, виводячи нас з оточення по кривавому коридору, 29 серпня 2014 року під селищем Новокатеринівка Донецької області. Після виходу в світ моєї книги до мене надійшло багато відгуків про книгу від читачів і безпосередніх учасників тих трагічних подій. Спілкуючись з бійцями різних підрозділів, родичами загиблих і зниклих безвісти бійців, я дійшов висновку, що моя перша спроба на літературно-хронологічному поприщі, незважаючи на загальне схвалення, виявилася першим невдалим млинцем. Як автор, я досить критично ставлюся до свого твору, в якому я, в дуже стислій формі, спромігся описати лише дуже незначний відсоток того, що відбувалося в серпні 2014 року в Іловайську і навколо цього міста. Це викликало внутрішній поштовх до того, щоб продовжити працювати над Іловайською історією і спромогтися, на підставі свідоцтв і спогадів бойових побратимів з мого й інших підрозділів, більш повною мірою зберегти і оприлюднити правдиву картину тих трагічних подій в історії нашої Держави.

Книга «Іловайський щоденник», яка побачила світ завдяки творчому колективу Харківського видавництва «Фоліо», стала засновним каменем для створення більш широкого оповідання,

що висвітлює події в Іловайську в серпні 2014 року. Книга являє собою живі спогади і свідоцтва тих, хто пройшов іловайським шляхом і кому пощастило вийти звідти живим. Як вірно помітив офіцер батальйону «Кривбас» Юрій Брехаря, дуже важко сповістити без упередження про усі події, які тоді відбувалися. Іловайські події — це не тільки сповнені героїчних вчинків приклади для майбутніх захисників України. На превеликий жаль, якщо висвітлити усі події без прикрас, то перед читачами виникне зовсім інша історія, доповнена багатьма трагічними ситуаціями. Боєць батальйону «Донбас» Вадим Савон виказав цю думку більш конкретно: «Почнеш роз'яснювати, на яких китах лежить результат тих чи інших операцій в ті часи, — і з'ясується, що окрім особистої пришелепкуватої жаги до самопожертви на світ Божий вилазять загальні дезорганізація та неспроможність. А це вже зовсім інша історія».

Метою написання цієї книги було якомога щільніше розглянути, систематизувати в хронологічному порядку і зберегти для майбутніх поколінь спогади учасників Іловайської операції в тому вигляді, в якому вони залишилися в пам'яті бійців. Зберегти факти, дії і враження бійців і офіцерів для майбутнього аналізу. Покласти край деяким міфам, вигадкам і відвертій брехні. Цілком зрозуміло, що усі спогади і враження бійців і офіцерів, які викладені на сторінках цієї книги, є лише їх суб'єктивним власним поглядом на те, чому вони були свідками і співучасниками.

Особливістю даного видання є те, що до спогадів безпосередніх учасників подій додані QR-коди з посиланнями на відео з місця подій, які дозволяють читачам не тільки прочитати спогади учасників, а і побачити усе на власні очі. Для цього потрібно лише мати певний додаток для зчитування QR-кодів на мобільному телефоні, навівши який на посилання, можна буде переглянути відео.

У книзі я намагався не торкатися обговорення доцільності або недоцільності наказів і дій керівництва. Деякі бійці в своїх спогадах торкалися цієї теми, але особисто я намагався не давати будь-яких оцінок. За своєї більшості, співавтори книги являють собою представників рядового складу або командирів нижньої і середньої ланки, яким недоречні обговорення наказів. Тому від учасників іловайських подій викладені виключно факти. Зміст книги викладено таким чином, що спогади і свідчення безпосередніх учасників перетинаються зі статистичними, офіційно оприлюдненими даними, щоб описані події можна було розглянути

не тільки з окопу, а і з точки зору штабів і високих кабінетів. Читач зможе особисто відчути певний контраст і уявити цілковиту картину тих трагічних подій.

Усі діючі персонажі і події у книжці є цілком реальними. Жодного вигаданого або збірного персонажа або події в книзі немає. Можливі деякі незначні помилки в окремих деталях, але не в цілому. Багато фактів, викладених на сторінках цієї книги, можуть викликати обурення і палкі суперечки. Тим краще. В суперечках народжується істина.

Як автор книги хочу підкреслити, що книга, яку читач тримає в руках, не є історією бійця батальйону «Дніпро-1». Автор лише один з багатьох учасників Іловайської операції. Мені випала доля і честь бути свідком героїзму багатьох справжніх героїв і патріотів України, які мають увійти в історію нашої Держави. На превеликий жаль, багато хто з них загинув. Саме заради них і написана ця книга. Саме цим бійцям належить честь, повага і пошана. Другорядною метою написання цієї книги є зберігання живих свідчень тих, хто вижив під час цієї операції. Останнім часом, завдяки деяким журналістам, військовим історикам і засобам масової дезінформації, тиражуються вигадані і спотворені версії іловайських подій, які ґрунтуються не на реальних фактах, а на вигадках, міфах і маніпулюваннях фактами. З'являються шахраї і «псевдогерої», які намагаються спекулювати на темі Іловайська і вигадують свої «бойові шляхи», серед яких згадують і Іловайськ. Саме тому, на мою думку, важливо зберегти живі свідчення і перевірені спогади тих, хто безпосередньо приймав участь в тих подіях. Жодне реальне ім'я не має бути забутим. Я намагався вигукнути ім'я кожного, кого торкнувся Іловайськ і до кого мені пощастило достукатись, на увесь цілий світ. Наскільки мені це вдалося — нехай судять бойові побратими і читачі. Відразу хочу вибачитись за те, що не зміг згадати на сторінках цієї книги усіх, хто там був. За те, що не зміг дізнатися і описати усе, що відбувалося. За те, що в чомусь, можливо, помилився або щось пропустив. Я зробив те, на що був здатен, на що вистачило моїх здібностей і сил та що Бог поклав на душу. Якщо у когось вийде краще і більш детально розповісти про Іловайські події, я з вдячністю потисну йому руку.

Хочу подякувати бійцям батальйонів «Дніпро-1», «Миротворець», «Херсон», «Донбас», «Кривбас», «Шахтарськ», «Азов», 42-го батальйону територіальної оборони й усіх інших бійців багатьох підрозділів, які приймали участь в Іловайській операції,

за допомогу в створенні цієї книги, а також усім тим, хто допоміг в редагуванні і публікації.

Бійцям і офіцерам батальйону «Донбас»

Полковнику Власенку В'ячеславу Петровичу

Тарасу Костанчуку
Ігорю Гевку
Михайлу Ніколову (Лєрмонтову)
Дмитру Кулішу
Юрію Михальському
Віктору Дєгтярьову
Олександру Дейнезі
Сергію Міщенку
Леоніду Корнійчуку
Анні Ілющенковій
Володимиру Бабенку
Богдану Кириченку
Андрію Полякову
Сергію Тіунову
Олександру Кравченку
Олександру Пєчнікову
Віталію Яцику
Дмитру Єсаулову
Руслану Покумейку
Ігорю Чайковському
Святославу-Андрію Грушевському
Олександру Ванеку
Віталію Фоменку
Олександру Бондаренку

Бійцям і офіцерам батальйону «Дніпро-1»:

Миколі Криворотьку
Олександру Крюкову
Володимиру Тугаю
Віталію Саприкіну
Володимиру Мазуру
В'ячеславу Фокіну
Олександру Мінаєву
Дмитру Бойку
Олексію Рубцю
Вадиму Куприкову
Сергію Алещенку
Максиму Лунєву
Олександру Гостищеву
Дмитру Булашенку
Андрію Добровольському
Віталію Сові
Костянтину Кравченку

Бійцям і офіцерам батальйону «Кривбас»

Юрію Стасовському
Юрію Брехарі
Денису Зикунову
Денису Золотарьову
Віталію Бунчикову
Андрію Новохатьку
Сергію Павленку
Ігорю Павлову
Сергію Бондаренку
Сергію Колєсніку
Валерію Гимбицькому

Бійцям і офіцерам батальйону «Миротворець»

Командиру батальйону Андрію Тетеруку

Всеволоду Стеблюку
Дмитру Сіроштану

Сергію Цуркану
Юрію Бурляю
Володимиру Волошину
Ігорю Дебелому
Миколі Омельченку
Олександру Ковальчуку
Дмитру Богушу
Володимиру Мінку

Бійцю 42-го мотопіхотного батальйону

Івану Погорелому

Бійцям і офіцерам
1-ї РТГр 92-ї окремої механізованої бригади

Олександру Шишкіну
Андрію Мудраку
Андрію Микитенку
Роману Бойку

Бійцям 93-ї окремої механізованої бригади

Геннадію Єфремову
Володимиру Скрабунову
Ярославу Проскурі
Володимиру Кривульському
Денису Закусілову
Едуарду Чітадзе
Олегу Борисову
Василю Новоселову

Бійцям і офіцерам 51-ї окремої механізованої бригади

Андрію Постернаку
Миколі Кравчуку
Валентину Кіяну
Володимиру Зинчуку
Костянтину Ковалю
Михайлу Роговенку
Юрію Білозіру
Віктору Мироненку
Антону Нестеренку
Сергію Бучку
Дмитру Гащуку

Бійцям і офіцерам роти «Світязь»

Роману Коротицькому
Володимиру Юхимюку
Андрію Квачу

Бійцям і офіцерам батальйону «Азов»

Юрію Єременку
Юрію Анучіну
Ігорю Княжанському

А також багатьом іншим бійцям і офіцерам 51-ї, 93-ї і 17-ї бригад ЗСУ, 39 БТрО, офіцерам 73-го Центру спеціальних операцій і оперативного командування «Південь», бійцям Добровольчого Українського корпусу «Правий сектор», батальйону «Шахтарськ», які не побажали бути оприлюдненими, але доклали

своїх зусиль і допомогли своїми спогадами створити найбільш повну реальну історію Іловайських подій на сьогоднішній день.

Окрема подяка представникам Міжнародної асоціації дослідників фортифікації і Місії «Евакуація 200», які восени 2014 року доклали значних зусиль з пошуку і документуванню тіл загиблих українських бійців. В архіві пошуковиків зберігаються унікальні свідчення і експонати, які згодом будуть предметом ретельних досліджень тих, хто візьме за мету з'ясувати, що ж насправді сталося в серпні 2014 року навколо Іловайська і під час виходу українських колон по кривавому коридору.

Також хочу подякувати журналістам і фотографам, які доклали значних зусиль і теж працювали над оприлюдненням і збереженням окремих фактів і подій, які автор також використав під час роботи над цією книгою:

редактору сайту Цензор.нет Юрію Бутусову,

одеському журналісту Геннадію Кулікову (творчій псевдонім Олександр Сибірцев),

Михайлу Жирохову,

фотографам Максу Левіну, Маркіяну Лисейку, Максиму Дондюку, Юрію Величку, Вікторії Ясинській, Максиму Войтенку, Павлу Нєтьосову, Юрію Брехарі та багатьом іншим, фотографії яких були використані в цій книзі.

Хочу також зазначити, що робота над цією книгою була б неможлива без допомоги мого друга дитинства Сергія Володимировича Нікітюка, який підтримував мене і мою родину під час довготривалої роботи над створенням цієї книги.

На превеликий жаль, багато хто з моїх побратимів і колишніх командирів, незважаючі на чисельні мої спроби долучити їх до цієї роботи, з різних причин не виявили палкого бажання і не знайшли часу допомогти у висвітленні окремих подій, щоб залишити свої свідчення і спогади для історії. Тож залишимо оповідання без згадки про них. Можливо, вихід книги і поширення інформації про ці події спонукає їх прийняти більш активну участь в збереженні спогадів і свідчень про Іловайськ, які, мабуть, будуть додані до наступних редакцій цієї книги або описані іншими учасниками в майбутніх книгах.

ХРОНІКА ІЛОВАЙСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ

7–24 серпня 2014 року

Кожен солдат, боєць, командир, група, підрозділ мають право на свій подвиг і на пам'ять про себе. Цього заслуговують усі, від добровольця і рядового до генерала. І про це варто залишати спогади на згадку як гідні приклади для майбутніх захисників України.

Заступник керівника артилерії Сектору «Б»
полковник Сергій Мусієнко (Редут)

Минуло два роки з моменту проведення Іловайської операції, а усі ті події стоять перед очима, нібито це було учора. За два роки зібралося достатньо багато інформації про Іловайську операцію зі спогадів учасників тих подій. Кожен надає суб'єктивний опис, виходячи з особистої посади, ситуації, в якій опинився, місцезнаходження і психологічного сприйняття.
Я бажав би розглянути Іловайські події з психологічної точки зору. Вона не менш важлива. Тому що тільки так можна об'єктивно сприймати події серпня 2014 року. Тому що Іловайська операція це не спортивний турнір з волейбола і не телевізійна гра. Це критична і трагічна ситуація, в якій опинилися наші люди, раніше не воювавши, а більшість навіть ніколи не служивши в армії. Так, це були високо мотивовані і патріотично налаштовані люди, більша частина з яких дійсно переслідувала на меті захист незалежності і цілісності України.

Виконуючий обов'язки
командира батальйону «Донбас»
доброволець В'ячеслав (Філін) Власенко

Окремі підрозділи Збройних сил України почали виконувати бойові завдання в районі Іловайська ще задовго до сумнозвісного Іловайського котла. Опорні пункти і базовий табір 39-го батальйону територіальної оборони були облаштовані поблизу Іловайська ще в липні місяці, але початком подій, безпосередньо пов'язаних з операцією зі звільнення міста Іловайська, можна вважати висування в напрямку цього міста підрозділів 51-ї окремої механізованої бригади, 93-ї окремої механізованої бригади, 17-ї окремої танкової бригади, 40-го батальйону територіальної

оборони й окремих груп сил спеціального призначення, які спільно виконували завдання з блокування міста Іловайська з перших чисел серпня 2014 року. Загальний план передбачав, окрім блокування Іловайська, підсилення ділянки державного кордону силами 3-ї БТГр 51-ї окремої механізованої бригади. З невизначених причин саме ця група не спромоглася вчасно висунутись повним складом для виконання завдання з блокування важливої траси Шахтарськ—Харцизьк—Донецьк і залишилась на базі 40-го БТрО під Старобешевим. Лише окремі підрозділи з цієї групи виконали наказ і закріпилися на позиціях навколо міста Іловайська.

Олексій Коновал. Керівник штабу механізованого батальйону 93-ї механізованої бригади. Селище Грабське. Початок серпня 2014 року. (З інтерв'ю, оприлюдненому на інформаційному ресурсі Цензор.нет):

«У перших числах серпня 2014 року ми прибули в базовий табір 51-ї окремої механізованої бригади. Там ми переночували і вирушили в напрямку Іловайська. Рухались разом з бійцями-розвідниками 40-го батальйону територіальної обо-

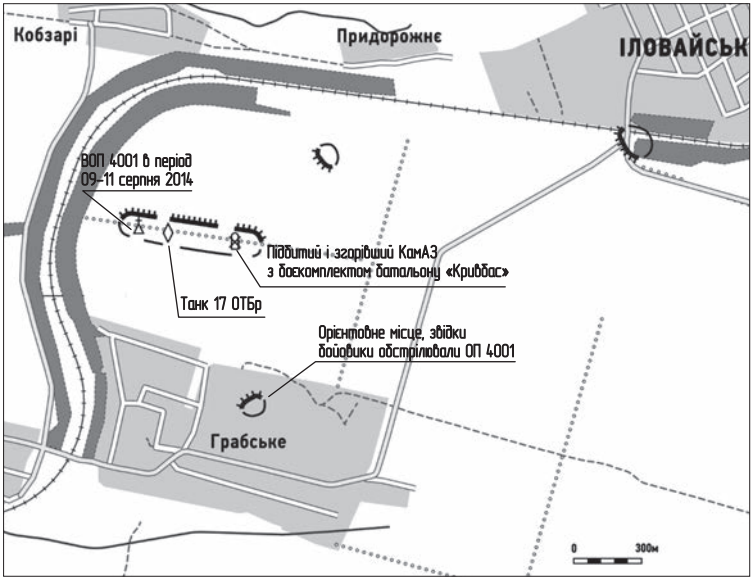

Розташування перших позицій українських бійців поблизу Іловайська

рони. Наш загін поділили на дві окремі групи. Я вирушив з відділенням піхотинців, танком, однією бойовою машиною піхоти, одним БРДМом і сьома бійцями 40-го батальйону «Кривбас». Нашим завданням було закріпитися за селищем Грабське — це майже на околиці Іловайська. Інші відділення стали в інших селищах навколо цього міста. Загальною метою було блокування міста Іловайська з різних боків. 40-й батальйон територіальної оборони окопувався поблизу дороги, а ми, щоб не привертати до себе особливої уваги, розташувалися в лісосмузі і гідно усе облаштували і замаскували.

У самий перший день по наших бійцях, які щойно почали окопуватись, почав працювати снайпер. Ми з гармати БМП вдарили в напрямку стрільця і він замовк. На другий день взагалі було тихо. Єдиною пригодою стало затримання на шляху двох бойовиків. Вони рухалися по шляху і були зупинені нашими бійцями. Спочатку вони голосили, що свої, але коли в них виявилися документи так званої ДНР, то відразу були передані розвідникам. А на третій день на шляху з'явилися три мікроавтобуси з «сепарами». Коли з бусів повилазила піхота і почала розосереджуватися, я наказав навіднику БМП відпрацювати по них. Навідник їх підпалив і все вгамувалося».

Батальйон «Кривбас». Сергій Колєснік:

«Отже ще 5 серпня 2014 року командування 40-го БТрО отримало наказ про вхід силами нашого підрозділу у місто Іловайськ, зачистки його від незаконних збройних формувань і блокування та взяття під контроль доріг біля міста. Але для такої штурмової-наступальної операції треба було задіяти значну кількість особового складу та важкої техніки, тому що було відомо про присутність у місті бойовиків близько 400 чоловік та 8 танків (один з яких не робочий), мінометних розрахунків не меньше 10 штук.

Командир батальйону Мотрій О.В. віддав наказ про зняття вже встановлених блокпостів № 17, 20, 21. Переселення послабило блокпост № 22, де зібрався особовий склад у базовому таборі смт Старобешево. Пояснивши нам, що ця змушена міра заподіяна для виконання наказу штабу Сектору.

Було проведено розвідку неподалік міста Іловайська, в результаті якої було виявлено один опорний пункт незаконних збройних формувань з бетонних споруд по центральній дорозі Кутейникове — Іловайськ за мостом, де вилучили пластид. Було

також виявлено засідку на мосту і ще один опорний пункт з бетонних споруд східніше міста Іловайська поблизу селища Покровка.

Старшим групи розвідки того дня був боєць Добровольчого українського корпусу «Правий сектор» Ткаченко А.А. (Сич). Ним було вирішено завдати мінометного обстрілу по опорному пункту бойовиків біля Покровки. Скоригувавши залпи мінометів ЗСУ по опорному пункту терористів, ми виявили неподалік цього посту замаскований у лісосмузі табір бойовиків, які почали стріляти куди попало. Телефоном було запропоновано провести ще декілька залпів по нових координатах. Але нам відмовили, повідомивши — ліміт на сьогодні закінчено. Хто це нам відмовив та з яких причин мені не відомо».

7 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

Саме цього дня, після наради, командир батальйону «Азов» Андрій Білецький повідомив керівному складу батальйону про те, що силами добровольчих підрозділів планується операція в місті Іловайськ, яке знаходиться південно-східніше Донецька і розташовано в Секторі «Б», яким керує генерал-лейтенант Руслан Хомчак. У нього достатньо різноманітної техніки, але дуже бракує піхоти. Саме тому на високому рівні було прийняте рішення про те, що батальйон «Азов» разом з іншими підрозділами долучається до спільної операції в Секторі «Б» і буде виконувати роль тієї самої піхоти.

■ Перший бій Іловайської операції за Степано-Кринку

До участі в операції також готувались й інші добровольчі батальйони. Окрема розвідувальна група 40-го батальйону територіальної оборони отримала завдання провести розвідку і зачистку деяких населених пунктів навколо міста Іловайська. На той час у складі батальйону «Кривбас» були декілька окремих розвідувальних груп, що проводили розвідку і першими оглядали місцевість, на якій планувалось виконувати завдання батальйону.

Одним із перших бойових зіткнень навколо Іловайська був бій 7 серпня 2014 року під селищем Степано-Кринка. Селище розташоване в десяти кілометрах південно-східніше міста Іловайськ. У тому бою приймали участь бійці батальйону «Кривбас»; ДУК «Правий сектор» (загін Сича); відділення третього полку спецназу у складі десяти бійців на вантажному «Уралі»; група з восьми бійців 74-го окремого розвідувального батальйону на бронетранспортері БТР-80 «Дракон»; два танки і бойова машина піхоти зі складу 51-ї окремої механізованої бригади.

Рано-вранці зведена група вирушила до селища Степано-Кринка. До початку операції були отримані дані розвідки про те, що в полі поблизу селища Степано-Кринка бойовиками був обладнаний укріплений район. Спочатку за координатами розташування укріплень терористів відпрацювали українські реактивні установки БМ-21 «Град», але цей обстріл виявився не прицільним і майже не заподіяв ніякої шкоди бойовикам.

Поки по позиціях поблизу селища працювала артилерія, спільні сили вищезазначених підрозділів накопичувалися на опорному пункті 39-го батальйону територіальної оборони поблизу зерносховища на околиці селища міського типу Кутейникове. Групі довелося чекати танки, які з деяких технічних причин трохи затримувалися. Дочекавшись техніки, зведений загін загальною колоною вирушив у бік Степано-Кринки по ґрунтових шляхах серед полів. Під час руху в деяких лісосмугах був помічений підозрілий рух і тому танки і БМП, які йшли в голові колони, відпрацьовували підозрілі ділянки маршруту. Трохи позаду техніки рухалися бійці на УАЗах з декількома автоматичними

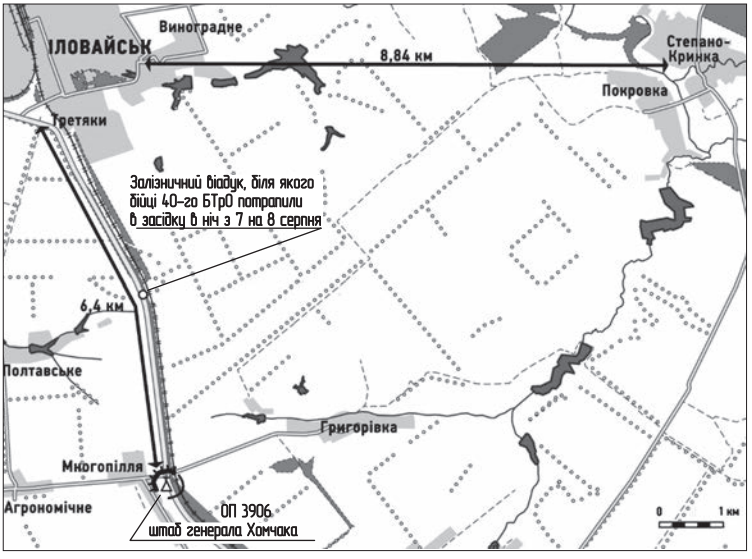

Схематичне пояснення на якій відстані від Іловайська знаходилося селище Степано-Кринка

станковими гранатометами, а позаду них — усі інші бійці в різноманітному транспорті.

В одній з лісосмуг був виявлений ворожий дозор, який вів спостереження за нашою колоною. Із замаскованої позиції бойовики здійснили декілька пострілів у нашому напрямку. У відповідь, не жаліючи боєкомплекту, відпрацювали наші танки. Після відпрацювання танками територію ретельно зачищали бійці спецназу і нашої розвідки. Під час зачистки цієї ділянки були знайдені матраци, на яких «сепари» вартували в секреті і спостерігали за шляхом до Степано-Кринки. Була знайдена граната РГ-42 і натільна іконка. Гранату прибрав собі один із бійців 74-го окремого розвідувального батальйону — старший солдат В'ячеслав Кухтін, а іконку залишив собі боєць «Кривбасу» Сергій Бондаренко.

Відпрацьовуючи таким чином усі лісосмуги, колона рухалася в напрямку вищезгаданого селища.

Нарешті колона дісталася до відкритої ділянки поблизу Степано-Кринки з великою оранкою. Рухаючись по культивованому полю, бійці раптово натрапили на позиції бойовиків і зав'язався бій. Спочатку бій виглядав, як не дуже щільна стрілянина з боку бойовиків і міцна відповідь з танків. Найпершими в атаку вирушили бійці «Правого сектору». Вони відірвались вперед на значну відстань і доповідали по радіостанції, що ведуть бій і потрібна підтримка. Бронетранспортер зі спецназом вирушили вперед. За ними пішли танки, бойова машина піхоти і БРДМ з окремою групою розвідників батальйону «Кривбас» під керівництвом майора Кордабньова. Інші бійці «Кривбасу» залишилися з легковим транспортом і вантажним «Уралом» спецназу прямо посеред поля поблизу невеличкого пагорба. Схоже це були залишки старовинного кургану. Раптово противник почав вести вогонь з замаскованої позиції по групі прикриття під курганом.

Батальйон «Кривбас». Сергій Колєснік:

«З особового складу 40-го БТрО було сформовано штурмову группу близько 120 чоловік. У складі розвідки 40-БТрО

10 чоловік, 10 чоловік розвідки «Правого сектору», 60 чоловік новосформованої групи 40-го БТрО.

Після отримання наказу та постановки завдання на двох БРДМ, на двох легкових автомобілях та грузовому автомобілі — висунулись праворуч м. Іловайська між с. Покровкою до місця, з якого велась остання коректировка вогню (06.08.2015 року).

До місця (до початку штурму) підрозділ не дійшов, потрапивши знову в добре організовану засідку НЗФ. Наслідки засідки: 1 вбитий військовослужбовець ЗСУ; виведення зі строю 1 БРДМ, 1 легковика. Штурмова група вимушена була відійти, тому що майже для всіх це був перший бойовий досвід, перша засідка, в яку вони потрапили, перший вбитий та поранений. Виявилось, що підрозділ, який готувався для оборони, як штурмовий психологічно не готовий».

Номер розрахунку АГС-17 батальйону «Кривбас»
Сергій Бондаренко згадує про той бій:

«Нас з АГСами притиснули за пагорбом. Ми намагалися прикривати з автоматичних гранатометів передову групу, яка вирушила вперед, але, як на зло, ніхто з передової групи не був в змозі дотепно скорегувати вогонь. Ми вагалися міцно насипати, тому що боялися влучити по своїх бійцях, які вирушили вперед і не зрозуміло, де знаходилися в той час. У цей момент ліворуч від нас почав працювати «сепарський» автоматичний гранатомет, але гранати розривались відносно далеко від нас, поблизу лісосмуги. Пагорб заважав ворогу вести по нам прицільний обстріл, оскільки для цього потрібно було працювати по навесній траєкторії.

У той день було дуже спекотно, а бійці не запаслися достатнім запасом води, оскільки не розраховували на довге протистояння і сподівалися знайти воду в селищі. Раптом небо затягло хмарами і пішов літній дощ, який трохи вгамував спеку, але спека була не самим небезпечним в той день. Майже безперервно то затухаючи, то поновлюючись з новою силою, тривав бій.

З кузова вантажного «Уралу» достатньо результативно працював снайпер 40-го батальйону Батя. Накрившись бронежилетом, Батя вирахував і вразив трьох ворожих стрільців. Робота Баті не пройшла непомітно, і по «Уралу» почали достатньо прицільно летіти кулі. Батя залишив машину і зайняв

нову позицію за пагорбом. У відповідь ворог достатньо міцно вів вогонь зі стрілецької зброї і гранатометів. Були моменти, коли майже неможливо було висунути голову із-за пагорба. Завдяки пагорбу позиція бійців «Кривбасу» була достатньо захищеною, але навколо простягалося розоране поле. Будь-куди переміститися або виконати якийсь маневр було неможливо. Щоб вести результативний вогонь, потрібно було розташувати автоматичні гранатомети на зручній позиції, а рухатися по відкритому полю було рівнозначно самогубству. Боєм тоді керував заступник командира 40-го батальйону полковник Юрій Синьковський».

Саме тоді бійці батальйону «Кривбас» вперше відчули на собі обстріл з важкого міномета. Ворог зрозумів, що українських бійців неможливо дістати звичайною зброєю і запросили підтримку мінометів. Це вже складало неабияку небезпеку, оскільки міномет працює по навісній траєкторії і важкі міни цілком здатні знищити усіх, хто знаходився за пагорбом. Звісно, що обладнати достатньо міцні укріплення ніхто не встиг. Транспорт і бійці розташовувалися просто неба на землі. На щастя, мінометний обстріл був зовсім не прицільним. Міни лягали на відстані чотирьох сотень метрів, але це не полегшувало ситуації. Будь-якого моменту ворог міг відкорегувати вогонь.

Старший групи 74-го окремого розвідувального батальйону капітан ЗСУ «Дракон»:

«У той час, коли бійці «Правого сектору» пішли через поле по лівому флангу, нас притиснули до центральної лісосмуги. Я наказав БМП створити прохід у лісосмузі і відпрацювати по помічених вогневих точках противника з лівого флангу. Бойова машина вирушила виконувати завдання, а слідом за нею вирушив і наш бронетранспортер. Разом з БМП вони достатньо міцно насипали по ворожим позиціям. Хочу окремо виділити нашого кулеметника на БТРі солдата Дмитра Скорика.

Раптом з лівого флангу почав працювати ворожий крупнокаліберний 12,7-мм кулемет. Наші БМП і бронетранспортер відпрацювали по позиції ворожого кулеметника, але, схоже, значної шкоди йому не заподіяли. По броні бронетранспортера почали влучати крупнокаліберні кулі. Першою відійшла бойова машина піхоти, а за нею відійшов і наш БТР.

З виходом на пагорб бійці 40-го батальйону пішли вперед метрів на 50—100. БРДМ також залишився зверху. Противник почав щільно атакувати нашу техніку, внаслідок чого по одному з двох наших танків влучили з ручного протитанкового гранатомета. Завдяки тому, що ворожий гранатометник стріляв зі значної відстані — близько трьохсот метрів, снаряд, що влучив, застряг у динамічному захисті танка. Декілька хвилин набій ще палав, але потім один із членів екіпажу підійшов і власноруч витягнув залишки ракети з динамічного захисту танка і відкинув його на поле. Це виглядало доволі сміливо, оскільки повсюди свистіли кулі.

На той час мій кулеметник РПК Федоренко займав позицію трохи подалі від створеного технікою проходу, з правого боку лісосмуги. Він вів вогонь із зайнятої позиції, але був помічений ворогом і по ньому відкрили вогонь і влучили. Спочатку я нічого не зрозумів. Він щось мичить в мій бік, а я, знаходячись на відстані в декілька метрів від нього, нічого не можу почути. Я ще вигукнув йому: «Чого мичиш? Відходь сюди!» А сам вже починаю розуміти, що відбувається якась халепа. Дивлюся і бачу, що мій боєць біліє. Тут вже ліворуч від мене метрах в п'яти був Славко Кухтін, який вигукнув: «Федора поранено!» Славко з одним із бійців спецназу підбігли до Федора і почали його роздягати. Побачили невеличку дірку в грудині. Я наказав негайно евакуювати пораненого до бронетранспортера. Бійці швидко потягли його подалі від зони ураження. Тоді вже на Федорі не було ані каски, ані бронежилета. Бійця дотягли і завантажили в бронетранспортер, і я помічаю, що він увесь білий. Я говорю: «Негайно зробіть йому укол!», але в той момент усі трохи розгубились. Тоді я особисто вколов йому знеболювальне вище коліна і наказав водієві бронетранспортера Данилу негайно вивозити Федоренка до лікарів. У той час ми знову потрапили під обстріл зі стрілецької зброї, але водій «Уралу» Руслан з 3-го полку спецназу вирушив до нас автівкою і прикрив евакуацію. До нашого бронетранспортера також завантажили і пораненого бійця-спецназівця, в якого було кульове поранення ноги в районі паху».

У цей час почали надходити повідомлення від передової групи про те, що бойовики намагаються декількома групами обійти бійців у полі поза лісосмугами. Також доповідали про влучну роботу наших танків по бліндажах і укріпленнях бойо-

виків поблизу селища. Раптово невідомо звідки на полі з'явився боєць-розвідник «Кривбасу» Михайло Желєзняк і, зупинившись на відкритому місці, навколо якого свистіли кулі, повідомив, щоб ми були обережні з вогнем зі своїх автоматичних гранатометів, оскільки попереду знаходяться наші. Потім він швидко побіг до одного з УАЗів, щоб дістатися до передової групи, яка вела бій. Було потрібно терміново вивезти пораненого в стегно бійця «Правого сектору» Богдана Радецького. Тоді бійці за пагорбом були вражені сміливістю Михайла. Батько пораненого, який також був бійцем «Правого сектору» з позивним Іспанець, вивіз сина в безпечне місце до базового табору нашого батальйону. Після того Іспанець повернувся до нас і привів на допомогу ще одну групу «Правого сектору», з якою ми бачилися поблизу селища міського типу Кутейникове.

По рації надійшло повідомлення від нашої передової групи про те, що нашими бійцями був втрачений БРДМ. У БРДМі виявилося пошкоджене рульове керування і заклинило кулемет. Окрім того, усі колеса броньовика були прострілені. Бійці звер

Микола Колєсник, Дмитро Корчинський і бійці батальйону «Кривбас» Олексій Кущ (волонтер), Іван Рубаняк, Іван Щербак, Сергій Коліберда, Максим Зима, Олексій Бєліков.
Фото: Андрій Михейченко

талися до механіка-водія з пропозицією вивезти усіх на броні через поле, що простріювалось, але механік доповів, що нічого не вийде і броньовик більше не здатний рухатись. Щоб не залишати техніку ворогу, Андрій Шиян вирішив пошкодити броньовик і кинув у люк водія дві гранати Ф-1. Протягом бою у танків і бойової машини піхоти майже повністю скінчився боєкомплект. У телефонному режимі командир батальйону полковник Олександр Володимирович Мотрій надав наказ на відхід, оскільки підрозділ зав'яз на незручній позиції і не мав можливості поповнити боєкомплект. Бійці не змогли увійти в селище і були змушені відійти з позиції, щоб уникнути зайвих втрат.

З лісосмуги, що знаходилася ліворуч від пагорба, виїхав один з наших танків, який повернувся з бою. Схоже, в танк поцілили з гранатомета, оскільки надгусеничні коробки по правому борту палали вогнем. Після зупинки машини танкіст вискочив з танка і за допомогою пляшки з водою намагався пригасити полум'я. В самий останній момент перед відходом бійці «Правого сектору» запросили підтримку вогнем по високовольтному стовбуру, за яким, за їх спостереженням, знаходилося близько трьох десятків бойовиків в облаштованих позиціях. Сергій Бондаренко стягнув з пагорба свій АГС-17 і кинув декілька гранат у зазначеному напрямку. Після того як надійшло підтвердження про прицільне влучання, боєць відпрацював по позиції бойовиків увесь равлик з набоями. За свідченням спостерігачів, противник поніс значні втрати».

Саме під час того бою поблизу Степано-Кринки загинув майор Кордабньов Володимир Олександрович, який був найдосвідченим офіцером з інженерно-саперної справи в підрозділі «Кривбас». Для майора Кордабньова це вже була третя війна в його житті. Раніше він приймав участь в бойових діях в Афганістані і на Кавказі. Ворожа куля влучила в шию, від чого Володимир загинув. Скоріш за все, працював снайпер. Також під час цього бою було двоє поранених бійців батальйону «Кривбас», один боєць третього полку спецназу, боєць 74-го ОРБ Федоренко і боєць «Правого сектору» Богдан Радецький.

Після цього усі групи почали організований відхід. Бійці зайняли свої місця в транспорті і вирушили в напрямку Кутейникового. Сергію Бондаренку довелося сісти в вантажний «Урал» бійців 3-го полку спецпризначення, оскільки його УАЗ поїхав

з пораненими і загиблим майором Кордабньовим. Також і бійці, які залишили нерухомий БРДМ, були змушені замість своєї машини сісти на броню одного з танків 51-ї бригади. Укріплений район поблизу Степано-Кринки виявився достатньо якісно облаштований бойовиками. Зайняти його зненацька не вдалося, але все ж таки операція дозволила зібрати багато корисної розвідувальної інформації з розташування ворога на цій ділянці і нанести йому значних втрат.

Під час повернення до базового табору не обійшлося без курйозів. Боєць у кузові вантажівки помітив, що один з бійців почав хрипіти і задихатися. Декілька бійців, ненавмисно навалились на його автомат і бійцю ременем здавило горло. Знадобилось терміново надавати бійцю допомогу прямо в кузові вантажівки. Стояла звична серпнева спека і після бою в горлі було сухо, як у пустелі. На щастя, у врятованого бійця за спиною був резервуар з водою. Це допомогло трохи вгамувати спрагу. На зворотному шляху бійці побачили покинутий УАЗ батальйону «Кривбас». Виявилося, що від сильної спеки закипів двигун. УАЗ віз поранених і загиблого майора, яких терміново перевантажили в іншу машину, а сам УАЗ покинули, щоб не втрачати дорогоцінний час для рятування бійців. Полковник Юрій Синьковський вирішив не кидати машину напризволяще і тому наказав зачепити УАЗ мотузкою до бронетранспортера бійців 74-го ОРБ «Дракон» і дотягнути автівку до базового табору батальйону «Кривбас» під Старобешевим.

Батальйон «Кривбас». Сергій Колєснік:

Для 40-го БТрО це був день початку Іловайської операції. Для багатьох — це перший бойовий досвід. Це констатація для одних і розуміння для інших першої бойової втрати. Втрати людини, яку просто бачив і не знав близько. Загинув Кордабньов Володимир Олександрович. На мою думку, на початку цього дня ще не було розуміння того, що йде війна. Не було як для офіцерів, так і для солдат. Повне усвідомлення того, що відбувається, прийде трохи згодом...

Не дуже багато людей знають про те, що підготовка до цієї операції була ще 6 серпня, а диверсійно-розвідувальні заходи в бік Іловайська почалися ще в червні. У червні більш-менш все було вдало: збір інформації, інформаторів, віджатий пластид, а найголовніше — не було втрат. Інформація доповідалась ко-

мандирам, а командири доповідали на самий верх. Мене цікавить питання: а хто їх слухав на самому верху?

Якось вийшла в мене відверта розмова з комбатом. Думок багато... Від інформації, від втрат, від кількості і стану техніки, від підготовки особового складу та розуміння стану речей.

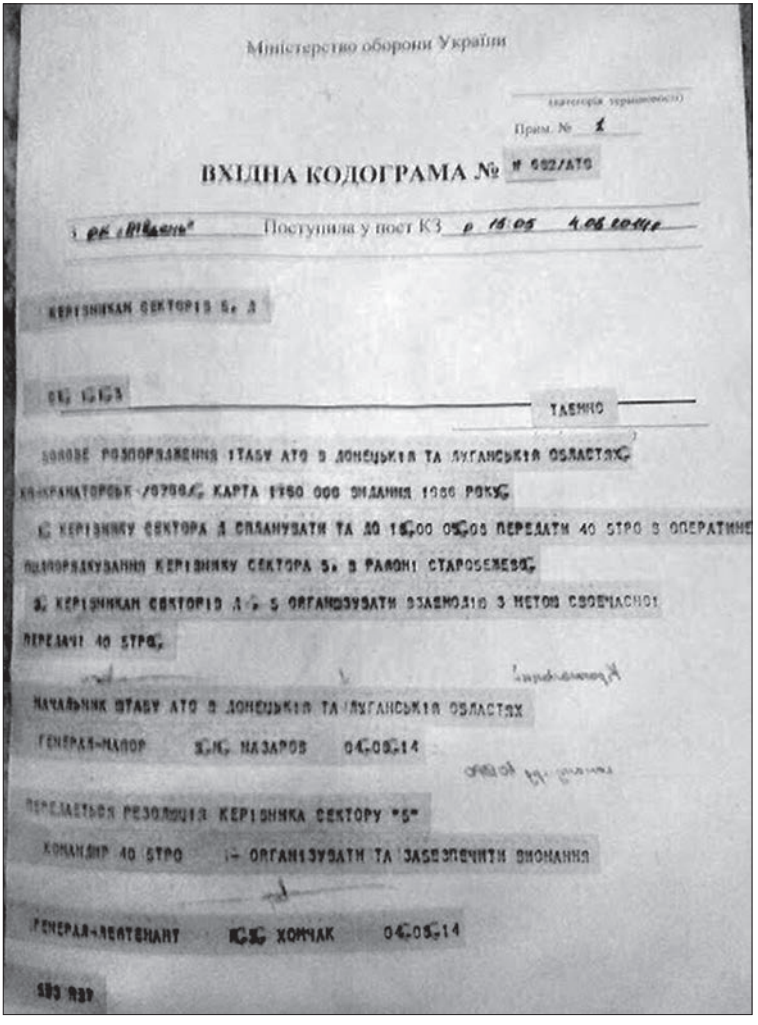

Міністерство оборони України

(категорія терміновості)

Прим. № 1

ВХІДНА КОДОГРАМА № 692/АТО

від "Вівчар" Поступила у пост КЗ о 15:05 4.05.2014 р.

КЕРІВНИКАМ СЕКТОРІВ Б. Д

ТАЕМНО

ЗАГАЛЬНЕ РОЗПОРЯДЖЕННЯ ШТАБУ АТО В ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ

КРАМАТОРСЬК /0700/ КАРТА 1:50 000 ЗНАДАННЯ 1986 РОКУ

1. КЕРІВНИКУ СЕКТОРА Д СПЛАНУВАТИ ТА ДО 16.00 05.05 ПЕРЕДАТИ 40 БТРО В ОПЕРАТИВНЕ ПІДПОРЯДКУВАННЯ КЕРІВНИКУ СЕКТОРА Б. В РАЙОНІ СТАРОБЕЖЕВО.

2. КЕРІВНИКАМ СЕКТОРІВ Д Б. З ОРГАНІЗУВАТИ ВЗАЄМОДІЮ З МЕТОЮ СВОЄЧАСНОЇ ПЕРЕДАЧІ 40 БТРО.

НАЧАЛЬНИК ШТАБУ АТО В ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ

ГЕНЕРАЛ-МАЙОР З.К. НАЗАРОВ 04.05.14

ПЕРЕДАЄТЬСЯ РЕЗОЛЮЦІЯ КЕРІВНИКА СЕКТОРУ "Б"

КОМАНДИР 40 БТРО :- ОРГАНІЗУВАТИ ТА ЗАБЕЗПЕЧИТИ ВИКОНАННЯ

ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ ХОМЧАК 04.05.14

Наказ 40-му БТрО блокувати місто Іловайськ

Мотрій сказав тоді мені так: «Я все розумію, але я тут такий самий солдат, як і ти. І я так само виконую накази...» Від себе впевнено додам, що ми виконали усі накази. Особовий склад 40-го БТрО «Кривбас» виконав всі накази, які отримав. Ціною власного життя».

Боєць батальйону «Кривбас» Денис Золотарьов:

«Я на той час перебував у базовому таборі, який розташовувався поблизу Старобешевого. Наш табір дуже вдало розмістився на висоті поблизу річки. Декілька разів на табір були здійснені спроби нападу, але усі вони відбиті завдяки вдалому розташуванню і зайнятим позиціям. Ми отримали повідомлення про те, що одна з наших груп потрапила в засідку. Як згодом виявилося, це був бій, який група нашого батальйону разом з іншими підрозділами вели поблизу Степано-Кринки.

Терміново була зібрана група для висування на допомогу. До місця події вирушило декілька автівок з бійцями нашого батальйону. Попереду вирушала автівка з бійцями, які знали шлях до місця бою, а за ними рухалися усі інші. Під час руху отримали повідомлення про те, що нам буде надана допомога від 51-ї ОМБр. А саме два танки. Автівка, яка показувала дорогу, вирушила вперед з двома танками до місця засідки. А наші машини залишилися на місці і дуже довго чекали їх повернення. За кілька годин танки повернулися і ми дуже повільно вирушили загальною колоною. Швидкість була дуже повільною, тому що танки не могли швидко пересуватися. Нарешті ми зустріли наших бійців, які вийшли з бою під Степано-Кринкою. Ця зустріч відбулася поблизу якогось селища. В тому селищі ми усі зупинилися і закріпилися на позиціях. Очікували, що бойовики будуть атакувати, але цього не сталося.

Після цього ми отримали наказ повернутися до базового табору. Вже в таборі ми дізналися про те, що на комбата Мотрія почали тиснути і навіть погрожували трибуналом за невиконання наказу про наступ на Іловайськ. Незважаючи на те, що комбат був не дуже досвідченою людиною в бойових діях (раніше він служив у Збройних силах в артилерії), він розумів, що рухатися в місто без попередньої розвідки дуже небезпечно, і тому наполягав на отриманні письмового наказу від вищого керівництва. Такий наказ довго не надавали і тому деякий час виникали суперечки поміж керівниками операції і комбатом. Увечері того ж дня, як

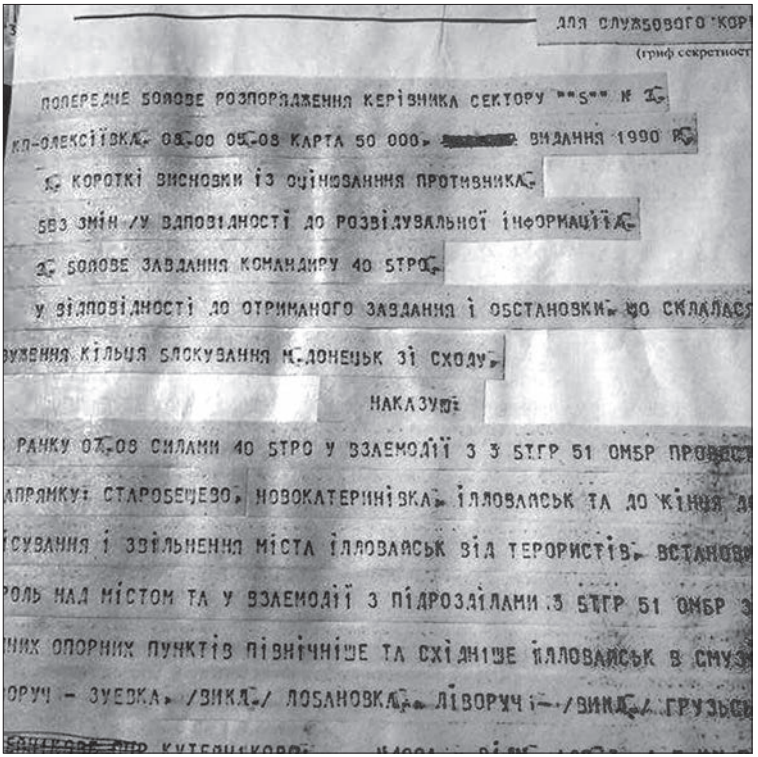
ДЛЯ СЛУЖБОВОГО КОР
(гриф секретност
ПОПЕРЕДНЕ БОЙОВЕ РОЗПОРЯДЖЕННЯ КЕРІВНИКА СЕКТОРУ "S" № 1
КП-ОЛЕКСІЇВКА 08.00 05.08 КАРТА 50 000, [redacted] ВИДАННЯ 1990 Р.
1. КОРОТКІ ВИСНОВКИ ІЗ ОЦІНЮВАННЯ ПРОТИВНИКА
БЕЗ ЗМІН /У ВДПОВІДНОСТІ ДО РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ
2. БОЙОВЕ ЗАВДАННЯ КОМАНДИРУ 40 БТРО
У ВІДПОВІДНОСТІ ДО ОТРИМАНОГО ЗАВДАННЯ І ОБСТАНОВКИ, ЩО СКЛАЛАСЯ
ВУЖЕННЯ КІЛЬЦЯ БЛОКУВАННЯ М. ДОНЕЦЬК ЗІ СХОДУ,
НАКАЗУЮ:
РАНКУ 07.08 СИЛАМИ 40 БТРО У ВЗАЄМОДІЇ З 3 БТГР 51 ОМБР ПРОВЕСТ
АПРЯМКУ: СТАРОБЕШЕВО, НОВОКАТЕРИНІВКА, ІЛЛОВАЙСЬК ТА ДО КІНЦЯ Д
ІСУВАННЯ І ЗВІЛЬНЕННЯ МІСТА ІЛЛОВАЙСЬК ВІД ТЕРОРИСТІВ, ВСТАНОВ
РОЛЬ НАД МІСТОМ ТА У ВЗАЄМОДІЇ З ПІДРОЗДІЛАМИ 3 БТГР 51 ОМБР З
ИХ ОПОРНИХ ПУНКТІВ ПІВНІЧНІШЕ ТА СХІДНІШЕ ІЛЛОВАЙСЬК В СМУ
ОРУЧ – ЗУЕВКА, /ВИКЛ./ ЛОБАНОВКА, ЛІВОРУЧІ – /ВИКЛ./ ГРУЗЬС

Шифрограма з наказом батальйону «Кривбас» вирушити під Іловайськ

стверджують бійці батальйону, комбат під загрозою трибуналу за невиконання наказу змушений був віддати наказ вирушити окремій групі батальйону в напрямку Іловайська по шляху Многопілля — Іловайськ.

Письмовий наказ — увійти в Іловайськ — нарешті було отримано. Загальний план був таким — ми вночі вирушаємо по шляху Кутейникове — Іловайськ у напрямку міста. Після того як буде помічений блокпост бойовиків за якимось поворотом дороги (як нам повідомили), головуючий БРДМ мав розвернутися і відпрацювати по ворожому опорному пункту з кулемета. Інші автомобілі, які рухалися позаду БРДМа, мали по черзі підтягуватися до БРДМа, а бійці здійснити обстріл опорника з ручних гранатометів. І так кожна машина в колоні. Після відпрацювання автівка з бійцями відходить назад, а її міняє наступна маши-

на з бійцями з РПГ-18. План виглядає досить дивно, але на той момент ніяких інших ідей не було. Можливо, я помиляюся, але особисто я саме так зрозумів поставлене завдання. Далі ніякого плану не було і передбачалося діяти по обставинах. Якщо ворог біжить — переслідувати і займати опорний пункт. Якщо ні — продовжувати обстріл. Як колишній сержант, я розумів, що подібні операції здійснюються після розвідувальних заходів і отримання інформації про маршрут руху і ворожі позиції.

Під час руху в повній темряві я чогось був повністю впевнений в тому, що нас зараз має зустріти якась наша військова розвідка, яка попередить про наближення до ворожих позицій, а також надасть інформацію про загальний план і доведе хоч якусь інформацію про те, куди ми рухаємось, і пояснить план подальших спільних дій. Згодом виявилося, що нічого подібного не проводилося. В усякому випадку, ми подібною інформацією не володіли.

В операції прийняли участь майже усі бійці, які на той час перебували в базовому таборі разом з бійцями, які щойно

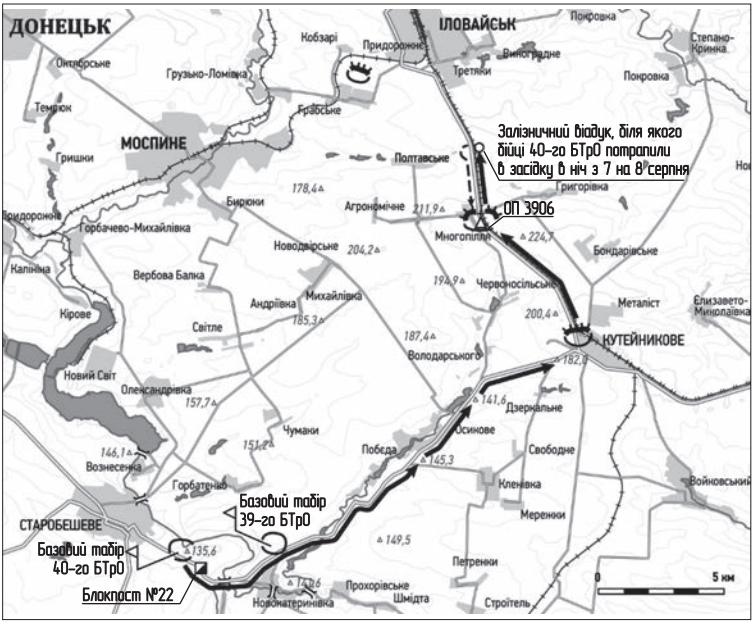

Схема руху колони батальйону «Кривбас» до Іловайська вночі 7 серпня 2014 року

повернулися від Степано-Кринки. По дорозі на одному з наших блокпостів до загальної групи приєднався вантажний КамАЗ з особистими речами бійців і польовими наметами. Усім бійцям роздали ручні протитанкові гранатомети «мухи». Потрібно зазначити, що на той момент було дуже мало тих, хто вмів ними користуватися. Саме тому вже по темряві прямо на дорозі була здійснена спроба провести інструктаж з користування РПГ-18 і РПГ-22. Все відбувалося майже в темряві і тому мало що кому було видно і зрозуміло. Часу було обмаль і тому комбатом було прийняте рішення звести в бойовий стан наявні РПГ-18 і тримати їх під час руху колони в бойовій готовності. Пам'ятаю, що було дуже неприємно рухатися в машині, яку час від часу трясло і підкидало на шляху, а попід ногами були складені ті самі взведені ручні гранатомети.

Колона вирушила вже майже затемна і рухалася звичайним похідним чином. Я перебував у вантажному «Уралі», який йшов в загальній колоні другим після головуючого БРДМа. На броні БРДМа знаходився наш командир полковник Олександр Володимирович Мотрій. Хто б що не казав про комбата, але він заслуговує на повагу за те, що в тій дуже авантюрній ситуації знаходився попереду усіх. Колона, майже в повній темряві, встигла дістатися від опорного пункту 39-06 до віадука неподалік від селища Полтавське Амвросіївського району Донецької області. До Іловайська залишалося усього декілька кілометрів.

Боєць батальйону «Кривбас» Максим Кочура

Бій розпочався, як це завжди буває при подібних обставинах, зненацька. Не доїжджаючи близько двохсот метрів до нависаючого над дорогою залізничного віадука поблизу селища Полтавське, колона потрапила в засідку і була обстріляна. Важке поранення отримав Максим Кочура. Його не встигли доставити до лікарні і від отриманого поранення Максим загинув. Деякі джерела повідомляють, що Максим за-

гинув ймовірно від пострілу снайпера, але ця інформація, скоріш за все, не відповідає дійсності. Будь-хто з військових добре розуміє, що під час бою в нічній темряві снайперу працювати практично неможливо. Для цього потрібне дуже точне і складне обладнання, яким на той час не володіли ані ми, ані наші вороги. Тому, швидше за все, осколок або випадкова куля потрапила в район шиї і пошкодила шийний хребець бійця. Під час евакуації до лікарні він помер від поранення. На момент загибелі бійцю виповнилося лише дев'ятнадцять років.

На висоті попереду нас, схоже, знаходився також ворожий АГС-17, який раніше був пристріляний засвітла на дорогу. Можна лише припустити, що в лісосмугах по обидва боки від дороги, які, до речі, ніхто не перевіряв, був секрет бойовиків, який попередив про рух нашої колони в напрямку Іловайська. Автоматичний гранатомет майже відразу влучив поблизу головуючого БРДМа і поранив декількох бійців на броні. Також поранення отримав і комбат Олександр Володимирович Мотрій. Колона зупинилася і почала розвертатися в зворотному напрямку. Не було зрозуміло, звідки ведеться вогонь. Темрява заважала орієнтуватися на місцевості.

Бойова машина з пораненим командиром почала задом від'їжджати з сектору ураження, але це їй вдалося не відразу. Першої миті було не зрозуміло, звідки ведуть вогонь. Бійці, які встигли зістрибнути з броні на землю, почали прикриватися за бронею від обстрілу. В кузові нашого «Уралу», який рухався за БРДМом, бійці почали поверх кабіни вести вогонь в напрямку спалахів від ворожих пострілів. Ніч була дуже темною і нікого взагалі видно не було. Лише шквальна скажена стрілянина невідомо звідки, вибухи і спалахи пострілів з боку ворога і розривів поблизу нас. Наша колона було достатньо великою. Зрозуміло, що рухались ми в темряві без будь-яких освітлювальних приладів і габаритів, щоб не привертати увагу до колони. Декілька машин взагалі під час руху, ще до стрілянини, трохи загубились в темряві і вирушили кудись праворуч від головної дороги.

Стало очевидно, що ми потрапили в засідку. Комбат поранений. Загальний рух вперед неможливий, оскільки не зрозуміло, куди рухатися далі і що взагалі робити. Коли розпочалась шалена стрілянина, хтось віддав наказ: «До бою! Зачистити лісосмугу навколо!» На щастя, ми зорієнтувалися дуже швидко і, як не дивно, дуже влучно і вчасно відкрили вогонь у відповідь. АГС встиг

відправити по нам не більше половини одного равлика набоїв. Бійці, вискочивши з автомобілів, які стояли в середині і хвості колони, розпочали щільний обстріл з усього, що тільки було. Загальною метою були навколишні кущі, які рясно росли вздовж шляху. Я помітив місце розрахунку ворожого АГС-17 на висоті попереду над дорогою і, вискочивши з автомобіля до правого узбіччя дороги, почав стріляти в його напрямку з підствольного гранатомета стрибаючими гранатами ВОГ-25П. Ліворуч від мене, рухаючись задом, відходив наш БРДМ. Коли я відстріляв близько десятка гранат, в мене заклинив підствольний гранатомет. Далі, відстрілюючись короткими чергами з автомата, ми прикривали відхід з лінії вогню нашої бойової машини. Поміж мною і БДРМом троє бійців потягнули когось з наших поранених. Не можу впевнено сказати хто це був, тому що в темряві дуже погано видно, але добре запам'ятав кривавий вологий слід, який залишався за ними на асфальті.

Після нашої щільної стрілянини і пострілів з гранатометів ворожий АГС припинив обстріл. Можливо, скінчились набої. Можливо, хтось злякався і втік. А можливо, ми все ж таки знищили той розрахунок. Наша колона знаходилась в дуже небезпечному становищі і була дуже зручною мішенню, але ворог припинив обстріл. З декількох позицій бойовики ще намагалися

Спалений під час першої спроби увійти в місто 7 серпня 2014 року КамАЗ батальйону «Кривбас»

вести вогонь з автоматичної зброї, але через темряву він був неприцільним.

В умовах поганого орієнтування на місцевості в нічній темряві, вогню бойовиків з декількох напрямків було прийняте рішення про повернення колони до опорного пункту 39-06 поблизу Многопілля. Бійці відходили в зворотному напрямку, затримуючи бойовиків, що переслідували нас, вогнем зі стрілецької зброї. Деякі автівки в хвості колони почали розвертатися в зворотному напрямку. Можна тільки приблизно уявити собі, як це відбувалося. Купа машин на вузькому шляху без освітлення і габаритів намагається в повній темряві розвернутися. При цьому бійці позаймали позиції на узбіччі і в лісосмугах по обидва боки дороги і не розуміють, що відбувається в голові колони. Більш того, ніхто не бачить перед собою нічого за декілька метрів. Лише чують стрілянину і вибухи десь попереду в декількох десятків метрів.

Оскільки більшість машин вже розвернулися в напрямку Кутейникового, то було прийняте рішення про повернення колони в напрямку опорного пункту 39-06. Наш «Урал» вдало розвернувся. Відходячи назад, ми побачили на узбіччі наш вантажний КамАЗ з наметами й особистими речами, що застряг в кущах. Водій вантажівки доповів, що, схоже, щось влучило в задній міст і машина не може виїхати на дорогу. Наші спроби витягти його на дорогу, також були безуспішні. Тоді було прийняте рішення про його знищення. Навіщо залишати ворогу намети і особисті речі бійців, більшість з яких вже відійшла назад? Один з бійців жбурнув у кузов вантажівки гранату. Після вибуху речі в кузові загорілися і машина запалала.

Ми останніми відходили в слід нашій колоні і ще довго спостерігали, як горів наш КамАЗ. Під час відходу бійці займали місця не завжди в тих самих машинах, в яких рухалися з самого початку, і тому деякий час не було зрозуміло, чи усі вийшли, чи ні. Згодом з'ясувалося, що декого все ж десь загубили. На місці засідки з незрозумілих причин залишився командир відділення сержант Сергій Олексійович Ганічев. Сержант невідомо чому не відійшов разом з усіма. Тіло героя знайшли лише через два тижні після того бою. Бійці 39-го БТрО згодом розповідали нам, що після нашого відходу ще деякий час з боку дороги були чутні постріли. Було враження, що хтось ще відстрілюється. Можливо, це і був командир відділення сержант-кулеметник Сергій Гані-

чев з позивним Лунтік. Наразі невідомо, яким саме чином боєць залишився на місці зіткнення».

Батальйон «Кривбас». Сергій Колєснік:

«Після ранішньої спроби провести операцію під Степано-Кринкою ми прибули до базового табору. Заспокоївшись, поповнили боєкомплект і зібрались з думками. З метою виконання наказу штабу сектору, ми виступили на штурм увечері трьома групами. Перша група під керівництвом командира батальйону полковника Олександра Мотрія обрала в'їзд у місто Іловайськ центральною дорогою від смт Кутейниково. Друга та третя групи роз'їхались на перехресті доріг близ селища Агрономічне з метою заходження у місто Іловайськ з флангів.

Про виявлену розвідкою засідку на мосту та місцезнаходження бетонних блоків на шляху за мостом комбат та особовий склад був проінформований.

Перша група полковника Мотрія потрапила у засідку незаконних збройних формувань раніше, ніж ми підійшли з лівого флангу через селище Грабське. Після бойового зіткнення першої групи біля віадука по зв'язку ми отримали команду командира батальйону відійти другій і третій групам до базового табору смт Старобешеве.

Наслідки цього нічного бою: один боєць зниклий безвісти. троє тяжкопоранені. Вони доставлені до лікарні у смт Старобешеве та взяті під охорону силами розвідки 40-го БТрО. Такі запобіжні заходи були заподіяні тому, що конроль над дорогами, які вели з міста Донецьк до смт Старобешеве, було втрачено, й існувала загроза входження розвідувально-диверсійних груп незаконних збройних формувань в смт Старобешеве та захвату лікарні».

8 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

Рано-вранці від опорного пункту 39-06 у напрямку місця нічного бою, в який вступили бійці батальйону «Кривбас», вирушила група розвідки. Розвідники оглянули місце події і зробили фото багатьох загиблих, яких виявили в лісосмузі.

Боєць батальйону «Кривбас» Денис Золотарьов:

«Усього, якщо не зраджує пам'ять, було знайдено десять-п'ятнадцять тіл. Усі були скривлені смертельним оскалом і не можна було впізнати. Та і якість світлин залишала бажати кращого. Розвідники знімали дуже рано камерами без спалахів. У всякому випадку серед них я не впізнав жодного нашого бійця. Єдиного, кого згодом упізнали, був Сергій Ганічев. Його опізнали серед інших завдяки білому натільному пластиковому хрестику, які трохи раніше кожному бійцю батальйону подарували волонтери перед тим, як батальйон вирушав у зону бойових дій. Звичайна нитка з білими пластиковими бусинами і пластиковим хрестиком».

Того ж дня — 8 серпня 2014 року — перша розвідувально-диверсійна група батальйону «Азов» під керівництвом Сергія Коротких (Боцмана) вирушила з бази в селищі Урзуф Донецької області під Іловайськ для збору первинних розвідувальних даних і підготовки для висування загального складу батальйону в той район.

8 серпня 2014 року на 22-му блокпосту, розташованому поміж Старобешевим і Новокатеринівкою, своїми звичайними справами займалися бійці 40-го батальйону територіальної оборони. Блокпост мало чим відрізнявся від багатьох інших, які тоді можна було зустріти на основних шляхах майже по усій До-

22-й блокпост батальйону «Кривбас» між Старобешевим і Новокатеринівкою.
Фото: Юрій Брехаря

нецькій області. Перекрита шлагбаумом дорога, мішки з піском і бетонні блоки на дорозі, які застосовувались для повільного пересування транспорту повз блокпоста.

На узбіччі розташовувались декілька укріплень, побудованих з мішків, наповнених піском. Бійці чергували на блокпосту, контролюючи рух транспорту і перевіряючи підозрілі автівки і документи подорожуючих. Особливих пригод під час несення служби на посту не траплялося. Лише одного разу бійці досить близько відчули, що війна поруч. Для декого це був їх перший ворожий «Град». 26 липня російські «Гради» намагалися накрити базовий табір 40-го БТрО, який розташовувався з боку селищ Новий Світ і Моспине, але не влучили. Удар прийняла на себе гора Зортав-Тобе. На горі також були розташовані українські бійці, але, на щастя, тоді з бійців «Кривбасу» ніхто не загинув.

Боєць на псевдо Охотнік, разом зі своїми товаришами, чергує на посту з сьомої до одинадцятої години ранку. Раптом надходить команда: «Блокпост знімається. Передислоковуємось в інше місце». Поки наряд чергує, вільні від служби бійці починають складати намети, речі, харчі, зброю і боєкомплект в автівки. Збори відбуваються доволі швидко і це трохи інтригує сумуючих на

посту бійців Юрія Стасовського й Олександра Шиманського. Керівництво поки що не поспішає довести, куди саме їдемо. Щойно, нібито, обжилися і трохи звикли до місця, а тепер час вирушати в інше. Бійці на посту намагаються здогадатись про нове місце розташування і вільно спілкуються, спостерігаючи, як інші бійці завантажують речі в машини.

— Як вважаєш, Шаман, пересуваємось поближче до цивілізації? Можливо, додому збираємось?

— Та не схоже. Наші рухаються по усьому фронту, оточуючи Луганськ і Донецьк. Вважаю, без нас не обійдеться.

— Тож хоч би на новому місці поруч був магазин який.

Поки Юрій з Олександром міняються на посту, автівки вже майже завантажені. Повернувшись з наряду, Юрій і Олександр допомагають завантажити боєкомплект. Коли усі речі вже зібрані, звучить команда «По машинах. Вирушаємо!»

Колона рухається з місця в напрямку селища міського типу Кутейникове. Юрій заскочив у кузов навантаженого «Урала» і зайняв місце поруч із заднім бортом. Увесь час подорожі Юрій, за старою звичкою, повсякчас спостерігав за дорогою і помічав для себе особливі орієнтири. Навіщо? І сам сказати тоді не міг. Мисливська звичка. Гойдаючись у вантажівці, він і сам собі не міг пояснити, для чого дивиться на шлях і вглядається в поля, пагорби і лісосмуги. «Зайнятися все одно нічим. Тож буду роздивлятися місцеві краєвиди». Тоді він навіть не уявляв, як стара звичка стане йому в нагоді. Відкладений в пам'яті шлях менш ніж за три тижні знов пригадається, і це врятує бійцю життя.

Нарешті колона зупинилася поблизу селища міського типу Кутейникове і бійці отримали команду залишити машини. Остаточний пункт призначення ще не визначено і командири, очікуючи наказу, дозволили бійцям полежати в затінку і трохи відпочити. Декому вдалося навіть трохи покімарити. Юрій з товаришами, лежачи в траві, продовжили обговорювати зміну дислокації.

— Нібито рухаємося в напрямку кордону.

Більш інформовані бійці діляться своїми думками. Андрій Шиян і Роман Кандиба пошепки розповідають про те, що учора була спроба розвідувальної групи зайти в місто Іловайськ, яке розташоване тут неподалік.

— Кажуть, що там була жесть. Повноцінний укріплений район. Під час операції втратили інженера-афганця (майор Воло-

димир Олександрович Кордабньов. — *Авт.*) і молодого хлопчину Максима Кочуру з Дніпродзержинська. Зайти в місто не змогли. Також, при спробі увійти в місто, кудись зник Лунтік (сержант Сергій Ганічев. — *Авт.*). Загиблим не бачили, але де він наразі невідомо. Відійшли з втратами. Такі от новини.

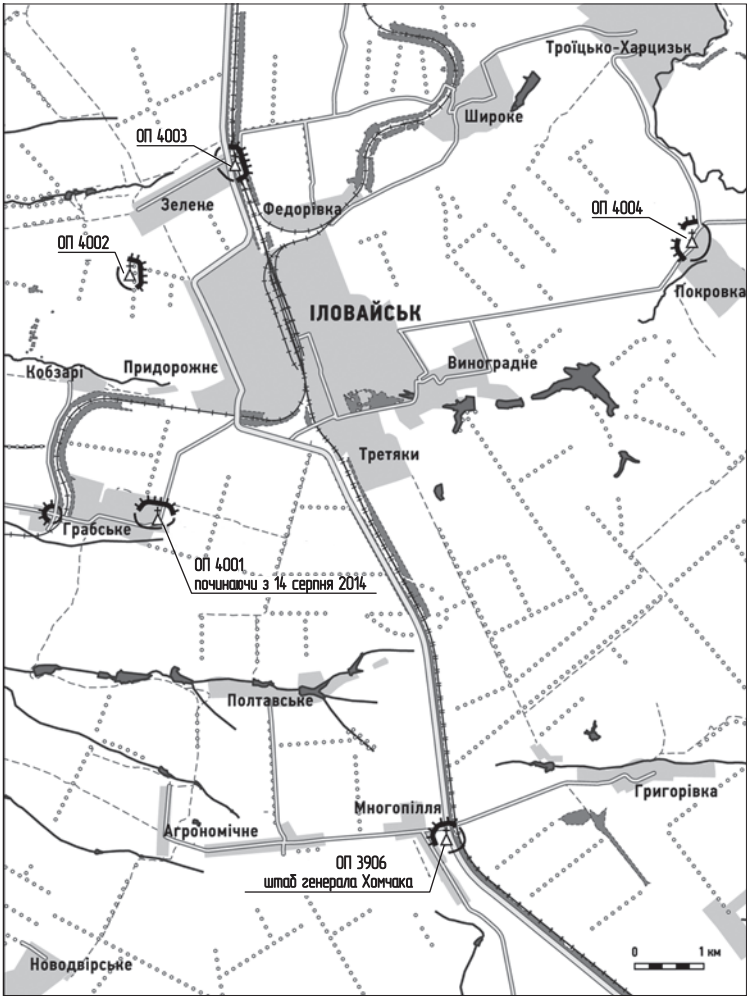

Загальна схема розташування опорних пунктів ЗСУ навколо міста Іловайськ на середину серпня 2014 року

Саме в цей момент Юрій, переглядаючись зі своїми товаришами, починає розуміти серйозність майбутнього заходу. В поглядах побратимів також відчувається напруга.

— Раз проводили розвідку, то це означає, що нам туди. Як, кажеш, називається місто?

— Іловайськ.

Через деякий час до місця розташування колони прибув командир 40-го БТрО полковник Олександр Мотрій і наказує усім вишикуватися біля дороги.

— Рівняйсь! Струнко!

Витримавши невеличку паузу й оглянувши бійців, полковник надає команду «Вільно». Нарешті полковник збирається з думками й оголошує: «Нам поставлене бойове завдання. Ми маємо влаштувати декілька опорних пунктів навколо міста Іловайськ з метою його блокування. Місто достатньо укріплене бойовиками і тому ми маємо виконати деякі заходи, щоб інші підрозділи мали змогу його зачистити. Наше завдання — не дати нікому з бойовиків залишити місто і запобігти проникненню в місто озброєних людей. Бійці, ми маємо вирушити туди, де дійсно небезпечно. Можливо, буде дуже спекотно. Якщо хто відчуває, що не готовий, він має вийти зі строю».

Дехто з бійців, потупцювавши на місці і схиливши голови, виходять зі строю. Комбат, оглянувши тих, хто залишив стрій, наказує відказникам здати набої, магазини до автоматів, підствольні гранатомети і гранати до них. Здати усе, окрім особистої зброї без набоїв. Коли бійці виконали наказ, командир наказав їм йти до біса в «Урал» і чекати відправки додому.

Решта завантажуються в кузови автівок і формується колона, яка повільно вирушає в напрямку Іловайська. Під час проходження поблизу Многопілля колона зупиняється. З боку Іловайська розпочався мінометний обстріл. Бійці тимчасово залишають автівки.

Вистрибнувши з «Уралу», Юра Стасовський заліг на узбіччі й упіймав себе на думці, що відбувається якась гра. Перший мінометний обстріл в його житті, яких буде ще дуже багато. Самий перший. Посвист мін і вибухи десь недалеко. На диво, страху зовсім немає. Дехто з бійців навіть не лягає на землю, намагаючись роздивитись, куди ж то прилетіла чергова міна. Усі в якійсь ейфорії і на адреналіні. Здається, усі дивляться один на одного і чекають, коли хтось перший злякається і буде нагода пожарту-

Боєць батальйону «Кривбас» Юрій Стасовський (Охотнік)

вати з товариша. Усі вдають з себе хоробрих і не дуже реагують на вибухи. Ще не навчилися боятися мінометного обстрілу. Нові незвичні почуття, але страху зовсім немає. Немає загиблих чи поранених. Усі живі, здорові і у доброму гуморі.

Обстріл скінчився так само несподівано, як і розпочався. Раптом на дорозі з'являється справжній генерал. Розмахує руками і вигукує якісь команди і накази. Хтось поруч з Юрієм аж присвиснув.

— Нічого собі! Це ж генерал Хомчак.

Юра, звертаючись до когось з товаришів, ділиться спогадами про свою колишню службу в армії:

— Я свого часу генералів лише по телевізору бачив. А щоб отак… прямо на передовій. Ще й без купи штабних офіцерів і охоронців… Диво тай годі!

Дійсно, якось дивно і незвично виглядав справжній генерал на місці, де щойно припинився мінометний обстріл. Інші бійці й офіцери батальйону «Кривбас» теж були дуже здивовані. Справжній генерал півтори сотні бійців заводить на опорні пункти! Це ж не генеральський рівень! І однак, що є, то є. По-

чуття здивування змінюється бадьорістю і впевненістю. Генерал на передовій — це не абищо. Присутність офіцера такого рівня посилює впевненість, надію і діє заспокійливо на особовий склад. Генерали зазвичай в дуже небезпечних місцях не перебувають. І тим більш не бігають по дорозі під мінометним обстрілом.

Заступник керівника артилерії Сектору «Б» полковник Сергій Мусієнко (Редут):

«Обстріли Многопілля були переважно саме мінометними. З боку Агрономічного заходила «Нона» і, відстрілявшись, відходила. Згодом, коли я вирушив до опорного пункту 39-05 для з'ясування того, яким чином і звідки взялася та «Нона» з їх боку, я спілкувався зі своїм рідним братом, який перебував на опорному пункті 39-05. Він розповідав, що вони також чули ту «Нону», але після того, як одного разу вони здійснили спробу вразити її за допомогою ЗУ-23 і «Рапіри», то «Нона» розвернулася і вдарила по них. Куди саме вела обстріл «Нона» бійцям з 39-05 було невідомо, але вони вважали не потрібним її турбувати і викликати її вогонь на себе».

БМП-336 «Катюшка» на опорному пункті 40-02. Гранатометник 17-ї танкової бригади Богдан Забудський з бійцями батальйону «Кривбас» Сергієм Петришаком і Олексієм Шолем

Керівник Сектору «Б» генерал Руслан Хомчак ще раз уточнює завдання для батальйону: влаштувати опорні пункти для контролю шляхів, які йдуть в Іловайськ. Для цього потрібно поділити батальйон на чотири групи. Перша вирушає в напрямку селища Покровка на схід від Іловайська. Там для підсилення будуть перебувати ще деякі окремі підрозділи збройних сил з бронетехнікою. Друга займає позицію поблизу селища Грабське. Туди також буде надана підтримка з технікою і солдатами. Третя має взяти під контроль в'їзд у селище Зелене північніше Іловайська і четверта має перекрити шлях Іловайськ—Харцизьк. Частина колони залишається поблизу штабу Хомчака, очікуючи бронетехніку для супроводу до селища Покровка, де буде облаштований опорний пункт 40-04.

Серед бійців, яким доведеться тримати позиції на самому віддаленому опорному пункті від основних сил 40-04, були Костянтин Совенко, Віталій Бунчиков, Дмитро Саєнко, Олексій Масловський, Роман Тимошенко і багато інших бійців батальйону «Кривбас» і 51-ї бригади. Більша частина колони знову вирушає з місця в напрямку селища Грабське, обходячи місто Іловайськ з західного боку. Для більш безпечного проходу навколо міста задіяна артилерія з димовими набоями, які рясно задимили місто. Згодом бойовики в деяких своїх засобах масової інформації голосили про те, що українська армія застосовує отруйний газ проти цивільного населення.

Під час проходження опорного пункту 39-06 в супровід колони додаються два танки і дві бойові машини піхоти зі складу 17-ї танкової бригади. Якщо спочатку бійці батальйону «Кривбас» дещо тривожилися, то з таким супроводом вони починають відчувати себе значно впевненіше. Маршрут пролягає вздовж широких полів по ґрунтових шляхах. На деяких ділянках по колоні з лісосмуг ведеться не дуже щільний вогонь зі стрілецької зброї. У відповідь працюють, повертаючи башти, танки і бойові машини піхоти, прочісуючи підозрілі пагорби і лісосмуги. Невеличка частина колони залишається в одній з лісосмуг поміж селищами Придорожнє і Грабське. Разом з бійцями «Кривбасу» вирушають і ще невеликі групи інших підрозділів. Зокрема, невелика група бійців «Правого сектору» і бронетранспортер підтримки 74-го окремого розвідуваль-

ного батальйону. Там тимчасово облаштовується опорний пункт 40-01. На ньому вже другу добу знаходяться бійці збройних сил, яких підсилюють групою бійців «Кривбасу». Наблизившись до селища Зелене з південно-східного боку, залишок колони зупинився, і влаштовується невеличкий привал. Командир приймає рішення не заходити в село, поки не розвідаємо, що в ньому відбувається і чи є в селищі ворог, чи немає. Починає сутеніти і розвідку відкладаємо на ранок. На ніч облаштувались в одному кілометрі від Зеленого. Згодом тут буде розташований опорний пункт 40-02.

Починаючи готувати місце для нічного відпочинку, бійці 40-го батальйону з неприємним здивуванням побачили, що серед автівок немає «Газелі», на яку були завантажені їх особисті речі і харчі. В ній же залишилися спальні мішки, каремати, їжа і вода. Непоганий початок облаштування. Танкісти, дивлячись на бійців «Кривбасу», пропонують пригоститися сухими пайками, які були у них у запасі. Їх не багато, але це все ж краще, ніж зовсім нічого. Виходить один сухий пайок на п'ятнадцять бійців. Юркові Стасовському і його відділенню з п'яти бійців пощастило. З одного добового харчового солдатського набору Юрію і його чотирьом товаришам дістався обід. Найсмачніший і ситний. Після вечері організовується і розподіляється охорона, а вільні бійці по черзі лягають спати. Правда, виспатися через холод вдається не всім. До самого ранку, клацаючи зубами від собачого холоду, бійці чекають сходу сонця, щоб відігрітися. Зрозуміло, що розводити багаття неможна, щоб не демаскувати позицію.

9 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

З бази в селищі Урзуф Донецької області в напрямку Іловайська вирушила друга частина батальйону «Азов», яка складалася з першої і другої чоти третьої сотні, другої чоти другої сотні, оперативного офіцера управління при центрі бойового управління батальйону Єременко Юрія Миколайовича і медиків. У складі батальйону «Азов» також були добровольці Сотні Ісуса Христа (братства) під керівництвом Дмитра Корчинського, які були двома окремими чотами в батальйонах «Азов» і «Шахтарськ». Головним групи був призначений командир третьої сотні Палій. Перед відправкою командир повідомив, що командир розвідувальної групи Сергій Коротких (Боцман) вже на місці і доведе загальну ситуацію навколо місця проведення операції. Саме він буде керувати загальним складом батальйону під час цієї операції. Це відрядження планувалося як недовготривале і тому запаси харчування і боєкомплекту для особового складу завантажували з розрахунку на одну добу.

До Многопілля колона прибула приблизно о шостій вечора. Зупинившись навколо опорного пункту 39-06, командири добровольчих батальйонів «Донбас», «Азов», «Шахтарськ» і військове керівництво Сектору «Б» зібралося на нараду, де був ще раз обговорений план дій із заходу в місто Іловайськ. Дуже кумедно виглядало, коли уся диспозиція, розклад сил і завдання підрозділам розглядалось на «Атласі автомобільних шляхів Донецької області».

Це трохи дає уявлення про те, яким чином здійснювалася підготовка штурмових операцій під Іловайськом. Згодом знайшли достатньо детальні мапи місцевості, але з самого початку був саме «Атлас автомобільних шляхів». Почало сутеніти і усім підрозділам було наказано вирушити на відпочинок, а зранку

приступити до виконання загального плану. Бійці батальйону «Азов» вирушили в бік Старобешевого, де дислокувалася частина 40-го батальйону територіальної оборони «Кривбас». Ночували на узбіччі дороги під прикриттям блокпоста.

Командир відділення батальйону «Донбас» Олександр Дейнега:

«9 серпня 2014 року моє відділення у складі штурмової групи батальйону «Донбас» вирушило в бік Іловайська. В складі мого відділення були стрільці: Вадим Антонов (Самольот), Крук, кулеметник ПКМ — Валерій Лаврьонов і стрілець-санітар — Сергій Міщенко. До мого відділення прикомандирували також БТР-60 з екіпажем, на якому ми і висунулись. Під час маршу бронетранспортер постійно перегрівався і зупинявся, щоб охолонути. Це трохи дратувало, тому що потрібно було виконувати завдання, а ми замість цього втрачали час на зупинки. Врешті-решт, у бронетранспортера відмовив один з двох двигунів. На одному пряцюючому двигуні ми ледве дісталися до зерносховища в Кутейниковому, постійно зупиняючись на дорозі».

Добровольці Сотні Ісуса Христа. Старобешеве. Зліва: Марат Сайфулін, праворуч: Віталій Краснощок і Віталій Гончар, у нижньому ряду: Тимур Буддаїв. Фото: Макс Левін

Старший лейтенант батальйону «Кривбас» Юрій Брехаря:

«Перед самим відрядженням до Іловайська я перебував у відпустці і повернувся до підрозділу лише 9 серпня, коли мій взвод вже висунувся до опорного пункту 39-06 в Многопілля. 10 серпня я їх наздоганяв на двох машинах з різним батальйонним майном, завантаженим на 22-му блокпосту, і бійцями, які також, як і я, повернулися з відпустки. Так от... хлопців запхнули на необлаштований опорний пункт 40-03 на околиці селища Зелене, який півдня крили мінометами. Необстріляні бійці, які вперше зазнали мінометного обстрілу, були просто шоковані від такого щастя. І коли побіг наш капітан Паша-начвещь, який з якогось перепугу там керував, 80% особового складу побігли за ним, і лише 20% залишилось. Перебуваючи на опорному пункті 40-02, я не міг до них дістатися, оскільки там точився бій. І тут мої бійці відкачуються в грязюці і милі до опорного пункту 40-02. Наш замкомбата полковник Юрій Олександрович Синьковський спитав мене: «Ти сам впораєшся?» Я чесно відповів: «Якщо немає нікого більш досвідченого в допомогу, то спробую впоратись самостійно».

Синьковський намагався пояснити генералу Руслану Хомчаку, що в нього в підпорядкуванні легкоозброєний батальйон територіальної оборони, а не рейнджери, але отримав відмову. І тоді полковник Юрій Синьковський прийняв рішення особисто повести бійців на облаштування опорного пункту 40-03, який мав перекрити шлях від Іловайська до Харцизька. З ним пішли — я, керівник речово-харчової бази забезпечення капітан Павло Федосенко, бійці мого взводу, які прибули, відпускники, що відступали, група, яка вважалася розвідкою, — і добровольці з опорного пункту 40-02. Ось ця група і висунулась на місце, де мав бути створений опорний пункт 40-03 на шляху Іловайськ—Харцизьк. Спочатку Синьковський планував побути декілька днів на опорному пункті і повернутися на базу, але потім залишився, оскільки побачив, що починається дупа. А зі штабу її ніхто не міг побачити».

Після сходу сонця керівництвом було прийняте рішення про влаштування силами половини групи опорного пункту 40-02 на східній околиці селища Зелене. Друга група має висунутись крізь селище до західної околиці й облаштувати опорний пункт на шляху між Іловайськом і Харцизьком.

Юрій Брехаря, Юрій Стасовський разом з Денисом Зикуновим, Павлом Воронічем, Романом Кандибою, Олександром Палієм і декількома іншими бійцями опинилися саме в останній групі. Попереду групи в селище вирушила розвідка з «Правого сектору».

Селище виявилося зовсім невеличким. Усього дві вулиці, які простягаються паралельно одна одній до залізничного полотна і дороги між Іловайськом і Харцизьком. Витрачати час на зачистку не стали. Потрібно було якомога швидше пройти селище і перекрити єдину дорогу з Іловайська до інших населених пунктів. Бійці пройшлися крізь напівпусте селище і, діставшись протилежної околиці, швидко перекрили дорогу. Знов звична робота з контролю за рухом на шляху, як і раніше на блокпосту між Старобешевим і Новокатеринівкою.

Раптом виявляється, що нове місце розташування має свої нюанси й особливості. Дорогу перекрили дуже своєчасно, оскільки за кілька хвилин прямо на бійців вилітає машина з боку Іловайська. Бійці зупиняють сірий ВАЗ-2110 і стикаються віч-на-віч з двома бойовиками в камуфляжній формі і колорадськими стрічками. Побачивши себе в пастці, бойовики намагалися чинити збройний опір, і бійці були змушені відкрити вогонь на ураження. В результаті у бойовиків два «двохсотих». Бійці перевіряють документи і з'ясовують, що один терорист місцевий, а другий з російським військовим квитком. Мешканець міста Грозний слов'янської зовнішності. Військова спеціальність — снайпер. Бойовика-росіянина поховали і згодом, коли після виходу по «зеленому коридору» декілька бійців батальйону «Кривбас» опинилися в полоні, полковник Юрій Олександрович Синьковський, за координати місця поховання цього бойовика, виміняв декілька полонених бійців.

10 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

- **Перший бій батальйону «Кривбас» на околиці селища Зелене**

Не марнуючи дарма часу, бійці щільніше перекривають шлях і починають облаштовувати блокпост. Поки одні бійці займаються блокпостом, Юра Стасовський висувається за сотню метрів в бік Іловайська і спостерігає за дорогою. Невдовзі він помічає з боку Іловайська дві легкові автівки. Машини рухалися зі скаженою швидкістю (не менш ніж сто кілометрів на годину). Стасовський висувається на дорогу і наказує махом руки головній машині зупинитися. Водій першої машини ігнорує Юрія і пролітає, не знижуючи швидкості. Він лише гучно сигналить, нібито вітається, і летить далі. Юрій відразу зрозумів, що в авто бойовики, тому що встиг помітити військову камуфльовану форму на водієві, а також під лобовим склом російський триколор. Але стріляти по першій машині вже запізно. На лінії вогню знаходяться хлопці на блокпосту. Якби Юра тільки міг знати, що станеться за кілька секунд, то стріляв би по цьому авто без жодних вагань. На жаль, тоді він цього ще не знав. Інше рішення прийшло миттєво. За сто метрів від Юрія стоять його побратими, які бачать, як водій першої автівки ігнорує наказ Охотніка. Вони почали працювати по машині-порушнику. Намагаючись зупинити авто, стріляли по колесах. Врешті-решт, машина повертає на одну з двох вулиць селища і проїжджає ще близько двохсот метрів. Бойовики зупинили автівку на узбіччі і зайняли позиції до бою. Боєць Олександр Палій разом з бійцем «Правого сектору» Олегом Тарасюком стрибнули в сірий ВАЗ-2110, щойно захоплений у бойовиків, і кинулися наздоганяти тих, хто вискочив з підстреленої машини.

Боєць «Правого сектору» Віталій Пащук:

«Ми стояли під Зеленим. Тоді ми були окремою групою «Правого сектору» з загону Сича, яка постійно перебувала разом з підрозділом 40-го батальйону. Наша група складалася лише з трьох бійців, до якої належали я, Анатолій Федчишин і Олег Тарасюк.

10 серпня протягом години на центральній вулиці селища Зелене загинули четверо наших бійців. Олег Тарасюк, Анатолій Федчишин, Олександр Палій і Сергій Бонцевич. Сталося так, що секрети на перехресті не спрацювали, як слід, оскільки на той час було багато недосвідчених молодих бійців, які просто пропустили машину. Схоже, «сепари» двома машинами навмисно їхали з Іловайська саме в селище Зелене. Перша машина пролетіла і повернула на головну вулицю села і проїхала по центральній вулиці декількасот метрів. Саме там і зав'язався бій. Першим туди вирушили Сашко Палій і Сергій Бонцевич на автомобілі ВАЗ. Ми — я, Ілля Кудін, Олег Тарасюк і Жора зі складу 40-го батальйону, відразу посіли в білий пікап з автоматичним гранатометом і виїхали навздогін за ними. Під час руху в машину Палія влучило кілька куль. Одна з них рикошетом поранила руку Сергія Бонцевича. Коли ми прибули на підтримку до зупинених машин, бойовики вже розсипалися по позиціях і вели вогонь. Їх машина стояла посеред вулиці порожня і з усіма відчиненими дверима. З видимих пошкоджень я помітив розстріляне заднє скло. Згодом виявили також ознаки невеличкого вибуху. Схоже, від влучання в плазмений монітор у салоні.

Першим загинув Сашко Палій. Другим — Олег Тарасюк. Потім Толік Федчишин і останнім Сергій Бонцевич. Якщо не помиляюсь, Сашко Палій першим отримав два кульових поранення. Перше поранення було десь в районі шиї. Він впав і почав гучно кликати про допомогу. Ми всі були на одному невеличкому клаптику біля машини і намагалися дістатися до пораненого Сашка, але по нам відкривали вогонь, і ми відповзали назад. Так було декілька разів. Близько п'яти хвилин ми радились, що кому робити, оскільки лежали настільки тісно один до одного, що заважали один одному стріляти. Нарешті вирішили розсередитись і зайняти окремі позиції, щоб мати можливість прикрити евакуацію Палія. До нього висунувся Олег Тарасюк, але майже одразу отримав кулю. При цьому друге поранення отримав ще і Палій.

Третім загинув Анатолій Федчишин. Сергій Бонцевич займав позицію біля дуба на узбіччі біля одного з подвір'їв. Приватний будинок від дороги відділяв паркан, за яким був невеличкий двір і город. Я вийшов до городу приватного будинку, щоб контролювати той сектор. При цьому Федчишин лежав біля мене в траві під парканом і контролював двір. Там був такий нібито цегляний фундамент для чогось, і саме за цією цеглою він і займав позицію. Не знаю, як саме це сталося, але, здається, Федчишин висунув голову і теж отримав кулю. Після того вже все нібито вщухло, і я почав виходити з двору. Тоді отримав своє смертельне поранення і Сергій Бонцевич.

Сергій займав позицію під великим дубом, під яким був великий корінь, і боєць розташувався саме за ним. Усі кулі летіли в той корінь. Коли стрілянина вщухла, Бонцевич підвів голову, щоб оглянутись навколо, і у той момент куля влучила йому прямо в голову. Куля влетіла в череп і вилетіла через шию. Поранення було несумісним з життям, і Сергій миттєво загинув.

У білий пікап завантажили тіла Анатолія Федчишина, Олександра Палія і Олега Тарасюка і вирушили з села в бік Старобе-

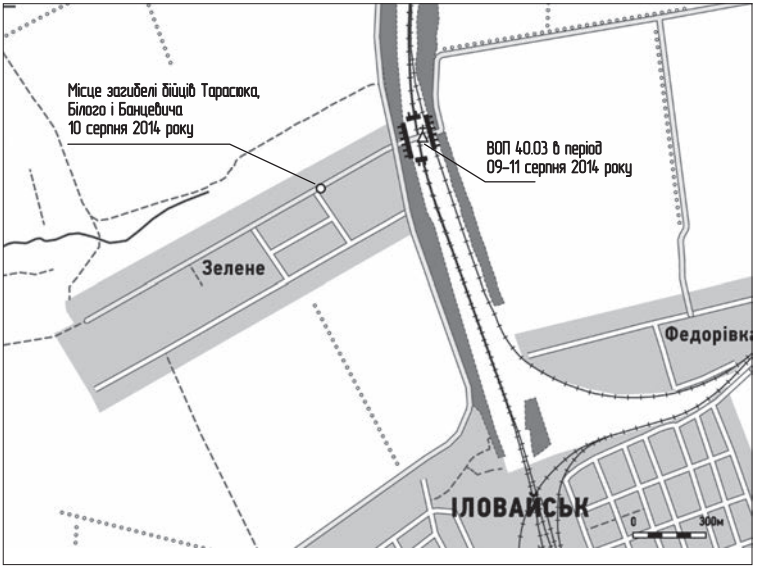

Місце загибелі бійців у селищі Зелене 10 серпня 2014 року

шевого. Разом з ними в пікап також завантажили і тіло одного з ліквідованих бойовиків.

Я вийшов з двору на головну вулицю і покрокував до другого ліквідованого бойовика, якого Ілля і Жора знищили, щоб оглянути його документи, телефон або ще щось. На той час будь-яка інформація щодо бойовиків могла бути в нагоді. Я підхожу до нього і бачу, що неподалік лежить Бонцевич. Я звоню до пацанів і питаю: «А ви усіх забрали?» Вони відповідають, що своїх усіх забрали. Я кажу: «Як усіх, коли от Бонцевич лежить?» Я тоді взяв медичний УАЗ з одним бійцем «Кривбасу», і разом з ним ми повернулися до тіла Сергія Бонцевича. Той боєць відмовився вантажити тіло, сказавши: «Я його грузити не буду, бо я боюся». І кудись пішов. Потім нам доповіли, що невдовзі повз нас буде їхати капітан Павло Федосенко з розвідкою. Розвідники прибули і прочесали усі дахи і подвір'я. Вже тоді ми поклали тіло Бонцевича на броню якоїсь техніки і привезли його в Старобешеве».

Інші бійці на блокпосту під час прориву двох машин в селище з боку Іловайська спочатку не зрозуміли, що саме сталося. Увагу відволікла друга автівка, по якій відкрив вогонь Юрій Стасовський.

Після прориву першої машини Юрій Стасовський і Олександр Шиманський почали без зайвих попереджень відпрацьовувати другу машину. Автівка починає рухатися юзом і з неї випадає водій з криками на російській мові: «Не стреляйте! Я свой!» Куля Юрія влучила цьому бойовику в голову по дотичній, від чого у бойовика очі деякий час не могли сфокусуватися. Нокдаун. Затриманого вклали на землю обличчям вниз і ретельно обшукали. Він безупинно кричить «Я свой!» На його крики ніхто особливо не зважав, тому що вигляд у цього «свого» був занадто колоритний. Одяг у «свого» був увесь в нашивках ДНР і погони майора. Оглянувши машину, бійці побачили на передньому пасажирському сидінні молодого хлопця років вісімнадцяти в шоковому стані. На задньому сидінні лежав автомат АК-47 і тактичний рюкзак з набоями до автомата. Юра визначився: «Наш клієнт». На звуки пострілів до позиції Стасовського прибіг Денис Зикунов і побачив лежачого «сепара» зі скривавленою головою. Затриманий постійно кричав, що він співробітник Служби безпеки України, і благав, щоб зателефонували якомусь генералу. Він має

підтвердити, що він дійсно свій. Один з бійців, який щойно повернувся з місця загибелі Палія, підвів бойовика на ноги і намагався допитати «майора» по-гарячому: «Явки, паскуда?! Паролі?! Телефон генерала?!» Майор мовчки слухав і нічого не відповідав. Можливо тому, що був у шоці, можливо тому, що не пам'ятав номера телефону генерала, а можливо тому, що просто не знав, що відповісти, бо брехав, щоб тільки залишитися в живих. Один з бійців під впливом емоцій від новини про загибель товаришів хотів розстріляти «майора», але Стасовський не дав.

— Облиш, друже. Не бери гріха на душу. Сашка вже не повернеш, а за цю гадюку можна виміняти наших полонених.

— Юро, але ж ти розумієш, що ці тварюки щойно вбили Сашка?! Ті падлюки, які його вбили, втекли, а ця паскуда попалася! Нехай відповість за Сашка!

Боєць зняв свій автомат АКСУ з запобіжника і смикнув затвор…

Юра, завдяки багатому життєвому досвіду, розумів, що не варто піддаватися впливу емоцій і саме зараз необхідно заспокоїти товариша.

— Так. Ворога потрібно знищувати, але коли він озброєний. Заспокойся. Залишивши життя цьому покидьку, ми, можливо, врятуємо когось з наших полонених. Він вже отримав своє. І отримає ще на допиті. Прошу, заспокойся. Мені також шкода Сашка, але цей виродок має жити, щоб врятувати життя інших наших. — Про себе Юра також додав: «Оцього ще мені тільки не вистачає: в цій твердій, як каменюка землі, копати могилу для цього "сепара"».

Юрій майже переконав свого товариша не робити лиха і залишити життя бойовику. Боєць майже заспокоївся і опустив автомат.

— Що ж, хай живе, — промовив боєць і вистрелив в ногу бойовику.

Пролунав гучний постріл і легка куля калібру 5,45 вилетіла майже впритул і прострелила наскрізь обидві ноги «майора». Від цього «майор» втратив свідомість і впав на землю. Невдовзі до пораненого прийшов медик зі складу 17-ї танкової бригади Ігор Мєльников. Ігор перев'язав йому рани і зробив декілька знеболювальних уколів. Юра допоміг лікарю перенести затриманого на собі подалі від дороги, а інші хлопці відігнали машину «майора» до блокпоста на перехрестя. Затриманого непритомного юнака

з машини також віднесли подалі від дороги і медик надав йому необхідну допомогу. Згодом заступник командира 40-го батальйону з речового забезпечення капітан Павло Федосенко забрав затриманих до штабу 40-го батальйону в Старобешеве.

Щойно бійці звільнили від затриманих і автівки дорогу, почалося справжнє «весілля». Можливо, бойовики, які втекли з першої автівки, повідомили в Іловайськ про те, що траса на Харцизьк перекрита. Це означало, що місто оточене. Розпочався мінометний обстріл позицій бійців «Кривбасу» на дорозі з Іловайська. Одночасно з цим, з боку соняшників, приблизно п'ятдесят-сімдесят бойовиків здійснили спробу напасти на щойно влаштований блокпост. Соняшники затріщали гучною стрілянином з декількох десятків стволів стрілецької зброї. З локомотивного депо Іловайська запрацював ворожий автоматичний гранатомет АГС-17, випускаючи один за одним равлики з гранатами. На зайнятій щойно позиції ніяких укріплень ще не обладнали і тому бійці займали позиції в лісосмузі. Високі дерева захищали бійців від мін і гранат, які розривалися високо в кронах дерев, вибухали і розліталися гарячими осколками в різні боки над головами бійців. Вниз майже не долітають. Уламки гарячого металу просто падають на голови, іноді опікуючи українських бійців, які переховуються у лісосмузі. Молодий полонений бойовик здригається, як припадочний, від кожного вибуху. Видно, що він дуже переляканий. Другий бойовик з простреленими ногами все ще без свідомості.

Нарешті український танк, який займав позицію позаду блокпоста, починає вертіти баштою і вести вогонь в напрямку соняшників. Невдовзі до нього приєднується і бойова машина піхоти, яка відпрацьовує лісосмугу з тридцятиміліметрової гармати. Завдяки цьому атаку було відбито і бойовики тимчасово відступили. На блокпост прибіг полковник Юрій Олександрович Синьковський (Санич). Переконавшись, що усі його підлеглі цілі і неушкоджені, полковник з гучними підбадьорюючими матюками і надихаючими підсрачниками змушує бійців окопуватися і облаштовувати вогневі позиції. Усі воїни дружно і завзято таскають шпали, каміння і риють шанці. За цією корисною справою день непомітно швидко минає і починає вечоріти. Від самої темряви і до самого ранку бійці по черзі несуть спостереження на посту. Першим заступає Шаман — Шиманський Олександр. Потім його міняє Андрій Микитчак. Третім засту-

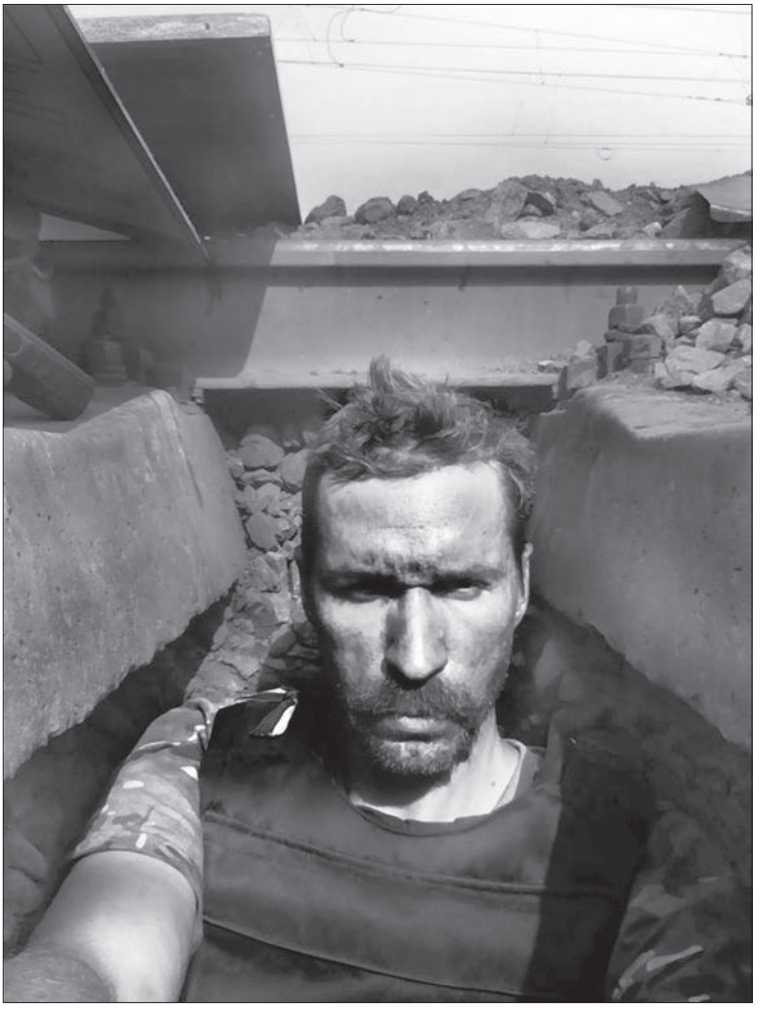

Офіцер батальйону «Кривбас» Юрій Брехаря на опорному пункті 40-03. Позиція «Рейки».
Фото: Юрій Брехаря

пає Юра Стасовський, якому вже важко занадто пізно лягати відпочивати, і він сам призначає собі чергування з четвертої до дев'ятої ранку.

Тож 10 серпня 2014 року на шляху, що поєднує Іловайськ з Харцизьком, на околиці села Зелене був облаштований опор-

ний пункт 40-03. Особовий склад опорного пункту складався з бійців 40-го батальйону територіальної оборони «Кривбас» і 17-ї окремої танкової бригади. Керівництво здійснювали: полковник Синьковский Юрій Олександрович (Санич) від 40-го БТрО і підполковник Василь Коваль (Кінжал) від Оперативного командування «Південь».

Далі декілька наступних днів були більш-менш спокійні. Бійці на блокпосту почали облаштовувати побут. У крайній покинутій хаті Станіслав Полюхович обладнав кухню. Запустили генератор, що надало можливість заряджати телефони і радіостанції. Навіть влаштували літній душ. Красота та й годі! Але це все швидко і раптово змінюється.

■ Другий бій батальйону «Кривбас» у селищі Зелене

З причини стратегічного значення опорного пункту 40-03 на зайнятому напрямку, сепаратисти ні вдень, ні вночі не припиняли спроб вибити цей опорний пункт і розблокувати дорогу з Іловайська в напрямку Харцизька. Постійні обстріли мінометами супроводжувались також обстрілами з автоматичного гранатомета АГС-17 і на джихад-машинах (гранатомет встановлювався в кузові пікапа типу «Газель» або в колисці мотоцикла).

З боку села заходять бойовики і штурмують позицію бійців батальйону «Кривбас». Звичайне українське село, аж раптово чути вигуки: «Аллах Акбар, укроп сдавайся!» При цьому полковнику Синьковському куля прилітає в розгрузку і вщент розбиває автоматний магазин в одній з кишень на розвантажувальному жилеті. Отже ж бісові діти! Починається бій. Поза бетонним парканом, зайнявши зручну позицію, одиночними пострілами веде вогонь Юрій Брехаря.

Усе озброєне, що намагається рухатись по дорозі, потрапляє в його приціл. До нього підбігає Роман Кандиба і заікаючись кричить: «Ст-тарлей, н-не б-бзди!» і дає довгу чергу зі свого АКСУ. З боку бойовиків прилітає заряд з ручного протитанкового гранатомета і влучає в бетонний паркан, здіймаючи велику хмару пиляки. Юрі Брехарі при цьому осколками посікло камуфляж і щоку. Після вибуху потроху приходить до тями Кандиба і трусить, як цап, головою. Охотнік зайняв позицію за купою складе-

них шпал і відпрацьовує через вулицю підозрілі місця. Ось шматка шиферу немає — туди подвійний постріл. Ось куток вікна без скла — туди довгий ВОГ з-під ствольного гранатомета.

Постріл виявився трохи невлучним. Граната перелетіла через хату і вибухнула десь далеко на городі. Наступна граната влучила куди слід. З протилежного боку автоматична стрілянина в декілька стволів не вгамовується. Раптом ліворуч від Юрка в двадцяти сантиметрах від обличчя в шпалу прилітає куля і одна з дерев'яних щеп впивається бійцю в щоку. Боєць витер кров і подивився в пробоїну. Так… зрозуміло звідки прилетіло. Навпроти сарай з плоским дахом метрах у двохстах, прикритий гілками горіха. Поміж сараєм і бійцем молоденьке дерево. Видно, воно його і врятувало. Куля гілочку зачепила і відхилилася. Охотнік зарядив підствольний гранатомет і влучно вистрелив у підозрілий сарай. Після вибуху додав туди ж майже увесь магазин

Опорний пункт 40-03. Батальйон «Кривбас». Сергій Орищенко, Олександр Городинський, Олександр Гниненко. Лінія оборони «Вагони». Фото: Юрій Брехаря

патронів. Бойовик зник і більше не стріляє. Юрій повернув голову і побачив, як позаду нього Сашко Маняхін з недобудованої бані без зупинки стріляє по кукурудзяному полю. Боєць влучив у бойовика і той голосно кричить. Інші бойовики намагаються йому допомогти і витягнути з кукурудзи. У відповідь також лунають черги, але стріляють навмання і до Сашка не прилітає. Поки Сашко стріляє — лежать. Щойно починає перезаряджатися — знову намагаються витягти волаючого підранка. Стасовський підтягується до свого товариша і от вони вже вдвох по черзі відпрацьовують поле. Згодом бойовики відходять.

Минає ще деякий час і усе вгамовується. Потроху бойовики залишають селище і бій припиняється. Здається, все минулося дуже швидко, але, подивившись на годинник, один з бійців дуже здивувався. Бій тривав майже дві години. Минає ще деякий час і полковник Синьковський надсилає групу бійців оглянути вулицю і зачистити село. Сам також вирушає разом з групою:

— Слухаємо уважно. Їдемо по дворах вздовж вулиці і прикриваємо один одного. Ліворуч піду я, Ігор Кабан і Олександр Дейнека. Праворуч — Стас Полюхович, Денис Зикунов і Роман Кандиба. Інші спостерігають за полем і нами. Буде потреба — прийдете на допомогу. Зрозуміло?

— Так, Санич. Зрозуміло.

— Вперед.

Обидві групи зайняли позиції і одночасно вирушили кожна по своєму боці вулиці крізь двори. Поміж двома групами по вулиці вирушила бойова машини піхоти № 124 «Вікторія», яка мала надати підтримку у випадку можливого зіткнення. Ліворуч Ігор Кабан з Олександром Дейнекою кидали гранати в усі покинуті і зруйновані хати і будівлі. Після чого уважно усе оглядали і проходили далі. Одна з гранат влучила в сховище «сепарського» боєкомплекту і пролунав дуже потужний вибух. Одночасно з цим по іншому боку вулиці рухалася група Полюховича. Павло йшов першим, а позаду нього на відстані двадцяти метрів йшли Денис і Роман, прикриваючи побратима. Усі будинки на їх боці були цілі і майже не ушкоджені. Доводилося дуже обережно оглядати кожну хату. До певного моменту нічого підозрілого не спостерігали, аж раптом Стас почав подавати енергійні сигнали «Увага!» Кандиба з Зикуновим підтягнулися до Полюховича і побачили величезну калюжу крові і звичайні чоловічі штани. Кривавий слід тягнувся від калюжі у двір приватного будинку. Бійці запідозри-

ли, що то може бути поранений бойовик, і вирішили залишити Стаса зовні на прикритті, а Денис Зикунов з Романом Кандибою зачистять двір і будівлю. Працювали злагоджено, як слід бойовою двійкою. Граната Ф-1 в погріб і довга автоматна черга. Друга Ф-1 в сарай і після вибуху довга автоматна черга. Граната Ф-1 в гараж і по магазину патронів додатково. Таким чином дісталися добротного цегляного будинку. Дякувати Богові, у Дениса скінчилися гранати Ф-1 і залишилися лише РГД-5.

Ногою відчинив двері і кинув останню гранату в коридор. Після чого обидва бійці забігли в будинок і відпрацювали по черзі усі кімнати. В одній з дальніх кімнат побачили на полу місцевого мешканця з пораненням в стегно. Викликали полковника і Дока — Сергія Бондаренка, який і надав пораненому необхідну медичну допомогу. Тут потрібно зазначити, що за дивним збігом обставин в батальйоні «Кривбас» було два Сергія Бондаренка, які до того ж ще були і колишніми однокласниками. Один служив медиком в Зеленому і мав позивний Док, а другий в сусідньому селищі Грабське з позивним Руся. Поки медик Сергій Бондаренко надавав допомогу пораненому, Денис разом з Романом побачили через дорогу своїх товаришів — Кабана, Олександра Дейнеку і Боговика. Бійці знайшли труп бойовика зі спущеними штанами до колін. «Сепар» був одягнутий в новий германський камуфляж і при ньому валявся кулемет РПК з повним магазином набоїв. Поруч з ним також валялися використані одноразові п'ятикубові шприци. Видно, певний час бойовику надавали медичну допомогу і кололи знеболювальне. Виглядав він так, нібито вже давно лежить. Тіло було усе синє і на обличчі залишилася жахлива гримаса. В напіввідкритому роті повзали мухи. Чорна густа шевелюра і така ж смоляна борода видавала в загиблому кавказця. Роман Кандиба стволом автомата відтягнув труси і побачив, що загиблий обрізаний. Діти гір. Сиділи б вдома — залишилися б живі. Денис і Роман повернулися до медика з полковником, після чого продовжили зачищати вулицю зі свого боку.

Місцеві мешканці позносили бійцям ще вісім трупів бойовиків, яких знайшли у себе на подвір'ях. Під час зачистки був знайдений ще один кулемет. Згодом полковник Юрій Синьковський віддав тіла бойовиків місцевому голові сільради і залишив через нього бойовикам свій номер телефону. Потім по гучному зв'язку, щоб усі бійці чули, командир спілкувався з командиром «сепарів». За те, що Синьковський віддав тіла ліквідованих

бойовиків, ватажок загону бойовиків пообіцяв, що цілу добу не будуть здійснюватися обстріли позиції опорного пункту 40-03. «Сепар» слова дотримався. Денис Зикунов добре запам'ятав, як голова сільради говорив полковнику, Змію і Шияну про те, що нам усім кінець буде і щоб ми усі тікали, поки є час і можливість. Мабуть, паскуда, близько спілкувався з бойовиками і знав, що щось готується з боку росіян.

У результаті цього бою у бойовиків мінус дев'ять. Наші бійці переконалися, що в українських степах кадирівці виявилися безпорадними. У бійців «Кривбасу», дякувати Богові, усі цілі.

Після цього бою полковник Юрій Олександрович Синьковський уважно переглянув навколишню місцевість і прийняв рішення про пересування опорного пункту від дороги трохи далі на залізничні колії поблизу станції Іловайськ-сортувальна. Там бійці і почали обладнувати новий опорний пункт. Так от і з'явився 40-03. Юрій Брехаря розподіляє оборону на залізничних рейках. Сашко Кривий (Хімік) — на вагонах.

Під залізничними мостами розташовувалась наша техніка, генератор, кухня, боєкомплект і укриття. Під мостом, який виходив у бік села Зелене, стояв танк. Зверху в насип вкопалася лінія оборони, яку ми назвали «Рейки». Як втиснутися поміж шпал? Худійте. У нас з цим ніяких проблем не було. А взагалі-то, якщо

Заступник командира 40-го БТрО «Кривбас» полковник Юрій Олександрович Синьковський

захочеш жити — і не в таке влізеш. Бійці намагалися для зручності позиції розсунути шпали, але кількість земляних робіт, яких потребувало вивішування шпали, а потім закопування ями, що виникла, — за межами розумного. А ґрунт на насипу — це дещо! Шари щебню і пульпи — копати важко. Стінки осипаються. Після артилерійського обстрілу нашого опорного пункту поміж коліями виникла достатньо велика воронка, глибиною по пояс. Олексій, що до цього наполегливо відкидав щебінь для свого окопу, був трохи засипаний. Він вигукнув:

— Можливо, я піду, а вони артою мені шанець викопають? Воронка з одного снаряду глибше, ніж три години моїх надмірних зусиль!

З-під мосту була відведена траншея, підведена бетонними блоками, перекрита шпалами і замаскована сіткою. В цьому дзоті стояв кулемет, який згодом відіграє значну роль в цьому бою. Кулемет нам привіз Микола Колєснік з останньою колоною, яка прорвалася до нас скрізь оточення.

З позивними іноді виникали веселі казуси. Щойно ввечері закінчили будувати дзот і бійці заселилися, Стас Полюхович повідомив свій позивний. Усі його відразу ж забули і в подальшому радіообміні був привід для кумедних жартів. Санич:

— Барсук, що бачиш? Барсук, чому не відповідаєш?

— Я не Барсук. Я Бурундук. Спостерігаю залп «Градів» з боку Харцизька.

Під час наступного сеансу зв'язку:

— Барсук, Барсучок, тьфу, Бобер! Стас, як твій позивний?

— Я «Бурундук»! «БУ-РУН-ДУК»! «БУ! РУН! ДУК!»

На коліях стояло декілька вагонів, завантажених вугіллям. Під ними розташувалась лінія оборони «Вагони». Після перших артилерійських обстрілів хлопці відкрили люки і відсипали бруствери вугіллям. У порівнянні з «Рейками» тут була можливість відпочивати навіть при обстрілі, розтягнувшись в повний зріст, а не в позі ембріона, скрутившись в шанці. З лютих мінусів — це всепроникаюча вугільна пилюка при загальній неможливості помитися. Але ми на це не зважали.

На зарядку телефонів від генератора вишикувалася черга. Ті, хто поставили свої апарати, залишають когось наглядати, щоб інші розумники не відімкнули і не поставили свої.

До двадцятого серпня майже нічого серйозного не відбувається. Опорний пункт 40-02 контролював в'їзд у селище Зелене

з одного боку, а 40-03 — з іншого. В самому селищі постійних позицій не було. Бойовики з'являлися в ньому лише час від часу. До двадцятого серпня лише окремі групи бойовиків вночі намагалися проскочити через село і поля в Іловайськ до своїх братів по розуму. А вдень крізь село навіть використовувались комунікація і транспортне сполучення поміж двома українськими опорними пунктами. Кожного разу перетинати селище було трохи небезпечно, тому що не було впевненості в тому, що бойовики вночі не увійшли в село і не влаштували засідку. Тому під час будь-яких пересувань по селу використовувався або танк, або бойова машина піхоти. Таким чином бійці постійно вирушали в селище для того, щоб поповнити запаси води. Бойовики усвідомлювали важливість і небезпеку розташування опорного пункту на залізниці, який блокував місто з північного боку, і тому декілька разів намагалися його вибити. Іноді опорний пункт 40-03 обстрілювали з автоматичного гранатомета АГС-17 і 82-мм міномета. Іноді себе проявляли ворожі снайпери. До 20 серпня 2014 року атаки на пост силами окремих груп стрільців мали хаотичний і лише напружуваний характер. Лише одного разу був привід бійцям серйозно понервувати, коли прямо через опорний пункт по залізничній колії пронеслись п'ять вантажних вагонів з Харцизька в напрямку Іловайська.

Як стало відомо значно пізніше, запустивши вагони по залізничній колії, бойовики намагалися знищити опорний пункт 40-03, який заважав сполученню бойовиків між Іловайськом і Харцизьком. Вантажні вагони були заміновані і мали вибухнути над опорним пунктом. Але, на щастя, вагони не вибухнули, а пролетіли крізь опорник і згодом перекинулися вже в самому місті. Якимось дивом вони не вибухнули після падіння і залишилися лежати до відходу українських військових з Іловайська. Згодом сапери бойовиків, розчищаючи місто від залишившихся небезпечних мін і набоїв, якими раніше рясно закидували місто, розмінували вагони, в яких виявилися протитанкові міни і детонуючі заряди, які мали вибухнути над опорним пунктом 40-03.

Саме тому було прийняте рішення про підрив залізничних колій на двох ділянках, щоб запобігти подібним спробам знищувати українські позиції, але про це трохи нижче.

Приблизно в цей самий час колона батальйону «Донбас» рухалася в напрямку Іловайська дорогою від Многопілля, огля-

даючи прилеглі лісосмуги й оминаючи повалене на шляху гілля і осколки від мін. Колона рухалася дуже повільно, щоб надати можливість піхоті щільніше оглянути прилеглу територію.

■ Перший бій батальйону «Донбас» в Іловайській операції.

Виконуючий обов'язки командира батальйону «Донбас» полковник В'ячеслав Власенко:

«Після звільнення міста Попасна батальйон отримав наказ вирушити в Курахове. Хоч на той момент нашим керівництвом розглядалося питання про посилення групировки в Дебальцевому. В той час існувала ймовірна загроза захоплення бойовиками цього міста. Після прибуття в Курахове я розпочав планування операцій по двох напрямках: селище Спартак — місто Ясинувата і місто Мар'їнка. Наша розвідка почала працювати на цих двох напрямках. Селище Спартак було зайняте сепаратистами. При його захопленні з'являлась можливість раптової атаки в напрямку Донецька і прикриття Донецького аеропорту, де на той час перебували наші десантники. Якби ми тоді зачистили селище Спартак, то, можливо, і не було б тієї трагедії з Донецьким аеропортом. Не було б і «кіборгів». Але доля склалася інакше.

Приїхав Семен Семенченко і сказав, що серед особового складу потрібно знайти танкіста. Семенченко повідомив, що нам надають танк і є одна «незначна справа на одну добу». Потрібно було заїхати в Іловайськ, зачистити його від «купки "сепарів"» і встановити прапор на мерію. Я був проти цієї операції, тому що не вважав її доцільною, про що і повідомив Семенченка. Але, незважаючи на мої протести, була сформована перша зведена група, яка 10 серпня 2014 року невдало, в лоба атакувала Іловайськ. Тоді загинули четверо наших бійців, включаючи заступника командира батальйону полковника Литвинського — Монгола. І тільки 18 серпня 2014 року була повторно сформована група з 203 бійців батальйону, яка висунулася в бік Іловайська».

Рано-вранці 10 серпня 2014 року на дорозі навколо опорного пункту 39-06 вишикувалась велика колона автомобілів. У ній перебували бійці батальйону «Донбас», а також невелика група «Правого сектору» з командиром Марленом Місіратовим

на псевдо Татарин. Батальйону було поставлене завдання — увійти в місто Іловайськ з боку селища Многопілля і зачистити місто від бойовиків. Для підтримки батальйону було надано один перефарбований бронетранспортер БТР-60, який мав бортовий номер 705, і БМП-2 зі складу 51-ї окремої механізованої бригади. БМП йшла в голові колони, прикриваючи бронею бійців, що рухались позаду, а БТР замикав колону, прикриваючи її з тилу. Бійці з відділення Олександра Дейнеги перебували на бронетранспортері як десант. Разом з бійцями батальйону «Донбас» в цей день були і бійці групи «Купол», до якої в переважній більшості входили ветерани морської піхоти. Бійці «Купола», з самого початку створення батальйону «Донбас», окремим загоном входили до цього підрозділу, але офіційно до нього не належали і, під час створення батальйону, не були належним чином до нього оформлені. Це пояснювалось внутрішньою політикою і непорозуміннями поміж командирами «Купола» і загальновизнаним на той час політичним лідером батальйону «Донбас» Семеном Семенченком.

Доброволець батальйону «Донбас» Ігор Гевко:

«Серед офіцерів і командирів, які були на нараді перед першою спробою увійти в Іловайськ, майже не було нікого, хто мав бойовий досвід і міг би повести штурмову групу, було лише кілька командирів, які цілком відповідали цим вимогам, і один із них — це майор Віктор Дєгтярьов з позивним Сенсей. Наскільки мені відомо, саме Сенсей мав керувати штурмовою операцією нашого батальйону 10 серпня 2014 року, але чомусь Семенченко в останній момент щось переграв і призначив командиром вести штурмовиків батальйону в бій — Тараса Костанчука. Тоді Семен Семенченко був політичним лідером нашого підрозділу і мав беззаперечне лідерство в батальйоні. Останнє слово майже завжди було саме за ним. Можу помилятись, але це могло бути викликано тим, що Сенсея тоді майже ніхто не знав, окрім розвідників морпєхів із його окремого підрозділу «Купол», і, на думку Семена, Сенсей як командир операції, на жаль, не мав необхідної злагодженості з іншими командирами та бійцями батальйону. Костанчук як командир штурмової групи в той день виконав свою задачу, провівши розвідку штурмом ворожих опорних пунктів в межах тактичних можливостей підрозділу».

Бійці підрозділу «Купол» того дня займали позиції попереду і позаду загальної колони батальйону «Донбас». До того ж окрема група розвідників «Купола» проводила попереднє обстеження поблизу маршруту колони. Попереду знаходилася група з крупнокаліберним кулеметом «Утес», а ближче до замикаючих рухався автобус ПАЗ з другою частиною групи «Купол», до якої входили Олег Павлюк, Вадим Войлоков, Олександр Гребенюк, Юрій Грінько, полковник Юрій Бойко і декілька інших бійців. Разом з бійцями в колоні були репортери, які мали зберегти на фото і відео деталі операції. Одним з них був фотограф Максим Дондюк, завдяки якому залишилися багато фото і відеоматеріалів з того самого дня. Одночасно з цим інша велика група бійців зведеного загону батальйонів «Азов» і «Шахтарськ» мала почати атаку з правого флангу за залізничними коліями для удару, що відвертав увагу бойовиків.

Колона «Донбасу» вирушила від опорного пункту 39-06 в напрямку Іловайська і невдовзі бойова машина піхоти порівнялася з нависаючим над дорогою залізничним віадуком у районі селища Полтавське. Коли колона «Донбасу» наблизилася до віадука, по бойовій машині піхоти, що рухалась, відкрили вогонь з лісосмуги праворуч від дороги. Спочатку з лісосмуги вилетів заряд

Евакуація навідника БМП Дмитра Сури, що вчадів від порохових газів, бійцями батальйону «Донбас» Тенгізом Тетруашвілі й Ігорем Родіним. Фото: Максим Дондюк

з РПГ і влучив у бойову машину, не завдавши їй значної шкоди, але цей вибух оглушив командира машини і деяких бійців, які рухалися поруч з БМП. Разом з пострілом з гранатомета з лісосмуги почалася стрілянина зі стрілецької зброї і автоматичного гранатомета АГС-17. Колона зупинилася і бійці почали займати позиції для ведення вогню з дороги по лісосмузі.

Боєць Володимир Філатов, знаходячись за кулеметом «Утес», почав щільно прочісувати небезпечну лісосмугу. Стрілець-оператор БМП Дмитро Сура також навів ствол на лісосмугу і почав прочісувати «зеленку», намагаючись згасити вогневі точки супротивника. Під прикриттям штурмової роти бійці Сергій Малишев, Олександр Ломейко, Микола Нікітін і Абдула викотили попереду БМП свою зенітну установку ЗУ-23 і за її допомогою також добряче прошерстили лісосмугу. БМП випустила по «зеленці» майже увесь боєкомплект. Стрілець так давив на гашетку, що врешті-решт відключився від отруєння пороховими газами. Під час вогневого контакту біля залізничного віадука командир групи «Купол» Віктор Дєгтярьов, якого більше знали як Сенсей, підвівся на віадук і побачив, що поблизу нього розташовані шанці бойовиків. Закидавши їх гранатами, бійці «Купола» зайняли висоту. Почувши бій вгорі над дорогою, по висоті відкрили вогонь бійці «Донбасу», які зайняли позиції попід дорогою. Бійці «Купола» ледве не опинилися під вогнем від своїх. Завдяки своєчасному втручанню Тенгіза Тетруашвілі, який надав команду по рації припинити вогонь і доповів, що Сенсей взяв висоту, стрілянина припинилася.

У результаті зіткнення під залізничним мостом декілька бойовиків було ліквідовано. Інші почали відходити по залізниці і лісосмузі в напрямку залізничного накопичувача на околиці Іловайська. При цьому Віктор Дєгтярьов помітив поблизу залізничних колій праворуч від дороги відступаючу групу бойовиків і повідомив по рації, що разом зі своїми розвідниками починає переслідувати диверсійну групу кількістю до двадцяти п’яти осіб. Вони рухаються в напрямку міста на відстані приблизно триста метрів. Дмитро Куліш декілька разів пропонував Віктору підтримку, але колишні морські піхотинці відмовилися і відповіли, що впораються самостійно. Взагалі-то за планом «Купол» не повинен був переслідувати бойовиків, тому що на сусідній ділянці мали працювати суміжники з батальйонів «Азов» і «Шахтарськ», але, почувши запах ворога, Сенсей вже не міг зупинитися. Роз-

рахунок був на те, що в разі чого поруч на дорозі рухаються свої, а десь поруч мають бути суміжники. На жаль, зв'язок поміж підрозділами був, м'яко кажучи, погано налагоджений і тому необхідної і точної інформації про дислокацію, маршрут руху і дії сусідніх підрозділів загальному складу батальйону «Донбас» відомо не було.

На шляху під віадуком стояла бойова машина піхоти, зі ствола якої тягнувся тоненький струмок диму, а звідкілясь знизу потужно лилася солярка. З бойової машини виліз приголомшений механік-водій Максим Майстренко і вигукнув, що стрільцю

1-ше відділення 1-го взводу 1-ї штурмової роти батальйону «Донбас»:
Вадим Антонов, Олександр Дейнега, Валентин Линьов, Валерій Лаврьонов, Сергій Міщенко.
Фото: Сергій Міщенко

Дмитру Сурі стало зле і він втратив свідомість. Йому потрібна термінова допомога. Бійці Абдула, Сергій Малишев, Ігор Родін і Тенгіз Тетруашвілі допомогли витягти з БМП стрільця Дмитра Суру і, відтягнувши його на узбіччя, почали надавати йому першу медичну допомогу. Видимих поранень на Дмитрові не було.

Механік-водій Максим Майстренко, незважаючи на те, що був добряче приголомшений, спромігся розвернути бойову машину і повернутися на опорний пункт 39-06. Разом з ним евакуювали і вчаділого стрільця БМП Дмитра Суру, якого помістили зверху на броні, щоб віддихався свіжим повітрям. Також до опорного пункту відправили і командира бойової машини Василя Байду, який скаржився на контузію після влучання снаряду в БМП. Медики відразу почали приводити Суру до тями, вколовши йому якийсь препарат, і вставили в рота трубку для вентиляції легенів, одночасно з цим проводячи зовнішній масаж серця. Невдовзі боєць відкашлявся і прийшов до тями. Медики констатували у нього отруєння пороховими газами. Вентиляція в БМП, м'яко кажучи, не дуже добра, а Дмитро занадто активно приклався до гашетки. Дмитро Куліш пригадує, що такий самий випадок трапився і пізніше, 24 серпня, коли за підтримки БМП добровольці штурмували укріплений район за містом. Тоді також одному з членів екіпажу бойової машини піхоти стало зле від порохових газів, але, на щастя, в обох випадках усе скінчилося добре.

Для подальшого прикриття бронею бійців, що рухались по дорозі, в голову колони був висунутий камуфльований БТР-60, який до цього моменту прикривав колону з тилу.

Також Дмитро Куліш пригадував, що після припинення вогню і огляду навколишньої території Тарас Костанчук чітко визначив, що вперед має вирушити штурмова група. Позаду з дистанції триста метрів групу мають прикривати снайпери. Усі інші бійці «Правого сектору» і «Донбасу» повинні були залишатися поблизу мосту в резерві. Також було наказано в жодному разі не відкривати вогонь праворуч у напрямку залізничних колій, оскільки з того напрямку мають рухатись «суміжні» дружні підрозділи. Але все сталося не так, як було сплановано. За штурмовою групою поступово вирушили й усі інші підрозділи колони, залишивши без нагляду залізничний міст.

Під час руху колони бійцям відразу наказали, що праворуч від дороги і залізничних колій стріляти не слід, тому що там мають діяти батальйони «Азов» і «Шахтарськ». Тоді керівник групи «Купол» майор Віктор Дєгтярьов взяв з собою старшину Володимира Савченка і пішов перевіряти, що там відбувається праворуч від колій. Заради цього Дєгтярьов і Володимир Савченко спустилися згори до залізничних колій і, рухаючись вздовж них по лісосмузі, продовжили переслідувати противника. Бійці пішли не навпростець через поле, а безпосередньо вздовж залізничних колій, уважно перевіряючи прилеглу територію. Саме тому вони згодом і затрималися на зустріч з відділенням Олександра Дейнеги, яке було висунуто їм на підтримку.

Тим часом бійці, що залишились на дорозі, оглянули місцевість навколо залізничного моста і перевірили «зеленку», з якої по них вели вогонь бойовики. В лісосмузі знайшли три автівки і ліквідованого бойовика, який встиг влучити з автоматичного гранатомета по БМП. Також був знайдений і сам автоматичний гранатомет АГС-17, який дістався як трофей бійцям «Донбасу».

Коли бійці під час огляду території залазили на той віадук, то на деяких деревах вони бачили яскраві позначки. Боєць «Купола» Олег Павлюк згадував: «На одному висіла яскрава ручка з бензопили на висоті приблизно три метри. Як вона там могла опинитися? Що, вітром задуло? За півкілометра звідти знов так само, але вже червоного кольору. Знов вітром задуло? Від останньої підозрілої позначки до блоків на дорозі було десь сто п'ятдесят — двісті метрів».

Досвідченим бійцям позначки були цілком зрозумілі — було дуже схоже на те, що територія пристріляна артилерією. Ліворуч лісосмуга була така рясна, що пройти крізь неї можна було лише з мачете. Праворуч теж лише випалювати. Єдине, де можливо рухатися — прямо по дорозі, а вздовж дороги на різній відстані позначки для спостерігача і корегувальника...

Група рушила далі по асфальтованому шляху, оглядаючи рясну лісосмугу ліворуч и праворуч. Праворуч біля дороги було помічено дві автівки. Обидві були заміновані. Перший броньований мікроавтобус розмінував Дмитро Куліш. Хоч це здавалося необережним і небезпечним, Тенгіз Тетруашвілі разом з бійцем Гузем вирушили далеко вперед по напрямку руху колони і розмі-

нували другу автівку на правому узбіччі. Трохи далі ліворуч від дороги стояв автомобіль ВАЗ-2101 без акумулятора.

Одночасно з цим праворуч від дороги рухалася група розвідників «Купола» під керівництвом Віктора Дєгтярьова, яка оглядала територію поблизу залізничних колій і переслідувала помічену раніше групу бойовиків. Сенсей, розуміючи, що він переслідує групу, яка в декілька разів перевищує за складом його групу, викликав на підтримку двійку розвідників «Купола». В задачу розвідників входило забезпечити прикриття колони з правого флангу і, при необхідності, підтримати групу Сенсея. Загальна колона на той момент вже висунулася набагато вперед по шляху в напрямку Іловайська, ніж група Дєгтярьова на залізничних коліях. І тому замикаючий колону «Донбасу» автобус ПАЗ з окремою групою бійців «Купола» знаходився значно попереду своїх товаришів, які вирушили на чолі з Сенсеєм. «Куполівці» Юрій Грінько і Вадим Войлоков, виконуючи наказ Дєгтярьова, вирушили вздовж залізничних колій по лісосмузі в орієнтовному напрямку групи Сенсея.

Раптом Грінько помітив групу озброєних людей у військовому однострої кількістю близько п'ятнадцяти осіб, які знаходилися поміж загальною колоною і бійцями «Купола». При цьому підозрілі особи рухалися приблизно в напрямку групи Дєгтярьова. Розвідники по рації негайно доповіли про це Сенсею. У відповідь Віктор наказав розвідникам лише уважно спостерігати, але в бій не вступати і до окремої команди себе не виявляти. Схоже, що група невідомих військових також помітила розвідників, які її переслідували, і терміново зникла з поля зору, вдаючи нібито відступає. Невдовзі поруч з розвідниками Грінько і Войлоковим почали прилітати і вибухати 82-мм міни. Бійці встигли лише повідомити про те, що по них ведуть вогонь і вони змушені відійти. Це було їх останнє повідомлення, після чого зв'язок з ними перервався.

Незважаючи на те що спочатку Віктор не вважав за потрібне запрошувати допомогу, Бішут надіслав на всяк випадок для підкріплення «Купола» відділення Олександра Дейнеги, в яке входили Сергій Міщенко, Валерій Лаврьонов, Линьов, Ковальчук, Вадим Антонов, Андрійчук і ще один боєць. Окрім того, додатково невеличка група снайперів під керівництвом Дмитра Куліша вирушила в бік залізничних колій і намагалася оглянути

і підготувати позиції для підтримки і прикриття «куполівців» з двоповерхового будинку залізничної митниці, який був розташований майже біля самих залізничних рейок. Снайпери зачистили будівлю, але визначилися, що для снайперської позиції в будівлі місця немає.

Навпроти будівлі митниці простягався довгий бетонний паркан, який поділяв окремі ділянки залізничних колій одну від одної. Бійці почали обирати зручні позиції біля вікон другого поверху митниці, але з деяких вікон було дуже погано видно сектор для ведення вогню. Заважали рясні крони дерев. Обрати й облаштувати позиції в будівлі митниці бійцям не вдалося. Занадто відкритий і небезпечний у плані можливості втриматися на черепичному схилі дах будинку не дозволяв облаштувати на ньому вогневу позицію для снайпера.

Дмитро Куліш, оглядаючи місцевість з будівлі, помітив бійців відділення Олександра Дейнеги, що рухались на допомогу Сенсею, і помахав їм рукою. Дмитру здавалося, що Чуб з бійцями рухається по занадто відкритій місцевості і це складає неабияку небезпеку для них. Праворуч від бійців тягнувся паркан, за яким нічого не можна було роздивитися. В разі, якщо бійців атакують з-за нього, їм буде дуже важко відійти до безпечного місця. Але Дейнега зі свого боку був переконаний, що їм нічого не загрожує з правого флангу, оскільки, за попередньою інформацією, за парканом мають працювати суміжники з батальйонів «Азов» і «Шахтарськ». Взагалі бійцям радили не стріляти праворуч від залізничних колій і не зволікати на будь-що з боку паркану. Саме тому відділення на чолі з Олександром Дейнегою впевнено рухалося вздовж паркану по залізничних коліях.

Тим часом бійці, які оглядали двоповерхову будівлю, залишилися в будівлі, щоб контролювати з неї залізничні колії і прилеглу територію.

■ Бій зведеної групи батальйонів «Азов» і «Шахтарськ» на південно-східній околиці Іловайська поблизу селища Третьяки

Перший заступник командира батальйону «Шахтарськ» з бойової підготовки Руслан Оніщенко:

«Першим нашим завданням було спільно з батальйоном «Азов» атакувати укріплений район з правого флангу відносно

залізничних колій. Нам відводилася роль удару, що відвертав увагу, і було наказано атакувати укріплення бойовиків масованим обстрілом зі стрілецької зброї протягом тридцяти п'яти хвилин. Після чого ми мали відійти. Ми атакували сорок п'ять хвилин. Це був наш перший бій під Іловайськом. Група бійців «Азову» рухалася попереду. Керував «Азовом» в той час Сергій Коротких. Для виконання цього завдання ми просили надати нам прикриття бронетехнікою, але ж нам її не надали. Точніше, надали, але та безпорадна БМП, яку нам виділили, не могла стріляти в силу деяких технічних причин. Щойно розпочався бій, вона майже з перших хвилин залишила місце бою і, здається, взагалі не стріляла.

Під час руху ми опинилися під перехресним вогнем противника. Сергій Коротких наказав вивести на передню позицію «Пряник». Це була обварена захисним металом вантажівка з крупнокаліберним кулеметом у кузові. Судячи з характеру поранень бійців, нас обстрілювали зброєю калібру 12,7. І це були снайпери, оскільки характер поранень бійців свідчив саме про роботу снайперів. Окрім крупного калібру, ворожі снайпери працювали і звичайним 7,62. Деякі кулі по дотичній траєкторії попадали в каски бійцям. Снайпери супротивника також атакували і «Пряник». У результаті чого спочатку був поранений водій КамАЗа боєць Валерій Турчин з позивним Злий, а потім кулі вразили і Миколу Березового».

Микола Березовий, командир взводу, загинув при спробі звільнення міста Іловайськ 10 серпня 2014 року.

Свідчення бійця, який в той момент діяв під керівництвом Березового:

«Наш взвод рухався під прикриттям броні БМП і потрапив під снайперський обстріл з обох боків. Спочатку був поранений боєць «Азову» Андрій Дрьомін з Тернополя — позивний Світлячок. Микола Березовий кинувся на допомогу до Світлячка і також отримав поранення в ногу. Поки ми їх прикривали, Сокіл намагався допомогти Миколі і також отримав кулю в живіт».

За словами учасника того бою, бойова машина піхоти, яка супроводжувала взвод, постійно глохнула і не мала достатнього запасу боєкомплекту. За іншими свідченнями, БМП взагалі не вела вогонь.

Офіцер батальйону «Азов» Єременко Юрій Миколайович:

«О четвертій годині ранку 10 серпня 2014 року колона батальйону «Азов» вирушила до Многопілля. Десь о шостій ранку бійці вишукувались у дві колони на опорному пункті 39-06. Одна колона складалась з бійців батальйону «Донбас» і розташовувалась ліворуч від залізничних колій на шляху, а друга, яка складалась з бійців «Азову» і «Шахтарська», вишикувалась за переїздом для руху по правий бік від залізничних колій. Перед шикуванням була нарада командирів, на якій я особисто не був присутнім. Наша колона в напрямку переїзду була вишикувана на чолі з БМП-2. Головний машини — старший лейтенант Макс. За нею друга чота третьої сотні в складі трьох легкових автомобілів — «Ауді-4», пікап «Отосан» і «Шевролє Авео» Тетяни Чорновол. За нами рухалася колона батальйону «Шахтарськ» на чолі з Русланом Оніщенком в позашляховику «Тойота лендкрузер». Також наш загін підсилили вантажним ЗІЛом з саперами і глушником радіокерованих фугасів.

Боєць батальйону «Шахтарськ» Віктор Петрушин. Серпень 2014.
Шлях Кутейникове — Іловайськ

Таким складом ми вирушили вздовж залізниці в напрямку Іловайська. Командир чоти Береза (Микола Березовий) повідомив, що на нараді йому наказали рухатися за БМП-2 і штурмувати Іловайськ. Більше ніяких вказівок або ввідних йому не повідомляли. Даними військової розвідки ми тоді не володіли і була лише та інформація, яку нам раніше повідомили розвідники нашого батальйону. Радіозв'язок також був лише зі своїми чотами. Зв'язку з іншими підрозділами не було взагалі.

Ми лише знали про те, що батальйон «Донбас» пішов прямо по шляху паралельно нам і за 15 хвилин ми почули, як він вступив у перший бій. Тоді ми ще трохи призупинилися, щоб зорієнтуватися, в якому напрямку ведеться бій. Далі ми проїхали по шляху від залізниці трохи вперед і перед селищем Григорівка повернули ліворуч. Після того пішли прямо по дорозі в напрямку селища Третьяки. Група намагалася рухатись якомога тихіше, наскільки це було можливо.

На своєму шляху ми помітили й атакували ворожий блокпост, після чого продовжили просуватися вперед. Пройшли по полю і не дійшли майже триста метрів до наступного блокпоста бойовиків. Початок нашого першого бою є на відео в мережі інтернет під назвою «Останній бій Берези», присвячений Миколі Березовому. На той час загальна картина на нашій ділянці відповідальності виглядала таким чином — авангард загону складався по фронту з трьох колон. Перша по шляху на чолі з автомобілем Ауді. Друга, праворуч від неї — БМП-2 з Максом. За цими машинами рухалися бійці другої чоти третьої сотні. А третя колона рухалася праворуч прямо по полю. Там був броньований КамАЗ «Пряник» з кулеметом «Утес» і за ним перша чота третьої сотні на чолі з командиром Палієм. Я був у першій групі за автомобілями Ауді, Отосан і Шевролє. В цей час БМП здійснила маневр і, просунувшись по діагоналі, перекрила сектор обстрілу «Прянику». Саме в цей момент по нам почали вести вогонь.

З лісосмуги вискочив ворожий гранатометник і здійснив по нам постріл з ручного гранатомета. Гранатометника ліквідували, а постріл пройшов над колоною і самоліквідувався над нашими головами. Раптово вийшла з ладу і заглохла наша головуюча бойова машина піхоти. Нерухома бойова машина стала звичайною мішенню посеред поля. Потім почав стріляти ворожий снайпер.

Першим загинув Андрій Дрьомін з позивним Світлячок. Боєць отримав п'ять кулевих поранень в шию і голову. Його відтягнули з зони ураження і поклали в бойову машину піхоти. Коли витягали Світлячка, снайпер підстрелив в стегно Миколу Березового і його також необхідно було рятувати. По полю на скаженій швидкості прилетів джип черокі другої сотні. За кермом був Микола Троїцький (загинув згодом в Широкіно).

Коли джип нісся по полю соняшників, картина була епічною! В машині перебували четверо поранених з медиком Айболітом. Під час евакуації снайпер прострелив горловину паливного баку джипа і поранив Айболіта, але, незважаючи на вогонь, Березового евакуювали з поля бою. Тим часом снайпер прострелив наш кулемет «Утес» і збив його зі станку, на якому той кріпився. Після чого противник почав прострілювати наш «Пряник» крупним калібром. Було схоже на протитанкову рушницю ПТРД. Водій «Пряника» Валерій Турчин отримав осколкові поранення обличчя. Перша чота третьої сотні залягла в полі соняшників, а «Пряник» відійшов.

Перші втрати внесли в наші ряди деякий розлад. Я запросив під своє керівництво у Руслана Оніщенка снайперів з батальйону «Шахтарськ». Разом з ними ми почали вишукувати ворожого снайпера, який вів по нам вогонь. Незабаром по рації повідомили, що у нас ще один поранений боєць Сокуренко Роман, позивний Сокіл. Наступ застопорився, оскільки не було зрозуміло звідкіля по нам ведуть вогонь. Противник намагався контратакувати і відсікти першу чоту третьої сотні на чолі з Палієм, взявши її «в мішок».

Бійці батальйону «Азов» Микола Березовий, Андрій Дрьомін і Роман Сокуренко

Бій точився приблизно до одинадцятої-дванадцятої години. Після чого, використавши майже увесь запас набоїв, батальйон «Шахтарськ» відступив. Боєць з позивним Тілець посів за кермо «Пряника» і вивіз з-під вогню першу чоту третьої сотні. Хлопці нависли на кабіні і таким чином виїхали. Після того як відступив «Шахтарськ» і була евакуйована перша чота, ми останні залишилися і також почали відходити під вогнем. Ніякої підтримки артилерії в той день не було. В тому бою ми воювали виключно своїми силами».

Один з бійців батальйону «Азов», який приймав участь в тому бою, згодом згадував:

«Березовий, Сокуренко і Дрьомін рухались за бойовою машиною піхоти і потрапили під снайперський обстріл. В Андрія Дрьоміна згодом нарахували п'ять куль — одна в шиї, а інші в касці і магазині на бронежилеті. Микола Березовий кинувся допомагати Андрію, але його поранення було несумісним з життям. Я бачив, як в нього за декілька хвилин побіліло обличчя. Іншими пострілами не так добивали Світлячка, як намагались поцілити в нас, коли ми почали його витягувати. Я кинув Миколі Березовому індивідуальну аптечку, і він, лежачи на боку за Дрьоміним, намагався затулити Андрію поранення десь в районі шиї. Коли саме поранили Миколу — я не бачив, тому що в той момент прикривав лівий фланг. А коли перезаряджався, то почув, як він сказав в радіостанцію, що «Береза трьохсотий! Поранення в ногу». Хтось з бійців свідчив про те, що Береза хотів витягти Дрьоміна, але сам отримав кулю в пахову артерію. І тоді ж я бачив, як він, лежачи за Дрьоміним, намагається сам собі закрутити пов'язку на стегні. Тоді все виглядало, нібито поранення там у нього незначне, бо він ще якось наче відмахнувся, щоб хлопці не підходили. Але зрештою виявилося, що в нього було наскрізне поранення стегна в районі паху, пробита внутрішня яремна вена кулею калібром не менше 7,62 мм. Він фактично ще на місці бою стік кров'ю, але, коли ми тягнули спочатку Дрьоміна, а потім Березового під шаленим вогнем, то не звернули увагу ні на стан Берези, ні на його поранення. Ми не оцінили ступінь небезпеки його поранення. Обстріл був такий, що коли ми тягнули Дрьоміна, то куля влучила в магазин на

його розгрузці, і декілька набоїв у тому магазині вистрілили біля наших рук. Схоже, що ворожий снайпер поцілював саме по тим, хто тягнув пораненого.

У каску Вуйку влучила дотична куля, але боєць не зрозумів, що то було, і подумав, що то хтось його випадково вдарив ногою. Інші кулі від снайпера прийняв на себе Дрьомін, чим врятував тягнувших його бійців. До речі, Дрьоміна підстрелили, бо він був гранатометником і ніс з собою РПГ. А Микола Березовий взагалі не повинен був знаходитися поруч з нами, а як чотовий мав керувати боєм збоку. Та коли він побачив, що частина чоти (в тому числі і його заступник) не наважились піти у відкрите поле за БМП, яка постійно ламалася, то пішов сам за нами по соняшниковому полю. Але він не повинен був цього робити.

Ми затягнули спочатку Дрьоміна, а потім Березу. Роман Сокуренко вискочив для того, щоб допомогти нам, аж на лінію вогню. Щойно Береза був евакуйований за БМП, як Сокуренко прозвітував по радіостанції, що «Береза поранений, не може керувати боєм». По радіостанції запитали: «Хто буде керувати?» Сокуренко взяв секундну паузу, а потім відповів: «Я!» Перепитали його позивний, і він позначився, як Сокіл. Тоді йому дали наказ зібрати зброю і відходити назад. До цього ми тримали бій як могли, під шаленим вогнем ворога, що навіть доводилось залазити в БМП, щоб не повідстрілювали ноги всім, а нас було восьмеро «Автоботів», як тоді називали чоту Березового, і два бійці батальйону «Шахтарськ», один з яких теж отримав поранення, але його подальшу долю я не знаю.

Отримавши наказ, я схилився і, майже не відриваючись від землі, потягнувся за гранатометом Дрьоміна. В цей час лівий фланг не прикривався з нашого боку, і я чув, як в мене над головою пройшло декілька автоматних черг ворога. А Роман Сокуренко ліворуч від мене (до БМП і головної лінії фронту ми були з ним спинами), будучи надзвичайно відважним і спритним, майже привстав і кинувся на декілька кроків назад за БМП, на відкрите місце, щоб ще щось підібрати, і в цей момент його скосила куля. Оскільки Роман Сокуренко впав назад, я чогось подумав тоді, що він отримав кулю в спину, яка прилетіла праворуч від БМП (якщо дивитися на лінію фронту). І ми думали, що це був теж снайпер, як у випадку Дрьоміна і Березового. Проте, відвідуючи згодом Романа в Київському шпиталі, я дізнався від його мами, що куля зайшла йому спереду, і її калібр 5,45. Більше того, така сама куля потрапила йому в грудну частину бронежилета. Тобто, скоріше

всього, це була одна з тих черг, яка пройшла в мене над головою, коли я майже по-пластунськи витягав РПГ Дрьоміна. І це був або АК, або РПК калібру 5,45, а не снайпер. Роман боровся за життя ще сорок чотири дні і помер у шпиталі Бундесвера.

Коли Роман Сокуренко впав, до нас під шаленим обстрілом прилетіли на неброньованому цивільному джипі два розвідники з санітаром. Таким чином вони прикрили своїм автомобілем нам правий фланг і допомогли вантажити поранених. Найбільш героїчно себе поводив розвідник Карась, який не лише під вогнем допомагав нам завантажувати Сокуренка, і надав йому першу допомогу, але й залишився практично в чистому полі з кулеметом, щоб прикрити наш відхід. Відходили ми ще під щільнішим вогнем, бо на той час терористи вже знищили наш крупнокаліберний кулемет НСВТ, що прикривав нас з броньованого КамАЗа, якого в «Азові» називають «Пряник». Вже коли геть вийшли з бою, я дізнався про те, що Береза «двохсотий», і то не міг в це повірити, поки не побачив його тіло...»

«Нам довелося вантажити поранених під шквальним вогнем снайперів і тільки дивом вдалося запобігти більших втрат. При цьому снайпер ще раз підстрелив Світлячка, чим остаточно його добив. Усього він отримав п'ять куль, дві з яких витримав шолом, оскільки кулі пройшли по дотичній. Поки ми виходили з-під обстрілу з пораненими, і поки приїхала медична допомога — Микола Березовий помер. Крупним калібром йому розірвало артерію на нозі в районі паху, і навіть джгут не зміг припинити кровотечу», — згадував ще один з учасників того бою.

Боєць батальйону «Азов» Олег Проскуряков:

«Ми з Карасем поклали Сокола на позашляховик «Міцубіші L-200» з ящиками патронів. Карась почав перев'язувати пораненого Романа, але я казав, що цього не варто робити, бо кровотечі не було. Оскільки поранення було не крізним. У Романа була внутрішня кровотеча. Був лише маленький вхідний отвір від кулі, яка влучила біля бронеплити. Кевларова тканина лише трохи уповільнила кулю, але не могла захистити Романа».

Офіцер батальйону «Азов» Єременко Юрій Миколайович:

«Під час відходу підібрали пораненого бійця з «Шахтарська». Спочатку думали, що боєць «косить». Крові не було. Але

після більш ретельного огляду виявилося, що у бійця поранення в печінку. Вийшовши з бою, попрямували до опорного пункту 39-06 поблизу Многопілля. Проїхавши залізничний переїзд, побачили танк Т-64, БМП-2 і батарею з п'яти гармат «Рапіра». Тоді кожного з нас охопила злість. За наявністю техніки віддавати накази на штурм легковушками і вантажівками опорні пункти, інакше як дурістю не назвеш. Вже коли остаточно вийшли, ми дізналися про те, що Березовий загинув. Не змогли зупинити кров зі стегнової артерії. Також ми забрали з бойової машини піхоти нашого загиблого бійця Світлячка. Хлопців поклали під намет з одного боку дороги, а ми усі розташувались на протилежному боці. Злі і мокрі від поту ми намагалися поїсти, але їжа не лізла в горло.

У цей час до опорного пункту 39-06 приїхав Юра Луценко і намагався поспілкуватися з бійцями. Не дуже вдало було обрано момент для піару, і тому виникла деяка перепалка з одним бійцем Миколою, який раніше був в УНСО. Він почав звинувачувати Луценка в якійсь зраді. Юрій зрозумів, що тут йому не раді, і поїхав до Хомчака. Після цього голосом Дзинзі закричала рація: «Азов, Азов, генерал назвав нас сцикунами!» Невідомо

Броньований КамАЗ батальйону «Азов», більш відомий як «Пряник». Фото: Максим Назарук

звідки взялися сили, але усі підхопилися, похватали зброю і, як були, кинулися до Хомчака. Оточивши генерала, трошки постріляли в повітря. Палій викликав Хомчака на дуель, але генерал відмовився прийняти виклик. У той момент Юрій Луценко дуже перелякався. Я б навіть сказав, що дуже сильно перелякався. Трохи згодом бійців попустило і, заспокоївшись, усі пішли до своїх автівок. Після цього інциденту Хомчак надав нам зі свого резерву три автоматичних станкових гранатомета АГС-17. Березу і Світлячка поклали в бус «Шахтарська» і повезли в Маріуполь. Ми відійшли в Старобешеве й оселились в автопарку батальйону «Кривбас»».

Бійці «Кривбасу» згадували про те, що зустрічалися з побратими з батальйону «Азов» приблизно 10 серпня. Особливо запам'ятався один з керівників «Азову» Сергій Коротких на позивний Боцман. Він дуже відрізнявся від інших бійців поліцейським капелюхом. Також бійці «Кривбасу» там вперше побачили і азовський КамАЗ «Пряник», який став дуже відомим після подій, пов'язаних з визволенням Маріуполя в червні 2014 року. Відео, де з кулемета «Утес», розташованого в кузові «Пряника», була розстріляна барикада бойовиків під час зачистки Маріуполя, бачили усі в країні і далеко за її межами.

■ Бій на залізничному накопичувачі бійців батальйону «Донбас»

Одночасно з цим на шляху між Кутейниковим і Іловайськом продовжував діяти батальйон «Донбас». У складі відділення Олександра Дейнеги були стрільці: Вадим Антонов, Крук, кулеметник ПКМ — Валерій Лаврьонов і стрілець-санітар — Сергій Міщенко. Відділення було замикаючо-прикриваючим в колоні, яка 10 серпня 2014 року вирушила на Іловайськ від опорного пункту 39-06.

Особовий склад відділення Дейнеги виїхав раннім ранком і отримав завдання забрати бронетранспортер з екіпажем біля селища Кутейникове, який вони залишили там за день до цього через відмову одного з двигунів і перегрів другого. Механік-водій БТР відремонтував машину біля кутейниковського зерносховища, але бронетранспортер все одно рухався лише на одному двигуні. Забравши його, бійці «Донбасу» приєднались до загальної колони, яка вишикувалась на дорозі біля опорного пункту 39-06

в напрямку Іловайська. Завданням відділення було прикривати тил колони. Потім вже, після пошкодження БМП під віадуком, від Тараса Костанчука надійшов наказ висунути БТР в голову колони, залишивши десант для прикриття тилу колони. Таким чином відділення залишилось в резерві і пересіло в пустий автобус «Богдан». В ньому на той момент залишався лише водій — грузин з позивним Шах.

Знаходячись в тилу ударної групи, бійці чули й спостерігали, як попереду працює перша штурмова рота, ЗУшники, АГС, БМП й інші. Повз них повезли перших поранених… Хлопці рвались в бій, але Олександр Дейнега стримував їх, пояснюючи, що прикриття тилу батальйонної групи це важливе завдання й навіть по тактиці на це завдання обирають досвідчених. Тоді він так переконував бійців, хоч і розумів, що це просто співпало. Цих пояснень на довго не вистачило, і в розмові, як тільки Вадим Антонов сказав: «Командир, ми так з тобою хер повоюємо», Тарас Костанчук по рації викликав Дейнегу і наказав висуватись до Віктора Дєгтярьова і його групи. Чуб вже давно візуалізував події біля групи Сенсея, адже, знаходячись в замикаючому автобусі, постійно слухав ефір і приблизно уявляв, що і де відбувається. Він відразу зрозумів, що бійцям його відділення доведеться прикривати нашу групу з 4—8 чоловік від 30—60 бойовиків.

Відділення висунулось скрізь лісосмугу в бік залізничних колій. До відділення приєднався боєць Тритон, а також ще двоє бійців. Останні рухалися в автомобілі Баггі і були серед тих, хто теж замикав колону позаду. Вони мали при собі снайперську гвинтівку СВД і вирішили підсилити відділення Олександра Дейнеги. Отже, група прикриття на чолі з Олександром Дейнегою складалася з дев'ятьох чоловік.

Прочісуючи лісосмугу вздовж залізничних колій і підтримуючи зв'язок з Дєгтярьовим, бійці Дейнеги рухались в бік бійців «Купола». В секторі між дорогою, де перебував батальйон, і залізничною колією, вони побачили двоповерхову будівлю залізничної митниці з мансардою, котра стояла фасадом до колій, а тилом до дороги, по якій рухалася загальна колона батальйону «Донбас». На той момент вони не знали чи була перевірена будівля нашими бійцями, чи ні. Тому Олександр, зв'язавшись зі штурмовою групою батальйону, запросив, щоб цю будівлю перевірили. Олександру здалося, що там було дуже зручне місце для снайперів і краще, якщо в будівлі будуть саме свої снайпери,

ніж ворожі. Через деякий час з ним на зв'язок вийшов командир снайперського взводу Дмитро Куліш і повідомив, що будівля «чиста». Трохи згодом Чуб побачив біля тієї будівлі і самого Куліша. Навіть помахав йому рукою, щоб показати, що це саме вони рухаються позаду. По рації Олександр попросив залишити там пару снайперів на даху, хоча це й було небезпечно, бо дах був наполовину відкритий, а інша частина була крита шифером. Після цього, зв'язавшись з Дєгтярьовим і уточнивши його місце розташування, група вирушила далі. За вищевказаною будівлею на залізничних коліях вже стояли вантажні вагони, майже на кожній колії. А цих колій було до біса — не менше десятка. Отже, бійці, орієнтуючись на бетонний паркан, який відділяв залізничний вузол від посадки вздовж полотна, мали перетнути ці колії й вийти на протилежний бік, де і мала бути група Віктора Дєгтярьова. Відділення пересувалося, дотримуючись дистанції один від одного, і Чуб поставив завдання, щоб особовий склад зайняв позиції на відстані однієї колії один від одного, таким чином,

Бійці батальйону «Донбас» оглядають місце знищеної ворожої засідки.
Скрін з відео: Максим Дондюк

вони б змогли пересуватись вздовж колій між товарними вагонами, чуючи і спостерігаючи один одного…

Відділення Дейнеги підійшло дуже вчасно і, дочекавшись бійців «Купола», вирушило разом з ними вздовж залізничних колій і чисельних вагонів на них. Бійці «Донбасу» рухалися вздовж бетонного паркану, а Сенсей піднявся на дах одного з вагонів і рухався поруч з групою, оглядаючи прилеглу територію зверху. Саме зверху він побачив майже перед собою за парканом скупчення бойовиків. Вони почули, як він почав по рації запрошувати підкріплення, і з цього моменту розпочався жорсткий близький бій майже впритул.

Щоб краще уявити собі місце бою, потрібно побачити ділянку між скупченням залізничних вагонів на коліях, що майже впритул знаходяться біля бетонного паркану, який відокремлює залізницю від рясної лісосмуги. В бетонному паркані на місці сутички був проламаний лаз для зручного доступу до залізниці. Ще до початку бою бійці «Донбасу» помітили заготовлені льожки на рейках поблизу того місця. Відчувалося, що ворог десь поруч, але помітив його саме Сенсей. Сили бойовиків в декілька разів перевищували сили бійців «Купола» і бійців «Донбасу», що підтягнулися до них. Протистояння відбувалося на такій близькій дистанції, що обидві сторони жбурляли один в одного ручні гранати. Саме під час цього жорстокого бою загинув боєць відділення Олександра Дейнеги Вадим Антонов.

Майже відразу після першого поранення Сенсей повідомив Чубу:

— Чуб, один з твоїх «300».

— Хто саме? Яр? Самольот?

Невдовзі Сенсей уточнив:

— Самольот двісті...

Стрілець-санітар батальйону «Донбас» Сергій Міщенко:

«Самольота зняв перший постріл. Ми залишилися наодинці. Наше відділення плюс Володимир Ковальчук і снайпер Том. Ми з Томом були ближче усіх до Самольота. Потім до нас прилетіла граната. Вона вибухнула поміж мною і Томом. До мене від неї було близько метра, а до нього близько п’яти. Тоді Тома знатно обсипало осколками. Я спитав Тома, чи може він самостійно рухатись? Він відповів, що так. Мене врятувала колесна пара від вагонів. Граната вибухнула за колесом, і це мене вряту-

вало. Лише дрібні осколки увійшли в ногу. Якби в нас чи «сепарів» на той момент були гранати Ф-1, то все скінчилося б дуже швидко. Ось так ми і перекидувалися наступальними гранатами, поки не надійшов наказ відходити до будівлі митниці. Коли ми вже вийшли з-під обстрілу, я оглянув поранення Тома, але, окрім контузії, критичної крововтрати не було. Пощастило Тому, як і мені».

Під час відходу Тома і Яра, їх прикривав Володимир Ковальчук, який тоді був більш відомий, як друже Тритон.

Тимчасом колона бійців «Донбасу», рухаючись по шляху, дісталася бетонних блоків, які перекривали дорогу. Деяка частина колони обійшла блоки і висунулася ще на кілька сотень метрів вперед до повороту дороги ліворуч. Саме там, за кількасот метрів від повороту, був розташований передовий блокпост бойовиків.

Доброволець у складі батальйону «Донбас» Сергій Тіунов:

«10 серпня 2014 року була здійснена спроба взяти Іловайськ силами батальйону «Донбас». Батальйон пішов у лоб і біля недобудованого віадука (дорога Кутейникове—Іловайськ, за перехрестям на Многопілля) потрапив під вогонь ворожого автоматичного гранатомета. БМП-2 51-ї бригади, яка рухалась в голові колони, була накрита щільним

Бійці батальйону «Донбас» атакують опорний пункт бойовиків на в'їзді в місто Іловайськ

вогнем. З'явилися перші поранені. АГС задавили вогнем ЗУ-23 і пішли далі. Ось тут була допущена перша помилка. Віадук —

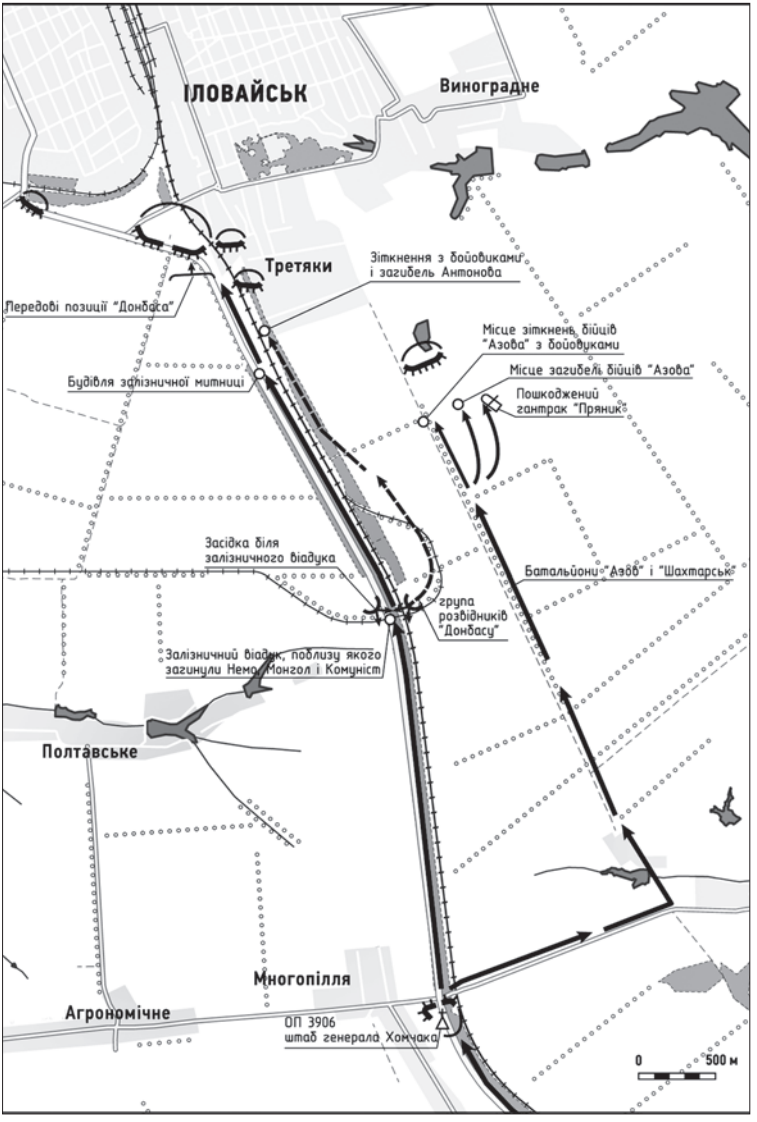

Загальна схема подій батальйонів «Донбас», «Азов» і «Шахтарськ» 10 серпня 2014 року

величезна насип перпендикулярно дорозі з перекинутою через неї бетонною плитою. Пануюча висота, яку потрібно було зачистити і залишити на ній, як мінімум, кулеметний розрахунок для прикриття. Але людей не вистачало, а попереду ціле місто, тому пішли далі, не залишивши захист позаду себе. За залізничним накопичувачем, який був огороджений парканом з бетонних плит, простягалася широка і рясна лісосмуга. На прочісування пішла група Сенсея. У складі групи був снайпер Том. Він хороший зброяр і відмінний стрілець, але без бойового досвіду. Не справа снайпера брати участь в зачистці. Йому б лягти десь на висотці, і тоді з його навороченої гвинтівки можна було багато шкоди «сепарам» принести, але обставини склалися інакше. Група невелика, а територія величезна. Тома запросили піти, і він не зміг відмовитися, щоб не уславитися боягузом.

Не минуло і півгодини, як групу виявили, накрили щільним вогнем і закидали гранатами. При цьому був тяжко поранений і загинув Вадим Антонов, який рухався попереду групи. Під час бою Том став об'єктом № 1 для нападу, адже його снайперська рушниця «Ремінгтон» дуже сильно виділялася на тлі звичайної зброї інших бійців групи. Дві ворожі кулі потрапили в гвинтівку, і її вибило з рук бійця. Потім осколками посікло все тіло.

Незважаючи на біль і кров, у Тома вистачило сил заповзти під вагон і сховатися за колісною парою. І тут, над бетонною плитою, з'явилася голова ворога. Том сам потім казав, що не поцілював, а просто випустив всю обойму в той бік зі свого не зовсім законного пістолета «ТТ». Але тренована рука спортсмена-стрільця спрацювала на автоматі. Одна з куль потрапила ворогові в щелепу...

Своїм життям, певною мірою, Том зобов'язаний мужній підтримці побратимів Сергія Міщенка і Володимира Ковальчука, які закидали «сепарів» ручними гранатами і прикрили пораненого товариша вогнем. Бійці спромоглися витягнути Тома з-під вагона і відтягли його в безпечне місце.

Керівник групи «Купол» доброволець майор Віктор Дєгтярьов:

«Я прийняв бій зі своєю групою з правого флангу по ходу наступу. Зі мною були одинадцять бійців. Ми вступили в бій з двома групами супротивника, які, поєднавшись, атакували нас першими. В результаті цього бою Вадим Антонов (Самольот) загинув, а я був поранений. Група зіткнулася з засідкою, але з боєм відійшла без втрат! Тіло Антонова, на жаль, тоді забрати не вдалося.

Боєць батальйону «Донбас» Вадим Антонов (Самольот)

Хочу поставити крапку з приводу смерті Вадима Антонова 10 серпня 2014 року під Іловайськом. Він загинув на моїх очах, коли нас атакували дві групи «сепарів»: у кожній двадцять-двадцять п'ять чоловік. Бойовики навмисно пропустили нашу розвідку — двійку Вадима Войлокова з Юрієм Грінько, і почекали, коли наша загальна група підійде ближче. До нас на посилення прибув Олександр Дейнега зі своїм відділенням, але вони не змогли достатньо міцно підтримати нас вогнем. Сили були незрівнянні. Врешті-решт, вступивши в бій, на моїх очах в метрі від мене кулеметною чергою був вражений Вадим. При цьому мені кулею влучило в біцепс правої руки і збило капелюха з голови. Каски і бронежилета на мені тоді не було. Свідок цього всього — мій старшина Савченко Володимир. Вадим загинув миттєво. Він був нашпигований свинцем так... Я не хочу далі говорити про це... ці спогади для мене занадто важкі...»

Незважаючи на значні втрати, бойовики наполегливо намагалися знищити бійців «Купола» і донбасівців. Чисельна пе-

ревага була не на користь останніх і, зважаючи на те, що в групі вже був один загиблий і кілька поранених, група змушена була відійти. Бойовики атакували з лісосмуги і з позицій за бетонним парканом. Відділення Олександра Дейнеги прикривало відхід групи бійців «Купола», серед яких був їх поранений командир Віктор Дєгтярьов. Усім пощастило відійти без втрат завдяки грамотним тактичним маневрам під час відходу. Група відходила з відкритого з усіх боків простору на залізничних коліях в бік двоповерхової будівлі митниці і лісосмуги біля дороги, по черзі прикриваючи один одного і не припиняючи вести вогонь. Під час відходу лише командир відділення Олександр Дейнега підвернув ногу і пошкодив зв'язки на нозі.

Щойно бійці відійшли від вагонів і покинули рейки, настав час відходити і бійцям з будівлі. Коли вони отримали наказ відійти, то спустилися з другого поверху на перший і спробували вийти центральним виходом з будівлі. Саме в цей час з боку бетонного паркану по будівлі почали прилітати гранати з АГС-17. Під щільним вогнем бійцям вдалося покинути будівлю і відійти до дороги. Після того як бійці «Купола» допомогли відійти пораненому Віктору Дєгтярьову, відділення Олександра Дейнеги також відійшло до двоповерхової будівлі залізничної митниці, яку нещодавно зачищали й оглядали снайпери. Пораненого Віктора Дєгтярьова майже відразу евакуювали до опорного пункту 39-06. Біля вагонів залишилося тіло Вадима і бійці хотіли повернутися за бойовим побратимом. Для цього пропонувалося використати взвод бійців, але Тарас Костанчук заборонив цю операцію.

Більшість бійців повернулися до автівок на дорозі, а відділення Дейнеги, попри наказ, залишилося біля будівлі митниці і за півгодини все ж вирішили повернутися до колій, на яких залишилося тіло загиблого побратима, і забрати його з поля бою. Бійці вже були готові до того, що там на них чекає достатньо велика група бойовиків. З даху однієї з будівель Олександр Дейнега прикривав групу кулеметним вогнем. Це надало можливість відкинути «сепарів» і вийти на місце, де загинув Антон. На жаль, тіла Вадима на місці загибелі вже не було. Схоже, бойовики підхопили його і перенесли за бетонний паркан на свій бік. На тому ж самому місці знов зав'язався недовготривалий бій, під час якого Дейнега кулеметним вогнем прикрив відхід своєї групи. Бійці змушені були знов повернутися до загальної колони батальйону на шляху Кутейникове—Іловайськ.

У цей самий час колона, яка рухалася по дорозі, зупинилася. З останнього повороту дороги до міста були помічені укріплення бойовиків, з яких почалася стрілянина зі стрілецької зброї. Для подальшого руху потрібно було зачистити лісосмуги, які знаходилися на підході до ворожих укріплень. Задля цього до голови колони підтягнули зенітну установку ЗУ-23 і за її допомогою прочесали лісосмуги по обидва боки від дороги. Потім вперед висунувся бронетранспортер, який почав відпрацьовувати по укріпленням бойовиків. Під час вогню з БТР бійці-гранатометники підбігали до бронетранспортера і вели вогонь під прикриттям броні з ручних протитанкових гранатометів по ворожих бетонних укріпленнях, а стрільці відпрацьовували лісосмуги з підствольних гранатометів, насипаючи ВОГи в напрямку ворожих укріплень в «зеленці».

У відповідь почалася стрілянина зі стрілецької зброї, а згодом запрацював міномет у напрямку опорного пункту 39-06. Під час стрілецького обстрілу з боку бойовиків були пошкоджені колеса бронетранспортера. Бійці батальйону «Донбас» змогли вірно скорегувати нашу артилерію, і з розташованої на опорному пункті 39-06 «Рапіри» і важких мінометів був завданий вогонь у відповідь. В результаті чого було влучання, яке викликало потужний вибух, і над містом здійнявся величезний стовп чорного диму. Після чого мінометний обстріл наших позицій на деякий час припинився.

■ Бій бійців «Купола» біля залізничного віадука поблизу селища Полтавське

Щоб поповнити боєкомплект, було вирішено повернутися однією автівкою до опорного пункту 39-06. Окрім того, було прийняте рішення силами бійців «Купола» вирушити на пошуки двох зниклих розвідників Войлокова і Грінька, з якими був втрачений зв'язок. За боєприпасами вирушив автобус з бійцями «Купола» і декількома бійцями батальйону «Донбас». Слідом за автобусом вирушив і наздогнав його також один позашляховик-пікап з кулеметом «Утес», на якому був Крайнов Анатолій Анатолійович.

Другорядним завданням групи було ще раз оглянути позиції бойовиків, яких знищили поблизу віадука над дорогою, і позбирати трофейний боєкомплект і зброю.

Коли обидві машини доїхали до віадука, то бійці спішилися і оглянули місцевість біля дороги. З одного боку непролазні кущі, а з іншого — щойно знищені ворожі позиції, поруч з якими так само нерухомо стоїть пасажирська «Газель» і лежить тіло бойовика. Огляд виявив ознаки недавнього перебування на цьому місці якихось осіб. Бійці пішли по їхніх слідах і вийшли на поле. Головуючий подав знак усім зупинитися, а сам візуально оглянув повністю відкриту місцевість без будь-яких ознак живої душі. Бійці розвернулися на сто вісімдесят градусів і продовжили огляд території попід самим залізничним віадуком. Олег Павлюк, який замикав групу, тепер став її головуючим. Молодший сержант Володимир Савченко наказав рядовому Павлюку висунутися до автобуса і спостерігати за автомобільним шляхом і автівками у дороги. Олег вийшов до дороги і заліг перед ПАЗіком, а усі інші бійці групи вирушили на інший бік віадука, щоб оглянути місцевість за ним. Як це завжди відбувається під час потрапляння в пастку, напад бойовиків почався раптово і несподівано.

Узагалі-то засідку біля віадука, зі слів бійців «Купола», бойовики зробили дуже якісно. Коли вже група поверталася після огляду місцевості навколо віадука до ПАЗіка, бійці піднялися на пагорб до залізничних рейок і виявили ворожу льожку. Спочатку здавалося, що це звичайна земля, як і усюди, але потім раптово виявилися вимощені сходинки по схилу. В льожці бійці побачили пляшку з водою. Бійці вирішили не дуже там топтатися, тому що, можливо, підходи до позиції можуть бути заміновані.

Бійці обережно вирушили від тієї льожки в напрямку дороги, аж раптом за декілька метрів праворуч від льожки відкривається зовсім невеличка галявинка, яку під час попередніх оглядів не було помічено. Метрів десять на двадцять усього. А на галявинці стоїть намет. Коли старшина Олександр Бандура вирішив зазирнути в той намет, то побачив, що там сидить бойовик в жовтих окулярах і з обладнаною оптичним приладом зброєю, яку він тримав перед собою. Він вистрелив, навіть не поцілюючись... Майже в упор... Поранення виявилося важким, але не смертельним. Коли ворог зробив перший постріл, боєць батальйону «Донбас» Ілля Оголюк стояв поруч із полковником

Литвинським під насипом віадука. Полковник Бойко з іншими бійцями знаходився трохи праворуч і попереду метрах у двадцяти від Іллі і Юрія. Відразу після першого пострілу пролунало ще кілька одиночних хлопків. Як з'ясувалося згодом, це прийняли свої смертельні поранення старший солдат резерву Роман Мотичак, полковник Юрій Литвинський і полковник Юрій Бойко. Бійці зрозуміли, що це пастка і почалася шалена стрілянина. В лісосмузі виявилося декілька ворожих вогневих позицій. Під вогонь потрапила не тільки група в рясній лісосмузі, а і автівки на шляху біля віадука. Автобус підпав під шквальний вогонь і був пошкоджений. Бійці «Купола» у відповідь відкрили вогонь на звук пострілів.

Боєць батальйону «Донбас» Андрій Владимиров (Маестро):

«Після команди припинити штурм до нас підійшов Анатолій Крайнов та запропонував мені, оскільки я був з окремого взводу снайперів, вирушити у складі зведеної групи деблокувати наших розвідників, з якими було втрачено зв'язок. Їхали ми на тачанці, а потім нас наздогнав автобус ПАЗік з іншими бійцями. На передньому сидінні пікапа-тачанки сидів Юрій Литвинський, за кермом був Анатолій Крайнов, а ми з Олександром Бандурою по обидва боки пікапа «висіли» на дверях і підніжках. Анатолій сказав, що ми повертаємось до віадука і там будемо входити в «зеленку», бо саме туди зайшли і зникли наші розвідники Вадим Войлоков і Юрій Грінько.

Зупинившись біля віадука, ми увійшли в «зеленку» та, пройшовши метрів 15—20, підійшли до паркану із бетонних секцій. Цей паркан відокремлював лісосмугу від залізничної колії. У тому місці в паркані була відсутня одна секція, а тому було

Полковник Юрій Бойко, полковник Юрій Литвинський і солдат Роман Мотичак

вирішено не шукати іншого місця для проходу. Щойно ми почали рух у бік залізничної колії, як надійшла загальна команда на відхід... Начебто, надійшла інформація про те, що група наших розвідників вийшла десь сама.

Почали відходити, і тут я побачив вирубані в землі сходинки, які вели на пагорб, та вирішив подивитись, куди вони ведуть і що робиться на тому пагорбі. Попросивши когось з наших бійців прикрити мене, я піднявся на пагорб. Там я побачив виритий окоп, який був накритий гілками і якимось матрацем. Поруч були розкидані пакети мобільного оператора лайф. При цьому в мене виникло чітке відчуття небезпеки. Я висовувався із «зеленки», а мене наче хтось затягував назад і так декілька разів. Потім я спустився з пагорба, і ми з Дідом рушили до машини, яка залишилась на шляху. На опорі моста, яка стояла з іншого боку дороги, хтось з наших бійців помітив дві жили товстого дроту. Дід нібито тоді запитав, чи були ті дроти тут зранку? Я сказав, що коли йшли зранку на Іловайськ, цього дроту тут точно не було. Дід тоді перепитав, чи я в тому впевнений? Але я підтвердив свою впевненість. Саме тоді виникла підозра про можливе мінування віадука.

Нами було також помічено, що з боку дороги на пагорбі також були ще одні сходинки, і я сказав, що хочу піднятися вгору та подивитись, що відбувається в «зеленці» з іншого боку дороги. Крайнов мене тоді зупинив та дав команду іншому бійцю піднятись вгору. Ми з Дідом почали підходити до машини, яку залишили поперек дороги передом до нас, як в цей момент по нам був відкритий вогонь з лісосмуги. Стрілянина з кожною секундою ставала сильнішою і сильнішою. Хлопці відразу розвернулися обличчям до «зеленки», з якої вівся вогонь, залягли на узбіччі дороги і відкрили вогонь у відповідь.

Я з правого боку машини біля передніх дверей, а Дід з іншого боку машини, також відкрили вогонь. Через деякий час я відчув потужний удар в коліно. Усвідомлюючи, що перебуваю на лінії вогню, я спробував змінити позицію, але нога в стегні була вщент перебита, і я чітко відчував дві половини своєї розтрощеної ноги. Взявши однією рукою за штани з боку пораненої ноги, я почав відповзати з лінії вогню в більш безпечне місце. Дід кинувся мені на допомогу, але в цей час по ньому почав працювати ворожий снайпер. Оскільки снайпер бив з позиції нижче нашої, то я залишався для нього в зоні недосяжності, а Дід чітко попадав в зону

ураження. Саме тому я тоді вигукнув йому, щоб він залишався на місці.

При наших зустрічах він кожного разу просить в мене пробачення за те, що начебто не допоміг мені. Я ж, у свою чергу, відповідаю йому, що зовсім не було б краще, якби снайпер тоді поклав нас обох. Я постійно переконую Діда в тому, що йому нічого вибачатись переді мною, а мені нема чого йому вибачати.

Потім підскочили хлопці на банківському броньованому мікроавтобусі «Івеко» та закрили нас від вогню. *(Прим. автора: за кермом броньованого «Івеко» перебував боєць батальйону «Донбас» друже Полтава — Ярослав Володимирович Тендітник.)* Мене почали вкладати на ноші, а я від болю почав втрачати свідомість, але ненадовго. Свідомість знову поверталась від того ж самого болю. Далі мене завантажили в «Івеко», а в ноги сів Олександр Бандура. Я бачив його поранену руку, але тоді мені здавалось, що він був поранений в обидві руки. Потім хлопці не могли вирішити куди нас везти, та я закричав, щоб везли вже бодай куди-небудь, де можна отримати медичну допомогу, бо зараз встану та всім дам люлєй.

Потім їхали, але під час руху здавалося, що по машині ще цокотіли кулі. Не можу пригадати, хто саме тоді був біля мене, але коли я відчув, що зараз вкотре втрачу свідомість, то жестами попросив його дати мені ляпасів по обличчю. Друже мене почув і за його допомогою свідомість я більше не втрачав.

Коли приїхали до лікарні в Старобешеве, мене почали витягати з автівки. Хлопця, який мене витягав, попередили про те, що я поранений в ліву ногу, а тому він потягнув мене з машини за праву. В цей час моя ліва нога залишилась за моєю спиною, оскільки кістки були перебиті і вона трималась лише на м'язах. Тоді я сам взяв свою ліву ногу руками та поклав її до правої. Я досі пам'ятаю очі цього хлопця в той момент. Здавалось, що вони вилізуть у нього назовні. Згодом, ми зустрілись з цим хлопцем у шпиталі МВС міста Дніпра, де він мене перший впізнав».

Боєць групи «Купол» рядовий Олег Павлюк:

«Там перед ПАЗіком, коли я відкрив стрілянину, між пацанами і мною утворилась діра. Спочатку я вів вогонь одиночними з кулемета РПК Віталія Власенка. Коли Власа поранило, він мені його дав, а собі лишив пістолет ТТ Сенсея. Саме тоді по мені почало у відповідь душевно прилітати... Саме тоді я дуже

реально відчув, як по моїй потилиці ніби пройшов чийсь такий крижаний подих. Тоді я думав, це вже кінець. Ми миттєво розгорнулись в лінію. Тоді діру закрив Вова Савчук, чим викликав ще більший вогонь в наш бік. От тоді ми вже не в змозі були навіть голови підняти. Сава тоді мене врятував. Він штовхнув мене щосили в бік, і, завдяки цьому, я трохи відкотився, а на те місце, де я щойно був, згори лягла ворожа автоматна черга. Ворог бив десь з моста чи з-під моста. Я тоді цього не бачив, але це бачив друже Бур — Ілля Оголюк. Саме тоді до нас підтягнувся Валік Гонтар і, зайнявши позицію в двох метрах за Савою, з коліна покришив двох солдат у «зеленці». Своїм вчинком Валік Гонтар тоді врятував нас з Савою. Зі слів Валіка, тоді з них аж бризки полетіли. Він встиг помітити, що противник був у панамах. Пізніше Валік мені зізнався про те, що він в той момент подумав, що в Очакова з Фурою шмальнув. Як виявилось, на щастя, то були не вони. Коли Валік закрив діру, він дав мені команду, щоб я обійшов наш ПАЗік і зайняв позицію за автобусом, щоб «сепари» нас не обійшли.

Перебігаючи, я дістався приблизно середини автобуса і в мене на якусь мить «вимкнулися» звук і зображення. Це в автобус поруч зі мною залетіла граната. В той момент всередині автобуса знаходився друже Маестро — Володя Філатов. Від вибуху гранати йому добряче насипало осколків у руку. «Зображення» швидко повернулося, а от зі «звуком» було гірше. Я саме перезаряджався, коли з автобуса вилітає Філатов, а я бачу як прямо в нього за спиною кущі ворушаться. Дякувати Богові, що я тоді патрон у патронник не встиг загнати. Дивний випадок, оскільки зі мною ніколи раніше такого не ставалося. На щастя, я тоді не вистрелив у ті кущі, аж тут з них, як кабан із «зеленки», вилітає друже Буря — Сашко Гребенюк. Який же я тоді був щасливий, що не встиг пересмикнути затвор. Треба було в той момент бачити і його очі...

І тут я зрозумів, що час якось уповільнився. Я бачив, як кулі ріжуть повітря і як у Сашка рот відкривається і він щось каже, але я його не чую. Повертаюсь і бачу, як Валік Гонтар повільно завалюється набік. Тоді знову повертаюсь до реальності і відтягую з червоної зони Валентина за ногу за ПАЗік, де вже старшина Савчук нас прикриває. Обертаюсь і бачу, що Володя Філатов теж кровоточить. Почав я тоді і його мотати.

Знов обертаюсь і бачу, як друже Омега — Валера Білоусов з друже Бєнею — Толіком Кривоносом притягли Монгола. Я до

нього, а він вже льодяний і без пульсу. Тут слідом за ними з'явився і друже Канкур — Олександр Бандура. Він був цілком закривавлений і без бронежилета. Рука ліва, від плеча, майже на одній шкірі тримається. Біцепс розірваний на шмаття... десь 5 сантиметрів кістки бракує. Права долоня також прострелена навиліт.

Тут звідкілясь взявся інкасаторській мікроавтобус і зупинився біля ПАЗа. Віталій Власенко разом з Вовою Філатовим і з кимось ще заносять бійця батальйону «Донбас» Андрія Владимирова. В нього куля увійшла в коліно і, вивернувши його навиворіт, зупинилася в тазу. Також, здається, ще була одна куля в печінці. Він щось кричить, але я ще нічого не чую. Тільки бачу, як Сава показує мені знаками: «ПОМОЖИ!» Я рухаюсь до мікроавтобуса і не можу зрозуміти, що мене стримує і не пускає увійти в двері. До мене вертається звук і тут я чую, як Влас чи Сава матюкається: «Та зніми ти його нах...!!!» Тут я догнав, що за спиною в мене кулемет РПК і це саме він не влазить в двері. Я його зняв і приставив до ПАЗіка. Власенко з Філатовим беруть пораненого Андрія за ноги, а я під руки. Затягуємо його до броньованого буса через бічні двері, і тут водій (здається, хтось з бійців «Донбасу») ні з того ні з сього тисне по газам, і я по інерції котермельцем залетів у самий зад того буса і вдарився об щось головою. Від удару знову тимчасово пропало зовнішнє зображення... Раптово повертається звук, і я чую, як матюкається Влас: «ПОМОЖИ!!!» А матюкається від того, що він намагається тримати посувні біч-

Автобус ПАЗ бійців групи «Купол»

ні двері буса, а ззовні хтось вилетів з машини і теж намагається підвестися на ноги і посісти в машину. Я кричу: «Стій!» У когось не виходить і ззовні теж якісь крики... Врешті-решт, в машині зібралися семеро бійців — водій з «Донбасу», Валентин Гонтар, Олександр Бандура, Володимир Філатов, Андрій Владимиров з батальйону «Донбас», Віталій Власенко і я. Ми якось зрушили з місця і поїхали по дорозі в напрямку арти. (*Прим. автора: опорний пункт 39-06. Коли бійці з загиблими і пораненими товаришами дісталися до опорного пункту 39-06, то зустріли там і двох своїх розвідників Юрія Грінька і Вадима Войлокова, які за відсутністю зв'язку, самостійно вийшли до українських позицій. Трьох загиблих біля моста бійців поклали в пікап «Купола» і також доставили до опорного пункту 39-06.*)

Зупинка біля арти. Я знайшов медика, й Олександру Бандурі вкололи вже четвертий укол. Терміново завантажують поранених на транспорт і відправляють до лікарні в Старобешеве, де нас зустрічають два солдатики-ЗСУшники. Очі у бійців схожі на 50 копійок. Не можуть зрозуміти, звідки це ми такі розірвані взялися... Згодом один з них зв'язався з кимось по телефону і передає мені трубку: «З вами хочуть поспілкуватись». На зв'язку виявився якийсь командуючий. Можливо, тоді я трохи погарячкував, але я тому «командуючому» під впливом емоцій трохи нагнув матюків. Той мені відповідає: «Без паніки». — «Яка, нах..., паніка? — кажу йому. — Давай нах... виводь всіх від моста. Якщо «сепари» взірвуть міст, то усім буде звіздець». Минуло приблизно сорок хвилин (можу помилятись), і весь батальйон «Донбас» був перед лікарнею в Старобешеве.

Пригадую, що тоді на другому поверсі лікарні було два «сепари», які потрапили туди ще за кілька днів до того, як туди привезли Сенсея і Канкура. Вони там були під наглядом лікарів після проведеної їм операції».

11 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

■ Бій і розмінування залізничного віадука поблизу селища Полтавське

Згідно отриманої напередодні інформації, на шляху між Кутейниковим і Іловайськом бойовиками і проросійськими найманцями були створені деякі заходи, які складали небезпеку для наступаючих сил добровольчих батальйонів і підрозділів Збройних сил України. Одною з них був підготовлений до підриву залізничний віадук поблизу селища Полтавське. Зведена група бійців «Купола» і батальйону «Донбас», яка потрапила в засідку поблизу віадука, виявила ознаки мінування опор мосту, але, на жаль, не змогла ліквідувати цю загрозу. 11 серпня 2014 року було прийняте рішення відрядити до віадука зведену групу, яка складалася з бійців «Правого сектору», розвідників з 74-го ОРБ і саперів 91-го окремого полку оперативного забезпечення, з метою остаточно зачистити територію навколо мосту й усунути небезпеку підриву віадука. Після потужного артилерійського обстрілу території навколо віадука туди вирушила вищезазначена група бійців.

Бій був недовготривалим. Розвідники разом з бійцями «Правого сектору» зачистили територію навколо віадука. За допомогою бронетранспортера були відпрацьовані підозрілі ділянки, після чого бійці повністю зачистили територію. Окремі ділянки, які викликали підозру, були обстріляні з ручного протитанкового гранатомета. На віадуку в засідці було затримано контуженого бойовика. Осколок від РПГ по дотичній зачепив терориста по голові, від чого він був достатньо міцно приголомшений. Спочатку бойовик навіть не розумів, що відбулося і хто його затримав. Він був одягнений в цивільний одяг, але назвався майором МЧС. По-

руч з «майором» були виявлені тіла ще п'яти чи семи бойовиків. Бійці-сапери оглянули віадук і виявили на одній опорі віадука 36, а на другій 12 кілограмів пластикової вибухівки

Також було виявлено чотири фугаси, які лежали на шахтарських підривниках. Поблизу спорудженого бойовиками спостережного посту в одному з окопів вилучили декілька батарейок

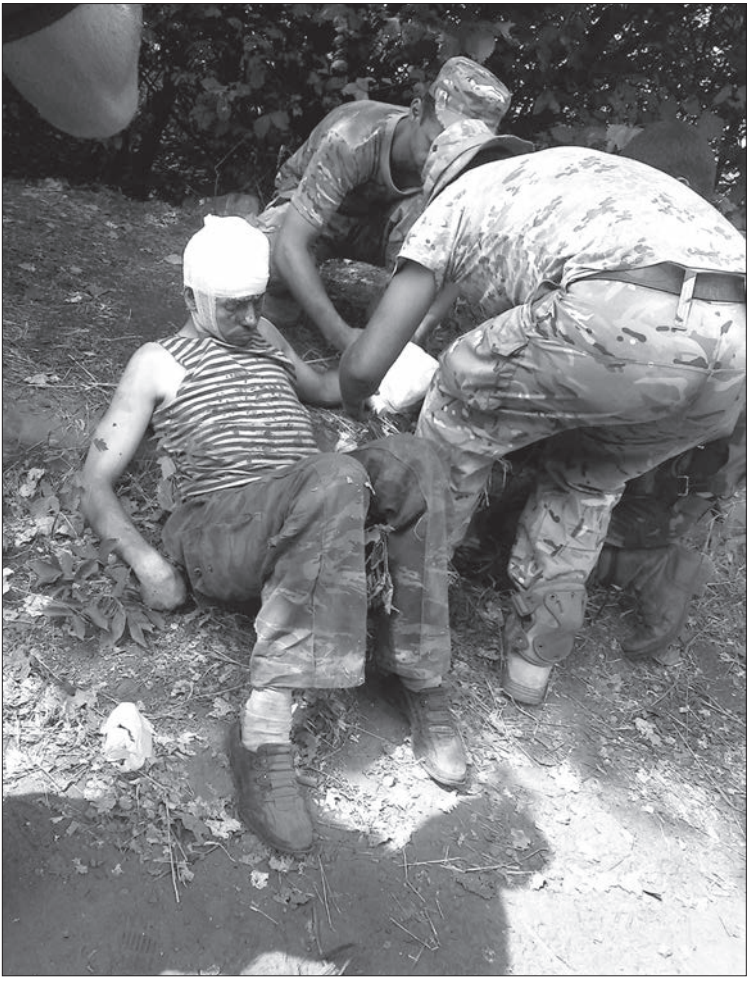

Затриманому під віадуком так званому майору МЧС, фахівцю вибухотехніки, надають медичну допомогу. Фото: Сергій Мусієнко

«Крона» з десантними підривними машинками. Виявлені фугаси були знешкоджені накладними зарядами. Затриманого контуженого бойовика було передано в штаб Сектору «Б», де при ньому було виявлено посвідчення МЧС фахівця вибухотехніка. На допитах затриманий мовчав. Рентген виявив у голові затриманого чотири металеві уламки. На третій день майора було передано до СБУ і згодом він був обмінений на українських полонених.

■ Перший бій на опорному пункті 40-01 в селищі Грабське і залишення цього населеного пункту

Північна околиця селища Грабське. Спостережна позиція бійців поблизу опорного пункту 40-01.
Боєць батальйону «Кривбас» Сергій Полісько:

«На захід від нас метрах у восьмистах проходив шлях на Іловайськ, щось на кшталт траси. Поблизу неї був залізничний переїзд. Ми перебували на другорядному шляху, який вів через Грабське до Іловайська. 11 серпня 2014 року приблизно о 8:30 ранку в бік Іловайська поїхали двоє місцевих хлопців на мотоциклі. За день до цього десь поблизу Іловайська працювала артилерія і тому я пояснював цим хлопцям: «Не пропускати вас я не маю права. Ви місцеві, але думайте головою. Зараз пересування в цьому районі може бути дуже небезпечним». Хлопці все одно мене не послухались і поїхали в Іловайськ. Хвилин за сорок вони повертаються назад і зупиняються на шляху біля нас. Погукавши мене, один з хлопців спитав:

— Бачиш дах будівлі? Це залізничний переїзд. Там зараз близько п'ятнадцяти озброєних людей, схожих на ДНРівців.

Від нас було видно лише край даху будки на переїзді. Там проходила траса, яка тягнулася на Іловайськ, а від неї вже відходила дорога до Грабського. Також хлопець звернув мою увагу на рядок високих тополь, які також простягалися в небо неподалік від переїзду. Він розповів, що за кожним деревом також розосереджені озброєні бойовики: «За вами ведуть спостереження і до чогось готуються». Ми подякували цьому хлопчині і довели цю інформацію нашому командиру роти майору Валерію Капінусу. Командир надав наказ зайняти позиції в окопах і спостерігати.

Я займав викопану в полі позицію праворуч від дороги. Двоє інших наших бійців викопали щось на кшталт бліндажа майже поруч з дорогою біля невеличкого пагорба, який трохи заважав

їм вести спостереження. Першим ми помітили легковий автомобіль, схожий на ВАЗ-2109. Було чітко видно стволи автоматів, що стирчали з вікон машини. Я вийшов до дороги біля якогось рясного куща і, підпустивши їх трохи ближче, дав кілька автоматних черг. Машина відразу з'їхала на узбіччя і з неї вистрибнули, здається, двоє озброєних людей і залягли в полі. Я повернувся до свого окопу. Невдовзі з боку залізничного переїзду почали рухатись машини з озброєними людьми. Першим було вражено з одноразового протитанкового гранатомета автомобіль «Жигулі». Слідом за ним рухався якийсь незграбний китайський мікроавтобус. Він також був уражений, але я не можу сказати звідки само. Можливо, хтось з наших позицій в лісосмузі. Мікроавтобус швидко запалав і звідти почали вистрибувати бородаті озброєні люди з окриками «Аллах Акбар!» Це були перші три знищені машини з бойовиками.

Минуло зовсім небагато часу і з боку Іловайська помітили дві машини стрімко рухалися. Одна була чи бронетранспортером, чи бойовою машиною піхоти, а друга — напіввантажний мерседес з будкою. Мій телефон на той момент був розряджений і тому я вголос кричав хлопцям про те, що спостерігаю, а вони телефоном доповідали ротному. Не встиг я вигукнути про цю броньовану техніку, яка насувалась з боку Іловайська, як вона вибухнула і миттєво розлетілась на шматки. Схоже, її вразили з танка. Майже відразу танк здійснив постріл і в напрямку того мерседеса з будкою. По машині снаряд не влучив, але вибухнуло зовсім поруч. Машина, здається, залишилася цілою, але вже не рухалася. Далі продовжився бій з тими бойовиками, які вижили після враження транспорту і відстрілювалися з узбіччя. Декілька бойовиків вели вогонь, переховуючись в полі. Противник намагався обійти нас праворуч крізь не дуже рясну лісосмугу. Звідти по нам почали прилітати ВОГи з підствольних гранатометів. Нас почали затискати з трьох боків. Ми вели відповідний вогонь. Такий от бій тривав близько двох годин. Потім за нами приїхала бойова машина піхоти і з другої спроби забрала нас звідти. З першого разу до БМП встиг заскочити лише один боєць з нашої позиції, бо ми не встигли вчасно дістатися до броні. Потім бойова машини піхоти повернулася і забрала з дороги нас з Сашком Богатирьовим. Таким чином ми повернулися до наших хлопців, які перебували в лісосмузі. Значно згодом — години за три-чо-

тири, ми зустрілися з Денисом Золотарьовим і підкріпленням, яке прибуло нам на допомогу».

Офіцер батальйону «Азов» Єременко Юрій Миколайович:

«У цей день до нас з бази прибуло підсилення — ще дві чоти першої сотні. Ці дві чоти на чолі з Сергієм Коротких (Боцманом) і Ігорем Княжанським (Душманом) поїхали «потренуватися на Рапірах». Генерал Хомчак обіцяв надати їм пару гармат МТ-12 «Рапіра» для підтримки, щоб під час розвідки боєм ми могли знищувати виявлені вогневі позиції супротивника. Але не все так сталося, як гадалося. Раптово на селище Грабське і ферму поблизу нього здійснюють напад бойовики батальйону «Восток». Під вогнем опинилися поранені бійці 40-го батальйону. Їх потрібно було терміново рятувати.

Щоб відбити напад бойовиків, прикрити евакуацію і контратакувати ворога, були відряджені бійці батальйону «Азов». У цьому бою було тяжко поранено в ногу командира другої чоти першої сотні друже Вертольота. Тим боєм з боку «Азова» керував Ігор Княжанський. У запалі бою виникла неприємна ситуація. Схоже на те, що через перевантаженість радіоефіру невірно зрозуміли повідомлення. По рації у Душмана запросили, де він, і одночасно намагалися з'ясувати, де противник. Душман відповів, що він поблизу танка, і в тому напрямку була здійснена черга з автоматичного гранатомета. В результаті чого Душмана було поранено в руку.

У тому бою розлад у ворожі сили вніс наш станковий крупнокаліберний кулемет. Коли він відкрив вогонь, то ворог подумав, що там здійснює наступ бронетранспортер. Один з підрозділів 40-го батальйону потрапив під вогонь противника і бійці подумали, що це по ним веде вогонь «Азов». Нагадаю ще раз, що зв'язку поміж дружніми підрозділами на той час просто не існувало. До мене підбіг командир розвідувального взводу «Кривбасу» і повідомив, що здається по них веде вогонь «Азов», а зв'язатися з «Азовом» немає жодної можливості.

Я знав про завдання, які виконували Душман і Боцман, і знав, де вони мають перебувати. Взявши джип 2-ї сотні, водій Микола Троїцький і нас п'ятеро помчали на Многопілля, щоб знайти Боцмана і скоординувати дії з іншими підрозділами. Виїхали на

Один з керівних офіцерів батальйону «Азов» Ігор Княжанський (Душман)

те саме поле, де воювали 10 серпня, а там дзвінка тиша. Зв'язалися по радіо і дізналися, що наші зовсім з іншого боку. Карти у нас на той час не було. Після того ми терміново повернулися до Многопілля. Проїхавши блокпост 39-06, ми поїхали в бік ферми в селищі Грабське. Коли проїхали 1-й блокпост, десь за спиною у нас почався бій. Близько трьох десятків бойовиків вийшли і атакували наші позиції. Їх розсіяли і взяли, здається, двох полонених. Приїхавши на другий блокпост, від бійців дізналися, що, за даними розвідки, попереду знаходиться «сепарський» танк, який, здається, збирається їх атакувати. Другий блокпост на той момент був посилений розрахунком протитанкової гармати «Рапіра». Боєкомплект на блокпосту складався з двох снарядів до «Рапіри» і ручного протитанкового гранатомета з кількома гранатами. Окрім цього, ще було декілька одиниць звичайної

стрілецької зброї. Прориватися повз танк на джипі порахували дурістю і тому зайняли оборону. Трохи згодом виявилося, що це частина нашого «Азова» пробилася до 40-го тербату і вони разом відходять, забравши поранених.

У цьому бою безвісти зник Моджахед, який їхав на БМП-2 № 317 за пораненими і бойову машину підбили. Після цього знайшли зв'язківців з Дніпровської бригади зв'язку, які забезпечували зв'язок. Узгодили з ними взаємодію і наступного дня поруч з ними наші зв'язківці встановили ретранслятор «Азова», а другий ретранслятор поставили на зерносховище в Кутейниковому. Взаємодія і зв'язок нашого підрозділу з усіма іншими підрозділами в секторі нарешті були налагоджено».

Олексій Коновал, керівник штабу механізованого батальйону 93-ї бригади. (З інтерв'ю, оприлюдненому на інформаційному ресурсі Цензор.нет):

«У цей день, 11 серпня, до нас прибув КамАЗ 40-го батальйону і привіз набої, протитанкові засоби і багато чого іншого. Селище Грабське було фактично за нами, але раптово, майже метрів за триста від наших позицій з боку ферми, по нам відкрили вогонь зі стрілецької зброї. Після чого терористи влучили з ручного протитанкового гранатомета по КамАЗу і машина почала палати. Крім того, що обстрілювали з тилу, по нам почали ще стріляти з іншого боку. Пам'ятаю, що тоді ще почалася сильна злива, а ми лежимо під нею в грязюці, викликаємо підтримку, а з усіх боків щільний вогонь противника. Нарешті підтримка надійшла — п'ятеро бійців «Правого сектору» і трохи згодом підтягнулися бійці з «Азова». Вони прикрили наш відхід. Запам'яталася шалена стрілянина з усіх боків і палаючий КамАЗ, в якому вибухали набої. Коли намагалися забрати наших поранених, нашу БМП-2 №317 підбили. Механіка було поранено, а навідник Сергій Голдиш зник безвісти. Тоді нам довелося відступити. Ми відійшли до опорного пункту 39-06 під Многопіллям. Там тоді стояв 39-й батальйон територіальної оборони».

Боєць батальйону «Кривбас» Денис Золотарьов:

«Рано-вранці 11 серпня 2014 року мене і командира відділення Олександра Рябовола розбудив начальник автослужби нашого батальйону Андрій Асмолов і повідомив нам про те, що ми маємо висунутись у супроводі вантажного бортового

КамАЗа, який мав виїхати в одне з місць розташування бійців «Правого сектору». Цим бійцям потрібно було перевезти деякі особисті речі до нашого табору. Ми висунулись до бійців «Правого сектору», що перебували в якомусь невеличкому селищі десь поблизу міста Старобешеве. Це була група, яку очолював доброволець з позивним Кот. На місці ми побачили побиту осколками машину. Здається, це був якийсь позашляховик на титанових дисках. Гарна була машина і хлопці ще казали, що її можна буде відновити, але зараз потрібно тимчасово змінити місце дислокації, а транспорту не вистачає. Добровольці перевантажили свої речі до нашого КамАЗа, і ми виїхали в напрямку нашого табору.

Під час повернення нашої групи до табору, мені раптово зателефонували і повідомили, що ми маємо виконати нове завдання. Воно полягало в тому, що нам потрібно дістатися опорного пункту 39-06 і там отримати певний наказ. На вищезазначеному опорному пункті нас зустрів командир нашого батальйону полковник Олександр Володимирович Мотрій. Комбат повідомив, що бійці нашого батальйону на опорному пункті 40-01 вступили в бій і їх достатньо міцно затиснули. Їм потрібно доставити боєкомплект і, у разі необхідності, підтримати. Мотрій повідомив, що це завдання цілком добровільне. Письмових наказів, звісно, ніяких немає і тому участь в підсиленні цілком добровільна. Погодилися висунутися на підтримку я і Сашко Рябовол разом з десятком бійців «Правого сектору», речі яких ми мали перевезти до нашого табору під Старобешевим. Бійці-правосеки, які в той час були разом з нами, здебільшого дуже молоді і недосвідчені. За кілька днів перед цим я пояснював їм, як потрібно користуватись ручним кулеметом Калашникова і як його потрібно заряджати. В одного з цих бійців був цей кулемет, але хлопчина навіть не знав, як потрібно його заряджати і приєднувати магазин до кулемета. Тобто хлопці, які виявили бажання висунутися разом з нами, були ще зовсім молодими і «зеленими». Що ще казати, коли вони приїхали воювати буквально в шортах?

Перед тим як виїхати на підтримку до Грабського, нам було наказано чекати прибуття і приготування танка, який мав здійснювати наше прикриття. Нарешті ми дочекалися той танк, який виявився трофеєм бійців «Правого сектору». Хтось тоді навіть сфотографував мене в той момент, коли ми чекали, поки друже Іспанець заряджав боєкомплект у танк.

Нарешті ми висунулись в бік Грабського у складі невеличкої колони, яка складалася з танка Іспанця, сріблястого автомобіля ВАЗ-2115, в якому перебували два розвідники нашого батальйону — кулеметник Максим Зима і Михайло Желєзняк. Разом з нашими розвідниками в машині також були два бійця «Правого сектору». Замикав нашу невеличку колону наш вантажний бортовий КамАЗ, в який завантажили боєкомплект і наш особовий склад.

Врешті-решт, ми прибули до ферми в селищі Грабське. Танк Іспанця з легковим авто розвідників звернув з дороги ліворуч і заїхав на територію ферми, а нам наказали рухатись далі вздовж лісосмуги до позицій наших бійців, яким було потрібно доставити боєкомплект. У цей момент ми почули, що з того боку, куди поїхав наш танк і розвідники, почалася стрілянина».

Саме в той день, 11 серпня 2014 року, в селищі Грабське відбувся бій, опис якого мав би увійти в історію Іловайська, але на жаль, автору книжки так і не вдалося достатньо детально з'ясувати подробиці цього бойового зіткнення, в якому приймав

Боєць батальйону «Кривбас» Денис Золотарьов на танку бійців «Правого сектору». Многопілля. Опорний пункт 39-06

Танк з добровольцями ДУК ПС і капітаном Павлом Федосенком вирушає в свій останній бій в Грабське 11 серпня 2014 року

участь український танк Т-64БВ. На день написання книжки не цілком зрозуміло, кому він належав. На цей танк посіли добровольці ДУК ПС і офіцер батальйону «Кривбас», які мали лише початкові навички управління танком.

Про бій за участю того танка відомо лише те, що під час бою в Грабському екіпаж бойової машини складався з двох бійців «Правого сектору» Іспанця і Тьозки, а також капітана Павла Федосенка з 40-го батальйону територіальної оборони «Кривбас». Прикриття танка здійснювали розвідники батальйону «Кривбас» і бійці «Правого сектору». Коли танк заїхав у селище Грабське на територію господарської птахоферми, бійці-розвідники закріпилися за одним з металевих ангарів, а танк, з невизначених причин, самостійно висунувся від ферми в бік центру села і там був атакований групою бойовиків. Під час недовгого бою танк було підбито. Капітан Федосенко разом з Тьозкою потрапили в полон. Іспанцю вдалося переховатися неподалік і самостійно вийти до своїх. Згодом полонених бійців було поміняно на полонених бойовиків.

На жаль, це все, що відомо на сьогоднішній день про той бій. Сподіваюсь, згодом дослідники й історики зможуть більш

детально з'ясувати, що то був за танк, за яких обставин він потрапив до сміливих добровольців і за яких обставин він був підбитий.

Керівник бронетанкової служби військово-оперативного командування «Південь» полковник Євгеній Сидоренко:

«Свого часу ми намагалися з'ясувати належність цього танка, і навіть по номеру визначили, що танк дійсно колись належав, можу помилятися, але, здається, 51-й ОМБр. Взагалі-то в той час подібні випадки втрати бойової техніки і потім знову відбиття її у бойовиків траплялися доволі часто і тому визначити остаточно приналежність бойової техніки буває доволі складно. Скоріш за все, цей танк був одним з багатьох подібних випадків. Він був покинутий екіпажем. Здається, вони просто дезертирували. 11 серпня 2014 року на опорному пункті 39-06 до мене підійшов якийсь чоловік і повідомив, що він боєць «Правого сектору» і в нього є танк. Його навчили трохи ним керувати, але як з нього стріляти, боєць не знав.

Це було саме перед другим штурмом, коли задимлювали Іловайськ. За пару годин я показав бійцям усе, що міг і чому міг навчити за такий короткий термін. Майже без будь-якого уявлення про зброю, яка опинилася у них у руках, вони відчайдушно рвонули в бій разом з групою 17-ї танкової бригади».

Старший групи 74-го окремого розвідувального батальйону капітан ЗСУ Дракон:

«Наша група доволі часто приймала участь в різноманітних операціях навколо міста Іловайськ як група розвідки і вогневого підсилення. Іноді доводилося виконувати й інші функції, які були пов'язані з терміновою підтримкою і допомогою в евакуації потрапивших у халепу бійців. Моя група була дуже замалою — усього вісім бійців і один бронетранспортер. Нечисленність була однією з багатьох причин, за яких ми ніколи не позиціювали себе як 74-й окремий розвідувальний батальйон. Нас доволі часто плутали з бійцями 3-го полку спецназу або з морпіхами 73-го центру спецоперацій, які також доволі часто виконували завдання разом з нами.

Перший раз ми приїхали в Грабське на допомогу посту бійців 40-го батальйону територіальної оборони, який розташовувався на виїзді з селища в напрямку Іловайська. Тоді там відбувався

односторонній бій з «сепарами». З боку супротивника вівся мінометний обстріл, а наші бійці не розуміли звідки ведуть вогонь і як цьому протидіяти. Ми допомогли бійцям під час відходу з селища.

Через декілька днів ми знову приймали участь у спробі увійти і закріпитися в Грабському. За нашою участю таких спроб було, здається, дві. Під час другої спроби ми бачили на одній з вулиць підбитий танк Т-64. Напроти того танка, з лівого боку по ходу машини, як стоїть башта танка, є двоповерхова будівля. Поблизу неї ще знаходилася якась розібрана господарська техніка. Здається, якийсь комбайн. Саме з того боку, зайнявши зручні позиції, і вели вогонь з ручного гранатомета «сепари».

Того разу нам було наказано підтримати і допомогти відійти бійцям третього полку спецназу, яких бойовики притиснули вогнем біля того підбитого танка. Коли ми дісталися до тих бійців, то по нашому бронетранспортеру ледве не влучив заряд від ворожого гранатомета. Ракета пролетіла майже в півметрах від нас, проскочивши між тильним боком бронетранспортера і вже підбитим танком».

Селище Грабське. Олексій Коновал, керівник штабу механізованого батальйону 93-ї окремої механізованої бригади під час інтерв'ю інформаційному агентству Цензор.Нет зазначав:

«Минув якийсь час, і я помітив, що позаду нас знов немає ніякого підкріплення. Я вийшов на зв'язок по радіостанції на старшого і доповів, що знову залишився один. Мені наказали без поспіху відходити назад до опорного пункту 39-06.

В-третє ми вирушили на штурм Грабського, поділившись на дві групи. Я з одного боку заходив так само, як і завжди, на БМП і з танком. Окрім нас, були бійці з 73-го центру спеціальних операцій з Очакова на БТРі і бійці з 40-го батальйону. Тоді ми відпрацювали доволі вдало і результативно. Вийшли на край Грабського в напрямку Грузько-Ломівки. Спецназ став з одного боку, танк поруч з дорогою, а мені потрібно було виїхати через поле на інший бік і зайняти позицію там. Щойно ми переїхали, як двічі в наш бік прилетіло. Шестеро моїх піхотинців було поранено. Мені пощастило, що я був у БМП. Поранених відразу евакуювали. Ми все ж таки зачистили селище і закріпилися в ньому. Поповнили боєкомплект і паливо. Встановити контроль за селищем

Грабське було вкрай важливо, оскільки крізь нього ми провозили набої і харчування на опорні пункти навколо Іловайська».

Боєць батальйону «Кривбас» Денис Золотарьов:

«Після того як танк і розвідники пішли в бік ферми, наш КамАЗ просунувся ще трохи далі і дістався лісосмуги, яка простягалася в п'ятистах метрах північніше селища Грабське. Тут по нашій машині і почало прилітати з боку ферми. Поміж місцем нашої зупинки і фермою було поле, яке відділяло нашу лісосмугу від Грабського. Коли по вантажівці почали вести вогонь, то, одночасно з цим, ми почули в селищі за фермою також стрілянину і вибухи. На протилежному боці ферми був залізний ангар, до якого через ферму, після зіткнення з ворогом, дісталися наші розвідники на ВАЗ-2115. Саме біля того ангара їх і притиснули щільним вогнем, який бойовики вели з боку споруд ферми. Звідти ж вели вогонь і по нам.

КамАЗ зупинився саме поблизу позицій наших бійців на краю поля. Лівий бік машини був цілком відкритим для ворога, а по правому борту була рясна лісосмуга. Коли по лівому борту почали цокотіти кулі, з КамАЗа вискочили усі бійці, окрім мене. Я розумів, що ми привезли боєкомплект і його потрібно вивантажити. Хтось має залишатися в кузові і подавати ящики з гранатами і патронами.

Тоді мені було цілком зрозуміло, що, залишивши кузов, потім буде дуже небезпечно знов на нього залазити під щільним вогнем. Лежачі в кузові, мені вдалося скинути два цинкових ящики з гранатами до підствольного гранатомета, два цинки з підсиленими автоматними патронами, ще один ящик з патронами і декілька одноразових ручних протитанкових гранатометів.

З позиції опорного пункту 40-01 до нас дістався майор Валерій Капінус, який схопив один з ящиків з набоями і знов побіг до бійців, які вже потребували негайного поповнення боєкомплекту. Повертаючись назад до своїх бійців з ящиком набоїв, Валерій ледве не потрапив під гусениці танка 17-ї бригади, який рухався в прокладеній ним засіці в тій лісосмузі.

З кожною миттю по вантажівці все щільніше і щільніше прилітало зі стрілецької зброї. Врешті-решт, стало неможливо пересуватися по кузову, оскільки, лежачи на спині, я спостерігав, як від лівого борту неспинно летять тріски від влучання куль. Стало зрозуміло, що час залишати машину, оскільки знаходитись

в кузові стало дуже небезпечно. Вибравши зручний момент, я перекинувся через правий борт і випав з кузова майже на хлопців, які тоді переховувалися від обстрілу за цією вантажівкою. Ми разом відійшли від машини трохи далі в хащі лісосмуги і тоді побачили бійців нашого батальйону, які тримали тут позицію і очікували нашого підкріплення.

Я побачив бійця 17-ї танкової бригади Сергія Карайвана, в якого на голові було щось намотане на кшталт пов'язки. В нього було дотичне осколкове поранення в голову. Я розмотав ту мотузку, яка була накручена в нього на голові і, промивши його голову діхлоргіксідином, наклав більш якісну пов'язку. Перед цим ще повитягав з його голови дрібну металеву стружку від осколків».

Боєць десанту БМП-2 № 317 Сергій Карайван:

«Під Іловайськ на позицію першого розташування опорного пункту 40-01 поблизу селища Грабське ми заїхали ще 6 серпня 2014 року. Тоді ми зайняли замасковану оборону і тримали під контролем західний виїзд з Іловайська. Спочатку все було добре, але на 3—4 день нас, схоже, здали сепаратистам місцеві мешканці Грабського, або в селищі з'явилися окремі групи бойовиків. От тоді нас почали обстрілювати з боку села і з самого міста Іловайськ. Під час одного з обстрілів я отримав осколкове поранення в голову поблизу палаючого вантажного КамАЗа. Відразу ж мені надали першу медичну допомогу і поклали в десантний відсік однієї з бойових машин піхоти за номером 317. Потім підбили КамАЗ з боєкомплектом, який прибув з бійцями 40-го батальйону, а після ми з 40-м батальйоном, бійцями-розвідниками і бійцями «Правого сектору» почали відходити з околиць в село Грабське. Там всі зайняли кругову оборону, а мене, як пораненого, не долучили до участі в обороні».

Боєць батальйону «Кривбас» Денис Золотарьов:

«Найщільніший вогонь вівся по нам з боку ферми. Переважна більшість бійців відійшла в лісосмугу, а на прикритті залишився командир бійців «Правого сектору» Кот. Потрібно детальніше зупинитися на цьому добровольці, щоб мати уявлення, що він із себе являв. Кот — здоровенний мужик під

130 кілограмів ваги. Наскільки я пам'ятаю, він завжди воював без бронежилета, оскільки на нього нічого не налазило. Величезної статури був боєць. В той момент він залишився на одній з позицій і вів вогонь в напрямку ворога, прикриваючи відхід наших бійців.

Наша лісосмуга знаходиться між двома полями. Наші позиції розподілились на дві ділянки вздовж лісосмуги. Одну ділянку займала частина нашого взводу і бійці «Правого сектору», які приїхали з нами на КамАЗі. Трохи західніше від нас знаходився танк 17-ї танкової бригади, який протоптав собі засіку в цій лісосмузі і рухався всередині рясних хащів, час від часу змінюючи позицію. Зв'язку з танкістами у нас не було і тому вони діяли за якимось своїм планом, а ми намагалися синхронізувати наші дії, щоб техніка не подавила нас у тій лісосмузі. Ще західніше танка в тій самій лісосмузі знаходилися залишки бійців нашого батальйону, які з самого початку утримували опорний пункт 40-01. За одним полем попереду нас — північна околиця селища Грабське і ферма, а за другим полем така ж рясна лісосмуга, як і у нас. До тієї лісосмуги було приблизно метрів п'ятсот-шістсот.

Невдовзі до обстрілу зі стрілецької зброї долучився ще і ворожий міномет, але він працював не дуже жваво і прицільно. З достатньо великими паузами інколи в нашому напрямку прилітали міни.

Нам стало відомо, що ще до початку цього бою, в напрямку ферм і селища Грабське, вирушили троє наших бійців. Не можу сказати, що вони там мали робити, але хтось розповідав, що вони помітили зручну позицію біля якоїсь водонапірної вежі і хотіли зайняти її для спостереження. Потім вже, коли розпочався бій, ці бійці намагалися відійти від ферми і залягли десь посеред поля. Навіть не було зрозуміло, чи на цьому вони полі, чи якомусь іншому, оскільки візуально ми їх не спостерігали. Де саме вони знаходилися, напевно відомо не було, але постало питання про їх пошук і евакуацію. Звертаючи увагу на те, що вони знаходились на відкритій ділянці десь між нами і противником, ідея з пошуком була схожа на дуже небезпечну і ризиковану операцію.

Також допомоги потребували і наші бійці-розвідники, які спочатку заїхали на ферму на ВАЗ-2115 і теж потрапили під обстріл. Розвідникам вдалося заїхати за металевій ангар, що знаходився на околиці ферми неподалік від поля, на якому десь переховувалися наші бійці. Ми зі своєї позиції бачили за полем

і той ангар, і наших розвідників, які загнали в безпечне місце свою машину. Розвідники також вступили у вогневий контакт з ворогом. Їм вдалося до когось додзвонитися і вони доповідали, що ворог підступився вже настільки близько, що вони застосовують ручні гранати для відбиття нападу. В групі бійців на нашій позиції ні в кого, окрім мене й Олександра Рябовола, не було підствольних гранатометів. Щоб надати бодай якусь підтримку нашим хлопцям біля ангара, ми вдвох почали через поле закидувати на ферму за ангар гранати зі своїх підствольних гранатометів. Відстань була доволі значною, але накидали ми тоді багато. Я тоді використав майже третину цинку з ВОГами.

Ми помітили, що поблизу наших розвідників почала горіти трава, і було прийняте рішення витягати їх звідти. І тут я дізнаюся, що десь поруч з нами знаходиться одна наша бойова машина піхоти. Знайшовши ту БМП, я дізнався від екіпажу, що в них недостатньо боєкомплекту. Я пояснив ситуацію, що хлопці знаходяться на самому краю ферми. Попереду них у селищі ворог, а позаду відкрите поле, яке щільно прострілюється. Потрібно якось витягати наших бійців. Можна спробувати хоча б під прикриттям броні дістатися до них і забрати їх звідти. На полі в той момент загорілася стерня і це створювало зручні умови для прихованого висування броні до наших хлопців, яких ми візуально спостерігали біля того металевого ангара. Врешті-решт, та БМП поїхала. В десантному відсіку розташувалися Олександр Рябовол, один з бійців «Правого сектору» і я. З лівого боку по борту ми відчинили бійниці для ведення вогню, якщо бойову машину піхоти будуть атакувати. Поки ми рухались до наших розвідників, по нам вогонь не вели. Схоже, ворог помітив висування на поле техніки і припинив вогонь зі стрілецької зброї. В будь-якому випадку, я не пригадую, щоб по нам щось прилітало. В якийсь момент я висунув автомат в одну з бійниць і тут помічаю, що серед палаючого на полі бур'яну хтось здіймає вгору долоню. Ми зупиняємо бойову машину і вистрибуємо з десантного відсіку. Швидко дісталися до пораненого бійця і затягаємо його в броню. Цим бійцем виявився хлопчина з нашого батальйону Віктор Хуторний. В нього було поранення десь в районі ступні. Зараз я навіть не можу знайти будь якого пояснення тому, що тоді ми його помітили і забрали. Якась випадковість на межі вірогідності. Здійнята над задимленим і палаючим стерням вгору долоня, яку ми незрозуміло яким чином помітили.

Разом з пораненим Віктором ми дісталися до наших розвідників, і поки ми їх прикривали, вони завантажились в цю бойову машину піхоти. Кулеметник Максим Зима в цей час прикривав евакуацію, насипаючи в бік ворожих позицій зі свого ПКМ. За кермо ВАЗ-2115, на якому приїхали розвідники, застрибнув Михайло Желєзняк. Слідом за ним в машину заскочив і я. Бойова машина піхоти розвернулася і вирушила знов до нашої позиції в лісосмузі, а ми помчали слідом за ними по стерні на цьому ВАЗ-2115. Під час руху по нашій машині відкрили вогонь зі стрілецької зброї. Були чутні влучання по металу, причому доволі кучненькі. Щойно ми подолали поле, як відразу залишили ту машину на краю поля і заскочили в лісосмугу, оскільки по машині почали дуже щільно прилітати кулі.

БМП також повернулася до нашої лісосмуги і, висадивши наших розвідників і пораненого Віктора, вирушила до своєї попередньої позиції східніше від нас. Раптом ми помічаємо, що по нам починають вести вогонь з тилу. Було схоже на роботу снайпера і невеличкої групи його підтримки в декілька стволів. Наша позиція почала простріловуватись з двох боків. Ми намагалися визначити звідки по нам ведуть вогонь. Цілком відкрита місцевість і чисте поле. Я виповз до краю лісосмуги і бійці «Правого сектору» показали на невеличку ділянку з кущами посеред поля. Ці кущі розташовувались приблизно в чотирьохстах метрах від нас на північний схід. Іншого місця, де можна було переховуватись і вести вогонь, просто не було. Ми припустили, що саме звідти може вестися вогонь по нашій лісосмузі. Ми відпрацювали ті кущі з підствольних гранатометів і стрілянина з тилу вщухла. На всяк випадок, ми ще здійснили туди постріл з одноразового протитанкового гранатомета і залишили кілька бійців спостерігати за тим напрямком. На підсилення також залишили з ними одного бійця «Правого сектору» з ручним кулеметом. Розподіливши між ними сектори відповідальності, їм поставили завдання — потроху вести вогонь поодинокими пострілами в напрямку кущів на полі і поза ним, щоб не надавати можливість там комусь голови підвести. А то виходило дуже незручно, коли вогонь ведеться не тільки з боку селища і ферми по фронту від нас, а ще і з тилу.

Михайло Желєзняк і Кот зайняли позиції біля нашого КамАЗа, який на той час ще був відносно цілим і за ним можна було безпечно переховуватись від куль. В той момент ворог почав

здійснювати обстріл нашої лісосмуги з підствольних гранатометів. Гранати вибухали десь у верхівках дерев. Поруч з КамАЗом і навколо лісосмуги займалася стерня і суха трава. Одного з наших бійців, здається, тоді зачепило осколками. Також прилетіло декілька осколків у незахищену бронежилетом спину Коту. Михайло тоді відразу вколов пораненому ін'єкцію бутарфанолу, після чого ми з Сашком Рябоволом почали відтягувати Кота с зони ураження. Потрібно ще раз зазначити, що це був величезної статури боєць, тягнути якого було не просто важко, а ДУЖЕ важко. Ми насилу спромоглися перетягнути його скрізь лісосмугу і залишили під наглядом його підлеглих хлопців-правосеків.

Повернувшись до позиції поблизу КамАЗа, я побачив, що противник почав щільніше вести вогонь по нашому КамАЗу, а саме були помітні влучання безпосередньо по паливному баку. З чисельних кульових отворів у баку почало виливатися паливо. Невдовзі наша вантажівка запалала. Не можу точно сказати від чого саме спалахнула машина, але, здається, в кузов прилетіла граната з підствольного гранатомета. Дехто згодом згадував, що нібито КамАЗ підбили з ручного протитанкового гранатомета, то я можу стовідсотково стверджувати, що тоді по нам з РПГ вогонь не вели. Я безпосередньо був у п'яти метрах від вантажівки, коли вона почала палати, але пострілів і вибухів, схожих на РПГ, я тоді не чув.

Того дня був дощ, від чого ми усі були мокрі і сильно забруднені, оскільки під час вогневих контактів доводилося і бігати, і повзати, і перекачуватися по грязюці.

У якийсь момент бою з опорного пункту 39-06 на мене через мобільний зв'язок вийшов Ігор Майстренко, і я пояснив йому поточну ситуацію. Триває бій. Вантажівка з боєкомплектом горить. Катастрофічно не вистачає боєкомплекту. Ігор повідомив, що до нас на підтримку має підійти група бійців батальйону «Азов». Вони висуваються з Многопілля і мають зайти з боку ферми. Також Ігор просив, щоб ми якимось чином позначили місце свого перебування, щоб «Азов» розумів, де свої, а де чужі. Я відповів, що у нас немає чим себе позначити. Ані сигнальних ракет, ані будь-яких димів у нас тоді не було. Чим позначати? Хіба що з «мухи» у повітря вистрелити? Ви що, жартуєте?

Згодом з'ясувалося, що «Азов» рухався до нас вздовж ферми, прикриваючись лісосмугами. Було схоже на те, що в той момент ворог помітив рух азовців і відкрив вогонь в їх бік з боку ферми.

Наш Михайло Желєзняк помітив ворожі вогневі позиції і також почав насипати їм у відповідь. Тут потрібно зазначити, що тоді знову відіграла свою негативну роль повна відсутність будь-якого зв'язку і взаємодії між суміжними підрозділами. Хочеться ще раз підкреслити, що на той час у нас не було зв'язку не тільки з суміжними підрозділами, а навіть між собою. Група під керівництвом майора Валерія Капінуса, як і екіпаж танка, в якому був наш офіцер Павло Федосенко, не мали зв'язку не тільки між собою, а навіть і з нами. Тобто зв'язку, окрім мобільного, не було зовсім ніякого.

Схоже, «Азов» сприйняв нашу відповідь по ворожим позиціям, як атаку бойовиків і відкрив вогонь вздовж нашої лісосмуги. Ми знали про те, що до нас рухається «Азов», але у нас не було жодної можливості попередити азовців про те, що це ми перебуваємо поруч і вони ведуть вогонь в наш бік. Залишалося лише вголос вигукувати: «Азов! Азов! Припиніть вогонь! Тут свої!» На щастя, дружній вогонь припинився і бійці «Азова» дісталися до нас. Загальна група цього підрозділу залишилася на східній околиці Грабського поблизу ферми, а ця окрема група, на чолі з офіцером з позивним Боцман *(Прим. автора: Сергій Коротких)* дісталася до нас. У супроводі цих бійців був і бронетранспортер 74-го окремого розвідувального батальйону «Дракон». Зустріч і недовга спільна нарада відбулися поблизу тієї самої бойової машини піхоти, з якою ми висувалися через поле за нашими розвідниками. *(Прим. автора: БМП № 317.)* Тоді ми ще порадили новоприбулій групі і їх транспорту не скупчуватися, а розосередитися навколо, бо якщо зараз відкриють вогонь по БМП, то весь транспорт і люди можуть постраждати.

На ту пору, як я вже зазначав вище, вже було декілька поранених. Було вирішено знайти транспорт для термінової їх евакуації. Михайло Желєзняк разом з бійцями «Азова» десь знайшли автомобіль ВАЗ «Калина», в яку було завантажено і вивезено пораненого командира групи «Правого сектору» Кота. Разом з тим було прийняте рішення про загальний відхід крізь лісосмуги в напрямку східних околиць селища Грабське, де для прикриття залишалася загальна група батальйону «Азов».

У цей час почав вибухати наш палаючий КамАЗ з боєприпасами. Серед іншого, в кузові вантажівки ще залишалося кілька «Фаготів» без станків, одноразові протитанкові гранатомети, ВОГи для підствольного гранатомета, кілька ящиків з патрона-

ми і таке інше. Під час одного з вибухів у кузові КамАЗа одного з наших бійців по дотичній зачепило осколками».

Боєць батальйону «Кривбас» Сергій Полісько:

«Я був у лісосмузі в окопі поміж деревами і чомусь озирнувся назад саме в той момент, коли чітко в кузов вантажного КамАЗа прилетів ВОГ з підствольного гранатомета. Після вибуху КамАЗ зайнявся полум'ям. Навколо вантажівки усе почало вибухати і розлітатися на усі боки. Поки поруч відбувалася лише стрілянина зі стрілецької зброї, то ми ще перебували на позиції, а коли навколо почало усе вибухати і лісосмугу почали накривати осколки, то ми отримали команду і посіли на БРДМ нашого третього взводу, на якому відійшли по лісосмузі трохи ближче до птахоферми».

Боєць батальйону «Кривбас» Денис Золотарьов:

«Уже під час загального відходу постало питання з нестачею транспорту. Бійці «Правого сектору» розподілились в транспорт «Азова», а наші бійці в переважній більшості завантажились в єдину БРДМ, яка відходила з позиції майора Валерія Капінуса.

Після початку нашого відходу слідом за нами вирушили і бойова машина піхоти разом з танком 17-ї ОТБр.

Після того як ми відійшли до східної околиці селища, здається, було надано команду закріпитися біля крайніх споруд ферми і тримати там оборону, а далі буде видно, що робити. Тоді я підійшов до керівника групи «Азов» Боцмана і повідомив йому про те, що десь в полі залишилися ще двоє наших бійців. Де саме вони знаходяться, невідомо, але вони точно десь там. Одного з трьох цілком випадково знайшли, а ще двоє зникли. Боцман приймає рішення шукати бійців і для цього в ймовірному напрямку пошуків висунулася бойова машина піхоти. Невдовзі вона повернулася разом з одним з наших зниклих бійців — Гаетауером.

Приблизно в цей момент нас почали атакувати з північного напрямку з лісосмуги. Ми тоді залягли вздовж дороги, і було чути, як на протилежному боці дороги розмовляли «сепари». Розпочався бій вже поблизу місця загального збору. В наш бік лунали постріли з автоматичної стрілецької зброї, а ми у відповідь так само вели вогонь по лісосмузі і закидали її гранатами. Хочу зазначити, що тоді добре відпрацював танк 17-ї бригади,

достатньо ефективно застосовувавши кулемет ДШК. Танкісти добряче відпрацьовували по помічених ворожих позиціях. Танк здійснив два постріли по лісосмузі фугасними набоями, після чого з боку лісосмуги більше ніхто не стріляв в наш бік.

На той момент у нас залишалось питання з нашим зниклим бійцем Романом Березою. Він декілька разів виходив на зв'язок мобільним телефоном і говорив, що його поранило в спину і він не має змоги навіть поворухнутися. Схоже, пошкоджено спинний хребець. Де саме він знаходиться, Роман повідомити не міг, оскільки лежав і нічого не бачив навколо себе, що могло бути хоча б якимсь орієнтиром. На його пошуки знову відправилась бойова машина піхоти. Наскільки мені відомо, ця спроба пошуків закінчилася тим, що БМП підбили, а нашого бійця Романа Березу знайти так і не вдалося».

(*Прим. автора: згідно даних, оприлюднених в «Книзі пам'яті загиблих», тіло Романа Берези було знайдено пошуковцями Місії «Евакуація-200» («Чорний тюльпан») у безіменній могилі у селі Грабське (Амвросіївський район, Донецька область) 28 вересня 2014 року, на території птахоферми, неподалік від Іловайська, разом з тілом міліціонера батальйону патрульної служби міліції особливого призначення «Азов» Іваном Романовим. Впізнаний за експертизою ДНК.*)

Боєць десанту БМП-2 № 317 Сергій Карайван:

«Я на той час був поранений в голову і хлопці сказали, щоб я сидів в БМП. Саме там я почув, як якийсь офіцер з батальйону «Азов» підійшов до БМП і сказав, що необхідно терміново з'їздити за якимись пораненими бійцями.

Разом з механіком-водієм Володимиром Чопом, навідником Сергієм Голдишем і супроводжуючим нас бійцем батальйону «Азов» Іваном Романовим ми вирушили до будівель якоїсь ферми. Дві будівлі ми проїхали, а поміж другою і третьою нас і підбили. З чого саме? Сказати не можу, тому що знаходився всередині бойової машини і не бачив.

Ззовні тривалий час щось вибухало навколо БМП і було чути скажену стрілянину і чиїсь крики. На деякий час я навіть, здається, «вимкнувся». Коли прийшов до тями, то спробував роздивитися в триплекси, що відбувається навколо. У башті БМП на той час вже нікого не було. В башті щось сильно диміло і була

загроза вчадіти. Потрібно було вибиратися назовні, але в триплексах я побачив «сепарів» і взявся за двері десанту, щоб завадити відчинити двері ззовні. Одною рукою я тримав двері, а другою гранату. Хотів підірвати себе, щоб не попасти в полон. Раптом у машині відгукнувся механік-водій Володимир Чоп. Він намагався витягнути свій автомат, але зброя опинилася притиснутою моторним відсіком, який посунуло від вибуху. Володимир також був сильно оглушений і запитав, що будемо робити? Я відповів, щоб він спробував запустити двигун і рухатись задом, на що Чоп відповів, що машина виведена з ладу і не заводиться. Тоді я йому сказав, щоб він ліз до мене в десант, що поруч з машиною лазять «сепари». Я сказав Володі, щоб він робив те саме, що і я. В нього також виявилося дві ручні гранати. Раптом я відчув, що хтось смикнув за ручку десанту, і двері трохи відчинились. При цьому я їх притримав і знов зачинив. Рішення прийшло миттєво — я трохи попустив праві двері десантного відсіку і, кинувши назовні гранату, знов швидко зачинив двері. Після того як зовні грохнув вибух, ми з мехводом Володимиром Чопом швидко відчинили двері десантного відсіку і помчали бігом до своїх».

Навідник-оператор БМП-2 № 317 Сергій Голдиш:

«У той день мене пересадили з моєї бойової машини на другу БМП замість другого екіпажу. Мене посадили до тієї БМП-2 № 317, тому що, як я зрозумів, у них в екіпажі не було навідника-оператора. А у моїй бойовій машині піхоти № 124 постійно закипав двигун. Їй свого часу чи то у форсунку, чи то кудись там ще, влучила граната чи ще щось таке, і вона після цього постійно закипала. Саме з цієї причини вона постійно відставала на маршах і затримувала загальний рух. У мене Вітя Соляник був командиром моєї БМП. А от на тій машині, на якій ми вирушили за пораненими, вийшов з ладу навідник. От так співпало, що мене призначили навідником до цієї бойової машини піхоти. Номера цієї машини я, на жаль, тоді не запам'ятав, але дізнався значно пізніше. Тоді я не встиг, як слід, оглянути її ззовні.

Як я зрозумів пізніше, ця БМП не була боєздатна. До того ж вона погано запускалася, оскільки в неї були дуже погані акумулятори. Взагалі-то усе, що я знав про ту машину, поки не посів на неї, що вона була з якогось резерву і була досить «убита». Вона відрізнялася від інших БМП незвичайним зеленим кольором і надписом «Балу».

Бойова машина піхоти № 317 «Балу», підбита в селищі Грабське 11 серпня 2014 року

Окрім мене, того дня в складі екіпажу були механік-водій Володимир Чоп, наш поранений боєць Сергій Карайван, а також боєць батальйону «Азов» Іван Романов (позивний Моджахед), який приєднався до екіпажу як провідник. Він мав показати нам дорогу до місця, де знаходяться поранені, яких ми мали евакуювати. До самого моменту евакуації з машини він сидів поруч зі мною на командирському місці і спостерігав за дорогою в люк.

Я йому особисто сказав, щоб він з броні без наказу не вилазив. Він постійно висовував голову з люку, бо інакше роздивитися дорогу було просто не реально, а йому необхідно було бачити, де ми їдемо, щоб підказувати мехводу, куди направляти бойову машину. Коли ми майже дісталися до точки й оглянулися, то поранених там вже не було. Де вони ділися і що з ними сталося, ми так і не знаємо досі.

Після того як ми вже збиралися виконати розворот і повертатися назад, нас раптом почали жорстко обстрілювати. Пострілів було багато, але міцно влучили лише двічі. Перше влучання було по «ребристому» капотові бойової машини. Від вибуху його перебило, і він частково задерся вгору. Моторний відсік також вийшов з ладу. При цьому радіатор був теж пошкоджений. Система відмовила моментально. Другим пострілом нам

вибили каток з правого боку, тому повністю бойова машина стала нерухомою. Вибух був достатньо потужним і влучним. Там і поплавок злетів, і каток вибило. Бойова машина самостійно рухатись далі не могла. Воронка поруч з машиною була достатньо великою. Я встиг це все помітити, коли вистрибував з БМП. Коли перший раз влучили, боєць-провідник «Азова» Іван Романов спробував самостійно вилізти через люк з бойової машини. Саме в цей момент на горі башти пролунав ще один вибух, від якого бійцю відірвало праву руку.

У БМП був боєкомплект, але його було дуже мало. Як я вже пояснив вище, система керування бойової машини була виведена з ладу. Прилади не працювали, і було важко розібратися, звідки по нам ведуть вогонь. В мене склалося таке відчуття, що ворог знав про те, що ми приїдемо на це місце, і чекав нас напоготові. Я деякий час намагався вести вогонь з ПКТ, але кулемет постійно клинив, оскільки короба для набоїв були вигнуті, й кулеметна стрічка постійно застрягала і клинила. Тридцятиміліметрова

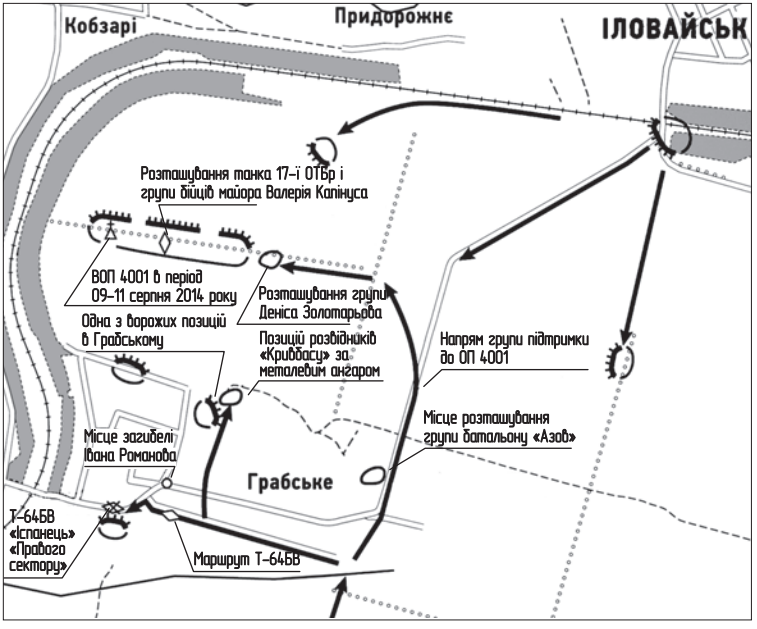

Загальна схема подій 11 серпня 2014 року в сешищі Грабське

гармата бойової машини стріляла, але мені доводилося керувати гарматою вручну. Тобто, коли машина заглухла, у нас був вибір — або крутити башту і гармату вручну й економити заряд акумуляторів для подальшої спроби запустити двигун, або запустити систему і крутити башту на акумуляторах, але тоді ми вже не зможемо завести машину. Ми з мехводом Чопом обрали перший варіант, сподіваючись запустити двигун і вийти з бою своїм ходом. Стрільбу я вів не з пульту, або, як кажуть, не з «чебурашки», а з «флажка». Тобто з механічного приводу.

Що до нашого провідника Івана Романова... На власні очі я бачив, що йому відірвало руку. Коли я вискочив з машини і спробував надати йому допомогу, то наступний вибух вразив мене, вибивши осколком мені око. Я ще встиг помітити, як Моджахед при цьому стояв позаду мене і ще намагався кудись вести вогонь з маленького автомата АКСу. Саме в цей момент ворог розпочав достатньо влучно закидувати нас ВОГами з підствольних гранатометів. Від вибуху однієї з гранат ми з Іваном Романовим отримали декілька осколкових поранень і були відкинуті

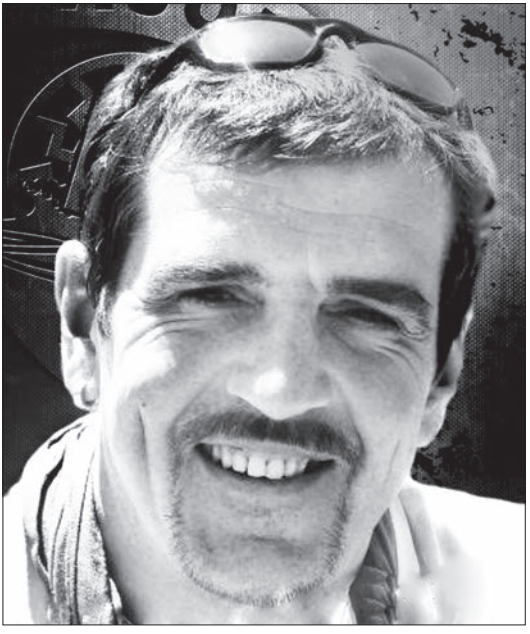

Боєць батальйону «Азов» Іван Романов (Моджахед)

один від одного в різні боки. Я впав на землю і просто закотився під нашу підбиту бойову машину піхоти, переховуючись від безперервно вибухаючих навколо гранат. Не можу сказати, скільки саме тоді їх вибухнуло, але крізь гуркіт і вибухи я чув, як кричав, лежачи на землі, посічений осколками Моджахед з відірваною рукою. При цьому я нічим не міг йому допомогти.

Коли вибігли з десанту Володимир Чоп і Сергій Карайван, я не бачив, тому що лежав під бойовою машиною обличчям вгору, щоб з ока не витікала кров. Лежачи під БМП, я тільки бачив нижню передню частину бойової машини, з якої щось дуже потужно витікало. Схоже, що пробили і радіатор і щось ще. Тож як вискочили з десанту і прорвалися до своїх наші хлопці, я вже не бачив. Схоже, що мене в якийсь момент сильно оглушило, а коли я прийшов до тями, то нікого навколо, окрім затихлого бійця Івана Романова, поруч вже не було. Боєць стовідсотково помер від великої втрати крові.

Бойовики знайшли мене не відразу. Це були якісь бійці із батальйону «Восток». Я довгенько пролежав і сподівався, що вони мене не помітять, але «сепари» уважно оглянули усе навколо і зазирнули під БМП. Саме тоді мене і знайшли. Коли мене витягли з-під БМП, то спочатку навіть не повірили, що після такого я міг залишитись живим. Живого місця на мені майже не було від дрібних осколків по усьому тілу. Ці вояки виявилися якимись мовчазними і просто забрали мене з собою і повезли до лікарні в місто Донецьк, ні словом не обмовившись, куди саме везуть і що зі мною буде далі.

Донецька лікарня, до якої мене доставили, на той час була переповнена пораненими. Серед них багато бойовиків, але багато було і так званих «мирних» мешканців. Майже усі були дуже агресивно налаштовані. Якби в мене тоді не було охорони, то, швидше за все, мене вбили б. Мене врятувало те, що я був у безпорадному стані і навіть не міг самостійно підвестися на ноги. А оскільки фізично знищити не могли, то знущались морально: розповідали, що ми, українці, звірі. Розповідали всякі дурні історії про наші звірства. Важко було перебувати в такому оточенні. Мене також повинні були вивести на сумнозвісний парад на День Незалежності, коли вулицями Донецька вели наших полонених бійців, але я не міг ходити, і тому мене не взяли».

Боєць батальйону «Кривбас» Денис Золотарьов:

«Я бачив, як вздовж ферми понеслася бойова машина піхоти, яка мала знайти нашого зниклого Романа Березу. Невдовзі в тому напрямку почалась якась стрілянина і вибухи. Минув деякий час, і я побачив, як з того боку, пригинаючись, повернулися двоє бійців з екіпажу тієї бойової машини піхоти. Ці бійці повідомили про те, що їх БМП було підбито і лише їм двом вдалося вийти з бою. Інші загинули.

Приблизно в цей саме час наш боєць Юрій Козлов (*Прим. автора*: *згідно з даними «Книги пам'яті загиблих» помер 9 лютого 2015 р. у Харківському військовому шпиталі від тяжкого поранення, отриманого напередодні в районі м. Дебальцеве*), знаходячись зверху на броні БРДМа, повідомив, що спостерігає противника кількістю близько сотні бійців, які обходять нас через поле. Тобто противник почав затискати нас зі східного боку, намагаючись відрізати шлях відходу. «Азов» прийняв рішення про негайний відхід, поки усі не опинилися в оточенні. Тоді все відбувалося дуже швидко і рішення приймалися миттєво. Розпочався розподіл по транспорту, і тут виявилось, що усе дуже складно. У «Азова» транспорт увесь зайнятий. Можу помилятись, але наших бійців на той момент там було близько тридцяти чоловік. Вже під вечір, завантажившись декількома десятками бійців на нашу БРДМ, ми вирушили останніми за пікапом батальйону «Азов» у напрямку опорного пункту 39-06».

12 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

■ Спроба повернути під контроль селище Грабське

Офіцер батальйону «Азов» Єременко Юрій Миколайович:

«У розташування батальйону «Азов» приїхав заступник керівника департаменту Управління кримінального пошуку МВС України з безпілотником і почали проводити аерофотозйомку Іловайських позицій. Військових вже не цікавив Іловайськ. Їм потрібно було отримати розвіддані зі сходу, від Амвросіївки аж до кордону. В той день приїхав Вадим Троян і взяв керівництво підрозділами «Азова» на себе. Також нами була розроблена одна операція, метою якої було введення в оману противника. Знаючи, що ворог доволі успішно веде радіорозвідку, ми вирішили їх дезінформувати. Ознайомившись з планом операції, нашу пропозицію підтримав і генерал Хомчак. Додатково ця операція дозволяла, так би мовити, «обстріляти» батальйон «Шахтарськ». «Шахтарськ» складався з вмотивованих бійців-добровольців, але вони були слабо вишколені».

Олексій Коновал, керівник штабу механізованого батальйону 93-ї бригади. Селище Грабське. (З інтерв'ю, оприлюдненому на інформаційному ресурсі Цензор.нет):

«Ніч на 12 серпня ми переночували на опорному пункті 39-06, а наступного дня знову вирушили на те саме місце в селище Грабське, з якого змушені були відступити минулого дня. Мені тоді надали в підтримку БМП 51-ї механізованої бригади з екіпажем. Першим йшов бронетранспортер розвідки 74-го окремого розвідбату, танк і я на БМП. Позаду нас рухалися на автобусах

добровольці. Прибули на місце і почали працювати. Розвідники розшукали цілі — двоповерхову будівлю. Я наказав танкістам, і вони туди трохи відпрацювали. У відповідь ворог також почав вести вогонь».

Боєць батальйону «Кривбас» Денис Золотарьов:

«Цього дня ми знову прибули з базового табору під Старобешевим до опорного пункту 39-06. Старшим групи Олександр Мотрій призначив Іспанця. Цього разу наша колона складалася з одного нашого БРДМа, ЗІЛа, ще якоїсь вантажівки й автобуса ПАЗ. Я перебував у ЗІЛу. Усього група складалася приблизно з тридцяти бійців. Точніше не згадаю, оскільки тоді було не до того, щоб рахувати скільки нас. В той момент ми ще не встигли як слід відійти і відпочити після учорашнього бою в Грабському і тому на окремі дрібні деталі уваги не звертали. Трохи пізніше до нас приєдналися і кілька танків.

Боєць батальйону «Кривбас» Денис Золотарьов. Зверху на броні боєць «Кривбасу» Юрій Козлов

Вирушивши з 39-06, ми доїхали до невеличкої балки. Від цієї балки трохи вгору здіймалося поле соняшників у бік Грабського. За ніч ворог встиг добре підготуватися і окопатися на тому полі. Шлях до Грабського проходив саме через це поле. Ми не поїхали по цьому ґрунтовому шляху, а звернули до балки. Наше розташування було дещо незручним, оскільки ми знаходилися в низині, а ворог у позиціях на схилі поля. Він мав можливість спостерігати за нами з висоти, а ми, зі свого боку, такої можливості не мали.

Коли в наш бік розпочалася стрілянина, ми спочатку навіть не могли зрозуміти звідки ведуть вогонь. А не могли визначитись тому, що вогонь по нам вели з трьох боків. Це ми вже зрозуміли трохи згодом. Ми відразу розосередилися по цьому рівчаку серед дерев і кущів, а танки зайняли позиції трохи праворуч від нас.

З однієї «зеленки» по нам почав працювати снайпер. Також почав працювати і ворожий автоматичний гранатомет. Хлопці, які їхали на БРДМ, відразу зістрибнули і залягли під броньованою машиною. З цієї причини наш БРДМ не міг маневрувати, оскільки під ним деякий час лежали бійці.

Ми зістрибували з нашого ЗІЛа і займали позиції трохи вище балки, прострілюючи потроху соняшникове поле. В цей час я спостерігав, як ворожий АГС пристрілювався по нашому БРДМу. Поодинокі гранати спочатку падали неподалік броньовика, і, врешті-решт, одна з гранат влучила в нього. Було схоже на те, що хтось корегує вогонь. Потім ворожий гранатометник зробив невеличку паузу, після чого випустив цілий равлик з гранатами в бік нашого броньовика. Можливо, в гранатометника щось збилося з прицілу, тому що майже усі гранати перелетіли через БРДМ і вибухнули безпосередньо біля нас. Одночасно з цим ворожий снайпер дістав одного з наших бійців, який лежав під броньовиком, простреливши йому обидві руки. Також біля БРДМа було поранено ще кілька бійців. Хлопці відтягли поранених до нашого автобуса, і ПАЗік від'їхав трохи в балку подалі з відкритої місцевості. Поранених автобусом відразу відрядили до 39-06.

Цього разу у нас вже були засоби зв'язку, і я намагався по радіостанції зв'язатися з Іспанцем. Старший доповів, що його теж міцно затиснули, що він не може поки що підвести голови і визначити, що і де відбувається. Звідкілясь дуже небезпечно працює снайпер.

У цей момент я помітив бійців спецназу, які прибули на вантажному «Уралі». Мені тоді дуже сподобалось, як працювали ці

специ. Їх «Урал» розвернувся і бійці, прикриваючись вантажівкою, дуже організовано відійшли в урвище. Бійці спецназу пройшли повз нас, і лише тоді і ми почали відходити до урвища. В цей час наш БРДМ вів вогонь з ККТ, намагаючись вразити ворожі вогневі позиції. Разом з бійцями-очаківцями ми зібралися в урвищі для перегрупування і складення плану подальших дій, а наші танки залишилися на краю поля, також потроху відходячи до «зеленки».

Ми чекали на будь-які команди, але їх так і не поступило. Стало зрозуміло, що на цьому напрямку у ворога дуже добре організована оборона і подальше пересування в бік Грабського неможливе. Єдиним позитивним моментом в цій операції було те, що специ достатньо чітко визначили ворожі позиції. Після цього весь зведений загін, завантажившись в транспорт, повернувся до опорного пункту 39-06».

Саме в ніч на 13 серпня 2014 року далеко на північному сході від Іловайська, в Луганській області, почалося поступове вторгнення безпосередньо Збройних сил Російської Федерації в Україну. Це були вже не тільки окремі роти і взводи піхотних частин і російських найманців. Саме з цього часу в зоні бойових дій в Україні почали з'являтися перші знищені російські танки Т-72Б 5-ї окремої танкової бригади Збройних сил Російської Федерації у селищ Новосвєтловка, Нікіфорово і Розсипне Донецької області. До цього дня з обох боків були втрати лише танків серії Т-64. Керівництво АТО не вважало ці випадки бойових зіткнень свідченням вторгнення і сподівалося, що це лише окремі поодинокі випадки «заблукання» російських військових на території погано промаркованого кордону між Україною і Російською Федерацією.

13 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

■ Повернення під контроль селища Грабське

Зведена рота 93-ї окремої механізованої бригади увійшла в Донецьку область вночі 11 серпня 2014 року. Напередодні висування в підрозділі виникла звичайна для того часу ситуація — неготовність певних осіб виконувати свої безпосередні обов'язки і бойові завдання. Саме тому на посаду старшини зведеної роти було призначено Едуарда Чітадзе, а трохи згодом відсторонено від виконання обов'язків мобілізованого заступника командира роти. Фактичне керівництво зведеною ротою здійснював кадровий військовий — капітан Андрій Кашуба, якого більшість учасників боїв в Іловайську знають як Апіса.

Потрібно детальніше пояснити стосовно цієї роти, яка носить славне ім'я «Роти Апіса». Офіцер 17-ї окремої танкової бригади капітан Кашуба був командиром екіпажів бойових машин піхоти цієї бригади. Бойові машини й екіпажі були частиною зведеної роти, до складу якої додали піхотинців з 93-ї окремої механізованої бригади. Якщо бути точним, то до складу зведеної роти входило десять бойових машин піхоти 17-ї ОМБр з екіпажами по три бійці. Мотострільці 93-ї ОМБр, яких було сто сімдесят вісім бійців, складали піхоту цих бойових машин. Спочатку заступником командира зведеної роти було призначено офіцера, який, скажімо так, не цілком сумлінно ставився до виконання своїх обов'язків, і тому довелось більш авторитетному капітану Андрію Кашубі взяти на себе відповідальність за усіх, хто знаходився в бойових машинах. Як за екіпажі,

БМП-123 17-ї ОТБр у складі зведеної роти 93-ї ОМБр

так і за бійців десанту з 93-ї ОМБр. Згодом сталося так, що капітан з декількома бойовими машинами увійшов у місто Іловайськ і до самого виходу по кривавому коридору приймав участь в боях безпосередньо в місті, а інша більша частина цієї зведеної роти займала й утримувала позиції навколо міста Іловайськ і фактично залишилась у підпорядкуванні і в зоні відповідальності керівників тих опорних пунктів, які ця рота підсилювала.

Перед виходом в зону бойових дій кожному бійцю наказали промаркувати себе синіми і жовтими стрічками на погонах і бронежилетах. До ранку їх десь переховували. Бійці так і не зрозуміли, де саме. Пам'ятають лише якусь промислову зону з розташованими на ній цехами. А зранку колона маршем вирушила в напрямку Старобешевого. Як вели колону — досі ніхто не в змозі пригадати. Їздили колами по Донецькій області незрозумілими маршрутами, і десь приблизно о другій ночі 13 серпня 2014 року колона прибула в Старобешеве, де і залишилися на ніч. Зранку привели себе більш-менш до ладу і приблизно по обіді вирушили в напрямку селища Грабське. До вечора прибули на місце. З початку виходу частини колона пройшла маршем близько 250 кілометрів своїм ходом. Деякі бойові машини не витримали маршу і вийшли з ладу. Вони відстали по дорозі, але потім їх відремонтували і вони наздогнали загальну групу в Грабському.

Боєць 73-го МЦ СпП Палаш:

«По Грабському працювали достатньо багато. Особисто я при цьому не був присутній, оскільки там трапилась така кумедна ситуація. Під час руху транспорту постійно здіймалися величезні хмари придорожньої пилюки, а в мене на той час не було захисних окулярів. Таким чином ця пилюка забила мені очі, і я банально захворів на кон'юнктивіт. Тому і не був задіяний в бойових діях у Грабському. А наші хлопці працювали. Коли ми вперше туди висувалися разом з бійцями 3-го полку спецпризначення і 40-м батальйоном, з першого разу зачистити селище не вийшло. А коли ми вдруге пішли на Грабське, тоді в нас вже були перші втрати. Це було під час бою, в результаті якого Грабське вже остаточно звільнили від бойовиків і закріпилися в ньому. В тому бою загинув наш матрос Дмитро Красов і було поранено старшого мічмана друже Мангуста».

Керівник бронетанкової служби військово-оперативного командування «Південь» полковник Євгеній Сидоренко:

«Грабське взяли близько 15:00. Саме тоді я повіз туди боєкомплект і акумулятори. До речі, з акумуляторами в будь-якій бронетехніці майже завжди були проблеми. Це пояснювалось як старістю акумуляторів, так і тим, що в нічний час екіпажі майже завжди використовували нічні прилади машин без запуску двигуна, чим саджали акумуляторні батареї. Двигуни не запускали, щоб шумом не виявляти своєї присутності і не демаскувати свої позиції. Саме з цієї причини доволі часто зранку у багатьох бойових машин виявлялися посаджені акумуляторні батареї.

Тож в той день я дістався в Грабське, де, окрім усього іншого, потрібно було оглянути пошкодження декількох бойових машин піхоти. Наші бійці тоді зайняли східну околицю селища, а я заїхав на БМП по центру селища і побачив ліворуч від себе підбитий танк. Прямо по курсу переді мною також стояла підбита бойова машина піхоти. Тоді бійці батальйону «Кривбас» повідомили, що механік і екіпаж живі. Танк, як і підбита БМП, відновленню не підлягали».

■ Радіогра і розвідка боєм батальйону «Шахтарськ» поблизу селища Третяки

Офіцер батальйону «Азов» Єременко Юрій Миколайович:

«У цей день батальйону «Шахтарськ» дали в посилення дві гармати «Рапіра» і дві бойові машини піхоти БМП-1. Супро-

тивник вів посилену радіорозвідку і, потрібно зазначити, доволі якісну. Ще два дні тому противник уточнив по рації позицію нашої розвідувальної групи в селищі Грабське на чолі з Душманом і вдарив по групі з автоматичного гранатомета. Душман отримав легке поранення і поїхав до Києва. Розібравшись в ситуації, ми вирішили використати перевагу противника і його можливість контролювати наш радіоефір. Також була нагода й обкатати в бою батальйон «Шахтарськ». Напередодні, 12 серпня, був складений план дій, які було узгоджено з керівником Сектору «Б» генералом Русланом Хомчаком, який і затвердив цей план. Якщо коротко, то суть плану була такою — «Шахтарськ» виконує розвідку боєм на південний блокпост бойовиків. Бійці цього батальйону були там 10 серпня і вже більш-менш орієнтувалися на місцевості. Це дозволяло бійцям «Шахтарська» впевненіше діяти на знайомій території.

Я прийняв участь в тій операції з батальйоном «Шахтарськ» як артилерійський навідник-корегувальник. Вийшовши на поле, де ми воювали 10 серпня, ми розгорнули одну «Рапіру» і, під прикриттям двох бойових машин піхоти, «Шахтарськ» почав розвідку боєм на блокпост противника.

Визначені під час розвідки вогневі позиції бойовиків мала знищити артилерія, а потім вона ж мала і задимити набоями з димами ворожий блокпост, а також прохід між двома озерами і шлях до ферми на південно-східній околиці міста Іловайськ. Після початку нашої атаки спостерігачами була помічена група солдатів противника, яка побігла в напрямку лісосмуги. Це складало загрозу виходу нам у фланг, але першим залпом артилерії ми накрили цю групу. По штурмуючій групі бійців батальйону «Шахтарськ» намагався працювати ворожий стрілець-снайпер, але спостерігачі зафіксували поодинокі спалахи у вікні одного з будинків у селищі Третяки, і «Рапіра», влучно вистрілила в те вікно. Оскільки поодинокої стрілянини більше не відбувалося, то снайпера визнали знищеним. Після того на позиції терористів прибуло підкріплення у вигляді великої розвідувальної десантної машини, але, на жаль, «Рапіра» по ній не влучила. Під час цієї операції «Шахтарськ» виявив себе досить добре, але недостатня обізнаність у військовій справі все одно давала про себе знати. У бійців «Шахтарська» були легкі

поранення від відсутності досвіду і нерозуміння звичайних знань балістики. Але ж, як для людей, які вперше взяли до рук автомат, вони діяли гідно і заслуговують на повагу.

Від нашого вогню ворог поніс втрати і було видно, як противник евакуював своїх поранених БРДМом жовтого кольору. Обстріл ворожих позицій тривав близько однієї години, після чого я надав команду на загальний відхід з бою і просигналив артилерії відкрити вогонь і задимити відхід бійців «Шахтарська».

Під час відходу розвідувальної групи «Шахтарська» ми почали вести активний радіообмін про нібито вхід наших підрозділів в Іловайськ і видавати в ефір дезінформацію про запланований нічний штурм міста. По радіо почалася дезінформуюча радіогра з переговорами між військовими про прорив наших сил в Іловайськ під прикриттям диму і закріплення наших підрозділів на околицях Іловайська для нічної зачистки міста. Виконавши завдання розвідки боєм, батальйон «Шахтарськ» відійшов до загальних позицій в Многопіллі поблизу опорного пункту 39-06.

Також і вночі ми вели радіогру під назвою «Нічний штурм Іловайська окремими групами спецназу». По доповідям нашої радіорозвідки, ніч з 13 на 14 серпня 2014 року в Іловайську була веселою. Бойовики не зімкнули очей, очікуючи несподіваного бою, а наші бійці спокійно відпочивали за 15 кілометрів від Іловайська.

Цього ж дня, 13 серпня 2014 року, розвідка «Азова» дала координати колони противника, яка складала близько 150 бойових машин. Колона зайшла з території Росії. По наданим координатам був нанесений артилерійській удар, але, на жаль, був недоліт і колону після нашого обстрілу противник розосередив і замаскував».

З проміжного звіту Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування обставин трагічних подій, що призвели до загибелі та захоплення в полон бійців добровольчих батальйонів, а також Збройних сил України біля міста Іловайськ Донецької області:

«О 04:00 13 серпня основний командний пункт Сектору «Д» доповів керівництву штабу АТО про танкову атаку району зосередження батальйонної тактичної групи і командного пункту 30-ї окремої механізованої бригади силами приблизно два-

дцяти танків Російської Федерації і піхоти противника. Доповідь залишена без уваги і розцінена як паніка.

Відповідно до розпорядження керівника АТО генерал-лейтенанта Муженка В. М. з 06:00 13 серпня розпочато висування оперативної групи основного командного пункту Сектору «Д» в район населеного пункту Кутейникове. До 18:00 передовий пункт управління сектору був розгорнутий в призначеній точці. О 19:40 радіоперехоплення Служби безпеки України засвідчило виявлення терористами пункту управління і запит на його знищення, про що було повідомлено керівником Сектору «Д» керівникові АТО. Доповідь залишилась без уваги і більш того, було вказано на необхідність переміщення в той же район основного складу командного пункту сектору».

До відрядження під Іловайськ батальйону «Дніпро-1» залишалось ще декілька днів. Тоді ми не уявляли собі, що нас очікує попереду, але побачене і почуте вже морально готувало нас до справжньої війни. Як виявилось, наші побратими, з якими нам довелося згодом воювати і виходити з Іловайська, вже знаходилися в передмістях Іловайська і вели бої, втрачаючи побратимів. Серед тих, хто приймав участь в тій операції ще до того, як до Іловайська прибули добровольчі батальйони, були: 39-й батальйон територіальної оборони виконував завдання з недопущення прориву незаконних збройних формувань на шести блокпостах у районі населених пунктів Обільне, Олександрівка, Новий Світ, Світле, Новодвірське, Многопілля Донецької області. Базовий табір 39-го БТрО було розгорнуто в районі селища Чумаки Старобешівського району. Також у районі Чумаків була зосереджена реактивна батарея 93-ї окремої механізованої бригади.

2-га батальйонна тактична група 51-ї окремої механізованої бригади виконувала завдання по рубежу Олександрівка—Кірове—Новодвірське.

40-й БТрО виконував завдання з блокування Іловайська шляхом виставлення опорних пунктів та блокпостів на основних шляхах сполучення та висотах у районах Грузько-Ломівка, Кобзарі, Зелене, Покровка. Базовий табір батальйону було розгорнуто поблизу Старобешевого.

Загальновійськовий резерв керівника Сектору «Б» (підрозділи 93-ї ОМБр та 17-ї окремої танкової бригади) були зосереджені поблизу Грузько-Ломівки, Зеленого, Широкого та Кобзарів.

Окрім того, в зазначеному районі були зосереджені сили, підпорядковані Сектору «Д»:

3-тя БТГр 51-ї ОМБр (як загальновійськовий резерв) була зосереджена в районі селища Дзеркальне Амвросіївського району. Також поблизу Дзеркального було зосереджено угруповання української артилерії: реактивна артилерійська батарея та реактивний артилерійський взвод 51-ї ОМБр, зокрема батарея САУ 2С1 «Гвоздика»; 6 одиниць мінометів 2С12 «Сані»; 4 одиниці протитанкових гармат МТ-12 «Рапіра».

1-ша БТГр 28-ї ОМБр, 1-ша БТГр 51-ї ОМБр, десант (до 50 осіб) 25-ї окремої повітряно-десантної бригади (ОПДБр) та сили 3-го окремого полку спеціального призначення були зосереджені в районах населених пунктів Кутейникове, Благодатне, Амвросіївка.

У районі селища Велика Шишівка Шахтарського району зосереджувалися сили і засоби ротної тактичної групи 93-ї ОМБр. Оборону важливої висоти — кургану Савур-Могила — здійснював зведений підрозділ під керівництвом полковника Ігоря Гордійчука.

Зведений підрозділ (до 20 осіб) зі складу 42-го батальйону територіальної оборони у взаємодії з підрозділами спеціального призначення висувалися в район Савур-Могили для посилення підрозділів, що його обороняли, та знаходилися в районі селища Свистуни Амвросіївського району.

5-й БТрО виконував завдання з посилення ділянки державного кордону на рубежі Кутейникове—Мокроєланчик, встановивши блокпости на загрозливих напрямках.

14 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

Командир саперної роти 51-ї ОМБр Віктор Мироненко:

«Не пам'ятаю точну дату — бо на посаді командира саперної роти 51-ї ОМБр я весь час був у роз'їздах. В мої обов'язки входило займатися саперною справою на опорних пунктах нашої бригади, а їх було чимало. В першій половині серпня 2014 року мені було доручено здійснити марш до селища Многопілля з комплектом важких механізованих мостів (ТММ-3м) та, за окремою вказівкою, навести мостові переходи. Мости я забрав з бази нашої бригади в селищі Дачне Дніпропетровської області. Тоді в складі чотирьох машин і моїм транспортним «Уралом» 29-37 Р9 ми прибули до Многопілля. Подальше розпорядження так і не надійшло і комбриг повернув мою групу до селища міського типу Кутейникове, де я мав чекати окремого розпорядження. В цьому місці ми розташувались на комбікор-

Опорний пункт 39-06. Віктор Мироненко на фоні КамАЗа начальника інженерної служби 51-ї ОМБр. Фото: Віктор Мироненко

мовому заводі. Трохи згодом, на вантажному МАЗі, до нас привезли інженерну машину розгородження № 333 з екіпажем. Згодом поряд з Кутейниковим — у селищі Дзеркальне розмістився і штаб 3-ї БТГр 51-ї ОМБр, оскільки їх базовий табір почали міцно накривати реактивною артилерією».

Інженерно-розгороджувальна машина № 333

15 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

У селищі Грабське окрему зведену штурмову роту 93-ї бригади відразу розкидали по блокпостах і секретах. Екіпажу бойової машини піхоти з бортовим номером 123 було наказано зайняти позицію на в'їзді в селище Грабське. З Многопілля в Грабське прибув екскаватор і викопав капонір для цієї БМП. Старший стрілець Геннадій Єфремов зі своїм відділенням отримав наказ охороняти дорогу. Нічого цікавого на той час не відбувалося. Займалися зачистками і пропускною системою. Перший обстріл позицій бійців зведеної роти 93-ї бригади відбувся 15 серпня 2014 року.

У селищі була птахоферма і її господар дозволив нам взяти кілька курей: «Беріть, хлопці. Все одно подохнуть, бо годувати нема чим. Так що, набирайте, хлопці». Бійці притягнули пару курчат на позицію, де общипали і приготували. Щойно сіли їсти, як пролунав посвист першої міни і вибух. Екіпаж і десант БМП № 123 сиділи в невеличкій низині і вибуху не бачили. Єфремов звернувся до одного бійця:

— Сергію, а ну глянь чи далеко впала?

Геннадій помітив, що бійці трохи злякались. Щоб заспокоїти, він сів і продовжив спокійно їсти. Перша міна впала метрах в семистах. Дивлячись на спокійно вживаючого їжу товариша, бійці заспокоїлися і також сіли їсти. За хвилину знову чуємо свист і гучний вибух.

— Сергію, що там? Далеко?

— Метрів за чотириста.

— Ну, трохи повечеряли, а зараз по шанцях!

Тоді бійці ще не знали, що перші вибухи майже завжди пристрілочні. Якщо наступний вибух лунає вже ближче, ніж перший, це означає, що, можливо, цілять саме по вам. «Далеко бігти не прийшлося, — згадує Геннадій Єфремов. — Наші шанці були ви-

копані прямо в капонірі під нашою бойовою машиною піхоти. Сховалися дуже вчасно, оскільки відразу ще пару мін впали десь поруч. Перший обстріл завжди трохи напружує, натомість люди починають розуміти, що, поки ворог пристрілюється, потрібно не панікувати, а обмірковано шукати укриття. Добре, коли воно вже заздалегідь підготовлене. І погано, коли до цього ставляться з байдужістю і обстріл застає без можливості десь сховатися. Перший обстріл надає зрозуміти, що працювати лопатою — не тільки втомлює, але і зберігає життя».

Наступного дня 16 серпня, Геннадій Єфремов зі своїм відділенням отримав новий наказ — висунутися за переїзд у кінці селища й облаштувати блокпост на шляху Моспине—Іловайськ. Це був стратегічний шлях, який згодом стане єдиною надійною дорогою до Іловайська, по якій вивозили поранених і заходили в місто добровольчі підрозділи.

Боєць батальйону «Кривбас» Сергій Бондаренко (Руся):

«У той день стався один з вогневих контактів, коли завдяки звичайній випадковості було помічено і розсіяно групу бойовиків, які готувалися атакувати нас у Грабському. Тоді ми добре повзаємодіяли разом з бійцями 17-ї окремої танкової бригади і 93-ї окремої механізованої бригади».

Боєць 93-ї ОМБр Андрій Гасюк:

«Тоді напередодні ночі з 14 на 15 серпня мінометами накрили групу бійців 40-го батальйону за парком у Грабському. Зранку 15 серпня ми поїхали дивитися, що то була за група. Я взяв з собою на всяк випадок бійця-сапера, і ми вирушили. Наші мінометники, які в той час перебували в Грабському, давно казали про те, що потрібна якась вантажівка для того, щоб поставити на неї 120-мм міномет. Тоді у них був би мобільний міномет на кшталт «сепарських» мобільних 82-мм мінометів, з яких вони доволі часто обстрілювали наші позиції. Коли ми приїхали до околиці села біля тракторної бригади, то побачили там три вантажівки — КамАЗ та два «Урали». Так вже сталося, що в нашій групі не було водіїв і ми не змогли відразу забрати ті вантажівки. Вірішено було повернутися до своїх і сказати, що вантажівки знайшли, але потрібні водії. Я підійшов до наших мінометників і розповів їм про машини. Якщо їм це цікаво, то нехай їдуть до тракторної бригади, заводять та будуть користуватися. Хлопці

пішли до тих машин, але за півгодини повернулися на базу і доповіли про те, що біля тих машин «сепарів», як гною. Було прийняте рішення викликати по розташуванню ворожих сил артилерію. Відразу ніякого результату не було і тоді вже вдарили по них мінометами. «Сепари» кинулися в один бік, але тут на них підскочили ми і відпрацювали по ним з бойових машин піхоти та стрілецької зброї».

Офіцер 17-ї ОТБр Гліб Катмаков:

«Я спочатку викликав артилерію з опорного пункту 39-06 по координатах скупчення бойовиків, але Редут *(*заступник керівника артилерії ОК «Південь» підполковник Сергій Мусієнко — *Авт.)* відповів, що ті координати знаходяться дуже близько і відмовлявся вести вогонь, щоб випадково не вразити нас. Тоді я прийняв рішення вибити те скупчення бойовиків своїми силами. Ми вирушили на двох бойових машинах піхоти 110 і 113 з бійцями 93-ї ОМБр нашої зведеної роти».

Боєць батальйону «Кривбас» Сергій Бондаренко (Руся):

«Саме тоді я бачив, як молодий хлопчина з 17-ї ОТБр Гліб Катмаков посів на БМП і разом з бійцями зведеної роти 93-ї ОМБр вирушив до того ангара, щоб атакувати групу бойовиків. Тоді зі складу бійців 93-ї ОМБр був Андрій Гасюк. Їм вдалося вибити звідти «сепарів», які почали відступати разом з тими вантажівками крізь старі позиції опорного пункту 40-01 в напрямку Іловайська. При цьому ще було замовлено удар артилерії по відступаючому ворогу. Арта їх трохи накрила і потім я ще відпрацював з автоматичного гранатомета. Цей епізод трохи юмористичний, тому що якби по рації не почали проскакувати перемовини «сепарів» між собою, то наші би просто посіли на їх машини і поїхали б на них, а сепари би несподівано для самих себе залишились без транспорту, який кинули без догляду. Це один з тих випадків, коли, якби не випадкове рішення створити пересувний міномет і пошук транспорту для цього, то можна було б проґавити вороже скупчення поблизу наших позицій і могла б бути біда у разі несподіваної ворожої атаки».

Боєць 93-ї ОМБр Андрій Гасюк:

«Тоді використали майже весь боєкомплект, який був. Рештки бойовиків кинулися в протилежний бік і нарешті загомо-

ніла наша артилерія. Вийшло, як часто буває, не дуже злагоджено, оскільки артилерія відпрацювала не по тим координатам, які ми замовляли, але «сепари» як раз попали в той квадрат, по якому били наші гармати. А рештки тих, кого не добила артилерія, вискочили на позицію, яку добре відпрацювали бійці 40-го батальйону з автоматичного станкового гранатомета».

Боєць батальйону «Кривбас» Сергій Бондаренко (Руся):

«Після того бою ми з Глібом Катмаковим їздили й оглядали місце, де накрили «сепарів». Там я знайшов собі ПТРД — радянську протитанкову рушницю (гвинтівку) системи Дегтярьова, прийняту на озброєння 29 серпня 1941 року. (Призначена для боротьби з середніми і легкими танками і бронемашинами на відстанях до 500 м. Також з рушниці можна вести вогонь по дотах/дзотах і вогневих точках, прикритих бронею, на відстанях до 800 м і по літаках на відстанях до 500 м — *Авт.*) Потім ще з Іловайська телефонував командир взводу снайперів батальйону «Донбас» Дмитро Куліш і питав, чи восстановив я цю рушницю, бо їм там вона була потрібна. На жаль, рушницю не можна було використовувати, оскільки вона була пошкоджена. Там у ствол потрапили кумулятивні бризки і були раковини по стволу».

Підводячи певні попередні підсумки подій до 16 серпня 2014 року, хочу додати уривок з проміжного звіту Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування обставин трагічних подій, що призвели до загибелі та захоплення в полон бійців добровольчих батальйонів, а також Збройних сил України біля міста Іловайськ Донецької області, стосовно подій, описаних до цього моменту:

«..План операції по наступу на місто Іловайськ Донецької області розроблявся в перших числах серпня поточного року під керівництвом командувача оперативного командування «Південь» генерал-лейтенанта Хомчака Р. Б., який є керівником Сектору «Б». У подальшому штабом АТО було затверджено рішення «Про проведення військової операції по розгрому основних сил незаконних збройних формувань в місті Іловайськ і узяттю його під контроль». Проведення зазначеної операції було частиною плану штабу АТО з оточення Донецька через Іловайськ і далі на Зугрес з завданням перерізати трасу Шахтарськ—Донецьк.

При плануванні взяття Іловайська керівництво Сектору «Б» виходило з розвідданих, отриманих зі штабу АТО, про те, що в місті знаходиться від 30 до 80 сепаратистів з числа місцевих мешканців, які мають стрілецьке озброєння, і немає організованої оборони. Поряд з цим підлягає додатковій перевірці інформація командира 40-го батальйону територіальної оборони «Кривбас» полковника Мотрія О. В. та командира розвідпідрозділу 40-го батальйону Олександра Ткачова, які зазначили, що на зустрічі, яка відбулась 8 серпня в розташуванні 40-го батальйону територіальної оборони «Кривбас» у населеному пункті Старобешеве, до відома керівника Сектору «Б» генерала Хомчака Р. Б. було доведено інформацію про наявність в Іловайську укріпрайону та значної чисельності добре озброєних терористів.

Завдання з блокування Іловайська з чотирьох напрямків мали намір виконати силами 40-го батальйону територіальної оборони «Кривбас». Однак командир і особовий склад батальйону, озброєного лише стрілецькою зброєю, висловив сумнів у можливості виконання завдання і доцільності оголення тилів, які захищав 40-й батальйон територіальної оборони. В результаті, за рішенням генерала Хомчака, один із чотирьох блокпостів, які оточували Іловайськ, був посилений підрозділом 51-ї механізованої бригади, а три інших були посилені танковим взводом і механізованим взводом на бойовій машині піхоти. Таким чином, на кожному блокпосту перебувало від 30 до 40 бійців батальйону територіальної оборони, один танк і одна БМП. Зазначена інформація генерала Хомчака Р. Б. також спростовується свідченнями бійців 40-го батальйону територіальної оборони «Кривбас» і підлягає додатковій перевірці.

Завдання з блокування Іловайська, поставлене генералом Хомчаком Р. Б., було виконано. При його виконанні в районі населеного пункту Грабське два бійці загинули і троє були поранені.

5 серпня в Дніпропетровській обласній державній адміністрації відбулась зустріч генерала Хомчака Р. Б. з командирами добровольчих батальйонів «Донбас» (в/ч 3027 Національної гвардії) і добровольчими батальйонами особливого призначення Міністерства внутрішніх справ «Дніпро-1», «Азов» і «Шахтарськ», виділених штабом АТО для операції по зачистці Іловайська. На зустрічі, за участю заступника керівника Дніпропетровської ОДА Корбана Г. О., обговорювався план операції.

Питання, на яке Комісія не отримала логічної відповіді, — чому у «військовій операції по розгрому основних сил незаконних збройних формувань в місті Іловайськ і взяттю його під контроль» підрозділи Збройних сил брали участь в блокуванні міста, а розгром основних сил незаконних формувань був доручений добровольчим батальйонам, які покликані виконувати міліцейські функції у другому ешелоні і мають відповідне цим функціям озброєння? Хто конкретно і чому затверджував таке рішення?

Належить встановити, чому при плануванні операції з узяття крупного транспортного вузла, що має стратегічне значення, не викликала сумніву інформація про незначні сили противника, чому не була проведена дорозвідка ситуації в місті і чому не була врахована можливість посилення угруповання терористів з використанням залізниці?

Перша спроба входу в Іловайськ з двох напрямків відбулась 10 серпня і стикнулась з замаскованим укріпрайоном сепаратистів і замінованими ділянками. Втрати убитими в батальйоні «Донбас» склали 4 людини. Іншою колоною наступав батальйон «Шахтарськ», посилений двома протитанковими гарматами. Така організація наступу викликає більше запитань, ніж дає відповідей. Чому, якщо мова йшла про 30—80 сепаратистів з числа місцевого населення, наступ було посилено двома протитанковими гарматами? Чому, якщо були сумніви в розвідданих, першим ешелоном не пішли підрозділи Збройних сил з важким озброєнням? На ці питання ще належить отримати відповіді».

16 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

- **Ураження «Ураганом» базового табору 40-го БТрО під Старобешевим**

Цього дня з боку терористичних угруповань був здійснений обстріл селища Старобешеве реактивною артилерією. Противник застосував БМ-27 «Ураган». Була уражена територія навколо табору 40-го батальйону територіальної оборони. Під час цього обстрілу українські бійці зазнали втрат. Напевно відомо про загибель кулеметника 73-го центру спеціальних операцій матроса Євгенія Вадимовича Корнафеля, а також начальника центру 73-го МЦ СпП капітана другого рангу Олексія Володимировича Зінченка, який загинув наступного дня внаслідок тяжких поранень.

Офіцер батальйону «Азов» Єременко Юрій Миколайович:

«Приблизно о 17:30 противником був нанесений масований удар по наших підрозділах з РСЗВ «Ураган» і «Град», розташованих біля міста Старобешеве. На той час там перебувала база 40-го батальйону територіальної оборони, батальйонна група 51-ї окремої механізованої бригади, а також ще деякі підрозділи, які там квартирували. Вийшовши без втрат з-під цього обстрілу, батальйон «Азов» вирушив на свою базу поблизу міста Маріуполь в селище Урзуф. У Многопіллі залишилася лише розвідка «Азова», яка продовжувала збирати розвідувальні дані навколо міста Іловайськ».

Боєць батальйону «Кривбас» Денис Золотарьов:

«Бійці Очаківського спецназу базувалися в той момент в нашому таборі поблизу Старобешевого. Їх загін розташову-

вався за нашим автопарком. Ми іноді спілкувалися з бойовими плавцями цього підрозділу.

Наш табір розташовувався таким чином, що вести ефективний вогонь по табору було неможливо. Достатньо висока гора надійно захищала наше розташування від артилерії, якою ворог працював з боку Донецька. Противник навіть якось намагався вести вогонь з «Градів» з північного напрямку, але ракети або вибухали на гребні гори, або перелітали через гору і вибухали далеко за табором.

На момент початку обстрілу я був саме у бійців-очаківців. Раптово почало навколо усе вибухати. Спочатку навіть ніхто нічого не встиг зрозуміти. Не було чутно ані пострілів, ані виходів артилерії. Просто зверху почулися хлопки і відразу на землі почало усе навколо вибухати. Усі почали розбігатися в пошуках безпечного укриття. Під час обстрілу, майже поруч зі мною, 16 серпня було тяжко поранено командира групи бійців-очаківців. Підполковника вразило в десяти метрах від мене. Я в той момент перебігав між автівками і саме там вибуховою хвилею вразило і мене. Спочатку мене дуже сильно оглушило, і я впав на землю, намагаючись визначитись, де поблизу є надійне укриття. Лежачи на спині, я спостерігав за тим, як в небі вибухали касети. Мене тоді контузило, а декілька бійців загинуло.

Після закінчення обстрілу ті, хто вцілів, допомагали санітарам переносити загиблих і надавати допомогу пораненим. Дві наші медсестри намагалися повернути до життя одного ще зовсім молодого світловолосого бійця, але я відразу побачив, що він вже не живий. На жаль, я так і не знаю ані його позивного, ані прізвища. Мені тоді також здалося, що поранення підполковника 73-го морського центру спеціального призначення було смертельним і він вже тоді не надавав жодних ознак життя. Хочу також підкреслити, що я до моменту загибелі цього офіцера навіть не уявляв, що він керівник навчального центру спецназу і був у званні підполковника. Тоді усі носили однострій без будь-яких зірок на погонах. Перебуваючи в розташуванні бійців-очаківців, я завжди сприймав цього офіцера, як рівного серед усіх інших. Звичайний нормальний мужик без будь яких ознак поводження з іншими, як з нижчими від себе. *(Прим. автора: за спогадами Миколи Колєсніка, в результаті цього обстрілу загинули бійці-очаківці й 18 бійців батальйону «Кривбас» було поранено. Коли поранених доставили до лікарні в Старобешеве, то там були ще двоє місце-*

вих жіночок, яким пошкодило очі, та одна восьмирічна дівчинка з осколковим пораненням у шию.)

Напередодні цього обстрілу у нас на базі була велика кількість бійців батальйону «Азов», але коли по табору почали пристрілюватися міномети, бійці цього підрозділу, залишивши свої речі, поспіхом відійшли від нашого табору. Тоді ще нічого не передвіщало біди. Їх повернення на свою базу до Маріуполя було таке несподіване, що навіть їх медик-хірург не був ніким попереджений про повернення на базу і залишився тоді з нами. Він намагався додзвонитись до будь-кого зі своїх, але йому повідомили, що усі вже прибули в Урзуф.

До речі, після того обстрілу цей самий хірург дуже ретельно вивчав місця ураження і збирав залишки осколків, якими було посічено усе навколо. Ми сиділи за столом разом з декількома бійцями, коли хірург приніс багато дрібних осколків, які являли собою шрапнель з касетних набоїв. Азовець виявився дуже наполегливим у визначенні, що це за зброя, і тому, виклавши на стіл осколки, він почав їх фотографувати і шукати в інтернеті інформацію про те, до чого ці осколки можуть належати. Йому було дуже цікаво, чим «шахтарі» так міцно накрили наш табір. Після недовгих пошуків хірург почав дуже обурено виказувати результати своїх досліджень. Шрапнель виявилася з касетних набоїв від «Смерчу». Я в той момент не дуже сильно заглиблювався і не цікавився такими деталями, але пам'ятаю обурення цього доктора.

Як я вже зазначав вище, до 16 серпня 2014 року спроби ворога дістати нас артилерією не мали фатальних наслідків. Особливість цього обстрілу полягала не тільки в тому, що ворог застосував касетні боєприпаси, а ще і в тому, що ракети прилетіли з боку російського кордону, а саме — зі східного напрямку».

Серед багатьох інших підрозділів, які розташовувалися навколо базового табору 40-го БТрО, перебували і частини 3-ї батальйонно-тактичної групи 51-ї окремої механізованої бригади. Після цього потужного обстрілу реактивною артилерією база 3-ї БТГр перемістилася до селища Дзеркальне, а окремі підрозділи закріпилися на території комбікормового заводу в Кутейниковому.

■ Маріуполь. Аеропорт. Розташування батальйону «Дніпро-1»

Першу роту батальйону «Дніпро-1» було терміново піднято по бойовій тривозі і поставлене завдання висунутися в умовлений квадрат, координати якого повідомили лише командиру роти. В завдання входило забезпечити безпечну посадку й охорону борта з Дніпропетровська. Достатньо велика група на декількох автомобілях висунулася на чолі з командиром першої роти Олександром Гостіщевим з Маріупольського аеропорту в напрямку селища Мангуш. Діставшись вказаного в координатах міста, ми опинилися поблизу бази батальйону «Азов» у селищі Урзуф Донецької області. Борт зустріли в умовленому місті. Я дуже добре запам'ятав посадку гелікоптера. Високий ступінь таємничості і кількість задіяного особового складу в повній бойовій амуніції інтригувала. Тому особисто мені було вкрай цікаво дізнатися, кого саме ми будемо зустрічати і до чого приймаються такі виключні заходи запобіжності і безпеки?

16 серпня 2014 року. Селище Урзуф Донецької області. Бійці батальйону «Дніпро-1» Павло Рудич (Сталкер) і Владислав Безпалько (Союз)

У цей день на базі «Азова» зустрічалися представники добровольчих батальйонів «Кривбас», «Шахтарськ», «Донбас», «Азов» і «Дніпро-1». На гелікоптері заступника губернатора Дніпропетровської області Бориса Філатова прилетів наш командир батальйону Береза Юрій Миколайович. Усій групі «Дніпро-1» була надана команда посилено спостерігати за периметром і усіма підозрілими особами. Не допускати зовні охороняємої ділянки будь-яких людей і перешкоджати руху будь-якого транспорту до гелікоптера.

Коли ми побачили, що з гелікоптера вийшов наш комбат, то багато чого стало зрозумілим. Заходи безпеки були задіяні заради того, щоб забезпечити недоторканність документів, які наш комбат супроводжував і особисто ніс з гелікоптера на нараду на базі «Азова». Їх було достатньо багато, але нікому не було надано команди допомагати комбату. Юрій Миколайович самостійно впорався з цією справою. Що було в тих чорних мішках, можна лише здогадуватися. То, що це були документи, лише моя особиста думка. Як значно пізніше мені пояснив Юрій Миколайович, в мішках були надруковані в штабі «Дніпро-1» (розташовувався на першому поверсі Дніпропетровської ОДА) мапи місцевості Іловайська і навколо нього.

Мені, як водієві, не надавалось будь-яких завдань приймати участь в охороні периметра. «Халк» був припаркований на узбіччі, і ми з Денисом Томіловичем контролювали транспорт, що рухався по шляху. Під час очікування посадки борта, ми спостерігали, як на територію бази батальйону «Азов» по черзі заїхали автівки з емблемами батальйонів «Шахтарськ», «Донбас», і «Кривбас». Особливо запам'ятався величезних розмірів чорний позашляховик батальйону «Кривбас». Тоді мені здалося, що ця зустріч являє собою якесь особливе значення, оскільки, окрім представників добровольчих підрозділів, в Урзуф прибув і автомобіль (якщо не зраджує пам'ять, білий фольксваген-транспортер) з позначенням «TV». Окрім того, на тій зустрічі був присутній командувач Сектору «Б» генерал-лейтенант Руслан Хомчак і заступник міністра внутрішніх справ генерал-лейтенант Сергій Анатолійович Яровий.

Поки ми з бійцями охороняли гелікоптер, представники наших батальйонів проводили нараду. Дехто з наших бійців під час спостереження встигли зробити декілька світлин на пам'ять біля гелікоптера. День був спекотним, а нарада тривала кілька

годин. Бійці «Азова» люб'язно запропонували нам по черзі пообідати в їх їдальні. Тим часом наші командири обговорювали план спільної операції в Секторі «Б» силами добровольчих батальйонів. Після наради ми усі поспішали повернутися в аеропорт Маріуполя. Переймалися, щоб не запізнитися на концерт студії «95 квартал», який проходив прямо на злітній смузі Маріупольського аеродрому. Тоді ми ще не знали, що бійці батальйонів «Донбас», «Кривбас», «Шахтарськ», «Азов», а також багатьох інших підрозділів Української армії майже більше тижня знаходяться під Іловайськом і вже понесли перші втрати.

Диявол завжди ховається в дрібницях. Іноді, здавалося б, навіть незначні події мають дуже впливове значення на подальшу долю багатьох людей. Саме в цей день, 16 серпня 2014 року, трапилася ще одна маловідома подія, яка набуде розголосу значно пізніше, але, на мою думку, вона заслуговує того, щоб увійти в хронологічний рядок тих подій, які я намагаюсь висвітлити в цій книжці. Адже нехай читач і майбутні історики самі роблять певні висновки і вирішують для себе, що було в той час важливим, а що не стосувалося до подальших подій в Іловайську.

16 серпня 2014 року керівник розвідки 8-го армійського корпусу, заступник командуючого корпусом генерала Литвина, полковник Іван Без'язиков, здійснивши (згідно зі звинуваченням його Службою безпеки України) акт державної зради, перейшов на бік ворога разом з пакетом секретної документації корпусу. Згідно зі звинуваченнями, які висунула Служба безпеки України Без'язикову, через цього зрадника росіяни знали кількісний і якісний склад частин і з'єднань Секторів «Б» і «Д», розташування і загальний стан опорних пунктів і слабкі місця української оборони. Відповідно до старої радянської системи подвійного підпорядкування, керівник розвідки корпусу підпорядковувався по лінії розвідки Головному управлінню розвідки Міністерства Оборони України, а по щоденному несенню служби — командувачу корпусом генералу Литвину. Щодо полковника Івана Без'язикова, то він потрапив до полону бойовиків ДНР під час спроби забрати тіла українських військових, які загинули внаслідок нападу російських танкових підрозділів на позиції українських частин під Степанівкою впродовж 11—14 серпня 2014 року. Іван разом із двома офіцерами — капітаном глибинної розвідки Євгеном Петровичем Мандажі та майором юстиції

Валерієм Валентиновичем Шмегельським вирушив домовлятися з терористами про обмін полоненими. Цілком не зрозуміло, чому саме керівник розвідки сектору вирішив особисто здійснити ці перемовини. Йому вдалося вивезти загиблих та поранених, однак самого полковника, з його слів, полонили чеченські найманці.

Капітан Мандажі був визволений з полону терористів 19 вересня 2014 року. Трохи згодом — 5 грудня 2014 року звільнили і майора Шмегельського. Полковник Іван Без'язиков провів у полоні майже два роки і був звільнений лише 5 липня 2016 року. Після повернення з полону 14 грудня 2016 року полковника Без'язикова було заарештовано і йому було висунуте звинувачення в державній зраді на підставі свідчень про те, що, перебуваючи в полоні, він носив російську форму, мав при собі зброю,

Керівник розвідки 8-го армійського корпусу сухопутних військ полковник Іван Без'язиков

особистого водія і навіть навідувався до Ростова для зустрічі з кураторами зі спецслужб Російської Федерації.

Без'язиков перебував на окупованій території майже два роки. Звільнення полковника влітку 2016 року подавали, як результат надскладної таємної спецоперації Служби безпеки України. З Іваном Без'язиковим зустрічався безпосередньо сам президент Петро Порошенко. А вже у грудні 2016 року та ж СБУ затримала його як підозрюваного в участі у терористичній організації. Івана Без'язикова звинувачують у тому, що він, потрапивши у полон, вже 25 серпня 2014-го начебто погодився обійняти посаду «заступника керівника відділу аналітичної роботи управління військової розвідки» угруповання ДНР, що визнане в Україні терористичним. Потрібно надати слово і самому полковнику Без'язикову, щоб мати можливість зрозуміти, що це за людина, і дати йому можливість самому пояснити свою позицію.

Свідчення керівника розвідки 8-го армійського корпусу полковника Івана Без'язикова, викладені 30 жовтня 2017 року на «Радио Свобода»:

«Протягом весни-літа 2014 року ворог не наважився на наступальну операцію. На півдні країни не було допущено жодного диверсійного акту. Були надійно захищені всі стратегічні об'єкти, включаючи гідротехнічні споруди. Була організована взаємодія всіх силових відомств у Херсонській і Миколаївській областях, що дозволило тримати ситуацію під повним контролем. Мені, як керівнику розвідки, необхідно було організувати всі розвідувальні і частину контррозвідувальних завдань. Відсиджуватись в штабі було ніколи. Зона відповідальності була дуже велика. Всі завдання були виконані. Однак і ворог не спав. З його боку було знайдено інше слабке місце — Донбас. Тому наприкінці весни — на початку літа 2014 року частину сил 8-го армійського корпусу було перекинуто на найбільш загрозливий напрямок — у Донецьку область, а в липні і штаб 8-го армійського корпусу був передислокований в «гарячу точку». Точніше сказати, оперативна група штабу 8-го армійського корпусу повинна була очолити Сектор «Д» антитерористичної операції. Чомусь цей період часу, березень-липень 2014 року, маловідомий для широкого загалу. Більшість українців і не знає, що відбувалось в цей час. Мало кому відомо про те, що найбільш підготовлена та свідома частина українського війська вже виконувала бойові завдання і викону-

вала їх добре. Нас туди перекинули у найбільш критичний момент, коли ситуація повністю вийшла з-під контролю. Бракувало інформації. Добути її виявилось вкрай важко, на те були свої чинники.

З прибуттям в зону АТО ми повинні були отримати вичерпну інформацію про стан справ зі штабу АТО, але ж вони не володіли необхідною інформацією. Лінії зіткнення з противником на той час не було. Повсюди діяли партизанські та розвідувально-диверсійні групи ворога. Причому вночі вони партизани, а вдень цивільні пересічні мешканці. Ідентифікувати таких людей завжди вкрай важко. Для цього потрібен час та наполеглива робота. І ця робота повинна була розпочатись ще до війни. На то є відповідні органи, такі як Служба безпеки України, але ж ви розумієте, що співробітники СБУ в Донецькій області на той час майже повним складом вже перейшли на бік ДНР або готувались це зробити. Тому організовувати взаємодію було ні з ким. Цей канал отримання інформації був закритий. Те ж саме відбувалось і з місцевою владою. Давали інформацію деякі місцеві мешканці, але їх був дуже малий відсоток, до того ж їхню інформацію необхідно було ретельно перевіряти.

Про те, що ми можемо у відкритому бою стикнутися з регулярними частинами російської армії, Головне управління розвідки (ГУР) та штаб АТО не те, що не попереджали, а навіть повністю відкидали таку можливість. А коли це сталося і ми доповідали нагору, то з їхнього боку лунали звинувачення в панікерстві. А відбулося це 13—14 серпня, коли батальйонно-тактична група 30-ї ОМБр була змушена залишити з великими втратами селище Степанівка під тиском танкових частин Збройних сил Російської Федерації. Ситуація склалась вкрай важка, було тимчасово втрачено керування підрозділом. Командир 8-го армійського корпусу доручив мені особисто оцінити обстановку та відновити керування. Тому 14—15 серпня мені довелося збирати розкидані шматки батальйонно-тактичної групи в одному місці та відновити керованість підрозділом. Точну кількість втрат встановити не вдалося, де знаходиться командування бригади, не встановлено. 30-та механізована бригада для мене була, як рідна. Я прослужив у лавах цієї бригади майже десять років. Багатьох офіцерів і солдатів я знаю особисто. Її горе і втрати — це і моє горе і мої втрати. Звісно, що я міг би відмовитись від пропозиції керівника штабу 8-го армійського корпусу полковника Ромигайла та не

піти 16 серпня в Степанівку на перемовини з бойовиками про евакуацію тіл загиблих героїв. Але з моральної точки зору я не міг відмовитись. Як би я тоді дивився в очі батькам загиблих?! І не в моїх моральних принципах ховатись за спинами солдатів. А так, як з цією пропозицією звернулись саме до мене, я зрозумів, що ті, хто повинен робити цю роботу, вже відмовились. Батьки повинні отримати тіла своїх дітей, дружини — чоловіків, і я це зроблю, ризикуючи своїм життям. Тому я намагався зробити для полеглих героїв те, що міг — повернути їх додому. Ось відповідь, чому я опинився в Степанівці 16 серпня 2014 року, де потрапив в полон до бойовиків».

Свідчення майора юстиції Валерія Шмегельського (загинув 5 червня 2016 р. під час несення служби внаслідок дорожньо-транспортної пригоди), які були оприлюднені в статті від 25 липня 2017 року на інформаційному ресурсі «Тиждень»:

«16 серпня 2014 року я перебував у селищі міського типу Кутейникове Амвросіївського району Донецької області. Приблизно о 9:00 годині ранку до мене підійшов полковник Міцель Ф. В. — керівник Ужгородського зонального відділу Військової служби правопорядку, та повідомив, що у селищі Степанівка Шахтарського району Донецької області в ніч з 13 на 14 серпня відбувся бій між підрозділами 30-ї окремої механізованої бригади та сепаратистами. В ході бою ймовірно були людські втрати, і підрозділ Збройних сил України змушений був залишити селище Степанівку. Полковник Міцель Ф. В. сказав мені, що у Секторі «Д» формується переговорна група, до складу якої має увійти представник Військової служби правопорядку. Завданням цієї групи буде виїзд до села Степанівка та проведення переговорів із сепаратистами, щодо надання останніми можливості повернути тіла загиблих військовослужбовців додому. Оскільки переговорна група створена була за розпорядженням

Майор юстиції Валерій Шмегельський (21 серпня 1980 р. — 5 червня 2016 р.)

керівника штабу Сектору «Д» полковника Ромигайла П. Д., я погодився увійти до складу переговорної групи.

Приблизно об 11:00 годині 16 серпня ми — три офіцери (полковник Без'язиков І. М., я і капітан Мандажі Є. П.) та група прикриття із кількох військовослужбовців роти глибинної розвідки вибула у село Степанівка. Я із розвідниками рухався на БТР-80, а полковник Без'язиков І. М. та капітан Мандажі Є. П. на позашляховику «Міцубіші». Таким чином ми доїхали до останнього населеного пункту контрольованого Збройними силами України — селища Петрівське. Там ми залишили групу прикриття і БТР-80, та утрьох вирушили до Степанівки на позашляховику «Міцубіші». На автомобілі був прикріплений білий прапор. По дорозі ми заїхали на Савур-Могилу, яка станом на 16 серпня 2014 року ще утримувалась нашими військовослужбовцями. Уточнивши у них обстановку, ми поїхали далі до села Степанівка.

Приблизно за один кілометр ми пробили автомобільну шину та вирішили поміняти запасне колесо. Я з капітаном Мандажі Є. П. займався заміною колеса, а Без'язиков І. М. дивився на село у бінокль, але, з його слів, він нікого не побачив. На протязі години, поки ми міняли колесо, Степанівку обстрілювали з важкої артилерії з боку наших позицій. Полковник Без'язиков І. М. до когось зателефонував та попросив, щоб припинили стріляти, оскільки ми знаходились біля самого села.

В'їжджаючи до села, ми не зустрічали та не бачили жодної живої людини. Коли ми заїхали у центр села, я залишився біля автомобіля, а Без'язиков І. М. та Мандажі Є. П. сказали, що пройдуть ще метрів 50 уперед, та якщо нікого не зустрінуть, ми повернемось назад. Через 10—15 хвилин угорі в повітрі я почув якесь шелестіння і зрозумів, що село знову обстрілюють. Приблизно в 15—20 метрах від мене почали вибухати снаряди. Один осколок влучив мені у кевларовий шолом позаду, коли я стрибав за купу відсіву. Так я пролежав приблизно хвилин 10—15, можливо на певний час втратив свідомість, а потім коли трохи прийшов до тями, відповз за паркан, який частково був також зруйнований. Через хвилин десять я почув, що капітан Мандажі Є. П. голосно гукає моє ім'я. Я підвівся та вийшов на дорогу. Приблизно в тридцяти метрах від мене рухались кілька озброєних чоловіків із націленими на мене автоматами. Один із них ховався за спину Мандажі Є. П., у якого були зв'язані руки. На ламаній російській мові мені викрикнули, щоб я зняв свій автомат та відкинув його

подалі від себе. Коли я це зробив, до мене підбігли два чоловіки та кинули мене на землю обличчям донизу. Зброя: АКС-74 та 240 набоїв 5,45 до нього, дві гранати РГД-5, магазин із восьми набоями до пістолета Макарова, особисті документи та матеріальні цінності у мене були відібрані під час затримання.

По їх розмові я зрозумів, що це найманці із Чечні. Коли я їх про це запитав, один із них мені відповів, що він офіцер збройних сил Чечні. На запитання, що він робить в Україні, від відповів, що захищає «руських братів» від бандерівців. Коли мені зв'язали руки, то завантажили у наш автомобіль і відвезли у сусіднє село Дмитрівка, там кинули нас утрьох до стічної ями. У ямі ми пробули кілька годин. Протягом цього часу нас поодинці діставали з ями та водили на допити. В ході цих так званих допитів сепаратистами неодноразово застосовувалось грубе фізичне насилля, погрози убивства, імітація розстрілу у голову.

Потім, коли стемніло, нас запхали у вантажний мікроавтобус та, як потім виявилось, повезли у місто Донецьк. У Донецьку нас із зав'язаними очима завели у якийсь підвал та знову почали допитувати. Після цього нас знову завантажили в автомобіль та відвезли, як потім стало зрозуміло, у будівлю Донецького обласного управління СБУ. Там, у підвальному приміщенні було обладнано кілька камер, у кожній з яких сиділо багато людей. Нас розвели по різних камерах.

Протягом мого перебування у підвалі майже щодня до камер приводили нових полонених зі Збройних сил України. 22 серпня нас перевели у колишній архів Донецького обласного управління СБУ. Кількість заручників станом на 22 серпня 2014 року складала 54 особи.

24 серпня нас усіх вивели на так званий парад військовополонених у центрі міста Донецьк. Мене та інших полонених було піднято в архіві СБУ близько 4:00 години ранку і ніхто не конкретизував, куди нас поведуть, хоча ходили чутки, що нас поведуть на парад військовополонених або поженуть на мінне поле в аеропорт «Донецьк». Терористами нам було доведено, що хто не піде, того буде розстріляно. Усі цю команду виконали. В присутності мене нікого не розстрілювали і не били. Після здійснення так званого параду нас знову повернули у камеру архіву СБУ.

Умови проживання були жахливими, а харчування незадовільним та недостатнім. Майже сімдесят днів ми їли тільки хліб та водянисту кашу, яку готували в їдальні СБУ. Буханка хліба

ділилась між 10—12 особами. Бувало, що охоронці по кілька днів забували про нас, і ми відвідували туалет прямо в камері (мали пляшки в камері тощо).

Крім того, кожного з полонених неодноразово викликали на допити до представників так званої ДНР. Допити проводила особа із позивним Заєць, якого звати Віктор Васильович. Зростом він 185 см, з чорним волоссям, короткозорий, при особистому спілкуванні користується окулярами та має навички працівника правоохоронного органу, уродженець міста Ярмолинці Хмельницької області, і особа з позивним «63», психічно неврівноважений, агресивний, прихильник панування слов'янства на планеті, називав себе «русским», він віком 50 років, ростом 175 см.

Охорону здійснювали озброєні сепаратисти, які, з їх слів, були на 80% мешканцями міста Слов'янська. Охоронці: позивний Крутой — Пилипенко Сергій Іванович, 1957 р. н., родом із Черкаської області. Позивний Адреналін — Колесник Іван Іванович, родом із Амвросіївського району. Позивний Кент — Іщенко Ярослав, 01.01.91 р. н., родом із Слов'янська. Позивний Кіріл — Коняхін Олександр, 1987 р. н., мешканець м. Слов'янська.

Протягом першого місяця перебування у заручниках у приміщенні УСБУ в Донецькій області на бік сепаратистів перейшло чотири військовослужбовці внутрішніх військ та військовослужбовець Збройних сил України — механік-водій 24-ї окремої механізованої бригади».

Дехто вважає, що полковника Без'язикова підставив його безпосередній керівник, відрядивши його на перемовини з росіянами. В майбутньому слідство має розібратися з цим загадковим і трагічним випадком і з'ясувати істину, тому що це мало важливе значення для подальших подій в Секторах «Д» і «Б». Що б там не було, але ворог напевно отримав інформацію про стан і розташування українських збройних сил навколо Іловайська. Хтось свідомо чи не свідомо допоміг росіянам отримати важливу секретну інформацію. Сподіваюсь, зрадники будуть з'ясовані і покарані, хто б вони не були і як довго вони не намагалися б приховати правду. Потрібно також зазначити, що на тлі цих подій достатньо підозріло виглядає і загибель майора Шмегельського в дорожньо-транспортній пригоді під час виконання службових обов'язків 5 червня 2016 року.

Деякі бої спалахували навколо Іловайська ще в липні, але до початку серпня ця активність не виходила за межі звичайних перестрілок. Бойовики активно закопувались в землю, очікуючи наступ українських підрозділів, вивчали і без того знайому місцевість, в цілому, облаштовували повноцінні опорні пункти й укріплені райони. Командири бойовиків за декілька місяців боїв добре усвідомили істину — «десять метрів шанців кращі двох метрів могили», й енергійно перетворювали Іловайськ в укріплений район, готуючись до важкої оборони.

Офіцер батальйону «Азов» Єременко Юрій Миколайович:

«16 серпня 2014 року ми відіспалися, поповнили боєкомплект, отримали завдання і спланували попередні дії підрозділів на атаку Іловайська. О третій годині ранку ми знову виїхали з селища Урзуф до Іловайська. Я їхав зі зв'язківцями на вантажівці МАЗ. У Маріуполі до нас також приєдналася наша 2-га сотня. Таким чином, батальйон «Азов» у повному складі вирушив на Іловайськ. Колона складалася з різноманітних транспортних засобів, тому її було важко утримувати. Більш швидкісні машини склали авангард групи і рухалися значно швидше вантажівок і іншого повільного транспорту. Ми намагалися триматися разом, але так сталося, що у вантажівці МАЗ, в якій їхав я і зв'язківці, загорілася проводка (техніка, що була у нас, це тема для окремої розповіді). Ми не змогли вночі загасити проводку і тому машина остаточно стала. По рації я зупинив колону, оскільки без засобів зв'язку, які знаходилися в нашій вантажівці, воювати неможливо. Було прийняте рішення перевантажити засоби зв'язку з МАЗа до іншої машини, а загальній колоні не затримуватися і рухатися далі. Перевантаживши обладнання зв'язку, ми наздогнали колону, і колона рушила вперед, наздоганяти авангард.

Майже усі в колоні рухалися, як завжди, за головуючою машиною, яка вела усіх до певного пункту призначення, і сподівалися, що попереду знаходиться той, хто знає маршрут. Але так вийшло, що в темряві колона пропустила поворот і пішла на Новоазовськ. Авангард нашої колони, неподалік від селища міського типу Тельманове, був обстріляний зі стрілецької зброї, а коли колона зупинилася, щоб дати відсіч, по дорозі вдарили два пакети РСЗВ «Град». Один пакет впав на дорогу, а другий трохи з перельотом. Основна колона, завдяки щасливому випадку, не була на дорозі і тому ніхто не постраждав. Врешті-решт, намагаючись залишити зону обстрі-

Віктор Мироненко з першим ступінем від РСЗВ «Смерч». Ним обстрілювали 3-ю БТГр 51-ї ще на початку серпня (вони розташовувались тоді праворуч на горі від Старобешевого по дорозі на Новокатеринівку. Це була одна із причин, чому базовий табір перемістили в Дзеркальне. Фото: Віктор Мироненко

лу, наша колона зупинилася неподалік від російського кордону, де ми намагалися визначитися, куди рухатись далі. Ми стояли біля Новоазовська, а десь о 12:00 нам дали команду повертатися назад на базу. Такі от справи. Шляхи Господні несповідимі».

■ Повернення батальйону «Донбас» до Іловайська

Командир гранатометного взводу спеціального призначення батальйону «Донбас» майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович:

«На той час я вважав, що зачистки і розвідувальні дії навколо Іловайська дуже нудні. Саме тому після 10 серпня 2014 року мій взвод повернувся до Мар'янки, де було більше

Командир гранатометного взводу спеціального призначення майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович. Фото: Юрій Величко

можливості проявити себе і більш ефективно діяти проти ворога. Також діяти поблизу Донецька з цього напрямку було зручніше в плані близькості до наших тилових баз забезпечення і загальних сил батальйону.

Для виконання окремих операцій не потрібно було перейматися про запаси палива, набоїв, продуктів харчування і іншого. Я вважав, що мені більш корисно концентрувати свої зусилля на здійсненні ефективних бойових операцій, а не відволікатися на необхідність пошуку вищевказаних потреб для особового складу у відриві від загальної бази. Це було незручно і неприємно. Тому мій взвод знов повернувся до Мар'янки, і ми продовжили, окремо від загальних сил батальйону, вести бойові дії в тому напрямку, розчищаючи місцевість від бойовиків поблизу Донецька. Фактично, мій взвод дуже часто воював окремо від загального складу батальйону «Донбас», але під керівництвом командування батальйону «Донбас» з відповідним плануванням і узгодженням своїх дій з начальником штабу батальйону Філіним. У зв'язку з тим, що підготовка і виконання бойових операцій ввіреного мені підрозділу були добре сплановані, результативні і виконані майже без втрат, мені дозволяли деяку свободу дій. Бойового досвіду в мене, як і у більшості добровольців, тоді не було.

Як військовому офіцеру, мені довірили взвод, і на мене покладалась відповідальність за життя і здоров'я кожного бійця. До самого виходу з Іловайська наш взвод зазнав лише однієї втрати і то, тільки тоді, коли я тимчасово, на одну добу, відкомандирував нашого бійця до другої штурмової роти. Поранених серед особового складу взводу було багато, але до самого виходу з Іловайська загинув лише один. Це був дуже низький відсоток втрат, порівняно з іншими підрозділами батальйону «Донбас». Незважаючи на те, що взвод називався «Гранатометний взвод спеціального призначення», нам доводилося виконувати і функції розвідки. Саме тому я і переважна більшість моїх бійців ніколи під час бойових дій не носили шевронів. Дуже часто працювали взагалі в цивільному одязі. До середини серпня 2014 року я взагалі намагався носити цивільний одяг. Так само робили і мої заступники і бійці. Офіцер мого взводу доброволець Утьос майже повсякчас ходив зі зброєю в шортах, штиблетах і футболці. В той час і в тих умовах, в яких ми воювали, це було виправдано й ефективно. Практично нас майже неможливо було відрізнити від сепаратистів. У Лисичанську ми захопили речовий склад сепаратистського

батальйону «Призрак», і нашому взводу при цьому дісталася велика кількість ворожого обмундирування, яким ми доволі часто користувалися в окремих операціях.

16 серпня 2014 року я надав особовому складу команду відпочити, але раптово я отримав наказ прибути на нараду командирів підрозділів батальйону «Донбас» в Курахове — у місце розташування першої штурмової роти. Там нам було доведено Семеном Семенченком про термінову необхідність повернутися до Іловайська і зачистити це місто. Семенченко розгорнув перед усіма командирами велику мапу і повідомив, що загальне завдання батальйону — увійти в місто і зачистити дві вулиці. Наступні вулиці міста, відповідно до доведеного тоді нам плану, мали зайняти батальйони «Дніпро-1», «Азов», «Шахтарськ» і інші добровольчі підрозділи. Деякий час ми ще витратили на те, щоб обговорити координацію наших дій з іншими підрозділами, щоб не перестріляти один одного. Також обговорювалися розпізнавальні знаки, які мають бути на бійцях суміжних підрозділів, засоби зв'язку і таке інше. Як виявилося згодом, на це ніхто не звернув уваги і довелося займатися цим питанням вже безпосередньо в Іловайську. Уся операція планувалась як недовга і блискавична. Харчування і набоїв з собою брали лише на одну добу, після чого планувалося повернення на базу».

17 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

■ Початок участі в Іловайській операції батальйону «Дніпро-1»

Цього дня, на шикуванні в міжнародному аеропорту міста Маріуполь, зі складу нашого батальйону були відібрані п'ятдесят бійців. Заступник командира батальйону полковник Печененко оголосив перед строєм, що для виконання дуже відповідального завдання потрібно п'ятдесят добровольців. Якщо в будь-кого є причини, за яких він не може або не бажає приймати участь в операції, то він залишиться в Маріуполі. Ніхто тоді не вийшов із строю. Усі були готові, але потрібні лише п'ятдесят чоловік. Тоді командир першої роти Олександр Гостіщев на свій розсуд залишив деяких бійців для несення нарядів по розташуванню в аеропорту й охороні деяких об'єктів, які на той час охороняв «Дніпро-1» в місті і в його передмістях. Сергій Тафійчук повинен був залишитися на охороні однієї конюшні в передмісті Маріуполя в селищі Ключове, але він не захотів пропустити таке відповідальне завдання і наполіг на тому, щоб його також додали до обраної групи. Він став п'ятдесят першим бійцем, який був зарахований до складу нашої групи. Відібраним для участі в операції бійцям було наказано — приготуватися до відправлення в напрямку Донецька.

Центральна зала маріупольського аеропорту стала схожа на роздратований вулик. Командири взводів віддавали розпорядження бійцям збирати речі і виносити зі зброярні боєкомплект і запаси харчування. Мені потрібно було приготувати до дороги машину, і я поїхав до заправників, щоб заповнити паливний бак. Після заправки я підігнав «Халк» до центрального входу аеропорту і так само, як і усі, почав збирати речі і перевіряти екіпіровку.

Перед відправкою ретельно готували транспорт. На машини наносили розпізнавальні знаки і заклеювали фари і габаритні вогні, щоб не виказувати рух колони в нічний час. Куди саме ми вирушаємо — ніхто не знав. Загальну частину особистих речей нам наказали не брати, тому що операція по зачищенню одного з населених пунктів, куди ми вирушаємо, займе не більше трьох діб. Запасів харчування, відповідно, брали з того ж розрахунку. Увечері 17 серпня 2014 року близько 23:00 колона вирушила з Маріуполя і вночі була вже в Старобешевому. Там ми зустрілися з другою групою нашого батальйону, яка прибула майже одночасно з нами з Дніпропетровська. Більша частина бійців другої групи щойно пройшла тижневу підготовку на полігоні, і разом зі своїми інструкторами вони були відряджені в Донецьку область.

Колишній боєць батальйону «Дніпро-1» Олександр Соболь згадував про те, як тоді збиралася група з Дніпропетровська:

«Коли починалась Іловайська операція, на полігоні батальйону «Дніпро-1», який був одночасно і тренувальною базою, перебувало три групи новобранців. Наша, «татари» і група Олексія Рубця з хлопцями більш раннього призову, якщо можна так мовити. Вони заїхали на тиждень раніше і до нашого прибуття вже «настрілювалися». Тоді ж до нас приїжджали і Володя Парасюк з Тарасом Брусом. Усю попередню групу в повному складі відправили в Іловайськ. Тоді ми ще не знали, що живими з них залишаться одиниці. Загинув смуглявий непосидючий «зальотчик» Богдан Жайворонок, через якого з КПП прибрали стілець, оскільки він заснув на ньому під час чергування. Загинув мовчазний, але дивовижно комунікабельний хлопчина Єгор Колдунов, який здавався перспективним боксером. Загинув і Тарас Брус, що повсякчас посміхався і, мабуть, навіть під обстрілами посміхався. Дивовижно позитивним був хлопцем. І ще багато хто з тих, з ким ми їли за одним столом і ділилися цигарками. Коли їх відправили, я відчув легку заздрість. Тоді здавалося, що після Іловайська ми увійдемо в оточений Донецьк і війна закінчиться. Пропустити наступ на Донецьк не хотілося. Більш феєричного повернення додому і не вигадаєш. Хлопці пішли на Іловайськ, а ми залишилися продовжувати свій вишкіл на полігоні.

В останні доби серпня стало зрозуміло, що назріває якесь лихо. З Іловайська постійно надходили новини про загиблих хлопців і прибували поранені. Ще до нашого виїзду з полігона

ми вже знали, що відбувається. Наші в оточенні. Штаб батальйону був схожий на розворушений мурашник. А потім був наказ отримати зброю і вишикуватися у внутрішньому дворі ОДА. Про деталі завдання говорити не буду. Якщо коротко, потрібно було знайти проріхи, коридор чи будь-яку стежинку в замикаючому оточенні. Добре пам'ятаю питання на шикуванні: «Хто не готовий їхати? Крок вперед. Хлопці, це не соромно. Звідти реально можете не повернутися». Ніхто не вийшов! Ніхто!

Потім шлях. Вночі, коли спалахи і звуки від прильотів були зовсім близько, на одній з розвилок зустріли колону техніки однієї з бригад збройних сил, яка рухалася на допомогу оточеним. Пам'ятаю, як спочатку ми приєдналися в хвіст цій колоні, але потім хтось зателефонував і було прийняте рішення висунутися назад і об'єднатися з 39-м, якщо не помиляюсь, батальйоном територіальної оборони. А колона вирушила далі. За півгодини стало відомо, що її розбили. На найближчому блокпосту розповідали, що хлопці розбігалися по полю, як тліючі вуглі…

Потім ми добу простояли на якійсь базі. Тоді вже було зрозуміло, що ні щілини, ні будь-якої стежинки група з чотирнадцяти бійців, з трьома ручними гранатометами і автоматами Калашникова 1967 року випуску, не знайде. Нас повернули додому. Потім було багато різних епізодів, виходів, обстрілів і тому подібного, але хлопчина, який махав рукою з останньої коробочки в колоні, що вирушала в заграву війни, — врізався в пам'ять. Сьогодні я вже не служу. Я повернувся додому, одружився, і в мене народився син. Я став цивільною особою. Працюю, як і усі, але я щиро вклоняю коліно перед усіма, хто поклав своє життя в Іловайську. Вибачте, що не стали в хвіст тієї колони…»

■ Контроль ворожої розвідки пересувань Збройних Сил України

Фельдшер 39-го БТрО Віктор Бубирь:

«Увечері цього дня від нашого базового табору поблизу Новокатеринівки в бік хутора Чумаки вирушила реактивна батарея 93-ї ОМБр на чолі з капітаном Юрієм Лавошніком. Санітарна частина нашого батальйону часто супроводжувала цю реактивну батарею і тому того дня я також був у складі тієї колони. Під час руху через Чумаки виникла одна несподівана проблема, яка завадила того разу виконати завдання. З певних причин довелося

скасувати вихід на бойову позицію і повернутися до базового табору. Невдовзі стало відомо, що місце, куди мала б прибути ця реактивна батарея, було накрито мінометами саме в той час, який було визначено, як початок запуску залпів наших «Градів». Це виклакало тоді неабиякий шкандаль. Відразу виникли підозри, що хтось здав ворогу місце і час виходу «Градів» на позицію. Це призвело до того, що наступного разу взагалі нікому не доводили до відома про те, що планується бойовий вихід наших реактивщиків. Як виявилось зранку наступного дня, це аж нічим не допомогло. Ворог знову несподівано атакував саме тоді, коли ніхто не міг знати про час виходу реактивної батареї 93-ї ОМБр».

■ Шлях батальйону «Донбас» від Курахового до селища Грабське

Командир гранатометного взводу спеціального призначення батальйону «Донбас» майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович:

«Уранці 17 серпня ми великою колоною вирушили в напрямку Іловайська. Під час руху мені зателефонував один з офіцерів групи «Купол» Дєд (полковник Анатолій Крайнов) і переконував мене в тому, що, якщо я переймаюся долею своїх бійців і мені не байдуже їхнє життя, то я маю, як командир, прийняти вольове рішення і повернутися в Курахове. Дєд наполягав і переконував мене в тому, що це не є боягузництво, а лише виважене командирське рішення для збереження особового складу. Він повідомляв про те, що в Іловайську справжній укріплений район з добре підготовленими групами бойовиків, які добре знаються на влаштуванні засідок і готові до оборони. Я відповів, що, при всій моїй повазі до нього, я не бажаю порушувати наказ. Навіть якщо попереду дійсно чекають засідки і небезпека, я отримав наказ від командира батальйону Семенченка і мій взвод буде виконувати цей наказ, незважаючи на будь-що.

На Іловайськ ми пішли через опорний пункт 39-06 і селище Грабське. Поки наближалися до Грабського, потрапили під мінометний обстріл. Переважна більшість бійців батальйону «Донбас» на той час вже була більш-менш обстріляна під час штурмів Первомайська, Лисичанська і Мар'їнки, і тому перший обстріл поблизу Грабського не справив на нас жодного враження. Навіть незважаючи на те, що міни калібру 82 міліметра розривалися

достатньо близько від автівок нашої колони, ми дісталися до Грабського без втрат. Там було прийняте рішення залишитися на ніч в цьому селищі, а зранку вирушити на Іловайськ. На той момент селище Грабське, здається, лише частково контролювалося українськими військовими і тому під час перебування в цьому населенному пункті нас достатньо часто турбували мінометними обстрілами. Спостерігачі надавали приблизні орієнтири, звідки ведеться вогонь, і ми намагалися вогнем з автоматичного станкового гранатомета вразити вогневі позиції ворога.

Спочатку я вважав, що бойовики випадково так прицільно ведуть вогонь по місцям нашого розташування, але згодом стало зрозуміло, що в селищі є корегувальник. Найближчі вибухи були від нас на відстані приблизно сорока метрів. І що дивно, деякі міни падали майже точно в одне і те ж місце. Під час обстрілу ніхто не виказував проявів паніки або страху. Під час бою поблизу мене знаходився Семен Семенченко. Згодом від деяких бійців лунали заяви, що Семенченко боягуз, але особисто я проявів страху з його боку не спостерігав».

Командир 5-го відділення 1-ї роти 3-го взводу батальйону «Донбас» Олексій Коваль:

«У селище Грабське 3-й взвод 1-ї роти батальйону «Донбас» увійшов спокійно. Першу роту підсилили ротою мотострільців, хоча назвати це ротою було важко. На молодих чоловіків без сліз дивитися було неможливо. Голодні, забруднені і дуже втомлені. Час від часу ворог накидав міни. Після виконання завдання увійти в селище наш підрозділ мав провести зачистку свого сектору. 3-й взвод обережно вирушив по вулиці. В подвір'ях ревом ревіла декілька днів ненапоєна водою скотина. Бійці, по можливості, звільняли з ціпків одурівших від раптового зникнення господарів і нестерпної спраги собак. Відчиняли їм ворота, щоб могли вибігти на вулиці, де є, хоч і висохла під палючим сонцем, трава. На городах овочі. А воду телята, кози і птахи знайдуть. Нічим іншим допомогти виснаженим тваринам бійці не могли.

БМП носиться то по шляху, то ховаючись ліворуч за густими придорожніми кущами: ду-ду-ду! чутно її автоматичну гармату. І ось, в клубах пилюки і вихлопних газів, броня пролітає на наш правий фланг і різко зупиняється. Від різкого гальмування куняє носом і, після того як вирівнялася, знов короткими чергами криє непомітні з нашої позиції, можливі ворожі укриття: ду-ду-ду!

Молодець командир. Молодець механік. Молодець наводчик. Рухаємося далі. Ось і невеличкий квартал двоповерхових будинків з розбитими дахами. В стелях проломи від чогось «важкого» і чорні провали вікон. За розбитою автобусною зупинкою декілька трупів в камуфляжі. Тіла страшно понівечені і розпухлі від спеки. Лежать вже пару діб, як мінімум. На шляху поміж будівлями, неглибокий окопчик, в якому, схиливши голову, в положенні сидячки, бачимо тіло ще одного ополченця. Здоровенний, видно, був мужик — берці розміру 48-го. Эх… Ну от на біса вам це було потрібно?! Чого вам, мужикам, не жилося? Заради чого ви тут гниєте? Сука війна… Подумки звертаючись до загиблого ополченця, командир підмітив: «А копати, воїне, потрібно було глибше і не лінуватися».

Так, оглядаючи подвір'я за подвір'ям, сарай за сараєм, бійці дісталися до залізничної гілки, яка була природньо прихована в невеличкому рівчаку. Ліворуч десь далеко було видно маленьку будку поблизу залізничного переїзду. Праворуч — метрів за сто п'ятдесят-двісті, проглядались вкриті іржею залізничні рейки. Іноді десь далеко були чутні автоматні черги, але на цьому напрямку повна тиша. Деякий час спостерігали й оглядалися навколо. Нікого не видно. Розташували на зручній позиції кулемет, і під його прикриттям Павло Пугачов (Дудаєв) з Зимою повели розвідку по краю лісосмуги на протилежному боці залізних колій. Уважно усе оглянувши, бійці доповіли — «усе чисто». Раптом забубоніла радіостанція: «Повертайтеся!»

Щойно повернулися, як відразу отримали новий наказ. В супроводі БМП рухаємося в напрямку довгих корівників і автомобільних боксів, що виднілися праворуч на невеличкому пагорбі.

Прямо по фронту шлях впирається в Т-подібне перехрестя, за яким проглядаються вкриті тополями торці двоповерхових цегляних будинків. Було б непогано оглянути усе навколо, але командир БМП кидає машину вперед і на швидкості, прострілюючи потенційно небезпечні місця, відривається від загальної групи. П'яте відділення пересувається від шляху правіше: потрібно провести розвідку автобази, тому що навіть без оптики візуально проглядаються штучно зроблені в стелях амбразури, а невеличка барикада з мішків з землею прикриває сірі металеві брами боксів.

Бійці п'ятого відділення переймалися. Хоч би не спалили нашу «броню», що маневрує метрах в двохстах від цієї позиції. Як на зло, місцевість відкрита. Суха трава явно не сховає навіть повзучого. Зв'язалися з командиром бойової машини і запросили

відпрацювати автобазу. Молодець. Добре пройшовся — пилюка, гуркіт… у брамах дірки. Вогню у відповідь немає. Підозрілого руху не помітно. Командир залишає відділення у єдиного схожого на укриття місця — чи то плуг, чи то віялки, і вирушає на ріг будівлі. Як же ж сьогодні спекотно! Увесь мокрий — куртку під розгрузкою хоч вижимай… І це ще враховуючи, що ані бронежилет, ані каску командир не носить, а як воно бійцям у повній амуніції? Уф, нарешті дістався. Взяв під контроль сектор і погукав бійців. Перевірили усі приміщення і ще раз переконалися, що навколо усе чисто. Зайняли позицію і доповіли командиру. Чекаємо наступного наказу, попиваючи теплу водичку».

Майор Ок «Південь» Костянтин Горбачов, друже Аіст:

На початку створення нашої групи безпілотної розвідки ми їздили в адміністрацію президента України, розмовляли з головою адміністрації про початок створення нового напрямку аеророзвідки в нашій армії і просили про допомогу. Нам тоді пообіцяли державну підтримку, але державних коштів ми так і не отримали. За підтримки Дніпропетровської ОДА, на базі заводу «Дніпро-авіа» нам було виділено комп'ютерний клас, де ми збирали апарати. Врешті-решт, хлопці разом з начальниками власноручно усе виготовляли, клеїли і збирали перші розвідувальні безпілотні апарати для потреб Сектору «Б». Координував наші дії з Дніпропетровською обласною адміністрацією представник компанії «Дніпро-авіа» Віталій Кущ. Ось так і починалась робота зі створення перших безпілотних апаратів для ЗСУ. Створювалась матеріально-технічна база і проводились перші випробування. Перші успіхи і перші невдачі. Під час випробувань кілька апаратів розбилися. Одночасно з проектуванням і виготовленням перших апаратів, за наказом командуючого, почався пошук людей, які будуть здатні виконувати бойові завдання з цими самими апаратами. Оскільки перші саморобні апарати були доволі примітивними, потрібен був певний досвід в ручному керуванні цими апаратами. Зрештою сформувалась група з п'яти осіб, серед яких я був старшим групи. На той час я вже був фактично виключений зі складу військової частини і перебував у відпустці. Тільки 26 серпня 2014 року було наказом повернуто мене з відпустки і відряджено в зону антитерористичної операції. Тож увесь час, коли створювалась наша група, виготовлялись і випробувались моделі, я був у відпустці і таким чином проводив свій вільний час.

18 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

■ Обстріл базового табору 39-го БТрО і його переміщення від Новокатеринівки до хутора Чумаки

Ніч з 17 на 18 серпня 2014 року для особового складу базового табору 39-го БТрО видалася важкою. Тієї ночі до табору завітало керівництво в особі генерала Руслана Хомчака і заступника керівника артилерії Сектору «Б» полковника Сергія Мусієнко. Присутність керівництва такого рівня завжди напружує особовий склад. На території табору розташовувалась реактивна артилерія 93-ї ОМБр, яка на той час була прикомандирована до 39-го батальйону. Реактивщики час від часу виконували бойові виходи, під час яких їх майже завжди супроводжували бійці територіального батальйону як бойова варта. Згідно за спогадами бійців, особовий склад 39-го батальйону був розкиданий між декількома опорними пунктами і базовим табором від Старобешівського водосховища, Нового Світу і Новокатеринівки до Новодвірського, Кутейникового і Многопілля. В базовому таборі не завжди вистачало людей і тому супроводжувати й охороняти «Гради» 93-ї ОМБр доводилось іноді навіть медичній службі і підрозділам тилового забезпечення.

На світанку реактивна батарея капітана Юрія Лавошніка отримала наказ готуватися до виходу в один із визначених районів, щоб завдати удар по місцях накопичення НЗФ, які перетинали російсько-український кордон і накопичувалися на території України. Через те, що була підозра про злив інформації, до останнього моменту ніхто не знав, о котрій годині і куди саме має висуватись реактивна батарея. Командир батареї Юрій Лавошнік почав поспіхом будити втомлених бійців і готуватися до виходу. Невдовзі базовий табір було уражено ворожою реактивною артилерією.

Внаслідок цього обстрілу загинув командир батареї капітан Юрій Лавошнік і його оператор-топогеодезист Артур Перов.

Заступник керівника артилерії Сектору «Б» полковник Сергій Мусієнко (Редут):

«Тієї ночі був дуже потужний вітер. Близько 4:00 ранку я ще сказав Юрію, щоб він, поки вишикується колона, поміряв вітер. Якщо погода не буде сприяти стрільбі, то, можливо, доведеться скасувати бойовий вихід. Щойно почала готуватись колона на території табору, як по ній було завдано потужного і прицільного удару з реактивної артилерії. В той момент я разом з генералом Хомчаком знаходився біля хвоста колони, а Юрій з Артуром встановлювали прилад для вимірювання швидкості вітру. Саме в цей момент нас і накрило.

По самому табору ракети не влучили, а накрили саме головуючу машину з установкою БМ-21 «Град». Також від осколків було пошкоджено ще декілька машин. Тоді там на місці був заступник керівника 39-го БТрО Олександр Щербіна, який разом з медиком побіг до ураженого «Граду» і доповів, що Юрій і Артур загинули. Юрій був в бронежилеті, але його вразило осколками в нижню частину тіла. Це була перша втрата в цій реактивній батареї і це дуже сильно вплинуло на психологічний стан бійців. Пригадую, що тоді були різні балачки стосовно того, що обстріл був нібито пов'язаний з прибуттям до базового табору генерала Хомчака. Батарея деякий час відмовлялася виконувати подальші бойові дії. Здається, через день туди прибув командир дивізіону підполковник Євгеній Бадулін, який спромігся привести до тями бійців і надалі особисто керував тією батареєю».

Фельдшер 39-го БТрО Віктор Бубирь:

«Нас майже постійно обстрілювали реактивною артилерією під час перебування навколо Старобешевого, ще задовго до Іловайських подій. Того дня було здійснено ураження касетними набоями системи «Смерч» або «Ураган». І до того моменту у нас вистачало випадків, коли ми доповідали про подібні обстріли, але складалось таке враження, що нам ніхто не вірить. У бійців залишилося чимало фотографій ракет, що стирчали із землі навколо табору і поблизу опорних пунктів нашого батальйону.

Під час того виходу я мав супроводжувати цю батарею на позицію і виставити бойову варту. Людей у нас критично не ви-

стачало, і тому цією справою займалася наша санітарна частина 39-го БТрО. З ранку того дня бійці ще спали. Вони були дуже втомлені, оскільки їм доводилося тоді майже щодня виїжджати на бойові і працювати до самого вечора. Поки капітан Юрій Лавошнік підіймав бійців, Артур Перов підвівся на гору і, вимірявши швидкість вітру, повернувся назад. У цей момент два «Смерчі» влучили саме туди, де стояли наші установки «Град». Звісно, що відразу в таборі почався безлад. Саме я, разом з Олександром Щербіною побіг до уражених «Градів» і першим оглянув загиблих Юрія і Артура. Згодом я особисто відвозив Юру Лавошніка й Артура Перова до Новомосковська, щоб передати їх тіла в 93-тю бригаду.

Коли я завантажив тіла загиблих з місця їх загибелі, щоб відвезти їх на огляд до міліції в Старобешеве, я помітив на одному з пагорбів біля Новокатеринівки промені зеленого ліхтарика-лазера. Я відразу повідомив про це полковнику Олександру Щербіні. Після повернення з лікарні полковник зустрів мене, і ми особисто оглянули той пагорб. На ньому було виявлено декілька банок з пивом і пригорнуту землею свіжу золу з багаття. Було дуже схоже на розташування спостерігача або корегувальника.

З ворожими корегувальниками вогню, спостерігачами і диверсантами нам вже доводилося стикатися і раніше. Ще 11 серпня 2014 року неподалік від селища Осиково силами нашого підрозділу на чолі з полковником Олександром Щербіною було знешкоджего групу диверсантів, в якій був один кадирівець, двоє росіян і троє місцевих супроводжуючих. Вже тоді в нас було розуміння того, що навколо нас розгорнута ціла мережа спостерігачів і диверсантів. Наш батальйон вже протягом близько двох місяців займав позиції між Старобешевим і Іловайськом, і ми неодноразово мали нагоду переконатися в тому, що ворог вже достатньо ретельно вивчає і займає своїми спостерігачами і корегувальниками усі лісосмуги і пагорби в цьому районі. Ми безперервно доповідали про це керівництву. Вже тоді ми знали про те, що за нами постійно спостерігають.

Цей останній обстріл вранці 18 серпня зайвий раз довів, що ворог пильно стежить за нами і професійно корегує вогонь саме у точне місце і час. Ніхто не знав про те, що батарея має висува-

тись. Ніхто і гадки не мав, коли і куди вона має вирушити, але саме тоді, коли вона зібралась вирушити з базового табору, саме тоді її дуже влучно накрили. Після цього обстрілу було прийняте рішення про переміщення базового табору нашого батальйону на нову позицію поблизу хутора Чумаки».

■ Опорний пункт поблизу зерносховища на околиці міста Кутейникове

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Частина бійців розташувалась до ранку в будівлі районної лікарні міста Старобешеве, а інші зайняли кругову оборону і спостережувальні пости навколо лікарні. Усю ніч, майже до ранку, слухали гуркіт потужних вибухів десь на північному сході. Зранку нам поставили завдання — висунутися під Іловайськ.

Наш шлях від Старобешевого до Іловайська проходив повз Кутейникове в напрямку Многопілля. На перехресті, що розташовувався на виїзді з Кутейникового, був облаштований блокпост, який на той час охороняли бійці 39-го БТрО. Перетнувши блокпост, ми зупинилися і близько години очікували подальших наказів керівництва. За цей час ми встигли поспілкуватися з бійцями на блокпосту і роздивитися головну пам'ятку цього міста — згорілу ще 18 липня «Газель» і високу будівлю зерносховища, яка була розташована за блокпостом. Тоді ми не знали, кому саме належала «Газель» і що саме з нею сталося, але значно пізніше стало відомо, що машина належала одному з підрозділів ЗСУ і згоріла внаслідок дорожньо-транспортної пригоди».

Боєць 39-го БТрО Андрій Маркус:

«Та усе було до банального просто і прозаїчно. На двох автівках, КамАЗі і цій «Газелі», бійці одного з підрозділів (не можу точно пригадати, якого саме) заблукали. Незадовго перед цією пригодою якась колона артилеристів майже промчала повз наш пост, не знижуючі швидкості, в напрямку Іловайська. Це дещо нас спантеличило, оскільки було невідомо, що то за військові. Бійці на посту трохи напружилися і, на всяк випадок, приготувалися зустрічати цю колону, коли вона буде повертатись. Невдовзі з'явилися дві автівки. Вони рухалися вже у зворотньому напрямку з боку Іловайська до Кутейникового. На

той час на блокпосту поблизу зерносховища несли службу бійці нашого 39-го БТрО і, як і належало, автівкам була надана команда зупинитися для догляду. Схоже, що водій КамАЗа не почув першої команди, або не звернув на неї увагу, і продовжував рух без зупинки. На посту стояв наш відомий кулеметник Ізя, який, побачивши ігнорування водієм команди, здійснив попереджувальні постріли вгору. Від гучних пострілів водій КамАЗа дуже різко втиснув гальмівну педаль в пол, а водій «Газелі» не встиг своєчасно зреагувати і добряче врізався в КамАЗ. «Газель» була обладнана газовою установкою і, внаслідок зіткнення з вантажівкою, автівка майже миттєво спалахнула. Дві години машина палала і ніхто не наважувався її гасити, оскільки переймалися за вибух газових балонів. На щастя, окрім самої автівки, ніхто під час цієї неприємної пригоди не постраждав».

То ж коли ми роздивилися згорілу «Газель», усі почали готуватися до очікуваного бою. Ніхто не знав, що нас чекає попереду. Розосередившись на траві поблизу узбіччя дороги, хтось озброювався додатковими пачками набоїв, розпихуючи їх по вільних кишенях; хтось брав додаткові ВОГи для підствольних гранатометів; хтось допомагав побратиму обмотувати рукави білим скотчем, який був на той час розпізнавальним знаком наших бійців; хтось просто лежав у траві і намагався подрімати, щоб

18 серпня 2014 року. Кутейникове. Автор книжки боєць батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко біля згорілої внаслідок ДТП «Газелі»

набратися сил. Очікування тривало достатньо довго. Деяким приспічило сходити до вітру. Бійці 39-го БТрО напівжартома кричали вслід шукаючим зручне місце: «Ти далеко в лісосмугу не заходь. Розтяжки. Назад одні вуха з «зеленки» пострибають». Під дружній регіт товаришів шукачі вітру справляли свою справу на узбіччі, не занурюючись в кущі.

Раніше нам вже доводилося приймати участь в проведенні зачисток декількох населених пунктів у Донецькій області після

18 серпня 2014 року. Кутейникове. Бійці батальйону «Дніпро-1» Олександр Лебідь і Сергій Шавло

обстрілів диверсантами блокпостів національної гвардії і прикордонників. Нинішнє завдання уявлялося одним із багатьох подібних операцій. Згідно з оголошеними даними, передбачалося, що бойовиків в Іловайську зовсім мало і зачистка не займе багато часу. Вхід у місто з трьох напрямків добровольчих батальйонів повинен був, за планом, видавити бойовиків з міста, і далі планувалися зачистка міста і побудова нових рубежів для частин Збройних сил України. Повернення контролю стратегічно важливого залізничного вузла забезпечувало надійну ізоляцію Донецька. Далі відчинявся шлях до мало захищених бойовиками міст Харцизька і Зугреса. Останнє вважається енергетичним серцем Донецької області. Поновлення контролю за енергетичними об'єктами і перекриття шляху від Донецька до російського кордону мало остаточно зупинити будь-який спротив місцевих бойовиків і найманців, які їм допомагали.

Бійці з блокпоста ділилися з нами своїми враженнями і спостереженнями. З їхніх слів, час від часу блокпост обстрілювався мінометами. Хлопці підказували нам, як необхідно себе поводити під час обстрілу. Кращім сховищем є шанець або бліндаж. Опинитися під час обстрілу на відкритій місцевості вважалось дуже небезпечним, але і в цьому випадку нам радили не бігати в пошуках сховища, а залягти на землю і повзком рухатися в бік найближчого укриття. Навіть під час вибуху міни зовсім поруч, кут розльоту осколків такий, що, лежачи на землі, цілком можливо під них не потрапити. Під час обстрілу, чим вище від землі знаходиться тіло, тим більше вірогідність отримати поранення або загинути. Тобто бігати під час обстрілу не варто. На той момент нікому з нас не доводилося відчувати на собі обстріл з міномета і тому подібного досвіду в нас ще не було. До 18 серпня 2014 року в нас взагалі не було ніякого досвіду ведення бойових дій. Усе, чому нас навчали і до чого готували, було в переважній більшості, лише теорією.

На дворі стояв звичайний спекотний серпневий день. Не було чутно ані пострілів, ані вибухів. Слухаючи бійців 39-го батальйону, я собі навіть не уявляв, що ось цю мирну тишу, яку порушує лише цвірінчання коників, будь-якої миті може розірвати гуркіт вибухів.

Нарешті ми отримали команду «По машинах!» і вирушили прямо по шляху в напрямку селища Многопілля до розташування штабу генерала Руслана Хомчака. Від зерносховища до нього

усього декілька кілометрів. Дорога поблизу штабу була заставлена з обох боків різноманітним легковим і вантажним транспортом. У лісосмузі праворуч і в полі ліворуч від дороги розташовувалися позиції артилеристів 51-ї окремої механізованої бригади і бійців 39-го батальйону територіальної оборони. Праворуч від дороги в лісосмузі, поміж залізничними коліями і автомобільним шляхом, розташовувався штаб Сектору «Б». Поки наші командири проводили нараду, ми займалися тим, чому нас навчали з першого дня перебування в підрозділі — очікували. Щоб скоротити якось час очікування, ми спілкувалися між собою на різноманітні теми і згадували якісь анекдоти і жартівливі історії.

Саме тоді до мене підійшов один з щойно прибувших бійців «Дніпро-1» і відрекомендувався Акнодом (чесно кажучи, тоді було дуже важко запам'ятати цей позивний). Виявилося, що заочно ми вже давно знайомі. Акнод — Олексій Рубець. Так само, як і я, він починав свій шлях добровольця з блокпоста в місті Підгороднє при в'їзді в Дніпропетровськ. Свого часу для спілкування з хлопцями з полку національного захисту я створив окрему групу на фейсбуці, в якій ділився усіма своїми новинами і враженнями з віртуальними друзями й однодумцями. Олексій був одним з них. 18 серпня 2014 року ми нарешті познайомилися поближче. Він був зарахований в другу роту батальйону «Дніпро-1», якою на той час керував Максим Сидоренко. Увесь наступний час, знаходячись в Іловайську, я відчував якусь відповідальність за Олексія. Я в батальйоні був вже Сєдим (позивний) дідом, а він щойно прибув з тренувального полігона. Хотілось завжди тримати його поближче до себе, щоб якомога більше захистити від лиха, наскільки це було можливо. До певного часу так і було.

Наші шляхи розійшлися 26 серпня в Іловайську, коли нам наказали висунутися до залізничної машинної станції і допомогти бійцям «Донбасу» закріпитися і утримувати позицію в одному з двох п'ятиповерхових будинків. Був достатньо міцний обстріл, і потрібно було поспішати. Наш екіпаж на чолі з Денисом Томіловичем кинувся до машини, а Олексій десь забарився і не встиг до нас добігти. Потім я зустрів Олексія вже в Дніпропетровську в обласній клінічній лікарні імені Мечникова, де він лікував свої поранення, але це вже тема для іншого оповідання.

Ситуація на 18 серпня 2014 року виглядала таким чином: силами батальйону «Кривбас» і зведеними підрозділами ЗСУ були облаштовані опорні пункти, які майже повністю взяли в оточен-

ня місто і контролювали основні шляхи на підступу до Іловайська. Відстань поміж опорними пунктами на деяких ділянках була доволі значною і тому про повну блокаду міста не йдеться, але залізничне сполучення і стратегічні автомобільні шляхи були під контролем Збройних сил України.

На місці нам надали наказ — штурмувати укріплений район на в'їзді в місто. Що це був за укріплений район і які несподіванки нас очікують на шляху до нього — ми ще не мали уявлення. Було лише відомо про оборонні укріплення бойовиків на в'їзді в місто. За кількісним складом противника були лише невизначені дані, згідно з якими в Іловайську перебувають не більше семи десятків озброєних бойовиків».

■ Спільна операція за участю батальйонів «Донбас» і «Дніпро-1»

За станом на 18 серпня 2014 року, план передбачав вхід у місто з трьох напрямків: з заходу — батальйон «Донбас», з півдня — батальйон «Дніпро-1», з південно-східного боку — батальйони «Азов» і «Шахтарськ». «Донбас» увійшов в Іловайськ крізь приватний сектор, подолавши слабкий спротив, і зайняв будівлю школи № 14. По усім телеканалам лунала переможна новина про те, що над Іловайськом майорить державний прапор України. В засобах масової інформації було поширене повідомлення, що ще одне місто було звільненим від бойовиків. Про це я дізнався ще до нашого першого виходу від друзів через інтернет, коли ми очікували на 39-06 команду на рух. Новини повідомляли, що Іловайськ частково звільнено і над ним майорить державний прапор, піднятий бійцями батальйону «Донбас».

■ Вхід у місто Іловайськ батальйону «Донбас»

Виконуючий обов'язки командира батальйону «Донбас» підполковник В'ячеслав Власенко:

«Згідно з повідомленим Семеном Семенченком планом (саме цей план був затверджений командуючим сектором генерал-лейтенантом Русланом Хомчаком), ми повинні були, за підтримки бойових машин піхоти і танків, зайняти селище Грабське, яке знаходилося південно-західніше Іловайська. Там ми повинні були організувати в районі цього селища блокпост і закріпитися на ньому. Семенченко повідомив, що там майже немає бойовиків

і це зовсім не важке завдання. Так ми опинилися в Іловайську. Сил і засобів у нас вистачило лише на те, щоб 18 серпня зайняти й утримувати західну частину міста.

Там ми і закріпилися. Спочатку ми зайняли позиції в будівлі середньої школи № 14. Це була єдина будівля, яка була здатна витримати обстріли ворога. Там і був облаштований КСП (контрольно-спостережувальний пост) батальйону».

Семен Семенченко:

«18 серпня 2014 року. Іловайськ. Розпочавши рух з селища Грабське, штурмова рота «Донбасу» обійшла укріплення терористів і увійшла в місто, опинившись в тилу їх укріплень. Чотири наданих нам бойові машини піхоти ЗСУ, під керівництвом Андрія Кашуби (Апіса), атакували укріплення з півдня і скували противника вогнем. Зі східного і південного боків наступали групи з інших добровольчих батальйонів. Їх метою була східна половина міста. Визволивши західну частину міста Іловайськ, увечері завели Апіса з його БМП тим же шляхом до нас. На ніч закріпилися прямо в центрі, в школі. Було організоване харчування і психологічна підтримка місцевих мешканців, які переховувалися в підвалах адміністративних будівель і бомбосховищах. За минулий — день жодного загиблого.

Іловайськ — це не тільки трагедія, це і приклад героїзму, стійкості і самопожертви воїнів-добровольців і бійців ЗСУ. Це те, якою мала бути війна, якби військові частини складалися з добровольців, а командування відповідало б за свої рішення».

Командир 5-го відділення 1-ї роти 3-го взводу батальйону «Донбас» Олексій Коваль:

«До Іловайська бійці заходили з боку селища Грабське. З ними було три бойових машини піхоти, які надав у розпорядження батальйону для підтримки генерал Хомчак. За кожною з бойових машин рухався один взвод — близько тридцяти бійців у кожному. По інших шляхах також заходили інші частини батальйону «Донбас». Друже Грудя важко пересувається з кулеметом Калашникова і великим запасом набоїв до нього. Здоровенному хлопаку Максимусу також не солодко. Та й я достатньо втомився. Ненавиджу ці прискорені пересування. А довгоногий Філософ крокує і крокує без втоми. Павло Пугачов з Яшою від нього не відстають. Ну ось, нарешті, дісталися селища Придорожнє. Прикриваємо тил і лівий фланг — бойове охоронення. Потім

зачистка. Колона вишикувалась на шляху: «Пішли!» Повзводно рухаємося по селищу за бойовою машиною піхоти, повз приватні будинки з зеленими садочками ліворуч і праворуч від нас.

Рухаємося далі вздовж поля праворуч і лісосмуги, що чорніє за ним. Попереду вже проглядаються багатоповерхівки Іловайська. Раптово стають чутні приглушені звуки пострілів десь далеко праворуч від нас. Зупиняємось і займаємо позиції для оборони. Озираємося і вивчаємо територію навколо. Намагаємось прислуховуватись, але що можна почути поруч з працюючим двигуном бойової машини піхоти? Головами крутимо і намагаємось зрозуміти, звідкіля і по кому стріляють. Я розумію, що флангових дозорів у нас немає. Запитую у командира взводу Ігоря Чайківського дозволу відрядити на правий фланг дозорних. Павло Пугачов разом з Яшою тут як тут:

— Дозвольте нам!?

— Давайте, хлопці. Тільки уважніше. Рухайтеся вздовж лісосмуги якомога тихіше.

Хлопці пішли, а ми поновили рух.

Ось вже й околиця міста. Десь стрекотить стрілецька зброя і гучно бахають вибухи. В нас, як завжди, тиша. Розосередилися поруч з гаражним кооперативом попід висотними будинками і чекаємо. Чого саме чекаємо? Хто знає? Нібито, «Дніпро-1» на своєму напрямку атаки наразився на жорсткий спротив і зав'яз. Командири вирішують, що робити далі. Поки чекаємо, взводам надається завдання: провести розвідку прилеглих до мікрорайону вулиць. Подивилися на мапу і, визначившись з «сусідами», вирушили далі. Від висоток моє відділення і відділення Занози крізь подвір'я вийшли до заданої, згідно з наказом, вулиці. Здалеку десь чути роботу мінометa противника. Ми намагаємось визначити його місцезнаходження: «Ех, віджати б!» Далі закріплюємося і виставляємо спостерігачів на дах двоповерхової будівлі. Але результату немає через обмежену видимість. Рясне листя заважає огляду. На жаль. Ну, то таке... Рухаємось далі до перехрестя і там, обережно оглянувши усе навколо, доповіли керівництву: «Противника не виявлено». Пройшли квартал і озирнулися — гарна будівля школи, але частина другого поверху розбита. Плити перекриття ледве тримаються. Навколо спалені «Урали», «шишиги», розкидане військове барахло. Безлюддя. Навіть птахи не щебечуть.

У саме місто Іловайськ батальйон зайшов без будь-якого спротиву. На броні БМП третій взвод заїхав в усім відому середню школу № 14 Іловайська. Школа на той момент виглядала, як нова копійка. Деінде було видно написи від батьків: «Ми робили ремонт. Дуже старалися. Будь ласка, не забрудніть двері».

У перший і другий день, коли заїжджала техніка, кущі навколо школи були підстрижені, бордюри пофарбовані й усе було підготовлено для свята першого вересня. Командири в перші дні дуже кричали на механіків-водіїв, якщо вони пошкодять бодай якийсь кущик або зачеплять пофарбований бордюр… Командир відділення пригадував, як бійці намагалися не пошкрябати пофарбований бордюр, а за тиждень усе це перетворилось в задимлені руїни, як у Сталінграді.

Колона входить в місто. Батальйон «Донбас» закріплюється в будівлі загальноосвітньої школи № 14 і на прилеглій території. У дворі сміх, розмови, плани на наступний день і надії. Надходить вечір і на місто наповзає темрява. Все. Час вечеряти, облаштовуватися на ніч і лягати відпочивати. Тієї ночі був дощ, який трохи вгамував денну спеку. Ніч. Наша перша й остання спокійна ніч в Іловайську».

Боєць батальйону «Донбас» Руслан Москіт:

«В Іловайську з 18 серпня ми розташувались в приміщенні школи № 14. Відразу ж частина бійців залишилася чергувати в школі, а інших розмістили в найближчих до школи хатах. Я потрапив у будинок неподалік від школи, де нас було усього шість чоловік. Спали по дві години і чергували до ранку. Десь далеко було чутно стрілянину, але перша ніч в Іловайську минула все ж відносно тихо».

Командир гранатометного взводу спеціального призначення батальйону «Донбас» майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович:

«Ми вирушили з Грабського шляхом через залізничний переїзд на Кобзарі, Придорожнє і нарешті дісталися західних околиць Іловайська. На той час батальйон «Донбас» увійшов в Іловайськ не повним складом. Група батальйону, яка входила в місто, була підсилена декількома бойовими машинами піхоти зі складу окремих підрозділів Збройних сил України. Спочатку, зачистивши декілька вулиць, ми дісталися гаражів на території

якоїсь промислової зони і зупинилися. Згідно з попереднім планом, одночасно з нами в місто мали зайти інші добровольчі підрозділи і Збройні сили України з інших напрямків. Свою частину загального плану ми виконали і чекали поки, інші підрозділи виконають свої завдання. Очікування виявилося дуже довгим. Під час очікування майже у всіх було одне питання — на що чекаємо і що робити дали? Я тоді сидів разом з друже Шульцем (Сергієм Шкарівським) і обговорював ситуацію. Було зрозуміло, що пройде ще декілька годин і настане темрява. Потрібно було приймати рішення що робити далі? А Семен вагається. Колона зупинилася поблизу гаражів і знаходиться в доволі невигідній позиції. Машини не розвантажуються в очікуванні команди на подальший рух. Інших добровольчих батальйонів немає. Збройних сил, окрім декількох БМП, також немає. Планувалося за добу зачистити місто, а вийшло так, що загальних сил не настільки багато, як очікували. Було зрозуміло, що виконувати штурм міста вночі силами лише ста п'ятдесяти бійців недоречно. Окрім того, не зрозуміло, що відбувається на інших вулицях міста. Проходити з боєм? Без бою? Чи є в місті ворог і чи зайшли інші підрозділи іншим шляхом і теж знаходяться в місті? Питань дуже багато, а відповідей мало. І час спливає. Для мене немає нічого гіршого, ніж сидіти, перебувати в стані невизначеності і чекати. Тому ми разом з Дмитром Кулішем прийняли рішення самотужки провести розвідку. Ми сіли в один з наших білих мікроавтобусів і самостійно, без будь-якого наказу, вирішили проїхатися по сусідніх вулицях і з'ясувати, що відбувається в сусідніх кварталах. За кермом мікроавтобуса був, здається, Артем Кузяков. Я не впевнений, але, здається, саме він. Утрьох ми вирушили в місто. Озброєних людей ми ніде не зустріли. Переговорили з деякими місцевими мешканцями, які дивилися на нас дуже здивовано. Проїхали ще декілька вулиць і повернули на одному з перехресть праворуч. Це вже була північна ділянка міста. Артем дивився вперед і згодом доповів, що по нам, здається, працював снайпер. Я на це не звертав уваги, оскільки я спостерігав і був зосереджений праворуч в напрямку руху машини.

Ми повернулися до Семенченка і доповіли про результати нашого спостереження. Надвечір ситуація складалася таким чином, що залишилось лише два варіанти: або ми залишаємо Іловайськ, оскільки тут воювати ні з ким, і повертаємось до наших позицій поблизу Мар'їнки, або, раз вже ми дісталися цього

міста, то продовжуємо рух і розпочинаємо штурм. Захоплюємо будівлю міської адміністрації і встановлюємо над нею державний прапор України. Доповідаємо в штаб сектору, що завдання виконано і повертаємось в Мар'їнку. Тобто в будь-якому випадку повертаємось до західного напрямку поблизу Донецька, або без виконання поставленої задачі, оскільки підтримки, про яку раніше нам розповідали, не надійшло, або повертаємось після штурму своїми наявними силами. Одним з чинників, який вплинув на те, щоб не здійснювати штурм у темряві, був той фактор, що не було зрозуміло, де наші суміжники з інших добровольчих підрозділів. Цілком можливо, що вони також зайшли в місто, але на той час нам про це було невідомо. Щоб уникнути можливих нічних зіткнень зі своїми ж підрозділами, було прийняте рішення дочекатися ранку. Зрозуміло, що вночі ніхто нічого штурмувати не буде і тому потрібно визначитись і надати розпорядження про розосередження до ранку особового складу по вулицях і подвір'ях приватного сектору й організувати охорону. Врешті-решт, Семенченко приймає рішення рухатися в місто і закріплятися до ранку. Рухаючись колоною по вулицях, ми побачили достатньо міцну будівлю школи № 14. Була надана команда зайняти будівлю і розосередитися по навколишніх з нею приватних подвір'ях.

У той час я не дуже добре морально себе почував. День виявився психологічно важким від того, що настрій був входити з боєм, а в місті ми не зустріли жодного спротиву. Лише перелякані місцеві мешканці. Мене дуже обурював той факт, що мій взвод не вступив в бій і не знешкодив жодного ворога. Довге очікування і тривала невизначеність також негативно вплинула на загальний настрій. Коли інші підрозділи зосередилися на пошуку зручного розташування і готувалися до відпочинку, я підійшов до наших командирів і почав наполягати на тому, щоб мені надали прилад нічного бачення і дозволили вирушити далі в місто для більш детального огляду. Спочатку керівництво було проти.

— Куди воювати? Зараз ніч на дворі!

— То й що з того? Не вийшло повоювати вдень, то ж повоюємо вночі. Дайте мені тепловізор. Дайте прилад нічного бачення. Цього буде цілком достатньо. Я бажаю вирушити на розвідку.

Згодом я переконав своїх керівників і ніхто більше не став заперечувати, але наполягали на тому, щоб до мого взводу долучилася група розвідників Скіфа (Олександра Романенка). В нього був за плечима багатий досвід бойових дій в Афганістані. Скіф був

досвідченим розвідником. Мав орден Червоної Зірки за виконання бойових завдань. В батальйоні ця людина характеризувалася як дуже смілива і хоробра. Скіф долучив до нашої групи ще чотирьох своїх розвідників: Юрія Пшеничного, Вікінга, Мрака й Олексу. Разом зі мною тоді вирушили Амбал, Анатолій Грицків, Вілс, М'ясник і Ігор Михайлишин — друже Піаніст. Я тоді взяв в одну руку прилад нічного бачення, в другу — тепловізор. На обидві руки поклав свій автомат АКС. Зброя в мене тоді виглядала дещо екзотично. На моєму автоматі не було дульного гальма компенсатора. Був знятий приклад. Зброя була без ременя і з магазином від кулемета РПК на сорок п'ять набоїв. У цьому були деякі свої переваги. Під час нічного бою, з одного боку, вогонь з моєї зброї дещо демаскував мене, але, з іншого боку, коли діяти раптово для ворога, а раптовість завжди діє приголомшливо, то стовп вогню та гучний звук були дуже ефективними в ближньому бою. Достатньо легка і зручна автоматична зброя в такому вигляді надавала такого шаленого гуркоту і вогню, що викликала паніку у ворога. До мого озброєння також входило два додаткових магазини в кишенях і в кишенях штанів ручні гранати. Мені на той час подобалися трофейні російські гранати РГН і РГД-5. Також був ще пістолет.

Таким чином, озброївшись до зубів, ми вирушили в центр Іловайська. Спочатку попрямували від школи до залізничного депо. Я рухався попереду групи з нічним прицілом та тепловізором, а далеко позаду повільно рухалась наша автівка з автоматичним гранатометом і станковим гранатометом, чекаючи моєї команди підтримати вогнем у разі необхідності. У випадку потрапляння в засідку або відходу гранатометники мали загасити вогневі позиції ворога або прикрити вогнем наш відхід. Ми пройшли поблизу залізничного депо і виявили в тепловізор ворожих бійців, які знаходились поблизу депо. Я спочатку вирішив їх знешкодити, але Скіф переконав мене цього не робити. За його думки, потрібно було спочатку з'ясувати обстановку на прилеглих вулицях і переконатися в тому, що це єдина ворожа позиція і для нас не буде неприємних сюрпризів при відході. Тому що зараз ми можемо ліквідувати виявлених спостерігачів і піднімемо тривогу, можливо, в інших вогневих точках противника.

Потім я направив свою групу в північно-східному напрямку міста, де були блокпости й укріплення бойовиків. Щоправда, тоді ми ще не знали, що там знаходяться позиції бойовиків. Дякувати Богові, ми туди не дісталися, тому що тоді відбувся

дуже потужний удар артилерії з боку позицій ЗСУ. Прямо над нашими головами пролітали снаряди і дуже щільно накрили ворожий блокпост і укріплений район. Якби ми вирушили хвилин на десять раніше і дісталися б ворожих укріплень, то нас би стовідсотково накрила б своя артилерія. В таких умовах я прийняв рішення не наближатися до міста, яке обрали наші артилеристи як ціль, а повернутися до промислової зони і гаражів, де ми були ще вдень під час заходу в місто. Поруч з гаражами знаходилася велика залізнична машинна станція поблизу залізничного переїзду. Як ми чули раніше, саме в цьому місці ще вдень мав увійти батальйон «Дніпро-1». Ми вирішили перевірити місце, де мали зайти суміжники, і з'ясувати, що ж саме завадило їм зайти в місто. Я з нічним прицілом рухався попереду. Позаду мене крокував Скіф з тепловізором. За ним рухалися усі інші бійці і замикала групу автівка з АГС-17 і СПГ-9. Ми тоді майже дісталися залізничного переїзду. Попереду за переїздом перехрестя. Праворуч від переїзду — бетонний паркан і залізна брама залізничної машинної станції, а ліворуч від переїзду — рясна лісосмуга вздовж дороги, яка прямувала в напрямку Многопілля і Кутейникового.

Рухалися повільно і максимально тихо. Раптом Скіф зупинив мене дотиком до мого плеча і надав знак «Увага!!!». Він взяв у мене з рук прилад нічного бачення, а замість нього дав тепловізор і показав рукою в напрямку лісосмуги. Я подивився і побачив майже перед собою, в шести-семи метрах попереду за кущами, ворожий дозорний пост. Один бойовик просто сидів і займався якоюсь справою. Потім він приліг. Схоже, він не помітив нашого наближення. Ми відійшли трохи далі від нього в напрямку переїзду, і я хотів закидати виявлений спостережний пост ручними гранатами, але Скіф знову почав заперечувати:

— Ми ще не перевірили, що відбувається за бетонним парканом машинної станції. Можливо, там також є ворог, який відкриє вогонь нам з правого флангу.

Обережність старого розвідника тоді вже почала мене дратувати. Ми усю ніч блукаємо містом і навколо нього, а, виявивши ворога, я не маю можливості його знищити. Ми повернулися до наших бійців і поділилися своїми спостереженнями. Бійці також були здивовані тим, що я не знищив виявленого ворога.

— А що я міг вдіяти? Скіф проти.

Дехто навіть виказав думку, що марно ми взяли його з собою. Розвідник занадто обережний. Аж раптом хтось із бійців нашої групи виявив підозрілий рух у крамниці на автозаправочній станції. Скіф з декількома своїми бійцями обережно вирушив у напрямку крамниці, де затримали двух осіб. Це були чоловік напідпитку і жінка. Під час затримання Скіфом підозрілих осіб, скориставшись тим, що старий розвідник відволікся, я прийняв рішення атакувати ворожий дозор. Незважаючи на те, що була темна ніч, я чітко розумів, де знаходиться ворожа позиція в лісосмузі на повороті дороги. Ми відкрили вогонь в тому напрямку з автоматичного станкового гранатомета і здійснили декілька пострілів зі станкового протитанкового гранатомета осколочними набоями.

Після закінчення обстрілу ворожої позиції я дав команду повернутися до школи і вирішив вже засвітла ще раз перевірити результат. Прибувши на місце, я доповів підполковнику Власенку В. В. про результат спостереження і вогневий контакт з ворогом. Описав ситуацію навколо переїзду і залізничної машинної станції. Передавши затриманих у крамниці підозрілих людей, мій взвод зайняв для відпочинку один з будинків, який знаходився поруч зі школою. В подальшому за кілька днів цей будинок був частково зруйнований обстрілом, але, на щастя, тоді в ньому вже нікого не було. В будинку ми кілька годин поспали і дочекалися ранку 19 серпня 2014 року».

- **Перший бій батальйону «Дніпро-1» під Іловайськом.**

Командир першої роти батальйону «Дніпро-1» Олександр Гостіщев (Док):

«Уранці 18 серпня 2014 року нам було поставлене завдання увійти максимально далі в місто Іловайськ і зайняти ворожі укріплені позиції. Коли ми майже одночасно з батальйоном «Донбас» з різних боків почали атаку, укріплений район, який був у нас попереду, повинні були накрити нашою артилерією з опорного пункту 39-06. Після знищення укріплення бойовиків артилерією ми повинні були рухатись далі. На нараді нам повідомили, що ніхто не знає про те, що відбувається на укріплених ворожих позиціях і де саме вони знаходяться. Врешті-решт, ми мали вийти на зустріч бійцям батальйону «Донбас» і з'єднатися з ними, але наша артилерія так і не почала працювати. Вийшло все навпаки — ми потрапили під ворожі міномети. Як з'ясувалось значно пізніше, про цей укріпрайон командування добре все знало».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

Опорний пункт 39-06 поблизу селища Многопілля. Батальйон «Дніпро-1» в очікуванні команди на штурм міста:

«Для атаки нам була відведена ділянка, яку за декілька днів до цього намагалися штурмувати батальйони «Кривбас», «Донбас» і батальйон «Азов» з групою батальйону «Шахтарськ». Завдання полягало в тому, щоб вийти до укріпленого району ворога на в'їзді в Іловайськ і відволікти увагу бойовиків на себе, поки штурмові групи інших батальйонів будуть атакувати з інших флангів. Також в завдання входило викликати вогонь на себе і виявити вогневі позиції супротивника, по яких зможуть відпрацювати артилерія і авіація. Після знищення спротиву ми мали зачистити укріплений район і утримувати його до підходу загальних сил ЗСУ й інших добровольчих підрозділів. Наказ — прорвати ворожі укріплення і закріпитися в місті Іловайську.

Після недовгої артпідготовки «Дніпро-1» вирушив на штурм. О 13:00 полковник Печененко отримав наказ до штурму і надав розпорядження командиру першої роти вишикувати особовий склад у похідний порядок. Кожному взводу й екіпажу було надано окреме завдання і зазначене місце в похідному строю.

Батальйон «Дніпро-1» крокує в свій перший бій під Іловайськом. 18 серпня 2014 року

Над шляхом пролунав голос Гостищева:

— Перший взвод праворуч! Другий взвод ліворуч! Третій взвод праворуч! Четвертий взвод ліворуч! Вздовж узбіччя — вперед! Не розтягуємось!

Бійці розосереджувалися, згідно отриманому наказу, і рухалися вздовж шляху, уважно оглядаючи прилеглі лісосмуги. Тоді в мене виникло якесь особливе відчуття гордості за кожного, хто рухався в строю, і за те, що я являю собою маленьку частку цього строю. Я бачив у кожному героя! Бійці рухалися по шляху в невідомість, щоб викликати вогонь на себе, а дехто, як виявилося, рухалися цим шляхом у вічність...

Від загальної початкової позиції до укріпленого району було близько шести кілометрів.

Попереду рухався танк і бойова машина піхоти. За ними, на чолі з заступником командира батальйону Печененком В'ячеславом Петровичем і командиром першої роти Гостіщевим Олександром, рухалися чотири взводи першої роти і зведена група другої роти і «Правого сектору» з Дніпропетровська, які прибули на запрошення Юрія Берези. За бійцями йшла вантажівка КамАЗ з саперами, і замикали колону два броньованих мікроавтобуси і пікап «Nissan» з боєкомплектом. Також у складі колони була одна з бойових машин піхоти, але я не можу точно пригадати, в якій саме частині колони. Далеко позаду загальної групи рухався автомобіль «Хаммер» з групою бійців батальйону «Донбас». Два кілометри повільно просувалися по шляху вздовж двох рясних лісосмуг, без поспіху, уважно оглядаючи місцевість ліворуч і праворуч. Рухатися по лісосмузі було неможливо з причини дуже рясної рослинності. Мені було наказано тримати дистанцію сто-сто п'ятдесят метрів за КамАЗом із саперами. Позаду мене рухався наш «бежевий» мікроавтобус, пікап і замикав колону «Хаммер» батальйону «Донбас». Як згодом згадував боєць батальйону «Донбас» друже Снєжок з того «Хаммера», вони мали окреме завдання — наглядати за тим, щоб батальйон «Дніпро-1» не залишив позиції без попередження. Утримуючи однією рукою кермо, другою я тримав свій телефон, яким знімав на відео наш шлях.

Автомат у машині був безпорадним, оскільки з броньованого мікроавтобуса все одно неможливо вести вогонь. Я розташував зброю таким чином, щоб за потреби його можна було швидко схопити і вистрибнути з машини для ведення вогню. В повітрі по-

висла пригнічуюча тиша, яку порушували лише гуркіт двигунів і шелест гусениць техніки по асфальту, на якому були помітні сліди нещодавнього обстрілу. В лісосмугах і вздовж шляху стояли спалені автомобілі. Шлях був усіяний поваленими деревами і слідами від вибухів. Усе навколишнє середовище показувало про те, що нещодавно тут було доволі спекотно, а розкидані по усьому шляху гільзи красномовно свідчили про те, що нещодавно з цього шляху вели щільний вогонь по лісосмузі, яка здавалася оманливо тихою і безпечною. Група рухалася по шляху, не заглиблюючись в рясні хащі кущів і дерев, щоб не нарватися на міни або розтяжки. До деяких згорілих автівок неможливо було підійти через трупний сморід. По усьому шляху то тут, то там стирчали хвостовики нерозірваних мінометних мін. Доводилося постійно їх оминати, щоб не порізати колеса автомобіля. Коли на шляху або поблизу нього зустрічали підозрілі вибухонебезпечні речі, доповідали саперам і вони висувалися вперед для перевірки. Повільно рухаючись, група подолала перші два з половиною кілометри шляху.

Перший раз група зупинилася перед віадуком поблизу невеличкого селища Полтавське. Виникла підозра, що віадук може бути замінованим. Сапери перевірили підходи до віадука. На шляху за залізничним віадуком на лівому узбіччі помітили підозрілий порожній автобус. Тоді ми ще не знали і не чули про бойові зіткнення, які точилися на цьому шляху до нас. Не знали ми і того, що це був той самий автобус ПАЗ бійців «Купола», які на цьому самому місці потрапили в засідку більше тижня тому. Машина була порожня, але були причини підозрювати, що за нею могла бути засідка, або автобус міг бути замінований. Танк запросив і отримав дозвіл здійснити по автобусу постріл. Після вибуху автобуса група висунулася далі. Щоб було зрозуміло, наскільки повільно рухалася наша група, достатньо сказати, що для подолання шляху в три кілометри, від опорного пункту 39-06 до мосту над дорогою, нам знадобилася година часу. Рівно о 14:00 мій «Халк» проїхав під мостом повз знищений колишній автобус ПАЗ бійців «Купола».

Несподівано в одного з бійців «Правого сектору» виникла проблема зі спиною. Під два метра зростом, Руслан Белоненко з позивним Алармо був майже велетнем у своєму спорядженні! В маскувальному халаті він виглядав Голіафом, перевищуючи своїм зростом на цілу голову самих високих бійців нашого батальйо-

ну. Йому довірили нести на собі снаряди до ручного протитанкового гранатомета РПГ-7. Однак людині-велетню шлях в декілька кілометрів з вагою в руках і на спині виявився проблематичним, і було прийняте рішення помістити його до мене в салон «Халка». Руслан став тоді єдиним пасажиром моєї машини.

Подолавши таким чином ще два з половиною кілометри, колона, врешті-решт, вперлася в нагромадження залізобетонних блоків на шляху, які не дозволяли проїхати техніці і транспорту. Танк здійснив декілька пострілів по складених на шляху блоках, щоб розчистити дорогу, але це не допомогло. Тоді було прийняте рішення — обійти перешкоду, проклавши прохід крізь лісосмугу.

Поблизу блоків на шляху прохід робити не стали, тому що вероґідно, що лісосмуга біля блоків могла бути замінованою. Уся група повернулася метрів за шістьсот назад і обрала зручну позицію ліворуч від шляху для розчистки танком засіки для виходу до поля. Танк впевнено повернув з дороги в густі придорожні хащі, а бійці відійшли трохи подалі, на той випадок, якщо раптово танк зачепить можливі розтяжки в хащах або поміж деревами. Багато хто з бійців дуже втомилися від пройденого шляху. В повному бойовому спорядженні з додатковим боєкомплектом було доволі спекотно під яскравим серпневим сонцем. Поки танк, розгорнувши башту, прочищав засіку в лісосмузі, бійці підходили до «Халка» і пригощалися запасеною в мене водою. Проутюжив декілька разів гусеницями прохід, танк виїхав на протилежний

Віадук над дорогою Кутейникове — Іловайськ поблизу селища Полтавське

бік лісосмуги. На іншому боці була звичайна оранка і далі рухатися змогли лише танк, піхота БМП-2 і дві МТ-ЛБ з «Рапірами», які підтягнулися трохи згодом. Я намагався їхати за ними, але «Халк» застряг на виїзді до оранки. Тоді стало цілком зрозуміло, що по м'якому розораному ґрунту навантажена боєкомплектом броньована машина проїхати не зможе. Мій броньовик надійно застряг і без зовнішньої допомоги вибратися не міг. Бійці намагалися виштовхати машину, але в них нічого не вийшло. На щастя, над бампером саперної вантажівки, яка рухалась позаду мене, була лебідка і короткий металевий дріт. Лебідка виявилася не працюючою, але півтораметрового дроту вистачило на те, щоб витягти мою машину і виїхати назад до дороги. «Халк», другий броньований мікроавтобус, який ми прозвали «бежевий», і сірий пікап «Nissan», водієм якого був Дмитро Бойко, за наказом командира залишилися на шляху прикривати загальну групу з тилу і правого флангу. Останнім скрізь засіку проїхав донбасівський «Хаммер» з добре озброєними бійцями. Ця машина, тримаючись на значній відстані позаду колони нашого батальйону, прикривала тил передової групи «Дніпро-1». Поки загальна група рухалася через поле до укріпленого району, ми спостерігали за шляхом. Окрім мене, Руслана Бєлоненка, Дмитра Бойка і водія «бежевого» Анатолія Супруна, з нами залишився ще боєць нашого підрозділу Богдан Зеленюк.

До початку бою залишалося декілька хвилин. Навколо панувала пригнічуюча тиша, яку порушували лише рідкі повідомлення по рації і свист вітру в оточуючій нас лісосмузі. Наші бійці з технікою пішли далеко вперед. Ми, залишившись у дороги, деякий час відчували себе п'ятим колесом у возі, не розуміючи своєї мети і призначення. Ліворуч і праворуч густі хащі лісосмуги, яку до нас, схоже, ніхто не оглядав, і взагалі незрозуміло, що за нею відбувається. Ті, хто був тут до нас, лежать, обережно складені в автомобілях у лісосмузі. Ми зі своїми машинами стоїмо на шляху і гадки не маємо, що відбувається в радіусі ста метрів навколо нас. Щоб відчувати себе більш впевнено, ми пройшлися і оглянули прилеглу лісосмугу навколо. Усе чисто. Тиша повна. Лише вітер гуляє в верхівках дерев і зарослях кущів. Намагаємось менше розмовляти і більше прислуховуватись. Іноді тишу порушують лише тріскучі голоси по рації. З радіопереговорів стає зрозуміло, що штаб не чує передову групу, а група не чує штаб. Ми дублюємо повідомлення. Я пропоную

Толіку Супруну пройтися метрів на двісті і оглянути «зеленку» попереду нас. Інші бійці залишилися охороняти машини.

По шляху рухаємось впевнено — один за одним по обидва боки шляху і вглядаємось в зелені хащі. Ніякого руху або ознак живої душі. Глибоко в лісосмугу не заходимо. Більше спираємось на слух, ніж на зір. Оглянули автомобіль ВАЗ, який стояв ліворуч від дороги метрах у двохстах від наших машин. Він не викликав будь-якого інтересу. Колеса чи то спущені, чи то прострілені. Сам автомобіль був не на ходу. Якийсь цивільний (можливо, хазяїн машини) з чорним пакетом на голові і зав'язаними руками лежав у кущах неподалік від машини, ліворуч від дороги. Було видно, що це труп. До того ж не свіжий. Переконавшись, що територія навколо чиста, повертаємось назад до своїх машин.

Раптово тишу розірвали автоматні постріли і вибухи. Розпочався бій на підступах до укріпленого району. Один з МТ-ЛБ з гарматою відразу ж розвернувся і пішов з позиції. Причому, не зрозуміло куди само. Назад на шлях через засіку він не виїжджав. Зате командир другої гармати, не без активної допомоги Антона Хорольського, проявив сміливість і заявив, що поки не вистріляє

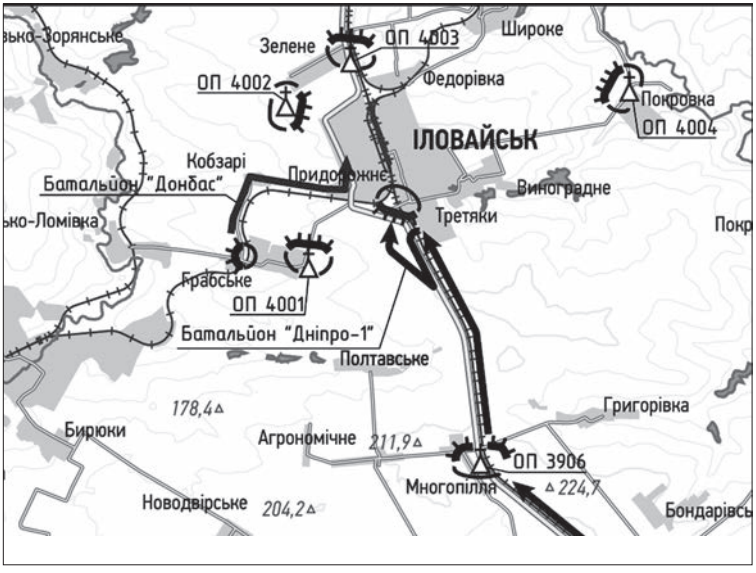

Маршрут руху бійців батальйону «Дніпро-1» 18 серпня 2014 року на Іловайськ від опорного пункту 39-06

увесь боєзапас, не покине позицію. По штурмовій групі відкрили вогонь зі стрілецької зброї, автоматичного гранатомета АГС-17, гранатометів і мінометів. Деякі бійці стверджували, що бачили і чули недалеко від себе вибухи «Градів», але, скоріш за все, вони помилилися, прийнявши часті вибухи від автоматичного гранатомета АГС-17 за «Гради». Що таке наростаюче тупотіння «Градів» ми дізнаємося трохи згодом, а на той момент більшість бійців, які вперше опинилися під обстрілом, кожен вибух вважали «Градом». Зв'язок між нами і загальною групою по рації був дуже слабким».

Доброволець батальйону «Дніпро-1» Андрій Добровольський:

«Після пішого маршу по дорозі від Многопілля до блоків перед Іловайськом заступник командира батальйону полковник В'ячеслав Петрович Печененко надав наказ повернутися на кілометр назад та обійти загороджену ділянку шляху полями ліворуч. Танк тричі здійснював постріли з гармати по бетонних блоках, але з цього нічого не вийшло. Шлях залишався загородженим, а рухатися далі без прикриття бронею танка було стрьомно. Вернулися, вийшли в поле та розтягнулися ланцюгом від однієї лісосмуги до іншої, що йшла від віадука. Таким чином пройшли одне поле. Потім повернули праворуч на друге і вже перед третім полем, де виднілися будівлі Іловайська, Петрович дав наказ усім сісти на броню. Трохи зморені побратими швидко позаймали місця на танку і БМП та рушили вперед. Я встиг заскочити з хлопцями в кузов КамАЗа, але він далеко не поїхав, бо по кабіні зацокотіли кулі і водій здав назад, прикриваючись від вогню за деревами лісосмуги. Зі старших з нами залишився Антон Хорольський. Він одразу зорієнтувався в ситуації і надав наказ розосередитися вздовж лісосмуги та не відкривати вогонь без команди. Ми спостерігали за тим, як наша перша група під обстрілом спішилася та розсипалася, займаючи позиції. За декілька хвилин почали падати міни. Було відразу зрозуміло, що то була пристрілка, тому що міни падали розрізнено метрів двісті одна від одної. Спостерігаючи побачили, як Володимир Громовий здійснив постріл з ручного протитанкового гранатомета, але вийшло то незграбно. Стріла поскакала, як коник, та вибухнула метрах у двохстах, явно не долетівши до цілі, що була приблизно в районі бетонних блоків на шляху, які ми не пройшли нещодавно перед цим. Антон дозволив мені зробити декілька пострілів

з РПГ. Ми з В'ячеславом Фокіним пішли від нашого місця спостереження лісосмугою та здійснили перший постріл у бік блоків, чим демаскували себе. Після того поруч з нами засвистали кулі. Ми залягли на землю і проповзли ще метрів п'ятдесят. З нової позиції здійснили ще один постріл з гранатомета, і кулі знов почали збивати гілки над нашими головами.

Міни падали частіше і все ближче і ближче до нашої першої групи з танком та БМП. Ми зі Славіком повернулися до вантажного КамАЗа і Антон Хорольський надав наказ відпрацювати з РПГ і в лівий бік від позицій наших бійців попереду. Як згодом стало відомо, саме там був ворожий укріпрайон з окопами, який ми штурмували на День Незалежності. Щоб виконати наказ Хохла, ми з В'ячеславом почали продиратись крізь дерева й кущі ліворуч. Аж раптом Слава вигукнув: «Лягай! Нас вже помітили!» Щойно ми залягли, як у наш бік полетіли кулі. Ми відлежались, поки свистіло над головою, та поповзли назад. Повернувшись, отримали команду не стріляти, бо Антон зв'язався з Доком, який сказав, що є поранені й усі будуть відходити. Першою поверталась БМП з пораненими, і пішки понад посадкою пробиралися наші, ледве йшов Андрій Фурса, я його оглянув та знайшов дірку між ребрами (вже у вересні дізнався, що Андрію видалили той уламок з легенів)».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Наша група прикривала шлях і вела вогонь по ворогу, який намагався зайти в тил нашим бійцям. Першим був помічений бойовик, який відкрив по нам одиночний вогонь метрів з трьохсот. Ми його ідентифікували як снайпера, оскільки стрілець порівняно близько клав біля нас кулі з достатньо великої відстані поодинокими пострілами, і відкрили по ньому відповідний вогонь. Я доповів по рації загальній групі про загрозу з правого флангу. По радіостанції у відповідь гримів голос комбата Юрія Берези: «Наказую негайно знищити снайпера і не дати йому можливості працювати в спину нашим бійцям!» Бойовик перебіг через дорогу і намагався вести вогонь, сховавшись за автомобілем ВАЗ, який ми оглядали з Толіком, але ми накрили його шквальним вогнем з автоматів і ручного кулемета.

Також ми підтримували зв'язок з Деном і підказували, з якого напрямку ведеться вогонь по загальній групі. Під вогнем штурмовий загін спромігся вийти до укріпленого району, але

утримати його не було можливості. З чотириповерхової будівлі і двох обладнаних блокпостів бойовики міцно і щільно накривали вогнем наші штурмові групи. З боку встановленого на дорозі блокпоста бойовиків і прилеглої до неї лісосмуги пролунали декілька пострілів з гранатометів. Два з них влучили в танк, але броня витримала завдяки динамічному захисту. Під час влучання пострілів у танк на його броні був Володя Тугай. Йому пощастило, оскільки він знаходився за баштою танка і вибухи не завдали йому поранень. Він бачив звідкіля вівся вогонь по танку і випустив у тому напрямку майже повний магазин зі свого автомата. Постукавши по люку башти, Володя крикнув танкістам:

— Усі цілі?

— Так. Оглушило трохи, але усе гаразд, — відповіли з танка.

— Я бачив звідки вели вогонь. Начебто замовкли, але можуть повторити. Що з машиною? Рухатися може? Стояти на місці не варто. Спалять.

— Так. Зараз мехвод прийде до тями і вирушимо. Ти підказуй, якщо щось побачиш.

Володя озирнувся навколо і помітив підозрілий рух на другому поверсі однієї з будівель.

— Ей, в танку! Будівля. Другий поверх. Відпрацюй.

Танк, розвернувши башту у вказаному напрямку, призвів влучний постріл. Потужний вибух від влучання розніс вщент вогневу позицію. Однією загрозою виявилося менше.

Командир поставив завдання — одній з груп обережно вийти до будівлі, розвідати місцезнаходження вогневих позицій бойовиків і надати можливість загальній групі захопити чотириповерхівку. Старшим у розвідників був призначений Сергій Алещенко — друже Прапор. До складу його групи входили Сергій Тафійчук, Олександр Мінаєв, Максим Лунєв, Вадим Куприков і Василь Савченко. Два облаштованих блокпости бойовиків в двохстах метрах від чотириповерхівки прикривали вогнем підходи до будівлі. Прапор по рації запросив вогневу підтримку, і БМП відпрацювала вікна третього і четвертого поверхів будівлі.

Епізод прориву до будівлі на території укріпленого району і момент загибелі Сергія Тафійчука описував безпосередній учасник тієї групи Савченко Василь. Коли група просувалася в лісосмузі у дороги перед будівлею, то старший групи Прапор наказав усім залягти в лісосмузі на узбіччі й уважно оглянутись

навколо. Олександр Мінаєв з Сергієм Тафійчуком рухалися в авангарді групи і не чули команди Прапора. Вони самостійно спробували перетнути дорогу і прорватися до сторожової будки біля шлагбаума на КПП, яка знаходилася за металевою брамою, що замикала в'їзд до будівлі. Але їм це не вдалося. Перетинаючи шлях і наближаючись до брами, Сергій голосно вигукнув: «Прапор, тут чисто! Можна рухатись далі!» І саме в цей момент розпочався обстріл. Тафійчука вразило вибухом ще на шляху, а Мінаєва поранило осколком в ногу і приголомшило за брамою перед будкою. Вже впавши на землю, Олександр відчув удар в спину. По ньому вели вогонь зверху, намагаючись добити. Куля прошила задню пластину бронежилета бійця і, вразивши шлунок, рикошетом від передньої пластини пройшла через селезінку, сечовий міхур і вийшла скрізь ліву гомілку.

Побачивши, що два бійці вже побігли до будівлі, Вася Савченко, Максим Лунєв і Вадим Куприков також рвонули слідом за ними. Група під обстрілом з боку будівлі і встановленого на шляху блокпоста перетнула шлях, на ходу ставши свідками загибелі Сергія, і сховалася за тонким бетонним парканом поблизу брами.

Що стосується загибелі Сергія, то хлопці не можуть одностайно сказати, що то був за вибух. Можливо, ВОГ від автоматичного гранатомета АГС-17 або підствольного гранатомета, який влучив прямо в район грудей. Вадим Куприков під час вибуху, який прибрав життя Сергія, біг у декількох метрах від Тафійчука і був відкинутий вбік вибуховою хвилею. При цьому його бронежилет був посічений дрібними алюмінієвими осколками і від вибуху загорілися заряди до РПГ, які Вадим ніс у ранці за спиною. Від того вибуху також кинуло по різні боки Максима Лунєва, Сергія Алещенка і Василя Савченка. Бійці після того, як опритомніли, згуртувались під парканом, який більш-менш прикривав їх від вогню. Переважну частину групи контузило, і знадобився деякий час, щоб бійці отямилися від цього вибуху. Підбігши на допомогу Вадиму Куприкову, Сергій Алещенко встиг допомогти Вадиму скинути палаючий ранець з набоями до гранатомета і відкинути його подалі в лісосмугу.

На узбіччі залишилося лежати відкинуте вибухом тіло Сергія Тафійчука. Свідки смертельного поранення Сергія були впевнені в тому, що допомогти товаришу вони вже нічим не зможуть. Окрім того, до нього неможливо було дістатися через шалений вогонь з вікон будівлі і ворожого блокпоста.

Єдиний, хто спромігся під обстрілом дістатися Тафійчука й оглянути його, був Сергій Алещенко. Діставшись під обстрілом до Тафійчука, він особисто переконався, що Сергій загинув. У Сергія було обгоріле попереду усе тіло і була відсутня плоть на правій руці. Також від голови практично нічого не залишилося, окрім нижньої щелепи. Побачивши, що нічим допомогти товаришу він вже не в змозі, Сергій витяг з його розгрузки магазини з набоями і відійшов до паркану, за яким прикривалися від вогню інші бійці його групи.

Один з бійців побачив озброєного бойовика, який знаходився за парканом біля шлагбаума, і встиг вигукнути, щоб той кинув зброю, але у відповідь бойовик вскинув автомат. Вистрелити бойовик не встиг. Його в декілька стволів зняли Василь Савченко, стрілявший поміж плит паркану, а також двоє бійців з групи, яка опинилася під парканом. Труп цього бойовика так і залишився лежати поблизу шлагбаума. Я бачив його через декілька днів після захвату цього укріпленого району з боку міста.

Прапор зрозумів, що прорватися до будівлі не вийде. З металевих воріт, ховаючись від вогню, виповз поранений Олександр Мінаєв, і Вадим Куприков пробував зупинити кров з його ран. Деякий час група намагалася укріпитися біля тонкого бетонного паркану, розраховуючи після відпрацювання будівлі з БМП

Загиблі 18 серпня 2014 року в Іловайську бійці батальйону «Дніпро-1»

і надання першої допомоги Мінаєву штурмувати перший поверх. Зайнявши позиції в чотириповерхівці, бойовики вперто чинили спротив, незважаючи на те, що наша БМП з-за лісосмуги продовжувала відпрацьовувати вікна будівлі. Після того як по бетонному паркану, попід яким залягли наші бійці, стали бити з гранатометів, бійці були змушені відійти від нього. Підхопивши пораненого Мінаєва, Куприков, Лунєв і Савченко під прикриттям вогню з БМП перетнули шлях і сховалися в лісосмузі. Прапор ще запросив БМП відпрацювати і другий поверх для прикриття відходу групи.

Олександр Мінаєв своїм життям завдячує Антону Хорольському, який переконав танкистів виїхати за пораненим Олександром до шляху. Хохол з Петром Клоковим і іншими бійцями завантажили пораненого товариша на броню і вивезли його в безпечне місце, чим, без жодного сумніву, врятували йому життя.

Одночасно з цими подіями по загальній групі здійснювався обстріл зі стрілецької зброї, автоматичного станкового гранатомета АГС-17 і міномета. Тоді мені здавалося, що бій точиться нескінченно довго. Стрілянина і вибухи не припинялись ні на мить. Слухаючи безперервну стрілянину і вибухи, я дуже переймався, що у бійців скінчиться боєкомплект, а підвезти його не було ніякої можливості. Як з'ясувалося згодом, кожен боєць використав не більше одного магазина з набоями. В переважній більшості вогонь вели бойовики. Для утримання позиції необхідна була підтримка загальних сил, а вони не могли підійти з причини перекриття шляху бетонними блоками. Інженерна техніка, яку надіслали для розчищення дороги, була обстріляна з мінометів і не змогла визволити прохід. Спробу розчистити бульдозером шлях від бетонних блоків ми спостерігали особисто, оскільки боєць Іван Крим, що прибув у супроводі бульдозера, переказав нам наказ Берези забезпечити прикриття і охорону бульдозера, поки він буде виконувати розчищення дороги.

Залишивши свої машини, ми висунулися з бульдозером по шляху до блоків, але з лісосмуги в тил нашим бійцям намагалися зайти «сепари», і ми, ті що залишилися на шляху, відсікали їх вогнем. Ми були змушені разом з бульдозером повернутися до машин. Боєць «Правого сектору» Руслан Бєлоненко залишався в «Халку» і спостерігав з броньованого мікроавтобуса. Іноді він вистрибував з машини, щоб вести вогонь. Анатолій Супрун і Богдан Зеленюк, сховавшись поблизу машин, теж вели вогонь

Інструктори батальйону «Дніпро-1» Олег Латашинський і Микола Криворотько

з АК і РПК. Дмитро Бойко біля пікапа також відпрацьовував лісосмугу, де був помічений підозрілий рух.

Я мав необачність зарядити свої магазини замість трасуючих набоїв набоями для безшумної стрільби. Зовні маркування на них було дуже схоже, але різниця полягала в міцності порохового заряду. Використання цих набоїв без глушника ПБС-1 з шайбою через малу порохову навіску призводило до того, що затворну раму не відводило до упору в крайнє заднє положення. Гільза просто залишалася в патроннику і доводилося постійно вручну пересмикувати затвор.

В умовах, коли окремі групи бойовиків здійснювали обстріл шляху і до них приєдналася робота міномета, про розчистку шляху і мови не мало бути. Бульдозер було вирішено повернути назад. До того ж вже надійшло повідомлення по рації, що загальна група також повертається і вимагає надати допомогу в терміновій евакуації поранених.

Потрібно надати належне Руслану Бєлоненко, що перебував з нами в «Халку». Зір у нього — дай Боже кожному. Він першим виглядав «сепарів», які підкрадалися до шляху, і підказував, куди

потрібно спрямувати вогонь. Коли я надав йому ще і бінокль, то це ще більше полегшило нам задачу. За півтори години бою стало зрозуміло, що утримати зайняту позицію не вийде. Радіостанція розривалася повідомленнями про перші втрати і необхідність підтримки. Нам було очевидно, що підкріплення підійти не зможе, а до того моменту в нас вже був один «двохсотий» і дев'ять «трьохсотих», в тому числі, один дуже важкий.

Це був наш перший реальний бойовий досвід. Коли по штурмовій групі відкрили вогонь з мінномета, мало хто був до цього готовий. Більш досвідчені товариші майже відразу вжалися в землю, надаючи приклад для інших. Під час цього мінометного обстрілу Рома Харченко отримав тяжке осколкове поранення в шию. Схоже, Роман не встиг залягти на землю і був поранений. Один з поранених в ногу бійців, а також Влад Безпалько і Павло Рудич допомогли завантажити Романа на броню БМП для евакуації. Група почала організований відхід. Прикриття відходу групи здійснював танк і бойова машина піхоти. При цьому в башту танка попав ВОГ від автоматичного станкового гранатомета або, як де кому здалося, міна. Також по корпусу влучило декілька пострілів з РПГ. Під час обстрілу танка на ньому за баштою знаходився Володимир Тугай. Лише диво врятувало його від осколків. Після цього танкісти допомогли евакуювати перших поранених і повернулися з Антоном Хорольським за Мінаєвим і групою Алещенко».

Командир першої роти батальйону «Дніпро-1» Олександр Гостіщев (Док):

«Уранці 18 серпня 2014 року нам було поставлене завдання увійти максимально далі в місто Іловайськ і зайняти ворожі укріплені позиції. Коли ми майже одночасно з батальйоном «Донбас» з різних боків почали атаку, укріплений район, який був у нас попереду, повинні були накрити нашою артилерією з опорного пункту 39-06. Після знищення укріплення бойовиків артилерією ми повинні були рухатись далі. На нараді нам повідомили, що ніхто не знає про те, що відбувається на укріплених ворожих позиціях і де саме вони знаходяться. Врешті-решт, ми мали вийти на зустріч бійцям батальйону «Донбас» і з'єднатися з ними, але наша артилерія так і не почала працювати. Вийшло все навпаки — ми потрапили під ворожі міномети. Як з'ясувалося пізніше, про цей укріпрайон командування добре все знало».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Першою з пораненими і вцілілими бійцями на засіку вийшла бойова машина піхоти. Мені в «Халк» затягли ще живого Романа Харченка. Він був притомним, і бійці намагалися притиснути тампоном засипану кровоспинним порошком рану на його шиї. З машини Романа виносили вже непритомним. Це був перший випадок, коли я бачив на власні очі, як помирає людина. Тоді версією його загибелі було пошкодження шийної артерії, але зараз мені здається, що це не зовсім так. Я не лікар і не можу стверджувати стовідсотково, але якби Роману пошкодило артерію, то він загинув би за кілька хвилин. Його вивезли після бою, який тривав близько тридцяти хвилин, і він все ще був живий. Хрипів, стогнав, але був живий. Останні конвульсії, схожі на те, нібито людина задихається, були вже в «Халку» на шляху до лікарів, до яких я його домчав майже за дві хвилини. Коли з «Халка» винесли Романа, медики намагалися повернути його до життя, але усі їх зусилля були марними. Згодом з'ясувалося, що смерть Романа викликав осколок, який перебив йому шийний хребет. Усі наступні смерті вже не призводили на мене такого сильного враження, як загибель Романа Харченка. Накривши Романа білим простирадлом, санітари продовжили надавати допомогу іншим пораненим.

У цей момент до мене підбіг наш інструктор з вогневої підготовки Олег Латашинський. В результаті легкого поранення і контузії він був дуже збуджений і кричав, що потрібно знову повернутися на місце евакуації, тому що там танк і на ньому багато поранених.

«Халк» стояв розгорнутим у протилежний бік від місця евакуації, і ми вирішили не витрачати час на розворот. Олег вскочив за кермо найближчого пікапа «Nissan», а я стрибнув на переднє пасажирське сидіння, і ми помчали до місця евакуації. Олег впевнено вів автівку, а я, висунувши у відчинене вікно автомат, вдивлявся в «зеленку» по правому борту. За дві хвилини руху Олег намагався розповісти мені про те, як він отримав легке поранення.

Коли ми дісталися вже знайомої засіки в лісосмузі, на дорогу виїхав розірваний танк з нашими бійцями на броні. По боках танка були дуже помітні сліди влучання з гранатомета. Ми допомогли пораненим завантажитись на борт пікапа, після чого поспіхом повернулися до позиції опорного пункту 39-06, де прямо на узбіччі медики надавали допомогу пораненим бійцям. Санітарів було вкрай мало і тому ми допомагали їм чим могли. Вцілілі

бійці своїми ножами зрізали мотузки бронежилетів і розгрузок поранених товаришів, а також розрізали форму пораненим побратимам для накладення пов'язок і джгутів. Діставали з аптечок кровоспинні порошки і засипали ними рани товаришів. Одночасно з цим приймали у поранених бійців зброю і залишившийся боєкомплект».

У цьому нашому першому бою були поранені Сергій Шавло, Дмитро Руденко, Євген Макогон, Олександр Мінаєв, Андрій Фурса і ще декілька бійців. Важку контузію отримав Олександр Малиш. Легкі поранення — наш інструктор Олег Латашинський, якого зачепило осколком у сідницю і трохи контузило, і Микола Криворотько, отримавший осколкове поранення лівого передпліччя. Миколі також осколком подряпало щоку.

Після першої невдалої спроби увійти в Іловайськ ми повернулися до Старобешівської лікарні. Наш екіпаж був відряджений з декількома пораненими, серед яких був і мужній навідник танка, який рухався в голові загону і потім прикривав його відхід. Хлопець отримав контузію від влучання декількох зарядів гранатомета по танку, але тримався і ще намагався жартувати. Загальна частина батальйону підтягнулася до лікарні трохи згодом. Лікарі Старобешівської лікарні працювали, не опускаючи рук. Бійці допомагали медикам переносити поранених з машин в операційну. Тоді я вперше побачив результат важкої контузії. Сашко Малиш майже не давав собі ради, де знаходиться, і погано орієнтувався в часі і просторі. Він майже повсякчас сидів на кушетці, охопивши голову обома руками, і мотав головою в різні боки, скаржучись на нестерпний головний біль. Іноді він підводився на ноги і намагався кудись рухатись, не відпускаючи руками голови і не дивлячись, куди саме рухається. Павло Рудич допомагав Сашкові посісти знов на кушетку і спостерігав, щоб він ні об що не вдарився.

Один з лікарів під час огляду одного з наших поранених виказав думку, що боєць був поранений своїми. Автоматна куля калібру 7,62 влучила в ногу ззаду. Схоже, звичайна статистика втрат і поранень від дружнього вогню, яка спостерігається під час будь-яких війн і збройних конфліктів, не оминула і наш перший бій.

Поранених, після надання першої невідкладної допомоги, майже відразу увозили до Маріуполя і звідти гелікоптером доставляли в Дніпропетровськ.

Після того першого бою наші ряди помітно порідшали. Наш комбат вишикував бійців, що залишились, у дворі Старобешівської лікарні і привітав нас з бойовим хрещенням. Ми пом'янули своїх загиблих побратимів хвилиною мовчання. Вже тоді почали з'являтися перші ознаки того, що не усі готові до реальної війни. Більшість бійців, хоч і розуміли, що у керівництва нема достатнього бойового досвіду, але були готові рухатися в бій. Можливо, надмірні емоції деяких бійців були обґрунтовані, але були і такі, хто підпав істериці і відверто панікував сам і сіяв паніку навколо.

Пригнічувала ще та обставина, що на полі бою залишилося тіло нашого бійця Сергія Тафійчука, яке хлопці тоді не змогли забрати з собою. Інші бійці намагалися тримати себе в руках і заспокоювали більш емоційних товаришів. Але усі були одностайно переконані в тому, що подібні операції потрібно ретельніше готувати і використовувати більш належне озброєння. Усі ми тоді були під сильним впливом перших бойових відчуттів. На щастя, емоції потроху вгамувалися і здоровий глузд переважив. Після шикування і хвилини мовчання за побратимами була організована охорона периметра лікарні, і батальйон розташувався на відпочинок.

Бій 18 серпня 2014 року був для нас справжнім бойовим хрещенням. Зранку до нас прибуло підкріплення у вигляді трьох автоматичних станкових гранатометів АГС-17, які було встановлено в кузовах трьох пікапів «Nissan».

На перший АГС був призначений Володимир Тугай. На другий — Володимир Громовий і Андрій Добровольський, а на третій — Петро Клоков.

Як і усі серпневі ночі 2014 року, ця ніч була дуже холодною. Місце для відпочинку особового складу було виділено в підвалі лікарні. Деякі бійці розташувались в коридорах і кабінетах, а дехто вирішив провести ніч прямо в автомобілях. Однак холодно було усюди.

На той час в Старобешевому не було проблем з електропостачанням, і я поставив на ніч заряджатися свою радіостанцію і телефон, який постійно використовував для фото- і відеозйомки. Згодом ці фото і відео дуже допомогли мені в ілюстрації цієї книжки і відновленні в пам'яті подій, які відбувалися з нами в Іловайську.

19 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

Підполковник Андрій Свєтлінський — офіцер 1-ї батальйонно-тактичної групи 93-ї бригади:

«У липні 2014 року 1-й механізований батальйон 93-ї ОМБр, яким я тоді командував, вийшов з Луганської області до пункту постійної дислокації на переформування. Нас доукомплектували, після чого командування наказало 1-й батальйонно-тактичній групі (1-ша БТГр) 93-ї бригади вирушити в район Іловайська в зв'язку з ускладненням ситуації.

До складу 1-ї БТГр 93-ї бригади увійшли: перша механізована рота, гранатометний взвод, протитанковий взвод, зенітний ракетний взвод ЗУ-23, зенітний ракетний взвод ПЗРК, взвод зв'язку, взвод снайперів, танковий взвод, інженерно-саперний взвод, взвод матеріального забезпечення, взвод технічного забезпечення і медичний пункт. 19 серпня 2014 року наша батальйонно-тактична група вирушила в район виконання бойового завдання».

- **Спільна операція по звільненю міста Іловайськ силами добровольчих батальйонів «Донбас», «Азов», «Шахтарськ» і «Дніпро-1»**
- **Спроба увійти в Іловайськ з південного і східного напрямку батальнонів «Азов», «Шахтарськ» і «Дніпро-1»**
- **Підготовка зведеної групи батальйонів «Шахтарськ», «Дніпро-1» і «Азов» до штурму східної частини Іловайська**

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Уранці 19 серпня 2014 року на подвір'ї Старобешівської лікарні командир батальйону «Дніпро-1» Береза Юрій Микола-

йович оголосив шикування і підготовку до другої спроби увійти в місто Іловайськ. Серед бійців знов почулися суперечки і вигуки про те, що без прикриття бронею будь-який штурм буде самогубством. Після учорашнього бою усі бачили, що трапилося з танчиком, який нас супроводжував, і в якому він був стані. Бійці вважали, що бойова машина вже не буде приймати участь в операції. Комбат пообіцяв, що прикриття бронею обов'язково буде, і сперечання відразу припинилися. Після чого ми знову вирушили зі Старобешевого до опорного пункту 39-06.

Коли ми дісталися вже знайомим шляхом через опорний пункт бійців 39-го БТрО поблизу Кутейниковського зерносховища до розташування штабу генерала Руслана Хомчака, водіям наказали розташувати автомобілі на узбіччі праворуч від дороги, а особовому складу очікувати подальших вказівок і наказів. Керівників підрозділів запросили на загальну нараду. Після наради до «Халка» повернувся Денис Томілович з мапою Іловайська. Він розклав її на капоті «Халка» і запросив нас усіх наблизитися. На мапі було зображено селище Виноградне, розташоване східніше міста і східна частина міста Іловайськ, яка складалася в переважній більшості з приватного сектору. Ден пояснив, що був розроблений новий план по зачистці міста. З західного боку батальйон «Донбас» увійшов у місто і зайняв декілька важливих позицій. Наше завдання полягало в тому, щоб увійти в місто зі східного боку через селище Виноградне і, зачистивши приватний сектор, поєднатися з бійцями «Донбасу» в центрі міста. Ми мали одночасно почати тиснути на противника з обох боків і таким чином звільнити місто від бойовиків. План виглядав цілком зрозумілим і простим.

До початку виступу залишалося ще трохи часу. Ми очікували бійців інших підрозділів, які мали вирушати разом з нами і трохи запізнювались. Перед «Халком» припаркувався один з наших сірих пікапів «Nissan», кузов якого був заповнений ящиками з набоями. Бійцям наказали допомогти розвантажити машину. В кузові, окрім ящиків з набоями, також була гвинтівка СВД без оптичного приладу і кулемет ПКМ. До нас наблизився наш командир батальйону Юрій Миколайович Береза і спитав, чи вміє хтось користуватися подібною зброєю? Снайперську гвинтівку взяв Микола Курносенко, а кулемет залишився при штабі. Кулемет — річ беззаперечно корисна, але ніхто не хотів тягати його з собою з причини важкої ваги. А ті, хто бажали його взяти, не могли їм користуватися. Тоді комбат вирішив, що раз так, то ПКМ залишиться при ньому.

Розірваний на шматки танк на шляху від Многопілля до Покровки

Загальна група, яка мала здійснювати в той день наступ на Іловайськ зі східного боку, складалася з бійців нашого батальйону, групи розвідки батальйону «Азов» і групи батальйону «Шахтарськ». Усього нас було близько півтори сотні бійців. Коли увесь транспорт був зібраний в колону, ми вирушили в напрямку селища Покровка. На перехресті поблизу великого хреста, який означав в'їзд в передмістя Іловайська, ми повернули праворуч і проїхали залізничний переїзд. За переїздом дорога проходила поміж двох лісосмуг, які тягнулися вздовж залізничного шляху. Поблизу лісосмуг стояв підбитий танк. Точніше, навіть не підбитий, а якийсь пошматований на окремі частини.

Значно пізніше про цей танк стало відомо від очевидців, що 7 серпня 2014 року ця бойова машина поверталася з бою і була атакована з гранатомета. На щастя, постріл не влучив по танку, але механік перетягнув ручку і на задньому ходу танк потрапив на свій же мінний шлагбаум. Пост, який стежив за шлагбаумом, проґавив появу танка і не відтягнув вчасно мінну загорожу зі шляху. Танк наїхав на першу міну і підірвався. Саме

в той момент екіпаж встиг залишити палаючий танк і відбігти на безпечну відстань. Потім сталася детонація боєкомплекту і підрив ще чотирнадцяти протитанкових мін ТМ-62... Той хто знайомий з тактико-технічними характеристиками цих мін, може собі уявити, що собою являв вибух п'ятнадцяти таких мін і підрив майже повного боєкомплекту танка. В результаті цього вибуху танк виглядав так, нібито його просто пошматували на окремі частини і розкидали в радіусі тридцяти метрів. Гусениці були розірвані і частина їх разом з баштою валялися окремо метрах в тридцяти від розірваної і спаленої бойової машини. Деякі великі рештки колес і гусениць висіли високо на дереві. На місці вибуху залишилися лише окремі рештки передньої частини танка.

Обережно обминувши ці рештки згорілої техніки, ми потрапили на якусь дорогу, а потім повернули з неї на ґрунтовий шлях. Петляючи ґрунтовими шляхами і здіймаючи густі хмари пиляки, наша колона вийшла до опорного пункту 40-04 40-го БТрО поблизу селища Покровка».

Опорний пункт у цьому селищі знаходився далі від основних сил, ніж інші опорні пункти. Територію поміж 40-04 і найближчім опорним пунктом 39-06 майже ніхто не контролював. Єдине, в чому була перевага цього опорного пункту, — достатньо велика кількість бійців, які розташовувались на декількох позиціях. Одна на висоті на околиці села, друга поблизу ферми, а третя займала позицію на одному з териконів. Загальна кількість особового складу, до якого входили бійці батальйону «Кривбас», 17-ї танкової і 51-ї механізованої бригади, складала близько ста бійців.

Опорний пункт займав стратегічно важливу висоту, з якої на багато кілометрів відмінно проглядалась місцевість на підступах до Іловайська зі східного боку. Там наша група визначилася з подальшим маршрутом і порядком руху. Бійці батальйону «Кривбас» і 51-ї окремої механізованої бригади, які утримували опорний пункт, розповідали, що пост постійно піддається обстрілам. Ходили чутки, що до Іловайська готується прорив російського підкріплення з танками на цьому напрямку. Опорний пункт, на момент нашого перебування 19 серпня 2014 року, був укріплений, якщо не зраджує

пам'ять, двома бойовими машинами піхоти й одним танком. Визначивши подальший порядок руху, командири наших груп ставили завдання своїм підрозділам.

У цей час я позбирав порожні пляшки в салоні свого залізного коня і сходив до колодязя за водою. Водичка в колодязі була дуже прохолодною і, як тоді здалося, дуже смачною. Вдень було достатньо спекотно і постійно хотілося пити. Поповнити запас води не завжди було можливо і тому колодязь в Покровці був як раз дуже вчасним.

■ Бойові дії батальйонів «Дніпро-1», «Азов» і «Шахтарськ» на східній околиці Іловайська

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Поповнивши запаси води і вишукувавшись в похідний порядок, близько 14:50 за місцевим часом, наш загін вирушив в напрямку селища Виноградне. На опорному пункті залишили невелику групу бійців «Дніпра-1» для посилення позиції на час зачистки Виноградного. Коли ми рухалися вулицями Покровки, мені здалося, що селище наполовину вимерло. Бездоріжжя і зруйновані обстрілами хати виглядали пригнічуюче. З віконних пройомів деяких спорожнілих хат нам напутливо махали руками бійці, які залишались на опорному пункті 40-04. Перший раз усі

Екіпаж «Халка» прикриває тил загальної групи на околиці Виноградного. 19 серпня 2014 року

підбадьорилися і спішилися з машин на підході до великого поля. Зненацька, невідомо звідки, почалася стрілянина з автоматичної стрілецької зброї.

Обдивившись навколо і переконавшись, що ніякої небезпеки немає, зведена група вирушила далі. Було вирішено не рухатись по шляху до північної околиці Виноградного, а перетнути поле і зайти в селище з південного боку. Проходячи через поле перед селищем, помітили роботу ворожих мінометів, але вони били не влучно. Пристрілювалися.

Щойно почулися перші постріли з міномета, походна колона зупинилася прямо серед поля для того, щоб визначити розташування міномета. Наші пікапи «Nissan» з автоматичними гранатометами в кузовах розгорнулися в напрямку ймовірного розташування ворожих мінометників. Поле поросло високою травою і було труднопрохідним для легкових автівок. Саме

19 серпня 2014 року. Околиця Виноградного. Командир 1-го взводу 1-ї роти батальйону «Дніпро-1» Денис Томілович

тому автівку Дмитра Будима, навантажену боєкомплектом, прийшлося залишити на ґрунтовому шляху на межі поля. Бійці, залишивши машину Дмитра, продовжили рух пішки. Довго затримуватися на відкритій місцевості ми не стали. Міномет бив здалеку і дістати його з АГС-17 не уявлялося можливим. Взагалі-то практика показувала, що під час руху на відкритій місцевості неможна зупинятися довше двадцяти хвилин. Інакше гарантовано потрапиш спочатку під не влучний, а згодом і цілком жорсткий обстріл. Науку ведення бойових дій з нас мало хто вивчав, але суворий шлях війни навчає достатньо швидко. Це не якісь навчання на полігоні, за які можна отримати догану або погану оцінку. Тут ціна питання — власне життя. Саме тому всі намагаються дуже уважно спостерігати і переймати досвід на відмінно».

Доброволець Дмитро Корчинський:

«19 серпня 2014 року батальйон «Шахтарськ» було розділено на дві групи. Однією керував Руслан Оніщенко, а другою я. Моя група просунулася до залізничного накопичувача з південного боку Іловайська, де вступила в бій. Під час цього бою було поранено кілька чоловік. Друже Фін смертельно. В нашій групі був білий банківський броньовик, яким ми вивозили поранених (білий «Фольксваген Т-5»). Потім я намагався коригувати артилерію по позиції «сепарів», з якими ми перестрілювалися, але тоді ще наші міномети працювали погано.

Потім Гримчак *(Прим. автора: можливо, мається на увазі генерал Хомчак)* скомандував відійти. Під час цього бою нами був захоплений полонений, якого ми передали до штабу. За решту втрат ворога сказати важко, бо не було можливості порахувати. Один з поранених в цьому бою був мій син Данило».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Попереду колони рухався танк, три наших взводи і розвідники батальйонів «Азов» і «Шахтарськ». Ми на «Халку» з «бежевим» і одним пікапом «Nissan» під загальним керівництвом Томіловича прикривали загальну групу з тилу. На околиці Виноградного (невеличке дачне селище в півтора кілометрах південно-східніше Іловайська, яке практично впритул прилягало до міста) розташовувалась достатньо велика промислова зона, яка складалася з декількох ангарів, складських приміщень

і господарських будівель. Зведена група увійшла через цю промислову зону в Виноградне і почала зачистку селища. Для цього загін розділився на декілька окремих груп, які висунулися по паралельним вулицям селища в напрямку міста, перевіряючи під час руху приватні будинки і подвір'я.

Екіпажам «Халка», «бежевого» й одного з сірих пікапів «Nissan», за кермом якого був командир другої роти Максим Сидоренко, було наказано залишатися на території зруйнованої промислової зони на виїзді з селища, щоб прикривати передові групи зачистки і контролювати цей сектор. Головним групи був призначений Денис Томілович. Ми ще раз уважно оглянули територію промислової зони і прилеглі до неї подвір'я і будинки. Наслідки нещодавнього обстрілу «Градами» цієї території було важко не помітити. Повсюди з землі й асфальту стирчали труби вибухнувших і не вибухнувших ракет. Я ще пожартував над Миколою Курносенком, який стверджував, що бійці збирають осколки реактивних снарядів як обереги, які нібито приносять удачу. Микола виготовляв з цих осколків і залишків ракет дуже якісні ножі і вважав їх оберегами: «Коля казав, що осколки «Градів» приносять удачу? Може, завантажити йому повний «Халк» цього «щастя»? Нехай потім виробляє з них свої ножі».

Трохи далі від промислової зони на шляху стояв спалений автомобіль «Жигулі», поблизу якого лежало два здихаючих гусаки. Трохи далі праворуч від дороги розташовувалась зруйнована вагова. Було видно, що зовсім нещодавно тут добре попрацювали «Гради». Десь північніше Виноградного були чутні виходи мінометів і автоматичних гранатометів. Вибухи гриміли за полем, яке ми щойно проходили перед входом у селище».

Офіцер батальйону «Азов» Єременко Юрій Миколайович:

«Уранці 19.08.2014 2-га сотня в кількості 40 чоловік на чолі з командиром Гуманістом рушила на Іловайськ. Я і Душман пішли в складі підрозділу як «військові радники». Наша розвідка весь цей час працювала поблизу Іловайська. Батальйон «Азов» разом з «Дніпром-1» пішли на Іловайськ від блокпоста 40-04 в селищі Покровка. Нас посилили танком і БМП-2. Зачистивши гусячу ферму, ми вирушили на селище Виноградне. Зачистивши Виноградне зайшли в Іловайськ. Нам необхідно було дістатися до вулиці

Мартинова і взяти лінію розмежування на розі вулиць Мартинова і Гвардійської. На в'їзді в Іловайськ у БМП-2 раптово потекла солярка з бака і бойова машина піхоти була змушена повернутися назад до опорного пункту 40-04. Так вийшло, що ми зайшли в тил блокпоста, який в той момент штурмував батальйон «Шахтарськ». Узгодивши дії з «Шахтарськом», ми підтримали його з тилу вогнем. В цей час противник на іншому березі ставка почав розгортати міномет. Його нібито відігнали декількома залпами нашої артилерії з 39-06, але, як виявилося, ненадовго. Противник став обстрілювати нас з мінометa. Коли танк просувався по вулиці Гвардійській, у нього відмовила гармата, і танк також повернувся на блокпост 40-04. Ми залишилися без підтримки техніки, але поставлене завдання ми виконали і закріпилися на зазначених позиціях. Противник підвозив на свій блокпост біля цвинтаря припаси на жовтому вантажному автомобілі з написом «Аварійна служба газу». Ми намагалися його знищити, але у нас це не вийшло. Потім на нас вийшла група противника по вулиці Гвардійській, і ми обстріляли її. Результатом сутички стало те, що противник відступив. Далі ми стали чекати батальйон «Дніпро-1», але «Дніпро-1» вступив в бій і затримувався. Ми намагалися з'ясувати, де саме знаходиться «Дніпро-1». Славутич (*Прим. автора: такий позивний мав заступник командира батальйону «Дніпро-1» В'ячеслав Петрович Печененко, який постійно керував батальйоном під час бойових дій.*) повідомив, що він в районі вулиці Донецької. Згідно з картою, це було в кварталі від нас. Ми взяли перехрестя вулиць Мартинова—Донецька, але «Дніпра-1» там не було. Знову зв'язалися зі Славутичем і він повідомив, що знаходиться в районі двоповерхових будинків. Жодного такого будинку в нашому секторі не було видно. На вулиці Донецькій з'явився невідомий БРДМ у жовтому камуфляжі. Зв'язалися зі Славутичем і, встановивши, що це не їхня машина, знищили БРДМ з РПГ-7».

Боєць батальйону «Азов» друже Гуманіст:

«Було таке. Значить два гранатометники, один з яких друже Білорус пішли у розвідку. Поблизу церкви побачили БРДМ. Доповіли, що він без розпізнавальних знаків. Не наш. Їм сказали (дослівно): «Ну тоді в'@біть його». Ті з двох пострілів його і спалили. Оскільки до того місця було достатньо далеченько, туди ніхто не підходив і не перевіряв, чи живі в тому БРДМі, чи ні. Тим більш, що там навколо «сепари» почали стріляти».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Групи зачистки проходили вулицю за вулицею. Квартал за кварталом. Декілька разів були обстріляні з приватних будинків. Іноді потрапляли під мінометний обстріл. У таких випадках відслідковували позицію міномета і переказували координати для артилеристів. Коли загальна група достатньо далеко заглибилася в селище, нам було наказано підтягнутися ближче до загального загону. Не поспішаючи, ми почали рухатися на звук нашого танчика, посвист турбіни якого було чутно десь за два квартали від нас. Дехто з місцевих мешканців знаходилися на своїх подвір'ях. Зустрічали привітно. Пригощали водою, яблуками і виноградом. Ми попереджали людей про заходи безпеки і переконували не залишатися в будинках, а ще краще сховатися в погребі, поки не закінчиться зачистка.

Відчуття були тоді не з приємних. З одного боку, зустрічалися відверті і щирі люди, які пригощали нас фруктами, а з іншого, іноді здійснювався обстріл зі стрілецької зброї з деяких будинків. Кожен раз, спостерігаючи цивільних, важко було зрозуміти чого від них можна очікувати. В будь якому випадку кожен раз ми першими йшли на контакт з цивільним населенням і попереджали про можливу небезпеку і радили сховатися на деякий час в безпечному місці. Перевіривши декілька кварталів, вийшли на вулицю, на якій стояв наш танчик і під парканами розташувались бійці другої роти під керівництвом Миколи Криворотька. Бійці дісталися до цього перехрестя і зупинилися, оскільки по ним почав працювати стрілець з якоїсь будівлі. Танк чекав цілевказівки і дозволу на відкриття вогню, а бійці намагалися визначити вогневу позицію стрільця. Здається, в одному з будинків був помічений спалах від пострілу і вперед висунувся пікап з автоматичним гранатометом в кузові. АГС відпрацював підозрілий двоповерховий будинок з червоної цегли, з горища якого помітили спалахи пострілів. Після цього по будинку ще відпрацював танк.

На шляху від центру міста був помічений вантажний автомобіль аварійної служби газу, який рухався на великій швидкості. Танкісти по рації запросили дозволу відкрити по ньому вогонь, поки чекали на відповідь, вантажівка раптово розвернулася і помчала знов до центру міста.

Нам була надана команда переміститися від цієї групи до іншої, яка заходила південніше. Прибувши на місце, ми побачили,

що загальна частина цієї групи розташувалась вздовж однієї з вулиць, а розвідники продивлялися і перевіряли подвір'я трохи далі за перехрестям. Очікування тривало близько півгодини, після чого загальна група пішла слідом за розвідниками, а нам знов наказали утримувати цю частину вулиці і найближче перехрестя. Це перехрестя вулиць Совхозної і Федоренка вже було в межах міста Іловайська. Іноді попереду були чутні звуки пострілів з автоматів і танка. Раптом ми почули виходи мінометів і посвист у повітрі. Після чого в межах нашого кварталу почали вибухати міни.

Ми припали до землі вздовж парканів і продовжили спостерігати за вулицею і перехрестям. Лежачи на землі і спостерігаючи, як на вулиці і в найближчих подвір'ях вибухають міни, особливої небезпеки ми не відчували, оскільки нікого поки що не зачепило і не було криків і стогонів поранених. Найбільшою проблемою особисто для себе в той час я вважав не впасти в собаче лайно, якого було чимало біля подвір'я. Саме тому, мабуть, обстріл уявлявся якоюсь безпечною забавою. Поруч з нами бігав великий пес, що з'явився з сусіднього подвір'я, і з зацікавленістю обнюхував бійців на землі. Лише під час вибухів він перелякано здригався, але потім знов безтурботно крутився навколо нас до наступного вибуху. Окрім спостереження за тим, куди прилітають міни, доводилося ще звертати увагу на рух у найближчих подвір'ях і будинках. Хтозна, з якого вікна або двору може розпочатися вогонь в наш бік?

Згадуючи ті дні, не можу промовчати про те, на якій тільки купі металобрухту доводилося воювати нашим танкістам, механікам БМП і водіям іншої техніки! Усі ці ржаві і застарілі корита, які, вже давно відпрацювавши належний їм термін, постійно перегрівалися на маршах, доволі часто в них щось клинило і виходило з ладу в самий слушний момент. Те саме сталося і з нашим танчиком, у якого заклинило гармату, і він був змушений повернутися на опорний пункт 40-04. Проїжджаючи повз нас по вулиці, він ненадовго зупинився. Механік танка трохи розгубився в схожих одна на одну вулицях приватного сектору і просив підказати йому зворотний шлях до Покровки. Олег Бірюк через гул двигуна танка невірно зрозумів команду Томіловича. Йому слід було посісти на броню і супроводити танк до виїзду з селища Виноградне, після чого показати шлях танку до промислової зони і повернутися назад, а він поїхав разом з ним

до опорного пункту 40-го БТрО в Покровку. До цього моменту передова група вперлася в укріплені позиції бойовиків поблизу якоїсь будівлі, схожої на церкву. Без прикриття броні просування вперед зупинилося. З боку центральної частини Іловайська знов запрацював 88-міліметровий міномет.

Ми на той момент ще залишалися спостерігати за перехрестям вулиць Совхозної і Федоренка. За кілька хвилин після закінчення мінометного обстрілу до нас на позашляховику під'їхав якийсь командир від одного з суміжних добровольчих підрозділів. Як з'ясувалося згодом, це був командир середньої ланки батальйону «Азов» друже Дикий. Оглянувши перехрестя, він звернувся до Дена:

— Чому не рухаєтеся далі?

Томілович пояснив:

— Наказом заступника командира батальйону здійснюємо прикриття тилу загальної групи. Просування вперед поки що призупинилося, можливо, з причини того, що щойно припинився мінометний обстріл.

Важний товариш виказав думку:

— Мінометний обстріл не може бути причиною для зупинки. Та і що це за обстріл такий? Поранені чи загиблі є?

Ми не могли йому нічого про це повідомити і порадили звернутися до керівництва, яке знаходиться за сотню метрів попереду. Минуло ще декілька хвилин і нам поступив наказ залишити перехрестя і підтягнутися до загальної групи, яка знаходилася на вулиці Іловайській.

Потрібно надати належне бійцям батальйонів «Азов» і «Шахтарськ», які складали авангард групи зачистки Виноградного. На відміну від деяких їх товаришів, які підтягнулися наступного дня, вони були достатньо сміливими і відчайдушними бійцями. Тому, коли згодом почали говорити, що ці підрозділи, скажімо так, сумнівно себе повели наступного дня і залишили сектор, то це не стосується воїнів, які діяли в селищі Виноградне і на східних околицях міста Іловайськ 19 серпня 2014 року».

Офіцер батальйону «Азов» Єременко Юрій Миколайович:

«Після того взяли перехрестя вулиць Мартинова і Фрунзе і закріпилися на тих позиціях. Весь цей час наші розвідники корегували вогонь артилерії по позиціях противника по дорозі на Троїцько-Харцизьк. Їх робота гріла душу. Приблизно о 19:30

генерал Руслан Хомчак дав команду всім військам, які знаходилися в місті, відійти трохи назад, закріпитися і ночувати в місті.

Наш дозор знайшов кілька машин «Дніпра-1» біля Виноградного і від них ми дізналися, що батальйон «Дніпро-1» закріпився в будинках на вулиці Садовій і у них туго з боєкомплектом. У нас було два вантажних автомобілі КамАЗ, УАЗ і «Нива». Пройшовши по вулиці Садовій, ми знайшли будинок з великим двором. Відкрили двір і загнали в нього свою техніку. Також відкрили порожній будинок і тут знову почався обстріл. Працювали снайпер і міномет. Почало швидко сутеніти і бійці стали користуватися ліхтариками, чим, можливо, і видали себе корегувальнику противника. Організувавши охорону, ми влаштувалися на ніч на закріплених позиціях. При цьому 1-шу сотню батальйону «Азов» після 19:00 хотіли відрядити в підсилення батальйону «Донбас» на вулицю Ломоносова, але потім передумали, і вона залишилася в Многопіллі. Приблизно о першій годині ночі 20 серпня 2014 на східних околицях Іловайська все стихло і встановилася майже повна тиша».

Того дня батальйон «Шахтарськ» втратив трьох своїх бійців. На жаль, автору книжки не вдалося дізнатися про будь-які деталі загибелі цих воїнів. Від багатьох героїв не залишилося навіть якісних світлин, які можна було б надрукувати в цій книзі. Тож віддамо їм шану, залишивши їх імена на сторінках Іловайської історії — Анатолій Михайлович Курочка, Олександр Олек-

Загиблі 19 серпня 2014 року під Іловайськом бійці батальйону «Шахтарськ» Анатолій Курочка, Олександр Горячевський і Володимир Москаленко

Залишок нерозірваної ракети з касетними боєприпасами від РСЗВ «Ураган». Фото: Павло Нєтьосов (для редакторів телефон автора: 0675033252)

сандрович Горячевський (*Прим. автора: «Книга пам'яті загиблих»: Холод В. Ю.: «Повідомляю, що боєць батальйону МВС України в Дніпропетровській обл. (на той час керівництво цього підрозділу повідомило його, що він є штатним співробітником МВС) «Шахтарськ» дійсно загинув у бою 19.08.14 р. за Іловайськ, Горячевській О.О. героїчно, не ховаючись, безперервно стріляв з ручного гранатомета по позиціях бойовиків ДНР, випустив прицільно не менше п'яти гранат, думаю, що своєю рішучою поведінкою він зберіг життя українських бійців, які були поруч з ним (ЗСУ, МВС), також БМП з екіпажем. Загинув він від пострілу ворожого гранатомета*») та Володимир Васильйович Москаленко.

■ Зачистка західної частини міста Іловайськ батальйоном «Донбас»

Боєць розвідувального взводу батальйону «Донбас» Сергій Тіунов:

«Ранок. Розвідувальний взвод отримав наказ висунутися в район залізничного депо і перевірити наявність в ньому сепаратистів. Відстань від школи, де була більшість особового складу батальйону, до депо складала приблизно метрів сімсот-вісімсот.

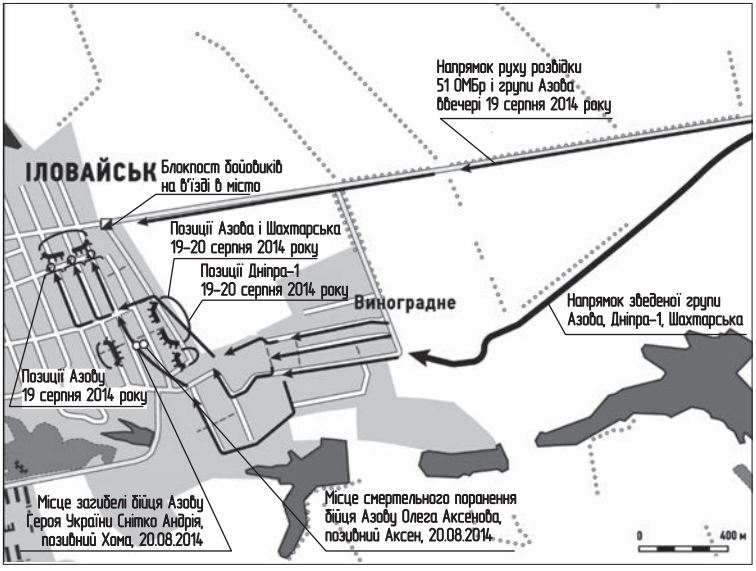

Загальна схема подій 18 серпня 2014 року на східній околиці Іловайська

Чомусь не запам'яталося, як ми до нього дісталися — на нашому біленькому мікроавтобусі чи пішки, але дійшли без перешкод. Звичайно, тепер можна подивитися на мапі, по якій вулиці рухались, але це, скоріш за все, був провулок Маяковського.

Вийшли до місця, де попереду був великий, мабуть, метра в два заввишки, паркан депо. Праворуч будинки приватного сектору, а ліворуч ларьок з напоями, цигарками і пивом. Частина нашого взводу пішла ліворуч до кута будівлі управління депо, а інша праворуч контролювати вулицю Пролетарську, яка проходила вздовж паркану. В лівій групі йшли Дєд та Харитон, два айдарівці Сашко та Юра і, напевно, друже Бабай. Вони дійшли до рогу будівлі, і, мабуть, хтось з них перебіг на інший бік перехрестя. В цей час з брами депо вийшло тіло в камуфляжі і з кулеметом РПК на плечі. Хлопці проявили неабияку витримку і підпустили його майже впритул до себе. Потім Дєд, навівши на нього автомат, жестами показав бойовику, щоб він не шумів і йшов до нього. «Сепар» покірно виконав команду. Це був Милослав Рогач — найманець з Сербії чи Словаччини. Його швиденько роззброїли і потягли по провулку Маяковського в напрямку школи. Далі його підхопили Масяня зі Строітелєм, накинувши йому на голову пакет.

Інша група, яка була праворуч (Мак, Док, Адвокат і Давид), почала рухатись за першою групою, прикриваючи її відхід. Передостаннім в групі рухався друже Адвокат, який випадково побачив невелику діру в паркані і зазирнув в неї. Прямо перед ним були сходинки запасного входу в приміщення управління депо. Далі за сходинками був великий постамент, на якому стояв пам'ятник паровозу. На постаменті Адвокат побачив трьох «сепарів», які мирно спілкувалися поміж собою, але усі були в камуфляжі і зі зброєю. Один з них піднявся сходинками і зайшов в приміщення, а двоє, які залишилися, почали чомусь підозріло озиратися по сторонах. Є тільки доля секунди, щоб прийняти рішення. Потрібно або тихо відходити і, можливо, підставити спини товаришів під кулі ворога, або стріляти наввипередки. В Адвоката в минулому житті був досвід такої стрілянини, але то було давно, і тих, в кого тоді стріляли, вони називали «духами». А тут двоє «осіб слов'янської зовнішності» — один років двадцяти п'яти-тридцяти, коренастий, білявий. Другий молодший, худорлявий, чорнявий. У білявого автомат з підствольником і, судячи з поведінки, він у них головний. Вибору немає — звучать два постріли. Білявий падає, але худенький реагує миттєво і ховається за парапет.

— Навіщо ти стріляв? — почали питати розвідники Адвоката, коли він до них дістався.

— Там було три «сепари». Один з них зараз «двохсотий», а другий, можливо, поранений, але я не впевнений. Третій зайшов у приміщення управління депо. Треба повернутися і зачистити це приміщення, — відповів червоний від бігу і захеканий Адвокат.

Друже Строітєль і Юра Айдарівець повезли полоненого словака до школи, а інша частина взводу повернулася до будівлі управління депо. Спочатку зайняли позиції навколо будівлі і дехто з бійців підійшли оглянути ліквідованого бойовика. Масяня забрав його пістолет і документи, з яких було видно, що вбитий був також сербським найманцем. Автомат з підствольним гранатометом взяв друже Адвокат, бо в нього до цього моменту був лише цивільний карабін СКС.

Після цього оглянули приміщення управління депо. В підвалі будівлі побачили декількох місцевих жінок і чоловіків. «Сепара», який зайшов до того приміщення, ми так і не знайшли. Він міг переодягнутися і перетворитися на «цивільного місцевого мешканця»; міг втекти, поки розвідники поверталися, а міг сховати-

ся в одній з багатьох кімнат будівлі управління депо, більшість з яких були зачинені, а ламати двері розвідники не стали, бо це ж було б заподіяння шкоди майну державного підприємства «Укрзалізниця».

Другий бойовик також втік і слідів крові поруч ніде не було. Значить, в другого Адвокат не влучив. От так, двома пострілами було взяте залізничне депо Іловайська 19 серпня 2014 року».

Командир 5-го відділення 1-ї роти 3-го взводу батальйону «Донбас» Олексій Коваль:

«Зачистка приватного сектору. Проходимо повз багатьох залишених домівок приватного сектору, але і місцевих мешканців доволі багато. Дісталися до паркану залізничного депо без пригод. Нібито усе спокійно. Можливо, підуть собі ополченці, не стануть руйнувати місто? Дуже хотілося, щоб було саме так».

Командир гранатометного взводу спеціального призначення батальйону «Донбас» майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович:

«Прокинувшись вранці 19 серпня, ми знов зустрілися зі Скіфом і обговорили деталі нашої нічної мандрівки. Над деякими моментами ще жартували і сміялися. Після того я ще поділився своїми враженнями з друже Бугром — Анатолієм Горбенко, про надмірну обережність Скіфа. З усієї моєї поваги до цього воїна, мені здалося, що він занадто обережний. І на майбутнє мені, мабуть, буде краще діяти лише складом свого взводу без допомоги розвідників. Бугор висловив думку, що необхідно перевірити місце нічної сутички і з'ясувати, кого саме ми атакували і, можливо, знищили.

Щоб не турбувати інших бійців, ми вирішили поїхати втрьох на УАЗі до ворожого дозору й оглянути місце бою. Окрім мене і Бугра, з нами був боєць нашого батальйону Едуард Урумян з позивним Апостол. Діставшись вже знайомої крамниці на автозаправній станції, ми залишили на прикритті біля машини Апостола, а разом з Бугром пішки вирушили в напрямку перехрестя і місця, де вночі був ворожий дозор. При собі я мав лише автомат і пістолет. Усе зайве, як-то бронежилет, гранати і таке інше, вирішив залишити в машині. Пройшовши переїзд і білу будку праворуч від нього, я раптово помічаю, що дорогою від Многопілля до нас рухається колона машин. Колона складалася з чотирьох авто-

мобілів. Попереду рухалися два легкових авто з бійцями, а позаду вкриті тентом два військових «Урали» з гарматами на причепі. Згідно з отриманою раніше інформацією, ми знали, що з того напрямку мав заходити батальйон «Дніпро-1». В першу мить я не був впевнений в тому, кому саме належить колона, і підозрював, що це можуть бути сепаратисти, але попередня інформація про вхід в місто дружніх нам підрозділів, які мали зайти що учора вдень, надавала привід думати, що це можуть бути і свої. Видно, щось завадило «Дніпру-1» зайти учора, й ось вони нарешті заходять. Потрібно додати, що місце, де ми влаштували нічний бій і затримали підозрюваних, було в зоні відповідальності саме батальйону «Дніпро-1». Згідно з попереднім планом, ми зараз знаходилися в секторі відповідальності дружнього підрозділу.

Бугру навіть здалося, що він побачив знайоме обличчя одного нашого колишнього бійця з позивним Гусь, який, на його думку, перевівся з «Донбасу» до «Дніпра-1». Знайоме обличчя було серед людей, які рухалися в легковому авто. Мені здалеку теж здалося, що це саме він, і я, опустивши автомат і полегшено видихнувши, спокійно вирушив у напрямку колони. Крокуючи до автівок, ловив себе на думці, що ще декілька секунд тому був готовий відкрити вогонь по побратимах, та, на щастя, цього не сталося. Разом з Бугром ми підходимо до головуючого авто і спілкуємось російською мовою з бійцями в машині. Спочатку виявилося, що ми помилилися зі схожим обличчям нашого колишнього бійця. Уважніше роздивившись колону, ми побачили, що в кабінах вантажівок, окрім водіїв, перебувають ще по два бійці в кожній. Схоже, в кузовах під тентом також знаходились бійці.

— Привет. Кто такие?

У відповідь те саме питання також російською:

— А ты сам кто такой?

Я з відвертою посмішкою, напівжартома-напіввідверто відповідаю, що я руський офіцер (я дійсно закінчив російське військове училище), а Бугор в цей момент запитує про документи у тих, хто в машині.

На пропозицію показати документи бійці відповіли декількома жартами:

— Какие еще документы? Шутишь? Может быть, и у тебя они есть?

Ми разом ще посміялися, але особисто в мене ще не було повної впевненості, хто переді мною — вороги чи свої? Я вагав-

ся прийняти рішення про застосування зброї, оскільки в нас вже були випадки потрапляння під дружній вогонь, і тому сама думка про те, що від моєї кулі може загинути побратим, для мене була вкрай неприємною. Тим більш, що в двох легкових авто загалом знаходилося близько десятка бійців, і якщо відкрити вогонь, то загине не один, а, можливо, й усі. Бійці в машинах не виказували будь-якого хвилювання, але зброю тримали на колінах напоготові. Перекинувшись ще декількома фразами ні про що, ми так і не зрозуміли одне одного, хто є хто, але взаємні жарти і почуття гумору розрядили складне становище, і ми вирішили, що є представниками дружніх сил.

Я ще спитав, куди саме зараз вони рухаються і чи потрібна якась допомога, на що бійці відповіли, що в напрямку Придорожнього. Потім ще пролунало декілька фраз нібито ні про що, на кшталт «Счастливого пути. Если будут какие-нибудь вопросы, то свяжемся. До встречи». Я ще навіть потиснув усім бійцям в машині руку. Колона рушила з місця через переїзд. Повз нас проїхали обидві легкові автівки, обидві вантажівки… Дивно, але ніяких позначень або будь-якого натяку про належність до якогось підрозділу на машинах і бійцях не було. Жодного прапорця, шеврона або бодай якогось розпізнавального знаку. До речі, на нашій формі також не було жодного розпізнавального знаку або прапору. Лише коли повз нас проходили гармати, ми з Бугром

Бійці батальйону «Донбас» Анатолій Горбенко, друже Бугор, і Едуард Урумян, друже Апостол

зрозуміли, що це за колона. На гарматах білою фарбою великими літерами були намальовані надписи «ОПЛОТ».

Колона за залізничною путьовою станцією повернула до гаражів і далі попрямувала в напрямку Придорожнього і Кобзарів. Я подивився на друже Бугра і сказав: «“Сепари”… Дивно… а де ж Дніпро-1?» Ми стоїмо на самому перехресті, і я напевно розумію, що в декількох метрах від мене в лісосмузі знаходиться місце ворожого дозору. Вчора вночі ми його відпрацювали, але зараз було незрозуміло, чи є там хтось, чи немає. Ми до зустрічі колони «Оплоту» не встигли його перевірити. Якщо нас відразу не пристрелили, то або там нікого немає, або приймають нас за своїх і продовжують спостерігати. Не підвищуючи голосу і не здійснюючи різких рухів, ми обговорюємо з Бугром ситуацію і приходимо до висновку: якщо за нами зараз спостерігають і побачать різкі рухи з нашого боку, або почують, що ми виходимо на зв’язок по рації зі своїми, то відразу покладуть прямо на дорозі. Вирішили, що Бугор без будь-якого натяку на поспіх повернеться до УАЗіка і приїде за мною, а я залишусь, щоб ніхто не вистрелив Бугру у спину. При цьому Апостола вирішили залишити на автозаправній станції на всяк випадок. Усе пройшло нормально. УАЗ з АГСом під’їхав до перехрестя, і ми, залишивши там машину, пішки вирушили ще трохи далі по шляху ближче до блокпоста бойовиків, до якого залишалося ще близько декілька сотень метрів. Було дуже добре видно в повний зріст озброєних бойовиків за встановленими на шляху бетонними плитами. Я надав команду зупинитись.

— З оплотівцями ми вже привіталися. Достатньо. З цими хлопцями на блокпосту вітатися не будемо. На сьогодні досить вітань.

Ми з Бугром пішки почали повертатися до перехрестя. Наблизившись до місця ворожого дозору, Бугор побачив тіло знищеного бойовика. Ніхто його звідти не прибрав, і воно лежало саме там, де я бачив його в тепловізор ще живого минулої ночі. За допомогою бінокля я деякий час спостерігав за блокпостом і пересуванням бойовиків. Відстань до нього була приблизно п’ятсот метрів. За декілька хвилин спостереження я приблизно з’ясував дислокацію ворога навколо поста і помітив розрахунок СПГ-9. Було зрозуміло, що якщо шлях перекритий блоками, то ліворуч і праворуч від шляху мають бути окопи і бліндажі, де мають ховатися бойовики під час артилерійського обстрілу. Коли ми вже збиралися повертатися до школи, то побачили, що від ворожого блокпоста в нашому напрямку рухається легковий автомобіль. Я наказав

Бугру не піднімати автомат. Продовжуємо грати в «своїх». Схоже, бойовики ніяк не очікували на те, що українські підрозділи так швидко і непомітно увійдуть в місто, і тому зовсім не підозрювали будь-якої пастки або сюрпризів з боку міста. Машина зупинилася поблизу нас, і, не виходячи з машини, нас почали роздивлятися через приспущене бокове скло двоє кавказців в цивільному одязі. Ми вирішили першими звернутися до них і запитали:

— Что там сейчас на блокпосту? Наши?

Кавказці відповіли:

— Наши. А кому ж еще там быть?

— А кто наши?

— Понятно кто. Ополченцы.

Я з полегшенням видихаю і роблю вигляд, що їх відповідь мене заспокоїла. Також намагаюсь заспокоїти і бойовиків:

— Хорошо. Позади также наши. Необходимо наладить связь, и поэтому сейчас переедете через переезд и прямо по улице доедете до школы. Там скажете, что от Лермонтова.

Кавказці дякують і рухаються в напрямку школи. Ми без поспіху також вирушаємо за ними на УАЗі, але рухаємося набагато повільніше, тримаючись на значній відстані. Здалеку ми побачили, як наших співрозмовників вже зустріли, витягли з автівки і розклали на дорозі наші бійці. Тоді я надав команду зупинитися поблизу автозаправних станцій. Мало що ще може рухатися з ворожого блокпоста? Заради цього розвернули УАЗ і зайняли позицію з АГСом, тримаючи під прицілом переїзд. Я вийшов на зв'язок з підполковником Власенком і доповів йому про те, що ми дізналися і що спостерігали:

— Друже Філін, а ви не можете більш конкретно пояснити, з якого боку і коли саме має заходити «Дніпро-1»?

Відповідь мене трохи приголомшила:

— А «Дніпро-1» туди не буде висуватися. І не чекайте його.

— Так. Зрозуміло. Одну колону «Оплоту» ми вже пропустили повз себе. Шляхом вільно користуються бойовики з гарматами.

При цьому я надав у штаб необхідні дані щодо напрямку руху колони «Оплоту», яка загубилась десь на шляху до Кобзарів. Згодом розвідники, які знаходилися поблизу Придорожнього, доповідали, що колона оминула залізничну машинну станцію і повернулася знову на блокпост, з якого раніше виїхала.

Тоді я остаточно переконався в тому, що чекати батальйон «Дніпро-1» з цього напрямку не варто. Ми повернулися на своєму

УАЗі до школи, і я доповів Філіну про те, що територію навколо залізничної машинної станції оглянуто. Дозорна ворожа позиція поблизу станції знищена. Найближчі ворожі позиції розташовані приблизно в декількох сотнях метрів від станції в напрямку Кутейникового. Через переїзд поблизу станції іноді рухаються ворожі транспортні засоби й окремі підрозділи. Я запропонував взяти під контроль цю станцію, але Філін прийняв рішення поки що цього не робити. Ми отримали завдання дійти до залізничного переїзду і зупинитися. На станцію без розвідки заходити не слід. Треба зазначити, що рішення тоді приймалися достатньо швидко. Усе відбувалося навіть набагато швидше, ніж я це зараз згадую в деталях. Я взяв для підтримки взвод Віталія Яцика, і ми під прикриттям бойової машини піхоти знову вирушили по центральній вулиці Ломоносова в напрямку переїзду. За той час, поки ми були відсутніми в цьому секторі, бойовики встигли дістатися до свого знищеного дозору і знов зайняти ту позицію. Щойно ми вийшли в сектор огляду ворожого дозору, по нам з лісосмуги, яка знаходилась ліворуч від дороги, відкрили вогонь зі стрілецької зброї. Поблизу лісосмуги були розташовані декілька напівзруйнованих будівель, і я з Дмитром Кулішем і Віталієм Костюком непомітно закріпилися за ними. Між нами і ворогом була рясна лісосмуга, і ворогу, який вів вогонь переважно по відкритій місцевості поблизу заправних станцій, було важко нас помітити. Відстань до ворога була усього декілька метрів, і ми почали закидувати їх позицію ручними гранатами. При цьому Дмитро Куліш користувався гранатами Ф-1, а я РГД-5. Вогонь з боку бойовиків припинився, і вони залишили позицію, відійшовши по лісосмузі в напрямку свого блокпоста.

Віталій Костюк з позивним Улибка доповів мені, що його викликають до пожежного депо, і запитав дозволу висунутися в тому напрямку. Я відповів, що командир тут в нього Віталій Яцик, тож до нього і звертайся, друже. Яцик дозволив своєму бійцю висунутися на підкріплення до депо. Приблизно за сорок хвилин надійшло повідомлення по рації, що Улибка загинув. Деталей його загибелі я не знаю, тому що не був при цьому присутній. Останнє, що я бачив, як від нас віддалявся в напрямку свого останнього бою солдат резерву Віталій Костюк в своєму неповторному бронежилеті з надписом «Улибка» на спині. Він наодинці вирушив від залізничної моторної станції в напрямку пожежного депо, і з того часу я вже живим Віталія Костюка не бачив».

Боєць батальйону «Донбас» Руслан Москіт:

«Оглянути навколишні зі школою краєвиди я зміг лише вранці 19 серпня, коли був присутнім на нараді біля школи. Перед нами поставили завдання — зайняти й охороняти зручні позиції по периметру навколо школи. Потрібно було обладнати блокпости і зайняти в певних місцях позиції. Добровільно я і Мамай пішли до перехрестя по вулиці Виноградній, приблизно в декількох сотнях метрів від школи. За спиною були свої, а попереду і ліворуч — ворог. Зайнята нами позиція являла собою звичайне перехрестя вулиці Виноградної і провулку Гоголя.

Коли години за дві розпочався обстріл, ми просто впали на землю, не розуміючи, що робити. Намагались зрозуміти, звідки ведуть вогонь. Коли усе скінчилося, ми покрокували до покинутого будинку метрах в п'ятнадцяти від нас. Все ж таки він був ближче, ніж школа, і тут можна було сховатися під час обстрілу за великими воротами або в підвалі. На подвір'ї ми побачили стару німецьку овчарку, яка продовжувала охороняти будинок. Спочатку будинок здавався покинутим господарями. Хазяїн з'явився лише за п'ять діб. Дуже важливим на подвір'ї виявився кран з водою. Оглядали місцевість ми таким чином, що один з нас залишався на перехресті, а другий оглядав територію. Під час огляду ми відразу визначилися, що робити і куди ховатися під час артобстрілу. Вже під час наступного обстрілу ми бігли до залізних воріт, поблизу яких обладнали наше перше укриття.

Потім відбулося дещо дуже підозріле. Я помітив, що метрах в двохстах позаду нас з боку школи лежить в траві людина, яка тримає нас на прицілі. Я не був стовідсотково переконаний, хто то був, але вирішив перевірити. Дуже неприємне відчуття, коли незрозуміло хто тримає тебе на прицілі і може будь-якої миті вистрелити. Мій напарник зайняв позицію за парканом і прикривав мене, поки я рухався до цієї підозрілої людини, утримуючи автомат у витягнутій правій руці. В мене була якась впевненість, що позаду нас розташовані наші позиції, але я вирішив ще раз в цьому переконатися. Коли я підійшов ближче і побачив двох бійців, в мене з'явилося переконання, що це все ж таки свої. Один з незнайомців підвівся на ноги, і мої підозри остаточно розвіялися, оскільки на його рукаві була жовта стрічка, якою ми тоді маркували себе. З бесіди з бійцем стало зрозуміло, що вони вже тривалий час тримають нас на прицілі. Тільки аналіз поведінки наших дій врятував нам життя. Снайпер мав сумніви щодо

того — вороги ми чи свої. Оскільки ми весь час дивилися в його бік і не відкривали вогонь, він також вирішив не стріляти на ураження першим. А можливо, він побачив в оптичний приціл на нас спільне жовте маркування і переконався, що ми свої? Хто його зна? А взагалі-то було не дуже приємно від випадків поганої взаємодії і координації, що іноді виникали поміж окремими підрозділами. Ця зустріч нас підбадьорила, оскільки відтепер ми знали, що позаду нас прикриває снайперська пара.

На жаль, тиша продовжувалася не довго. Увечері знов розпочався мінометний обстріл, і тому було прийняте рішення будувати більш надійне укриття. Все в тому ж покинутому будинку ми знайшли лопати для того, щоб окопатися. Та ба! Перехрестя було заасфальтованим, і тому укриття почали рити на узбіччі дороги. Дуже важливим було зайняти й обладнати позицію саме на перехресті, інакше перекривався огляд в стратегічних напрямках.

Під час подальшого огляду місцевості за будинком були виявлені складені залізничні шпали, з яких у перервах поміж обстрілами ми і почали будувати укриття на перехресті. Впродовж наступних декількох діб на допомогу до нас відрядили ще двох бійців. Врешті-решт, ми побудували достатньо облаштовану по-

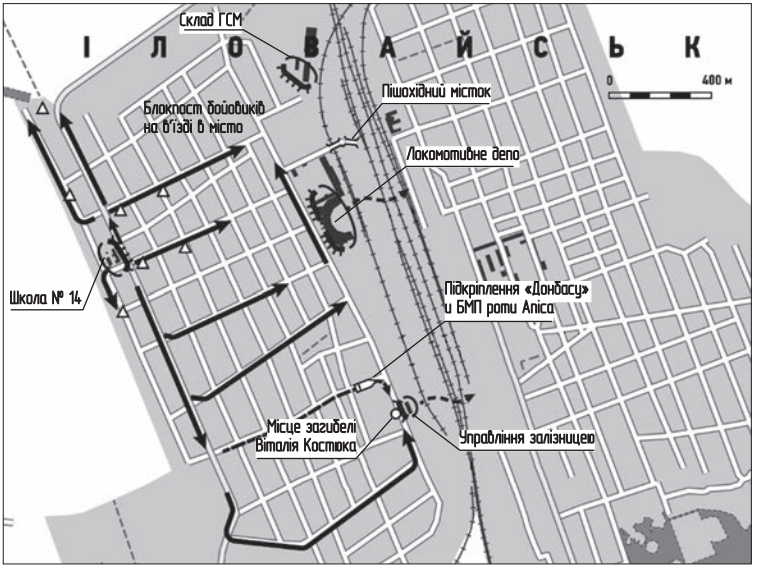

Схема подій в місті Іловайськ зранку 19 серпня 2014 року

зицію. А метрах в двадцяти від нас почали будувати своє укриття снайпери Едуард Шляков і друже Зуб. Ми дивилися по центру і праворуч, а вони спостерігали за прилеглою лісосмугою».

Частина штурмового взводу батальйону «Донбас» увійшла до групи, якою підсилювався взвод Сергія Шкарівського на час зачистки приватного сектору і штурму східної частини Іловайська. До складу цієї групи під керівництвом Олександра Пєчнікова увійшли Віталій Костюк, Зомбік, Радон, Казимир, Богдан Кіріченко, Сокіл, Ізя, Віталій Фоменко, Олександр Апончук, Лєший і Міха. Бійці отримали завдання зачистити вулицю Пролетарську, яка простягалася вздовж залізничних колій і була своєрідним кордоном між будинками приватного сектору і залізницею. Особливу увагу потрібно було приділити триповерховій будівлі управління залізниці. Згідно з отриманою на той час інформацією, будівля була порожньою, а бойовики розташовувались в приміщеннях локомотивного депо, яке знаходилось в семистах метрах від означеної будівлі. Уважно оглядаючи подвір'я і залізничні споруди, бійці дісталися до будівлі управління залізницею.

Неподалік від цього місця рухався вантажний КрАЗ із бійцями батальйону «Донбас» і позаду нього одна з бойових машин піхоти. КрАЗ з БМП зупинилися і бійці, що перебували в вантажівці, спішилися і вирушили пішки. Бойова машина піхоти залишилася поруч з КрАЗом.

Віталій Костюк помітив у вікнах другого поверху двох підозрілих осіб і голосно повідомив іншим:

— Другий поверх! Двоє біля вікна! Обережно!

Віталій Фоменко, який знаходився під парканом, вигукнув:

— Стріляй!

Але старший групи Олександр Пєчніков, перебуваючи під бетонним парканом і не маючи можливості бачити вікна будівлі, зупинив бійців:

— Куди стріляй? А якщо то свої або цивільні? Спочатку перевіримо.

— Які там свої? — заперечував Віталій. — Окрім нас тут немає ніяких своїх!

У той момент ніхто, окрім Віталія Костюка, не бачив людей в будівлі і тому не було цілком зрозуміло, хто вони. Бійці Зомбік, Радон і Костюк знаходились на протилежному від паркану боці

вулиці і, розуміючи, що немає інформації по особах у будівлі, залишили відкриту місцевість і зайшли до приватного двору, огородженому дерев'яним парканом з металевими брамами, продовжуючи звідти спостерігати за будівлею. Ніхто, крім них, не бачив, що саме відбувається на другому поверсі будівлі.

Поки бійці вирішували чи стріляти по вікнах, чи вирушати на зачистку будівлі, ворожі стрільці відкрили вогонь з вікон. Бійці «Донбасу» миттєво розосередилися навколо бетонного паркану, поділившись на дві окремі групи. Костюк, Зомбік і Радон потрапили в найбільш небезпечний сектор і ледве встигли залягти в приватному подвір'ї за доволі міцними залізними воротами. Казимир, Кіріченко, Сокіл і Ізя розосередилися вздовж двометрового бетонного паркану, який тягнувся вздовж дороги і умовно відокремлював приватний сектор від території залізничного управління. Також, трохи ближче до в'їзду до подвір'я управління і на деякій відстані від своїх товаришів, зайняли позиції Олександр Пєчніков, Олександр Апончук, Лєший, Міха і Віталій Фоменко. Відстань від будівлі до бетонного паркану була доволі незначною — усього двадцять п'ять метрів, і тому ворожому стрільцю було неможливо вразити бійців, які зайняли за ним позиції, але Зомбік, Радон і Костюк були зручною мішенню, незважаючи на те, що їх прикривали металеві ворота.

Схоже на те, що стрілець бачив, як бійці забігли у двір, і тому стріляв крізь металеву браму впевнено і влучно. Методично і кучно випущені п'ять поодиноких куль калібру 7,62 пробили браму. Одна з куль дивом не увійшла в ногу Радону, пошкодивши бійцю форму і пошкарябавши шкіру. Одна з них вразила в голову Віталія Костюка, що лежав на землі...

Хтось з бійців гучно вигукнув: «Улибка триста!» Бійці під бетонним парканом почали підіймати над головою автомати і вести, майже навмання, шалений обстріл вікон другого поверху. Казимир, Богдан Кіріченко і ще хтось з бійців відійшли від паркану і відкрили прицільний вогонь по вікнах. Від вантажного КрАЗа на допомогу бійцям висунулась бойова машина піхоти, яка здійснила декілька пострілів по відчинених вікнах другого поверху будівлі.

Несподівано, без будь-якого попередження або наказу, від бетонного паркану до дверей будівлі кинувся Олександр Апончук. Боєць був у той час трохи не в своєму розумі і діяв дуже необережно. Бійці намагалися його якось зупинити, але їм це не вдалося.

Боєць батальйону «Донбас» Віталій Фоменко (Касатка)

Подолавши внутрішній двір, він зник у будівлі. Побачивши, що один боєць вже забіг усередину, Олександр Пєчніков наказав:

— Касатка, Сокіл, Міха, швидко до будівлі! Інші, прикрийте!

Надаючи приклад, старший групи, під шалений гуркіт декількох прикриваючих стволів, кинувся зі своїми бійцями до будівлі і разом з Соколом забіг до першого поверху. З дверей, похитуючись, вийшов Апончук і доповів, що він вже все оглянув і зачистив. Бійці увійшли до приміщення і оглянули декілька автомобілів, які стояли в боксах першого поверху. Олександр Пєчніков піднявся по сходинках на другий поверх, а бійці Сокіл, Віталій Фоменко і Міха залишилися зачищати перший поверх, який складався з декількох майстерень і гаражних боксів. Поблизу виходу з будівлі, в бік залізничних колій, зайняв позицію кулеметник Ізя, уважно проглядаючи підступи до будівлі з боку залізничних рейок. На другому поверсі були приміщення управління і роздягальні для співробітників залізниці з багатьма залізними ящиками для одежі й особистих речей. Подивившись з вікон другого поверху в бік залізничних колій, Олександр оцінив зручність обраної ворогом позиції. З тильного боку будівлі, майже до самого другого поверху, знаходився великий пагорб, з якого був вхід

до другого поверху будівлі. З боку вулиці триповерховий фасад, а позаду два поверхи і напівпідвал, який насправді був першим поверхом. Тож ворожі стрільці вільно залишили будівлю через другий поверх і загубилися серед безлічі розташованих на рейках вагонів. Позиція для засідки і безпечного відходу з будівлі були ідеальними. Третій поверх був схожий на якусь лабораторію. Жодної живої душі в будівлі вже не було.

Бійці закінчили зачистку будівлі і виявили кинуту бойовиками снайперську гвинтівку Драгунова. На жаль, самих бойовиків ані затримати, ані знищити не вдалося. Схоже, шалений обстріл з півтора десятка стволів перед штурмом будівлі налякав ворожих стрільців, і вони, кинувши зброю, зникли. Скоріш за все, вони вийшли на протилежний бік будівлі з боку залізничних колій і втекли через забиті вагонами колії до східної частини міста.

Глянувши крізь вікно в кінці коридору другого поверху, Віталій Фоменко помітив чоловіка з тележкою-кравчучкою, який віддалявся. Цивільний рухався через залізничні колії подалі від будівлі управління залізницею до східного боку Іловайська. Віталій гучно вигукнув: «Стій!», але чи то відстань, чи то страх, чи то чоловік

Боєць батальйону «Донбас» Віталій Костюк (Улибка)

навмисно не виказував ознак, що чує, але він, не озираючись, продовжував уходити в бік зайнятої бойовиками частини міста. Ніхто тоді не наважився відкрити вогонь в напрямку людини в цивільному одязі, і тому чоловік зник серед безлічі залізничних вагонів.

Закінчивши огляд будівлі, Олександр Пєчніков кинувся у двір до свого пораненого бійця, викликаючи допомогу і медиків. Глянувши на Віталія Костюка, йому здалося, що він ще живий і лише тільки поранений. Йому дуже сильно хотілося думати і вірити саме в це... На жаль, сподівання Олександра не виправдалися. Від отриманих поранень боєць батальйону «Донбас» Віталій Валерійович Костюк загинув на місці. Прибулий на місце сутички на медичному УАЗі друже Дрин забрав тіло Віталія і відвіз його до школи. Це була перша, але, на жаль, не остання втрата батальйону «Донбас» в цей день під час штурму східної частини міста.

Після взяття під контроль важливої для подальшого наступу будівлі було прийняте рішення залишити в ній декілька бійців — кулеметника Ізю і пару бійців для прикриття, але згодом все ж, зважаючи на важливе стратегічне значення цієї позиції, її посилили бійцями Олександром Ванеком, Едуардом Ушаковим, Ярославом Тендітником, Казимиром і ще кількома гранатометниками разом з Дмитром Різниченком. Група мала прикривати фланг у той час, коли штурмові роти підуть через пішохідний міст атакувати східну частину міста.

Командир гранатометного взводу спеціального призначення батальйону «Донбас» майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович:

«Південна околиця Іловайська поблизу залізничної машинної станції. Після повідомлення по рації про загибель Улибки мене накрила лють, і я сказав Яцику, що годі стояти на місці. Потрібно зачистити і зайняти машинну станцію, вирушати далі до ворожого блокпоста і захоплювати його. Після цього штурмуємо дев'ятиповерхівки на східному боці міста і здійснюємо повний контроль над східною частиною міста. Командир БМП не підтримав мою ініціативу. В нього є конкретний наказ зайняти позицію поблизу залізничного переїзду біля станції, і він буде виконувати цей наказ, поки не отримає від свого командира наступний. Тоді в нас виникла навіть невеличка сутичка з екіпажем бойової машини, але згодом ми дісталися порозуміння і командир бойової машини погодився висунутися за залізничний

переїзд і зайняти позицію поблизу бетонного паркану станції на перехресті. Ми зайшли на саму машинну станцію і ретельно її оглянули. Бойовиків на ній не було. Лише в підвалі, схожому на бомбосховище, виявлено близько десятка місцевих мешканців, які ховалися там від обстрілів. Люди сиділи тривалий час без світла, по щиколотку у воді, рятуючись від пострілів і вибухів. У цей момент розпочався інтенсивний вогонь з боку ворожого блокпоста так званими «зайчиками». Так називалися ворожі бійці, які бігали туди-сюди, переховуючись, в лісосмузі й обстрілювали нашу позицію. Після обстрілу «зайчик» тікав і замість нього бігав наступний. Обстрілювали переважно зі стрілецької зброї й іноді використовували підствольні гранатомети, закидаючи через паркан гранати. Окрім того, достатньо щільний вогонь вівся з боку блокпоста. Ворог використовував кулемети, ручні гранатомети і звичайну стрілецьку зброю. Основною метою обстрілу була бойова машина піхоти. Декілька разів наші бійці намагалися обійти ворожі укріплення і атакувати з флангів, але бойовики достатньо міцно тримали оборону в цьому укріпленому районі і наші атаки було відбито. На щастя, при цьому серед особового складу нашого підрозділу були лише легко поранені. Здається, то були бійці Віталія Яцика.

Стало цілком зрозуміло, що атакувати блокпост в лоба не вийде, і я вирішив закріпитися на залізничній машинній станції. Задачу мінімум, яку я ставив перед собою, було виконано. Я доповів про це в штаб Філіну, від якого отримав наказ утримувати зайняту позицію. Ми затримались на території станції, приблизно, біля години. Під час перебування на ній періодично прилітали ВОГи і здійснювались спроби ворога обстрілювати саму станцію і бойову машину піхоти».

Боєць Артем Хорунжий згодом достатньо точно описав саме цей епізод і тих, хто перебував поблизу залізничної машинної станції в той момент:

«Ми злізли з даху однієї з будівель путьової машинної станції, з якого встигли здійснити буквально пару пострілів. Нас помітили і почали накривати вогнем з РПГ. Осколки сипалися по усьому даху, і тому ми вирішили звідти прибратися. На останнє Сашко залишив мене без слуху, випустивши у бік «сепарів» постріл з «мухи». Залишивши дах, ми зайняли позицію за бетонним парканом, через який час від часу перестрілювались з носіями

георгіївських стрічок, що переховувались на протилежному боці вулиці. Тут же під парканом нами було розведене невелике багаття, на якому розігрівався обід. Лєрмонтов розповідав про те, що скрутив зі свого АКСу тормоз-компенсатор тому, що толку з нього все одно нема ніякого, а без нього ствол виглядає набагато солідніше і що його каска — це справжня реліквія часів В'єтнаму. Були ще якісь розмови. Усе це супроводжувалося хлопками підствольних гранатометів і тріскотнею кулеметів. Хтось пригостив мене смачним печивом. Друже Мангуст *(Прим. автора: доброволець батальйону «Донбас» Микола Чупаков)* поспіхом обмотував снаряди для ручного гранатомета скотчем, насипаючи в нього цвяхи і шурупи. Трохи праворуч бійці Яцика з бойовою машиною піхоти насипали вогню на «сепарський» блокпост, який ми візьмемо за тиждень, але нам це тоді вже мало чим допоможе. Радіостанції повідомляли про загиблих і поранених і про те, що усе покотилося до біса. Усю цю картину (далеко не повністю описану) очолював розташований поруч УАЗ-бобік з встановленим на ньому автоматичним гранатометом АГС-17, за кермом якого сидів друже Бугор. Він уявляв з себе цілком величну картину монументального спокою. Я впевнений, що навіть ядерний вибух в той момент не засмутив би його спокою і свідомості. Коли Лєрмонтов вирішив, що тут занадто скучно (!!!), вони поїхали в саму «дупу Кракена», а на обличчі Бугра не поворухнувся жоден мускул. Поїхав наче в крамницю за хлібом усього в декількох кварталах».

Командир гранатометного взводу спеціального призначення батальйону «Донбас» майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович:

«Південна околиця Іловайська поблизу залізничної машинної станції. Бойовики час від часу займали позицію свого знищеного дозору і вели вогонь з обладнаного укріплення. Щоб якось протидіяти обстрілу, я з декількома бійцями висунувся до будівель поблизу лісосмуги і закидав позицію ворога гранатами, коли з неї знову почали вести вогонь. Гранати кидали дуже енергійно. Друже Камаз навіть, іноді намагався мене зупинити і говорив, що вже досить, а то ще самих себе поранимо. Після того як в черговий раз вогонь ворога був подавлений, я вирішив повернутися за паркан станції і вийшов майже на відкритий простір посеред дороги. Я був повністю переконаний в тому, що після такої кількості закинутих гранат нікому вижити в тому окопі не довелося. Інші

бійці залишилися біля будівлі, щоб прикрити мене. За густими кущами їм тоді не було видно позиції ворога і гранати ми кидали скоріш на звуки пострілів, ніж у візуально видимих ворогів. Коли я дістався узбіччя дороги, то обернувся і раптово побачив в семи метрах від себе в кущах окопи ворогів і якийсь рух в них. Я знов жбурнув в ті окопи декілька гранат. Мої бійці, які спостерігали за моїм виходом, також готувалися переходити дорогу, і раптові вибухи в декількох метрах від них стали повною несподіванкою. Як на диво, мене зовсім не вразило осколками, хоча я кидав РГД-5 не далі ніж на десять метрів від себе в повний зріст. Після того стало цілком зрозуміло, що ворог нарешті гарантовано знищений, і ми повернулися за паркан станції».

Боєць-санітар батальйону «Донбас» Сергій Міщенко:

«19 серпня 2014 року. Іловайськ. Близько 11:00. Командир взводу Сергій Шкарівський надає завдання командиру відділення Олександру Дейнезі.

— Чубе, ви бачили ларьок перед містком, там повно горілки.

— Та бачив, друже Командире. Треба було б охорону виставити. Бо отойво, як хлопці його надибають фестивалити будуть усю ніч.

— Ні, Чубе. Охорони не треба. Треба знищити всю горілку. Все, що є з продуктів, рознести по підвалах цивільним.

— Зни-и-и-щити? Друже Шульц, там же трохи більше чим дофіга.

Чуб намагається це все уявити.

— Повністю. Пляшки розбити, горілку вилити.

— Слууухаюсь, командире.

З особистого досвіду знищення: цікаво і весело бити лише перший ящик. Потім починає дратувати монотонність процесу і сморід, який перебиває усе навколо. В той день ми знищили близько двохсот літрів різноманітних лікеро-горілчаних напоїв».

Боєць-доброволець батальйону «Донбас» Сергій Тіунов:

«Цей прикрий випадок вони завжди обговорюють, коли збираються разом. І завжди сваряться майже до особистих образ. І в кожного є своя думка. Думка одного з них — вони тоді схибили, всі разом. Таке теж буває — це війна.

Розвідувальний взвод батальйону «Донбас» отримав наказ оглянути нафтобазу і з'ясувати, чи є там бойовики. На своєму біленькому мікроавтобусі бійці доїхали до перехрестя вулиці Ти-

това та Мопровського провулку, де загальна група разом з автобусом залишилися, а Айдарівці (Юра та Саня), Док і Адвокат пішли вперед по Мопровському провулку до перехрестя з вулицею Пролетарською. Саме цією вулицею закінчується житлова забудова Іловайська та починається промислова зона залізничної станції, де і знаходиться за парканом нафтобаза (за іншою інформацією склад паливно-мастильних матеріалів), депо. Розвідгрупа дійшла до перехрестя і, зупинившись, почала вести спостереження в бік нафтобази, яка знаходилася в метрах 150—200 від перехрестя. Перед спорудою і огорожею нафтобази були різні насадження — дерева, кущі, високий бур'ян і клаптики приватних городів.

Минув деякий час і бійці побачили, що до них наближається легкова автівка — білий ВАЗ-2109. Їхала вона по Мопровському провулку з того напрямку, де залишилася загальна група розвідувального взводу. Вікна в машині були відкриті і в них були помітні висунуті стволи автоматів. Звичайно, що всі розвідники дозорної групи були впевнені, що ідуть свої, тому що вони приїхали з боку, де залишилася загальна частина нашого розвідувального взводу та автобус. У бійців не було жодних сумнівів у тому, що свої не могли пропустити повз себе озброєну групу бойовиків.

Коли машина доїхала до перехрестя і водій побачив озброєних людей (тобто нас), він миттєво додав газу і на великій швидкості проскочив в напрямку нафтобази, сховавшись за її парканом. Майже за декілька хвилин розвідувальний дозор побачив, що до них, з того ж самого боку, де має перебувати загальна розвідувальна група, наближається КамАЗ з тентом на кузові. За кілька хвилин до КамАЗу приєднався ще і вантажний «Урал», в кузові якого сиділи чотири чоловіки, один з яких був у блакитному береті повітряно-десантних військ. У кузові «Уралу» був встановлений міномет «Васильок». Розвідник Адвокат, який стояв на узбіччі шляху, ще подумав: «Клас! Десантура наша підтягнулася. Тепер буде легше». За двома вантажними машинами рухалася ще і легкова автівка «Нива». Але колона машин повернула не в бік нафтобази, а в інший бік — до локомотивного депо, і зупинилася майже на перехресті. З «Ніви» вийшов озброєний чоловік у камуфляжі і, звертаючись до Адвоката, який виявився ближчим до нього зі всіх розвідників, спитав:

— Эй, пацаны. А куда поехала белая девятка?

Адвокат, який був впевнений, що перед ним наші десантники, відповів:

— Ребята вы не туда повернули. Разворачивайтесь, вам направо, а потом вон по той дороге в сторону нефтебазы.

Чоловік сів у «Ніву» і вона почала розвертатися, з'їхавши трохи з дороги на узбіччя. І тільки тоді Адвокат побачив задній борт «Уралу», на якому був напис: «ОПЛОТ».

■ Бій батальйону «Донбас» на східній частини міста Іловайськ

Виконуючий обов'язки командира батальйону «Донбас» підполковник В'ячеслав Власенко:

«19 серпня була проведена операція із визволення східної частини Іловайська.

Наслідки операції були катастрофічними. Третина групи була поранена і декілька бійців загинули. В той день «тілоохоронці» принесли Семена Семенченка, пораненого осколком у лопатку і нижню частину ноги. Потім я його евакуював «на велику землю». В телефонному режимі я вів перемовини з командиром батальйону «Миротворець» Андрієм Тетеруком. Він обіцяв висунути свій батальйон нам на допомогу. Чекав рішення керівництва».

Доброволець батальйону «Донбас» Ігор Гевко:

«Вихід 19 серпня 2014 року був спланований в штабі Сектору «Б» за безпосередньою участю генерала Хомчака і керівників усіх підрозділів, які мали діяти одночасно того дня, згідно зі спільно узгодженим планом. Це стосується і керівників «Азова», «Дніпра-1», «Шахтарська» й усіх інших підрозділів, які в той день приймали участь у цій операції. Кожному підрозділу було визначено певну ділянку відповідальності, на якій кожен підрозділ мав виконати своє завдання. Спільно й одночасно зі штурмовими діями батальйону «Донбас» мали з технікою увійти інші підрозділи.

Ще до початку цього обстрілу на протилежний бік мосту була відряджена окрема штурмова група у складі декількох кулеметників, які зайняли позиції відразу за мостом і оглядали територію навколо, готуючись прикривати перехід через міст загальної групи.

Штурм східної частини міста виконувався переважно силами бійців 1 штурмової роти. Були бійці й інших підрозділів нашого батальйону, які також добровільно виявили рішучість прийняти

участь у штурмі. Хто не був готовий до штурму, той залишався. Це не означає, що хтось боявся чи щось таке. Для штурмових дій потрібна певна рішучість. Тому ті, хто не був до цього готовий, залишались і підсилювали охорону школи, периметру на внутрішніх постах охорони і на інших ділянках міста, де не було потреби в обороні. Рішенням командирів на місці було сплановано застосувати військову хитрість і заходити в центр міста не через підсилені ворожими силами опорні пункти, а перейти там, де нас не чекали, а саме через пішохідний міст у районі 13-ї школи. І це було достатньо успішно виконано, оскільки під час заходу до центральної частини Іловайська батальйон не зазнав втрат. Було поранено лише одного бійця. Завдяки цьому несподіваному для ворога маневру, було захоплено в полон декілька озброєних бойовиків і декілька знищено ще до початку бою в центрі міста. Лише в самому центрі ми вже вступили в важкий бій і понесли втрати.

Перед перетином місточка було оголошено й обрано лише тих, хто добровільно вирішив увійти до східної частини міста. Зі свого боку, батальйон «Донбас», понісши втрати, виконав своє завдання в повному обсязі. Ми дістались, згідно з загальним планом, до центру міста і вели бій протягом декількох годин проти значних ворожих сил, очікуючи підходу інших підрозділів».

Заступник командира 1-го штурмового взводу батальйону «Донбас» Дмитро Єсаулов (Камиш):

«Нами було отримане завдання розвідати і визначити сили противника на східному боці міста Іловайська. Також виявити загальні вогневі позиції. І притягнути до себе увагу ворога вогневим контактом для того, щоб інші добровольчі батальйони мали можливість увійти у місто зі східного боку. Коли було поранено Семена Семенченка поблизу пішохідного мостика на західній частині міста, Тарас Костанчук запропонував добровольцям подолати мостик і увійти до східної частини міста. Він так і сказав: «Мені потрібні добровольці. Хто піде зі мною?» Перша штурмова рота у повному складі виказала бажання довести операцію до кінця. Тоді Тарас наказав: «Збираємось. Екіпіруємось. Беремо додатковий боєкомплект і вперед з боєм». В 1-й штурмовій роті Тарас Костанчук був людиною з найбільшим бойовим досвідом, який отримав ще до початку війни в Україні. За підтримкою і прикриттям інших підрозділів нашого батальйону, а також за підтримки однієї бойової машини піхоти, ми подолали

Бійці 1-ї штурмової роти батальйону «Донбас»

пішохідний мостик і почали рухатись вулицями східної частини міста. Завдання було дістатись центральної частини міста, вступити в бій і, по можливості, захопити головний штаб бойовиків. Саме тоді ми під керівництвом Тараса вирушили до центральної частини Іловайська і вступили там в бій».

Командир гранатометного взводу спеціального призначення батальйону «Донбас» майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович:

«Саме в цей момент розпочався бій на східному боці міста, де наші бійці намагалися зайняти східну частину Іловайська за залізничними коліями. Я отримав повідомлення по рації, що починається операція поблизу пожежного депо. Наші сили підтягнулися від школи через приватний сектор до пожежного чи, як його ще називають, локомотивного депо і приготувалися вирушити через пішохідний місточок на східний бік Іловайська в районі середньої школи № 13».

Боєць батальйону «Донбас» Олександр Горланов (Грек)

«Наскільки я вірно зрозумів наказ, наше завдання полягало в тому, щоб перейти на східну частину Іловайська. Програма максимум полягала в тому, щоб увійти і закріпитись. Програма мінімум — розвідка боєм. Перша спроба заходу була здійснена

до обіду десь о 10:00. Ще до початку цього обстрілу на протилежний бік мосту була відряджена окрема штурмова група у складі декількох кулеметників, які зайняли позиції на східній стороні відразу за мостом і оглядали територію навколо, готуючись прикривати перехід через міст загальної групи.

Ми підійшли до пішохідного мосту через залізничні колії поблизу локомотивного депо. Міст поділявся на дві частини. Перша була доволі широкою, на яку міг навіть заїхати автомобіль, а потім починались пішохідні сходинки і міст продовжувався суто пішохідною частиною. На автомобільну частину мосту заїхала одна з наших автівок і зупинилась майже біля сходинок до пішохідної частини. Спочатку біля того автомобіля була нарада командирів, на якій були присутні Семен Семенченко і Тарас Костанчук. Ми чекали на останні вводні і готувалися до переходу через міст. Особисто я знаходився безпосередньо ліворуч від того авто. Здається, поруч були друже Яр і під мостом біля бетонної опори Ігор Гевко. І тут в наш бік почали працювати з автоматичного гранатомета. Першим прилетіла одна граната і вибухнула десь неподалік. Пригадую, що при цьому Ярослав Тендітник, що стояв поруч, вигукнув: «Хлопці, схоже, пристрілюються саме по нам!» За тридцять секунд прилетіла друга граната вже безпосередньо поруч з нами. Від вибуху посікло осколками друже Тьозку, друже Шаха, друже Урала, Семена і мене. Друже Полтаві (Ярославу Тендітнику) тоді пощастило, оскільки один уламок від гранати лише застряг у нього в наколіннику. Поки поранених завантажували в машину, що стояла поруч, я прикривав і останнім також сів до неї. Машина рушила з місця і привезла нас до школи, де нам почали надавати першу медичну допомогу».

Стрілець-санітар батальйону «Донбас» Сергій Міщенко:

«У Семенченка було достатньо серйозне поранення лопатки. Осколки лише випадково не вразили легені і серце. Першу допомогу пораненим надавав медик Ярослав Тендітник — друже Полтава. Згодом другий наш медик Кішка евакуювала усіх поранених у той день разом з Семеном до Многопілля».

Командир 5-го відділення 1-ї роти 3-го взводу батальйону «Донбас» Олексій Коваль:

«Починаємо зачистку другої, більшої частини Іловайська. Вузький пішохідний місточок через безліч протягнених

внизу залізничних колій. Праворуч від місточка видно довгі вервиці вантажних вагонів. Ліворуч протягнуті до горизонту рейки. Оку нема за що зачепитися. Відділення Занози залишається прикривати міст, а моєму відділенню наказано тримати друге від моста перехрестя на лівому фланзі. Передові штурмові підрозділи батальйону «Донбас» щойно встигли підійти до другого перехрестя, як прямо на них вискочила біла пасажирська «Газель». Зупинили — «сепари»! Хлопці їх витягли, а ті в шоці! Не очікували так нарватися. Швиденько відрядили полонених у тил на базу до школи. Минає декілька хвилин, і з першого перехрестя виїжджає відкритий «УАЗік» з розрахунком автоматичного гранатомета АГС-17. Зупинитися водій не побажав. Ну то що ж, кожен сам обирає собі долю. Раптом важке поранення в стегно отримує друже Безіменний. Бійці бігом через міст на руках виносять його в тил. Я розподіляю своїм бійцям позиції, сектори і інструктую:

— Замаскуватися в палісадниках. Лежати тихо і не розмовляти. Спостерігати і слухати.

Молодці хлопці. Зробили усе, як було сказано. З воріт будинку навпроти вийшов старий дід і оглянув вулицю. Подивився в бік стрілянини, що наближалася, і, не помітивши моїх бійців в секреті, зайшов у будинок. Що ж, якщо полізуть з нашого боку, ми їм влаштуємо сюрприз».

Боєць батальйону «Донбас» Віталій Фоменко:

«Коли штурмові групи нашого батальйону перейшли пішохідний міст, ми зайняли позиції на перехресті вулиць Пушкіна і Шевченка. Раптом хтось з бійців повідомив — УВАГА! РУХАЄТЬСЯ УАЗік! Один з наших бійців приготував на всяк випадок гранатомет. Ще один з бійців зайняв позицію для стрільби з коліна прямо на узбіччі, але більш досвідчений побратим порадив йому відійти з тротуару і зайняти безпечну позицію за парканом, щоб не стати в разі чого зручною мішенню. Скористатися нагодою той боєць не встиг. Майже відразу після цього за рогом будинку почувся рев двигуна і на перехрестя виїхав звичайний військовий УАЗ-тачанка з написом «Отморозки». Спочатку машина на швидкості увійшла в поворот, але потім різко загальмувала і зупинилася на дорозі. Водій підвів руки вгору. Було помітно, що люди в УАЗі просто оторопіли від несподіваної зустрічі з нами.

Побачивши нас, водій УАЗа відразу прибрав з керма руки і підвів їх вгору. Я знаходився праворуч від машини і чітко бачив водія і пасажира на передньому сидінні. Чоловік на передньому пасажирському сидінні був без майки з голим торсом і з татуюванням на правому плечі. Пасажир, вітаючись, підняв одну руку вгору і вигукнув: «НЕ СТРЕЛЯЙТЕ! СВОИ!» Десь здалеку по вулиці почулась команда: «Не стріляти!»

Я не бачив жодних розпізнавальних знаків ані на машині, ані на тих, хто був усередині. Коли роздягнений пасажир вигукнув «СВОИ!», я трохи заспокоївся, але зброю не опускав. Були ще деякі сумніви стосовно того, що, можливо, дійсно якісь наші вояки заблукали. Хто його знає? Не відкривати ж вогонь не розібравшись, хто такі? Тим більш, що загрози поки що ніякої немає. Чоловік на передньому сидінні, схилившись вперед, почав копошитися в себе в ногах, нібито щось збирав на підлозі машини. Аж раптом він підвів у вікно короткий автомат АКС і відкрив вогонь. На той момент хтось із наших бійців тримав машину на прицілі, стоячи на дорозі на одному коліні. З УАЗіка в мій бік пролунало три постріли. Я побачив, як тричі біля мене в траві здійнялися фонтанчики землі від куль. В мене, майже автоматично, виникла відповідна реакція — стрімко падаючи вбік на землю, я відкрив вогонь у відповідь. Бій відбувався майже впритул. Я бачив, як кулі проходили скрізь шию озброєного бойовика і далі влучали в шию і голову водія. Не спиняючи вогню, я спрямовував постріли від переднього пасажира до салону і вниз, щоб вразити усіх, хто міг переховуватися в машині і на задньому сидінні. Також по машині відкрили вогонь і інші наші бійці. Від шквалу вогню УАЗ покотився і проїхав по інерції ще кілька метрів, впершись в паркан приватного будинку по вулиці Пушкіна. Під час вогню по «отморозкам» машину дуже сильно хитало з боку в бік. Ще один з бійців вийшов на дорогу і додатково влучно всадив близько двадцяти куль по УАЗу. Коли вогонь припинився, він витягнув з автомата магазин і подивився, чи залишилися ще набої. Переконавшись, що ще трохи є, знову вставив магазин на місце. Взагалі все відбувалося дуже швидко і саме так запам'яталось на все життя як запис. Цього неможливо забути, навіть якщо намагатися це зробити.

У задній частині УАЗа за автоматичним гранатометом лежав молодий боєць. Коли він помирав, то лише встиг підвести вгору руку, нібито вітаючись в останній раз, і, відразу опустивши її,

віддав Богу свою душу. Побачивши, що з перетвореного на решето УАЗа стрімко біжить бензин, я вигукнув: «Стоп вогонь!» На цей момент ми, спільно з іншими бійцями, в чотири стволи випустили близько п'яти магазинів по машині, і мені здалося, що є загроза підпалу бензину і вибуху бензобака.

Перше почуття в мене було не з приємних. Першою чомусь виникла думка, що ми дійсно розтрощили когось зі своїх. Яша йшов до машини і повторював: «НЕ СТРІЛЯЙТЕ! СВОЇ!» Я бачу, як до мене йде Яша і кричить: «СВОЇ!» В той момент я ще відповів йому: «Які в біса свої? Вони щойно стріляли по мені і ледве не вбили!» Тоді, опустивши автомат, я себе відчував дуже гидко. В думках було лише «Невже?.. Невже дійсно знищили своїх?! Чому ж тоді вони відкрили по мені вогонь?» Все відбулося настільки стрімко, що в перші секунди взагалі ніхто не зрозумів, що саме відбулося і хто першим почав стріляти. Аж тут з'ясувалося, що Яша кричав за друже Безіменного, якого під час стрілянини було поранено в ногу. На допомогу друже Безіменному прибігли санітари Яр з Аліною і почали надавати йому необхідну допомогу.

Мені було цікаво оглянути, як я влучив і чи прошила моя куля одночасно двох бойовиків? Оглянувши тіла, я побачив, що в обох загиблих дійсно шиї були прошиті по одній траєкторії. Продовжуючи огляд машини, я побачив, що у вбитого в багажному відділенні АГСника відкриті очі. Я тоді чомусь подумав, що треба прикрити, але не зміг, тому що ще не відійшов від адреналіну бою. Серед іншого, наші бійці вилучили з автомобіля автомат АКМ і пошкоджений ручний кулемет РПК. Також у одного з бойовиків було вилучено гранату Ф-1.

Згодом, перебуваючи в полоні, я усі чотири місяці жив з думкою про те, щоб бойовики не дізналися про цей знищений нами УАЗ. Я майже молився на те, щоб наш зрадник Міха не здав цей епізод «сепарам». Повернувшись з полону, я цим знищеним нами бойовикам навіть свічку в церкві поставив. Щоб там не було, але вони виявилися сміливими вояками. Не побажали здаватися в полон. Маю зазначити, що то був гідний супротивник».

Боєць другої штурмової роти батальйону «Донбас» Богдан Кириченко:

«За кілька хвилин огляду машини з'ясувалося, що вона належала бойовикам і ніякої помилки не було. Позаду в УАЗі виявили ще одне тіло озброєного бойовика. Наймолодшому з ліквідованих,

згідно за документами, було 23 роки. До розстріляної автівки підійшов Сергій Шкарівський і виказав жаль, щодо того, що загинули молоді бойовики. Я виказав йому, що мені особисто нікого не шкода, окрім своїх. Порожній без набоїв АГС і декілька ручних протитанкових гранатометів з розстріляного УАЗа перенесли і склали в одному найближчому дворі. Потім, коли вже відходили, усе це там і залишили, бо не було часу забирати. Друже Артист (Ігор Чайківський. — *Авт.*) забрав і документи одного з ліквідованих.

(Прим. автора: оглянувши їх документи, Артист повідомив про те, що усі троє знищених бойовиків були місцеві. Двоє були з Харцизька і один з Іловайська.)

Після того як розібралися з УАЗом і «Газеллю», залишаємо деяких бійців контролювати перехрестя, а загальна група вирушає по вулиці Першотравневій в напрямку центру міста. Попереду рухався штурмовий взвод Тараса Костанчука. Трохи позаду трималися снайпери. Рухаючись вздовж вулиці, ми почули окремі поодинокі постріли. Поміж вулицями Першотравневою і Шевченка дворами рухалась невелика група наших бійців, перевіряючи двори. Ці бійці вийшли до будівлі дитячого садочка, який знаходився в сотні метрів від провулку Пушкіна. Сємьорка зі снайперами перестрілювався з кимось поблизу дитячого садочка. Поруч з садочком була будівля, схожа на будинок молитви, в якому перебували бойовики. Наша група, яка рухалась по вулиці Першотравневій, пройшла повз садочок, а група Сємьорки вийшла саме на нього і в будівлі позаду нього помітили підозрілий рух і невідомих бійців. Загальна група в цей час повільно рухалася далі, залишаючи на кожному перехресті бійців для контролю пройденої території».

Боєць-санітар батальйону «Донбас» Сергій Міщенко:

«Уже перенесли через міст пораненого бійця Безіменного і перевели групу полонених, яких взяли в білій «Газелі». Потім на тій «Газелі» вивозили поранених з центру міста. Я намагався загнати автівку на міст, щоб їздити через міст на ній, але там незручні сходи були, в поворот не влазила ніяк. Тому тягали поранених через той мостик на руках. З боку будівлі школи за мостиком поодинокими пострілами вів вогонь один з ворожих стрільців. Я ще при штурмі його почув. Згодом з'ясувалося, що то був молодий хлопчина, озброєний самозарядним карабіном Симонова, родом з Ясиноватої. Цей стрілець дуже мені заважав

через місток бігати. Один полонений бойовик під час переходу через міст навіть від нього кулю в руку спіймав. Я тоді ще групу Куліша зустрів і попросив щось з тим снайпером зробити, бо дуже незручно бігати через місток, коли в тебе стріляють».

Заступник командира окремого спеціального взводу батальйону «Донбас» Дмитро Куліш (Сємьорка):

«Коли я зі своїми бійцями перейшов міст, то поблизу школи № 13 виявили одного бойовика-снайпера в льожці. Це був дуже молодий хлопчина, який не чинив жодного спротиву, і тому навіть фізичного впливу до нього не застосовували. Сергій Міщенко має рацію. Цей молодий стрілець дійсно складав неабияку небезпеку під час переходу через залізницю і одним зі своїх пострілів ледве не зніс мені голову. Його куля пройшла в районі мого носа і вдарила в високовольтний ізолятор на стовпі електромережі. Після того вона зрикошетила в бетонний стовп, вибивши кусок бетону розміром з кулак. Але під час затримання його дійсно не били».

Бійці вирушили до центру міста по декількох напрямках. Більша частина штурмового загону вирушила по вулиці Першотравневій, а окремі групи пішли в обхід через подвір'я та інші провулки, які простягалися паралельно центральній вулиці. Усі рухалися майже синхронно в напрямку будівлі міської адміністрації. Уважно оглядаючи усе навколо, бійці минули перехрестя з провулками Островського, Челюскіна і Мічуріна. Коли бійці дісталися до центрального магазину АТБ, почали проявляти себе перші ворожі снайпери. Бійці «Донбасу» були змушені зупинитися і зайняти позиції попід деревами і навколо будинків, намагаючись визначити, звідки по ним ведуть вогонь.

Заступник командира окремого спеціального взводу батальйону «Донбас» Дмитро Куліш (Сємьорка):

«Перевіряючи місцевість поміж вулицями Першотравневою і Шевченка, моя група в складі чотирьох бійців — мене, Охотніка, Денікіна і Козака, вийшла до будівлі дитячого садочка. Оглянувши садочок, переконалися, що він цілком порожній і жодних ознак перебування людей там не було. За садочком увагу привернула чи то чотири-, чи то п'ятиповерхова будівля, навколо якої стояло декілька автомобілів. Перед головним входом стояв УАЗ з металевим дахом і ЛуАЗ. Обидва авто були з усіма розкритими дверима. Складалось таке враження, що пасажири термі-

ново вискочили з машин, навіть не втрачаючи часу на те, щоб прикрити двері. З протилежного чорного входу в будівлю також стояли мікроавтобус РАФ, «Газель» і міліцейський конвойний автомобіль. Така кількість транспорту відразу викликала підозру, що в будівлі перебувають бойовики. Я наказав Охотніку перевірити і взяти під контроль задню частину будівлі. Охотнік пішов на задній двір і саме тоді пролунали перші постріли. Я наказав Козаку залягти і контролювати територію навколо парадної частини будівлі, а сам разом з Денікіним (доброволець батальйону «Донбас» Ігор Родін. — *Авт.*) висунувся до Охотніка. Коли ми до нього дісталися, то я побачив, що в мого бійця було посічене обличчя. Куля вдарила в цеглину на вході до підвалу на задньому дворі, й осколки цегли посікли бійцю обличчя. Денікін висунувся з-за рогу будівлі, щоб подивитися, звідки могли стріляти, і відразу отримав кулю в грудну пластину бронежилета. Куля розбила бінокль, але бронежилет витримав. З боку бойовиків стали чутні якісь розмови і перегукування. Здається, спілкувалися не менше п'яти осіб. Я вступив з ними в розмову на російському жаргоні, намагаючись бути схожим на напівкримінальний елемент:

— Это кто у нас тут так куярит? Это наши или «укропы»?

У відповідь почув:

— Это ДНР.

— Бля, пацаны, не гасите! Мы свои.

При цьому виходжу на відкриту місцевість, щоб краще роздивитись, де знаходиться противник, і непомітно відстрілюю чеку у гранати Ф-1. Відрахував три секунди і на «три» жбурнув її на звук співрозмовника. Після потужного вибуху і невеличкої паузи звідти почувся дикий крик і хтось почав лупити на всі боки з кулемета Калашникова калібру 7,62 мм. Більше там протягом години ніхто не розмовляв, а просто відстрілювалися. Відстрілювалися жорстко. Противник, незважаючи на доволі жорсткий бій, чинив гідний спротив. На вибухи наших гранат вороги відповідали також масованою стріляниною. Було схоже, що люди, які посіли в будівлі, знаються на військовій справі і доволі спокійно реагують на вибухи і вогонь. Один з бойовиків закинув до нас у відповідь гранату Ф-1. Вона викотилась на три метри від нас з-за рогу, і я вигукнув: «Граната!» Відразу ж Охотнік стрибнув за іншій ріг будівлі, а Денікін не встигав, і тому я схопив його за лямку бронежилета біля шиї і закинув за ріг будівлі. Також встиг стрибнути і сам, але мені трохи не пощастило. Була дуже потужна

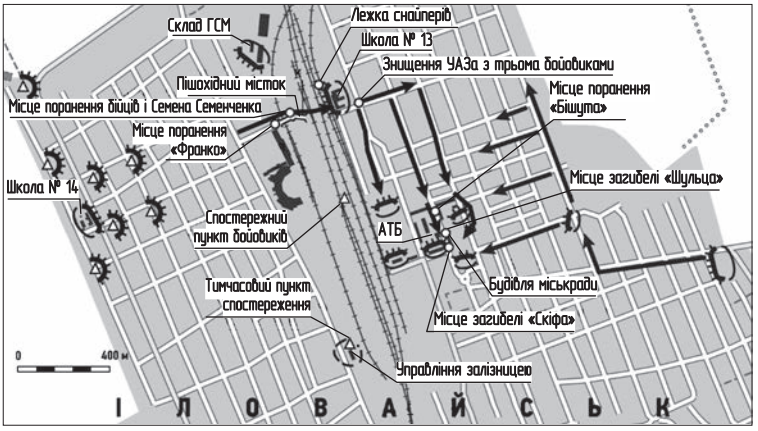

Загальна схема бою батальйону «Донбас» 19 серпня 2014 року в м. Іловайську

вибухова хвиля, і мені тоді здалося, що зараз і ноги відірве. Один дрібний осколок все ж влучив в ліву ступню (його мені так і не витягли і тепер повсякчас на МРТ сильно гріється). Ми не встигли зачистити цю будівлю. Маю зізнатися, що тоді я відмовився від допомоги і відхилив запропоноване підкріплення, тому що дуже хотів особисто захопити трофейний кулемет Калашникова. Бій навколо цієї будівлі тривав до моменту, поки друже Артист не надав загальну команду на відхід. На той час Тарас Костанчук Бішут вже був поранений і зник. Врешті-решт, довелося покликати допомогу і до нас підтягнулася розвідка на чолі з Михайлом Данівим. Першим до мене дістався Євген Харченко, який, скориставшись ручним гранатометом, вистрелив у напрямку бойовиків, що посіли в будівлі. Розвідники Ахіма рознесли перший поверх з автоматів і кулемета. Потім Гайдамака ще реактивним огнеметом «Шмель» намагався влучити в одне з вікон, але всередину будівлі не влучив. Всього під час тієї сутички я вистріляв вісім автоматних магазинів з АКС і використав тринадцять ручних гранат».

Поміж будівлями магазину АТБ і міськвиконкомом стояв покинутий білий автомобіль з відчиненими дверима. Саме там під час того бою першим загинув Сергій Шкарівський, який перетнув вулицю від АТБ до двоповерхової будівлі міськвиконкому.

До будівлі міськвиконкому підбігли Тарас Костанчук і ще декілька бійців, але тривалий час нікому не вдавалося дістатися до пораненого Сергія, хоч до нього було усього декілька метрів. У цей час Скіф отримав наказ — обійти зі своїм відділенням відкриту місцевість перед міськвиконкомом з лівого флангу, щоб нейтралізувати снайперів. Бійці розповідають, що вони дійшли по одній з вулиць до якогось контейнера, який стояв у сусідньому дворі, після чого почали заходити до міськвиконкому з лівого боку. Скіфу зі своїми бійцями вдалося дістатися до парапету біля пам'ятника на головній площі і там зав'язалась перестрілка з бойовиками, що посіли в приватному секторі поблизу вулиці Щорса. Одночасно з цим активізувалися і бойовики, розташовані в багатоповерхових будинках по вулиці Комова і Шевченка. З декількох напрямків по штурмових групах бійців батальйону «Донбас» вороги вели вогонь з прихованих позицій. Розвідники почали відходити до тієї частини державної споруди, де тримав позицію Костанчук, але там вони знов потрапили під вогонь. Саме тоді, під час спроби дістатися до тіла Сергія Шкарівського, отримав своє смертельне поранення Олександр Романенко. Серед розвідників було ще кілька поранених, які тримали бій і перестрілювались з ворожими снайперами, поки їх не вдалося звідти евакуювати.

Заради евакуації бійців з небезпечного сектору, на дорогу між магазином АТБ і будівлею міськвиконкому виїхав щойно вилучений у бойовиків автомобіль «Газель». За кермом машини був боєць батальйону «Донбас» Андрій Киричек. Поруч з ним знаходився Олександр Федорченко — друже Брест. В цей момент звідкілясь зверху по автівці почав працювати ворожий стрілець. Кулі пробивали дах кабіни автівки, і одна з них влучно вразила водія в захисний шолом, далі зрикошетила від шолома і вразила Андрія в щелепу. Машина зупинилася, і Олександр Федорченко, що знаходився поруч з водієм, швидко відтягнув пораненого товариша з водійського сидіння і сам посів замість Андрія за кермо. Брест вивів авто із зони ураження, і тоді на допомогу до пораненого прибіг боєць-санітар Андрій Поляков... Рана була страшною. Куля влучила водієві зверху в щелепу і застрягла десь глибоко в тілі бійця. Перемотувати було майже нічого... суцільна кривава рана... Андрій розірвав декілька пакетів з бинтами і приклав їх до рани, поспіхом намагаючись зупинити кровотечу.

Командир взводу батальйону «Донбас» Сергій Шкарівський

Друже Брест вирушив з пораненим на «віджатій» у бойовиків «Газелі» до пішохідного мосту, щоб передати бійця до медиків. Все відбувалося миттєво і стрімко. Віддавши пораненого санітарам, Олександр швидко повернувся до місця бою і намагався вдруге дістатися до тіл загиблих Сергія Шкарівського й Олександра Романенка, заради чого оминув одну з п'ятиповерхових будівель і дістався рогу будівлі міськвиконкому з безпечного боку.

Боєць-доброволець батальйону «Донбас» Святослав-Андрій Грушевський:

«Ми перейшли на інший бік будівлі. Стрілянина почалася незрозуміло звідки з-за дерев і рясних гілок. Ворог вів вогонь з декількох позицій. Командир нашого розвідувального взводу Олександр Романенко — досвідчений боєць, який ще за радянських часів сім років прослужив в Афганістані і мав певний бойовий досвід. Щоб зберегти маневреність, він майже ніколи не носив бронежилета — лише кевларові вставки, але тканина не була здатна врятувати його життя від тієї кулі. Скіф вийшов у повний зріст від невеличкого парапету до рогу будівлі, і його вразило першим. Він отримав кулю прямо в живіт.

У роботі він був схожим на мисливського пса, який взяв слід. Він не боявся, як ті бійці, які вперше опинялися під обстрілами.

Зачувши ворога, він робив усе, щоб його знищити. Я вперше звернув на це увагу ще в Красногорівці і це мене дуже сильно тоді вразило. А в миру Скіф був Олександром Романенком — головою Старосинявської селищної ради. Звертався до всіх на «ви» і називав нас козаками. І так оригінально сміявся, що ми заходилися не від жарту, а від його заразливого реготу.

Я чітко пам'ятаю, що коли вразило Скіфа, мені здалося, що тоді пролунав саме подвійний постріл, але в Скіфа влучила лише одна куля. Майже одночасно з цим отримав своє поранення в руку й Олекса. Ми стояли один за одним і тому, по ідеї, я і мав бути наступним. Тому я різко впав і, вже лежачи, кинув Олексі джгут, щоб він перетягнув собі поранену руку. При спробі відкотитися від парапету ближче до рогу будівлі міськвиконкому, в мене майже на мить підвелася від землі нога, і саме тоді в ступню влучила перша куля…

…Аліна — людина взагалі надзвичайна. Вона перебувала з групою Бішута біля АТБ. Як вона опинилася тоді біля нас, я взагалі не розумію. Прямо як з-під землі вискочила. Щоб дістатися до нас від магазину, потрібно було перетнути вулицю, де загинув Шульц, потім оминути двоповерховий будинок міськвиконкому і лише тоді потрапити до нас. Саме вона надавала нам першу медичну допомогу. Дуже смілива дівчина.

…Хтось вигукнув, що ще можна врятувати командира взводу Сергія Шкарівського. Це була дуже інтелігентна людина, від якої, як і від Скіфа, не почуєш поганого слова. Ще на полігоні ми жили разом в одному наметі. Він був врівноваженим і впевненим в собі чоловіком… більше схожим на письменника, ніж на вояка.

…На той момент вже неживого Скіфа віднесли і поклали до північної стіни міськвиконкому. Наскільки це було можливо з пораненою ступнею, я кинувся до Сергія і спромігся проповзти вже повз мертвого Олександра... Лишався відкритий простір — усього декілька метрів до Шульца. Я вважав, що зможу проскочити, але саме тоді й отримав другу кулю в плече. Вона прошила бронежилет навиліт. Відразу виник такий біль, що я закляк на місці. Рука стала немов паралізована. Сергій Шкарівський на той момент був уже мертвий — снайпер влучив йому у шию. А до мене ніхто не міг підповзти, хоча лишалося усього декілька метрів... Дякувати Богові, мене все ж таки витягли наші бійці. Ворожий снайпер переключився на когось іншого. Інакше навряд чи я лишився б живий…»

Боєць другої штурмової роти батальйону «Донбас» Богдан Кириченко:

«Я забирав пораненого Святослава-Андрія Грушевського з простріюваної території, прямо з-під снайпера. Спочатку я побіг, але снайпер почав стріляти і мені довелося залягти за бетонні сходинки сусіднього будинку. Хтось почав кричати мені: «Дурень, стій! Ти куди побіг?!» Я заліг за бетонними сходинками і намагався визначити, звідки саме по нам веде вогонь ворожий стрілець. Рацію з усього нашого взводу мав лише командир і тому доводилося перекрикуватися один з одним гучно вголос. Майже увесь час, поки тривав бій, я лежав за бетонними сходинками. Пам'ятаю, що саме в той момент подзвонив наш боєць Едік Ушаков і запитав, як справи? А я лежу і кажу: «Трішки гаряче, зателефонуй пізніше». Я намагався стріляти по снайперу у відповідь. Робити це було дуже незручно, оскільки заважали гілки і листя дерева. Тому мої постріли були спрямовані, скоріш, у напрямку ворожого стрільця, ніж прицільно по ньому. Щойно я починав стріляти, як у відповідь прилітало так, що і голови не можна було підвести. Схоже, дерево заважало не тільки мені, а і снайперу також. Саме тому влучити по мені ворожому стрільцю теж не вдавалося. Своєю стріляниною я хотів прикрити Бішута, коли він вилазив із-за рогу будівлі, намагаючись визначити ворожі позиції, з яких ведуть вогонь, визначитись з ситуацією і знайти рішення, щоб відтягнути наших загиблих бійців. Також я вів вогонь в ті моменти, коли хтось з наших бійців намагався перебігати вулицю. Мій автомат був обладнаний підствольним гранатометом, за допомогою якого я закидав ще гранати за будівлю міськвиконкому і за пам'ятник за будівлею цієї держустанови. Саме з того напрямку по групі Олександра Романенка вівся вогонь. Врешті-решт, я відстрілявся так, що коли ми відходили під мостом, то у мене з дванадцяти залишилось лише чотири неповних магазини з набоями. Також я використав близько 12—15 гранат для підствольного гранатомета.

У цей час по пораненому Зоріку намагався влучити ворожий снайпер. Спочатку Святослав-Андрій отримав поранення в ногу, а вже потім в лежачого бійця влучило ще дві кулі. Одна вразила бійця в груди і пройшла навиліт вище серця, а друга розтрощила ключицю і частину плечового суглобу. Командир штурмового взводу Тарас Костанчук у цей час із-за рогу будівлі почав стріляти, намагаючись прикрити евакуацію пораненого. Саме тоді я по-

повз по траві до Святослава-Андрія Грушевського і почав, лежачи, тягнути товариша з-під обстрілу снайпера. Вставати навіть не намагався, оскільки перебував у красній зоні ураження. Дякувати Богові, ворожий стрілець на якусь мить відволікся і припинив стріляти. В цей момент на допомогу підбіг наш боєць-санітар Андрій Поляков і нам вдвох вдалося відтягнути з зони ураження пораненого Зоріка. Тягнути його було дуже важко: бронежилети важкі, людина важка. У пораненого бійця було три кульові ураження. Я вже хотів навіть автомат кинути, щоб не заважав тягнути Зоріка, але завдяки друже Поляку, цього не довелося робити. Тарас Костанчук почав вантажити загиблих Скіфа і Шульца, а я кричав, щоб він підійшов до нас, бо у нас була ще жива людина і нам потрібна була його допомога.

До нас на захопленому у бойовиків автомобілі «Газель» під'їхав друже Брест — Олександр Федорченко. Також на допомогу до нас підбіг ще і Заза Інасарідзе. Саме вони і допомогли нам завантажити Святослава-Андрія до автівки. Сівши в автівку, ми дісталися нею до пішохідного мосту, щоб допомогти вивантажити з машини загиблих і поранених».

Далі, зі слів бійців батальйону «Донбас», взвод Скіфа з'єднався з основною групою і приблизно через годину почався загальний відхід до мосту через колії. Виходити через пішохідний міст вже було дуже небезпечно і тому бійці зламали огорожу

Пораненому добровольцю батальйону «Донбас» Святославу-Андрію Грушевському надають медичну допомогу у дворі Іловайської школи. Стоп-кадр відео

і, перетнувши залізничні колії під мостом, дісталися до своїх. З протилежного боку залізниці загальний відхід прикривали розрахунки ЗУ-23 і крупнокаліберного кулемета «Утес».

Доволі трагічна і важка видалася доля і керівника штурмової групи Тараса Костанчука. Він відходив з бою останнім, прикриваючи відхід загальної групи. Після переходу загальної групи через залізничні колії до західної частини міста звернули увагу на відсутність Тараса і Нікітоса, дістатись до них і будь-чим допомогти вже не було ніякої можливості. Бойовики підтягнули до центру міста бронетранспортер і вже прочісували вулицю з крупнокаліберного кулемета. Останнім перед Тарасом залишав бій саме Нікітос, який бачив, як Тарасу в каску влучила куля і він впав. Нікітос намагався повернутися і допомогти пораненому командиру, але в той самий момент сам отримав кулю в ногу і також залишився на полі бою. За допомогою деяких небайдужих місцевих мешканців обидва бійця спромоглися деякий час переховуватися в одному з будинків, а згодом вийти з Іловайська і повернутися на підконтрольну Українським збройним силам територію.

Доброволець батальйону «Донбас» Ігор Гевко:

«Тарас Костанчук — командир штурмової групи з позивним Бішут, і як його сприйняли бійці першої штурмової роти БСП НГУ «Донбас». Майже з першого спілкування з Тарасом бійці відразу відчули в своєму командирі виважену і професійну базу військового досвіду. А також здатність командира завжди говорити впевнено, переконливо і власним прикладом пояснити професійні військові речі просто і зрозуміло. Перед кожною бойовою операцією Бішут обов'язково доводить особовому складу штурмової групи мету і тактику проведення бойових дій. Кожен, хто відчув те, як Тарас декількома короткими і зрозумілими кожному бійцю фразами надає накази й об'єднує навколо себе людей; який зрозуміло пояснює, що ми йдемо не вмирати, а знищувати ворога; який дотепно пояснює, як потрібно вести бій, захищаючи себе, той відразу розумів, що перед ним справжній бойовий командир. Тарас легко пояснює кожному бійцю і офіцеру, що припустимі втрати під час штурмової операції не повинні перевищувати п'яти відсотків бойової групи. І якщо загальні втрати вже близькі до такого показника, то потрібно зупинити бойову операцію і повернутися назад, після чого проаналізувати, переоцінити власні можливості та змінити тактику або стратегію до-

сягнення бойового результату. Можу цілком впевнено зазначити, що Тарас Костанчук, це саме та людина, яка навчила багатьох штурмовиків воювати і впевнено відчувати себе в сучасному бою, знищуючи при цьому ворога...»

Боєць-санітар батальйону «Донбас» Сергій Міщенко:

19 серпня 2014 року. Іловайськ. Пішохідний мостик, що з'єднує два райони міста. Близько 15:00.

«Це вже сьомий чи восьмий раз я пробігаю цю двохсотметровку. Туди з пустими ношами. Назад з пораненими або загиблими.

Знову набридає «сепарський» снайпер. Хлісткі постріли з СВД важко сплутати з будь-чим іншим. Посвистує... Інколи чутні поодинокі постріли «Калаша» з багатоповерхівки ліворуч у мій бік. Далеченько для «Калаша». Дарма набої витрачає. Навряд чи варто від цього стрільця перейматися.

Наші воюють. Гучно і гаряче там у них. Бій триває вже третю годину. Але зараз ми з Франком несемо дуже особливий вантаж. Шульц «двохсотий»... В голові не вміщається, як таке може бути? Я дізнався про це трохи раніше від поранених бійців, але я до останнього не вірив.

Бійці дуже довго не могли забрати твоє тіло. Після двох невдалих спроб нарешті вийшло у Бреста. Тепер я побачив тебе на власні очі. Вірніше, це вже не зовсім ти. Пожовтіла шкіра. Нібито це і не ти зовсім, а воскова фігура.

Шульц... ну як же так?! Ще вранці ти поїв мене кавою і наспівував «Ваше благородие» під гитару.

Шульц, ти так радів цій гитарі! Цього просто не може бути... Дивно, що за життя я ніколи не звертався до тебе на «ти». Зараз, мабуть, можна? Так, командире?»

Боєць-доброволець батальйону «Донбас» Леонід Корнійчук:

«Надзвичайна була людина. Зараз мало хто про це знає і згадує, але свого часу мешканці Лисичанська саме завдяки Шульцу не відчули на собі ударів артилерії. Коли ми почали зачищати Лисичанськ і зачистили половину міста, то був наказ відійти для того, щоб артилерія могла нанести удар по бойовиках, що залишились в місті. Шульц категорично відмовився виконувати наказ про відхід:

«Який до біса відхід? Половина міста зачищена! Ми повитягали місцевих з підвалів і переконали, що місто буде звільнене. Якщо буде завдано удару, то багато хто з тих, хто повірив нам, загине. Ніякого відходу! Вперед! Звільнили більшу частину — зачистимо й усе місто».

Бійці батальйону «Донбас» продовжили зачищати місто і без підтримки артилерії спромоглися звільнити місто від бойовиків. Саме завдяки тому, що бійці залишилися в Лисичанську, місто не відчуло руйнації. В цьому є і особиста заслуга Шульца».

Командир 5-го відділення 1-ї роти 3-го взводу батальйону «Донбас» Олексій Коваль:

«Тим часом бій розпалився не на жарт. Трофейна біла «Газель» з друже Брестом — Олександром Федорченком за кермом носилася від місця бою до місточка, вивозячи поранених і підвозячи набої. Переїхати місточок автівкою на західну частину міста було неможливо і тому для подальшої евакуації поранених переносили через міст пішки. Боєць-санітар Сергій Міщенко дев'ять разів перебігав міст туди і назад, переносячи на собі поранених. Налаштована на мінімальну гучність радіостанція розривалася командами. Безперервний тріск стрілецької зброї раз за разом на мить приглушали вибухи. Сидячи в прихованій позиції, я весь зійшовся від нетерпіння. Було трохи шкода від того, що хлопці там б'ються, а я... От хоч би на нас полізли, ну хоч би...»

Одночасно з цими подіями під час бою поблизу магазину «АТБ» на Першотравневій вулиці бійці, які залишалися в будівлі, що охоронялась, на протилежному боці залізниці, поблизу якого нещодавно загинув Улибка, помітили позицію ворожого снайпера в дев'ятиповерховій будівлі, який вів вогонь в напрямку наступаючих бійців «Донбасу». Боєць Олександр Ванек з позивним Лунатік з другого разу влучив прямо у вікно кімнати, з якої працював ворожий стрілець, і снайпер більше не показувався. Напроти будівлі управління — прямо за залізницею, бойовики вели вогонь зі стрілецької зброї, приблизно в три десятки стволів. Відстань до противника складала близько сто — сто п'ятдесят метрів за залізничними вагонами, і бійці, які утримували позицію в будівлі управління, чітко це спостерігали. Дехто навіть пропонував перетнути залізницю і вдарити бойовикам з тилу, але був наказ тримати позицію саме в будівлі і тому з неї ніхто

не пішов. Бійці лише декілька разів обстріляли ворожі позиції з підствольних гранатометів, щоб підтримати свої штурмові групи на протилежному боці залізниці.

Командир гранатометного взводу спеціального призначення батальйону «Донбас» майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович:

«Рація почала розриватися повідомленнями про те, що група на північно-східній частині міста почала штурм і під вогнем пересувається через пішохідний міст над залізничними коліями. З радіообміну стало зрозуміло, що в нас знову втрати і хтось вимагав терміново викликати «швидку» і медиків. Тоді ми не відразу дізналися про те, що наші побратими Сергій Шкарівський і Олександр Романенко загинули. Саме тоді з повідомлень радіоефіру я зрозумів, що там спекотно. На нашому напрямку поблизу залізничної машинної станції ворог був подавлений і бій майже скінчився. Переконавшись в тому, що «Дніпро-1» з цього напрямку не зможе зайти і попереду на блокпосту розташовані значні сили ворога, ми ще деякий час здійснювали обстріл ворожої позиції з автоматичного гранатомета. На той час особисто мені завдань ніхто не ставив і я, в якомусь сенсі, був сам собі командир. Сам ставив собі і своєму взводу завдання. Самі їх виконували і лише доповідали про здійснені дії керівництву. Зазвичай, ці дії були достатньо ефективними і здійснювалися без втрат серед особового складу. Саме тому керівництво надавало мені певну свободу дій. На залізничній машинній станції було вже достатньо сумно. Ворога більше поблизу немає. Кидати гранати вже нема в кого. Бездіяльність мене завжди пригнічувала, а в той момент, коли інші підрозділи нашого батальйону вели бій і несли втрати, я взагалі вважав неможливим сидіти на місті і чекати, коли бій скінчиться. Я вирішив вирушити з частиною свого взводу до пожежного депо. На станції залишився тримати позицію другий штурмовий взвод батальйону «Донбас» під керівництвом Віталія Яцика, декілька бійців нашого гранатометного взводу і бойова машина піхоти.

Ми завантажилися до нашої машини і вирушили по вулиці Ломоносова в напрямку школи. На одному з перехресть повернули праворуч на вулицю, яка вела до пішохідного моста через залізничні рейки. Щоб дістатися до самого моста, довелося ще трохи попетляти по вузьких вуличках приватного сектору, але дісталися ми достатньо швидко. На місті стало зрозуміло, що

Боєць батальйону «Донбас» Марк Паславський — друже Франко

загальна частина наших бійців вже подолала цей шлях і веде бій на протилежному боці залізниці. Через місточок автомобілі рухатись не могли і тому далі довелося йти виключно пішки. Я взяв із собою друже Мангуста *(Прим. автора: доброволець батальйону «Донбас» Микола Чупаков)*, Богдана Вовненка, друже Амбала й Анатолія Грицькова. Перші двоє були з гранатометами, а Грицьков і друже Амбал з автоматами. Вирушили в повний зріст через пішохідний міст. Звуки бою були чутні трохи далі від залізниці, але поруч з нами інколи з боку будівель летять кулі. На східному боці моста ліворуч від нього розташовувалась будівля школи № 13. За мостом ми побачили два чоловічих тіла без ознак життя. Спочатку навіть не зрозуміли, що це наші побратими Шульц і Скіф, яких бійці винесли з місця їх загибелі. Поруч зі школою стояв автомобіль УАЗ з декількома тілами молодих ополченців. Десь на сусідніх вулицях триває бій. Дивлячись на Скіфа, я подумав, що загинув саме той побратим, якого я ще кілька годин тому вважав занадто обережним. Шкода. Мабуть, це доля. Я — людина, яка діяла завжди більш ризиковано, живий і неушкоджений, а обережний і досвідчений боєць розвідник Олександр Трофимович Романенко загинув».

Заступник командира 1-го штурмового взводу батальйону «Донбас» Дмитро Єсаулов (Камиш):

«Ми дістались до ворожого штабу і майже три години вели бій. Це була смілива і несподівана для ворога операція. Не можна не зазначити особливу роль в тому бою Тараса Костанчука, який здійснював загальне керівництво, перебуваючи безпосередньо на передовій позиції. Своїм власним прикладом він надихав інших, не просто крокуючи позаду, вказуючи напрямок руху, а рухався саме попереду усіх. При цьому він визначав, кому що і де робити, які сектори брати під роботу, і кому і як діяти. На жаль, ця операція не була завершена в тому обсязі, в якому планувалася з самого початку. Ми не отримали очікуваної підтримки батальйонів «Дніпра-1» і «Азова» зі східного боку. Цим підрозділам не вдалося зламати ворожу оборону на східній околиці і підтримати нас у центрі міста. Крім того, ворог протягом трьох годин отримував підтримку з боку Харцизька. Бойовики зістрибували з вантажівок і сходу вступали в бій. Я вважаю, якби керівники тієї операції надали необхідну кількість важкої техніки, яка планувалась з самого початку, то ситуація склалася б зовсім по-іншому. Навіть знаходячись в центрі міста, ми намагалися викликати вогонь на себе, але артилерійської підтримки ми також не отримали».

Бійці «Донбасу» очікували, що з протилежного боку міста Іловайська, має підійти підкріплення у вигляді батальйонів «Азов», «Шахтарськ» і «Дніпро-1». За планом саме так і мало статися, але вищезазначені підрозділи так само застрягли в приватному секторі декількома кварталами східніше, і вони не змогли просунутись далі. Штурмові групи «Донбасу» чекали підтримки і тримали позиції. Врешті-решт, ситуація ускладнилася тим, що на східній частині міста декілька бійців батальйону «Шахтарськ» отримали важкі поранення, а в центрі міста було поранено керівника штурмової групи батальйону «Донбас» Тараса Костанчука. Куля влучила по дотичній в шолом, але все ж таки дістала голову Бішута. Штурмовій групі була надана команда до загального відходу на протилежний бік залізниці. Під час загального відходу зв'язок з Бішутом і пораненим поруч з ним Нікітою було втрачено. Згодом з'ясувалося, що вони зникли. Досить тривалий час доля цих бійців була невідома. Історія їх повернення додому доволі заплутана і, як натякають деякі бійці, пов'язана з втручанням співробітників

Служби безпеки України. Таємничість цього повернення викликала певні плітки і версії, які, в свою чергу, підсилювались тим, що у повному обсязі і самі бійці не могли або не хотіли розповідати про те, що тоді сталося. Відомо лише те, що вони доволі тривалий час переховувалися у місцевих мешканців в Іловайську, які допомогли їм залишити місто вже після того, як трагічно закінчився загальний вихід усіх підрозділів крізь «кривавий коридор».

Боєць-доброволець батальйону «Донбас» Віталій Фоменко:

«Під час нашого відступу від магазину АТБ і будівлі міськвиконкому вздовж вулиці Першотравневої мені запам'яталася одна жіночка, яка вибігла під час шаленої стрілянини зі свого подвір'я і ридма ридаючи благала нас не відходити і не залишати їх на ополченців. Вона зовсім не звертала увагу на стрілянину і вибухи, які гриміли навколо. Її не лякали посвисти куль. Вона лише несамовито намагалася стримати нас і, заламуючи руки, благала: «Не уходьте! Молю вас!!!» Мене переповнювали тоді і переповнюють зараз дуже важкі почуття від того, що ми нібито залишаємо людей ворогу і не можемо їх захистити. Тоді я був переконаний в тому, що невдовзі ми обов'язково звільнимо Іловайськ і, намагаючись якось заспокоїти жіночку, я просив її, щоб вона зайшла в будинок і сховалася від куль. Мені дуже хотілося, щоб вона залишилася жива. В той момент її благання ввели мене в легкий ступор. До того моменту я навіть не уявляв, що в охопленій проросійськими настроями Донецькій області ще є справжні українці, як ця жіночка. Було дуже гірко від того, що я так помилявся і нічим не можу їй допомогти і захистити...»

Командир гранатометного взводу спеціального призначення батальйону «Донбас» майор Ніколов (Лермонтов) Михайло Михайлович:

«Ми зайняли оборону навколо 13-ї школи. На сусідніх вулицях і перехрестях вже хтозна-що коїться. Дуже інтенсивна стрілянина з різноманітної стрілецької зброї та гранатометів. Санітари разом з декількома бійцями забрали й евакуювали тіла наших загиблих побратимів. Ми трохи постріляли у відповідь, щоб подавити вогонь супротивника, і в цей момент хтось надає по радіостанції наказ на відхід. Особисто я взяв участь в тому бою не з самого початку і не був присутнім, коли підрозділи отримували наказ для цієї операції. Завдання, мета і план цієї

операції особисто мені були невідомі. Мій взвод добровільно висунувся до місця бою, щоб підтримати наші підрозділи. Я навіть не знав про те, що операцією керує Тарас Костанчук. Наші бійці почали потроху відходити і потрібно було прикрити відхід тих, хто допомагав залишити поле бою пораненим і евакуював загиблих. Саме тоді я надав наказ своїм бійцям здійснювати прикриття відходу загальних сил. Наші відходять, а в цей момент ворог починає вести вогонь з перпендикулярної вулиці по бійцях, що відступають. Наші бійці не можуть перетнути вулицю, тому що під інтенсивним вогнем поляжуть усі. Серед відрізаних бійців був і Дмитро Куліш. У тій ситуації я поставив завдання гранатометникам — подавити вогнем позиції ворога, щоб надати можливість іншим бійцям подолати вулицю і перейти за міст. Бійці заряджали і готували гранатометні постріли, а Богдан Вовненко разом з Мангустом в цей час вели інтенсивний вогонь з гранатометів з-за рогу одного з будинків ліворуч. Вогонь вівся туди, де помічались спалахи ворожих пострілів у наш бік. На деякий час вогонь з боку противника був припинений і наші бійці безпечно перебігли вулицю і висунулися до пішохідного мосту. В цей момент по рації надійшов наказ відходити не по мосту, який був достатньо відкритий і щільно прострілювався, а під ним. Тоді досить небезпечно працювали ворожі снайпери.

Уздовж колій розташовувалось декілька будівель і дуже багато кущів і дерев, за якими могли переховуватися бойовики і вести вогонь майже по відкритій місцевості через колії по наших бійцях. Щоб дістатися безпечного місця, бійцям було потрібно подолати залізничні колії. Стало зрозуміло, що відхід бійців через колії теж потрібно прикривати. Я з Дмитром Кулішем побігли по самому пішохідному мосту. В цей момент по нам відрили інтенсивний вогонь. За пішохідним мостом з нашого боку зайняв оборону друже Франко (Марк Паславський) і ще декілька добровольців за насипом щебню. Окрім того, наш відхід прикривали інші бійці, які вже подолали колії. З кущів поблизу однієї з будівель ліворуч від нас хтось почав вести по нам інтенсивний вогонь з ручного гранатомета. Наші бійці намагались прикрити нас з Дмитром зі стрілецької зброї. Ми з Кулішем рухаємось по мосту. Кулі свистять. Вибухи… Раптово я бачу, як діють ворожі гранатометники. Бойовик виглядає з-за рогу будівлі і робить постріл осколочною гранатою з РПГ. Потім ховається і майже без

будь-якої паузи знову виглядає і стріляє з заздалегідь приготованого чергового гранатомета. І так декілька разів. Така тактика надає можливість вести достатньо інтенсивний вогонь, навіть, якщо стрілець не поцілюється, а стріляє осколковими гранатами приблизно в напрямку противника.

При цьому дуже велика вірогідність того, що осколки досягнуть своєї мети і хтось буде уражений. Відстань до ворога була достатньо великою, щоб вразити його з мого короткого автомата без прикладу. Незважаючи на те, що шансів влучити було не багато, я все ж дав чергу по ворогу і, здається, влучив. Тому що ворожий гранатометник спочатку припав на коліно, висунувшись значно далеко вперед від своєї позиції, а потім, майже на колінах, зник за рогом будівлі. Я не можу стовідсотково стверджувати, що влучив у противника. Можливо, він вирішив таким чином залягти або тощо, але більше пострілів у наш бік від нього не було. Таким чином ми успішно подолали мостик. Я залишився на позиції поблизу Марка Паславського. Ми домовилися зайняти позиції по обидва боки від дороги і вести вогонь з двох напрямків, прикриваючи один одного. Нам було достатньо добре видно позиції ворога на протилежному боці колій. Ворог знов почав вести вогонь з гранатомета і стрілецької зброї в наш бік.

Потрібно підкреслити, що вогонь вели достатньо прицільно. Припускаю, що ворог також бачив нас, як і ми його. Я зі своєї позиції вів вогонь у відповідь одиночними пострілами з автомата. Під час того бою поранення отримав Марк Паславський і ще декілька бійців. На жаль, поранення Франка, як з'ясувалося згодом, було смертельним, але я тоді цього не знав. Знов якась дивна, незрозуміла і трагічна доля. Франко був дуже обережним і знаходився в більш безпечній позиції, ніж я. Але ж одних уразило, а мене не зачепило жодним осколком. До Франка і поранених підбігли санітари, почали надавати першу допомогу і готувати до евакуації. Я звернувся до одного з санітарів і спитав: «Що з Франком?» Мені здалося, що тоді у відповідь я почув «Легке». Мене це трохи заспокоїло. Я сприйняв відповідь медика, як «легке поранення». Бій ще тривав і стрілянина з боку бойовиків не припинялася. Я підібрав автомат Франка, який був більш зручним для ведення вогню на дистанцію в двісті-триста метрів, і продовжив вести вогонь. Зброя у Марка була обладнана коліматорним прицілом і мала приклад, що було дуже зручно в тих обставинах і діяло більш ефективно,

ніж мій АКС-74У. Через деякий час я помітив, що навколо вже нікого немає. Поранених евакуювали до школи. Позаду ще залишалася стояти зенітна установка, але бійці, що здійснювали прикриття, теж вже відійшли трохи далі в приватний сектор. Я також обережно попрямував в напрямку загальної групи, намагаючись не потрапити під вогонь від нашої зенітної установки».

Командир 5-го відділення 1-ї роти 3-го взводу батальйону «Донбас» Олексій Коваль:

«Надходить команда: «Відхід!» Я чекаю, коли останні штурмові підрозділи відійдуть до перехрестя і прибираю своїх бійців. Ми підтягуємось і займаємо позиції ближче до мосту. Перебігти його вже не вийде. Занадто відкрита місцевість і занадто щільний вогонь з протилежного боку. Тому підрозділи відходять низом під мостом через залізничні колії, по черзі, прикриваючи один одного. Ми контролюємо тил і задкуємо, задкуємо... До мого відділення доданий кулеметник Орел і ще два незнайомих мені кулеметники з іншого взводу. Скоріш за все, брати. Дуже схожі один на одного. Павло Пугачов постійно намагається рухатись останнім — доводиться відволікатися і підганяти його. Максимус і Грудя вже відійшли. Філософ і Яша поруч. Одночасно з цим потрібно ще приглядати за взводним друже Артистом. Не подобаються мені його сині губи і біле обличчя. В нього вже був інфаркт. Не дай Боже... не на часі зараз... не на часі!

Поруч з мосточком сиротливо приткнулася залишена нами «Газелька». Усі вже відійшли, а не в міру хазяйновитий друже Брест все вовтузиться і риється в салоні машини бойовиків на протилежному боці за коліями. Витягає бронежилет і ще якісь речі. Ми кричимо на нього, але він не чує — навколо гуркіт і вибухи. Нарешті і він спускається до колій. Подолавши кілька десятків залізничних колій, друже Брест приєднується до нас. Залишається лише подолати схил, що здіймався вгору. Підводилися на нього, вже ледве дихаючи. Трохи відійшли від залізниці і попадали під паркан, серед таких самих запарених, втомлених, захеканих і жадібно ковтаючих теплу воду... Живих. Хто не бачив очі бійців, які щойно повернулися з важкого бою, той нічого не бачив.

Усе. Тепер на базу до школи».

Командир гранатометного взводу спеціального призначення батальйону «Донбас» майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович:

«Діставшись школи, я почув, що мене шукає боєць-санітар Кішка. Вона сказала, що мене хоче бачити Франко: «Він дуже хоче з тобою поспілкуватися. Будь ласка, поговори з ним. Йому зараз потрібен спокій, тож заспокой його». Пораненими займалися медики і санітари в одній з кімнат сарайчика на шкільному подвір'ї, який вони обладнали під шпиталь. Франко лежав на землі у дворі школи поблизу шпиталю, і щоб поспілкуватися з ним, я став на одне коліно. Тоді я майже не переймався за його стан. У мене все ще була думка про те, що поранення легке і ніщо не загрожує життю побратима. Марк скаржився на те, що не відчуває ніг. Я ще погладив його по голові і сказав, що не потрібно турбуватися. Санітари сказали, що поранення легке і будеш ти ще жити довго і щасливо. Саме в той момент командирів скликали на нараду, і я був змушений вибачитися перед пораненим побратимом за те, що не можу приділити йому достатньо уваги, але пообіцяв після наради обов'язково повернутися. Сподіваюсь, нарада буде недовго і хвилин за п'ятнадцять я повернуся. На нараді підполковник Власенко довів до командирів деякі накази та розпорядження, і я знов звільнився. Повернувшись до шпиталю, я не знайшов на місці Франка. Можливо, кудись перенесли? Я спитав про нього у санітарів і від них почув, що Франко помер… Для мене це було несподівано, і я вважав це якоюсь помилкою. Цього не може бути! Я щойно спілкувався з ним. І медики казали, що в нього лише легке поранення… Один з медиків мене виправив: «Не легке поранення, а поранення в легені. На жаль, врятувати не змогли». Більше я Франка не бачив. Якось так…»

Командир 5-го відділення 1-ї роти 3-го взводу батальйону «Донбас» Олексій Коваль:

«Відходячи від залізниці, ми дістались школи і чуємо, що на дворі метушня і вигуки: «Комбата поранено!» У хол школи допомагають увійти кульгаючому командиру батальйону. Камуфляж в крові. Слідом за Семеном крокує Шах зі скривавленою ногою... Медика!!!

Невдовзі цей вигук буде вигукуватись все частіше і частіше, але сьогодні комбат лежить вкладений додолу, а Кішка поспіхом готує перетинаючи, знеболювальні й усі інші необхідні для

надання медичної допомоги засоби. Я дістаю свій ретельно загострений складний ніж з комплекту підривника (трофейний, з Лисичанська) і ріжу гарячі від крові камуфляжні штани. Комбату боляче, але не панікує:

— Обережно. Не обріжте там чого важливого.

Ріжемо куртку. Під нею три рваних осколкових поранення — два на гомілці, а одне на лопатці. Кішка і ще один боєць — не знаю його позивного *(Прим. автора: Ярослав Тендітник, позивний Полтава)* бинтують поранених і готують до евакуації. Хлопці завантажують поранених до машини і вона поспіхом вирушає до лікарні в Старобешеве. Тільки вже в школі дізнався про наші втрати. Сука війна...»

■ Добровольчі батальйони «Азов», «Дніпро-1» і «Шахтарськ» закріплюються на позиціях на східній околиці Іловайська

Починало сутеніти і було прийняте рішення — зайняти декілька будинків і організувати кругову оборону до ранку. Нашому першому взводу дісталась недобудована будівля на вулиці Іловайській. Ми довго намагалися зламати вхідні металеві двері, але вони були намертво приварені до рами. Добре, що вікон ще не було і віконні пройми були просто забиті дошками. В будинку в підвальному приміщені був гараж з виїздом до вулиці, і ми спочатку хотіли загнати «Халк» туди, але з цього нічого не вийшло. По-перше, вихід з гаража був закиданий різноманітним будівельним сміттям, а по-друге, металеві брами в гараж були також намертво приварені до рами. Хтось з бійців проник через вікно в будинок і намагався відчинити гаражні брами зсередини, але відчинити їх так і не вдалося. Те, що «Халк» не зможе заїхати в той гараж із-за сміття і недобудованого з'їзду, було зрозуміло з самого початку, але ми сподівалися відчинити гараж для можливості швидко ховатися в підвальну частину будинку на випадок потужного артилерійського обстрілу.

■ Бій зведеної групи розвідників 51-ї ОМБр і батальйону «Азов» на східній частині Іловайська

Після того як танк із пошкодженою гарматою повернувся зі східної околиці Іловайська до опорного пункту 40-04, увечері було вирішено силами військових 51-ї ОМБр висунутись з По-

кровки до Іловайська на допомогу добровольцям. На броні бойової машини піхоти зі складу 51-ї ОМБр зведена група бійців вирушила по шляху в напрямку вулиці Лєрмонтова. Годі й казати, що ніякого зв'язку по рації між бійцями 51-ї бригади і добровольцями, що закріпилися в місті, на той час не було. На той момент в п'ятистах метрах південніше на східній околиці Іловайська вже закріпилися окремі групи бійців батальйонів «Азов», «Шахтарськ» і «Дніпро-1». Щойно бійці 51-ї бригади дісталися околиці міста, вони побачили блокпост, на якому знаходилися озброєні люди.

Боєць-розвідник 51-ї ОМБр Микола Липовий:

«…До нас на опорний пункт повернувся танк, який прикривав зі східного боку Іловайська бійців-добровольців, бо в нього заклинила гармата. Прийшла розвідка «Азова» у складі трьох бійців на чолі з друже Диким, одного бійця нашої бригади — помічника гранатометника Олега Кібіша і наших шести чоловік розвідки 51-ї ОМБр — Ярослава Горбика, Віталія Малиша (загинув під час виходу по коридору), Юрія Воскреси, Георгія Іващенка, Олексія Скокова і мене. Усього десять бійців піхоти разом з двома членами екіпажу нашої 195-ї БМП — навідником Юрієм Магомедовим і механіком Петром Більцем. Взагалі-то Петро не був механіком, але механік відмовився їхати, і тому за кермо «бехи» сів Петро. Він згодом загинув під час виходу з Іловайська під Новокатеринівкою.

На той час керівником нашого підрозділу на цьому опорному пункті був заступник командира нашої бригади підполковник Юрій Іванущенко. Після надання наказу він вирушив додому, здається, за сімейними обставинами, і керівництво опорним пунктом до самого виходу по коридору прийняв на себе майор Черниш Владислав Володимирович. Підполковник Іванущенко надав наказ: «Беріть танка і «беху» й ідіть до Іловайська. Там вас хлопці, які пішли в обід в місто, зустрінуть». У нас на той момент на опорному пункті 40-04 було два танки. Один з них взагалі не стріляв, а другий вже був з пошкодженою гарматою. Тому танки з нами не вирушили. Деякий час ми чекали, коли зможуть полагодити гармату танка, тому наш вихід і затримався аж до сутінок. Врешті-решт, стало зрозуміло, що відремонтувати гармату не вийде. У нас на опорному пункті залишалася ще одна бойова машина піхоти. Було вирішено висунутись на ній.

Ми застрибнули на ту бойову машину піхоти, і тут виникло питання — а де саме в місті знаходяться добровольці, які туди вирушили перед нами? Ніхто не знав, куди саме рухатись і де нас мають зустріти свої. В нашій групі не було нікого, хто знав куди саме вдень вирушили добровольчі батальйони і хто міг би показати нам шлях до них. Підполковник Юрій Іванущенко наказав: «Рухайтесь туди по шляху до міста, а на блокпосту на в'їзді в місто вас зустрінуть».

Коли ми, вже в сутінках, дісталися до блокпоста на околиці міста, то побачили, що на ньому вже нікого немає. До того моменту ми декілька разів намагалися штурмувати східні околиці Іловайська навколо «гусятниці» у Виноградному і зі шляху, який переходить у вулицю Лєрмонтова в Іловайську. Тому ми доволі добре орієнтувалися на місцевості. Раніше ми часто зі свого боку обстрілювали цей блокпост на вулиці Лєрмонтова, оскільки він був зайнятий бойовиками, але коли цього разу вирушали до нього, то вважали, що його вже зачистили бійці добровольчих підрозділів, які вирушили з нашого опорника в Іловайськ ще вдень, і саме вони мають нас на ньому зустріти. Аж раптом до нас із сусідньої лісосмуги виходять близько п'ятдесяти озброєних бійців. У багатьох не лише стрілецька зброя, а і протитанкові гранатомети. Ми прийняли їх за своїх і навіть деякий час спілкувалися ні про що, розпитуючи, як справи і про те, що відбувається навколо. Дехто з радістю навіть обіймалися. Аж раптом ми звернули увагу на шеврони і колорадські стрічки на деяких з цих бійців. Потрібно зазначити, що усе відбувалося на початку сутінок і тому ніхто не мав можливості ретельно оглянути один одного. В той момент мені стало навіть не по собі. Ми стоїмо майже впритул до доволі чисельного ворожого загону. Сили непорівнянні. Було зрозуміло, що ворог в сутінках поки що не зрозумів, хто ми такі, і сприймає нас за своїх. Зараз це виглядає трохи смішно, але, згадуючи про той «замєс», який відбувся за кілька хвилин, стає не до сміху.

Групою озброєних бойовиків керував один з них, який був озброєний ручним кулеметом Калашникова. В якийсь момент цей «сепарський» командир зрозумів, хто ми є такі. Інші його бійці цього ще не зрозуміли і вільно перебували поруч. Ситуація вийшла ось яка: я в той час перебував на броні бойової машини піхоти, а інші хлопці кучкувались за БМП. Коли старший з бо-

йовиків наблизився до мене і почав розпитувати: «О, братики, откуда вы к нам прорвались? Вы с Донбасса? У «укров» «беху» отжали?» Тоді я остаточно зрозумів, з ким ми маємо справу і без поспіху скинув автомат і направив на цього старшого групи. Він також звернув на це увагу і, схоже, помітив в мене саморобний жовто-блакитний шеврон з тризубом. Я бачив, як в нього побільшали очі, як у рака. Він почав відходити назад, наводячи на мене свій кулемет. У той момент я розумів, що, у випадку першого пострілу, у нас не буде жодних шансів проти десятків бойовиків. «Сепар», нічого не кажучи, почав показувати мені стволом, щоб я спускався з «бехи». Я зістрибую з «бехи» і відходжу за нашу бойову машину, де вже наші кучкуються. Я встиг повідомити своїм, що це «сепари», але хлопці відповіли, що вже і самі це зрозуміли. Нас тоді врятувало те, що зненацька звідкілясь вдарила артилерія і накрила територію навколо того блокпоста. Той старший бойовиків вигукнув команду: «Держим оборону!» Ворог почав розбігатися і ховатися від обстрілу. Деякі побігли до бетонних блоків блокпоста, але намагалися переховатися саме навпроти нас. І тут почався справжній замєс. Ми почали потроху відходити і відкрили вогонь по бойовикам, що розбігалися. Запрацювала і гармата нашої бойової машини піхоти. Нагадаю, що усе відбувалося вже майже в сутінках. Ворог не відразу зрозумів, що відбувається, і спочатку майже не вів вогонь у відповідь. Лише за Божої ласки у нас не було загиблих. Лише двоє контужених і ще поранений в руку Олег Кібіш. Особливо запам'ятався момент, коли один з бойовиків вискочив з протитанковим гранатометом і хотів поцілити в нашу БМП, але влучно і вчасно відпрацював навідник нашої БМП. Досі перед очима стоїть зникаючий від влучань гармати бойовик, і на його місці залишається, наче завислий на якусь мить в повітрі, ворожий ручний протитанковий гранатомет».

■ Східна околиця міста Іловайськ. Ніч. Вулиця Іловайська

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Світла в місті не було і тому огляд і пошук необхідних місць для розташування і спостереження здійснювали практично навпомацки. Я залишив свій броньований мікроавтобус на подвір'ї під стіною сарая, до якої заїхав заднім ходом. Саме тоді

я взяв собі за правило завжди ставити машину таким чином, щоб вона передом стояла до виїзду і було зручно у випадку термінової необхідності миттєво рушити з місця. Більш зручного і безпечного місця для машини не було, і тому стіна сарая хоч якось могла прикрити машину від осколків. Наше розташування мало ту перевагу, що приватний сектор був достатньо великим. Схоже, що ворог спочатку не мав точної інформації щодо нашого розташування. Усю ніч працювали міномети і реактивні установки «Смерч», але вогонь був не прицільний. Міномети працювали в нашому напрямку, а «Смерчі» били на декілька кілометрів далі. Більш того, противник лякався можливої нашої вилазки і постійно використовував освітлювальні ракети навколо підходів до своїх позицій, а наш приватний сектор, можна сказати, безпорядно обстрілювали з 82-міліметрових мінометів. «Сепарські» корегувальники намагалися виявити наше місце розташування, перебігаючи по вулицях і подвір'ях. При цьому вони стріляли одиночними пострілами в повітря, намагаючись викликати нашу зворотню реакцію, щоб побачити звідки ми будемо вести вогонь. Іноді наших спостерігачів все ж таки помічали і достатньо прицільно обстрілювали зі стрілецької зброї, але, на щастя, нікого не зачепили.

Ніч з 20 на 21 серпня 2014 року запам'яталася мені дуже сильним холодом. Ніколи не уявляв, що літом так можна замерзнути. Про використання багаття не мало бути і мови, щоб не демаскувати себе і не виявити свого місцезнаходження. Зайнявши позицію в недобудованій споруді, ми розподілили час і чергу несення чергування і спостереження.

Один із спостерігачів знаходився на недобудованому горищі, на яке можна було підвестися по сходах зсередини будинку, а другий вартовий знаходився біля вікна, яке було єдиним входом в будинок. Усі інші розташувалися на відпочинок в різних кімнатах будинку, облаштувавши собі ліжка з пінопласту, дерев'яних дошок і карематів. Тієї ночі я вперше побачив, як працюють касетні боєприпаси від «Смерчу». Десь в 10—15 кілометрах північно-східніше від нас в небі з'являлися спалахи, схожі на святковий салют. Злітала одна маленька світла крапка, яка після вибуху розбивалася на десяток таких самих крапок, а потім вже цей десяток, вибухаючи подібним чином, сіяв безліч зарядів, які вражали велику площину. Іноді це відбувалося прямо в повітрі і нагадувало феєрверк, а іноді заряди діставалися до землі,

і вибухи були вже менш яскравими, але не менш небезпечними. Саме з тієї ночі в мене з'явилася звичка рахувати секунди після виходу міни і фіксувати час вибуху. Це надавало можливість визначати періодичність пострілів і приблизне місце влучання, щоб розуміти, скільки залишається секунд на переміщення до більш безпечного укриття. Минав усього лише другий день мого персонального перебування в зоні бойових дій, а мізки й організм вже встигли засвоїти достатньо багато корисних навичок, які допомагають адаптуватися і виживати в навколишньому середовищі.

У цей самий час по селищу Покровка й опорному пункту 40-04, які знаходилися в п'яти кілометрах від нас, працювали ворожі реактивні установки «Ураган». Бійці, які залишилися на опорному пункті, переховувались від обстрілу в бліндажах. Мій побратим по «Дніпру-1» Дмитро Бойко згодом згадував, що тоді їм дуже пощастило. Ракети падали зовсім близько від їх укриття. Рятувало лише те, що вони не всі вибухали, а в переважній більшості просто падали величезними стрілами, встромляючись в землю».

Майор ОК «Південь» Костянтин Горбачов, друже Аіст:

Для наших потреб перед виїздом на позиції під Іловайськом нам надали автомобіль «Газель», в якому ми перевозили свої технічні засоби і особисті речі. Я звернувся до командувача, що є машина, але немає водія. Саме тому від ОК «Південь» нам був наданий водій — Дмитро Бєліков в якості водія. 18 серпня 2014 року ми групою вирушили в напрямку Іловайська і вранці 19 серпня вже були на позиціях поблизу Многопілля. Почали розгортатися поблизу позицій звукометристів 55-ї окремої артилерійської бригади. За дві доби налагодили роботу і почали працювати. Варто зазначити, яким чином була екіпірована наша група. Це окрема історія. З нас усіх лише Дмитро Бєліков мав каску, автомат і бронежилет. Мені зброю не видали, бо я на той час був виведений зі штату і виключений зі списків частини. Зброю перед виходом у відпустку я здав. Це ціла історія, як я ходив і збирав зброю для своєї групи. Фактично за добу я здобув для своєї групи два автомати, снайперську гвинтівку і чотири одноразових протитанкових гранатомети».

20 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

■ Бої на східних околицях Іловайська і відхід зведеної групи батальйонів «Азов», «Шахтарськ» і «Дніпро-1» від Іловайська

Офіцер батальйону «Азов» Єременко Юрій Миколайович:

«О 5:30 ранку ми почали розширювати сектор оборони. Зайняли кілька будинків і взяли під контроль вулиці Лєрмонтова, Садову, Іловайську і провулок Залізничний. Стали чекати поповнення боєкомплекту.

Спостерігачі помітили, що на даху багатоповерхового будинку в селищі Третяки є рух. Спостерігаючи, ми встановили, що противник організував на даху спостережний пункт і вів звідти коригування артилерійського вогню по наших позиціях. Нами було скореговано нашу артилерію, і спостережний пункт був знищений. Приблизно о 10:00 приїхала наша розвідка і привезла боєкомплект. Бійці-розвідники, які прибули до нас цього ранку, доповіли про те, що учора ввечері під час руху до нас вони випадково вискочили на «сепарський» блокпост, але не розгубилися. Сказали, зупинившим їх «ополченцям», що вони нібито свої, а після знищили противника. Приблизно о 12:00 прибуло підкріплення. В його складі була 1-ша сотня батальйону «Азов», штаб і група з батальйону «Шахтарськ» (не знаю, скільки їх було). В нашому будинку організували штаб. Помітивши нашу активність, противник почав нас обстрілювати з АГС-17 і міномета. Від вибухів у нас з'явилися поранені. При цьому весь двір засипало осколками.

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Після сходу сонця активних дій не здійснювали. «Сепари» зі свого боку час від часу продовжували відпрацьовувати приватний сектор мінометами. Приємно було те, що нічний холод змінився звичайним літнім теплом. Бійці, які оглядали сусідні подвір'я навколо нашого будинку, іноді потрапляли під обстріл зі стрілецької зброї. Толя Супрун ледве не постраждав від міни, що вибухнула неподалік. Тоді ще усі ці постріли і вибухи не сприймалися, як щось страшне і смертельно небезпечне.

Противник продовжував турбувати нас 82-міліметровим мінометом, але поки що ніхто не сприймав вибухаючі міни, як реальну загрозу, оскільки вони лягали на відносно безпечній відстані. Вибухи в тридцяти метрах з протилежного боку будинку від нас не здавались чимось небезпечним. Один лише Денис Томілович більш-менш адекватно оці-

Бійці батальйону «Дніпро-1» Олександр Крюков, Денис Томілович, Віталій Саприкін, Віталій Сова і Павло Рудич на околиці Іловайська у дворі недобудованого будинку. 20 серпня 2014 року

нював ситуацію і намагався знаходитись в броньованому салоні «Халка». Інші байдуже відносилися до того, що відбувалося навколо, і безтурботно готували і приймали їжу, обмінюючись жартами з приводу шуму, який створювали мінометні вибухи і заважали нормально попити чаю. Жарти припинялися лише тоді, коли чергова міна занадто близько падала біля нашого будинку. Тоді на деякий час усі поспіхом застрибували в будинок. Під час одного з таких випадків я так швидко заскочив у вікно, що звалився на Сашка Крюкова. Від мого поштовху він незручно впав і, за щось зачепившись, порвав свою форму. Також одна з мін влучила неподалік від бетонного паркану сусіднього будинку, за яким знаходився наш боєць Дмитро Булашенко. Той вибух завдав Дмитру важкої контузії.

Якщо вибухи і постріли не особливо нас турбували, то відсутність води вважалась дійсною проблемою. Щоб приготувати чай, доводилося висуватися в сусідній будинок через дорогу і набирати з крана водогінну воду, яка текла тоненьким струмком.

Минуло ще трохи часу і нашим командирам стало зрозуміло, що без прикриття бронею зайняти позиції бойовиків буде дуже важко. Заступник командира батальйону полковник Печененко без прикриття бронетехнікою не зважувався надавати наказ на штурм укріплених позицій ворога, розуміючи, що це буде коштувати життя не одному бійцю. Замість бронетехніки зі штабу нам прислали в допомогу БРДМ і дві групи піддтримки з батальйонів «Азов» і «Шахтарськ».

Ця група бійців, яка прибула на не менш ніж десятку одиниць транспорту, була занадто велика, щоб розміститися на вузькій вулиці Іловайській. Автівки буквально заповнили проїзд і влаштували пробку, без будь якої можливості розвернутися. Після прибуття цих двох груп події стали відбуватися не на нашу користь. Серед прибулих у складі батальйону «Азов» були і бійці під керівництвом Дмитра Корчинського, які поводили себе більш дисципліновано й організовано. Я тоді відразу впізнав Дмитра саме тому, що він керував і вишикував своїх бійців безпосередньо перед нашим будинком. Корчинський намагався знайти й зібрати на нараду усіх керівників наших підрозділів, щоб скласти і узгодити загальний план подальших дій. Денис Томілович по

рації доповів про це нашому командиру. Попередньо нам було наказано завершити зачистку приватного сектору східної частини Іловайська і рухатися до центру міста на зустріч бійцям батальйону «Донбас», які, як нам повідомили, вже звільнили значну частину міста».

Офіцер батальйону «Азов» Єременко Юрій Миколайович:

«Після наради керівниками батальйонів «Азов», «Шахтарськ» і «Дніпро-1» було прийняте рішення і узгоджено план подальшого руху в напрямку центру міста. Батальйон «Азов» почав рух двома групами. Одну групу в кількості 1-го взводу 1-ї сотні повів я — Єременко Юрій по провулку Залізничному, а другу групу, яка складалася з 2-ї сотні, повів Душман. Ми дійшли до перехрестя вулиці Суворова і Залізничного провулка, де потрапили під вогонь противника. Спочатку ми рухалися по вулиці між двома високими парканами. При цьому противник, який перебував праворуч від нас у церкві, вів спостереження і, схоже, помітив наш рух. Група була обстріляна, але не щільно і не влучно. Ми кілька разів огризнулися, але навіть не розуміли звідки ведеться вогонь. Тому відійшли звідти на перехрестя вулиці Іловайської і Залізничного провулка, де і зайняли кругову оборону.

Боєць батальйону «Азов» Андрій Снітко (Хома)

Я попросив флангового удару на вулиці Донецькій для відволікання противника й отримання можливості добігти до вулиці Донецької нашій групі. Десятка 2-ї сотні нашого батальйону перебігла через нас і, перестрибнувши через паркан, пішла паралельно Залізничному провулку дворами. Там група нарвалася на противника, який раніше атакував нас поміж парканами.

Після першого розриву гранати наш кулеметник був поранений в руку, а від вибуху пошкодило кришку ствольної коробки ПКМа.

Кулемет став просто безпорадною залізякою, а кулеметник ніяк не міг полагодити його однією рукою. Хлопці сховалися у дворі. У закуток, де сховалися чотири бійці, залетіла граната, і Андрій Снітко (18-річний хлопець, Герой України посмертно) накрив гранату своїм тілом. Осколок від наступного розриву гранати, влетівши в око, важко поранив Олега Аксененка.

Десятку бійців під керівництвом Мосе відрядили винести поранених. Хлопці винесли Андрія з Олегом і всі вийшли. Хома помер хвилин через десять після поранень, несумісних з життям».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Врешті-решт, командири наших підрозділів розподілили завдання для окремих груп, яким було слід одночасно продовжити рух по паралельних вулиці Мартинова і Залізничному провулку міста Іловайську, але групи так і не рушили з місця, оскільки ворог вів прицільний і інтенсивний вогонь з укріплених позицій. Деякі місцеві мешканці або люди, які вдавали з себе місцевих, допомагали бойовикам у корегуванні вогню по наших позиціях. Були помічені декілька разів недалеко від нас велосипедисти, які після проїзду поруч з нашим розташуванням спілкувалися з кимось по телефонам. Після цього знов починався мінометний обстріл. В арсеналі однієї з наших груп мався легкий 82-міліметровий міномет, і його активно застосовували прямо з наших позицій, чим також викрили наше розташування. Мені тоді було не дуже зрозуміло, куди саме вели вогонь мінометники дружнього нам підрозділу, оскільки відстань поміж нами і противником складала усього декілька сот, а іноді і десятків метрів.

Здається, одна з груп батальйону «Шахтарськ» здійснила спробу штурмувати позиції ворога, але ця спроба виявилася невдалою. Один з приватних будинків, в якому був помічений ворог, бійці «Шахтарська» закидали ручними гранатами і пішли на штурм. Вочевидь, гранати не призвели до бажаного результату, і штурмова група потрапила під інтенсивний вогонь, і також була атакована ручними гранатами. Декілька бійців були тяжко поранені.

Нашому екіпажу надали наказ — терміново вивезти поранених бійців до медиків. Ден по рації наказав: «Халк», другий будинок праворуч. Заїжджай у двір. Вантажимо поранених».

Я задки заїхав у двір, де пораненим надавали першу медичну допомогу. Завантаживши поранених бійців, ми виїхали на

заставлену транспортом вулицю Іловайську і, розштовхавши інші автівки, які створили затор, доїхали до вузького повороту ліворуч.

Прямо на повороті стояв якийсь позашляховик і заважав виїзду. Водія ані в самому авто, ані поруч з ним ніде не було. Я хотів відігнати автівку кудись в бік, але в замку запалення не було ключів.

Ден наказав:

— Знімаємо з передачі і ручника і штовхаємо на узбіччя.

Відштовхнувши машину до узбіччя, ми з Денисом Томіловичем і Віталієм Саприкіним висунулися з Іловайська через селище Виноградне в напрямку Покровки й опорного пункту 40-04, сподіваючись знайти там медиків і передати їм поранених. На той момент уся наша група поміж Покровкою і Іловайськом була у значному відриві від будь-яких споміжних сил. Терористи використовували дірки в нашому жиденькому тилу і, діючи мобільними мінометними групами, обстрілювали нас з різних боків з мінометів і автоматичних станкових

Офіцер батальйону «Азов» Єременко Юрій Миколайович (Семидесятий)

гранатометів АГС-17. Під час руху до Покровки ми знов проходили крізь поросле високою травою поле, яке було зоною мінометного обстрілу. Окрім того, по нам вели вогонь і з автоматичного гранатомета. Мені, як водієві, не завжди було видно вибухи, але Віталій Саприкін, якій знаходився з пораненими в кузові з відчиненими задніми дверима, доволі близько бачив і переймався за вибухи, які лунали прямо позаду «Халка».

Діставшись Покровки, ми зустріли наших бійців Дмитра Бойка і Нео. Ми намагались дізнатися у хлопців, де тут знаходяться санітари або лікарі, але наші товариші нічого не могли нам повідомити, оскільки самі не дуже добре орієнтувалися на цій позиції. Довелося їхати до самого опорного пункту 40-04. Там з'ясувалося, що ніяких лікарів тут немає і ніколи не було. Куди далі везти поранених було не зрозуміло. Томілович прийняв рішення і наказав рухатися до опорного пункту 39-06 поблизу Многопілля. Там поруч зі штабом генерала Руслана Хомчака обов'язково мають бути медики. Я тоді трохи розгубився, оскільки дороги до Многопілля не запам'ятав, тому що вчора я рухався звідти до Покровки в загальній колоні, яка була вкрита до неба густою хмарою пилу, що здіймався від ґрунтового шляху. На щастя, у Дениса на телефоні був мобільний додаток «Навігатор», завдяки якому ми і вирушили з Покровки до опорного пункту 39-06. Рухалися, довірившись навігатору, по ґрунтових шляхах. Під час руху знов були обстріляні мінометом. Дуже часто вздовж шляху були помітні сліди від нещодавніх вибухів «Граду», а в полях часто зустрічалися спалені ділянки землі. Деякі з них все ще палали і димилися. Гостроту відчуттям додавали поранені, що лежали в «Халку».

Дорога була не рівною, і «Халк» на великій швидкості часто підстрибував, від чого дуже страждали поранені. Я постійно подумки, а іноді і в голос просив у них вибачення за біль, але інакше рухатися було неможливо. Швидкість руху заспокоювала мене і надавала впевненості в тому, що міномет по цілі швидко влучити не зможе. Схоже, у поранених біль був нестерпним, і стогони, і крики не припинялися ні на мить. Важче усього було хлопцю, якого постійно притримував під час руху Віталік Саприкін у задньому відділенні машини. Ми намагалися якось відволікти бійців і розпитували про обставини поранення. Вони розповіли нам, як намагалися штурмувати ворожий будинок і що з цього вийшло. Один з поранених у руку бійців

дуже переймався, щоб не потрапити в полон. Під час посадки в «Халк» його побратими забрали в нього зброю і набої. Боєць залишив собі лише одну гранату, яку і тримав постійно праворуч від мене і погрожував підірвати, якщо ворог спробує його полонити. Я насилу відмовив його від цієї думки і переконав віддати її мені. Незважаючи на зовнішні вибухи і те, що поруч знаходилися майже не керовані від болю бійці, відчуття страху тоді не було. Було якесь внутрішнє переконання, що усе буде добре. Я так і сказав своїм пасажирам: «Мені Господь сказав, щоб я довіз вас до медиків, і я це зроблю».

Командир першої роти батальйону «Дніпро-1» Олександр Гостіщев:

«Нам 19 серпня 2014 року в Многопіллі було поставлене завдання закріпитися в селищі Виноградне на східній околиці Іловайська і спробувати пробитись крізь приватний сектор міста до батальйону «Донбас», який одночасно з нами пішов у наступ із західної частини міста. Нам у підкріплення дали азовців та техніку з 51-ї механізованої бригади. В той день нас вів розвідник з «Азову», якого ми на той час дуже добре знали ще по Маріуполю і з яким достатньо плідно працювали раніше. З деяких дуже поважних причин, я не стану згадувати ані його позивного, ані його ім'я.

Техніка 51-ї бригади повинна була залишатися з нами і штурмувати «сепарський» блокпост біля церкви на околиці міста, але військові відмовились входити технікою в місто. Саме через це наше просування було зупинено, і ми закріпились в приватних будинках. Був наказ чекати ранку та підкріплення. Коли наступного дня надійшло підкріплення і батальйон «Азов» поніс втрати, командування «Азова» та «Шахтарська» прийняли спільне рішення і повідомили, що вони забирають своїх людей та відходять з Іловайська».

Офіцер батальйону «Азов» Єременко Юрій Миколайович:

«Атака без підтримки бронетехніки призвела до втрат. Після цього, провівши нараду, батальйони «Азов», «Шахтарськ» і «Дніпро-1» вийшли з Іловайська. Приблизно о 21:00 в лікарні Старобешевого душа Аксена залишила його молоде тіло. Приблизно о 23:00 батальйон «Азов» пішов до Маріуполя на захист міста».

Батальйони «Азов» і «Шахтарськ» покинули східну околицю Іловайська і через Виноградне і Покровку повернулися до штабу генерала Хомчака. Останньою відходила група Дмитра Корчинського. Ця група погано орієнтувалася на місцевості і замість Покровки вирушила в бік Зугреса. Зрозумівши, що заблукали, вони змогли зв'язатися з Русланом Оніщенком, який був майже місцевим, і пояснили йому приблизне місце свого перебування. Під час пошуків Руслан вирушив у бік міста Шахтарськ і раптово натрапив на один з екіпажів російської бойової машини піхоти. Небагатослівний Руслан так описав цей епізод:

«Та що там розповідати? Я майже усе вже згадав. По-перше, «Шахтарськ» виходив з Іловайська в пилюці від «Азова» і «Дніпра-1». В мене останніми вийшли Дмитро Корчинський і група, яка була з ним. Вони загубилися і пішли в бік Зугреса. А я ж місцевий — знаю там усі шляхи і тому поїхав їх шукати. Але я пішов трохи праворуч і вирушив у бік міста Шахтарськ. Я керував джипом, і зі мною в машині було декілька моїх бійців. У якийсь момент ми побачили, що зовсім недалеко від нас з лісосмуги вискочила бойова машина піхоти. Різко змінювати напрямок і швидкість руху було запізно. Було незрозуміло, що то за «беха», а ті, хто в ній сидів, не знали, хто ми. Будь-які різкі рухи могли викликати миттєву реакцію і вогонь. Тому я вирішив взяти їх нахабством. Ми не стали ховатися, а спокійно вирушили назустріч невідомій БМП, не провокуючи її на ворожі дії. Коли вже зовсім близько під'їхали і привіталися, стало зрозуміло, що це росіяни. Сам я колишній морський піхотинець і тому знав, як звертатися до десантури. Розмовляв з ними зрозумілою для них російською мовою, не виходячи з машини:

— Привіт, ВДВ! А я розвідувально-десантна рота. Морпіх. Мєчникова. 1990 рік. Розвідбат морської піхоти. Балтійськ.

Їх на броні сиділо чотири бійці. Спочатку я вважав, що вони нас приймуть за місцевих «ополченців», але росіяни відразу нас розкусили:

— «Укропы»? Давайте убирайтесь отсюда побыстрее. За нами едут два «Урала» с ополченцами ДНР.

— А ви не вдарите нам по хвосту, часом?

Кацапи лише посміхнулися і відповіли:

— Та нет. Не шкалься. Мы уважаем черные береты.

Ми рушили повз них і, знайшовши Дмитра, повернулися усі разом до Многопілля.

От якось так».

Батальйони «Азов» і «Шахтарськ» після повернення з Виноградного майже відразу вирушили в бік Маріуполя. Згодом командир «Азова» Андрій Білецький повідомляв, що якби добровольці не вирушили на південь, то слідом за Іловайськом пав би і Маріуполь. Сам він не раз переконував керівництво підрозділів залишити Іловайськ, щоб не потрапити в котел. Те саме мені згодом повідомляв і Дмитро Корчинський, коли я цікавився в нього причинами відходу «Азова» і «Шахтарська» з-під Іловайська: «Ми були впевнені, що готується оточення. Говорили за це командуванню, вказували на відсутність резервів, нестачу вогневих засобів та бронетехніки. Марно. До нас ніхто не дослухався»

У цей саме час броньований зелений мікроавтобус з пораненими рухався від опорного пункту 40-04 в селищі Покровка до штабу Хомчака.

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Коли ми дісталися до штабу, лікарі почали надавати допомогу доставленим нами пораненим. Нам дали невеличкий відпочинок і дозволили намочитися під польовим душем і випити по кружці чаю перед поверненням до позицій. Комбат розпитував про стан справ, тому що зв'язку по радіостанції з полковником Печененком майже не було. Ми доповіли йому останні новини, які знали, і попередили, якщо терміново не підвезти на позицію заряджені акумулятори до радіостанцій, то група залишиться цілком без зв'язку. Мобільний зв'язок в тому районі працював не стабільно і, можна сказати, що його взагалі не було. За дві доби радіостанції на позиціях майже повністтю розрядилися. Залишатися в ізоляції без зв'язку було ризиковано, і полковник Печененко прийняв рішення повернутися на початкову позицію поблизу штабу.

Окрім того, бійці «Дніпра-1» потребували поповнення боєкомплекту. До них через Покровку і Виноградне був відряджений пікап «Nissan» з боєкомплектом. Усі наші бійці були озброєні старими автоматами АКМ під набій 7,62×39, але замість них «Nissan» привіз декілька ящиків кулеметних набоїв 7,62×54. Не-

зважаючи на те, що комбат Юрій Береза намагався докричатися по радіостанції до полковника Печененка і наказував ні в якому разі не залишати позиції на вулиці Іловайській, «Дніпро-1» разом з «Азовом» і «Шахтарськом» покинув позицію, оскільки зв'язку зі штабом вже не було і комбата просто ніхто не почув. Згодом деякі бійці згадували, що все ж таки полковник чув про наказ: «Ні кроку назад!», але, адекватно оцінивши перспективи, доцільність і реальну обстановку, прийняв рішення не виконувати його.

Комбат був налаштований закріпитися на околиці Іловайська і розраховував на подальше просування нашого батальйону на зустріч з бійцями «Донбасу», як це і було заплановано з самого початку. Йому тоді не було зрозуміло, чому саме наступ зупинився і чому не виконується його наказ про зачистку східної частини міста? Схоже, його план не виконувався, і це його дуже дратувало. Можливо, якби поруч з нами тоді на околиці Іловайська був безпосередньо наш комбат, то він би прийняв більш вірне і сміливе рішення, але тоді, на жаль, його з нами не було. Насправді ситуація ускладнилася і його плану не судилося здійснитися.

У штабі генерала Хомчака вибухнув гучний скандал. Комбат був дуже розлючений, коли дізнався, що «Дніпро-1» вирушив до Многопілля. Він назвав усіх боягузами, які тікають, як зайці. Обіцяв пристрелити перших утікачів, які з'являться йому на очі. Але утікачів не було. Батальйон «Дніпро-1» організовано повернувся усім складом через півгодини після загального складу «Азова» і «Шахтарська». Згодом Руслан Оніщенко переконував, що «Шахтарськ» вийшов у пилюці від «Азова» і «Дніпра-1», але на опорний пункт 39-06 «Дніпро-1» прибув останнім. Можливо, тому що ще на шляху завертав до Покровки, щоб підібрати бійців свого підрозділу, які там залишалися на підсиленні, і тому затримався.

— Як це так? — запитував комбат. — Батальйон «Донбас» зміг увійти в Іловайськ, а «Дніпро-1» не спромігся?!

Як по мені, то порівнювати батальйони «Донбас» і «Дніпро-1» на той момент було некоректно. «Донбас» нараховував вчетверо більше бійців і, оскільки належав до національної гвардії, був озброєний набагато краще. Окрім того, в складі батальйону «Донбас» були ветерани морської піхоти з групи «Купол», яку складали офіцери з бойовим досвідом. Тоді як «Дніпро-1» не мав навіть своїх дизельних або бензинових генераторів для

забезпечення повноцінного зв'язку. Під прикриттям броні ми ще могли здійснювати наступ, але коли техніка відійшла, то подальше виконання бойового завдання стало неможливим. Здається, тоді комусь було потрібно увійти в місто і відзвітувати за будь-яку ціну. А ціна входу була зрозуміла ще в перший же день, коли ми пішли в лобову атаку на укріплений район зі звичайним стрілецьким озброєнням. На той час на весь батальйон був лише один ручний кулемет. Окрім автоматів, ручних гранат і ручних гранатометів, не було нічого, що можна було б протиставити в перший день штурму противнику, який, з добре обладнаних позицій, використовував автоматичні гранатомети, міномети й увесь арсенал стрілецької зброї. Противник також добре орієнтувався на місцевості, а ми там опинилися без будь-якої розвідки. На відміну від наших побратимів з «Донбасу», ми були легко озброєні. До того ж в складі батальйону не було практично жодного бойового армійського офіцера, окрім полковника Печененка, який, на мою думку, хоч і був сміливою людиною, але реального бойового досвіду в нього не було.

До того ж у штаті батальйону не було ані бойової розвідки, ані груп вогневого прикриття, і сама структура підрозділу була створена під міліцейські функції. Хибна або навмисно підкреслено-міліцейська кадрова політика керівництва тоді виявила нездатність підрозділу до ведення безпосередньо бойових дій. З самого початку молодшими офіцерами призначали бійців, які мали вищу освіту і мали право займати офіцерські посади. Військовий досвід при цьому не завжди приймався до уваги. Складалося іноді дивне враження від того, що люди, які свого часу навмисно поступали в інститути, щоб не йти в армію, зараз отримали можливість зайняти керівні посади в підрозділі. За відсутності війни подібна практика, можливо, і не виказала б своєї хибності, але під час бойових дій таким «офіцерам» надають владу керувати підрозділами, і безпосередньо планувати бойові дії і нести відповідальність за життя підлеглих.

Береза обіцяв вигнати з підрозділу полковника Печененка за невиконання наказу, але завдяки втручанню командирів інших підрозділів наш комбат заспокоївся і наказав повертатися усім в Старобешеве.

У результаті можна зробити висновок, що на той час для проведення тієї операції «Дніпро-1» не був готовий, оскільки для цього не було ані досвіду, ані технічних засобів, ані необхідного

для виконання подібних завдань озброєння. Були лише чотири легкоозброєних відділення (які називали взводами), що мали виконувати функцію штурмового підрозділу, яким керували сміливі командири, хоч вони і не мали бойового досвіду».

■ Бій на західній околиці селища Грабське і засідка на бійців батальйону «Донбас»

Того дня зведена рота 93-ї ОМБр у селищі Грабське понесла першу втрату. Командир взводу лейтенант Станіслав Ліщинський, рухаючись в напрямку Іловайська, випадково помилився шляхом і потрапив на ворожу позицію. На жаль, напевно не відомо як саме це сталося, але в той момент разом з лейтенантом був старший солдат Андрій Дудкін. Після того як несподівано по українських військових було відкрито вогонь і лейтетант отримав поранення, Андрій намагався допомогти лейтенанту, але від отриманого поранення Станіслав Сергійович Ліщинський загинув.

Ближче до обіду бойовики намагались атакувати чотирнадцять бійців 1-ї зведеної ударно-штурмової роти 93-ї окремої механізованої бригади силами близько тридцяти чоловік піхоти за підтримкою двох танків Т-72 із західного боку селища Грабське. Бойовики рухались досить впевнено і зухвало. Серед них був репортер одного з проросійських телеканалів, який знімав на камеру вхід сепаратистів у селище з боку Грузько-Ломівки.

Першими до околиць Грузько-Ломівки вийшла група спостерігачів-розвідників терористів. Підрозділ іменував себе «Група Сєні». Бойовики перевірили околиці села і доповіли основному загону, під назвою «Б-2», про те, що вихід з селища вільний. Невдовзі на околиці селища з'явилися два танки Т-72 Збройних сил Російської Федерації в супроводі декількох десятків бойовиків, які вирушили в напрямку Грабського.

На той час частина 40-го батальйону, мінометна батарея 93-ї ОМБр і частина 1-ї зведеної ударно-штурмової роти 93-ї ОМБр з декількома одиницями техніки знаходились на східній околиці селища і забезпечували прикриття шляху Многопілля—Грабське. Загальні сили були зосереджені на східній частині селища і лише двом відділенням бійців 93-ї ОМБр за підтримки бойової машини піхоти № 123 зі складу 17-ї ОТБр було наказано контролювати залізничний переїзд і шлях Моспине—Іловайськ.

Коли надійшла інформація про те, що в селище заходять бойовики, дозорні групи, які не мали при собі ефективних протитанкових засобів, відволікаючи і зупиняючи вогнем піхоту бойовиків, стали відтягуватись вглиб селища, надаваючи сигнали ракетницями. Геннадій Єфремов був старшим стрільцем в зведеній роті 93-ї бригади. Він разом з Ігорем Ємельяненко і Миколою Скарабуновим знаходились на центральній вулиці селища ліворуч від дороги. Там бійці достатньо надійно укріпилися поблизу двору з зеленим парканом і спостерігали за дорогою і сусідніми подвір'ями. Позиція знаходилась приблизно в двохстах метрах до виїзду з села в бік Моспина. Як раз саме по цій дорозі і рухались бойовики з танками. У дворі через дорогу від групи Єфремова займала позицію бойова машина піхоти з бортовим номером 123 під керівництвом молодого офіцера 17-ї ОТБр Миколи Соболюка.

Боєць 1-ї зведеної роти 93-ї ОМБр Володимир Скарабунов:

«На тій позиції ми з моїм рідним братом Миколою Скарабуновим були разом. 20 серпня нас було дванадцять бійців за тим переїздом. Два відділення. Нас там залишили прикривати залізницю і переїзд, щоб хлопці в Іловайськ їздили і мали можливість вивозити тим шляхом поранених. Спочатку нас почали крити мінами, а трохи згодом вийшов і перший ворожий танк з піхотою. Щойно розпочався обстріл — четверо наших бійців відразу кудись побігли.

Коли ворожа бойова машина піхоти перекрила поле з лівого флангу, ми перебували там, де згодом підбили нашу БМП № 123. Ця бойова машина піхоти намагалася дістатися до нас і евакуювати, оскільки ворожу піхоту наша БМП ще могла стримувати, але коли з'явився ворожий танк, а потім з правого флангу почав заходити другий (став за гаражами попід домами), стало зрозуміло, що сили явно не рівні».

Передова група терористів зачищала подвір'я з обох боків від дороги, зустрічаючи спротив з боку бійців 93-ї бригади, які знаходилися в секретах. Чисельна перевага була на боці нападників, і тому бійці 93-ї бригади лише стримували рух бойовиків вогнем зі стрілецької зброї і відходили через подвір'я в напрямку двору, біля якого стояла бойова машина піхоти 17-ї ОТБр. За двісті метрів позаду неї був шлях Грабське—Кобзарі

і залізничний переїзд, який умовно поділяв селище Грабське на східну і західну частини. Бойовики, затримуючись на зачистку окремих дворів, з яких лунали постріли, також рухалися в напрямку залізничного переїзду. Українські бійці намагалися чинити гідний спротив переважаючому противнику, про що свідчили самі нападники. Коментуючи відеозйомку нападу на Грабське, один з бойовиків засвідчив, що українські бійці не здають без бою позиції і не бажають здаватися.

Бойовики рухалися не тільки по шляху, а й намагалися обійти західну частину селища з обох флангів.

Коли бойовики зайшли в селище, то бійці зустріли їх вогнем. Намагаючись обійти українських бійців з правого флангу, за гаражами зайняв позицію ще один ворожий танк. Чотири гранатометники разом з Володимиром Скарабуновим намагалися побити йому триплекси й інші зовнішні оптичні прилади, щоб осліпити і позбавити танкістів можливості влучно поцілювати. В цей час інші українські бійці стримували вогнем ворожу піхоту. У бійців було декілька протитанкових гранатометів РПГ-18, і вони намагалися вразити оптичні прилади танка, але їм це не вдалося. Особливої шкоди танку не нанесли,

Скріншот з відео, викладеного в проросійських ЗМІ, на якому чітко видно російські танки Т-72 в селищі Грабське 20 серпня 2014 року

але це дозволило трохи призупинити рух ворожої техніки і піхоти.

До бійців на шляху і бойової машини піхоти № 123 підтягувалася крізь подвір'я ще одна дозорна група з околиць селища, яку прикривала БМП. Бійці відразу хотіли повідомити керівництву про те, що їх атакують, але, на жаль, засоби зв'язку залишали бажати кращого. В наявності була тільки одна стара армійська ротна рація, яка була лише, як свідчать бійці, для виду. Вважаю, усі пам'ятають оті заплічні ящики з відпрацьованими свій термін акумуляторами? То ж радіостанція працювала лише на прийом зі Щитом. *(Прим. автора: Щит — позивний керівника Сектору «Б» генерал-лейтенанта Руслана Хомчака.)* Бійці добре чули, що передавало керівництво, але їх самих ніхто не чув. Тому рація працювала як звичайний радіоприймач, з якого бійці дізнавалися останні новини від Щита. Для особових випадків хлопцям виділили білі сигнальні ракетниці для подачи сигналу про напад. Залишивши безпорадні намагання зв'язатися з командуванням по рації, бійці запустили в небо декілька білих сигнальних ракет.

Незважаючи на те, що зворотнього зв'язку у бійців 93-ї бригади не було, в штабі генерала Хомчака досить швидко дізналися про те, що з боку Моспина здійснюється спроба бойовиків атакувати позиції в Грабському. Хто б що не казав про шкідливе користування мобільним зв'язком в зоні бойових дій, але в той час іноді це був майже єдиний засіб оперативного зв'язку і передачі інформації. Саме тому Щит прийняв рішення про нанесення артилерійського удару по нападниках.

Розташована через дорогу від бійців 93-ї бригади БМП № 123 достатньо ефективно відпрацювала по противнику і командир машини вирішив змінити позицію. Бойовая машина висунулась з двору через дорогу до подвір'я, де тримало позицію відділення Геннадія Єфремова. На той час вже стало зрозуміло, що своїми силами відділення позиції серед будівель не втримає. Ворожа техніка тиснула з трьох боків, а піхота, хоч і повільно, але все ж рухалася вперед. Командир 123-ї бойової машини піхоти прийняв рішення дістатися до відділення Єфремова й евакуювати бійців. Піхоту БМП ще могла стримувати, але проти двох танків і ворожої БМП була безпорадна. Занадто нерівні сили для оборони.

Саме в цей момент по ній був здійснений постріл з ручного гранатомета. В результаті влучання по колесах з правого борту

була пошкоджена гусениця. Продовжуючи вести вогонь, БМП рухалась через дорогу і докотилась на сповзаючій гусениці до двору. Бойова машина зупинилась, лише впершись у стіну будинку поруч з бійцями. Спочатку механік-водій намагався виїхати назад, але в цей момент по бойовій машині влучив танк. Схоже, постріл був бронебійним, оскільки осколків від вибуху було не багато. Хлопці з відділення Єфремова встигли витягти з підбитої бойової машини командира і механіка-водія. Обидва були добряче оглушені, але в свідомості. Щойно вони відтягли їх метрів на п'ятнадцять від палаючої машини, в неї здетонував боєкомплект і БМП з приголомшливим гуркотом вибухнула. При цьому вона уся спалахнула і в неї знесло на бік башту. Внаслідок дуже потужного вибуху усіх бійців, які прикривали евакуацію екіпажу БМП, розкидало по різні боки. Миколу Скарабунова кинуло метрів на п'ять до гаража. На щастя, поранених від вибуху не було. Якби танк вистрелив осколочно-фугасним набоєм, то бійці б навряд чи вижили.

Коли на допомогу до ворожої піхоти на шляху висунувся танк, проти якого в бійців вже не було чим стріляти, вони прийняли рішення про відхід. По рації хлопці почули, що керів-

Знищена українська БМП-123 в селищі Грабське 20 серпня 2014 року

ництво запитує допомогу від Кінжалу і що разом з додатковою технікою буде працювати артилерія. Стало зрозуміло, що потрібно терміново відходити, щоб не потрапити під вогонь своєї ж артилерії. Командира серед особового складу двох відділень не виявилося, і тоді Володимир Скарабунов надав команду усім відходити через подвір'я до залізничного переїзду. Рухатися по шляху і полем за будинками було неможливо. Шлях щільно прострілювався, а з городу по лівому флангу міцно працювала ворожа бойова машина піхоти. Ламаючи паркани поміж подвір'ями, бійці винесли екіпаж БМП, відійшли самі до залізничних рейок і перебралися на східний бік селища.

Боєць 1-ї зведеної роти 93-ї ОМБр Володимир Скарабунов:

«Ми з трьома гранатометниками намагалися вразити ворожий танк біля гаражів. У нас були переважно лише малоефективні одноразові ручні гранатомети РПГ-18, які не могли нанести значного ураження танку, але ми хотіли хоча б його осліпити, щоб він не бачив куди стріляти. Інші хлопці в цей час відстрілювались від ворожої піхоти. Спроби осліпити танк виявились не зовсім вдалими. Раптово, з лівого флангу по нам почала працювати ворожа бойова машина піхоти. Тоді стало зрозуміло, що потрібно відходити. Напроти нашого подвір'я через дорогу стояла наша бойова машина піхоти, яка зупиняла рух бойовиків. Командир прийняв рішення підібрати нас і відходити до переїзду. Саме тоді, коли вона перетинала дорогу, по ній влучив постріл з ручного протитанкового гранатомета. Після першого влучання бойова машина трохи загальмувала, а потім почала здавати назад. Саме тоді по ній влучив ще й танк.

На той момент в бойовій машині було двоє членів екіпажу — командир і механік-водій. Ми встигли витягти їх обох з палаючої машини до того, як в неї здетонував боєкомплект. Від детонації пролунав дуже потужний вибух. При цьому мій брат Микола від вибухової хвилі відлетів до гаража метрів на п'ять. Тоді, під час вибуху боєкомплекту, ми усі, хто був поруч, розлетілися по різні боки. Дякувати Богові, що хоч встигли хлопців з «бехи» витягти.

Тоді стало вже остаточно зрозуміло, що утримати ту позицію ми не зможемо, і тому ми почали відходити. Що ми там восьмеро могли вдіяти? Билися до останнього. Командира

у нас не було. Тоді я скомандував: «Пацани. Все. Виходимо звідси». Через город вже не можна було відходити, тому що там ліворуч їх «беха» стояла на городах поміж двома домами на останній вулиці. Спочатку пішли бійці з оглушеними хлопцями з нашої підбитої «бехи», а ми прикривали позаду їх відхід. Ламаючи забори, ми виходили через двори в напрямку залізничного переїзду».

Бійці зведеної роти 93-ї бригади Володимир і Микола Скарабунови, Геннадій Єфремов, Олег Лотоцький *(Прим. автора: Олег Лотоцький загинув 29 серпня 2014 року під час виходу по «коридору» під Новокатеринівкою)*, Олександр Поліщук і Ігор Ємельяненко останніми виходили з позиції, прикриваючи двох бійців, які допомагали рухатися оглушеному екіпажу БМП-123. Геннадій слідом за Олегом останнім пройшов за переїзд, за яким знов поєдналися з іншими бійцями своєї роти. Бійці вирішили поділитися на дрібні групи. Вони вважали, що дрібними групами буде легше виходити і можна буде попередити бійців інших підрозділів, які розташовувалися в різних місцях Грабського. Одна група бійців допомогла дістатися оглушеним механіку і командиру знищеної БМП до четвертої мінометної батареї 93-ї бригади, яка розташовувалась на східній околиці Грабського поблизу опорного пункту 40-01. Боєць-мінометник Ярослав Проскура згадував, що незважаючи на те, що у механіка-водія БМП-123 було п'ятисантиметрове поранення на потилиці, він почував себе доволі добре. Він відносно спокійно розповідав про те, що сталося, і не особливо скаржився на стан здоров'я. Єфремов з Лотоцьким в свою чергу дісталися розташування позицій 40-го батальйону в селищі Грабське, де спільно з бійцями «Кривбасу» зайняли оборону. Там вже деякий час чули звуки бою, але поки що були в повному нерозумінні, що саме відбувається. Бійці 93-ї бригади попередили бійців «Кривбасу» про те, що по центральній вулиці з боку Моспина рухається ворожий танк з піхотою. А також про те, що з правого флангу є ще один танк, а з лівого флангу працює ворожа бойова машина піхоти.

Після відходу українських бійців терористи зайнялися зачисткою території західної частини селища до залізничного переїзду, уважно оглядаючи подвір'я і прилеглі лісосмуги.

■ Засідка на бійців батальйону «Донбас»

Саме в цей час трапилася ще одна маловідома сумна подія Іловайської трагедії. З боку Іловайська в напрямку Грабського через селище Кобзарі рухався темно-синій мікроавтобус «тойота» бійців батальйону «Донбас»...

Боєць батальйону «Донбас» Юрій Пшеничний:

«Особисто для мене село Грабське стало незабутньою сторінкою Іловайської операції. В нашому батальйоні «Донбас» було дві окремі розвідувальні групи, які постійно діяли по флангах. Я належав до однієї з таких груп у складі другої штурмової роти нашого батальйону. На той час ми вже були навчені гірким досвідом інших підрозділів, які потрапляли в засідки й оточення, що бойовики майстерно влаштовували різноманітні пастки і засідки з флангів. Раніше яскравим прикладом тому були знищені бійці «Айдару» і десантники 25-ї аеромобільної бригади в «Шахтарську». Тому ми завжди щільно перевіряли і контролювали підозрілі і потенційно небезпечні ділянки під час пересування основних сил нашого батальйону.

Після бою в Іловайську бійців батальйону «Донбас» за залізничними коліями поблизу магазину АТБ в центрі міста було багато поранених, яких потрібно евакуювати до лікарні в Старобешеве. Саме це завдання ми і мали виконати в той день».

Майже усіх поранених відразу вивезли, але забули про поранених бійців Арта й Еста. Разом з ними також був ще один поранений в руку боєць зведеної роти 93-ї бригади В'ячеслав Вихристенко. Група, яка відразу після бою доставила поранених в Старобешеве 19 серпня 2014 року, залишилася на ніч у Старобешівській лікарні. Там же зустрілися з достатньо великою кількістю бійців батальйону «Азов». Азовці були дуже добре екіпіровані й озброєні. Єдине що в них дивувало — маркування білими стрічками на рукавах. Зазвичай в той час таким чином себе маркували бойовики. Порівняно з пропахлими димом і забрудненими дорожньою пилюкою бійцями «Донбасу», бійці «Азова» виглядали, як нова копійка. Бійці розговорилися поміж собою про останні події. Керівник медичної служби батальйону «Азов» цікавився, куди далі будуть вирушати донбасівці. Дізнавшись, що бійці збираються повертатися до Іловайська через Грабське, азовці просили супроводити туди і їх.

Боєць батальйону «Донбас» Юрій Пшеничний:

«Разом з нами вони дісталися до опорного пункту 39-06 і залишилися там, а ми вирушили звичним маршрутом на Грабське. Діставшись з Старобешевого в Грабське вранці 20 серпня, ми зупинилися в місці розташування окремої групи нашого батальйону в цьому селі. Нічого не передвіщувало біди. Ми покупалися і погрузили в машину знайдений нашими бійцями в цьому селі трофейний боєкомплект. Трохи згодом вирушили в Іловайськ. Їхали вже звичною дорогою через залізничний переїзд в Грабському шляхом до селища Кобзарі… проїхали повз знайомий блокпост на шляху до Моспина. На той час ми вже були дуже добре знайомі з бійцями «Кривбасу» і 93-ї бригади, оскільки ми особисто допомагали незадовго до цього бійцям окопуватися і готувати укріплення в селищі Грабське. За переїздом ми повернули праворуч вздовж лісосмуги на Кобзарі. Проїхавши Кобзарі і Придорожнє, до Іловайська дісталися доволі швидко і без будь-яких перешкод. Іноді деінде були чутні вибухи і постріли, але вони лунали, як здавалось, десь далеко, і ми не дуже переймалися за віддалену стрілянину».

Коли група, яка повернулася зі Старобешевого, дісталася Іловайської школи, то виникла термінова необхідність вивезти ще трьох бійців. Двох поранених бійців батальйону «Донбас» Артема Кузякова і Володимира Ложешнікова, а також одного бійця 93-ї механізованої бригади В'ячеслава Вихристенка. Загалом в синьому мікроавтобусі «тойота», який належав одному з бійців «Донбасу» Геннадію Кіпішинову, перебувало дев'ять бійців. Вісім бійців батальйону «Донбас»: водій Геннадій Кіпішинов, Артем Кузяков, Володимир Ложешніков, Анатолій Ніколенко, Сергій Жоржевський, заступник командира взводу Док, Олександр Уткін, Юрій Пшеничний і поранений в руку боєць 93-ї бригади В'ячеслав Вихристенко. Що вдієш? Екіпаж «тойоти» вже достатньо добре знав маршрут до Старобешівської лікарні, і тому поранених, після розгрузки з машини боєкомплекту, відразу погрузили до неї. Також бійці погрузили в «тойоту» особисті речі свого загиблого 19 серпня командира Олександра Романенка, які збиралися передати його родичам. Разом з іншими в машині мав також їхати боєць-санітар Андрій Поляков. На той час ситуація ще не була настільки складною, і тому бійцю дозволили п'ять діб

побути вдома у зв'язку з одруженням єдиної донечки. На щастя, Андрій десь забарився і «тойота» виїхала з Іловайська без нього.

Група вирушила по вже знайомому шляху в напрямку селища Грабське через селища Придорожнє і Кобзарі. Від Кобзарів до Грабського по прямому шляху якихось два кілометри. Раптом бійці в «тойоті» помітили, що в напрямку Грабського відбувається щось незрозуміле. У західній частині селища було видно пожежу, і над селищем здіймався густий чорний дим. Вони ще не знали, що то вже горіла спалена ворожим танком українська бойова машини піхоти № 123. Один з бійців виказав думку, що, мабуть, нічого дивного. Можливо, «Градами» накрили селище і тому хати горять. Таке на той час вже відбувалося достатньо часто і тому особливих здивувань не викликало. Дивувало лише те, що від школи в Іловайську до Грабського по прямій не більше чотирьох кілометрів, а ніякого звуку бою чутно не було. Бійці в «тойоті» лише трохи переймалися за бійців, які трималися на позиціях на шляху з Грабського до Моспина. Як вони там? Чи не побило їх цим обстрілом? Хмари чорного диму здіймалися вгору саме в тому напрямку, де були позиції українських бійців. На той час екіпаж «тойоти» ще не знав про те, що тієї позиції вже немає і що за останню годину в селищі багато чого змінилося. Не знали вони і про те, що то палала саме підбита БМП № 123, а частина селища вже зайнята і контролюється бойовиками. «Тойота» мчала по ґрунтовому шляху від Кобзарів до Грабського, який проходив повз щойно зайняті позиції сепаратистів, які розташовувалися поміж хатами селища і рясною лісосмугою, що тягнулася вздовж залізничних колій. На під'їзді до селища, поблизу автівки почали свистіти кулі. Бійці почали жартувати, що то, мабуть, обстрілом добряче шуганули наших вояк, і вони зараз стріляють у все, що рухається. Кожен, хто мав досвід бойових дій, може підтвердити, що випадки «дружнього» вогню на війні трапляються доволі часто. В голові пасажирів «тойоти» була лише одна думка — хоч би не поранили нікого і машину не пошкодили перелякані друзяки.

Юрій сидів у «тойоті» з кулеметом напроти постійно відчиненого бокового двірного отвору з правого борту автомобіля. Геннадій керував автівкою, а Юрій дивився з відчинених бокових дверей і тому усе, що сталося, бачив безпосередньо перед собою. Якісь бійці з білими стрічками на рукавах і ногах рухалися по подвір'ях і поводили себе, нібито зачищаючи дома.

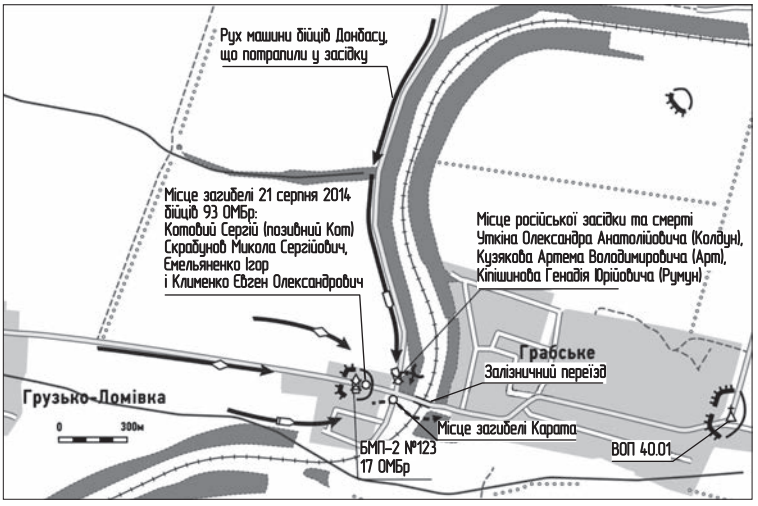

Схема трагічних подій 20—21 серпня 2014 року в селищі Грабське

Юрію здалося дивним, що військові знов перевіряють будівлі, які вже були раніше перевірені. В цей момент почали виникати смутні погані передчуття, але реальної загрози, не враховуючи декількох просвистівших поруч куль, поки що не було. Автівка продовжувала рух по шляху вздовж дворів до залізничного переїзду. Діставшись на машині до перехрестя перед поворотом до залізничного переїзду, Юрій побачив велику кількість озброєних людей, позначених такими ж білими мотузками, які він бачив на бійцях «Азова» в лікарні Старобешевого. Ці військові без будь-яких попереджень почали вести вогонь на ураження по авто з бійцями «Донбасу». Кількість невизначених бійців на вулиці складала приблизно взвод. Спочатку донбасівці були впевнені, що це саме наші військові, тому що ще якусь годину тому проїжджали саме цим шляхом в напрямку Кобзарів і віталися з бійцями, які прикривали цей шлях. До того ж усіх збило з пантелику знайоме маркування на нападниках. Щоб не робити різких рухів і не спровокувати невідомих бійців на стрілянину, Геннадій знизив швидкість до мінімуму і майже котився по дорозі до перехрестя.

… Скажена стрілянина по машині з відстані приблизно двадцять п’ять метрів… Спочатку почали приймати зі стрілецької

зброї, а потім з гранатомета... Щільно. Машина по інерції вирулила на узбіччя і зупинилася, вдарившись в дерево.

Першим загинув Артем Володимирович Кузяков. Водій Геннадій Юрійович Кіпішинов, схоже, теж загинув відразу. Вже некероване авто вискочило на узбіччя, вдарившись в дерево і придавивши пошкодженим кузовом і двигуном водія. Олександр Анатолійович Уткін також отримав несумісне з життям поранення відразу ще під час руху машини, але деякий час ще хрипів. Дантист обійшов машину й оглянув салон. У Колдуна вхідне кульове в лоб. Черепна коробка позаду вибита, але мозг ще пульсував. Сам боєць ще надавав ознаки життя і хрипів. Дантист намагався ще надати йому бодай якусь допомогу і перев'язати, але в цей час по мікроавтобусу прилітає постріл з гранатомета і Дантиста відкидає в бік від машини... Два кульових поранення в руки отримали Дантист і Карат. Відразу після зупинки машини з неї встигли вискочити ті, хто ще залишився живим, і зайняли позиції позаду машини для відбиття нападу і надання допомоги пораненим… Шквальний вогонь по машині не припинявся. Пролунав ще один постріл з гранатомета по «тойоті». Від того вибуху Дантист отримав друге поранення у вже поранену руку. Підвівшись на ноги, він побачив, як з кущів вийшов пацан з ЗСУ В'ячеслав Вихристенко, якого вони мали відвезти до лікарні. Він наказав бійцю: «Вали давай звідси!» Поранений Карат в той момент вже вискочив з машини і заліг на узбіччі позаду машини. Дантист спитав його:

— Що в тебе?

Карат, вказуючи на поранену руку, відповів:

— Рука.

Наступні хвилин десять бійці з матюками намагалися з'ясувати, хто це веде по них вогонь, і перекрикувалися з нападниками. На деякий час стрілянина припинилася. За останніми даними на той час, село Грабське було під повним контролем українських військових. Ніяких повідомлень або інформації про те, що в селищі нещодавно був бій і українські військові відійшли за переїзд, екіпаж «тойоти» не отримував. Не було зрозуміло, чому ці військові ведуть вогонь на ураження, навіть не намагаючись з'ясувати, кого саме вони знищують. Один з нападників вигукнув, щоб бійці виходили з укриття на дорогу. Сергій Жоржевський висунувся на дорогу, але раптом пролунав постріл і влучив йому прямо в голову. Жоржу дуже пощастило, оскільки куля пройшлася по дотичній по касці і відскочила рикошетом.

Юрій пригадує, що каски в них тоді, на щастя, були дуже якісні. Відскочивши знову в укриття, Сергій вигукнув товаришам, що це все ж таки «сепари». Стрілянина по бійцях знову відновилася з новою силою.

Коли стало остаточно зрозуміло, що це зіткнення з ворогом, то бійці відкрили вогонь в напрямку нападників. Але сили були не рівні. Десь неподалік стало чутно посвист турбіни танка. Поранені Карат і Дантист останні залишалися біля «тойоти». Трохи неподалік від них біля роздвоєного дерева стояли Юра і Володимир. Заступник командира взводу Дантист дав наказ вцілілим бійцям відходити від машини по лісосмузі в напрямку залізничних колій.

Юрій і Володимир разом з бійцем Вихристенком почали відходити по лісосмузі вздовж невеличкої вулиці за останніми хатами села перед залізницею. Під час відходу відстрілювалися в бік нападників, щоб притримати переслідуючих. Юрію, Володимиру і В'ячеславу Вихристенку пощастило перебігти крайню вулицю, після чого вони поповзли крізь лісосмугу до залізничних колій. Дантист з Каратом зайняли позицію в лісосмузі зі свого боку дороги і прикривали їх відхід. Раптом почали лунати потужні постріли і вибухи... Саме в цей момент українські артилеристи отримали цільові орієнтири штурмової групи бойовиків і відкрили по них вогонь з гармат... Дантисту здавалося, що б'ють артою чи важкими мінометами. Через деякий час знов обстріл в нашому напрямку. Накрило достатньо міцно. Дантисту від обстрілу знов прилітає у вже поранену праву руку, а Карат отримує важке поранення по ногах. Вибухом у нього вибило з рук автомат і майже перебило обидві ноги.

Карат вигукнув:

— Док, автомат десь відкинуло! Достань мені гранату.

Лівою неушкодженою рукою Дантист дістав йому гранату Ф-1. Отримавши гранату, Карат промовив:

— Док, повзи звідси.

— Так. Зачекай, Толю. Повземо разом.

Бійці, перемагаючи біль від поранень, намагаються рухатися. Дантист пробував допомогти товаришу, але невдовзі Карат зупиняється. Єдина ціла рука тримає гранату. Пересуватися з пораненими ногами і гранатою в єдиній цілій руці стає вже неможливо. Навколо чути рух якоїсь техніки і голоси ворогів. Ситуація майже безвихідна.

Але бійцям вдалося ще відповзти на декілька метрів. Вони знаходилися в дуже рясній лісосмузі метрах в двадцяти від розстріляної «тойоти» і тому зовні їх важко було побачити. Бійці бачили і чули, як повз них по дорозі рухалися якийсь танк і, здається, бойова машина піхоти. По сусідній лісосмузі через дорогу на Моспине дуже щільно вели вогонь і туди добряче насипала артилерія. Дантист намагається тягнути товариша, але той приймає остаточне рішення залишитися.

— ПОВЗИ! Не будь дурним, вийдемо до своїх по-любому.

— Разом не вийдемо, Док. Комусь потрібно залишитися. Я вже все одно не можу рухатися.

— Толю, це вірна смерть або полон.

— Ну, не знаю щодо смерті, а в полон я не піду. Вали вже! Не гай часу. Можливо, не помітять. Коли що, ти знаєш, де мене шукати.

З важким відчуттям Дантист залишив свого бійця і вирушив за відступаючими. Де повзком, а де перебігаючи навпіл зігнувшись, він нарешті наздогнав Сергія Жоржевського і бійця В'ячеслава Вихристенка. Вони обрали шлях відходу по дорозі вздовж залізничної колії. Юрко і Володимир Ложешніков, пересуваючись по-пластунськи в траві, дісталися до залізничних колій і змогли перейти через залізницю на східний бік селища, яке тоді контролювалося українськими підрозділами. Позаду лунали постріли і вибухи навколо. За п'ять хвилин після початку відходу Юрко почув вибух з боку лісосмуги неподалік від їх розстріляної «тойоти». Незважаючи на звуки окремих пострілів і вибухів, які здригали землю, він відразу відчув, що цей вибух особливий. Той вибух повідомляв про те, що на Небо пішов Ніколенко Анатолій Володимирович з позивним Карат, який підірвав себе гранатою Ф-1 в момент, коли вороги наблизилися до нього, щоб полонити. Побратими згодом згадували, що Карат завжди мріяв про подібну смерть, якщо доля надасть такий шанс. Колишній афганець вчинив, як справжній воїн.

Олексій Коновал — керівник штабу механізованого батальйону 93-ї окремої механізованої бригади (З інтерв'ю, оприлюдненому на інформаційному ресурсі Цензор.нет):

«Зі мною вийшов на зв'язок командир одного з відділень і доповів, що у них за залізничним переїздом дуже спекотно. «Сепари» атакують. Я терміново зібрався висунутись на під-

тримку. Виникло питання — а кого з собою брати? Не зрозуміло. Піхоти нікого немає. З 40-го батальйону залишилося два гранатометних відділення з АГСами. Що вони вдіють? Нічого. Я взяв екіпаж БМП зі складу 51-ї бригади, танк і вирушив вперед до переїзду. Усього нас вирушило семеро бійців. Але щойно ми прибули на місце — міцно отримали. В наш танк сім разів влучили з РПГ. Врешті-решт, ми змушені були відійти, тому що гармата заклинила. БМП відділення, до якого ми рухалися на підтримку, спалили. Я доповів про відхід, але мені наказали, щоб чекав на підтримку. Нібито мають працювати гелікоптери. Звісно, що ніякі гелікоптери не прилетіли, а ворог насувався все ближче і ближче.

Зрештою, вони підібралися настільки близько, що почали вести інтенсивний вогонь по позиціях, на яких ми стояли. Я викликав підтримку артилерії і надав координати. Противника було накрито важкою артилерією. Потім до нас прибув один взвод зі складу штурмової роти. Він займав позиції поруч з нами. А також прибули бійці з батальйону «Донбас». Спільними зусиллями ми знов зачистили Грабське і залишили мені для підтримки один штурмовий взвод. Ми розосередили його по селищу і повернулися на свої позиції».

Керівник бронетанкової служби військово-оперативного командування «Південь» полковник Євгеній Сидоренко:

«Коли в Грабському розпочався бій, то звідти в штаб Сектору «Б» надійшла доповідь про необхідність підтримки. Генерал Хомчак викликав артилерійську батарею 51-ї ОМБр, яка складалася з чотирьох гармат «Рапіра» з Кутейникового, але там ніхто не знав дорогу до позиції. Тоді генерал відрядив мене головним на танковому тягачі ВТ-72, щоб вивести батарею на позицію. Я вивіз їх у поле південніше Грабського на невеличкий пагорб. Звідти був гарний огляд і зручна позиція для ведення прицільного вогню прямою наводкою. Артилеристи бігло відстріляли по залізничному переїзду і поза ним, після чого згорнулися і самостійно вирушили в бік Многопілля. А я на тягачі поїхав в селище Грабське для огляду і ремонту бойових машин. Після завданого потужного артилерійського удару ворог припинив просування вперед, а трохи згодом взагалі залишив селище Грабське».

Боєць 4-ї мінометної батареї окремої зведеної роти 93-ї ОМБр Ярослав Проскура:

«Ми були 4-ою мінометною батареєю при окремій зведеній роті 93-ї ОМБр. До складу батареї входило двадцять шість бійців і офіцерів під керівництвом Андрія Чередніченка, які складали розрахунки чотирьох важких мінометів. Позиції наших 120-мм мінометів розташовувались на перехресті поблизу опорного пункту 40-01 на східній околиці селища Грабське. Разом з нами також була одна бойова машина піхоти зі складу 51-ї ОМБр, яка здійснювала прикриття нашої батареї. В складі її екіпажу були механік, командир і стрілець-навідник. Окрім бойової машини піхоти на опорному пункті також був танк. Обома одиницями техніки командував Олексій Коновал — Мішка, або як його ще називали, Кінжал. Наші позиції майже постійно піддавалися обстрілу артилерією, але і ми гідно відповідали. Щоденно в бік ворога вилітало приблизно від 60 до 80 важких мін.

У той час, коли підбили бойову машину піхоти за номером 123 на західній околиці селища, бійці принесли до нас пораненого механіка-водія з тієї БМП. У нього було поранення на потилиці — рана приблизно п'ять сантиметрів, але тримався він достатньо впевнено і бадьоро. Незважаючи на те, що механік був трохи в шоці від поранення і вражень від того, що відбувалося навколо, він сам розповів нам про те, що там з ними відбулося, і говорив, що почуває себе добре».

Після закінчення артобстрілу ворог відійшов і трохи згодом взагалі залишив селище Грабське. Майже за годину після повернення до своїх два відділення Єфремова і Скарабунова з підкріпленнням знов увійшли в залишену ними частину селища за переїздом.

На перехресті шляху між Моспиним і Кобзарями за переїздом, уткнувшись капотом у дерево, стояла розстріляна «тойота». Недалеко від неї догорала українська бойова машина піхоти.

Боєць батальйону «Донбас» Олександр Дейнега:

«Після цього бою «сепари» поїхали. З Іловайська на допомогу під'їхав взвод Віталія Яцика. Я особисто з друже Круком заносив Карата та інших загиблих. Вже коли наш командир Лермонтов дав наказ повертатися в Іловайськ, ми не дорахувались хлопців, які були в «тойоті». Зателефонували в підрозділ, який

залишився в Іловайську, і зрозуміли, що є ще живі бійці і вони переховуються десь в лісосмузі. Згодом один з бійців вийшов до нас на наші заклики. Незважаючи на наказ повертатися, ми продовжували пошуки, тому що ще один з бійців, який зник під час розстрілу «тойоти», писав смс в Іловайськ, а звідти хлопці тримали зв'язок з нами і пояснювали, де його потрібно шукати. Ситуація була напружена — в кожну мить міг відновитись бій. Частина нашого взводу вже сіла на машини і почала рух на базу, але моє відділення продовжувало пошук зниклого. Згодом ми знайшли нашого другого бійця і також повернулися на базу в Іловайськ. Ось так ми забрали наших загиблих і поранених бійців після тієї засідки».

Завдяки вчасно наданій підтримці танком з боку Кінжала і міцному удару артилеристів, бойовики, понесши втрати, відступили.

Бійці ж зведеної роти 93-ї бригади знов зайняли свої позиції і контролювали територію в селищі і на ближніх підступах до нього. Після того як по «сепарам» вдарила арта і бійцям 93-ї бригади надали підкріплення, ворог до них більше не сунувся, але постійно відпрацьовував українські позиції в Грабському артилерією і мінометами. Хлопці вважають, що їм дуже пощастило, що «сепари» не знали, що у них в шанцях лише вісімнадцять бійців. В селищі на подвір'ях сховали для підтримки ще три бойові машини піхоти з відділенням гранатометників зі станковим протитанковим гранатометом. Бійці зведеної роти не дуже виказували своєї присутності на західному боці селища і не ходили без зайвої необхідності. Це було їм на користь, оскільки противник не знав кількість особового складу. Бойовики лише знали, що в селищі є українські військові, і били по українських позиціях лише по приблизним орієнтирам.

■ Бій на опорному пункті 40-03 на околиці селища Зелене

Саме в цей час відбувався бій, який тривав майже тринадцять годин. Схоже, атаки за підтримки танків на селища Грабське і Зелене, бойовики з росіянами здійснювали синхронно.

Бій біля опорного пункту 40-03 достатньо детально описав безпосередній його учасник — старший лейтенант батальйону «Кривбас» Юрій Брехаря:

«Ще увечері 19 серпня з позиції «Бурундук» повідомили, що з боку Харцизька чути гул важкої техніки. 20 серпня, приблизно о шостій ранку, з боку Харцизька загула техніка. Спочатку ми думали, що це гуде один танк і «Урал», але потім по наших позиціях почали прилітати по два снаряди одночасно. Стало зрозуміло, що там, як мінімум, одночасно стріляють два танки і декілька бойових машин піхоти. Командир нашого танка капітан Ігорьок прийняв рішення не висуватися і не виказувати до певного часу замаскований в укритті наш танк і чекати під мостом. Ворожий танк здійснив спробу проломитися крізь рясну лісосмугу і зайти нам в тил по залізничних рейках. Він гудів, хрустів, ліз на дерево, але рейки не одужав. Після чого він поїхав по шляху.

Зі своїх позицій ми чуємо його гудіння все ближче і ближче. Як потім розповідав Ігорьок, він побачив, як в ста метрах перед ним на перехрестя виповз танк і розгорнув башту в бік селища Зелене. Практично на усю танкову антену завширшки був розгорнутий величезний російський триколор. Наш танк здійснив

Танк 17-ї танкової бригади «Ігорьок» на опорному пункті 40-03. Фото: Андрій Міхейченко

по ньому постріл. Бау-бух! Постріл — влучання в башту. Першим в стволі стояв осколочно-фугасний набій. Перезаряджання на бронебійний. Ворожий танк взревів двигуном. Другий постріл — Бау! Рикошет. Перезаряджання. Російський танк зі скаженим ревом покотився назад. Бау!

Постріл навздогін вже крізь гілки лісосмуги. Ворожий танк ще трохи протягнув і заглохнув. Схоже, кудись-таки влучили. Ворожа піхота полізла в лісосмугу прикривати свій танк. На моєму правому фланзі з позиції «Рейки» кулеметник Стас Бадіченко жорстко огризається і не дозволяє підійти ворожій піхоті до танка. Раптом з'являється ворожа БМП-2 і починає обстріл вздовж насипу, в який вкопалася моя лінія оборони «Рейки». Стріляє вразливо влучно. В усі боки летить щебінь і нас практично засипає зверху. Один рикошет вертикально прошиває головку рейки поміж моїм шанцем і шанцем Олександра Маняхіна. Постріл з нашого танка «Ігорьок» змушує «сепарську» бойову машину піхоти припинити нахабніти, і вона відходить до підбитого танка в лісосмугу.

Життя постійно навчає, що немає нічого гіршого за незавершену справу. Треба добити підранка. Підполковник штабу командування сухопутних військ Василь Коваль (Кінжал) запрошує артилерію, якій буде потрібна коректировка. Треба, щоб хтось підкорегував роботу нашої арти. Командир Юрій Синьковський відряджає групу добровольців під керівництвом Андрія Шияна. Тим часом «сепари» намагаються взяти на буксир свій підбитий танк. Чути потужне гудіння. Андрій Шиян зайняв зручну позицію для корегуваня вогню артилерії і доповідає, що бачить два танки. Артилерія дає пристрілочні залпи, а Шиян корегує. Накриття! Ще накриття! Давай-давай! Обох опрацюємо! Буксир відчипляється від танка і своєчасно тікає, оскільки майже відразу відбувається влучання в підранка і він рясно задимів. Я чую голос Синьковського: «Беркут, молодець. Відходь». Андрій повертається на позицію, і деякий час панує затишок.

Мені телефонує керівник зв'язку батальйону Володя і запитує про стан на теперішній час. Доповідаю, що необхідні ПТКРи (протитанкові керовані ракети) і посилення. Позиція атакується важкою броньованою технікою противника, а у нашого батальйону з протитанкових засобів були лише ручні гранатомети і декілька гармат МТ-12 «Рапіра». Але позиція у нас така, що незворушлива «Рапіра» повинна вовчком вертітися на

360 градусів. Командир батальйону полковник Мотрій запевняє, що не покине нас, але людей на посилення взяти нема звідки. А ПТКРів у нас по штату немає і бути не може.

У цей момент з боку села Зелене заходить, оминувши небезпечне перехрестя, другий ворожий танк. Наш танк «Ігорьок» поки що його не бачить. Взіу-БАБАХ! Снаряд пролітає над моєю лінією і вибухає в вагоні з вугіллям на лінії оборони «Вагони». Вагон на одну третину вивертає. Здійнявшись, вугільна пилюка відразу спалахує величезною вогняною кулею.

Ворожий танк підповзає ще ближче, і ми вже бачимо, що це Т-64, але в зону ураження нашого «Ігорька» він не лізе. Підполковник Василь Коваль запитує:

— Ігорьок, дістати зможеш?

Ігорьок:

— Не бачу його. Якщо висунусь, він мене розбере.

Полковник Синьковський дає наказ:

— Рейки, готуйте гранатомети. Висуваю до вас ще людей на підсилення. Дайте прикриття.

Я відповідаю:

— Прийняв.

До нас підходить група: Андрій Шиян, Денис Зикунов, Ігор Кабан, Роман Кандиба, Михайло Тен. Даю команду Сергію Африці прикрити гранатометників. У лісосмугу полетів залп з підствольних гранатометів по усій лінії. У відповідь по нам стріляє танк. Взіу-БАХ! Снаряд проходить над опорним пунктом. БАХ! БАХ! БАХ! Пішли наші постріли з ручних протитанкових гранатометів. Усі наші гранати чіпляються за гілки дерев у лісосмузі і вибухають в ній. Дали ще залп з підствольних гранатометів у лісосмугу. Ворожа піхота не наважується підходити. «СЕПАРАТЮГИ-ПІД@РЮГИ!» — кричить своє улюблене Денис Зикунов, націлюючи свій гранатомет. Постріл — БАХ! Ракета влітає в танк, але дінамічний захист танка витримує влучання. Схоже, в ворожому танку розуміють, що справа повернула на погане. Він розвертається, тримаючи башту з гарматою в нашому напрямку, і повзе назад по вулиці. БАХ! Щаслива рука Андрія Шияна відправляє ракету в решітку вихлопу танка і він глохне. На усіх наших позиціях загальний переможний крик!

Командир приймає рішення, що підранка потрібно забирати, але його башта все ще повернута до нас. Наш танк «Ігорьок» підповзає до рейок, оцінює ситуацію і доповідає, що танковий

Боєць батальйону «Кривбас» Олександр Дейнека, друже Дієго

бій буде не на нашу користь. Я пропоную відрядити мобільну групу гранатометників під вогневим прикриттям. Група дістається зручної позиції для ведення вогню, і Денис Зикунов влучає з РПГ прямо в дерево. Піхота противника разом ожила і підтянулася ближче до танка, займаючи оборону по обидва боки вулиці в найближчих хатах. План з мобільною групою відміняється. Підполковник Василь Коваль (Кінжал) доповідає наверх про ситуацію і відсутність протитанкового озброєння. Нам обіцяють підтримку авіаційним ударом. Чекаємо на пташку — бійці ховаються в укриття... Авіаційний удар — це не хухри-мухри. Чекаємо-чекаємо... Надходить відбій. Крил не буде. Коваль запитує з опорного пункту 40-02 танк «Шульц», але танк поламаний і висунутись не може. Новин багато і жодної оптимістичної. Ситуація патова.

Тим часом на підбитому ворожому танку вивішують білий прапор. У наш бік висувається місцевий мешканець з білим прапором і вигукує номер телефону, за яким вороги просять зателефонувати.

Підполковник Василь Коваль, полковник Синьковський і я радимося, що робити далі. Щоб уникнути зайвих небезпечних

несподіванок, Шиян відряджає Дениса Зикунова, Сашка Дейнеку, Ігоря Кабана і Михайла Желєзняка в бік депо, де почався рух ворожої піхоти. Санич Синьковський спілкується з нашими «опонентами» з протилежного боку по телефону. З тієї сторони «сепар» з позивним Фергана пропонує нам почесно капітулювати. Ми у відповідь пропонуємо почесно забратися геть, залишивши все озброєння. Бесіда ні про що. Ми розуміємо, що ворог тягне час, розраховуючи на допомогу своїх. Тим часом до підранка підходить третій танк і зупиняється позаду нього. В бій не вступає. Василь Коваль пропонує снайперу розстріляти бронебійними набоями оптичні прилади танка. Снайпер відмовляється, зважаючи на відкритість позиції для вогню. Місце для стрільця дійсно небезпечне. Я сам заліз туди з біноклем і скажу, що відчуття дуже неприємні. Знаю, що мій multicam працює і приховує мене, але щойно засвічуся, то буду як на долоні. Відпрацювати по танку береться кулеметник Павло Воронич. Завдання: відстріляти половину ленти на сотню набоїв; розстріляти приціл і, по можливості, живу силу; під прикриттям вогню швидко прибратися звідти.

Я повертаюся на свою позицію, звідки ми готуємось прикрити вогнем Павла. На додаткове прикриття кулеметника висувається снайпер. Павло обережно заходить на зручну позицію. Як він згодом розповість нам, бачить, позаду підбитого танка стоїть ще один. На броні зібралися танкісти і щось роблять. Схоже, намагаються дещо відремонтувати. Павло поцілився і дав чергу. Зайшло відмінно. Танкісти посипалися з танка і почала падати ворожа піхота. Наш кулеметник відстріляв половину ленти, а лінія прикриття дала залп з підствольних гранатометів. Спочатку відповідного вогню не було, і Павло вирішив достріляти ленту до кінця. І тут пішла отвєтка шквалом вогню. Ми прикриваємо відхід нашого кулеметника. Воронич добіг до рейок і майже перебіг через них... тут він зі стоном і повалився. Куля розбила таз, переломила шейку стегна і пробила сечовий міхур. Вогонь по нам ведеться шквальний. Ми відповідаємо. Я запросив танкіста «Ігорька», щоб попрацював з крупнокаліберного танкового кулемета по кущах. БУ-БУ-БУ-БУ!!! Пішов прочісувати кущі НСВТ. (*Прим. автора: крупнокаліберний кулемет НСВТ 12,7 «Утес» був розроблений в Тульському ЦКІБ СОО наприкінці 1960-х — початку 1970-х років в якості застарілого ДШК. Свою назву от-*

римав по початковим буквам прізвищ авторів — Г. І. Нікітіна, Ю. М. Соколова і В. І. Волкова.) Полетіли шматки від стовпів електромережі. Один стовп перебили і він повис на дротах. Ворожа піхота відійшла назад у село. Ігор Мельніков і Стас Полюхович потягнули пораненого Павла під міст. Час наближається до 16:00. Радіостанції посадили основні батареї. Запасні також розрядилися більш ніж наполовину. Доповідаю про це Саничу і Кінжалу. Запускаємо генератор. Я залишаю замість себе Юру Стасовського і вирушаю наводити порядок з радіостанціями. Дивлюся на пораненого Павла Воронича, а він ще намагається жартувати:

— Товаришу старший лейтенант, дивіться, як я можу.

І відливає струмком крові. Я йому також жартома відповідаю:

— Пашо, будемо з тобою в цирку виступати.

Чорний гумор — це усе, що в нас є в такій ситуації. Паша стає серьйозним:

— Що зі мною? Я помираю?

Я заспокоюю його:

— Усе гаразд. Допомога вже в дорозі і тебе стабілізують.

А сам про себе розумію, що це внутрішня кровотеча й одному Богу відомо, як воно обернеться. Сергій Бондаренко (Медик) з Ігорем Мєльніковим ворожать з гомеостатом і бинтують рани. Починається обстріл, але ми вже звикли до цього. Тим більш, що ми в укритті під мостом. Санич кричить тим хлопцям, які ще знаходяться на відкритій місцевості: «Усі в укриття!!!» Я ставлю на зарядку радіостанції і міняю батареї. На звук генератора підтягуються бійці, щоб поставити на зарядку мобільні телефони. Розеток замало і тому я відганяю їх ледве не стусанами від розеток, зайнятих радіостанціями.

Віу-БАХ!!! Щось вибухнуло дуже близько. Командую: «А ну, народ, за колони!!!» Віу-БАХ!!! Відчуваю удар в руку і стегно. Трясьця вашій матері!!! Міна вибухнула поміж мостами. Рухатися можу. Біль ще не дісталася мізків. Ховаюся за колоною. Рукав і штанина намокають від крові. Сергій Бондаренко бинтує мене. Роман Кандиба кричить:

— Санич поранений! Лікаря терміново!

Ігор Мєльніков біжить до Санича. Синьковського, що сидів у бронежилеті під мостом за колоною, поранив магічний осколок рикошетом від перекриття. Залетів зверху, зламав ребра, пробив легені і застряг біля серця.

Як згодом з'ясувалося, ворожі мінометники ювелірно відпрацювали по нам, викладаючи міни в шахматному порядку з кроком в три метри. Дві міни попали у вагон з вугіллям на лінії «Вагони». При цьому сильно контузило і ледве не поховало під вугіллям Юрія Горбачова. Саша Кривий відкопав його і привів до тями. Денису Зикунову посікло обидві ноги осколками. Олександру Дейнеку осколок влетів у шию. Усього за день було поранено шестеро бійців. Ми доповіли комбату, і він відповів, що організує евакуацію поранених. Я доповів, що бажаю залишитися, але Мотрій і слухати не схотів. Відповів, що коли медик сказав у шпиталь — значить, мій тобі наказ — їхати в шпиталь.

Ворожий танк все ще стоїть посеред села, і треба його все ж таки прибрати. Єдина дорога життя поміж нами й іншими підрозділами пролягає саме по цьому шляху крізь село, а підранок може бути дуже небезпечним. Підполковник Василь Коваль замовляє артилерію, і її потрібно корегувати.

Центр моєї лінії оборони затиснувся в укритті під мостом. Це перші втрати на очах хлопців. Серед особового складу відчувається сильна деморалізація. Висунутись на корегування бажаючих немає. Хрін з вами. Бажаєш, щоб щось було зроблене добре? Зроби це сам. Я беру радіостанцію і висуваюся зі свого шанця. Шкандибаю на позицію для спостереження і залягаю в очікуванні перших прильотів нашої артилерії для подальшого корегування вогню. Сергій Африка бачить цю картину і починає з матюками і стусанами виганяти бійців з укриття. Підповзає до мене і говорить:

— Товаришу генерал, не царська це справа — з пораненням тут повзати. Он як Павла Воронича зняли.

— Справу потрібно доробити. Якщо не приберемо танк, поранених ніхто евакуювати не зможе. Шлях-то перекритий. Розумієш?

Підповзає підполковник Василь Коваль і надає уточнені координати, тому що працює інший артдивізіон. Залп!!! Нас усіх обдає вогнем і накриває щебенем. Наші вдарили по заготовлених на самий крайній випадок координатах для загороджувального вогню. Суворою і дотепною військовою мовою Василь пояснює Редуту, що їм не варто більше так стріляти, і бажано протерти оптичні і слухові прилади, приймаючи координати. Редут приносить щирі вибачення і переносить вогонь з нас на танк. Після добрячого залпу вогонь припиняється.

Нам доповідають, що закінчилися набої. Зателефонуйте, будь ласка, завтра. Завіса».

- **Північна околиця Іловайська. Той самий час. Спостережний пост батальйону «Донбас»**

Доброволець батальйону «Донбас» Олександр Бондаренко:

«На нашому спостережному пункті тоді стояли ми з друже Зубром. Після того як відпрацювала артилерія, ми вийшли з бліндажа і побачили, як вздовж селища Зелене рухається бойова машина піхоти. Вона просувалась в напрямку, де щойно відпрацювала артилерія. Ми чули, як там кричали кавказці щось на кшталт «Я твой папу… Я твой маму». Накрили їх там конкретно. Наші спостерігачі доповідали, що на БМП вантажать поранених. Коли вже та бойова машина почала рухатись назад, тоді наші гранатометники з першого пострілу влучили їй в борт, а потім вже влучили і в корму. Після того вона ще довго горіла».

Командир гранатометного взводу спеціального призначення батальйону «Донбас» майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович:

«На жаль, майже усі мої гранатометники, які приймали участь в тому бою, загинули в коридорі 29 серпня 2014 року, прориваючись з боєм крізь вороже оточення, і тому мало хто може розповісти про цей бій. Вважаю своїм боргом згадати доповіді моїх підлеглих, які я пам'ятаю, щоб залишити згадку про знищення ними ворожої техніки.

За моїм наказом, на північній околиці Іловайська в напрямку населеного пункту Зелене розташувався розрахунок станкового протитанкового гранатомета мого гранатометного взводу. Командиром розрахунку був доброволець батальйону «Донбас» офіцер Микола Балакшей — друже Утес. Навідником-оператором друже Череп — Палига Володимир Михайлович. Я залишив розрахунок на позиції і, за наказом друже Філіна, відбув для виконання іншого бойового завдання, а саме — зачистити селище Грабське і забрати звідти тіла розвідників нашого батальйону, потрапивших того дня там у засідку. Після того як я повернувся на позицію гранатометників, Микола Балакшей доповів мені про те, що він вів вогонь по ворожому танку і бойовій машині піхоти, які рухались в районі населеного пункту Зелене. В результаті ура-

ження у ворожого танка було пошкоджено башту (він сказав — заклинило), а в БМП було влучання.

Під час доповіді друже Утес ще дуже лаявся, оскільки вони тоді випустили 13 пострілів з СПГ, а в дійсності заряджати станковий гранатомет доводилось більше. Причина полягала в тому, що кожен другий і третій постріл давав осічку. Чи то порох в зарядах був сирим, чи то набої були не якісні, але доводилось швидко виймати неспрацювавший заряд і знов заряджати гранатомет. Це була типова проблема в той час, оскільки майже половина зарядів до СПГ не спрацьовували. Незважаючи на це, гранатометники встигли здійснити тринадцять пострілів, з яких пять гранат рикошетом відскочили від ворожого танка. Микола Балакшей доповідав, що після цих рикошетів ворожий танк повернув в їх напрямок свою башту, але пострілів у бік позиції гранатометників не здійснював. Миколі тоді здавалось, що з баштою щось трапилось і вона заклинила, оскільки ворожий танк відповідного вогню не вів і башта більше не ворушилась.

А стосовно ворожої бойової машини піхоти, то, згідно з доповіддю Миколи Балакшея, вона несподівано вискочила на великій швидкості і майже прикрила собою той танк. Після чого гранатометники почали вести вогонь саме по ній і вразили її.

Доброволець розвідник друже Портос — Щербіна Андрій Вікторович підтвердив мені цю інформацію. На жаль, доброволець Портос також загинув під час прориву з оточення 29 серпня 2014 року».

■ Опорний пункт 40-03 поблизу селища Зелене

Старший лейтенант батальйону «Кривбас» Юрій Брехаря:

«До цього моменту ворог притягнув з Харцизька щось, що важко гуркотіло, і відтяг свої підбиті танки, обходячи наші позиції якомога далі. Шлях для евакуації наших поранених звільнився. З опорного пункту 40-02 до нас рухається група на чолі з танком «Шульц». Його таки змогли завезти. «Ігорьок» запропонував рокировку — «Шульца» на 40-03, а «Ігорька» на 40-02. Таким чином, з'являлась можливість маневра нормальним танком, а капризний залишався б в укритті.

Нарешті прибуває евакуаційна група, і я проти волі збираюся. Дивлюся в очі бійцям і бачу, як у них сльози на очах навертаються. В машину завантажують Пашу Воронича і Синьковського.

Легкопоранені розміщуються в автівці, де заманеться. Головним на опорному пункті залишається підполковник Василь Коваль. Я намагаюсь знайти будь-яку можливість залишитися на опорному пункті зі своїми бійцями. У голові провертаю різноманітні варіанти, як це зробити, і нарешті знаходжу рішення. Нікуди я не поїду! Підходжу до підполковника Коваля з рюкзаком і доповідаю, що комбат мене в штаб забирає. Василь в праведному гніві кричіть:

— Вони там усі показилися?! Чи що? Я, як старший опорного пункту, забороняю залишати розташування!

Я вигукую «Йєс!!!» і повертаюся до себе. Медик подивився на мене і покрутив пальцем біля скроні. Я повернувся на позицію, а хлопці дивляться на мене із здивуванням і радістю. Я закидуюся таблеткою азітроміцина, і цей довбаний довгий день закінчуєтья.

За дві доби в мене скінчиться антибіотик і почнеться лихоманка. Підполковник Василь Коваль сам поцікавиться, що то зі мною і чому я блідо-зеленого кольору. А потім особистим наказом відрядив мене на базу».

У той день бойові зіткнення бійців 40-го батальйону продовжилися і під час евакуації поранених з опорного пункту 40-03 до Старобешевого. Коли в автомобілі завантажили поранених, то сформували колону, яка складалася з БМП, «Газелі» й автомобіля «Нива». Колона мала дістатися лікарні в Старобешевому.

■ Евакуація поранених після бою на опорному пункті 40-03

Боєць 40-го батальйону територіальної оборони «Кривбас» Денис Зикунов:

«Після того довготривалого бою 20 серпня ми виїхали з пораненими на трьох машинах. Першою їхала бойова машина піхоти. За нею вантажно-пасажирська «Газель», а потім я на «Ниві», замикаючи колону. В «Газелі» їхали поранений кулеметник Павло Воронич, водій і Ігор. Ігор, колишній афганець, був у супроводі наших поранених. Згодом його 23 серпня було поранено в спину. Також у «Газелі» знаходився полковник Синьковський. Вони разом з Вороничем були лежачі і тяжкопоранені. Окрім них, в «Газелі» ще був Сашко Дейнека, який був поране-

ний в руку і шию. Він тримав ногою відчинені двері і спостерігав з автоматом за своїм сектором по дорозі. Я їхав у «Ниві». В нашому авто попереду знаходились водій і я, а позаду контужений Юра Горбачов. Його усю дорогу нудило. Юрію не пощастило. Він тримав позицію під вагоном з вугіллям. Ворожий танк здійснив постріл з трьохсот метрів і влучив в той самий вагон, під яким перебував Юра. Зрештою його майже дивом врятували, відкопавши з вугілля, яке засипало його після влучання снаряду. Коли його витягли з-під вагона, то вугілля у Юрка було скрізь — і в носі, і у вухах, і за коміром. Відносно спокійно ми проїхали селище Зелене і, подолавши ще півтора кілометри, дісталися нашого другого опорного пункту 40-02. В них саме в той час розпочався бій. В одній лісосмузі знаходилися «сепари», а в іншій — наш опорник. Поміж протилежними силами поле з соняшником. І через те саме поле стрілянина один по одному. Ми змушені були зупинитися біля своїх, і я ще вів бій близько сорока хвилин. Потім була команда «По машинах! Рухаємося далі!» Першою з місця рушила бойова машина піхоти. Потім за нею рвонула «Газель», а потім і моя «Нива». Я нахилив голову водію до керма, а сам вів вогонь крізь його вікно по лісосмузі, з якої по нам вели вогонь бойовики. Наша бойова машина піхоти під час руху жодного разу не вистрелила. Згодом стало зрозуміло, що вона не могла взагалі стріляти, оскільки в неї був пошкоджений ствол. У вантажно-пасажирської «Газелі» вікна були лише попереду, де кабіна. Двері відчинялись праворуч, а «сепари» були ліворуч від шляху, по якому ми рухалися. Ми вже завертали в безпечний поворот, як я побачив у двух метрах гранату від ручного гранатомета. Граната зрикошетіла від землі і розірвалася зверху в повітрі. «Сепар» телепнем виявився. Не зняв захісний ковпак на кінці заряда РПГ, і тому нам пощастило. Якщо б він його зняв, то при зіткненні із землею, заряд розірвався б і пробив обшивку моєї «Ниви». Також, скоріш за все, і розірвав би колеса осколками. Дякувати Богові, ми проскочили ту небезпечну ділянку і вирушили далі. Більше на шляху пригод не було. Так ми дісталися до Старобешевого, де нами зайнялися лікарі».

До розповіді Дениса варто додати один важливий момент. Після отримання першої медичної допомоги боєць Олександр Дейнека виявив палке бажання знов повернутися до своїх хлоп-

ців до опорного пункту 40-03. В лікарні бійцю витягли осколки з шиї, але не встигли витягти осколок з руки. За дві чи три доби перебування в лікарні він, як свідчать його товариші, «увімкнув Рембо» (проявив рішучість) і знов повернувся до околиць Іловайська, але йому стало зле від залишеного в руці осколка, і було прийняте остаточне рішення про його евакуацію.

Для батальйону «Миротворець» Іловайська операція почалася саме в цей день.

Офіцер батальйону «Миротворець» Ігор Беркут:

«Усе почалося 20 серпня 2014 року, коли після концерту у нас на базі в місті Дзержинськ де ми працювали вже місяць, нас зібрав у кабінеті командир. Він по «секрету» повідомив нам про те, що ми змінюємо місто дислокації. На питання: «Куди?», командир відповів не відразу, але згодом пролунала назва «Іловайськ».

До речі, в Дзержинську ми якраз і займалися тим, що вміли і до чого готувалися. Була міліцейська робота з поправкою на війну. Ну, наприклад, прикриття армійських блокпостів в звичайну міліцейську роботу не входить, але ми займалися і цим. І робили це добре. Найвищою оцінкою нашої діяльності була спокійна робота блокпостів. Війська були спокійні — в спину ніхто не вистрелить. І ще одним свідоцтвом нашої праці була «істерія» на «сепарських» сайтах у мережі інтернет. Вони відверто говорили, що в Дзержинську їм не те що працювати, а навіть будь-де з'являтися небезпечно. Вже на другий день після того, як ми вирушили в Іловайськ, блокпости почали обстрілювати з тилу. І в крамниці хлопці вже так вільно не мали можливості ходити. Особливо в темний час доби...

Запам'яталася моя думка напередодні цієї вечірньої наради. Був саме розпал концерту. Було приємно дивитися на хлопців, яких хоча б на годину «висмикнули» з війни в мирне життя. Особливо було приємно дивитися на бійців з територіальної оборони, яких також запросили на концерт. Вони просиділи на блокпостах під обстрілами вже більше трьох місяців. Ось тоді і закралася ця думка: «Як перед відрядженням на фронт». А потім ще подумав: «Що ти собі накрутив? Який ще фронт?А ми зараз де?» Я тоді посміхнувся сам своїм думкам і відігнав від себе це примарення. Але ж осадок все ж залишився. А потім нас зібрали...

Увечері, після того як відправили артистів і пристрасті потроху вгамувалися, комбат зібрав увесь особовий склад на загальне шикування і оголосив наказ. Назва населеного пункту не зазначалася, але усі розуміли, куди саме ми вирушаємо. Усі знали, яке становище на тій ділянці фронту, оскільки дзвонили туди і мали уявлення, куди нам доведеться вирушати. Результатом було подання близько шести десятків рапортів на звільнення. Причини вказувалися різноманітні, але пізно вночі наступного дня хлопці поїхали додому. Нікого не збираюся засуджувати і навішувати ярлики. На той момент кожен обирав сам свою долю.

Досі я радію тому, що багато з тих, з ким я зблизився більш ніж з будь-ким, тоді повернулися додому. Так, мені їх не вистачало. Не вистачало їх навичок і здібностей. Не вистачало їх жартів і їх стволів, але!.. Я був радий, що мені не довелося ховати їх. Дуже важко втрачати хлопців. Ще важче втрачати друзів. Тому я і намагався дуже близько ні з ким не зближуватись і не товаришувати. Хоч життя і розставило усе на свої місця. Сьогодні, коли я усе це згадую, ховають ще одного нашого бійця, який загинув цим літом. Минуло півроку... Півроку надій і відчаю. Півроку невідомості. Мабуть, все ж таки добре, що усе скінчилося. Погано, що скінчилося саме так. Усім, хто пішов у вічність, — земля пухом. Усім, хто залишився живим, — здоров'я і наснаги. Усім, хто ще на війні, — нехай щастить.

Від'їзд хлопців, які відмовились їхати, був першим знаком, що нам не варто було туди їхати. Цих знаків було декілька. Хтось дуже не хотів, щоб ми туди їхали. З самого початку у нас були проблеми в усьому. Спочатку відмовилися їхати хлопці, і ми втратили приблизно шістдесят стволів. Потім ми не змогли своєчасно вирушити — довго вантажили і збирали майно. Вирушили на день пізніше. На шляху ми разів п'ять ламалися. Одну автівку взагалі довелося кинути. Речі перекидали прямо на трасі. В темряві колона розтягнулася, і два замикаючих КамАЗи проґавили перехрестя і поїхали на Донецьк. Поки їх наздоганяли і повертали, загальна група простояла в безпосередній близькості до лінії фронту майже дві години. Ночувати довелося в Кураховому. Комбат тоді ще порівняв нас з «підранками»... Нічого не скажеш — вчасне порівняння.

Можливо, я перебільшую. Бійці їхали з веселим настроєм і, здається, нічого не помічали. Щоправда, деякі підходили, ра-

дилися і питали. Я ж як-не-як був командиром роти, і у бійців відчувалося певне напруження. На шляху зустрічалися місцеві мешканці і кожен дивився на нас по-різному. Багато хто привітно махали руками, а деякі хрестили нашу колону.

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«День 20 серпня 2014 року був для нас, з одного боку, вдалим, оскільки в підрозділі за добу не було ні вбитих, ні тяжкопоранених, якщо не зважати на осколкову подряпину в районі шиї у Володимира Тугая і контузії Дмитра Булашенка. А з іншого боку, дуже сумним. Події, які відбулися в Старобешевому поблизу гуртожитку, назавжди врізалися в мою пам'ять. Як-то кажуть, все, що не відбувається, відбувається на краще, але тоді нам так не здавалося.

Було вже помічено, що після кожного бою обов'язково хто-небудь зривався і починав істерити. Але ввечері 20 серпня 2014 року в Старобешевому деморалізація носила масовий характер. Деякі бійці стали вимагати повернення в Маріуполь. На зворотньому шляху від Многопілля в Старобешеве вони ледве не під стволом автомата вимагали у водія рухатись в Маріуполь. На щастя, наша колона без пригод дісталася в Старобешеве, де зупинилася поблизу одного зі студентських гуртожитків якогось технікуму.

Вечір того дня був дуже напруженим. Командири були розгублені. Серед особового складу став поширюватися спочатку глухий ропіт, а згодом і відверта зневага і звинувачення комбата. Заражений гангреною паніки підрозділ потребував негайного і радикального очищення і приведення до тями. Тоді перед вишикуваними бійцями виступив командир батальйону. Він пояснив, що усі бійці «Дніпра-1» є добровольці. Кожен добровільно прийшов і кожен добровільно може піти. Силоміць ніхто нікого нікуди тягнути не збирається. Якщо хтось вважає, що він не готовий виконувати необхідні завдання і бажає покинути підрозділ, то він може зробити це негайно. Нашому батальйону поставлене завдання і батальйон його виконає. Виконають ті, хто залишиться. Хто не бажає приймати в цьому участь, має вийти зі строю і скласти зброю.

На пропозицію комбата залишити службу в батальйоні і негайно повернутися додому відгукнулися дванадцять бійців.

Після того як питання з відказниками було вирішено, паніка в підрозділі припинилася. Серед бійців ще продовжувалися розмови про непрофесійність керівництва, але закликів до припинення операції більше не було.

Бійці, які прийняли рішення припинити службу в «Дніпрі-1», збирали свої речі і вантажили їх в автобус, який мав відвезти їх додому. Дмитра Булашенка намагалися відправити разом з пораненими у шпиталь, але він твердо відмовився залишити підрозділ. У нього були явні ознаки важкої контузії. Він поводив себе, як боксер, отримавший нокдаун, але вперто стверджував, що якщо навіть не зможе сам використовувати зброю, то буде підносити набої і допомагати пораненим. Він був настільки наполеглевим у своєму бажанні залишитися, що його так і не змогли переконати покинути зону бойових дій і залишили при штабі нашого комбата в Многопіллі.

Бійці батальйону «Шахтарськ» біля гуртожитку Старобешевого. 21 серпня 2014 року

Окрім відказників до від'їзду готувалася і частина групи «Сармат», що дві доби тому прибула нам на підтримку, і наш інструктор з вогневої підготовки Олег Латашинський, який не зміг достатньо оговтатись від отриманої ще два дні тому контузії і легкого поранення. Також додому збирався і наш боєць Богдан Зеленюк, у якого вдома склалася дуже важка ситуація з хворою дитиною, і потребувалося його негайне повернення до родини. В той момент якось не звернули уваги на таку дрібницю, як залишити єдиний в підрозділі ручний кулемет Богдана з нами. Бюрократична міліцейська педантичність перемогла. В зброярні розписувався за кулемет Богдан, а значить, і здати його в Дніпропетровську має саме він. За передачу будь-кому своєї зброї можна було притягнути до відповідальності за законом.

Відказники поскладали свою зброю і в супроводі заступника командира батальйону Максима Дубовського поїхали в Дніпропетровськ, де були негайно звільнені.

Після того як бажаючі повернутися в Дніпропетровськ зібрали речі і стояли окремо, комбат оголосив, що командиром другої роти призначається Андрій Русол, з позивним на той час Мангуст, замість Максима Сидоренка, що покинув батальйон.

Ніч на 21 серпня 2014 року ми провели в одному з гуртожитків Старобешевого разом з бійцями батальйону «Шахтарськ».

21 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

О 04:25 21 серпня по району основного командного пункту Сектору «Д» було завдано удар реактивними системами «Ураган» з території Російської Федерації. В результаті втрати склали 5 осіб вбитими і 13 пораненими. Другим обстрілом, нанесеним через півтори-дві години, була знищена вся техніка, яку не вдалось евакуювати через пошкодження під час першого обстрілу. Керівництво Сектору «Д» неодноразово попереджало командування АТО про ймовірність нанесення удару по командному пункту і недоцільність його переміщення в небезпечні райони. Такі попередження ігнорувались або пропозиції про переміщення у безпечні райони не затверджувались, про що свідчать розпорядження штабу АТО.

Така практика управління військами з боку командування АТО значною мірою зумовила втрати в Секторі «Д», які серед військовослужбовців Збройних сил, Національної гвардії і Прикордонної служби лише за період з 23 липня по 23 серпня поточного року склали вбитими не менше 124 осіб і пораненими не менше 696 осіб.

Крім того, в полоні на території Росії опинились, лише із складу 72-ї бригади — близько 400 і 51-ї бригади — близько 50 військовослужбовців.

(*З проміжного звіту Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України*)

Внаслідок потужного артилерійського обстрілу з російських систем залпового вогню «Ураган» позицій 28-ї окремої механізованої бригади поблизу селища міського типу Кутейникове Амвросіївського району загинули командир взводу лейтенант Сергій Олександрович Ончуров і старший солдат Ігор Павлович Хіньов.

Командир взводу 28-ї окремої механізованої бригади лейтенант Сергій Олександрович Ончуров і старший солдат Ігор Павлович Хіньов

■ Вхід добровольчого батальйону «Дніпро-1» в місто Іловайськ і спільні дії з батальйоном «Донбас»

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Зранку 21 серпня на шикуванні у дворі одного з гуртожитків міста Старобешеве нам було доведено нове завдання. Оскільки дві попередні спроби зайти в місто не завершилися успіхом, нам належало приєднатися до бійців батальйону «Донбас», яким вдалося увійти в Іловайськ, і закріпитися на деяких позиціях у цьому місті. Знов була сформована колона, і ми втретє висунулися зі Старобешевого в напрямку Іловайська. Дехто з місцевих мешканців Старобешевого зі сльозами на очах проводжали нашу колону і хрестили вслід. Транспорт в батальйоні «Дніпро-1» був достатньо маневреним і тому колона рухалася доволі швидко. На шляху ми наздогнали й обігнали колону якогось підрозділу ЗСУ, яка, повільно пересуваючись, розтягнулася на декілька кілометрів. У колоні, яка рухалась в попутному з нами напрямку, було багато танків, техніки і вантажівок з особовим складом. Тоді ми були впевнені, що за підтримки такої кількості техніки і бійців ЗСУ ми за кілька годин звільнимо і зачистимо

Іловайськ, але подальші події показали, що цьому не судилося статися. Обігнавши колону, ми прибули до вже знайомого нам штабу генерала Руслана Хомчака під Многопіллям і зупинилися для отримання інструкцій і наказу від генерала. Зупинка тривала близько години. За цей час по позиціях наших військ поблизу штабу був здійснений не дуже щільний і невлучний мінометний обстріл. Ми усі вискочили з транспорту і залягли в лісосмузі на узбіччі. Колона, яку ми обігнали на шляху від Старобешевого до Іловайська так до Многопілля і не дісталася. Можливо, у того підрозділу було інше завдання і він прямував в інше місце». (Колона, яку зустріли на своєму шляху добровольці батальйону «Дніпро-1», належала 1-й БТГр 93-ї ОМБр, яка в той день рухалась від Старобешевого до Дзеркального. — *Авт.*)

Денис Закусілов, медичний пункт 1-ї БТГр 93-ї ОМБр:

«Я був лише прикомандированим до 93-ї ОМБр від шпиталю, але, по факту, сталося так, що виконував обов'язки старшого у медичному пункті цієї тактичної групи. Батальйонно-тактичною групою назвати наш загін було важко, оскільки вона за своїм складом була більше схожа на неповну ротно-тактичну групу, в якій було вісім бойових машин піхоти, танк і близько 120 бійців і офіцерів з транспортом забезпечення.

Ми дісталися до ферм у селищі Дзеркальне, де знаходилась база 3-го батальйону 51-ї механізованої бригади. Наша група лише почала окопуватись, коли повідомили про новий наказ і потрібно було готуватися до подальшого рейду. Куди саме, спочатку не говорили. Я намагався дізнатися у комбата, але, як я зрозумів, він сам ще не знав або не хотів повідомляти».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Нарешті ми отримали команду і вирушили в об'їзд укріпленого району в Іловайську для виходу до західних околиць міста. Спочатку рухалися по розбитому технікою і вибухами шляху, а потім взагалі повернули на ґрунтовий шлях. Назвати дорогою цей шлях можна було лише через силу. Під час проходження колони через селище Грабське нам зустрічалася розбита і спалена техніка. Особливо запам'ятався знищений посеред дороги танк Т-64 БВ з перевернутою баштою. Залишивши позаду себе ще декілька блокпостів, ми прибули до Іловайської загальноосвітньої середньої школи № 14, в якій на той час розташовувався штаб батальйону «Донбас».

■ Селище Грабське. Розташування окремої зведеної роти 93-ї механізованої бригади

Боєць зведеної роти 93-ї механізованої бригади Геннадій Єфремов:

«Після спроби бойовиків 20 серпня атакувати наші позиції піхотою за підтримки танків і бойових машин піхоти і втрати нашої БМП, командиром роти було прийняте рішення підсилити позицію за залізничним переїздом біля спаленої бойової машини піхоти. На той час нашою позицією в Грабському було розташування неподалік перехрестя шляху Моспине — Іловайськ на східному боці залізничного переїзду. Наступного дня, 21 серпня, з нашої позиції на підкріплення до спаленої напередодні БМП, були відрядженні бійці нашої роти Сергій Котовий і Ігор Ємельяненко, які були в складі першого взводу. Також з другого взводу були відряджені Євген Клименко і Микола Скрабунов. Після танкової атаки наших позицій напередодні і розбору ситуації з відсутністю зв'язку нам налагодили відносто якісний зв'язок. В цей день я добре пам'ятаю, як через селище Грабське через переїзд рухалася колона добровольчого батальйону «Дніпро-1» в напрямку Кобзарів і Іловайська з боку Многопілля. Коли до переїзду наближався будь-який транспорт або техніка, ми по двоє наближалися до переїзду і спостерігали за обстановкою навколо».

ТВО начальника штабу — першого заступника командира батальйону «Донбас», майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович:

«Зібравшись на нараду в школі, ми одним з перших питань вирішили виправити ситуацію з маркуванням бійців. Бійці «Дніпро-1» прибули з білими скотчевими стрічками, які на той час використовували бойовики, і маркування необхідно було замінити, щоб уникнути непорозумінь і вогневих сутичок поміж дружніми підрозділами.

Потім було багато окремих боїв на різних ділянках, але після початку щільних артилерійських обстрілів з боку ворога, коли вже почалися значні втрати серед особового складу, я прийняв рішення розмістити свій взвод на одній позиції за декілька вулиць від локомотивного депо. Більшість артилерійських обстрілів були націлені на школу, тому зосереджувати увесь особовий склад навколо школи було недоречно. На той час депо, за яким

вже знаходилися позиції ворога, ще ніким майже не контролювалося. Лише трохи згодом його почали утримувати бійці інших добровольчих підрозділів. Ми зайняли позиції в одному з будинків приватного сектору з таким розрахунком, що снаряди, які достатньо часто почали прилітати до депо і школі, мали вибухати або попереду, або позаду нашого розташування. За весь час нашого перебування на цій позиції жоден снаряд не впав на наше подвір'я. Окремі осколки іноді потрапляли, але це було достатньо безпечне місцерозташування в порівнянні зі школою, депо чи будь-яким іншим.

Усе, що відбувалося до самого виходу з Іловайська, можна охарактеризувати двома словами — безперервний обстріл і бій. Мій взвод рухався майже по усьому місту, вступаючи в сутички з ворогом на різних напрямках. Лише на ніч ми поверталися до нашого розташування в подвір'ї між депо і школою.

Вважаю, що не скажу нічого занадто зайвого, якщо охарактеризую свій гранатометний взвод, як одну з самих мобільних і боєздатних груп на той час. Згодом ми перенесли нашу базу з приватного сектору до залізничної машинної станції, звідки було дуже зручно висуватись до окремих ділянок, на яких відбувались безпосередні сутички з ворогом.

Після поранення Семенченка доброволець Філін був призначений виконуючим обов'язки командира батальйону «Донбас» і мене призначили виконуючим обов'язки начальника штабу — першого заступника командира батальйону. Підполковник

Штаб перенесено з першого поверху школи до спортивного залу. Чергова нарада командирів. Фото: Маркіян Лисейко

Філін дуже жорстко зауважував мені на те, що я дуже необережно і легковажно ставлюсь до особистих засобів безпеки. Однією з претензій було те, що я інколи відмовлявся носити каску і бронежилет. На думку Філіна, моя поведінка не відповідала моїй посаді: я тим самим надаю поганий приклад підлеглим. Він вважав, що в мої обов'язки як начальника штабу не входить безпосередньо приймати участь у вогневих контактах. Але мене не задовольняла перспектива воювати в кабінеті. Я пояснював свою позицію тим, що особовий склад недостатньо підготовлений для ведення жорстких бойових дій і мій обов'язок — бути саме попереду і надавати приклад і впевненість своїм бійцям. Коли бійці бачать, що командир рухається попереду в повний зріст під час штурму ворожих укріплень і після цього залишається живий і навіть неушкоджений, то це позитивно впливає на бойовий дух воїнів і спонукає діяти сміливо. Незважаючи на мої пояснення, Філін знов у дуже жорсткій формі виказав своє незадоволення моїми діями, що взагалі дивно, яким чином я дійшов до Іловайська і досі ще живий. Мої вчинки і поведінка, навіть з теорії вірогідності, вже давно мали призвести до трагічних наслідків. Він змусив мене пообіцяти, що я хоч іноді буду одягати бронежилет. Я виконав обіцянку і надів бронежилет, щоб заспокоїти командира.

Точну дату отримання поранення я не пам'ятаю. Це було у дворі школи. Семена Семенченка в той час в Іловайську вже не було й особовим складом вже цілком керував Філін, який викликав нас на нараду, яка проходила у дворі школи поблизу медичного пункту. На вулиці стояла звичайна серпнева спека і сонечко припікало. В бронежилеті було не дуже зручно і тому я вирішив його залишити в школі.

Оскільки це була лише звичайна нарада, а не вихід на бойову операцію, то я вважав, що зайвий раз напружувати спину й одягати засоби захисту не доцільно. Після наради я збирався дотримуватися своєї обіцянки і знов його одягнути, коли буде потреба висунутися на позиції. В той момент, коли Філін віддавав розпорядження на нараді, з боку ворога був здійснений обстріл школи з автоматичного гранатомета. Противник стріляв дуже влучно. Гранати влучили навколо шкільного подвір'я. Було поранено декілька бійців, серед яких був і мій боєць Дмитро Резніченко.

Я отримав осколкове поранення у спину, а саме в хребет. Тоді я нікому не сказав про своє поранення, тому що був без броне-

Нарада в штабі спільної групи добровольчих підозділів у шкільному кабінеті. Михайло Ніколов пояснює підполковнику Власенку своє незначне поранення. Фото: Маркіян Лисейко

жилета і це мало викликати чергове обурення і невдоволення Філіна. Але мене випадково виказав наш керівник зв'язку друже Бур. Він звернув увагу на те, що в мене дірка в спині і з неї тече кров. Я підняв свою куртку і він мене перев'язав. Через обстріл Філін переніс нараду на перший поверх школи. Серед обговорення інших питань він зненацька згадав про мене і прямо запитав:

— Лєрмонтов, ти поранений?

Мені було дуже незручно, тому що я щойно пообіцяв ходити в бронежилеті, а сам отримав поранення, якого могло не бути, якби я дотримувався своєї обіцянки. Брехати я вважав неможливим, а правда викликала б чергове обурення командира. Якщо доповісти, як є, то Філін мене порвав би на клаптики. Довелося трохи злукавити:

— Незначна подряпина. Не варта уваги. Випадково зачепило.

Наш медик Сергій Міщенко, оглянувши поранення, наполягав на моїй евакуації. Філін майже наказом хотів відправити мене в тил, але я категорично відмовився. Мої поранені бійці також відмовилися від евакуації і залишилися зі мною. Саме так згодом вчинили майже усі мої бійці, які отримали поранення, але виказували бажання боротися дали поруч зі мною. Єдиний, кого довелося евакуювати, був Дмитро Резніченко, який отримав два осколкових поранення в руку. Можливо, це якась іронія долі, але

в момент отримання поранення він читав книгу Миколи Нікуліна «Спогади про війну». Медики наполягали на його евакуації, і в його випадку їх неможливо було переконати залишити Дмитра в Іловайську. В нього було велике бажання боротися, і він був в розпачі від того, що йому єдиному потрібно залишити передову, але я розумів, що це необхідно, і намагався заспокоїти бійця: ”Не переймайся. Трохи оговтаєшся і знову повернешся“».

Командир 5-го відділення 1-ї роти 3-го взводу батальйону «Донбас» Олексій Коваль:

«По школі ворог бив з усього, що було. Поранених і загиблих з кожним днем додавалось все більше і більше. Підкріплення, якого ми повсякчас чекали з години на годину, так і не підходило. В заглибленому в землю до середини високих вікон шкільному спортивному залі лежали поранені. Там же згодом розташовувався і штаб. Невеличкі підвальні приміщення школи були забиті літніми людьми, жінками з дітьми і місцевими мешканцями з сусідніх зі школою подвірь, які переховувались від артилерійських обстрілів. Декілька тяжко поранених також розмістили там.

Боєць гранатометного взводу батальйону «Донбас», друже Піаніст Ігор Михайлишин

Нашому п'ятому відділенню надійшов новий наказ: облаштувати вогневу позицію на вулиці Ломоносова ліворуч від школи і забезпечити бойову варту. Я обдивився навколо і визначився з секторами стрільби. Стало зрозуміло, що потрібно будувати бліндаж, але ж чим?! Нема ж нічого. Ані інструменту, ані матеріалів. Не руками ж копати ями?! Хвилинку... так у нас через дорогу невеличка база будівельних матеріалів і господарська крамниця! Так. Під мою відповідальність вскриваємо крамницю. Усе, що необхідно — лопати, сокири, цвяхи, усе що може бути в нагоді, несемо сюди. Справа зрушила з місця і вже до вечора ми втомлені, але задовільні собою, дивилися на результат нашої плідної і важкої праці — котлован під довготривалу замасковану вогневу позицію, трохи більше метра завглибшки, до нього веде невеличкий, але глибокий комунікаційний прохід, який викопали в першу чергу для укриття від артилерійського обстрілу. В цьому вже цілком функціональному укритті і залишилися чергувати на ніч. У ньому і перечекали нічний обстріл «Градами». Маю зауважити — дуже неприємна зброя.

Ми спали, коли на варті стояв друже Грудя. Нас усіх розбудив його різкий і раптовий крик: «ГРАДИ!!!» При цьому він звалився з бруствера на дно укриття. Як же ж добре, що в моєму відділенні зібралися не ледацюги і встигли, хоч і не глибоко, але все ж

Фотограф Макс Левін і боєць батальйону «Донбас» Максим Фіногін в Іловайську.
Фото: Маркіян Лисейко

окопатися. Спробую переказати відчуття людини, яка перший раз перебуває під обстрілом реактивної артилерії. Лежиш собі, уткнувши носа в землю, і слухаєш, як багато важких ніг десь неподалік починають розбігатися і, причащаючи біг, тупотять все ближче і ближче до твоєї ямки, яка стала такою мілкою. Удари важкою хвилею здригають землю частіше і частіше. Все ближче і ближче... і ось-ось вже... ось воно... ось точнісінько сюди.. точно в мене... ні... ось ця!!! Бл@дь!!!!... Вибухи протопали в декількох метрах і, перестрибнувши через нас, понеслися далі... Значить, не цього разу. Пощастило. Життя триває.

Зранку, не встигнувши почати подальше будівництво позиції, отримуємо нове завдання: в складі взводу висунутись на околицю Іловайська і забезпечити оборону з боку села Зелене. Отакої.... Не встигли облаштуватися як слід, а вже потрібно залишати так дбайливо побудовану позицію. То й годі. Хто нашу позицію займе, тому її і добудовувати. Зібралися, завантаживши в машину боєкомплект, і висунулись по вулиці Ломоносова до північної околиці міста.

Простягнута через весь приватний сектор центральна асфальтована вулиця Ломоносова, не доходячи декількох подвірь до межі міста, стрімко повертає праворуч і уходить удалину, обсажена величезними тополями майже до шляху на Харцизьк. Ось цей шлях, що веде в нашу частину міста, нам і нележить перекрити. Моєму відділенню була визначена позиція у дворі крайнього будинку ліворуч від шляху. Відділення Занози розташувалося праворуч від шляху в крайньому будинку, поруч з прилеглою невеликою лісосмугою. З ним друже Усач — Євгеній Тельнов з відділення гранатометників з ручним протитанковим гранатометом РПГ-7. Сусід ліворуч — взвод розвідки і розрахунок станкового протитанкового гранатомета СПГ-9. Інші відділення зайняли декілька будинків також ліворуч від шляху. Я пройшовся до тих і до інших. Оглянув і прикинув сектор обстрілу з їх позицій. Ну що? Потрібно і нам починати працювати над облаштуванням своїх позицій. Добре, що міномети й артилерія противника зосередилися по району школи, і можна було не відволікатися від будівництва опорного пункту.

По фронту у нас було широке поле з рідкими кущами, приблизно в півтора кілометрах серед високих тополь проглядалися будинки. Селище Зелене. Там «сепари». (*Прим. автора: на той момент бійці окремих підрозділів не завжди знали про місцерозташування дружніх підрозділів і іноді хибно вважали деякі ділянки ворожими, незважаючи на те, що вони контролювались іншими*

підрозділами. Бойовики терористів не мали повного контролю над селищем Зелене і заходили в нього лише час від часу.) «Наш» будинок був добротною цегляною будівлею, з боку поля і з боку шляху оточений цегляним парканом на невисокому бетонному фундаменті. Ліворуч знаходився город, який був відокремлений від сусідів суцільним бетонним парканом. Поблизу з вхідними дверима ми виявили міцний погріб з бетонним перекриттям, чому ми дуже зраділи. Ще однією вдачею виявився великий запас дощової води в бочках і коритах. На городі кавунчики-диньки-помідорчики. Від спраги явно не будемо потерпати. В хазяйстві також малось багато різноманітного інструменту. Закипіла робота. В означених місцях цегляного паркану, праворуч від цегляних стовпів, пробили амбразури для більшої безпеки стрільців. Натягали знайдених неподалік бордюрних бетонних блоків і посилили ними паркан зсередини. Притягнули шпали для перекриття викопаного під парканом бліндажу. В деяких місцях посилили паркан, виклавши невеличку цегляну стіну в декілька рядів.

До своєї вогневої позиції я притягнув матрас, на якому з комфортом можна було валятися і вести вогонь крізь розташовану для стрільби амбразуру. Амбразуру, за бажанням, можна було прикрити сталевим листом завтовшки в сантиметр. Улігшись на матрас, я розклав поруч з собою гранати. Водичку в пляшці поставив. Зручненько так усе, як вдома. Усе, що потрібно під рукою. Також побудував і запасну позицію для стрільби з коліна. Маленьке подвір'я, обмежене праворуч стіною будинку, ліворуч стіною цегляного гаража, а позаду цегляною літньою кухнею, забезпечувало цілком безпечне переміщення від позиції до позиції у випадку бою. Оглядова яма в гаражі також являла собою цілком надійне укриття.

Ми працювали, як прокляті, і це було вірно: нам не потрібно помирати. Нам потрібно жити і бити ворога. Саме тому і копаємо, таскаємо, укріплюємо, запасаємо. Взагалі-то будівництво оборони це процесс постійний. Викопали одну траншею? Копаємо за нею наступну — буде в разі чого куди відійти з розбитої позиції і гідно зустріти ворога. Нехай кров'ю вмиється, паскуда. Приданий до нашого взводу Олександр Федорченко на розі паркану один викопав укриття і переклав його шпалами, які самостійно натаскав тачкою. Тим самим посилив можливості опорного пункту, підвищивши суттєво ефективність вогню в цьому секторі.

Аж ось раптом починається і перший мінометний обстріл. Одна міна з мерзотним завиванням падає на дах сусіднього будинку. Віуу-БАБАХ! Друга вибухає в городі. БУХ! Третя... третя влучає прямо у хвіртку нашого будинку. При цьому розриває її і покручує з надзвичайною силою. При цьому обдає нас гарячою пилюкою і вбиває меленьке кошеня, яке дрижить і намагається сховатися на моєму матрасі... Сука війна!»

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Відразу по прибуттю до школи заступник командира батальйону «Дніпро-1» полковник Печененко, який був призначений керувати групою батальйону, що безпосередньо приймала участь в бойових діях під Іловайськом і в самому місті, був на нараді в штабі. Після наради ми отримали наказ зайняти будівлю дитячого садочка «Ластівка» і висунути декілька груп для виконання зачистки території поміж школою і дитячим садочком. Звільнена від бойовиків частина Іловайська переважно складалася з приватного сектору. Власне, сам по собі Іловайськ являв собою невеличке місто, усе життя і інфраструктура якого були побудовані навколо важливого залізничного вузла. Місто поділялося навпопіл чисельними залізничними коліями, через які було два пішохідних місточка. В східній частині міста, яку утримували бойовики і їх посібники, було декілька багатоповерхових будинків, парк, загальноосвітня школа № 13 і будівлі міської адміністрації. Дитячий садочок «Ластівка», будівлі якого ми мали зайняти, знаходився в декількох сотнях метрів від залізничних колій. Передбачалося зачистити усю територію впритул до залізниці і закріпитися на зайнятих позиціях. Приватний сектор західної частини міста зачищали так само, як під час заходу в місто з боку Виноградного, з тією лише різницею, що замість танка використовували бойові машини піхоти зі складу 17-ї окремої танкової бригади.

Декілька груп рухалися одночасно паралельними вулицями й оглядали будинки і подвір'я. Нашу групу супроводжувала бойова машина піхоти «Вікторія» зі складу 17-ї танкової бригади з бортовим номером 133. Група почала зачистку від школи по вулиці Виноградній, яка була периметром населеного пункту. Діставшись до її північного кінця і перевіривши усі двори, ми вийшли на крайній спостережний пункт 3-го взводу 1-ї роти батальйону «Донбас». Бійці там достатньо добре окопалися і закріпилися. На цьому пункті ми трохи затримались, оскільки одна

Зачистка бійцями-добровольцями провулка Гоголя в місті Іловайськ

з двох супроводжуючих нас БМП, повертаючи на вулицю Ломоносова, напоролася і застрягла на металевому швелері, який стирчав із землі. Поки чекали на допомогу для БМП, ми мали можливість поспілкуватися з бійцями, які знаходилися в добре облаштованому окопі в невеличкій «зеленці» за крайніми хатами міста. Бійці показували на високі тополі і хати, які було видно за великим полем в кілометрі пінічніше від нас. Там село Зелене. В ньому ворог. Іноді навіть можна спостерігати, як там рухається танк. (*Прим. автора*: *в той час з причини дуже поганого налагодження комунікації поміж суміжними підрозділами мало хто знав про те, що по селу Зеленому часто рухався танк 17-ї ОТБр, здійснюючи комунікацію між опорними пунктами 40-03 і 40-02. Також танк іноді виїжджав у село Зелене для прикриття бійців з опорного пункту 40-03, які заходили в село, щоб поповнити запаси води. Іноді танкісти, не маючи уявлення, що відбувається в місті Іловайськ, відпрацьовували підозрілі ділянки на східній околиці Іловайська, вважаючи їх ворожими позиціями.*)

За допомогою другої БМП бойову машину, яка застрягла, зняли зі швелера, і після цього ми продовжили зачистку. Більша частина будинків стояли порожніми. З початком бойових дій люди, які мали відношення до повалення української влади, а таких в Іловайську було немало, поспіхом залишили місто. В ба-

гатьох покинутих будинках під час огляду знаходили друковану агітаційну продукцію і атрибутику так званої ДНР. Такі будинки визнавались ворожими, і будь яке майно, яке в них знаходилося, вважалося трофеєм. Чи то автомобіль, чи то газовий балон, чи то каністри з пальним або набір інструментів. Дуже часто в залишених будинках на подвір'ях залишалися покинуті на ціпку домашні тварини, які вже, судячи з їх стану, декілька діб не вживали води і їжі. Таких тварин бійці відпускали на волю.

Під час руху затримувались цивільні особи і проводилась перевірка їх документів і догляд особистих речей, а під час зачисток у місцевого населення вилучалися мобільні телефони для перевірки на наявність підозрілих СМС і ММС повідомлень і фотографій. Згодом, більшу частину телефонів було повернуто власникам в дитячому садочку. Місцеве населення було налаштоване насторожено. Це було цілком зрозуміло. Люди були налякані постійними вибухами і стріляниною за останні декілька днів. Як правило, відверту агресію і протести виявляли лише ті мешканці, рідні і близькі яких воювали з боку терористів і були змушені залишити свої домівки внаслідок розпочатої зачистки міста від незаконних збройних формувань силами добровольчих батальйонів і оточення міста підрозділами Збройних сил України. Повернення міста під контроль українських силовиків означало, що ті особи, які приймали участь в збройному спротиві, вважалися злочинцями і не могли безкарно повернутися додому до своїх родин.

Зачистивши вулицю Ломоносова, ми вирушили по вулицях Калініна, Червоноармійській, Артема, Комсомольській і Дзержинського до місця їх перетину з провулком Гоголя. Зачистивши таким чином декілька кварталів, ми вийшли до дитячого садочка «Ластівка», який став нашою тимчасовою базою на наступні декілька днів.

Дитячий садочок являв собою два корпуси. Центральний одноповерховий корпус поєднювався коридором з двоповерховим. Батальйон «Дніпро-1» зайняв і закріпився в приміщеннях двоповерхового корпусу садочка. Ми були першим підрозділом, який там розташувався. Це було видно по тому порядку, який ще панував у дитячих кімнатах і спальнях. Іван Крим і Дмитро Пелипенко під час огляду будівель зійшли на другий поверх дитячого саду і відчинили двері однієї з дитячих груп. Вони увійшли

в групу, щоб перевірити приміщення. Там стояли маленькі дитячі ліжка. Усі вони були дбайливо й охайно заправлені і в групі панував ідеальний порядок. Коли Іван обернувся і подивився на Дмитра, то побачив на його очах сльози. Дмитро Пелипенко плакав. Підвівши очі на Крима, Дмитро сказав: «Брате, подивися, до чого вони нас довели. Ми змушені з дитячих ліжок обладнувати позиції. Нехай будуть вони прокляті!!!»

Інших будівель, достатньо укріплених і здатних вмістити велику кількість бійців, в цій частині Іловайська не було. Північно-східніше знаходилася достатньо велика промислова зона, але вона була занадто далеко віддалена від найближчих наших постів і укріплень, і це не дозволяло якісно контролювати шляхи і вулиці поміж розкиданими по усьому місту підрозділами. До того ж в будь-якому випадку таку велику і стратегічно важливу будівлю все одно не можна було залишати без особового догляду. Там ми здійснили деякі заходи безпеки. Уважно оглянули усі приміщення садочка, а також прилеглі до нього будинки і приватні подвір'я.

У дитячому садочку майже постійно перебували працівники дитячого закладу. Серед них були директор, декілька вихователів і працівників харчового блоку. Дитячих груп на момент нашого перебування там не було. В підвалі садочку переховувались від обстрілів місцеві мешканці з дітьми з сусідніх з садочком будівель.

Боєць батальйону «Донбас» Андрій Шевчук розважає місцеву дівчинку. Фото: Маркіян Лисейко

Деякі місцеві мешканці без особливого ентузіазму сприйняли факт нашого розташування в дитячому саду, розуміючи, що це може призвести до неминучого обстрілу цієї території і відкритому вогневому протистоянню з ворогом. Місто і без того систематично обстрілювалось. Повсюди були помітні наслідки роботи артилерії. В дереві перед входом в один з двоповерхових бараків, який розташовувався напроти центрального входу в садочок, стирчав доволі важкий і великий осколок реактивного снаряду, що пройшов наскрізь дерево і застряг у землі поруч з ним. Оскільки місцеві мешканці пов'язували початок бойових дій в місті з появою українських підрозділів, то вони були цілком впевнені в тому, що обстріли здійснювала виключно українська артилерія. Іноді недолугі громадяни виказували незадоволення присутністю військових у місті і радили іти за місто і там воювати, якщо є таке бажання. Складалося таке враження, що ці люди сприймають війну, як якісь спортивні змагання. Нібито ми невдало обрали собі місце для того, щоб розважитись футболом, і можемо побити їм скло у вікнах.

Деякі жінки, в родинах яких чоловіки і сини воювали на боці так званої ДНР, обурювались доглядам і намагалися сперечатися і дискутувати на тему: «Що це за війна така — брат на брата?» З однією з таких жіночок виник конфлікт з приводу мобільного телефону. У всіх мешканців навколишніх з садочком будинків їх тимчасово вилучили, щоб запобігти контактів місцевих з бойовиками і витоку інформації про наше розташування. Ця жінка сховала телефон і була помічена за розмовою. Денис в категоричній формі вимагав віддати телефон, але жінка чинила спротив, і тому довелося забрати його силою. Окрім того, місцеве населення пов'язувало насунувшийся жах, який відбувався у вигляді закриття крамниць, відсутністю питної води, електрики і газу, з початком Антитерористичної операції в Іловайську. Внаслідок обстрілів були пошкоджені лінії електромереж. З кожним днем все важче була ситуація з водою і паливом. Але ж спротиву під час доглядів і обшуків ніхто не чинив. Один літній чоловік сам погукав наших бійців, що оглядали сусідні будинки, і показав великий дерев'яний ящик, який йому напередодні ввечері принесли декілька бородатих незнайомих мужиків. Вони сказали діду, що скоро повернуться і заберуть. В ящику виявилися заряди до ручного протитанкового гранатомета РПГ-7 нової модифі-

Набої до ручного протитанкового гранатомета нового зразка, яких на той час не було на озброєнні української армії, вилучені у місцевого мешканця під час зачистки

кації, яких не було на озброєнні українських військових. Російський воєнторг справно постачав набої і озброєння колабораціоністам, найманцям і сепаратистам. Після доставки до школи ящика з набоями у нас виникла невеличка суперечка з бійцями батальйону «Донбас» з приводу подальшої долі цих боєприпасів. Микола Стародубцев наполягав на видачі їх йому і його бійцям, але наш командир полковник Печененко дав розпорядження передати їх в загальну зброярню, яка знаходилася в підсобному сарайчику навпроти входу в школу.

Під час розташування в дитячому садочку наші бійці зайняли місця, де кому більше сподобалось. Особисто я обрав приміщення групи на першому поверсі поруч з кухнею, з якої був вихід до внутрішнього двору. Спочатку облаштувався на невеличкому диванчику під вікном, розрахованому на двох бійців, але потім зрозумів, що вдвох спати доволі тіснувато, і я облаштував собі місце на підлозі біля вхідних дверей до групи. На другому поверсі було зручніше, оскільки туди позносили ліжка зі складу садочка, але відчуття самозбереження переважило — занадто сильно напружував свист пролітаючих над дахом садочка снарядів. Наш боєць Артем Кобзєв взагалі вважав за краще проводити ночі в задньому відділенні «Халка», зручно розмістившись на наших

Бензовоз на одному з перехресть провулка Гоголя. На час нашого перебування в дитячому садку він був ще неушкоджений

речових мішках. Броньований корпус «Халка» міг захистити його від осколків, а у випадку крайньої потреби навпроти задніх дверей машини був запасний вхід у коридор, який поєднував два корпуси садочка. Як на мене, то ночувати в машині було занадто холодно, але Коба мав теплий ватник і для нього це не було проблемою. В тому ж внутрішньому дворику поруч з «Халком» розмістили і два інших автомобілі нашого батальйону: «бежевий» і «Куку» (китайську машину марки QQ). Денис ще вигадав накривати «Халк» чорною плівкою, яка невідомо звідки взялася, щоб повністю замаскувати від можливих безпілотників.

Під час проведення обшуків у приватних будинках, які в переважній більшості були порожніми, виявили запаси палива, яке використовували для заправки автомобілів і трохи згодом для роботи бензинових і дизельних генераторів.

Згодом, у нашому підрозділі виникла проблема з приготуванням їжі. Місцеві куховарки погоджувались нам допомогти, але у них не було ані газу, ані елекрики, щоб користуватися пічками. Було прийняте рішення вилучити в одному з покинутих приватних будинків газовий балон. У місцевого населення відчувався гострий дефіцит води і продуктів харчування, але, незважаючи на це, люди намагалися обходитись консервацією і особистими запасами. У наших підрозділів з собою запасів було небагато, оскільки ніхто не збирався тримати довготривалу оборону.

І тому деякий час доводилося користуватися тим, що знаходили в покинутих будинках, а також у розкритій місцевій крамниці, яку господар залишив з початком активної фази операції. Місцевому населенню дозволили скористатися продуктами і водою, яка зберігалася в крамниці. З водою було настільки важко, що іноді було проблематично приготувати тарілку супу, не кажучи вже про можливість помитись або випрати речі.

У нас з собою були деякі запаси води і продовольства у вигляді сухпайків, і ми ділилися цими запасами з місцевим населенням, яке знайшло притулок в підвалі дитячого садка.

Особисто мені було щиро шкода цих людей. Особливо дітей. Всі вони стали заручниками ситуації, що склалася, але до представників чоловічої статі ми відчували постійну підозру. Вони також ховалися в підвалі, і було не зовсім зрозуміло, чому вони не покинули Іловайськ з родинами, коли була можливість. Бійці часто пригощали діточок солодощами, які траплялися в сухпайках. Люди дякували, але якось не щиро. Відчувалося, що роблять це з відчуттям страху. Вони були в повній невизначеності і боялися відверто висловлювати будь-яку громадянську позицію: сепаратистські настрої викликали підозри і були приводом для затримання українськими силовиками, а підтримка дій українських військ могла мати негативні наслідки у випадку повернення бойовиків. Пройде зовсім небагато часу і ті ж мешканці будуть скаржитися на камери різним журналістам з проросійських ЗМІ, як карателі тримали їх без їжі і води зачиненими в підвалі і не давали світла білого бачити. Як нібито карателі, знущаючись, жбурляли іноді в підвал напівпорожні баклажки з водою. Це усе буде потім, а поки що місцеві мужики спокійно курять у дворі дитячого садка, а жінки дякують за воду і їжу, яку готують наші бійці спільно з куховарками дитячого садка. Дітлахи іноді бігають на майданчику і безтурботно граються, забігаючи в підвал при перших же пострілах, а іноді і задовго до них, коли батьки гучно їх гукають і закликають найшвидше сховатися в підвал. Завідуюча дитячого садка «Ластівка» цікавиться, коли можна підійти місцевим мешканцям, які не встигли сьогодні забрати вилучені мобільні телефони? Дехто з тих, хто вже отримав назад свої телефони, навіть звертаються з проханням поставити їх на зарядку від нашого генератора. Це потім уже місцева самопроголошена влада буде звітувати про відновлення будівлі, зруйнованої «фашистами», замовчуючи про те, хто ж насправді здійсню-

вав обстріли цих самих будівель, дотримуючись правил війни, абсолютно не беручи до уваги наявність цивільного населення.

Спілкування з місцевими мешканцями вже тоді відкрило особисто для мене глибину проблеми, з якою в майбутньому прийдеться стикнутися нашій державі. Війна розділила громадян України не лише на проросійських ватників, вихованих на східних цінностях, культурі і засобах масової інформації, і на громадян-патріотів України. Багатьом громадянам взагалі байдуже, яким чином буде називатися їх держава і який прапор буде майоріти над державними установами. Такому осередку громадян важливий лише особистий спокій, мир і безпечне задовільне існування. Для них байдуже, хто задовольнить їх потреби. Якщо це здійснить влада України, вони стануть вважати себе українцями.

Трохи згодом до нас у дитячому садочку приєдналися тридцять бійців роти «Світязь», які прибули з Маріуполя на монстроподібному КамАЗі, який боєць «Дніпро-1» Іван Скубченко обварив листами металу в маріупольському аеропорту. Якщо взяти до уваги, що вдень була звичайна серпнева спека, а бійцям довелося витримати увесь шлях від Маріуполя до Іловайська на зашитому металом КамАЗі, в якому не було достатньої вентиляції, то претензії «світязів» до конструктора цього монстра здаються цілком виправданими.

Боєць «Світязя» Роман Коротицький згодом згадував, яку спекотну добу довелося провести йому і його побратимам в цьому КамАЗі. Під час руху іноді прямо на ходу від машини відривалися і з гуркотом відпадали металеві захисні деталі та було дуже спекотно. А що робити? Під час обварювання вантажівки захисними листами Іван і не гадки не мав, що його дітище будуть використовувати для перевезення особового складу на такі далекі відстані під палючим серпневим сонцем. Як би там не було, але Ломбард вклав багато сил і праці в цього монстра, за що згодом один з небагатьох був представлений до державної нагороди. Пізніше цей монстр дістався бойовикам. Незважаючи на те, що наш боєць Віталій Саприкін при виході з Іловайська кинув у кабіну гранату, бойовики змогли полагодити машину і використовували її для своїх потреб.

Керівництво батальйону, в особі заступника комбата полковника Печененка і командира першої роти Олександра Гостіщева, залишалося на ніч в розташуванні садку в холі на першому поверху. На ранковому шикуванні був призначений відповідальний командир з числа взводних першої роти, і вони позмінно керу-

вали особовим складом, розташованим в дитячому садку, і ставили завдання для бійців. А таких офіцерів у нас на 21 серпня 2014 року залишилося двоє — Антон Хорольський і Денис Томілович. Були ще офіцери і керівні інструктори, Криворотько і Мангуст, в складі другої роти, але вони лише одну ніч переночували в дитячому садку і потім постійно розташовувалися в секретах поблизу залізничних рейок, які поділяли місто на звільнену й окуповану території.

Іноді, з'являючись у школі, я мав можливість вивчити місцевість навколо неї. Під час нашого першого прибуття до школи бійці «Донбасу» радили нам змінити білі розпізнавальні мотузки на рукавах на жовті, якими були позначені самі донбасівці. Пояснювали це тим, що білими мотузками себе маркують «сепари». Щоб прояснити для себе це питання, я зайшов у приміщення, в якому утримувалися полонені бойовики. Те, що я побачив, справило на мене сильне враження. Згодом, під час бойових дій з ворогом, я не завжди відчував до нього ненависть або лють. До сильного, сміливого й ідейного ворога іноді навіть відчував повагу. Це не заважало мені докладати максимум зусиль для його знищення.

Броньований КамАЗ батальйону «Дніпро-1» у дворі дитячого садочка «Ластівка». Боєць окремої групи підтримки батальйону «Дніпро-1» Дмитро Будим

Противник намагається вбити мене, а я, в свою чергу, в силу своїх здібностей, знищити його. Але у мене завжди викликала огиду і зневагу поведінка відморозків і любителів познущатися над затриманим і переможеним ворогом. Мені здається, що при цьому люди втрачають людську подобу і перестають бути людьми. Не позаздриш долі полоненого. Я побачив напівголих морально зламаних і заляканих людей. Усього, здається, вісім осіб. Не пам'ятаю, чи залишив я їм цигарку, але точно пам'ятаю, що дуже хотів це зробити. Я запитав у них, в якому однострої воюють і яким чином позначають себе «ополченці» для того, щоб відрізнятися від українських військових? Один із затриманих відповів мені, що одежа у всіх різна. У деяких взагалі немає ніякого однострою. Особливих відміток або позначень теж багато хто не мав. Вигляд цих затриманих справляв пригнічуюче враження, і я не став надовго затримуватися біля них. Інформація про те, що багато бойовиків практично не відрізняються від цивільних, давала зайвий привід обережніше й уважніше ставитися до чоловічого цивільного населення Іловайська призовного і постпризовного віку.

У сусідньому біля школи будинку, розташованому на розі вулиці Ломоносова та провулка Маяковського, також містилися троє полонених, але ці були на особливому рахунку. Вони — іноземці. Один серб, другий, начебто, француз російського походження. Третій — місцевий, але його тримали разом з іноземцями в більш комфортних умовах. Як з'ясувалося значно пізніше, іноземні полонені-найманці вижили під артобстрілами і згодом відвідували будинок донецької СБУ, де опізнавали взятих у полон бійців батальйону «Донбас», даючи проти них свідчення окупаційній владі.

У цей день до школи підтягнули дві зенітні установки ЗУ-2, які змогли дістати, вже не знаю в кого, для своїх бійців командири батальйону «Донбас». Одну з них розмістили на перехресті біля школи для контролю провулка Маяковського від залізниці до школи.

Кожен день ми чекали обіцяного підкріплення і не могли зрозуміти, чому до нас на допомогу не можуть пройти добре озброєні й оснащені бронетехнікою війська».

Виконуючий обов'язки командира батальйону «Донбас» підполковник В'ячеслав Власенко:

«Цього дня, під час спілкування з місцевим населенням в Іловайську, було отримано інформацію про те, що у Харцизьку залізничників змушують ремонтувати паровоз і до нього привезли дуже багато вибухівки. Залізничні рейки навколо Іловай-

ська були цілком придатні для пересування паровоза навіть до Кутейникового. Далі мені було нескладно зрозуміти, що готується якийсь потужний вибух на залізниці, і я переказав цю інформацію в штаб Сектору "Б"».

Заступник керівника артилерії Сектору «Б» полковник Сергій Мусієнко (Редут):

«Виконуючий обов'язки командира батальйону «Донбас» підполковник Власенко доповів нам про те, що з Харцизька до опорного пункту 39-06 противник планує пустити заміновані тротилом вагони з вугіллям. На той момент залізничний проїзд на Іловайськ до Кутейникового був вільним. Вагони мали вибухнути поблизу штабу Сектору «Б». Взагалі-то інформація передбачала два варіанти. Або потяг з вугіллям мав зупинитись біля 39-06 і підірватись, або в вагонах буде диверсійна група, яка мала б здійснити напад на штаб Сектору «Б». Зважаючи на цю інформацію, між Іловайськом і Кутейниковим саперами 91-го окремого полку оперативного забезпечення було підірвано залізничні рейки. Керував тоді саперами майор Олег Могилян. Разом з саперами також виказав бажання висунутись і керівник зв'язку полковник Борис Кифоренко. Командувач був проти, але Кифоренко наполіг і йому було дозволено прийняти участь в цій операції. По шість кілограмів вибухівки на кожну рейку — і залізницю було пошкоджено. Підривали залізницю так, щоб не привертати до цього зайвої уваги. Заради цього навмисно було здійснено декілька пострілів з важких мінометів, щоб звуки вибухів приховали вибух від підриву залізничних колій. Після підриву ми за допомогою БПЛА спостерігали, як зійшли з рейок заміновані вагони. Три вагони було перекинуто, а три або чотири стояли на рейках».

■ Опорний пункт 40-03 на залізничних рейках між Іловайськом і Харцизьком

Боец батальйону «Кривбас» Юрій Стасовський:

«Лежу я якось на шпалах і відпочиваю після обіду на нашому опорному пункту 40-03. Аж раптом у мене під головою починає гудіти рейка. Повертаю голову в бік Харцизька і бачу, як на нас по залізничних коліях летять вагони. В той момент бійці стали разбігатися від рейок хто куди. Хто в нору поміж шпалами, хто просто подалі від залізниці. Ніхто не очікував, що по цих коліях може ще щось рухатись. Тим більш з боку окупова-

ної території! Ледве встигли розбігтися від цих вагонів, які пролетіли практично над нашими головами на великій швидкості. Згодом ми дізналися, що вони були заміновані і мали вибухнути на нашому опорному пункті, але щось не спрацювало, і вагони промчали далі. У «сепарів» згодом читав, що тоді в тих вагонах було чи то одна, чи то дві тонни вибухівки. Якби тоді рвонуло, то ми усі просто випарились би разом з нашим опорником. Після того було прийняте рішення підірвати рейки трохи подалі від опорного пункту, щоб подібних фокусів більше не повторювалося, що і було невдовзі здійснено прибувшими саперами метрах в двохстах від опорного пункту в бік Харцизька».

- **Селище Грабське. Розташування окремої зведеної роти 93-ї механізованої бригади**

Боєць зведеної роти 93-ї механізованої бригади Геннадій Єфремов:

«До обіду і деякий час після нього в цей день було відносно затишно, але під час чергового мінометного обстрілу, який розпочався поміж 16:00 і 17:00, міни лягли дуже влучно прямо поблизу нашої знищеної напередодні бойової машини піхоти. Ігор Ємельяненко не добіг до згорілої напередодні БМП якихось двадцять метрів.

Боєць 93-ї ОМБр Микола Скрабунов

Він намагався дістатися укриття, і його вразила міна, яка впала майже в двох метрах від нього. Ігор загинув миттєво, а осколками від вибуху був поранений Микола Скрабунов, який знаходився в декількох метрах на протилежному боці дороги. Євген Клименко і Сергій Котовий знаходились поруч і побачили, що їх товаришу потрібна допомога. Вони обидва вибігли під час обстрілу до Миколи і почали відтягувати його від дороги до безпечного місця поміж двох будівель. Відстань від стіни однієї будівлі до стелі другої була не більше двох метрів і будівлі мали захистити бійців від мінометних осколків. Одна з ворожих мін прилетіла саме поміж цих самих стін. Фатальне пряме влучання саме в хлопців. Усі троє загинули миттєво. Бойові побратими, які були в той час поруч, досі не можуть зрозуміти, як так влучно могла попасти та рокова міна. Майже одночасно загинуло четверо бійців зведеної роти 93-ї бригади. Офіційна причина загибелі — осколкові поранення від міни.

Семеро бійців під час цього обстрілу отримали поранення різного ступеня важкості. Невдовзі на допомогу прибігли інші бійці 93-ї бригади, які перебували на позиції на перехресті. Вони замінили своїх загиблих і поранених побратимів. Ще троє бійців допомогли винести після закінчення обстрілу загиблих і поранених. Поранених відразу відправили в лікарню в Старобешеве, а тіла загиблих героїв — в Дніпропетровськ. Лише тіло Ігоря Ємельяненко майже добу пробуло в Старобешевому, тому що не могли розшукати його документів, щоб додати їх до тіла загиблого бійця».

■ Опорний пункт 40-03 поблизу селища Зелене на півночі Іловайська

Боєць батальйону «Кривбас» Андрій Новохатько:

«Перші полонені потрапили до нас дуже несподівано. На той час ми вважали, що Амвросіївка контролюється українськими підрозділами, і тоді ще ніхто і гадки не мав про можливість перетину нашого державного кордону російськими регулярними військами і про втрату контролю над цим містом. Перші двоє були водії, родом зі Слов'янська. Коли бойовиків вибили з їх міста, то «сепари» забрали цих двох водіїв з собою. Добровільно-примусово вони стали у них водіями. З їх слів, вони були безкоштовною робочою силою. Їх долучали до підвозу на позиції боєкомплекту,

а також евакуації загиблих і поранених бойовиків. Як вони згодом пояснили, вони їхали з Донецька в напрямку Амвросіївки. Автівки рухалися по шляху Харцизьк — Іловайськ і вискочили прямо на наш опорний пункт на перехресті за селищем Зелене. В них при собі не було жодних документів, які могли засвідчити їх особи. Ці затримані майже не вважалися нами військовополоненими і тому увесь час перебування в Зеленому їх жодним чином не обмежували в пересуванні і не тримали за ґратами.

Незадовго перед затриманням цих водіїв на опорному пункті також була сутичка з заблукавшими бойовиками, але тоді їм вдалося відійти через соняшникове поле з одним пораненим. При цьому бойовики залишили на дорозі автомобіль «Газель», в якому були зброя, боєкомплект, документи і планшет з позначками місць ведення бойових дій. Майже за годину після цього зіткнення на наш опорний пункт вискочила інша «Газель» з бойовиками, яким, як з'ясувалося пізніше, було поставлене завдання з'ясувати, хто обстріляв їх командирів поблизу Зеленого. Бойовики вважали, що це якесь непорозуміння поміж своїми, і не мали уявлення про те, що дорога Іловайськ — Харцизьк поблизу селища Зелене контролюється українськими підрозділами.

З пояснень затриманих стало відомо, що вони сплутали розташування своїх сил з нашими і натрапили на наш блокпост. Коли автівка бойовиків з'явилася в зоні спостереження наших бійців, то спочатку не було зрозуміло, хто перебуває в машині. Будь-яких позначень на машині не було. Усього в тій «Газелі» було дев'ять озброєних бойовиків. Пасажирам «Газелі» було наказано зупинитися, вийти з авто і крокувати в напрямку блокпоста. «Сепари» саме так і вчинили. Вони рухалися до нас в повному переконанні, що йдуть до своїх, і закликали нас не стріляти, бо вони «свої». Назустріч їм вирушило декілька бійців з передового дозору. Коли вони наблизилися настільки близько, що наші бійці побачили георгіївські стрічки, то бойовикам було наказано негайно кинути зброю і лягти на землю обличчям вниз. Лише тоді бойовики роздивилися на наших бійцях жовті стрічки і зрозуміли, що потрапили в пастку. Троє з них з криком «Укропи!» впали на землю і спробували зайняти вогневі позиції, але наш розвідник-кулеметник, який знаходився на позиції і спостерігав за тим, що відбувається на шляху, майже відразу їх знешкодив. Останні бойовики зрозуміли, що чинити опір не варто і, поклавши зброю, здалися.

Під час допиту їм ставили питання: «Як же ж так? Навіщо вас відправили на вірну загибель? Вже більше тижня батальйон «Кривбас» утримує цю позицію, надаючи відсіч неодноразовим спробам терористів вибити їх звідси, а затриманих відрядили сюди, як до своїх? Невже ніхто з бойовиків не знає про те, що ця позиція належить українським підрозділам?» Бойовики самі не знали відповіді на це питання. Їм було наказано висунутися до Зеленого і з'ясувати, чому на підконтрольній бойовикам, як вони тоді вважали, території, обстріляли їх машину. На думку їх командирів, українських підрозділів на цій ділянці взагалі не може бути, оскільки найближчі українські військові позиції знаходяться дуже далеко звідси, й окремий загін, на їх думку, не міг довго утримуватися у відриві від загальних сил. Ватажки бойовиків вважали, що, скоріш за все, там знаходиться якесь місцеве «ополчєніє», яке з переляку стріляє куди заманеться».

Бійці з опорного пункту 40-03 розповідали, що якогось ранку в двацятих числах серпня, вони побачили озброєних бійців у камуфляжі і, здається, одного в цивільному. Усього було вісім осіб. Ці бійці знімали розтяжки, які були встановлені поблизу опорного пункту українських бійців. Спочатку бійці «Кривбасу» навіть не зрозуміли, що то «сепари», але під час спілкування узнали, що це бойовики, і взяли їх у полон. Хлопці казали, що після затримання «сепари» були просто приголомшені тим, що потрапили в полон. Воні не вірили в те, що «укри» можуть стояти в цьому місті. Заради безпеки затриманих, їх заставили викопати собі укриття на випадок артилерійського обстрілу і дуже гречно з ними поводились.

Останній раз, зі слів бійців, полонених брали числа 24—25 серпня: трьох бойовиків відносно зрілого віку й одного росіянина років 30—35 з невеличким боєм з боку позиції «Вагони». Ще одних бойовиків, завдяки своїй винахідливості, без бою заманив в полон один з бійців «Кривбасу», який побачивши, що на авто до опорного пункту наближаються бойовики, не розгубився, а проявив кмітливість. Боєць зупинив машину з озброєними бойовиками і почав їм голосити, щоб бігом мчали до нього, бо зараз «укри» почнуть мінами накривати! Як згадував сам боєць: «Повелися, як діти. Поки вони протискувалися в тонелі між стіною і танком, вже встигла підтягнутися наша розвідка. Там вже їх і роззброїли».

22 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

■ Позиції 1-ї БТГр 93-ї ОМБр поблизу селища Дзеркальне

Денис Закусілов, медичний пункт 1-ї БТГр 93-ї ОМБр:

«Наш медичний пункт прокинувся близько 5:00 або 6:00 години ранку і побачив, що більшої частини нашої групи немає. Старшим у групі, яка тоді залишилась в Дзеркальному, був заступник командира батальйону з технічного забезпечення Владислав Шиханцов. Я спитав у Влада, куди усі поділися? Він відповів, що група під керівництвом полковника Светлинського отримала наказ і вирушила на Савур-Могилу. Мене тоді ще дуже здивувало, що нас, медиків, з собою не взяли. В напрямку Савур-Могили від Дзеркального вирушило вісім бойових машин піхоти, танк, вантажний «Урал» з боєкомплектом, командирський автомобіль «Хантер» і ще якісь автомобілі. На позиціях біля Дзеркального залишились медики, два ЗІЛи з розрахунками зенітників і ще якась невеличка частина особового складу.

Саме тоді було прийнято рішення перебазуватись від базового табору 3-ї БТГр 51-ї ОМБр в Дзеркальному трохи східніше й обладнати позиції у двох лісосмугах для контролю шляху від Амвросіївки до Дзеркального.

Наскільки мені відомо, техніка, яка вранці того дня вирушила до Савур-Могили, була атакована наступного дня, 23 серпня, в районі селища Петрівське. Внаслідок бою було втрачено дві бойові машини піхоти, вантажний «Урал» з боєкомплектом і командирський автомобіль «Хантер». На щастя, загиблих серед особового складу не було, але чотири бійці отримали поранення різного ступеня важкості».

■ Прибуття в Іловайськ батальйонів МВС «Херсон», «Івано-Франківськ» і роти «Світязь»

Виконуючий обов'язки командира батальйону «Донбас» підполковник В'ячеслав Власенко:

«З 21 по 24 серпня в Іловайськ прибули невеликі частини підрозділів МВС «Дніпро-1», «Івано-Франківськ», «Світязь» і «Херсон». Вони були розподілені мною на позиції по периметру західного боку Іловайська. В подальшому ці підрозділи по-різному себе проявили. В переважній більшості воювали героїчно.

Потягнулися довгі дні і ночі, які супроводжулись регулярними атаками противника на наші позиції, обстрілами артилерії і мінометів. В свою чергу, ми планували і проводили свої бойові операції і успішно їх реалізовували. На превеликий жаль, трагедія виходу з Іловайська, яка принесла сотні загиблих, відштовхнула на другий план той героїзм і стійкість наших бійців, що вони продемонстрували під час оборони міста. Зачистка міста, десятки вуличних бойових зіткнень, десятки артилерійських обстрілів мінометами, гаубицями і реактивними системами залпового вогню за десять діб перебування. Відсутність води і їжі в достатній кількості. Відсутність інформації про пересування наших військ для нашого посилення. Пошкодженя або абсолютне знищення автотехніки під час обстрілів противника. Окрім того, закінчувалися набої і відчувалася відсутність води. Усе це призвело до важкого психологічного стану в підрозділах. На жаль, у деяких бійців почалася паніка. Доводилося жорстко припиняти її прояви. Саме ця категорія учасників тих подій зараз гучніше усіх волає з усіх трибун про «зраду», «в усьому винуваті генерали», поливають брудом своїх командирів і таке інше. Таким чином вони намагаються виправдати свою малодушність і особистий страх. Дякувати Богові, що їх були лише окремі одиниці. Ми не могли залишити свої позиції в Іловайську. І на то були три загальні причини. Перша — загинули наші побратими під час штурму Іловайська. Покинути позиції і піти геть було б зрадою по відношенню до тих, хто докладав зусиль зайняти ці позиції ціною власного життя. Друга причина — поруч з нами стояли підрозділи ЗСУ і інші добровольчі батальйони. Кинути їх і втекти, було б зрадою, боягузництвом і дизертирством. Про це я говорив особовому складу. І третя причина — ми усвідомлено пішли на війну. Ми усвідомлено готували себе до усього, що може трапитися з нами на війні. Зокрема, і до смерті. В той момент на мене по мобільно-

му зв'язку виходило багато посадових осіб Національної гвардії і штабу АТО. Тема для розмов була одна: «Тримайтеся! Допомога вже рухається до вас! До вас висунулися частини Збройних сил України». Відчувалося, що вони переймаються. І ми не просто чекали. Ми воювали!»

Іловайськ. Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Схема і тактика зачисток в межах міста була стандартною. В нашій групі завжди попереду рухалась варта з декількох бійців. За нею десь за десять метрів рухалася бойова машина піхоти, потім супровід бойової машини і група бійців, що оглядали будинки і подвір'я. Замикав процесію я на «Халку».

Також був присутній пікап «Nissan» з автоматичним гранатометом в кузові, який пересувався при потребі з тилу на фронт групи. Подолавши деяку відстань, усі зупинялися і займали оборонну позицію, а група зачистки перевіряла будинки і подвір'я. Піхота з БМП спостерігала за вулицею і прилеглою територією. Після завершення роботи групи зачистки рухалися далі. При цьому тримали зв'язок з підрозділами, які виконували таке саме завдання на паралельних вулицях. До перехресть намагалися ви-

Командир роти «Світязь» Олександр Фацевич. 22 серпня 2014 року. Фото Ігор Дрючан

ходити одночасно усіма групами з усіх дільниць і, переконавшись що у всіх групах усе гаразд, рухалися по наступному кварталу, кожна група по своїй вулиці. Ті групи, які виходили до проміжного рубежу раніше інших, займали оборонну позицію і очікували виходу тих, хто затримувався під час перевірки.

На питання цивільних, доки будуть продовжуватися обстріли і що їм робити в цій ситуації, ми відповідали, що з дня на день в місто повинна прибути міцна групировка частин Збройних сил України з національною гвардією. Після повного звільнення міста лінія зіткнення пересунеться далі і ворожі обстріли міста припиняться. А поки що ми радили ховатися в підвалах або погребах при перших ознаках обстрілу артилерією або знаходитись в будинках, якщо буде чутна стрілянина на вулицях або на подвір'ях. Тоді ми усі щиро вірили в те, що наші дії будуть підтримані армією, яка рухається нам на допомогу.

Мені не до кінця було зрозуміло, чому саме місцеві мешканці не евакуювалися при наближенні бойових дій до міста, і я цікавився цим питанням у місцевого населення. Деякі цивільні відповідали мені, що причин багато. Одні не хотіли залишати без нагляду свої будинки і квартири, бо боялись грабіжників і мародерів. Другим не було куди і на чому їхати. Треті просто не встигли, оскільки з початком боїв на околицях міста були перекриті виїзди, і нікому не дозволялося покинути Іловайськ. Бойовики усіляко намагалися запобігати виїзду людей на підконтрольні силовикам України території, сподіваючись на те, що присутність великої кількості цивільних не дозволить ЗСУ увійти в місто і вести активні бойові дії. Розповсюджувались чутки про те, що усі машини, які наближаються до блокпостів силовиків, розстрілюються без попередження. Саме тому немала частина мешканців залишалася в своїх домівках і квартирах. Окрім того, розповсюджувались усіляки страхіття про «Правий сектор» і бандерівців, які оточують місто. Багато хто із цивільних перші дні переховувався в підвалах і сховищах, щоб не потрапити на очі українським бійцям. Поспіхом до інших непідконтрольних українським силовикам міст втекли лише ті, кому дуже не хотілося мати справу з українською армією, або ті, хто підпали під вплив проросійської пропаганди.

У той день наша група в якийсь момент випередила інші групи зачистки, і ми вирішили зачекати в одному з покинутих будинків по Будівельному провулку. Поки суть да діло, знайшли

деякі харчі в будинку і дещо зірвали на городі. Не пам'ятаю, звідки саме з'явився кавун. Хтось з бійців звернув увагу на специфічний звук, який розносився з півночі від міста. Було дуже схоже на звук танкового двигуна, але мені тоді здалося, що це, скоріш за все, працює дизельний генератор у когось у дворі. На той момент ми ще не дуже добре зналися в нюансах різного гарчання двигунів різноманітної військової техніки. Лише згодом я навчився безпомилково відрізняти свистячий турбиною звук танкового двигуна від двигуна тієї ж БМП або будь-якої іншої техніки. Хвилин за пятнадцять почався обстріл, і ми перемістилися в погріб. Хтось намагався пожартувати: «А ось і генератор Сєдого дає про себе знати».

Можливо, це дійсно був ворожий танк. Судячи з того, що вибухи лягали відносно не далеко, можна припустити, що хтось з місцевих або засланих корегувальників підказував бойовикам, коли саме і де саме знаходяться групи зачистки і куди саме потрібно поцілювати. А можливо, я помилявся і це працював танк з опорного пункту 40-03, який іноді, проходячи крізь селище Зелене, відпрацьовував підозрілі місця. Власне, це вже не так і важливо. Головне завжди виконувати правило — почався обстріл — шукай укриття, а далі буде видно.

Після закінчення недовготривалого обстрілу до нас прийшли бійці батальйону «Донбас» — сапери. Головним у них був Микола Стародубцев і офіцер 91-го окремого полку оперативного забезпечення Віталій Черних. Черних і його групі було поставлене завдання — підірвати залізничні колії на виїзді з міста. Порадившись з Миколою, Віталій дійшов висновку, що без надійного прикриття сапери не зможуть гарантовано виконати завдання. В супровід саперам було надано дві групи підтримки по чотири бійця в кожній. Проходячи до місця операції по Будівельному провулку і зустрівши нашу групу зачистки, хлопці запропонували нам також долучитися до цієї справи. Дві групи прикриття це добре, але додаткова підтримка не завадить. Їм потрібно було посилення супроводу і групи прикриття, тому що шлях до визначеного місця підриву проходив по місцях, які ще не перевіряла розвідка «Донбасу», і не цілком було зрозуміло, що зараз відбувається на тій ділянці міста. Залізниця поєднувала Іловайськ з Харцизьком і Донецьком. Електричного струму не було і залізничний елек-

тротранспорт не працював, але якимось чином, згідно з повідомленою нам інформацією, бойовикам вдавалося проганяти вагони з Харцизька в Іловайськ і таким чином підтримувати майже оточених нами бойовиків. Другою причиною підриву полотна була небезпека направлення до наших позицій нашпигованих вибухівкою вантажних вагонів, які бойовики поштовхом відправляли з боку Харцизька в напрямку Іловайська.

Зважаючи на вищезазначені обставини, залізничні колії складали неабияку небезпеку, і тому керівництво прийняло рішення підірвати рейки в районі складу паливно-мастильних матеріалів поблизу локомотивного депо. Це завдання було однією з декількох операцій по знешкодженню залізничних рейок на шляху до Іловайська. Усього протягом двох днів саперами було підірвано чотири полотна, які з'єднували Іловайськ з основними містами Донецької області, і одне полотно, що зв'язувало Іловайськ з Росією.

Мене, як водія, завжди дуже обурювала й ображала та обставина, що, знаходячись завжди в групі, мені відводилася роль стороннього спостерігача і перевізника. Тому коли повстало питан-

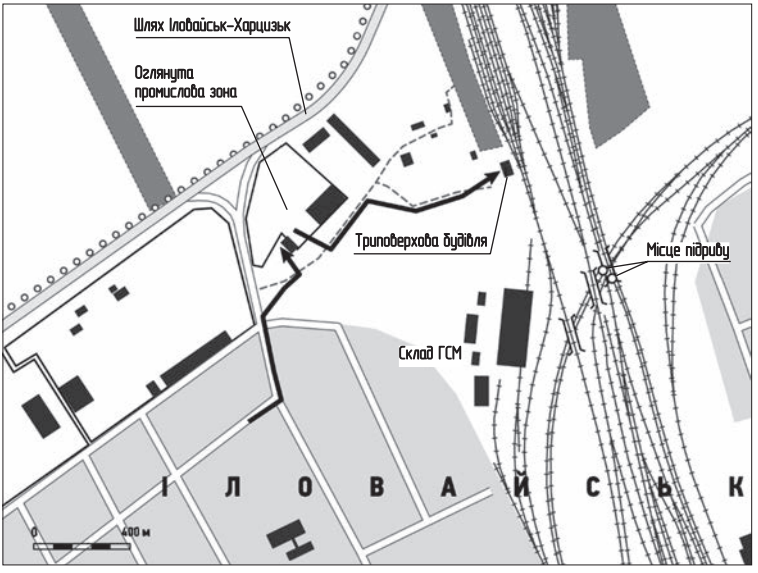

Ілюстрація виходу до місця підриву залізничних рейок 22 серпня 2014 року

ня, кому вирушати разом з саперами, я майже в ультимативній формі заявив Дену, що обрати потрібно саме мене. Він спочатку заперечував, але, врешті-решт, погодився і дозволив мені піти з групою супроводу саперів.

З нами також пішов наш боєць Віталій Сова з позивним Філін. *(Прим. автора: прошу не плутати з виконуючим обов'язки командира батальйону «Донбас» підполковником Власенком.)* До нього Денис завжди ставився з особливою довірою, оскільки Віталій, так само, як і Денис, свого часу служив строкову службу в Кировоградському спецназі і володів бойовими навичками, яких дуже бракувало більшості бійців батальйону «Дніпро-1».

Вихід на місце підриву був схожий на проведення зачистки, з тією лише різницею, що з нами не було бойової машини піхоти та будь-якого іншого транспорту. Спочатку на місце повинна була вийти наша група спостереження, яка виконувала роль розвідки, а потім, переконавшись, що підхід безпечний, мали підтягнутися сапери для виконання своєї частини завдання. На огляд будинків і дворів часу не витрачали. Вишикувавшись у дві невеликі колони, ми висунулися уздовж Будівельного провулка по обидва боки дороги і попрямували в напрямку місця підриву. Озирнулися на

Приватний двір в Іловайську на вулиці Виноградній, де розташовувалися бійці батальйону «Донбас»

вулиці Пролетарській і перевірили територію якоїсь промислової зони, яка знаходилася поблизу залізниці. Намагаючись не шуміти і не привертати до себе зайвої уваги, нарешті вийшли на місце, де планувалося провести підрив.

В авангарді нашої групи йшли Микола Стародубцев з Денисом Томіловичем. По шляху проходження Денис підказував мені, як потрібно правильно крокувати по листю і гілках, щоб не викликати шуму, а також не потрапити на ворожу розтяжку:

— Дивись, дуже повільно і м'яко стаєш на п'яту, а потім перекочуєшся по ребру стопи, «напливаючи» на гілки і листя. Центр ваги тримаєш постійно ближче до опорної ноги, одночасно з чим «промацуєш» крокуючою ногою наступний крок. Вперед ногу висуваєш дуже повільно, нібито гомілкою намагаєшся відчути зовнішній спротив. Якщо натрапиш на дріт розтяжки, то маєш це відчути.

Поруч із запланованим місцем операції знаходилась якась триповерхова будівля. Двері в споруду були замкнені і тому на дах будівлі разом з Деном піднявся боєць «Донбасу» з позивним Мореман. Увійшовши в будівлю через невеликий балкон, вони обережно відчинили двері зсередини. Приміщення було уважно перевірено декількома бійцями, які обережно зайшли в будівлю. Варто було дотримуватися максимальної тиші, а підлога в приміщенні була у багатьох місцях засипана битим склом, яке противно і, як тоді здавалося, дуже гучно скреготіло попід ногами. У приміщенні було знайдено кілька радіостанцій «Моторола» і зарядні пристрої до них. Оглянувши прилеглу територію і переконавшись, що супротивника поблизу немає, Стародубцев наказав послати двох людей назустріч «таблєтці» з групою саперів. Ден відрядив на це завдання нас з Віталієм Совою. Пройшовши зворотний шлях удвох, ми зустріли на вулиці Пролетарській машину військової медичної допомоги, яка використовувалась в той момент як транспорт для саперів. Ми не сіли в ту машину, бо не було вільного місця, а на даху або підніжках їхати не хотілося. Та й небезпечним здавалося висіти на підніжці машини, начиненої вибухівкою. Тому ми пояснили водієві, як доїхати до триповерхової будівлі (це було не дуже далеко), і вирушили слідом за ними, щоб прикрити автівку позаду і ще раз проконтролювати маршрут майбутнього відходу групи.

Поки сапери розбиралися зі своїм господарством і готували заряди, ми розосередилися навколо запланованого місця підриву і спостерігали за обстановкою. Під час приготування зарядів я перебував поруч з одним з бійців батальйону «Донбас» Едуардом Шляховим. Ми разом спостерігали за прилеглою територією в п'ятнадцяти метрах від триповерхівки. В цьому місці була невелика будка, схожа на якийсь льох або електрощитову. У самій будівлі розмістилася снайперька пара, яка уважно стежила за залізничним полотном і будівлями, розташованими за ним. Як вибуховий пристрій бійці-сапери використовували чотири протитанкові міни ТМ-62, посилені тротиловими шашками по чотири кілограми на кожну міну. Намагалися все робити максимально тихо, не привертаючи сторонньої уваги, але не завжди виходить так, як хочеться. Олег Мореман, перебуваючи у одного з вікон другого поверху будівлі і спостерігаючи за своїм сектором, був трохи збентежений, коли почув на зворотньому боці будівлі сміх і розмови. Спочатку йому навіть здалося, що до будівлі підійшли бойовики. Як з'ясувалося, це деякі з наших бійців стали занадто голосно себе поводити, чим викликали нарікання з боку Миколи і Дениса. Відновивши повну тишу, усі дружньо зосередилися на виявленні найменшого шуму або інших ознак присутності противника. Денис ще кілька разів робив зауваження недосвідченим бійцям, які гучно пересувалися і лякали своїми кроками зграї диких голубів, що могло привернути до нас увагу «сепарських» спостерігачів або розвідників.

З першого разу підірвати колії не вдалося. Незрозуміло звідки взявся той бродячий собака, що випадково потягнув провід від машинки до заряду, і детонатори з першого разу не спрацювали. Віталію Черних довелося знов йти до зарядів і перевіряти ланцюг. Мені дуже хотілося зняти момент вибуху на камеру, і я відійшов від електрощитової ближче до будівлі. Звідти був прекрасний вид на місце підриву.

Повторна спроба пройшла успішно. Одночасно два гучних вибухи рознесли на шматки дві стрілки управління залізничною колією, розкидавши на сотню метрів навколо шматки рейок, шпал і великого щебеню. Один з великих уламків рейки пролетів пів-

Момент підриву залізничних рейок

тори сотні метрів і встряг в землю перед нашим пікапом, який знаходився в одному кварталі від залізниці.

Після перевірки сапери склали своє господарство в «таблєтку» і вирушили на базу. Ми також вирушили пішки слідом за саперами і повернулися до наших товаришів, які чекали нас у порожньому будинку на Будівельному провулку. Слідом гриміли «Гради», які накривали прилеглу до залізничної колії територію, намагаючись дістати тих, хто обрізав шлях з Харцизька в Іловайськ. У будинку ми перечекали черговий обстріл.

Що стосується інформації про те, що відбувається в зовнішньому світі, то ми були в повному нерозумінні. Мобільний зв'язок працював нестабільно, хоч мені іноді навіть вдавалося заходити з мобільного в інтернет і спілкуватися з друзями.

Після повернення в дитячий садочок ми дізналися про те, що нам на допомогу прибули бійці батальйонів «Херсон» і «Івано-Франківськ» і роти «Світязь». Назвати батальйонами ті невеличкі групи бійців було важко, але тоді часто міліцейські батальйони по чисельності особового складу виглядали, як не повні роти, а то і менше. Бійці цих двох підрозділів розташувалися в одноповерховому корпусі дитячого садочка. Прибула допомога додавала впевненості і підіймала загальний настрій, але особовий склад цих підрозділів був нечисельним і озброєним так само, як і ми, лише однією стрілецькою зброєю».

23 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

■ Російське вторгнення. Початок

Напередодні параду в Києві, 23 серпня від Державної прикордонної служби України надійшла інформація про виявлення на території Сектору «Д» колон броньованої техніки, яка висувається з території Російської Федерації в напрямку населених пунктів Амвросіївка і Кутейникове. Доповідь керівника Сектору «Д» генерала Литвина П. М. в штаб АТО о 14:30 23 серпня про виявлені колони російської броньованої техніки була розцінена як паніка і залишилась без уваги і прийняття рішень. Реакція керівника штабу АТО генерал-лейтенанта Назарова В. М. на чергову доповідь була лаконічною: «Це все херня. Ми це вже проходили. Тримайтесь!» Пропозиції про відведення військ з метою запобігання блокування та оточення не затвердили.

О 21:15 23 серпня 2014 року генерал Литвин П. М. був викликаний на зв'язок з керівником Генерального штабу, який в цей час перебував у кабінеті міністра оборони. Першим доповідь генерала Литвина П. М. вислухав міністр і без коментарів передав слухавку керівнику Генерального штабу, який у відповідь на доповідь сказав: «При зміні обстановки доповідайте в установленому порядку» — і повісив слухавку. Жодних команд не було віддано.

(*З проміжного звіту Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України*)

■ Ураження 6-ї реактивної батареї поблизу селища Осикове

Командир саперної роти 51-ї ОМБр Віктор Мироненко:

«У зв'язку з тим, що до лав бригади було мобілізовано близько 4000 «партизан» *(Прим. автора: резервістів, які мали*

пройти перепідготовку), стан дисципліни був дуже низьким, з усіма негативними наслідками, що витікали з цього — алкоголізмом і невиконанням завдань. Довге перебування резервістів на позиціях викликало невдоволення, що люди вже тривалий час не поверталися додому і не бачили своїх рідних. З метою розрядження обстановки, командування прийняло рішення відпускати особовий склад у відпустки до десяти діб. Саме з цієї причини 22 серпня 2014 року я, з дозволу командування, повіз із Кутейникового шістьох бійців до бази бригади в селище Дачне Дніпропетровської області на так звану ротацію — відпустити у короткострокову відпустку одних бійців і привезти тих, хто вже повертався після відпочинку. Ми вирушили нашим транспортним «Уралом» 29-37 Р9, на якому в колір українського прапора був викрашений радіатор. Прибувши на базу, ми переночували і наступного дня, забравши шість відпочивших бійців і посилки на опорні пункти (бо тоді я бував по всій лінії зіткнення бригади за родом діяльності і мав можливість передавати посилки бійцям від рідних, друзів і волонтерів. Бувало таке, що за добу проїжджав до 600 кілометрів), висунулись в зворотній шлях. Щоб заправити пальним нашу машину, ми заїхали до селища Березове Донецької області. На той час там розташовувалась ракетна бригада і командний пункт 51-ї ОМБр. Після заправлення ми попря-

«Урал» інженерно-саперної роти 51-ї ОМБр на території зерносховища. Кутейникове.
Фото: Віктор Мироненко

мували до Старобешевого через населені пункти Докучаєвськ і Стила».

Боєць 51-ї ОМБр Віктор Когуц:

«Наша група постійно рухалась. То ми біля Оленівки ночуємо, то в Многопіллі, то в Дзеркальному, потім в Покровці і так по колу. Того дня, 23 серпня 2014 року, ми їхали невеликою колоною з табору, який розташовувався неподалік Докучаєвська в селищі Березове. З бази ми везли бійців з підрозділу ПЗРК до Дзеркального. Вони прибули до нас у табір з бази бригади в селищі Дачне Дніпропетровської області. Під час руху від міста Старобешеве до селища Дзеркального ми побачили, як нам назустріч їхав «Ураган» в напрямку Старобешевого. (*Прим. автора: БМ-27 «Ураган» — реактивна система залпового вогню калібру 220 мм, розроблена в СРСР. Комплекс має бойову і транспортну машини, які базуються на доопрацьованому шасі ЗІЛ-135ЛМ. Система несе 16 реактивних снарядів масою по 280 кг кожен, які здатна випустити залпом за 20 секунд.*) Коли ми проїхали по шляху ще далі за селище Новокатеринівка, нашу колону зупинили якісь вояки, які гучно кричали, щоб ми злізли з машин і сховались, бо, можливо, буде ще один обстріл. На тому місці праворуч від дороги я побачив, як зеленим полум'ям палав знищений «Ураган».

Керівник бронетанкової служби військово-оперативного командування «Південь» полковник Євгеній Сидоренко:

«Ці «Урагани» були обстріляні росіянами під селищем Осикове. То була 6-та батарея 27-го РеАП *(Прим. автора: 1-й дівізіон 3-го батальйону)* з чотирьох БМ-27. Вони вийшли на позиції і випустили по дві ракети. Їм було наказано не відходити з позиції, тому що буде ще надано ціль. Хвилин сорок вони ще простояли, після чого їм було наказано уходити з позиції. Щойно машини зібралися і відійшли до шляху Кутейникове — Старобешеве, тут їх було накрито вогнем реактивної артилерії. Це сталося близько 21:00 23 серпня 2014 року. Двом машинам з чотирьох вдалося вискочити на дорогу й уникнути ураження, а дві реактивні установки були уражені і спалахнули.

Після закінченя обстрілу поранених бійців завантажили в неушкоджені машини і повезли в Старобешеве. Я прибув майже за десять хвилин після закінчення обстрілу. За тиждень до цієї події я був у них у розташуванні і вирішував питання з ремонту машини. Тому, побачивши палаючі БМ-27, кинувся бодай чимось допомагати, щоб врятувати можливих поранених. Кабіна одного з «Ураганів» вже сильно палала, але було видно, що вона сильно посічена осколками. Я не відразу дізнався про те, що поранених вже встигли вивезти, і тому був дуже здивований, що на місці не було ані загиблих, ані поранених. Спроба гасити палаючі БМ-27 не мала сенсу. В той час з палаючих пускових установок почали стартувати заряджені ракети. Усього самостійно стартували чотири ракети. На шляху з боку Новокатеринівки я побачив колону з військовими бензовозами, які рухались від Старобешевого саме в напрямку палаючих «Ураганів». Я зупинив цю колону, пояснюючи небезпечність ситуації і необхідність певний час перечекати».

Заступник керівника артилерії Сектору «Б» полковник Сергій Мусієнко (Редут):

«Це була 6-та реактивна батарея Ігоря Остапенка. Ця батарея підпорядковувалась безпосередньо мені. Командир батареї відразу доповів мені про те, що їх уразило, і про те, що втрат немає. Я стрибнув на УАЗ і за кілька хвилин вже був на місці. Дві машини палають. Гасити сенсу немає. Що цікаво — не було детонації боєкомплекту. На щастя, тоді ніхто не загинув. Навіть не було жодного пораненого. Комбат доповів, що людей і екіпажі збирає в сусідньому селищі Осиково. Єдине, що досі не можуть знайти чотирьох бійців з охорони, але невдовзі знайшлись і вони. Звісно, що люди були під враженням від побаченого і почутого. Варто зазначити, що ці два розрахунки з уражених «Ураганів» на бойові завдання більше ніколи не їздили.

Я прибув на місце другий раз зранку після цієї події. Машини вже не горіли, але ще димилися. Під час огляду місця ураження я знайшов залишки ракети «Ураган», який вразив цю батарею. Було два прямих влучання касети. У машин повністю згоріли пластикові кабіни. На кожній машині було по два потужних бензинових двигуна зі значним запасом палива в баках.

Ракети, які не були відпрацьовані і залишались в реактивних установках, не здетонували і не стартували самозапуском. Вони були заряджені касетними набоями з протитанковими мінами

і не могли самостійно стартувати від полум'я. Якби були заряджені фугасні набої, то вони б вибухнули, але в тих установках були касетні набої з протитанковими мінами. В кожному «Урагані» по 36 бойових елементів. Усього в пакеті шістнадцять ракет. Тобто під час ураження пакетом площа накривається 576 бойовими елементами.

У нас зазвичай використовувалось по дві-чотири ракети на одну ціль. На той момент Іловайськ було блоковано з чотирьох боків, але залишався вільним шлях Харцизьк—Широке—Федорівка—Іловайськ. На тому напрямку не було виставлено опорного пункту, але ми намагалися замінувати той шлях «Ураганами». Саме ці БМ-27 і виконували того дня завдання по мінуванню шляхів від російського кордону до осередків бойовиків в районі Харцизька і Зугреса. Коли це завдання було виконано, раптово надійшов наказ про нову ціль в Секторі «Д». Нові цілі знаходились на відстані приблизно 35 кілометрів від вогневої позиції цієї батареї. В районі Амвросіївки один з наших підрозділів потрапив під жорсткий обстріл з ворожої мінометної батареї і був заблокований. Наші її виявили і надали координати її розташування. Нашим завданням було підтримати їх вогнем і знищити ворожі міномети. Для наведення на ціль необхідно виконати деякі певні дії, і саме це було причиною півгодинної затримки на позиції. Після першого відпрацювання пакети були ще гарячі, тому не можна було виконати налаштування головки розкриття касетного набою, оскільки до неї неможливо було доторкнутись від високої температури. Затримка тривала близько півгодини. Батарея все ж таки зробила наводку і відпрацювала, після чого їй було наказано залишити позицію і відійти. На жаль, вони не встигли цього зробити. Бойовий досвід здобувається важко. Замість того, щоб відразу покинути позицію і вже потім приводити установки в похідний стан, реактивщики робили усе, як на полігоні. Спочатку склалися. Потім вишикувались в колону і лише тоді почали рух з позиції. Дві установки встигли виїхати на дорогу, а задні дві машини накрило ворожою реактивною артилерією.

Швидкість відповідного вогню пояснюється тим, що майже уздовж усього українсько-російського кордону на бойовому чергуванні стояли російські «Урагани», які постійно завдавали ударів по території України і достатньо ретельно контролювали усе в зоні своєї досяжності. Так само приблизно в той час були уражені й «Урагани» 8-го армійського корпусу, які щойно відійшли

Уражений БМ-27 6-ї реактивної батареї Ігоря Остапенка. 24 серпня 2014 року.

з силами С ектору «Д» до Кутейникового. Установки були пошкоджені, але їх вдалося вивезти із зони бойових дій».

Командир саперної роти 51-ї ОМБр Віктор Мироненко:

«23 серпня 2014 року ми поверталися від бази в селищі Березове до свого підрозділу, розташованому на комбікормовому заводі в Кутейниковому. Наш шлях пролягав через Старобешево. Звідти була пряма дорога на Амвросіївку, яка проходила поруч зі Старобешівською лікарнею. Це було вдень, коли більш-менш було видно. Біля самої лікарні ми побачили реактивну установку БМ-27 «Ураган». Мені ще, як кадровому військовому, кинулось в очі, що машина була не фарбована. Під час проходження мною служби в Збройних силах нас завжди навчали, що техніка має бути пофарбована у відповідний колір. А цей «Ураган» був цілком однотонним. Було помітно, що ця машина була пофарбована ще за часів СРСР. На ній не було ніякого камуфляжа. Лише стара вицвіла фарба. Великі очі базового шасі ЗІЛа ні з чим сплутати не можливо. Свого часу «Урагани» стояли біля нас у селищі Дачне і, окрім того, я бачив «Урагани» на показовому занятті у 2012 році і тому сплутати їх з будь-чим іншим не міг.

Під час подальшого руху, вже за селищем Новокатеринівка, ми побачили, як палають поля. Також у полі праворуч від дороги

горіла одна реактивна установка БМ-27. Я тоді ще водію наказав швидше проїжджати цю ділянку траси, бо боявся, що почнеться детонація боєкомплекту. Той «Ураган», як мені здалося, горів праворуч від дороги не далі ніж 50—70 метрів. Машини горіли вже в сутінках, але не в темряві.

Далі, по ходу руху, в селищі Осикове ми зустріли бійців з обстріляної тилової колони нашої бригади. Як нам згодом повідомили ці бійці, їх колона рухалась до розташування 3-ї БТГр в селище Дзеркальне і їх обстріляли з мінометів. Так сталося, що загальна колона під час обстрілу рушила далі, а ці двоє військових, які переховувались від обстрілу, залишилися в цьому селі. Саме їх ми підібрали, пообіцявши підвезти до Дзеркального. На східній околиці селища Осикове ми знову зупинилися і з півгодини чекали, поки десь попереду закінчиться обстріл. Коли вже остаточно сутінки змінилися темрявою і гуркіт вибухів припинився, ми вирушили по шляху в бік Кутейникового. Тоді ми думали відразу завезти підібраних бійців до Дзеркального, але в темряві не побачили поворот до цього селища (рухались з вимкненими фарами) і приїхали прямо до нашого розташування на завод в Кутейниковому».

■ Висування батальйону «Миротворець» до Іловайська

Всеволод Стеблюк, керівник медичної служби батальйону «Миротворець». У 2014 році — полковник міліції, професор кафедри криміналістики і судової медицини академії МВС:

«Напередодні Дня Незалежності 24 серпня 2014 року, наш батальйон «Миротворець» прибув на місце дислокації під Іловайськ. Перед самим відрядженням, до речі, 52 бійці батальйону написали рапорти про звільнення з батальйону. Що ж, позбавилися баласту. Поїхали надійніші хлопці. Найкращі. Розташувалися в піонерському таборі десь в сорока кілометрах від Іловайська. В той самий вечір до нас навідалися співробітники Служби безпеки України і попередили: «Маємо достовірну інформацію, що через державний кордон зайшли дві російські батальйонно-тактичні групи. Близько сорока одиниць техніки».

— Що робити будемо? — запитую у комбата Андрія Тетерука.

— Будемо помирати героями, — пожартував Андрій.

Як у воду дивився. На цьому ми трохи заспокоїлися. Приїхав генерал-лейтенант С. А. Яровий — на той час заступник міністра

МВС і довів до нас наказ: «Потрібно буде провести зачистку після штурму Іловайська. Спочатку піде армія, Національна гвардія, а ви потім зачистите. До вечора. Увечері повернетесь. Усе буде добре!»

■ Висування 1-ї ротно-тактичної групи 92-ї ОМБр на допомогу Іловайському угрупованню

Водій ЗІЛ-131 ТРМ-А 1-ї РТГр 92-ї ОМБр Андрій Микитенко:

«13.08.2014 року командир вишикував підрозділ і повідомив, що потрібні дванадцять добровольців для поїздки в зону АТО, для допомоги нашим підрозділам. З більше ніж ста чоловік вийшло лише п'ятнадцять. З них відібрали дванадцять бійців і дали десять днів на підготовку техніки та екіпіровки. Техніку отримували зі складів. Усю її ретельно оглядали, ремонтували і перевіряли, щоб у відповідальний момент вона не підвела. 23 серпня ми висунулися на залізничну станцію Малинівка для завантаження у військовий ешелон.

Уранці 24 серпня 2014 року ми вирушили залізницею через Харків (де стояли на ПЗВ близько 2-х годин, без бойової охорони), Лозову і Синельникове. В Харкові отримали від командира

Бійці 1-ї РТГр 92-ї окремої механізованої бригади. Фото: Андрій Мудрак

зведеного взводу матеріального забезпечення, позивний Кєша, наказ зайняти пункт охорони в кінці ешелону. Моя машина була на платформі останньою, і саме тому ми з Дмитром Рябовим сиділи в кабіні авто протягом всього часу пересування ешелону. Під час зупинок, коли виходили патрулювати, мали можливість ближче познайомитись з іншими бійцями нашої групи. Серед них був і Василь Васильович Лепетюха, який пройшов Афганістан і у важкий час пішов захищати Україну добровольцем в нашу бригаду. Тоді ми і гадки не мали про те, що Василь Лепетюха загине 28 серпня поблизу села Новоазар'ївка.

Вивантажувалися на станції Чапліне Дніпропетровської області. Перша поломка техніки, яка зупинила колону, сталась в наступному селі Хуторо-Чапліне. Зламалися БТР та пара ГАЗ-66. «Шишарики» відремонтували, а БТР з підрозділом прийшлось залишити у місцевого фермера для ремонту (в подальшому він наздогнав нашу колону). Колона рухалася степовими дорогами та невеликими селами, не заїжджаючи в міста. Часу на відпочинок майже не було, тому всі людські потреби здійснювали під час руху колони».

Водій бронетранспортера Євген Володимирович Семеринський:

«Збори почалися з ремонту бронетранспортерів з консервації. Часу на підготовку було мало. Деяких запчастин взагалі не було. Доводилось власним коштом і за допомогою друзів закуповувати запчастини, інструмент і необхідні ремонтні комплекти до техніки. Військовий однострій здобували так само.

Ротно-тактичну групу зібрали з метою прориву Іловайського оточення з добровольців. Контрактники, які перебували в бригаді, в переважній більшості відмовились від цього завдання. Тоді керувати бронетранспортерами сіли звичайні водії, які доволі опосередковано розумілися на такій техніці, як БТР-70. Увечері перед відправкою з 11 бронетранспортерів заводилися і більш менш працювали лише 7. До ранку в ешелон завантажили усі 11 бронетранспортерів.

Хлопці увечері вимагали від комбрига офіційного документування і примітки з печатками в військових квитках про те, що ми вирушаємо в зону Антитерористичної операції. Я просив дати справні бронетранспортери, або дати час на їх ремонт і підготовку. На що комбриг здивувався і сказав, що колона готова до маршу. Я свого часу вздовж Афганського кордону по сопках багато

кілометрів намотав по бойових шляхах у 1988-1990 роках і знаю, що таке їхати на несправній техніці. Мій бронетранспортер не доїхав навіть до вантажної платформи на залізниці. Після консервації потрібно перетягувати головку блоку циліндрів. Цього не було зроблено, в результаті чого прокладку головки блоку пробило, і вода почала потрапляти в камеру сгоряння двигуна. Я про це доповів, і тоді, щоб остаточно не загробити двигун, БТР повернули в Башкіровку, а мені пригнали інший бронетранспортер. В новій бойовій машині один двигун був після капітального ремонту, а другий двигун — дихав на ладан. Тиск мастила — 0.8 на прогрітому двигуні — це аварійна ситуація. Окрім того, кулемети привезли окремо, і вони не ставали в штатні місця. Три доби ми їхали і постійно зупинялися на марші з причини перегріву двигунів. Через витікання мастила і води ми були змушені час від часу зупинятися, щоб двигуни охолонули. Потім знову наздоганяли колону. Вночі намагалися встановити на штатні місця кулемети. Спати доводилося на ходу. Неодноразово засинав за кермом, але вчасно просинався. Десант спав прямо зверху на броні.

З самого початку маршу їли лише сухі пайки, від чого дуже швидко ставали шлунки. Усі були дуже змучені і втомлені».

Боєць 1-ї РТГр 92-ї бригади:

«Після формування колони вона вирушила в напрямку Новопавловки, а потім повернула до Курахового. Особовому складу повідомили, що є наказ забезпечити прикриття місцевої ТЕЦ (теплової електростанції) і водосховища.

Далі почалися незрозумілі трьохдобові маневри по сільській місцевості. В районі Мар'їнки почалася війна. Колона вийшла до позицій українських артилеристів, які з САУ і ракетних установок «Град» вели перестрілку з противником. Вони стріляли і по ним стріляли... Саме тут ми дізналися, що вирушаємо під Іловайськ...»

Боєць 1-ї РТГр 92-ї бригади Олександр Шишкін:

«Особисто в нашому підрозділі були переважно мобілізовані, контрактників з 20-ти чоловік підрозділу лише три. Дехто з бойовим досвідом. Разом зі мною служили мужні люди!

Пам'ять постійно повертає в серпень 2014 року. А саме в той час, коли натовп дорослих чоловіків, серед яких був і я, зібрав-

ся в «секретному» лісі під Харковом захищати Україну. Я якось для себе відзначив, що чоловік, одягнувши форму військового (неважливо, яка у нього освіта, чим він займався в мирний час і скільки він заробляв), перетворюється на такого собі 18-річного підлітка. Вибачте за правду, в армії є просте, що не має відношення до медичного діагнозу, слово — «дебіл», який всім намагається показати, який він ВОЇН. Як він все вміє і головне ВСЕ знає, незважаючи на гастрит, радикуліт, пивне черевце, аденому і повну відсутність фізпідготовки останні років 20—25.

У серпні 2014 року було ще цікавіше: всі думали, що зараз ми швидко повоюємо, і всі такі герої підемо по домівках, і нас всі будуть любити і поважати так, як нам розповідали в совкових фільмах про Другу світову війну. Та й війна в цьому «секретному» лісі, ясна річ, виглядала, як у кіно, де «хороші хлопці» завжди перемагають.

І ось настав момент, коли прийшли і сказали, що, мовляв, «ви виграли захоплюючий тур на схід» і треба збиратися і йти. Але поки не всім. Зібралися, завантажилися і поїхали. Їхали весело з примовками-жартами про те, як ми швидко і якісно «усіх переможемо!» Поїхали, але не далеко. Перестав їхати БТР — у нього вийшла з ладу система охолодження. Величезна подяка мешканцям містечка Чапліне, які за пару годин відновили і відремонтували наш бронетранспортер, який зміг дожити до свого фіналу і згодом витягнути нас».

Медик 1-ї РТГр 92-ї окремої механізованої бригади Олександр Кравченко:

«Особисто я вважаю, що дуже важливо зберегти правду саме заради тих хлопців, які тоді назавжди там залишилися. Я нічого не приховую і називаю речі своїми іменами. Я можу відповісти за кожне своє слово. І усі, хто мене знає, добре це знають і розуміють. Тому що історія з нашою бригадою зовсім сумна і нічого гарного там взагалі немає.

Почалося все з того, що ми завантажилися під Чугуєвим на залізничній станції Малинівка в селищі Коробочкине 23 серпня 2014 року. Погрузка на рампи. На одну з останніх платформ завантажили дві наші медичні машини. Одна «шишарик» і «таблєтка» УАЗік. У нашій медичній групі було два лікарі — Юрій і Костянтин Даниленко, а також я (фельдшер) і санінструктор Володя Галушко. За нашими медичними автівками були закріплені два

водія. Володя Караблінов керував «таблєткою» УАЗом, а Валерій Яненко вантажним ГАЗ-66.

Коли ми вирушали до Іловайська, усі бійці й офіцери були переписані по конкретним підрозділам. У командирів підрозділів нашої ротно-тактичної групи були усі списки особового складу. По кожному підрозділу ми заповнювали анкети по особливим прикметам — татуювання, шрами, родимки і таке інше. В анкеті було зазначено чи є, чи немає родичів на окупованій території і в Російській Федерації. Були зазначені усі контакти родічів і близьких. Тобто там така цікава була анкета. Документи були розподілені окремо по кожному підрозділу і поіменно. Це вже потім, коли ми воювали, то такою херньою ніхто не займався, а перед Іловайськом подібні анкети ретельно заповнювалися і зберігалися. Коли я почув про офіційні цифри особового складу, який складав нашу колону, а саме про 186 бійців, то це мене дуже обурило. Ці цифри взагалі не відповідають дійсності. Списки особового складу були серед інших документів у нашій медичній роті. В нашому медпункті вони знаходилися у командира нашого медичного пункту Юрія Даниленка. Згідно з документами, які на той час у нас знаходилися, наша ротно-тактична група складалася з 276 бійців і офіцерів. До ешелону було завантажено чотири танки, одна бойова машина піхоти, десять бронетранспортерів, три самохідно-артилерійські установки й одна «Акація». Також було багато і транспортних вантажівок. Піхота, мінометники, санітари-медики на ГАЗ-66 і ще машини «швидкої допомоги».

Не можу сказати, яким чином формувався залізничний ешелон, але ми доволі довго каталися залізницею спочатку по Харківській, а потім і по Дніпропетровській областях. Запам'яталися станції Селідово, Павлоград, а увечері вивантажувалися в Чапліному. Щойно насунулися сутінки, над нами почав літати безпілотник. По рації було чутно повідомлення: «Увага, над нами помічений безпілотник».

Ми трошки подрімали і під ранок нам надали команду вирушати. Колона вишикувалася, і ми виїхали в напрямку Донецької області. Досить довго, майже цілий день, ми крутилися незрозумілими шляхами по Дніпропетровській області. Рухались через села, назви яких я вже навіть не згадаю. Люди дуже тепло нас зустрічали і проводжали з радісними вигуками й українськими прапорами. Вздовж дороги нас вітали бабусі, жінки, діти і підлітки. Було дуже приємно від такої підтримки. Потім вже ввече-

рі ми зупинилися у якійсь долині. Мап місцевості у нас тоді не було і тому не можу навіть сказати, де це відбулося. Запам'яталося лише те, що там було дуже багато обгорілої і пошкодженої військової техніки. Це було десь на кордоні Дніпропетровської і Донецької областей. Там ми поповнили запаси води, заправили транспорт і техніку і більш-менш нормально повечеряли. В той день ми спостерігали, як з боку Донецької області поверталися частини Збройних сил України на роздовбаній і пошкодженій техніці. По обличчях бійців було видно, що там, звідки вони вийшли, справжня війна».

■ Загострення загальної ситуації в місті Іловайськ у зв'язку з повідомленнями про вторгнення військ Російської Федерації на територію України

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Вранці 23 серпня 2014 року наша група приймала участь в повній зачистці західної частини Іловайська усіма наявними силами, які знаходилися на той час в місті. Наша група здійснювала зачистку в супроводі бойової машини піхоти № 136 17-ї танкової бригади, яка мала назву «Надєжда». Командиром бойової машини піхоти був Сергій Черкашин. У складі екіпажу цієї БМП також був і навідник Олексій Рожков. Треба зазначити, що радіозв'язку між добровольцями і бійцями ЗСУ в бойовій машині піхоти ніякого не було. Заради цього на башту «Надєжди» посадили бійця батальйону «Дніпро-1» Віталія Сову, який отримував по рації доповіді від дозорних розвідників попереду і доводив цю інформацію до екіпажу БМП. В такий спосіб відбувалось і корегування вогню БМП по підозрілим ділянкам, які потрапляли нам під час зачистки. Випереджаючи події, хочу зазначити, що цій бойовій машині піхоти не вдалося вийти з оточення, але екіпаж і десант, дякувати Богові, повернулися додому живими. Боєць Артем Чирва, який належав до складу десанту цієї БМП, згодом пригадував: «Це була моя «беха». Я піхотинець. Моє місце було в десантному відсікові. На ній ми воювали в Іловайську, на ній ми проривалися з оточення по так званому «зеленому коридору» і потрапили у полон, коли нас оточили «іхтамнети». Так вийшло, що частина колони від нас відірвалася, а частина відстала, а наша БМП № 136 опинилась по центру».

Але ж усе це відбувалося потім, а поки що БМП № 136 «Надєжда» і її екіпаж виконували спільну справу із зачистки приватного сектора у місті Іловайськ.

Після успішної зачистки усього приватного сектора міста, який знаходився на східному боці від залізничних колій, стало зрозуміло, що тримати під постійним контролем усю територію у нас просто не вистачає людських ресурсів. Занадто велика територія. В міських умовах потрібно було більше людських ресурсів. Незважаючи на те, що 22 серпня 2014 року на допомогу прибула рота «Світязь» і бійці батальйонів «Херсон» і «Івано-Франківськ», повністю контролювати зачищену територію було неможливо. Зачистити зачистили, а залишати на зачищеній території було нікого. Увесь особовий склад був розподілений поміж загальними базами, чергуваннями на постах спостереження і секретах, а також групами зачистки. Усіх час від часу потрібно було міняти на постах, а міняти було ніким. Саме тому після зачистки усі групи поверталися до місць свого постійного перебування, щоб міняти зміни на постах і секретах. Бійці батальйону «Херсон» після ранкової зачистки висунулися ближче до залізничних рейок і зайняли позиції біля залізниці в локомотивному депо. На наступний день їм у підтримку підійшли бійці батальйону «Миротворець» на чолі з Андрієм Тетеруком. До батальйону були також прикомандировані фріланс продюсери німецького телеканалу ARD Георгій Тихий і Іван Любиш-Кирдей, які зафіксували багато унікальних моментів під час боїв в Іловайську і створили про це репортаж.

Ми чекали обіцяну допомогу і не розуміли, куди поділася колона, яку ми обганяли на шляху від Старобешевого до Многопілля ще дві доби тому і де обіцяна допомога? Особовий склад усіх добровольчих підрозділів, які приймали участь в Іловайській операції безпосередньо в самому місті, складав трохи більше чотирьох сотень бійців. Батальйон «Донбас» нараховував 192 бійці, «Дніпро-1» до п'ятдесяти бійців, «Херсон» — 27 бійців, рота «Світязь» — 30 бійців, «Івано-Франківськ» — 27 бійців, «Миротворець» — 83 бійці. Також було чотири бойових машини піхоти з 17-ї танкової бригади і при них по шість бійців десанту зі зведеної роти 93-ї механізованої бригади. Підступи до міста охороняли бійці

40-го батальйону «Кривбас» на ближніх підступах і бійці 39-ї БТрО на дальніх. Окрім того, навколо міста несли службу бійці 51-ї механізованої бригади і чисельні зведені групи різних підрозділів. А також були задіяні в деяких операціях бійці 73-го центру спецоперацій і бійці 3-го полку кіровоградського спецназу. В самому місті переважно діяли добровольчі підрозділи, особового складу яких не було достатньо, щоб зайняти і контролювати усе місто. Цифри, приведені вище, лише приблизні. Згодом саме вони згадувалися в деяких офіційних джерелах. Вони приблизно відповідають дійсності, оскільки в деяких підрозділах були ще неоформлені бійці, які не потрапляли до списків відряджених і ніде не фігурували. Таким чином, офіційні дані про особовий склад добровольчих частин в Іловайську трохи занижений.

■ Вихід частини штурмової роти батальйону «Донбас» до Многопілля

Заступник командира 1-го взводу 1-ї штурмової роти батальйону «Донбас» Дмитро Єсаулов:

«Щойно наша штурмова рота втратила Тараса і Шульца в один день, усі подальші виходи почали носити спонтанний характер. Із заступником командира батальйону підполковником Власенком у нас конфлікт був вже давно. Ми вважали його манеру спілкування з підлеглими неприпустимою, оскільки це неодноразово перетворювалось на сутички і жорсткі сперечання

17-та танкова бригада. БМП-136 «Надєжда» під час зачистки міста Іловайськ 23 серпня 2014 року

із взаємними обра́зами. Бували випадки, коли штурмова рота майже в повному складі відмовлялась виконувати його накази, оскільки бійці роти на той час не мали ані поваги, ані довіри до заступника командира батальйону. Тобто на момент, коли замість пораненого Семена Семенченка керівництво батальйону перейшло до підполковника Власенка, певні непорозуміння між керівництвом і бійцями вже були загострені. Протягом декількох днів після 19 серпня 2014 року чітких наказів і розпоряджень для 1-ї штурмової роти не надавалось і усе зводилось до пересування по вулицях на західному боці міста, обстрілів прилеглих лісосмуг і переховування від артилерійських обстрілів після того, як нас накривають на відході. Невдовзі після зникнення командира нашої штурмової роти Тараса Костанчука йому вдалося, за допомогою небайдужих місцевих мешканців, вийти на зв'язок по телефону і попередити нас, щоб у жодному разі не висувалися до опорного пункту, який знаходився на виїзді з міста в напрямку Кутейникового, оскільки там вже чекають і усе заздалегідь підготовлено для зустрічі і навіть на випадок, якщо його вдасться захопити. У Тараса була інформація, що ворог достатньо інформований про наші сили і готовий до будь-яких наступальних дій».

Командир взводу батальйону «Донбас» Віталій Яцик:

«Я наполягав на тому, що людей потрібно виводити. На офіцерських зборах я оголошував, що потрібно або підсилення, або виводити людей. Потім же привезли вас *(Прим. автора: мається на увазі батальйон «Дніпро-1»)*, привезли роту «Світязь», які взагалі перший раз опинилися під вогнем і в бойових умовах. З усієї поваги до цих бійців, назвати ці підрозділи значним підсиленням, на яке ми тоді розраховували, дуже важко. Так. Там були великі хлопці, але на той момент вони були ще не обстріляні і не готові до ведення бойових дій. Коли на День Незалежності зачистили блокпост на в'їзді в місто з боку Кутейникового, там залишили для утримання позицій бійців батальйону «Дніпро-1», роти «Світязь» і дві бойові машини піхоти Андрія Кашуби. Після відходу наступного дня звідти «Дніпра» і «Світязя» обидві бойові машини залишилися наодинці і виходили самостійно з боєм без прикриття піхоти. З цього приводу біля школи дуже нервував Андрій Кашуба, і я дуже добре його розумію. Він переймався за своїх підлеглих, техніку й особовий склад. Я пропонував висунутись їм на допомогу, але невдовзі по рації доповіли, що техніка з боєм також відійшла».

Виконуючий обов'язки командира батальйону «Донбас» підполковник В'ячеслав Власенко:

«Я вважаю, що варто писати всю правду. Так як було реально, нічого не прикрашаючи, а інакше це вже буде художня література, а не реальні події того часу. Цивільних людей, які ніколи не стикалися з бойовими діями, легко ввести в оману і вигадати виключно героїчну історію, але з тих, хто реально воював, ніхто не повірить, якщо ти напишеш, що там все було виключно гладенько і без хмаринки. Спогади мають бути чесними і відвертими. Подобаються вони комусь чи ні, але саме в цьому їх цінність.

Звісно, що про окремі моменти війни ніхто ніколи не згадує і не описує в художніх творах, тому що у читачів може виникнути розчарування в деяких «героях». Але все ж таки це необхідно зробити для того, щоб показати дійсне обличчя війни і ті психологічні і психічні проблеми, які виникають під час справжніх бойових дій в надскрутних і майже безнадійних умовах. Я розумію, що усі люди різні і рівень психічного навантаження у кожного може бути свій, але моє особисте переконання залишається твердим і непохитним — за будь-яких обставин має зберігатися дисципліна і чітке виконання наказів. Особливо в найскрутніших ситуаціях. Втратити контроль над підлеглими — означає поставити під загрозу життя усього підрозділу, і саме тому до будь-яких проявів відмови виконання наказу або випадків непокори в мене відношення жорстке і безапеляційне.

Це було в школі. В той час, коли тимчасово виїжджав в Многопілля до штабу сектора, де ми обговорювали з Хомчаком, як будемо виводити людей, деякі бійці, втративши тимчасово здатність тримати себе в руках, створили план, за яким хотіли мене усунути фізично, шляхом знищення. Це сталося з причини моєї жорсткої позиції відносно неможливості залишати зайняті позиції і самовільно залишати Іловайськ без наказу командувача Сектору генерала Хомчака.

Тоді ніхто не розумів або не хотів розуміти, що навіть малими групами ніхто не зможе вийти з оточення. Це означало, що усі, хто заважатиме стрімкому і непомітному руху малих груп, а саме поранені і низькоманеврений і частково пошкоджений транспорт, мають залишитись в місті на милість бойовиків або будуть знищеними ворогом. Це означало також підставити під удар і інші підрозділи, які знаходяться за містом і прикривають нас з інших флангів. Це означало звичайну зраду і прояв боягуз-

тва і намагання врятувати особисто себе і тих, хто хотів і був в змозі просто втекти.

Минуло трохи часу, і до окремих бійців повернулась здатність адекватно мислити, і вони продовжили сумлінно виконувати наказ по утриманню своїх позицій. На жаль, дехто так і не зміг взяти себе в руки і досі намагається виправдати своє боягузтво якимись вигаданими причинами, сподіваючись обілитися, забруднюючи тих, хто став свідком їх боягузтва і паніки.

Після мого повернення зі штабу в Іловайськ деякий час у штабі ще відчувалась напруга й атмосфера безнадії. Заступник командира батальйону «Дніпро-1» полковник В'ячеслав Печененко посів у кутку спортзалу і на деякий час втратив контроль над своїми підлеглими. Я зв'язався з Юрієм Березою і наказав йому негайно прибути в Іловайськ і взяти під особисте командування свій підрозділ. Береза відповів, що він не може їм керувати, оскільки він є політичним лідером батальйону «Дніпро-1». Що він зараз переговорить зі своїм полковником по телефону і «все буде добре». Я повідомив Березі, що полковник не може керувати. Що «Дніпро-1» покинув усі свої позиції, які їм було наказано тримати, і відступив до мене на командно-спостережний пункт до школи. Вони навіть залишили блокпост на півдні Іловайська, який напередодні був зачищений спільними зусиллями декількох підрозділів. Незважаючи на усі мої доводи, командир батальйону «Дніпро-1» Юрій Береза не залишив штаб сектора і не прибув в Іловайськ. На щастя, тимчасове помутніння у полковника Печененка минулося, і він, взявши себе в руки, зміг керувати своїми підлеглими.

З проблемами психологічного плану тоді стикнулися майже усі. Командира роти «Світязь» Фацевича ми з контррозвідником разом поставили на місце і він нормально воював. В якийсь момент підпав під вплив негативного стану і «обличчя революції» Володимир Парасюк. Довелося на деякий час усунути його з КСП, щоб повернувся до тями і не заражав інших».

ТВО начальника штабу — першого заступника командира батальону «Донбас», майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович:

«Цілком погоджуюся з друже Філіним. Саме так все і було. Але усі бажають залишатися героями. Я згадую очі деяких бійців і очі їх командирів. У них був панічний жах. На мене і моїх гранатометників вони дивилися, як на божевільних, що добровільно

рухались на смерть. Це зараз вони, обвішані медалями й орденами, намагаються перекрутити історію заради своїх амбіцій і щоб приховати свій колишній жах. Відверті негідники і боягузи нагороджені орденами лише тому, що вони там опинилися, а чисельна кількість справжніх скромних героїв про це навіть не згадують.

На вечірній нараді в школі підполковник Власенко зібрав усіх керівників добровольчих підрозділів, які перебували в той час в Іловайську. Серед них був я, а також один офіцер Служби безпеки України. До речі, на мою думку, цей офіцер СБУ — старший лейтенант Ігор Вадимович Центілов, являє собою приклад дійсно гідного офіцера.

Командири добровольчих підрозділів, за виключенням заступника командира батальйону «Дніпро-1» полковника Печененка, виказували Філіну невдоволення з приводу того, що Філін вкрай жорстко поводиться стосовно них, і про те, що вони приїхали сюди не воювати (бо вони міліціонери і колишні вчителі), а наводити правовий порядок і зачищати місто від посібників сепаратистів, а не битися з ворогом. Також ці офіцери збиралися скаржитися у засоби масової інформації на підполковника Філіна і на мене з приводу нашої жорстокості. Офіцери виказали свою недовіру підполковнику Філіну і наполягали на тому, щоб самим окремо вийти з Іловайська, не очікуючи інших. Мені довелось пригрозити командирам добровольчих підрозділів розстрілом у випадку непокори. Філін відповів, що ніхто без наказу місто не залишить, а такого наказу він не віддасть. Якщо звідси хтось і вийде, то лише усі разом і лише після того, як отримаємо відповідний наказ командуючого сектором генерал-лейтенанта Руслана Хомчака».

Заступник командира 1-го взводу 1-ї штурмової роти батальйону «Донбас» Дмитро Єсаулов:

«Жодного більш-менш гідно спланованого штурмового виходу, після 19 серпня 2014 року, не було. Слід зазначити, до підполковника Власенка перша штурмова рота ставилась дуже погано. Серед особового складу першої штурмової роти почались поширюватись думки про недовіру підполковнику Власенку. В колективі було прийняте рішення про те, що накази Філіна виконувати не будемо. По його завданням виходити не будемо. Серед особового складу почався розбрід і шатання. Деякий час сиділи і спілкувалися між собою і, врешті-решт, бійці делегували мене, виконуючого за штатним розкладом обов'язки командира взводу,

вирушити до штабу і виказати недовіру керівнику батальйону. Разом з Морозом ми вирушили до КСП батальйону, розташованому в 14-й школі. На невеличкому майданчику стояли командири взводів Віталій Яцик і Ігор Чайківський. Ми пояснили їм ситуацію, яка склалась в нашому підрозділі. Вони відповіли, що в них виникають також схожі думки. Тоді я виказав бажання особисто пояснити цю ситуацію керівникам інших підрозділів, які на той час перебували в школі. Разом з грузинським добровольцем Іраклі ми увійшли до штабу, де побачили Славіка Печененка, Тетерука, Фацевича й інших командирів. Були всі, крім Філіна. В той момент він перебував у генерала Хомчака в Многопіллі. Тоді я звернувся до усіх присутніх: «Панове командири, є така необхідність поговорити з усіма вами. Є дані з протилежної частини міста про те, що заходити на укріплений район на виході з міста не можна в жодному разі. В нас немає достатніх сил для утримання усіх зайнятих позицій і майже відсутня можливість будь-якого маневру. Є пропозиція вийти зараз під Многопілля і там об'єднатися зі Збройними силами під підпорядкуванням генерала Хомчака. Підсилити розрізнені і розкидані опорні пункти, які зараз прикривають нас з тилу. Це дозволить нам отримати оперативний простір і перегрупуватись для подальших дій. Вже є дані про те, що ми знаходимось в першому колі оточення. Подальше перебування в місті не має жодного сенсу і ставить під загрозу усі сили, які тут перебувають. Я сам не військовий, але ви люди досвідчені. Самі знаєте і бачите, що відбувається. Робіть логічні висновки — на протилежний бік залізниці ми не перейдемо. Дорога до Кутейникового контролюється ворожим укріпленим районом. Поки що залишається відносно безпечний вихід з міста крізь селище Грабське. Зв'язуйтесь з генералом Хомчаком і пояснюйте, що необхідно об'єднувати наші зусилля і діяти спільно, поки нас не оточили і не знищили остаточно. Якщо зараз цього не зробити, то за кілька днів будемо мати повне оточення і будемо виходити пішки дрібними групами з пораненими і загиблими на руках, оскільки, зважаючи на потужні артилерійські обстріли, за кілька днів увесь транспорт буде знищено. Тож, панове командири, приймайте рішення». Після моєї промови усі командири продовжили мовчки сидіти, не виказуючи жодної своєї думки, лише переглядаючись один з одним. Я звернувся до колишнього підполковника грузинської армії Іраклі: «От ти фаховий військовий. Викажи свою думку, бо командири мовчать. Якщо я у чомусь не правий, то виправ

мене і скажи, в чому я помиляюсь?» Іраклі *(Прим. автора: доброволець. Керівник добровольчої розвідувальної групи добровольчого батальйону «Донбас»)* повністю мене підтримав і заявив, що він виходить з міста, оскільки перебування в ньому втратило будь-який сенс. Іраклі дійсно зробив так, як і сказав. 24 серпня 2014 року він виїхав з міста у супроводі полонених, який ми взяли 19 серпня. Також тоді Іраклі виказав своє ставлення і свою думку стосовно того, що виказані мною проблеми будуть відчутні в місті вже за дві-три доби. Він також закликав командирів у штабі приймати вольове рішення. Спочатку командири мовчали, але потім хтось з них сказав, що це треба обміркувати і що їм потрібен час на обговорення. Щоб не заважати їм думати, я вийшов у двір, де побачив двох наших взводних Яцика й Артиста. Невдовзі з Многопілля повернувся і підполковник Власенко. Коли він заходив у школу, то зробив вигляд, нібито мене взагалі не бачить, а взводним командирам наказав зайти на нараду до штабу.

Очікування тривало близько години. На той момент до школи підтягнулись ще деякі бійці нашої штурмової роти. Нарада тривала, а ми чекали, чим вона завершиться. Нарешті з дверей школи вийшли командири, ховаючи від мене очі. Я спитав у них: «Яке прийняли рішення?» Вони повідомили, що вирішено штурмувати блокпост на шляху до Кутейникового. На той момент частина нашого підрозділу прийняла остаточне рішення перейти в безпосереднє підпорядкування генерала Хомчака, і я, звісно, виказав взводним своє обурення: «Я, значить, виступив делегатом з пропозицією до командирів, яку погодились обговорити, а вийшло, що підставився під трибунал і виявився панікером! Усі красавці, а я, врешті-решт, боягуз! Так? Таке от рішення ви прийняли?» Мої бійці також виказали своє обурення і непогодження з цим, розвернулись і пішли від школи. Ми вийшли до свого розташування, вантажимось в транспорт і, разом зі мною, п'ятнадцять бійців вирушаємо до Многопілля.

Діставшись до цього села, ми зустрічаємо командира батальйону «Дніпро-1» Юрія Березу. Він спитав: «Ви батальйон «Донбас»?» Я відповів, що так. «Хто старший?» Я доповів, що старший я. Береза тут же сказав, що в них прорив ворожої бронетехніки з десантом на броні і потрібне підсилення. В нього лише п'ять бійців. Що будемо робити? Я доповів, що будемо приймати бій, друже командир. Береза відповів, що іншої відповіді навіть і не очікував. Він передав мені у підпорядкування своїх бійців і по-

ставив завдання обладнати протитанкову засідку. Трохи згодом підтягнулися ще бійці «Дніпра-1», які супроводжували поранених з Іловайська і були залишені Березою в Многопіллі. Підполковник Власенко намагався виказати нас дезертирами і боягузами, але ті, з ким нам згодом довелось провести останні дні перед виходом по «коридору», можуть підтвердити, що більшість розвідувальних заходів навколо Многопілля здійснювали безпосередньо ми або за нашою участю. Ми відслідковували російські колони, корегували вогонь нашої артилерії по 204-й висоті, з якої велись безперервні обстріли по Іловайську. Це може підтвердити керівник Сектору «Б» генерал Хомчак і колишній командир «Дніпро-1» Юрій Береза.

Мушу визнати, що в мене тривалий час було накопичено достатньо багато об'єктивного негативу стосовно підполковника Власенка. Я був злий за події в Іловайську, за його вихід з оточення, за його зарозуміле й упереджене ставлення до особового складу, але згодом, зважаючи на подальші його дії і продовження керування підрозділом ЗСУ «Донбас-Україна» до сьогоднішнього дня на передових позиціях, в мене дещо змінилося ставлення до нього і навіть певним чином з'явилося певне відчуття поваги. То ж що було — то було. Усі були під певним емоційним і психологічним тиском і вчилися воювати в дуже важких і небезпечних умовах».

Відчайдушні фотографи і репортери в Іловайській школі: Макс Левін, Георгій Тихий, Маркіян Лисейко і Іван Любиш-Кірдей. Фото: Юрій Михальський і Макс Левін

■ Вихід частини добровольців з міста Іловайськ

Цього дня особовий склад батальйону «Дніпро-1» в місті Іловайськ зменшився ще на дванадцять бійців. Групі добровольців під керівництвом Олександра Писаревського (Сігурд) з деяких особистих причин вкрай необхідно було бути в Дніпропетровську, і ця группа, яка раніше прибула на запрошення Юрія Берези на підтримку батальйону «Дніпро-1», залишила місто Іловайськ.

Командир окремого добровольчого загону «Сармат» Олександр Писаревський:

«Один з бійців нашої групи терміново мав бути в суді, і я теж. Дмитро Будим, який на той час перебував на підписці про невиїзд, мав негайно з'явитися в міліцію по місцю мешкання. Тому ми вирішили з'їздити в Дніпропетровськ на два дні і повернутися назад. Я, крім того, мав ще привести близько десяти бійців «Правого сектора» на підкріплення. Але до 23 серпня, перебуваючи в Іловайську, ми все ще вагалися: їхати в Дніпропетровськ чи залишитися в місті? 23 серпня ми прийняли рішення залишити Іловайськ і по обіді, прийнявши в колону поранених військових і біженців (всього близько сорока осіб), ми виїхали з Іловайська через Грабське до Многопілля. Там відправили деяких біженців на їх приватних машинах вперед. Домовилися з командиром батальйону «Дніпро-1» Юрієм Березою про наше повернення за два дні і розповіли про обстановку в Іловайську. Завезли в Центральну районну лікарню Старобешевого поранену бабцю і поїхали на Дніпро. Підкреслюю, що виїхали з Іловайська ми тільки після того, як отримали дозвіл від Юрія Берези. 23 серпня вночі ми приїхали в Дніпропетровськ. На жаль, повернутися нам вже не вдалося. Кільце замкнулося, і дістатися Іловайська вже було неможливо».

(*Прим. автора: сам Юрій Береза розповідав про те, що ця група бійців-добровольців діяла цілком автономно і самостійно прийняла рішення про участь в операції і про залишення Іловайська, не питаючи в будь-кого дозволу. Залишається відкритим питання, чи дійсно могли відбуватися судові засідання в ті вихідні і святкові дні 2014 року, на які поспішав командир групи Олександр Писаревський, але саме з того часу почали поширюватись чутки про те, що частина батальйону «Дніпро-1» намагалася втекти з Іловайська.*)

Особового складу в місті Іловайськ ставало менше і менше, а завдання залишались ті ж самі. Кількість особового складу також зменшувалася за рахунок поранених, яких до певного часу евакуйовували з Іловайська до Старобешевого і далі на Дніпропетровськ. Окрім того, до нас вже тривалий час доходили чутки про те, що з боку Росії готується вторгнення танків на допомогу Донецьку, який на той час перебував майже в повному оточенні. Також говорили про те, що підрозділи, які прикривали наші тили, періодично вступають в бої і піддаються масованим артилерійським обстрілам як з боку незаконних збройних формувань, так і з боку Росії. Російські загарбники й українські зрадники намагалися спільними зусиллями розбити нашу оборону і розблокувати оточених терористів в Донецьку і Луганську. Тоді ми ще не знали, що це вже діяли регулярні частини російської армії. Родичі деяких бійців здіймали галас у засобах масової інформації та влаштовували пікети біля Дніпропетровської ОДА та Міністерства оборони в Києві з метою привернути увагу до проблеми Іловайська. Головнокомандувач заспокоював мітингувальників, запевняючи, що напризволяще українських військових не залишать. У штабі заявляли, що ситуація в районі Іловайська під контролем. Антон Хорольський і Денис Томілович, спілкуючись по телефону зі своїми дружинами, намагалися їх заспокоїти і просили не хвилюватися з приводу ситуації в Іловайську. Бійці втішали рідних і говорили, що у нас все нормально: «Тримаємося. Не хвилюйтесь». Як виявилося згодом, це був саме той випадок, коли ЗМІ доносили до наших рідних і близьких точнішу й оперативнішу інформацію, ніж усвідомлювали її ми, перебуваючи безпосередньо в епіцентрі подій.

■ Загрозлива сутуація з силами, підпорядкованими Сектору «Д»

Відповідаючи на питання військового оглядача Юрія Бутусова, керівник Сектора «Д» генерал-лейтенант Петро Литвин зазначав:

«Інформацію про загрозливе скупчення російських бронетанкових і механізованих частин на кордоні з Україною ми отримували і передавали командуванню АТО регулярно. Також щодня повідомлялося про постійні артилерійські обстріли наших позицій з території Росії. Це було з першого дня, коли я прийняв на себе командування Сектором. Про загрозливу

обстановку в прикордонному районі, про стан наших військ доповіді йшли щодня».

За словами генерала Петра Литвина, починаючи з середини серпня російські підрозділи перекидалися на територію України і брали активну участь у бойових діях проти сил АТО: «Інформація про масштабне російське вторгнення в районі Амвросіївки, в результаті якого відбулося оточення наших військ під Іловайськом, була отримана з Державної прикордонної служби та наших джерел інформаційного агентства «Цензор.нет» 23 серпня 2014 року, напередодні Дня Незалежності. Приблизно о 14:30 ми доповіли про перехід російськими частинами державного кордону та їх просування в напрямку Амвросіївки. Далі протягом дня такі доповіді передавалися неодноразово. Ці дані повністю підтверджувалися інформацією від Державної прикордонної служби. Також інформація надходила і від окремих груп спецпідрозділів, які знаходилися поблизу наших кордонів. На чергову доповідь в штаб АТО про пересування російської техніки керівник штабу АТО генерал-майор Назаров коротко відповів: «Це все херня. Ми це вже проходили. Тримайтеся». Генерал Петро Литвин також зазначав: «Ввечері 23 серпня 2014 року я був викликаний на зв'язок через головний командний центр з керівником Генштабу. Оскільки він в цей момент знаходився у кабінеті міністра оборони України, мене з'єднали з міністром. Міністр заслухав інформацію і передав трубку командуючому АТО, керівнику Генерального штабу Віктору Муженку. Вислухавши мою доповідь про російський наступ і про обстановку в Секторі, він відповів: «При зміні обстановки доповідайте встановленим порядком».

На шляху російського вторгнення я розгорнув свій єдиний резерв для спостереження і коригування вогню — кілька розвідгруп 3-го полку спеціального призначення. Позиції наших військ у районі Кутейникового постійно піддавалися артилерійським обстрілам, а 21 серпня 2014 року командний пункт був обстріляний з використанням РСЗВ «Ураган», в результаті чого загинули п'ять і отримали поранення дванадцять бійців, а частина техніки була знищена і виведена з ладу. На момент вторгнення, 23 серпня 2014 року, виконуючи завдання прикриття більш ніж ста п'ятдесяти кілометрів державного кордону, в моєму розпорядженні, згідно паперів, були такі сили... Якщо судити по чисельності, а не за назвою, це були невеликі зведені роти 28-ї, 93-ї і 51-ї механі-

зованих бригад, три зведені артилерійські батареї, 5-й батальйон територіальної оборони «Прикарпаття», допоміжна зведена рота 2-го батальйону територіальної оборони Рівненської області, шість неповних розвідгруп 3-го полку спецназу і група управління чисельністю в 60 чоловік. На висоті Савур-Могила діяла група розвідників, підпорядкованих командуванню АТО.

Загальна кількість всіх цих підрозділів не перевищувала 650 військовослужбовців. Згідно з бойовим завданням і розпорядженням командування штабу АТО, підрозділи були розкидані на широкому фронті і не могли надати один одному вогневу підтримку і взаємодію. У мене, як командира Сектору, не було тактичної самостійності в діях. Накази командування АТО визначали не тільки координати розташування тих чи інших блокпостів, але навіть кількість підрозділів, які повинні були їх захищати... Після початку вторгнення і загрози охоплення військ з флангів почався відхід українських підрозділів — він відбувався без наказу. Ще 23 серпня 2014 року почали відхід підрозділи 28-ї механізованої бригади та батальйон «Прикарпаття». Рота 93-ї бригади так і не прибула у приписаний район і почала відхід 24 серпня 2014 року. Тоді ж почали несанкціонований відхід підрозділи 51-ї механізованої бригади. Вдень, 24 серпня, повну керованість в Секторі зберегли тільки артилерійські батареї 26-ї артилерійської бригади і мій штаб, які вийшли тільки

Бійці й офіцери 39-го БТрО. Без головного убору Юрій Лисенко. Стоп-кадр відео журналістів «Дорожнього контролю»

за наказом, залишившись без будь-якого прикриття наземних частин. А в 20:30 ми отримали директиву зі штабу АТО про ліквідацію Сектору «Д» до 24:00 і передачу всіх військ, що залишилися, Сектору «Б». Все це було виконано відповідно до директиви.

Головною проблемою у відсічі російського наступу стало те, що ще задовго до російського наступу противник використовував недостатність наших сил у прикордонному районі і направив в наш тил велику кількість диверсійно-розвідувальних груп, які вели активні бойові дії, забезпечували противника точною інформацією про нашу дислокацію, нападали на колони постачання, блокпости і вступали в бій з нашими підрозділами. Найбільша активність противника відзначалася в прикордонних районах Сектору «Д» і місці базування передового командного пункту в Кутейниковому. При цьому наші частини тривалий час проводили операції в умовах постійних ударів з двох боків: як з території Росії, так і з боку населених пунктів, підконтрольних сепаратистам... Я не думаю, що основною причиною трагічних подій, що сталися, був тільки відхід без наказу батальйону «Прикарпаття» та підрозділів 51-ї механізованої бригади. Однак дії кожного командира й офіцера в Секторі повинні отримати правову оцінку».

У цей день також відбулися події, які згодом стануть предметом палких суперечок і приводом для судових процесів. Саме тоді нібито усі 326 бійців 5-го територіального батальйону «Прикарпаття» залишили свої позиції і вирушили в бік постійного місця дислокації — місто Івано-Франківськ.

На думку головного військового прокурора Анатолія Матіоса, командир батальйону Віталій Комар здійснив злочин, який став першопричиною серії подій, що суттєво вплинули на подальше оточення наших сил і викликали трагедію під Іловайськом. За його словами, батальйон покинув місце несення служби, оголив фланг і поїхав через всю Україну додому зі штатною зброєю на шкільних автобусах. При цьому бійці тричі не виконали наказ зупинитися від вищого керівництва.

Натомість, командир 5-го батальйону територіальної оборони «Прикарпаття» Віталій Комар вважає своє рішення вивести бійців із зони АТО правильним. За його словами, батальйон пробув у Донецькій області з початку липня 2014 року. Після

двох місяців масованих обстрілів з «Градів» Віталій Комар, як керівник підрозділу, прийняв рішення виходити з оточення та повертатися до місця дислокації в Івано-Франківській області.

«Ми вийшли з зони АТО, тому що техніка батальйону була розбита. Ми просто були не в змозі виконувати бойові завдання без техніки. Єдиний наш БРДМ був розбитий під час обстрілів», — розповів Віталій Комар.

Пізніше з'явилась інформація про те, що військова прокуратура Південного регіону відкрила кримінальне провадження проти батальйону за статтею ухилення від військової служби. Натомість, бійці 5-го батальйону не вважають себе зрадниками чи дезертирами, пояснюючи, що опинилися лише з автоматами проти важкої військової техніки, а також російських «Градів» та «Ураганів».

Командир 5-го батальйону територіальної оборони «Прикарпаття» Віталій Комар:

«Я не жалкую про своє рішення, і ніхто мені не доведе, що я не правий. Що виходить, якби я привіз 200 трупів, то був би героєм? А коли привіз нормальних живих людей — то я дезертир?»

Боєць 5-го БТрО «Прикарпаття» Віталій Гордий:

«Увесь вихід від Новоіванівки Донецької області до Розівки Запорізької області зайняв добу. Пощастило лише з тим, що на шляху зустріли вантажний зерновоз і, завантажившись в нього, усі 90 бійців 25 серпня дісталися Розівки. Тоді наш ротний посів до водія в кабіну і попередив, що якщо водій вивезе до «сепарів», то він тут же в машині і покладе його: «Якщо мої хлопці ляжуть, то і тобі не жити». Під час руху іноді потрапляли під обстріли, але вийшли без втрат і усе було нормально. До самої Розівки нас ніхто не зупиняв. Тільки аж коли ми вже залишили Розівку, то аж тоді нас почали зупиняти. Наскільки ми тоді зрозуміли, нас намагалися повернути на ті самі опорні пункти під Амвросіївкою, які ми щойно залишили. У нас не було ані можливості, ані засобів, ані сенсу повертатися туди, звідки ми щойно з таким трудом вийшли. Коли ми дісталися до загальної частини батальйону, то керівництво було дуже здивоване тим, що ми взагалі повернулися живі.

У той момент ніхто з нас не відмовлявся залишатися в Секторі «Б». Ми лише наполягали надати нам будь-яку техніку. «Дай-

те нам техніку, і ми лишаємся надалі». Нам почали обіцяти, що якщо ми зараз повернемося до своїх опорних пунктів, нам за декілька тижнів нададуть техніку і підтримку. Таке відношення і постановка питання викликала лише цілком зрозуміле обурення. Схоже на те, що ті, хто віддавав нам тоді накази, зовсім не усвідомлювали того, що відбувається. Знов повернутися туди, де майже немає зв'язку і засобів для надання відсічі? Це було безглуздо і схоже на провокування нас до непокори.

Ходили якісь плітки про те, що у нас в батальйоні є одинадцять або дванадцять одиниць техніки, а комбат її кудись подів. Це також була брехня і, скоріш за все, заради того, щоб посіяти розбрад поміж нами і викликати недовіру до комбата. Від комбата вимагали звіту про якісь міфічні бронетранспортери, про які ніхто нічого не чув. Вважаю, це також була спроба спровокувати його на емоції.

З сорока автобусів, які були у нас з самого початку, врешті-решт залишилося лише дванадцять. У нашої роти взагалі жодного не вціліло.

Нас відразу відрядили до Рівненського полігону і далі по бажанню, хто хотів далі служити, тих перевели до інших підрозділів, а тих, хто не хотів, відрядили додому. Щоправда, лише одиниці пішли служити далі. Більшість були контужені і деморалізовані. Я не знаю випадків, щоб на бійців чи офіцерів підрозділу заводили карні справи. Не було за що заводити. Прокуратура на рівненському полігоні лише опитування зробила. Лише, здається, на п'ятьох відкрили карні справи, а чи мали вони якісь наслідки, я не знаю. Здається, жодна зі справ до суду не потрапила.

Що стосується головного військового прокурора Матіоса, то маю розповісти: він такого репортерам наговорив, що ми тоді були в тихому шоці. Я читав оту маячню, про те, що направляли «муху» на гелікоптер Матіоса. Це повна брехня. Просто тоді Матіоса послали куди подалі, оскільки він почав брехати прямісінько в очі. Зібрав усіх наших бійців і в присутності телебачення (згодом дізналися, що то був канал 1+1) почав заявляти, що приїхало «лайф ньюз» і ми своєю відмовою повертатися на захоплені опорники створюємо гарну картинку для російського телебачення. Типу того, що зараз російські репортери знімуть картинку про те, що ми тут балаган розвели. Матіос тоді клявся і божився, щоб ми повернулися на свої позиції і за два тижні до нас надійде техніка. Ми погоджувалися висунутись будь-куди,

якщо техніку нададуть прямо зараз. Без техніки пішки і на автобусах знов лізти туди, звідки немає виходу — це божевілля. Потім вже в когось здали нерви і почалися взаємні обра́зи.

Урешті-решт, усе вгамувалося. З підрозділу зробили цапа відбувайла і звинуватили в тому, що саме через нас створився Іловайський котел. Підрозділ розформували і кінці в воду. Що цікаво, що комбату звинувачень так і не висунули. Він продовжує служити на «передку». Декого з бійців попереводили до інших частин, і вони також продовжують служити.

Уже майже три роки колишні бійці 5-го батальйону спостерігають за тим, як на «Прикарпаття» вішають усіх собак за Іловайський котел. Причому вішають ті, хто на День Незалежності 2014 року отримував посади і нагороди. А ми в той час чекали на підтримку. Наша смерть не зупинила б і нічим не допомогла б хлопцям в Іловайську і навколо нього. Якби ми залишилися на своїх позиціях в тих умовах, то було б ще на три сотні загиблих і полонених бійців більше, але користі ніякої. Повторюю — Матіос і Генштаб зробили з нас винуватців, щоб виправдати себе. Наша провина лише в тому, що ми тоді не загинули, намагаючись безпорадно чинити спротив механізованим російським колонам».

О 14:20 23 серпня 2014 року під час постановки завдання по телефону командир в/ч В0120 (5-й батальйон територіальної оборони «Прикарпаття») заявив, що зняв усі ввірені йому блокпости і рухається з особовим складом частини в напрямку Тельманове, а далі в напрямку населеного пункту Розівка. Про залишення району виконання бойового завдання особовим складом в/ч В0120 було негайно повідомлено керівнику штабу АТО і вжиті необхідні заходи по поверненню особового складу в район виконання бойового завдання.

О 23:00 23 серпня командир в/ч В0120 в письмовій формі відмовився виконувати бойове розпорядження керівника Сектору «Д» і далі на зв'язок не виходив. Таким чином, о 14:20 23 серпня керівництву АТО стало відомо про те, що зі складу угруповання Сектору «Д» вибув 5-й батальйон територіальної оборони «Прикарпаття» і, в підсумку, чисельність угруповання склала не більше 700 осіб.

(*З проміжного звіту Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України*)

Врешті-решт, окремі підрозділи, які мали після ліквідації Сектору «Д» перейти в безпосереднє підпорядкування керівникові Сектору «Б» генерал-лейтенанту Руслану Хомчаку, не виконали цього наказу і залишили зону бойових дій. Для окремих підрозділів, які того дня вийшли із зони проведення антитерористичної операції, наказ про вихід надійшов лише наступного дня, але на той час вони вже були далеко від Іловайська, оскільки залишили позиції до офіційного наказу.

Відступаючі деморалізовані підрозділи підсилювали панічні настрої і певною мірою підривали боєздатність сил, які перебували навколо міста Іловайськ.

(8 вересня Одеський суд розглянув апеляцію на рішення суду першої інстанції, який обрав для командира батальйону «Прикарпаття» запобіжний захід у вигляді утримання під вартою терміном на два місяці. Суд прийняв рішення звільнити Віталія Комара під заставу в розмірі 60 000 гривень. Варто зазначити, що необхідну суму зібрали бійці батальйону, а також небайдужі до долі комбата громадяни. — *Авт.*)

■ Многопілля. Опорний пункт 39-06. Розташування штабу генерал-лейтенанта Руслана Хомчака

Заступник командира взводу 39-го батальйону Сергій Неселевець

«23 серпня 2014 року мені зателефонував капітан Завадський з 28-ї ОМБр, частина якої розташовувалась неподалік від Кутейникового. Капітан повідомив, що з боку Амвросіївки рухається велика колона російської бронетехніки. Близько 130 одиниць. Також він повідомив, що протягом доби, або навіть кількох годин, ми можемо усі опинитися в оточенні. Я відразу доповів про цю розмову своєму командиру роти Юрію Лисенку, після чого ми пішли на доповідь до генерала Руслана Хомчака. Генерал нас вислухав і відповів, що прийняв до уваги наше повідомлення».

Командир роти 39-го батальйону територіальної оборони Юрій Лисенко:

«Коли бійці 5-го батальйону «Прикарпаття» дізналися про те, що російські війська прориваються в бік Кутейникового, вони в ніч 23 серпня 2014 року пішли з позицій. Просто розвернулися і пішли. 28-ма бригада дочекалася 23 серпня і повідомили нам про те, що росіяни вже підійшли впритул до Кутейникового».

Боєць-санітар 39-го БТРО Павло:

«Саме тоді стрімко почали поширюватись чутки про те, що 28-ма ОМБр повідомляє про колони російської бронетехніки і усім радять переодягатися в цівільний одяг, кидати зброю і якнайшвидше тікати. Звісно, що повідомлення про те, що окремі частини 28-ї ОМБр терміново відходять від Кутейникового до Старобешевого викликало і підсилювало панічні настрої. Багато хто тоді підпав під цей вплив».

Боєць батальйону «Дніпро-1» Дмитро Булашенко:

«Я після отриманої контузії увесь час до виходу перебував біля штабу Хомчака. Я постійно чув усе, про що тоді йшли розмови. Пам'ятаю ту КШМку *(Прим. автора: командно-штабна машина на базі БТР. Використовувалась для зв'язку керівника Сектора «Б»)* і бесіду Хомчака з генеральним штабом. Хомчак доповідав, що так і так. У нас така от ситуація. Що нам робити? Подальші наші дії? Відповідь — «Тримати кругову оборону». Хомчак — «Поняв, тримати кругову оборону». Кладе трубку і по рації усім переказує — «Усім підрозділам тримати кругову оборону. Повинні підійти на допомогу загальні сили ЗСУ. Тримаємося до підходу допомоги».

Це лише моя особиста думка звичайного рядового бійця, але я вважаю, що це була його помилка. Він же бачив, що генерал Петро Литвин відступив. Розвідка доповідає, що фланги зім'яті і немає нічого, що заважатиме нас оточити. Кордон пустий. Нічого

Бійці на опорному пункті 39-06 розгортають гармати. Крайній праворуч Юрій Лисенко. Стоп-кадр відео журналістів «Дорожнього контролю»

нема. Я проти Хомчака нічого не маю. Я бачив особисто, як він людей вертав, які втікали, пострілом біля скроні: «Суки! Зайняти позицію! Ви ж своїх кидаєте!» До останнього дня я був поруч з Березою і Хомчаком і спостерігав за їх поведінкою і діями. Не знаю щодо їх виходу з оточення, але я бачив, як генерал зупиняв тих, хто тікали ще до оточення. Хіба генерал має вести когось вперед? Хомчак їздив на такому жовтенькому течику. Саме ми їхали за генералом Хомчаком розвертати колону, що тікала. В колоні рухалися бойові машини піхоти, вантажні «Урали» з зенітними установками. Збирались з'їб@тися. Хомчак у комбата того над вухом стріляв з пістолета і казав: «Під@р, повернись на позиції! Що ти робиш? Ти взагалі руйнуєш будь-який план для оборони, тварюко!» Я не знаю, хто то був за комбат і що то взагалі був за підрозділ. Ми просто їздили з генералом як охорона. Хомчак хотів навіть розтріляти того комбата, а той відповідає: «Та пішов ти на х@й!» Хомчак не пристрелив того комбата, чи хто там він був. Не зміг».

■ Надходження підсилення до батальйону «Донбас»

ТВО начальника штабу — першого заступника командира батальону «Донбас», майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович:

«Саме цього дня до нас приїхав Дєд — Анатолій Анатолійович Крайнов. Він добровільно прибув з невеликою групою бійців батальйону «Донбас» в майже оточений Іловайськ, і я дуже вдячний йому за те, що він взяв тоді під своє керівництво залишки другої штурмової роти і розвідників нашого батальйону.

Загальне керівництво особовим складом на станції здійснював я, але з причини того, що мені особисто доводилося постійно брати безпосередню участь в окремих операціях, Дєд керував на час моєї відсутності. Ми дуже успішно діяли навколо станції і, на відміну від школи, в нас повністю були відсутні будь-які панікерські настрої або випадки занепаду бойового духу. Навіть під обстрілами і в умовах оточення ми мріяли про штурм східної частини міста і були переконані в тому, що ми переможемо, і ніхто не збирався відступати.

Після того як наші бійці повернулися зі східної частини міста до школи, взвод Віталія Яцика також повернувся з залізничної машинної станції до школи. Станція знов на деякий час перейшла під контроль бойовиків. Після того було здійснено ще

Заступник командира групи «Купол» Анатолій Крайнов — друже Дєд

декілька спроб зайняти цю позицію і, врешті-решт, 23 серпня 2014 року бійці батальйону «Донбас» остаточно зайняли станцію і утримували її до самого виходу з оточення».

Боєць батальйону «Донбас» Юрій Михальський:

«В Іловайськ ми приїхали останніми з нашого батальйону. Це було 23 серпня 2014 року. На базі нашого батальйону в селищі Курахове командир колони Фелікс наказав мені сідати в кабіну вантажного паливозаправника «Урал» як охоронцю автомобіля. Чесно кажучи, було дуже стрьомно знаходитись біля великої бочки з паливом на колесах, але робити нічого — накази не обговорюються. Та й призначення нашої роти охорони саме таке — охороняти і супроводжувати. Водієм «Уралу» був новий боєць нашого батальйону. Перед останнім блокпостом в селищі Грабське нових водіїв зняли з машин і повернули назад до бази. Мене призначили водієм вантажного паливозаправника «Урал». Хоча до цього я в своєму житті нічого більшого, ніж УАЗ, не водив.

На броніку в мене висіло дві рації — батальйонна і ротна. Я запросив когось на допомогу і тоді відгукнувся мій, тепер вже брат, Євген Гуділов з позивним Ворон. Під час руху по шляху я пожартував, що раніше ми були екіпажем УАЗа, а тепер у нас цілий «Урал». Ростемо. Таке собі «підвищення» по службі. Хоча, насправді, тоді було цілком не до жартів — поле, по якому ми

Броньований інкасаторський автомобіль, який використовували як «швидку медичну допомогу», зі снайперським кульовим влучанням у водійське скло

їхали, накривали з мінометів, але вибухи лунали не дуже близько — метрів за 100—150.

Під час руху раптово зламалася педаль акселератора. З цієї причини ми відстали від загальної колони і трохи затримались. Для ремонту машини потрібно було зупинитись, і ми заїхали в лісосмугу, щоб не привертати ворожої уваги. Ворон вискочив з машини й охороняв, а я лагодив педаль. Полагодив. Пощастило, що й згодом, коли наздоганяли своїх, правильно повернули на розвилці. Якби тоді повернули не в той бік, то, мабуть, зараз я вже нічого не згадував би.

Їдемо далі за ощадбанківським інкасаторським броньованим «фордом» зі слідом від кулі на бічному водійському склі. Нарешті дісталися міста. В Іловайську, біля чотирнадцятої школи, нас зустрів один з командирів нашого батальйону. Обматюкав. Сказав, що нам тут паливо на хер не потрібне. Потім, коли я йому пояснив, що я всього лише водій і виконував наказ, він заспокоївся і наказав прибрати машину подалі від школи. Спасибі одному з офіцерів — допоміг. Це був друже Богун.

Під час «паркування» машини, коли ховали її під абрикосою, збили деревом праве дзеркало, але машину сховали. За пару го-

дин розпочався артобстріл, який тривав дві з половиною години. Багато машин біля школи тоді погоріло. Якби повний палива «Урал» був біля школи — біди було б набагато більше. Говорили, що цистерна була не повна, але того, що там було — вистачило б на дуже потужну пожежу. Того вечора згоріло багато нашої техніки і лише якимось дивом не згорів мій «Урал».

З повагою, Мішка. Рота охорони (санітар, водій, стрілець)».

■ Батальйон Дніпро-1 в місті Іловайськ напередодні Дня Незалежності

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«На другий день перебування на території дитячого садка ми знайшли при зачистці будинків генератор і забезпечили заряджання радіостанцій прямо на території дитячого саду, не турбуючи цією проблемою колег з батальйону «Донбас». В одному з невеликих сараїв розмістили пункт заряджання радіостанцій. Від цього ж генератора через кватирку у вікні кухні кинули дроти мереживого подовжувача в будівлю дитячого садка і забезпечили світлом і частину будівлі.

Знищені український ГАЗ-66 і зенітна установка ЗУ-2 поблизу Іловайської школи на розі вулиці Ломоносова і провулка Маяковського

Слід зупинитися на питанні забезпечення. На початку операції в самому Іловайську перед підрозділами гостро виникли проблеми, які заздалегідь неможливо було передбачити, але які потрібно було вирішувати. Для забезпечення заряджання тих же радіостанцій і телефонів потрібні були не тільки генератори, а й мережеві подовжувачі. Крім того, була проблема з побутовим газом, лампочками, електричними дротами, інструментом, харчуванням, мастилом для автомобілів і багато інших необхідних потреб, без яких виконання бойових завдань було неможливе. Всі ці питання вирішувалися на місці шляхом огляду і вилучення необхідного з будинків і магазинів, які залишилися без господарів або були пошкоджені внаслідок обстрілів. Прямо біля школи розташовувався занедбаний автомагазин, в якому знайшлося мастило для коробки передач «Халка» і сякий-такий інструмент. Через кілька днів магазин був повністю зруйнований під час артобстрілу. Паливо знаходили в льохах, а предмети побутової необхідності — у безгосподарних будинках.

Кожного дня, приїзджаючи в школу, я помічав про себе нові сліди руйнувань і залишки спалених автомобілів у дворі школи. Цілих шибок у вікнах школи ставало все менше, а пробоїн і дірок у дахах господарських будівель на шкільному подвір'ї все більше. Недалеко від школи поруч з перехрестям вулиці Ломоносова і провулка Маяковського розташовувався один із постів бійців батальйону «Донбас» із зенитною установкою ЗУ-2. В один із днів, проїжджаючи повз це перехрестя, я побачив розбиту нашу зенитну установку і згорілий поруч з нею вантажний автомобіль ГАЗ-66.

Спілкуючись з бійцями «Донбасу», ми знали про те, що по периметру зайнятої нами частини Іловайська розставлені сигнальні міни та розтяжки. Сапер 91-го окремого полку оперативного забезпечення Віталій Черних з позивним Фітіль повідав історію про те, що, перевіряючи вранці сигнальні міни, він виявив, що дві з трьох зняті. Видно, що серед тих, хто перебував на протилежному боці залізниці, теж були досвідчені бійці, а не тільки маргінали і наркомани, як про це повсюдно сповіщає наша пропаганда. Війна вчить боротися не тільки нас. «Сепари» теж зазнають втрат, але в той же час набувають і досвіду, або на їх боці воюють дуже освічені військові. Фітіль розповідав, що в його практиці був випадок, коли у сапера не було потрібного дроту для розтяжки, і він поставив сигналку на мідному дроті.

Перевіряючи вранці свої розтяжки, сапер виявив, що розтяжка знята, а на місці сигнальної ракети висіла табличка «ЛОХ». Такі ось іноді кумедні випадки бувають.

Узагалі-то жарт и гумор дуже важливі на війні. Іноді вдалий жарт здатен підтримати і підняти настрій в таких умовах, коли більше немає ніякіх інших засобів підняти бойовий дух. Гумор з боку побратимів надає надію на те, що усе не так вже й погано і налаштовує на більш рішучі дії. Коли бійці певний час знаходяться під психологічним тиском від обстрілів, почуття гумору і сміх побратимів діє дуже позитивно на усіх оточуючих. Гумор завжди підтримував бійців у надважких умовах. Боєць зведеної роти 93-ї бригади Геннадій Єфремов пригадував, що навіть під щільними мінометними обстрілами іноді була нагода посміхнутися. Як приклад, наводиться випадок, коли один з бійців опинився під обстрілом у спальному мішку неподалік шанців у селищі Грабське. Коли усі бійці швидко пострибали в бліндаж, щоб захиститися від обстрілу, цей боєць не зміг вибратися зі спального мішка і заповз у бліндаж, як гусінь, що викликало сміх і жарти від товаришів. Звісно, коли лунає сміх, то для почуття страху вже немає місця.

■ Спроба добровольчих підрозділів здійснити штурм ворожого опорного пункту на шляху Іловайськ — Кутейникове

23 серпня 2014 року була зроблена спроба зайняти укріпрайон, який ми намагалися штурмувати 18 серпня з боку Многопілля, але тепер вже з боку міста. Ми, спільно з іншими підрозділами, вийшли до залізничної машинної станції на виїзді з Іловайська й очікували команди до наступу. Розвідка батальйону «Донбас» намагалася проглянути підступи до укріпленого району бойовиків, що являв собою комплекс оборонних споруд з чотириповерхової будівлі та двох блокпостів, а ми тим часом розташувалися на території залізничної машинної станції. Очикуючи наказу, ми лежали на землі під деревами і жартували. Намагалися таким чином підняти один одному настрій. Хтось хотів дізнатися, як французькою мовою буде «панове, я не мився сім днів». Сміх від жартів перемішувався з гучними кулеметними чергами, які лунали десь зовсім поруч.

Бійці батальйону «Дніпро-1» Олександр Полторацький, Тарас Брус, Євген Кравченко, Олександр Крюков, Володимир Парасюк, Анатолій Чабаненко, Олександр Лебідь в Іловайській школі

Я розважався тим, що знімав все це на відео своїм телефоном. Сам факт зйомки теж викликав жарти з цього приводу. Я вирішив тоді якось прокоментувати зйомку на майбутнє, і почав ставити запитання хлопцям, хто і що скаже своїм коханим, коли повернеться додому. Сталкер, підвівши голову від землі, відповів:

— У мене дві любимі — дружина і донька. Перше, що я їм скажу, що дуже їх кохаю.

Я спитав у Дена, що він скаже моїй дружині, коли ми повернемося, і Ден в жартівливій формі відповів, що поскаржиться моїй дружині на те, що я сильно його дістав за весь час відрядження. Сказано було дещо грубувато, але в цілому вірно.

Неподалік від нас були чутні автоматні черги. Їм відповідали з кулеметів бійці «Донбасу». Очікування закінчилося тим, що по нам почав працювати ворожий автоматичний гранатомет АГС-17. На території машинної станції почали вибухати гранати. Надійшла команда прибрати машини та особовий склад з сектору обстрілу. Підбігаючи до «Халка», я помітив невеликий вибух в п'яти метрах ліворуч від себе. Тоді я ще дуже сильно здивувався, що земля зметнулася фонтаном, але звуку розриву не було чутно. Лише потім я зрозумів: мені дуже пощастило, тому що граната, яка прилетіла, не розірвалася, а це відбувається вкрай рідко.

Нерозірвана ракета — символ «руки допомоги від братського народу». Фото: Роман Зіненко

Ми поспіхом завантажилися в наш мікроавтобус і перемістилися до автозаправної станції. До нас раптово підбігли якісь бійці і пояснили, що їм терміново потрібен транспорт. Бійці хотіли вирахувати і ліквідувати гранатометників, які обстрілювали залізничну машинну станцію з автоматичного станкового гранатомета АГС-17. Бійці батальйону «Донбас» на чолі з командиром штурмового взводу Віталієм Яциком заскочили до мене в «Халк», і ми помчали вздовж залізниці до західних околиць Іловайська, видивляючись в лісосмугах, рясно порослих кукурудзою городах, а також на прилеглій до залізниці території ознаки вогневої позиції гранатометника. На жаль, ми так нікого і не вирахували. Я і думки тоді не мав, хто були ці хлопці, які заскочили до мене в машину і вирушили на пошук ворожого розрахунку АГС, але вони складали враження якихось дуже крутих суперменів. Спочатку мені навіть здалося, що Генштаб нарешті звернув на нас увагу і надіслав своїх кращих бійців зі спецназу ГУРа. Лише наступного дня мій побратим з батальйону «Донбас» Олександр Дейнега просвітив мене і розповів, що Віталій Яцик — ніякий не Джеймс Бонд з Києва, а такий самий боєць батальйону «Донбас», як і усі інші. Хіба що займає посаду командиру взводу. Після

цього я зрозумів, що сміливість і відчайдушна хоробрість — це ті якості, які властиві більшості бійців цього підрозділу.

З групою Віталія Яцика ми виїхали за місто і дісталися по шляху до селища Придорожнє. Порозпитавши місцевих мешканців, чи не бачили вони будь-кого підозрілого і переконавшись, що тут бойовиків немає, ми, з почуттям легкого розчарування, повернулися до своїх підрозділів поблизу автозаправної станції.

Перемістившись від залізничної машинної станції до автозаправки, ми очікували подальших команд керівництва. Готувалися до того, що, врешті-решт, розвідка надасть добро, і ми почнемо штурм укріпленого району бойовиків. Очікуючи, як і усі інші, біля «Халка», я побачив поруч з узбіччям нерозірвану «градину», що стирчала із землі, і сфотографував її на згадку про «руський мир», як символ «руки допомоги від братського народу». Також саме тоді я вирішив чомусь зняти на відео бійців нашого підрозділу, серед яких був і Володимир Парасюк.

Хлопці збиралися поблизу машин і гомоніли про усілякі незначні дрібниці, очікуючи подальшої команди. Повз нас у напрямку школи поїхали дві бойові машини піхоти — № 136 «Надєжда» і № 133 «Вікторія». В цей час ворожий обстріл з автоматичного гранатомета почав переміщуватися від залізничної машинної станції до автозаправної станції, поблизу якої розташовувались тоді і ми. Усім групам було наказано повернутися в місця постійної дислокації.

Після повернення в садочок я, як завжди, укрив чорною плівкою «Халк» і вирішив приділити трохи уваги своїм ногам. Нехай вибачить мене мій читач за такі інтимні подробиці, але, розповідаючи про такі моменти, мені хочеться зауважити, що ця проблема стосувалася не лише мене одного, а була типовою майже для кожного бійця, який тоді перебував в Іловайську. За останні декілька діб я не знімав берці, і підошва на ступнях просто палала. Потрібно було з цим щось вдіяти, і я привів себе до ладу, скориставшись вологими серветками і дитячою присипкою, яка знімала подразнення і зменшувала тертя.

Ворожа артилерія працювала по нам з невтомною постійністю в різні часи доби. Винятки становили лише часи сніданку, обіду і вечері. Війна війною, а обід за розкладом. Слухаючи по-

свист пролітаючих снарядів і мін, я згадував фільми про Другу світову війну. Те, що я тоді чув, перебуваючи в Іловайську, було дуже схоже на звук падаючих авіаційних бомб. Тільки в садочку ми розуміли, що, коли снаряд свистить, то це означає, що пролітає повз нас. Якщо буде летіти до нас, то ми посвисту вже не почуємо.

У цей день поблизу школи обірвалося життя ще одного гідного воїна батальйону «Донбас». Під час щільного артилерійсько-мінометного обстрілу, біля паркану одного з будинків на ланцюгу метався і скиглив покинутий собака. Господар забув про нього або його тоді вже не було серед живих… Усі бійці кинулися від обстрілу в укриття, а Котик побіг до собаки, щоб відв'язати і забрати з собою в підвал. Однак ворожа міна розірвалася занадто близько… Це сталося увечері 23 серпня, у розпал запеклих боїв за Іловайськ. Побратими занесли Котика — старшину резерву Володимира Пушкарука — у підвал місцевої школи. Поранення в голову (осколок влучив йому за вухом, під край шолома) було важким, але не смертельним. Пушок прожив ще близько години. Як згодом виявилося, поранення було не сумісним з життям, і лікарям не вдалося врятувати життя Володимиру. Того дня зі складу батальйону «Донбас» загинув лише він… 42-річного Володимира Сергійовича Пушкарука земляки-побратими також іменували Пушок.

Боєць батальйону «Донбас»
Володимир Пушкарук

Як і годиться справжньому богатирю, він був дуже доброю, приязною і щирою людиною, набув серед містян неабиякої популярності і мав багато друзів. В особистому житті Володимира Сергійовича, за словами його матері, Валентини Володимирівни, не все складалося добре, проте дві його 20-річні доньки-близнючки від першого шлюбу, Вероніка та Юлія, встигли подарувати йому аж чотирьох онуків. Крім того, разом із другою дружиною Тетяною він виховував ще одну доньку — восьмирічну Ольгу. Саме заради щастя своїх дітей та онуків під

Згарище після потужного обстрілу школи № 14 в ніч на 24 серпня 2014 року. Фото: Макс Левін

час Революції Гідності він разом із групою земляків вирушив до Києва і став до лав Самооборони Євромайдану, а згодом — записався до військового резерву Нацгвардії. Оберігаючи матір від хвилювань, він сказав їй, що їде до Києва на заробітки… Хоробрий, ініціативний, добродушний та товариський — таким він запам'ятався бойовим побратимам.

Саме в цей час на опорному пункті 40-04 поблизу селища Покровка старший солдат Микола Кравчук спостерігав цікаву картину. Старший солдат входив до складу окремого зенитно-артилерійського взводу 51-ї окремої механізованої бригади, якому було поставлене завдання зайняти одну из висот на териконі і вести спостереження за підходами до міста Іловайськ зі східного боку. Коли почало сутеніти, на вогневу позицію за допомогою «шишиги» витягли зенітну установку ЗУ-23. З висоти терикона відкривався відмінний огляд на декілька кілометрів навколо. Бійці-зенитники спостерігали, як по Іловайську і його околицях летіли «Гради». Через деякий час після закінчення обстрілу Микола заступив на чергування і побачив, як з боку російского кордону в напрямку Іловайська рухається військова колона з десяти вантажних автомобілів у су-

проводі патруля ДАІ з мигалками. Колона була настільки близько, що можна було неозброєним оком побачити окремі автівки. Відстань до колони не перевищувала тисячі метрів. Зв'язок у зенітників був лише з керівництвом своєї групи в Покровці і тому про колону негайно сповістили керівництво на опорному пункті 40-04. *(Прим. автора: у той час керівництво бійцями 51-ї ОМБр на опорному пункті 40-04 здійснював майор Черниш Владислав Володимирович.)*

Маршрут колони проходив через зручний сектор стрільби для розрахунку ЗУ-2 і Микола з нетерпінням чекав наказ відкрити вогонь. Яке ж було його розчарування, коли надійшов наказ: «ВОГОНЬ НЕ ВІДКРИВАТИ. ЛИШЕ СПОСТЕРІГАЙТЕ». Як же ж так? Ось же ж вони усі, як на долоні? Зушка може розтрощити усю цю колону в друзки! Ментів українських тут давно вже немає. Зрозуміло, що це «сепарська» або російська колона!

Запросили повторний дозвіл на відкриття вогню, але у відповідь отримали той самий наказ: «СПОСТЕРІГАЙТЕ. ВОГОНЬ НЕ ВІДКРИВАТИ». В той момент у старшого солдата 51-ї механізованої бригади виникло відчуття глибокого разчарування. Добровільно мобілізований боєць добре пам'ятав зовсім недавні події липня 2014 року, коли їх підрозділ приймав активну участь безпосередньо в бойових діях. Нинішня ситуація здавалась якоюсь незрозумілою і безглуздою. Супротивник достатньо часто турбував Покровку і бійців на позиціях навколо цього селища вогнем снайперів, гранатометників і артилерійськими обстрілами, а коли з'явилася реальна нагода знищити велику групу бойовиків, чи хто там рухається в колоні зі сходу, то надходить незрозумілий усвідомленню наказ не відкривати вогонь. Наказ… Колона, з подразнюючими очі зенитника Кравчука даішними мигалками, які здавалися почесним кортежем для окупантів, безперешкодно прослідувала в напрямку міста, і це стане важкою психологічною травмою для бійця на декілька наступних років. Супротивник отримав підкріплення, яке надасть можливість бойовикам активніше вести бої в місті, а старший солдат Кравчук міг цьому зашкодити, але не зашкодив… Наказ… Трясця вашій матері! Якби він тільки міг знати, що доведеться пережити в клятому «зеленому» коридорі за декілька діб, то відкрив би вогонь, не вагаючись всупереч наказу. На жаль, тоді він ще нічого не знав.

На одній з висот поблизу Іловайська в цей день також виконувала розвідку окрема група загону 73-го морського центру спеціального призначення Військово-Морських сил України під керівництвом капітана 1-го рангу Едуарда Шевченка. В ході ведення розвідки бійці чітко бачили колони, що рухались в напрямку Іловайська. Боєць-спецпризначенець з позивним Палаш згадував: «Без жодного сумніву, це були росіяни. Це підтверджувалося радіоперехопленням перемовин, а також особистими спостереженнями досвідчених розвідників, які були здатні відрізнити воєнізоване скупчення місцевої гопоти або найманців, навіть якщо вони в минулому військові, від регулярних підрозділів. Це видно, як старші ставлять завдання, коли підлеглі вишиковуються, як злагоджено й одноманітно виставляється техніка на позиціях, як діють солдати під час маскування техніки, дотримання субординації у поведінці, інженерне обладнання позицій, ведення переговорів по радіо, однаково пофарбована техніка і ще десятки різноманітних дрібниць, які для досвідченого ока дуже помітні. Також інформацію про росіян розвідникам підтвердили захоплені в полон місцеві бойовики».

Один з них, взятий в полон у районі Гранітного, скаржився, що росіяни не підпускають до місць свого розташування місцевих «бійців». Коли розвідники проходили по місцях, де зупинялись ворожі колони чи підрозділи, то бачили залишки російських сухих пайків і медикаментів.

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Ніч на 24 серпня була останньою, яку я провів у дитячому садочку «Ластівка». Зазвичай поблизу машин на подвір'ї садочку залишали вартового, роль якого виконували по черзі. Не пам'ятаю, з якої саме години по яку, але тієї ночі я також був на чергуванні. Як я вже зазначав вище, вночі ворог майже завжди активізував свої дії і неодноразово здійснював вилазки й обстріли наших позицій і місць базування для виявлення скупчення бійців і подальшого відпрацювання виявлених об'єктів силами мінометних розрахунків і артилерії. В нічних обстрілах також був певний сенс. Ворог намагався виснажити нас постійною тривогою і вибухами, щоб ми не мали можливості відпочити вночі і набратися сил на наступний день. Але, незважаючи ні на що,

вільні від несення служби бійці спали, як убиті, не звертаючи уваги на стрілянину, гуркіт і вибухи.

Зазвичай бойовики в місті використовували поодинокі постріли для провокацій, але в ту ніч зовсім поруч з садочком працював і кулемет. Дену також не спалось і майже усе чергування ми провели разом на сходинках перед входом на кухню садочка. Чергування вночі має свої нюанси. Ночі взагалі були дуже тривожні. Я навіть не скажу, коли краще і спокійніше себе почував — під час нічних обстрілів чи короткочасних періодів тиші. Артобстріли заспокоювали тим, що було зрозуміло — під час обстрілу ніхто на штурм будівлі не піде, щоб не потрапити під свої ж снаряди і ракети. А от нічна тиша напружувала. В будівлі садочку було декілька входів і виходів, і занадто багато місцевих мешканців вдень там товклися. Кожен з них міг виявитися бойовиком, розвідником або їх провідником.

Дениса дуже непокоїли лампочки і екрани радіостанцій, які світилися вночі, як світляки, і виказували присутність бійців у секретах. Для цього намагались заклеювати світодіоди чорною непрозорою ізолентою, але це не завжди допомагало. Денис навіть пішов далі і знайшов у налаштуваннях радіостанцій функцію, яка вимикала підсветлення екранів. У мене, як водія, була своя окрема радіостанція, але з причини того, що для виконання усіх завдань радіостанцій не вистачало, то мою рацію також пустили в несення служби і віддали на пости спостереження. Мені вона, до речі, була і ні до чого. Я майже увесь час знаходився поруч з командиром свого взводу, який був розцяцькований радіостанціями, як новорічна ялинка іграшками. Одну Денис використовував для зв'язку з полковником і Гостіщевим. Другу для зв'язку зі спостерігачами в секретах. Третю з кимось ще. Після закінчення чергування я пішов відпочивати на своє місце на підлозі біля дверей одієї з груп на першому поверсі. Саме тоді і розпочався найдовший нічний обстріл. Спочатку було дуже важко заснути під гуркіт вибухів і посвист снарядів, але згодом природа брала своє, і я провалювався в глибокий сон.

Ніч на 24 серпня 2014 року не була виключенням і, як завжди, минула під приголомшливу канонаду. Однак того дня відчувалось, що обстріли стали більш потужними. Над будівлею садочка декілька годин літали реактивні снаряди і гриміли залпи чи то

САУ, чи то «Нони». На третю ніч перебування в Іловайську це стало так звично, що ми вже не шарахалися від посвисту пролітаючих снарядів.

Більшість бійців так розслабилися, що навіть не одягали бронежилети, які за декілька останніх діб вже відчували важким тягарем, якого хотілось позбутися, хоч ненадовго. По школі артилерія ворога працювала достатньо прицільно. Саме тієї ночі по школі був здійснений один з найпотужніших обстрілів під час нашого перебування в Іловайську. Навколо школи палали машини, а бійці намагалися загасити пожежу, яка виникла в будівлі школи.На територію дитячого садочка міни прилітали, але це відбувалося вкрай рідко. Того дня ворог бив цілеспрямовано в напрямку школи № 14, але це було доволі далеко від нас — аж за сімсот метрів! Так що причин особливо перейматися не було».

Майор ОК «Південь» Костянтин Горбачов, друже Аіст:

«Коли 23 серпня 2014 року пройшла інформація про приготування російських військ для вторгнення, за наказом командуючого Сектору «Б» генерала Руслана Борисовича Хомчака, наша група висунулась до Амвросіївки для проведення аеророзвідки території навколо державного кордону України. Ми мали увійти у взаємодію з батальйоном «Прикарпаття», який в той час займав блокпости поблизу Амвросіївки».

24 СЕРПНЯ 2014 РОКУ. ДЕНЬ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

■ Вторгнення

Саме цієї ночі з 23 на 24 серпня 2014 року відбулося наймасштабніше вторгнення російських військ на територію України.

З метою введення в оману і подальшого віроломного вбивства українських військовослужбовців майже на усій російській військовій техніці були завчасно зняті чи замасковані тактичні знаки, що заборонено статтею 37 Додаткового протоколу до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року (Протокол I) від 8 червня 1977 року.

Загиблий на День Незалежності України 2014 року український воїн. Фото: Павло Нєтьосов

«Вранці цього дня, для особистого підтвердження і перевірки інформації про порушення державного кордону України з боку Росії, на трасу в районі Амвросіївка — Кутейникове виїхав керівник штабу Сектору «Д» полковник Ромигайло. Полковник перебував у лісосмузі поблизу дороги, коли повз нього, в десяти метрах, углиб нашої території проїхала велика колона однієї з батальйонно-тактичних груп Російської Федерації. Прямо звідти Ромигайло подзвонив керівнику Генерального штабу і доповів, що спостерігає своїми очима наступ великих бронетанкових частин Російської Федерації в тил наших позицій. У відповідь генерал Віктор Муженко сказав: «...Це всього лише демонстративні дії». Приблизно о 10:30 24 серпня, під час параду в Києві, офіцери штабу Сектору «Д» на чолі з полковником Ромигайлом П. Д. з передового командного пункту в лісопосадці на трасі Амвросіївка—Кутейникове спостерігали колону бронетехніки російської армії загальною кількістю понад сто одиниць, у складі бойових машин десанту, танків, самохідних артилерійських установок, а також великої кількості тентованих КамАЗів з боєприпасами та особовим складом, які на великій швидкості рухались вглиб території України.

Інформація про колону російської бронетехніки полковником Ромигайлом П. Д. була негайно доведена до керівника штабу АТО генерала Назарова В. М. Відповідь: «Йдіть на х...! Боягузи! Я вас посаджу!» Приблизно о 12:00 вказана інформація в телефонній розмові була доведена керівнику Генерального штабу Муженку В. М. У відповідь надійшла одна команда «Не сси! Це все херня! Ми все це проходили!» Ніякі рішення по доповідях прийняті не були.

Пізніше у штабі Сектору «Б», при особистій доповіді полковником Ромигайлом П. Д. командуючому оперативного командування «Південь» генералу Хомчаку Р. Б. про обстановку в Секторі «Д», була отримана традиційна команда: «Не сси!»

У результаті цього вже до полудня 24 серпня російські війська силами самохідних артилерійських установок ударили по тилах Сектору «Б», розташованих у Секторі «Д». При цьому слід звернути увагу на той факт, що міністр оборони Гелетей В. В. і керівник Генерального штабу Муженко В. М. намагаються вводити в оману парламентську комісію і громадську думку, стверджуючи, що інформацію про масований перетин державного кордону регулярними частинами Російської Федерації вони отримали лише 25 серпня 2014 року».

(*З проміжного звіту Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України*)

Тимчасом у зоні відповідальності Сектору «Б» були помічені пересування перших російських колон з важкою технікою.

Командир відділення зенітників 1-ї БТГр 93-ї ОМБр Сергій Крамаренко:

«Ми розташовувались в двох лісосмугах між селищами Дзеркальне і Свободне. Дозорні групи контролювали шлях до Дзеркального і Кутейникового. Раптово з дозору, який розташовувався з боку наших зв'язківців, прибігли наші хлопці і говорять, що по шляху рухається якась колона техніки. Тоді ніхто не зрозумів, що то за військові. Ми вирушили до краю лісосмуги і почали спостерігати за тією колоною. Вона складалась з танка, декількох БМД і вантажного КамАЗа. На техніці і транспорті було незрозуміле позначення з білих кол і мотузок на антенах. На той момент ми ще не знали, що це були розпізнавальні знаки росіян, хоч ми вже й отримували повідомлення про те, що з території Російської Федерації увійшли російські війська. Несподівано колона зупинилась. Придивившись більш уважно, я зрозумів, що це не українські військові, і тоді вигукнув: «Кацапи!» Миттєво я кинувся до наших позицій, а там, як ні в чому не бувало, бійці сидять і п'ють чай. Ворог, схоже, нас не бачив, тому що лісосмуги були достатньо рясні, а позиції замасковані. Я накинув бронежилет, підняв бійців і повернувся до спостережного дозору, передбачаючи, що зараз щось розпочнеться, але колона рушила далі.

В одного нашого бійця Кирила був легковий автомобіль, на якому він іноді їздив до сусідніх населених пунктів у магазин. Ще за день до нашої першої зустрічі з російською колоною Кирил говорив, що вони зі старшим лейтенантом Олександром Івановичем Графою стояли на шляху і спілкувались з кимось по мобільному телефону. Аж раптом прямо повз них пройшла російська військова колона, з якої йому навіть росіяни помахали рукою. Наші військові були в цивільному одязі і на цивільному авто і тому росіяни не звернули на них уваги. Схоже, вважали їх місцевими мешканцями».

Боєць 3-ї БТГр 51-ї ОМБр Микола Марчишак:

«Я був у селищі Грабське до 21 чи до 22 серпня, точно не пам'ятаю дати. Після отриманої травми ноги і сильного отруєння мене забрали до наших медиків на базу до селища Дзеркальне. Саме з цієї причини я там і опинився. На День Незалежності,

я пригадую, у нас був дуже гарний святковий настрій. Нібито і у нас все нормально, і на Іловайськ наші сили просуваються. Один з наших бійців навіть почав готувати святковий шашлик, але близько обіду наш секрет, який розташовувався неподалік від нашого штабу в Дзеркальному, доповів про те, що спостерігає, як рухається колона бронетехніки без розпізнавальних знаків. Майор Ліхчинський тоді був оперативним черговим на базі нашої 3-ї БТГр. Він доповів у штаб про цю колону і тоді ще Фураєв запрошував дозвіл відкрити вогонь по цій колоні прямою наводкою з САУ, які тоді ще були не ушкоджені. Але зі штабу надійшла команда спостерігати, оскільки немає розуміння, хто це такі. Ми тоді з майором стояли і дивилися в бінокль на цю колону. Ми чітко бачили, що рухаються бойові машини десанту. Ми доповідали, що поблизу нібито немає наших десантно-штурмових бригад, на озброєнні яких є цей вид техніки».

Медичний пункт 1-ї БТГр 93-ї ОМБр Денис Закусілов:

«У цей час окупаційна колона вийшла в напрямку Кутейникового. Ми особисто бачили рух цієї колони, але тоді ще не зрозуміли, що то саме росіяни. Техніка і транспорт у колоні були позначені якимись білими колами і на антенах були білі стрічки. Ця колона пішла шляхом між Кутейниковим і Дзеркальним, і тому ми вирішили, що то якийсь український підрозділ, який прямував до складів у Дзеркальному, щоб поповнити боєкомплект і запаси палива. Тоді ми навіть і гадки не мали, що ті БМД, танки і КамАЗи можуть бути російськими.

Близько 12:00 на День Незалежності росіяни почали обстрілювати Дзеркальне з мінометів. Ми особисто бачили і чули, як через нашу лісосмугу летіли міни по позиціях у Дзеркальному. Одна з мін влучила в склад з боєкомплектом. Ми тоді почули потужну детонацію від вибуху. Склад горів і вибухав протягом цілої години. Снаряди зі складу розліталися на усі боки. Тоді прийшов з розвідки наш старшина Валерій Савченко і доповів про те, що зовсім неподалік стоять російські військові підрозділи, які прикривають мінометні розрахунки, що ведуть вогонь по Дзеркальному.

Після того як склад припинив вибухати, ми зібрали групу і пішли вздовж лісосмуг до цих ферм у селищі у пошуках можливих поранених для надання медичної допомоги. Діставшись до ферми, де розташовувався штаб 51-ї бригади, ми побачили двох російських полонених, яких ледве не розідрали на шматки. За

декілька хвилин на автівці ГАЗ-66 привезли ще п'ятьох і їх разом увезли. Потім вони випливли на телебаченні.

Оглянувши усе навколо Дзеркального, ми переконалися, що загиблих і тяжкопоранених з особового складу немає, але багато бійців і офіцерів отримали контузії».

■ Перше коло оточення. Захоплення опорних пунктів і базових таборів 39-го БТрО

Тим часом у десяти кілометрах від Іловайська відбувались події, які стали початком створення трагічно відомого оточення усього угруповання. 39-й батальйон територіальної оборони виконував завдання з недопущення прориву незаконних збройних формувань на шести блокпостах в районі населених пунктів Обільне, Олександрівка, Новий Світ, Світле, Новодвірське, Многопілля Донецької області. Базовий табір 39-го БТрО було розгорнуто у районі селища Чумаки Старобешівського району. Також у районі Чумаків була зосереджена реактивна батарея 93-ї окремої механізованої бригади.

Командир саперної роти 51-ї ОМБр Віктор Мироненко:

«24 серпня 2014 року десь о 09.00 я завіз людей, підібраних увечері на дорозі — до Дзеркального. Саме там у штабі вперше почув про можливість нападу з боку росіян. Після того поїхав за водою до селища Осикове і звідти побачив колони військової техніки, що рухались вздовж лісосмуги. Тоді мені здалося, що то переміщується 28-ма окрема механізована бригада, оскільки про те, що це може бути ворожа техніка, навіть не міг собі уявити. Ми набрали води і стали повертатись. Раптом ми побачили на нашому шляху на перехресті між селищами Осикове і Дзеркальне важку техніку. Там стояв російський Т-72 та дві БМД. Ми вільно проїхали повз росіян, які нас пропустили, навіть не зупинивши. Згодом я чув про те, що полонені російські десантники розповідали на допиті, що на той момент їм ще не дали наказу стріляти. Коли ми проїжджали повз танк на дорозі, то колона російської техніки вже наполовину розділилась. Обидві частини рухались по обидва боки від дороги, вздовж лісосмуги.

Діставшись до штабу 3-ї БТГр у Дзеркальному, я доповів про те, що ми бачили багато російської важкої техніки, і штаб почав виходити на зв'язок з Хомчаком. Пам'ятаю, що в той момент з ним не було зв'язку і тому доповісти в штаб Сектору не вдалося. Після того

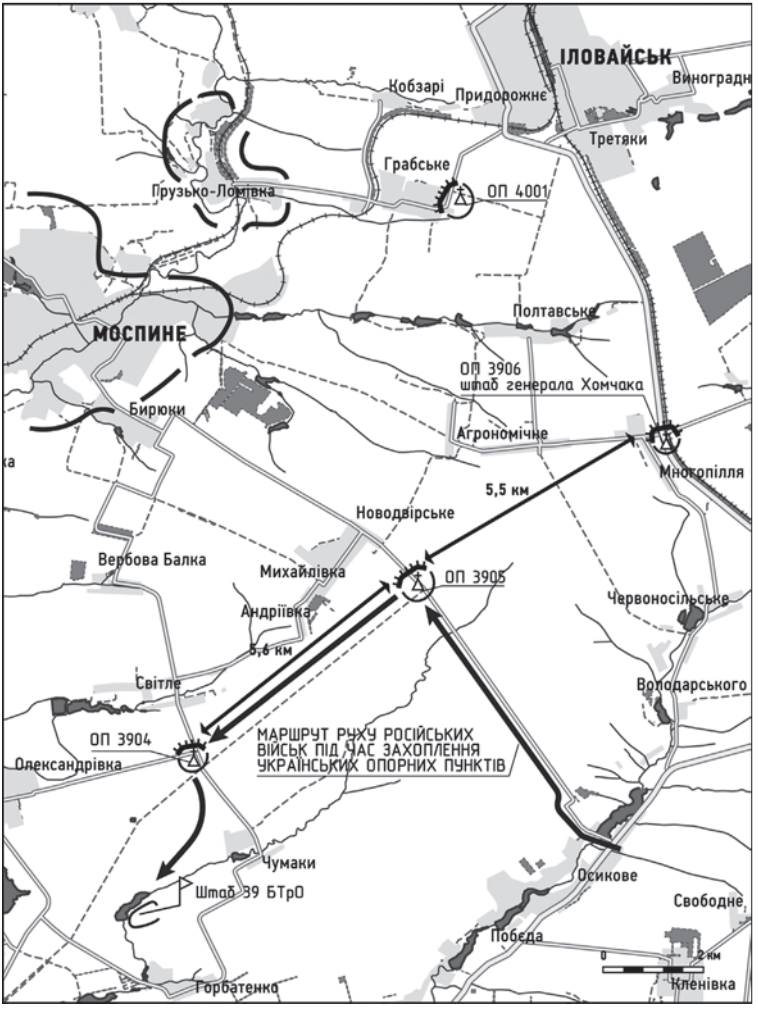

Схема розташування опорних пунктів 39-04, 39-05 і 39-06 з визначенням відстані один від одного

я отримав наказ повернутися до свого розташування на комбікормовому заводі і там чекати подальших вказівок. Я відразу вирушив «Уралом» з Дзеркального до зерносховища в Кутейниковому.

Коли я заїхав у Кутейникове, окремі підрозділи 28-ї бригади, бійці батальйону «Прикарпаття» та частина офіцерів штабу Сектору, які знаходились в Кутейниковому (наголошую, частина, бо

передовий командний пункт був у Многопіллі), вже поїхали з Кутейникового в невідомому напрямку. Я застав лише останніх від'їжджаючих одного з цих підрозділів. Саме хтось із них і повідомив нам про те, що росіяни висунули ультиматум і дали чотири години для того, щоб залишити цей населений пункт. Останні з 28-ї бригади і, мабуть, іванофранківці — сказали, що росіяни дали чотири години на втечу, а потім починають стріляти. Тож вони знялися і виїхали по шляху в напрямку Старобешевого, а саме туди, де ми нещодавно зіткнулися з російською технікою. Схоже, росіяни їх випустили так само, як пропустили з Осикового до Дзеркального нас, оскільки це єдиний прямий шлях до Старобешевого. Хочу зазначити, що 28-ою бригадою, як і нами, в той час затикали усі діри. Дуже часто підрозділи були перемішані між собою. Наскільки я чув, частина 28-ї бригади пішла відразу після ультиматуму росіян, а якась частина потрапила в оточення. З особового складу 28-ї ОМБр у Кутейниковому з нами була усього лише зведена підсилена ротно-тактична група, а це не дуже багато. (*Прим. автора: у звіті, оприлюдненому на офіційному сайті Міністерства оборони України, зазначалося, що 24 серпня 2014 року «О 13:15, після мінометного обстрілу району сел. Кутейникове, де розташовувався базовий табір, особовий склад 1-ї БТГр 28-ї ОМБр у кількості 223 осіб (крім 18 військовослужбовців) самовільно залишив позиції та відійшов у напрямку Старобешевого.)»*.

Далі я заїхав до своїх хлопців біля зерносховища і віддав вказівки на збори. Минув деякий час і на територію комбікормового заводу заїхав автомобіль УАЗ з офіцером в званні полковник.

Вид з заводу в Кутейнікову в напрямку селища Дзеркального. Фото: Віктор Мироненко

Офіцер був вже достатньо похилого віку. Він представився, як офіцер штабу Сектору. Я йому розповів про виявлену нами в нашому тилу колону бронетехніки Російської Федерації. Він тоді ще вилаявся і сказав, що в нього нема мапи, а так би він з елеватора надав координати нашій артилерії на враження цієї колони. Я побіг за своєю картою, але в мене теж не було того листа мапи, де були виявлені російські підрозділи. До речі, саме тоді цей полковник, оцінивши загальну ситуацію, сказав, якщо я не зв'яжуся зі своїми, то нам буде краще їхати в Многопілля.

Також я пішов до командира протитанкового дивізіону і розповів йому про російські колони з технікою і особовим складом, які ми зустріли під Осиковим, і про те, що з Дзеркального не вдалося повідомити про це Хомчаку. У керівника дивізіону була радіостанція прямого каналу зі штабом Сектору і наша доповідь була доведена до керівника Сектору «Б». У Кутейниковому дуже погано працював мобільний зв'язок. Лише на верхніх поверхах зерносховища був стабільний мобільний сигнал мобільного оператора «Київстар». Саме тому я підвівся на сьомий поверх заводського зерносховища, щоб скористатись можливістю зв'язатися бодай з кимось і з'ясувати, що саме відбувається? Я намагався вийти на своє керівництво в Дзеркальному, але ані по радіостанції, ані по мобільному телефону з ними зв'язку не було. Вікна з сьомого поверху цієї будівлі виходили в бік Дзеркального. Візуально з цього кута огляду ворожих сил ми не спостерігали, оскільки вони пересувалися вздовж лісосмуг трохи північно-західніше в напрямку Старобешевого. В цій будівлі двома поверхами нижче наші протитанкісти виходили по радіо на зв'язок з Хомчаком. Саме тоді з сьомого поверху зерносховища я побачив, як позиції нашої бригади в Дзеркальному накрили мінометами. Окупанти відстрілялись дуже якісно і влучно — накрили як раз по чотирьох кутах табору, після чого накрили і центр. Це був перший обстріл бази нашої 3-ї РТГр в Дзеркальному.

Щойно розпочався цей обстріл, як я зрозумів, що зв'язатися будь з ким з Дзеркального мені не вдасться, і тоді я побіг до артилеристів порадитись, що робити далі? На той момент в Кутейниковому залишалися лише ми — інженерний підрозділ і ці наші протитанкісти. Протитанкістами керував не тільки капітан Костянтин Коваль — там був командир дивізіону. Саме він по рації був у загальній системі на зв'язку зі штабом Сектору. Тоді від командира протитанкістів я почув, що генерал Хомчак віддав наказ дивізіону зайняти позицію і перекрити шлях з Осикового на Кутейникове».

■ Захоплення опорного пункту 39-05

Можливо, колись в подальшому з'ясуються більш детальні обставини захоплення російськими військами деяких опорних пунктів і тилових баз Збройних сил України, які прикривали тили Іловайського угруповання, а поки що автору вдалося дізнатися лише про те, що вранці 24 серпня 2014 року замполіт 39-го БТрО старший лейтенант Віталій Коровяківський виявив, що за якихось незрозумілих обставин відсутній будь-який зв'язок з опорним пунктом 39-05, який розташовувався поблизу селищ Новодвірське і Михайлівка. Він доповів про це керівництву, на що йому було наказано вирушити на місто і там з'ясувати, з яких причин опорний пункт не виходить на зв'язок ані по рації, ані по телефону. Приблизно о другій годині пообіді старший лейтенант Віталій Коровяківський, взявши з собою декількох бійців, вирушив на автомобілі УАЗ з опорного пункту 39-04 до опорного пункту 39-05. Коли машина наблизилася до опорного пункту, над яким майорів український прапор, вона була зупинена й оточена російськими військовими. Стало зрозуміло, чому саме не було зв'язку з опорником. Він вже був захоплений ворогом.

Боєць 39-го БТрО Роман Кочерга:

«Це сталося о 12:32. Цю колону ми помітили ще о 12:00. Велика колона рухалась з боку Амвросіївки і простягалась на кілька кілометрів. Поблизу селища Осикове ця колона продовжила рух в напрямку розвилки Моспине—Іловайськ і таким чином вийшла до нашого опорного пункту. Ми доповідали, що спостерігаємо колону завдовжки чотири кілометри, але нам відповіли: «Це наші. Зустрічайте». Навіть коли вже ворожа колона наблизилась на відстань 70 метрів, нам все одно надходили команди: «Спротиву не виказувати. Це наші». З командиром батальйону виходив на зв'язок заступник командира взводу Костянтин Ступаківський і командир взводу Сергій (не пам'ятаю прізвище) друже Аватар.

Ворожа техніка виїхала напроти нас похідною колоною, і ми зайняли лінію оборони по обидва боки від дороги. В нас на опорному пункті була лише одна гармата, яка була вкопана і направлена в протилежний бік від того напрямку, звідки на нас вийшли росіяни. Розвернути її вже не було ані часу, ані можливості. Практично у відкритому полі стояла зенітна установка бійців 93-ї ОМБр, а з іншого озброєння були лише один автоматичний станковий гранатомет, один кулемет ПК і два ручних кулемета РПК.

Усе інше — лише автомати. Переважно короткі АКСу. Оце й усе. До росіян пішов заступник командира взводу Костянтин Ступаківський. Друже Аватар залишався на зв'язку зі штабом. Костянтин переговорив з російським офіцером, в якого був позивний Старшина. Це був командир 3-го розвідувального батальйону Псковської дивізії. Костянтин повернувся до нас і погукав нас до краю окопу. Коли ми зібралися, то Ступаківський повідомив, що це російські війська і вони дають нам десять хвилин для здачі, після чого готуються до бою. Поки ми все слухали, росіяни почали здійснювати маневри шістьома бойовими машинами десанту і брати нас в коло силами близько сотні десантників. Найближчі російські солдати підійшли до нас майже впритул на відстань двадцяти метрів, тримаючи нас на прицілі. Після цього Костянтин переговорив з друже Аватаром і повідомив, що прийнято рішення в бій не вступати, бо це не має жодного сенсу, оскільки на позиції лише стрілецька зброя, а ми маємо справу з великою кількістю важкої техніки і переважною чисельністю особового складу. Нас зітруть і зрівняють з землею за лічені хвилини. Ми усі, хто тільки ще міг, скинули повідомлення про те, що ми вже перебуваємо в полоні й опорний пункт захоплений російськими військами. Особисто я скидав повідомлення лейтенанту Коровяківському і ще комусь з керівництва батальйону.

Макс перебував у секреті. Птиця, який мав бути з ним в той час, опинився з нами, оскільки повернувся за якоюсь справою з секрету до опорного пункту. Коли Макс побачив, що нас оточують, то підпалив за собою поле і метнувся до іншої лісосмуги в напрямку опорного пункту 30-04, намагаючись сховатися від росіян і відвернути їх увагу на дим і полум'я. Друже Вікінг вирішив також відходити від опорного пункту по дальній лісосмузі. Друже Птиця намагався уникнути полону і побіг по відкритому полю, але я його зупинив, оскільки він не встиг би далеко відбігти і його просто пристрелили б. З усього особового складу опорного пункту уникнути полону вдалося ще Віталію Мусієнку і декільком офіцерам розвідникам-артилеристам.

Ми виходили з окопів і складали бронежилети, спорядження і зброю на дорогу, після чого нас вкладали обличчям в асфальт вздовж шляху. Майже відразу у нас вилучили усі документи і телефони. Вибірково бійців і офіцерів роздягали до пояса й обшукували. Лише Костянтин Ступаківський спромігся приховати один мобільний телефон.

Росіяни знайшли дроти, які вели до направлених мін, і завдяки цьому помітили чисельні розтяжки і мінні загородження. Під наглядом трьох солдат і одного бурята офіцера-сапера я почав ходити і знімати по лісосмугах розтяжки, фугаси і міни МОНки, які були нами розставлені. За весь час, поки я перебував під прицілом росіян і ходив від однієї лісосмуги до іншої, я нарахував декілька сотень одиниць техніки. Одних БМД-2 було більше сотні. Уся ця техніка займала простір двох полів. Серед іншого, в колоні були вісім танків. Один Т-90, а інші Т-72. Два гарматних розрахунки Д-30. Вісім САУ. Це все, що тоді висунулось безпосередньо на нас. На той момент я вважав, що Віталій Мусієнко й артилеристи встигли залишити опорний пункт і спромоглися відійти далеко від росіян, але під час огляду однієї з лісосмуг росіяни помітили Андрія Сидоренка і змусили Юру Смірнова, Віталія Мусієнка і ще двох бійців, які були разом з ними, здатися, погрожуючи пристрелити мене, якщо хлопці не вийдуть і не складуть зброю. Спочатку хлопці не виходили, і тоді бурят почав стріляти поблизу Андрія. Юра Смірнов підвів руки вгору і вигукнув, що вони здаються, якщо будуть надані гарантії безпеки. Російській офіцер запевнив, що їх життя буде в безпеці, і тоді хлопці вийшли до нас і склали зброю. Якби хлопці відійшли на декілька десятків метрів у рясну лісосмугу, їх би не помітили, а так вони потрапили в полон.

За дві чи три години до нашого опорного пункту примчала машина з двома офіцерами і двова бійцями нашого батальйону з опорного пункту 39-04. Старшим серед них був лейтенант Коровяківський. Вони вискочили практично на росіян і їх миттєво роззброїли і взяли в полон. Як ми дізналися згодом, комбат наказав лейтенанту терміново виїхати до нашого опорного пункту, оскільки ми тут нібито перепилися і повідомляємо хтозна-що, про якихось росіян і колони важкої техніки. Єдиний, хто тоді прийняв нашу інформацію до уваги, — старшина в Многопіллі. Завдяки цьому на опорному пункті 39-06 почали готуватися до бою і зустрічі російської техніки.

У росіян була така тактика — вони розосереджувалися в полі вздовж лісосмуги і потім десять-п'ятнадцять бойових машин десанту висуваються далі для розвідки місцевості. Піхота і техніка не дуже ретельно оглядали рясні лісосмуги, бо боялись натрапити на міни і розтяжки. А в поля з соняшниками вони заганяли свою техніку й очікували дані розвідки».

Боєць 93-ї ОМБр Василь Новоселов:

«На той час наші чотири взводи зенітників 93-ї бригади надіслали в підкріплення до 39-го БТрО. Спочатку ми перебували на блокпосту під Осиковим. Саме там розташовувався опорний пункт 39-05, але одного дня прибув один з командирів 39-го батальйону і наказав нам перемістити цей опорний пункт на декілька кілометрів ближче до Іловайська. Коли наш взвод прибув на нове місце, то ми відразу окопалися і зайняли позиції. На цьому опорному пункті окрім нас перебували бійці 39-го БТрО, в яких була одна 100-міліметрова гармата. Техніки на цьому опорнику не було. Був лише наш автомобіль ГАЗ-66, який тягав нашу зенітну установку, а у бійців суміжного підрозділу був вантажний ЗІЛ. Усього нас на тому опорному пункті було 25 бійців і офіцерів. Не пам'ятаю, скільки ми так там простояли, але напередодні Дня Незалежності нам повідомили, що до нас має надійти підтримка з технікою. Постійно ходили чутки, що через наш опорник має йти прорив, і тому нас потрібно буде підсилити. Тому ми були постійно в очикуванні підходу підкріплення.

На День Незалежності ми помітили, що до нашого опорного пункту рухається військова колона. Вона не була позначена будь-якими розпізнавальними знаками або прапорами. Не пригадаю точну кількість, але в колоні були і вантажні КамАЗи з особовим складом, і бойові машини десанту, і навіть, здається, реактивні установки. Ми довго намагалися роздивитися в бінокль, що ж то за колона, і не могли зрозуміти. Наша позиція знаходилася в лісосмузі, а поруч було рясно поросле поле. Це певною мірою заважало будь-що добре роздивитися. Ми сподівалися, що це нарешті підходить довгоочикуване підкріплення. Ми зрозуміли, що це не свої лише тоді, коли вони вже наблизилися до нас на дистанцію 200—300 метрів. Колона без розпізнавальних знаків відразу розосередилася напівколом навколо наших позицій. Багато військових зі стрілецькою зброєю взяли нас на приціл. Ми навіть не встигли нічого зрозуміти. Від росіян вийшов якийсь старший офіцер і почав кричати в наш бік. Він викликав до себе когось з нашого керівництва для розмови. До нього назустріч вийшов заступник командира взводу 39-го БТРо. Потім туди ж пішов і командир нашого взводу. Не знаю, про що вони тоді спілкувалися, але за десять хвилин вони повернулися і повідомили, що росіяни висунули ультиматум. Ми маємо або скласти зброю, або вони нас тут прикопають. Дехто відразу намагався зайняти

позиції і чинити якийсь спротив. Наші хлопці стрибнули за зенітну установку. Хтось зайняв позиції в окопі. Але наші командири сказали, що чинити спротив немає жодного сенсу, бо в нас немає жодних шансів проти такої кількості військових і техніки. (*Вже після захоплення опорного пункту російський офіцер говорив Костянтину Ступаківському про те, що вони лише чекали привід для того, щоб усіх знищити. — Боєць 39-го БТрО Максим Коваленко.*)

Так от і вийшло, що ми чекали своїх, бо нам обіцяли надати підтримку, а зустріли росіян. За півгодини ми вже лежали обличчям в асфальт. Потім до нас ще приїхали наші дізнатися, чому немає з нами зв'язку, але і їх відразу полонили. З усього особового складу опорного пункту уникнути полону вдалося лише одному бійцю, який в той час перебував у секреті».

Капітан 55-ї ОАБр Ігор Венжега:

«У нас було чотири ЗІЛи. Комплекс складається з чотирьох ЗІЛів, але дві вантажівки разом з шістьма членами екіпажів потрапили в полон на тому опорному пункті відразу, коли було захоплено опорний пункт 39-05 на День Незалежності. Не знаю, хто першим доповів генералу Хомчаку про захоплення того опорного пункту, але мої хлопці встигли до полону, приблизно об 11:00, повідомити мені про те, що важка техніка у вигляді БМД без розпізнавальних знаків оточила опорний пункт. Питали, що їм робити? А що я міг відповісти? Відразу побіг і доповів про цю ситуацію на 39-05 Щиту — полковнику Якубі».

Боєць 39-го БТрО Віталій Мусієнко:

«Коли росіяни зайшли з селища Осикове в тил опорному пункту 39-05, ніхто не знав, що то ворог. Коли про невідомих військових з технікою повідомили в штаб, звідти відповіли: «Чого бздете? Це свої десантники». Після цього повідомлення зі штабу наші бійці познімали бронежилети і зі словами «Слава Україні!» вийшли назустріч колоні, звідти відповіли: «Слава!», а потім положили усіх мордами в асфальт. Я і п'ять розвідників з 55-ї артилерійскої бригади намагалися уйти, але нас взяли на краю лісосмуги після того, як вивели бійця нашого батальйону Романа Кочергу зі стволом біля голови. *(Прим. автора: серед розвідників були два лейтенанти-розвідники 55-ї ОАБр Юрій Смірнов і Андрій Сидоренко.)* Кацапи кричали, що будуть розстрілювати

усіх по черзі, якщо ми не вийдемо. Саме тому і не було опору, що штаб ввів нас в оману. Цілу ніч перед цим з 23 на 24 серпня наш опорник 39-05 крили артилерією. Ще дуже важливий момент... Коли нас захопили і Костю «замка» везли в російській колоні до опорного пункту 39-04, він спромігся з прихованого мобільного телефону попередити когось в штабі про те, що ми захоплені росіянами і про те, що вони рухаються далі вглиб України.

Коли колона росіян разом з полоненими, в якій я зумів нарахувати 60—70 одиниць бронетехніки, підійшла до штабу 39-го батальйону, крім прапора України там більше нікого вже не було. Росіяни розстріляли пустий опорник бронебійно-запальними зарядами, від чого почали детонувати «градівські» ракети. Потім окупанти винесли зі штабу всю документацію з нашими особистими справами і передали все в так званий «особовий відділ МГБ ДНР». На горі біля покинутого штабу 39-го батальйону стояли непідпалені «Газель», джип і автомобіль «Татра».

Боєць 39-го БТрО Роман Кочерга:

«Після захоплення нашого опорного пункту 39-05 росіяни вирушили одним танком і двома бойовими машинами десанту в напрямку Многопілля. Згодом стало відомо, що ця російська техніка була атакована нашими артилеристами, і десять російських десантників з тих БМД потрапили в полон. Назад до нашого захопленого опорного пункту повернулася лише одна російська БМД. Потім нас довго возили в закритому кунгу, але ми бачили, як росіяни тривалий час обстрілювали покинуту базу нашого батальйону з чотирьох артилерійських установок «Нона». Потім ще підтягнулися російські танки, які також продовжили стріляти по базі нашого батальйону. Після цих обстрілів там ще довго вибухали залишені ящики з боєкомплектом. Увечері поблизу нашого захопленого опорного пункту росіяни влаштували позиції і почали вести вогонь артилерії в напрямку Многопілля.

Через деякий час нас усіх із зав'язаними руками пересадили в затягнутий брезентом вантажний КамАЗ і повезли через російський кордон до міста Таганрог. Нас привезли туди вночі. Про те, що ми перетинаємо російський кордон, нам повідомив один з наших побратимів, який був з нами в машині. Він був колишнім водієм-дальнобійником і часто перетинав українсько-російський кордон. Крізь нещільно натягнутий брезент хлопці бачили, як ми перетинаємо український і російський пункти митного контро-

лю. Коли машина зупинялася, то хлопці, які сиділи ближче до заднього борту, могли побачити в щілини між брезентом, де ми зупинялись і в якому напрямку нас везуть. Постійно під час руху ми чули гул техніки, яка рухалась десь поруч. Потім нас знов повернули на територію України, і далі я перебував в полоні в місті Сніжне. Усього я провів у полоні 71 добу. 1 листопада 2014 року я був звільнений під час чергового обміну».

■ Кутейникове. Знищення російських БМД і полон десяти російських військовослужбовців

Офіцер 51-ї ОМБр капітан Костянтин Коваль:

«Уранці 24 серпня 2014 року батарея у повному складі — п'ять гармат, базувалася на комбікормовому комбінаті в Кутейниковому. Це був святковий день. До нас вже не перший день доносився гуркіт вибухів артилерії. Майже кожного вечора комбінат і прилеглу до нього територію накривали «Гради». Але на території комбінату ми були достатньо надійно захищені. А до вибухів звикаєш швидко. Приблизно о восьмій ранку я отримав наказ командира дивізіону вирушити на бойове завдання в повному складі. Комдив повідомив нам про загальну ситуацію — російські танкові і механізовані підрозділи перетнули український кордон і нам належало розгорнутися для відсічі ймовірної атаки росіян на Кутейниковому. Детальної інформації про напрямок удару противника не було. Злагодженої взаємодії з іншими підрозділами також не було. Ми самостійно мали обрати зручний рубіж для прикриття району Кутейникового. Чи налякало мене російське вторгнення? Гарного в цій новині нічого не було. Стало остаточно зрозуміло, що це справжня війна. Я отримав наказ і мав його виконати, оскільки це і є моя робота. Ми вирушили приблизно о 11:30 і проїхали не далеко. Поруч було скошене поле, яке становило для нас найзручнішу позицію, оскільки це дозволяло контролювати дорогу в наш тил на село Дзеркальне. Поруч у лісосмузі стояла розвідка 28-ї механізованої бригади, яка повідомила нам про те, що з півдня на Кутейникове рухається колона російської бронетехніки. Щойно ми розгорнулися, то побачили страшну картину — уся техніка 28-ї механізованої бригади по тривозі завелася і... вся ця частина вийшла з лісосмуги і поїхала на Кутейникове. На той час поруч з нами не залишалося жодного військового під-

розділу. Піхота пішла і нас вже нікому було прикривати. Це було дуже дивно спостерігати. Складалося дуже погане передчуття.

Невдовзі повз нас промчався на великій швидкості джип батальйону «Донбас». Боєць з машини повідомив, що спостерігав в наш бік рух колони з бронетехнікою без розпізнавальних знаків, але з російськими прапорами: «Вони йдуть прямо на вас!» Багато хто з моїх бійців нервували — це ж був наш перший бій. Відхід підрозділів 28-ї бригади залишав нас самих. Наші гармати не маневрені. Якщо ворог зайде з флангу, ми нічим, окрім автоматів, відбиватися не зможемо. Але я вирішив, що паніки ми не допустимо. Без бою Кутейникове не здамо. Було приблизно 12:15, коли з лісосмуги до перехрестя поміж Кутейниковим і Дзеркальним на дистанції 1100—1200 метрів виїхало три бойові машини без білих розпізнавальних полос, які означали належність до українських збройних сил. Більше нікого з наших у цьому районі не було. Це міг бути лише ворог. На полі поблизу перехрестя 28-ма бригада залишила свою БМП під українським прапором. Російські бронемашини під'їхали до перехрестя і зупинилися для оцінки обстановки. Дистанція була приблизно 1100—1200 метрів. Навідники внесли поправку і розподілили цілі. Щойно бронемашини противника зупинилися, я негайно надав команду: «Вогонь!»

Комбікормовий комбінат у Кутейниковому. Саме з цих «Рапір» пообіді 24 серпня 2014 року влупили БМД РФ, десь днів за п'ять-сім вони ж виїжджали на підтримку штурму Іловайська разом з ІМР, тоді ж попало ком. дивізіону в бронік у районі правої почки. Фото: Віктор Мироненко

Перший залп — переліт. Я вніс поправку: «Дистанція 1200!» Другий залп — «Вогонь!» Прямі влучання по двох бронемашинах. Третя машина противника розгорнулась і зникла в лісосмузі. Від розбитих машин екіпажі побігли також у лісосмугу. Одна з бронемашин запалала і вибухнула. Я наказав зарядити осколочними набоями, і ми накрили лісосмугу.

Бій скінчився. Минуло приблизно півгодини. Схоже, ворог доповів керівництву про обстановку, і по нашому району відкрила вогонь ворожа артилерія. Вони били не зовсім прицільно, але вибухи лягали доволі близько, мабуть, противник не знає наших точних координат і просто прочісує квадрат артилерійським вогнем. Зрозуміло, що через деякий час ворог підтягне додаткові сили, проведе дорозвідку і скорегує вогонь. Це було лише питанням часу. Ми стояли просто в полі і закопуватись в нас просто не вистачало часу. Окрім того, нас ніхто не прикривав. Фланги були відкриті. Ситуація була критично небезпечною, і тому я прийняв рішення згорнутися і відійти до загальних сил нашої батальйонно-тактичної групи в район Іловайська. Не маючи будь-якої інформації про противника і не маючи прикриття, я прийняв рішення відходити по залізничних коліях з Кутейникового, там, де противник нас явно не очівував. На жаль, під час відходу ми були змушені залишити дві гармати. Їх можна було б евакуювати лише за умови спокійного стану. В умовах, які склалися на той час, я не міг ризикувати усім особовим складом і технікою, що залишилась у нас. Російські підрозділи могли з'явитися будь-якої миті, а батареї на марші нічим було їх зустріти, окрім ручної стрілецької зброї».

Командир саперної роти 51-ї ОМБр Віктор Мироненко:

«Після того як протитанкісти відстрілялись, вони повернулись на завод. Командир сказав, що прийшлось кинути одну гармату, бо відірвався важіль кріплення до МТ-ЛБ. Гармата важка, і її ні за що було чіпляти. Також він повідомив, що вони атакували і спалили росіян. Доповів і про те, що Хомчак наказав відступати до Многопілля. В цей час по тій позиції, звідки вони стріляли, міцно прилетіло з мінометів.

Для безпечного виходу з території заводу ми вирішили виламати дальні ворота і проїхати через рейки, бо виїзд з заводу був як раз у бік палаючої російської техніки. Першу плиту повалили, але за плитою була земля заввишки близько до півметра.

Наш шосейний помаранчевий КамАЗ «Євро-4», завантажений протитанковими мінами, через той пролом і колії не пройшов би. Тоді довелося виламати ще одну плиту в паркані в напрямку залізничного вокзалу. Крізь пролом ми поїхали вздовж колій до вокзалу і перетнули колії лише тільки на стрілці. Там вже розвернулися і пішли на Многопілля загальною колоною з нашими протитанкістами.

Повернувшись з протитанкістами Костянтина Коваля від Кутейникового в Многопілля, ми виявили, що залишили на заводі деякі важливі речі, і було прийняте рішення знов туди повернутися на інженерній машині розгородження. Звісно, що вже було небезпечно повертатися без прикриття і підтримки, але коли ми все ж таки знов дісталися свого покинутого розташування, то побачили, що російських військових там ще немає. Лише на шляху в напрямку Дзеркального стояла і догорала російська БМД. Також, як ні в чому не бувало, стояла покинута 28-ою ОМБр бойова машина піхоти під українським прапорцем. Забравши необхідні речі, ми з механіком ІМР вирішили пройтись по покинутих позиціях батальйону «Прикарпаття» на перехресті шляхів біля зерносховища. Було помітно, що бійці залишали позиції поспіхом, покинувши багато речей і боєприпасів. Там ми підібрали залишений ящик з кавою, чаєм, цукром і печивом. Окрім того, знайшли і погрузили на броню два ящики зі снарядами до РПГ. Один ящик був з великими кумулятивними зарядами, а другий, що мене тоді здивувало, бо ніколи ще таких не бачив, з термобаричними».

Також залишилися свідчення солдата російської армії молодшого сержанта Володимира Савостєєва, який описав ті ж самі події, але, як-то кажуть, з протилежного боку. Розповідь російського солдата була перекладена з російського орігіналу. Савостєєв — командир відділення 331-го парашутно-десантного полку 98-ї повітряно-десантної дивізії Російської Федерації, який командував БМД-2 з номером 334 — тією самою, яка вибухнула в результаті вогню батареї капітана Коваля:

«Ми доїхали до перехрестя... з чого взагалі усе почалося — колона зупинилась, і командир роти наказав повернутися за машиною, що відстала. Я виконав його наказ. З командиром взводу розгорнули дві бойові машини і вернулися к залізничному переїзду, де нам потрібно було забрати машину — таку саму з осо-

бовим складом. Ми забрали і повернулися на вказану точку, де раніше стояла колона. Але на момент нашого прибуття колони вже не було. Колона пішла. Проїхавши приблизно п'ятсот метрів, ми піднялися на пагорб. Командир постійно виходів на зв'язок, але зв'язку ні з ким не було. Спробували самостійно візуально знайти колону, але це не вдалося. По-перше, був сильний вітер і по-друге, кругом горіли поля — побачити будь-що було неможливо. Ми повернули спочатку ліворуч і проїхали деяку відстань, розвернулися. Командир увесь час був на зв'язку, але ніхто не відповідав. Ми розгорнулись в зворотньому напрямку, повернулися до того перехрестя і повернули праворуч, тобто в зворотньому напрямку, звідки ми приїхали. Думали, можливо, колона сама розвернулась і кудись поїхала? Але і там колони видно не було. Тоді командир наказав розгорнути машини і, діставшись до перехрестя, повернути праворуч. Там ми проїхали ще 200—300 метрів. Командир все намагався вийти на зв'язок.

Усі три наші машини зупинилися і заглушили двигуни, оскільки камандир думав, що через гул двигунів йому не чутно радіоефір. І саме в цей момент пролунав перший вибух. Снаряд просто вибухнув поруч, але нікого не зачепив. Ми усі постригали з машин і зайняли кругову оборону. Половина особового складу — такі ж самі, як і я, — зайняли позиції у бойових машин. І відразу ж за першим пролунав другий вибух. Снаряд влучив прямо в нашу бойову машину десанту (БМД). Куди саме — я не

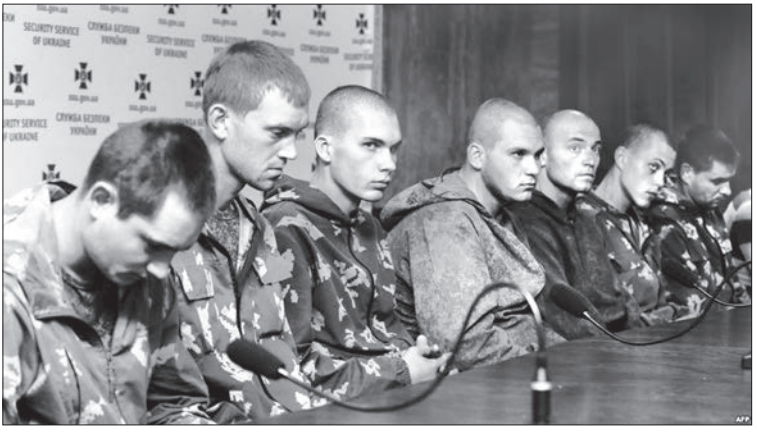

Полонені 24 серпня 2014 року під селищем Дзеркальне Донецької області російські десантники

можу сказати, не визначив. Від вибуху цієї бойової машини нас усіх розкидало по різні боки, складно сказати, на яку відстань. Пролежав я не знаю скільки часу і, прийшовши до тями, просто повз. Куди повз? Самому було не зрозуміло, але перше, що спало на думку — це подалі відповзти від палаючої бойової машини, оскільки в неї почав вибухати боєкомплект. Проповз я метрів 100—200 і побачив, що поруч зі мною ще декілька чоловік.

Ми почали вибиратися разом. По нам відразу ж почав працювати кулемет. Ми повзли по полю з соняшниками і, щойно ми підіймали голови, це відразу було видно. Кулеметні черги косили соняшники у нас над головами. В цей час працювала артилерія, але чия і з якого боку вона била, ми тоді не розуміли. Зрозумійте, в той момент не дивишся, з якого боку в тебе летять снаряди. Ти розумієш, що тобі потрібно вижити, і ти просто повзеш. Там було напівскошене поле і була лісосмуга. Ми почали перебігати через цю лісосмугу і побачили, що по узбіччю дороги біжать теж наші військовослужбовці. Ми почали рухатися усі до того перехрестя. Коли ми туди прибігли, ми побачили, що там були окопи і зроблено щось на кшталт бліндажа. Мені відразу повідомили, що механік-водій бойової машини, яка вибухнула, живий. Навідник ось тут сидить. Але механік дуже обгорів. Підбігши до нього, я побачив, що навідник встиг надати йому першу медичну допомогу. В нього був шоковий стан — обличчя обгоріле, а на руки було страшно дивитись. Ми усі були перелякані і дезорієнтовані. Що робити? Куди далі? Які дії? Що відбувається? Ніхто не міг нічого зрозуміти. У нас повинні були бути навчання, але такого раніше на жодних навчаннях не було.

Я побачив, що офіцерів немає і прийняв командування на себе. Наказав відійти на двісті метрів вглиб лісосмуги, зайняти кругову оборону і продовжувати надавати медичну допомогу пораненому. А сам з сержантом Генераловим (заступник командира взводу, старший сержант Олексій Генералов також був взятий в полон 24 серпня 2014 року) залишилися на перехресті очикувати особовий склад, який ще, можливо, залишався там. Можливо, хтось ще залишився в живих, ми думали щоб повернутися і забрати їх. Повз нас проїхали дві бойові машини в бік згорілої БМД. Вони надавали загальний сигнал збору і декілька разів зупинялися. Ми зрозуміли, що вони забирають тих, хто залишився на місці знищення бойової машини десанту. Бойові машини ще деякий час покрутилися, повернулися на перехрес-

тя і проїхали повз нас. Можливо, вони нас не побачили? Але ж у певний момент один механік-водій точно нас бачив. Ми йому махнули, що потрібно проїхати трохи далі, щоб забрати пораненого, і що в глибині лісосмуги є ще особовий склад. Можливо, він не зрозумів мене, а скоріш за все, також був наляканий. Тому що з нас раніше ніхто не приймав участь ні в яких бойових діях. Ми повернулися до особового складу і прийняли рішення: оскільки механіку ставало усе гірше і гірше, потрібно було його рятувати. Ми почали забиратись звідти. Стало зрозуміло, що відбувається щось не те. Не за законами навчань. На жодних навчаннях такого не було. Коли ми дійшли до мосту, то побачили декілька військових, які були у військовому однострої і зі зброєю. Побачивши пораненого, вони відразу ж підійшли до нас і запропонували надати йому допомогу. Ми погодилися, оскільки він вже почав втрачати свідомість і шок почав проходити. А біль в нього був, скоріш за все, неможливий.

У нас запитали, хто з нас старший. Я відповів, що старший я. Мене супроводили в їх штаб. То було щось на кшталт сарая чи ферми. Там були військові з нашивками і з усіма знаками відмінності. Я відразу помітив, що нашивки не наші. Там же мені пояснили, що ми знаходимось на українській території і перебуваємо в полоні».

Безпосередній учасник полону російських солдат, які розбіглися після знищення їх бронетехніки, сержант Володимир Козак згадував:

«О 17:00 я вивів бійців у секрет в лісосмузі у дороги близ селища Дзеркальне з якого ми здійснювали спостереження за дорогою. Невдовзі ми побачили, як по шляху з боку Кутейникового на нас рухаються десять солдатів. Вони йшли, як «телятко на пасовищі». У нас на формі тоді не було жодних розпізнавальних знаків. Я ледь чутно сказав хлопцям, що потрібно росіян брати в полон. Але оскільки вони теж були озброєні, треба постаратися захопити їх зненацька.

Рухались не в бойовому порядку, і не були готові до бою. Я вийшов з лісопосадки. Слідом за мною — мої хлопці. Ми оточили десантників. Було видно, що вони здивовані, але ще не розуміють, хто перед ними. Я навмисно почав говорити російською мовою — бачу, непрохані гості трохи заспокоїлися. Навіть хтось посміхнувся.

Я спитав:

— Кто старший у вас?

— Я, сержант Генералов, — відповідає молодий хлопець. — Мы из Псковской дивизии. Где-то в районе Кутейникового нас разбили украинцы. У нас трое убитых и один раненый. Три машины БМП подбито. Вот пытаемся до наших выйти. Товарищ раненый. Уже и сознание терял. Боюсь, что не донесем.

Виходить, що росіяни нас тоді за своїх прийняли. «Що ж, тим краще, — подумав я. — Вони й отямитися не встигнуть, як виявляться в полоні». А вголос сказав:

— Не бойся, Генералов, спасем мы вашего бойца. У нас тут база неподалеку. Медицину вызовем, и все нормально будет.

Разом з пораненим їх було одинадцять чоловік. Про всяк випадок, я дав своїм сигнал, щоб тримали зброю напоготові. Хіба мало що... Раптом десантники здогадаються, що ми не на їхньому боці? А від місця, де ми їх зустріли, до штабу йти треба було пару кілометрів. Мої хлопці розташувалися так, що непрохані гості весь час перебували в оточенні. По дорозі Генералов почав мені скаржитися. Мовляв, сказали їм, що на навчання відправляють, а тут справжнісінька війна. Вони відразу розповіли, що є російськими військовослужбовцями з 98-ї повітряно-десантної дивізії і що їх направили на маневри в Ростовську область. В ніч з 23 на 24 серпня 2014 року вони перетнули державний кордон України. Зранку їх підрозділ в лісосмузі в трьох кілометрах від Кутейникового потрапив під обстріл. Була знищена їх бойова машина десанта. При цьому один з них отримав легке поранення. Двоє з їх товаришів були вбиті. Втративши техніку і зв'язок, десантники пішли кудись на пошук медичної допомоги і, врешті-решт, вийшли прямо на нас. Російський сержант кілька разів з подивом повторив цю фразу: «Тут же настоящая война! Разве на учениях убивают?»

Уже коли ми привели росіян в штаб, тоді тільки роззброїли. Так вони і самі віддали свої автомати без жодного опору, коли побачили, що назустріч вийшли військові з жовто-синіми петличками на формі. Хтось із полонених здивовано вимовив: «Так вы... украинцы?»

Вони були шоковані тим, що опинилися в Україні і що тут відбувається справжня війна.

Росіяни виглядали пригніченими і переляканими. Почали говорити, що прийшли до нас не за своєю волею. Мовляв, їх відправили в Україну. Про мету і завдання нічого не сказали. Коли

напоролися на підрозділ українських військових, які розбили їх колону, взагалі не знали, що робити. Ні мапи місцевості у них з собою не було, ні зв'язку. Ось і заблукали.

Так потрапили в полон російські десантники 98-ї дивізії Сергій Архіпов, Олексій Генералов, Андрій Горяшин, Артем Кузьмин (механік-водій БМД-2 № 334, поранений в результаті прямого влучання снаряду), Іван Мельчаков, Артем Митрофанов, Єгор Почтоєв, Іван Романцев, Володимир Савостєєв, Сергій Сєлєзньов і Сергій Смирнов.

У звіті Генерального штабу Збройних сил України про події серпня 2014 року в Донецькій області зазначається, що «У ніч на 25 серпня 2014 року Росія ввела на територію України вісім батальйонних тактичних груп Збройних сил РФ загальною кількістю понад 4 тисячі осіб». Російська влада офіційно заперечує участь своєї армії або кадрових силовиків у конфлікті в Україні, а наведені міжнародними організаціями докази відкидає. Водночас Москва визнає присутність російських добровольців у збройних формуваннях самопроголошених ДНР/ЛНР.

■ Іловайськ. Рота охорони батальйону «Донбас» поблизу школи

Руслан Москіт. Батальйон «Донбас». 2-й пост охорони на вулиці Виноградній міста Іловайська:

«Запам'ятався День Незалежності 24 серпня 2014 року. Зранку приїхав чоловік, який мешкав у будинку неподалік від нашого поста, і розповів, що в нього від обстрілу вбило свиню. Він запропонував нам частину м'яса, що в нашому становищі було дуже своєчасно і приємно надихало на святковий настрій. Український прапор файно майорів над шпалами нашого поста, і я вирішив приготувати шашлик. В умовах відсутності нормальної їжі аромат смаженого мяса був такий, що слюнки текли. Але щойно ми сіли обідати, як розпочався обстріл. Ми сховалися від обстрілу в яму. Той обстріл був такий щільний, що неможливо було виглянути з ями нагору. Міни лягали в десяти-пятнадцяти метрах від нас. Після вибухів над нашими головами з неприємним посвистом пролітали осколки від мін. У ті хвилини ми чи-

тали молитви і згадували рідних і близьких. Обстріл здавався нескінченно довгим. Міни падали кожні 12 секунд і лягали все ближче і ближче. Гуркіт поступово наближався і, здавалося, рухається прямо на нас. Нам здалося, що наближається небезпечний момент влучання міни безпосередньо в наше укриття. Якби це сталося, то нікому не вдалося б вижити. Тому ми вирішили короткими перебіжками спробувати дістатися школи. Під час однієї з перебіжок Монах *(Прим. автора: боєць батальйону «Донбас» Олександр Бондаренко)* отримав осколкове поранення в голову. Мені ж пощастило добігти до машини, яка мені в прямому сенсі врятувала життя. Навколо усе горіло… Після обстрілу ми дуже швидко повернулися на свою позицію, оскільки будь-якої миті нас могли атакувати. Шашлик в той святковий день скуштувати так і не довелося, оскільки він вже був не їстівним — увесь в землі і в пилюці.

Щоденно з боку лісосмуги я на ніч розташовував розтяжки. З тієї лісосмуги час від часу по нам вели вогонь. З ранку дві сигнальні ракетниці спрацювали, а потім виявилося, що їх зачепили собаки. Тому, щойно починало темніти, ми щоденно ставили сигнальні ракети трохи вище, щоб собаки не могли зачепити. Вранці знов їх знімали. Лісосмуга була дуже небезпечною ділянкою. Періодично там каталися сепари, але дистанція була занадто великою, і ми не мали змоги їх знешкодити.

Руслан Москіт біля машини, що врятувала йому життя

Згодом на наш блокпост, якому було призначено назву «пост номер два», прислали ще трьох бійців: Монаха, Пушкіна і Валуя. Снайперську пару замінили бійцями Мілєю, Контрою, Стафом і Піратом. Тепер на посту склад бійців збільшився до восьми чоловік, що дозволило нам поділитися на дві групи. Також наш блокпост посилився і в плані захисту. Ми викопали яму в зріст людини, щоб була можливість сховатися там під час обстрілу. Тепер не потрібно було бігти до підвалу у дворі приватного будинку поруч з нами. Окрім того, сапери Микола Стародубцев і Віталій Черних з позивним Фітіль поставили зв'язку мін на небезпечній ділянці на підході до нас з боку ворога. Міни повинні були спрацювати з нашого блокпоста за допомогою підривного пристрою».

■ Іловайськ. Дитячий садочок «Ластівка»

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Уранці 24 серпня 2014 року до нас прибуло підкріплення у вигляді продуктів харчування і води. Це був останній конвой, який дістався до нас до повного оточення. Незважаючи на те що сухпайки нам достатньо приїлися, тоді вони здавалися дуже смачними. А ті кулінарні шедеври, які нам готували Андрій Савчук і Слава Фокін разом з куховарками дитячого садочку, взагалі були з розряду ресторанних гастрономічних страв.

Андрія Савчука дуже часто пригнічувала думка про те, що інші бійці постійно ходять в дозори і зачистки, а йому через беззаперечну природну здібність до кулінарії доводиться залишатися на базі і займатись приготуванням їжі. Він скаржився на це своєму побратиму В'ячеславу Фокіну:

— Якась безглузда і незрозуміла служба. Раніше був, як усі, а зараз хлопці десь воюють, а я тут біля плити.

Славік Фокін намагався підтримати товариша і пояснював:

— Та якби не твоя наполеглива праця, то тим, хто несе службу поза садочком, не вистачило б сил для виконання завдань! Не бери дурного в голову. Ще навоюємось. Не переймайся.

Я цілком згоден зі Славою. Завдяки нашим батальйонним кулінарам у нас були, окрім сухом'ятки, ще і перші страви, а це дійсно надавало сил і впевненості в тому, що, повертаючись в садочок, завжди можна було зайти до Андрія і поласувати чимось смачним. А в той день було справжнє свято — День Незалежності України. До обіду ми займались кожен своїми справами.

На регулярні обстріли, які відбувалися в районі локомотивного депо і біля школи, особливої уваги вже ніхто не звертав. Це вважалося звичайним явищем. Щось летить, свистить і вибухає десь в стороні. Це нормально. Коли буде лягати ближче до нас, тоді потрібно буде думати про притулок, а поки займаємося повсякденними справами і готуємось до штурму ворожого укріпрайону.

Ще вранці нас попередили, що після обіду запланований штурм укріпленого району, який ми не змогли взяти вчора і при першій спробі зайти в місто, де залишилося лежати тіло нашого бійця Сергія Тафійчука.

Ближче до обіду надійшла інформація від спостерігачів у секретах про те, що з боку залізничних колій помічено рух озброєних людей. Петро Клоков з іншими бійцями поспіхом переніс з чорного пікапа у двір свій автоматичний гранатомет АГС-17 і відправив за переданими спостерігачами орієнтирами «равлика» з «ВОГами». На жаль, наскільки я пам'ятаю, дистанція до противника була недостатньо точно відомою і результативної стрілянини не вийшло. Спостерігачі не змоглі підтвердити або спростувати влучання.

Перед початком штурму ми вирішили зробити колективну фотографію у внутрішньому дворі садочка на пам'ять. Денис дуже рідко фотографувався і не любив потрапляти в об'єктив. Тому той пам'ятний знімок зробив саме він. Дружньою юрбою ми обліпили наш пікап і зафіксували цей момент для історії. Тоді було зроблено декілька кадрів, але залишився саме цей. На жаль, на ньому немає Сергія Алещенко, Вадима Куприкова, Славіка Фокіна, Анатолія Супруна й Андрія Савчука.

■ Захоплення укріпленого району на шляху Іловайськ — Кутейникове силами добровольчих батальйонів і зведеної роти капітана Андрія Кошуби (Апіса)

Після обіду надійшла команда готуватися до наступу. В школі командири склали план штурму укріпрайону і довели окремі завдання для кожного підрозділу. Для охорони дитячого садка була залишена частина особового складу нашого батальйону під керівництвом Дениса Томіловича. У складі цієї групи

були Андрій Савчук, Толік Супрун, Віталій Саприкін, Славік Фокін, Артем Кобзєв, Дмитро Бойко, Олександр Лебідь і ще кілька бійців. Крім того, залишалася велика частина бійців батальйону «Івано-Франківська» та частини роти «Світязь».

Штурмові групи, як правило, рухалися під прикриттям броні бойових машин піхоти. В той день бійців прикривали БМП-136 «Надєжда» і БМП-162 під керівництвом капітана Андрія Кашуби. В бройьовані мікроавтобуси «Халк» і «бежевий» традиційно навантажили боєкомплект і залишили замикати і прикривати основну групу.

Мені і Толіку Супруну було доручено замикати колону. Після початку атаки ми повинні були залишатися на АЗС поблизу залізничного переїзду і прикривати тил групи від ймовірного нападу ззаду. Томілович заради такої справи повернув мені мою радіостанцію, і я був на постійному зв'язку з загальною групою нашого батальйону.

Будучи в той день особливо сміливим, Толік проскочив своїм броньованим мікроавтобусом блоки і рвонув вперед. Перед ним вискочив бойовик і випустив в лобове скло «ВОГ» з підствольного гранатомета ГП. Броньоване скло «бежевого» було декілька сантиметрів завтовшки і тому витримало вибух гранати, але стійку трохи повело. Толік не став чекати повторного пострілу і, утримуючи кермо правою рукою, через відчинені двері вистрілив чергою в бойовика. З огляду на те, що Толян лівша, йому було зручно і звично стріляти з лівої руки. Коли бойовик впав,

Київ. День Незалежності України 24 серпня 2014 року. Крайній ліворуч генерал Валерій Гелетей

основна штурмова група піднялася в атаку і впритул підійшла до чотириповерхівки. Група Мангуста з Володимиром Тугаєм, Дмитром Пелипенком та Миколою Криворотьком майже обійшли по «зеленці» праворуч будівлю чотириповерхівки і Криворотько зробив постріл з РПГ по вікнах третього поверху, звідки вівся вогонь по штурмуючих групах.

Я спочатку теж доїхав до переїзду за Толіком, але потім зрозумів, що тил штурмової групи залишиться без прикриття. Я запросив дозволу по рації у полковника Печененка залишити позицію і приєднатися до загальної групи, на що отримав категоричну відмову, і знову зайняв позицію на АЗС.

Спочатку було дещо незатишно залишатися одному на відкритому місці в машині, повної боєкомплекту, але через деякий час до мене під'їхала машина хлопців з «Донбасу», яким було поставлене аналогічне завдання — прикривати тил і по можливості лівий фланг штурмових груп. В їх екіпажі було чотири людини. Це було відділення Олександра Дейнеги — Сивий і Саланг. З компанією стало веселіше. Хлопці були добре озброєні. Навіть кулемет ПКМ був. Нашим спільним завданням стало контролювати проїжджа-

Початок атаки на укріплений район бойовиків у місті Іловайськ на День Незалежності України. БМП-133 «Вікторія» 17-ї танкової бригади, пікап «Дніпро-1» і позашляховик батальйону «Донбас». Фото: Роман Зіненко

ючий транспорт і бійців, а також стежити за найближчими будинками і спорудами, де можуть переховуватись бойовики. Оскільки «Халк» був заповнений боєкомплектом, я приготував на всяк випадок заряджений ручний гранатомет РПГ-7. Наші бійці і техніка ЗСУ мали певні розпізнавальні знаки на одязі і транспорті. Вони заздалегідь попереджали по рації про свою появу.

Десь в районі «сепарських» блокпостів біля укріпрайону лунали постріли і вибухи. Штурмові групи під прикриттям БМП йшли в атаку. З боку бойовиків відкрили вогонь зі стрілецької зброї, і почали лягати міни і ВОГи в поле праворуч від наступаючої групи. Опір «сепарів» було швидко зламано. Захоплені два блокпости і чотириповерховий будинок якогось училища чи транспортного підприємства. При штурмі з наших бійців постраждали лише Максим Лунєв і Володимир Громовий, якого посікло осколками від АГС. Максим входив до групи Сергія Алещенка, яка однією з перших прорвалася до чотириповерхівки. Потрібно було зачистити будівлю, і Прапор визначив порядок руху і зачистки всередині будівлі. Мабуть, Максим щось пропустив і, замість того, щоб одночасно з усіма зайти в перший під'їзд, забіг в другій. В результаті отримав поранення в ногу. Це були єдині поранені в цей день. Наступного дня виявилось, що ще один боєць отримав легке поранення в ногу, але спочатку не звернув на це уваги. Лише вночі Олександр Полторацький відчув, что зі ступні тече в берці кров.

Також під час цього бою було поранено декілька бійців батальйону «Донбас». Вже після закінчення захоплення позицій бойовиків бійці оглядали прилеглу територію, і саме під час зачистки виникла сутичка, яка ледь не коштувала життя добровольцям Івану Ребару і друже Ромео.

Заступник командира взводу батальйону «Донбас» Олександр Пєчников:

«Наші бійці, спільно з бійцями дружніх підрозділів, зачистили навколишню територію і оглянули декілька ворожих бліндажів-схованок біля дороги. Ми вже перебували на захопленому ворожому блокпосту. Коли ми ще під час атаки рухались

Знищений бійцями батальйону «Дніпро-1» терорист біля брами ворожого укріпленого району

шеренгами, декому з наших бійців здалось щось підозріле, і вони після захоплення ворожих позицій вирішили повернутись і щось перевірити. Несподівано з однієї зі схованок вискочив озброєний бойовик і випустив автоматну чергу в нашому напрямку. Декілька куль влучили в машину, біля якої стояв я, а деякі вразили наших бійців Івана Ребара і друже Ромео. Здається, обидва бійці отримали поранення в стегна. Тоді поруч стояло декілька наших бійців, серед яких були Вадим Савон, друже Хахол і ще хтось. Стріляючи на ходу, бойовик стрімко помчав в напрямку промислової зони і зник з поля зору. Спочатку ніхто не зрозумів, що

саме сталося і ніхто не вів вогонь в його напрямку, переймаючись за те, що це раптово міг бути хтось зі своїх. Коли вже отямились і прийшло розуміння, що це ворог, то наздоганяти його було вже пізно. Я звернувся до одного бійця батальйону «Дніпро-1», який сидів у машині неподалік від нас, щоб він відпрацював в напрямку втікача з автоматичного гранатомета, але боєць відповів, що, на жаль, закінчилися набої в равлику. (Доброволець батальйону «Дніпро-1» Петро Клоков. — *Авт.*) Варто зазначити, що цей боєць привернув мою увагу ще під час атаки на цей укріплений район своїм доволі кумедним виглядом, оскільки на голові в нього був піратський капелюх-трикутник. Він сидів у кузові чорного пікапа і несамовито вів вогонь з усього, що біля нього було. Коли закінчилися набої до АГС, то він підхопив ручний гранатомет і здійснив постріл».

Бойовик, який вразив бійців «Донбасу», зник, і тоді на його пошук і подальшу зачистку вирушили бійці другого штурмового взводу. Цього бойовика не знайшли, але у викопаному бліндажі-схованці було виявлено ще одного озброєного бойовика. Йому було запропоновано вийти і скласти зброю, але він відмовився це зробити. Тоді питання закрили двома ручними гранатами.

Поранених бійців «Донбасу» Івана Ребара і друже Ромео побратими доставили машиною до школи, де їм надали першу медичну допомогу.

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Виконавши своє завдання, дві БМП, проїхавши повз нас, повернулися до школи. Нас заздалегідь попередили по радіостанції про їх повернення. Через кілька хвилин повз нас промчав наш сірий пікап «Nissan». В ньому знаходився поранений Лунєв Максим і тіло нашого побратима Тафійчука Сергія, якого ми нарешті змогли забрати для відправки додому. Також чорним пікапом «Nissan» бійці батальйону «Дніпро-1» Іван Науменко і Роман Смук евакуювали пораненого Володимира Громового, доставивши його до школи.

У захопленні укріпрайону брало участь багато підрозділів. Перераховувати не буду, щоб не помилитися, але після захоплення двох блокпостів і чотириповерхової будівлі майже всі підрозділи, крім «Дніпра-1» і роти «Світязь», повернулися в місця своєї дислокації.

Маленька локальна перемога заряджала оптимізмом і надавала впевненості в остаточній перемозі. Тоді ми ще не знали, що перше щільне коло оточення щойно охопило усе угруповання під Іловайськом в «котел». Саме на День Незалежності росіяни зайняли Новокатеринівку, Кленівку, Осикове, Ленінське і Будівельник, відрізавши Кутейникове і Іловайськ від Старобешевого. Тим самим наше угруповання в районі Іловайська було позбавлене постачання. Згодом бійці, які повернулися додому після полону, розповідали, що російські солдати, з якими їм довелося спілкуватися, стверджували, що основні висоти між Старобешевим і Іловайськом були зайняті ними ще задовго до вторгнення основних російських військ. Вони скаржилися, що їм довелося більше тижня вести приховане спостереження за переміщенням українських силовиків в напрямку Іловайська і чекати підходу загальних своїх сил без достатнього забезпечення.

Ми ще не знали, що в цей самий час на тому самому опорному пункті, який ми кілька разів проїжджали поблизу Кутейникового, вже немає наших бійців, і він був зайнятий російськими військами. Саме в цей момент неподалік від нього був розстріляний боєць батальйону «Кривбас» Геннадій Григорович Карпенко, який повертався на вантажному автомобілі в базовий табір після доставки на опорні пункти бійців батальйону «Кривбас» продуктів харчування і боєприпасів.

Тоді ми ще раділи маленькій перемозі і дивилися, як повз нас із зайнятого укріпрайону з веселим настроєм промчали бійці «Донбасу» на віджатому невеликому червоному тракторі.

На відбитих у бойовиків блокпостах наші бійці освоювалися для оборони. Там же виявилися два генератори і багато покинутого боєкомплекту. Мені надійшла команда від командира роти висунутися до укріпрайону для вивантаження боєкомплекту з «Халка» і навантаження в нього трофеїв з зайнятих позицій. Після цього ми з «бежевим» повернулися в садок, де вивантажили все господарство з машин і дочекалися, поки куховарки спільно з Андрієм Савчуком і Славіком Фокіним приготують обід. Поки готувалася їжа для бійців, я вантажив у «Халк» необхідний боєкомплект. Бійці роти «Світязь» були озброєні автоматами калібру 5,45 і добре витратилися під час штурму. Для заповнення їх запасів я зайшов до них в розташування. Бійці «Світязя», які залишилися на охороні в садочку, допомогли завантажити ящики з патронами для своїх побратимів, які утримували й обороняли один з двох блокпостів.

Завантаживши машини, ми повернулися на зайняті позиції і розвантажилися. Після цього Толік з полковником Печененком на «бежевому» повернувся в школу, а я залишився біля чотириповерхової будівлі. Під'їхавши до першого від дороги під'їзду, я допоміг вивантажити на перший поверх будівлі передану з садочка воду і боєприпаси. Поки хлопці заносили п'ятилітрові баклаги з водою в будівлю, я вирішив трохи озирнутися у дворі, міркуючи, куди б найкраще поставити на ніч «Халк». Біля шлагбаума на КПП я побачив розпухле тіло бойовика, якого наші хлопці ліквідували ще під час першого штурму 18 серпня. Дивно, що «сепари» не забрали і не поховали свого друга. Так само дивувався і Тарас Брус, який бачив у лісосмузі біля одного з захоплених блокпостів кілька тіл з розпізнавальними знаками «Новоросії», які розкладалися від серпневої спеки.

Старшим на захопленій позиції залишився командир першої роти батальйону «Дніпро-1» Олександр Гостищев. Він розподілив особовий склад по всьому зайнятому укріпрайону, який складався з двох блокпостів і чотириповерхівки. Перший блокпост на дорозі залишились тримати десять бійців роти «Світязь» — В'ячеслав Хоміцький, Михайло Білецький, Дмитро Білецький,

Санітари батальйону «Донбас» надають першу медичну допомогу пораненому бійцю батальйону «Дніпро-1» Максиму Лунєву. Фото: Маркіян Лисейко

Дмитро Бубало, Святослав Романюк, Віталій Вітковський, Олег Булатов, Сергій Яковлєв, Володимир Іщук і Роман Коротицький.

Док залишався на другому блокпосту, розташованому ліворуч від дороги, а старшим по чотириповерхівці був призначений Хорольський Антон, який, в свою чергу, розподілив бійців по всіх поверхах будівлі. До чотириповерхівки тимчасово була відряджена і снайперська пара зі складу роти «Світязь».

На четвертому поверсі будівлі Антон Хорольський доручив організувати оборону Владиславу Безпальку. Я, Паша Рудич і Влад витягали із шаф книги й укладали їх на підвіконня, щоб закрити вікна від снайперів. Захист з книг був, звичайно ж, малоефективним, але, у будь-якому випадку, кращого захисту, який міг обмежити зовні огляд і приховувати наші переміщення всередині будівлі, на той момент не було. Володимир Парасюк намагався через мобільний роутер під'єднатися до інтернету і дізнатися про останні новини з «великої землі». Мобільний зв'язок на четвертому поверсі більш-менш працював, і Володя намагався докричатися до когось, хто повинен був бити ногами когось в Генштабі для відправки до нас підкріплення або витягувати нас звідси. Але Києву тоді було не до нас.

Там приймали парад і отримували звання і посади. Коля Курносенко десь відшукав манекен і посадив його перед відчиненим вікном для приманки снайпера, а сам відійшов у протилежний бік цього крила будівлі для ведення вогню зі своєї СВД без оптичного приладу. Мені необхідно було підготувати боєкомплект, і я спустився до «Халка» за двома ящиками з набоями.

Пізніше, коли ми з дружиною знімали квартиру на четвертому поверсі в під'їзді з непрацюючим ліфтом, я часто згадував ці ящики. Коли мені починало здаватися, що піднімати коляску з дитиною важко, я згадував, як тягнув ці чотири цинки з автоматом за плечима, в бронежилеті, переповненій розгрузці і касці... Сходовий прохід був у декількох місцях відкритий для огляду крізь пробоїни в стінах будівлі і доводилося ворушитися, щоб не отримати випадкову кулю. Тоді дитяча коляска переставала здаватися мені важкою, і від цього відразу ставало легше».

Ігор Калініченко разом з Миколою Курносенком розташувались в кабінеті в протилежному кінці коридору і вели спостереження біля одного з вікон четвертого поверху. Поки світло, була можливість вивчити й оглянути будівлю зсередини. Коля

Спілберг знайшов десь значок артилериста і подарував мені його на згадку. Незважаючи на те що будівля була під повним контролем наших бійців, у вікна і по стінах будівлі прилітали кулі і продовжувався мінометний обстріл з боку бойовиків.

Снайперська пара з роти «Світязь» вирішила ліквідувати ворожого корегувальника вогню. Довго вичікуючи з позицій в глибині одного з кабінетів, бійцям вдалося відслідкувати спостерігача бойовиків, але снайпер «Світязя» Мирослав Столярчук довго не наважувався натиснути на гачок. По віддаленій напівзруйнованій будівлі, яка розташувалась на ворожому боці, маскуючись і обережно пересуваючись, рухалась, як йому здалося, жіноча фігура. Займаючи іноді зручну позицію, фігура блищала оптичним приладом. Було цілком схоже, що це або стрілець, або корегувальник бойовиків. Мирослав доповідав бійцям, які знаходилися поруч, про те, що бачить ціль, але вагався здійснити постріл.

Поруч знаходився Антон Хорольський і Костянтин Кравченко, які в декількох міцних висловах, які автор не буде переказувати дослівно, пояснили «Світязю», що у нас тут війна, якщо той не помітив. І з боку ворога летять кулі і міни, які можуть в будь-який момент вбити когось з бійців. Будь-які вагання або сумління тут недоречні. Хорольський був категоричним:

— Або ти її валиш, або, як снайпер, ти нам не потрібен!

Дехто з бійців також підбурював Мирослава до рішучих дій:

— Та вали ти вже ту суку, бо інакше рано чи пізно через неї когось чи підстрелять, чи накриє міною.

Боєць, якому ще ніколи в житті не доводилося нікого знищувати, вагався, і в глибині його душі відбувалася справжня боротьба з самим собою. Незважаючи на богатирську статуру, по життю він був достатньо м'якою людиною і взагалі раніше не уявляв, що колись йому доведеться фізично знищувати ворога. Зараз ще внутрішня боротьба ускладнювалася тим, що ворог був жінкою:

— Не можу. Баба. Хай би їй грець.

— Та яка баба? То гадюка і чиясь смерть з наших хлопців. Вали її нах...!

Приклавшись до оптичного прицілу, Мирослав затримав дихання і, після недовгої паузи, натиснув на гачок. Пролунав постріл і фігура з оптичним приладом за декілька сот метрів ворухнулася і завмерла. Постріли по будівлі і мінометний обстріл на деякий час припинилися. Після пострілу Мирослав довго не міг прийти до тями. Знадобився певний час і трохи коньяку, знайденого в одному з кабінетів захопленої будівлі, щоб привести його до ладу.

Бійці намагалися заспокоїти побратима:

— Мірик, не хвилюйся ти так через ту тварину! Бачиш — і вогонь припинився.

Мирослав потроху приходив до тями, але все ж деякий час ще перебував під впливом внутрішньої боротьби:

— Я розумію, що війна, але ніколи не думав, що моєю першою живою мішенью виявиться баба. Був би мужик, то не вагався б, а так…

Хлопці намагались підтримати бійця:

— Не бери дурного в голову. Немає тут баб чи мужиків. Є ворог і ти щойно його знищив. Баби з дітьми вдома сидять, а не допомагають ворогу. Не переймайся. Ти виконав те, що мав зробити. Ворог знищений, а ми живі. І це найголовніше.

Коли бойовики знайшли тіло знищеної корегувальниці, то бійці почули їх воплі. Після того бойовики випустили в бік зайнятої українськими бійцями позиції декілька черг з автоматів, а добровольці сиділи і раділи тому вою і пострілам, як діти.

Згодом Мирослав Столярчук заспокоївся і продовжив уважно спостерігати за своїм сектором відповідальності. Рахунок відкрито. Тепер тільки вперед. Ніяких сумлінь або вагань. Є ворог і є побратими. Побратими поруч, а усе, що рухається з боку ворога і здійснює обстріли або веде спостереження, є ворожим. Хтось має перемогти, а хтось має бути знищеним. Сподіваюсь, перемога буде за нами.

Це були останні дні життя Мирослава. За п'ять діб він загине під час виходу по «кривавому коридору», але тоді ще ніхто про це не знав.

Так само, як не знали ми і про те, що не ми одні отримали сьогодні невеличку перемогу. Поміж селищами Дзеркальне і Кутейникове, практично на тому ж самому місці, де невдовзі мав загинути боєць батальйону «Кривбас» Геннадій Карпенко, бійці артилеристи 51-ї механізованої бригади вступили в бій і знищили дві російські БМД *(Прим. автора: бойова машина десанту)*, а також взяли в полон дев'ять російських десантників.

■ Засідка на бійців 40-го БТрО на місці знищеної російської БМД

За кілька годин після знищення ворожих БМД на тому самому місці поміж населеними пунктами Кутейникове і Дзер-

кальне, відбулися маловідомі трагічні події, пов'язані з атакою окупаційних військ Російської Федерації на бійців батальйону «Кривбас», які поверталися з опорних пунктів до базового табору під Старобешевим.

Боєць батальйону «Кривбас» Ігор Павлов:

«Це сталося 24 серпня 2014 року, коли ми на автомобілі ГАЗ-66 поверталися з наших опорних пунктів. У нашому напівтентованому «шишарику» перебувало вісім осіб — п'ять бійців фінансової служби — я, Василь Стуженко, Геннадій Карпенко, Володимир Свірський і керівник нашої фінслужби Максим Кущ. Також з нами в кузові перебував і капітан з військвиконкому Андрій Миколайович. Керівник РАО Віталій Іванович Кругляк знаходився в кабіні поруч з водієм Валерієм Гимбицьким. За населеним пунктом Кутейникове ми виїхали на перехрестя, на якому нас розстріляли російські БМД з 30-мм гармати й автоматичного гранатомета АГС. Попереду нас рухалась наша вантажна машина ЗІЛ-131 з номерним знаком «Побєда». В машині разом з водієм їхали ще четверо поранених бійців з опорних пунктів, які утримували бійці нашого батальйону. Не можу вже пригадати усіх, хто був у тому ЗІЛу, але за кермом був водій Олександр Рябовол, а серед поранених був наш боєць Олександр Дейнека. Вони рухалися в тому ж напрямку, що і ми, до бази нашого батальйону поблизу міста Старобешеве, але вирушили на десять хвилин раніше за нас. На тому самому перехресті їх і взяли в полон російські військові.

Боєць батальйону «Кривбас» Валерій Гимбицький:

«Вони ж як потрапили в полон… Сашко Рябовол розповідав, що вони зупинилися біля лісосмуги і вирішили роздивитись, що відбувається навколо знищеної російської техніки. Спочатку здалося, що нібито нікого поруч немає. Заїхали в лісосмугу, щоб подивитися, що там відбувається. Потім Рябовол виїхав із лісосмуги і зупинився поруч з нею. Усі, хто вийшов оглядати місцевість, після огляду почали повертатися до ЗІЛа, і щойно вони зібралися сідати в машину, росіяни відкрили вогонь і взяли бійців у полон. Старший лейтенант Громовий довше усіх затримався під час огляду лісосмуги і повертався до машини останнім. Ще не дійшовши до машини, він почув стрілянину і встиг забігти і сховатися в лісосмузі».

Боєць батальйону «Кривбас» Ігор Павлов:

«Коли наш водій побачив, що на перехресті з «Побєдой» відбувається щось незрозуміле, він зупинився поблизу двох знищених російських БМД і почав здавати назад. Здається, підозру викликали спочатку сама знищена і ще догораюча техніка, а по друге, «Побєда» підозріло стояла з відчиненими дверима і без будь-кого поруч з нею. (*Прим. автора: варто додати, стосовно пораненого Олександра Дейнека. Вище вже було згадано про те, як він отримав поранення 20 серпня 2014 року під селищем Зелене і наполіг на його поверненні на передову. Бійцю стало знов зле і було прийняте рішення про його евакуацію. Під час атаки росіян поблизу Кутейникового Олександр отримав ще одне поранення і потрапив в полон, де його прооперували і за три з половиною місяці його було звільнено.*)

Наш водій намагався здати «шишариком» трохи назад у соняшники, але саме в цей момент раптово з лісосмуги вискочила російська БМД і по нам відкрили вогонь. Це по факту була звичайна засідка і розстріл. Ворог вів вогонь з відстані приблизно сімдесяти метрів. Кут обстрілу не дозволяв БМД схилити гармату нижче і тому під перший вогонь потрапила верхня частина нашого «шишарика». Разом з гарматою БМД почався обстріл з автоматичного гранатомета з лісосмуги. Ми, звичайно, намагалися чинити спротив і відповідали з автоматів, але це тривало хвилини дві-три. Сенсу вести бій з автоматами проти БМД ніякого не було. Я дав усього пару черг з кузова нашої вантажівки, після чого мене накрило з АГС і я впав. Підвівшись на ноги, я дав ще пару черг, і в цей момент мене зачепило осколками з тридцятиміліметрової гармати. На деякий час я втратив свідомість, а коли прийшов до тями (це було за свідченнями хлопців хвилин за десять), вже ніхто не стріляв. Я намагався знайти свою зброю, але раптом побачив, що моя ліва рука висить на жилочках. Тобто вона була відірвана і трималась на трьох жилочках. В той момент я все ще перебував в кузові «шишарика».

Поруч зі мною лежав полонений «сепар», якого ми мали відвезти від опорного пункту 40-03 в штаб батальйону. Лежачи зі зв'язаними руками поруч зі мною, він стогнав і просив його добити. В той момент під ним горів паливний бак нашого автомобіля. Я був у шоковому стані, тому не став шукати свій автомат. Метрах в 50 від мене біля лісосмуги я побачив нашого начфіна Максима Куща. Він шкандибав подалі від машини до лісосмуги, я його гукнув. Він крикнув, щоб я його доганяв. Я зліз

із кузова і побачив ще одного нашого хлопця. Він був перебитий навпіл — верхня частина тіла лежала без ніг і таза. Коли я біг до Максима, за мною з-під машини вибіг водій Валера Гимбицький. Також метрах у десяти від машини лежав Вася Стуженко. Я тоді не відразу помітив, що в нього не було ані правої руки, ані ноги. Перебуваючи в шоковому стані і не звернувши уваги на його скалічення, я крикнув йому, щоб він ішов за мною.

Василь відповів, що зараз підтягнеться і лівою рукою пересмикнув затвор автомата. Я побіг і почув позаду автоматну чергу, після якої щось дуже гучно вибухнуло. Тоді мені здалося, що по Васі чимось стрельнули, і лише потім з'ясувалось, що то вибухнув паливний бак нашого «шишарика». Згодом стало відомо, що Василю вдалося відповзти і сховатися під знищеною російскою БМД. За кілька годин після того розстрілу його знайшли розвідники нашого батальйону, які супроводжували полонених російських десантників до штабу батальйону поблизу Старобешевого. Розвідники лише оглянули місце нашого розстрілу, але не змогли забрати з собою тіла загиблих бійців, оскільки машина ще горіла і у розвідників був наказ доставити важливих полонених. На будь-що інше відволікатися у них не було ані часу, ані дозволу. Вони лише знайшли пораненого Василя і вивезли його разом з полоненими російськими десантниками до Старобешевого.

Боєць батальйону «Кривбас» Геннадій Карпенко

Майже усі, кому пощастило врятуватися, зібралися в лісосмузі, в якій, якщо не помиляюсь, раніше був табір розвідки 28-ї бригади, але він на той час вже був порожній. Там ще стояв покинутий автоматичний гранатомет АГС-17, але набоїв до нього я ніде навколо не побачив. Всі, хто прибіг у лісосмугу, були поранені. Водій Валера Гимбицький отримав осколкові поранення спини, від чого йому було дуже важко пересуватися.

Максу — керівнику нашої фінансової частини, перебило обидва лікті. Капітан, який був з нами (він з криворізького сільського воєнкомату), отримав поранення обличчя — щока та ніс були майже відірвані. Керівник ракетно-артилерійського озброєння, який також потрапив разом з нами в ту засідку, отримав поранення в коліно. Потрібно зазначити, що ніякого артилерійського озброєння в батальйоні «Кривбас» не було, але була така посада.

Мене перев'язали і вкололи два знеболюючих уколи. Після того вирішили рухатись в напрямку Старобешевого. На той час я вже зрозумів і відчув, що в мене з лівого боку голови роздроблений череп. У мене в голову заходив палець на всю глибину. Я сказав хлопцям, що залишусь тут, оскільки усвідомлював: вони, перебуваючи в такому стані, мене не дотягнуть. Тим більше, що ми не розуміли, яка кількість росіян, які нас розбили, і яка в них у подальшому мета. Хлопці сказали, що доберуться до бази і надішлють когось за мною. Я залишився наодинці в лісосмузі, в якій пролежав до самого ранку. Вночі неподалік від мене був бій. З мого боку був чутний чітко російський говір».

(Боєць батальйону «Кривбас» Володимир Свірський після розстрілу автівки ГАЗ-66 досі вважається зниклим безвісти. — *Авт.*)

Боєць батальйону «Кривбас» Валерій Гимбицький:

«Ми під час розстрілу нашого «шишарика» спочатку відходили соняшниками, а потім вийшли до лісосмуги. Від місця нападу нам вдалося відійти доволі далеко — метрів на п'ятсот. Там ми і зустрілися зі старшим лейтенантом Громовим. Він разом з нами вийшов до Володарського. Після того як ми перев'язали Ігоря, ми вирушили в бік селища Осикове. Під час руху трималися осторонь від дороги і рухались соняшниковими полями. Таким чином ми дісталися до хутора Володарське. Там зустріли місцевих мешканців. Попили води і пригостилися цигарками. Наш керівник РАО Віталій Іванович Кругляк почав шукати когось з місцевих і домовлятись, щоб поранених відвезли автівкою до лікарні в Старобешеве. Врешті-решт, вмовили одного дідуся, але в машину могли сісти лише троє. Тоді Іванович і старший лейтенант Громовий розмістили у машині мене, Максима Куща і капітана з військкомату, і завдяки цьому ми о 21:00 вже були в нашому базовому таборі, а звідти поїхали до лікарні в Старобешеве. Кругляк і Громовий залишилися в цьому селищі. З подальших їхніх розповідей стало відомо, що Іванич вирішив

вибиратись самостійно пішки. Заради цього він переодягнувся в цивільний одяг і за тиждень вийшов до Волновахи. А старлєй вийшов разом з однією групою відступаючих бійців. Він побачив машини, які рухались в напрямку Старобешевого, і разом з цією колоною вийшов. Здається, то були залишки від 51-ї ОМБр».

Боєць батальйону «Кривбас» Ігор Павлов:

«Уранці на сході сонця я вирішив не чекати допомоги, а самостійно рухатися до своїх. Тоді я не знав, де саме знаходились українські підрозділи і що змінилося останнім часом. Шлях до Старобешевого був явно перекритий і тому я пішов у напрямку опорного пункту 39-06, розташованому в Многопіллі. Я ще сподівався на те, що побачу наших військових на перехресті Кутейникового і Металіста. До того дня там був опорний пункт, який утримували бійці 39-го батальйону, і я пішов в його напрямку. До самого опорника я так і не дійшов. Тоді відбулось дещо дивне і досі не зрозуміле для мене. Я не дійшов до опорного пункту майже сто метрів і пішов від нього геть, оскільки побачив там людей у військовому однострої, який не був схожим на український. Ті військові також мене бачили, тому що я крокував по відкритій ділянці і навіть не намагався переховуватись. Мене до цього часу бентежить питання — чому вони мене не зупинили або не стрельнули?..

Я пройшов приблизно кілометра півтора-два від Кутейникового до Многопілля. Прямо в лісосмузі поблизу дороги втратив свідомість і впав у траву. Не знаю, як довго я перебував без свідомості, але завдяки тому що то був ранок і на траві була рясна роса, я прокинувся. Роса мене трохи освіжила і привела до тями. Коли я підвівся на ноги і спробував піднятися з лісосмуги до дороги, то на узбіччі я побачив тіло якогось солдата. Він лежав у трьох метрах від мене і лише слабким стоном надавав ознаки життя. Це був ще живий хлопець з вивернутими кишками. На ньому був російський однострій і на рукаві в нього був російський триколор (я це запам'ятав дуже чітко і мені байдуже, що дехто розповідає про те, що росіяни зривали шеврони перед перетином кордону. Я на власні очі бачив той триколор). Зі зброї в мене був лише штик-ніж і граната. Мені хотілось хоч якось допомогти тому пораненому, незважаючи на те, що він був ворог, але я цілком усвідомлював, що нічим йому допомогти вже не зможу. Все, що йому залишалося — лише відчувати нестерпний біль і пару годин мріяти про

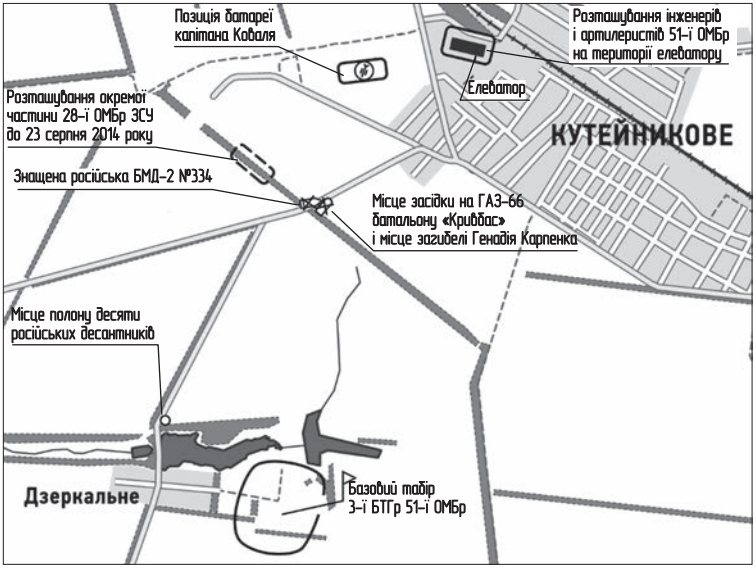

Схема подій між населеними пунктами Кутейниковим і Дзеркальним на День Незалежності України 2014 року

смерть. На той час, дивлячись на того бійця, мені здавалось саме так. Та і зараз я стовідсотково вважаю, що він би в тих умовах не вижив. Я просто допоміг йому позбавитись нестерпних мук.

Я вийшов до дороги і покрокував у напрямку Многопілля. Минуло зовсім трохи часу, і я побачив машину, яка рухалась з боку Кутейникового в напрямку Іловайська. Це були білі «Жигулі» «копійка», за кермом якої був чоловік і поруч з ним жінка. Я зупинив машину і спитав, чи вірно я рухаюсь до українського блокпоста? Вони відповіли, що так. Я просив їх, щоб вони підвезли мене до своїх, але вони відмовились. Надали тільки пляшку з водою і поїхали. Через деякий час я знов побачив ту саму машину, яка рухалась вже мені назустріч. Водій зупинився і сказав, що мені залишилося подолати близько кілометра. Коли я нарешті дістався опорного пункту 39-06, мене посадили в бронетранспортер і вивезли до лікарні в Волноваху.

Наскільки нам стало згодом відомо, ми потрапили в засідку російської групи, що розшукувала своїх зниклих і полонених десантників, яких розбили на тому місці за дві години до нашого розстрілу».

Боєць 5-го БТрО «Прикарпаття» Віталій Гордий:

«На 504-му блокпосту поблизу Амвросіївки несла службу повноцінна перша рота охорони 5-го БТрО «Прикарпаття» — 90 бійців і офіцерів. На момент виходу з позицій під Авросіївкою ми вже перебували у щільному колі оточення, з якого виходили з боєм. Позиції роти були розкидані від Новоіванівки до Амвросіївки в декількох місцях. 23 серпня 2014 року о 7:45 відбувся перший важкий обстріл наших позицій під Амвросіївкою. На той момент ми не мали зв'язку з батальйоном і ще не знали про те, що батальйон вже вирушив до пункту постійної дислокації.

Не знаю щодо усього батальйону, але моя перша рота охорони, якою командував лейтенант Процький, виходила з боями з оточення. Серед бійців нашої роти був один поранений боєць. Розповсюджується інформація, що увесь батальйон залишив позиції 23 серпня 2014 року, але ця інформація не відповідає дійсності. Наша рота виходила самостійно й окремо від загальної частини батальйону значно пізніше.

Правда в тому, що тоді наша рота залишилася під шаленими обстрілами в оточенні з одними автоматами проти бронетехніки противника, що наступав. Починаючи з ранку 23 серпня і впродовж 24 серпня, продовжувалися артилерійські обстріли, під час яких спочатку були контужені бійці на 501-му опорному пункті, біля пам'ятника «Оленю» за Амвросіївкою поблизу шляху Ростов — Донецьк, який розташовувався на Ростовській трасі. З техніки були лише два цивільних автобуси і ті були спалені під обстрілами.

Після потужних ударів російської артилерії бійці з цього опорника відійшли в село, яке знаходилось неподалік від «оленя». Там був облаштований ще один опорний пункт, де тримався другий взвод нашої роти. За кілька годин був знищений і цей опорник. Врешті-решт, усі відійшли до опорного пункту в Новоіванівку, де саме я і перебував. Що в тих умовах ми могли протидіяти потужним обстрілам? Ворога видно не було, а потужні обстріли додавали приголомшених і контужених бійців. В умовах відсутності зв'язку з керівництвом і чітких команд і інструкцій, це сприяло деморалізації і нерозумінню сенсу подальшого утримання майже зруйнованих позицій.

Такий от у нас був День Незалежності. В тих умовах, коли більшість бійців була оглушена і контужена, без будь-якого зв'язку з командуванням і повному нерозумінні, що відбувається і чому ми залишилися тут наодинці, було прийняте рішення відходити до позицій інших рот нашого батальйону.

Незадовго до цього через наш опорний пункт вийшли 30-та, 79-та і 72-га бригади. Коли відходили останні підрозділи, а саме 30-та бригада, то хлопці нам казали, що якого біса ви тут залишаєтесь? Усіх відводять подалі від кордону. Уходьте звідси. Але ж ми на той час не могли самостійно без наказу покинути позиції. Тоді у нас і думки не було про відхід. По-перше, ніхто з нас не міг повірити в те, що росіяни перетнуть наш кордон і нападуть на Україну. Після того як нас залишили усі сусідні підрозділи ЗСУ, ми ще майже цілий тиждень стояли наодинці, охороняючі свої

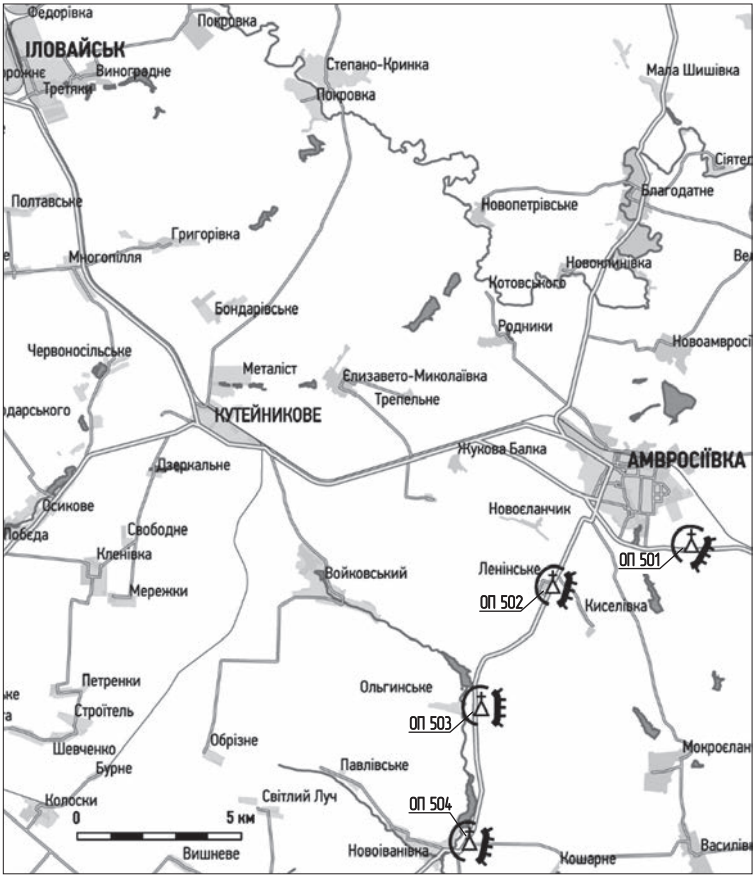

Схема розташування опорних пунктів 1-й роти охорони 5-го БТрО «Прикарпаття» на момент вторгнення російських окупаційних військ у серпні 2014 року

опорні пункти. Коли до нас дісталася одна з диверсійних груп чи то 3-го, чи то 8-го полку спецназу (вони там прикривали нас), то виконали одне завдання і відходили з одним пораненим. Вони нам пояснили, що у них на мапах тут з українських військових вже нікого не має бути. Усі відведені на нові позиції. Їх командування навіть не вірило і думки не мало про те, що ми там стоїмо.

Далі сталося так, що до 20:00 24 серпня нашу роту безперервно бомбили з різного виду артилерії. Буквально, неможливо було голови підняти. Коли поблизу нашого бліндажа щось прилетіло, то тоді взагалі вважав, що тут нам і настане кінець. Снаряди прилітали дуже швидко. До трьох секунд були прильоти між пострілами і вибухами. Деякий час навіть звикли і, чуючи залпи, починали групируватися і переховуватись. До восьмої вечора навалювали дуже щільно. Найогидніше те, що не маєш нікому давати відсіч. Тупо рівняють із землею артою без будь-якої можливості якось вплинути і знищити ворожий вогонь. Це дуже пригнічувало. Відчувалося, що ми тут майже безпорадні і незрозуміло чому сидимо і на що очікуємо.

Саме тут в Новоіванівці складом нашої роти ми деякий час тримали оборону. Постійно намагалися зв'язатися з керівництвом і доповісти про обстріли усіх трьох опорних пунктів і необхідності підтримки. Усі ці спроби виявилися безрезультатними. Ми вже і так певний час були без зв'язку з керівництвом батальйону, але поки не було активних бойових дій, то за це не дуже переймалися. Не можу згадати хто саме і яким чином достукався до керівництва, але ми змогли доповісти про те, що нами було залишено два опорних пункти і ми тримаємось на третьому. Нам повідомили, що ми маємо негайно відійти до загального складу батальйону. Також повідомили про те, що на старих позиціях батальйону вже немає і він у повному складі рухається в напрямку пункту постійної дислокації поза зоною бойових дій. З того часу ми намагалися самотужки вийти з зони АТО в напрямку Запорізької області.

На той момент моя рота взагалі залишилася без будь-якої техніки. Мається на увазі не бронетехніка, а взагалі будь-який транспорт. Усе вщент згоріло під обстрілами. Ми вирушили з Амвросіївки увечері 24 серпня 2014 року. Наскільки нам тоді пояснювали, до нас з причини відсутності зв'язку хтось їхав з наказом на відхід, але не доїхав, тому що ми вже були в щільному колі. Нібито ті, хто мав нас попередити про відхід, потрапили тоді на перший російський блокпост і відійшли назад. Серед тих, хто був тоді в супроводі машини, перебував один наш боєць,

який мав чітко російський говір, і саме завдяки цьому він якось зміг поговорити з московитами і залишити те місце без бойового зіткнення. Але до нас вони так і не дісталися.

Залишившись в оточенні без будь-якого зв'язку і транспорту, наш командир роти прийняв рішення виходити з оточення. Єдиний вид транспорту, який нам пощастило згодом знайти, — якийсь мужик на зерновозі, але це вже було значно пізніше, а спочатку виходили пішки. На той момент в нас був лише один поранений, але майже усі інші бійці були контужені після довготривалих і міцних обстрілів. Люди йшли і дехто майже постійно блював від струсу мозку. Дехто з бійців навіть не міг розмовляти. Більш-менш неушкоджені допомагали підтягуватися тим, кому було важко самостійно рухатися. Зранку майже вслід нам били якісь міномети і почалася зачистка села».

■ Бій біля опорного пункту 39-04

Після захоплення опорного пункту під Новодвірським росіяни захопили опорні пункти 39-01, 39-02, 39-03 39-го батальйону територіальної оборони. Майже без будь-якого спротиву.

Лише під час спроби зайняти опорний пункт 39-04 під селищем Світле відбувся бій з окупантами. О 17:30 з північного боку прямо з поля на опорний пункт 39-04 висунулася ворожа колона з технікою. Будь-який зв'язок раптово зник. Ні попередити про напад, ні запросити допомогу не було жодної можливості.

Російська колона бронетехніки раптово вийшла з лісосмуги прямо в поле навпроти опорного пункту 39-04. Наблизившись на відстань 400—500 метрів, окупанти запустили в небо дві зелені сигнальні ракети і дуже швидко здійснили маневр двома одиницями техніки. Головуюча МТ-ЛБ стрімко вирушила праворуч від колони, звільняючи сектор для стрільби бойовій машині піхоти *(Прим. автора: за іншою інформацією, це була БМД)*, яка знаходилась позаду. Російська бойова машина відкрили вогонь по українських бійцях з тридцятиміліметрової автоматичної гармати і кулемета 7,62 мм. Росіяни відразу обрали своєю метою єдину на опорному пункту гармату «Рапіра» і вантажний автомобіль МАЗ, який був тягачем гармати. При цьому від влучання крупного калібру в голову миттєво загинув стрілець 39-го батальйону Валерій Шмалій. Майже відразу також загинув і кулеметник Олександр Жабінець. Було тяжко поранено молодшого сержанта Сергія Ряженцева.

Бійці 39-го БТрО Сергій Ряженцев, Олександр Жабінець і Валерій Шмалій

Бійці відкрили вогонь у відповідь. В результаті чого боєць Олександр Пасєчник з ручного протитанкового гранатомета підбив і знищив бойову машину піхоти, яка рухалась другою в російській колоні. Також не розгубився і боєць Олександр Мерзленко (Міхалич), який влучив з гранатомета в ворожу бойову машину піхоти, з якої від вибуху злетіли траки. Оборона опорного пункту тривала близько трьох годин. О девятій годині росіяни остаточно захопили опорний пункт і добили тяжкопораненого бійця Сергія Ряженцева. Окремим бійцям вдалося деякий час переховуватися і спостерігати за діями окупантів. Принаймні, бійці стверджують, що особисто бачили, як ворог складав своїх загиблих, яких виявилося близько п'ятнадцяти солдат. Потім бійцям Дмитру Колотію і пораненому Олександру Пасєчнику вдалося відійти до населеного пункту Новий Світ, де вони переховувалися у місцевих мешканців, які надали воїнам першу медичну допомогу і допомогли дістатися Волновахи. Бійці Юрій Сагайдак, Володимир Яровий і Володимир Шевченко з боєм відходили в напрямку фермерського господарства, але там їх захопили в полон російські військові. Дехто залишився на опорному пункті і був полонений росіянами. Згодом бійці 39-го БТрО Сагайдак, Яровий і Шевченко, за свідченням побратимів, загинули в полоні. Тіла бійців

Боєць 39-го БТрО на опорному пункті 39-04

були знайдені й опізнані лише в 2015 році. *(Прим. автора: тіло Володимира Шевченка було остаточно ідентифіковано і перепоховано лише в травні 2018 року.)*

■ Батальйон «Миротворець» увійшов в Іловайськ

Офіцер батальйону «Миротворець» Ігор Беркут:

«Минуло вже багато часу, як мені пощастило вийти звідти. А досі не відпускають спогади... Заплющуєш очі, і винурюють реальні картини тих днів.

Деякі речі будуть описані не тільки з моїх слів. Буду вставляти спогади хлопців, які були поруч в ті дні, для повної картини. За деякі помилки прошу мене заздалегідь вибачити. Я згадував і сприймав це так, крізь призму свого згадував. Також прошу вибачення за те, що, можливо, некоректно про когось згадаю або про когось взагалі забуду. Усі дрібниці пригадати не вийде, а дещо і не хочеться згадувати.

Згадуєш, аналізуєш, відчуваєш раз за разом ті моменти і ті часи. Розглядаючи свої спогади з висоти минулого часу, розмірковуєш, що і як можна було б зробити інакше. Але з часом дрібниці втратять яскравість і багато чого, особливо погане, забудеться. Саме тому, напевно, і варто залишити свої спогади в такому форматі.

Спочатку дісталися в Курахове, де і залишилися на нічний відпочинок. Зранку повісили на флагшток прапор і висунулися далі. Пункт призначення був досягнутий вже ближче до обіду 23 серпня 2014 року. (Селище Петрівське поблизу смт Комсомольське. — *Авт.*) Поки керівництво було на нараді, ми почали облаштовуватися в піонерському таборі. Бійці відразу охрестили його «півники», з причини характерного малюнка на вході. А взагалі-то табір називався «Авангард». На той час там вже розташовувалось декілька батальйонів. Я запам'ятав лише «Херсон» і «Івано-Франківськ». І то, лише тому, що наступні декілька діб ми були поруч. Загальна частина особового складу цих підрозділів вже знаходилася в Іловайську. На базі в таборі залишалося по сім-десять бійців від кожного підрозділу для охорони табору й особистих речей. До речі, коли ми вже знаходилися в Іловайську 24 серпня 2014 року, по табору ворог відпрацював мінометами

і реактивною артилерією. Хлопці відійшли звідти, залишивши усі речі. Потім місцеві мешканці і бойовики розтягли усе. Шкода. Там залишилося багато корисних і коштовних речей.

Увечері 23 серпня 2014 року командир батальйону Андрій Тетерук зібрав на нараду офіцерський склад батальйону. Нам роздали мапи Іловайська. Хочеться підкреслити, що мапи були, на диво, якісні. На них були позначені детальні назви вулиць з нумерацією будинків. Комбат сказав, щоб ми вивчили усі назви вулиць для кращої орієнтації на місцевості і взаємодії. Після цього оголосив наказ — по-перше, увійти в місто. По-друге, дістатися до позицій батальйону «Донбас» і після атаки армійців зачистити місто. Нам пообіцяли надати в прикриття три бойові машини піхоти і необмежену підтримку.

Сіли, поміркували і розподілили попередні направлення руху, пункт сбору (оперативну базу), там же місце бойового забезпечення і мобільний шпиталь. От взагалі й усе. Розійшлися вже затемно.

Я зібрав залишки своєї роти, яка насправді вже складала лише неповний взвод, і повідомив усім обстановку. Також надав попередні завдання, і наша рота, з урахуванням людей, розподілилась на окремі штурмові групи. Після чого ми розійшлися відпочивати. Мені тоді навіть пощастило помитися в умивальнику на вулиці холодною водичкою. Хто знає, що це таке, мене зрозуміє.

А в цей час наші невгамовні снайпери вже провели розвідку поблизу маршруту руху і визначили шляхи найбільш небезпечні для підходу противника, ну і замінували дещо... Кордон з Росією був усього в 25 кілометрах від нас, але тоді не вірилось, що можливе вторгнення регулярних військ росіян.

Увечері, перед відпочинком, вийшли покурити і поспілкуватися. Скажу вам так — дивитися, як працюють «Гради», — красиво. Але тільки, якщо вони працюють не по вам. Небосхил палав. Це було і захопливо, і одночасно дуже тривожно. Навіть незважаючи на те, що в Дзержинську ми за місяць вже звикли до обстрілів. Наразі, я тоді так думав. Іловайськ показав, що по-справжньому звикли до обстрілів ми саме в ньому.

Ранок. Підвелися задовго до світанку. Швидко поснідали гарячою кашою, обпікаючи язики. Зібралися. Взяли з собою лише по три боєкомплекти і ротний запас набоїв... Ну, нам же обіцяли підкидувати при нагоді, тому особливо і не переймалися. А дарма. Потрібно було брати, скільки могли увезти, тоді хоч про набої

не думали б. А думати доводилося завжди. Річ у тім, що у нас на озброєнні були АКМ і АКМС калібру 7,62 мм, а загально-військовий стандарт — 5,45. От і виходило, що розжитися патронами у армійців було неможливо. Усе тягали з собою. Але не в той раз. Вирушали ж до Іловайська ненадовго. (*Згідно зі спогадами бійців батальйону «Миротворець», на базі в Петрівському для охорони особистих речей залишилось семеро бійців цього підрозділу. — Авт.*)

Висунулися колоною в бік Іловайська. Рухались ще затемна, без світла фар. І як ви думаєте, на чому їхали? Правильно — на автобусах «Богдан», УАЗі і парі легкових автівок. Ось така війна. Під час руху нам на шляху зустрілася спалена установка «Град». Я так і не зрозумів чия. Наша чи ворожа? Але ця подія пройшла по краю свідомості і бентежні думки були відігнані геть. Свято ж як-не-як! День Незалежності...

На перший блокпост прибули на світанку. Навколишня обстановка обнадіювала. Багато важкого озброєння, танки, гармати, бойові машини піхоти, заправщики метушаться туди-сюди. Красота. Один танк стояв з пошкодженнями. Снаряд влучив в ліву частину башти в динамічний захист. Танк на ходу. Екіпаж спокійно спить в шанці під своєю технікою. Поруч купа снарядів для танка. Благодать.

Невдовзі приїхав супроводжуючий від батальйону «Донбас». Було вирішено нас заводити через поля в два етапи. Я рухався в другій групі, яка залишилася на опорному пункті. Поки знаходилися в очікуванні команди на рух, вдалося навіть трохи подрімати. Бійці першої групи вишикувались в колону. Чекали загороджувального вогню артилерії. Виявляється, що вже тоді увійти в місто просто так було проблематично, а ми безпечно відчували себе на опорнику. За дві години за нами приїхали, і ми також вирушили до Іловайська. Рухалися крізь напівзруйновані селища, поля і лісосмуги. Усі насторожі. Ще б пак! Кругом наводила на роздуми купа спаленої техніки. Шкода, світлин не залишилося. Усе потім згоріло. Перед самим підходом до міста ми пробиваємо заднє ліве колесо на нашому «Подарунку». Так ми називали позашляховик, який нам подарували волонтери. Дотягнули на пустому колесові до лісосмуги, а там стали. Часу на огляд не було. А можливо, ми не пробили колесо, а нам його прострелили... взагалі-то не має значення. Перевантажуємо ротний боєкомплект в автобус і вирушаємо далі, покинувши «Подарунок» у лісосмузі».

Всеволод Стеблюк — керівник медичної служби батальйону «Миротворець». В 2014 році — полковник міліції, професор кафедри криміналістики і судової медицини академії МВС:

«Разом з провідниками — бійцями батальйону «Донбас» Ігорем Гевко (Брокер), під прикриттям нашої артилерії, ми увійшли в Іловайськ. Зупинилися на деякий час у розташуванні «Донбасу». Тут ще виявилося, що завдання нам підкорегували. Тепер наша мета ще і залізничне депо, яке знаходиться фактично на лінії розмежування. Залізниця поділяє Іловайськ на дві частини. Депо — саме той форпост, який стримував прохід «сепарів» на нашу територію. В депо на той час вже було чоловік двадцять п'ять батальйону «Херсон». Ми увійшли в депо і розмістилися саме на День Незалежності України. Перший день був більш-менш спокійним, а потім почалося. Для мене першою цитаделлю на цій війні стало саме це локомотивне депо. Було нас там до сотні бійців. Обстрілювали постійно. Часто бойовики підходили безпосередньо до бетонного паркану, яким було огорожено депо, і здійснювали обстріл наших позицій. П'ять діб, з обмеженим боєкомплектом і практично без їжі. Вода — з гідроакумулятора. Було дуже страшно. Лупили так, що... Відбомбляться — сунеться піхота. Починаємо давати відсіч — починають бомбити. Але і наші рвали «сепарів» гідно. У нас, на щастя, були лише легкопоранені. Медичний пункт розташовувався під тепловозом у ремонтній ямі. Спали також там. Надійна така яма. Пару разів усвідомлював, що ось вже ворог підкрався зовсім близько і доведеться стріляти. В мене з собою було тільки два автоматних магазини з набоями. Багато боєприпасів не брав, тому що розумів, що при моїх навичках, більше ніж на два магазини мене не вистачить».

Офіцер батальйону «Миротворець» Ігор Беркут:

«Заїхали в місто і проїхали повз позиції «Донбасу». Вони базувалися в школі і будинках, розташованих поруч зі школою. Там жили і там же воювали. Кидалася в очі велика кількість згорілої техніки і зруйнованих будинків. Та й сама будівля школи була не в кращому стані. А ми, на моє здивування, проїхали усе це і висунулися далі вглиб міста. Тоді-то мені і стало зовсім цікаво. Нарешті ми дісталися залізничного депо. Там і передбачалася наша оперативна база, а вийшло

так, що це депо стало нашим рідним домом на найближчі чотири доби. В принципі, позиція не погана. Єдине, що напружувало, — наявність приватного сектору в безпосередній близкості, а саме через дорогу з лівого флангу і тилу. Бійці з першої групи, яка вирушила до міста раніше нас, вже нудьгували в затінку, а деякі бійці відпочивали і дрімали. Це був звичайний спекотний день на сході. В будівлях депо вже були бійці батальйону «Херсон», які зайшли в депо за добу до нас, але їх дуже мало і вони не в змозі контролювати усю територію залізничного депо. З заступником командира батальйону ми пішли по території. Подивилися місця для розташування вартових і секретів, а також для перекриття можливих шляхів проникнення ворога не територію депо. Парканчик навкруги депо був все ж таки низькуватий. Ніхто тоді і не передбачав, що нам доведеться оборонятися на цьому об'єкті наступні декілька днів.

Так... Пройшлися, оглянулися і визначилися. Порахували кількість необхідного особового складу і поділили зміни несення варти. Охорона дісталася другій роті, тому що в них вистачало для цього бійців. Третю роту, після чергової наради «в верхах», відрядили в приватний сектор на правий фланг вздовж залізниці, де вони і несли службу. Дякуючи третій роті, нас з того напрямку майже ніколи не турбували. На правий фланг по секретам відрядили бійців батальйону «Херсон». Ну а я зі своїми «недобитками» взявся за оборону фронту і правої частини депо. Я пробігся по приміщеннях і визначив місця для спостереженння і секторів вогню. Завів туди бійців і призначив старших. На всяк випадок, ще раз нагадав, що і як потрібно робити в тій чи іншій ситуації.

Хочеться повернутися до подій півторамісячної давнини під Київ на нашу базу. Під час тактичної підготовки почали виявлятися деякі нюанси. А саме — нерозуміння бійців, що і як потрібно робити. «Вхолосту» усе виглядало не погано. На полігоні зі стріляниною — також. Але!!! Ні там, ні там по ним не вели вогонь. І я бачив помилки, а бійці не розуміли, що саме вони чинять не так і чого саме я від них вимагаю. І тоді я звернувся до свого товариша.

Річ у тім, що останні сім років я практикував відпрацювання тактичних елементів із застосуванням пейнтбольного обладнання. Потрібно підкреслити, що результати такої роботи дуже швидко проявляються на тактичній освідченості бійців. Так, є окремі нюанси. Так, є певні умовності, але надати розуміння загальних навичок тактичної роботи в різних умовах можливо тільки так.

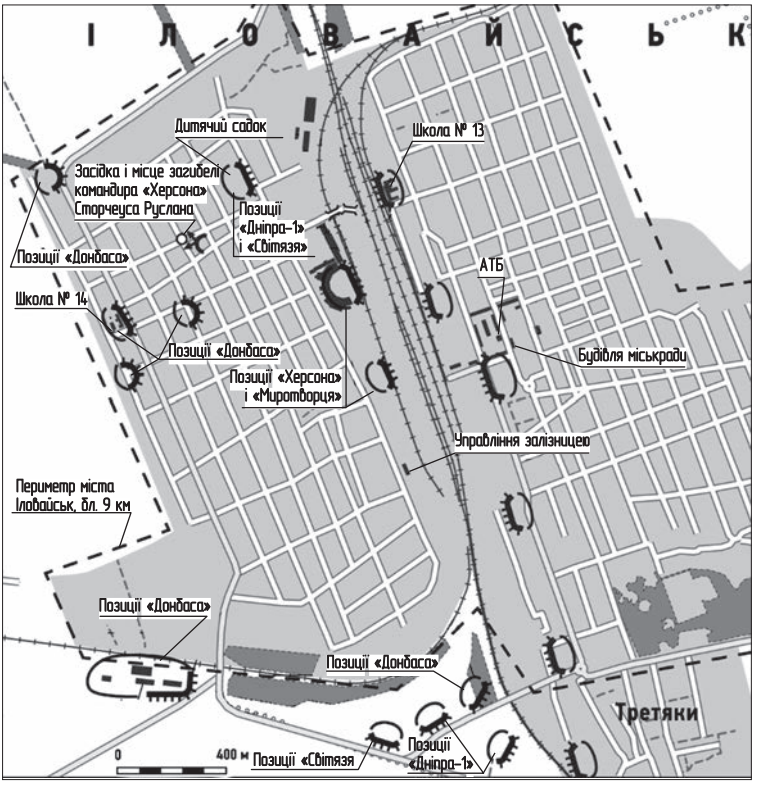

Загальна схема подій і розташування добровольчих підрозділів в Іловайську на 25 серпня 2014 року

Деякі використовують для цього страйкбол, але це не принципово. І тоді я запросив, повторююсь, свого друга, який є одним з організаторів і початківцем пейнтболу в нашому місті. Нам за три доби вдалося провести з бійцями тактику із застосуванням пейнтболу на обороні і штурмі будівель. Як відчував, що знадобляться саме ці навички. Причому вимагав бійців тримати оборону в меншості і в незручних умовах. Ми «прогнали» таким чином майже сто відсотків особового складу. І в ці дні хлопці на власні очі побачили свої недоліки і помилки. Згодом підготовка пішла на «ура». Ще раз хочу висловити подяку своєму другу Командору. Бійці потім йому дуже дякували за надбаний досвід. Дякуючи йому й іншим бійцям, я зараз маю можливість згадувати усе це.

Але повернімося назад в Іловайськ. Позиції визначили і приготувалися до оборони, але все ж таки не особливо переймалися обороною. На той момент ми усі були налаштовані на атаку і подальшу зачистку міста. Довго триматися в обороні ніхто не збирався. Але вже ближче до вечора наш командир батальйону Андрій Тетерук повідомив, що усе буде завтра, а сьогодні будемо тут ночувати.

До речі, зарядні пристрої до радіостанцій ми також з собою не брали, як і їжу. Станції сіли на другий день. Щоправда, були ще декілька запасних акумуляторів, але їх вистачило лише на один день, а потім зв'язок підтримувався дідівськими методами — пішки або через посильних. До речі, посильними були бійці з пораненнями. Стріляти вони не могли, але бігали відмінно. От і приносили користь таким чином. Велика їм подяка за те, що в ті важкі моменти не скаржилися на поранення і не відсиджувалися, а допомагали, чим могли. Також разом з функціями посильних вони виконували функції «диспетчерів» — підносили набої, воду і якщо кому пощастить, то і поїсти.

Вечеря виявилася дуже веселою. Я відрядив взводного і пару бійців пошерстити поблизу в городах, чим багата рідна земля. В результаті повечеряли помідорами і яблуками. Так би мовити, після шостої години вечора нічого важкого не вживаємо — бережемо фігури.

А в цей час почали розгортатися активні події. Пам'ятаю їх чітко, тому що це було самим «початком», який дуже викарбувався в памяті. «Донбас» пішов в атаку по нашому боці залізниці в бік якоїсь нафтобази або складів, я точно не запам'ятав. Ми чули бій. Із застосуванням БМП, АГС-17 і стрелкотні. Це дає надію. До вечора частину міста відбили і пробили ще один коридор в місто.

Водночас, на інший бік залізниці вирушила наша група розвідників, щоб подивитися, що і як відбувається навколо наших позицій. Склад тієї розвідгрупи писати не буду, щоб когось не образити своєю забудькуватістю. Я якраз перебував на позиції навпроти школи № 13, тільки в нашому будинку. Бійці потім охрестили цю позицію — «П'ятизірковий готель». Згодом там було «все включено». Це була одна з найбільш гарячих і ключових точок оборони по фронту.

Зайшов в «готель», щоб подивитися, як тут влаштувалися хлопці. Переговорили. Влаштувалися більш-менш нормально. Кожен грамотно тримає свій сектор. Не метушаться, і настрій у хлопців бойовий. І тут пішли доповіді від розвідки. В будівлі

школи № 13 переховувалися близько двадцяти — двадцяти п'яти цивільних осіб. Хлопці не встигли до кінця з ними переговорити і перевірити документи (ну ми ж міліція як-не-як), як їх прикриття повідомило про появу озброєних людей в безпосередній близькості від школи. Кількість і склад противника визначити було неможливо, і я дав команду в бій не вплутуватися і потихеньку відійти. Відійти не встигли. Зачепилися. Почалася стрілянина. Хлопці грамотно зайняли оборону і ще корегували наш вогонь. Ми не особливо бачили, що саме відбувається. Дистанція була близько ста п'ятдесяти — двохсот метрів. Плюс «зеленка» і умови міста. Відійти вони вже не могли. Тоді я відрядив до них на допомогу групу прикриття — чоловік десять. А ми залишилися прикривати їх правий фланг, щоб їх не обійшли і не відрізали від нас. І так весь час, поки вони звідти не пішли. З нашого боку залізниці ми ворога віч-на-віч не бачили, але відпрацьовували за наводкою розвідників. До нашої розвідки підійшла допомога і розвідники доповідають, що вони, спільно з підмогою, готові атакувати. Але я розумію, що сил мало. Їх зараз пропустять всередину міста і відріжуть з флангу, а ми їх з нашої позиції прикрити не зможемо. А на якісь більш-менш розумні атакуючі дії у нас просто не вистачає ні

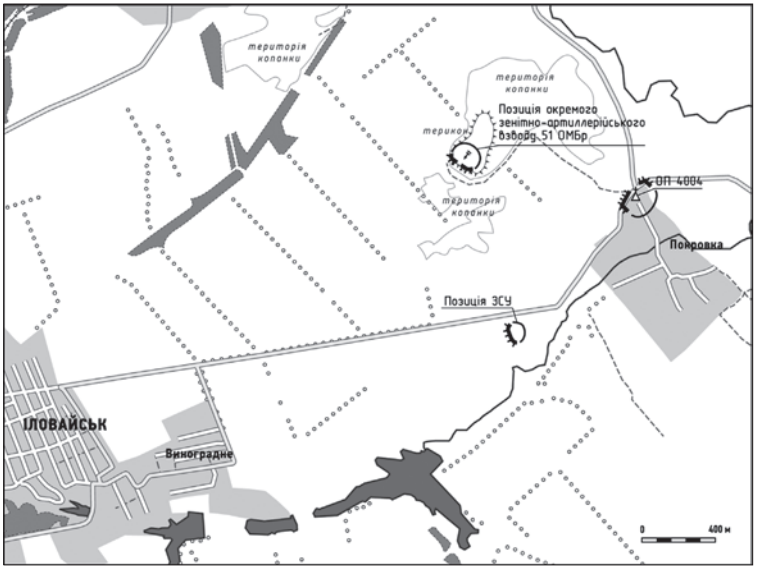

Позиція бійців 51-ї бригади на териконі східніше Іловайська поблизу опорного пункту 40-04

людей, ні патронів. Ми навіть не могли толком ту школу утримати, не оголивши при цьому тили, що через годину і з'ясувалося.

Задоволені і розпалені боєм, хлопці благополучно відійшли. Вийшов на зв'язок комбат. До нього теж дійшла допомога. Запитав як обстановка? Я відповів, що тримаємося, і побажав йому удачі. Ну і понеслося...

Пішла атака в лоб. Розпочав роботу «П'ятизірковий готель». Пішла робота і у снайперів. Ну і ми почали. Не буду розкривати всієї суті побудови оборони, але якщо коротко, то працювали по кутах, секторах і з рівнів. Хто в темі, той мене зрозуміє. Хто не розуміє, то й не треба. Загалом, почали воювати, як вміємо. Виявилося, непогано вміємо, але треба було ще багато чого навчитися. І добре, що з особистого досвіду не став робити ставку тільки на одну вогневу позицію. Працювали мобільно.

До речі, з усього озброєння у нас були тільки АКМ і РПК. Також було трохи підствольних гранатометів; ручних протитанкових гранатометів РПГ-7, але з будівлі з них не особливо-то і постріляєш, та й місцевість не дозволяла. Рятували одноразові ручні гранатомети РПГ-18 і РПГ-22. Ось, власне, і все. Навіть банального КК 7,62 не було. Але не будемо про сумне. Відбивалися чим було і досить успішно.

На момент виходу з Іловайська у нас було три легких поранених, усі осколкові. Я вважаю це чудовим результатом. І нас добре підтримував наш калібр... 7.62 є 7.62, хто б що там не говорив. Навіть звичайним патроном вагони пробивали навиліт. Так — гірше за купчастості. Так — не постріляєш прицільно чергами, але — моща... Якщо прилітає, то прилітає. І рикошету майже не дає. І кущі, і дерева стриже відмінно. Загалом, виручив нас калібр.

Тільки на наступний день я зрозумів тактику противника. А все банально просто. Підходять дрібними групами, без нічого, а найчастіше за все один-два бійці з парою магазинів. І не висуваючись з укриття, ведуть неприцільний хаотичний вогонь. Так званий, турбуючий або провокуючий вогонь. Ну, наші бійці, звісно — відповідають. При цьому видають свою позицію, характер озброєння і витрачають боєкомплект. А його якось не особливо і додається. А по виявлених наших позиціях вже працює з відстані щось важче. Ось і вся тактика. Я потім пацанам пояснив, що до чого, і ми просто припинили реагувати на цю провокуючу стрілянину. Тільки, коли вже дуже набридало, відпрацьовували ВОГами й одноразовими ручними гранатометами. Це діяло. Ну і снайпери свою роботу робили.

Здається, саме в цей день я був свідком майстерного снайперського пострілу на півтора кілометра. Хороша імпортна гвинтівка, відмінна оптика і хороша снайперська пара. Саме цим пострілом наші снайпери зняли з даху дев'ятиповерхівки корегувальника вогню мінометів. Тоді як раз міномет за допомогою того корегувальника працював по позиціях батальйону «Донбас».

Вихідні дані: дистанція півтора кілометра, прицільна дальність стрільби гвинтівки тисяча двісті метрів, мета на даху дев'ятиповерхівки (кут піднесення теж треба враховувати, хто в темі, зрозуміє. Мета — поясна фігура. Не завжди стоїть на місці. Підсумок: не з першого, не буду брехати. Пострілу з шістнадцятого, Фокс (це снайпер) корегувальника зняв. Я в бінокль бачив. Так падає тільки мертва людина (хто в темі зрозуміє). І буквально за десять хвилин обстріл припинився. Майже на добу припинилося. Ось так.

А потім нас ще намагалися атакувати і з фронту, і з тилу. І так кожного дня. Особливо не буду зупинятися на моментах бою, не все бачив, був теж зайнятий. Доводилося ще крім того, щоб стріляти, координувати хлопців. Лівий фланг тримали «херсонці». Після загибелі їх комбата вони були підпорядковані нашому командиру батальйону Андрію Тетеруку. Позиція у них була непогана, і воювали вони гідно. Але потім по ним пристрілявся снайпер, і вони її майже залишили. Я туди не ліз, не до того було. Хоча можна було і спробувати «викурити» снайпера з його позиції. У мене були на той момент пару варіантів, але я туди не ліз і повністю ситуацією на той момент по лівому флангу не володів.

Коли вже почало сутеніти, ми почали влаштовуватися на ніч. Для цього відчинили пару електричок прямо біля своїх позицій, щоб далеко не бігати при нагоді. Мені дісталося купе в модному одновагонному електровозі VIP-класу. Ну хоч на війні в такому поспав.

Снайпери обладнали свої позиції окремо і влаштувалися теж окремо. Вони у нас були завжди окремо і це правільно. З нами ще була знімальна група якихось журналістів. Як згодом з'ясувалося, це були кореспонденти німецького телеканалу. Вони з нами від самого Дзержинська їхали. На другий день ми їх до батальйону «Донбас» відрядили, тому що у нас зовсім «спекотно» стало. З «Донбасом» вони потім і вийшли. Згодом вони зробили доволі непоганий репортаж, але, на жаль, не все показали, що знімали.

Та ніч пройшла відносно тихо. Це єдина ніч, яка запам'яталася чітко. Наступні чотири, були як одна. І події злилися в один довгий день».

Андрій Тетерук — командир батальйону МВС «Миротворець». Базова освіта — військовий. Закінчив Московське вище загальновійськове командне училище в 1994 році. Після цього служив у Російській Федерації за контрактом, тому що був зобов'язаний служити п'ять років. Після завершення контракту перевівся в Україну. Служив у внутрішній військах, у підрозділі «Ягуар». Приймав участь у миротворчих місіях у Косово 2004—2005 і 2006-2007 роках. Виконував обов'язки заступника командира миротворчого підрозділу і згодом перебував на посаді керівника штабу:

«Коли ми зайшли, я познайомився з Філіном. Він знаходився у школі. Мені сказали саме з ним координувати усі дії в Іловайську. Після входу нашої першої групи зайшла і друга колона батальйону «Миротворець». Підполковник Власенко поставив мені завдання стати в локомотивному депо й організувати там оборону. Мені надали в посилення двадцять п'ять бійців з батальйону МВС «Херсон». Переказали, що бійці цього батальйону ще вчора зачистили територію депо і щоб я забирав їх собі в підпорядкування.

Уздовж залізничних колій я поставив секрети, щоб бойовики до нас не шастали. Ми зайняли вказані нам позиції і почали працювати. Так ми і трималися п'ять діб. Продуктів харчування у нас було на одну добу. Доїли ми сухпай і почали думати, що далі робити. Ми ж туди взагалі-то на добу висувалися. Місто вже тоді було знеструмлене і ані води, ані електричного струму не було. Мої бійці лише через добу знайшли чотири кілограми каші, і ми зварили з неї якусь лабуду. І це була найсмачніша каша у світі».

Керівник бронетанкової служби військово-оперативного командування «Південь» полковник Євгеній Сидоренко:

«Многопілля. Опорний пункт 39-06. Ми були в змозі повністю звільнити Іловайськ і повністю оточити Донецьк, але для цього нам було необхідне підсилення. Окрім того, необхідне було підсилення нашого тилового району. Нам нічим було прикривати район Старобешево—Кутейникове. Передусім була нестача техніки. Незважаючи на переброску до нас мотивованих добровольців резервних підрозділів зі складу добровольчих батальйонів МВС, їх кількість була невеликою, і вони могли лише підсилити нашу оборону безпосередньо в місті Іловайськ. Без техніки виконувати наступальні дії було неможливо.

24 серпня 2014 року ми отримали інформацію про вторгнення російських військ. Генерал Хомчак запросив дозволу на відхід від Іловайська, але отримав наказ «Триматися». Відхід було заборонено. Тому командуючий підготував наші війська до кругової оборони. На жаль, в результаті неорганізованого відходу наших військ із Сектору «Д», а саме відходу від Кутейникового 5-го і 9-го батальйонів територіальної оборони, наші тили залишились зовсім нічим не прикритими.

Приблизно о 16:00 наша розвідувальна група під керівництвом керівника розвідки оперативного командування «Південь» висунулась в район Кутейникового. Там ми підібрали залишену нашими бійцями БРМ-1К зі складу або 28-ї, або 30-ї механізованої бригади».

Командир батальйону «Дніпро-1» Юрій Береза в інтерв'ю каналу «ВВС Україна» від 15 серпня 2015 року зазначав:

«В День Незалежності до мене в Многопілля приїхала група німецьких журналістів з Маріуполя. Тоді вперше за кілька днів я не чув, щоб над нами літали безпілотники. Мене це дуже занепокоїло. Я сказав, щоб журналістів забирали і везли назад якнайшвидше. Довелося запхати їх в машину мало не силою. Їх довезли до Кутейникового. Вони були останніми, хто прорвався без боїв. А через дві години, близько 11:00, почався обстріл, який тривав до 1:00 25 серпня. Ні на секунду не припинявся».

■ Ніч на захопленому укріпленому районі. Група батальйону «Дніпро-1» і рота «Світязь»

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Місто Іловайськ. Деякі бійці нашого батальйону після штурму і зачистки зайнятої позиції і прилеглої території отримали завдання висунутися до залізниці й організувати спостереження в секреті, недалеко від локомотивного депо. Група спостереження налічувала близько п'яти осіб на чолі з командиром другої роти Мангустом.

Локомотивне депо з 23 серпня займали бійці батальйонів «Херсон». Саме цього дня в Іловайськ прибули бійці батальйону «Миротворець», які також розташувалися в локомотивному депо.

А поблизу чотириповерхової будівлі переді мною виникло питання: куди укрити «Халк» на ніч? Ми вже знали, що залишати машину біля будівель дуже небезпечно. Під час артилерійсько-

го обстрілу всі автомобілі, які знаходились поблизу зайнятих будівель, горіли, як свічки. Хлопці сказали, що у внутрішньому дворі будівлі є бокси для транспорту. Самі бокси являли собою ізольовану частину цієї будівлі і впритул примикали тильним боком до чотириповерхівки. Вони були достатньо міцними, щоб забезпечити зберігання в них транспорту. Туди і вирішено було поставити нашого залізного коня. У боксів був один недолік — не було входу з внутрішніх примішень боксів у саму будівлю. Незважаючи на те, що приміщення автомобільних боксів були побудовані впритул до будинку, сполучення поміж цими частинами будівлі не було. Для в'їзду в бокс — подвійні брами. В одних з них були двері. Щоб потрапити в бокси, потрібно було з центральної частини будівлі обійти її навколо і подолати деяку відстань по відкритій місцевості на очах у противника. Обраний нами бокс був досить просторим. Це був навіть не один, а два бокси, об'єднані в один. З одного боку розташовувалася яма для ремонту, а решта приміщення була майже порожньою. Перед «Халком» в глибині боксу стояв ще один невеликий вантажний автомобіль з ключами в замку запалювання. Я намагався його завезти, але нічого не вийшло. Мабуть, акумулятор був розряджений або його взагалі не було. Перед ямою розташовувалися півтора десятка звичайних металевих шаф для робочого одягу.

Гостіщев поставив завдання організувати зарядку аккумуляторів до радіостанцій. Генератор нам дістався як трофей. Залишалася справа за малим: знайти подовжувачі і запустити генератор. На допомогу мені виділили Тараса Бруса. Освітлення в нашому боксі до того, як ми з Тарасом підключили генератор, ніякого не було. У Бруса з собою, на щастя, був хороший ліхтар. На одній з металевих тумбочок знайшли настільну лампу, яку увімкнули до подовжувача від генератора і забезпечили освітлення в приміщенні. Ми помістили генератор в ремонтну яму і все відмінно організували.

На жаль, тієї ночі не усім в Іловайську було так затишно, як нам. По території навколо школи № 14 було завдано артилерійського удару з «Градів». Під час обстрілу достатньо міцно накрило бійців на четвертому посту охорони батальйону «Донбас», який розташовувався на перехресті вулиці Калініна і провулка Маяковського. При цьому було тяжко поранено бійця батальйону «Донбас» Євгена Гуділова (друже Ворон). Перший же пакет реактивних зарядів влучив безпосередньо поруч з укріпленнями бійців «Донбасу». Осколки

вразили Євгена в ліву частину голови і тіла. Бійцю вибило ліве око. Обгоріли руки, шия, обличчя, а також знесло частину черепа. Також була вражена ліва частина шиї і роздроблена ліва рука. Один з осколків, вибивши ліве око, пробив перенісся і застряг в правому оці, дуже його пошкодивши. Майже відразу, внаслідок тяжких поранень, Євген впав у кому, з якої вийшов лише за три тижні в лікарні Дніпропетровська. Бійці, які перебували в той час на посту разом з Євгеном, прибігли на допомогу і майже відкопали свого пораненого побратима. Віктор Добрий, Юрій Михальський, Ігор Сапог і Руслан Рябов винесли Євгена з посту до санітарів у школу. На щастя, Ворона встигли евакуювати, провізши крізь оточення, що все щільніше стискалося навколо нас».

Боєць батальйону «Миротворець» Олександр Ковальчук:

«Нас, бійців «Миротворця», в Іловайську розподілили для тримання оборони вздовж залізниці. Дехто знаходився в локомотивному депо, а інші розосередились в секретах вздовж залізничних колій. Бійці спостерігали за переходами через колії і протилежним боком міста, який контролювався бойовиками. Я спілкувалися з місцевим, який мешкав у будинку поруч з нашим секретом. Він розповідав, що про нас вже знають давнимдавно. З його слів, на протилежному боці усе точно так, як і у нас. Майже, як в дзеркалі. Такі самі секрети, позиції і спостережні пункти. Дивно, але місцеві іноді вільно пересувалися між нами і ворогом. Навіть під час бою деякі місцеві лазили по залізниці і було видно, що вони при цьому спілкуються телефоном. Було дуже схоже на використання їх бойовиками як корегувальників. Одного разу ми хотіли затримати одного з таких «телефоністів», але дозволу на це не отримали. Місцеві також ходили на протилежний бік шукати воду і їжу. Звісно, що на протилежному боці їх допитували і вони розповідали про розташування наших позицій і про усе, що бачили».

■ Нічний обстріл опорного пункту 39-06 і загибель мінометників 51-ї ОМБр

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Ми тоді не зовсім розуміли, що таке оточення, і гадки не мали про масштаби вторгнення батальйонно-тактичних груп Російської Федерації. У той час, як міністр оборони Валерій Ге-

летей заявив на параді на честь Дня Незалежності, що «антитерористична операція розвивається за планом», а командувач АТО Віктор Муженко отримав звання генерал-полковника, бойовики за підтримки РДГ російської армії перейшли в наступ, ударивши між Амвросіївкою і Савур-Могилою в напрямку на Кутейникове—Старобешеве, і до 18:00 24 серпня 2014 року перерізали трасу між цими населеними пунктами. Це означало, що постачання Сектору «Б» на основному шляху було перекрито і контролювалося проросійськими терористами. Не пам'ятаю, в який момент, але ми дізналися, що опорний пункт 39-го батальйону поблизу Кутейникового, через який ми кожен раз проїжджали по дорозі зі Старобешевого в Іловайськ, а також розташоване біля нього зерносховище зайняті російськими десантниками. Тоді в Іловайську серед бійців почали ходити чутки про те, що Старобешеве було обстріляно реактиною артилерією і загинуло багато цивільних. (24 серпня 2014 року під час артобстрілу смт Старобешеве загинуло четверо місцевих мешканців, 17 отримали поранення, серед яких одна дитина. Прес-служба ГУ МВС України в Донецькій області повідомляла про те, що обстріл було здійснено з боку ДНР. — *Авт.)* Також ми чули про те, що Старобешеве теж вже зайнято військами РФ і що наших там вже немає. Хтось розповідав, що нам на допомогу намагалися прорватися кілька бригад ЗСУ, але у них нічого не вийшло, вони були майже повністю знищені і були змушені відступити. Дивно, але здається, такі чутки ходили ще до того, як нам на допомогу вирушали і були знищені зведені роти у складі 42-го мотопіхотного батальйону і 1-ї ротно-тактичної групи 92-ї механизованої бригади.

Микола Анаталійович Павляшик, Анатолій Вікторович Шилік, Роман Миколайович Данилевич

Вечір Дня Незалежності 2014 року став роковим і для бійців-мінометників 51-ї окремої механізованої бригади, які розташовувались поблизу опорного пункту 39-06 в Многопіллі. В той день обстріли з різними інтервалами тривали майже протягом усього дня. Захопивши до обіду опорний пункт 39-05, російські війська розгорнули там свою артилерію і почали вести вогонь в напрямку Многопілля. Під час цих обстрілів було знищено декілька автівок, серед яких був і автомобіль «деу-ланос», на якому до Многопілля приїхали журналісти «Дорожнього контролю» Єгор Воробйов, Ростислав Шапошніков і відеооператор Тарас Чкан. Але це була не найзначніша втрата в той день. Коли вже майже насунулася нічна темрява, по позиціях українських мінометників було завдано потужного удару, в результаті якого було влучання в вантажний автомобіль ГАЗ-66, де знаходилися артилерійські боєприпаси».

Боєць розрахунку ЗУ-23 93-ї ОМБр Олег Борисов:

«Наш розрахунок був прикомандирований до 39-го БТрО, і ми в той час разом були на позиціях, прикриваючи шлях з Кутейникового до Іловайська. Загибель мінометників відбулася на наших очах. Коли під час того обстрілу міна влучила в кабіну того «шишарика», то саме кабіна перша зайнялася полум'ям. Майже відразу після того влучання обстріл на деякий час припинився. Ми тоді кинулися відганяти техніку від цієї вантажівки, бо в ній був складений боєкомплект. Було надано команду відігнати увесь транспорт від ураженої машини і спробувати її розвантажити. Кунг і кузов на цій машині ще не горів, і капітан Шилік зі своїми хлопцями почав розвантажувати ящики з боєприпасами, поки вогонь з кабіни не перекинувся до кузова. Інші машини, які стояли поруч з тим ГАЗ-66, також почали відводити від нього. Там було ще два ГАЗ-66 і ЗІЛ-131. В цих машинах також був складений боєкомплект. Транспорт, який був на ходу, вид'їжджав самостійно, а ті машини, що були виведені з ладу (побиті колеса, баки тощо), відтягали нашвидко накинутими тросами. Щойно ми встигли відтягнути останню машину і наближалися до того «шишарика», щоб допомогти хлопцям його розвантажити, зненацька прилетіла міна саме в центр кузова палаючої машини. Саме в цей момент я зі своїм бійцем

нашого розрахунку були біля сміттєвої ями перед самою палаючою кабіною. Коли пролунав вибух в кузові вантажівки і знов розпочався потужний обстріл, ми кинулися до тієї ями, а потім вже переповзли до укриття».

Разом з командиром загинув командир взводу старший лейтенант Ігор Миколайович Беца і семеро бійців 51-ї ОМБр — молодший сержант Дмитро Юрійович Брик, солдат Микола Анатолійович Павляшик, солдат Сергій Анатолійович Бугайчук, солдат Роман Миколайович Данилевич, солдат Андрій В'ячеславович Мостика, солдат Дмитро Володимирович Момотюк.

«Я, прапорщик Збройних Сил України Григорій Соляник, водій білого броньованого мікроавтобуса «фольксваген», де старшим машини був генерал-лейтенант Руслан Борисович Хомчак, хочу розповісти про те, як відбувався вихід з так званого Іловайського котла. Приводом написання даного матеріалу є бажання розповісти про хронологію розвитку подій і спростувати неправдиві публікації в деяких ЗМІ відносно тих страшних подій, участником яких мені довелося стати.

День Незалежності України блокпост 39-06, на якому я знаходився, зустрів під неспинними мінометними обстрілами, які переросли в масовані ракетно-артилерійські удари, що і змусило нас 25 серпня 2014 року переміститися до населеного пункту Многопілля, де ми і розгорнули штаб.

У той день мені довелося багаторазово повертатися на опорний пункт 39-06 і перевозити офіцерів оперативного командування «Південь», які здійснювали керування діями військ в районі Іловайська. Там знаходились командуючий військ оперативного командування «Південь» генерал-лейтенант Руслан Хомчак, керівник артилерії полковник Якуба, керівник зв'язку полковник Романов, керівник озброєння полковник Мєльник і багато інших солдатів і офіцерів, з якими згодом довелося прориватися з оточення».

Лейтенант Сергій Гізатуллін, командир взводу зв'язку:

«Після обстрілу наших позицій поблизу штабу Сектору «Б» в ніч з 24 на 25 серпня 2014 року на нашому опорному пункті 39-06 було багато загиблих. В той день обстріли відбувалися і припинялися декілька разів. Під час найпотужнішого в той

вечір обстрілу ми, зв'язківці, перебували в бліндажі в лісосмузі, де на той час розташовувався штаб генерала Хомчака, поруч з місцем, де загинули бійці-мінометники 51-ї бригади. Як зараз памятаю, що на День Незалежності о 21:02 я вийшов з бліндажа після чергового недовготривалого обстрілу, щоб зателефонувати своєму другу, і щойно встиг привітатись, як поруч прилетіла перша міна того самого потужного і довготривалого обстрілу. Я знов застрибнув до бліндажа. Під час коротких перерв в обстрілі ми іноді встигали вийти з бліндажа і намагалися визначити, чи є загиблі і поранені, щоб надати допомогу. Заради цього оглядали лісосмугу і територію поблизу дороги. В той час генерал Яровий і з ним ще декілька осіб, які належали до МВС, перебували на опорному пункті 39-06. Під час однієї з недовгих пауз між обстрілами штаб Сектору «Б» разом з керівництвом від МВС перемістився з лісосмуги в більш надійне укриття в селищі Многопілля. Офіцери завантажились в броньований мікроавтобус генерала Хомчака і перемістились з лісосмуги до селища. Двоє офіцерів від МВС, які майже постійно перебували разом з генералом Яровим, залишилися разом з нами в бліндажі. Вони тоді ще говорили про те, що Хомчак пропонував Яровому залишити Многопілля, оскільки складається дуже небезпечна ситуація і останній нічим не може бути корисним. Хомчак переконував Ярового поїхати, але той відмовлявся, виказуючи бажання залишитись.

Після коротких перерв обстріл поновлювався, і ми знов ховалися в укритті. Тоді обстріл був схожим на роботу автоматичного гранатомета «Васильок», оскільки майже одночасно поруч вибухало по чотири міни. Коли запалав ГАЗ-66 з боєкомплектом мінометників, то полум'я в темряві було гарним орієнтиром для ворожих навідників.

Остаточно обстріл припинився близько півночі. Ми ще перебували в бліндажу до початку світанку. Це було близько четвертої ранку 25 серпня. Оглянувши усе навколо, ми почали збирати поранених і тіла загиблих. Під час обстрілу було потрощено осколками «фольксваген» і пошкоджено колесо в автомобілі «шкода октавія», яка належала генералу Яровому і супроводжуючим його людям. Офіцери-міліціонери замінили пошкоджене колесо «шкоди», знявши ціле колесо з розтрощеного «фольксвагена». Трохи згодом ця «шкода» з цими двома офіцерами, супроводжуючими генерала Ярового, приєдналася до нашої колони. З нами тоді під час довготривалого обстрілу перебував ще полковник

Олексій Макаренко від територіальної оборони. Він доповів генералу Хомчаку про наслідки обстрілу і про те, що у нас залишився лише один вцілілий КамАЗ. Тоді Хомчак переказав, що ми маємо завантажити тіла загиблих у цей КамАЗ. Також він повідомив, що до нас має висунутись підрозділ розвідників з бронетранспортером і ми маємо разом з ними вивезти КамАЗом загиблих з Многопілля.

Я був старшим нашого КамАЗа зв'язку. На цій вантажівці було встановлено критий кунг, куди і було завантажено одинадцять загиблих бійців. Серед них були і загиблі бійці-мінометники, які намагалися гасити палаючу вантажівку з боєприпасами, і один загиблий, якого знайшли і привезли безпосередньо з Іловайська».

Пізно увечері Дня Незалежності від селища Петрівське під Савур-Могилою повернулася до селища Дзеркального вціліла частина 1-ї БТГр 93-ї окремої механізованої бригади. Втративши декілька одиниць техніки і транспорту, група не спромоглася взяти під контроль важливу висоту і повернулась до Дзеркального.

(*З проміжного звіту Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України*)

«..За заявою генерала Хомчака Р. Б., 24 серпня він з неофіційних джерел (можливо від керівника штабу Сектору «Д» полковника Ромигайла П. Д. — джерело уточнюється) отримав інформацію про перетин державного кордону декількома колонами російської бронетехніки чисельністю 80—100 одиниць.

Штаб АТО цю інформацію не підтвердив, повідомивши, що є неперевірені відомості про окремі групи російських БМП або танків чисельністю по три-п'ять одиниць.

Така інформація зі штабу АТО була доведена керівнику Сектору «Б» генерал-лейтенанту Хомчаку Р. Б. після того, як 23 серпня прикордонна служба України і генерал Литвин П. М. проінформували керівництво АТО про виявлення в Секторі «Д» колон російської броньованої техніки, а 24 серпня керівник штабу Сектору «Д» полковник Ромигайло П. Д. доповів керівнику штабу АТО генералу Назарову В. М. про перетин о 10:30 колоною російської бронетехніки чисельністю більше 100 одиниць державного кордону України. Та ж інформація о 12:00 була доведена до відома міністра оборони і керівника Генерального штабу.

Близько полудня 24 серпня російські війська силами самохідних артилерійських установок вдарили по тилах Сектору «Б», розташованих в Секторі «Д», а до вечора 24 серпня підрозділи 51-ї механізованої бригади вже взяли в полон перших десять російських десантників з 331-го полку повітряно-десантних військ Росії, переданих потім в штаб АТО.

Після цього і до початку прориву з котла 29 серпня обстріли іловайського угрупування не припинялися. Із зони Іловайська протягом 24 і 25 серпня через Старобешеве і 27 серпня в напрямку Волновахи вдавалося вивозити поранених. Така ситуація нещільного оточення, яке дозволяло вивести угруповання з котла, зберігалась, як мінімум, до ранку 27 серпня. В період з 25 по 27 серпня генерал Хомчак Р. Б. неодноразово запитував у штабу АТО рішення. Необхідно було або істотно посилювати угруповання, розривати кільце оточення і остаточно брати Іловайськ, або терміново виходити з котла. Всі ці дні керівництво іловайського угруповання отримувало тільки один наказ — «Триматися і чекати підмоги!» Так було втрачено час...»

Значно згодом генерал Муженко, згадуючи цей День Незалежності 2014 року у документальному фільмі «Тіні Іловайська», розповідав: «Якби було відомо, що в ніч з 23 на 24 серпня пройшло російське вторгнення, я думаю, що ніякого параду не було б, і всі сили і засоби були б задіяні, це по-перше. По-друге, в параді брали участь ті підрозділи, які не залучалися до АТО, це були вищі військово-навчальні заклади, курсанти цих закладів брали участь в параді». Також під час виступу на телеканалі «112 Україна» Віктор Муженко спростував інформацію, що розвідка заявляла про плани вторгнення за 10—12 днів: «У мене немає таких даних і такої інформації немає, і до того часу ми такою інформацією не володіли, це однозначно. Якщо хтось знає, кому ця інформація надавалася, виникає питання, чому вона не надійшла до керівництва АТО». (Опублікований пост на власній сторінці фейсбук за 22 серпня 2016 року.)

«Напад російських регулярних військ був для нас несподіваним, неочікуваним, непрогнозованим. Все ж таки ми сподівалися на те, що існує міжнародне гуманітарне право, право війни, недоторканність кордонів, позицій. І що це буде тим стримуючим чинником,

який зупинить російську агресію. Хоча ми бачили таку загрозу, особливо після того, як були нанесені потужні вогневі удари по наших підрозділах в прикордонні з боку Росії. Тобто у нас фактично не існувало фактора стримування агресора: відкриття вогню вони маскували і брехливо стверджували, що це вогонь саме незаконних збройних формувань, що Російська Федерація на своїй території не допускає таких порушень тощо. Ніхто про це відкрито не говорив.

Вважаю, що перетинання державного кордону військами супротивника як раз і є, за всіма міжнародними нормами, грубим порушенням, про що потрібно негайно робити відповідну заяву — ультиматум, або ноту, або, можливо, ще якийсь там документ, який повинен був нам довести це. Розвідувальної інформації такої у нас не було. Ми нею не володіли. Це однозначно. Хто б що не говорив, яка б експертиза не підтверджувала, я не знаю, звідки такі дані і такі висновки цієї експертизи, якщо вони дійсно мають місце. Я з цими матеріалами не ознайомлений.

Якби нам було відомо, що в ніч з 23 на 24 серпня 2014 року відбудеться російське вторгнення, то я думаю, що ніякого параду не було б, і, по-перше, були б задіяні всі силові засоби. По-друге, в параді брали участь ті підрозділи, які не залучалися до антитерористичної операції. Головним чином це були вищі військові навчальні заклади, курсанти і так далі. Техніка відразу після параду була направлена для укомплектування підрозділів, які виконували завдання в зоні проведення АТО.

По-перше, нам стало відомо нібито про російське вторгнення днем 24 серпня. Реально підтвердилася інформація про вторгнення, що це дійсно росіяни, 26 серпня, коли взяли в полон перших 10 військовослужбовців російських збройних сил. 25-го числа також була розбита ворожа колона, двоє російських військовослужбовців потрапили в полон. Тоді відзначилися протитанкова батарея під керівництвом майора Сергія Фураєва 51-ї бригади, яка завдала вогневе ураження противнику.

Першу інформацію про вторгнення я отримав десь в районі 16:00 години 24 серпня 2014 року від полковника Петра Ромигайла такого змісту: виявлено підрозділи, можливо росіяни, спостерігаємо — йдуть без знаків розпізнавання, під прапорами ДНР... Є журнал ведення бойових дій, в якому фіксуються всі переговори, які йдуть по радіо, по інших каналах, по телефону, по будь-яким видам зв'язку, і де фіксуються всі вказівки і розпоря-

дження, які віддаються, документовані або які віддаються усно. Всі доповіді, які надходять. З цього журналу ми маємо реальні підтвердження інформації. Оригінали цих документів знаходяться в архіві, такі копії є, відповідно, в Генеральній прокуратурі, яка займається розслідуванням цієї справи.

І тут чітко зрозуміло: коли, хто, кому доповідав, як доповідав і яка була реакція. Тоді так: бачимо колону, можливо росіяни, не знаємо, себе не позиціонує, без знаків розрізнення, але за складом на зразок схожа на колону регулярних збройних сил, — і ми відкриваємо вогонь! Так, реагували відповідно. Так, здійснювали посилення...»

З інтерв'ю начальника Генерального штабу Віктора Муженка, наданого телеканалу «112 Україна»:

«...До речі, ні «Донбас», ні інші спеціалізовані батальйони міліції до складу сил і засобів АТО не входили, це було окреме угруповання. Батальйон «Донбас» був офіційно введений до складу сил і засобів АТО в жовтні 2014 року. Решта підрозділів — значно пізніше, а деякі з них так і не були введені до складу сил і засобів антитерористичної операції... Іловайськ був спробою реваншу МВС після того, як вони не втримали Ясинувату. 19 серпня підрозділ 95-ї окремої аеромобільної бригади у взаємодії з 93-ою бригадою взяв цей населений пункт під контроль. Потім підрозділи МВС, які зайшли для заміни 95-ї бригади, самовільно залишили Ясинувату. Тому було прийняте рішення повторно Ясинувату не штурмувати, а довести до кінця питання по зачищенню Іловайська. Залучення цих підрозділів — це було їхньою ініціативою, керівників МВС. Здавши Ясинувату, вони мали взяти Іловайськ».

Відповіді генерала виглядають досить впевненими і переконливими, але будь-який військовий, а тим більш офіцер вищої ланки, розуміє, що вторгнення не відбувається миттєво. Подібні дії супроводжуються певними заходами, які заздалегіть надають ознаки підготовки до наступу — розміщення і накопичення вздовж кордону механізованих частин, частин тилового забезпечення, інженерної техніки і транспорту з особовим складом. Накопичення відбувається не одну добу. Це не могло пройти повз увагу української розвідки і Служби безпеки України. За певними ознаками можна майже стовідсотково прогнозувати не лише намір нападу, а і його час. Можливо, автор цієї книжки усього

лише малоосвічений у військовій справі рядовий, але я вкотре питаю — невже такі освічені професіонали, як офіцери Служби зовнішньої розвідки, чисельні офіцери Головного управління розвідки, цілі відділи штабу ЗСУ й усі інші військові спеціалісти не бачили очевидного — Збройні сили Російської Федерації готують масований наступ невідомо куди вздовж українського кордону? Невже чисельні випадки фіксації ворожої техніки не летіли блискавичними повідомленнями по різних штабах і кабінетах? Невже з тих кабінетів інформація не доходила на самий верх? Невже не залишилося жодного запису або архівного документа з доповідями до керівництва СБУ і АТО про майже невідворотний наступ російських військ? Чому досі ніхто не замислиться і не запитає керівника СБУ того часу Валентина Наливайченка, яким чином було проґавлено стільки часу, стільки ознак майбутнього вторгнення і було залишено без уваги стільки попереджень? Адже саме керівник СБУ на той час був тією посадовою особою, яка виконувала одну з ключових ролей в штабі Антитерористичної операції, і мав також надавати інформацію керівнику АТО про підготовку вторгнення. Чому ж генерал Муженко її не отримував?

Нагадаю, що артилерійські обстріли тривали протягом двох місяців. Це не викликало жодних підозр і думок про те, що здійснюється військова агрессія і наступним кроком може бути вторгнення. Генеральний штаб не мав інформації про накопичення важкої техніки й особового складу російської армії на кордоні з Україною. В день, коли Генеральний штаб отримував доповіді про вторгнення важкої техніки без розпізнавальних знаків з боку Російської Федерації, керівництво Генштабу і гадки не мало про те, що це саме російська техніка. Генштаб дві доби з'ясосував, чиї ж то можуть бути сотні одиниць техніки і транспортних засобів, які перетинають український кордон з боку Росії і рухаються вглиб нашої території, знищуючи на своєму шляху опорні пункти українських бійців і захоплюючи українські населені пункти. Дві доби знадобилось військово-політичному керівництву, щоб визначитись з тим, що в Україні почалося російське вторгнення і за фактом це означало початок нової активної фази гібридної російсько-української війни. Хочеться трохи виправити Віктора Муженка — десять полонених росіян-десантників потрапили в полон не 26, а 24 серпня 2014 року. Здавалося б незначна деталь — усього дві доби, але тоді рахунок між життям і смертю йшов на години.

Ані знищена техніка, ані свідчення полонених російських військовослужбовців дві доби не могли переконати вище військово-політичне керівництво в тому, що ситуація вкрай критична і Іловайську потрібна не ілюзорна, а реальна допомога, що час святкувань і парадної ейфорії не на часі. Особисто я, як молодший сержант і учасник тих подій, вважаю дії вищого військово-політичного керівництва нашої Держави в той момент, як мінімум, службовою бездіяльністю і недбалістю. Пояснення генерала Муженка про те, що російський наступ був повною несподіванкою, взагалі не вважаю потрібним коментувати. Існує Служба безпеки України. Існують документи Державної прикордонної служби. Існують чисельні розвідувальні підрозділи в Україні і Служба зовнішньої розвідки. Існують документи і доповіді усіх цих підрозділів, включаючи доповіді керівників Секторів «Б» і «Д» за той час, які свого часу будуть оприлюднені, і тоді буде цілком зрозуміло, хто про що доповідав і які рішення приймав на підставі отриманої інформації.

На момент написання книжки усі розслідування, які проводилися навколо подій в Іловайську, заходять або в глухий кут «військової таємниці», або здійснюються спроби відволікти суспільство від дій і рішень українського керівництва, перекладаючи загальну провину на окупантів. На щастя, як зауважив генерал Віктор Муженко, хоч і під грифом «секретно», але все ж таки залишаються документальні свідоцтва і записи радіо-телефонних розмов і наказів, які надходили від прикордонної служби України, керівників прикордонних частин і різноманітних спецслужб. Також задокументовані відповіді, які надавалися в той час з Генерального штабу до керівництва Секторів «Б» і «Д».

Цілком можливо, що керівництво ГШ і АТО мало певні причини реагувати саме подібним чином, але ці причини не розголошуються, а офіційні заяви виглядають не дуже переконливо.

Питань, які досі залишаються без відповідей, дуже багато, але рано чи пізно комусь все ж таки доведеться на них відповідати.

СЛОВНИК

АГС — автоматичний гранатомет станковий.

АК — автомат Калашникова.

АКМ — автомат Калашникова модернізований.

«Акація» — самохідна артустановка 152-мм.

АПС — автоматичний пістолет Стечкіна.

«Беха», БМП — бойова машина піхоти.

БМД — бойова машина десанта.

БРДМ — бойова розвідувально-дозорна машина.

БПСОП — батальйон патрульної служби особливого призначення.

БТГр — батальйонна тактична група.

БПЛА — безпілотний літальний апарат.

БТР — бронетранспортер.

БТрО — батальйон територіальної оборони.

ВОГ, ВОГ-25 — боєприпас для подствольного гранатомета ГП-25.

ВОП — взводний опорний пункт.

«Град» — установка реактивної артилерії.

Ефка — граната Ф-1.

Д-20, Д-30 — гаубіці 152- та 122-мм.

ДРГ — диверсійно-розвідувальна група.

ДУК «ПС» — Добровольчий український корпус «Правий сектор».

ДШК — вона ж «дашка», крупнокаліберний кулемет Дехтярьова—Шпагіна.

ЗУшка — ЗУ-23-2, зенітна установка.

ІМР — інженерна машина розгородження.

Касети — мається на увазі касетні осколкові суббоєприпаси до «Смерчу».

КСП — контрольно-спостережний пункт.

МОНки — мається на увазі МОН-50 (осколкова міна спрямованої дії).

МТ-ЛБ, «мотолига» — багатоцільовий транспортер, легкий броньований.

МЦ СпП — морський центр спеціального призначення.

«Муха» — ручний протитанковий гранатомет-18, 22, 26.

НГУ — Національна гвардія України.

НЗФ — незаконні збройні формування.

«Нона» — самохідна артилерійська гармата.

ОАБр — окрема артилерійська бригада.

ОМБр — окрема мотопехотна бригада.

ОПДБр — окрема повітряно-десантна бригада.

ОРБ — окремий розвідувальний батальйон.

ОТБр — окрема танкова бригада.

ПБС — прилад для безшумної стрільби.

ПЗРК — переносний зенітний ракетний комплекс.

ПКМ — кулемет Калашникова, модифікований.

ПКТ — кулемет Калашникова танковий.

ПМ — пістолет Макарова.

ПТКР — протитанкова керована ракета.

«Рапіра» — протитанкова гармата.

РПГ — ручний протитанковий гранатомет.

РСЗВ — реактивна система залпового вогню.

САУ — самохідна артилерійська установка.

СВД — снайперська гвинтівка Драгунова.

СКС — самозарядний карабін Симонова.

«Смерч» — установка РСЗВ.

СПГ — станковий протитанковий гранатомет.

«Таблєтка» — автівка УАЗ-452, виконує функцію військової швидкої медичної допомоги.

«Ураган» — установка РСЗВ.

ЦСО — Центр спеціальних операцій.

«Шишарик», «шишига» — ГАЗ-66.

«Шмель» — ручний протипіхотний вогнемет на кшталт «мухи», але термобаричної дії.

ЗМІСТ

Вони зупинили російський наступ. *Ю. Бутусов* . . . 5
Передмова 11

ХРОНІКА ІЛОВАЙСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ
7–24 серпня 2014 року 17
7 серпня 2014 року 23
8 серпня 2014 року 41
9 серпня 2014 року 50
10 серпня 2014 року 54
11 серпня 2014 року 102
12 серпня 2014 року 129
13 серпня 2014 року 133
14 серпня 2014 року 140
15 серпня 2014 року 142
16 серпня 2014 року 148
17 серпня 2014 року 166
18 серпня 2014 року 173
19 серпня 2014 року 207
20 серпня 2014 року 273
21 серпня 2014 року 318
22 серпня 2014 року 345
23 серпня 2014 року 355
24 серпня 2014 року.
День Незалежності України 402
Словник 473

Громадсько-політичне видання

Серія «Хроніка»

ЗІНЕНКО Роман Анатолійович

ВІЙНА, ЯКОЇ НЕ БУЛО
Хроніка Іловайської трагедії

Частина 1

7—24 серпня 2014 року

2-ге видання, перероблене та доповнене

Головний редактор *О. В. Красовицький*
Відповідальна за випуск *Л. І. Вакуленко*
Художній редактор *О. А. Гугалова-Мєшкова*
Технічний редактор *Г. С. Таран*
Комп'ютерна верстка *С. І. Удалов*
Коректор *Р. Є. Панченко*

Підписано до друку 07.10.19. Формат 84×108 $^{1}/_{32}$.
Умов. друк. арк. 25,20. Облік.-вид. арк. 28,87.
Тираж 750 прим. Замовлення № .

ТОВ «Видавництво Фоліо»
вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5244 від 09.11.2016

Сайт та інтернет-магазин видавництва:
www.folio.com.ua
Електронна адреса:
market@folio.com.ua

Надруковано у ТОВ «Діса Плюс»
шосе Салтівське, 154, м. Харків, 61029
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4047 від 15.04.2011

Зіненко Р. А.

З-63 Війна, якої не було. Хроніка Іловайської трагедії. — Ч. 1. 7—24 серпня 2014 року / Роман Зіненко; за ред. Ю. Є. Бутусова; вступ. ст. Ю. Є. Бутусова; худож.-оформлювач Е. О. Балула. — 2-ге вид., перероб. та допов. — Харків: Фоліо, 2019. — 475 с.: іл. — (Хроніка).

ISBN 978-966-03-8215-2 (Хроніка).

ISBN 978-966-03-8948-9.

ISBN 978-966-03-8949-6 (ч. 1).

Роман Зіненко (нар. 1974 р.), колишній морський піхотинець, доброволець батальйону «Дніпро-1», був серед тих, хто в серпні 2014-го опинився в пеклі Іловайська. Він не тільки вижив, але й написав одну з перших книжок про війну на Сході України — «Іловайський щоденник», чесну і відверту розповідь очевидця, де нічого не вигадує, а намагається бути максимально точним у своїх спогадах.

Метою написання «Хроніки Іловайської трагедії» було прагнення автора зберегти і оприлюднити правдиву картину Іловайської операції в тому вигляді, в якому вона залишилися в пам'яті її учасників. До цього унікального видання увійшли свідоцтва понад півтори сотні бійців і офіцерів, від добровольців до вищого керівництва Сектора «Б», було згадано імена, прізвища та позивні близько семисот бійців добробатів і підрозділів ЗСУ. Окрім того, Роману Зіненку довелося переглянути, перевірити й хронологічно розібрати сотні публікацій, відео- і фотоматеріалів, що стосуються боїв під Іловайськом. Результати окремих журналістських досліджень, а також звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України також вміщені на сторінках цієї книжки. Переважна більшість зібраних фактів оприлюднена вперше. Перша частина видання висвітлює хронологію подій, що відбувалися 7–24 серпня 2014 року, коли бої точилися як в Іловайську, так і навколо нього.

«Хроніка Іловайської трагедії» мала широкий відгук у читачів, насамперед у тих, хто виходив кривавим «зеленим коридором». Свідоцтва багатьох з них увійшли до другого, переробленого та доповненого, видання книги, що ставить іще більше питань, на які поки що немає відповіді й які намагаються замовчувати.

УДК 355.422(477)

ХРОНІКА

РОМАН ЗІНЕНКО

ВІЙНА, ЯКОЇ НЕ БУЛО

ХРОНІКА ІЛОВАЙСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ

Частина друга

25–31 серпня 2014 року

2-ге видання,
перероблене та доповнене

Харків
«ФОЛІО»
2019

УДК 355.422(477)
З-63

Серія «Хроніка»
заснована у 2018 році

За редакцією
Ю. Є. Бутусова

Художник-оформлювач
О. А. Гугалова-Мєшкова

В оформленні обкладинки
використано фото *Макса Левіна*

У виданні збережено особливості мовлення учасників бойових дій під Іловайськом, а також орфографія та стилістика наведених документів

ISBN 978-966-03-8215-2 (Хроніка)
ISBN 978-966-03-8948-9
ISBN 978-966-03-8950-2 (ч. 2)

© Р. А. Зіненко, 2019
© О. А. Гугалова-Мєшкова, художнє оформлення, 2019
© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2018

ХРОНІКА ІЛОВАЙСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ

25–31 серпня 2014 року

25 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

Евакуація загиблих і поранених

Лейтенант Сергій Гізатуллін, командир взводу зв'язку:

«Старшим евакуаційної колони, яка висунулась вранці 25 серпня 2014 року з Многопілля, був старший лейтенант Олександр Баранов з 74-го ОРБ. Він був командиром групи розвідників, які очолювали нашу колону на БТР-80. В бронетранспортер були завантажені двоє чи троє тяжкопоранених бійця. Я дуже добре запам'ятав лише бійця батальйону «Кривбас» Ігоря Павлова, в якого була майже відірвана рука. На момент виїзду з Многопілля наша невеличка колона складалася з головуючого бронетраспортера, нашого КамАЗа і легкового автомобіля «Шкода Октавія».

Щойно ми поїхали, як знов по Многопіллю почав працювати міномет. Ми їхали, оминаючи Кутейникове, оскільки на той час вже була інформація про те, що цей населений пункт був зайнятий ворогом. Ми рухались шляхом, паралельним шляху Кутейникове—Іловайськ. Відразу за Многопіллям я бачив покинуті дві САУ. Одна була — прямо на шляху, а друга прихована за однією з хат. У районі Новокатеринівки у нас позлітали ремені на бронетранспортері, і ми були змушені зупинитись. Розвідники перекрили трасу, і ми деякий час стояли, намагаючись відремонтувати бронетранспортер. Бійці розосередились навколо і зупинили авто одного місцевого мешканця. Він був дуже доброзичливо до нас налаштований і повідомив, що нам не варто їхати через Новокатеринівку, оскільки там вже достатньо озброєних військових, не схожих на українську армію. Тому, полагодивши БТР, ми почали рухатись якимись полями, оминаючи населені пункти. Дякуючи бійцям 74-го ОРБ, ми якимось дивом проско-

чили усі небезпечні ділянки. Я навіть не уявляю, яким чином ці хлопці орієнтувалися на місцевості і знаходили шляхи. Назви населених пунктів, які ми проїжджали, я не пам'ятаю, але пригадую, що рухались поруч з якимись озерами. Під час руху бачили розбиті гаубиці. Пам'ятаю, як проїжджали якийсь дитячий табір, в якому стояла Національна гвардія. Згодом я вивчав місцевість на мапі і визначив, що дитячий табір був розташований в селищі Петрівське.

Близько 12:00 ми дісталися Волновахи. Перед в'їздом у Волноваху на трасі був міліцейський пост. На посту нас зустрічала міліцейська машина. Там зупинилася «шкода» генерала Ярового, яка увесь час перебувала в нашій невеличкий колоні. Далі міліціонери поїхали за своїм планом. Місцеві міліціонери в двох словах пояснили нам, як дістатися до моргу, і ми заїхали у Волноваху. Біля лікарні бійці-розвідники зупинили бронетранспортер, щоб вивантажити поранених, а ми з КамАЗом дісталися до моргу, щоб вивантажити тіла загиблих бійців. Усі загиблі були без документів і тому виникли певні складнощі. В морзі нас запитали — навіщо ви сюди приїхали? Хто ці загиблі солдати і де супроводжуючі документи? А які в нас могли бути документи? Збирались ми і вантажили тіла близько четвертої години ранку і тоді було не до документів».

■ Ранок 25 серпня 2014 року. Бій бійців 1-ї БТГр 93-ї ОМБр поблизу селища Дзеркальне

Командир відділення зенітників 1-ї БТГр 93-ї ОМБр Сергій Крамаренко:

«Командир батальйону підполковник Светлінській надав розпорядження ночувати в обладнаній лісосмузі, а вранці ми маємо вирушити до нового місця призначення, яке було визначено вищим керівництвом. Знов до ранку були виставлені дозори й охорона позицій. Нашу зенітну установку перенесли на нове місце, щоб було зручніше контролювати рух по шляху до Дзеркального.

Уранці усі прокинулись і, як завжди, поснідали, після чого наша колона почала шикуватись для руху в напрямку Многопілля. Першими вишикувались бойові машини піхоти, снайпери, зв'язківці, медики і ще не пам'ятаю точно, хто саме. На позиціях ще залишався наш танк, транспорт матеріального забезпечення,

вантажівка з боєкомплектом і зенітна установка. Колона практично була готова до руху й очикувала лише танк, обидва відділення зенітників і вантажний КамАЗ з боєкомлектом, в якому водій ніяк не міг запустити двигун. Раптово по шляху під'їхала якась цивільна червона машина і несподівано почалася стрілянина. Червона машина різко розвернулася і почала тікати. В цей момент на пагорбі з'явилися російський танк і бойові машини десанту. По них також було відкрито вогонь з зенітної установки. Росіяни почали кричати «Танчик! Танчик!» і, розвернувшись,

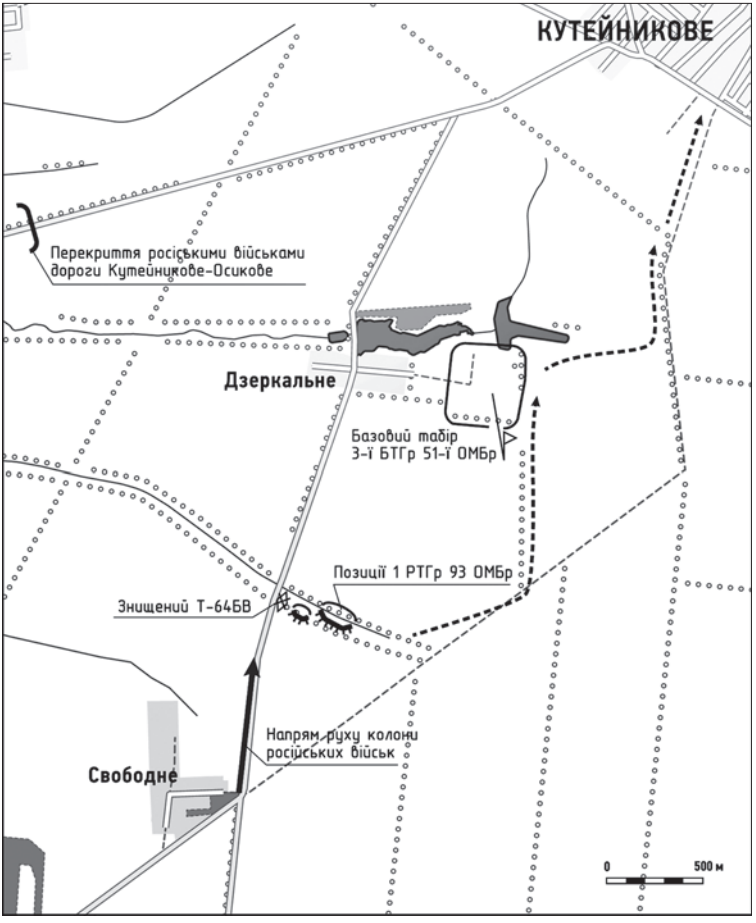

Схема руху колони 1-ї БТГр 93-ї ОМБр від Дзеркального в намрямку Многопілля 25 серпня 2014 року

сховали свою техніку. Наша колона, яка вишикувалась в напрямку Кутейникового, зрушила з місця і поїхала.

Потім російська колона знову вийшла на шлях і по ній було відкрито вогонь. Я вів вогонь з автомата по піхоті, а Артем Калиберда розвернув другу зенітну установку і відкрив вогонь по ворожому танку. Користі від цього було не багато, але це змусило росіян зупинитись. Одна з бойових машин десанту з'їхала з дороги і вирушила вздовж лісосмуги. Це дозволило нам своїм ЗІЛом відійти, підбираючи інших бійців, до нашої колони з технікою.

Командирам Светлінському і Грачову було повідомлено про те, що на позиції залишились танк, транспорт з особистими речами і боєкомплектом, а також декілька бійців. Потрібно повернутися за ними, але керівництво прийняло рішення рухатись, не зупиняючись, до Многопілля.

У цей час наш танк вів вогонь і намагався здійснити маневр, але його було пошкоджено, і він невдало з'їхав в кручу. Екіпаж з трьох бійців був змушений залишити танк і виходити з бою самостійно. Танкісти залишили двигун працюючим і це надало їм змогу трохи відірватись від росіян. Поки ворог бив по танку, намагаючись його остаточно знищити, хлопці встигли відійти.

Двох бійців з нашого взводу Володимира й Анатолія, які залишились і вели бій, росіяни взяли в полон. Володимир відстрілювався до останнього і був полонений лише тоді, коли закінчилися усі набої».

■ Старобешеве. 55-та окрема артилерійська бригада

Одночасно з цим неподалік від міста Старобешеве, вранці 25 серпня 2014 року, були накриті потужним артилерійським ударом дві батареї 55-ї окремої артилерійської бригади (55-ї ОАБр). Як це відбувалося, **згадує боєць-артилерист 3-ї батареї Геннадій Харченко**:

«Протягом 24 та 25 серпня 2014 року ми перебували на вогневої позиції за селищем Старобешеве. Розташовувались ми за містом неподалік від ферми, ближче до водосховища. Називали тоді це місце «інкубатор». З того району працювали наші дві артилерійські батареї, а також батарея реактивної артилерії. Інші підрозділи було виведено до 23—24 серпня, а нас залишили на позиціях до ранку 25 серпня. Ми прибули пізно під вечір 24 серпня. Під час руху по дорозі бачили, як на в'їзді в Старобешеве

у зворотному напрямку рухаються наші піхотні та самохідні артилерійські з'єднання, які залишали це місто. В той момент ми дуже тому дивувалися. Ми зупинилися обома колонами і деякий час спілкувалися з бійцями тієї колони, яка мала прямувати на Маріуполь. Здається, вже в самому місті ми бачили одну покинуту самохідну артилерійську установку (САУ). Поблизу неї не було видно бойового розрахунку, і вона, здається, була пошкоджена і в непрацюючому стані. Ми мали прибути на позиції значно раніше, проте наші тягачі постійно ламалися та перегрівалися на марші. Кілька разів ми кружляли, бо трохи збивалися з маршруту, а під селищем Староігнатівка, де мав бути наш попередній пункт прибуття, потрапили під обстріл із «Градів».

Нарешті ми дісталися наших вогневих позицій. Їх місце нам вказав і вивів на позиції начальник артилерії Сектору «Б» полковник Сергій Мусієнко. Щойно ми зайняли свої позиції, як вже досить скоро пролунала команда «До бою!». На той момент ми ще були вкрай погано підготовлені до ведення бойових дій, а у темну пору доби і поготів. Друга батарея (цілі спочатку отримали саме вони) взагалі не змогла навестись та відкрити вогонь. Тоді цілі передали на нашу третю батарею. Наші батареї були розташовані недалеко одна від одної. Поки ми готували вогневу позицію — копали окопи та окснарювали снаряди, несподівано через нашу вогневу позицію відпрацювали наші «Гради». Не знаю звідки саме, але дуже близько від нас. (Полковник Сергій

Розбиті 25 серпня 2014 року позиції 55-ї ОАБр під Старобешевим

Мусієнко пояснив, що він раптово отримав наказ вразити нові цілі. Для цього потрібно було змінювати напрямок удару. Саме тому, що дві батареї артилеристів не встигали вчасно розгорнутися і вразити зазначені цілі, наказ про ураження цих цілей було переказано реактивній батареї «Градів» полковника Євгенія Бадуліна. Саме машина Бадуліна несподівано для бійців 55-ї ОАБр вийшла на позицію і відпрацювали позаду 2-ї і 3-ї батарей. —*Авт.*) Наступний раз ми відкрили вогонь вже рано-вранці 25 серпня. Обстріл ворожої артилерії по наших позиціях розпочався о 6:45 ранку 25 серпня 2014 року. Точний час запам'ятався тому, що у нас був наказ залишити вогневу позицію того дня о 7:00. Саме цих 15 хвилин нам і не вистачило, щоб відійти із зони ураження. Нашу позицію накрили дуже міцно. Почали з мінометів, потім до них приєдналася і ворожа ствольна та реактивна артилерія. Вогонь був дуже влучний. Обстріл тривав близько трьох годин. Отже, можу стверджувати, що стріляли росіяни і по нас, і по колишніх позиціях реактивщиків, і по селищу. Виждавши невелику паузу у проміжках ворожого вогню, ми почали виходити з зони вогневого ураження, хто як міг. Згодом згуртувалися у три великі групи, одна з яких пішла навмання і трохи заблукала. Друга зібралася поблизу селища Старобешеве, а основна біля центральної селищної лікарні. Сама будівля лікарні тоді від обстрілів не дуже постраждала.

До лікарень Старобешевого та Стили в той день доставляли наших поранених та загиблих бійців. На той час у кожній з двох лікарень залишалося по одній машині «швидкої допомоги». Медичний персонал був і там, і там, але, звичайно, не всі. Медична допомога нашим пораненим надавалась, як слід. Поранених та загиблих на наших позиціях нікого не залишили. Забрали усіх. Автобусів або вантажівок для евакуації у тих двох селищах не було. Більшість місцевих мешканців виїхала в безпечніші міста.

Під час того ранкового обстрілу загинули артилеристи Віктор Катанов з 3-ї батареї та Юрій Дьячков з 2-ї. Кілька хлопців зазнали поранень. Юрій щойно зібрався випити кави, як отримав осколок прямо в обличчя, а Віктор був поранений в пахову артерію і майже миттєво стік кров'ю. Його новісінький бронежилет залишився цілком неушкодженим. Юрія Дьячкова взагалі спочатку не впізнали. Усі чомусь вважали, що це наш боєць Віктор Волков. Полум'я від високої палаючої сухої трави підкрадалося до вантажівки з боєкомплектом. Усі бачили, як під час ураження «Ураганом» Віктор вискочив з окопу і побіг до КамАЗа зі снаряда-

Загиблі бійці 55-ї ОАБр Віктор Володимирович Катанов і Юрій Анатолійович Дьячков

ми, намагаючись відвезти його подалі від того місця, щоб не уразило усіх від вибуху. Далеко від'їхати не встиг, оскільки «Ураган» вразив вантажівку. Усі бачили, як влучив снаряд, і чули несамовий крик. Усім здалося, що це вразило саме Вітю, оскільки його не могли довго відшукати. Згодом, здається, Волкова навіть офіційно було визнано загиблим, але він виявився живим. Олексію Аванесяну згодом від отриманих поранень довелося ампутувати гомілку. Ми залишили усі 12 гармат на вогневої, хоч двічі намагалися підійти та забрати їх, але ворожий вогонь не вщухав. З усіх батарейних вантажівок та тягачів вціліло лише чотири машини. Приблизно після обіду 25 серпня командуванням було прийняте рішення про наше повернення у пункт постійної дислокації. Ми залишали зону АТО на вцілілих вантажівках. Невдовзі ми отримали нові гармати — такі самі гаубиці 2А65 МСТА-Б 152 мм, та через тиждень повернулися у зону бойових дій».

Боєць-артилерист 3-ї батареї 55-ї окремої артилерійської бригади Сергій Єфімов:

«У ніч з 24 на 25 серпня 2014 року ми також з нашої позиції чули виходи систем залпового вогню БМ-21 «Град». Наша друга батарея складалася з гаубиць МСТА-Б 152 мм, але тієї ночі ми відпрацювали лише один раз. Раптовий потужний і влучний

удар по нас був нанесений дійсно близько сьомої години ранку 25 серпня. Обстріл тривав кілька годин, а коли закінчився, то о 10:30 я вивіз наших поранених до лікарні міста Старобешеве. Десь опівдні протилежний бік цього населенного пункту також піддався потужному удару ворожої артилерії. Ми ледве не потрапили під той обстріл, оскільки намагалися тоді вийти від Старобешевого в напрямку Стили. Щойно ми виїхали за межі міста, як по нас із лісосмуги почав стріляти кулемет, зупинивши головну машину в колоні. Дякуючи Богові, ми все ж вирвалися і дісталися безпечного місця. Зрозуміло, що усі гаубиці, які частково були пошкоджені, ми тоді залишили на позиції, не маючи можливості забрати їх з собою. Першочерговою метою було надання допомоги пораненим і евакуація загиблих».

Згодом місцеві мешканці свідчили про те, що «Урагани» також вразили місцевий ринок і крайню вулицю Старобешевого. Декілька будинків і автозаправна станція на виїзді з міста були пошкоджені потужними вибухами. Внаслідок цього обстрілу було дуже багато загиблих і поранених серед цивільних мешканців. У тому числі і діти. На сьогоднішній день в центрі міста є пам'ятник зі списком загиблих, серед яких є і ті, хто загинув у той день від російської артилерії. Звісно, що ворожа окупаційна влада поширює хибну інформацію про те, що цивільні особи є жертвами українських військових.

Певний час ходили чутки і плітки стосовно подій, які відбувалися в ті буремні дні навколо центральної районної лікарні міста Старобешеве. З невизначених джерел повідомлялося про те, що лікарню було обстріляно, і виказувались жахливі деталі про розстріл окупантами медичного персоналу і поранених, який нібито відбувся під час захоплення Старобешевого. Натомість свідчення бійців, офіцерів і місцевих мешканців спростовують деякі плітки. Тож вважаю необхідним залишити ці свідчення на сторінках цієї книжки.

Боєць-артилерист 3-ї батареї 55-ї окремої артилерійської бригади Костянтин Василькевич:

«Незважаючи на близкість кордону з Росією, багато місцевих ставилося до українських військових доброзичливо й усі-

ляко нам допомагали. Вже потім став помітним чіткий розподіл — райони, де панував суцільний безлад та занепад, були за Росію. Там, де були фермерські господарства і налагоджена господарча діяльність, переважно підтримували нас.

Усіх наших поранених побратимів, які на той час перебували в Старобешевській центральній районній лікарні (ЦРЛ), встигли звідти вивезти до захоплення міста російськими найманцями і посібниками окупантів. Хворих і персонал, що перебували в лікарні, ніхто не знищував, але всі лікарі, які підтримували Україну, встигли виїхати з того міста, вивозячи разом з собою в тил і поранених бійців. За головного залишився начмед лікарні — Костя, якого окупанти після захоплення міста призначили головним лікарем за віддану співпрацю і підтримку. Також в ЦРЛ залишилася і частина персоналу лікарні. До речі, першим у Старобешеве заїхав бронетранспортер з кадирівцями, на якому було написано «Аллах акбар».

Справжнього головного лікаря вони там заочно засудили за «пособнічество каратєлям». Він реально віддав всі запаси крові, плазми, металоконструкцій, медикаментів та інших засобів для наших поранених бійців. Через Старобешевську центральну районну лікарню пройшло тільки 388 тяжкопоранених. Легкопоранених навіть не встигали реєструвати».

Покинута в місті Старобешеве українська самохідна артилерійська установка

■ Іловайськ. Захоплений укріплений район бойовиків

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Зранку я отримав наказ від Антона Хорольського бути готовим вирушити з боксів на захоплений блокпост і прибути в розпорядження командира своєї роти Гостіщева. Тут з'ясувалося, що, поки заряджалися радіостанції, акумулятор у «Халка» повністю розрядився. В запасі ще було двадцять хвилин, і я спробував зняти акумулятор із легкової автівки, знайденої в сусідньому боксі. На жаль, в мене не знайшлося необхідного інструменту, щоб зняти акумулятор з легкової автівки, і тоді Хохол з хлопцями спустилися з поверхів і з поштовху завели мою машину. Я прибув к Гостіщеву, і ми, забравши з собою пораненого в ногу нашого бійця Олександра Полторацького, попрямували до школи. Дока викликав у штаб полковник Печененко на щодобову вранішню нараду командирів підрозділів. Коли ми дісталися школи, Полторацький пошкутильгав до медиків, а мені было наказано залишити «Халк» у кварталі від школи і чекати подальших наказів».

Офіцер батальйону «Миротворець» Ігор Беркут:

«Ранок. Прокинулися. Вмивалися технічною водою, якої вже на той час було не багато, але було. Залишалося ще трохи мінералки і солодкої бутильованої води. Хлопці з якогось складу притягли. Потім було гірше. Вода закінчилася — пили пиво. Спочатку безалкогольне, потім — яке було. До речі, непогано, якщо не зловживати. І калорій додає, і спрагу вгамовує. Горілкою мили руки і ноги. Ось так. Поснідали тим, що залишилося від вечері. Комбат поїхав до «Донбасу» на нараду, та в цей же день, в чергову таку поїздку, він і командир «херсонців» потрапили в засідку. Тоді комбат батальйону «Херсон» і його водій загинули. Я як раз виявився поруч з їх бійцями і чув, як водій ще встиг попросити допомогу під звуки стрілянини, і зв'язок обірвався. Нашому комбату вдалося прорватися завдяки тому, що машина була броньована. Їм прострелили радіатор і колесо. Вони дотягли до якогось садка і там у дворі ставили запаску і відстрілювалися. Але про все це я дізнався потім. На допомогу комбату пішов його заступник з десятком бійців. Я не знаю, хто з ним ходив, але дійшло тільки чотири людини. Решта «загубилися» по дорозі. Ну і ще один не дуже приємний момент тоді був, хоча не єдиний, а один з неприємних.

Поруч з нашою пошкодженою машиною знаходилися бійці батальйону «Дніпро-1», але надати допомогу нашому комбату або не змогли, або не захотіли. Мене особисто тоді там не було, і тому пишу зі слів очевидця тих подій. Загалом, залишимо цей факт на совісті тих, хто не допоміг».

■ Загибель командира батальйону «Херсон»

Після закінчення наради командири вирушили до своїх підрозділів. Полковник Печененко разом з командиром батальйону «Миротворець» Андрієм Тетеруком вирушили в напрямку дитячого садка і залізничного депо по провулку Гоголя. Під час їх руху були чути якісь постріли і в авто командира «Миротворця» виявилося пусте колесо. Це змусило Тетерука заїхати до садочка і замінити колесо. Командир батальйону «Херсон» в той день вирішив замість посиленого бронею автомобіля скористатися УАЗіком і теж прямував з водієм в напрямку локомотивного депо. Майже новенький сірого коліру УАЗік вирушив від школи по вулиці Ломоносова і повернув з неї в провулок Гоголя. Нічого не передвіщало біди. Машина минула перше перехрестя, а на перетині провулка Гоголя і вулиці Червонознаменської невелика група бойовиків влаштувала засідку. В результаті нападу терористів командир «Херсона» лейтенант міліції Руслан Олександрович Сторчеус та його водій Олег Анатолійович Пешков загинули.

Трагічна випадковість. Руслан Сторчеус трохи затримався в школі і вирушив з наради останнім. УАЗ командира «Херсона» був розстріляний з декількох стволів. Водій, отримавши смертельне поранення, відразу схилився обличчям на кермо, від чого машину повело ліворуч, де вона і зупинилася, упершись в паркан одного з приватних будинків. Командир відчинив двері, але вийти вже не встиг. Його тіло обличчям вниз лежало на дорозі, а ноги ще були в машині. При цьому тіла були понівечені багатьма кулями крізь лобове скло. Характер поранень не залишав жодного шансу на виживання. Під час огляду було з'ясовано, що, схоже, нападники встигли витягти тіла бійців з машини, забрати особисті речі і зброю загиблих і розчинитися в приватному секторі. Бійці на другому посту охорони батальйону «Донбас» на розі вулиць Виноградної і провулка Гоголя особисто бачили момент нападу бойовиків, але були занадто далеко, щоб вчасно надати бодай якусь допомогу.

Засідка на комбата батальйону «Херсон» була здійснена дуже нахабно. Майже в самій середині контрольованої нашими підрозділами ділянки міста. Дуже схоже на те, що бойовики були добре поінформовані про усі наші переміщення і зміни обстановки. Мабуть, хтось попередив бойовиків про те, що значна частина особового складу, раніше розташованого в дитячому садочку і секретах навколо нього, вирушила на захват укріпрайону. Бойовики були попереджені про те, що спостереження і деякі секрети на контрольованій ділянці були зняті. Нападники дуже добре орієнтувалися на місцевості і можна однозначно стверджувати, що дехто з місцевих мешканців координував діяльність, а можливо, і приймав участь в цій диверсійній групі. Саме тому бойовикам вдалося безперешкодно так глибоко зайти в наш тил і так само безперешкодно зникнути після засідки й обстрілу дитячого садочка.

Коли надійшли перші повідомлення про напад на машину, до бійців роти охорони батальйону «Донбас», які розташовувались на третьому посту, прибули командир роти старший лейтенант Віктор Дмитренко з солдатом резерву Русланом Рябовим. З ними були ще троє розвідників з позивними Айдар, Док і Мак. У них було окреме завдання — ідентифікувати тих, хто потрапив в засідку. На той момент ще не було стовідсотково зрозуміло, хто саме і кого саме атакували у провулку Гоголя. Те, що в засідку потрапив саме комбат «Херсона», було лише припущення, яке, на жаль, згодом підтвердилося.

Бійцям було повідомлено про те, що щойно була обстріляна машина комбата «Херсона». За попередніми даними, стріляв снайпер з водонапірної вежі в кінці провулка Гоголя і цей самий снайпер продовжує вести вогонь по вікнах школи. Потрібно терміново його знищити.

Бійці роти охорони Олександр (Опер) Дударенко і гранатометник Кузьма отримали наказ вийти разом з трьома розвідниками до місця обстрілу машини і допомогти тим, хто ще, можливо, залишився живим. Також необхідно дістатися водонапірної вежі і, обравши зручну позицію, ліквідувати снайпера за допомогою РПГ. Бійці вирушили до місця засідки. Допомогу бійцям вирішив надати один місцевий мешканець, який вирушив попереду загальної групи, щоб бійці не потрапили у засідку. Командир роти Віктор Дмитренко з бійцем Рябовим зайняв позицію в секреті в провулку Гоголя на всяк випадок, щоб прикри-

Командир батальйону «Херсон» Руслан Сторчеус і боєць Олег Пєшков

ти бійців, які вирушили до розстріляної машини. Як виявилося згодом, це було дуже вірним і далекоглядним рішенням.

Олександр Дударенко з Кузьмою дісталися місця і оглянули розстріляний УАЗ. Відразу стало зрозуміло, що надавати допомогу вже нікому. Комбат «Херсона» і його водій були мертві. Пішли далі в напрямку вежі, по дорозі бійці обрали позицію поблизу вулиці Дзержинського, з якої було дуже добре видно вікно вежі, з котрого вів вогонь ворожий снайпер.

Потрібно підкреслити, що позиція, з якої діяв ворожий стрілець, була вкрай незручною. Раніше бійці батальйону «Дніпро-1» ретельно оглядали цю вежу, щоб влаштувати на ній оглядовий пункт, але вона виявилася для цього цілком непридатною. Всередині вежа являла собою трохи засмічену порожню бочку від фундаменту до самого верху. До невеличких отворів, більш схожих на невеличкі кватирки, ніж вікна, було майже не дістатись, і огляд з них був дуже обмежений. Тому цю позицію і вважали цілком непридатною для пункту спостереження або бойової позиції. Схоже, що ворожий стрілець спромігся знайти засіб зручно облаштуватися в цьому місці.

Щойно приготували заряд РПГ, як ворожий снайпер помітив бійців. Кузьма поцілився і вистрелив по снайперу. Майже одночасно з пострілом Кузьми встиг здійснити постріл з вежі і ворожий стрілець. Куля снайпера влучила в асфальт поміж Кузь-

мою і Олександром Дударенком, вирвавши шматок дорожного покриття і не завдавши бійцям шкоди. Схоже, стрілець занадто запізно помітив бійців і стріляв не поцілившись. Здійснений Кузьмою постріл з гранатомета влучив саме в той невеличкий віконний отвір, з якого вів вогонь снайпер. Кузьма зробив ще два контрольних постріли. Перший влучив поруч з отвором, а другий влетів у кватирку і вибухнув усередині вежі. Кузьмі й Оперу здалося, що ворог був знищений. Бійці хотіли здійснити ще третій постріл, але саме в цей момент по них почали вести вогонь з перехрестя провулка Гоголя і вулиці Дзержинського. Схоже, що на бійців вийшла ДРГ, яка мала прикривати ворожого стрільця. Відстрілюючись, бійці почали відходити дворами в напрямку Будівельного провулка. Бойовики намагались переслідувати бійців, але на допомогу дуже вчасно підійшли старший лейтенант Дмитренко і боєць Руслан Рябов. Вони вогнем прикрили відхід своїх бійців, які повернулися до свого третього поста після успішно виконаного завдання.

Через чотири доби старший лейтенант Дмитренко і боєць Руслан Рябов загинуть під час виходу так званим «зеленим коридором» з Іловайського котла.

Невдовзі бійці батальйону «Дніпро-1» повернулися за загиблими воїнами батальйону «Херсон» Русланом і Олегом і доставили їх до школи.

Руслан Рябов і командир роти батальйону «Донбас» старший лейтенант Віктор Дмитренко

Як це було, згадував командир 2-ї роти батальйону «Дніпро-1» Мангуст:

«Під час відходу групи бійців з дитячого садочка нашій окремій групі, яка вела спостереження в секреті поблизу залізничних колій, поступив наказ вирушити в напрямку провулка Гоголя і забезпечити прикриття відходу групи з дитячого садочка в районі невеличкої крамниці. Ми зайняли позиції і спостерігали, як наші бійці на транспортних засобах відходили до школи. Одним з останніх виїжджав на пікапі «Nissan» з простреленим заднім колесом Володимир Тугай. Група вирушила по провулку Гоголя в напрямку школи, а нам було наказано пішки відходити слідом за ними. Під час відходу ми перевіряли навколишні будинки і таким чином замикали позаду загальну групу. На одному з перехресть ми побачили розстріляну автівку УАЗ. В ній перебували тіла командира батальйону «Херсон» і його водія. Лобове скло автівки було зрешечено кулями, а понівечені тіла лежали майже під автівкою. Було схоже на те, що після розстрілу бойовики витягли загиблих і кинули під автівку після обшуку. Відразу після повернення до школи ми доповіли про те, що бачили, й отримали наказ доставити тіла загиблих до школи. Ми погрузилися в зелений мікроавтобус «фольксваген-транспортер» Т4, за кермом якого був Тарас Брус, і вирушили до місця засідки. До складу нашої групи входили Денис Томілович, Дмитро Пелипенко, Олексій Рубець і Іван Крим. Діставшись до розстріляної автівки, ми спочатку зайняли оборону на двох сусідніх перехрестях попереду і позаду місця засідки. На перехресті провулка Гоголя з вулицею Комсомольською знаходився Олексій Рубець, а на вулиці Калініна саме я. Наші бійці обережно витягли з-під автівки тіла Руслана Сторчеуса й Олега Пешкова. Була підозра, що тіла бійців можут буть заміновані, і тому витягали їх дуже обережно. Одна рука Руслана Сторчеуса була майже розтрощена багатьма кульовими пораненнями, а обличчя являло собою криваву маску.

Складалося враження, що нападники вели вогонь майже впритул з декількох стволів. Ми склали тіла в чорні пакети і, завантаживши їх в мікроавтобус, доставили до приміщеня навпроти школи, де на той час знаходився тимчасовий шпиталь».

Залишившись без свого командира, батальйон «Херсон» в повному складі перейшов у підпорядкування командира батальйону «Миротворець» Андрія Тетерука і знаходився на позиціях в локомотивному депо.

■ Евакуація поранених з Іловайська до Многопілля

Боєць-санітар батальйону «Донбас» Сергій Міщенко:

«Цього дня виникла необхідність вивезти декількох поранених з Іловайська до Многопілля. В автомобіль «Івеко» було завантажено четверо поранених, і ми вдвох з Володимиром Міщенком вирушили до Многопілля. Перед тим як вирушити, ми отримали наказ від підполковника Власенка рухатись шляхом в напрямку Кутейникового. Ми виїхали з міста і вирушили в бік Кутейникового, але зупинилися на блокпосту, який минулого дня було відбито у бойовиків. Було якесь погане відчуття. Від того блокпоста до Многопілля майже пряма вузька дорога завдовжки близько семи кілометрів між двома рясними лісосмугами. Раніше на цьому шляху вже були засідки і вогневі контакти. Опорний пункт контролювався нашими силами, а от шлях був не перевірений і дуже підозрілий. Ми перепитали у бійців на блокпосту, яке зараз становище і що відбувається далі на шляху за опорним пунктом? Нам відповіли, що за межами опорника нічого не контролюється і що там відбувається, ніхто не знає. В мене складається враження, що нас тоді відрядили у вигляді розвідки, щоб з'ясувати, чи є якісь перешкоди або несподіванки на цьому шляху. Зважаючи на можливі ризики, ми розвернулися на тому блокпосту і вирушили до Многопілля через більш-менш перевірений шлях повз селище Грабське. В Многопіллі ми дістались тимчасового шпиталю і передали поранених. Там я зустрів і Дмитра Єсаулова, який відвів мене до командира батальйону «Дніпро-1» Юрія Берези, в якого тоді ще була легка контузія. Я йому надав деякі пігулки і пояснив ситуацію, яка склалася в Іловайську. Повідомив, що поранених потрібно вивозити постійно. На ніч я залишився в розташуванні бійців «Дніпра-1», а Володимир пішов до бійців Дмитра Єсаулова, які розташовувались в самій крайній хаті селища в напрямку Кутейникового».

■ Атака бойовиків по усіх напрямках у місті Іловайськ

Майже за півгодини після того, як ми вирушили з укріпленного району до школи, розпочався його обстріл. За свідченнями бійців батальйону «Дніпро-1», що залишались в будівлі, це було жорстоко. Якби будівля мала всередині не гіпсокартонні, а капітальні бетонні стіни, то живими звідти ніхто не вийшов

би. Союз і Сталкер розповідали, як один снаряд залетів прямо у вікно четвертого поверху і пролетів наскрізь. Тільки це і врятувало.

Ця укріплена бойовиками ділянка була достатньо добре облаштована. Українськими бійцями було здійснено декілька спроб її штурму, але усі ці спроби до 24 серпня були безрезультатні. А в стратегічному плані це був дуже важливий об'єкт, який контролював шлях поміж Кутейниковим, штабом генерала Хомчака і Іловайськом. На блокпостах також були якісні бліндажі й укриття. Раніше укріплення рятували від обстрілів бойовиків, а того ранку вони врятували наших бійців. Коли «сепари» побачили, що артилерія обробляє наши позиції, то після додаткового обстрілу своїми мінометами вони пішли в наступ.

З прилеглих будинків і з-за бетонного паркану почався спочатку не дуже щільний обстріл з декількох одиниць стрілецької зброї і полетіли «Воги» з підствольних гранатометів і автоматичного гранатомета АГС-17. Боєць «Дніпра-1» Віталій Сова тримав позицію в будівлі біля вікна поблизу входу до підвалу, схожого на бомбосховище. Раптово прилетів «Вог» і влучив в залізну решітку, яка захищала вікно. Віталію пощастило — усі осколки пролетіли навколо нього, не зачепивши бійця. Один з бійців знаходився поруч з Віталієм і отримав поранення у голову. На щастя, не важке, оскільки прямо на місці бійцю надали допомогу і наклали пов'язку на невеличку подряпину на голові.

Після першого обстрілу пройшов деякий час і розпочався мінометний обстріл. На ту пору боєць батальйону «Дніпро-1» Вадим Куприков разом з деякими іншими бійцями перебував на першому поверсі чотириповерхівки. Після першого потужного обстрілу бійцям здалося, що виникла загроза руйнації перекриття четвертого поверху, тому бійці з верхніх поверхів спустилися на перший. З вікон першого поверху вони відстрілювалися від бойовиків, які пішли в наступ після завершення мінометного обстрілу. Спочатку кількість атакуючих була невеликою. Біля будівлі з боку залізниці тягнувся довгий високий бетонний паркан. Саме за ним, в секторі оборони який утримував разом з іншими Вадим, ховалися бойовики. Спочатку по будівлі вівся вогонь із-за паркану в п'ять-сім стволів, а згодом до них приєдналася ще більша кількість. Під час найщільнішого обстрілу з боку противника працювало не менше двох десятків одиниць автоматичної стрілецької зброї. Атаки піхоти противника чередувалися

з мінометними обстрілами мінами різного калібру. Були чутні звичайні вибухи і більш потужні, від яких тремтіла уся будівля. Бійці не пам'ятають, як довго тривав штурм, але згодом пішла інформація, що будівля може не витримати ще одного артилерійського обстрілу і кимось була надана команда залишити її. Наразі не вдалося з'ясувати, хто саме надав наказ залишити зайняті напередодні позиції. Згодом з цього приводу виникали деякі суперечки, оскільки висувалися звинувачення бійцям і керівництву батальйону «Дніпро-1» в самовільному залишенні позицій і самостійному відході до школи.

При цьому атаки бойовиків здійснювалися достатньо скоординовано відразу на декількох напрямках. Передові пости роти охорони батальйону «Донбас» доповідали, що їх також атакують. На щойно зайнятих позиціях батальйону «Миротворець» в локомотивному депо відбувалося те ж саме. Передові пости в секретах поблизу залізничних колій, в яких знаходились групи спостерігачів Криворотька, Тугая і Мангуста, доповідали про наступ і на їх напрямку. Наша база в дитячому садочку також була атакована.

■ Іловайськ. Атака на дитячий садочок «Ластівка» і залишення його бійцями «Дніпро-1», роти «Світязь» і батальйону «Івано-Франківськ»

Перший обстріл навколо дитячого садочка в той день розпочався зранку о 6:50. Точний час першого артилерійського обстрілу зафіксував Дмитро Бойко, який саме в цей момент мінявся на посту біля в'їздних воріт в садочок. Але ж це був лише звичайний щоранковий обстріл, до якого вже встигли звикнути. Минуло ще трохи часу і розпочалася перша атака на дитячий садочок.

Боєць батальйону «Дніпро-1» В'ячеслав Фокін:

«Майже увесь час перебування в садочку ми з Андрієм Савчуком жили в медичному кабінеті з Антоном Хорольським. Вікна кабінету виходили на північний бік будівлі, де знаходився невеличкий дитячий стадіон чи майданчик. Що стосується нападу на садочок 25 серпня 2014 року, то було декілька атак на садочок, але перші вибухи пролунали саме о сьомій-восьмій ранку. Я це дуже добре пам'ятаю, оскільки ми були відповідальні за приготування їжі, а напад стався після того, як поснідав наш заступник командира батальйону полковник В'ячеслав Петрович

Печененко. До обіду ми залишили садочок і обідали вже в школі. Ми заходили до школи саме тоді, коли стояв повноцінний день і була звичайна обідня спека.

Приблизно о сьомій годині ранку ми з Андрієм Савчуком збиралися йти готувати сніданок. Ну, не зовсім сніданок, а щось трохи перекусити зранку, але перед цим вирішили обмитися в душі. Ми піднялися на другий поверх, де був санвузол для вихователів, і взяли з собою заздалегідь приготовану в баклажках воду. Коли ми підіймалися по сходинках на другий поверх, то біля спуску до підвалу сиділи бійці якогось підрозділу і грали в доміно, охороняючи вихід з садочка в бік стадіону. Поруч з ними ще стояли ящики з боєкомплектом під сходами поблизу спуску в підвал. Ми піднялися на другий поверх до санвузла і щойно розклалися щоб помитися — тут нам і прилетіла «муха» якраз з того боку, де вздовж залізниці стояли наші секрети».

Анатолій Супрун перебував у внутрішньому дворику садка, коли почали лунати крики: «Аллах акбар». Толік подумав, що це якийсь ідіотський жарт. Навіть крикнув у відповідь: «Який на хер акбар?» — але коли по саду відкрили вогонь з гранатометів, зрозумів, що справа серйозна. У будівлі залишалося близько дюжини бійців «Дніпра-1» під керівництвом полковника Печененка, кілька бійців «Івано-Франківська» і близько п'ятнадцяти бійців роти «Світязь». Одному з них — Андрію Квачу дуже пощастило.

Боєць роти «Світязь» Андрій Квач:

«Це було під час першого нашого бою в садочку. В дитячу ігрову кімнату через одне з вікон, поблизу якого я тримав позицію, влетіла «муха» РПГ-18 і застряла в одвірку на протилежному боці кімнати. При цьому мене достатньо міцно оглушило і кинуло на підлогу. Мене врятувало лише те, що в цій кімнаті було шість вікон і вибухова хвиля розійшлась по достатньо великому приміщенню. Саме тоді я і отримав контузію».

Боєць батальйону «Дніпро-1» В'ячеслав Фокін:

«Першою прилетіла саме «муха». Після вибуху ми ще виглянули у вікно — нібито нікого не було видно. Ми дали пару

провокуючих автоматних черг з вікон, щоб викликати відповідний вогонь і зрозуміти, з якого приблизно напрямку атакують. Після чого вибігли з уборної до коридора другого поверху. Там розташовувалися бійці якогось суміжного підрозділу. Здається, батальйон «Івано-Франківськ», але можу і помилятися. Тоді декілька підрозділів розосередилися по усій будівлі. Побачивши, що другий поверх достатньо добре контролюється, ми спустилися з першого поверху і зайняли позицію внизу з боку провулка Гоголя. Вікна кутової кімнати, яку ми обрали для вогневої позиції, виходили і на бік залізниці, і до провулка Гоголя. Аж раптом обстріл продовжився з боку стадіону і західної частини. З боку прокурорської будівлі обстріл припинився і перенісся до північного і західного боку садочка. Бойовики зайшли напівколом і почали обстрілювати будівлю з трьох боків. Тоді вже ми почали займати позиції для кругової оборони, тому що «сепари» переміщалися і атакували з різних боків. Протягом не дуже довгого часу по садочку прилетіло три заряди з РПГ і вівся вогонь зі стрілецької зброї. Після одного з пострілів з гранатомета по другому поверху в одній з кімнат спалахнули дитячі матраси, і Андрій Савчук з якимось бійцем бігали туди гасити полум'я. Схоже, Андрій саме тому і побіг гасити вогонь, оскільки згадав, що наверху у нас було декілька баклажок з водою, якою ми хотіли помитися в санвузлі.

Особовим складом в садочку керували полковник Печененко і Денис Томілович. З нашого батальйону «Дніпро-1» на той час в садочку, окрім мене, залишались бійці Андрій Савчук, Дмитро Бойко, Толік Чабаненко, Толік Супрун (саме він потім виїжджав на вантажному «Уралі», вивозячи з садочка до школи наші речі), Віталій Саприкін і Богдан Жайворонок. Також, здається, був Артем Кравченко. Окрім нас там також перебували бійці батальйону «Івано-Франківськ» і декілька бійців роти «Світязь». Поруч з садочком під час нападу опинився і комбат батальйону «Миротворець» Андрій Тетерук, який, здається, зі своїми трьома бійцями міняв колесо на своїй машині.

Мені запам'яталося, як зазвичай спокійний і врівноважений полковник Печененко дуже нервував з того приводу, що він не може виїхати до зайнятого укріпрайону, де в той момент залишалась ще одна значна частина бійців нашого батальйону. Він тоді зв'язувався з Березою і доповідав про те, що нас обкладають і намагаються оточити садочок. Береза відповів, що потрібно про-

триматися дві чи три години і що до нас вирушає якась бригада чи якісь сили ЗСУ з танковим батальйоном.

А тим часом бойовики здійснювали напад на садок декілька разів. Було схоже, що після кожного обстрілу вони відходили, поповнювали боекомплект і заходили знову. Таких заходів було декілька і з різних боків.

Ще один з гранатометних пострілів прилетів в кімнату, куди позносили багато дитячих столиків і в якій було достатньо зручне для обзору вікно. Саме в цій кімнаті мене оглушило і згодом мене звідти витяг низенький боєць зі снайперською гвинтівкою. Я не пам'ятаю, з якого він був підрозділу. Здається, з «Миротворця». А ще здається, що його ім'я Роман. Роман залазив на столи до віконця і достатньо активно користувався своєю гвинтівкою. Аж доти, доки поблизу віконця не прилетів постріл з РПГ.

Полковник Печененко під час нападу постійно був поруч з нами, а після того, як майже повністтю вигоріла кімната на другому поверху нового корпусу і склалася загроза загальної пожежі в будівлі, полковник Печененко надав команду на вихід з садочка. Коли атаки вже припинилися і ми почали завантажувати речами «Урал», щоб відходити до школи, до садочка підтягнулися бійці, які перебували в секреті поблизу залізничних колій».

Зовсім випадково поруч з садочком опинився командир «Миротворця» Андрій Тетерук. Він зупинився поблизу садочка, щоб відремонтувати колесо авто. Поки особовий склад відбивав атаку, Тетерук викликав групу підтримки. З боку локомотивного депо на допомогу вирушили бійці батальйону «Миротворець» під прикриттям бійців «Херсона». В цей же час Микола Криворотько, Володимир Тугай і їх група отримали наказ підтримати бійців в садку з боку своєї позиції поблизу залізничних колій.

У секреті біля залізниці залишилися в спостереженні лише кілька бійців під керівництвом командира другої роти батальйону «Дніпро-1» Мангуста, а інші бійці, відбивши атаку на залізниці, пішли через приватний сектор в тил до бойовиків, які обстрілювали дитячий садок. Самих атакуючих вони не побачили, проте, проходячи крізь приватні двори, звернули увагу на один населений приватний будинок, в якому виявили підозрілу людину. Підозрюваний стверджував, що є місцевим мешканцем. При детальному огляді приміщень будинку був виявлений речовий мішок армійського зразка та карта зі схемами і таблицями

корегувальника артилерійського вогню. Підозрюваний був затриманий і доставлений спочатку в дитячий садочок, а потім в школу № 14. Володимир Тугай пригадує, що допитати, як слід, затриманого в школі не судилося, оскільки він, здається, загинув біля школи під час чергового обстрілу.

■ Відхід від укріпленого району бійців «Дніпра-1» і роти «Світязь»

Після відбиття декількох атак група бійців, яка перебувала у дитячому садочку і найближчих секретах, за наказом полковника Печененка відійшла до школи. На інших ділянках міста ще продовжувалися зіткнення. Особливо спекотно було на відбитих за день до цього позиціях поблизу чотириповерхівки на околиці Іловайська. Саме там під час мінометного обстрілу боєць «Світязя» Святослав Романюк не встиг сховатися в укриття і отримав осколкове поранення в печінку. Виникла термінова необхідність його евакуювати. На допомогу вирушив боєць «Світязя» Віталій Вітковський за кермом броньованого мікроавтобуса «фольксваген-транспортер» жовтого кольору. Коли Віталій на інкасаторському броневичку дістався блокпоста, бійці «Світязя» Білецький і Коротицький понесли пораненого Святослава Романюка до ав-

Броньований автомобіль бійців роти «Світязь». Фото: Роман Зіненко

тівки. На прикриття цих бійців вирушив Володимир Іщук, якого товариші більше знали як Куща. Богатирської статури боєць, схиляючись, рухався в декількох метрах позаду групи з пораненим і оглядав територію навколо. Щойно бійці завантажилися в автівку і машина рушила з місця, автоматна куля калібру 5,45 вразила Володимира. Момент поранення побратима помітив Михайло Білецький. Коли поранений Володимир впав, Білецький підбіг до товариша і допоміг йому підвестися на ноги і дійти до машини.

Спочатку бійця доставили до тимчасового шпиталю у дворі школи, де Володимира роздягли й оглянули медики, а потім побратими допомогли віднести пораненого товариша до шкільного підвалу, куди перемістилися від обстрілів медики. Відразу було зрозуміло, що поранення важке і потребує втручання кваліфікованого хірурга і спеціального обладнання, якого, на жаль, тоді у лікарів в школі не було.

Близько шостої години вечора, за наказом командира «Світязя» Олександра Фацевича, одинадцять бійців окремої роти «Світязь» разом з Олександром Фацевичем відійшли від блокпоста, який був розташований на шляху до чотириповерхівки. Бійцям «Світязя» переказали команду про необхідність висунутися на іншу позицію для подальшого відбиття бойовиків. Ця група висунулася до будівлі управління залізниці і до самого виходу з міста перебувала на тій позиції.

Виконавши завдання з евакуації тіл загиблих командира батальйону «Херсон» і його водія, Денис Томілович повернувся до школи, і я знов перейшов у підпорядкування до свого безпосереднього командира взводу.

Цей день 25 серпня 2014 року запам'ятався мені важким відчуттям безпорадності. Бойовики впевнено діяли в нашому тилу і безкарно влаштовували засідки в тих місцях, які ми вважали зачищеними і добре контрольованими. Окрім того, в цей самий момент хлопці в укріпленому районі ведуть бій, а ми знаходимося в школі і чекаємо наказу. Бодай якого-небудь! Ден тоді зберігав повну безтурботність. Мене навіть трохи дратував і обурював його спокій. В нього був радіозв'язок з групою Хорольського Антона, що надавала відсіч ворогу, і я чув усі повідомлення, які переказував Антон в штаб. Окрім Хохла, на зв'язок також виходив

Іловайськ. Школа № 14. Евакуація поранених. Фото: Маркіян Лисейко

і Олександр Крюков — Фан, який залишався головним на одному з захоплених блокпостів. Він доповідав, що ситуація критична і в бійців його групи майже не залишилося набоїв. Тоді мені здавалося, що я більше ніколи не побачу Фана. Разом з ним на позиції перебували Петро Клоков, Микола Курносенко і Андрій Добровольський. Хорольський і Крюков запрошували підтримку і час від часу доповідали про обстановку.

Мені важко говорити про те, що в той момент відбувалося на тому укріпленому районі, тому що мене там не було, але я можу говорити про те, що бачив, знаходячись біля школи, і що чув по радіоефіру, знаходячись поруч з Томіловичем. Хорольський запрошував підтримку, але її з якихось причин не могли надати. Полковник Печененко з командиром першої роти Олександром Гостіщевим радилися з керівником штабу «Донбаса» підполковником Власенком про надання підтримки.

У той момент я дуже співчував нашому ротному Гостіщеву. Олександр, слухаючи доповіді Крюкова і Хорольського, а також чутну з їх боку канонаду, дуже переймався за бійців, що вели там бій, але не знав, яким чином можна їм допомогти. Окрім того, телефон Гостіщева постійно розривався від дзвінків рідних і близьких Сергія Тафійчука і Романа Харченка, які розпитували ротного про обставини загибелі бійців і де можна забрати їхні

тіла. Вони ставили питання, відповідей на які у Дока не було. А в той самий час знов тривав бій, і, можливо, саме зараз знов гинуть його бійці, за яких йому знов доведеться відповідати перед їх рідними і близькими. Не хотів би я колись опинитися на його місці.

Які приймалися тоді рішення і чи була надана допомога, сказати не можу. Антону Хорольському з Олександром Крюковим було наказано тримати позицію, доповідати про ситуацію і чекати на допомогу. Томілович пропонував полковнику відрядити його і декілька бійців на «Халку» на допомогу, але йому було наказано знаходитись поблизу школи і чекати.

Очікування. Це саме те, до чого нас постійно привчали з самого початку вступу до батальйону. Ми постійно нетерпляче чогось очікували. Постійно виказували невдоволення марнуванням часу в багатогодинних очікуваннях, поки наші керівники приймуть бодай якесь рішення. Кожного разу воно тривало так довго, що ми були раді робити будь-що, аби тільки не сидіти на місці. Вміння довго і терпляче очікувати наступного рішення командирів було одним з найголовніших якостей, якому особисто я, врешті-решт, так і не навчився.

У той момент, скоріш за все, після влаштованої ворогом засідки на командира батальйону «Херсон» в нашому тилу, керівництво не хотіло ризикувати відряджати транспорт до укріп-

Діти в Іловайській школі. Серпень 2014-го. Фото: Маркіян Лисейко

району. Виникали побоювання, що в приватному секторі, зачищеному нами, але який недостатньо охороняється, активізуються диверсійні групи бойовиків. Я по своїй натурі людина запальна і нестримана. Тому вертівся, як вуж на пательні, і чекав, коли нададуть команду висунутися до Хохла, але команди довго не було і мені доводилося дивуватися незворушному спокою Дена, який також бажав допомогти нашим товаришам, але йому наказали «не смикатись» і чекати наказу. Тому ми і «не смикались». Сиділи перед входом в школу, слухали доповіді Хохла і Фана, а також гуркіт канонади і безперервне стрекотіння стрілецької зброї в їхньому напрямку.

Зв'язок з Хорольським був слабкий, всередині будівлі школи його взагалі майже не було, і тому ми з Томіловичем знаходилися на шкільному подвір'ї біля входу і повідомляли Гостіщеву про те, що його запитує Хорольський. Врешті-решт, ситуація склалася так, що Хорольському надали наказ залишити будівлю і приготуватися до відходу з позиції. Що дивно, але ми по рації цього наказу не чули. У внутрішній двір школи заїхала бойова машина піхоти, що повернулася від укріпрайону, і на броні якої лежав один з поранених бійців.

Нарешті до мене підійшов Томілович і сказав, щоб я заводив «Халк». З укріпа повернувся один сірий пікап «Nissan» з легкопораненими бійцями. З кузова зістрибнув Вася Савченко зі скривавленою головою і почав емоційно обурюватися:

— Ви що тут подуріли усі? Там «сепари» штормлять не по-дитячому! Котру годину чекаємо на підтримку! Де підтримка, трясця вашій матері?!

Бійці повідомили, що відійшли від чотириповерхової будівлі і закріпилися на двох блокпостах поблизу неї, але там місцевість відкрита, а з боку будівлі і залізниці щільний вогонь.

Після команди Антона Хорольського бійці почали відходити з будівлі в напрямку дороги. Прикриваючи один одного, вони пересувалися від будівлі до сторожової будки біля брам і далі через дорогу до лісосмуги за нею. В цей самий час до дороги під'їхав наш «бежевий» мікроавтобус і дехто з бійців встиг заскочити в нього. «Бежевий» вирушив у напрямку школи, а інші бійці — вздовж лісосмуги до залізобетонних плит на дорозі, де тримали оборону бійці роти «Світязь». Останніми відходили з будівлі Ігор Калініченко, Владислав Безпалько і Павло Рудич. При цьому обстріл зі стрілецької зброї не припинявся. Кулі з посвистом про-

Автобуси у дворі школи № 14, на яких 18 серпня 2014 року прибули в Іловайськ бійці батальйону «Донбас». Фото: Павло Нєтьосов

літали над головами бійців, а іноді безпосередньо поміж ними. Дивно, що при цьому ніхто не був поранений.

Судячи з того, що ми з Томіловичем помчали забирати хлопців, роблю висновок, що їм було наказано відходити. Ми проїхали заправку, залізничний переїзд і за ним повернули ліворуч до блокпостів укріпленого району. Поблизу ближнього блокпоста вже знаходилося декілька автомобілів, серед яких добре запам'ятався мікроавтобус «швидкої допомоги», а бійці переховувались за бетонними плитами блокпоста і в лісосмузі праворуч від нього від обстрілу з боку чотириповерхівки. До автомобілів з лісосмуги і від плит підбігали бійці і займали місця в транспорті. Усе відбувалося під звуки шаленої стрілянини з автоматичної зброї. Автівки майже не затримувалися на місці і, прийнявши на борт бійців, вирушали в напрямку переїзду і далі до школи.

До нас в «Халк» також заскочили декілька незнайомих бійців, і ми помчали під обстрілом в напрямку школи. Дорогою Денис розпитував бійців, звідки ведеться ворожий вогонь, скільки приблизно бійців ще залишилося на блокпосту, чи є серед них поранені або загиблі і чи усі вийшли з будівлі? З'ясувавши усе, що хотів, Томілович наказав зупинитися за автозаправною станцією і наказав бійцям, щоб вони виходили з машини і далі до школи

рухалися пішки, а ми тим часом розвернулися і помчали назад до блокпоста. Стрілянина з боку чотириповерхівки і ліворуч за другим блокпостом не вщухала. Коли ми знов зупинилися біля залізобетонних блоків блокпоста, розташованого на дорозі, до нас в «Халк» заскочив Володя Парасюк і сказав, що ведеться дуже щільний вогонь і нападників дуже багато. Потрібно терміново відходити. Наші бійці відійшли від будівлі, і зараз з неї по наших бійцях, що закріпилися на двох блокпостах, ведуть вогонь бойовики. За бетонні блоки поста висуватись ніхто не ризикував, тому що по бетону постійно цокотіли кулі.

Боєць зведеної роти капітана Андрія Кашуби Дмитро Назаренко:

«Коли почався бій і нашу позицію накрили мінами, то бойова машина піхоти відійшла від другого захопленого ворожого блокпоста, на якому були ми разом з бійцями батальйону «Дніпро-1». Міни доволі влучно вдарили по наших позиціях. Одна з мін вибухнула біля дерева, яке мене і врятувало. Вибухом те дерево повалило на землю і накрило мене. Тоді мені пощастило, бо ані поранень від міни, ані будь-яких тілесних ушкоджень від дерева, що звалилося на мене, я не отримав. Я вийшов на дорогу і побачив, як до нас повертається наша бойова машина піхоти, на яку почали збирати бійців нашого відділення. Хтось завантажився на броню, а хтось відходив пішки під прикриттям броні. БМП вирушила до першого ворожого блокпоста, а я побіг слідом за нею. Біля бетонних плит того блокпоста я побачив чорний пікап, водій якого спитав у мене: «Де наші хлопці з «Дніпра»? Чи залишився ще хтось на позиції?» Я відповів, що так, і тоді той чорний пікап поїхав за хлопцями з «Дніпра-1», які залишались тримати позицію».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Тоді ми побачили, що наш чорний пікап, за кермом якого був Іван Науменко, рвонув вперед за блоки. В пікапі також знаходилися бійці, які відійшли від залишеної чотириповерхівки і завантажились для евакуації. Серед них був і Вадим Куприков. Денис наказав: «Вперед за ним!» Я поїхав слідом за пікапом, який дріфтував по дорозі на розсипаних гільзах і намагався оминати осколки від різноманітних мінометних і артилерійських снарядів, що стирчали з асфальту. Парасюк став кричати, що ми збожеволіли. Висуватися на місцевість, що відкрита і прострілюєть-

ся, — це самогубство! Але ж вибору у нас не було. На другому блокпосту, який розташовувався в двохстах метрах ліворуч, ще залишалися наші бійці Олександр Крюков, Петро Клоков, Андрій Добровольський і Микола Курносенко. Підлетівши до них, бійці з пікапа почали допомагати завантажитися бійцям з позиції і прикривали їх відхід. У Петра Клокова була пошкоджена нога і йому допомогли залізти в пікап. Також туди закинули і Петюнин автоматичний гранатомет. Я відразу розвернув «Халк» на виїзд і залишався за кермом. Томілович з Парасюком вискочили з машини для прикриття. В «Халк» заскочив Андрій Добровольський і зайняв місце позаду мене. Ліворуч нас прикривала від чотириповерхівки не дуже рясна «зеленка», і ворог не мав можливості вести з будівлі прицільний вогонь, але ж це не заважало йому атакувати з інших напрямків. Зі свого місця я спостерігав за тим, що відбувається праворуч, скрізь відчинений боковий дверний отвір. В «Халку» не було бокових дверей, оскільки їх зламали ще під час однієї з подорожей до Амвросіївки. Крізь отвір я бачив паркан з бетонних плит, які були не дуже щільно підігнані одна до одної. Поміж плитами були достатньо широкі щілини. В одній з них я помітив рух і прямо зі свого місця впівоберта випустив декілька коротких черг у просвіт поміж плит, за що отримав добрячу порцію матюків від Андрія. Гарячі гільзи летіли прямо на нього й обпікали обличчя. Чи вразив я тоді когось, не знаю. Пульс щупати часу не було. Тоді навіть не думав про це. Лише трохи згодом мене пробив холодний піт від того, що я уявив собі ситуацію, коли під час моєї стрілянини хтось вирішив би заскочити в «Халк» і потрапив під мій вогонь. На щастя, того не сталося. Довго затримуватись на посту не стали. Зачекали, поки наші хлопці зі зброєю завантажаться в пікап, і помчали в зворотний путь. Щойно ми зірвалися з місця, як позаду пікапа почали рватися вибухи від автоматичного гранатомета АГС-17.

На щастя, серед наших бійців загиблих або тяжкопоранених в той день не було. З нашого першого взводу усі були цілі. А от «Халку» трохи дісталося. Одне колесо було повністю порожнім. Можливо, прострелили, а можливо, наскочили на хвостовик від міни або на якийсь осколок, що стирчав з асфальту. До школи дісталися досить швидко і без пригод. Поки хлопці допомагали Петру з травмованою ногою і ділилися враженнями, ми з Деном зайнялися пошуком запасного колеса для «Халка», для чого відігнали «Халк» подалі від школи на вулицю Виноградну. Свого

запасного колеса в мене не було, оскільки я позичив його «бежевому» ще під час шляху від Маріуполя до Старобешевого, але ми знайшли в тому ж «бежевому» відмінне запасне колесо, яке десь дістав і приховав Толік Супрун. Домкрат знайшли у пошкодженому чорному пікапі, який стояв поруч і належав нашому батальйону».

■ Боротьба за життя бійця роти «Світязь» Володимира Іщука в Іловайській школі

Майже завжди за потреби я залишав «Халк» на сусідній зі школою вулиці Виноградній, поблизу розташування бійців «Донбасу», де у них був пункт зарядки акумуляторів. Там і було вирішено замінити колесо. Під час цієї справи ми встигли поспілкуватися з бійцями нашого батальйону, які допомагали утримувати позицію на одному з постів охорони батальйону «Донбас» в крайній хаті по вулиці Виноградній, що майже впритул виходила до школи. Дмитро Бойко приймав найактивнішу участь в організації відсічі нападів бойовиків. За відсутності в деяких моментах ініціативи з боку молодших командирів, Дмитро взяв ініціативу в свої руки й організував оборону на тій ділянці міста силами декількох бійців нашого батальйону. Окрім наших бійців там були декілька позицій батальйону «Донбас», які також контролювали південну частину вулиці Виноградної і діяли спільно з бійцями нашого підрозділу. Там же поруч з Дмитром перебував і тяжкоконтужений боєць Олександр Афанасенко, який відмовився залишати позицію. Спочатку мені здалося, що він добряче п'яний, але хлопці пояснили, що від вибуху він став сам не свій і відмовляється йти до школи і звертатися по медичну домопогу. Коли Сашка намагалися посадити в автомобіль, щоб евакуювати разом з пораненими, то він відмовився зайняти місце в машині, звільнивши його для іншого пораненого бійця.

Я ледве встиг поміняти колесо, як розпочався черговий обстріл. Зазвичай під час обстрілу ми намагалися знайти найбільш безпечне і надійне укриття. Оскільки у нас не було постійної позиції і ми майже повсякчас рухалися, то під час обстрілів доводилося переховуватись, де доведеться. Кожного разу це було щось нове. Коли обстріл настигав нас біля донбасівського генератора, то бійці «Донбасу» гостинно пропонували нам погріб, який був всередині хати. Коли поблизу школи, то там були декілька підвалів і спортивний зал. Під час зачисток або оборони другого поста

ми користувалися погребами і льохами найближчих будинків. Іноді, як і в останньому випадку біля «Халка», надійного укриття поблизу ніде не було і тоді обирати було ні з чого. Поруч з нами на перехресті вулиці Виноградної і провулка Маяковського стояв чи то ЗІЛ, чи то «Урал», і ми усі хором сховалися під ним. Я дуже добре запам'ятав той обстріл.

Усе почалося з прильоту мін. Почувши перші посвисти, Томілович голосно прокричав: «В укриття! Міни!» Майже відразу з невеличким інтервалом в декілька секунд навколо почали гуркотіти вибухи. На той час ми вже перебували під вантажівкою і вважали себе в безпеці, але згодом десь в небі майже над нашими головами я почув такий самий звук «салюту», як в ніч, коли ми увійшли на східну околицю Іловайська з боку Виноградного. Касети. Реактивні системи залпового вогню «Смерч» або «Ураган». Лежачи під заднім мостом вантажівки, я відчував себе в безпечному місці і намагався вгадати — долетять заряди до землі чи розірвуться в повітрі? Пощастило. Вибухати почало, не долітаючи до землі, або десь осторонь. Коли обстріл трохи вщух і ми повилазили з-під вантажівки, то я зрозумів, що пощастило нам двічі. Вантажівка, під якою ми переховувалися, була майже доверху завантажена боєкомплектом і каністрами з пальним. Окрім того, поруч з вантажівкою стояв працюючий бензиновий

Санітари намагаються врятувати життя бійцю роти «Світязь» Володимиру Іщуку. 25 серпня 2014 року. Підвал Іловайської школи № 14. Фото: Маркіян Лисейко

генератор, який наші бійці забрали з дитячого садочка. Його ніколи не глушили, тому що завжди була необхідність заряджати акумулятори до радіостанцій і телефони. Якби щось влучило в генератор і він вибухнув, то нам було б дуже спекотно. Дякувати Богові, нічого подібного не сталося.

Після недовгої перерви обстріл знов поновився, але ми до того часу вже встигли зайти в школу. До цього дня медики працювали в сарайчику навпроти входу в школу. Там надавали першу допомогу і за необхідності оперували поранених бійців. Після серії жорстких і прицільних артилерійських обстрілів було прийнято рішення перенести обладнання і поранених у більш безпечний підвал школи. Наші бійці допомагали лікарям і санітарам переносити речі, лежаки, медикаменти, медичне обладнання і поранених.

Серед інших поранених до внутрішніх приміщень школи занесли і пораненого Володимира Іщука. Під час відходу з блокпоста він отримав поранення, яке викликало перитоніт. Потрібне було термінове хірургічне втручання. Побратими Володимира Роман Коротицький і ще декілька бійців особисто віднесли Володимира спочатку в спортивний зал, а згодом в підвал школи. За Володимиром Іщуком особисто наглядав медик батальйону «Світязь» і його старий товариш Сашко Сивий з позивним Док. Ще до початку війни вони жили в сусідніх селах і товаришували поміж собою. Також за Володимиром постійно доглядала медик батальйону «Донбас» Анна Ілющенкова з позивним Мурка. Увечері вона доповідала командиру про те, що якщо тяжкопораненого Іщука терміново не доставити до лікарні, то він помре. Потім вона майже у відчаї бігала на верхній поверх школи, щоб зв'язатися зі своїм знайомим лікарем, який їй в деталях розповідав, як робити дренаж, але Мурка без специфічного досвіду так і не наважилась на це. Вона взагалі наполягала на тому, щоб Володимира вивезли на машині до найближчої лікарні або навіть до лікарні в окупований Харцизьк, але командир не дозволив. Багато хто пам'ятає, наскільки емоційно Анна виказувала незгоду з рішенням командира і намагалася в будь-який спосіб врятувати життя Володимира. Напередодні вона надавала першу медичну допомогу одному з місцевих мешканців, поранених під час обстрілу. Була необхідна операція і родичі пораненого відвезли його до Харцизької лікарні, де йому надали необхідну допомогу. Тоді нарікали на рішення Філіна і вважали його занадто жорстоким, адже ніхто ще не знав

про те, про що вже знав Філін. Він знав, що Іловайськ в оточенні і дістатися автівкою до Старобешівської лікарні вже неможливо, а повідомити про це особовому складу командир не наважувався. Оприлюднення інформації про остаточне оточення могло мати дуже негативні наслідки. Про це не прийнято згадувати, але на той момент і без того вже вистачало бійців і навіть офіцерів, які перебували під впливом панічних настроїв.

Трагізм ситуації полягав ще в тому, що зовсім поруч — у декількох сотнях метрів у локомотивному депо Іловайська, серед бійців батальйону «Миротворець» перебував український вчений-медик, доктор медичних наук, професор, заслужений лікар України Всеволод Стеблюк, який, можливо, був єдиним, хто міг би тоді надати необхідну допомогу Володимиру, але в той момент ніхто не знав про те, що така досвідчена людина тримає в депо автомат і виконує обов'язки звичайного солдата.

На жаль, в медиків, які перебували в школі, не було достатньо обладнання і досвіду для здійснення необхідної операції і наступного дня, 26 серпня 2014 року, біля одинадцятої години ранку боєць роти «Світязь» Іщук Володимир Степанович помер.

Медик батальйону «Донбас» Анна Ілющенкова:

«До початку війни я працювала лікарем-анестезіологом. Під час роботи в реанімації мені доводилося мати справу з важкими хворими, і капати розчини, і надавати необхідну їм термінову допомогу. В мене були певні медичні навички, і тому я пішла до батальйону «Донбас» як медик. Коли почали надходити перші поранені, то деякий час я відчувала себе якоюсь безпорадною, але згодом, навіть не можу пояснити яким чином, але незрозуміло звідки з'являлась здатність надати необхідну допомогу кожному пораненому. Було розуміння, що потрібно хоч щось робити, щоб врятувати людське життя в дуже непростих умовах. Раніше мені ніколи не доводилося стикатися з вогнепальними й осколочними пораненнями і тому професійного досвіду надання допомоги пораненим в мене не було. Навички з'являлися самі по собі безпосередньо в процесі надання цієї самої медичної допомоги. Сама собі не можу пояснити, звідки я тоді знала, які саме потрібно капати розчини, які ліки від чого надавати, що потрібно кому робити. Ті випадки, коли будь-які мої зусилля були марними і хтось помирав, я відчувала і відчуваю досі як важку особисту втрату і біль.

Мені, можливо, дуже допомагало те, що я ніколи не стикалася з війною і не знала, що і коли може бути небезпечним. Мені було якось байдуже, хто і куди наступає і стріляє. Байдуже, де стріляють свої, а де чужі. Головною моєю турботою були поранені, і я бігала поміж ними, незважаючи на те, що відбувалося навколо. Перебігаючи від поранених у сарайчику до тих, хто знаходився в спортзалі школи, я не відчувала якоїсь смертельної небезпеки. Деякі бійці намагалися накинути на мене бронежилет, а я не розуміла, навіщо вони це роблять, оскільки він лише заважає мені рухатись. Мені потрібно швидко бігти і ставити крапельницю, а важкий бронежилет заважає. При цьому мені потрібно влучити в вену, а мені не зручно це робити... Я лаюсь і скидаю до біса той бронік і перебігаю від одного пораненого до іншого. В той час я не відчувала будь-якої загрози особисто для себе. Іноді мені взагалі здається, що всі ті події мені лише наснилися, але, дивлячись на свої поранення, я розумію, що все відбувалося насправді.

Зараз для мене цілком зрозуміло, що бути гарним лікарем, як і гарним військовим, не головне. Головне — не розгубитися в потрібний момент. Необхідно докладати зусиль не тільки для підготовки і навчання професійним знанням і навичкам лікарів і військових, а й готувати їх психологічно і фізично до того, що

Добровольцю батальйону «Донбас» Олександру Ванеку надають медичну допомогу.
Фото: Маркіян Лисейко

доведеться працювати в умовах важкого психологічного і фізичного тиску, який здатні витримати далеко не всі.

З ранку 25-го і аж до вечора 26 серпня надходило найбільше поранених за увесь час нашого перебування в Іловайську. На ту пору в школі дуже не вистачало медиків, оскільки вранці 25 серпня наші медики-санітари Володимир Міщенко і Сергій Міщенко в супроводі пікапа батальйону «Дніпро-1» відбули з пораненими до Многопілля. Інші санітари з різних причин перебували поза школою.

Згодом Сергій і Володимир повернулися в Іловайськ, що було дуже вчасно, оскільки наші з Мері психологічні і фізичні сили наближалися до критичної відмітки».

Того дня неподалік від школи також був поранений боєць батальйону «Донбас» Олександр Ванек (Лунатік). Міна дуже влучно прилетіла в подвір'я по вулиці Виноградній, де вели спостереження бійці «Донбасу». Вона впала прямо на маленький бетонний стовпчик. Двоє бійців Богдан Кириченко й Остап Проць сиділи від неї усього в кількох метрах і їх врятувало лише диво. Лунатіку в ногу прилетів уламок, який в певному сенсі врятував йому життя, але про це трохи згодом.

Боєць батальйону «Донбас» Олександр Ванек:

«Нас обстрілювали з усього, що тільки у них було. Працювали «Гради», гаубиці, іноді навіть «Урагани». Обстріли були по кілька разів на день. І одна міна прилетіла на подвір'я будинку, де ми були. Вона приземлилася на невеличкий бетонний стовпчик у дворі, і це нас врятувало. Якби потрапила на землю, то знесло б будинок, де сиділи Гоша і Бендер, а так вона вибухнула, й осколки полетіли на усі боки. Один із них зрикошетив крізь вікно і потрапив мені у ногу.

Я сидів у кріслі, аж раптом все почало сипатися. Думаю, що зараз стеля обвалиться, а сам сиджу у кріслі в якомусь ступорі. Потім дійшло, що відбувається саме обстріл, і я стрибнув у підвал, щоб сховатися. Саме там вже і побачив, що у штанях дірка, а по нозі стікає кров. Хлопці відвели мене під обстрілом у школу, щоб перев'язати рану і дати антибіотики. Саме в школі в той час був і штаб, і медпункт, і сховище від снарядів. Я спочатку більш-менш нормально почувався і тому відмовився від евакуації. Але ближче до 28 серпня нога почала набрякати, і я думав, що потрапила інфекція. Командир взводу наказав, щоб я з пораненими

їхав у Многопілля, а потім у Дніпропетровськ. Проте три кола оточення замкнулися, і ми вже не мали можливості виїхати».

Командир взводу батальйону «Донбас» Віталій Яцик:

«Моєму взводу було наказано висунутись до залізничної машинної станції. Для посилення мені віддали бійців з роти «Світязь». Ротою їх можна було назвати лише умовно. Здається, усього їх було близько 27 бійців, з яких лише дев'ять погодилися їхати з нами на ПМС. Трохи згодом до нас приєдналися ще двоє. Потім ці бійці разом з моїм взводом і виходили з Іловайська. Якраз їх наш Батя на автобусі вивозив, а частина батальйону «Херсон» виїжджала на синьому МАЗі. За кермом МАЗа був Балу — Вадим Саввон. Саме на тому МАЗі згодом загинув Банг. І коли ми там стояли, то там був і Анатолій Крайнов. Там же був і Лєрмонтов. Був Володимир Бабенко. Разом з ними ми ділили сектори і радились, хто за що має відповідати. В кого і де будуть «сєкрєти» і так далі, щоб була координація між позиціями. Якщо стояти обличчям до ворожого блокпоста, то за «Світязем» була закріплена позиція ліворуч біля залізниці, по якій вагони заходили на ремонт. Це був напрямок у бік школи. Вночі накрили нас «Градом», але накрили не дуже влучно. Згодом у Вуглегорську бійці «Світязя» не погано себе проявили, але тоді вони ще не були обстріляні і не були готові до подібних бойових дій».

Обстріли тривали протягом усього дня з невеликими перервами. Після закінчення одного з них керівництвом було прийнято рішення про евакуацію тяжкопоранених і загиблих до Многопілля. Того дня поранених було багато і не для усіх вистачило місця в транспорті. Боєць «Дніпра-1» Петро Клоков вирішив поступитися місцем більш тяжкопораненим і залишився в школі. Зазвичай поранених вивозила машина «швидкої допомоги» в супроводі одного або двох бійців, але в той момент керівництво прийняло рішення посилити супровід одним пікапом «Nissan» з АГС-17 і п'ятьма бійцями. За особистим розпорядженням замкомбата в супровід були відправлені командир другої роти Мангуст, Іван Крим, Володимир Тугай, Дмитро Пелипенко і Микола Криворотько. Серед поранених, яких вивезли від Іловайської школи до селища Многопілля, був боєць батальйону «Дніпро-1» Володимир Громовий. Після їх від'їзду почалася шалена атака по всіх наших позиціях у місті і на школу зокрема. В той момент

хтось згадав про автоматичний гранатомет АГС-17, який пропонувалося використовувати з вікон верхніх поверхів школи, але раптом виявилося, що його з нами вже немає, оскільки він поїхав ще вчора з групою супроводу поранених. Тоді мало хто знав про розпорядження командира, і сприйняли від'їзд групи супроводу, як втечу. Пізніше, під час зупинки колони в Агрономічному перед «зеленим коридором», Володимир Тугай не знав, з ким першим почати бійку, тому що дехто з бійців натякав йому на боягузництво, вважаючи, що він вирішив поїхати зі школи, прихопивши АГС і кілька «равликів» до нього, щоб врятуватися. Від недостатньої інформованості і надмірної емоційності багато хто з нас тоді був не зовсім справедливим до Володі. Згодом він героїчно проявив себе при виході з оточення, за що був відзначений керівництвом батальйону.

Загальне становище в місті і навколо нього стрімко загострювалося, і подібні заходи безпеки під час супроводу машин з убитими і пораненими порахували доцільними. Якщо раніше поранені доставлялися в лікарню Старобешевого, то зараз про це не мало бути й мови. Щільне кільце надійно замкнулося навколо усього угруповання біля Іловайська, і проїзд був закритий. Відтепер евакуація поранених була можлива лише до Многопілля, хоч згодом Ігор Клевко згадував, що були поодинокі випадки прориву з пораненими і загиблими бійцями крізь оточення включно зі Старобешевого, яке вже також на той момент контролювалося незаконними збройними формуваннями і російськими найманцями.

Вважаю доречним залишити тут свідоцтво Миколи Криворотька, який супроводжував машини з пораненими і загиблими хлопцями з Іловайська до Многопілля. Він став свідком подій, які, на мою особисту думку, мали важливе значення для доказу присутності російських військ під Іловайськом.

Машинам, які виїхали зі школи, пощастило без перешкод подолати шлях до Многопілля. Бійцям супроводу не довелося навіть здійснити жодного пострілу, але, коли вони прибули в Многопілля, то зрозуміли, що ця ділянка піддається обстрілу й атакам не менш, ніж саме місто Іловайськ. Можливо, це відбувалося через те, що в Многопіллі була велика концентрація сил ЗСУ і знаходився штаб з командуванням, яке керувало всією Іловайською операцією.

Коли «трьохсоті» були вивантажені, екіпаж пікапа з бійцями «Дніпра-1» попрямував у штаб, щоб доповісти командиру

25 серпня 2014 року. Подвір'я Іловайської школи № 14. Бійці «Світязя» і «Дніпра-1»: Віктор Кривцун, Іван Крим, Андрій Ткачук, Володимир Тугай, Микола Криворотько, Андрій Мангуст, Сергій Помінкевич, Дмитро Пелипенко

батальйону про виконання завдання і зарядити радіостанції перед поверненням в місто. Хлопці збиралися повернутися в місто, але біля штабу їх зустрів командир батальйону Юрій Береза і повідомив, що відтепер вони залишаються в Многопіллі. Комбат обійняв кожного з бійців і сказав, що радий бачити їх живими.

Далі хочу залишити **розповідь бійця батальйону «Дніпро-1» Миколи Криворотька**:

«У другій половині дня 25 серпня нашій групі (Ваня Крим, Мангуст, Дмитро Пелипенко, я і Володимир Тугай) було поставлено завдання супроводити транспорт, який перевезе поранених і вбитих зі школи в Іловайську до селища Многопілля. Нам вдалося подолати цей шлях і виконати наше завдання по супроводу, не зробивши жодного пострілу, але коли ми прибули в Многопілля, то зрозуміли, що цей район піддається обстрілам і атакам не менше, ніж сам Іловайськ (мабуть, через велику концентрацію сил ЗСУ та штабу з командуванням, які керували всією Іловайською операцією). Коли загиблі і поранені були вивантажені, ми

попрямували в штаб, щоб доповісти про виконання завдання і трохи зарядити радіостанції. Готуючись до зворотнього шляху, ми переймалися, щоб у нас був зв'язок, коли будемо повертатися в Іловайськ. Там нас зустрів особисто наш командир батальйону Юрій Береза. Він кожного з нас обійняв і сказав, що радий бачити нас живими. Від нього ми почули підтвердження того, що ми потрапили в оточення російської регулярної армії, доказом чого були дев'ять російських десантників, які потрапили в полон ЗСУ. На той час їх вдалося переправити до Києва, щоб допитати і показати ЗМІ. Після нашої розмови він підвів нас до мапи і сказав, що завтра наша група потрібна для проведення розвідки і візуального виявлення бронетехніки і самохідної артилерії ворога. Також ми маємо оглянути деякі ділянки для можливого збору доказів присутності російської армії в цьому регіоні.

Нам було поставлено завдання не повертатися в Іловайськ, а розміститися в зайнятому раніше нашими бійцями будинку, який знаходився в приватному секторі селища Многопілля поруч з позиціями ЗСУ. Зранку наступного дня ми мали висунутися в розвідку до ділянки, яку нам вказали на мапі. Був уже пізній вечір, але обстріли з «Градів» і артилерії не вщухали. Ми розмістилися в заданому місці і мені потрібно було змінити собі пов'язку й обробити рану, яку я отримав від осколків ворожого ВОГ-25 ще в перший день нашого штурму в Іловайську. Рана була легка, але почала нагнивати через нерегулярну обробку. У нас був ще певний вільний час для чищення зброї, приведення спорядження в порядок, перед тим як ми мали заступати в наряд. Тоді вже виявлялася звичка до обстрілів. Саме тому ми звикли швидко засинати і прокидатися кожен свого часу, навіть коли вночі починався обстріл».

■ Селище Агрономічне. Захоплення російського танка Т-72Б3

Момент знищення колони, яка рухалася на Іловайськ з боку селища Агрономічне, і захоплення російського танка Т-72Б3 є одними з найбільш яскравих бойових зіткнень за час операції під Іловайськом. На мою думку, варто більш детально розповісти про те, за яких обставин, як само і ким безпосередньо відбувалося захоплення цього російського танка, що став одним з доказів участі армії Російської Федерації у вторгненні в Україну.

Старший лейтенант 91-го окремого полку оперативного забезпечення Віталій Яворський:

«Стосовно захопленого російського танка на околиці селища Агрономічне 25 серпня 2014 року, можу цілком достовірно повідомити таке.

Сіли з хлопцями обідати на околиці села в крайній хаті по тій єдиній вулиці в цьому селі. Само по собі село являло собою штук сорок хат, більшість з яких залишені господарями. Наші сапери, яких було близько двадцяти п'яти, розмістилися по городах навколо села, праворуч від дороги, зайнявши позиції і спостерігаючи за обстановкою навколо. Ліворуч від дороги так само займали позиції бійці, здається, 51-ї бригади, яких також було щось близько двадцяти. В кожного через пятнадцять-двадцять метрів були такі невеликі окопчики. Разом з тими бійцями була й інженерна техніка, схожа на роздвижний понтон. Отак по колу села ми і стояли. Така от оборона. Місцева тітка принесла нам борщ. Сама зварила. Також вона принесла і козячого молока.

Сидимо ми оце, їмо з воєнними галетами з сухпая. Смакота. Нічого подібного з домашньої їжі ніхто з нас давно вже не куштував і тому обідали з величезним задоволенням. Уся увага на околицю за селом, яка складалася з величезного до самого небосхилу поля і розташованої перпендикулярно нам довгої лісосмуги. Там вони рядками йдуть одна і друга. Усе вже значнопроглядається, оскільки одна з лісосмуг вже значно вигоріла. Паралельно нам, приблизно в кілометрі від нас, була ще одна лісосмуга, яка здіймалася трохи вгору по невеличкому пагорбу. Про цю лісосмугу ми нічого не знали і не володіли інформацією, що саме в ній і поза нею відбувається. Тож, поки обідали, хлопці дивилися вперед на поле і ближню лісосмугу. Троє чи четверо бійців спостерігали з позицій за обстановкою, а інші по черзі підходили до цієї крайньої хати і пригощалися домашнім борщем. Але ж і ті, хто обідали, все одно уважно спостерігали за селом і тим, що відбувається навколо нього. Незважаючи на те що спостерігачів було, хоч відбавляй, появу колони росіян ми спочатку все ж проґавили. Я після обіду повернувся на позицію до бійців і побачив цю колону, коли вона вже наблизилася до нас метрів на вісімсот. Колона показалася саме з тих лісосмуг, які ми погано проглядали. Спочатку неможливо було розібрати, що то за техніка рухається. На позиціях відразу виник переполох.

Я надав команду, і хлопці порозбігалися по своїх місцях. Ще до початку бою цивільні люди, які побачили наші приготування, відразу підхопили дітей і поховалися в погребі. Серед них були батько, мати і двоє чи троє дітей.

У складі ворожої колони була виключно сама бронетехніка. Я маю на увазі, що зверху на бронетехніці не було піхоти. В колоні не було ані вантажних автомобілів з особовим складом, ані легкових автівок. Виключно важка техніка. Якось дивно, але схоже на те, що росіяни нас не бачили або не помічали, хоч ми не дуже і переховувались, коли розбігалися по своїх окопах і готувалися їх зустрічати. Ворожа техніка продовжувала сунутись прямо на нас. Коли передовий танк виїхав на край лісосмуги, наблизившись метрів за чотириста-п'ятьсот від нас, ми почали палити по колоні з автоматів. Колона, яка складалася, якщо не зраджує пам'ять, з шости одиниць бронетехніки, зупинилася. Окрім танка в колоні були чи то МТ-ЛБ, чи то БМП. Здається, одна БМП точно була, оскільки вона потім ще стріляла по нас. Склалася досить дивна ситуація. У нас, по суті, окрім автоматів

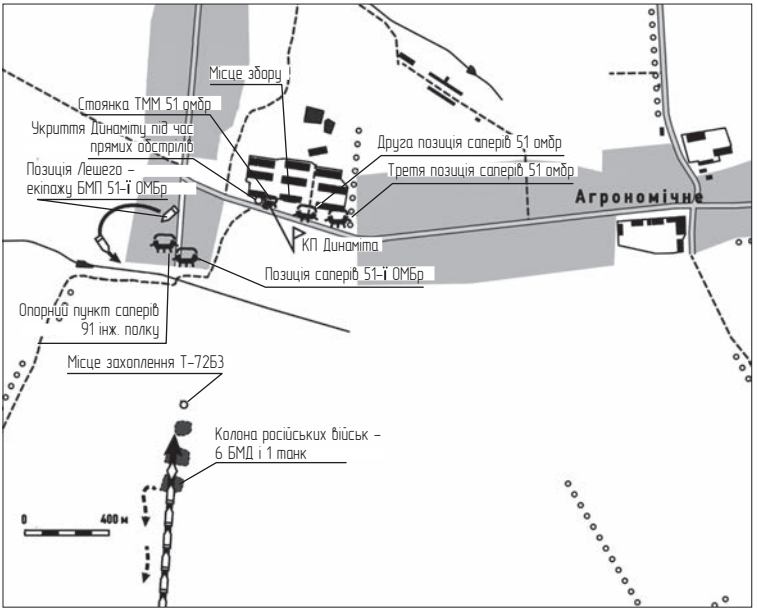

Схема захоплення російського танка Т-72Б3

і ручного гранатомета, до якого було лише три заряди, нічого іншого не було. Я наказав одному бійцю стрельнути в напрямку колони з РПГ, і він здійснив постріл. Зрозуміло, що відстань була занадто далекою, щоб влучити. Боєць поки мучився, перезаряджаючи і готуючи наступний постріл, ми лупили з автоматів по тій броні. Звісно, що значної шкоди ворогу нашим стрекотанням ми не спричинили, але колона все-таки зупинилася. Від нашої позиції до «центру», де сиділи наші «рулі» (наш місцевий штаб і керуючі офіцери) було близько п'ятисот-шестисот метрів, якщо рухатись навпростець через городи і двори. Я передав по радіостанції в штаб, що тут у нас така і така біда. На нас здійснює напад ворожа бронетехніка, а ми толком нічим не можемо відповісти. Звісно, що свою думку я доводив дуже гучно і на підвищених тонах. Чи довго ми зможемо зі своїх автоматів хлопати проти танка й іншої броні? Одним словом, передали ми до тих чортів про ворожу техніку і зараз вже не можу сказати чи почули нас, чи ні. Скоріш за все, ні. Я протягом трьох хвилин намагався докричатись по тій радєйці. У відповідь глуха тиша. З боку ворога, не рухаючись ані ліворуч, ані праворуч з колони, по нас почала працювати 30-мм гармата БМП. Лупила досить прицільно. Я встиг стрибнути з дороги в окоп і навіть голови не ризикував з того окопу висунути.

Коли стрілянина з БМП вщухла, я вібіг з окопу і побіг до штабу, оскільки догукатись когось по рації не вдалося. Потрібно було доповісти керівництву, яке тоді уособлювалося в полковнику Ковальському, про напад і про необхідність надання підтримки, оскільки особовий склад не має ніяких засобів протидіяти ворожій техніці. Потрібен запрос на артилерію або тощо. Ворог вийшов у дуже зручному місці. Відносно далеко від населеного пункту і саме поблизу висотки, по якій наші мінометники раніше вже пристрілювались. Тоді я сподівався, що Динамит повідомить в штаб сектору і наша арта накриє ту колону. Пробігши ці п'ятсот метрів, я побачив, що в нашому саперному штабі нікого немає. Доповідати нема кому. Я знов повернувся до позицій. Бійці продовжують хлопати зі своїх автоматів у напрямку колони, а колона стоїть нерухомо. В напрямку наших позіцій декілька разів вистрелив ворожий танк. Він влучив у ту крайню хату села Агрономічне, в якому жили люди, що пригощали нас борщем. Хату майже повністю було знищено. На щастя, при цьому, окрім самої будівлі, ніхто не постраждав. Неподалік від нас стояла одна

наша бойова машина піхоти. Я ні тоді, ні зараз не знав і не знаю, що то була за БМП і до якого підрозділу вона належала».

Офіцер 91-го окремого полку оперативного забезпечення майор Олег Могилян:

«24 серпня нам була поставлена задача зайняти оборону в Агрономічному. У підпорядкуванні були сапери — 21 боєць 91-го ОПОЗ, 51-ї ОМБр та БМП-2. Я не пам'ятаю, з якої частини була ця БМП. Командир БМП мав позивний Леший. Ми розмістили цю беху в розваленому будинку на правому фланзі Агрономічного в напрямку Моспиного. І коли 25 серпня на нас вийшла РТГр росіян, то саме Леший, за командою полковника Ковальського, вискочив у фланг росіянам та, обстрілявши з 30-міліметрової гармати російський танк Т-72Б3, вивів з ладу систему управління танка. Але найголовніше, що один бронебійно-запалювальний трасуючий снаряд потрапив у запасний масляний бак танка і масло загорілося. З підстреленої машини повалив чорний дим, і екіпаж танка втік».

Навідник-оператор БМП № 192 51-ї ОМБр Юрій Кривенчук

Офіцер 51-ї ОМБр Анатолій Мариньюк:

«Бойова машина піхоти, яка прийняла бій, була БМП № 192 3-го взводу 7-ї роти 3-го батальйону 51-ї ОМБр. Екіпаж складався з механіка-водія Миколи Янчука і навідника-оператора Юрія Кривенчука. Вони стояли посередині села на Т-подібному перехресті і тримали оборону з боку селища Моспине.

Коли розпочався бій, полковник Ковальський дав команду по рації підтримати вогнем піхоту, яка першою зустріла російську колону. БМП-192 51-ї ОМБр об'їхала село із заходу і вдарила по російській колоні з флангу, обстрілявши їх осколочно-фугасними набоями. Саме так було пошкоджено всі тримплекси і приціли в танку».

(Згодом механік-водій Микола Янчук самостійно вийшов з оточення, а навідник-оператор Юрій Кривенчук досі вважається зниклим безвісти. Останній раз його бачив під час прориву по «кривавому коридору» його товариш Анатолій Мариньюк. Під час прориву крізь урочище «Червона поляна» Анатолій бачив Юрія Кривенчука, який знаходився в башті БМП і вів вогонь в бік російських загарбників. Потім ту БМП підбили, і подальша доля Юрія невідома. — *Авт.*)

Старший лейтенант 91-го окремого полку оперативного забезпечення Віталій Яворський:

«Тоді хлопцям вдалося завезти ту БМП. В складі тієї машини було усього двоє бійців — механік-водій і навідник. Не знаю, чи вони самі почули, що у нас точиться бій, чи комусь вдалося повідомити в штаб сектору і звідти надійшов наказ, але ця бойова машина піхоти висунулася до нас і підтримала нас вогнем. Усього гармата БМП вистрелила приблизно сорок набоїв.

Першочерговою метою для себе навідник обрав головуючий ворожий танк. З боку ворожої колони також відповідали вогнем. Не зрозуміло чому саме, але ворог не розгортав колону в бойовий порядок і взагалі не рухалися з місця. Головуючий танк лише трохи розвернувся, ставши перпендикулярно до лісосмуги, з-за якої він висунувся. Як колона зупинилася, так і стояла і стріляла в наш бік. Нашій бойовій машині піхоти, схоже, вдалося вразити у ворожому танку оптичні прилади. Зовнішній огляд цього танка згодом підтвердив, що стрільцю-навіднику це вдалося. Після цього ворожий танк почав вертіти баштою на усі боки, але вже не стріляв. Поки наша БМП стріляла, у ворожого танка загорілося

масло чи щось інше з боку паливного баку. І на каркасі танка з'явилося полум'я. Палаюче масло чи паливо полилося на землю і навколо танка почала горіти трава. Хлопчики-росіяни, які були в екіпажі того танка, повискакували з нього і почали тікати хто куди. Решта техніки почала рух назад. Схоже, вони зрозуміли, що ми дістати їх з РПГ не можемо, а вони по нас також влучити не можуть, оскільки не зрозуміло, де ми знаходимось. Трава. Поле. Хати. Після того як наша БМП влучно відпрацювала, вона сховалася вглиб села. Ворожа техніка відсунулася назад. Залишився лише танчик, в якого по корпусу і навколо нього палає вогонь. Пройшов певний час і полум'я згасилося. Трава навколо танка обгоріла і пішла горіти в інший бік. Усе стихло. Ворог відійшов, і ми вже візуально його не спостерігали. А цей хрін залізний стоїть. До танка достатньо далеко і не чутно чи він працює, чи ні.

Я знов вирушаю в центр нашого села до свого штабу в пошуках нашого керівництва. Шукаю Динаміта. Спочатку нікого не можу знайти. Потім відшукав одного бійця. Той мені і каже, що Динаміт пішов кликати підмогу до штабу сектору.

Після недовготривалого й емоційного обговорення цього бою я трохи заспокоївся і сказав, що піду до того танка і його репну. Я заліз в КамАЗ і дістав вибухівку — близько чотирьох кілограмів тротилу. Відрядив бійця-сапера Сашка Овчиннікова забрати з встановленого нами на одному кінці села мінного шлагбаума одну протитанкову міну. Солдат приніс міну, і я зв'язав боєвик з тротила і звернувся до тих, хто був поруч: «Я йду репнути той танк. Хто піде зі мною? Зараз росіяни прилізуть назад, залізуть в танк і почнуть з нього по нас стріляти, коли сміливості наберуться». Усі зробили вигляд, нібито не розуміють про що я говорю, і відмовилися йти зі мною. А мені тоді, поки був на емоціях і адреналіні, не було страшно.

Поруч з тим танком росли якісь корчі. Не дерева, а якісь рясні кущі. Той хлопчинка Сашко Овчинников, який мені притягнув міну, каже: «Якщо що, то я можу з вами піти». Я відповів: «Питань нема. Беремо з собою «все самое лучшее». Тобто — вибуховий пристрій, котушку, підривну машинку і вирушаємо до того танка. Коли проходили окопи хлопчаків-інженерів з 51-ї бригади, я звернувся і до них: «Пацани, ми йдемо репати російський танк. Хто бажає нас прикрити і допомогти?» Так само у відповідь повна тиша. Аж раптом погодилися ще двоє бійців, які вискочили з окопів і пішли з нами. (Віталій не знав точно, до якого саме

підрозділу належали бійці, які пішли з ним. Одним з двох добровольців був боєць 93-ї ОМБр Іраклій Кутелія. — *Авт.*)

Рухатися по відкритому полю було, чесно кажучи, дуже страшно. Коли ми нарешті дісталися до того танка, то почули, що він працює. Гудить тихенько так, як іномарка. Відчувається, що двигун гарний. Метрів з двадцяти навіть не було чутно, що він працює на холостих обертах. Можливо тому, що ще і вітер був від нас і тому звуку двигуна не було чутно. А тих чортенят — російського мехвода й екіпаж — було видно в чагарнику. Вони переховувалися і боялися себе виявити. Трава в тому чагарнику вигоріла. Здалеку тих кацапчат ще видно не було, а коли вже ми дісталися до самого танка, то у вигорілій лісосмузі їх було помітно. Вони або не очікували, що хтось прийде до танка, або були зелені срочники, але вони навіть не ворушилися, не кажучи вже про спробу стріляти. Можливо, коли танк загорівся, перелякалися, що підірветься боєкомплект. Хтозна? Було помітно, що вони були дуже перелякані і навіть не думали стріляти по нас. А зброя в них була, тому що під час огляду танка зброї в ньому ми не знайшли. Ми на всяк випадок з хлопцями, сховавшись за танк, ще пару раз постріляли в ті чагарники, і було видно, що вони побігли геть. Після того ми їх вже не помічали. Або потікали, або позалягали і не ворушилися — не зрозуміло. Шугати їх ми не ходили.

Танчик стоїть рівно... все навколо нього вигоріло — травичка чорненька зробилася. Я почав мостити міну, яку ми з собою принесли, під гуся (гусениця танка), думаючи репати, аж раптом один з бійців (боєць 93-ї ОМБр Іраклій Кутелія. — *Авт.*) каже:

— Навіщо його репати? Давайте заберемо з собою.

Тоді я спитав:

— А хто на ньому їздити вміє?

Спочатку у відповідь нібито тиша, аж раптом хлопчина відгукується:

— Я там у себе в селі колись на трахторі їздив, коли малий був. Думаю, тут система така сама. Можна було б спробувати, але я в нього не полізу, бо він замінований.

Я спробував заспокоїти і переконати бійця, що таке малоймовірно:

— Як він може бути замінований, коли тут стрілянина шалена була і вони перелякані самі швидко кинули свій танк? Вони що, під час стрілянини під нього міни ставили чи розтяжки? Це маячня. Коли вони його б мінували?

Боєць 93-ї ОМБр Іраклій Кутелія

— Нєт, ніхера, я все одно в нього не полізу, бо там могли гранату залишити або ще щось.

А ці бійці знали, що ми сапери і що були висунуті туди як саперна група і ходили в Агрономічному мінувати і розміновувати. Особисто я був переконаний, що в танку ніхто нічого не поставив і тому, віддавши тому бійцю свій автомат, заліз всередину й оглянув увесь танк всередині і зовні. Вилізши з танка й оглянувши усе навколо і навіть під самим танком, я сказав, що нічого небезпечного тут нема. Можеш сміливо сідати. Боєць-тракторист побачив, що я безпечно кругом лажу і заспокоївся. Він залазить в того танка, а інші бійці залізли біля ствола і переховувались за баштою, оглядаючи усе навколо. Боєць там щось посмикав, і танк рушив з місця.

Ще перед тим, як рухатися, я вийшов по зв'язку на своїх і сказав, що танк працює. Все таке. І ми зараз його притягнемо до себе на позицію в село. У відповідь «Как это он может работать?» я кажу: «Обикновенно. Як його репати, коли він робочий? Я буду

йти перед танком, дивіться, тільки не стріляйте. Ідіть перекажіть солдатам і на інших позиціях, щоб випадково ніхто не стрельнув. Бо можуть перелякатися, або «беха» наша ще вискочить».

По суті, то була для більшості наших бійців перша сутичка з ворогом і перший обстріл. З незвички і переляку можуть знов хлопати по танку, який по ним стріляв. Звичайно, що люди боялися, а я лише боявся, щоб нас свої не застрелили. Загалом, я декілька разів переказав, щоб усюди попередили про те, що танк вже наш і що це саме я іду попереду нього, показуючи дорогу. Щоб усе було в порядку. Хвилин п'ять я оце все повторював в ефір, щоб усі, хто міг, мене почули: «Ми танком їдемо. По нас не стріляйте. Це ми. Я рухаюсь перед танком. Все нормально». То ж танк потихеньку рушив, а я пішов попереду нього. Потім я вже почав бігти помаленьку, щоб швидше дістатися своїх.

Урешті-решт, прибігли ми. Затягнули той танк у село. Такі всі радісні і задоволені. Уважніше розлянули що там в ньому всередині. Знайшли якісь особисті речи кацапчат-танкистів. Нічого особливого. В задньому відсіку знайшли декілька ватників, кепок і якусь їхню піксельну форму. Усе нове. Так от. Ситуація виглядала дуже незвично — ми віджали у росіян танк, а серед усього особового складу в Агрономічному немає нікого, хто міг би з нього стріляти. Танкістів не було. Танк є, а ми на ньому лише їздити можемо. І то лише один боєць. Тоді полковник Ковальський доповів про танк в штаб Хомчаку.

Наступного дня від штабу приїхали військові і говорять: «Ми танк забираємо. Ось вам ящик з пострілами до РПГ». Вигрузили вони нам той ящик із зарядами до гранатомета; сіли на наш танчик і погнали його на той опорний пункт 39-06. (Водій Іван Маклаков, який належав до 133-го окремого батальйону охорони і обслуговування, тричі привозив на військовому УАЗі від штабу генерала Хомчака людей, які намагалися запустити двигун трофейного танка, але їх спроби були невдалими. Лише наступного дня керівник бронетанкової служби військово-оперативного командування «Південь» полковник Євгеній Сидоренко зміг з ним впоратись. — *Авт.*) І ми знов залишилися зі своїми зарядами до гранатометів чекати наступні колони з технікою. От така от історія захоплення того російського танка».

Дуже цікава подальша доля цього танка. Згодом саме на ньому полковник Євгеній Сидоренко разом з артилеристами

Трофейний російський танк Т-72Б3. Многопілля. На танк вже встигли нанести фарбою білі смуги. Серпень 2014 року

51-ї ОМБр і зенітниками 93-ї ОМБр атакував російську колону бронетехніки, яка наступного дня рухалась з Кутейникового до Іловайська, а згодом він же і проривався на ньому з оточення. На жаль, боєць 93-ї ОМБр Іраклій Кутелія, який приїхав на трофейному танку з місця бою до Агрономічного, загинув 9 грудня 2015 року під селищем Опитне Ясинуватського району Донецької області, під час переміщення між опорними пунктами, внаслідок підриву БМП-2 на невідомому вибуховому пристрої.

Керівник бронетанкової служби військово-оперативного командування «Південь» полковник Євгеній Сидоренко:

«Я не був учасником цього бою, але мене запросили для огляду трофея. Як мені повідомили, російський екіпаж кинув машину і втік разом з іншими російськими бронемашинами. Танк знаходився в одній з силосних ям на околиці Агрономічного. Це відбувалося вже на другий день після захоплення цієї бойової машини. Тобто 26 серпня 2014 року.

На момент, коли я до нього підійшов, танк вже стояв із заглушеним двигуном. Мені пояснили, що двигун заглох і завезти його не можуть. Причина була в тому, що у росіян змінили систему запуску танка. Раніше танк Т-72 мав (основний метод) повітряний пуск, а у Т-72Б3 через електроклапан. Танк був кинутий російським екіпажем з працюючим двигуном. Саме тому нашим бійцям і вдалося його перегнати. А після того як двигун заглушили, ніхто не міг його запустити через те, що не знайшли цей самий електроклапан запуску двигуна. Я заліз у танк і виявив, що це новітня російська модифікація Т-72Б3, яка надійшла на озброєння російської армії у 2012 році. Особливість цієї модифікації полягає в тому, що вона мала тепловізійний приціл у командира і у навідника танка типу «Сосна-У». Приціли були пошкоджені нашим вогнем.

Після невеликого ремонту ними можна було користуватися. Також у танка не працювали тепловізори і не працював стабілізатор гармати по вертикалі. В усьому іншому танк був повністю справний. Серед інших речей ми виявили в трофейній бойовій машині документи, які свідчили про те, що танк належить військовій частині Російської Федерації № 54096.

Згодом до виходу по «коридору» в мене був час ретельніше вивчити цей російський танк. Тож можу додати, що зв'язку в танку не було, оскільки танк був захоплений без шоломофонів. Тобто рація працююча, але неможливо приєднати шолом для прослуховування і відповіді. Насамперед я спробував приєднати до зв'язку наші шоломи, але, на жаль, вони не підійшли за розняттями. У росіян вони трохи ширше. Тому згодом, під час виходу з оточення, зв'язок з колоною у нашого екіпажу цього танка був лише по моїй звичайній радіостанції «Моторола». Канал зв'язку тоді у нас у всіх був один. Усі, в кого були рації, пам'ятають, що під час початку бою в ефірі стояв повний хаос. Нагадаю, колону накрили з мінометів ще до початку її руху. Останню команду я отримав від полковника Грачова (старшого колони) — ВПЕРЕД! А потім росіяни включили РЕБ (Це прилад засобів радіоелектронної боротьби — скорочено РЕБ, який заважає працювати засобам зв'язку. — *Авт.*) і станція заглохла. Далі все було тільки по обстановці. Наскільки я знаю, то станції затихли у всіх. Пов'язати радійку з трофейного танка з іншими було неможливо. В трофейному танку стояла надзвичайно сучасна цифрова кодована

станція. Повідомлення окупантів я теж чути не міг через відсутність шоломофонів, які можна було б приєднати до цієї рації».

Після того як трофейний танк доставили в Многопілля, журналіст каналу «Еспресо» Єгор Воробйов зафіксував і оприлюднив відео цього самого захопленого танка. Щоправда, до цього моменту бійці вже встигли нанести на танк вапном білі смуги, щоб позначити, що на ньому вже діє український екіпаж. Відео було скинуто на ютуб, звідки миттєво поширилося по різноманітних засобах масової інформації.

■ Рейд до Іловайська 2-ї батальйонно-тактичної групи 51-ї ОМБр під керівництвом полковника Павла Півоваренка

Цей день відзначився ще однією подією, яка ще стане в майбутньому предметом для більш детального вивчення і розслідування. Моловідомий і недостатньо висвітлений рух підкріплення, у вигляді 2-ї батальйонно-тактичної групи 51-ї ОМБр, до нашої оточеної групи генерала Руслана Хомчака стався саме цього дня. Неможливо пояснити, як саме це сталося, але факт залишається фактом — достатньо велика колона бронетехніки 51-ї окремої механізованої бригади Збройних сил України під керівництвом комбрига полковника Півоваренка, подолавши чисельні позиції російських військ, оточивших Іловайське угруповання, без жодного пострілу дісталася до передових позицій наших військ у Секторі «Б» вночі 25 серпня 2014 року. Про те, як відбувався цей фантастичний марш, згадують бійці й офіцери 51-ї окремої механізованої бригади, які перебували в тій самій колоні.

Командир БМП № 513 4-ї роти 2-ого батальйону 51-ї окремої механізованої бригади Сергій Бучок:

«Про наш марш до Іловайська потрібно розповісти з самого початку. Ми прибули на станцію Чапліно 23 серпня близько 22:00. Там нас зустрів вантажний «Урал» розвідки нашої 51-ї механізованої бригади. Ми вивантажили з ешелона всю нашу техніку, якої було достатньо багато, і пішли спати.

Зранку Дня Незалежності 24 серпня 2014 року, приблизно о 5:30, колона в складі чотирнадцяти бойових машин піхоти,

з яких десять належали до четвертої роти, шести танків, командирської штабної машини на базі БМП і однієї БМП-2 командира батальйону, однієї БМП-2 і БРМК розвідки, машин забезпечення, здійснила марш і за декілька годин подолала шлях з Чапліного до селища Дачне в Дніпропетровській області. Саме в цьому селищі Дачне вийшла з ладу і залишилася наша перша бойова машина піхоти. Під час руху колони нікому, окрім вищого командного складу, не було доведено про кінцевий пункт призначення і маршрут руху. Хочу ще згадати про те, що в складі екіпажу моєї бойової машини піхоти був навідник Василь Івкун, який був прикомандирований до 2-го БТГр від 7-го окремого полку армійської авіації. Василь загинув під час виходу по «кривавому коридору» 29 серпня 2014 року поблизу селища Новокатеринівка.

Поблизу селища Дачне на той час розташовувалась одна з баз нашої 51-ї механізованої бригади. На цій базі усьому нашому особовому складу роздали РПГ-26, по одній гранаті РГД-5, по одній Ф-1, гранатометникам видали постріли для гранатомета РПГ-7 і поповнили, кому було потрібно, палива в транспортні засоби. До речі, декілька слів про нашу техніку. Моя БМП № 513 мала деякі негаразди. Акумулятор в неї був не працюючий. Гармата не стріляла. Стартер теж не працював. Кожного разу її заводили методом поштовху ззаду. Під'їжджала друга «беха», штовхала мою ззаду, і так постійно запускали двигун.

Колона вирушила з Дачного і на кордоні Дніпропетровської і Донецької областей пройшла повз село Константинопіль. Далі поїхали по трасі і дісталися селища Степне. Поблизу цього селища розташовувалась ще одна база нашої 51-ї бригади. До Степного дісталося шість танків і тринадцять бойових машин піхоти. З них один чи два танки кудись забрали. Ми туди приїхали саме вночі 24 серпня 2014 року. В самому Степному зі складу колони залишили ще одну БМП. Рано-вранці в понеділок ми встали і отримали команду рити окопи. Невдовзі отримали команду облишити окопуватися і терміново вантажитись на транспорт і техніку для подальшого руху. Таким чином колона вирушила зі Степного і прибула до населеного пункту Стила Донецької області. Праворуч від дороги біля Стили знаходиться кам'яний або гранітний кар'єр. Колись там був залізничний переїзд, але його розібрали. На ньому ми звернули з дороги і бойова машина піхоти нашої розвідки виїхала на здоровий насип — не терикон,

а звичайний великий насип, щоб оглянути місцевість навколо. Усі інші вишикувались в шеренгу й отримали команду чекати».

Командир 2-го батальйону 51-ї ОМБр підполковник Антон Нестеренко:

«Командний пункт бригади розташовувався поблизу селища Степове. Заїхали ми туди вже увечері. Два танки я виставив на блокпости, оскільки в ту ніч, коли ми прибули, була атака на розташування бригади, яку було відбито. Нас тоді трохи пошматували і вивели зі строю один танк. Я виставив два танки. В мене залишалось вже три танки. Вранці, коли я отримав наказ, ми, трьома танками і 4-ю ротою з близько 14-ма БМП і однією КШМ, вирушили до Стили. До того я вже зазначав у доповідях, що техніка не достатньо готова. Багато гармат не працюючих. Я готовий віддати життя і виконувати накази, але бажано, щоб ці накази виконувались на відремонтованій техніці. Я навіть писав рапорт про це перед відрядженням ешелону. Уся четверта рота була готова повністю до виконання будь-якого завдання. Усіх морально не стійких, які відмовились вирушати на схід, я залишив і здав прокурорам за день до відрядження. У мене п'ята рота була гірше підготовлена, і тому я залишив її в другому ешелоні, оскільки я вважав, що маю бути попереду і візьму з собою лише підготовлених, в яких маю повну впевненість. Жоден боєць не відмовився.

Згодом, коли ми спілкувались з генералом Русланом Борисовичем Хомчаком, він запитував: «Чому ви тоді не привели увесь батальйон?» Я доповідав, що жоден боєць чи офіцер не відмовився зі мною їхати. З нами вирушила навіть не рота, а лише взвод — відділення розвідки, взвод піхоти і відділення з танками. Це все, що остаточно було дозволено взяти в той рейд комбригом Півоваренком. А з самого початку, за його задумом, я взагалі мав їхати лише один на своїй БМП, причому без десанту».

Командир БМП № 513 4-ї роти 2-го батальйону 51-ї окремої механізованої бригади Сергій Бучок:

«Очікування тривало досить довго. Десь пообіді, так нічого і не дочекавшись, ми отримуємо команду знов шикуватися в похідну колону і вирушаємо далі. В Стилі зі складу нашої колони залишилося два танки. З дванадцяти БМП в Стилі також залишилася одна командно-штабна машина і, якщо не помиляюсь, три бойові машини піхоти. В колоні зі Стили вирушило всього вісім бойових машин піхоти, два танки і один «Урал».

Старший сержант, навідник-оператор Михайло Марфіч і прикомандирований від 7-го окремого полку армійської авіації до складу 51-ї бригади молодший сержант Тарас Пазін

Під час перебування нашої достатньо великої колони в Стилі ми не потрапили під щільний артилерійський обстріл. Коли колона покинула Стилу (у цьому населеному пункті залишилася окрема частина нашої колони), по ній за декілька годин після нашого від'їзду увечері 25 серпня 2014 року почала працювати російська реактивна артилерія. Необізнані і неупереджені бійці, яким ніколи не доводилося відчувати на собі і навіть бачити, як працює реактивна артилерія, і яким довелося відчути її на собі в той день в Стилі, розповідали все так, як бачили — якась фігня в небі летить, аж щось вгорі клацнуло і щось там починає розпадатись на шматочки і ті шматочки нас накривають і починають вибухати». (Так бійці описують обстріл селища Стила касетними боєприпасами з реактивних артилерійських систем «Ураган». — *Авт.*) Саме під час цього обстрілу загинули два бійці 51-ї бригади — старший сержант, навідник-оператор Михайло Марфіч і прикомандирований від 7-го окремого полку армійської авіації до складу нашої 51-ї бригади молодший сержант Тарас Пазін.

Спускаємось ми по шляху зі Стили і за селищем приблизно в кілометрі побачили покинутий старий чорний джип з написом на капоті батальйону «Донбас» без нікого. Не пам'ятаю точно, що за машина. Чи «Опель фронтера», чи щось таке стареньке років дев'яностих. Нібито цілий і не постріляний. Стояв покинутий передом на Стилу метрах у восьмистах, не доїжджаючи до цього

населеного пункту. А між ним і Стилою (також проїжджали) покинутий ЗІЛ-131 з якимось боєкомплектом. У ньому були якісь чи то снаряди, чи то якісь інші боєприпаси, ми особливо не розглядали. Колона рухалась і лише те, що бачили по ходу, те і згадую. Потім повернули на шлях праворуч і побачили, як по полю ідуть якісь військові люди в звичайній армійській формі «дубок». У полі троє, а по шляху двоє. Здається, в когось з них була зброя і рухались вони в напрямку Стили. Було трохи дивно спостерігати, як якісь військові з розгубленим виглядом розрізнено крокують у протилежному нам напрямку. Вони зовсім не звертали на нас уваги, як і ми на них. Колоні не було команди зупинятися і тому ми спокійно собі проїхали повз них. Здається, тим воякам до нас також не було ніякого діла. Для мене досі загадка, що ж то були за військові. (То відходили після ураження «Ураганом» під Старобешевом бійці-артилеристи 55-ї окремої артилерійської бригади. — *Авт.*)

Далі рухаємось незрозуміло якими шляхами. Якісь лісосмуги, ґрунтові й асфальтовані дороги. Навколо були помітні наслідки мінометних обстрілів. Дуже багато вздовж шляхів і на самій дорозі було воронок і стирчали осколки.

Нарешті в'їжджаємо в якесь село. В цьому селі одна наша машина заблукала. Точніше, вона просто відстала з якихось технічних причин. БМП не змогла самостійно рухатись далі і просто залишилася в цьому селі. Я не знаю, що там надалі з нею було. Були різні чутки про те, що боєкомплект закопали, але напевно невідомо чи самознищили, чи ні ту БМП, що вийшла з ладу. Здається, з неї просто витягли весь боєкомплект і познімали, що було можливо, з озброєння — кулемети, ПТКР і що було полегше. Усе познімали, а саму машину залишили в селі. Здається, саме в тому селі ми зустріли декілька бійців, які повідомили нам, що сьогодні вбили їх комбата. Вони ще пригостили нас якимись смаколиками з сухпаїв — гречаною кашою, тушонкою і галетами. Їжа була саме вчасно, оскільки з собою ані харчового забезпечення, ані озброєння надовго не брали — на три доби. Взагалі отримали по 150 набоїв на брата — чотири магазини й одна пачка. Отак ми їхали. Запасів ніяких не було абсолютно. Зупинка була не дуже довгою. Після того як наші визначилися з тією бойовою машиною піхоти, яка вийшла з ладу, отримали команду рушити далі».

Командир 2-го батальйону 51-ї ОМБр підполковник Антон Нестеренко:

«У Стилі мене поставили в кар'єр, в якому був лише один в'їзд-виїзд, і тому я вирішив не обладнувати там ніякого розташування. Я надав наказ перестроїтись і виїхати на інший бік села. Після цього приїхав комбриг Півоваренко і сказав: «Нікому нічого не казати. Ця інформація секретна. Ми вирушаємо в Іловайськ». Дослівно було сказано: «Їдемо без нічого. Їдеш ти. Береш бойову машину піхоти. Ти старший. І летимо». Тобто я мав би тоді висуватись до Іловайська, за наказом комбрига, лише на одній командирській БМП. «Боєкомплект з собою не брати. Летимо туди і назад. Нікому нічого не говорити». В мене відразу виникло питання: «Командир, куди ми їдемо?» Комбриг відповів: «Я не скажу». Тоді я відповів, що нікуди не поїду. Що це за наказ — їхати однією БМП невідомо куди? Що означає «Я не скажу»? Мені, як комбату, потрібно усе прорахувати. Зі мною люди будуть — 15 чоловік! Я маю поставити їм конкретний наказ і пояснити бойову задачу. Лише після цього комбриг повідомив, що ми висуваємось до Іловайська. Наказ Півоваренка був: «Я, командир 2-го батальйону, особисто на своїй техніці, не обтяжений зайвим боєкомплектом і особовим складом, повинен був здійснити рейдові дії в напрямку Іловайська; там ми мали забрати командуючого ОК «Південь» і виїхати звідти. Нікому нічого не говорити. Ми повернемося». Це були його слова. Оскільки остаточна мета і наказ були для мене не цілком зрозумілими, то я вирішив взяти з собою відділення розвідників — одну машину; взвод піхоти — три машини; і мою машину. В мене було п'ять БМП — моя, КШМ-К розвідників і три БМП піхоти. Тобто усього було п'ять БМП і два танки. Я мав взяти лише один танк, але другий чомусь несподівано вирушив разом з нами і так і поїхав. Ніхто тоді не знав про мету і напрямок нашого рейду».

Слід зазначити, що цей момент став однією з рокових обставин, які трагічним чином вплинули на подальші події під Іловайськом і долю багатьох бійців і офіцерів. Раптове і таємниче зникнення зі Стили вищого керівництва бригади, обстріл «Ураганами» позицій залишених підрозділів 2-го батальйону 51-ї ОМБр, який майже збігся з цим по часу, біля цього населеного пункту, дуже негативно вплинули на боєздатність цього підрозділу. Перші втрати і майже миттєво поширені чутки про зникнення комбрига і командира батальйону з невеличкою бро-

негрупою відразу викликали панічні настрої і припущення про втечу керівництва. Паніка охопила майже усіх з блискавичною швидкістю. Заступник командира не впорався з масовою деморалізацією особового складу і тому виникла ситуація, що бійці, які не розуміли, що відбувається і що робити далі, почали самостійно залишати позиції. Переважна частина особового складу 2-го батальйону, перебуваючи в стані невизначеності і жаху, самостійно почала кидати зброю і амуніцію і тікати, спочатку зі Стили, а потім і з основної бази в селищі Дачне. Саме це згодом стало однією з багатьох причин звинувачення 51-ї ОМБр у дизертирстві і прийнятті рішення про розформування цієї бригади. Трагічна, непередбачувана і рокова випадковість стала однією з багатьох причин, чому саме оточеним підрозділам під Іловайськом не надійшла належна допомога і підтримка. Справедливості ради, варто зазначити, що тоді не увесь особовий склад 2-го батальйону 51-ї окремої механізованої бригади підпав панічним настроям. Невелика частина бійців і офіцерів наступного дня висунулись разом з 1-ю РТГр 92-ї ОМБр у напрямку Іловайська, але були атаковані і розбиті поблизу селища Новокатеринівка.

Командир 2-го батальйону 51-ї ОМБр підполковник Антон Нестеренко:

«Ніхто не знав, куди саме вирушив комбат з комбригом, хоч я і попередив свого заступника, начальника штабу про те, що ми маємо виконати певне завдання і невдовзі повернутися. Більше ніхто не знав, з якою метою ми вирушили в напрямку Старобешевого. Навіть ті, хто був у складі нашої групи, не знав, куди і навіщо ми висуваємось. Це був наказ безпосередньо комбрига Півоваренка. Він залишив обидва вимкнених своїх телефони моєму заступнику начальника штабу в Стилі, щоб не було можливості відслідкувати нашу групу. Щойно ми вирушили зі Стили, як по наших позиціях було завдано удару з реактивної артилерії і відразу почали поширюватися чутки про те, що щойно комбат залишив позиції, як їх накрили. Це і спричинило певні панічні настрої. «Комбат нас кинув. Кудись поїхав, а їх касетами тоді і бомбануло». Ці плітки до сьогоднішнього дня вважаються причиною деморалізації особового складу нашого батальйону в ті дні.

Коли почали їхати, то дійсно на шляху між Стилою і Старобешевим зустріли бійців, які поверталися усі побиті. (То були залишки розбитих під Старобешевим батарей 55-ї ОАБр. — *Авт.*)

Ми летіли на усіх парах, але були змушені зупинитись в селищі Петрівське, оскільки в мене вийшла з ладу одна бойова машина піхоти. Вони взагалі вилетіли в кювет. (Старший сержант Яроцький не втримав бойову машину на шляху, оскільки в БМП № 514 заклинило рульове управління і він був змушений виїхати на пустир і зупинитися. — *Авт.*) Я залишив там екіпаж і наказав злити усе паливо, замінувати і зробити усе, як того вимагають подібні обставини. Пригадую, що тоді там було дуже багато (не знаю, хто вони були такі?) військових, які в шортах і військових майках, на спортивному майданчику в якомусь технікумі, грали у футбол і волейбол. (Згідно зі спогадами інших бійців цієї групи, то було поблизу селища Петрівське, де розташовувався базовий табір батальйону МВС «Херсон». — *Авт.*) Якісь військові чи міліція. Так досі і не розумію, хто то були. Одним словом, їх було дуже багато. Ми випадково звернули на них увагу, оскільки БМП вийшла з ладу і деякий час ми були змушені стояти і спостерігати за тими вояками. Вони нам ще тоді води дали».

Командир БМП № 513 4-ї роти 2-го батальйону 51-ї окремої механізованої бригади Сергій Бучок:

«Було це приблизно поміж 19:00 і 20:00 годинами понеділка 25 серпня 2014 року. Куди далі ми рухались, визначити важко. Вже сутеніло, і я не можу напевно сказати. Петляли якимось шляхами і проїжджали якісь лісосмуги, поля і один напівпорожній хутір з небагатьма хатками. Нарешті вийшли до поля, на якому все палало. Як нам тоді здалося, це горіла стерня. Поле горить. Усе навколо світиться від вогню. Головуючий в нашій колоні «Урал» розвернувся і задав інший напрямок руху. На той час вже було достатньо темно. Колона рухалась скритно без будь-яких габаритних вогнів або фар. Щоб не загубитися один від одного і щоб бачити напрямок руху, було вирішено на кожному транспорті і техніці виділити по одному бійцю, який буде сидіти обличчям назад по ходу руху і запальничками-світлячками світити, маякуючі механіку, який їде позаду, куди потрібно тримати напрямок. Врешті-решт, проїхали ще якесь село. Там з'ясувалося, що в темряві від колони відстала і загубилася ще одна БМП. Схоже, бойова машина просто втратила візуальний контакт з колоною. Колона ненадовго зупинилася, і ми усі чекали, поки за відсталою бойовою машиною повернувся «Урал» і допоміг бойовій машині знов дістатися до колони. Після того як загублена БМП знов приєдналася до колони, ми поїхали далі.

На одному з багатьох полів побачили якісь два зелених армійських авто з кунгом. Не зрозуміло, чому вони там стояли. Команди на зупинку не було і тому біля них ми не стали затримуватись і поїхали далі.

Наступна зупинка сталася через те, що в одного з танків перегрівся двигун. Наш комбат достатньо добре знався на техніці і деякий час він намагався щось зробити танку і вирішити цю проблему. Поки комбат допомагав ремонтувати танк, колона вирушила далі, і невдовзі ми потрапляємо в засідку».

Командир 2-го батальйону 51-ї ОМБр підполковник Антон Нестеренко:

«Ми виїхали близько 19:00. Вже починало потроху сутеніти. В колоні залишалось вже три БМП, одна БРМ-К і два танки. Приблизно за пять кілометрів перед Агрономічним почав виходити з ладу один з танків. Ми з механіком намагалися його ремонтувати, але все одно нічого не вийшло. Потрібно розуміти, що усе це робилось поспіхом і в повній темряві. До того ж була загроза взагалі загубитися від колони. Ми з механіком намагалися замінити фільтр і усе прокачати, але танк абсолютно припинив рухатись. Потім все ж таки зрушив з місця, але рухався дуже повільно, і мені довелося замикати колону, тримаючись позаду того танка, щоб мати можливість допомогти у разі чергової поломки і щоб цей танк у темряві не загубився від колони. Тоді ми там крутилися жорстко. Потім я помітив, що з танка повалив стовп вогню. Пожежа виникла від того, що в танка загорівся двигун. Я наказав екіпажу забрати особисту зброю і залишити танк і з вогнегасників ми його затушили. Спочатку я хотів той танк взяти на зчіпку, але вже не став витрачати час і зупиняти колону. В той момент в трьохстах метрах позаду в небо пускали зелені ракети. Нашу колону вели майже від самого Старобешевого. Усі перемовини росіян ми чули по радіостанції. Керівник розвідувального взводу Непеляк мені доповідав, що він вийшов на радіохвилю росіян і чує їх доповіді. Росіяни запрошували вогонь по нас і про наше знищення. Останні кілометрів вісім за нами постійно спостерігали і вели. Для мене досі залишається загадкою, чому тоді нас так ретельно вели і жодна російська мерзота по нас не здійснила жодного пострілу? З радіоперехвату було зрозуміло, що росіяни не наважуються відкрити вогонь, бо переймалися сплутати зі своїми.

Наша ж колона рухалась в повній темряві і з самого ешелону навіть не пофарбувала розпізнавальні білі смуги. Я чому і прийняв рішення залишити той танк, оскільки знав про вагання росіян, стріляти по нас чи ні. Екіпаж танка посів на мою командирську машину, і ми наздогнали нашу колону вже тоді, коли головуючий «Урал» було зупинено вогнем».

Командир БМП № 513 4-ї роти 2-го батальйону 51-ї окремої механізованої бригади Сергій Бучок:

«Це вже сталося десь зовсім неподалік від селища Агрономічне. Першим потрапив під вогонь «Урал». На той момент важка техніка в колоні складалася з одного танка і близько семи бойових машин піхоти. Стріляли із засідки спочатку зі стрілецької зброї, а потім із ручного гранатомета. Нас зустріли бійці, які знаходилися в шести окопах по обидва боки від дороги, розташованих перпендикулярно шляху. Здається, було три окопи праворуч і три окопи ліворуч від дороги. Тобто окопи були не вздовж, а поперек шляху. Я чому так добре запам'ятав розташування тих окопів — за кілька годин по тому ми ж і зайняли ті самі позиції і спільно з тими ж самими бійцями, які нас тоді «тепло зустріли», тримали оборону в тих окопах. Тому колону зустріли не з боку, а в лоба. Саме тому першим під вогонь потрапив головуючий «Урал». Інша техніка, яка рухалася позаду, не мала змоги відповідати, оскільки спочатку не було зрозуміло,

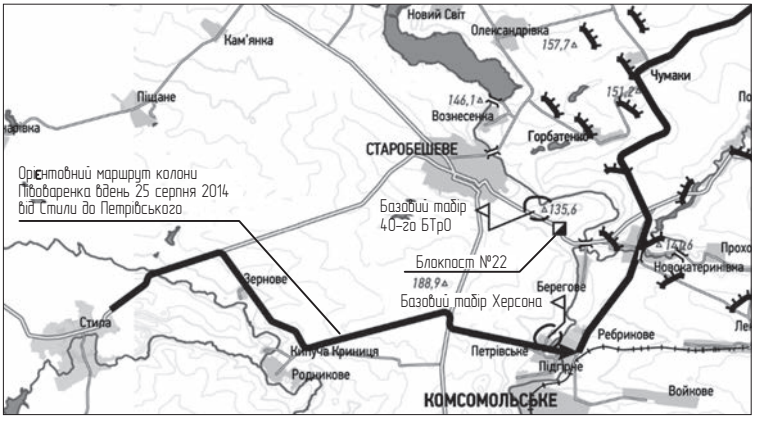

Схема руху 2-ї РТГр Пивоваренка. Перший етап

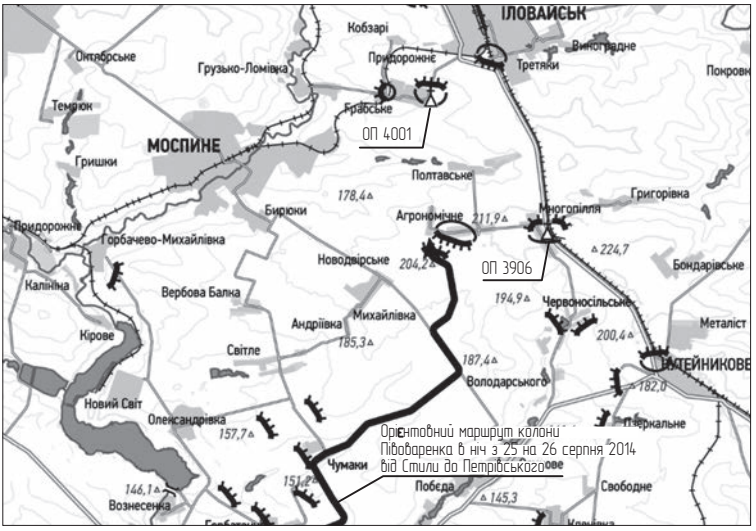

Схема руху 2-ї РТГр Пивоваренка. Другий етап

звідки ведеться вогонь. А противник знаходився саме по фронту попереду «Урала». Відстань до нападників була достатньо замалою. Від танка, який перебував ближче до хвоста колони, до перших окопів було не більше ста метрів. Знадобився певний час, поки наш танк, який рухався в колоні третім або четвертим за «Уралом», вирушив праворуч у бік від колони і відпрацював у напрямку окопів нападників з «Утеса». Хтось з нападників влучив з «мухи» в наш танк, але значної шкоди йому не заподіяв і нікого не поранив.

Тобто голова колони потрапила під вогонь майже впритул. Нападники б'ють зі стрілецької зброї по головуючому «Уралу» і зупиняють колону. «Урал» зупинився майже перед самими окопами нападників. Якимось незрозумілим дивом у вантажному «Уралі» усі залишаються живі і навіть неушкоджені. Поблизу Агрономічного є одна ферма. З боку тієї ферми нападникам допомагав ще і кулемет ПКМ. Постраждали бійці-розвідники, які знаходилися на броні бойової машини піхоти.

Потрібно зазначити ще один момент. Не знаю, чи він важливий, чи ні, але згадую, що уся наша техніка (за винятком головуючого «Урала») не була промаркована і позначена ніяким чином. Жодної смужки, позначки або прапорця в колоні не було.

Білою фарбою почали позначати техніку вже тоді, коли дісталися Агрономічного. Одна з бойових машин піхоти звернула від колони ліворуч і двинула кудись в бік. У темряві механік не побачив куди їде і, врешті-решт, та бойова машина піхоти попала в якесь болото. Бій тривав доволі довго. Оскільки в моїй бойовій машині піхоти взагалі була непрацююча гармата, то увесь особовий склад залишив машину і вів вогонь в напрямку нападників, прикриваючись бронею. Я встиг спустошити лише один магазин одиночними пострілами. Кількість набоїв була обмеженою і тому я намагався їх економити. Нарешті до колони підтягнувся комбат, залишивши так і не відремонтований танк.

Навіднику танка було важко вести вогонь по нападниках. Темрява заважала роздивитися, де знаходиться супротивник. Навіть коли вже увімкнули прожектор на башті танка, все одно навіднику було важко, оскільки сектор стрільби дуже вузький, а попереду і ліворуч стоїть колона. Навідник вертів баштою і стріляв з «Утеса», дивом не влучивши по самій колоні. Добре, що хоч танкісти не стрельнули з основного калібру, бо то була б біда для усієї колони і для тих, хто атакував нас з окопів. Повторюся, бій точився на відстані від двадцяти п'яти до семидесяти метрів. Це майже впритул! Перестрілка тривала близько сорока хвилин. Стріляємо, стріляємо, аж раптом якийсь затишок. Потім знову поновлювалася стрілянина. Врешті-решт, усе закінчилося так само несподівано, як і почалося. Вгору звідкілясь полетіли білі ракети і раптово усе стихло і припинилося».

Командир 2-го батальйону 51-ї ОМБр підполковник Антон Нестеренко:

«Спочатку ніхто не зрозумів, що відбувається. Я бачив перед нами фронт приблизно в ста метрах попереду. Вони дістали трасери і стріляють з автоматів у наш бік. І я бачу, що їх чоловік шість-сім. Тобто якась маячня виходить — бронегрупу намагаються зупинити семеро бійців з автоматами. Маю зазначити, що вони красиво нас зупинили — зупинили головуючий «Урал», а ми стоїмо колоною позаду. Одна наша БМП зайшла за їх позиції і вирушила в напрямку Іловайська і там вже застрягла в якомусь болоті. Згодом усе вгамувалося, але ми понесли втрати. Був один загиблий снайпер і троє поранених. Щойно ми зайняли позиції в Агрономічному, як по нас було завдано мінометного обстрілу, який тривав майже півночі».

Командир БМП № 513 4-ї роти 2-го батальйону 51-ї окремої механізованої бригади Сергій Бучок:

«Наступного дня, коли ми прийняли у 91-го саперного полку ті самі позиції, бійці, які тоді нас «тепло зустріли», розповідали, що танк з «Утеса» достатньо влучно відпрацював і ледве не поклав бійців, які атакували колону. Танковий кулемет щільно пройшовся майже над самими головами бійців, що сховалися в окопах. Потрібно сказати, що бійці, які атакували нашу колону, були справжні відчайдухи. Їх окопи були звичайними двомісними шанцями без будь-яких укріплень. Якби колона вишикувалася в бойовий порядок і атакувала усіма наявними силами, то, як на мене, у бійців у тих окопчиках не було жодного шансу вижити. З іншого боку, ліворуч і праворуч від дороги саперами було заміноване поле. Якби щось почалось більш серйозне, вони могли б підірвати нашу техніку. Не знаю, на жаль чи на щастя, але бій почався занадто близько один від одного і сапери не підривали заготовлені міни. Вони розповідали, що зайняли ті позиції і почали окопуватися лише за добу до зустрічі з нами. Вони казали, що належать до 91-го саперного полку з Сумської області. Потрібно ще сказати, що для нас був повною несподіванкою той факт, що, коли нам наступного дня наказали зайняти ті позиції, то ми розгортали техніку і мали відбивати напад саме з того напрямку, з якого лише вчора прийшли самі. Це виглядало тоді досить дивно і незрозуміло. Ми відчули, що знаходимось в оточенні лише після того, як безперешкодно подолали цілою колоною в напрямку Іловайська і навіть не помітили це вороже оточення. Рівень зв'язку і координації між штабами і підрозділами просто вражає».

Андрій Михайлович Постернак, капітан — помічник начальника відділу розвідки 51-ї ОМБр, коментує спогади свого побратима:

«Саме так все і було. Я був у колоні з самого початку, оскільки я — водій того самого «Урала», який зустрів колону в Чапліному і надалі вів її, будучи головуючою машиною в загальній колоні до самого Агрономічного. Може здатися дивним, що перебуваючи на такій посаді і в званні капітана, я зайняв місце водія вантажного «Урала», але на той момент просто не було кому сісти за кермо. Той «Урал» я забрав з ремонтного батальйону в селищі Дачному за добу до того, як мене відрядили зустрічати колону в Чапліному. Машина була уся в дірках і без вікон. Я ні-

коли не зможу нічого забути, навіть якщо буду намагатися це зробити. Усі події і весь маршрут за той день досі стоїть в мене перед очима. Досі пам'ятаю, як їхали і куди звертали.

У нашому «Уралі» був, так би мовити, «зірковий» екіпаж — капітан за кермом; майор поруч і ще в кузові з бійцями «Паша-війна». Так поміж собою бійці й офіцери називали командира бригади полковника Пивоваренка. Як ми пройшли крізь чисельні позиції росіян, це для мене теж була загадка. Можливо, спрацював фактор несподіваності й обезбашеності, який відіграв свою ключову роль. Техніка у нас у колоні була не маркована, але наш вантажний «Урал», що знаходився у голові колони, був з двома білими смугами. А можливо, просто надзвичайно пощастило. На жаль, пощастило не всім пацанам... Під час руху нашої колони, судячи з радіоперехвату, росіяни були в шоці. «Терек» довго просив дозволу у «Байкала» відкрити вогонь по нашій колоні, але росіяни так і не наважились цього зробити, можливо, побоюючись вразити в темряві якусь зі своїх колон. А от вже в Агрономічному нас «тепло» зустріли свої...»

Помічник гранатометника 51-ї ОМБр Дмитро Гащук:

«У колоні нашої бригади, на чолі з комбригом полковником Пивоваренком, я перебував у складі десанту бойової машини піхоти № 516. На той час екіпаж цієї БМП складався з командира Миколи Носури, навідника-оператора Віталія Нагірняка, механіка-водія Андрія (прізвище не пам'ятаю), старшого стрільця Дмитра Головатого, кулеметників Михайла Микитина й Олександра Перепелиці і гранатометника В'ячеслава Дремлюхи. На цій БМП також в той момент знаходився і наш замполіт лейтенант Андрій Буняк. На початку обстрілу нашої колони увесь склад десанту перебував зверху на броні. Коли по нас раптово з темряви відкрили вогонь, то зістрибнути з БМП встиг лише кулеметник Олександр Перепелиця. Він тоді залишився з рештою нашої колони, вийняв сошки у кулемета і відповідав вогнем в бік нападників. Тоді ніхто навіть не міг собі уявити, що по нас ведуть вогонь свої.

Колону почали обстрілювати і ніхто не знав, що робити. Зовні шалена стрілянина і не зрозуміло звідки. Механік-водій бойової машини піхоти продовжував інтуїтивно рухатись, намагаючись вийти із зони ураження. Під час руху вогонь вели лише зі стрілецької зброї бійці, які перебували зверху на броні. Башта бойової машини підклинила, і навідник-оператор не міг керувати

гарматою і кулеметами. Можливо, то було на щастя, оскільки згодом з'ясувалося, що то була випадкова сутичка зі своїми. Перед тим, як остаточно зупинитись, ми почули якийсь гучний хлопок, і наша БМП опинилася в наповненій водою силосній ямі. Від падіння машини у воду нас усіх розкидало з броні на різні боки. Після того як «беха» попала у воду, ми з екіпажем розділились на дві окремі групи і почали відходити. В той момент по нас пустили кілька кулеметних черг і вистрелили ще з підствольного гранатомета з боку ферми. Звісно, що ми також відповідали вогнем. З боку нашого екіпажу під час того бою, дякувати Богові, постраждалих не було, як і серед «нападників». До самого ранку ми були впевнені в тому, що потрапили у ворожу засідку і навколо знаходяться чужі.

Ми попали до своїх лише зранку наступного дня. Ситуація остаточно прояснилася і, за допомогою іншої БМП № 513, нашу бойову машину намагалися витягнути з силосної ями. Окрема подяка за це механіку-водієві Сергію Кічмаренку (Махачкалі). Я бачив, як бойова машина Махачкали 26 серпня з моїм командиром відділення і механіком поїхали витягувати нашу БМП №516, але в них щось там не вийшло, і вони повернулися. (Цю бойову машину піхоти, врешті-решт, витягли бійці інженери 51-ї ОМБр за допомогою інженерно-розгороджувальної машини № 333. Варто зазначити, що після цього БМП-2 № 513 разом з навідником Василем Івкуном і механіком-водієм забрали на ремонт, а інших членів екіпажу і відділення бійців розосередили по позиціях у селищі Агрономічне. Надалі, на жаль, слід цієї бойової машини з відсутньою гарматою загубився. Відомо лише те, що вона виходила разом з усіма по «коридору» 29 серпня 2014 року у складі колони генерал-лейтенанта Руслана Хомчака. — *Авт.)* Наступного дня ми були на позиціях в Агрономічному, і до нас підійшов механік з командиром і сказав, що БМП витягли, і ми усім відділенням пішли до неї. Вона стояла позаду нашої позиці за хатою. Тоді люки піхоти були відчинені і частина наших речей була біля неї. Кажуть, що коли її витягали, то вода була аж поверх гусениць. Звісно, що всередині усе позаливало. А там було все наше «господарство» — ПТКРи, особисті речі, РПГ і таке інше. Після того як машину витягли, вона була в повній бойовій готовності.

За день до виїзду «коридором» мене разом з Іраклієм поранило, і нас відвезли до школи в Многопілля».

*(*Кулеметник Олександр Перепелиця разом з гранатометником В'ячеславом Дремлюхом загинуть 29 серпня 2014 року, під час прориву скрізь «зелений коридор». Механік-водій БМП № 513 Сергій Кічмаренко (Махачкала), під час прориву «зеленим коридором» втратить п'яту і через рік помре від зупинки серця в маршрутному автобусі. — *Авт.)*

Боєць 51-ї ОМБр Сергій Гаврилишин:

«Я знаходився позаду того головуючого «Урала», який першим потрапив під обстріл під час засідки. Ми рухались в бойовій машині піхоти саме позаду нього. Наші «зустріли» славно. Потім ми займали позиції в тих самих окопах і з тими самими бійцями, які атакували тієї ночі нашу колону. Бійці з 93-ї бригади повідомляли, що тоді двічі стріляли по нашій бойовій машині піхоти з ручного протитанкового гранатомета з відстані в сто метрів, але не влучили. Завдяки лише щасливому випадку нам тоді посміхнулася доля».

Старший лейтенант 91-го окремого полку оперативного забезпечення Віталій Яворський:

«Тієї ночі з 25 на 26 серпня 2014 року нічна темрява була така, що хоч око виколи. Саме з тієї самої лісосмуги, з якої по обіді на нас виїхала російська колона і в якої ми віджали танк, на нас знову вискочила ще одна колона без освітлювальних приладів, розпізнавальних знаків і габаритних вогнів. Я пам'ятаю той «Урал», як він так і залишився стояти підстрелений посеред поля. Ніхто тоді не знав і не попереджав, що до нас хтось їде. Тоді, здається, в колоні постраждало три бійця. (Один боєць загинув, і двоє були поранені. — *Авт.*) Бій тривав хвилин сорок, аж потім одні ушльопки зв'язалися з другими в штабі і з'ясували, що це приїхало наше підкріплення. Тоді ніхто не міг зрозуміти, як вони туди потрапили і звідки взялися з тієї сторони. Тому що на той час там вже з усіх боків стояли росіяни. В мене в голові не вкладається, як вони там проскочили або розминулися з окупантами? Саме тому і зустріли їх, як повторну спробу росіян прорватись на нашій ділянці».

Командир саперної роти 51-ї ОМБр Віктор Мироненко:

«Про те, як пройшла колона 2-го БТГр, я спілкувався безпосередньо з комбригом Павлом Пивоваренком. Так от, Пивова-

ренко казав, що колоні просто пощастило пройти повз росіян. Якщо бути цілком точним, то річ не тільки у везінні, а і у вжитих комбригом заходах безпеки. Колона весь час навмисно рухалась ламаним непередбачуваним маршрутом без будь-якого освітлення і зовнішніх вогнів. Пивоваренко казав, що росіяни в темряві прийняли їх за своїх і тому не атакували. Також полковник казав про те, що він під час усього маршу колони навмисно не виходив на зв'язок до Хомчака, бо підозрював можливе злиття інформації і перехоплення радіо та мобільного зв'язку противником. На зв'язок з Хомчаком полковник вже вийшов безпосередньо під час сутички в Агрономічному.

До речі, та стрілянина на околиці Агрономічного дійсно тривала близько сорока хвилин, але інтенсивний бій відбувався лише хвилин двадцять. У полковника Ковальського була радіостанція в єдиній системі з Хомчаком, якому Динаміт доповів про зіткнення з невідомою колоною бронетехніки. Потім від Динамита надійшла команда усім припинити вогонь. Підтвердилася інформація, що це свої, але, з причини погано налагодженого зв'язку між окремими позиціями і відсутністю будь-якого зв'язку з колоною 2-ї БТГр, стрілянина ще довго не вщухала. Я довго не вірив у те, що це все ж таки свої. Кілька разів уточнював у Динаміта, чи він впевнений, що перед нами не ворог? Полковник Ковальський мене заспокоював, що інформація підтверджена зі штабу сектору. Потім назустріч до цієї колони пішов і сам. Коли зустрів комбрига, командира 2-го батальйону і начальника розвідки, на душі відразу відлягло. Прибуле підкріплення підсилило наші позиції в Агрономічному, і це надихало і надавало впевненості в своїх силах. Наступного дня командир другого батальйону трошки прояснив загальну ситуацію, і стало легше від обізнаності того, що коїться навкруги — стало і легше, і тяжче одночасно».

■ Селище Дзеркальне і полонені російські солдати Руслан Ахметов і Арсеній Ільмітов

Однією з самих гучних подій під Іловайськом є затримання ще двох полонених російських десантників, яких було показано на увесь світ, як ще два беззаперечних докази саме російської військової агресії проти України. Руслан Ахметов і Арсеній Ільмітов стали відомими в усьому світі, завдяки знятому у Многопіллі й оприлюдненому журналістом Єгором Воробйовим відео, де

полонені російські солдати розповідали, хто вони, звідки і за чиїм наказом потрапили в Україну.

Однак ніхто так і не повідомив про тих, хто безпосередньо захопив у полон цих російських військових і за яких обставин це сталося. То ж вважаю необхідним виправити цей недолік, щоб залишити в історії імена українських солдат, які були учасниками тієї події.

Боєць 3-ї БТГр 51-ї ОМБр Микола Марчишак:

«Саме після того, як були знищені дві російські БМД і взяті в полон десять російських десантників на День Незалежності 24 серпня 2014 року, нашу базу в Дзеркальному було обстріляно з артилерії. Спочатку нас почали обстрілювати з 120-мм мінометів і п'ята чи шоста міна влучила саме в склад боєприпасів. На складі було дуже багато боєприпасів і тому, як розповідали хлопці, потужні вибухи було чутно навіть в Многопіллі.

Тоді замотилу нашої 51-ї бригади наказав тримати кругову оборону і чекати підкріплення нашої 2-ї БТГр, яке мало до нас надійти з боку Старобешевого. Коли склади припинили вибухати, то до нас прибігло троє місцевих мешканців, які повідомили, що єдиний шлях, яким можна вийти, був попри водойму і далі вздовж залізниці. На усіх інших напрямках кругом росіяни. В ніч з 24 на 25 серпня частина хлопців на чолі з майором Сергієм Стрільцем вирушили в тому напрямку на розвідку шляху, але зв'язок з ними було втрачено. Ця група не була саме розвідниками. Вона складалася з бійців різних підрозділів. Були бійці з зенітно-ракетного взводу, двоє чи троє бійців з розвідувального взводу, а також інші бійці, які не були фаховими розвідниками. Саме ця група під час виходу взяла в полон двох російських десантників Арсенія Ільмітова і Руслана Ахметова. Згодом майору Стрільцю спочатку було присвоєно звання підполковника за те, що він тоді вивів з оточення більше двох десятків бійців нашої бригади, а трохи згодом розжалувано до рядового після звинувачення в нібито незаконному затриманні полоненого в липні 2014 року.

Після того 25 серпня росіяни знов нанесли потужного удару по нашій базі, внаслідок чого було знищено наші самохідні артилерійські установки й інший транспорт і техніку».

Боєць 3-ї БТГр 51-ї ОМБр Сергій Побережний:

«На території селища Дзеркальне були ферма і якісь корівники, на території яких розташовувались наш штаб і позиції. Після обіду 25 серпня 2014 року розпочався потужний і довгий обстріл наших позицій. Під час обстрілу я перебував поблизу командного пункту нашого батальйону. Вцілілі бійці з усіх позицій в Дзеркальному намагалися підтягуватись до того самого командного пункту, де знаходилось наше керівництво, а саме замотилу, який був тоді, здається, оперативним черговим. Усіх хвилювало питання — що робити далі? Займати кругову оборону чи відходити? Наш замотилу наказав розподілятись на дрібні групи і виходити з селища, рухаючись в бік Старобешевого. Тоді майже усюди навколо селища усе гуркотіло, вибухало і відбувалася стрілянина. Саме в таких умовах і приймалося рішення про відхід і здійснювався малокерований розподіл на групи. Кожен долучався до групи, яку вважав за потрібне, або поруч з якою стояв у той момент. Врешті-решт, ми розподілились на окремі групи і так, приблизно о 16:00, наша перша група вирушила з селища Дзеркальне».

Боєць 3-ї БТГр 51-ї ОМБр Ігор Повшук:

«Після потужного артобстрілу в Дзеркальному ми усі зібралися за ставком. Справді тоді ми вирішили виходити з Дзеркального окремими групами. Перші десять або двадцять бійців і офіцерів пішли в напрямку Старобешевого, але невдовзі після їх виходу, в напрямку, куди вони вирушили, розпочалась стрілянина, і в той бік більш ніхто не пішов. Основна група, яка залишилась в Дзеркальному, складалась, як зараз пам'ятаю, з 54 бійців і офіцерів, пішли на південний схід і вийшли до залізниці. Потім вже по уздовж неї 29 серпня вийшли на Комсомольське, де в той час стояла Національна гвардія».

Боєць 3-ї БТГр 51-ї ОМБр Сергій Побережний:

«Наша група, яка виходила першою з Дзеркального в бік Старобешевого, складалася з 15 бійців різних підрозділів. Були і зв'язківці, серед яких був один офіцер і низенький чорнявий офіцер (здається капітан) зі складу РАО. Після перших потужних обстрілів і зіткнень з росіянами були певний розлад і безладдя. Тому групи складалися майже хаотично і без будь-якого розподілу по відділеннях чи взводах. Особисто я до того майже ні з ким

Взвод російських десантників-розвідників під керівництвом офіцера на псевдо Клен незадовго до вторгнення в Україну. Третій ліворуч стоїть Руслан Ахметов. Третій ліворуч сидить Арсеній Ільмітов

не був знайомий в нашій групі. Згодом познайомились з деякими бійцями, з яких я чітко пам'ятаю лише бійця нашої бригади Євгенія Ражика. Керівництво групою здійснювали офіцери, які були в складі групи. Ми вийшли з Дзеркального першою групою після обіду. Навіть, скоріш за все, вже ближче до вечора 25 серпня 2014 року. Ми відходили від табору і там було невеличке озеро і дамба біля нього.

Російські солдати стояли практично в самому селищі на шляху через ту дамбу і спілкувалися з місцевим мешканцем, про щось його розпитуючи. Ми помітили їх, коли вже майже впритул наблизилися до дороги. Дід махав руками, намагаючись щось пояснити росіянам. За добу до цього ми вже мали можливість близько роздивитись російських солдат, яких взяли в полон наші бійці неподалік від нашого табору. Тож військовий однострій солдат, яких ми помітили на шляху поруч з дідом, відразу виказував в них російських військових. Окрім того, на рукавах тих солдат були намотані такі самі білі мотузки, як і на полонених напередодні окупантах. Наші військові не носили білих мотузок і це остаточно переконало нас в тому, що перед нами ворог.

Росіяни проґавили нас, а ми прилягли і потім, несподівано для них, вибігли з кущів і направили на них зброю. При цьому вигукували: «Руки вгору! Кидайте зброю!» Один з них хлопець зі світлим волоссям — Арсеній Ільмітов, був снайпером, а дру-

гий темноволосий, Руслан Ахметов, автоматник. Вони здалися відразу без будь-якої спроби спротиву. Та і чинити спротив було просто безглуздо і не мало ніякого сенсу. Вони були на відкритій місцевості, а нас набагато більше і усі озброєні. В них не було жодних шансів для спротиву. У російського снайпера ми вилучили снайперську рушницю СВДС десантний варіант зі складним прикладом. Я її дуже добре запам'ятав, оскільки особисто тримав в руках. Я на той момент таку зброю бачив уперше і тому дуже уважно тоді розглядав ту рушницю. У другого росіянина був автомат зі складним прикладом — АКМС чи як він там називається. Також у обох були одноразові протитанкові гранатомети. Здається, РПГ-26. Документів, наскільки я пам'ятаю, у них не було. Той, що був снайпером, розповідав, що він працював чи то вчителем, чи щось таке. Вони ще щось про себе розповідали, але то все було лише на словах. Спочатку у них була така легенда, що нібито вони не знали про те, що їдуть в Україну, а їхали на військові навчання. Трохи згодом другий чорненький проговорився. Він увесь шлях хвалився, що в нього брат усю Чечню пройшов і він сюди також прийшов повоювати. Тож стало зрозуміло, що вони усвідомлювали куди і навіщо приїхали. Будь-кому цілком зрозуміло, що, вирушаючи на навчання, ніхто не отримує справжній посилений боєкомплект. Зазвичай, військові на полігоні отримують набої і інші засоби для навчальних стрільб, а тут хлопці озброєні до зубів, вмикають дурня і розповідають про якісь навчання.

Рухаючись по лісосмузі, ми іноді бачили розкидані етикетки і залишки від російських сухпайків. Намагалися рухатися дуже обережно, оглядаючи шлях попереду себе. Здається, в когось з нашої групи навіть був далекогляд. Іноді ми зупинялися, щоб уважніше оглянути усе навколо.

Росіян вели попереду, оскільки тоді такі заходи безпеки були не зайвими. В умовах постійної стрілянини, коли не зрозуміло де ворог, а де свої, дуже часто трапляється так, що спочатку стріляють, а потім вже з'ясовують свої то чи чужі. Тож подібні запобіжні заходи з утриманням попереду ворожих полонених вважались в той момент цілком доречними і виправданими. Я не знаю, скільки кілометрів ми тоді пройшли, але потім зупинилися і вирішили заночувати в лісосмузі. Під час відпочинку ми по черзі вартували і спостерігали за полоненими. Потрібно зазначити, що полонені не подавали жодних переймань або підозр у намірі

втекти. Маю зауважити, що до них жодного разу не застосовувались заходи фізичного впливу або обмежень руху. Ніхто їх не зв'язував, не бив, і взагалі відношення до них було цілком людяне. Під час руху їх висували в авангард групи, щоб прощупувати шлях попереду і не натрапити на якісь міни або засідку. Полонені самі іноді підказували нам, де знаходяться їх позиції і куди не слід рухатись. Одного разу був такий нюанс — ми виходили по лісосмузі, яка ніби закінчувалася і починалося поле соняшника. На краю тієї лісосмуги ми почули, що рухається якась техніка. Тоді ми залягли в траві, і повз нас пройшло п'ять російських БМД з особовим складом на броні. Не знаю навіть, як вони тоді нас не помітили, але ж потрібно зазначити, що і наші полонені не намагалися будь-яким чином привернути до нас увагу тієї російської колони. Мені зараз важко визначити і сказати, звідки і в якому напрямку тоді рухалась та колона, оскільки я тоді погано себе почував від температури і втома не давала можливості жваво міркувати й орієнтуватися на місцевості».

26 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

Боєць 3-ї БТГр 51-ї ОМБр Сергій Побережний:

«Уранці навколо почулись постріли і вибухи. Це продовжували нищити артилерією нашу базу і штаб у селищі Дзеркальне. Після чергового обстрілу з боку нашого табору до нашої групи приєдналися ще троє українських бійців, серед яких один був поранений осколком міни в плече. В мене тоді було трохи знеболювальних таблеток «кетанов», і я усі їх віддав тому пораненому бійцю. Згадую, що навіть той полонений снайпер надавав медичну допомогу нашому пораненому і перев'язував йому рану. Він розповідав, що колись проходив медичні курси і знає, як потрібно надавати допомогу пораненому. Після тривалої стрілянини стало вже цілком не зрозуміло, де наші, а де вже ворог. Ми потім довго ще сиділи, вирішуючи, куди рухатись, аж поки не побачили бронетранспортер і два вантажних «Урали», які рухалися в бік Кутейникового. Ця колона несподівано зупинилася неподалік від нас, і ми вирішили вийти з соняшників до тих бійців, які вишли з того БТРа і вантажівок. Поспілкувавшись з бійцями, ми зрозуміли, що вони свої, і тоді розповіли їм про те, що відбувається навколо, і про наших полонених росіян, а ті бійці, в свою чергу, сказали, що рухаються до Многопілля. Потім вони, забравши нашого пораненого бійця, вирушили далі, а ми залишилися на місці. Минуло близько години, і бійці на бронетранспортері повернулися і забрали в нас тих двох росіян і їх зброю».

Полонені Ільмітов і Ахметов ще перебували з бійцями 51-ї ОМБр і рухались лісосмугою від селища Дзеркальне до Осикового, а на штаб Сектору «Б» вже вийшов командир полонених російських десантників з позивним Клен з пропозицією влаштувати

«коридор» для виходу українських підрозділів натомість повернення його підлеглих. У штабі генерала Руслана Хомчака були дещо збентежені. Мова йшла про двох російських полонених, про яких не було жодної згадки і будь-яких повідомлень. Ніхто не знав, хто вони, де зникли і де зараз перебувають. Серед раніше полонених десяти російських військовослужбовців таких не було.

Старший групи 74-го окремого розвідувального батальйону капітан ЗСУ Дракон:

«25 серпня 2014 року ми отримали наказ вирушити з розташування штабу оперативного командування «Південь» в селище Олексіївка Кураховського району і прибути до штабу Сектору «Б» в селище Многопілля. Завдання полягало в тому, що ми мали супроводити генерала Руслана Хомчака від Многопілля до штабу ОК «Південь» в Олексіївці. Зведена група, яка отримала це завдання, складалася з бійців декількох підрозділів. Я керував своєю групою розвідки 74-го окремого розвідувального батальйону, яка рухалася в голові колони на БТР-80. Взагалі-то колона складалася з двох БТР-80 нашого 74-го ОРБ, одного вантажного «Урала» з групою бійців 3-го полку спецназу з Кіровограда і другий вантажний «Урал», який замикав нашу колону, з бійцями 73-го центру спеціальних операцій. (Вдалось визначити, що групою бійців 73-го ЦСО керував Валентин Анатолійович Заграничний. — *Авт.*) Наш маршрут мав проходити через селище міського типу Старобешеве і далі повз Новокатеринівку, Осикове, Володарське і Червоносільське до селища Многопілля. На той момент ми вже мали інформацію про те, що поблизу Кутейникового були помічені російські підрозділи і тому цей населений пункт було вирішено оминути. Пролітаючи через Осикове, ми бачили навколо вражаючу картину — по подвір'ях і на дорозі стояло багато покинутої техніки. З такою кількістю можна було тримати в цьому селі довготривалу оборону, але екіпажів або ознак будь-якої присутності військових біля тієї техніки я тоді не помітив.

Відразу за Осиковим шлях проходить вздовж невеличкого озера і невеликого поля. За полем дорога простягається між молодих тополь і невдовзі розходиться у двох напрямках. Дорога прямо за чотири кілометри входить в Кутейникове, а дорога ліворуч веде до Володарського. Поблизу того перехрестя, здається, метрах в п'ятидесяти ліворуч від дороги, знаходилась занедбана водонапірна вежа.

Приблизно о 6:00 ранку саме на тому роздоріжжі наша колона здійснила недовгу зупинку, під час якої нами були помічені якісь озброєні військові. Бійці махали нам здалеку руками і рухались в наш бік від однієї з лісосмуг по соняшниковому полю. Жодних ознак небезпеки вони не виказували. Дотримуючись запобіжних заходів, ми дозволили тим військовим наблизитися до нас і тоді з'ясувалося, що то були бійці 51-ї окремої механізованої бригади, які рухалися з боку Дзеркального до Старобешевого. Їхня група складалася майже з двох десятків бійців. Вони розповіли нам про ситуацію, яка склалася протягом останнього часу, і повідомили про те, що в їх групі є один поранений боєць. Бійці 51-ї бригади переконували нас у тому, що залишатися тут не слід тому, що усюди знаходяться російські підрозділи. Також вони розповіли, що останнім часом ситуація дуже погіршилася і їм було наказано відходити на захід у напрямку Старобешевого. Пропонували нам розвертати колону і відходити разом з ними до Старобешевого, але ми пояснили, що маємо певне завдання, яке маємо виконати, і тому можемо допомогти лише тим, що доставимо їх до штабу Сектору. Їхати з нами бійці відмовилися, і після цього вони, між іншим, повідомили нам про те, що у них є двоє полонених російських солдат, яких вони роззброїли на околиці селища Дзеркальне: «Нормальні хлопці. Допомагають розвідувати шлях попереду. Ми з ними куривом ділимось». Ми оглянули тих полонених і переконалися, що це дійсно двоє військовослужбовців у російському однострої, один з яких виявився снайпером, а другий старшим розвідником. Тоді ми домовилися з цими бійцями про те, що вони ще деякий час нікуди не будуть рухатись, а залишаться на місці. Ми пояснили, що мусимо доповісти про полонених у штаб сектору і тоді вже буде зрозуміло, що з ними робити. За необхідності, ми повернемось і заберемо їх до штабу. Солдати погодилися, і ми вирушили нашою колоною через Володарське і Червоносільське до Многопілля.

Ми забрали з собою пораненого бійця і вирушили до Многопілля. Коли ми прибули до штабу сектору, то генерал Руслан Хомчак був, м'яко кажучи, дуже здивований, побачивши нас. Він був в шоці від того, що ми спромоглися дістатися Многопілля, оскільки на той момент вже вважалося, що навколо усе оточено росіянами. Генерал ретельно розпитав начальника розвідки про те, як ми проїхали. Також генералу доповіли і про двох захоплених бійцями 51-ї бригади окупантів. Хомчак наказав привезти

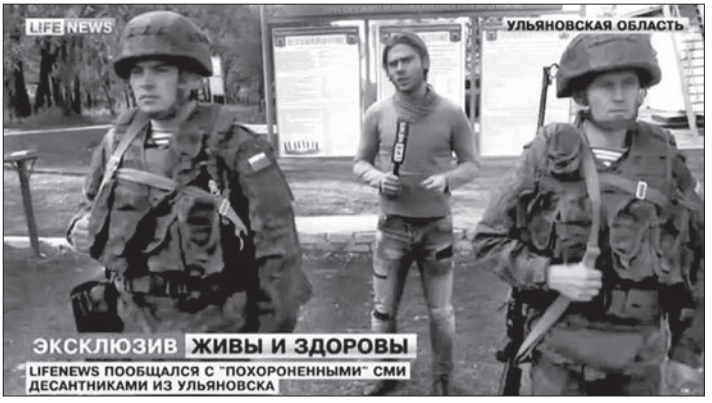

Полонені бійцями 51-ї ОМБр російські десантники Руслан Ахметов і Арсеній Ільмітов

полонених до нього в штаб. Генерал тоді дуже уважно вислухав доповідь начальника розвідки і, роздивившись мапу, сказав: «Я нікуди не поїду. Тож воюємо далі».

Коли полковник Штурко повідомив генералу Руслану Хомчаку про двох полонених росіян і назвав їх прізвища, Хомчак зрозумів, що це знайшлися саме ті, кого розшукує російський офіцер Клен. Це був дійсно важливий козир у руках керівника Сектору «Б» для ведення перемовин з росіянами. Це був шанс обміняти росіян на безпечний вихід з-під Іловайська. Як з'ясувалося трохи згодом, Клен не міг забезпечити того, чого обіцяв, оскільки на більш високому рівні було прийняте рішення про знищення оточених військ і добровольчих підрозділів, незважа-

ючи на будь-які домовленості і наявність в колонах полонених російських військовослужбовців, але на той момент російський офіцер докладав значних зусиль і був готовий на будь-які домовленості для повернення своїх двох підлеглих.

Старший групи 74-го окремого розвідувального батальйону капітан ЗСУ «Дракон»:

«За наказом генерала, за полоненими росіянами в бік селища Осикове вирушила моя група на бронетранспортері. Діставшись вже знайомого нам перехрестя, ми знов зустрілися з бійцями 51-ї бригади, які передали нам двох росіян і їх зброю — снайперську рушницю СВДС та автомат АКМС. Ми вирушили знов до Многопілля, і полонені були доставлені до штабу генерала Хомчака. Бійці ж 51-ї бригади залишилися на місці, і про їх подальшу долю я не знаю. Той день взагалі був дуже насиченим. Повернувшись в Многопілля і віддавши росіян, ми, десь по обіді, знов отримали наказ вирушити в бік Червоносільського і провести розвідку, оскільки з'явилася інформація про помічену російську колону.

Наша розвідка нікого не виявила, і ми повернулися до штабу. Деякий час ми очікували наступних наказів, і саме тоді я мав можливість поспілкуватися з журналістами «Дорожнього контролю». Також пригадую, увечері того дня до Многопілля підійшла батальйонно-тактична група 93-ї ОМБр.

На мою суто суб'єктивну думку, то був дійсно останній день, коли можна було вивести з оточення наші війська. Під вечір була сформована колона з трьох автомобілів і нашого бронетранспортера. Ми отримали наказ вирушити з пораненими і загиблими бійцями до Волновахи».

Боєць 51-ї ОМБр Сергій Побережний:

«Після того як віддали полонених нами росіян розвідникам, ми відійшли не більш ніж сто метрів і знайшли в лісосмузі покинутий МТ-ЛБ. Серед нас не було нікого, хто міг би їм керувати, але ми самі методом тику і здогадок його завели, зрушили з місця і поїхали. На тому МТ-ЛБ ми майже доїхали до села Новокатеринівка. Неподалік від села тягач заглох. Було схоже на те, що заклинив двигун. Здається, хтось казав, що в ній не було мастила. Окрім того, в того тягача щось було з рульовим управлінням, оскільки він міг повертати лише в правий бік. На дорозі

ми почали кружляти на місці... і виявили, що на одному колесі не було шматка резини... Під час руху воно ще постійно бухкало, як вантажний потяг на рейках. Врешті-решт, ми остаточно на тому тягачі зупинилися. Хтось з офіцерів зміг до когось додзвонитися, і тоді ми дізналися про те, що Старобешеве вже не наше і не слід у нього заходити. А потім ми просто спинили на дорозі якогось місцевого мешканця на мікроавтобусі. Ми попросили його довезти нас до будь-якого українського блокпоста. Хоч нам і не радили заходити у вже окуповане Старобешеве, водій все ж якимось дивом провіз нас через цей населений пункт до якихось позицій другого батальйону нашої 51-ї механізованої бригади. Поки рухались до тих позицій, спостерігали вздовж дороги згорілі вантажні автомобілі і якусь чи то покинуту, чи то вже знищену техніку. На опорному пункті другого батальйону ми провели приблизно дві чи три години, і за нами прибули з командного табору нашої 51-ї окремої механізованої бригади під Оленівкою наш замп-отех майор Власюк і командир роти матеріального забезпечення. Ці офіцери супроводили нас в Оленівку. Там ми переночували, і наступного дня нас вивезли в селище Дачне Дніпропетровської області».

■ Многопілля. Штаб генерала Руслана Хомчака

Коли група спецпризначенців під керівництвом полковника Олександра Штурка прибула вранці до Многопілля, то, ближче до обіду, групі Валентина Заграничного й одному відділенню бійців 74-ї ОРБ було наказано вирушити на бронетранспортері в бік селища Григорівка, щоб підібрати іншу групу бійців 73-го ЦСО, яка виконувала завдання на схід від Іловайська. Разом з бійцями морського спецназу, які поверталися с завдання, був один із заступників командира 51-ї ОМБр, що приєднався до їх групи на опорному пункті 40-04, коли через нього проходила ця група спецпризначенців. На 13:30 26 серпня 2014 року обидві групи повернулися до Многопілля і продовжували виконувати накази керівника Сектору «Б».

■ Взводний опорний пункт 40-04 в селищі Покровка:

У цей день по позиціях українських бійців на опорному пункті 40-04 було завдано удару з важкої артилерії з боку окупаційних військ. Під вогонь потрапило і саме селище Покровка.

В гаражі одного з дворів знаходився склад боєкомплекту бійців батальйону «Кривбас». Саме цей склад і було вражено ворожим снарядом. Згідно зі спогадами командира взводу батальйону «Кривбас» капітана Прокопенка Віталія Петровича, під час обстрілу, на щастя, серед особового складу батальйону не було втрат, але усі боєприпаси і сама споруда повністю знищені.

Боєць-розвідник 51-ї ОМБр Микола Липовий:

«Після ураження складу була потужна пожежа. Хлопці, наражаючись на небезпеку, тягали відрами воду, намагаючись загасити полум'я і врятувати боєкомлект. Здається, саме під час того обстрілу було поранено одного з бійців нашої групи — Горбика Ярослава. У бійця були осколкові поранення в обидві ноги. Тоді ж його евакуювали до шпиталю в селище Многопілля.

В той день на нашому опорному пункті перебував заступник керівника сектору з територіальної оборони полковник Макаренко. Група військових разом з полковником прибули до нас на одній з наших бойових машин піхоти, яка раніше відряджалась для підкріплення опорного пунтку 39-06. Наскільки я пам'ятаю, цей офіцер спілкувався в моїй присутності з виконуючим обов'язки керівника нашої тактичної групи на цьому опорному пункті майором Владиславом Володимировичем Чернишом. Полковник доставив до нас радіостанцію, за допомогою якої ми мали б можливість отримувати команди від керівника Сектору «Б», оскільки на той момент у нас виникли проблеми зі зв'язком. Здається, полковник тоді разом з прибулими з ним людьми намагався з'ясувати, з яких позицій ворог веде вогонь з реактивних установок по місту Іловайськ і позиціях навколо нього».

Боєць 73-го МЦ СпП Палаш:

«26 серпня 2014 року наша зведена група, якою керував капітан-лейтенант Володимир Миколайович Костюк, вирушила из селища Покровка в напрямку селища Многопілля. Разом з ними від Покровки до штабу Сектору «Б» вирушив і один з офіцерів штабу Сектору «Б», якому потрібно було повернутися з Покровки до Многопілля. (Спецпризначенці тоді не знали, хто цей офіцер, але він був схожий на полковника Олексія Валентиновича Макаренка. — *Авт.*) Назустріч нам була

відряджена группа капітана 3-го рангу Валентина Заграничного, а також группа бійців 3-го полку спеціального призначення, які зустріли нас неподалік від опорного пункту 39-06. Після цього ми прибули до школи в Многопілля. Оскільки наше завдання було виконано, ми вважали, що маємо відразу вирушити до пункту свого постійного перебування. Саме тому навіть не вивантажували з машин своє спорядження. Володимир Костюк вийшов на зв'язок з керівником штабу центру і доповів капітану 2-го рангу Подолянчуку про прибуття до селища Многопілля і про готовність груп вирушити до місця дислокації. На що (зі слів Костюка) отримав відповідь, що наші групи надходять в распорядження Директора. Якщо Директор нас відпускає, то можемо вирушати. Полковником Олександром Штурком було вирішено залишити нас у Многопіллі».

З усього вищезгаданого не можна залишити без уваги той факт, що генерал-лейтенанта Руслана Хомчака намагалися вивезти з Сектору «Б» до штабу ОК «Південь» в Олексіївці Донецької області. І це була не єдина спроба, як свідчать деякі учасники тих подій. Можна впевнено сказати, що сам керівник Сектору «Б» не мав до цього особистого відношення, оскільки не залишив позиції під Іловайськом, маючи для цього достатньо можливостей. Це могло мати дуже важкі наслідки і в майбутньому кинути тінь на генерала, як на єдиного винуватця в усьому, що могло статися навколо Іловайська. Наступні події підтверджують ту версію, що він мав бути єдиним відповідальним за загальну поразку українських сил в Іловайському оточенні. Врешті-решт, потрібно зазначити, що у військового керівництва не було жодного плану по виведенню підрозділів з Сектору «Б» і тому жодного офіційного наказу про залишення позицій і відхід військ з-під Іловайська від Генерального штабу не надходило. Вихід з-під Іловайська був рішенням безпосередньо командуючого Сектору «Б» генерала Руслана Хомчака, після того як він отримав інформацію про перемовини генерала Віктора Муженка з представниками ГШ РФ. Командуючий АТО обговорив с військовим керівництвом РФ умови і маршрут виходу українських військових по так званому «зеленому коридору». Про це було повідомлено командучому Сектором «Б» і після цього, згідно отриманої інформації, генерал Хомчак почав планування загального виходу. Єдиною великою проблемою залишалась тверда позиція окупаційних військ —

Збройні сили України і представники силових відомств вільно виходять з оточення, склавши зброю і залишивши техніку, а добровольчі підрозділи мають залишитись.

■ Початок руху 1-ї РТГр 92-ї окремої механізованої бригади по Донецькій області

Медик 1-ї РТГр 92-ї окремої механізованої бригади Олександр Кравченко:

Донецька область. Передмістя Мар'їнки.

«Тож трохи підремонтувавшись і підготувавшись до маршу, в ніч з 25 на 26 серпня 2014 року ми увійшли в Донецьку область. Наступна зупинка нашої колони була вночі поблизу якоїсь лісосмуги. Було темно і тому розгледіти будь-що навколо можливості не було. Якесь болото неподалік з кущами… лісосмуга… Більше нічого не запам'яталося. Саме там ми і переночували з 25 на 26 серпня 2014 року. На час зупинки була виставлена бойова варта. Тоді ми поспали лише дві чи три години. Навіть не лягали в транспорт, а відпочивали просто неба. Зранку знов рушили вперед і вийшли до населеного пункту Мар'їнка.

У цьому населеному пункті ми простояли кілька годин. На той час це місто незрозуміло ким контролювалося. Подейкували, що половину контролюють ЗСУ, а половину бойовики. Нікому не повідомлялося про причини зупинки або будь-які подальші плани. Стоїмо то й стоїмо. Чекаємо наступного наказу. Навіть командири нижньої і середньої ланки не мали уявлення, куди ми їдемо, де ми їдемо і з якою метою. Наш командир перебував у такому саме нерозумінні, як і всі інші бійці. Щоб були зрозумілі наші настрої, потрібно зазначити, що проходження повз пошкоджену техніку і бійців, які виходили із зони бойових дій, не дуже сприяли піднесеному настрою. А додаткові таємниці і нерозуміння, куди саме ми рухаємось, також не додавали оптимізму. Вже тоді ми починали відчувати, що рухаємось назустріч якійсь халепі, але ще не усвідомлювали, як далеко вона від нас знаходиться і з чим саме нам доведеться зіткнутися.

Того дня повз нас по шляху проїжджав паливозаправник з 51-ї бригади. Він зупинився біля нашого УАЗа, і хлопці, які на ньому їхали, перепитали в нас, чи ми медики? Потрібна допомога. З'ясувалося, що під час якогось обстрілу їх боєць від падіння поламав ребра і ключицю. Ми надали допомогу тому бійцю, вко-

ловши йому знеболювальне, зробивши перев'язку і зафіксувавши пошкоджені місця. Було зрозуміло, що бійцю потрібна більш кваліфікована медична допомога, і тоді ми почали думати над тим, де знаходиться найближчий медичний заклад. У Мар'їнці ситуація була незрозуміла і тому залишати там бійця було неможна. Хтось приніс якусь мапу, і ми намагалися по ній визначити шлях до лікарні в Маріуполі. Тут виникло ще питання — чим і як везти бійця? Ані шляху, ані ситуації навколо ніхто не розуміє і не знає. Врешті-решт, з'ясувалося, що десь неподалік був розгорнутий польовий шпиталь 51-ї механізованої бригади, і ми поїхали шукати той шпиталь.

З нами поїхав начальник нашого штабу підполковник Крічевський і доктор Костянтин Даниленко. Ми заїхали в Мар'їнку, але, схоже, не з того боку, що слід. Тому що майже відразу зіткнулися з «сепарською» бойовою машиною піхоти без будь-яких розпізнавальних позначень. На броні тієї БМП сиділо близько десяти озброєних людей. На той момент наш УАЗ, хоч і був позначений написом «Швидка допомога», але мав військові номери. При цьому машина не мала будь-яких розпізнавальних знаків. Свого часу водій хотів нанести на машину дві білі смуги, які тоді

Бійці 92-ї ОМБр 1-ї РТГр вирушають в напрямку Іловайська, навіть не підозрюючи, що їх очікує на цьому шляху. Фото: Андрій Мудрак

означали належність до Збройних сил України, але щось йому, на щастя, завадило це зробити. В деяких з озброєних людей на тому блокпосту на погонах були пов'язані білі стрічки з бинтів. Було відразу зрозуміло, що то бойовики, але наш водій це зрозумів не відразу і ще перепитував у нас: «Хто це такі?» Ми проїхали повз ту БМП, помахавши руками, і рушили далі. Ото був перший раз, коли я побачив «сепарів». Вони відповіли нам вітанням і вільно пропустили повз свій блокпост. Коли ми колоною дісталися вже знайомого нам розташування, я ще сказав нашому водієві Володимиру: «Володю, ти так намагався намалювати ті білі смуги на нашому УАЗі, а от уяви собі, що було б, якби тоді ми з цими смугами вискочили на ворожу БМП? То був би однозначно кінець».

Хлопчина, якого ми евакуйовували, постійно перебував у напівнепритомному і напівшоковому стані. Ми ще раз вкололи йому знеболювальне, і він почав потроху повертатися до тями. Коли він трохи підвівся з нош і спробував оглянутись навколо, то не відразу зрозумів, де і з ким він знаходиться. Боєць ще перепитав у нас: «А куди ви мене везете?» Ми його намагалися заспокоїти і говорили, що веземо його до лікарні. Тоді він почав дуже емоційно нас переконувати, що потрібно якомога швидше забиратися звідси геть, тому що там, звідки вони виїхали, були

Колона 1-ї РТГр 92-ї ОМБр під час маршу. Фото: Андрій Мудрак

суцільний жах і пекло. Було схоже, що у бійця був нервовий зрив. Він дуже емоційно виказував невдоволення тим, що його везуть до лікарні Донецької області: «Туди не можна їхати! Там повний звіздець! Нас декілька діб куярили «Градами» і артою! Ледве звідти вийшли, а ви знов туди повертаєтесь?» Боєць навіть намагався вистрибувати з машини під час руху. Врешті-решт, усе закінчилося добре, і ми дісталися розташування великої бази 51-ї бригади, де знаходилася артилерія, гаубиці, якась техніка і шпиталь. Саме туди ми і передали цього бійця. На жаль, прізвища його я не пам'ятаю. Ми повернулися до своєї колони і, після декількох годин очікування, отримали нову команду — вирушити до розташування цієї ж самої 51-ї бригади.

Оминувши населений пункт іншим шляхом, ми дісталися вже знайомої бази 51-ї бригади і деякий час перебували поблизу позицій артилеристів цієї бригади. Наші три самохідні артилерійські установки тоді також підтримали вогнем артилерію 51-ї ОМБр. Того дня у них там був розгорнутий доволі потужний дивізіон. Вогонь з їх позицій вели, здається, чотири або навіть п'ять САУ. Судячи по кількості залишених гільз від пострілів, вогонь вівся дуже потужний. Пригадую, що наш УАЗ стояв метрах у семидесяти від позицій тих САУ і, коли вони дали перший залп, нашу машину реально підкинуло і вона підскочила від землі. Потім, трохи згодом, коли вже почало помітно сутеніти, ми побачили, як працюють наші «Гради». Самі реактивні установки стояли метрах в ста п'ятдесяти за нашою лісосмугою, і ракети летіли безпосередньо у нас над головами. Кількості залпів не пам'ятаю, але пакет ракет точно полетів.

Тоді ми вже отримали наказ нанести на усі транспортні засоби і техніку розпізнавальні білі смуги. І вже смерком відійшли від тих позицій 51-ї бригади і вирушили в напрямку Іловайська».

Водій ЗІЛа-131 ТРМ-А 1-ї РТГр 92-ї ОМБр Андрій Микитенко:

«Після того як колона перетнула кордон Донецької області, розпочалися обстріли зі стрілецької зброї. Під час одного з таких обстрілів, 26 серпня, у нас була перша втрата — трагічно загинув молодший сержант Олександр Іванович Карасик! Увечері цього ж дня ми приїхали до штабу 51-ї бригади, де постійно відбувалися залпи артилерії, САУ та «Градів». Заправились та перерозподілили боєкомплект із ЗІЛа-131 («шаланда») по інших машинах.

Загалом з моменту вигрузки в Чапліному в ніч з 24 на 25 серпня і початку руху колони близько 4:00 години ранку 25 серпня і до розстрілу колони 27 серпня близько 19:20, контрольних точок руху було близько десяти. Кінцевого наказу ніхто із солдатів не знав, а наступні точки маршруту отримували тільки після прибуття в чергову контрольну точку».

■ Іловайськ. Локомотивне депо. Батальйон «Миротворець»

Офіцер батальйону «Миротворець» Ігор Беркут:

«Дуже пам'ятним був початок одного із днів. Начебто вже під самий кінець. Вночі хлопці залізли на трубу котельні та встановили український прапор, друже Барні (Олександр Ільницький. — *Авт.*) з хлопцями постарався. Ви б бачили, що стало з «сепарами», коли розвидніло і вони це знали. Вважай на найвищій точці міста у них під самим носом — «укропський» прапор. Коротше. Години дві нас не чіпали. Ворог люто намагався збити прапор. Навіть з міномета стріляли. Дірки в трубі з РПГ наробили. Ну, а ми завдяки цьому мали можливість подивитися, що у них є з озброєння. А було багато чого і в необмеженій кількості.

Обстріли тривали майже всі дні нашого перебування в місті. Тільки нас почали додатково ще обробляти мінометами всіх калібрів, ну і звичайно «Градами», куди ж без них? Ранок починався з «Граду», потім міномет, потім сніданок, ну і пішли атаки. Обід, міномет, атаки, міномет, іноді «Град», і з настанням темряви заспокоювались. Можете переставити дії в будь-якій послідовності — не помилитеся...

Ще один момент, ледве не забув, — танк. Забігаючи наперед, скажу, що ми його прозвали «танк-анархіст». Зараз зрозумієте чому саме. Пішов я якось перевірити, як у хлопців справи по всій будівлі. Якраз невеликий перепочинок утворився. Дістався я до самого правого флангу. Розмовляю з бійцями — ділимось останніми новинами і враженнями. Обговорюємо майбутні перспективи. Ну, на майбутнє це голосно сказано. Найбільш реальною майбутньою перспективою було — як дотягнути до ранку, а там видно буде. Аж раптом чуємо — танк. Ну, цей звук важко з чимось сплутати. Хлопці трохи захвилювалися. Ну, танк все-таки. Я так спокійно говорю: «Наш напевно, адже у нас у тилу їздить». А він тим часом прямо за стінкою проїхав. Ми звичайно зраділи, пове-

Командир батальйону «Миротворець» Андрій Тетерук у локомотивному депо Іловайська. Фото Андрія Тетерука

селішали. З танком-то краще воювати, ніж без нього. А по будівлі вже пішов ажіотаж. Ну, все, тепер кінець «сепарам». І тут нам прилетіло! БАХ!!! І ми розуміємо, що прилетіло від цього танка. Всі переглянулись, і настрій як то став не дуже. Тепер ще і з танком воювати. Я побіг до головного цеху, в якому були складені наші протитанкові гранатомети. Біжу і думаю: танк без піхоти в місті — можна і поборотися. Потім думаю, шкода спалювати, віджати б. Загалом, поки біг і думав, як віджати танк і залишити його в бойовому стані, прилетіло ще раз. БАХ!!! І тут кричать: «Автобуси горять!» Я з матами біжу до автобусів. Бігати доводилося в броні і з двома-трьома боєкомплектами на плечах. Я так скажу, що це ще те задоволення... Для зручності під час бігу закинув автомат за спину. Навіщо він мені потрібен? Проти танка автомат безпорадний. Біжу і згадую про те, що все ж таки добре, що ми постягували вогнегасники і розподілили їх ще в перший же день. Зважили на те, що усюди в депо купа локомотивів і купа соляри. Пожежники мали б нами пишатися. Біжу і хапаю на ходу вогнегасник. Забігаю за простінок (1,5 метра всього) в низці довгих вікон, і тут прилітає ще раз. БАХ!!! Ліворуч і праворуч від мене з усіх вікон вилітають залишки скла і скляні осколки розлітаються по усій електричці. В той момент я, чесно кажучи, був дуже вражений! Пощастило, що простінок прикрив. Тоді розмірковувати часу не було, і я лише згодом зрозумів, що мені просто пощастило.

Але біжу далі. Бачу вогонь біля автобусів, але автобуси цілі. Там якийсь горючий склад на землі горів, типу фосфору або ще чого, не знаю. І тут чую по станції, як комбат кричить: «Спалити до бісової матері цей танк! Автоматники і снайпери, вогонь по триплексах! Гранатометники — виявити і знищити!»

Я хапаю РПГ-22 і біжу назад по будівлі. Подумав тоді, що зараз ця зараза буде їхати назад і я його зверху з вікна в упор і довбану. Благо, що приміщення дозволяли стріляти з цього типу гранатомета. Там усього п'ятнадцять метрів треба, щоб ззаду було вільного простору. І тут починається незрозуміле — чуємо постріл. Чуємо, як снаряд, а вірніше, ракета, пролітає повз нас і вибухає на боці супротивника. Ми в нерозумінні — що в біса відбувається? Наступний постріл, знову до «сепарів» полетів. Чую по станції доповідь старшого від гранатометників Шамана: «Танк виявили, не можемо зрозуміти чий, стріляє по «сепарах». Що робити?» Ну тут, погодьтеся — непонятка виходить. Начебто вже і за нас танк воює. Потім комбат дав відбій. Виявилося, танк наш. А стріляв по нас помилково. Дружній вогонь. Ось така веселуха».

Командир батальйону «Миротворець» Андрій Тетерук:

«На третій день я поїхав до «Донбасу»: в мене закінчувався боєкомплект і потрібно було поповнення. Мені дали три ящики з гранатами для підствольних гранатометів і штук десять чи п'ятнадцять сухпаїв. У них самих вже теж починався відчуватись дефіцит продовольства. «Це все, що є. Тримай і ні в чому собі не відмовляй».

У самому Іловайську взагалі багато чого незрозумілого відбувалося в плані бойових дій. Одного разу до нас, наприклад, приїхав танк. Став у трьохстах метрах і всадив три снаряди по нашому депо. Здавалося, що намагався лупити по перекриттям, щоб влаштувати обвал даху і нас там поховати, а він якось незрозуміло... просто в стіну всадив три снаряди й усе. В моїх бійців паніка: «Танк! Аааааа! Що робити?» Говорю: «Пацани, не ссить. Раз він один — ми його по-любому спалимо». Ми вже взведені і вже кидаємося палити той танк, а він проїжджає повз нас і починає стріляти по школі, в якій були «сепари». Там вже «сепари» на протилежному боці залізниці починають розбігатися. Ми взагалі в нерозумінні, що відбувається. Щойно його збиралися спалити,

а тут вже за кілька хвилин готові напоїти танкіста. Танк відпрацював і кудись поїхав собі... Я надав наказ — усім гранатометникам готуватися до бою.

Так, я розумів що це складно, але залп з двадцяти гранатометів спалить не тільки танк, а і танкову колону. Але ми так і не зрозуміли, що то був за «Летучий голландець» і за чиїм наказом діяв. Наступного дня я приїхав до Філіна і питаю:

— Хто так по-козлячому задачу танкісту поставив, що він по нас відпрацював?

А Філін дивиться на мене великими очима і відповідає:

— А у нас тут немає танків. У нас тут лише БМП».

(Маю додати, що намагання з'ясувати, що то був за танк і чому тоді так сталося, стикнулося з небажанням деяких бійців і офіцерів остаточно прояснити цей момент. Можливо, проблема в тому, що події, які спонукали танкіста здійснити цей обстріл, не вписуються в загальну картину і не можуть бути прикладом для інших. Згідно з опосередкованими даними, танкісти вирушили з боку опорного пункту 40-03 і без попередження увійшли в місто шляхом Іловайськ—Харцизьк. Їх помітили бійці батальйону «Донбас», які перебували в спостереженні за цим сектором. Спостерігачі вважали, що це підійшла допомога бойовикам. Саме тому існують деякі чутки про те, що ворог у місті Іловайськ мав підтримку танків. — *Авт.*)

Офіцер батальйону «Миротворець» Ігор Беркут:

«Ну і ще про помилки. В одну з ночей все начебто було більш-менш тихо. До світанку далеко, а відповідно і до побажання нам «доброго ранку» калібру 120 мм також. Крізь сон, а він був ну дуже чуйним, чуємо характерний звук і перший вибух. Його ні з чим не переплутаєш. І за першим одразу серія вибухів — «Град». І якраз по нас. Ну, дуже влучно. Тоді нашій будівлі добре дісталося. В деяких місцях впав дах. Біля нас впала частина даху, частина внутрішньої стіни і посікло весь вагон, де ми ночували. Така собі «добраніч» одним словом. Щоправда, зачепило також і метрів сімдесят перед нашими позиціями. Зайнялося пару вагонів і локомотивів. Горіло яскраво і було світло, як вдень. Теж плюс, до нас тепер по темряві особливо і не доберешся. Загалом потрапили як треба. Потім виявилося, що це наші довбонули. Просили через комбата вибачення. Дружній вогонь. Ось така петрушка».

■ Загибель бійців-добровольців на шкільному подвір'ї і загальний ворожий наступ по усіх позиціях добровольчих підрозділів

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Це був один з найтрагічніших днів, проведених нами в Іловайську. Ранок був відносно спокійним, але ближче до обіду відновився обстріл. Почалося, як зазвичай, з кількох мінометних розривів навколо школи. На жаль, тривале перебування під обстрілами притупляє відчуття страху і пильності. Уже звикаєш до того, що вибух у 50 метрах від тебе або за рогом будинку практично безпечний. Часті «безпечні» розриви присипляють пильність і інстинкт самозбереження і викликає лише вже звичне: «Ух ти ж паскуди! Пристрілялися!» Не у всіх, але у більшості. Мене з самого першого дня перебування в Іловайську дивували деякі бійці, які принципово не одягали бронежилети і каски. Серед бійців «Донбасу» був один майор. Значно пізніше з'ясувалося, що майора звали Михайло Ніколов з позивним Лєрмонтов. Про нього розповідали, як про філігранного гранатометника. Здатний був дива творити з АГС-17. Так ось, його майже ніколи не бачили в бронежилеті або касці. Бійці часто мало не силою змушували свого командира надіти бронежилет. Лєрмонтов відмовлявся його носити, аргументуючи це тим, що бронежилет лише сковує його рух і заважає бути більш маневреним. Ви скажете безпечність? Можливо. Але людина, яка пройшла не одне бойове зіткнення і змогла зберегти собі здоров'я без індивідуальних засобів захисту, так не вважає. У таких людей своя логіка. Хтось вважав себе «заговореним». Хтось (як я, наприклад) філософськи ставився до питань життя і смерті і вважав, що життя і смерть в руках Божих і ніхто до Нього ніколи не запізниться і завчасно не потрапить. Якщо судилося померти, то ніякий захист не врятує, а якщо не судилося, то носити на собі зайву вагу не має сенсу.

На жаль, всупереч вищевказаним думкам, найчастіше підтверджувалася стара народна мудрість, що береженого Бог береже.

У внутрішньому дворі навпроти входу в школу, на розі барака, в якому утримувалися полонені, майже постійно сидів один з бійців «Донбасу» з позивним Мега і кип'ятив воду в самоварі.

Можна було будь-коли підійти до нього і налити окропу для чаю або кави. Він майже ніколи не йшов зі свого місця. Навіть під час обстрілів артилерією. Я часто бував біля школи і пам'ятаю, як Мега постійно чаклував над своїм самоваром. Він був схожий на шамана, який виконує якийсь таємничий обряд під час бомбардувань. Важко сказати, чому він так робив. Мабуть, у нього було своє особисте бачення ситуації і ставлення до подій навколо.

Щоб зрозуміти людину, потрібно бути досить близьким і дуже уважним. Але кого в наш суєтний час цікавить, що болить або клекоче в душі у ближнього? Хто такий Мега? Прокуратов Максим. Звичайний боєць «Донбасу», нічим, здавалося, не відрізнявся від інших. Лише значно згодом хтось згадає, що Мега був унікальною людиною, єдиним у батальйоні, хто підшивав комірець. Міг завести і поїхати на всьому, що мало кермо і двигун. Будучи трохи нескладним, відрізнявся душевністю і, як більшість душевних людей, був трохи нещасним. Скаржився, що і життя важке, і здоров'я ні до біса...

Побратими Максима згодом згадували: «Якось зранку, прокинувшись в поганому настрої, Мега сів на ліжко, наїжачився і заявив одному з побратимів: «Швидше б мене вбили, як же все набридло...» — депресія на хлопця навалилася не на жарт. Треба було щось робити, і я заварив йому кави. До кави ще намазав бутерброд згущеним молоком (любив він згущене молоко). Пригощаю і намагаюся жартувати — ні, не допомагає. І тут опа! Ідея! Дістаю складаний ніж, який Максиму дуже подобався, і кажу: «Не переймайся, братику, у мене є для тебе подарунок. Тримай на пам'ять». Подарунок подіяв і Максим тоді підбадьорився».

Звичайна людина, втомлена від життя, зі своїми радощами і своїм сумом. І ось він вирішив прожити життя, кинувши виклик болячкам, страху, життєвим проблемам і негараздам. Прожив недовго, але яскраво. Здавалося, що для нього не існує нічого більш важливого в навколишній дійсності, окрім необхідності забезпечити кожного спраглого окропом для кави або чаю. Комусь він здавався сміливим. Комусь — безрозсудним. Мені він уявлявся якимось ритуальним жерцем, який виконує свою місію і який упевнений, що поки не завершить її, йому нічого не може загрожувати, перешкодити або змусити відволіктися від своєї справи. Схоже, 26 серпня 2014 року його місія завершилася.

Усе почалося зі звичайного мінометного обстрілу, до якого вже багато хто звик. Міни лягали в радіусі 100—150 метрів від

школи. Одні бійці курили біля спуску в підвал, інші стояли в проході біля виходу зі школи. Хтось чистив зброю, сидячи на лавці біля входу в школу. Деякі бійці просто відпочивали, лежачи під вікнами спортивного залу, ховаючись в тіні від серпневого сонця, що починало припікати. Мега, як зазвичай, стежив за самоваром. Біля нього знаходилося кілька бійців, які очікували поки закипить самовар, щоб попити чаю. Деякі бійці виходили зі школи на позиції. Хтось повертався з позицій в школу. Звичайний рух.

Командир снайперів батальйону «Донбас» Дмитро Куліш йшов, кульгаючи від отриманої травми ноги, в школу на щоденну нараду в штаб і намагався загнати в приміщення безтурботних бійців, які без особливого побоювання і необхідності вешталися біля школи і навіть не намагалися сховатися під час обстрілу. Міни починали лягати все ближче до школи, і Дмитро, у властивій йому грубій, але ефективній манері, намагався загнати бійців у школу. Тоді біля школи і в ній самій зібралося багато бійців різних підрозділів, які не знали нікого з керівництва суміжних підрозділів і тому деякі з невдоволенням і байдужістю поставилися до незнайомого здоровенного під два метри на зріст військового з шикарною снайперською рушницею, який смачно роздавав матюки ліворуч і праворуч. На щастя, деякі, дивлячись на значного

Доброволець батальйону «Донбас» Максим Прокуратов (Мега). Фото: Макс Левін

виду дядька, прислухалися і встигли піти з двору. Міни лягали спершу з боку селища Зелене, в п'ятдесяти-сімдесяти метрах від школи, що не дуже турбувало вештаючих у дворі бійців. Тоді до цього явища було настільки спокійне і навіть якесь байдуже ставлення, що мало хто звертав на це увагу. Всі вже настільки звикли до подібного порядку речей, що йти в укриття вважали за необхідне лише тоді, коли буде падати зовсім близько. Антон Хорольський і Василь Савченко вийшли у двір, де на лаві сидів Андрій Савчук. Поруч з Мегою, біля самовара, крім Хохла і Васі перебували ще кілька людей. І раптом у двір прилетіла та сама міна...

Якщо бути абсолютно точним, то мін, які прилетіли безпосередньо у двір школи, було не менше чотирьох. Перша вибухнула недалеко від двох розбитих білих автобусів біля брами школи. Швидше за все, вона була пристрілювальною, але залишила великий осколок в задній пластині бронежилета Віктора Савченка. Вітю жбурнуло на землю. Піднявшись з колін, він обмацав себе і переконався, що цілий. До нього підбігли Антон Хорольський з Васею Савченком, готові надати допомогу. З'ясувавши і переконавшись, що з Віктором все гаразд, вони попрямували до Меги за чаєм, а Вітя пішов до входу в школу, біля якого на лавці сидів Андрій Савчук.

— У тебе осколок стирчить в броніку. Давай витягну, — запропонував Андрій, — ану повернися.

Віктор встиг лише відвернутися, і саме в цей момент прилетіла друга міна, яка вибухнула в декількох метрах від нього і потрапила в імпровізований стіл, де стояли Антон Хорольський, Василь Савченко, Максим Прокуратов і ще кілька бійців. Антон загинув відразу... Василю вибухом перебило ноги, осколок пробив потилицю під каскою наскрізь... Бійцеві батальйону «Херсон» — молодшому лейтенанту Максиму Жекову відірвало нижню щелепу і відкинуло мертве тіло ближче до входу в школу. Костянтину Кравченку, якого ми тоді більше знали, як Гриша Правосек, спочатку пощастило (якщо вважати везінням поранення в руку, ноги і майже відірваний палець руки), тому що він відійшов убік від столу. Цей же вибух жбурнув Вітю Савченка об стіну школи і важко поранив Андрія Савчука. Дві наступні

міни прилетіли практично одна за однією і зрешетили осколками Костянтина Кравченка і поранили в шию Віктора Савченка. Кучність і частота розривів дозволяють припустити, що обстріл вівся з міномета калібра 82 мм.

Один вибух забрав життя чотирьох бійців і важко поранив стільки ж. Ми з Деном в цей момент знаходилися на першому поверсі в холі школи. Крики, стогони і заклики допомогти занести поранених спонукали багатьох кинутися до виходу і надати першу допомогу. Санітар батальйону «Донбас» з позивним Золотий, який кинувся у двір до постраждалих бійців, також потрапив під обстріл і отримав поранення. Першим з двору в школу Олександр Крюков та Сергій Алещенко занесли пораненого Костянтина Кравченка. При цьому Сергій отримав осколкове поранення в плече. Костя виглядав безнадійно. Деякий час, здається, він був непритомний і весь в крові. Здавалося, на ньому живого місця немає. Потім внесли Савчука Андрія. У нього були множинні осколкові поранення в живіт. Андрій був досить важким хлопцем, і ми з Деном допомогли хлопцям затягнути його в хол школи. Тут же з поранених знімали каски, розвантаження, бронежилети і зброю. Оглядали рани і надавали першу допомогу. У підвалі школи працювали медики, які поспішили нагору до поранених.

Андрій Савчук, на відміну від Кості Кравченка, був притомним, і його стан не викликав побоювань за його життя. Він розмовляв, допомагав зняти з себе зайві речі і лише зрідка скаржився на біль. Пізніше я дізнався, що Андрій після транспортування в Дніпропетровськ впав у кому і більше з неї не вийшов. Осколки вразили практично всі життєво важливі органи черевної порожнини. Він помер на руках своєї матері в лікарні Дніпропетровська 31 серпня 2014 року.

Коли всі поранені надійшли в розпорядження медиків і обстріл припинився, ми з Деном вийшли у двір і побачили сумну картину. Навколо місця, де ще кілька хвилин тому стояв самовар і вели бесіду наші товариші, лежали чотири «двохсотих». Промацавши пульс на руках і шиї у Антона Хорольського і Василя Савченка, Ден зрозумів, що їм більше не потрібна допомога. Вони вже були не з нами. Те ж саме стосувалося і двох бійців з інших батальйонів. Мабуть, міна вибухнула прямо під ногами Меги, оскільки він лежав на спині, зрешечений осколками, і у нього була відірвана нога...

Смерть бійців здавалася такою безглуздою. Тільки вчора вони вийшли цілими і неушкодженими з такого жорстокого

Загиблі бійці батальйону «Дніпро-1»

бою, а сьогодні хтось за кілька кілометрів від нас пустив міну і їх не стало. Ще кілька хвилин тому вони були поруч з нами, жартували, спілкувалися, ділилися враженнями про вчорашній бій, цікавилися, коли буде обід. А зараз — це мертві тіла. Для них війна завершилася. Я ходив біля них і не відчував, що це лежать мої побратими. Це вже були не вони. Хлопці пішли, виконавши свій обов'язок і виконавши покладену на них місію. «Дніпро-1» втратив ще двох сміливих бійців».

Медик батальйону «Донбас» Анна (Мурка) Ілющенкова:

«Це був божевільний день (26 серпня). Ми з Кішкою були на межі психологічного зриву. Постійний потік поранених і відсутність певного медичного обладнання і певного досвіду. Дякуючи бійцям-санітарам Сергію Міщенку і Володимиру Міщенку, що повернулися з Многопілля, ми змогли без нервового зриву перенести той день».

Через деякий час обстріл знову відновився. Після трагічного випадку із хлопцями у дворі, бажаючих вільно ходити по вулицях під час артобстрілу значно поменшало. Наступне бомбардування застало нас з Деном біля згорілої «Газелі» на розі бу-

дівлі школи. Ми збігли вниз по сходинках у найближче укриття, яким виявилося приміщення шкільного підвалу. Смерть наших побратимів справила сильне враження на багатьох хлопців. На деяких обличчях було чітко видно стан безнадійності і страху. Одні намагалися придушити в собі це почуття за допомогою алкоголю. Для інших це було шоком, що змушувало ще сильніше обурюватися на все керівництво. На тих, хто, на їхню думку, вчасно не віддав наказ на вихід. На тих, хто влаштував парад в Києві та плювати хотів на нас у цьому проклятому Іловайську. На тих, хто віддавав накази, а сам не брав участі в штурмах. Для деяких наступила повна безнадія. Знову стали проявлятися паніка і пораженські настрої. Дивлячись на таких хлопців, я вважав, що для них війна вже теж закінчилася, тому що ні бажання, ні сили, ні волі до опору долі у них вже не було. На щастя, таких було небагато. Я навмисно не стану називати імен. Я впевнений, що ці люди, вийшовши з Іловайська і продовжуючи жити далі, носять не тільки нагороди, а й почуття провини за проявлені тоді малодушність і слабкість. Що стосується мене особисто, то хочу сказати відверто — мені теж було страшно. Я належу до категорії людей, дуже сприйнятливих до настроїв, які створюють оточуючі. Перебуваючи в підвалі школи і слухаючи п'яне ниття, сам переймався відчуттям повної безнадії. Я розумів, що це неправильно. Що не можна зараз піддаватися цьому почуттю, тому що воно деструктивно і веде тільки до поразки і загибелі. Розумів, що лише в тверезому і адекватному стані можна й міркувати і знаходити правильні рішення для виходу з ситуації, що склалася. Надсвідомий страх не тільки паралізує, а й змушує робити вчинки, які ще далі віддаляють від надії на порятунок. Намагаючись придушити цей страх горілкою або чимось іншим, боєць втрачає можливість адекватно реагувати на команди командира, а іноді їх просто ігнорує.

Можливо, хтось буде шукати виправдання людям, які зловживали спиртним в ті дні, посилаючись на те, що з огляду на важку психологічну ситуацію таких людей можна зрозуміти. Що у них не було іншого вибору. Але як же тоді бути із тими, хто, перебуваючи у тих же умовах, знаходив у собі сили тримати оборону і виконувати поставлені завдання? Якби не вони, то ніхто не дожив би до виходу з Іловайська. Я пам'ятаю розгублені обличчя деяких командирів, які, дивлячись на моральне розкладання окремих бійців, не могли знайти тих, кому можна було б довірити

виконання того чи іншого завдання. На щастя, більшість бійців вели себе адекватно і не втрачали голову.

Спілкуючись зі своїми товаришами, я намагався хоч трохи пробудити в них почуття оптимізму. Одним з «козирних тузів» моїх доводів була приказка, що «Якщо Господь кого покличе, то хто Йому відмовить? А якщо не покличе, то без Його волі ніхто до Нього не потрапить». Коли я вимовляв це вголос, то намагався переконати в цьому не тільки моїх товаришів, а й себе самого. Переконуючи інших, я переконував і стверджував у цій думці самого себе. Слухаючи мене, боєць нашого батальйону Саша Лебідь посміхався і називав мене невиправним оптимістом-філософом. Так... Філософ...

Легко філософствувати, сидячи в затишному кріслі під теплим пледом перед каміном і з сигарою в зубах. Легко бути сміливим, коли поруч немає небезпеки і ніщо не загрожує. Тоді я теж боровся зі своїм страхом і безмежно вдячний тим людям, які в той момент змогли вивести мене з цього пригніченого стану і наповнили силою і вірою в неминучість благополучного виходу з тієї складної ситуації, в якій ми всі тоді опинилися. Перший з них — це мій командир взводу Денис Томілович. Він був менш сприйнятливий до пораженських настроїв і вважав себе в деякому роді «заговореним». Можливо, це була його захисна реакція від страху. Йому взагалі не можна було показувати свій страх, тому що він — командир, і на нього дивилися ми. Ден міркував приблизно так: «Страху немає, тому що я невразливий і буду робити все, щоб перемогти і вийти з найскладнішої ситуації». 23 серпня 2014 року, коли кільце навколо нас тільки починало стискатися, Денис пропонував полковнику Печененкові розглянути можливість вийти з міста і путівцями вирватися з «котла», але полковник не міг з цим погодитися:

— Є наказ триматися, і ми будемо його виконувати. Зрештою, «Донбас» тримається, незважаючи на втрати. Хіба ми можемо їх залишити?

Більше до цього питання не поверталися.

Ден дійсно справляв враження заговореного. Коли ми під його керівництвом переміщалися під обстрілом, то відчували себе в цілковитій безпеці і беззаперечно виконували його команди. Іноді, під час руху, він різко зупинявся і говорив усім: «Стояти!» І всі завмирали як вкопані. В цей момент перед нами свистіли кулі. Потім Ден знову командував: «Швидко за мною!»

І ті, хто трохи гальмував, помічали, як дуже близько від них лягають кулі, і прискорювали біг.

Мені завжди здавалася трохи кумедною звичка Дениса носити, не знімаючи, на голові кепку. Навіть під каскою. Навіть вночі. Завжди. Козирок кепки, що стирчав з-під каски, часто викликав у мене посмішку. На козирку кепки завжди був пристебнутий ліхтарик-прищіпка, який Денису подарував Віталік Саприкін. Денис мало кому про це говорив, але мені зізнався, що не знімає кепку тому, що під кепкою у нього знаходиться його особистий оберіг — маленька іконка Божої Матері. Вона була у нього вже давно і, з його слів, постійно рятувала в самих безнадійних ситуаціях. Не можу сказати, що він був дуже побожним, але, поза всяким сумнівом, Денис був людиною віруючою. У всякому разі, з повагою ставився до всього, що стосувалося питань релігії і віри. З самого початку нашого знайомства Денис звик до того, що я ніколи не вживав їжу без подячної молитви, і він завжди чекав її закінчення, щоб приступити до їжі. Він взагалі іноді жартома називав мене взводним пастором. Кожен раз, коли «Халк» будь-куди виїжджав, я голосно питав у своїх пасажирів: «Православні є?» — на що у відповідь завжди лунало дружне: — «Є!» Після чого я вимовляв, вже ставшем традиційним, напуття «з Богом», і лише тоді ми рушали в путь. Напевно, у кожної людини є свої маленькі секрети, що стосуються забобонів, які в певні моменти життя впливають на наші погляди і вчинки, оберігаючи (у чому ми абсолютно впевнені) від випадкової або цілком реальної біди. Чим частіше нам вдається вибиратися зі складних ситуацій з волі випадку або Божої ласки, тим міцніше стає віра в рятівну силу персональних амулетів і оберегів. Мабуть, ця віра часто допомагала Денису уникнути всіляких негараздів і небезпек в його житті. Його впевненість у своїй невразливості надавала впевненості і тим, хто був поруч з ним, і тому ми всі намагалися завжди якомога ближче триматися біля свого командира. Підтвердженням цього був той факт, що до самого виходу з Іловайська в нашому взводі не було жодного пораненого або вбитого.

Особисто я для себе зробив однозначний висновок: щоб подолати страх, потрібно йти йому назустріч. Тоді він відступає і в людині з'являється імунітет від цієї напасті. Наступного разу він вже не має такого впливу, поки людина не зіткнеться з більш сильним його проявом.

Тіла загиблих завантажили в одну машину, а поранених розмістили в накритій тентом «Газелі». Хлопці допомогли занести й обережно покласти в кузов «Газелі» Андрія Савчука, Костянтина Кравченка, Віктора Савченка, Петра Клокова й інших поранених. Всі були притомними і, незважаючи на серйозні поранення, не справляли враження безнадійних. Колона з пораненими вирушила з Іловайська і прибула в Многопілля. Тут потрібно більш детально повідомити про цю евакуаційну колону. Прибувших поранених і загиблих завантажили в два вантажних «Урали» і сформували нову колону, яка, під прикриттям бронетранспортера зі складу 74-го окремого розвідувального батальйону, вирушила в бік Волновахи. В один з «Уралів» завантажили тіла загиблих. На жаль, з обох водіїв 93-ї бригади, які керували тими «Уралами», відомо лише ім'я Олексія Заіченка. Прізвище другого водія — Олексія визначити не вдалося. Окрім двох вантажних «Уралів» у колоні була і напівзнишена медична «Газель». Залишається загадкою, яким чином цій колоні пощастило прорватися скрізь оточення, оскільки усі шляхи вже були перекриті. Серед інших поранених в колоні були також боєць 51-ї ОМБр Віктор Когуц і боєць батальйону «Донбас» Євген Гуділов. Віктор отримав осколкові поранення напередодні евакуації. Бійці, які на той час були притомними, згадують, що тоді їм довелося прориватися крізь оточення росіян і бойовиків іноді під мінометним обстрілом. Врешті-решт, колоні пошастило прорватися і прибути пізно вночі в Волноваху. Звідти бійців терміново доставили автівками «швидкої допомоги» до польового шпиталю поблизу селища Розівка Запорізької області, а потім гелікоптерами до Дніпропетровська. Увечері 27 серпня 2014 року усі поранені вже були в лікарняних закладах Дніпра.

■ Відбиття нападу на школу № 14 у Многопіллі. Позиції поблизу опорного пункту 39-06

Заступник командира 1-го взводу 1-ї штурмової роти батальйону «Донбас» Дмитро Єсаулов:

«Після потужних обстрілів Іловайська протягом декількох днів виникла необхідність евакуювати з Іловайської школи поранених до Многопілля. Шлях між цими населеними пунктами хоч і був більш-менш контрольованим, але ніколи не був цілком безпечним. Після випадку з засідкою на наших бійців 20 серпня

в Грабському шлях крізь це селище також не можна було вважати цілком контрольованим. Генерал Хомчак наказав нам вирушити в Іловайськ і прикрити колону з пораненими, яких слід було доставити в Многопілля. Навіть не наказав, а спитав, чи погодимось ми взяти в цьому участь, оскільки бажаючих здійснювати подібні виїзди майже не було. В самому Іловайську також бракувало транспорту і своїми силами вивезти поранених з міста можливості не було. Звісно, що ми погодились, оскільки мова йшла про наших поранених побратимів. Заради цього генерал надав нам на підсилення одну одиницю техніки з Грабського, відділення бійців з 39-го БТрО, і я взяв з собою п'ятьох своїх бійців — трьох кулеметників, Лаврьонова і за кермом автівки Мороза. Також з нами до Іловайська вирушив і прибулий за день до цього до Многопілля з Іловайська боєць-санітар Сергій Міщенко».

■ Місто Іловайськ. Квартал біля загальноосвітньої школи № 14

Після від'їзду машин з пораненими з подвір'я Іловайської школи до Многопілля обстріл школи тривав. Щойно він припинився, почали надходити повідомлення про те, що по всіх позиціях, які займали наші батальйони в межах міста, почалася атака. На всіх поверхах школи бійці займали позиції для відбиття нападу.

Шкільними партами затулялися вікна, щоб закрити огляд класів з боку вулиці. У деяких місцях бійці розбивали скло у вікнах, щоб зручніше було вести вогонь по наступаючих бойовиках. У холі школи бійці також згуртовувалися біля вікон і колон для відбиття нападу, тримаючи під прицілом підступи до будівлі і центральний вхід. Навколо школи були встановлені укріплені позиції, які утримували бійці роти охорони батальйону «Донбас». Всього було створено чотири таких пости. Під час нападу на школу вони першими прийняли на себе удар бойовиків.

Командири підрозділів, що перебували в школі, ставили завдання бійцям, які, згідно з отриманими розпорядженнями, займали місця всередині будівлі. На всіх поверхах в класах і коридорах бійці організовували зручні вогневі позиції. Ті, хто займав ці позиції, готувалися відбивати напад, а решта чекали в коридорах, щоб, за необхідності, замінити своїх товаришів, яким потрібно було перезарядитися або поповнити боєзапас. Особовий

склад бійців «Донбасу» в школі поповнився бійцями батальйонів «Дніпро-1», «Херсон», «Івано-Франківськ» і декількома бійцями роти «Світязь» після відходу з садка. Коли бойовикам вдалося вибити два з чотирьох передових пости роти охорони батальйону «Донбас» перед школою, виникла загроза штурму школи з боку вулиці Ломоносова. Через приватні двори ворог все ближче і ближче підбирався до будівлі школи.

Проходячи шкільними коридорами і класами, я впіймав себе на думці, що обстановка навколо мене дуже знайома. Виникло якесь дивне відчуття, що десь я все це вже бачив. Саме тоді чітко згадався мій дитячий сон. Мені дуже рідко сняться сни. Але коли вони мене відвідують, то це майже завжди надовго запам'ятовується. Ще в другому класі я бачив себе в повній бойовій екіпіровці в будівлі школи. У класі сиділи діти, а я в чорному береті і з великим кулеметом ходив по школі. Коли я був маленьким, то чітко відчував, що я когось захищаю в школі під час війни. Сон снився мені в абсолютно мирний час, і тоді складно було собі уявити, що коли-небудь почнеться війна. У учня другого класу в далекому 1983 році не було розуміння, з ким ця війна, але було відчуття, що на нас напали і я захищаю школу від невідомого ворога. До речі, цей сон я згадував не тільки в Іловайській

Боєць роти «Світязь» Максим Ляшук під час відбиття нападу на школу № 14. Фото: Макс Левін

школі. Перший раз мені він згадався в далекому 1993 році, коли я потрапив служити в 810-ту бригаду морської піхоти в Севастополі. Саме тоді у мене з'явився чорний берет, і я став штатним навідником кулемета Калашникова модернізованого...

Перебуваючи на третьому поверсі школи, я запам'ятав кумедний випадок з бійцем нашого батальйону «Дніпро-1» Миколою Курносенком. Він взагалі був дуже інтелігентною людиною без шкідливих звичок. Раніше його позивним був Кузнєц за захоплення виготовляти холодну зброю з осколків реактивних снарядів, але пізніше прозвали Спілбергом за те, що він постійно носив з собою портативну відеокамеру і фіксував на відео все, що відбувалось навколо. Ще в Маріуполі Микола створив і виклав на ютуб кліп «Ніж з осколка «Граду», який всім дуже сподобався. У коридорі школи, як я вже говорив вище, знаходилися бійці, які повинні були за необхідності замінити тих, хто був в класах, або відбивати напад з вікон коридору, що виходили на протилежний бік школи. Бійці снували туди-сюди, і один з них, пробігаючи повз нас, звернувся до Миколи:

— Цигарки не буде?

На що Коля відповів:

— Я не палю, тому що це дуже шкідливо для здоров'я.

Коля сказав це звичайним тоном, без будь-якого натяку на жарт, але боєць засміявся:

— Знаєш, цигарка зараз найменше з того, що може вбити.

Щоб якось підняти собі бойовий дух, один з бійців, які перебували в коридорі третього поверху, почав співати. Його стали підтримувати й інші бійці. Я вже не можу точно пригадати, що це були за пісні, але, мабуть, саме з тих пір я не можу байдуже слухати гімн України. Коли він починає звучати, я рефлекторно приймаю стройове положення і притискаю руку до серця.

Спустившись на перший поверх, я краєм ока випадково звернув увагу на дітей. Можливо, мені це тільки здалося, але кожного разу, з'являючись в школі, я бачив одних і тих же хлопчика і дівчинку років п'яти. Діти постійно бігали по холу школи і гралися на сходинках, які вели в спортзал. Поруч з ними майже завжди була їх мама або дядько. Дітвора ніколи не плакала і, як мені здалося, сприймала все, що відбувалося навколо, як якусь гру.

Навколо них бігали дорослі дядьки і тітки у військовій формі і зі зброєю. Часто щось кричали і грали в «доктора» з іншими дядьками. Коли щось починало гриміти і гуркотіти на вулиці, дядьки поспішали спуститися вниз по сходах. Підігруючи дядькам, хлопчик з дівчинкою, з дитячою спритністю, намагаючись випередити один одного, спускалися в підвал і сиділи там разом з усіма, граючись іграшками, поки мама або дядько не дозволяли їм знову піднятися нагору.

Саме в цей момент стався випадок, який справив на мене незабутнє враження. Незважаючи на обідній час, бойовики змінили своїм традиціям і не перервали бій. Обстріл школи тривав. В цей час на першому поверсі в їдальні запрошували на обід. Це був самий незвичайний обід в моєму житті. Варто тільки уявити: перший поверх. Шкільна їдальня. Величезні вікна, що виходять на вулицю, з якої ворог здійснює облогу і напад на школу. Навколо цих вікон зайняли позиції бійці. З боку вулиці йде справжній бій. Між тим по залу їдальні між колонами в білому халаті безтурботно ходить головний по їдальні і спокійним голосом, як вихователь у дитячому садку, робить зауваження бійцям, які отримували тарілки з їжею і при цьому не вимили руки... Не вимили руки!!! Ця людина в білому халаті поводилася так, нібито за вікном немає бойовиків. Неначе приголомшлива стрілянина його взагалі не стосується. Наче в шкільній їдальні не бійці, які відбивають напад на школу, а учні молодших класів. Складалося враження, що ця людина, як свого часу і Мега, живе у якійсь паралельній реальності, а усе, що відбувається навколо, його жодним чином не турбує. Звісно, нічого, окрім немитих рук бійців. У будь-який момент у вікно могли прилетіти кулі або постріл з гранатомета, а ця людина дбала про те, щоб мікроби не потрапили в наші організми через брудні руки.

Після закінчення обіду ми знову піднялися на третій поверх і деякий час перебували там. Була дана команда «приготуватися» тим бійцям, у яких в наявності були підствольні гранатомети. За командою, вони підходили до вікон і залпом накривали приватний сектор перед школою, в якому були помічені бойовики. Один з таких моментів пізніше був поширений у всіх новинах, завдяки відчайдушним репортерам і фотографам, які були з нами в Іловайську — Маркіяну Лисейку, Максиму Левіну й іншим, імен яких я не запам'ятав. Після відстрілу з підствольних гранатометів ці бійці поверталися в коридор для перезарядки, а ті бійці, які

знаходилися на вогневих позиціях біля вікон, відкривали вогонь з наявної стрілецької зброї. Потім знову висувалися гранатометники і продовжували працювати бійці з автоматів і кулеметів. Таким чином, вдалося зупинити наступ на школу. Бойовики відійшли на безпечну для них відстань і продовжили обстріл школи з підствольних гранатометів, готуючись до наступного штурму. Також по школі продовжували працювати снайпери. Коли з боку сепаратистів припинялося стрекотіння зі стрілецької зброї, починався обстріл школи з мінометів.

■ Бій за 2-й пост охорони батальйону «Донбас»

У цей же час тривала атака на два інші передових пости бійців «Донбасу». Другий пост, який прикривав школу з північного напрямку, запросив підтримку і поповнення боєкомплекту. Полковник Печененко поставив завдання нашому взводу висунутися до другого поста, піднести хлопцям патрони і підтримати їх на позиції. Другий пост знаходився в двох кварталах на північ від школи на розі вулиці Виноградної і провулка Гоголя. Старшим на цьому посту був боєць батальйону «Донбас» з позивним Москіт.

Разом з Деном до другого поста висунулися бійці Олексій Рубець, Андрій Добровольський, Олег Бірюк, Сергій Алещенко, я і ще кілька бійців, але хто саме, я не пам'ятаю. У кожного в руках були ящики з патронами або гранатами для підствольних гранатометів. Шлях від школи до другого поста проходив по відкритій вулиці Виноградній. Діставшись до нього, ми разом з бійцями «Донбасу» прикривали вогнем і відбивали ворожий напад. Цей момент також зафіксував для історії відчайдушний фотограф Макс Левін. Коли стрілянина з боку бойовиків трохи вщухла, ми перемістилися у двір приватного будинку, який знаходився поруч з постом.

Невдовзі туди підтягнувся Микола Стародубцев з «Донбасу», сапер Віталій Черних і хлопці з поста. Вони почали заряджати принесеними нами патронами кулеметні стрічки. Разом з нами в тому дворі виявився і фотограф інтернет-видання «Лівий берег» Макс Левін. Завдяки Максу, відео оборони цієї позиції оперативно поширилося багатьма засобами масової інформації. Пригадую, що у тому дворі була велика німецька

вівчарка, яка настільки звикла до шуму бою, що абсолютно не реагувала на постріли і вибухи. Власне, як і на бійців, які вільно пересувалися по двору. Доволі дивна поведінка для сторожової собаки. Можна лише припустити, що розумна собака розуміла, що відбувається щось вкрай важливе і надзвичайне. Тому собака вирішила, що на незапрошених гостей не варто лаяти і тим більш їх кусати. Мабуть, що так, хоч дехто виказував думку, що собака була цілком глуха і сліпа.

Бойовики неодноразово намагалися вибити цей пост, але щоразу отримували гідну відсіч. Ніколи не забуду, як героїчно воювали бійці «Донбасу». Я не знав тоді їх позивних, але запам'ятався момент, коли бойовики майже впритул підібралися до поста і кричали: «Аллах акбар! «Укроп» здавайся!» На що боєць «Донбасу» Павло Петренко відповів: «Пішов на х...!» — і жбурнув в нападників гранату, а після вибуху почав поливати з кулемета. Тоді я відчув, що перебуваю у відмінній компанії. З такими побратимами і померти було не страшно. Для мене багато хто з бійців «Донбасу» стали прикладом сміливості, витримки і героїзму. Поруч з такими людьми мимоволі сам заряджаєшся їх оптимізмом і сміливістю і стаєш таким, яким хотів би сам себе бачити.

Після кожної невдалої спроби штурму бойовики відходили, і починався мінометний обстріл позиції. Періоди штурмів і обстрілів так часто повторювалися, що ми вже заздалегідь могли передбачити подальші ворожі дії. Так... «сепари» припинили стріляти? Значить, зараз підуть міномети і АГС. Ми заздалегідь переміщалися в будинок або льох у дворі, ховаючись від чергового мінометного обстрілу. Перебуваючи в укритті, рахували розриви і виходили назовні, лише дочекавшись, коли мине хвилина після останнього вибуху. В погребі бійці виявили кілька банок з дуже смачним соком, яким із задоволенням тамували спрагу. Після закінчення мінометного обстрілу знову виходили на позиції і відбивали нову атаку.

Під час чергового обстрілу ми зайшли в будинок і випадково виявили стартовий спортивний пістолет. Це наводило на думку, що господар будинку має відношення до корегування вогню бойовиків. Знайшовши документи і побачивши фотографію господаря будинку, один з бійців згадав, що ця людина дуже часто з'являлася в школі і в даний момент знаходиться в шкільному сховищі, куди зазвичай ховалися від обстрілу мешканці сусідніх

Андрій Добровольський і Руслан Покумейко під час оборони 2-го поста охорони. Фото: Макс Левін

вулиць і дворів. Треба відзначити, що часто обстріли можна було передбачити заздалегідь. Як тільки помічалося масове пересування цивільних осіб в укриття або сховище — будь впевнений: через кілька хвилин розпочнеться обстріл. Місцеві бойовики попереджали своїх родичів про майбутню небезпеку, а ті, в свою чергу, попереджали своїх сусідів. Таким чином відбувалося масове пересування цивільних у підвал школи.

Що стосується підозрюваного корегувальника, то дані по ньому були передані по рації в штаб. Крім стартового пістолета були виявлені патрони до мисливської рушниці, але самої рушниці знайти не вдалося. Підозрюваний, почувши, що його розшукують, намагався втекти зі школи, але був затриманий. Слід зазначити ще один факт. Люди, які переховувалися під час обстрілів у школі, особливо не контролювалися. Усім бажаючим, після формальної перевірки паспортних даних, надавалася можливість ховатися в будівлі школи від бомбардувань. Вони могли вільно перебувати як в сховищах, так і на першому поверсі школи. Усі офіцери і командири носили рації при собі. При цьому віддавали накази й отримували інформацію в присутності місцевих мешканців. Будь-який місцевий, який перебував у школі і мав вуха, міг вільно чути все, про що йшла мова в радіоефірі. Саме тому підозрюваний корегувальник дуже швидко дізнався

про свой розшук і спробував сховатися. Можна з впевненістю сказати, що багато місцевих мешканців були джерелом витоку інформації зі штабу, що дуже сильно ускладнювало нам усім життя. Про подальшу долю корегувальника не стану писати, тому що чутки ходили різні, але я не стану стверджувати того, при чому не був присутній особисто або в чому не впевнений. Корегувальників і снайперів люто ненавиділи обидві сторони, тому що саме ці дві категорії людей є основною причиною втрат живої сили з обох боків. Долі викритих і затриманих корегувальників не позаздриш.

За двором цього будинку був город, а за ним фактично закінчувалося місто і простягалося поле. За полем, за півкілометра від нас, була лісосмуга. Сапер 91-го окремого полку оперативного забезпечення Віталій Черних говорив, що в тій лісосмузі він розташував декілька сигнальних мін і мін направленої дії МОН-50, але від них перестав йти сигнал. Слід пояснити для непосвячених, що це означає і для чого це робилося. Сигнальні міни були встановлені для того, щоб встановлені на розтяжку червоні ракетниці подали сигнал про те, що в «зеленку» зайшли бойовики. Разом з сигналками встановлювалися оборонні міни направленої дії, які спрацьовували від електродетонаторів і підривної машинки. Злітаючі високо в небо, червоні сигнальні ракети давали зрозуміти, що розтяжки зачепив ворог і час замикати ланцюг і приводити в дію міни направленої дії. Сапер Віталій Черних хотів піти і перевірити ланцюг по кабелю, але його відмовили, оскільки рух по відкритій місцевості під обстрілом був занадто ризикованим і недоцільним.

На допомогу посту було відряджено підкріплення у вигляді бойової машини піхоти і групи супроводу, що складалася з бійців з різних батальйонів. Чому саме група підтримки була такою збірною — окреме питання, але я дозволю читачеві проявити фантазію. Особисто я дякую тим бійцям, які відгукнулись на заклик про допомогу другому посту і вирушали разом з тією БМП. Це було зроблено дуже своєчасно і допомогло остаточно відбити атаку. Деякий час снайпер намагався вести вогонь, але навідник бойової машини піхоти прицільно відпрацював ворожу позицію, і снайпер затих. Атака була успішно відбита. Щоправда, під час розвороту бойова машина піхоти пошкодила одне з укріплень поста, споруджене зі шпал, і придавила цими самими шпалами бійця батальйону «Донбас» Юрія Михальського, який перебу-

вав у тому укритті. Бойова машина так невдало розвернулася, що ледве не наїхала на самого бійця. Попередній огляд показав, що життєво важливим органам бійця нічого не загрожує, хоч спочатку і була підозра, що у бійця пошкоджені ребра. На щастя, вони виявилися цілі. Як пізніше повідомив сам Юрій, БМП практично наїхала йому на каску, яка пробила губу, і з неї юшила кров. При цьому були пошкоджені два шийні хребці.

Коли усі атаки бойовиків були відбиті і в нашій присутності відпала необхідність, нам надійшов наказ повернутися до школи. Прощаючись з бійцями, що залишалися на другому посту, я, як завжди, запитав: «Православні є?» На що один з бійців відповів, що тут не тільки православні, а й інші віруючі. Відповівши йому традиційне «З Богом», ми висунулися через подвір'я та городи до школи. По відкритій вулиці йти не стали, щоб не отримати шалену кулю.

Як з'ясувалося трохи пізніше, Віталій Черних все ж зміг відновити сигнал до керованих мін спрямованої дії. В лісосмугу за містом зайшли «сепарські» розвідники, які не зачепили прихованих сигнальних ракетниць, що дуже дивно і професійно для «шахтарів». На щастя, надійно приховані міни вони не помітили. Коли ця група, що складалася з шести-семи бойовиків, виявила себе, почавши обстріл другого поста, Фітіль привів у дію міни направленої дії і ліквідував чотирьох бойовиків. Після цього був поранений кулеметник «Донбасу», і Віталій попросився зайняти його місце. Випустивши два короби патронів короткими чергами, він вразив ще трьох підтверджених бойовиків. Після відбиття атаки Віталій Черних зміг встановити ще три групи протитанкових мін за вісімсот метрів західніше від школи.

Після 26 серпня протягом доби на другому посту охорони бійців батальйону «Донбас» перебували кілька бійців з батальйону «Дніпро-1». Цієї ночі старший поста Москіт познайомився з бійцями «Дніпра-1» Олексієм Рубцем і Артемом Кравченком і навіть трохи здружився. Москіту дзвонили друзі і говорили, що Іловайськ в оточенні. В це просто не вірилося. Бійці на всіх позиціях продовжували тримати оборону, і було абсолютно незрозуміло, де прорвалися «сепари» і в якому оточенні опинились наші підрозділи. Та й сама думка, що росіяни з бронетехнікою могли перетнути український кордон, здавалася неможливою. Так, бійці чули крики найманців-чеченців, але все одно це було далеко, і це були, швидше за все, російські найманці-добровольці.

Заступник командира 1-го взводу 1-ї штурмової роти батальйону «Донбас» Дмитро Єсаулов:

«Коли ми увечері 26 серпня прибули з Многопілля до Іловайської школи, я спустився у підвал школи. Там я побачив командира своєї роти друже Тура — капітана Петрова. По командиру було видно, що погляд в нього втомлений і згасаючий. Коли я несподівано привітався з ним, то для нього це було справжнім здивуванням

— Камиш, привіт. А ти тут яким чином опинився?

— Прибув з групою для евакуації поранених до Многопілля. Спробуємо вивезти.

— Що там у вас в Многопіллі? Що взагалі чути?

— Та майже повна дупа, командире. Вже формується друге коло оточення. Незабаром буде і третє.

— Що? Не вийдемо?

Я дивлюся, а в ротного вже немає колишнього блиску в очах. Я якось спробував підбадьорити його.

— Та годі тобі, друже. Якось виплутаємось.

— Ти дійсно так вважаєш?..»

■ Опорний пункт 39-06. Розвідка території навколо Многопілля і знищення частини російської колони з бронетехнікою

У цей самий час окрема група бійців батальйону «Дніпро-1» вирушила з Многопілля на розвідку в бік Кутейникового. Згодом Микола Криворотько згадував:

«О 8:00 моя група зібралася і вирушила на нашому пікапі «Nissan» в заданий квадрат. У бій ми звичайно ж не повинні були вступати. Нашим завданням було лише візуальне виявлення ворожої живої сили і техніки та передача їх координат до штабу для відпрацювання артилерією. Але в кузові нашого автомобіля все ж був АГС-17 з трьома повними «равликами» гранат. Окрім того, у кожного з нас були «мухи» — одноразові гранатомети РПГ-26 і РПГ-22.

Селище Многопілля називалося так тому, що воно й уся найближча територія була оточена безліччю полів, які поділялися лісосмугами. Ми переміщалися від поля до поля пішки, проглядаючи лісосмуги дозорною групою. За дозорною групою рухався наш пікап, і дозор попередньо оглядав шлях, щоб автомобіль міг

проїхати за нами уздовж лісосмуги, не потрапивши під обстріл або засідку ворожої розвідгрупи. Двигун нашого пікапа був тихим, але його кузов мав дуже примітний сріблястий колір. Він легко впадав в око навіть з великої відстані. Зафарбувати кузов зеленою матовою фарбою не мали можливості, тому що ми й гадки не мали перед Іловайською операцією, куди ми їдемо і чим будемо займатися. Командування до останнього не інформувало нас про місце і мету нашого висування, щоб не було витоку інформації. Тому нам довелося переміщатися обережно по попередньо розвіданому шляху.

Коли дозор рухався вперед, пікап разом з іншими бійцями групи переховувалися в лісосмузі. Таким чином ми пройшли досить далеко, але складність полягала в тому, що за довгими і рясними лісосмугами, які поділяли поля, не було видно, що відбувається на сусідньому полі і з протилежного боку лісосмуг. Тоді нам були чутні залпи гармат, але вони були досить далеко і тому ми не звертали на них уваги. Аж раптом ми почули шум руху бронетехніки й автотранспорту поблизу нас. Негайно зайнявши позиції в лісосмузі, ми побачили, як по ґрунтовому шляху вздовж нашої лісосмуги їхала колона з трьох вантажівок, а на поле, до якого примикала наша лісосмуга, виїхала бойова машина десанту — БМД-2. Вона зробила коло і поїхала слідом за колоною на максимальній швидкості. Транспорт і техніка в колоні не мали будь-яких прапорів, лише намальовані білі кола на бортах. Саме про ці маркування противника нас попереджало командування. Та й БМД-2 була цьому підтвердженням. Цю гусеничну бойову машину використовують тільки повітряно-десантні війська країн колишнього СРСР. Я це знаю, тому що сам особисто проходив строкову службу в 25-й повітряно-десантній бригаді. Та й хлопці з моєї групи: Мангуст, Володимир Тугай і Дмитро Пелипенко, які так само свого часу служили строкову службу в повітряно-десантних військах, теж зробили цей висновок. В українських ПДВ вони також залишилися на озброєнні після розвалу Радянського Союзу, але наших десантників в Іловайську не було, українські повітряно-десантні бригади були переважно задіяні на Луганському напрямку. В Іловайську ЗСУ і батальйони МВС використовували БМП-2 і БТР-70, але не бойову машину десанту. Відповідно було зроблено логічний висновок, що це машини Збройних сил Російської Федерації. Але все ж, як і раніше,

прямих доказів, що це була регулярна армія РФ, у нас на той час не було.

Ближче до вечора 26 серпня нашій групі надійшов наказ зі штабу повертатися до Многопілля, і ми прибули в розташування підрозділу «Дніпро-1» в цьому селищі. Саме в цей день кількість обстрілів по наших позиціях у Многопіллі була значно менше. По поверненню ми відразу ж настроїли наші рації на загальну частоту, щоб бути в курсі того, що відбувається навколо. Майже через годину після цього по радіозв'язку пролунали чисельні повідомлення про те, що прямо на приховані позиції ЗСУ рухається невідома колона бронетехніки без прапорів з ворожими розпізнавальними знаками (білими колами на кожному з боків). Всі відразу ж взяли зброю, зайняли свої бойові розрахунки і були готові відбивати напад, оскільки не було жодних сумнівів, що це противник».

Близько 15.00 26 серпня на шляху від Кутейникового на Іловайськ була виявлена ще одна колона російської бронетехніки — шістнадцять одиниць, включаючи танки, яка рухалася по дорозі з боку Кутейникового в напрямку Іловайська прямо на українські позиції поблизу опорного пункту 39-06. Опорний пункт і найближчі українські позиції розташовувалися поблизу селища Многопілля і щойно зазнали артилерійського обстрілу. По радіостанції спостерігачі переказали доповідь про рух колони в нашому напрямку. На позиції, яка прикривала дорогу, стояла лише одна протитанкова гармата «Рапіра» зі складу другої протитанкової батареї 51-ї окремої механізованої бригади. У тилу батареї, на захід від села Многопілля, розташовувався передовий командний пункт оперативного командування «Південь». Судячи з дій окупантів, передовий загін противника, не розраховуючи на серйозний опір, намагався з ходу прорватися до Іловайська, вийти в тил нашим військам, захопити або знищити органи управління та забезпечити підхід своїх основних сил для розгрому Іловайської групи.

Вогнева позиція гармати перебувала на узбіччі дороги і батарея приготувалася до бою. Біля гармати залишився розрахунок на чолі з командиром батареї. Решта особового складу була розосереджена в чагарниках вздовж дороги. Командир батареї наказав навіднику гармати підпустити колону противника на 250—300 метрів, щоб бити напевно. Навідник гармати рядо-

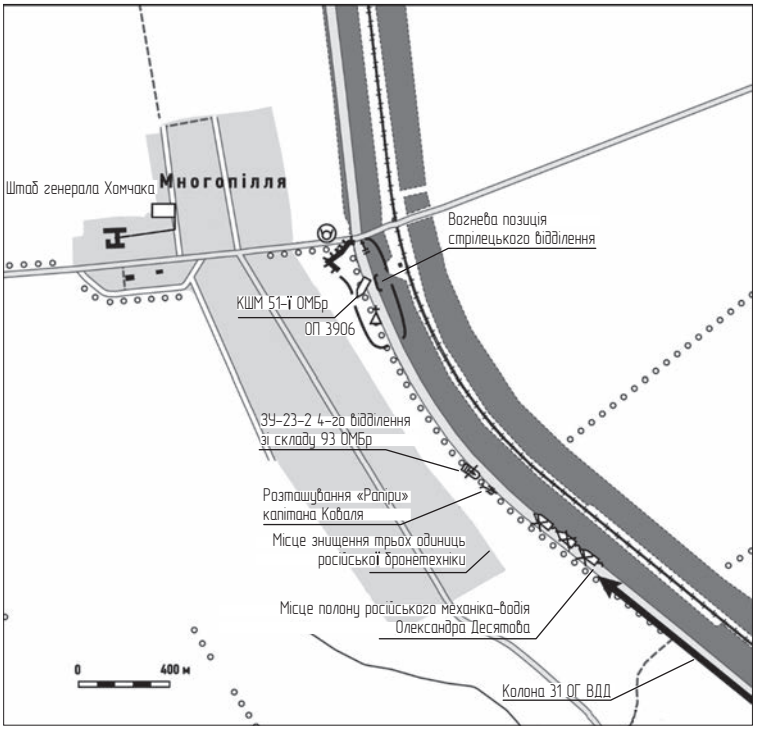

Схема знищення російської окупаційної колони бронетехніки 26 серпня 2014 року на шляху Кутейникове—Іловайськ

вий Лукащук В. О., проявивши надзвичайну холоднокровність і витримку, підпустив противника на двісті метрів і першим пострілом підбив головну машину російської колони. Саме так була знищена головна машина противника, якою виявився МТ-ЛБ-6М. Слідом за першою, впродовж недовгого бою, вони також підбили і дві наступні машини противника. Дорогу затягло густим чорним димом. Ворожа колона зупинилася. Зав'язався смертельний бій однієї гармати з сильним і небезпечним противником.

Зенітна установка ЗУ-23-2 четвертого відділення зі складу 93-ї механізованої бригади на базі ЗІЛ-131 була розташована трохи позаду «Рапіри» метрів за сімдесят. Це було зроблено з метою забезпечення прикриття напрямку на Кутейникове і безпосередньо розрахунку «Рапіри».

Керівник бронетанкової служби військово-оперативного командування «Південь» полковник Євгеній Сидоренко:

«Ще за день до цього бою, а саме 25 серпня 2014 року, в ході бою в районі села Агрономічне зведеним підрозділом при відбитті атаки противника був пошкоджений і захоплений танк Т-72Б3 зі складу 3-ї танкової роти 6-ї окремої танкової бригади Збройних сил Російської Федерації.

Уранці 26 серпня 2014 року мене викликали для огляду даної бойової машини. Перевіривши її стан, я виявив несправності, які на той час не дозволяли використовувати танк Т-72Б3 як бойову одиницю, і доповів про це керівнику озброєння оперативного командування «Південь» полковнику Мельнику Ю. М. з пропозицією перегнати його на блокпост № 39-06 для відновлення. Завівши танк, я особисто перегнав його на вказаний блокпост на західній околиці села Многопілля і зайнявся ремонтом машини, на якій, крім пошкодженого прицілу, не працювали також тепловізори та стабілізатор гармати по вертикалі. Близько 16:00 я почув по портативній радіостанції з доповіді розвідників, що по дорозі з селища Кутейникове в нашому напрямку рухається колона противника у складі 16 одиниць бронетанкової техніки, з яких три танки Т-72, три МТ-ЛБ та десять БМП-2.

Російська колона, знищена під Многопіллям

Мені було відомо, що даний напрямок прикривала лише одна протитанкова гармата МТ-12 з розрахунком на чолі з командиром батареї капітаном Ковалем К. В. і до самого блокпоста, поруч з яким знаходився передовий командний пункт оперативного командування «Південь» разом з командувачем генерал-лейтенантом Хомчаком Русланом Борисовичем, більше ніяких вогневих засобів не було. В той момент я був один поруч з захопленим російським танком, до якого ще не був сформований екіпаж. Знаючи, що на позиції, яка прикривала дорогу, знаходиться лише одна наша протитанкова гармата «Рапіра» зі складу 2-ї протитанкової батареї 51-ї механізованої бригади, я сів на місце механіка-водія трофейного танка і поїхав на загрозливий напрямок. Враховуючи всі обставини, я прийняв рішення підтримати розрахунок гармати, під час перезаряджання, вогнем з 12,7-мм великокаліберного кулемета НСВТ, встановленого на трофейному танку.

Ще при під'їзді до позиції нашої гармати, я здалеку побачив ворожу колону. Попереду йшли російські МТ-ЛБ. Хлопці-артилеристи проявили себе просто блискуче і професійно. Першим же пострілом була знищена головна машина противника — це була МТ-ЛБ-6М, яка перебуває на озброєнні тільки російської армії.

Спочатку я вирушив до позиції артилеристів. Біля гармати стояв безпосередньо сам командир 2-ї протитанкової батареї протитанкового дивізіону 51-ї механізованої бригади капітан Костянтин Коваль. Він прорвався з оточення в Іловайську, тому із задоволенням називаю його ім'я. Біля комбата перебувало ще двоє чи троє бійців з розрахунку гармати. У цей момент я зрозумів, що треба прикрити нашу гармату під час перезарядки і відвернути увагу від нашої засідки. Я звернувся до Коваля по допомогу, оскільки мені в екіпажі був потрібен ще хоча б один боєць, якого можна було б посадити в башту танка.

На той момент я міг керувати танком і вести вогонь з кулеметів сам, але єдине, чого я не міг зробити один, — заряджати і стріляти з танкової гармати. Для перезарядки був потрібен ще хтось, хто міг би натиснути кнопку командира, яку я б показав. Оскільки вільних бійців не знайшлося, я різко виїхав на кілька десятків метрів уперед на дорогу. Спочатку я хотів спробувати стріляти з гармати і заради цього стрибнув з місця механіка на місце навідника. Коли я перехилився через танкову гармату, щоб увімкнути автомат заряжання, я зрозумів, що гармата посунеть-

ся на кут заряджання і меня розчавить казенником гармати. Саме тому я вистрибнув з місця навідника і перескочив на місце командира.

Варто собі тільки уявити, що означає перебувати одному в танку і стрибати з місця на місце під вогнем з обох боків. Саме звідти я і відкрив вогонь з великокаліберного кулемета по ворожій колоні і російським солдатам, що розбігалися на всі боки. За цей час артилеристи перезарядили гармату «Рапіра», пролунав постріл, і загорівся другий ворожий МТ-ЛБ. Я продовжував вести кулеметний вогонь. Коли патрони в кулеметі НСВТ закінчились, я під вогнем перестрибнув у люк навідника-оператора, щоб знову спробувати провести постріл з гармати, але мені це

Українська «Рапіра» знищує колону російських загарбників на шляху Кутейникове — Іловайськ

так і не вдалося. Тоді, перестрибнувши знову в люк командира танка, я зробив ще декілька черг з 7,62-мм кулемета ККТ. Для продовження бою потрібно було перезарядити кулемет НСВТ, бо його вогонь значно ефективніший. Під час усіх цих маніпуляцій і пересувань я не глушив двигун танка і, знов пересівши на місце механіка-водія, почав заднім рухом відводити танк до позиції «Рапіри» наших артилеристів. Маю зізнатися, що тоді було трохи тривожно, оскільки, діючи самостійно, я не знав, хто там прикриває мене за моєю спиною. Були тривожні думки про те, що раптом бійців позаду мене накриють вогнем, або вони побіжать і я можу залишитися один на відкритій місцевості. Але хлопці виявилися справжніми героями і професіоналами. Вони підбили дві наступні машини противника. Третій гарматний постріл був невлучний. Раптом під'їхав наш ЗІЛ-131 із зенітною установкою ЗУ-23-2 на кузові, розгорнувся за гарматою та відкрив вогонь. З боку від дороги підійшли та вступили в бій наші дві БМП-2 та один танк Т-64, які направив нам на допомогу генерал-лейтенант Руслан Борисович Хомчак.

(Один з бійців пригадував, що «Рапіра» спочатку знищила першу машину, потім третю, після того добивала середню. — *Авт.*) Противник, втративши ще один МТ-ЛБ, почав відходити. При цьому росіяни відкрили безладний вогонь і під прикриттям диму і пожежі трьох передових бронемашин зникли, кинувши своїх убитих і одного тяжкопораненого солдата зі складу 31-ї десантно-штурмової бригади. Дим від горівших МТ-ЛБ на той час став дуже густим і обзору для прицільного ведення вогню вже не було. Бій тривав не більше п'ятнадцяти хвилин, ще хвилин п'ять ми просто продовжували вести вогонь в напрямку противника. Далі деякий час ми ще чекали повторного наступу, але навколо було тихо.

Через півтори години три бійці пішли оглянути поле бою. Повернувшись, принесли звідти дві супутникові навігаційні станції з точністю визначення координат до шостої цифри після коми, які потім передали на командний пункт, а також доповіли, що виявили одного пораненого та двох вбитих солдат противника. Після цього на місце бою прибули наші розвідники разом з бійцями батальйону «Донбас», які підібрали та увезли пораненого російського солдата — механіка-водія МТ-ЛБ у складі 8-ї окремої мотострілецької бригади ЗС РФ Олександра Дєсятова, та всі знайдені документи і зброю».

На дорозі залишилися три згорілих ворожих МТ-ЛБ, два з яких були знищені вогнем гармати, а третій — підпалена пострілом з ручного протитанкового гранатомета старшим солдатом Котиком В. В.

У подальшому по розпізнавальних знаках було встановлено, що дві бойові машини МТ-ЛБ перебували на озброєнні 17-ї, а третя — 8-ї окремих гвардійських мотострілкових бригад Збройних сил Російської Федерації.

Протягом двох з половиною діб артилеристи спільно з іншими підрозділами перебували під ворожим вогнем у готовності відбити наступ противника. Але більше спроб прорватися до Іловайська на даному напрямку ворог не здійснював.

26 серпня 2014 року завдання по знищенню ворожої техніки, яка перетнула державний кордон України, було виконано спільно з розрахунком «Рапіри» і за прикриттям трофейного танка Т-72. Під час бою ЗІЛ-131 було пошкоджено, а лівий ствол зенітної установки заклинило. По закінченні бою машина з розрахунком була відведена з позиції для ремонту та відновлення боєздатності і вже наступного дня знов повернулась на позицію...

Слід зазначити, що батальйонні тактичні групи 8-ї та 17-ї окремих гвардійських мотострілецьких бригад Збройних сил Російської Федерації, що діяли на Іловайському напрямку, були укомплектовані військовослужбовцями контрактної служби, які переважно мали бойовий досвід участі в контртерористичних операціях на Північному Кавказі. У той час як батарея капітана Костянтина Коваля майже повністю складалася з військовослужбовців, призваних із запасу по мобілізації та навчених у найкоротші терміни командиром батареї. Проте перемога в бою дісталася саме українським воїнам, які проявили вірність військовій присязі та військовому обов'язку, виняткову мужність, стійкість, бойову майстерність, взаємовиручку і готовність до самопожертви.

За підсумками цього бою можна особливо зазначити про те, що керівник бронетанкової служби озброєння оперативного командування «Південь» полковник Євгеній Сидоренко самостійно, замінюючи собою весь екіпаж, за власної ініціативи, кинувся в бій і підтримав артилеристів, викликавши і відволікши на себе

ворожий вогонь, ввів противника в оману щодо чисельності наших сил і переломив хід бою.

Командир 2-ї протитанкової артилерійської батареї 51-ї окремої механізованої бригади капітан Костянтин Коваль вмілим навчанням і вихованням особового складу, вдалим вибором вогневої позиції, рішучим і сміливим керівництвом, прикладом особистої мужності забезпечив перемогу батареї в бою 26 серпня 2014 року. Також потрібно відмітити навідника гармати рядового Лукащука, який продемонстрував у боях кращі зразки морально-бойових якостей українського воїна. 25 серпня 2014 року боєць був поранений, але залишився в строю. У бою 26 серпня 2014 року Лукащук завдав противнику втрат, які змусили його зупинитися і відступити. Прицільний вогонь гармати зіграв вирішальну роль у досягненні перемоги в цьому бою.

Список особового складу 2-ї протитанкової артилерійської батареї 51-ї окремої гвардійської механизованої бригади, яка відзначилася в бою з передовим загоном російської армії на підступах до міста Іловайськ 26 серпня 2014 року:

капітан Коваль К. В., лейтенант Полюхович П. П, лейтенант Шванк О. М., молодший сержант Радь Ю. С., старший солдат Бодейчук В. М., старший солдат Голіней М. І., старший солдат Калюжний Ю. В., старший солдат Ковальчук Я. П., старший солдат Котик В. В., старший солдат Лаврішин Б. І., старший солдат Лящук М. М., старший солдат Пятківський Р. М., старший солдат Самчук Т. О., старший матрос Карпюк А. М., рядовий Абраменко Д. В., солдат Ахметов О. С., солдат Жук А. О., солдат Криворучко Н. С., рядовий Лукащук В. О., рядовий Педченко М. С., солдат Руссов О. А., рядовий Франчук З. В., солдат Цалай Д. С., старший солдат Касянчук С. Я. (прикомандирований).

Для того щоб цілком усвідомити подвиг і сміливість українських бійців і офіцерів, потрібно детально уявити собі обставини, які тоді складалися навколо Іловайська. До того моменту ще майже ніде не відбувалося реальних бойових зіткнень з окупаційною бронетехнікою. Щоб відкрити вогонь на ураження по невідомій колоні бронетехніки, потрібно було мати неабияку сміливість і взяти на себе дуже велику відповідальність. Колона могла виявитися якимось «заблукавшим» і неузгодженим українським підрозділом, який або залишав місце попередньої дислокації, або вирушав на допомогу оточеним підрозділам навколо

Іловайська. Могло бути будь-що і тому сміливий наказ і відкриття вогню по ворогу було на той час дуже важливим і психологічним, і моральним вчинком. Здійснити перший постріл завжди дуже важко. Навіть коли відчувається небезпека. А вести вогонь по невідомій техніці і знищувати невідомих солдат — взагалі справа дуже складна і відповідальна. Тож потрібно надати належне бійцям-артилеристам 51-ї ОМБр, зенитникам 93-ї ОМБр і усім іншим українським військовим, які приймали участь в тому бою. З їх боку це був дійсно сильний і відповідальний вчинок.

На жаль, цей день не обійшовся без втрат для 51-ї механізованої бригади. Саме 26 серпня 2014 року трагічно загинув молодий хлопчина — сапер Роман Олександрович Лучук, який лише кілька днів тому відсвяткував своє двадцятиріччя.

- **Підготовка до виходу з Іловайська добровольчих підрозділів і частини роти «Апіса»**
- **Іловайськ. Школа**

Виконуючий обов'язки командира батальйону «Донбас» полковник В'ячеслав Власенко:

«Підготовка підрозділів до виходу почалася ще 26 серпня 2014 року. В будь-який момент міг надійти наказ на вихід, а у нас не було чіткого розуміння про вільні шляхи виходу з міста. Саме на мене було покладено відповідальність за усі підрозділи в Іловайську і саме я мав забезпечити їх вихід. Я не міг діяти навмання і виводити людей неперевіреними шляхами. Як командир, я мав виконати розвідку і, за необхідності, знешкодити сили, які можуть заважати виходу з міста. Саме тому 26 серпня 2014 року я відрядив групу розвідників перевірити чутки про те, що нас оточили. Розвідники виконали це завдання і повернувшись доповіли, що нарвались на засідку. Тоді я остаточно переконався, що ми оточені росіянами».

Молодший сержант батальону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Поки Томілович отримував у школі нові вказівки, я деякий час знаходився на першому поверху школи, щоб не загубити Дениса. Бійці в школі після відбиття нападу трохи розслабилися, але зайняті позиції не покидали. Я почув, що дехто намагається готуватися до нічного нападу, і пропонував більш ретельно

підготуватися. Здається, Володя Парасюк пропонував завадити бойовикам підступитися вночі впритул до школи, підпаливши найближчі до школи зруйновані будівлі. Не знаю, чи втілили цей план у життя, але серед фото, які були зняті в Іловайську журналістами «Лівого берега», я бачив такі, на яких Володя з Тарасом Брусом готують «коктейлі Молотова».

Декілька разів я виходив на подвір'я, щоб викурити цигарку. Під час одного з перекурів розпочався черговий мінометний обстріл, і я ще раз спустився в підвал школи, в якому панувала повна безнадія.

— Ми всі помремо. Нам кінець.

— Ми гарматне м'ясо. Тепер точно кінець. Всі командири пі...раси...

— Раніше валити треба було.

Така ось атмосфера відчувалася в підвалі школи.

Згодом мені не хотілося вірити в те, що в тому самому підвалі відбувалися події, які не піддаються моєму усвідомленню. Дехто згадував, що рівень паніки в окремих бійців доходив до того, що їх неможливо було витягти з підвалу ні за яких умов. Хтось згадував, що санітари соромили окремих бійців за те, що вони навіть нужду справляли в тому підземеллі і розповсюджували жахливий сморід, від якого неможливо було дихати пораненим, яких переховували в підвалі школи. Це дійсно жахливий і огидний бік війни, про який не прийнято згадувати, але це також одне з її образливих облич.

У цей день стало очевидним, що для нас ситуація значно погіршилася. Тоді ми ще не знали цього напевно, але цілком відчували, що ворог отримав очікувану підтримку з боку Росії і тіснив нас. Становище було скрутним, але падати духом не можна. Потрібно було підтримати своїх товаришів.

— Та все нормально, пацани. Нагорі у нас не ідіоти сидять. У Києві та штабі розуміють, в якому ми зараз становищі, і я впевнений, що вживаються заходи для надання нам допомоги. Викрутимось. Особисто я знаю, що помру в мирний час, так що з цієї халепи ми обов'язково виберемося.

Сам я не був упевнений в тому, що говорив, але дуже хотів в це вірити. І хотів підтримати цією вірою тих, хто втрачав будь-яку надію.

Щодня ситуація тільки ускладнювалася і в цей день вже було цілком зрозуміло, що жити нам залишається все менше і менше.

Бійці батальйону «Дніпро-1» Тарас Брус і Володимир Парасюк готують пляшки із запальною сумішшю в холі Іловайської загальноосвітньої школи № 14. Фото: Маркіян Лисейко

Особливо після штурму школи і другого поста було відчуття, що нам відпущено не більше ніж півгодини. Я це розумів, так само як і всі інші, але, побувавши поряд з людьми, які дійсно проявили показову мужність і героїзм, мимоволі заразився їх сміливістю, і виникло бажання продати своє життя якомога дорожче. Толку від того, що будеш сидіти в підвалі і тебе, як собаку, закидають гранатами? На даремне принизливе скиглення і благання про змилування ніхто не зверне увагу. Так краще вже перед тим, як віддати Богові душу, забрати з собою ще когось з ворогів за компанію. Кінець все одно однаковий. Так хоч спробую скористатися можливістю померти, як людина. Думок про перемогу тоді вже не було. Було відчуття, что наказу на відступ нам не нададуть. Поширювалися деякі чутки, що на допомогу нам ідуть величезні сили, але чомусь затримуються. Чи встигнуть вони до того моменту, як нас знищать? Лише на це залишалася слабка надія у оптимістично налаштованої частини добровольців. Але, зважаючи на загострення ситуації, найбільш вірогідною перспективою здавалося гідно померти поруч з гідними бійцями. Саме в цей момент до мене надійшло розуміння того, що дуже багато речей, яким я раніше надавав занадто багато уваги і часу, є такою незначною нісенітницею, що стало трохи прикро від того,

що вони зовсім нещодавно здавалися мені такими важливими. Я відчув, що дуже хочу почути голос матері, з якою іноді сварився і сперечався через дрібниці. Я знайшов місце, де більш-менш був сигнал мобільного зв'язку, і подзвонив матері. Як завжди брехав, що у мене все добре і що я купаюся в морі під Маріуполем. Не хотілося її нічим засмучувати. Потім зловив себе на думці, що, можливо, недобре піти з життя, не примирившись з братом. Останні півроку ми з ним майже не спілкувалися, посварившись через якусь дурницю. Зараз всі ці суперечки здавалися взагалі нічого не значущими. Дзвонити не став, але відправив йому повідомлення з проханням пробачити, якщо щось не так. Поговорити з дружиною тоді не встиг. Я завжди намагався спілкуватися з рідними саме в перервах між обстрілами, щоб вони не чули пострілів і вибухів».

■ Іловайськ. Залізнична машинна станція

Розпочався черговий артобстріл. Денис спустився в підвальне сховище школи і повідомив нам про те, що ми отримали новий наказ. Екіпажу «Халка» потрібно висунутися до залізничної машинної станції і допомогти бійцям «Донбасу». Боєць батальйону «Донбас» Володимир Бабенко, позивний Фагот, збирався зробити постріл з ПТКР з даху одного з будинків станції по російській ворожій техніці, і йому потрібна була допомога. Пізніше Володимир Бабенко пояснив, що бійці батальйону «Донбас», під час зачистки п'ятиповерхової будівлі, помітили якісь «Гради» за містом, і протитанковий взвод мав якимось чином їх сполохати. Звісно, что відстань була дуже великою для ураження ракетою, але керовані ракети все ж виконали своє завдання, і «Гради» покинули позицію, залишивши нас на деякий час у спокої.

Яка саме допомога тоді була потрібна бійцям «Донбасу», я так і не зрозумів. У завантаженні протитанкової керованої ракети ПТКР на дах будівлі ми участі не приймали. На дах однієї з будівель на станції разом з Володимиром Бабенком піднявся тільки Денис Томілович. Але про все по порядку...

До групи, яка повинна була висунутися в депо до Володимира Бабенка, окрім Дениса Томіловича входили Ігор Калініченко, Андрій Добровольський, Сергій Алещенко, Влад Безпалько, Павло Рудич, Олег Бірюк, Віталій Сова і я. Я хотів, щоб з нами ще пішов Олексій Рубець, але він десь забарився і спізнився. Не по-

Бійці батальйону «Дніпро-1» Олег Бірюк і Ігор Калініченко спілкуються з бійцем батальйону «Донбас» Анатолієм Грицьковим на території залізничної машинної станції Іловайська. 26 серпня 2014 року

трапивши до нашого екіпажу, Олексій повернувся на другий пост охорони батальйону «Донбас» і допомагав Москіту усю ніч утримувати позицію. А чекати Олексія тоді особливо часу і не було: ми виходили зі школи під час мінометного обстрілу. Дуже вчасно добігли до машини і дуже вчасно від'їхали від місця стоянки. Тому що через кілька секунд міна прилетіла практично в те місце, де стояв «Халк». Тоді я зайвий раз переконався, що Бог є і, судячи з усього, Він дуже нас любить. До депо доїхали без пригод. «Халк» залишили біля пожежної машини і якогось донбаського позашляховика (бійці називали його «Чарлик») під стіною одного з будинків і чекали, коли Томілович з Володимиром Бабенком закінчать свою справу. На жаль, полювання керованими ракетами не вдалося. Відстань до ворога була занадто великою, і керована ракета не досягла мети.

Поки ми чекали свого командира і спілкувалися з бійцем батальйону «Донбас» Анатолієм Грицьковим, до нас підійшов якийсь незнайомий чоловік у військовому однострої і наказав висунутися до п'ятиповерхового будинку, розташованому в де-

кількох сотнях метрів від машинної станції. Ми проігнорували його наказ, оскільки не знали цю людину.

З нами не було нашого командира Томіловича, а він наказав залишатися на місці і чекати його повернення. Екіпаж «Халка» звик підкорятися тільки своєму командирові. І хоч тон і виправка людини, котра віддавала нам наказ, свідчили про те, що це бойовий офіцер і звик надавати накази, ми не могли піти і залишити свого командира. Пізніше з'ясувалося, що цим офіцером був полковник Крайнов Анатолій Анатолійович, позивний Дєд, з окремої групи «Купол», що складалася з ветеранів морської піхоти, який взяв на себе роль командира середньої ланки в батальйоні «Донбас». Володимир Бабенко зі своїми хлопцями зробили свою справу, і Денис повідомив, що нам поставили нове завдання: замінити бійців «Донбасу», які зачистили дві п'ятиповерхових будівлі біля залізничної машинної станції. Ми повинні були зайняти одну з двох будівель і утримувати її. Коли ми переходили залізничні

Офіцер батальйону «Донбас» Володимир Бабенко

колії на станції, командир гранатометного відділення гранатометного взводу спеціального призначення батальйону «Донбас» доброволець сержант Грицьків Анатолій Васильович, який тоді нас супроводжував, радив бути дуже уважними і підказував, де стоять розтяжки, щоб ми часом не підірвалися. Під час перетину залізничних колій ми звернули увагу на одну з розтяжок, яка була натягнута приблизно на рівні грудей — абсолютно невидима тонка волосінь від стрілки на шляхах і до ангара.

Нам категорично не радили займати дах житлового будинку. З нього відкривався відмінний огляд навколо, але була дуже велика ймовірність постраждати від артилерійського обстрілу. Бійці «Донбасу» сказали, що краще зайняти п'ятий поверх цієї хрущовки і вести спостереження за містом з висоти. Будівля вже була перевірена та зачищена бійцями «Донбасу», і нам залишалося лише обрати зручні позиції для спостереження і організувати її охорону.

Підійшовши до цих двох будівель, ми побачили, що вони цілком населені, але місцеві мешканці вважали за краще не залишатися в квартирах, а спустилися в підвал. Ці дві п'ятиповерхівки були майже не зачеплені обстрілами. Лише в декількох місцях помітні ушкодження від мін. За невеликим винятком, навіть скло в вікнах будинків залишалося цілим. Це наводило на думку, що в цих будинках жив хтось, кого дуже берегли бойовики і навмисно не здійснювали обстріли цих будинків. Було схоже на те, що, незважаючи на досить зручне розташування, бойовики не зайняли ці будинки, щоб не викликати вогонь артилерії на себе і не наражати на небезпеку місцевих мешканців. Така неприхована турбота говорила про те, що бойовики бережуть ці будинки, і в них, можливо, живуть ті, хто, маючи можливість бачити зверху більшу частину міста, допомагали «сепарам» корегувати вогонь по наших позиціях. Денис запросив одну з місцевих жінок, яка мешкала в тому будинку, пройти з нами по двох під'їздах і вказати квартири, з яких виїхали господарі. Оглянувши будинок, Ден прийняв рішення зайняти четвертий поверх. Пізніше ще раз підтвердилася проникливість і передбачення Дениса. На наступну ніч був здійснений обстріл будівлі «Градом», і реактивний снаряд потрапив у квартиру п'ятого поверху, який спочатку планувалося зайняти для спостереження. Практично всі квартири четвертого і п'ятого поверхів були покинуті господарями. Дві суміжні квартири в обох під'їздах четвертого поверху були

об'єднані якимось заможним господарем в одну квартиру, що відповідно мала вихід в обидва під'їзди. Це дозволяло здійснювати перехід з одного під'їзду в інший, не виходячи з будинку. Бійці були розподілені таким чином, щоб вести спостереження навколо всієї будівлі, а також контролювати обидва сходових проходу в обох під'їздах. Розпорядженням полковника нашу групу посилили Прапором, який був призначений помічником Томіловича. Вони разом з Томіловичем організували графік зміни спостерігачів, а Томілович з Алещенком по черзі контролювали загальну ситуацію, надаючи один одному можливість для відпочинку. Також поруч з нами тоді постійно залишався боєць батальйону «Донбас» Ігор Михайлишин — друже Піаніст і час від часу відвідував друже Камаз.

■ Остання евакуація поранених з Іловайська. Котел замкнувся. Многопілля. Розташування штабу Сектору «Б»

Це був останній день, коли санітарам вдалося вивезти поранених зі школи в Многопіллі до лікарні у Волноваху. До повного контролю бойовиками й окупантами усієї території навколо Іловайського угруповання залишалися лічені години.

Старший групи 74-го окремого розвідувального батальйону капітан ЗСУ Дракон:

«Коли ми отримали наказ вирушити з Многопілля з пораненими і загиблими хлопцями, я дав команду усім водіям вимкнути фари і рухатись, орієнтуючись виключно по машині, яка їхала попереду. Екіпажу нашого бронетранспортера доводилося багато разів їздити шляхами Донецької області і тому мій водій Данило дуже добре знав дорогу до Старобешевого. Перед виїздом я підійшов до водіїв «Уралів» і сказав, що вантажівка з «200-ми» буде рухатись позаду, замикаючи колону. Ті «Урали» були зі складу 93-ї механізованої бригади. Я дуже добре знав водіїв тих вантажівок, бо сам жив у селищі Черкаське Дніпропетровської області, в якому розташовувалась ця сама бригада. Подумки я тоді ще звернувся до загиблих побратимів, які знаходилися в замикаючій нашу колону вантажівці: «Хлопці, останнє для вас завдання — прикрийте нас». Водії обох вантажівок і вантажної «Газелі» були попереджені про те, що колона буде

рухатись на максимально можливій швидкості. Розрахунок був на швидкість, несподіваність і Божу ласку. І ми поїхали…

Ми летіли в нічній темряві без фар зі швидкісттю 70—80 кілометрів на годину. Нам було байдуже будь-що, окрім завдання — потрібно вивезти поранених та загиблих до Волновахи. Ми це й робили. З тією швидкістю, з якою ми летіли, нам нічого не могли вдіяти. Потрібно тільки собі уявити, як виглядає вночі колона з бронетранспортера, вантажної «Газелі» і двох великих вантажівок, які рухаються на шаленій швидкості без світла. Колона — привід. Саме в той момент нам дуже допомогла практика їзди в нічних умовах в районі Мар'їнки і Курахового. Тому ми мчали, як літаки. Вантажні «Урали» за нами ледве встигали. Вилетіли з Многопілля і проскочили Червоносільське, Володарського, Осикове… Мчали по населених пунктах у темряві так, що, мабуть, страшно було поблизу дороги стояти. Ворог, навіть якщо і міг нас побачити поруч з собою, не міг зорієнтуватись, що відбувається і визначити напрямок нашого маршруту. Вночі нас важко було вистежити, бо ми були «невидимки». Міномети намагалися працювати по нас лише десь ближче до селища Новокатеринівка. Вибухи лунали ліворуч перед спуском за селом. Також і після Старобешевого, кілометра два, як на Стилу їхати, неподалік від колони впала одна чи дві міни. Але то все було вже марно. Влучити по нас прицільно не було жодних шансів. Єдине, де ми трохи схибили, — за Стилою на роздоріжжі потрібно було повернути ліворуч, а ми повернули праворуч. Тому до Волновахи приїхали не за півтори години, а десь за три.

Коли ми вже остаточно зупинилися біля центральної районної лікарні у Волновасі, я підійшов до «Урала», в якому їхали поранені. Схоже, під час нашого шаленого маршу хлопці по всьому кузову літали. Я спитав, чи всі живі? Було помітно, що поранені хлопці були злі, але швидко заспокоїлись і відповіли, що так — всі живі. Для мене це було найголовніше».

Варто зазначити, що однією з найважливіших подій цього дня була зустріч у столиці Білорусі — Мінську президентів чотирьох країн: України, Білорусі, Казахстану і Російської Федерації. Під час цієї зустрічі президенти Росії і України зустрілися за зачиненими дверима, де ними було обговорене питання щодо загострення ситуації в Донецькій і Луганській областях. Про що саме йшлася мова під час цих переговорів, наразі невідомо, але

після їх закінчення, на нічному брифінгу, Президент України Петро Порошенко повідомив: «Це був дуже важкий день і дуже важкі переговори. Ми продемонстрували, що головна мета, з якою ми прибули до Мінська, є мир. Мир сьогодні потрібен Україні. Мир сьогодні потрібен мешканцям Краснодона, мешканцям Луганська, Донецька, Первомайська, Брянки — усім містам, які сьогодні знаходяться під окупацією, де люди вже втомилися жити в умовах війни в двадцять першому столітті. Саме про імплементацію мирного плану і йшла мова на цих зустрічах. Логіка мирного плану була підтримана усіма без виключення головами держав. Була досягнута домовленість, що ми негайно активізовуємо діяльність трьохсторонньої контактної групи. Була обговорена домовленість для закриття кордонів для переміщення техніки, найманців, боєприпасів. Була досягнута домовленість про те, що негайно почнуться консультації прикордонників, метою яких буде забезпечення реалізації цієї вимоги. Крім того, досягнута домовленість забезпечити консультації між начальниками генеральних штабів. Також буде спроба забезпечити передумови мирного процесу. Буде розроблена на базі мирного плану дорожна карта. Будуть проведені консультації для того, щоб найшвидше вийти на режим припинення вогню, який буде забезпечений представниками моніторінгової місії ОБСЄ».

Про події навколо Іловайська ані Президент України, ані Президент Російської Федерації не згадували, але саме після цієї зустрічі в Мінську за зачиненими дверима вперше було згадано про «дорожні карти» і «гуманітарні коридори». Ця зустріч мала дуже важливе значення і значно вплинула на подальші події, які відбувалися на сході нашої держави. Не залишилось жодних документальних підтверджень, про що саме говорили між собою президенти двох країн. Ані Петро Порошенко, ані Володимир Путін в жодній заяві ніколи не згадували про деталі цієї зустрічі, але про досягнуті під час цієї зустрічі домовленості можна судити з подальшого розвитку подій, які відбувалися протягом наступних декількох місяців в зоні бойових дій.

27 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

■ Огляд знищеної російської колони під Многопіллям

Тим часом на місці знищеної напередодні російської колони під Многопіллям наші бійці збирали свідчення присутності російських військ на території України. Як це відбувалося, згадує **боєць батальйону «Дніпро-1» Микола Криворотько**:

«Вранці я, Мангуст і Володимир Тугай отримали наказ висунутися на нашому пікапі до місця розгрому ворожої колони, і зняти на відеокамеру, яку дали мені журналісти «Дорожного контролю» Ростислав Шапошніков і Єгор Воробйов, докази вторгнення російської армії на територію України. Ми непогано розбиралися в російському сучасному спорядженні й озброєнні і з цієї причини саме нас відправили на це завдання. Було дуже важливо якомога швидше зафіксувати усе на місці знищення окупаційної техніки, щоб ці докази якнайшвидше змогла побачити російська і світова громадськість. Для того щоб матері російських солдатів, які в цей час отримали «похоронки», зрозуміли, що їх діти загинули не на «навчаннях», як заявляв російський уряд, а саме тут — на території України. Загинули за те, що здійснили акт збройної агресії проти українців. Загинули, як окупанти на чужій землі. А від тих, хто потрапив у полон або убитий, кого не змогли забрати з собою, їх уряд взагалі відхрестився.

Прибувши на місце знищення колони, ми побачили, що бійці ЗСУ вже давно збирають вцілілі трофеї, але навіть при цьому факторі доказів належності знищеної техніки, зброї і військового спорядження до регулярних Збройних сил Російської Федерації було ще дуже багато. Коли ми дісталися знищеної колони і вийшли з машини, я відразу ж ввімкнув відеокамеру і почав

знімати. Поруч зі знищеною технікою лежали відірвані кінцівки, фрагменти тіл і трупи в розірваній російській уніформі ЕМР-«літо» — нова зелена піксельна розцвітка російської армії. На місці залишилося спорядження нового російського зразка — розвантажувальні жилети марки 6Ш112 і РПС-«Смерш», кевларові шоломи 6Б28 в кавер кольорі ЕМР-«літо», бронежилети 6Б23.

У знищених окупантів були також сучасні армійські засоби зв'язку і зброя: автомати АК-74М, виготовлені після 1995 року, ручні кулемети ККП «Печеніг» зразка 2000-х років, а також снайперські гвинтівки СВД-С і безшумні гвинтівки ВСС «Винторез». З трьох згорілих бронемашин дві виявилися МТ-ЛБ ВМК (російська версія звичайної МТ-ЛБ зі встановленим великокаліберним 12,7-мм кулеметом «Корд», який використовувався лише в російській армії починаючи з 1998 року) та одна МТ-ЛБ6МА (дуже рідкісний зразок російської модернізації МТ-ЛБ з баштою від БТР-80). Такого відносно сучасного озброєння в українській армії ніколи не було і бути не могло, тому що все українське озброєння складалося з того, що залишилося Україні в спадщину від Радянського Союзу і було виготовлене до 1991 року. Виявлені нами зразки зброї були ідентичні тим, з яким «ввічливі» окупанти вдерлися в український Крим взимку цього року.

Дуже багато одиниць стрілецької зброї були оснащені каліматорними прицілами ПКА, ПК-01. На гвинтівках і автоматах були сучасні варіанти прицілів ПСО. Я передав камеру Мангусту, а сам почав на камеру коментувати виявлені нами знахідки.

Також були знайдені осколкові постріли для ручного гранатомета РПГ-7, яких немає в українській армії. Озброєння сепаратистів майже нічим не відрізнялося від того, чим користувалися бійці українських підрозділів. А виявлені нами сучасні варіанти озброєння на місці цієї знищеної колони свідчили про те, що ми зараз маємо справу вже не з так званим «ополчєнієм», а саме зі Збройними силами Російської Федерації.

Дуже багато доказів були розібрані бійцями як трофеї, і мені не вдалося їх тоді зафільмувати на камеру. В подальшому я бачив ці трофеї у солдат, але не міг це зафіксувати, оскільки камери при мені вже не було, а мобільний телефон був повністю розряджений. Зібрані нашими бійцями докази були терміново передані в штаб і далі оприлюднені в засобах масової інформації».

Бійці батальйону «Дніпро-1» Володимир Тугай і Микола Криворотько демонструють знайдену на місці знищеної колони російську амуніцію і зброю. Фото: Микола Криворотько

Бій в Агрономічному

Того самого дня окупаційними військами була здійснена спроба атакувати селище Агрономічне. Згодом керівник інженерної служби оперативного командування «Південь» полковник Михайло Ковальський згадував про те, що 27 серпня два російські танки Т-72 вилізли на висоту 204,2 і почали обстрілювати позиції українських військових прямою наводкою. На той момент позиції в Агрономічному вже були підсилені декількома бойовими машинами піхоти зі складу зведеної батальйонно-тактичної групи 51-ї механізованої бригади, на яких були встановлені протитанкові керовані ракети, але ними на той момент мало хто міг користуватися.

Урешті-решт, спільними зусиллями бійців і офіцерів 93-ї і 51-ї механізованих бригад за участю бійців і офіцерів 91-го окремого

полку оперативного забезпечення атаку було відбито. При цьому особливо відзначилася мінометна батарея 93-ї ОМБр, яка дуже влучно вела вогонь по окупантах з околиці села Грабське.

Полковник Ковальський також засвідчував, що під час відсічі тієї атаки, за наданим їм наказом, було здійснено два постріли з протитанкової керованої ракети. За словами полковника Ковальського, однією з ракет був знищений один з двох російських танків, але свідків цієї події автор книжки знайти не зміг. Також автору не вдалося знайти або визначити особу оператора ПТКР, який нібито здійснив той влучний постріл. Жоден з бійців і офіцерів, які тримали позиції в селищі Агрономічне, не підтвердив цього факта. Навпаки, учасники боїв поблизу Агрономічного, свідчать про те, що обидва постріли з ПТКР, які здійснили українські бійці під керівництвом лейтенанта Андрія Буняка, не були влучними і знищеного російського танка ніхто з них не спостерігав. То ж ця інформація підлягає більш ретельній перевірці.

Командир саперної роти 51-ї ОМБр Віктор Мироненко:

«Танк на висоті 200.5 був пошкоджений з моєї позиції — другим пострілом ПТКР. (Перший постріл робив я. Але ракета не спрацювала і взірвалась метрів за 50 попереду, вибухнула). Другий здійснив мій сапер солдат Мельничук Віталій. Росіяни помітили ракету, і танк почав здавати назад, але оператор довернув ракету трохи за пагорб і було влучання. Щось там було пошкоджено, бо той танк так і стояв ці дні. Ми спостерігали, як його намагались ремонтувати».

Командир БМП № 513 4-ї роти 2-го батальйону 51-ї окремої механізованої бригади Сергій Бучок:

«Біля цвинтаря стояла одна з наших БМП — задом до противника, а передом на Іловайськ. Взагалі-то вся наявна бойова техніка в Агрономічному стояла в обороні на 270 градусів. Решта 90 градусів — це ферма і дорога біля неї, яка вела у село. Обстріли були постійні. Дуже напружували танки, автоматичні гранатомети і снайпер. Реактивна артилерія проносилась над головами. Того дня з автоматичного гранатомета прилетіло в окоп, який розташовувався під вербою ліворуч від вулиці. Там тоді когось з наших бійців посікло, але я не пам’ятаю кого саме. Щодо обстрілів, то 27 і 28 серпня 2014 року в Агрономічному практично не можна було голови висунути».

Унаслідок ворожої атаки з боку українських бійців були втрати. Як саме це відбувалося, згадує **помічник гранатометника 51-ї ОМБр Дмитро Гащук**:

«Я тоді був в одному окопі з бійцем 93-ї ОМБр Іраклієм Кутелія. В нас була оптична труба для спостереження, і ми разом з Іраклієм займали позицію на спостережному пункті. З нашого окопу ми по черзі дивились в ту трубу і передавали дані Сергію Гаврилишину. Сергій доповідав далі про влучання по ворожих позиціях. Ми здійснювали корегування вогню і давали поправки. Тоді по наших позиціях частіше за все вели вогонь з сопки ліворуч від нас. Саме звідти лівіше сопки на нас виїхало два ворожих танки. Один з них, здається, підбили, а другий сховався, але трохи пізніше він знов з'явився і продовжував вести по нас вогонь. Коли я в черговий раз вів спостереження, мені дуже заважала каска, і я її посунув назад, щоб зручніше було прикладатися оком до спостережної труби. Щойно я подивився у вічко, як пролунав, як мені тоді здалося, вибух, і я так і сповз вниз окопу. Не знаю, як так вийшло, але було пряме влучання кулі в спостережну трубу. Її просто прошило наскрізь, і мені відбило шматок пальця. Майже відразу після цього пролунав потужний вибух. Вибухнула, швидше за все, граната від автоматичного гранатомета, яка осколком поранила мені передпліччя. Іраклій тоді також отримав поранення в ногу. Потім нас на УАЗі доставили до медиків з Агрономічного в Многопілля».

Біля цвинтаря в Агрономічному також була розташована одна з позицій бійців 51-ї ОМБр. Саме там під час обстрілу Олександру Супруненку — навіднику з БМП № 511, осколок влучив у автомат, значно пошкодив і вивів його з ладу.

■ Бій бійців батальонів «Херсон» і «Миротворець» в Іловайську поблизу локомотивного депо

Офіцер батальйону «Миротворець» Ігор Беркут:

«Іловайськ. Локомотивне депо. В один із днів, вже майже на заході, трапився ще один випадок. Мене особисто він теж зачепив. Позиція «П'ятизірковий готель» працювала в режимі вулкана. Стріляли цілий день, майже не зупиняючись. Пацани були чорні, як шахтарі, але йти на відпочинок або змінюватися категорично відмовлялися. Я, як завжди, з пацанами бігав туди-сюди, вираховували ворожих спостерігачів і пострілювали. Звичайна

рутина. З гранатометів і підствольників теж активно працювали. Після відбиття чергової атаки трохи стихло. Розслабилися. Але спостерігачі уважно слідкують за обстановкою. Я собі притягнув транспортний візок, кинув на нього ватник і підігнав його до локомотиву. Взяв під контроль свій сектор спостереження, так би мовити, зі зручностями, прикриваючись локомотивом. Тут хлопці, хто був поранений, принесли пивка, патронів і крекерів. Краса. Але щось не давало спокою. І видимих причин для занепокоєння нібито і немає, але щось не по собі. Я відсунувся буквально на метр праворуч, за локомотив і тут почув, як запрацювала позиція «П'ятизірковий готель», а потім вибух. По наших бійцях довбанули з гранатомета. Підібралися поближче і довбанули. Добре, що хлопці своєчасно помітили і встигли вискочити. Контузило, щоправда, всіх. Особливо Шраму дісталося тоді та й Греку (Боєць батальйону «Миротворець» Віталій Мариненко. — *Авт.*) теж. Але усі живі. Потім ще раз прилетіло туди ж. А потім нам зарядили в перегородку під стіною. Я так думаю, що хотіли через вікно всередину закинути. Не вийшло. Нам пощастило, але пострілом вибило здоровенний шматок бетону, і цей шматок впав прямо на те місце, де я сидів за хвилину до цього. Мене обдало бетонної крихтою і камінням. Добре, що в касці був і броні. Відбувся легкою контузією. Сиджу я, значить, в купі пилу і нервово посміхаюся, а бійці вже біжать. Вони-то бачили, куди впало. Прибігли, мацають і не вірять, що я цілий. А я дивлюся на цей шматок плити біля себе і каску чухаю. Пощастило нам тоді всім. Але день був хороший, гідний. Втім, як усі дні там.

Але все це було терпимо. Обстріли, перестрілки, навіть відсутність їжі та води. Найбільше давило на психіку розуміння, що ми в оточенні. Перший раз про це заговорили ще ввечері 24 серпня, на День Незалежності. Знаєте, прикольно напевно було дивитися парад по телевізору і радіти, що все це піде на фронт. Ось тільки ніфіга не дійшло, а воно нам було потрібно тоді там, а не в Києві. Я цей парад так і не подивився, навіть в запису. Ненавиджу показуху.

Інформації не було. Комбат толком нічого не говорить, відбувається загальними фразами, типу: допомога йде, ведуться переговори, про нас не забули і т. д. Його теж можна зрозуміти — йому все не говорять, і він також не все може сказати, але мені доводилося вислуховувати невдоволення підлеглих і навіть не моїх.

Потрібно було щось відповідати, а відповісти було нічого. У підсумку, усі мало не зірвалися з позиції, коли «сепари» запросили шість годин перемир'я. Це був шанс спробувати вийти з оточення, користуючись «тишею». Але ми залишилися на місці».

■ Іловайськ. Тримаємо позиції і чекаємо підтримки

Виконуючий обов'язки командира батальйону «Донбас» підполковник В'ячеслав Власенко:

«Проходив день за днем, а допомоги все не було. Потім на мене по секретному зв'язку вийшов генерал-лейтенант Хомчак і сказав, що старший НАЧАЛЬНИК планує на 28 або 29 серпня провести заходи щодо виведення нас з оточення. Будуть задіяні великі сили артилерії і авіація для прикриття. Противник обіцяє створити для нас «зелений коридор». Звучало обнадійливо, але вірилося мало. Я військова людина і здатний оцінити загальну ситуацію на фронті. Але іншого вибору не було. Увечері я зібрав всіх командирів підрозділів. Довів до всіх отриману інформацію і запропонував обговорити альтернативні варіанти. Уточнив кількість особового складу і наявність справної техніки. Ми нарахували 448 чоловік і 74 одиниці техніки. Це була техніка від легкових до вантажних автомобілів, включаючи пожежну машину. Довелося враховувати і розбиту техніку, яку можна було взяти на буксир. Інакше всіх бійців неможливо було розмістити. Обговорили питання напрямку руху.

Були різні варіанти:

1. Висунутись в пішому порядку в селище Моспине. Захопити його, заволодіти там транспортом і рухатися в бік Волновахи (моя пропозиція).

2. Висунутись на північ, пройти між Харцизьком і Донецьком і потім на Дебальцеве, де були наші блокпости.

3. Рушити на південь в сторону Новоазовська, а потім на Маріуполь.

Жоден з цих варіантів не підходив.

Проблема полягала в тому, що наша колона була маломобільною, швидкість руху не перевищувала 10 км/год. Довжина колони становила близько трьох кілометрів. Техніка була частково поламаною. Частину зламаних автомобілів тягнули за собою на

Підполковник В'ячеслав Власенко і полковник В'ячеслав Печененко на подвір'ї Іловайської школи № 14. Фото: Маркіян Лисейко

буксирі. У разі, якщо б така колона рушила в будь-який інший бік, то противник міг би легко нас наздогнати й атакувати або знищити артилерією. У нас була надія на те, що нашою стороною планується видача полонених російських десантників і нам вдасться вийти через «зелений коридор». З наступного дзвінка генерала Хомчака я отримав інформацію, що російське командування висунуло вимогу — повністю здати зброю і бойову техніку і тільки в цьому випадку вони нададуть нам можливість виходу. Здавати зброю я категорично відмовився, про що довів комадирам подрозділів. Вони були повністю зі мною згодні. Бійці були готові прориватися і в разі необхідності вступити в бій».

Командир 5-го відділення 1-ї роти 3-го взводу батальйону «Донбас» Олексій Коваль:

«Школу обстрілювали все інтенсивніше. На нашому напрямку з'явилися ворожі групи з бронетехнікою, але наш розрахунок СПГ-9 не давав їй «розгулятись». Загальні події відбувалися на лівому фланзі, ми ж вартували шлях. Якось зіркий друже Філософ помітив крокуючих на краю протягнутої вздовж шляху лісосмуги двох людей, але через дуже далеку відстань ідентифікувати цілі не вдалося — не було оптичних приладів. Поки бігали до сусідів-розвідників і позичали у них снайперську гвинтівку Драгунова з оптичним прицілом, підозрілі суб'єкти вже зникли з поля зору.

У Зеленому час від часу гуркотіли танкові двигуни. Декілька разів по селу працювали наші «Гради». Якось друже Філін по рації вирішив поставити нашому взводу завдання: «Сходіть в Зелене і захопіть танчик». Сказано було саме так: «Танчик». Це розпорядження було переказано в прямому ефірі, і «сепари», у яких вже були наші радіостанції після декількох боїв і наших втрат, мали можливість це почути. Дякую командиру взводу Ігорю Чайківському, який відмовився виконувати цю дурницю. Він відповів, що не поведе своїх людей на забій. Саме тут, на околиці Іловайська, до мене додзвонився мій знайомий волонтер з Дніпропетровська і повідомив, що російські війська перейшли український кордон, захопили Новоазовськ і для нас складається загроза оточення. Артист зв'язався з Філіним, але той відповів, що це усе пусте. А взагалі то... Ну а що він ще мав тоді сказати?..

Незабаром нам надійшла команда зніматися і підтягуватися ближче до школи. Повернувшись, ми побачили розбитий і згорілий у дворі школи автотранспорт. Тут і там воронки з розкиданою навколо землею. Перед школою побачили броньований КрАЗ, який стояв на ободах у величезній калюжі мастила під двигуном. Автівка була дуже посічена осколками. В деяких стінах з'явилися нові проломи. Навколо школи стояли зруйновані будинки. Привернули увагу і закопчені стіни магазину без даху, в гаражі якого стояв остов згорілої «тачанки» з СПГ. Побачили і нашу, так ніким і не добудовану позицію, густо засипану гільзами від кулемета.

Що ж, почнемо облаштовуватись на старій позиції знову. За добу прилеглу до школи вулицю Ломоносова і найближче перехрестя вже прикривала двохамбразурна довга замаскована вогнева позиція з трьома накатами з 150-мм бруса. Бруси були додатково накриті двома стулками металевих гаражних брам і засипані зверху камінням. А над позицією на тонкому флагштоку гордо майорів прапор України. Внутрішні стінки зміцнили листами фанери, а підлогу застелили теплоізоляцією. У розбитих будинках знайшли 50-літровий бак з питною водою і компоти. Боєкомплекту в достатності — готові до життя і бою. Тримати на позиції все відділення не було сенсу і тому Яша з Максимусом перебазувалися в будівлю школи. Якщо знадобиться, то зможуть швидко підтягнутися.

Не без гордості можу сказати, що бійці 5-го відділення 3-го взводу 1-ї роти батальйону «Донбас» проявили себе як справжні

професіонали — дисципліновані і стійкі, які розуміють, що і навіщо вони роблять. Дякую вам, брати».

■ Краматорськ. Підтримка

Боєць 42-го батальйону Іван Погорелий:

«Ранок 27 серпня 2014 року бійці 42-го мотопіхотного батальйону згадують з почуттям презирства і глухої ненависті до тих, хто на злітній смузі Краматорського аеропорту вишикував сотню військовослужбовців 42-го батальйону територіальної оборони і ще близько двадцяти взагалі не оформлених бійців. Як згадують бійці, в присутності капітана 1-го рангу Олефіренка бійцям зачитали наказ прибути в Іловайськ і допомогти «немочним ментам» і «добровольцям», які не вміють воювати. Завдання полягало в тому, щоб прилетіти, три доби попрацювати і повернутися до пункта постійної дислокації. Як згодом з'ясувалося, це була «запланована спроба деблокування Іловайського оточення», яке здійснювалося підрозділами регулярної армії Російської Федерації. От тільки «шановні» Думанський і Олефіренко забули нам тоді про це повідомити, хоча на теперішній час можна достеменно стверджувати про те, що вони точно володіли всією інформацією. Спроба виявилася так собі... М'яко кажучи, безуспішною. Без розуміння ситуації, без мап і з надією на авось... В результаті маємо дванадцять загиблих, більш ніж п'ятдесят поранених і деморалізацію багатьох з виживших... Самогубства, вбивства, психіатричні лікарні... Ось так просто Олефіренко і Думанський, на мою думку, знищили одну з гідніших рот Збройних сил України. Скалічіли цілі родини і змінили їх життя на «до» і «після»...»

■ Пункт спостереження біля залізничної машинної станції

У цей самий час наш взвод продовжував вести спостереження з п'ятиповерхової будівлі біля залізничної машинної станції Іловайська. Зранку 27 серпня заворушилися мешканці будинку, продовжуючи підносити до підвалу воду і якісь особисті речі. Мабуть, люди розуміли, що з нашим приходом обстріл будинку — це лише питання часу, і тому намагалися якомога ефективніше обладнати і забезпечити всім необхідним підвальне приміщення. Усі квартири, які були залишені колишніми госпо-

дарями, були розкриті. В нашу квартиру прийшла жінка, яка, за відсутності господарів, доглядала за цією величезною квартирою. Вона була дуже сильно обурена. Покривало на ліжку в нашій з Віталіком Совою кімнаті було зім'яте, а в залі знаходилися трохи пом'яті простирадла, якими бійці вкривалися на ніч. На її думку, наша поведінка і дії були вкрай неприпустимими. Ми одягнені вкладалися спати і деінде забруднили білизну! Як тепер все це прати, вона просто не уявляла! Води ж то немає! Прям біда та й годі! Своєю обуреною тирадою вона дещо ввела нас у ступор, але, миттєво оговтавшись, Ден у якомога ввічливій і лаконічній формі пояснив жінці, що їй краще піти звідси і залишити свої переймання при собі.

Поки українські бійці знищували російську колону, яка намагається увійти в Іловайськ через шлях від Кутейникового, у нас в п'ятиповерхівці було відносно спокійно. Вдень вільні від несення спостереження бійці ходили по кинутих квартирах і оглядали приміщення на предмет запасних вогневих позицій і в пошуках продуктів харчування. Так вже сталося, що, висуваючись до п'ятиповерхівки, «Халк» з запасами продовольства залишили в депо, і тепер доводилося на місці шукати їжу. На щастя, в квартирах залишалася достатня кількість консервації. В місті вже давно не працювали електричні мережі, і тому в холодильниках усі продукти були зіпсовані і не годилися до вживання. Але ж дещо залишилося. Мабуть, колишні господарі квартир покидали своє житло поспіхом і не встигли прихопити з собою багато з того, що заготовили на «чорний день». Серед цих запасів були і консерви, які тоді сталися нам в нагоді. Газовий балон на кухні виявився порожнім, і для того, щоб приготувати якусь кашу або вермішель, нам довелося притягти балон з газом з іншої квартири.

Перебуваючи в той день в спостереженні, я помітив в бінокль дивні темні смуги далеко в полі за містом. Вони знаходилися приблизно в п'яти-семи кілометрах на захід від Іловайська і нагадували якісь короткі чорні окопи, розташовані паралельно один одному. Я доповів про це Томіловичу. Придивившись уважніше в бінокль, Денис прийшов до висновку, що це сліди випаленої землі після запусків реактивних установок систем залпового вогню. Трохи осторонь від цих смуг на відстані декількох сот метрів розташовувалася рясна лісосмуга. Денис навіть помітив сліди від транспорту, які вели від випаленої землі по полю в напрямку

лісосмуги. Мабуть, в ній були чиїсь замасковані позиції. Усі результати спостереження Томілович доповідав, але я не знаю кому. Його здогад про приховані позиції підтвердився вночі, коли по них відпрацювала артилерія. Досі для мене залишається загадкою, чиї то були позиції і чия артилерія їх накрила, але, судячи з того, що ми тоді були в оточенні, позиції, швидше за все, були «сепарські», а відпрацювала по них наша арта. В будь-якому випадку тоді нам хотілося вірити в те, що це саме так. Хотілося вірити в те, що ззовні йде допомога і наші збройні сили намагаються пробити коло оточення.

Боєць батальйону «Донбас» Людмила Калініна:

«Практично цілий день в школі. Бої. Артобстріли. Все перемішалося. У деяких підрозділах паніка. Періодично зустрічаємо бійців добряче напідпитку. Подейкують про групу дезертирів, яка намагалася самостійно втекти з Іловайська... В спортзалі нарада всіх старших від присутніх батальйонів і рот, на якій обговорюється рішення про вихід... Моспине, в напрямку Харцизька, або через Кутейникове. Як виходити?

Умирають поранені. З'являються ще й ще поранені. Наші медики Мурка і Мері ледве встигають надавати допомогу. Це був якийсь жах. Часом здавалося, що це все страшний сон. Марилося, що зараз відкрию очі і все... Я вдома! Але ж ні... Усе насправді відбувається саме зі мною і саме тут. До дому далеко і не відомо, чи побачу його колись.

Увечері отримали наказ — батальйонній розвідці, з боєм, спробувати на швидкості пробитися до селища Комсомольське... У взводі усі все розуміли — шанси мінімальні, але можливо прорвемося. Колону розвідки очолила «дев'ятка» з Маком-старшим. Наступні ми на пікапі «Nissan», а потім «мерседес» і машина розвідки другої штурмової роти.

Вилетіли за місто, коли сутінки вже опускалися на землю. Чомусь назустріч мчали якісь машини. Що відбувається? Чути сильний бій. При під'їзді до повороту на дорогу Іловайськ—Кутейникове, там, де наші бійці днями відбили блокпост, потрапляємо під обстріл. Трасери б'ють по нас. Миттєво залишаємо машини і поповзом до бетонних загороджувальних плит на шляху. Там вже укриваються від вогню двоє бійців Андрія

Кашуби, які були змушені залишити свою БМП. Один поранений, але все просив:

— Дайте свою машинку! Там у «сепарів» наша бойова машина. Відіб'ємо!

Я перекатом пішла в «зеленку», слідом крик:

— Строітєль, обережно! Розтяжки!

Боковим зором бачу натягнуту в сантиметрі струну... завмерла, втиснулася... невже все?

Приймаємо бій, по радіо команда:

— Відходимо!

Машина з Сєвером, закриваючи нас, стає боком. Братик Сєвер прикрив від вогню з кручі.

— Швидше, швидше!

По нас вже б'ють прицільно. Добре, що настає темрява. Це шанс прорватися. По машинах! Сідаємо в транспорт і вирушаємо без включених фар на школу, де нам повідомляють:

— Годину назад блокпост відбили «сепари»...

Я і Масяня залишаємося в школі. Невже все?.. І думки тільки про дітей і маму».

■ Кривавий шлях зведеної групи 92-ї механізованої бригади

У цей самий час, далеко за лінією оточення, в місті Краматорськ тривали приготування до висування до нас допомоги. Одним з підрозділів, якому належало рушити до Іловайська, був 42-й мотопіхотний батальйон. Окрім того, в напрямку Старобешевого поспішала на допомогу 1-ша ротно-тактична група 92-ї окремої механізованої бригади. Пропоную читачеві розповідь бійця зведеної 1-ї РТГр 92-ї окремої механізованої бригади:

Боєць 1-ї РТГр 92-ї ОМБр:

«На базі 92-ї окремої механізованої бригади була сформована батальйонна тактична група: 16 танків, самохідні артилерійські установки, бронетранспортери і вантажівки — приблизно, сотня одиниць техніки і дві з половиною тисячі бійців. Це була міні-армія з інженерно-саперним підрозділом і медичною ротою. Було дуже багато боєприпасів.

У зону АТО 23 серпня 2014 року з усього підрозділу відрядили 276 бійців, чотири танки, три самохідні артилерійські установки,

десять бронетранспортерів і одну бойову машину піхоти. Також в складі колони були вантажні автомобілі матеріального забезпечення. Під Чугуєвим нас посадили в потяг і повезли в невідомому напрямку. Везли добу через Харків на Лозову і Синельникове, а потім на Чапліне. Мета експедиції особовому складу не повідомлялась. Керівником нашої 1-ї РТГр був майор Самойленко».

Боєць 1-ї РТГр 92-ї ОМБр Олександр Шишкін:

«Довгий марш, не розуміючи куди і навіщо. Поля змінювалися полями, лісосмуги — лісосмугами. Механіки-водії засинали на марші, й основна бойова задача — не злетіти зі шляху в кювет. Ночівлі по 2—3 години: пожувати і заправити техніку, подрімати якщо вийде. Стоянка і заправка в розташуванні української артилерії, яка в 50-ти метрах від тебе випускає повний залп «Граду» в «той бік», і знову марш — «туди ж». І так чотири доби, останній раз ночували в посадці під Стилою».

До цього моменту колона перенесла декілька легких мінометних обстрілів без втрат, хоч рухалися по випаленій землі і зустрічали на шляху дрантя військової амуніції. Зранку вирушили в бік Донецька. До нього залишалося якихось двадцять кілометрів.

Раптово прилетів гелікоптер Мі-8 і з нього вийшов офіцер, який повідомив, що в семи кілометрах попереду знаходяться позиції російських «Градів». Потрібно терміново відступати. Точніше — уводити колону з-під неминучого розстрілу. Колона повернула праворуч і стала розгортатися по кукурудзяному полю. І тут з лісосмуги вдарили міномети і стрілецька зброя. Колона прямо під час руху відповіла вогнем навмання і вирушила до лісосмуги. Там виявилася позиція українських гаубиць. Виходить, що ми вступили в бій зі своїми, які перші відкрили по нас вогонь. Під час цього бою загинув один боєць з нашої колони...

Водій ЗІЛ-131 ТРМ-А 1-ї РТГр 92-ї ОМБр Андрій Микитенко:

«У ніч з 26 на 27 серпня ми покинули штаб 51-ї бригади і висунулись в темряву. Десь посеред ночі колона зійшла з дороги в поле і зайняла кругову оборону на пару годин. Під час зупинки хто спав, хто ремонтував техніку. Куди їдемо!? — хер його знає, але всі налаштовані по-бойовому: «Їдемо виручати НАШИХ!!!» Під час руху колони одного разу прилітали вертольоти, один Мі зробив посадку і до нього рушили командири, а інший кружляв навколо колони і двічі дав залп по одній із балок. На одному із пе-

рехресть ми зустріли «Урал» з двома розвідниками 51-ї бригади, які вивозили поранених і повинні були далі нас супроводжувати. Тобто вони стали нашими поводирями.

З моменту вигрузки і початку руху 25 серпня 2014 року о 4:00 від станції Чапліне Дніпропетровської області і до розстрілу колони 27 серпня о 19:30 було близько десяти контрольних точок руху колони. Тож кінцевого наказу ніхто не знав. Наступні точки маршруту отримували лише тільки після досягнення чергової контрольної точки. Двічі після уходу колони з контрольної точки ті місця випалювалися реактивною артилерією».

Медик 1-ї РТГр 92-ї окремої механізованої бригади Олександр Кравченко:

«..Потрібно підкреслити, що на той момент паливо в колоні було майже на нулях. Нас тягали, як оту петлюрівську гармошку, по полях і пальне, врешті-решт, наближалося до критично низької позначки. Нашу розвідку, яка складалася приблизно з п'ятнадцяти бійців, вів старший лейтенант Дмитро Гамай. Вони рухались попереду колони на бойовій машині піхоти. Наша колона розтягнулася і головуюча БМП розвідки відірвалася кудись вперед і куди вона потім поділася, невідомо. Наші кременчуцькі бійці з 42-го мотопіхотного батальйону згодом розповідали про те, що Усенко вийшов до них, а потім знов якийсь бій і стрілянина, в результаті якої загинуло декілька бійців 42-го батальйону і з ними Володимир Усенко з нашої бригади. Чому наші розвідники вірішили виходити по одному, а не триматися разом, для мене це залишається незрозумілим питанням. …І ще досі для мене залишається незрозумілим питанням — чому колона розділилася?

Майже до самого початку обстрілу ніхто не знав ні куди ми їдемо, ні навіщо ми їдемо, ні де ми їдемо. Тобто від неспинних постійних плутань по Донецькій області вже майже ніхто не орієнтувався, де ми знаходимось. Врешті-решт, колона дуже розтягнулася і розірвалась. Взагалі-то керування колоною не було зовсім ніякого. Один вантажний ЗІЛ-131 з Андрієм Микитенком і санітарна машина ГАЗ-66, в якій перебували Валерій Яненко і Володимир Галушко, поїхали в бік Новокатеринівки. Вони потрапили в полон. Валерка, такий дуже відповідальний, казав, що не міг кинути машину. В ній було дуже багато матеріальних коштовностей. Машина вже не рухалася, оскільки в ній закінчилося пальне, але водій до останнього залишався біля неї, охороняючи.

Врешті-решт, по ній було пряме влучання, і вона повністю згоріла в Новокатеринівці. З приводу розповідей деяких бійців стосовно розбитої медичної роти маю зазначити, що це повна маячня».

Боєць 1-ї РТГр 92-ї бригади Олександр Шишкін:

«...Мапи були тільки у командування РТГр. Військового радіозв'язку не було взагалі. Радіостанції на техніці не працювали. Зв'язок підтримували за допомогою маленьких радіостанцій для рибалок. Були «мотороли», але вони не працювали — не було потрібної прошивки. Мобільні телефони вимкнули, тому що, як нам пояснили, це перше, на що були налаштовані радіоелектронні засоби ворога, які ретельно відслідковували скупчення мобільних сигналів. Окрім того, потрібно ще додати, що і мобільного покриття практично не було.

Чергову зупинку для відпочинку зробили на якомусь болоті, перепаханому вибухами. Серед ночі знову вирушили. Техніка була не перевірена. З причини доволі частих негараздів з технікою доводилося постійно зупинятися і вирішувати проблему.

Бійці майже не спали з моменту початку руху колони. Давала знати про себе втома. Після довготривалого безцільного блукання по різних шляхах вночі зупинилися десь під Волновахою в лісосмузі.

На перших порах нашу колону супроводжували гелікоптери, але потім вони нас кинули через загрозу ворожих протиповітряних засобів. Зв'язку між окремими одиницями транспорту в колоні під час руху практично не було. Поміж трьома взводами мого підрозділу зв'язок був лише завдяки моїм друзям, що прямо перед виїздом привезли мені десять радіостанцій, які я роздав командирам бойових машин.

У той час, коли ми повернули з Маріупольської траси в бік селища Новозар'ївка, нашу колону обстріляли зі стрілецької зброї. Під обстріл потрапили хвіст і голова колони. Від нерозуміння, що відбувається, ми почали гатити у відповідь, і лише завдяки цим десяти радіостанціям, які були в колоні, нам вдалося зрозуміти, що ми стріляємо один в одного. Коли ми потрапили під перший обстріл, то спочатку навіть не зрозуміли, що відбувається.

Потім почався пекельний розлад. Колону ніхто не направляв — самі командири вирішили рухатись під Іловайськ. Для цього потрібно було повернутися на Донецьку трасу, до якої було десять кілометрів. У розвилки на Старобешівське водосховище до коло-

ни прибилися розвідники. Рухалися під періодичним обстрілом з мінометів і стрілецької зброї. Кружляли навколо якогось села... Від диму і пилюки у бійців текли сльози і соплі. Захисні окуляри не рятували. Багато хто страждав від алергії. Під час руху в колоні мене двічі скидало вибуховою хвилею з броні. Одного разу добряче оглушило, але, здається, був притомним».

Боєць 1-ї РТГр 92-ї бригади Олександр Шишкін:

«Нарешті марш «переможців»! Останній ривок — нас зустріли і ведуть! Куди, навіщо, — не важливо. І ось вся колона рвонула, порушуючи весь порядок маршу, не слухаючи команд! А звідки команди — зв'язку в колоні не було, та й навіщо зв'язок: ми ж прямо їдемо!

І ось результат: частина колони поїхала прямо, друга половина — кудись праворуч. Перша частина згоріла під мінометним вогнем, зупинившись в лісосмузі. Наша частина колони гнала по дорозі, поки не підставила бік ворожому блокпосту, який нас і розстріляв.

Але одне зараз я розумію: добре, що з того боку «дебіли» (на цей раз має відношення до медичного діагнозу) теж їхали на війну, не перевіривши нічні канали в прицілах своїх БМД. І ось тут, гудучи усіма мостами, чхаючи, але з усіх сил виносячи нас з-під вогню, і загинув наш 207-й бронетранспортер, врізавшись в дерево. А дерево було вибрано тільки з однієї причини — на дорозі заглохнув ГАЗ-66 наших мінометників, а в машині — свої. Вибір небагатий — або таранити своїх, або дерево. Механік-водій зробив правильний вибір…»

Водій ЗІЛ-131 ТРМ-А 1-ї РТГр 92-ї ОМБр Андрій Микитенко:

«Під час однієї із зупинок, в районі села Колоски, почався масований обстріл. Колона рушила, під час її руху, на одному із перехресть, поблизу села Ленінське, в мій ЗІЛ потрапила кулеметна черга, заклинив двигун, я, вижавши щеплення, з'їхав на обочину дороги, з дальної лісосмуги по нас вівся вогонь. Коли моє авто зупинилося на перехресті, весь вогонь вороги зосередили на ньому. Мій командир, майор Віталій, позивний Морфій, дав команду: «Покинути авто!» Коли я вискочив із авто, біля мене розірвалася міна, на якийсь час я знепри-

томнів. За ЗІЛом, прикриваючись ним, зупинився ГАЗ-66 наших мінометників і за ним танк. На танк заскочили двоє з нашого екіпажу, а Морфій, Рябов та я заскочили в кузов «шишарика», де було повно людей. Морфій, тримаючи мене за бронежилет, стріляв по ворогу з автомата. Мій ЗІЛ уже димів. То вже почало горіти паливо з пробитих бензобаків. Вже темніло і було видно, як до колони тягнуться черги трасуючих куль.

Під час цього обстрілу колона розділилася на дві частини: одна повернула лворуч, а друга поїхала прямо. На під'їзді до села Новокатеринівка вогонь ворога став дуже щільним. Праворуч, з пагорба, вівся вогонь з різної, як стрілкової, артилерійської, так і танкової, зброї. На перехресті, на в'їзді в Новокатеринівку, наша частина колони потрапила в чергову засідку. На зупинці для автобусів, під високовольтними стовпами, в лісосмузі були окопи. Як з них, так і з висоти над селом, вівся шквальний вогонь. Ми відстрілювалися з автоматів і бачили, як від наших черг ворог падав замертво. На перехресті був підбитий вантажний «Урал» провідників з 51-ї бригади, бензовоз і ГАЗ-66. В бік Комсомольського, метрів за 200—300, горів ще один «Урал»-бензовоз. Від прямого влучання вибухнула цистерна бензовоза і паливо, палаючи, почало розливатися навколо бензовоза. ГАЗ-66, проскочивши перехрестя, в'їхав комусь у подвір'я. Наш газон зупинився майже на перехресті, водій був поранений, ми повискакували з кузова, відстрілюючись. Перед ним зупинився ГАЗ-66 «санітарка», витягнувши пораненого водія і замінивши його на іншого, ці два «Газони» рушили вперед по вулиці без світла. В цей час на перехресті БТР-70 (розвідки) врізався в дерево, і розвідники, прикриваючись ним, вели вогонь по ворогу. Відступаючи від перехрестя, яке було освітлене вогнем палива із бензовоза, ми пройшли вглиб села метрів 200—300 і наткнулися на наші «Газони», де медики надавали допомогу пораненому. Бій відбувався майже скрізь навколо села. Нам було чути, що вдалині, там куди пішла друга частина колони, теж гриміли вибухи. Підійшла розвідка і командири, поспілкувавшись, вирішили, що підрозділ розвідки піде оглянути територію, а ми залишаємося на місці. Розвідка на чолі з Дмитром Гамаєм пішли вночі з 27 на 28 серпня, а потім ми на них наткнулись 29-го вночі між Старобешевим й Комсомольським. Цілу ніч навкруги ішов бій. То затихаючи, то розгоряючись з новою силою. З висоти над селом раз за разом було чути гуркіт техніки та видно черги трасерів у темноту ночі. Вночі,

витягнувши з одного з погребів місцевого мешканця, ми дізналися, що з 24 серпня навколо села стоять військові Збройних сил Росії, за їхніми словами, Костромська ПДБ. Ближче до ранку на край села, через поле, приїжджав БТР і сигналив, збираючи наших, але по ньому, з висоти над селом, відкрили дуже щільний вогонь з різних видів зброї, і він, розвернувшись, поїхав геть».

Боєць 1-ї РТГр 92-ї ОМБр Андрій Мудрак:

«Колону обстрілювали ще на підході до села. Я дуже добре пам'ятаю, як наші танкісти перед самим в'їздом в село зразу вступили в бій, прикриваючи колону. Можу додати, що за Божої ласки і дякуючи щасливому випадку долі наш бригадний паливозаправник виявився майже в голові колони. Під час в'їзду в Новокатеринівку паливозаправник рухався прямо за нами. Саме на в'їзді в село снаряд влучив йому в причеп і підпалив паливо. Деякий час він ще рухався за нами і водій намагався від нас не відставати. Я навіть обличчя його пам'ятаю з розширеними очима. Водій на палаючому паливозаправнику дотягнув до протилежного кінця селища і вже там зупинився. Як я розумію, саме тоді він перекрив шлях для подальшого руху колони. Ми їхали саме перед ним і тому поїхали далі вздовж пагорба. Під час руху пагорби освітлювалися новими вогнями від пострілів в наш бік. Так ми дотягнули до селища Берегове. Якби вся колона розтягнулася вздовж того пагорба, то вважаю, що було б усе набагато гірше».

Водій бронетранспортера Євген Володимирович Семеринський:

«Коли під Новоазарівкою ми потрапили в засідку, я вже їхав на одному двигуні. Перший двигун, на якому тиск мастила на марші ставав все менше й менше, врешті-решт вийшов з ладу. На полі в голові колони наш танк з ходу вразив російську бойову машину піхоти. Майже відразу після цього у танка від влучання ворожого снаряду були пошкоджені оптичні прилади, і вони вийшли з ладу. Незважаючи на це, хлопці встигли ще декілька разів вистрілити майже наосліп. Таким чином танкісти стримали напад на колону і дали колоні можливість трохи відійти. Наші мінометники продовжили рух вперед під постійним обстрілом. Наші три взводи бойової охорони і танк, за яким я прилаштувався, щоб причепитися на буксир в разі чого, відійшли на сусіднє поле і сховалися за лісосмугою, але перед цим потрапили під мінометний обстріл. Десант миттєво здуло з броні від міни,

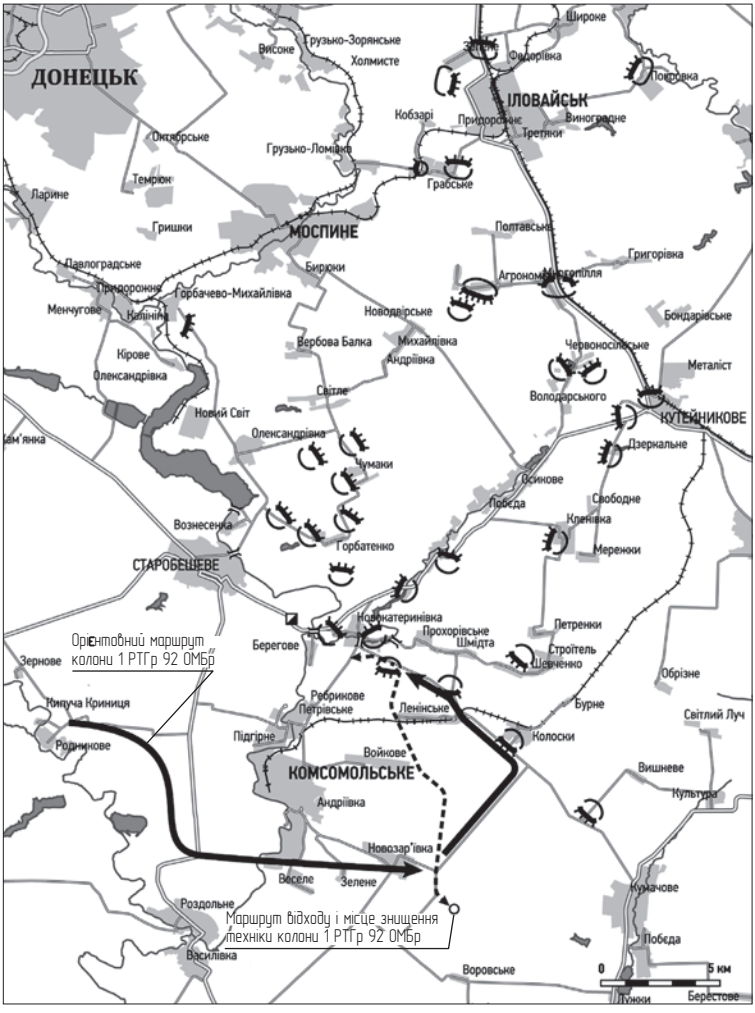

Схема руху колони 1-ї РТГр 92-ї ОМБр 27 серпня 2014 року

що вибухнула поруч. У вухах почало дзвеніти. У той момент командир відділення трохи розгубився, і команди надавав десантник-гранатометник. Він вигукнув: «Женю, роби, як ти вважаєш за потрібне!» Я рвонув по всім газам за танком, і ми вискочили з зони обстрілу, не відриваючись від танка. Після того розвернулися і зупинилися в затінку. Я запитав у танкіста:

— Чому не відкриваєш вогонь?

На що він відповів:

— Немає команди і немає координат цілі.

Десант залишився на полі, і я прийняв рішення повернутися за ним. Кулемети в моєму бронетранспортері, як тоді з'ясувалось, не працювали. На той момент лише один двигун ледь-ледь рухав БТР. Коли нарешті зібралися за посадкою, виявилось, що зібрали неповну роту. Точніше, лише тих, хто залишився. Нарахували близько 40 человек. З командирів лише Штих і Шевченко. Командира роти немає. Командира тактичної группи немає. За 30 хвилин з'явилися командир роти Супрунов і замполіт. Зв'язку зі штабом немає. З командиром тактичної роти Самойленком теж зв'язку немає. Тоді ніхто не боявся. Усі були готові тримати бій, але командир, враховуючи переважаючі сили противника, вирішив відходити. Постало питання — як? Палива не залишилось. Половина техніки поламана або виведена з ладу. Було прийняте рішення перевантажитись на КамАЗ і заправити його паливом. Але щойно ми наблизилися до своєї техніки, щоб здійснити цей задум, нас накрили мінометним вогнем і «Градами». Обстріл тривав і не припинявся приблизно з 19.00 до 23.00. Від прямих влучань в техніку вибухав боєкомплект. Над головою висіли квадрокоптери. Ми намагалися заритися в землю. Усюди крики і стогони. Потім щось вибухнуло поруч зі мною і я знепритомнів. Деякий час я нічого не пам'ятаю. Коли лежав на землі, чув, як осторонь пробігла якась група бійців. Тоді я ще не зміг підвестися на ноги. Навколо рвалися боєкомплекти, від чого навіть голови не можна було підняти. Так скінчився день 27 серпня 2014 року».

Водій бронетранспортера 92-ї ОМБр Євген Семеринський також пригадував, що після потрапляння о 17:00 в засідку і масованого обстрілу, який розпочався з трьох боків о 19:00, жодної інформації про ворога вони не отримували. Колону знищували, а в особового складу не було ані зв'язку, ані керівництва. Згідно розповіді бійця, командир тактичної групи просто зник.

Медик 1-ї РТГр 92-ї окремої механізованої бригади Олександр Кравченко:

«Перед початком розстрілу колони були помічені дві зелені ракети. Коли вже розпочалося пекло, командиру Юрію

Даниленку перебило ногу і я бігав, перев'язував бійців, але намагався далеко від Юри не відбігати, щоб стежити за його станом. Тому що я бачив — там серйозна артеріальна кровотеча була. Тому намагався триматися поруч з ним, але постійно доводилося рухатись між пораненими і нашою, вже покинутою на той час, машиною медичної допомоги.

Водій бронетранспортера Рома Бойко каже, що я його відтягував, але я не дуже це пам'ятаю. Пам'ятаю, що відтягав від бронетранспортера якогось важко контуженого бійця, якого вибухом знесло з броньованої машини. Роман розповідав, що це його відкинуло від БТРа і він тимчасово знепритомнів, а потім прийшов до тями, коли в бронетранспортері вибухнув боєкомплект.

Боєприпасів у машинах везли дуже багато, і тому, коли почалися прямі влучання по покинутій колоні, машини і техніка, наповнені боєкомплектом, вибухали дуже потужно. Феєрверки були дуже красиві. На різні боки сипало набоями, як на святковому салюті.

Я згадую розмову з нашим замполітом капітаном Ігорем Сергійовичем Романцовим — дуже гідна і гарна була людина. Тоді, під час обстрілу, я розмовляв з Ігорем Романцовим і згодом не міг зрозуміти, чому інші офіцери залишили Романцова? Чому він один залишився з бійцями і загинув разом з багатьма іншими? Він єдиний, хто залишився з нами тоді, коли вже хлопців почало рвати на шматки. Честь і хвала йому. Справжній офіцер.

На моїх очах міна влучила в одного з наших бійців, і його розірвало на шматки. Неподалік щось влучило в один з танків, і від вибуху боєкомплекту в нього відірвало башту і підкинуло її на декілька метрів угору. В цей час над нами було чутно гудіння літаючих безпілотників. Коли в цьому хаосі почалися прямі влучання по людях, капітан Романцов був єдиним, хто залишився поруч з бійцями. Ситуація з офіцерами тоді вийшла однозначно не гарна. В лісосмузі хлопці почали волати: «Де командіри? Де офіцери?»

У мене складається таке враження, що ту техніку намагалися просто подарувати ворогу. Я був біля травмованого хлопця і не бачив цього, але наші бійці розповідали, що невідомо звідки приїхали якісь офіцери і наказали — техніку залишаємо тут вздовж лісосмуги і збираємось усі без техніки в Новокатеринівці. Ночуємо в Новокатеринівці, а зранку буде видно, що до чого…»

Боєць 1-ї РТГр 92-ї окремої механізованої бригади Євгеній Семеринський:

«На той момент деякі офіцери все ж залишалися поруч з нами. Віталій Шевченко, Штих, Супрунов, Ігор Романцов. Було запропоновано прориватися до своїх на вантажному КамАЗі, який ще залишався на ходу. Техніку було вирішено підірвати, щоб не залишати ворогу, але ми не встигли цього зробити. Коли ми підійшли перевантажувати речі з техніки до КамАЗа, розпочався обстріл колони. В колоні на той момент ще залишалися бронетранспортери, танк, бойова варта. Дехто згадує про паніку… Я так не вважаю. Усі були мотивовані добровольці. Так. Дійсно, що, зоставшись без командира тактичної роти і зв'язку зі штабом, без підтримки артилерією і мінометників, нам залишалося лише прориватися до своїх. Під час цього прориву нас і було накрито ворожою артилерією з трьох боків. Ми тоді опинилися, як мішені в відкритому полі».

Не буду наполягати на достовірності, але один з військових журналістів пізніше описав цей прорив таким чином:

«Танки під керівництвом командира танкового взводу лейтенанта Ярослава Ярового подавили декілька вогневих точок противника і знищили одну бойову машину десанту, в якої вибухнув

Замполіт 92-ї ОМБр майор Ігор Сергійович Романцов

боєкомплект. Також була підбита ще одна російська БМД. Танк під керівництвом лейтенанта Ярового витримав три влучання, після чого зупинився, загорівся і після четвертого влучання вибухнув боєкомплект бойової машини. Екіпаж в повному складі встиг евакуюватися до вибуху і вийшов до своїх у місто Маріуполь. Самохідні артилерійські установки вийшли на роботу «прямою наводкою», відпрацювали по декількох вогневих точках і були підбиті. Екіпажі евакуювалися і дісталися до шпиталю. Командир батареї підполковник Ігор Метенко, старший офіцер капітан Володимир Царьов, замполіт майор Віталій Шевченко, командири гармат Іван Гузенко, Артем Звоненко вели вогонь до кінця і стріляли, поки ворог не підбив машини. Офіцери і сержанти отримали важкі поранення. Артем Звоненко з екіпажем зник безвісти».

За п'ять діб маршу, з яких дві доби виявились маршем по пеклу, колона 1-ї РТГр 92-ї окремої механізованої бригади просунулась вперед приблизно на сотню кілометрів. Без зв'язку і без чіткої взаємодії з іншими підрозділами. Приблизно сорок кілометрів одному з бійців довелося пройти пішки, рятуючись з-під обстрілів. На момент написання цієї книжки не до кінця визначені загиблі і зниклі безвісти бійці 1-ї ротно-тактичної групи 92-ї бригади, але напевно відомо про загибель Руслана Володимировича Батраченка, Юрія Безщотного, Сергія Бризгайла, Антона Бутиріна, Володимира Усенка, Андрія Деребченка, Олександра Карасика, Олександра Карпенка, Василя Лепетюхи, замполіта капітана Ігоря Сергійовича Романцова і Сергія Чорного...

Керівник Анти-терористичної операції генерал Муженко В. М. (Спогади викладені на власній сторінці соціальної мережі «Фейсбук» 22 серпня 2016 року):

«Ротній тактичній групі 92-ї бригади (в кількості понад сотню людей) раніше було поставлено окреме завдання, яке не стосувалося деблокування. Частину 42-го батальйону ми перекинули на гелікоптерах з Краматорська. Це був батальйон територіальної оборони, сотня добровольців, яких перекинули для посилення цього угруповання. Зокрема ми планували посилити за рахунок них ще й угруповання, яке діяло в районі Савур-Могили, — це група полковника Ігоря Гордійчука.

92-га бригада, в силу різних причин, не вийшла на посилення. Потім, коли два дні здійснювали пошуки ротно-тактичної групи бригади, коли все-таки знайшли і встановили з нею зв'язок, і почали її виводити, по ній був нанесений артилерійський вогонь. Цей підрозділ згодом опинився, практично без втрат, в пункті постійної дислокації 92-ї ОМБр, тобто вони банально втікали з поля бою. Техніка була частково знищена, але ротна тактична група в повному складі без втрат вийшла в район ППД».

Найбільш інформованим офіційним джерелом про події навколо знищення 1-ї РТГр 92-ї механізованої бригади є звіт слідчої комісії Верховної Ради України. В цьому звіті зазначено:

«Одними із найбільш недосліджених епізодів іловайської трагедії залишаються події, пов'язані з намаганням деблокування угруповання українських військ. Міністерство оборони України і Генеральний штаб не відповіли по суті на питання Слідчої комісії, що стосуються цієї операції і, під надуманими приводами, відмовилися забезпечити явку на засідання комісії керівника штабу АТО генерал-майора Назарова В. М, а також командирів частин і підрозділів, які брали участь в операції з деблокування Іловайська і залишилися в живих.

У штабі АТО не могли не знати про критичну ситуацію із забезпеченням оточеного іловайського угруповання. Закінчилися 82-мм міни до мінометів, які були на озброєнні батальйонів, практично скінчились патрони, вода і продовольство. Кільце оточення ущільнювалось на очах. Бійці і командири через рідних і близьких намагалися достукатися до політичного і військового керівництва країни і вимагали направити в Іловайськ підмогу. Під Адміністрацією Президента і Генеральним штабом відбулись багатолюдні пікети з вимогами терміново прийняти необхідні рішення. Представники Адміністрації Президента і Генштабу на цих мітингах 28 серпня переконували солдатських матерів і дружин, що допомога йде. А до цього часу 25—26 серпня в районі Старобешеве—Кутейникове вже були розбиті сили 4-ї роти 2-го батальйону 51-ї окремої механізованої бригади. Командирам іловайського угруповання до вечора 28 серпня не давали команду на вихід, переконуючи, що допомога йде.

А до цього часу 27 серпня під Старобешевим вже догорала колона зведеної ротної тактичної групи 92-ї Чугуївської бригади. Очевидно, що рішення щодо долі іловайського угруповання мало прийматися з урахуванням багатьох факторів, у тому числі фактичної наявності у штабу АТО резервів, а також їх реального стану. Однак, в будь-якому випадку, таке рішення мало ухвалюватися своєчасно і бути адекватним реальній обстановці.

До початку оточення Іловайська військами Російської Федерації первісний задум штабу АТО про оточення Донецька та перекриття траси Шахтарськ—Донецьк втратив сенс. В умовах, коли для повного взяття міста нашими військами не вистачило сил, утримувати частково зайняте місто в умовах масованого вторгнення російських військ і неможливості забезпечення нашого угруповання також не мало сенсу. У такій ситуації невжиття керівництвом АТО своєчасного вирішення про виведення військ з оточення виглядає злочинним. Не менш злочинною виглядає спроба деблокування іловайського угруповання спочатку силами 4-ї роти 2-го батальйону 51-ї механізованої бригади, а потім силами однієї зведеної ротної тактичної групи 92-ї Чугуївської бригади, яка після дводенного 160-кілометрового маршу своїм ходом 27 серпня була практично повністю знищена переважаючими силами російських військ під Старобешевим. Нашим воїнам протистояли, як мінімум, дві зведені батальйонно-тактичні групи у складі підрозділу 331-го Костромського полку повітряно-десантних військ, 98-ї Іванівської дивізії повітряно-десантних військ, 19-ї окремої мотострілкової бригади (м. Владикавказ), 8-ї окремої мотострілкової бригади (населений пункт Борзой), 31-ї Ульяновської і 56-ї Камишинської окремих десантно-штурмових бригад Збройних сил Російської Федерації, і не менше 500 бойовиків незаконних збройних формувань.

На питання про втрати в цих операціях ні Міністерство оборони, ні керівник Генерального штабу ніяких відповідей не дали. Подальші дії керівництва АТО щодо операції з деблокування іловайського угруповання, що передбачали проведення такої операції 1—2 вересня, носили швидше відволікаючий характер і нагадували димову завісу, поставлену з метою виходу із зони відповідальності міністра оборони Гелетея В. В., керівника Генерального штабу Муженка В. М. і керівника штабу АТО Назарова В. М.».

■ Планування виходу з Іловайська

Заступник командира 1-го взводу 1-ї штурмової роти батальйону «Донбас» Дмитро Єсаулов:

«Генерал Хомчак пропонував вивести батальйони з Іловайська, зняти опорні пункти і перегрупируватися для розриву оперативного оточення ще 25 серпня. Генштаб не дозволяв. 26 серпня вночі Генштаб наказав вивести ракетні системи залпового вогню, які і пішли. 27 серпня Хомчак, оцінюючи ситуацію, фактично послав до біса Генштаб і наказав батальйонам готуватися до виходу. Я особисто був присутній при цій розмові.

Усі наші доповіді після розвідувальних виходів про укріплення противника і стискання кола оточення були ігноровані Генштабом з попередженням про віддавання нас до трибуналу. З 26 серпня не було жодного конкретного наказу від Генерального штабу. Муженко і Гелетей лише кричали по зв'язку: «У вас все є! Тримайтеся! Колони до вас вже вирушили!»

Доброволець батальйону «Донбас» Ігор Гевко:

«Було близько 22:00 і вже достатньо темно. На дворі майже ніч. У цей самий час наша штурмова група батальйону, згідно з планом підполковника Власенка, мала висуватись до Многопілля через ворожі позиції шляхом Іловайськ — Кутейникове. Ми мали рухатись безпосередньо шляхом через укріплений район, захоплений ворогом, на південно-східній частині міста. Усі бойові машини піхоти, які увесь час підтримували нас у місті, відмовились рухатись в голові. Друже Тур прийняв рішення їхати попереду усіх у голові цієї колони. Він тоді їхав у машині поруч зі мною. Колона зрушила з місця від школи і повільно потягнулася на виїзд з міста. Швидкість 5 кілометрів на годину. Видимість — майже нульова. Слід зазначити, що освітлювальні прилади на транспорті не вмикались. Попереду усіх крокує боєць з ліхтариком в кулаку і підсвічує усім позаду руху. Колона хоч і рухалась дуже повільно, але до темряви ще додавались хмари пилюки. Ми повільно рухаємось вулицею Ломоносова, і я запитую у Тура: «А куди ми зараз їдемо?» Він відповів: «Звісно, куди. На вихід. До Многопілля». Тоді я знов запитав: «Друже командире, а який у нас маршрут? Маю знати, бо ми зараз ризикуємо отримати першу кулю». Тур відповів: «Рухаємось крізь блокпости, які ми взяли і віддали. Потім прямим шляхом до Многопілля». Тоді я трохи

засмутився і спитав: «Тобто рухаємось колоною через зайнятий укріпрайон на околиці міста? Це входить в план?» Відповідь: «Ну да. Цілком можливий вступ в бій і прорив з боєм». Мене це знов-таки трохи збентежило: «Так ми цього не змогли зробити декілька разів вдень! Які шанси, що вдасться вночі? Ми зараз маємо пробити шлях, загороджений бетонними блоками, з боєм на своїх цивільних машинах?» Тур відповів, що типу того. Наказ. Ми продовжуємо рухатись далі. Я хоч і був у складі штурмової роти, але часто користувався ручним гранатометом і тому більш-менш розумівся на цій зброї. Я зауважив Туру: «Командире, ти зараз шлях бачиш? Ні. А ворог на захищених укріплених позиціях зараз дивиться на нашу колону і поцілює в головну машину. Я бачу силует людини з гранатометом на опорнику. Ти його бачиш?» Командир відповів, що не бачить. «От ти його не бачиш, а він тебе бачить». Тоді Тур переказав по рації: «Колона, стоп!» Він зрозумів, що зараз нас просто знищать без будь-якого шансу. Тур спитав: «А що тоді робити? Це ж наказ виконуючого обов'язки командира». Я відповів: «Командире, в тебе за спиною десятки, а то і сотня хлопців, яких зараз можуть перебити, як баранів, якщо ми продовжимо рух. Приймай рішення». Тур прийняв рішення розгорнути колону і повернутися до штабу в школу. Під час повернення друга радіостанція, яка була на зв'язку з Філіним, розривалася запитами: «Тур, ви де? Тур, відгукнись!» Командир відповів, що повертає колону на базу дислокації, оскільки шлях перекритий. Рація почала видавати погрози трибуналом за невиконання наказу, але Тур у відповідь вигукнув щось нецензурне і вимкнув рацію. Нагадаю, що це була ніч з 27 на 28 серпня 2014 року. Так ми повернулися до школи».

Виконуючий обов'язки командира батальйону «Донбас» полковник В'ячеслав Власенко:

«Увечері 27 серпня 2014 року я викликав командира 1-ї штурмової роти капітана Сергія Олександрвича Петрова і поставив йому завдання — силами штурмового загону знешкодити засаду, яка перешкоджає виходу з Іловайська в бік Многопілля. Завдання полягало в розблокуванні шляху для подальшого виходу підрозділів з Іловайська до загальних сил у Многопіллі. Я надав такий наказ саме нашим штурмовикам, оскільки це була саме їх робота. Їх цьому навчали, і вони завжди, під час попередніх наступальних дій, виконували подібні завдання і завжди були до

них готові. Штурмова група висунулась до ворожих укріплень, але невдовзі до мене на зв'язок вийшов капітан Петров і доповів, що виконання завдання неможливе, оскільки, згідно з візуальним оглядом, ворог готовий до наших штурмових дій і гарантовано виконати завдання неможливо. Я наполягав на виконанні наказу і попереджав капітана Петрова про відповідальність, але, врешті-решт, штурмова група в бій не вступила і повернулась до школи. Звісно, що, як командир, я був невдоволений невиконанням наказу. З цієї причини наступного дня я відрядив майора Ніколова зі штурмовою групою в бік селища Грабське для перевірки і прикриття цього шляху під час виходу загальних сил з міста Іловайськ, що і було виконано».

■ Спостережний пост у пятиповерховій будівлі поблизу залізничної машинної станції

Після заходу сонця я спостерігав за спалахами і заревом в далекій лісосмузі, яка вдень здавалася нам підозрілою. Після декількох залпів і серії потужних вибухів лісосмуга почала «детонувати». Схоже, артилеристи дуже вдало обрали ціль і влучно її вразили. Далека лісосмуга палала декілька годин, після чого став помітний рух вантажного транспорту на місці згарища. Також візуально чітко проглядалися стовпи пилу, а потім і спалахи, але вже ближче до міста.

Схоже, чиясь артилерія відпрацьовувала усі підозріли лісосмуги західніше Іловайська. На той момент ми були настільки впевнені, що підтримка здійснюється і що приймаються певні заходи з деблокування нашого оточення, що я був стовідсотково переконаний, що саме українська артилерія знищує ворожі позиції...

Боєць 73-го МЦ СпС Палаш:

«У ніч з 27 на 28 серпня поблизу Многопілля загинув капітан другого рангу Валентин Заграничний з позивним Морячок. Його групі було наказано провести розвідку навколо Многопілля і хутора Червоносільське. Після отримання наказу Валентин прийшов до мене і до Трассера. Він хотів додатково долучити і наші групи до цього завдання, але ми сказали, що сенсу в цьому немає, оскільки ми там вже були і є інформація про те, що там будуть рухатися ворожі сили й обов'язково будуть влаштовані засідки.

Заступник командира загону спеціального призначення з повітряно-десантної підготовки капітан 2-го рангу (посмертно) Валентин Анатолійович Заграничний

Валентин був колишнім десантником і дотримувався правила: поки ми є — неможливих завдань не буває. Його група вирушила вночі і на околиці Червоносільського зіткнулася з ворогом. Внаслідок бою один боєць отримав поранення в ногу, а Валентин Заграничний загинув. Також під час того зіткнення зникли безвісти заступник командира групи Олег Мединський з двома бійцями. Лише частина цієї групи у складі чотирьох бійців вранці повернулися в Многопілля і доповіли, що Морячка вже немає.

28 СЕРПНЯ 2014

Многопілля

Боєць 73-го МЦ СпС Палаш:

«Удень 28 серпня 2014 року було оголошено про тимчасове припинення вогню. Тоді було прийняте рішення знайти і забрати з поля бою тіло Валентина Заграничного. До Червоносільського вирушив керівник нашої групи Володимир Костюк з групою бійців, серед яких був і я. Також до нашої групи долучили трьох бійців групи Заграничного, які повернулися з того бою і могли вказати місцезнаходження Валентина. Неподалік від хутора Червоносільське ми знайшли тіло нашого побратима і доставили його до школи в Многопіллія».

Розбита колона 92-ї ОМБр

Водій бронетранспортера Євген Володимирович Семеринський:

Неподалік від міста Комсомольське.

«Коли вночі з 27 на 28 серпня вибухи вщухли, я гучно вигукнув, щоб знайти хоч когось. Поруч нікого не знайшлося. Тоді я прийняв рішення наздоганяти групу, яка деякий час тому пробігла повз мене. В кінці посадки я ще побачив двох контужених бійців з нашої колони. Ми разом почали виходити у темряві на гавкіт собак в напрямку міста Комсомольське. Діставшись вранці населеного пункту, зупинили цивільну машину. Місцевий мешканець добре знав ситуацію навколо і допоміг нам дістатися до бійців одного з добровольчих підрозділів. Там ми побачили наш вантажний автомобіль ГАЗ, який був завантажений доверху боєприпасами. Також зустріли і водія вантажівки наших мінометників. Там же був і переляканий мобілізований лейтенант.

Я зв'язався з командуванням одного з підрозділів 92-ї бригади. Нам було наказано прориватися до міста Чугуєв. Від розвідки я дізнався про розташування «сепарських» блокпостів, завдяки чому нам вдалося їх оминути».

Водій ЗІЛ-131 ТРМ-А 1-ї РТГр 92-ї ОМБр Андрій Микитенко:

«На світанку, близько десяти чоловік — медики з пораненими залишилися в погребі, а потім, під вечір, потрапили в полон. Перевіривши весь боєкомплект, Морфій, взявши на себе командування, наказав відходити групами через поле з соняшником у бік міста Комсомольське. Я, Рябов, Морфій та ще один солдат (ім'я не пам'ятаю, знаю, що саме 28-го у нього був день народження, бо коли повзли по полю, він говорив, що в нього сьогодні свято) відходили останніми. Коли повзли по полю, по нас вівся вогонь з міномета, та коли Морфій наказав витягнути акумулятори з телефонів, обстріл припинився. Біля нас проскочила БМП, ледь не наїхавши на нас, і коли вона вискочила з поля на край села, по ній з висоти відкрили вогонь. Вона розвернулася і поїхала назад. Пізніше ми дізналися, що ця БМП із 42-го мотопіхотного батальйону. Коли ми дісталися до лісосмуги, командир оголосив привал. Із лісосмуги нам було добре видно висоту над селом і розвилку Старобешеве — Іловайськ — Новокатеринівка, на якій диміли згорілі машини. Ми бачили, як на висоті росіяни вивішували українські прапори на техніку, і коли з села та з очеретів до них виходили наші бійці, вони розстрілювали їх майже в упор».

■ Ранок. Місто Іловайськ. Залізнична машинна станція

Перед самим світанком розпочався черговий обстріл з боку бойовіків. Ворожа артилерія намагалась завдати удару по залізничній машинній станції, яка майже впритул прилягала до наших п'ятиповерхівок. Один з «Градів» влучив поверхом вище нас в квартиру даішника, яку я оглядав напередодні. Влад Безпалько доповідав з сусіднього під'їзду, что до них у вікно теж щось прилетіло і вибухнуло, але, на щастя, ніхто не постраждав.

Боєць батальйону «Донбас» Віталій Фоменко:

«Взвод Віталія Яцика кожної ночі ніс варту на шкільному подвір'ї ліворуч від медпункту. На мою зміну тричі обстріляли «Градом». Сховатися практично ніде. Під час одного з обстрілів

ми впали під стелю медпункта... Вуха глушить тупотіння «Градів»... у голові згадувалась мама, яка пішла з життя ще до війни: «Господи, спаси...», і тут мій слух ріже молитва «Отче наш». Це друже Беседер впав на мої ноги і, обіймаючи їх, читає молитву... Після того він ще казав: «З Касаткою на варту більше не стану. Тому що майже постійно за ним «Гради» прилітають».

Останній день перед виходом ми несли варту з друже Бангом неподалік залізничної машинної станції. Тоді «Ураган» спрацював і зачепив частину п'ятиповерхівки, яка майже впритул примикала до залізниці. Ми встигли лише закотитися під залізничну цистерну, яка стояла на рейках на залізничній машинній станції. Осколки від будівлі падали прямо по порожній цистерні над нами і це викликало дуже неприємний звук».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Складно сказати, чи то вівся вогонь навмисно по домівках, чи то були недольоти по машинній станції, де займали позиції бійці гранатометного взводу батальйону «Донбас». Не виключено, що місцеві мешканці повідомили сепаратистам про те, що в будинку займають позиції українські військові, і тим самим навели вогонь на свої будинки. Можливо, розраховували, що «визволителі» прийдуть і виженуть нас з будівлі, а «визволителі» вирішили, що краще буде розвалити будинок. Переможців не судять. Потім можна буде списати на бандерівців, які підірвали будинок разом з цивільними. В цій частині міста це були єдині багатоповерхові будинки, і вони дуже виділялися на тлі будівель приватного сектору. Як би там не було, але ми благополучно витримали обстріл і продовжували стежити за обстановкою з найвищої з усіх можливих позицій зайнятої нами частини міста».

■ Локомотивне депо. Іловайськ

Офіцер батальйону «Миротворець» Ігор Беркут:

«Пізно ввечері біля комбата зібралися всі офіцери. Радилися, що робити далі. Висловлювалися всі, але було зрозуміло, що ми цю позицію не втримаємо. Патронів залишалося по два боєкомплекту на кожного бійця і все. Про їжу і воду мовчу. Ми вже звикли, що їх немає. Було прийнято рішення вночі, поставивши до відома «Донбас» і військових, щоб вони орієнтувалися, що нас там вже немає і ми оголили фронт, на автобусах виходимо

з міста путівцями, спішуємося і групами з попередньою розвідкою намагаємося вийти до своїх. Були досить великі шанси на успіх. Тотального контролю за територією не було. А по цілині, обходячи автомобільні шляхи, були хороші шанси вийти. На тому і порішили. Визначили напрямок руху. Довели рішення до особового складу, і всім відразу стало легше. Всі побачили кінцеву мету і готові були до неї рухатись. З'явилася визначеність.

До речі, в той вечір я перший раз за пару днів вийшов на вулицю. І як було прекрасно зоряне небо. І як було приємно усвідомлювати, що не треба боятися прильоту міни або «Граду». Остерігатися, звісно, що треба. Розслабитися до кінця не вийшло, але все одно, було класно. І свіже повітря. Без запаху мазуту, соляри і порохового гару. Відмінний момент.

А потім нас знову зібрав комбат і сказав, що все відміняється. Домовилися великі дядечки про «коридор». Ми теж зраділи. Ми тоді ще не знали, що це за «коридор» і що буде.

Ну а сам вихід описувати не буду. Це важко, навіть зараз. Ми недорахувалися одинадцяти бійців. Нікого звинувачувати не буду, хоча дуже багато питань декому поставити хочеться. Сподіваюсь, життя поставить все на свої місця. І ті, хто там залишився, не дадуть забути про це. Ми заплатили дуже велику ціну за чужі помилки і прорахунки».

Командир батальйону «Миротворець» Андрій Тетерук:

«28 серпня у нашого підрозділу ситуація склалася критична. Води немає. Їжі немає. Ті п'ятнадцять сухпаїв — ніщо для сотні бійців. Я підрахував боєкомплект і в мене залишалося на півтори доби. Я вийшов на зв'язок зі школою і пояснив, що так не буває, як в анекдоті: «В мене скінчилися набої!» — «Андрію, ти ж доброволець!!!» І кулемет застрочив знов».

Взагалі склалася така ситуація, що потрібно або прориватися з боєм, або щось думати з боєприпасами. Мені відповіли, що нас вже тиждень годують обіцянками про те, що до нас рухається підкріплення — Національна гвардія і везуть смачну вечерю з боєприпасами. Але ж я розумів, що вірити і розраховувати можна лише на те, що в тебе є на позиції.

І ось по рації переказали, що Хомчак веде перемовини про те, щоб нас вивели. З приводу думок про Філіна хочу сказати, що він робив свою справу, як міг. Не краще і не гірше, ніж інші командири і керівники штабів. За усім багатством вибору — він у нас на

той час був дуже обмеженим. Так. Нам дивляться в спину з висоти подій річної давнини і говорять: «А ось я б зробив по-іншому!» Але реальність прозаїчно розбивалася об факт, що людей, здатних приймати такі рішення, там практично не було. Ми визначилися, що Філін на себе взяв усю відповідальність і усе керування. Все! Я замикаюсь на командирі і слухаю лише його. Накази ніхто не відмовлявся виконувати. Зараз багато «розумників», які нас критикують, але вони навіть не знають, як і що відбувалося.

Особисто я приймав рішення, ґрунтуючись на тій інформації, яку мав. Як командир батальйону, я вагався між тим, що потрібно виконувати поставлений бойовий наказ і потрібно рятувати бійців. Я підтримував зв'язок з людьми, які постачали мене інформацією, що відбувається навколо нас, про становище й угруповання ворога... І мені був запропонований варіант — евакуація. Але ми повинні розуміти, що тією технікою, яка у нас була, зробити евакуацію я не міг. Весь маршрут мені малювали крізь поля, а не маючи місцевого провідника, я б просто не вивів батальйон у призначену точку. У мене було три ПАЗа-УАЗа, а ця техніка не призначена для евакуації особового складу по бездоріжжю. Я цей маршрут категорично відкинув. Тим більше, що на рівні президентів офіційно була розмова, і було заявлено про те, що оточеному угрупованню забезпечується «зелений коридор». Крім цього, була домовленість командирів угруповань, які представляли війська, про те, що наші військовослужбовці віддають полонених російських десантників — близько 50-ти. І в обмін на передачу російських десантників нам дають піти. Це було за станом на 21:00 28 серпня 2014 року. Станом на 5:00 ранку 29 серпня ми були готові до виходу, і я віддав наказ на початок маршу. Але після того, як я доповів, що ми готові залишити район, почалися переговори, після яких стали міняти початкові умови самих переговорів. Аж до того, що військовослужбовців потрібно було віддати відразу. Також вимагали, щоб ми віддали всю нашу зброю, всю важку техніку і виходили, грубо кажучи, покривши себе ганьбою».

Тим часом у нас в п'ятиповерхівці виникла проблема з майже сівшими акумуляторами до радіостанцій. Для зв'язку зі школою і поміж собою необхідно було зарядити акумулятори до рацій. В будівлі, яку ми утримували, як і в усьому місті, електрична мережа

не працювала. Для того щоб зарядити акумулятори, потрібно було знайти найближчий працюючий бензиновий або дизельний електрогенератор. З останніх повідомлень в ефірі ми дізналися, що почалися перемовини нашого керівництва з бойовиками і росіянами. Денис Томілович прийняв рішення залишити в будинку Сергія Алещенка за керівника групи, а сам разом зі мною вирушив в депо до бійців батальйону «Донбас», щоб зарядити радіостанції. Зв'язок з Прапором підтримували по мобільному телефону, хоч телефони тоді також були майже розряджені, і мобільний зв'язок працював з великими перешкодами, але іншого варіанту на той момент просто не було. В супроводі бійця «Донбасу» ми перетнули залізничні колії і вийшли до одного з ангарів на машинній станції. В ангарі знаходилися декілька бійців «Донбасу», з яких я запам'ятав лише Едуарда Урумяна з позивним Апостол. Хлопці гостинно пригостили нас чаєм і цигарками. Від автомобільного прикурювателя однієї з машин, яка стояла в ангарі, мені пощастило трохи зарядити свій телефон. В цих бійців був добре налагоджений зв'язок зі штабом в школі, і ми дізналися від них останні новини.

Що стосується зарядки радіостанцій, то нам порекомендували звернутися в адміністративний будинок на виїзді зі станції. По дорозі туди я заскочив в «Халк» і перевірив стан акумулятора. Після випадку в боксі, коли сів акумулятор, я почав перейматися з цього приводу. Машина майже дві доби простояла без руху і могла знов погано заводитись. Коли я переконався, що «Халк» завівся, як годинник, то це мене заспокоїло. Пересуваючись по території машинної станції, ми з Деном постійно чули неподалік автоматичні черги і постріли. Тому і намагалися переходити від будівлі до будівлі максимально обережно.

Приблизно по обіді до нас надійшла інформація, що в результаті переговорів з бойовиками досягнута домовленість про припинення вогню після 17:00. Діставшись потрібного нам місця, ми побачили, що двоповерхова адміністративна будівля була зайнята кількома десятками бійців. Що то був за підрозділ ми тоді не знали, але це не мало ніякого значення. На той час усі поділялися на своїх і ворогів. У будівлі перебували свої.

Зі школи нам надійшла вказівка — усім підготуватися до виїзду. Нам гарантують вихід з міста, але поки що слід залишатися в п'ятиповерхівці і чекати команди для переміщення до залізничної машинної станції. Ми з Деном продовжували заряджати радіостанції та телефони на станції, а хлопці в будинку чекали команду на відхід із зайнятої ними будівлі.

Здавалося, що ці кілька годин очікування тягнулися цілу вічність.

Після п'ятої години вечора дійсно настала незвичайна тиша. Жодного пострілу або вибуху. Впродовж кількох годин після оголошення тиші ми усі чекали команди зі школи.

Уже починало сутеніти, і ми нарешті отримали наказ: усій групі зібратися і приготуватися до організованого виходу колони з Іловайська. За командою Томіловича, Прапор і інші хлопці підтяглися від п'ятиповерхівки до «Халка». Уклавши речі в машину, ми приготувалися покинути Іловайськ.

До залізничної машинної станції почали підтягуватися автомобілі з бійцями, які також готувалися до виходу. Хтось з хлопців з «Донбасу» намагався запустити двигун якоїсь іномарки, здається БМВ, але у них нічого не вийшло. Коли стало зрозуміло, що машину не виправити, з КамАЗа роти охорони «Донбасу» зіскочив юний боєць. Це був боєць батальйону «Донбас» Гордій Кіктенко з позивним Банг. Аби не допустити, щоб автомобіль залишився «сепарам», юнак ножем спустив йому все шини і розбив всі вікна. Як дитина, він стрибав по даху і капоту машини і примовляв: «Так не діставайся ж ти нікому!» Його нестримний порив позбавити ворогів машини дуже бавив бійців, які знаходилися в КамАЗі. Всім було цікаво дивитися на цього спритного і гарячого юнака. Хто б тоді міг подумати, що це були останні години життя Банга...

Невдовзі підтягнулися ще хлопці з «Донбасу» і відігнали пожежну машину, що стояла поруч з нами…

Перебуваючи в оточеному місті, ми не знали, що ще напередодні вдень під Старобешевим була розгромлена колона зведеної роти 92-ї бригади, в завдання якої входило деблокування нашого оточеного угруповання. В цей день на тому ж самому напрямку здійснював свій трагічний марш і 42-й мотопіхотний батальйон. Колона 42-го батальйону так само, як напередодні бійці 92-ї бригади, рухались до Іловайська, як сліпі кошенята, які зовсім не розуміли, куди і навіщо їх відрядили. Підрозділи мали

лише дуже ілюзорне розуміння свого завдання і, абсолютно не орієнтуючись на місцевості, потрапили в пастку, вибратись з якої пощастило не всім.

■ Розгром колони 42-го мотопіхотного батальйону

Ніч напередодні хлопцям довелось спати на цементній підлозі краматорського аеропорту — виходити на вулицю заборонялось, бо ось-ось мав надійти наказ про вирушення у похід. В коротких поодиноких спогадах і публікаціях в мережі згадувалося про те, що о 9:00 ранку 27 серпня група 42-го батальйону завантажилась у три гелікоптери Мі-8 та прибула до села Березове Мар'їнського району Донецької області. Настав час розповісти читачам, як це відбувалося насправді, тому що це варто вашої уваги.

Тож групи повзводно поспіхом завантажувалися в гелікоптери з речами і зброєю. Коли була надана команда на взліт, з'ясувалося, що залізні птахи не можуть підвестися вгору з причини перевантаження. Пілот першого з тьох гелікоптерів прийняв рішення здійматися в повітря з розгону, як це зазвичай роблять літаки. Розігнавшись по літній смузі, гелікоптер хоч і з дуже важкими потугами, але спромігся відірватися від землі і піднятися в повітря. Діючи за прикладом першого пілота, такі саме маневри здійснили і два інших гелікоптери. Що відчували бійці, які летіли в перенавантажених МІ-8 можна собі лише уявити. Ризик впасти був кожної миті в усіх трьох транспортниках, але впав, на щастя, лише один борт № 58.

До речі, подейкували, що це було вже не перше падіння саме цього борту. За неофіційними даними, йому вже доводилося виконувати подібні «кульбіти», але його швидко відновили.

Падіння борту № 58 з бійцями відбулося поблизу селища Еленівка під Донецьком. Гелікоптер впав майже на позиції українських артилеристів. За однією з версій, спрацював людський фактор і пілот не впорався з керуванням, але, скоріш за все, це лише спроба покласти відповідальність на пілотів і відвести її від тих, хто відрядив перевантажені борти в напрямку Іловайська. Особовий склад разом з екіпажем складав 29 чоловік (за іншими даними 27 осіб). Серед них дві розвідувальні групи «Харків» і «Луганськ», які складалися з шістнадцяти бійців (за іншими даними, дванадцяти бійців). Також на борту були декілька бійців

Гелікоптер з бійцями 42-го мотопіхотного батальйону, що впав 27 серпня 2014 року від перевантаження

8-го окремого полку спеціального призначення. Бійці 42-го батальйону Андрій Черевко й Олександр Бунін безпосередньо були серед тих, хто летів саме в цьому гелікоптері. Також серед тих, хто перебував на борту під час його падіння, була дівчина Валентина Мосякіна. Майже усім, хто перебував на той час в залізному птаху, надзвичайно пощастило. По-перше, усі залишились живі, хоч і були травмовані з різним ступенем важкості. А по-друге, в гелікоптері було дуже багато боєкомплекту, який, дякувати Господу, не вибухнув під час падіння. Після падіння з-під уламків гелікоптера хто самотужки, а хто за допомогою інших, дістали дев'ятнадцять середніх і легкопоранених бійців. Ще вісім бійців з важкими травмами не могли самостійно вибратись, і їх винесли за допомогою вцілілих. Усіх поранених, включаючи екіпаж, було завантажено на два борти, що залишилися, і доставлено в Дніпропетровськ.

Тут розташовувався базовий табір батальйонно-тактичної групи 51-ї механізованої бригади. Штурмовій групі було додано 3 БМП-1, одну БМП-зв'язку та вісім автомобілів «Урал» та ЗІЛ разом з водіями, а також посилено групою супроводження — розвідки. Під час виїзду з лісосмуги, в якій розта-

шовувався табір 51-ї ОМБр, по колоні було завдано першого мінометного обстрілу з 2Б9 «Васильок». Колона вирушила на Докучаєвськ. Колона рухалась манівцями цілий день під періодичним обстрілом диверсійно-розвідувальних груп супротивника з автоматів та мінометів. Ніч з 27 на 28 серпня спіткала групу на соняшниковому полі неподалік від дороги між селищами Новокатеринівка і Колоски. Один з бійців батальйону, Володимир Донос, пізніше докладно описав те, що сталося вночі та ранком:

«Їхали на «Уралі». Попереду і позаду рухались бойові машини піхоти, але перша бойова машина заглохла ще під час маршу. Намагалися відремонтували і десь близько години стояли. Поки лагодили, почався прицільний обстріл з мінометів... Треба було шукати укриття, а комусь несправну бойову машину піхоти залишати не хотілось. То ми її власноруч підірвали. Катались потім якимись манівцями півночі. Складалось таке враження, що нашим ворогам повідомляли, де ми знаходимось. Хоча телефони були вимкнені, а акумулятори витягнуті.

Коли ми зробили коло і почали петляти, переслідування припинилось. Пізно ввечері ми заїхали у соняшникове поле і там стояли години до чотвертої ранку. А тоді зранку відновився мінометний обстріл. У нас було двоє поранених, а майже ні в кого не було аптечок. У одного бійця застряг осколок у лікті, а у другого було перебите стегно і венозна кровотеча. Ще коли ми збирались у дорогу, я підійшов до нашого керівника медичної служби і сказав, що у нас нема ні медичної сумки, нічого… Правдами і кривдами сам виміняв індивідуальних перев'язувальних пакетів — натикав їх собі у розгрузку замість патронів. Оцими матеріалами й обмотав хлопців. Бійцю з пораненням у стегно була потрібна шина, але її не було. Попросив інших виламати гілочку і накрив її плащ-палаткою. У санітара не було жодного знеболювального, то хлопці постійно кричали від болю. У одного з бійців був тюбик зі знеболювальним. Він за день до розгрому виміняв його у іншої групи в обмін на гранату. Ми вкололи це знеболювальне тому хлопцю, у якого кістки зі стегна стирчали.

Бійцям повідомили, що машина з пораненими більше не поїде. Усіх перевантажили в інше авто. Всі, хто лишився, сіли на останню бойову машину піхоти. Щойно заскочили, як колону почали обстрілювати з мінометів із засідки. Всі вискочили на відкриту ділянку і попали під відкритий вогонь з обох боків.

Я потім з нашими хлопцями спілкувався, і вони казали, що ми в таку халепу попали, що капець… Машини віялом пішли в різні боки, щоб хоч трохи врятуватись, а не стояти однією купою. Тоді і ми почали стріляти по обидва боки, коли бачили щось підозріле, або помічали вогонь в наш бік».

Колону 42-го батальйону обстрілювали близько 4:00 — 5:00 години ранку, а потім ще близько 7:00 — 8:00 і, нарешті, фінальний обстріл, в результаті якого Володимир Донос був поранений, стався близько 9:00 — 9:30 28 серпня. Переважна більшість бійців з батальйону була деморалізована. Але — не всі. До місця розстрілу групи з району села Новозарівка (а це — всього кілька кілометрів полями) дістався один з солдатів-розвідників з 1-ї РТГр 92-ї механізованої бригади — Володимир Усенко. Напевно, він хотів привести солдатів з 42-го батальйону на допомогу своїй частині. Принаймні, якась невеличка група бійців 42-го батальйону здійснила спробу пробитись у бік Новозарівки. На жаль, сам Володимир Усенко та ще троє бійців 42-го батальйону

Боєць 42-го мотопіхотного батальйону «Рух опору» Іван Погорелий. Фото: Віталій Лівадний

загинули від чергового вибуху міни там, де було поранено і Володимира Доноса.

Дві вантажні машини «Урал» з бійцями намагалися вирватись з зони ураження і рухались у бік розстріляної колони зведеної тактичної роти 92-ї бригади. Навздогін цим машинам кинулись ворожі броньовики (Вочевидь, це були бойові машини десанту — БМД. — *Авт.*). Одна з вантажівок була підбита. Хлопці встигли вискочити з «Уралу». Четверо були тяжкопоранені. На жаль, вони всі залишились на тому полі та померли від втрати крові. Ворожа бронемашина наздогнала другий «Урал» за кілька сотень метрів та розстріляла його з гармати. Двоє бійців, які були в той час у кабіні водія, згоріли. Один із них попередньо ідентифікований, однак родина категорично відмовляється вірити в те, що він загинув. Другий, на жаль, на момент написання книжки досі не встановлений.

29 серпня 2014 року до Волновахи, де знаходились українські війська, дісталось лише дванадцять бійців із 42-го мотопіхотного батальйону. Решта потрапила до полону або загинула. Більшість полонених становили поранені. Доля переважної більшості бійців

Місце остаточного знищення колони 42-го мотопіхотного батальйону 28 серпня 2014 року

1-ї РТГр 92-ї механізованої бригади тривалий час залишалась невідомою. 28 серпня з району розгрому колони 92-ї бригади вирвалась група бійців на двох БМП з пораненими — трохи більше шістдесяти чоловік. Майже слідом за ними йшли загони кадировців та російські регулярні війська. Значна частина українських солдатів пішла на Новокатеринівку — і це була їх фатальна помилка. В Новокатеринівці супротивник захопив близько ста восьмидесяти полонених з розбитих колон. Пізніше майже всіх їх відпустили додому.

28 серпня до сіл Новозарівка та Войкове прибули російські «фахівці» та сепаратисти. Села як підмінили: місцеві почали вигадувати нісенітниці, начебто у колоні їхали «чи то поляки, чи то румуни», яких «помилково» розстріляли добровольчі батальйони. Розповідали також, нібито розстріл стався задля того, аби «забрати внутрішні органи». Ці нісенітниці підтримували не лише прості люди, а й голова однієї з селищних рад… Проте інший голова селищної ради (вже немолода жінка) зібрала місцеву інтелігенцію — завуча школи, лікаря, ще кількох небайдужих людей, та за кілька днів після бою голіруч поховала вісьмох загиблих бійців у викопаних прямо поруч зі згорілою технікою могилах. Цей вчинок коштував тоді жінці серцевого нападу. Щиро сподіваємося, що ця людина жива та здорова.

Солдатів ховали вже після того, як їх, а також понівечену техніку пограбували місцеві мешканці. Особливо — діти. 1 вересня на «перший дзвоник» кілька дітей прийшли до школи з чоловічими золотими прикрасами та… гранатами. Вчителям школи довелося звернутись до російських військових, які у той час перебували у селі, аби вони забрали у дітей смертоносну зброю.

У вересні 2014 року на місцях загибелі військовослужбовців 1-ї РТГр 92-ї бригади та 42-го батальйону працювали пошуковці з місії «Евакуація-200» («Чорний тюльпан»). Місцеві мешканці показали могили 8-х загиблих військовослужбовців, а також передали відео, записане на мобільний телефон, на якому знято колону ротно-тактичної групи 92-ї бригади через день після розгрому. Як виявилось, кілька одиниць техніки, які фігурують на відео, сепаратистам вдалось полагодити та забрати для своїх цілей… Вочевидь, ця техніка потім воювала проти наших же солдатів. Не виключено — з тією ж 92-ою бригадою, солдати якої неодноразово відзначились у боях осені-зими 2014 року, а також — у 2015-му.

Пошуковці на власні очі бачили сім бронетранспортерів, танк Т-64 та п'ять вантажівок — спалених супротивником. Ще два бронетранспортери, два танки та п'ять вантажівок, які фігурують на відео місцевих мешканців, потрапили до рук сепаратистів. Залишається лише дивуватись тому, що при таких втратах у техніці було лише вісім загиблих.

Шукаючи рештки загиблих, пошуковці побували також на полі, на якому, з одного боку — були розірвані танк Т-64, САУ та валялись рештки безпілотника ізраїльського виробництва, а з іншого — два спалених вантажних «Урали». Поруч з САУ були знайдені фрагменти загиблого бійця, ідентифікувати якого досі не вдалося.

Поруч з «Уралами» — шість тіл, чотири з яких вже давно ідентифіковані та поховані. Це були ті самі вантажівки, на яких бійці 42-го батальйону намагались прорватись у бік колони 92-ї бригади.

Боєць 42-го батальйону Іван Погорелий, з властивою йому лаконічною і стриманою манерою, так прокоментував участь свого батальйону в Іловайській операції:

«Коли почалися мітинги під Генеральним штабом і піарники стали влаштовувати істерику навколо ситуації під Іловайськом, Генеральний штаб прийняв рішення про відрядження двох підрозділів з метою деблокування Іловайського котла. На допомогу угрупованню, оточеному в Іловайську, було також відряджено штурмову групу з 90 військовослужбовців нашого 42-го батальйону теріторіальної оборони «Рух опору». Наш батальйон був сформований в період червня-липня 2014 року у Кіровограді. Чималу кількість мобілізованіх до батальйону становили сержанти запасу, колишні контрактники, учасники міротворчих операцій. Ідея Генштабу полягала в тому, щоб 1-ша РТГр 92-ї окремої механізованої бригади і 42-й мотопіхотний батальйон висунулися на ділянку між Старобешевим і Новокатеринівкою на зустріч залишавшим Іловайськ українським підрозділам. На жаль, реалізація цього плану, в силу нез'ясованих досі причин, не вдалася. Колону 1-ї РТГр 92-ї бригади розбили 27 серпня і зовсім недалеко від того ж самого місця 28 серпня була розбита і наша колона.

27 серпня бійці 42-го мотопіхотного батальйону завантажилися в три транспортні гелікоптери в Краматорську і вилетіли

в напрямку селища Оленівка. При посадці один з гелікоптерів від перевантаження впав на землю і розбився. На щастя, це сталося на невеликій висоті і ніхто при цьому не загинув. Через нетривалий час після посадки по нас був здійснений обстріл з мінометів. Від Оленівки ми висунулися в напрямку Іловайська в супроводі транспорту і чотирьох одиниць бронетехніки зі складу 51-ї механізованої бригади. Основним завданням для нас було, не вступаючи в бої по ходу руху, прибути до штабу генерала Хомчака і вступити в його безпосереднє розпорядження, щоб доробити ту роботу, як нам було сказано на злітній смузі перед посадкою у гелікоптери, «яку не можуть виконати ідіоти-міліціонери, по зачистці Іловайська». Як нам сказали, потрібно за два дні виконати завдання і повернутися на постійне місце дислокації. Саме тому боєкомплект та запас харчів брали з собою лише на три доби.

Практично весь шлях від Оленівки до повного знищення нашої колони ми відчували на собі обстріли з боку противника і фіксували дії ворожих спостерігачів і корегувальників.

Також під час руху постійно фіксувалась присутність безпілотних літальних апаратів. 28 серпня, починаючи з п'ятої години ранку і практично до обіду, ми перебували під щільним мінометним вогнем. Вогонь по колоні вівся досить прицільно, але перший час нам дуже щастило і втрат у живій силі і техніці не було. Незважаючи на те, що прильоти мін були на відстані тридцяти-сорока метрів, поранені з'явилися тільки годині об одинадцятій. Під час поїздки ми візуально фіксували реактивну артилерію і блокпости противника, але оскільки по рації йшла координація руху і була команда в бій не вступати, ми рухалися до кінцевої мети безупинно, не відповідаючи на обстріли і не вступаючи у вогневий контакт з противником.

Не пам'ятаю, де саме, але ми раптово зустріли бійця 92-ї бригади Володимира Усенка, який був несподівано нам радий. Він виглядав, як і має виглядати людина, яка потрапила в засідку і, втративши багато своїх побратимів, самостійно тривалий час шукала вихід до своїх. Боєць мав при собі документи деяких своїх загиблих побратимів і декілька автоматів, які зібрав на полі бою після знищення своєї колони. Останній населений пункт, в який ми змогли заїхати було селище Ленінське. До цього моменту у нас вже практично закінчилися запаси води, і ми зупинилися для того, щоб набрати воду в колодязях приватних дворів цього населеного пункту. В цей момент противник почав

вести попереджувальний мінометний вогонь по околицях села. Місцеві мешканці, злякавшись обстрілу, стали переконливо просити нас залишити селище, оскільки розуміли, якщо в селищі затримаються військові, то росіяни зрівняють його із землею.

Після нетривалої паузи в обстрілі почався безпосередній обстріл дороги в селі, на якій стояла наша техніка і транспорт. Місцеві мешканці повідомили нам, що відразу за виїздом із села знаходиться блокпост бойовиків і тому прямо рухатися не можна. Наша група мала чіткий наказ дістатися штабу генерала Хомчака і по можливості уникати вогневих контактів з ворогами. Тому керівництвом було прийнято рішення розгорнути колону в зворотньому напрямку й об'їхати селище іншим шляхом. Відразу ж при виїзді з селища по нас почали вести щільний вогонь зі стрілецької зброї. Вогонь вівся з лісосмуг. Спочатку обстрілювали з автоматів, а потім до них долучилися і кулемети. Можна з повною впевненістю сказати, що нас там вже тривалий час чекали. Мінометним вогнем і інформацією про наявність попереду

Боєць 1-ї РТГр 92-ї бригади Володимир Усенко

блокпоста, нас просто заганяли в підготовлену пастку. Під час руху колона стала нести втрати. Колона, яка налічувала приблизно сотню бійців, протягом короткого часу втратила половину особового складу. З них дванадцять убитими і понад сорок осіб були поранені. Серед загиблих був водій нашої автівки з 51-ї окремої механізованої бригади і той самий боєць Володимир Усенко з 1-ї РТГр 92-ї бригади, якого ми підібрали на шляху під час руху колони. При цьому, практично відразу, колона втратила керування. Серед перших загиблих були переважно командири відділень і особи, які демонстрували самовладання і витримку, що говорить про те, що по нас добре попрацювали снайпери, ліквідувавши активний командний склад. Після цього група практично припинила своє існування. Здійснювалися відчайдушні спроби чинити опір і займати кругову оборону, але оскільки це все відбувалося в чистому полі, оточеному лісосмугами, де засів ворог, це було марно. В результаті шестеро осіб потрапили в полон, а решта малими групами самостійно вибирались під обстрілами з котла.

Слід зауважити, що, незважаючи на критичність ситуації та кількість загиблих, багато військовослужбовців продовжувало виконувати свій обов'язок. Так, зокрема, варто відзначити мужню поведінку підполковника Коновалова С. М., який прийняв рішення щодо відходу вцілілих бійців, а сам тяжкопоранений залишився з тими, хто не міг пересуватись, та незважаючи на ситуацію в полоні мужньо підтримував солдат, що були поруч, був для них взірцем мужності і відваги. Також слід нагадати про групу з трьох бійців батальйону, які, за наказом, залишились неподалік с. Новокатеринівка в будівлі току, та на протязі 28—29 серпня надавали інформацію до штабу АТО про скупчення і пересування ворожої техніки регулярної армії РФ, по якій потім 29 серпня 2014 року влучно відпрацювали наші СУ-25 і реактивна артилерія, частково подавивши бойову міць противника і надавши більше шансів на вихід наших колон з оточення.

Наші загиблі: солдат Олександр Сороковий, солдат Анатолій Лифар, солдат Максим Харченко, сержант Юрій Кириєнко, молодший сержант Володимир Татомир, солдат Євген Мельничук, солдат Дмитро Ільгільдінов, солдат Ілля Письменний, солдат Сергій Чижов. Залишається невизначеним солдат Сергій Соловйов. Також разом з ними в тому бою загинув боєць 92-ї бригади Володимир Усенко і боєць 51-ї ОМБр Микола Гуменюк. Вічна їм пам'ять».

Як автор, хочу додати від себе, що Іван Погорелий був тяжкопоранений і ледь не позбувся ноги. Він деякий час залишався неподалік від узбіччя дороги, на якій було знищено його колону, і бачив, як зовсім поряд з ним зупинялися, займали вогневі позиції і вели вогонь російські «Гради». Росіяни не витрачали часу на огляд навколишньої місцевості і не звертали уваги на щойно знищену українську колону. Саме тому вони не помітили Івана. Минуло ще три доби в полі, після чого він був взятий в полон і переданий Червоному Хресту.

■ Іловайськ готується до виходу

Надійшла інформація, що з ворогом досягнуто домовленості про припинення вогню з 17:00 до 23:00. Було отримано розпорядження, що екіпаж «Халка» виходить з міста останнім відразу ж за БМП, яка мала замикати колону. Спочатку нашим завданням було прикриття колони ззаду, але потім все триста раз змінилося.

Близько 22:00 машини вишикувалися на виїзд зі станції. Сюди ж підтяглася одна з бойових машин піхоти. Ми зайшли в якесь приміщення в будівлі адміністрації і продовжували очікувати команду на початок руху.

У цей день була востаннє здійснена спроба евакуації поранених з Іловайська до Многопілля: одного важкого і двох легкопоранених. Одним з них був **боєць батальйону «Донбас» Олександр Ванек**:

«По приїзду в Многопілля я дізнався і усвідомив, наскільки все серйозно стосовно нашого загального становища. Угруповання, яке було у нас з флангу, розгромлено. Його залишки закріпилися у Многопіллі і тримали оборону. Я бачив, як генерал Хомчак, який тоді керував Сектором «Б», домовлявся по телефону з росіянами про «зелений коридор» для наших поранених. Але, як з'ясувалося згодом, росіяни Хомчака обманули».

Медік батальйону «Донбас» Анна Ілющенкова:

«Увечері 28 серпня під час загальної підготовки до виходу з міста Філін зайшов до нас і повідомив про те, що транспорт медицини розбитий вщент і нам потрібно шукати собі машини для загальної евакуації. Наш парамедик Володимир Міщенко — Вітерок побіг шукати транспорт, а коли повернувся, повідомив,

що домовився з бійцем «Дніпра-1» Тарасом Брусом про те, що ми виїдемо на його мікроавтобусі «фольксваген-транспортер». От так сталося, що зі школи ми виїжджали разом з Тарасом Брусом, Володимиром Парасюком, Володимиром Міщенком і ще, здається, з одним бійцем батальйону «Дніпро-1» Віталієм Саприкіним».

Прапорщик ЗСУ Григорій Соляник, водій генерала Руслана Хомчака:

«Увечері 28 серпня 2014 року генерал-лейтенант Руслан Хомчак провів нараду з командирами підрозділів, які знаходилися в оточенні, і надав розпорядження щодо організації виходу. Тим, хто не зміг особисто прийняти участь в нараді, завдання ставилися по закритим каналам зв'язку.

Першими з Іловайська відходили добровольчі підрозділи. За ними виходили блокпости, які здійснювали прикриття. Таким чином, здійснювався організований відхід наших військ.

Перед виходом відбувалися перемовини з росіянами про обмін полонених. Обговорювалось, що обмін здійсниться в умовленому місці після проходження колон, однак в останній момент росіяни виставили ультиматум — обміну не буде. Усі війська мають залишити техніку і зброю і пішки виходити по оговореному «коридору».

Виходити роззброєними і з піднятими руками ми не могли. Ми знаходилися на своїй землі і без бою, з ганьбою здаватися окупантам ніхто не збирався. Усі розуміли, що про це не може бути і мови, і командири чітко заявили, що зброю і техніку не здадуть. Якщо потребують обставини, то приймуть з ворогом бій».

Офіцер оперативного командування ОК «Південь» полковник Юрій Миколайович Мельник:

«Вихід було здійснено доволі організовано. Була нарада, яка відбулась в ніч з 27 на 28 серпня 2014 року. На ній були надані розпорядження, сформовані колони, було здійснено розподіл техніки, з урахуванням тієї, що стояла на взводних опорних пунктах навколо міста Іловайськ. В ніч з 28 на 29 серпня 2014 року підрозділи були зняті з взводних опорних пунктів, особовий склад був виведений і на третю годину ночі він вже шикувався у визначені місця колон. Колон було дві. Одна шикувалась в напрямку Осикове — Новокатеринівка, а друга в напрямку Агрономічне — Михайлівка.

На нас виходили представники Російської Федерації з пропозицією скласти зброю і виходити за пропонованим ними маршрутом на Амвросіївку і Новоазовськ. Це взагалі біля державного кордону. Не факт, що ми після такої прогулянки повернулися б в Україну. Вони усі наші підрозділи завели б на територію Російської Федерації».

Командир батальйону «Миротворець» Андрій Тетерук:

«Ми почали готуватися на вихід. Я роздав усім набої. Ми укріпили наші автобуси по максимуму, як тільки було можливо: поставили листи металу всередині, які мали виконувати роль щитів. Розподілив, хто був заряджаючим; кулеметників — на корму, щоб була можливість відстрілюватись навколо. 29 серпня я своїм бійцям переказав, що у випадку попадання в засідку, за самим поганим розкладом, вийдуть лише тридцять відсотків. Мені командир одного взводу каже: «Нє, ну це зрозуміло. Живі будемо — не помрем. Ти скажи, в який бік рухатися будем?» Ми вирішили рухатись з колоною на Новокатеринівку. Звідки заходили, туди і будемо виходити.

Перед виходом ми три години поспали. Ніч була на диво тиха. Ми підготували відхід — накидали пластмаси, пожежні шланги, різноманітне сміття і, обливши це все бензином, планували виходити під димовою завісою, на той випадок, якщо нас під час виходу будуть атакувати. Але вийшли без будь-яких несподіванок у звичайному режимі світломаскировки. Тихенько вийшли і дісталися до школи. Я порахував бійців і відзвітував про те, що увесь особовий склад на місці. Є троє поранених. Готовий виконувати поставлені завдання. О п'ятій ранку прибули на місце відправки колони і чекали до восьмої ранку».

■ Спроба вивезти поранених з Многопілля

Керівник інженерної служби оперативного командування «Південь» полковник Михайло Ковальський:

«Увечері 28 серпня 2014 року я отримав завдання провести вночі машину з пораненими. На машині був червоний хрест. Ми його підсвітили ліхтарями і поїхали. Я сів у кабіну. Але тільки ми виїхали з Многопілля,

як з усіх боків по машині відкрили дуже щільний вогонь. Довелося терміново повернутися. Машина була вся зрешечена, але поранені, слава Богу, не постраждали».

Денис Закусілов, медичний пункт 1-ї БТГр 93-ї ОМБр:

«Удень 28 серпня 2014 року в школі Многопілля, де в нас був медичний пункт, ми сформували колону з двох бортових КамАЗів, де було тридцять шість поранених (Серед них були бійці Іраклій Кутелія і помічник гранатометника 51-ї ОМБр Дмитро Гащук. — *Авт.*), з яких шестеро лежачих. Також у складі колони була бортова подовжена «Газель», в якій було троє загиблих і п'ятеро поранених. У цих машинах не було супроводжуючих або будь-кого з дорученнями. Були лише загиблі і поранені. Ніхто не намагався вийти з оточення під приводом супроводу. Мішків з піском у наших вантажівках не було. Місця і так бракувало для поранених... Близько 21.00—21.30 машини від'їхали з Многопілля. Медичний прапор був зроблений з простирадла, на якому кровью одного з росіян (шприцем набрали) був намальований червоний хрест. Через хвилин 5—7 по радіоефіру я почув, що цю колону обстріляли, і ще через п'ять хвилин машини повернулись до школи в Многопіллі. Ми перемістили поранених до шкільного спортзалу. Зі слів тих, хто перебував тоді в колоні, додаткових поранень ніхто не дістав. На ранок загинув один із поранених. Це був цивільний з пораненням крижа і таза. О шостій годині ранку 29 серпня 2014 року поранені були розміщені по тих самих машинах для виходу по «коридору». З'явилась ще одна цільнометалева «Газель» фіолетового кольору, куди був розміщений російський полонений з опіками, там же розмістилася і переговорна група, яка вела перемовини з росіянами. Поранені виїжджали разом з усіма в колоні і потрапили під обстріл, як і всі».

Боєць другої штурмової роти батальйону «Донбас» Олександр Ванек:

«Ми 28 серпня робили останню ходку, щоб вивезти поранених, і оскільки я також був поранений в ногу, командир відправив мене з ними. З нами було ще двоє тяжкопоранених. Їх поклали на низ автобуса. Ті, в кого були більш легкі поранення, сиділи. Першу лінію оборони ми проїхали на швидкості 120 кілометрів на годину. По нас снайпери стріляли, але вони не

очікували, що ми проїдемо так швидко, і, на щастя, не влучили. Я сидів у самому кінці і пам'ятаю, як на мене на кожному повороті сипалися сухпайки, якими була набита машина. Я скидав їх із себе і матюкався.

Нарешті ми дісталися до Многопілля, де на той момент був пункт збору поранених. Там позиції ще трималися за рахунок наявної бронетехніки й танків, але цього вже було занадто мало. У спортивному залі школи лежали декілька десятків поранених, серед яких було багато і важкопоранених бійців. За цим спортзалом, на вулиці, лежали і накриті брезентом, якимось мішками і папером наші загиблі. Можу помилятися, але мені тоді здалося, що поранених було більше трьох десятків. Дуже багато з цих поранених повезли вночі, намагаючись вивезти з оточення. Я особисто був свідком того, як генерал Руслан Хомчак домовлявся з росіянами про «коридор» для поранених того дня по телефону. Окупанти пообіцяли випустити поранених до лікарні, і машини з пораненими поїхали під білими прапорами з червоним хрестом абсолютно беззбройні. За годину вони повернулися на розстріляних машинах. Цього дня ці люди дивом залишилися живі. Наступного дня вони згоріли живцем...

Я зостався ночувати у Многопільській школі, в якій тоді перебувало багато військових. Саме тоді нам остаточно сказали, що кільце замкнуте. Проходячи коридором, я побачив біля вікна близько семи рюкзаків і ще купу речей з амуніцією. Я запитав, чиї вони і чому тут лежать? Хтось сказав, що це речі розвідників, які вчора вночі пішли, і досі ніхто з них не повернувся. Десь о пів на п'яту ранку нас усіх підняли і сказали, що треба готуватися вириватися з «котла». Ми зібралися, і я почав шукати, до кого приєднатися, з ким можна було виходити. Транспорту нашого батальйону тут не було, і я нікого не знав. Ніхто не погоджувався брати мене до себе в машину, оскільки усі місця в транспорті і так були зайняті. Усі військові на той час у Многопіллі були мов не свої».

■ Усі підрозділи отримали наказ на вихід і збираються в Многопілля

Боєць батальйону «Кривбас» Олександр Маняхін:

«Опорний пункт 40-03 на рейках біля селища Зелене. Пораненого Стаса Бадіченка з опорного пункту 40-03 до Многопілля

вивозив особисто я на трофейній синій «Газелі» з кунгом. Це було 28 серпня 2014 року. Тоді він був ще в змозі тримати зброю і тому я, під час руху, навіть надавав йому інструкції, що робити, в разі чого: «Хлопче, тримай кулемет у вікно і тримай рацію. Слідкуй за мною. Якщо зі мною щось станеться, то тримай кермо і витягай на всю паливний підсос. До наших бензину має вистачити. Тож давимо на газ і не зупиняємось ні за яких обставин! Зрозумів?»

Дякуючи Господу, до Многопілля увечері дісталися без пригод. Це було востаннє, коли я бачив Стаса живого.

Вивезти поранених з оточення намагалися ще за день до загального виходу — увечері 28 серпня 2014 року, але тоді нас не пропустили. Росіяни обстріляли колону з білими прапорами і червоним хрестом. А вже наступного дня — 29 серпня 2014 року разом з усіма вирушили в напрямку Червоносільського. В моїй машині перебували два медики з 39-го БТрО, Роман з 93-ї ОМБр за штурмана і обгорілий російський механік-водій МТ-ЛБ Дєсятов. За нього нам особо переказали — «БЕРЕГТИ, ЯК ЗЕНИЦЮ ОКА! ВІН НАШ ПРОПУСК».

Заступник командира взводу батальйону «Донбас» Олександр Пєчніков:

«28 серпня 2014 року ми виїхали з Іловайська з Віталієм Яциком. Філін нас відрядив нібито за танком: «Їдьте до генерала Хомчака і він передасть вам танк для нашого батальйону». Тоді була затишна ніч, і ми поїхали якимись ланами і лісосмугами до штабу Сектору «Б». З нами вирушив наш розвідник Сергій Жоржевський. Я, як заступник командира у взводі Віталія, був за кермом. Їхати було трохи боязко, тому що то там поблимай фарами, то тут пригальмуй, там аварійку увімкни. Одним словом, вероґідність того, що можуть розстріляти свої, була дуже високою, не кажучи вже про чужих.

Ми приїхали до Хомчака і нас зустріли, як божевільних.

— Пане генерале, ми приїхали за танком.

— Ви у своєму розумі? За яким танком?

Але ми все одно поїхали на позицію, де стояв той танк. Позиція знаходилася в декількох кілометрах від штабу генерала. Не можу точно сказати, де це було, оскільки місцевість для мене була незнайомою і рухалися в повній темряві. Ми їхали на нашому ж УАЗі у супроводі одного з офіцерів штабу, якого нам виділив генерал для огляду трофейного танка. Ми дісталися до танка, який

стояв на той час прихований в рясних кущах. Його загнали туди задом. Машина була на ходу. Яцик намагався з ним розібратися, але у танка виникла якась проблема з досиланням набоїв у гармату. Він чи то не працював, чи ще щось (я на цьому не дуже розуміюся), але він, здається, не заряджався. Поки наші офіцери оглядали танк, я спілкувався з бійцями на тих позиціях. Вже тоді вони давали мені подивитися в тепловізор, в який було чітко видно, як зовсім неподалік рухаються ворожі військові. Вони перебували зовсім поруч, і бійці з нашої позиції підтвердили, що це саме ворог знаходиться прямо перед нами. Віталій зрозумів, що з керуванням і веденням вогню цього танка якісь проблеми і він для нас не годиться. У ніч з 28 на 29 серпня 2014 року ми залишилися ночувати в Многопіллі у Хомчака».

Командир взводу батальйону «Донбас» Віталій Яцик:

«Пізно увечері 28 серпня мене по рації викликав командир 1-ї роти батальйону «Донбас» капітан Сергій Олександрович Петров і наказав прибути до школи. Ми тоді тримали позиції на залізничній машинній станції. Разом з моїм заступником Олександом Пєчніковим ми прибули на нашому УАЗі до школи і підполковник Власенко наказав, щоб ми вирушили у селище Многопілля до штабу генерала Хомчака, який нібито мав віддати в розпорядження нашого батальйону трофейний російський танк Т-72-Б3.

Було повідомлено, що загальна частина батальйону «Донбас» буде виходити колоною по «зеленому коридору», а ми маємо виїжджати на тому танку. Зважаючи на те, що я свого часу закінчив танковий інститут і розумівся на цьому виду техніки, це завдання надали саме мені. Я відповів, що навіть не знаю, де знаходиться те Многопілля. Я там не був і навіть дороги до цього села не знаю. Тоді нам у супровід дали розвідника Сергія Жоржевського, і ми утрьох поїхали з Іловайська до Многопілля. Я не знаю, яким дивом ми тоді проїхали, бо на тому шляху вірогідність того, що розстріляють свої, була більша, ніж потрапити під ворожий вогонь. Під час руху в темряві ми періодично зупинялися і моргали фарами, десь вимикали фари, десь аварійку вмикали і таке інше. Не знаю, можливо, то Жорж знав ті сигнали чи сам на ходу їх вигадував, але воно спрацювало, і ми, врешті-решт, дісталися Многопілля. Це вже було близько першої години ночі з 28 на 29 серпня.

Хомчак у той момент якраз вів переговори. В будівлі, в якій розташовувався штаб, перед приміщенням генерала була кімната, схожа на їдальню. Саме в ній ми тоді й очікували, коли генерал звільниться і буде нагода звернутися до нього. Нам щось там дали поїсти. Кімната генерала була зовсім поруч і тоді я чув, що казав Хомчак. Судячи з його слів, росіяни вимагали, щоб ми залишили зброю і техніку. А він відповідав, що такого не буде. Коли виникла пауза в тих перемовинах, я підійшов до генерала і представився хто я. Так і так. Мене відрядив до вас «Тридцятий» і сказав, що ви віддаєте нашому підрозділу трофейний танк. Ну, тоді Хомчак і офіцери, які перебували в штабі, трохи посміялись з цього приводу. Було відразу зрозуміло, що танк нам не дадуть, але було викликано керівника бронетанкової служби військово-оперативного командування «Південь» полковника Євгенія Сидоренка. Мене тоді ще перепитав підполковник, чи розуміюся я на Б-3? Я відповів, що знаюся на звичайних Т-72, а ця модифікація вже більш сучасна і багато в чому відрізняється від базових моделей. Тут вже і система керування вогнем більш вдосконалена, і купу різних додаткових функцій ще добавили. Але не в тому річ. Віддавати вони нам його не збиралися. Я досі не розумію, навіщо нас тоді за тим танком відрядили. Разом з підполковником ми поїхали подивитись на той танк. Наскільки я пам'ятаю, в тому танку була система спарена командир-навідник і замкнута на командира, чи щось таке. В цьому була якась проблема. Ми повернулися до штабу генерала Хомчака і залишилися там на ніч. А зранку вже приєдналися до нашої колони, яка вийшла з Іловайська до Многопілля, і я доповів Філіну, що танк нам не віддають».

Натомість, 28 серпня в місто Комсомольське Старобешівського району увійшла велика колона Національної гвардії України в складі двох самохідних мінометів на базі БТР-3, до восьми БТР-3Е, п'ять КрАЗів з гаубицями Д-30 з розрахунками, близько чотирьох КрАЗів з 120-мм мінометами на причепі, два КрАЗи з боєприпасами, МАЗ-довгомір з боєкомплектом, один паливозаправник, КамАЗ-довгомір з бочками паливо-мастильних матеріалів, до чотирьох КрАЗів із зенитними установками ЗУ-2, дві армійські «вахтовки», кілька напівпричепів КрАЗів з особовим складом. Всього близько тридцяти одиниць техніки. На той момент це була велика сила, однак все це нівелювалося,

як низькою вмотивованістю особового складу (майже усі солдати і сержанти були призовниками віком до двадцяти років), так і некомпетентністю командування.

Командир групи — командувач Північного територіального управління Національної гвардії генерал-майор Микола Олексійович Миколенко організував собі «ставку» в селищі Староласпа, знявши з позицій взвод бійців спеціального призначення для охорони своєї «ставки». Ніяких конкретних наказів гвардійці не отримали, і для них взагалі стало повною несподіванкою, що зовсім поруч точаться важкі бої. В ніч з 28 на 29 серпня 2014 року в місто прийшли три одиниці техніки 51-ї окремої механізованої бригади, які вирвалися з-під Іловайська, а вранці солдати й офіцери побачили перших вирвавшихся з оточення бійців. Вранці десь на 5:00 якраз на наш блок вийшло три людини, було видно, що вони з'явилися з пекла. Тоді один сказав, що вони з 51-ї бригади і що практично нікого більше не залишилося. Ми були в шоці, тому що нам ніхто не сказав, що в двадцяти кілометрах від нас котел».

Ось як згадує один з бійців:

«Перед виїздом був оголошений наказ висунутися в бік Новоазовська й «облаштувати опорні пункти» на шляху Новоазовськ—Маріуполь. Увечері (вже темніло) ми вирушили в бік Новоазовська. Виїхали за місто кілька кілометрів і стали на ніч в поле. Вранці, годині о 5:00 був підйом, і офіцери озвучили солдатам завдання — окопуватися. Попереду в кілометрі від нас була дорога, я так розумію, Новоазовськ—Маріуполь. Почалися роботи. До нас навіть трактор пригнали. Приблизно за 30—40 хвилин на дорозі були помічені танки та інша бронетехніка противника. Ми просто в поспіху пішли з поля, тому що були, як на долоні, для прямого наведення танків. Петляли цілий день по полях і до вечора опинилися в Комсомольському».

Мешканець міста Комсомольське згадував про цей успішний марш: «Після параду в Києві в наше місто Комсомольське приїхали військові. Техніка чиста, усі бійці, як з голочки вдягнені. Маленькими групами вони розосередились по місту з технікою і поокопувалися. Одна з груп на бронетранспортері стояла точнісінько під двором поблизу нашої загальноосвітньої школи № 5. Місцевим вони казали, що прибули з параду, але їм повідомили, що вони мають бути в Маріуполі та опинилися у нас. Деякі з нацгвардійців цікавилися: «А де тут у вас море?» Місцеві мешканці

радили їм забиратися звідси. В той час вже були чутні міцні вибухи в Новокатеринівці і було дуже жахливо. Місце усе здригалося від потужних вибухів. У переважній більшості цей підрозділ складався з зовсім молодих хлопчиків віком 18—19 років. Дехто з солдат говорив, що їх кинуло сюди керівництво без будь-яких пояснень. Один солдат спитав мого родича, де це ми? Йому пояснили, що він знаходиться в Комсомольському. Це в п'ятдесяти кілометрах від Донецька. Той гвардієць був дуже здивований. Виявилось, що він сам з Донецька і його мати там зараз мешкає. До відрядження їм повідомили, що вони мають підсилити місто Маріуполь біля моря. З їхніх слів, їх командування не дуже чітко пояснювало місце і мету завдання. У тих бійців навіть їжі з собою було небагато і сухпаї швидко скінчилися. Місцеві мешканці їх підгодовували.

Окремі бійці вживали горілку і на обличчях і по розмовах було зрозуміло, що вони дуже бояться. Після того як українські підрозділи протягом двох днів залишили наше місто, в Комсомольському залишилася деяка покинута техніка. Згодом також знаходили багато кинутої зброї, набоїв, спальних мішків і таке інше».

29 СЕРПНЯ 2014 РОКУ. «КРИВАВИЙ КОРИДОР»

У цей день в новинах пройшла інформація про те, що перша оперативна бригада Національної гвардії України успішно здійснила марш та посилила укріплення і оборону міста Маріуполь Донецької області. В ході бойових дій підрозділами бригади взято під контроль населений пункт Комсомольське Донецької області. В результаті боїв три військовослужбовці отримали поранення і один дев'ятнадцятирічний боєць Ус Артем Володимирович загинув внаслідок осколкового поранення в голову. Артем не дожив лише один день до свого двадцятиріччя.

- **Місто Комсомольське Донецької області південніше Іловайська**

Командир батальйону НГУ майор Ярослав Ковальчук:

«Слідом за першими вихідцями з оточення з 51-ї бригади прийшли росіяни, які, отримавши відомості, що в місті знаходиться частина Національної гвардії з новою технікою, висунули нам ультиматум. Для підтвердження серйозності своїх намірів, росіянами був проведений мінометний обстріл міста. Причому явно били по наведенню місцевих мешканців. Під час обстрілу загинув один солдат Артем Ус та було поранено двох офіцерів. Постраждали і будинки місцевих мешканців».

Заступник командира 1-го взводу 1-ї штурмової роти батальйону «Донбас» Дмитро Єсаулов:

«29 серпня зранку я зайшов у штаб генерала Хомчака і звернувся до командувача з пропозицією провести розвідку майбутнього маршруту. Генерал відповів, що цим займуться військові розвідники. Невдовзі має підійти колона з Іловайська і вам буде потрібно приєднатись до свого підрозділу і далі вирушаєте разом з ним.

Поки формується колона, ми очікуємо і бачимо, як повз нас вирушив бронетранспортер з трьома розвідниками на броні. Ми побажали їм успіху. Хлопці поїхали і повернулись за десять хвилин назад. Ми ще спитали у них: «Ну що там?» На що розвідники вигукнули, що усе гаразд».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Ранок 29 серпня 2014 року. Залізнична машинна станція на виїзді з Іловайська. Приблизно між шостою і сьомою годинами ранку надійшла команда і колона почала рухатися зі школи в напрямку виїзду з міста вулицею Ломоносова і проходити прямо через переїзд і ворота залізничної машинної станції. Нам було вказано, за яким саме з наших автомобілів почати рух зі станції і зайняти своє місце в загальній колоні. День обіцяв бути позитивним хоча б тому, що нарешті ми побачимо своїх рідних і близьких.

На виїзді з міста дорога розходилася в двох напрямках. Один вів у бік Кутейникового і Многопілля повз зайнятого і залишеного нами укріпрайону, а другий — у напрямку селища Грабське. Екіпаж «Халка» завантажився в машину, і ми вирушили до брам машинної станції, повз які проходила дорога на виїзд з Іловайська. З міста потягнулася колона автотранспорту з боку школи, прямуючи до дороги на Грабське. Ми приєдналися до загальної колони, приєднавшись до наших машин з бійцями «Дніпра-1».

Спочатку рухалися по асфальтованому шляху, а потім з'їхали на ґрунтовий і через Грабське взяли напрямок на Многопілля. Під час руху по маршруту проходження колони до неї вливалися інші підрозділи, які розташовувалися на блокпостах і опорних пунктах навколо Іловайська. Я йшов за одним з наших автомобілів. Ніхто не знав, куди саме ми рухаємось. Маршрут колони був відомий лише керівному складу групи, який перебував у машинах у голові колони. Решта йшли бампер в бампер за попереднім, і кінцевого пункту призначення ніхто не знав. У багатьох автомобілях не було радіозв'язку і мап місцевості. Нам повідомили про те, що маршрут буде проходити «зеленим коридором» і обговорений з командуванням російських частин, які здійснювали блокування нашого угруповання. Ми були попереджені про те, що не слід піддаватися на можливі провокації. Вогонь без наказу не відкривати. Заради безпеки багато автомобілів були позначені білими прапорами, а у бойових машин стволи гармат і кулеме-

Боєць НГУ Артем Ус

тів були підняті вгору на знак того, що колона не готується до бою, а йде, згідно з досягнутими домовленостями, по «зеленому коридору».

На початку руху усі отримували команду не піддаватись на провокації, але, схоже, під час початку розстрілу техніка, яка мала справні гармати, почала вести вогонь у відповідь, а деякі гармати так і залишилися підведеними вгору.

Коли ми прибули в Многопілля, зустрілися з групою нашого командира батальйону і генерала Хомчака, які перемістилися туди після того, як були атаковані позиції штабу генерала між Кутейниковим і Іловайськом після 24 серпня. В Многопіллі нашу колону розгорнули, тому що подальший маршрут повинен був проходити через Агрономічне, розташоване в парі кілометрів на захід від Многопілля. Як виявилося згодом, в Многопіллі загальна колона розвернулася не в повному обсязі, а поділилася навпіл на дві частини. Ми опинилися в тій частині, яка вирушила в бік селища Агрономічне. Друга частина мала рухатись окремим маршрутом через селище Червоносільське.

Підполковник Андрій Светлінський — командир 1-ї батальйонно-тактичної групи 93-ї бригади:

«Як стало зрозуміло, що підкріплення не буде та наші сили знаходяться в потрійному кільці, командувач Сектору «Б» генерал-лейтенант Руслан Хомчак прийняв рішення виходити з оточення з боєм. Але росіяни вступили до перемовин, з'явилась можливість виходу без бою в обмін на полонених нашими військами російських військовослужбовців. Було обіцяно, що ми вийдемо без перешкод 29 серпня о 5-й годині ранку. Проте ні о 5-й, ні о 6-й, ні о 7-й, ні о 8-й годині цю обіцянку виконано не було…

Була висунута нова вимога: ми залишаємо всю важку техніку, й в обмін на це надається можливість вийти підрозділам Збройних сил України. Але не добровольчим батальйонам, які повинні залишитись в оточенні.

Погодитись на цю умову ми не могли, тому наша батальйонно-тактична група отримала завдання сформувати ударний кулак для прориву кільця. Адже у добровольчих батальйонів важкої та броньованої техніки не було взагалі, тож, аби вивести всіх з оточення, ми мали прийняти весь вогонь на себе».

Боєць батальйону «Дніпро-1» Микола Криворотько:

«Вихід почався о 9:00 ранку, коли усі підрозділи, які перебували навколо Іловайська, зібралися поблизу Многопілля, поступово збираючи наших бійців і техніку з позицій. Залишаючи свої позиції, ми намагалися забирати українські прапори і бойову символіку, щоб ДНРівські орки і «братський народ» не знущалися над нею. Подробиць переговорів нашого командування з ворогом про «зелений коридор» ми не знали і будь-яка інформація доходила до особового складу на рівні чуток. З тих самих чуток ми дізнавалися, що умови так само постійно змінювалися.

Я і группа бійців нашого батальйону, з якою я працював останнім часом, їхали в пікапі «Nissan» батальйону «Дніпро-1» з розташованим в кузові автоматичним гранатометом АГС-17. За кермом машини сидів Володимир Тугай, а я на передньому пасажирському сидінні. Ваня Крим та командир другої роти батальйону «Дніпро-1» Мангуст розмістились на не дуже зручному задньому сидінні. Дмитро Пелипенко займав місце в кузові за

автоматичним гранатометом. Наша колона, яку згодом назвуть «північною», висунулася першою. Правду кажучи, назвати її військовою колоною було неможливо. В колоні були присутні військові вантажівки і деяка кількість бронетехніки, але в переважній більшості вона складалася з мікроавтобусів і легкових автомобілів, напхом набитих людьми. Крім того, на мою особисту думку, ніхто не вишикував її в правильному бойовому порядку. Вантажівки, автобуси і бронетехніка, як мені здалося, просто хаотично розміщувалися один за одним. Не було ані головного дозору, ані флангової охорони, хоча тими силами і засобами можна було це зробити. Дуже лякала думка: а раптом росіяни не стримають слово й обстріляють.

Колона рухалася прямо до лінії зіткнення з ворогом. Проїжджаючи крізь перше коло оточення, ми чітко бачили, що оточення здійснюється саме російською армією, а не сепаратистами. Про це свідчила їх бронетехніка (бронемашини МТ-ЛБВМК з крупнокаліберними кулеметами «Корд» і БМД-2, а також танки Т-72Б3) з білими розпізнавальними колами (знак ідентифікації своїх), озброєння і спорядження їх особового складу (автомати АК-74М, АК-103, кулемети ККП «Печенєг» і т. д.) — усе те ж саме, що ми бачили у знищеної колони під Многопіллям двома днями раніше. Ми проїжджали настільки близько від них, що навіть бачили їхні очі. Ми дивилися на них, а вони на нас. Деякі навіть лукаво махали нам руками. Серед них було багато військовослужбовців кавказької і азіатської зовнішності».

Боєць батальйону «Донбас» Віктор Романюк:

«Многопілля. 29 серпня. Колона чомусь зупинилася. Наша машина стояла поблизу якоїсь хати і до нас вийшла жіночка з дорослим сином. Вони почали частувати нас виноградом і помідорами. Обличчя їх були сумні, хоч вони і намагалися посміхатися. Раптом почали падати чи то міни, чи то снаряди, але мати з хлопцем все продовжували ходити з великою тацею і пригощати бійців. Складалось враження, що вони воліли померти, аби тільки ми їх не залишали. Я почав їм кричати, щоб ховалися від вибухів. Відкривши в машині двері, я махав до них руками і показував, щоб вони бігли до дому в підвал. У той момент у них з очей просто рікою полилися сльози, і вони побігли у двір».

Боєць батальйону «Донбас» Олександр Сарабун також згадує: «Ми коли вже стояли на марші в колонах, поблизу нашого

опорника 39-06, була стара жінка. Вона зверталася до нас: «Діти, не полишайте нас! Якби ви знали, що ці тварі тут робили!» Тоді вона крикнула: «Не йдіть від нас, бо прокляну!» Потім у дорозі я багато ще чув, що люди просили нас не йти і не залишати їх».

Всеволод Стеблюк — керівник медичної служби батальйону «Миротворець». У 2014 році — полковник міліції, професор кафедри криміналістики і судової медицини академії МВС:

«Від Многопілля вишикувалася колона на кілька кілометрів. Народ розумів, що можуть обстрілювати. Техніку готували, хто як: чіпляли якісь листи, чимось бронювали. Мій ЛУАЗ «Жужа» — корито відкрите. У мене в підпорядкуванні два цивільних медики. Одне слово — цивільні. Їхати зі мною у відкритій машині не захотіли. Я попросив взяти їх в броньовик. Їхати одному, без вогневого прикриття — це безумство. Вирішив: «Жужу» спалю, щоб ворогу не дісталася, а сам — у автобусі. Але потім кулеметник Віталій Мариненко говорить: «Ми своїх не кидаємо, я з тобою поїду». Віталій разом з помічником Михайлом Криловим сіли, і ми рушили на «Жужі» в загальній колоні».

ТВО начальника штабу — першого заступника командира батальону «Донбас», майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович:

«Особисто я і частина бійців, які перебували під моїм безпосереднім підпорядкуванням, зустріли 29 серпня 2014 року в селищі Грабське. Ми вирушили в Грабське для прикриття шляху до Многопілля від можливого прориву ворожих танків. Я не був присутнім на вечірній нараді в школі і тому в той час не знав про деталі плану по виходу з міста добровольчих підрозділів.

Уранці того дня ми побачили, як з міста через селище Грабське потягнулася величезна колона транспорту в напрямку Многопілля. Ніяких вказівок або наказів, окрім прикриття шляху, ми не отримували і тому зоставалися в Грабському навіть після того, як остання машина колони залишила цей населений пункт. Разом з нашим взводом у селищі ще залишалась бойова машина піхоти, якою керував Андрій Кашуба — друже Апіс. Цій бойовій машині також було поставлене завдання прикривати колону з тилу. Саме від Андрія Кашуби я дізнався про те, що слід вирушати в напрямку Многопілля, де збираються і готуються до виходу усі підрозділи, які були в Іловайську і навколо нього.

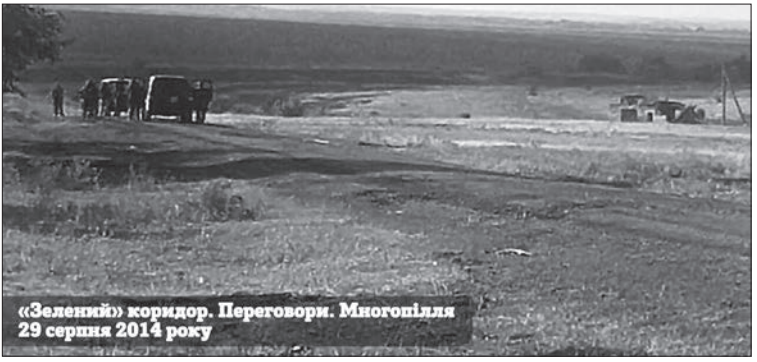

Останні переговори перед виходом

Діставшись Многопілля, ми на нашому автомобілі проїхали до голови колони, де побачили, як деякі українські офіцери про щось домовляються з прибулими офіцерами російської армії і обговорюють якісь умови. Для мене це було дуже дивним, і я пішки повернувся трохи назад, де і зустрів свого командира підполковника Власенка. Він був здивований тим, що я рухався від купки українських і російських офіцерів:

— Лєрмонтов, що то значить? Ти вів перемовини з ворогом? Що відбувається?

Я доповів Філіну, що гадки не маю, про що йдеться мова. Військові про щось домовляються, але про що саме, я не знаю. Тоді я отримав конкретний наказ від підполковника Власенка:

— Перемовин з росіянами не вести! Зброю не здавати!

Філін вирушив на мікроавтобусі до голови колони, а я повільним кроком попрямував вслід за ним до свого автомобіля. Колона рушила з місця, і мої бійці ще закликали мене швидше зайняти місце в машині, щоб не відставати від інших. Сівши в машину і почавши рух, ми побачили, що попереду метрів за чотириста загриміли вибухи — то розстрілювали нашу колону».

Виконуючий обов'язки командира батальйону «Донбас» підполковник В'ячеслав Власенко:

«Це відповідь на питання, де саме я знаходився і які накази віддавав. Дехто намагався розповсюджувати плітки про те, що я десь поїхав «наліво» і покинув колону. Я йшов попереду колони і теж потрапив під перший боєкомплект росіян. Також проходив під артобстрілом до самого кінця через їх засідки, аж поки мій

транспорт міг рухатись. А решта підрозділу зупинились у Червоносільському. В мене фізично не було можливості повернутися в Червоносільське, оскільки усі шляхи назад були вже відрізані, як, втім, і усі інші шляхи навколо.

Хомчак тоді вів перемовини з парламентарями Російської Федерації до тих пір, поки не зрозумів, що вони намагаються нас обдурити і навмисно тягнуть час. Я про це здогадався ще раніше і саме тому наказав в жодному випадку не здавати зброю».

Медік батальйону «Донбас» Анна Ілющенкова:

«До нас у мікроавтобус Тараса Бруса в Многопіллі підсів ще один медик нашого батальйону «Донбас» — друже Дрин. Він підійшов до нашого мікроавтобуса, щоб сфотографуватись з Володимиром Парасюком і під час початку руху колони сів до нас у машину.

З Многопілля до Агрономічного нас вже виїжджало семеро: Тарас Брус, Володимир Парасюк, Віталій Саприкін, я, Володимир Міщенко, друже Дрин і ще один боєць батальйону «Дніпро-1» Дмитро Булашенко, який також підсів до нас вже під час прориву. Сівши позаду і притулившись до бокової стінки, знаходилися я, Володимир Міщенко і друже Дрин. Навпроти мене сів Віталій Саприкін. От так ми і вирушили в загальній колоні на зустріч долі в тому клятому «коридорі».

Командир батальйону «Миротворець» Андрій Тетерук:

«По рації ми слухали переговори нашого переговорника, який мав позивний Директор (Начальник розвідки оперативного командування «Південь» полковник Олександр Штурко. — *Авт.*), про те, як буде виходити колона. Спочатку були вимоги, щоб ми виходили без зброї, техніки і віддали російських десантників, яких ми повинні були розподілити по колоні. Потім вимоги змінилися, і нам почали говорити про необхідність залишити добровольців, а солдати ЗСУ можуть безперешкодно вийти. Хомчак відповів, що такого не буде. Виходимо усі разом. Коли по нас почали працювати міномети (причому, це була явна пристрілка), стало зрозуміло, що колону зараз накриють, і була надана команда на рух».

Боєць батальйону «Кривбас» Андрій Новохатько:

Опорний пункт 40-03 поблизу селища Зелене.

«Усього нас було близько п’ятдесяти чоловік.

Отримавши зранку наказ про вихід, ми завантажили весь боєкомплект по машинах. Окрім двох відбитих у «сепарів» «Газелей», на нашому опорному пункті були ГАЗон, ЗІЛ і «Урал». З нами також виїздили один танк 17-ї танкової бригади з власним ім'ям «Ігорьок», дві БМП і один УАЗік. У цього УАЗа був позивний «Муха».

Я їхав з хлопцями на ЗІЛу. На шляху до Многопілля ми забрали з собою ще бійців на опорному пункті 40-02. Усі підрозділи збирались в Многопіллі і формувались в колону. Одна з найдовших вулиць того села вся була заставлена транспортом і технікою. Серед нас були хлопці, які не хотіли виходити. Вони казали, що ми ж стільки тут вже відвоювали — як тепер це все кинути?

Коли почався рух вперед, ми трохи затримались через те, що одна з наших БМП десь застрягла, і нам було наказано її чекати. Старшим офіцером з нами був підполковник ОК «Південь» Василь Коваль, позивний Кінжал. Те, що він дав наказ «чекати» на машину, яка затримується, можливо, нас певною мірою і врятувало».

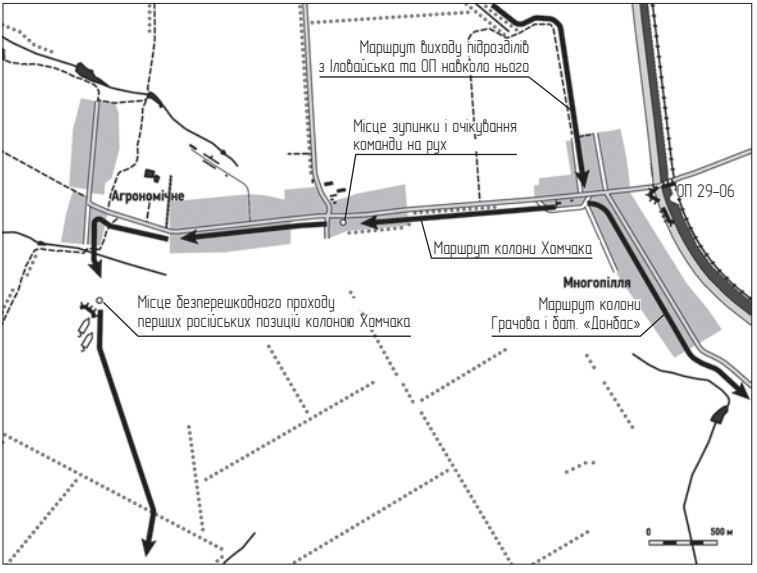

Загальне вишикування українських колон перед виходом по «зеленому коридору»

З проміжного звіту Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України:

«Проведення переговорів про вихід наших військових з іловайського котла було можливо на декількох рівнях. Перший — переговори на рівні безпосередніх учасників бойових дій. Зазначені переговори за дорученням керівника Сектору «Б» генерала Хомчака Р. Б. вів керівник розвідки оперативного управління командування «Південь» полковник Штурко О. С. При цьому російська сторона не знала від чийого імені ведуться переговори і, по всій видимості, припускала, що мова йшла про можливий вихід одного з підрозділів. Домовленості на рівні командирів середньої ланки були досягнуті, однак вразливість подібних переговорів полягала в тому, що російське угруповання, що оточувало Іловайськ, складалось з великої кількості частин і підрозділів різної підпорядкованості і, що головне, на більш високих рівнях командування могло без попередження скасувати будь-які домовленості.

Другий рівень перемовин — переговори на рівні Міністерства оборони і Генерального штабу. Достовірно відомо, що міністр оборони ніякі переговори на цю тему не вів. Також достовірно встановлено, що на ранок 29 серпня, тобто на момент початку прориву з оточення нашого угруповання, контакту між керівником Генерального штабу Збройних Сил України генерал-полковником Муженком В. М. і керівником Генерального штабу Збройних Сил Російської Федерації генералом армії Герасимовим В. В. не було. Останній перебував з візитом в Китаї. Спілкування на більш низькому рівні в Генштабі Російської Федерації не могло забезпечити вирішення проблеми, що і підтверджується наявною інформацією.

Таким чином, інформація керівника Генерального штабу Збройних Сил України Муженка В. М., доведена до генерала Хомчака Р. Б. 28 серпня, про те, що розпочато переговори з російською армією і керівництвом, не відповідала дійсності і лише вводила останнього в оману.

Третій — переговори на політичному рівні. Під час зустрічі президентів України та Росії в Мінську, що відбулася 26 серпня, Іловайськ вже знаходився в оточенні. До цієї дати у нас у полоні вже перебували десять російських десантників з 331-го полку повітряно-десантних військ Російської Федерації. На той момент часу звільнення перших в історії військового протистояння на Донбасі полонених російських військовослужбовців, які мають офіційний статус, було для російського політичного керівництва

питанням номер один, і явно могло стати еквівалентом відкриття гарантованого коридору для виведення наших військ з оточення. Після мінської зустрічі ввечері 27 серпня по неофіційних каналах Адміністрацією Президента України було отримано запит на обмін полонених російських десантників. Вказаний запит підтверджувався аж до полудня суботи 30 серпня. Однак до початку прориву вранці 29 серпня рішення українською стороною прийнято не було. Пізніше полонені десантники були передані російській стороні.

Рішення про прорив з іловайського котла було прийнято керівником Сектору «Б» після консультацій з командирами батальйонів у другій половині дня 28 серпня 2014 року. Подальше перебування в оточенні в умовах гострого дефіциту води та продуктів харчування, а головне — без боєприпасів, було не можливим. Пропозиції російських військових, які надходили через керівника розвідки оперативного управління командування «Південь» полковника Штурко О. С. про вихід без техніки і зброї були відкинуті усіма командирами. В результаті була досягнута домовленість про вихід двома колонами за двома маршрутами о 06:00 29 серпня зі зброєю і технікою в супровід бронетранспортерів з російськими десантниками, яким на виході з кільця повинні бути передані троє полонених військовослужбовців Російської Федерації, один з яких був поранений.

Напередодні, 28 серпня, керівник Генерального штабу Муженко В. М. повідомив генералу Хомчаку Р. Б., що з російською стороною досягнуто домовленість про вивезення поранених і загиблих. По двох узгоджених маршрутах виходу приблизно о 19:00 28 серпня були відправлені машини з пораненими, обладнані білими прапорами з червоним хрестом. Буквально через п'ятсот метрів після виходу машин із Агрономічного і Многопілля вони були обстріляні і змушені повернутися.

Після такого розвитку подій генералом Хомчаком Р. Б. були сформовані дві колони, на чолі кожної з яких було по 2—3 одиниці бронетехніки, всередині і в кінці кожної колони також був танк і БМП.

У складі однієї колони на легкових машинах по асфальтованій дорозі рухався батальйон «Донбас», а в складі другої — на вантажівках і мікроавтобусах підвищеної прохідності — батальйон «Дніпро-1». Першим етапом здійснювався вихід наших сил з Іловайська на рубіж Многопілля—Агрономічне в шести кілометрах від міста. Збір колон був організований таким чином, щоб

до точки початку маршруту всі підрозділи вийшли одночасно. Перший етап операції пройшов без втрат.

Далі належало пройти через кільце російських військ. О 5:45 29 серпня в район Многопілля на одному БТР-Д та санітарній машині прибули російські десантники, які заявили, що умови змінюються. Вихід буде без зброї і техніки однією колоною за вказаним ними маршрутом, який, як з'ясувалось пізніше, проходив по їх засідках».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«У селищі Агрономічне наша колона зупинилася. Як нам стало відомо, російська сторона висунула нові вимоги, і наше керівництво обговорювало їх з ними. Поки продовжувалися перемовини, бійці розташувались в напівзруйнованій будівлі і в своїх транспортних засобах. Раптово почався мінометний обстріл. Місцеві мешканці, які в цей момент займалися своїми справами на подвір'ях, повтікали по погребах. Варто підкреслити, що це була не прицільна стрілянина. Бійці залишили транспортні засоби і розгрупувались в укриттях вздовж дороги. Хтось знайшов зручне місце в напівзруйнованій будівлі, а хтось заліг на узбіччі. Навпроти нашої машини була невеличка крамниця. Приміщення було відчинене, але з персоналу нікого не було. Скоріш за все, продавці повтікали по сховищах на початку обстрілу. Деякі бійці, сховавшись в крамниці, запаслися в ній водою і соком.

Наша група також залишила «Халк» і сховалася на узбіччі дороги. Під дорогою проходила велика бетонна труба для стоку води, і у випадку більш інтенсивного обстрілу в ній можна було сховатися. Поруч з нами знаходилися наші командири Гостіщев і Печененко. У В'ячеслава Петровича Печененка була армійська рація, і він доповідав комбату про те, що нас намагаються крити мінами. Він наполягав повідомити про це протилежну сторону перемовин. Також він запитував нові інструкції про те, до чого готуватися особовому складу. По рації відповіли, що уточнюють ситуацію. Особовому складу — бути готовим до будь-якого сценарію, але ж вогонь першими не відкривати. Взагалі-то і стріляти було ні по кому. Міномети били з дистанції в декілька кілометрів, а спроб атакувати нас піхотою або технікою не здійснювалося. Також по рації переказали, щоб особовий склад прийняв заходи особистої безпеки, а транспорт має бути готовим рухатися далі, але поки що команди на рух немає.

Перемовини тривали. Обстріл в Агрономічному продовжувався. Він мав, скоріш, не вражаючий, а прискорюючий характер. Не можу сказати з повною впевненостю, але даних про те, що під час цього обстрілу, який продовжувався близько півгодини, будь-хто постраждав або був пошкоджений транспорт, не було. Укриття в канаві на узбіччі здалося Дену не зовсім надійним, і він, отримавши дозвіл полковника, наказав нашій групі посісти в машину і вирушити трохи далі для пошуку більш надійного і безпечного місця для «Халка» й особового складу.Таке місце знайшлося в двохстах метрах від нашої колишньої зупинки. Ліворуч від дороги перебувала тракторна бригада, і ми, відкривши ворота, заїхали на її територію і загнали «Халк» в один з ремонтних цехів. Це було більш надійне укриття, ніж відкрите місце на шляху. Від прямого влучання нас воно, звичайно, не врятувало б, але стіни гарантували захист від осколків, якщо міни будуть лягати поруч.

Через деякий час по радіостанції повідомили про те, що колоні слід приготуватися до руху. Ми вигнали «Халк» з укриття і виїхали до дороги, щоб приєднатися до колони, що почала повільний рух. До цього моменту колона ще поповнилася кількома танками, бойовими машинами піхоти і транспортом з бійцями інших підрозділів. Обстріл навколо Агрономічного тривав. Під'їхавши до «бежевого», поруч з яким знаходився наш полковник Печененко, ми чули, як генерал Хомчак вимагав від учасників переговорів домогтися припинення вогню і доповіді про хід переговорів. Йому повідомили, що протилежна сторона зволікає і чекає вказівок від вищестоящого керівництва. Просили почекати п'ятнадцять хвилин. Схоже, генерал, приймаючи до уваги те, що колона знаходиться в уразливому стані і піддається пристрілочному мінометному обстрілу, сказав, що у нього немає п'ятнадцяти хвилин, і дав команду на рух».

«Після збору нашого угруповання колоною у вихідних точках для початку руху російська сторона почала тягнути час. Приблизно о 8:00, з урахуванням обстановки, генерал Хомчак Р. Б. дав команду та колони рушили по двох оговорених раніше маршрутах. У складі кожної з колон знаходилось по одному полоненому російському військовослужбовцю. Третій поранений російський військовослужбовець перебував у санітарній машині разом з нашими пораненими.

За інформацією, що надійшла від командира розвідувального підрозділу 40-го батальйону територіальної оборони, рух колон було розпочато за командою «Буран-555». Зазначена інформація підлягає додатковій перевірці. Після початку руху першу лінію російських військ, що складалась з піхоти, колони подолали без бою. На другій лінії в районі села Чабани, неподалік від Старобешевого, почався розстріл наших колон російськими військами з усіх видів зброї. Наші війська героїчно прийняли бій і підбили кілька танків і БМП противника. Далі, по мірі виходу з ладу автомобільної техніки, наше угруповання розсіювалось і малими групами проривалось з оточення.

Слідчій комісії належить уточнити, які заходи по підтримці колон, що виходили з оточення, були вжиті штабом АТО і наскільки вони були ефективні. Загальна чисельність особового складу в двох наших колонах становила за різними оцінками від 970 до 1100 осіб».

(З проміжного звіту Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України)

На всіх рівнях українська сторона намагалась домовитись з росіянами про так званий «зелений коридор». Про ці перемовини вже багато написано та сказано. Для початку наведемо те, що розповів керівник Генерального штабу Збройних сил України генерал Віктор Муженко в одному зі своїх телевізійних інтерв'ю в серії передач «Через призму часу»:

«Я особисто спілкувався з першим заступником керівника Генерального штабу РФ, генералом Богдановським Н. В., після заяви Путіна в засобах масової інформації про те, що вони готові надати «зелений коридор» для виходу наших підрозділів. При чому, на умовах того, що наші підрозділи вийдуть і з технікою, і з озброєнням. Але, приблизно о 23:00 28 серпня 2014 року, на мене вийшов генерал Богдановський й інформував, що умови змінюються, і вихід можливий лише за умови, якщо ми залишимо озброєння і техніку в тих районах, які ми займали, і тоді буде дозволений вихід військовослужбовців. На ці умови ми не могли погодитися і тому було прийнято рішення про прорив. На жаль, цей прорив не відбувся, тому що було прийнято рішення на нижчому рівні про вихід під певні гарантії. З ранку 29 серпня спілкувалися з парламентарями з російської сторони. Десь близько 8:30 дві колони за обумовленими напередодні маршру-

тами почали вихід з району Іловайська. Один маршрут був північніше, інший — трохи південніше. Вони обидва замикалися на Старобешевому. Якби це був прорив, то апріорі йти заздалегідь узгодженими маршрутами було б неможна, оскільки там вже тебе чекатимуть. Рівень безпеки, по суті, наближався до нуля».

У подальшому, відповідаючи в інтерв'ю сайту «Петр и Мазепа» на питання про те, хто ж віддав наказ прориватись з Іловайського котла ранком 29 серпня 2014 року, генерал Віктор Муженко сказав:

«Це було рішення керівництва Сектору «Б», яке, як я розумію, приймалося колегіально. Треба їх теж зрозуміти. У них під рукою були сотні людей слабокерованих підрозділів з добровольчих батальйонів. У них там було своє розуміння можливостей і виходу з ситуації, що склалася. На жаль, вийшло так, як сталося».

Іншими словами, всю відповідальність за те, що відбулось у подальшому, генерал Віктор Муженко переклав на командувача Сектору «Б» генерала Руслана Хомчака, командирів добровольчих батальйонів, а також політиків — які систематично втручались у бойову роботу штабу АТО та штабу Сектору «Б» та мали вплив на особовий склад батальйонів.

В одному з інтерв'ю, оприлюдненому на інформаційному ресурсі «Обозреватель» 5 листопада 2014 року, генерал Руслан Хомчак розповів про ці переговори та свій план виходу:

«Я відразу казав, що не вірю росіянам і попередив, что будемо виходити з боєм. Але не атакувати в ланцюгу, як усі говорять, що ми, мовляв, тридцять кілометрів повинні були пройти в наступу. Ні. Ми планували так: здійснюємо марш, але, якщо нас починають обстрілювати, то вступаємо в бій. Це називається здійсненням маршу з передбаченням вступу в бій.

О 8:00 ранку 29 серпня я дав команду, що ми їдемо з боєм. Але це не передбачає, що ми повинні з перших кроків стріляти куди попало. Колона, яка йшла з Агрономічного, пройшла повз позиції російських солдатів. Ті сиділи і ніяк на нас не реагували, деякі ручкою махали. Зараз я розумію, що їм просто ще не надійшла команда. Мене звинувачують, що росіяни, мовляв, просили 15 хвилин, а Хомчак сказав йти вперед. Так, можливо, саме тому, що я сказав йти вперед, тій колоні вдалося пройти — поки російські мотострільці ще не отримали команду нас не пропускати, а вбивати. Можливо, ці 15 хвилин врятували ще кілька сотень життів. Зараз можна про це тільки здогадуватися».

Боєць батальйону «Кривбас» Юрій Стасовський:

29 серпня 2014 року. Опорний пункт 40-03 на залізничних рейках поза селищем Зелене.

«Нам надають команду на вихід. Обіцяють «зелений коридор». Зранку виїжджаємо крізь Зелене до опорного пункту 40-02. На ньому до нас приєднуються наші бійці, які знімаються з цього опорного пункту. Андрій Шиян спалює за селищем Зелене нездатний рухатися БРДМ, щоб не дістався ворогу. Вирушаємо до наступного нашого опорного пункту 40-01 і далі в бік селища Многопілля. Там вже формується колона з підрозілів «Донбас» і «Дніпро-1». Серед бійців, що очікували подальшої команди на рух, пізнаю Володимира Парасюка. Бійці стоять на узбіччі і про щось розмовляють. Вони першими завантажились в свої машини і вирушили по «коридору»...

Під час вишикування колони в Многопіллі, по нас почали працювати ворожі міномети. Здається, тоді обстріл був не прицільний, але він підбурював не стояти на місті, а рухатись будь-куди, поки міни не почали падати саме по нерухомій колоні. По рації нам переказали, що будемо прориватися з боєм. Ні про які мирні «коридори» мова не йшла. У будь-якому випадку, особисто я про це нічого не чув... Нарешті колона рушила по дорозі».

Колон було дві. Одна під керівництвом генерала Руслана Хомчака мала рухатись за маршрутом: Многопілля—Агрономічне—Новодворське—Михайлівка—Андріївка—Чумаки—Горбатенко—Новокатеринівка—Старобешеве.

Маршрут другої колони, якою керував полковник штабу оперативного командування «Південь» Олексій Грачов, був такий: Многопілля—Червоносільське—Осикове—Побєда—Новокатеринівка—Старобешеве.

Зустрівшись у Новокатеринівці, обидві колони мали рухатись далі у бік Старобешевого. Не зовсім зрозуміло, чому саме Старобешеве, оскільки на той час частина Першої оперативної бригади Національної гвардії України була розташована в місті Комсомольське».

Командир 2-го батальйону 51-ї ОМБр підполковник Антон Нестеренко:

«Коли мені 28 серпня 2014 року ставили завдання по формуванню головної частини колони, то я був дещо збентежений,

Рух 29 серпня 2014 року по «зеленому коридору». Пікап «Троянський кінь» і «Халк» батальйону «Дніпро-1»

бо на той момент у мене не було навіть мапи. Керівник розвідки Олександр Титаренко мав вести колону шляхом, яким ми заходили свого часу в Агрономічне, бо він більш-менш знав ті шляхи й орієнтувався на місцевості. В ніч з 28 на 29 серпня ми разом з Титаренком продивилися на його мапі напрямок руху через зазначені населені пункти. В Олександра взагалі була єдина мапа у нашому батальйоні. Коли колона рушила з місця, то попереду був головуючий танк мого 2-го батальйону. За ним розвідники. Потім ще один танк і чотири бойові машини піхоти. Одна з них була без акумулятора, і ми заводили її з поштовху. Коли він вже шикував колону перед початком руху з Агрономічного, то дуже підганяв, коли проїжджав вздовж колони на бронетранспортері. А в мене одна БМП погано заводилась, і ми трохи затримувались. Тож він вирушив тим бронетранспортером ближче до голови колони. Коли колона рушила, я ще був в Агрономічному і перевіряв

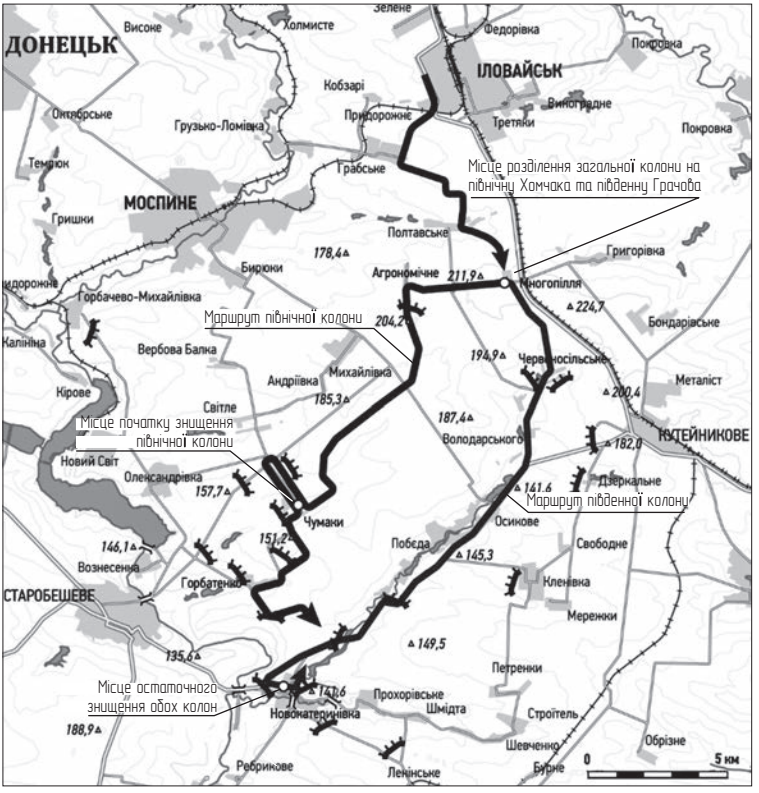

Загальна схема руху і прориву українських колон з Іловайського оточення 29 серпня 2014 року

її склад. Замикали головуючу групу інженерний ЗІЛ з керівником саперної роти Віктором Мироненком, зв'язківці, ІМР і «Урал». Я встиг застрибнути до того «Уралу» і поїхав на тому «Уралі» за колоною свого батальйону».

Уперше оточеним військам наказали шикуватись у колони приблизно о 1:00 годині ночі 29 серпня. Потім цей наказ відмінили. Вдруге почали шикуватись у колону о 6:00 ранку. Північна колона генерала Руслана Хомчака складалась приблизно таким чином: бронегрупу, яка мала очолювати колону, було довірено сформувати командиру 51-ї ОМБр полковнику Півоваренку, який визначив порядок руху передової бронегрупи. З самого початку колону очолював танк 51-ї ОМБр. Позаду нього рухалась БРМ-К

розвідників, які входили до 2-ї РТГр 51-ї механізованої бригади. До складу БРМ-К входили бійці — механік-водій Олег Кирик, Валентин Руснак, Сергій Омельчук, Євгеній Андріюк, капітан Андрій Постернак і командир екіпажу майор Олександр Анатолійович Титаренко. За розвідниками рухалась техніка зі складу 2-ї РТГр 51-ї ОМБр — один танк, чотири бойові машини піхоти, а також інженерна техніка і сапери. В замикаючому «Уралі» цієї групи разом з інженерами перебував і командир 2-го батальйону 51-ї ОМБр підполковник Антон Нестеренко. За передовою групою полковника Півоваренка рухалась машина генерала Руслана Хомчака — білий броньований «фольксваген-транспортер» Т5. Позаду неї рухалась ще одна броньована машина «фольксваген-транспортер» Т5 зеленого кольору, яка належала командиру батальйону «Дніпро-1» Юрію Березі. Саме в цій машині знаходилися журналісти «Дорожнього контролю» і телеканалу «Еспресо» Ростислав Шапошніков, Єгор Воробйов і відеооператор Тарас Чкан. За броньованими мікроавтобусами рухався бронетранспортер бійців 74-го ОРБ, на якому разом з розвідниками перебували декілька бійців 3-го полку кіровоградського спецназу, а також полонений російський десантник. Далі рухався автомобіль УАЗ полковника Юрія Мельника. Керував машиною Іван Маклаков. Також в автомобілі знаходився полковник Олексій Макаренко і сержант Бєліков. В складі цієї колони рухався і УАЗ з керівником зв'язку полковником Борисом Борисовичем Кифоренком та двома офіцерами штабу — майором Андрієм Валерійовичем Гладковим і капітаном Олександром Григоровичем Світличним. За УАЗом рухався бронетранспортер зв'язку № 004. Слідом за цими машинами йшла бойова група, яка мала вступити у бій, якщо б по колоні було відкрито вогонь, а саме — три танки та дві бойові машини піхоти зі складу 17-ї окремої танкової бригади. Екіпажі танків та БМП були укомплектовані контрактниками, а десанти складались з мобілізованих солдатів 93-ї окремої механізованої бригади. За бойовою групою 17-ї танкової бригади мали йти на автотранспорті добровольчі батальйони МВС. Першим був батальйон «Дніпро-1». Останніми у колоні цього батальйону рухались броньований зелений мікроавтобус «фольскваген» з написом «Героям слава», яким керував Тарас Брус, і сірий пікап з номером «Дніпро-1». Від інших пікапів цього батальйону цей відрізнявся написом на капоті «Троянський кінь», зробленим чорним маркером бійцем цього батальйону Володимиром Тугаєм. Під час руху колони, саме

Володимир був водієм цього пікапа. Окрім нього в пікапі перебували бійці Микола Криворотько, Іван Крим, Андрій Мангуст і Дмитро Пелипенко. За ними рухався білий автобус ПАЗ з бійцями батальйону «Миротворець» і роти «Світязь». Керував автобусом боєць «Світязя» Віктор Шолуха.

Згодом боєць «Світязя» Андрій Квач згадував про свого побратима: «Командир роти Олександр Фацевич перед висуванням в Іловайськ залишив Віктора на базі, але наступного дня Вітя повіз в Іловайськ бійців батальйону «Миротворець». Він мав повернутись знов на базу, але залишився з «Миротворцем» в локомотивному депо Іловайська. В самому місті ми діяли окремо від батальйону «Миротворець» і тому побачили Віктора лише 29 серпня в селищі Агрономічне, коли там формувалась колона на вихід по «коридору». Того дня Віктору виповнилось 40 років. Цей день став і днем його народження і днем загибелі. Я, Андрій Рабомізо і друже Одєсса, побачивши Віктора в Агрономічному, підбігли привітали його з днем народження. Обнялися… Така от була наша остання зустріч. Потім ми лише бачили згорілий автобус, в якому було прострелене двома чергами водійське скло. В машині залишилося обвуглене тіло…»

За ПАЗіком рухались два жовтих «Богдани», в яких їхали бійці батальйонів «Миротворець» та «Херсон». Поміж «Богданами» рухався автомобіль «Жужа» медика батальйону «Миро-

Бійці батальйону «Кривбас» готуються до руху по «зеленому коридору» 29 серпня 2014 року. Многопілля. Фото: Андрій Тетерук

творець» Всеволода Стеблюка. За автобусами рухались УАЗ та броньована машина «шевроле-тахо» з командиром батальйону «Миротворець» Андрієм Тетеруком. У складі цієї колони була також вантажівка та машини з бійцями батальйону «Івано-Франківськ». Слідом за автотранспортом добровольчих батальйонів рухалась 3-я батальйонно-тактична група 51-ї окремої механізованої бригади, яка складалась з кількох БМП, танка, МТ-ЛБ протитанкової батареї капітана Коваля і МТ-ЛБ із ЗУ-23-2 на буксирі з екіпажем старшого лейтенанта Кіяна Валентина Григоровича. У складі колони також були і два вантажних автомобіля ЗІЛ, які належали до артилерійської розвідки 55-ї ОАБр під керівництвом капітана Ігоря Венжега.

У кінці колони на звичайному цивільному автотранспорті рухалась частина бійців з 40-го батальйону територіальної оборони «Кривбас». Напевно не відомо, на скількох одиницях транспорту їхали бійці «Кривбасу», але можна впевнено стверджувати, що серед іншого у них був санітарний УАЗ сірого кольору, в якому перебували бійці цього підрозділу з опорного пункту 40-04.

Боєць батальйону «Кривбас» Віталій Бунчиков:

«Я з самого ранку 29 серпня їхав у камуфльованому УАЗі. Водієм того УАЗа числився Манкі, але він відмовився їхати машиною і пішов до наших хлопців на БРДМ і виходив разом з ними. Транспорту взагалі-то не вистачало, а тоді вийшло так, що цей УАЗ залишився без водія. Саме тому за його кермо сів наш офіцер. На жаль, не згадаю його прізвище, але він тоді повернувся живим і, здається, досі служить. Також у тому розмальованому УАЗі з самого опорного пункту 40-04 до Многопілля і далі по так званому «зеленому коридору» їхали Роман Атаманчук, я і ще один мужичок-«правосєк». Після отриманого кульового поранення в голову мені важко пригадати більш докладні деталі».

Далі рухались сапери 91-го ОПОЗ, а також кілька машин інженерних підрозділів та частин забезпечення, серед яких був танковий тягач ВТ-72 532-го ремонтного полку. В складі екіпажу тягача перебували механік-контрактник Юрій Крупенич та такелажник Олексій Буровцев. Загалом в оточення під Іловайськом потрапило 202 військовослужбовця 40-го батальйону територіальної оборони «Кривбас», але окрема частина цього підрозділу опинилась в іншій колоні.

У самому хвості колони, прикриваючи її з тилу, рухались дві БМП 17-ї танкової бригади. Екіпажі цих бойових машин складалися з солдатів-контрактників, а десанти — з мобілізованих бійців 93-ї окремої механізованої бригади.

Загалом у колоні, яка виходила під керівництвом генерала Руслана Хомчака, мало бути приблизно 850 військовослужбовців та 222 бійця добровольчих батальйонів МВС. Але це лише достатньо приблизні цифри.

Лише о 10:00 ранку обидві колони вирушили вперед за різними маршрутами. Голова колони Хомчака безперешкодно подолала перші позиції російських військ за селищем Агрономічне і проїхала поблизу селищ Новодворське, Михайлівка, Андріївка та зупинилась неподалік від села Світле, аби розпитати місцевих мешканців, як проїхати до хутора Чумаки. Тим часом хвіст колони виїздив з Агрономічного. Під час проходження перших позицій російських солдат було добре видно їх тягачі МТ-ЛБ з намальованими на них білими колами. Росіяни не ховались і не виказували жодних ознак агресії, а відтак — це створювало ілюзію безпеки.

Послідовність транспорту під час руху колони постійно змінювалась, і тому описаний вище склад колони лише умовно показує, що вона собою являла. Усі вищезгадані цифри стосовно кількості особового складу наведені з розслідування одного з журналістів і можуть бути не цілком точними. На жаль, автору книжки не вдалося знайти і дізнатися будь-яких інших більш точних даних, і тому усі приблизні цифри, зазначені вище, запозичені саме з розслідування і статей журналістів.

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Колона, очолювана кількома танками, висунулася на виїзд з Агрономічного. Проїхавши близько кілометра від селища, танки повернули ліворуч на путівець між посадкою і великим полем, а колона продовжила рух за ними. Переді мною стояло завдання триматися за попередньою машиною і, по можливості, не відставати від неї. На деяких ділянках ґрунтова дорога була перекрита поваленими деревами і воронками від розривів, які доводилося об'їжджати. Наш рух все також супроводжувався мінометним обстрілом. Мені навіть здалося, що на шляху проходження колони в одну з легкових автівок потрапила міна, оскільки довелося об'їжджати палаюче авто. «Халк» легко проходив

по утоптаній технікою оранці, а ось деякі легкові автомобілі не могли рухатися по такому шляху, і бійці з цих машин штовхали їх, щоб подолати перешкоди, які траплялися на нашому шляху. Багато машин ламалися в дорозі, і бійці пересідали на інший транспорт або броню, залишаючи свої авто і забираючи з собою лише зброю та найнеобхідніші речі. Машини, які рухалися занадто повільно або ускладнювали рух, ми обганяли і трималися за транспортом, що передував».

Командир батальйону «Миротворець» Андрій Тетерук:

Колона генерала Руслана Хомчака.

«Перше коло оточення ми проїхали нормально. Є навіть відео цього проїзду крізь оточення. Там достатньо добре видно і росіян, і якутів, і інших. Проїхали ми їх безперешкодно. Дехто з них нам навіть рукою махав. І ось, коли ми дісталися до другого кола оточення, то по другій колоні почали працювати касетні боєприпаси. Це було видно по вибухам у повітрі і струмкам диму, які тягнулися до землі. Це теж є на відео. Саме тоді почали працювати і по нашій колоні.

Коли ми рухалися під обстрілом, мені, як військовому, було цікаво спостерігати за організацією вогневого рубежу. В ста метрах рівненько зроблені шанці. Ще далі — кулеметні гнізда. За ними розрахунки автоматичних гранатометів, а далі — гаубиці. Ідеально викопаний тир. Єдине, що я зробив би ще на їхньому місці — поставив би міни направленої дії і замінував би шляхи. Якби вони це зробили, там би взагалі ніхто не вийшов. Але оскільки ми вели вогневий контакт, це сильно знижувало вероґідність вогневого ураження наших підрозділів».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Через деякий час ми побачили в не дуже рясній лісосмузі праворуч від дороги бойові машини і військовий транспорт. Номери на транспорті були закриті, а на бойових машинах зафарбовані. Не пам'ятаю вже, що з себе уявляли розпізнавальні знаки на цих машинах, але скажу, що раніше подібного маркування ніколи не зустрічав. Тут же знаходилися військові у формі без будь-яких розпізнавальних знаків. Однострій виглядав якось безлико. На солдатах були відсутні кокарди, строкаті шеврони і яскраві

георгіївські стрічки, якими любили себе прикрашати «ополченці». Лише у деяких солдатів були помітні білі мотузки на рукавах.

Складалося враження, що це солдати-строковики або молоді контрактники, бо виглядали дуже молодо. Дехто з них розташовувався в окопах, хтось сидів на ящиках від боєкомплекту біля бронемашин, хтось стояв осторонь і спостерігав за тим, як повз їх позиції проходила наша колона. Хтось з побоюванням спостерігав за рухом нашої колони з окопів, направивши на нас зброю. Я не дуже звертав увагу на дрібні деталі і реакцію цих військових, тому що моя увага була цілком прикута до автомобіля, що рухався попереду. Хлопці, які знаходилися в«Халку» як мої пасажири, мали можливість краще розглянути перший російський підрозділ, який був одним з тих багатьох, що перетнули наш кордон і замкнули коло навкруг нашого угруповання під Іловайськом. Хтось з хлопців звернув увагу на однотипність монголоїдних облич; хтось навіть встиг привітати відповідним «факом» проводжаючих нас таким же чином «ввічливих чоловічків»; хтось побачив порожні ящики від мінометних снарядів, які в достатку валялися навколо окопів і техніки росіян. Дехто припускає, що це була одна з мінометних батарей, яка обстрілювала щойно Агрономічне. Наступні свідчення наших бійців, яким довелося спілкуватися з «зеленими чоловічками», підтвердили факт присутності в Україні техніки, озброєння, солдат і офіцерів армії Російської Федерації.

Перед виходом з Іловайська у мене була повна впевненість в тому, що нам дадуть можливість безперешкодно вийти з оточення. Попередні домовленості і режим тиші, якого дотримувалися бойовики, вселяв надію на те, що вони так само будуть дотримуватися гарантій безпеки при виході з Іловайського оточення по узгодженому з ними «коридору». Після розпочатого мінометного обстрілу в Агрономічному почали закрадатися деякі сумніви, але вони майже розсіялися після проходження першого кола оточення. Росіяни не виявили ніякої зовнішньої агресії, і це нас обнадіяло. Склалося враження, що вимоги про вихід без зброї і техніки скасовано. Ми виходимо, нікого не атакуючи. Також і оточуючі, в свою чергу, не виказували намірів атакувати нас. Керівництво домовилося про маршрут виходу, й усе, нібито, виконується згід-

Російська техніка і російські солдати з першого кола оточення за селищем Агрономічне Донецької області

но з умовами. Складно сказати, чому передова позиція росіян не відкрила по нас вогонь. Можна лише будувати різні припущення. Можливо, причина в звичайному нехлюйстві і неузгодженості дій окупантів, а можливо, командир тієї позиції росіян не отримав до того моменту наказу на відкриття вогню тому, що ще йшли переговори й остаточного наказу не було, а проявляти ініціативу та ще й на шкоду своєму життю та здоров'ю ніхто не захотів. Судячи з того, що сталося через півгодини, можу лише припустити, що передові позиції, які пропустили нас, доповіли керівництву про колону, що рухалася повз них, і підрозділи, які знаходилися далі по ходу нашого руху, отримали чіткий наказ про нашу ліквідацію. А можливо, з самого початку було заплановано пропустити нас без бою через першу лінію і тим самим перекрити шлях до відступу нашого угруповання для подальшого знищення. На цей рахунок можна нескінченно робити припущення і гадати про причини. Правду знає тільки Господь і Генеральний штаб Міністерства оборони Російської Федерації.

Після проходження перших позицій росіян ми звернули з путівця і поїхали прямо через соняшникове поле. Кілька одиниць бронетехніки втоптували гусеницями густі зарості сухих стебел соняшнику, а інший транспорт з колони слідував по цій просіці. Не знаю, чи довго і в якому напрямку ми рухалися по цьому полю. Час і простір ніби розчинилися. Після проходження

Російські окупаційні війська спостерігають за виходом української колони з Агрономічного. Фото з відео Андрія Тетерука

декількох одиниць бронетехніки і вантажних автомобілів у полі утворилася цілком втоптана нова ґрунтова дорога. Ліворуч і праворуч нічого не було видно, крім сухих стеблів і головок з насінням. Попід колесами поверх сухої землі лежали поламані і злегка втоптані стебла соняшників. Прокладені нами «соняшникові коридори» змінювалися путівцями між цими полями.

Нам здавалося незвичайним, що колона рухається таким екзотичним маршрутом. Можливо, так ми обходили деякі укріплення росіян, розташовані на основних дорогах і в дрібних населених пунктах, які ми залишали осторонь від себе. Як би там не було, ми вважали, що ті, хто йде в голові колони, знають кінцевий пункт призначення... Написав останню фразу, і як струмом вдарило. Впіймав себе на думці, що використав назву однойменного фільму з моторошним сюжетом. Втім, подальша розповідь буде не менше трагічною».

Прапорщик ЗСУ Григорій Соляник, водій генерала Руслана Хомчака:

«Уранці 29 серпня з усіх підрозділів були сформовані дві колони техніки, які мали рухатися різними маршрутами до Старобешевого. Техніка в переважній більшості була легка — мікроавтобуси, легкові автомобілі, вантажівки. Бронетехніки було відносно небагато і її розподілили в декілька бронегруп, які прикривали голови і хвости колон.

Наш автомобіль знаходився в складі колони, в голові якої рухався командир 51-ї механізованої бригади. Ми спокійно проїхали перші позиції росіян. Я керував білим броньованим мікроав-

тобусом «фольксваген», старшим в якому був генерал-лейтенант Руслан Хомчак. По радіостанції він керував рухом першої і другої колон. За нами рухався такий самий зелений броньований «фольксваген» командира батальйону «Дніпро-1» Юрія Берези. Позаду нього був УАЗ полковника Юрія Мельника».

Механік-водій БМП-2 № 531 51-ї ОМБр Михайло Роговенко:

Колона генерала Руслана Хомчака.

«У той час ми були на нашій БМП-2 № 531. Нас в екіпажі було троє. Я — механік-водій БМП-2, старої та пошарпаної машини, та два Сергія — навідник та старший машини. Коли надійшла команда про вихід з околиць Іловайська, ми вишикувались колонами в селищі Многопілля. Як я згадую, там був повний хаос — хто куди має їхати? Яким порядком? Які команди? Практично нічого не казали. Всі діяли, дивлячись на те, як що хтось робить. Перші російські солдати, позиції яких ми проходили в декількох кілометрах від Многопілля, були окопані, з технікою, усміхались та були напоготові, але жодних різких дій не робили. Ми проїхали дуже близько від них. Майже буквально повз них.

Наша колона тоді дуже сильно розтягнулась. Стояв стовп пилюки і машини час від часу таранили одна одну, але ми неспинно рухалися вперед — шляхом у життя. Це був так званий «зелений коридор», але раптом почався неприцільний мінометний вогонь. Всі спочатку думали, що це якась провокація».

Ранок 29 серпня 2014 року. Колона генерала Руслана Хомчака. Рух до «зеленого коридору». Фото: Андрій Тетерук

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

Колона генерала Руслана Хомчака. Шлях від Агрономічного до хутора Чумаки.

«Настрій був відносно оптимістичним. Перше кільце оточення пройшли безперешкодно. В полях теж ніяких перешкод не зустріли. Нарешті виїхали з полів на ґрунтову дорогу і пішли по ній в напрямку якогось селища, дахи будинків котрого спостерігали попереду по ходу руху. При в'їзді в селище не було ніякого дорожнього знака, і тому ми не знали, що це за населений пункт. Значно пізніше я дізнався, що це було селище Чумаки. Тут знову стали з'являтися ознаки цивілізації у вигляді асфальтованого покриття. Рух по полях напружував мене як водія. Ми рухались по гострим уламкам соняшнику, що стирчали з землі і могли пробити колесо, але рятувало те, що «Халк» був броньованим мікроавтобусом. Крім власної ваги в дві тонни, він ще ніс на собі таку ж вагу броні, не рахуючи пасажирів. Саме тому в нього на колесах була встановлена вантажна гума, яка дозволяла проскакувати невеликі вибоїни на шляху, а також безперешкодно рухатися по сухим уламкам соняшнику. Я знав, що колеса міцні, але все одно хвилювався. Саме зараз пробите колесо було б дуже недоречно. Тим більш, що запасного в наявності не було.

В якийсь момент, коли голова колони вже проходила хутір Чумаки, а ми ще до нього не доїхали, рух колони зупинився. Ми спостерігали ліворуч від себе приватні сільські будиночки, а праворуч невелику річку чи якесь водоймище, на кшталт ставку. Попереду по ходу річки був невеликий міст чи дамба. Довжина мосту — не більше тридцяти метрів. Місцевість — мальовнича. За річкою дорога, по обидва боки якої росли акуратні молоді тополі, йшла між двох пшеничних полів у бік Старобешевого. Схоже, що голова колони пішла прямо, а слід було повернути праворуч через міст і рухатися далі по асфальтованому шляху. Частина колони повернула праворуч через місточок, а голова почала розгортатися і прилаштовуватися в середину загального потоку. Коли ми доїхали до моста, то побачили що на ньому стояв червоний легковий автомобіль «Жигулі», біля якого метушилися кілька бійців. Схоже, у автівки виникли технічні проблеми. Згодом з'ясувалося, що то були бійці-сапери 91-го окремого полку оперативного забезпечення. Машина була забита різними похідними речами, і бійців, які їхали на цьому авто, мабуть, дуже

спантеличила проблема з транспортом, тому як кидати машину з речами не хотілося, а завантажуватися в попутний транспорт з речами не вийде, оскільки колона не буде чекати, поки вони будуть переносити свої речі. Щасливчики. Вони тоді, напевно, навіть не підозрювали, що поламка машини зупинила їх на мосту і не дозволила опинитися на кілька сотень метрів попереду, що, можливо, і врятувало їхнє життя. Хлопці метушилися біля машини, намагаючись вирішити проблему, а ми проїхали повз них і рушили далі слідом за іншою частиною колони. По дорозі від мосту ми проїхали близько трьохсот метрів...»

Прапорщик ЗСУ Григорій Соляник, водій генерала Руслана Хомчака:

«Ми майже дісталися до хутора Чумаки і перед в'їздом в село почули по радіозв'язку доповідь полковника Мельника про те, що частина колони чомусь повернула праворуч і попрямувала в напрямку балки. За вказівкою генерала Хомчака я розвернув автомобіль і почав наздоганяти частину колони, яка направилась в невірному напрямку. Як виявилось, там була засідка. Ми майже обігнали заблудлу колону, як розпочався міцний обстріл і розпочався бій. В бойову машину піхоти, яка рухалась поруч з нами, потрапив снаряд, пошкодивши бронемашині каток. Другий постріл влучив їй позаду башти. По радіоефіру командири підрозділів доповідали про масовані обстріли обох колон. Саме тоді командуючий віддав наказ прориватися з боєм. Ми з ходу розвертали машини в зворотному напрямку, однак шлях був занадто вузьким, а техніки було дуже багато. Тому від шквального вогню вийти спромоглися не усі...»

■ Колона полковника Грачова

Колона полковника Грачова вирушила за своїм маршрутом через Червоносільське вже після того, як основна група на чолі з генералом Русланом Хомчаком залишила селище Аграномічне і пройшла повз перші російські позиції. Танк Т-72-Б3, керований полковником Євгенієм Сидоренком, та практично вся інша бронетехніка, яка складала голову «південної» колони, встигли проїхати селище Червоносільське. Також без втрат пройшов і вантажний «Урал» бійців 73-го морського центру спеціального призначення, який тягнув на канаті пошкоджену «Газель» з де-

кількома бійцями 3-го полку спецпризначення, старшим серед яких був друже Гусар — командир батальйону 3-го полку кіровоградського спецназу.

Підполковник Андрій Светлінський — командир 1-ї батальйонно-тактичної групи 93-ї окремої механізованої бригади:

«Отже, 29 серпня 2014 року о 8:15 ми почали рухатись на чолі колони по трасі з Многопілля на Старобешеве. Завдання було таке: при зустрічі з супротивником дати бій. В загальній колоні перебувало сто дванадцять бійців 1-ї батальйонно-тактичної групи 93-ї механізованої бригади.

Майже через сто метрів після початку руху противник почав масований обстріл, який тривав на протязі всіх двадцяти кілометрів нашого шляху. Вогонь росіян з великокаліберної артилерії, гаубиць та мінометів був настільки щільним та масованим, що зупинятись можна було лише в надзвичайних випадках. Щільність вогню противника зі стрілецької зброї була такою, що той, хто відкривав люк, відразу ж отримував кулю.

О 12:00 29 серпня 2014 року 1-ша батальйонно-тактична група 93-ї окремої Гвардійської механізованої Харківської бригади припинила своє існування. Ми рухались по відкритій місцевості, по асфальтованому шляху, відвертаючи увагу від інших, приймаючи вогонь ворога на себе. Таке завдання формально не ставилось, але по факту так і було. Ударний кулак 1-ї БТГр 93-ї бригади на виході з оточення прорвав на своєму шляху декілька блокпостів супротивника. Рухались як таран. Зазначу, що до Іловайська я та більшість бійців не мали реального бойового досвіду, проте бились гідно.

Звичайно, у нашої батальйонно-тактичної групи теоретично існувала можливість вийти з оточення без бою, зі значно меншими втратами. Проте, в тій ситуації, ми такого права на це не мали. Потрібно було давати бій й тримати удар. Інакше б легкоозброєні добровольчі батальйони, такі як «Донбас», «Миротворець», 40-й батальйон «Кривбас», понесли б просто неймовірні втрати. Аналіз показує, що кількість вбитих і поранених серед тих, хто пробивався на важкій броні, була значно більшою, ніж серед тих, хто прорвався крізь оточення на мотоциклах, легкових автомобілях, тракторах…

Якщо в цілому говорити про хід бойових дій під Іловайськом, то все не так складно, як здається. Просто в кожного учасника може бути на це власна точка зору: кулеметник має інформацію

Паливнозаправна станція Старобешевого. 29 серпня 2014 року. БМП-2 № 310 полковника Грачова

на своєму рівні; командири відділення, взводу, роти, батальйону — на своєму; командувач Сектору — на своєму, керівник Генерального штабу — на своєму. І при цьому оцінки подій кулеметника та керівника Генерального штабу можуть бути прямо протилежними, й при цьому кожен з них буде по-своєму правий. Однозначно можна стверджувати одне — якщо б 24—25 серпня Російська Федерація не втрутилась в бойові дії, ввівши кадрові військові частини на територію України, ми б закінчили війну вже б у серпні-вересні 2014 року».

З усієї колони полковника Олексія Грачова лише двом бойовим машинам піхоти № 310 і № 311 вдалося дістатися до околиць Старобешевого. Саме в цих машинах перебували полковник Олексій Грачов і підполковник Светлінський разом з 16 військовослужбовцями в обох машинах. Зі слів молодого лейтенанта, який був в екіпажі БМП-2 № 310, в їх бойовій машині заглох двигун і тоді машина була уражена з ручного протитанкового гранатомета. Полковник Олексій Грачов знаходився в той момент позаду механіка-водія і отримав осколкове поранення в живіт. Коли всі вибралися з підбитої БМП, то побачили, що

у полковника з-під бронежилета тече кров. Від важкого поранення полковник Олексій Грачов невдовзі втратив свідомість і загинув. Полковник Светлінський з рештою бійців і офіцерів з обох бойових машин потрапили в полон. За кілька днів їх звільнили, і вони повернулися додому.

Боєць 73-го МЦ СпП Палаш:

«Спочатку під час формування колони попереду нас стояла машина з пораненими. Тіло нашого побратима капітана 3-го рангу Валентина Заграничного знаходилося в окремій автівці з «двохсотими». Подальша доля машини із загиблими мені невідома. Про це розповідають жахливі речі. Не знаю, наскільки це правда, але свідчать про те, що тіла перетворилися на фарш.

Потім вже під час руху усе мінялося і, врешті-решт, перед самим виходом з Многопілля наш транспорт опинився ближче до голови колони. На той момент ми не знали про те, що було сформовано дві колони, і тому вважали, що рухаємось в єдиній загальній колоні. Ще до початку руху почали працювати ворожі міномети. Нарешті отримали команду — ВПЕРЕД і колона почала рух.

Першими попереду колони йшла головуюча техніка, і за нею, відповідно, рушила з місця і уся колона. Під час руху я бачив, як нас випередили декілька бійців на мопеді і мотоциклі. Позаду нас рухався танк. Я був крайнім на борту нашого «Уралу» і мій сектор спостереження був тил і сорок п'ять градусів ліворуч. Відповідно, навпроти мене сидів наш кулеметник Лис, який спостерігав за тилом і правою частиною сектору. Разом з водієм в кабіні «Уралу» був командир нашої групи капітан-лейтенант Володимир Миколайович Костюк. Усього в «Уралі» було півтори групи нашого підрозділу — наша і залишки групи капітана 3-го рангу Валентина Заграничного. На товстенному канаті зі шкільного спортзалу ми тягли за собою автомобіль «Газель», який належав групі бійців 3-го полку Кіровоградського спецназу. Не знаю, що там було з тією «Газеллю», але самостійно рухатись вона не могла. Потім почалась стрілянина.

Під час першої засідки поблизу Червоносільського ми зупинилися і з нашої машини вискочив один боєць 3-го полку спеціального призначення, який також перебував у кузові «Уралу».

Разом з ним з кузова зістрибнув і наш боєць-кулеметник Лис для зайняття позиції для оборони. Потім наш «Урал» знов різко рушив з місця, від чого порвався канат, на якому тягли «Газель». Ми рушили далі, а наш кулеметник Лис разом із бійцями, які знаходилися в «Газелі», залишилися на місці. Згодом Лис вийшов з оточення разом з тими самими бійцями».

Друга половина колони полковника Грачова (переважно автомобільний транспорт) розтягнулась на дорозі поміж Многопіллям та Червоносільським слідом за головуючою бронегрупою. Саме в цю мить російські війська відкрили вогонь з гранатометів, мінометів та автоматів. Пізніше до них долучились і танки.

З причини того, що колона була доволі різномасна в плані транспортних і технічних засобів (танки, бойові машини піхоти, цивільні і військові автомобілі і навіть одна пожежна машина) витримати спільний синхронний темп руху не вдалося. Саме тому, коли росіяни почали розстріл колони полковника Грачова, колона розпалася на дві частини. Головуючі в колоні цивільні автомобілі, трофейний танк Т-72Б3 і практично уся бронетехніка встигли проскочити село Червоносільське, а цівільні і вантажні автомобілі розтягнулися на шляху поміж Многопіллям і Червоносільським. Саме вони і стали зручною мішенню для росіян.

Боєць батальйону «Донбас» Руслан Москіт:

«На виїзді з села я побачив вдалині густий чорний дим. Десь попереду, незрозуміло звідки, почалася щільна стрілянина. Ми рухалися в напрямку селища Червоносільське, аж раптом через якийсь час ми різко зупинилися. В нашій колоні попереду нас рухалась машина саперів. Ми йшлі майже бампер в бампер за нею. Саме вона дуже різко зупинилася, і ми разом за нею. При цьому наша автівка заглохла. Здається, в той самий момент в кабіні саперної автівки отримав поранення Микола Стародубцев і його водій. Саперна машина закривала огляд попереду, і ми не могли бачити, що там відбувається. Було лише чути постріли і вибухи десь попереду, і спостерігався густий дим».

Один з бійців, який перебував у саперній машині, згадує: «Почався мінометний обстріл машин та військовослужбовців у Многопіллі. Боєць-сапер батальйону «Донбас» Стародубцев Микола, не лишаючи керма саперного УАЗа, якраз відкрив

тушковані консерви, щоб трохи підкріпитися перед маршем. Раптом почались постріли і вибухи десь попереду. Спочатку було бажання втікти і сховатися від «джмілів», які вибухали недалеко та зовсім поруч! Раптом по рації пролунала команда: «Вперед! Усім вперед!» Дуже швидко одна за одною машини вишикувалися у колону. Вузький шлях від селища Многопілля до Червоносільського в'ється над декількома кручами, і машини одна за одною залишають село. З кручі, що праворуч за селом, хтось вів вогонь по колоні зі стрілецької зброї. Друже Портмо на ходу відстрілювався, не цілячись. Раптом по колоні почав бити прямою наводкою чи то танк, чи то артилерія. Від цього вантажна машина з людьми, яка рухалася попереду саперної «таблєтки», розлетілася у пил. В той момент Микола Стародубцев різко рвонув кермо ліворуч і направив машину до кручі. УАЗ, важко хитнувшись, з'їхав із асфальтованого вузького шляху у поле...»

Боєць батальйону «Донбас» Руслан Москіт:

«Раптом сапери рушили з місця, а наша машина залишилась нерухомо стояти, оскільки ніяк не бажала заводитись. Водій лаявся і безрезультатно крутив ключ у замку запалювання, але воно все одно не спрацьовувало. Коли сапери трохи від'їхали, і ми змогли краще бачити, що коїться на дорозі, стало видно палаючий розірваний білий мікроавтобус. Біля нього лежало декілька загиблих бійців. Деяких людей розірвало на шматки. Далі вздовж дороги і трохи праворуч у полі побачили палаючі автівки з нашої колони. Ми вискочили з машини, оскільки усі наші спроби завести її були безуспішні. Усі речі, які були у мене при собі, зосталися в машині. На мені залишився лише одягнений поверх одягу бронежилет і зброя. Ми побігли крізь усе поле в напрямку житлових будинків селища, яке бачили вдалині перед собою. Від будинків селища Червоносільського нас відділяло близько шестисот метрів. Під час обстрілу ми падали на землю і після припинення розривів знову підводилися на ноги і бігли до селища. Коли біг під шквальним вогнем, я не бачив, хто і звідки по нас вів вогонь. Все навколо було в суцільному диму. Машини пролітали повз нас, прориваючись до того ж села. Деякі хлопці, так само як і ми, бігли по полю в бік будинків. Усі намагалися якомога швидше залишити відкриту місцевість і шукали порятунку в будівлях Червоносільського. Під час цього

марш-кидка на околиці селища ми побачили багато розірваних і палаючих машин.

Повз нас проїжджала вантажна тентована машина. Зараз мені вже важко пригадати, чи то був КрАЗ, чи «Урал». Я вдячний цим хлопцям, які тоді зупинилися і підібрали нас. Можливо, цим вони врятували наші життя. В тентованому кузові вантажівки перебувало дуже багато бійців. Здебільшого важко поранених, які дуже тісно лежали один до одного в глибині кузова ближче до кабіни. Частину кузова займали якісь ящики, схожі на боєкомплект.

Потім я побачив біля дороги по ходу руху нашого бійця Олександра Бондаренка, з яким ми перебували на блокпосту на Виноградній вулиці за Іловайською школою. Водій трохи призупинився, і ми підібрали ще і його. Рухаючись до села, на шляху підібрали ще пару хлопців. Нарешті ми дісталися Червоносільського».

Боєць батальйону «Донбас» Олександр Сарабун:

«Наш автомобіль рухався четвертим у колоні нашого батальйону, а попередні прицільно підбивали один за одним. Я встиг своєчасно вистрибнути з КрАЗа, в якому ми їхали. Наступної миті його підірвали. Снарядом мені розірвало ногу. Почалася потужна кровотеча. Двоє побратимів, які їхали зі мною в машині, загинули. Хтось відтягнув мене вбік і поклав під дерево. Я нашвидкуруч перебинтував ногу. Підбігли дівчата-медсестри і наклали мені шину. Також вони вкололи мені знеболювальне, завдяки чому я, підхопивши кулемет, продовжив воювати і вів вогонь в напрямку ворожих позицій.

Потім було кілька днів полону, обмін полонених, та я того майже не пам'ятаю. Мало не увесь час був непритомний. Остаточно прийшов до тями в лікарні Дніпропетровська. Там мені дали підписати згоду на ампутацію ноги... Саме тоді я вирішив, що виживу на зло ворогам і обов'язково повернуся на передову».

Заступник командира взводу батальйону «Донбас» Олександр Пєчніков:

«Уранці 29 серпня 2014 року до Многопілля підтягнулися наші з Іловайська. Почали формувати колону і чомусь нас розгорнули в протилежний бік від загальної колони. Чому так зробили, я не можу сказати, але ми пішли окремою колоною. Зв'язок у нас

був тільки поміж своїми по батальйону. Лише Філін міг спілкуватися з Хомчаком. Хто його знає, що там були за перемовини? Я чув, що вже Моторола волав у рацію. Не знаю, чи чув це хтось ще чи ні? Можливо, в «сепарів» була рація когось з наших бійців, але тоді Моторола називав в ефір по позивних Тура, Тридцятого, Яцика, Масяню, Сємьорку — одним словом, тих, хто частіше за усіх виходив в ефір. «С вами говорит Моторола. «Укропы», мы вас всех закопаем». Ніс там в ефір різні несенітниці. Тоді росіяни вже почали потроху підганяти нас мінами. Міни почали лягати все ближче і ближче до нас, і тоді ми вирушили колоною в бік Червоносільського. Проїхали ми не довго. Усе навколо запалало, заіскрило, задиміло, і, врешті-решт, ми опинилися в тому хуторі з залишками тих, кому пощастило вижити».

Виконуючий обов'язки командира батальйону «Донбас» підполковник В'ячеслав Власенко:

«29 серпня батальйон разом з підрозділами, які прибули на посилення, о четвертій годині ранку вишикувався в колону в Іловайську і рушив у бік командного пункту Сектору «Б» в селище Многопілля. Я ще раз перевірив приміщення школи, щоб випадково там нікого не залишилося, і поїхав на банківському автомобілі, в якому знаходилися наші зв'язківці та зберігалася зброя поранених бійців, яких мені вдалося евакуювати раніше. Дванадцять кілометрів від Іловайська пройшли без ексцесів. Противник вогонь не відкривав. В Многопіллі ми розділилися на дві колони. Не можна було зосереджувати в одному місці всі підрозділи, весь особовий склад і всю техніку. Це стало несподіванкою для противника. Батальйон «Донбас» був у південній колоні. Попереду вишикувався авангард, що складався з бронетехніки й автомобілів з бійцями ЗСУ. Замикаючими, за планом командувача Сектором, повинні були рухатися також підрозділи ЗСУ, і в разі атаки противника наростити вогневу міць. Подробиці не буду описувати. Єдине скажу, що після проходження нами кількох кілометрів противник почав обстріл артилерією уздовж нашого маршруту. В подальшому ворог переніс вогонь прямо по нашому маршруту. Я віддав наказ по радіостанції збільшити швидкість і вийти з-під обстрілу мінометів. Зупинятися і спішуватися під мінометний обстріл було не можна. Це загибель. Міни падали зверху. Це не фланговий вогонь гармат. Але деякі машини були підбиті і перегородили шлях. Мені вдалося проїхати ще

якийсь відрізок шляху близько тисячі семисот метрів, але там виявилася засідка противника.

По нашій машині вівся щильний і прицільний вогонь із засідки. Я передав по радіостанції про те, що попереду по курсу засідка. Не знаю, чи почув мене тоді хто-небудь. Радіоефір був повністю «забитий». Усі, в кого були радіостанції, намагалися доповісти, що їх обстрілюють. Віддавати команди було просто неможливо».

Боєць батальйону «Кривбас» Олександр Маняхін:

«Рухаючись в колоні під час обстрілу, я в якийсь момент зупинив машину. Саме тоді було підбито машину попереду нас і машину позаду. Дах заднього білого мікроавтобуса перелетів через нас і впав, пошкрябавши нам капот. Знов рушили з місця і наздогнали КамАЗ, що їхав попереду. Коли ця вантажівка зупинилася посередині дороги (здається, перед нею когось підбили), я не став вдруге випробовувати долю і, вивернувши кермо, оминув КамАЗа і вдарив по газах у густу хмару диму, яка майже повністю закривала дорогу. Вискочивши з диму, побачив на шляху молодого бійця, який стояв прямо на шляху. Я зупинив машину, і ми підібрали його до себе в кабіну. Він тоді сказав, що з батальйону «Донбас». Знов зрушили з місця і тут я звернув увагу на те, що рухаюсь першим. Попереду нікого немає. Інші машини вже просто стоять навколо. Хто з'їхав на узбіччя, хто в кюветі, когось підбили, і транспорт палає. Витягнув на усю підсос палива і кажу лікарю, що сидів поряд: «Слідкуйте за мною. Якщо завалять, хапайте кермо і тримайте. По шляху зможете ще деякий час протягнути. Машина на повному газу». А сам сиджу напівзігнутий за кермом і чекаю, коли вже і мені прилетить. Двічі щось влучало в лобове скло. Потім щось потужне збоку вибухнуло, і машину різко потягнуло ліворуч. При цьому боєць «Донбасу» застогнав і впав нам на коліна. Ми тоді лише дивом не перекилися в кювет і дотягнули до якоїсь хати. Врешті-решт, зупинилися, і я просто випав з машини. Щойно підвівся на ноги, як щось поруч вибухнуло. Потужний білий спалах, і я вже прийшов до тями метрах у п'яти від своєї машини, і мене хтось тягне по

землі. Подаю ознаки життя і намагаюсь обмацати того, хто мене тягне. У відповідь чую:

— Лапаєш — значить, будеш жити.

От тут до мене нарешті повернулися і слух, і свідомість. Питаю у бійця-санітарки:

— Ти звідки?

Вона у відповідь:

— «Донбас»

— Там у мене в машині ваш поранений.

Підбігаємо до машини і витягаємо пораненого. Знімаю з нього бронежилет, ріжу кітель і допомагаю бинтувати. Санітарка оглянула поранення і подивилась на мене. Ледь похитала головою, і я все зрозумів… Переклав пораненому бійцю документи з бронежилета в кишеню (цікаво, який телепень вигадав носити документи в бронежилеті? Я тоді теж так робив). Сам при цьому звертаюся до пораненого і намагаюся якось його підтримати, а сам розумію, що це вже кінець. Схопив автомат і випустив в бік кацапні увесь магазин однією довгою чергою.

Влучання в білу «Газель», куди вантажили Стаса Бадіченка й інших поранених, я бачив особисто. Вона палала метрах в 8—10 від дороги в напрямку Червоносільського. Я особисто оглянув цілком впізнаваємого, хоч і трохи обгорілого, Стаса Бадіченка. Він тоді вже не подавав жодних ознак життя. Від нього я пішов до другого пораненого, яких поблизу того місця було дуже багато. Я намагався допомогти в першу чергу тим, хто ще подавав ознаки життя і потребував першої медичної допомоги».

Боєць батальйону «Кривбас» Юрій Стасовський:

«Многопілля. Ранок. Загальний вихід у колоні. Невдовзі вирушили і ми, але чомусь в інший бік. Наша частина колони попрямувала до села Червоносільське. Я сидів у вантажному автомобіли ГАЗ-53 позаду кузова біля борту. В голові колони рухалася техніка. Здається, в нашій колоні було два танки і дві бойові машини піхоти. І тут на шляху поміж селищем Многопілля і хутором Червоносільське почалася бійня. Перші машини розстрілювали з усього. Автівки горять. На шляху поранені і шматки людських тіл. Шквальна стрілянина з усіх боків. Ігор Кабан, Андрій Шиян, Мішаня рухаються попереду нас на УАЗі, який бійці прозвали «мухою». Під шаленим обстрілом вони помічають і підбирають на узбіччі двох важкопоранених бійців батальйону

«Донбас» і продовжують рух попереду нас. Я вважаю, що імен, прізвищ і позивних тих донбасівців вже ніхто ніколи не з'ясує. Їх у машину затягували вже майже без свідомості. Вони лежали поблизу дороги біля якогось легкового авто. Воно стояло ліворуч від дороги на стерні».

Боєць другої штурмової роти батальйону «Донбас» Олександр Ванек:

«Коли по Многопіллю почали працювати міномети, щоб нас виманити на відкриту територію, колона рушила з місця і мені відкрилась жахлива картина — по наших машинах, всіх без розбору, почали стріляти з усіх боків! Колона рухалася посеред поля, і раптом все почало спалахувати, вибухати, розриватися. Скільки вистачало очей, все нагадувало сцену з якогось фільму жахів. Я не міг повірити, що це насправді. Деякі машини почали розриватися і вибухати, а деякі просто зупинятися. Водії гинули… Перезирнувшись з водієм, я сказав: «Поїхали!» Водій майстерно маневрував поміж тіл загиблих, палаючого транспорту і решти транспортних засобів, які ще були в змозі рухатися. Праворуч і ліворуч від нас увесь час вибухали розриви, свистіли кулі, снаряди і ракети.

Ми рвонули вперед, об'їжджаючи вже розбиті й охоплені полум'ям машини і військову техніку. З'їхали у поле з дороги, і я стріляв крізь вікно у «зеленку», бо бачив звідти спалахи. Наші машини безжально розривало прямо у мене на очах. Людей розкидало по різні боки, як палаючі сірники, розчавлюючи і підпалюючи ударними хвилями. Машин ставало все менше, а все поле було затягнуте димом. Все навколо було у крові і вогні. Звуків я тоді вже майже не чув. Можливо, контузило, але те, що побачив — досі перед очима. Перед нами їхало три вантажівки з солдатами на бортах. В «Уралі», що рухався ліворуч від нас, їхало 20—25 чоловік. Туди влучив снаряд, і на моїх очах ті, більш ніж два десятки чоловік, просто «випарувалися». Через мить на дорогу упали тільки двоє. Один — мертвий, а другий встав весь у крові. Людей розкидало, як сірники. Всюди були тіла, їх розривало, випалювало».

Командир роти 39-го батальйону територіальної оборони Юрій Лисенко:

«Автобус з бійцями 39-го БТО майже дістався селища Червоносільське, коли шалена куля, яка влетіла крізь лобове

скло, вразила бійця Олександра Самосадова в голову. Поранення було не сумісне з життям і боєць миттєво загинув. З кузова автівки встиг вискочити боєць Сергій Нестратенко. Після того як йому пощастило вискочити з машини, він відповзав по полю вздовж дороги. Поруч з ним вибухнув вантажний автомобіль ГАЗ-66, і в його полум'ї Сергій Нестратенко згорів заживо. Під час перемовин з росіянами ми збирали своїх загиблих товаришів, серед яких було й обгоріле тіло Сергія».

Боєць батальйону «Кривбас» Геннадій Боговик:

«Під час руху я спілкувався з одним зі своїх товаришів, який сидів навпроти мене в кузові. Майже за кілька хвилин йому в голову влучає куля. У бійця починає витікати мозок і з'явилася піна на губах. При цьому він ще, здається, був у свідомості. Після цього ми рухались ще хвилин п'ятнадцять, і найвражаюче те, що в той час я просто не уявляв, що потрібно робити і чим можна допомогти своєму побратиму. Ми рухались в машині доти, поки вона не з'їхала до узбіччя і остаточно не зупинилася. На той момент у нас у кузові вже було шість загиблих».

На шляху поміж Червоносільським та Многопіллям російські солдати буквально з усіх видів зброї розстрілювали автоколону. Була знищена машина «швидкої допомоги» і потім — невеличкий мікроавтобус, над яким на древку хтось укріпив білу сорочку.

Прямо посередині дороги з протитанкових комплексів «Фагот» було розстріляно вантажівку ЗІЛ. На цей момент можна впевнено сказати про шістьох бійців батальйону «Донбас», які загинули в цій машині — Микола (Утьос) Миколайович Балакшей, Володимир (Череп) Михайлович Палига, Роман (Сократ) Володимирович Бундіков, Володимир (Арсенал) Борисович Ринкун і Богдан (Варг) Володимирович Вовненко. У правий бік машини влучив снаряд з протитанкового ракетного комплексу «Фагот», і ще один снаряд потрапив у двигун вантажівки. На виїзді з Многопілля було спалено «Газель», в якій загинуло три донбасівця. Також була підбита і вантажівка КамАЗ, на якій їхали бійці полковника Гордійчука. Один із них — доброволець з Донеччини Володимир Бражник, загинув. Інші дістали поранення різних ступенів складності. Важкі поранення отримав і полковник Гордійчук.

Знищена українська бойова машина піхоти № 132 «Ксенія» 17-ї танкової бригади в селищі Червоносільське Донецької області. Фото: Павло Нєтьосов

Вочевидь, російські військові думали, що колона буде намагатись оминути Червоносільське та наздоганяти свою бронетехніку. Але вийшло навпаки: вцілілі машини поїхали просто на російських солдатів. Саме під час цієї дивної атаки в бій вступили дві БМП № 132 «Ксенія» і № 133 «Вікторія», які були замикаючими в колоні полковника Грачова.

На околиці Червоносільського росіяни зустріли автомашини та бронетехніку шквальним вогнем. Одна за одною загоралися машини. На шляху з селища Многопілля до селища Червоносільське, коли броньований КамАЗ у складі автоколони батальйону «Донбас» вже в'їжджав до Червоносільського, від пострілу снайпера загинув водій — Білий і був важко поранений Віктор Дмитренко, який знаходився в кабіні поруч з водієм. Замість загиблого побратима за кермо сів Руслан Рябов. За кілька хвалин по КамАЗу влучив протитанковий керований снаряд. Кабіну вантажівки розірвало, і машина зупинилася, після чого російський танк здійснив ще два постріли по вантажівці, в якій загинуло дев'ять бійців «Донбасу». Також російським танком

було знищено пожежну машину, в який загинуло ще шість добровольців. По пожежній машині були випущені дві ракети з ПТКР, але обидві не влучили. Потім по машині здійснив постріл російський танк... Серед інших в пожежній машині був командир 1-ї роти батальйону «Донбас» капітан Петров Сергій Олександрович — друже Тур.

У Червоносільському зосередились бійці декількох підрозділів, які втратили транспортні засоби або були змушені з різних причин припинити подальший рух. Це були окремі бійці батальйонів «Донбас», «Кривбас», групи бійців 3-го Кіровоградського полку спецпризначення, 39-го батальйону територіальної оборони та солдати з багатьох інших частин. Потім майже три доби вирішувалась їх подальша доля.

Командир 5-го відділення 1-ї роти 3-го взводу батальйону «Донбас» Олексій Коваль:

«...Міна одна, друга, ще дві, і пішло, загриміло, все по машинам — не вискочим із зони вогню — втратимо останній транспорт, а це не є добре. Значить, вперед — на прорив! Ходу-ходу! Понеслися! Дорога йде через поля. Попереду сади і дахи

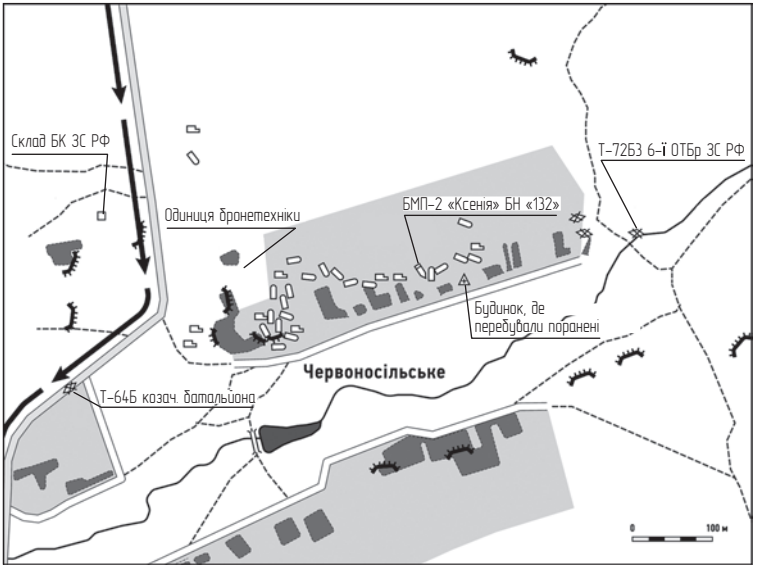

Загальна схема розташування українських і російських військ поблизу хутору Червоносільське

будинків. Праворуч б'є ворожий танковий постріл. Тут же включається і стрілецька зброя. Гуркотять крупнокаліберні кулемети і протитанкові керовані ракети, в результаті чого кілька наших машин ховаються в яскравій хмарі розпечених газів — влучили!

Ліворуч по полю, підстрибуючи на купині, летить пожежна машина... Вибух... Хтось зупиняє машину. Бійці вискакують і відкривають вогонь у відповідь. Часто при цьому падають і вже не підводяться. Попереду на шляху затор, Призрак починає гальмувати, але я б'ю по даху кабіни і кричу: «Ходу! До будинків!» Наша «Тачанка» злітає з дороги (благо кювету практично немає, а друже Призрак класний водій) і мчить полем до насуваючих, як в кіно, садів, будинків, чагарникі... Нарешті прорвалися. Спішилися. Все очманілі. Пірнули під прикриття якогось побіленого будиночка на околиці. Спершу укриття ніякого не було, і ми сховалися під зелень чагарника і залягли. На поле продовжує гуркотіти. З диму, що розповзається клубами, вириваються інші машини розстріляної колони. Деяким пощастило, і вони з мороку підскакують до села. З них спішно вискакують бійці. З поля біжать і повзуть ті, хто втратив транспорт і відстав. Усі, усі хто залишився, хто вижив у ці перші кілька десятків секунд під шквальним вогнем, усі збираються в невеликому селі Червоносільське, яке простяглося вздовж кручі в одну вулицю...»

Боєць другої штурмової роти батальйону «Донбас» Олександр Ванек:

«Нам пощастило. Ми рухалися полем, в диму і заїхали прямо в село Червоносільське. Ми дивом прорвалися крізь це пекло і хаос до найближчого будинку, і одразу ж у борт прилетів снаряд. Мене викинуло, а машина горіла і вибухала ще потім години дві чи три. Танки фугасними набоями стріляли по тих нещасних небагатьох будиночках і одразу їх запалювали. Перші хвилини я сидів під якоюсь стіною у повному ступорі і шоці. Мозок не міг прийняти реальність того, що відбувається. Потім я якось отямився, зібрався з силою і змирився з думкою, що тут помру. Це, мабуть, було найважчим рішенням за все моє життя, але я піднявся і пішов стріляти їх — вирішив дати свій останній бій. Поранених не завжди встигали витягувати з підвалів. Поранені молили вцілілих бійців: «Не залишайте нас тут згорати!»

Мені особливо запам'яталося і дуже вразило, як наші гранатометники в повний зріст йшли на російські танки Т-72! Такої

відваги мені ніде не доводилось більше бачити. Вони підбили, здається, два російські танки і дві БМД. Один танк захопили разом з екіпажем, в якому було чотири переляканих танкісти. Полонені розповіли, що їх з Росії привезли вночі, «на навчання». Усім солдатам було років по 18—19».

Виконуючий обов'язки командира батальйону «Донбас» підполковник В'ячеслав Власенко:

«У цей час авангард розвернувся прямо з дороги в бойовий порядок і відкрив прицільний вогонь по противнику, який знаходився на підготовлених позиціях. Я бачив, як одна за одною спалахувала і вибухала бронетехніка противника. Наші кілька танків і БМП атакували праворуч від дороги, а автомобілі з особовим складом ЗСУ продовжили рух по дорозі під шквальним обстрілом. Через десяток кілометрів, коли ми їхали вгору, від влучень в нашу машину пропала тяга, і водій на першій передачі «протягнув» машину ще сотню метрів. Після чого з'їхав у поле з висушеною кукурудзою. Там ми покинули підстрелений транспорт і відповзли за кілька сотень метрів від дороги. Поле прострілювалось з усіх боків. Зв'язку вже не було. Так ми вчотирьох пролежали в полі, в повному оточенні до наступного ранку. У мене був з собою пристрій супутникового зв'язку з Семеном Семенченком, і мені вдалося зв'язатися з ним. Я коротко пояснив ситуацію і в якому становищі ми опинилися».

Заступник командира окремого спеціального взводу батальйону «Донбас» Дмитро Куліш:

«Я рухався приблизно четвертим або п'ятим в колоні за танками. Переді мною їхала інкасаторська машина, пожежна, «Соболь», КамАЗ з пораненими і ще якась машина і танки.

На середині шляху між Многопілям і Червоносільським рація промовила: «Я Ветер. За мной идет Донбасс». Після цих слів усе, що рухалось позаду танків, «злетіло» в повітря. Я дивився на наші танки, що йшли попереду, і чекав, коли вони розвернуться і почнуть стріляти по позиціях росіян, але їх вогню я так і не побачив. Вони крутили баштами, але не стріляли. Кацапський танк праворуч по руху колони валив по наших машинах, як в тірі. Він був у ста метрах праворуч в городі. Командир бойових машин піхоти Андрій Кашуба вів по ньому вогонь з БМП і підклинив російському танку башту. Ліворуч по ходу колони також вів во-

Боєць батальйону «Донбас» Олександр Сарабун, друже Вінниця. Фото: Юрій Величко

гонь ворожий танк. Він стріляв, поки його не знищили з РПГ бійці-гранатометники батальйону «Донбас». Вони і взяли в полон екіпаж того танка. А під час руху колони два наших танки форсанули, і поки я відстрілювався від вогневої кулеметної точки ліворуч по ходу руху, їх не стало. Вважаю, що нас розбили тільки тому, що на ходу лише танками можна було знищити окопаних росіян і їх техніку».

Боєць-мінометник зведеної роти 93-ї ОМБр Володимир Кривульський:

«Жінка давно вже каже — напиши. Не тримай це все в собі.

Мій позивний Сєдой. Багато хто з нашої зведеної роти 93-ї ОМБр звав мене просто Батя, оскільки я був за віком ледь не самий

старший за всіх. Я був у складі мінометного розрхунку під керівництвом капітана Андрія Чередніченка.

Наша колона йшла через хутір Червоносільське. Там сталось як... Коли вже нашу колону розбили... Це було десь посеред дороги між Многопіллям і трохи ближче до Червоносільського. Ми їхали в будці тентованого автомобіля ГАЗ-66. Спочатку вибухи і стрілянина лунали десь осторонь, але в якийсь момент відбулось щось незрозуміле. Поруч з нашою машиною щось вибухнуло і мені віддачею вдарило в ногу. Я тоді ще хлопцям сказав: «Що за фігня? Мене поранено, чи що?» Виявилося, то був просто потужний удар. Після того сталося так, що нашого водія чи вбило, чи поранило, чи ще щось з ним сталося (я не бачив, що відбувалось в кабіні, оскільки був у тентованому кузові), але машина почала потихеньку їхати і звертати з дороги в поле. В той момент ми ще підхопили якогось кулеметника. Наша машина котиться по шляху, а колону знищують. По дорозі за нами біжить солдат. Схоже, їхню колону розбили, а наша машина ледве котилася. Солдат ухватився за борт нашого «шишарика», а я хапаю його і тягну до себе в кузов. Навколо шалена стрілянина і вибухи. Я тягну того хлопця, а він якось не дуже допомагає. Я йому ще кричу:

— Давай, швидше залазь, а то зараз обох нас завалять!

Тільки я затягнув того бійця в «шишарик», як машина остаточно зупинилася. Вона трохи проїхала і стала задом прямісінько в соняшники, в яких в той момент сиділи росіяни. Я тоді ще почав кричати:

— Чого ми не їдемо?!

Вовка Гончаренко біля мене кричить:

— Ігоря поранило!

Я почав стріляти в соняшники і кричати на Вовчика (молодий наш боєць. Тоді він трохи розгубився):

— Чого ти не стріляєш?

Він перепитує:

— А куди стріляти?

Я йому у відповідь:

— Як куди? У соняшники! Усе, що ворушиться, в усе і стріляй.

Поруч з тим місцем, де зупинилася наша машина, поблизу соняшників і лісосмуги стояла якась цегляна будівля з двома вікнами. Саме в ті вікна я і поцілював, коли вів вогонь з машини. Я почав стріляти, а боєць з кулеметом заліз за мене. Я стріляю,

а він з кулеметом чогось топчеться ногами мені по спині. Я ще почав матюкатись на нього, щоб він або стріляв, або мені не заважав. Я продовжую стріляти, а він все топчеться і топчеться. Тоді я вже послав його під три чорти, щоб я його не бачив. Вистріляв я тоді п'ять магазинів зі свого АКС і, поки перезаряджався, кричу нашому Володі: «Стріляй!»

Коли виїжджали з Грабського, я обрізав п'ятилітрову баклажку з-під води і насипав у неї патронів до автомата. Поставив я її в «шишарик» біля борту, і якраз тоді мені це дуже допомогло. Поки я перезарядився, озираюсь — а в машині вже нікого немає. Я залишився сам-один. Тут з'ясувалась ще одна неприємна новина. Схоже, мене вирахували, і росіяни почали щільно стріляти по кузову мого «шишарика». Коли по мені почали стріляти, мене врятувало те, що я прикрився мінометною плитою, яка була в кузові. Окрім міномета, в нас там були завантажені матраци і різні особисті речі бійців. Серед усього іншого у нас там стояла баклажка з водою, і в якийсь момент ворожа куля влучила в баклажку, і я відчув, що по мені ллється вода. Тоді остаточно зрозумів, що поцілюють і стріляють безпосередньо по мені і що потрібно негайно міняти позицію, оскільки вже засвітився і сюди будуть потужно насипати. Через передок кунгу я пролізти не зміг, бо був у касці, бронежилеті і усій амуніції. Тож зістрибнув позаду через борт.

Я, коли з машини стрибав, то чітко бачив, що по мені стріляли. Поруч з машиною лежали бійці нашого мінометного розрахунку Ігор Власов і Руслан Дубовик. Ігор лежав обличчям до неба, але в нього не було помітно ніяких зовнішніх ознак поранення або крові.

Через два роки в 2016 році почали з'являтись плітки, що він нібито в полоні. Мені, що рік тому, що зараз незрозуміло, в якому він міг бути полоні, якщо я сам особисто йому, загиблому, закривав очі? Я особисто перевіряв його пульс. Зістрибнувши з машини, я відразу спробував намацати пульс у Ігорька, але пульсу не було. Спочатку невдало схопив Ігоря за руку разом з одягом, а потім все ж таки перевірив пульс і переконався, що його немає. Обличчя бійця пожовтіло, і відкриті очі дивилися в небо. Ззовні на Ігореві зовсім не було крові. Я долонею закрив Ігорю очі, і в цей момент по мені знов почали стріляти.

А Руслан лежав біля заднього колеса нашої машини обличчям до землі. Я побачив, як кілька куль влучили по колесам «шишарика» поруч зі мною, і колеса почали спускатись. Я тоді, ще ви-

бачившись перед загиблим бійцем, відтягнув його за ногу трохи далі до колеса. Сам заліг за колесо і відстрілювався звідти. Через деякий час я вирішив відповзти подалі від нашої вантажівки.

Відповзаючи від машини по стерні, я побачив, як якісь двоє бійців тягнуть одного пораненого. Коли ми з ними опинилися поруч, то мене ті бійці запитали, хто я такий. Я відповів, що з 93-ї бригади. Тоді хлопці говорять: «Допоможи тягнути пораненого!» Я взявся допомагати, а один з тих, хто тягнув з нами, залишив тягнути і почав повзти попереду нас, відпустивши того пораненого. Причому, той хлопець, який почав відповзати попереду, був доволі здоровим бугаєм. Другий хлопець почав мені зауважувати, щоб швидше ворушився, і жвавіше допомагав тягнути, але я відповів, що вже не такий швидкий, як вони, бо вже за віком їм в батьки гожуся: «Зачекай, синку. В мене сили не стільки, скільки в тебе». Ці хлопці запам'ятали мене дуже добре. Я в цьому впевненений, тому що, коли ми тягнули пораненого, він був у свідомості і я з ним навіть спілкувався. В того пораненого виглядав з бронежилета мобільний телефон, який міг будь-якої миті випасти і загубитися. Я тоді ще звернувся до бійця і попередив про те, що він може зараз втратити мобілку. А він подивився на мене і відповів:

— Батю, чи то зараз велика проблема? Тобі потрібна ото моя мобілка?

Я відповів:

— Стривай, синку. Ще невідомо, що може бути в нагоді. Зв'язок завжди буде потрібен. Особливо зараз.

Ми того хлопця тягнемо, аж раптово з боку Червоносільського вискакує нібито наша сіра «дев'ятка» *(автомобіль ВАЗ-2109. — Авт.)*, яка часто їздила по селищу Грабське. Я на ній свого часу теж їздив. Так от, до нас підскочила та «дев'ятка», і з неї вискочив водій. Коли ми підтягнули до машини нашого пораненого бійця, то я побачив, що в машині на задньому сидінні був ще один поранений боєць. Він був у свідомості і лежав, займаючи майже усе заднє сидіння. Схоже, водій підхопив його десь на шляху, коли їхав до нас. Коли ми почали вантажити нашого пораненого, то той воїн, який тягнув пораненого разом зі мною, кинув допомагати, застрибнув швидко на переднє сидіння машини поруч з водієм і зачинив двері. Поки я вантажив пораненого на заднє сидіння, другий боєць стрибнув у багажник. Потрібно зазначити, що у тієї машини не було кришки багажника. Її, свого часу в Грабському, навмисно було знято. Я в той момент намагався зручно покласти

пораненого поруч з тим, що вже лежить в машині. Він лежить трохи незручно, і ноги на усе сидіння. Я вже навіть почав матюкатись, щоб трохи ноги прибрав, а то розлігся, як нібито на пляжі. Потрібно розуміти, що в той момент навколо продовжують бомбити і стріляти, а я все не можу вкласти в машину свого притягнутого пораненого з мобілкою. Нарешті мені вдалося всадити пораненого і зачинити двері машини. Я швидко впорався з пораненим бійцем, і щойно я закинув свій автомат в багажник і торкнувся краю багажника, щоб сісти в нього, як машина різко рушила вперед і стрімко рвонула в напрямку хат Червоносільського, залишивши мене беззбройного самого...»

■ Хутір Червоносільське

Боєць другої штурмової роти батальйону «Донбас» Богдан Кириченко:

«А те, що трапилося в Червоносільському, боєм не можна назвати — це був розстріл. Нас просто завезли і почали стріляти з підготовлених позицій. Їхала колона, пропустили перші три машини і почали розстрілювати на тій дорозі. Уявіть собі нашу паніку: спершу мінометні обстріли, потім одну машину розстрілюють з гранатомета, іншу — з ПТУРа, ще іншу — з танка, а четверту крупнокаліберний кулемет «Утьос» решетить. Уявіть, у якому стані усі, коли після обстрілу — третина загиблих і поранених. Машини стояли чи їхали, хто як міг, а по них стріляли, стріляли… Стоїть машина — і по ній «Утьос» працює. Уявляєте?! Мою машину саме так і зрешетили. Одна мить — і в нашій машині три-чотири загиблих і кілька поранених різного ступеня важкості. Ми один за одним вискакували з машини, збивалися до гурту там, де не стріляли. Іншу машину, де ще частина нашого загону їхала, обстріляли з танка. Те, що від людей залишилося, вилетіло у повітря. Ми просто бігли до будинків, до укриття. Хто міг, тягнув з собою поранених. Затягуєш у будинок поранених, і по будівлі одразу починає щось «працювати» — або артилерія, або танк. Вибігаєш вже з цього будинку, а поранені, які були в цьому будиночку у підвалі, кого фізично не встигали витягти, там і залишаються. Так з одного будинку вибігали, а знизу чутно голос: «Пацани, тільки не залишайте горіти тут».

Ми зайняли кругову оборону в Червоносільському, де наші були у кількох десятках хат, а все навколо було зайняте росія-

нами. Було дуже багато поранених, і багато хлопців не витримували цього морально. Шансів у нас практично не було, але наші гранатометники не зламалися: вели бій, знищували танки і БМД.

Ми почали радитися, що робити. Я бачив один варіант: прорватися вдень, коли загорілося поле. Але у нас було багато загиблих і поранених, яких також потрібно було рятувати, і це ускладнювало ситуацію».

Боєць батальйону «Донбас» Олексій Антіпов:

Хутір Червоносільське.

«Мене, бійця батальйону «Донбас», який пройшов Іловайськ, вижив у «коридорі» смерті, приймавшому участь в бою проти військ Російської Федерації в селищі Червоносільське і пробув чотири місяці в полоні, обурює підступна і цинічна брехня про те, що 29 серпня 2014 року в бою проти нас приймали участь і згодом взяли нас в полон не російські війська, а переодягнуті в російських військових «ополченці».

Залишки нашої колони прорвалися під шквальним вогнем в село Червоносільське. Разом з декількома бійцями я забігаю в одну з хат, і ми бачимо там місцевого мешканця, якому було, на вигляд, близько шістдесяти років. Ми в нього спитали:

— Діду, а де тут у вас в селі розташовуються «ополченці»?

На що він із здивуванням на нас подивився і відповів:

— У нас тут ополченців немає. У нас тут вже чотири доби росіяни стоять.

Незважаючи на те, що під селищем Червоносільське загинув кожен четвертий мій бойовий побратим, наші бійці батальйону «Донбас», разом з підрозділами з 39-го і 40-го батальйонів, а також з деякими іншими підрозділами, спромоглися знищити 17—18 солдат Збройних сил Російської Федерації. Коли рахували трупи росіян, можливо, одного порахували двічі. Також були знищені п'ять одиниць бронетехніки. Знищили два танки і третій танк захопили, після того, як на ньому була перебита гусениця і російські солдати його залишили. Також нами було захоплено в полон чотирьох російських солдатів. Про це ми тоді навіть зняли відео. Я знаходився безпосередньо поруч з нашим бійцем, який усе це знімав.

Російські військові мали особливий розпізнавальний знак — біла мотузка, прив'язана до форми. В тому числі, коли по нас вів-

ся вогонь з російських танків, вони також були під білим прапором! Коли ми спитали у росіян, що означає цей білий прапор на їх техниці, вони цинічно відповіли, що то їх розпізнавальний знак!

З усією відповідальністю оголошую, що в полон ми здалися військам Російської Федерації! З захопленого російського танка були вилучені сухпайки армії РФ. Також, коли нас наступного дня — 30 серпня 2014 року вели близько 15 кілометрів по полях, то ми на власні очі бачили військові частини Російської Федерації з танками, системами залпового вогню, «Нонами», десантними підрозділами. Під час нашого перебування в полоні безпосередньо у цих військових, вони не приховували того факту, що є саме російськими військовими. Під час спілкування вони, як між собою, так і з нами, розповідали про те, хто з них з якої військової частини і з якого російського міста.

Пережиті події того дня і смерть моїх бойових побратимів від рук окупаційних російських військ діючої армії Російської Федерації не дозволяють моєму сумлінню мовчати!»

Боєць батальйону «Донбас» Руслан Москіт:

«Коли ми доїхали до будинків, то побачили безліч спаленого транспорту. Ми покинули свою машину і, зайнявши якусь подобу оборони, відстрілювалися з укриття. Де саме знаходиться супротивник, нам було не дуже зрозуміло, і тому ми орієнтувалися по прилітаючих по нас кулях і вели вогонь приблизно в напрямку ймовірного супротивника. Хоча візуально його не бачили. Було таке відчуття, що навколо панував суцільний хаос. З усіх боків лунали крики поранених і бійців, які відбивали напад так само, як і ми.

Тоді дуже міцно стріляли по селу з мінометів. Саме в той момент мене особливо вразив друже Лєрмонтов, який при такому шаленому обстрілі встав на повний зріст. Це для мене був якийсь незвичайний момент прозріння. Я знаходився в якомусь стані трансу. Вражаючі відчуття, коли ти розумієш, що до тебе будь-якої миті може прилетіти щось смертоносне, а він без жодних вагань встав на повний зріст. Незважаючи на те, що навколо панував суцільний хаос і шум, я тоді захопився Михайлом.

Після припинення обстрілу почали ходити чутки про те, що росіяни здаються. Вони вийшли до нас з білими мотузками і білим прапором. Люди у військовому однострої, які прийшли з боку російських позицій, говорили нам, що у них великі втрати. Вони не очікували такого завзятого і запеклого опору. Окрім

того, ходили чутки про те, що росіяни хотіли домовитися про передачу їм полонених танкістів і десантників, яких полонили наші бійці в цьому селі».

Боєць батальйону «Донбас» Віталій Фоменко:

«Опинившись в Червоносільському, ми разом з декількома бійцями зібралися і обговорювали ситуацію, що склалася. Потрібно було вибиратися з цього пекла. Здається, тоді нас стояло близько п'яти чоловік — Віталій Ткаченко, Анатолій Манзюк, Олександр Пєчніков і ще хтось. Саме в той момент по нас прилетіло три постріли з автоматичного гранатомета. Після того почав ще й вибухати боєкомплект в одній з наших автівок. Нас розкидало по різні боки і при цьому я бачив, як Олександру Пєчнікову перебило руку».

Заступник командира взводу батальйону «Донбас» Олександр Пєчніков:

«У нас був ручний протитанковий гранатомет і багато віджатих зарядів до нього. Причому, дуже різноманітних. Вони лежали в мене в УАЗі. Щоб дістатися до тих зарядів, ми разом з Толіком Манзюком поповзли до УАЗа і саме тоді мені прилетіло. В свідомості виникла якась чорна пляма. Тоді мене вимкнуло, і я повернувся до тями і підвівся на ноги лише тоді, коли Яцика вже поруч не було. Вони разом з Соколом на той момент вже вирушили на переговори з росіянами. Тоді вже стрілянина майже цілком припинилася. І іноді де-не-де лунали поодинокі постріли. Можливо, десь відпрацьовували по хлопцях, які намагалися самостійно залишити хутір. Активні бойові дії на той час вже припинилися, і в цілому було тихо. Це вже було, здається, ближче до вечора 29 серпня, тому що невдовзі, в потемках, до нас приїхали на бойовій машині піхоти і вантажному КамАЗі російські солдати й офіцери. Мене тоді просто поставили перед фактом, що до нас мають приїхати росіяни і, якщо є хтось з поранених бійців, кому дуже погано, вони готові їх забрати і надати допомогу. Деякий час росіяни з кимось спілкувались, але невдовзі вони отримали якусь команду по радіостанції і поїхали геть, нікого з собою не забравши. На той час вже ніхто нікому не погрожував і вогонь припинився остаточно. Я пішов до поранених і до ранку 30 серпня пробув поруч з ними. Дівчата згодом говорили, що, оглянувши тоді мене, вони вирішили навіть крапельниці на мене

не переводити, оскільки, на їх думку, я виглядав дуже погано і крапельниця мені вже нічим не могла допомогти.

Під час боїв 29 серпня під хутором Червоносільське, нашими бійцями було захоплено в полон четверо росіян. То були два танкісти і два десантники. Є ще відео з ними. Там наш боєць Фаза в окулярах стояв і звертався до матерів російських солдат. Так от, оті російські полонені за мною усю ніч з 29 на 30 серпня доглядали і надавали допомогу. Можливо, від страху допомагали, а можливо, з людяності. В будь-якому випадку їх до цього ніхто не примушував. А потім, коли 30 серпня я почав вставати і рухатись, вони, ще перебуваючи у нас у полоні, вже сиділи і пили горілку з деякими бійцями. Там і наші, і з 39-го батальону, і з сороковки були. Не знаю, де вони знайшли ту горілку… Ті бійці вже і зброю свою в багаття покидали. Ну, то таке… Маячня. Вже ніхто нікого не слухав, і керувати будь-ким ве було майже не реально. Повний розлад.

На той момент керівництво підрозділом взяв на себе командир нашого взводу Віталій Яцик, оскільки вже не було нікого з вищого керівництва нашого батальйону. Філіна не було. Тур загинув. Галл (офіцер батальйону «Донбас» Анатолій Виногродський. — *Авт.*) прийняв рішення виходити з оточення і, разом з частиною бійців нашого батальйону, залишив Червоносільське. Зостався ще Анатолій Крайнов з групи «Купол». Він був дійсно адекватним і розумним офіцером, але формально він не був керівником у підрозділі, і надавати накази тоді було поза межами його компетенції. Залишався ще Міша Лєрмонтов, але він не приймав ніяких рішень. Він перебував зі своїм взводом окремо з іншого боку хутора, і тоді особисто я його взагалі не бачив. В перший день гранатометники Лєрмонтова активно чинили спротив росіянам, але я тоді був майже без свідомості і тому не був при цьому присутній. Єдиним офіцером, який залишався з переважною частиною бійців батальйону «Донбас», був мій командир взводу Віталій Яцик. В таких умовах він і прийняв рішення про ведення переговорів з росіянами. Можливо, я чогось ще не знаю, але по факту на переговори до оточивших нас росіян пішов саме Віталій Яцик».

Заступник командира 1-го взводу 1-ї штурмової роти батальйону «Донбас» Дмитро Єсаулов:

«У бою на околиці хутора Червоносільське нам вдалося віджати у росіян БМД і бронетранспортер. БМД виявилась око-

Бійці батальйону «Донбас» Богдан Кіріченко й Олександр Ванек. Фото: Маріан Кушнір

паною прямо в нашу позицію, яку ми зайняли після атаки. На цій позиції ще була встановлена протитанкова керована ракета «Фагот». Російські екіпажі втекли після того, як ми по них почали лупити, а ми цю техніку вирішили не знищувати, оскільки ще була ймовірність, що вона нам може знадобитись. Можливо, знайдеться хтось, хто буде в змозі керувати цією технікою і ми ще на ній повоюємо. Тоді кожні двадцять хвилин відбувалися позиційні бої і обстріли з боку росіян, які мали на меті прикриття повернення російських екіпажів до цих машин. Схоже, росіянам наказали за будь-яку ціну повернути покинуту техніку. А ми позаймали позиції поруч з тими машинами, відбиваємо атаки і не палимо цю трофейну техніку. Тоді ми доповідали Віталію Яцику про те, що маємо два трофея, і запитували, чи можна їх якось відігнати звідси? На що Віталій відповідав: «Та почекайте ще, бо я тут ніяк з танком не можу впоратись» Це він говорив про той танк, який також вдалося захопити нашим бійцям разом з екіпажем на іншій околиці Червоносільського».

Бійці батальйону «Донбас» записали відео з чотирма російськими солдатами, яких вони взяли в полон. Відео доволі поширене в мережі Інтернет, і на ньому російські солдати свідчать про те, хто вони і до яких військових частин належать. Потанін Іван Олександрович 1988 року народження з Вологди, в/ч 54096, 6-та окрема танкова бригада 20-ї армії Западного вій-

Бійці батальйону «Донбас» з полоненим російським солдатом поблизу хутора Червоносільське

ського округу; Чернов Євгеній Юрійович 1995 року народження з Калуги, в/ч 54096, 6-та окрема танкова бригада 20-ї армії Западного військового округу; Терських Микита Геннадійович 1993 року народження, Красноярськ, 31-ша окрема гвардійська десантно-штурмова бригада, в/ч 73612; Сардаян Євгеній Ашотович 1994 року народження, 31-ша окрема гвардійська десантно-штурмова бригада в/ч 73612. Ці солдати стали ще додатковим свідченням вторгнення російських військ на територію України.

Командир 5-го відділення 1-ї роти 3-го взводу батальйону «Донбас» Олексій Коваль:

«Я відводжу своє відділення подалі від крайнього білого, здалеку помітного будинку, вглиб занедбаних садочків. По ходу руху шукаю місце, де можна розташувати людей. Так, ось воно: полузруйнований льох, поруч з ним досить велика виїмка в землі. Відділення цілком поміститься. Тепер можна й озирнутися. З боку поля, що став фронтом, супротивника не видно. З тилу, за кручею з зарослим очеретом струмком, ще кілька потопаючих в садах будинків, а за ними... Чорне, голе і величезне до самого небосхилу поле. Лівіше, теж за полем, видно лісосмугу. Праворуч уздовж кручі, сади, будинки — чи то хутір, то чи буде продовження цього села... Приплили... Мої тримаються добре. Нібито

не панікують і чекають команди. Що ж, братці, геть недалеко будинок. Поруч з ним штабеля цегли. Тягаємо сюди і нарощуємо бруствер навколо ями. Потопали.

Підходять ще бійці і, дивлячись на те, як ми активно тягаємо й укладаємо цеглини, теж починають готувати собі позиції. Але багато хто просто сидять з розгубленим виглядом. Деморалізація... Це й не дивно, адже переважна більшість особового складу це прості люди мирних професій. Так — патріоти. Так — герої, але у психіки свої закони і свої індивідуальні властивості. Після десяти днів артобстрілів, крові й смерті товаришів, коли у втомлених душах тільки зажевріла надія, що все закінчилося, раптом, на повному ходу, ці люди влетіли в вогняне пекло... Не наважуюсь засуджувати. Я їх розумію.

У льох приносять поранених. З ними приводять і чотирьох полонених молодих солдатиків російської армії:

— Льохо, поспілкуватися не бажаєш? Твої співгромадяни. Росіяни.

— Про що мені з ними розмовляти? Що я можу їм сказати?

Вони давно для мене чужі, а свої вони ось — навколо мене. Та ще в поле назавжди залишилися... Справ вистачає і поки відносний затишок потрібно багато чого встигнути зробити. Кішка й Аліна бинтують поранених бійців і вколюють знеболююче. Поранених багато. Є й важкі. Час від часу ворожа артилерія нам «підсипає». Коли гупає зовсім поруч, тулимося до землі. До неї рідної. Бачу — сидить неподалік Андрій Шевчук, він поранений в руку. Начебто легко і вже перев'язаний:

— Здорово, ну як ти?

Андрій посміхається у відповідь:

— Нормально.

Останній раз його бачив, таким його і пам'ятаю. У погребі стогне від болю з роздробленою рукою Пєхан, їм займається Кішка. Аліна раптово зірвалася до того будинку, де ми спішилися — відчайдушна дівчинка. На протилежному боці кручі з'являється ворожий танк і пара БМД з десантом. Піхота спішується і пропадає з виду. Дуже не добре. Дуже.... Ба-м-м-м! Танк здригається, викидаючи зі ствола гармати клуб диму, і в цю ж мить недалекий розрив б'є по вухах. Я підводжу очі і дивлюся на те, як праворуч за деревами здіймається стовп пилу, диму і язики полум'я. Бачу, як ведуть до нас Аліну. Вона за ремінь тягне автомат, а друга рука притиснута до шиї. Невже?! Я вискакую і затягую її в наше

Бійці батальйону «Донбас»: Сергій Петров, Андрій Журавленко, Володимир Максимів, Сергій Ковешніков, Євгеній Харченко

укриття. З-під її притиснутих до шиї пальців тече кров. Серце зупинилося: не раз на моїх очах поранені в шию люди вмирали за пару хвилин. Не хочу! Розриваю індивідуальний перев'язувальний пакет, а Філософ і Паша Пугачов допомагають укладати Алінку, підтримуючи її з двох боків. Вона зовсім бліда. «Пливе» від втрати крові. Я прибираю з рани її руку і... Фу, слава тобі, Боже! Осколок пройшов поруч із сонною артерією, залишивши розріз, глибиною сантиметра півтора і сантиметри чотири завдовжки. Неначе полоснули зазубреним ножем. Рана неприємна, але не небезпечна. З рани слабо сочиться кров. Це не біда. Бинтуємо. Та-а-к. Фіксуємо пов'язку і все. З льоху хтось із поранених просить терміново зробити знеболюючий укол, і Аліна, час від часу «вимикаючись», говорить мені, які ампули розкрити. Потім набирає з них шприцом ліки, і шприц з рук в руки передається в темряву льоху. Ніколи її не забуду: маленьку, тендітну і дивно мужню жінку. Я люблю тебе, Аліно.

Тим часом від розбитого танковим снарядом автомобіля спалахнули й інші. В них почав рватися боєкомплект, а слідом за машинами весело зайнявся полум'ям і сусідній будинок. З нього тривалий час з тріском розлітаються на усі боки гарячі осколки шиферного даху. Літній господар, спершись на лопату, з тугою

дивився на зникаючу на його очах справу всього свого життя... Сука війна...»

Помічник гранатометника 51-ї ОМБр Дмитро Гащук:

«Червоносільське… Від другого потужного вибуху, коли рвонув наш боєкомплект, мені дісталось ще одне поранення в руку, а бійцю 93-ї бригади Іраклі Кутелія в голову. Я на все життя запам'ятав, як тоді гахнуло, і ми всі гуськом перемістилися через хату на другий бік подвір'я. Там ми з Іраклієм перев'язались якимись шматками від матраса. Запам'яталось, як я дивлюсь на небо, а звідти дощ з розірваних гільз і туман від чорного диму. От тоді я подумав, що це вже, напевно, все. Там ще була дівчина з батальйону «Донбас». Вона також була поранена в голову. Поруч з нами лежав один із загиблих біців. Врізалося в пам'ять те, що біля нього віямом, як карточна колода, лежали розкидані іконки з ликами святих...»

На допомогу автоколоні, яку розстрілювали поміж Многопіллям та Червоносільським, вирушили дві бойові машини піхоти під керівництвом капітана Андрія Кошуби зі складу 17-ї танкової бригади, які замикали колону полковника Грачова. Їх екіпажі були укомплектовані контрактниками 17-ї танкової бригади, а десанти — мобілізованими солдатами 93-ї механізованої бригади. Екіпажі цих бойових машин з гідністю виконали бойове завдання. Українські БМП стріляли по кулеметних гніздах супротивника. На жаль, більша частина екіпажу БМП № 132 «Ксенія» загинула під час того бою. Дві ракети з протитанкового керованого ракетного комплексу пролетіли повз, а третя влучила у ціль.

Коли в «Ксенію» влучив снаряд, то дивом вижило лише троє бійців. Загинув заступник командира бойової машини — хлопчина з Луганщини, родина якого зараз перебуває на боці сепаратистів. Механіка-водія вибуховою хвилею викинуло назовні крізь відкритий люк бойової машини піхоти. Згодом хлопець пройшов дуже важке лікування від значних опіків по усьому тілу, але все ж таки залишився живим. Також пощастило і двом бійцям, які знаходились всередині бойової машини і сиділи біля напіввідкритих задніх дверей десанту. Бійців викинуло з бойової машини, що і врятувало їм життя. Майже міттєво загинуло двоє членів екіпажу і двоє бійців десанту. Осколками від вибуху бойової машини поранило ще декількох бійців, які знаходились поруч з БМП. Серед

них були і два бійці батальйону «Донбас» Володимир Ложешніков і Олександр Бойко. З десанту другої БМП № 133 «Вікторія», яка висунулась на підтримку бійців у Червоносільському, також загинув щонайменше один боєць. Самій бойовій машині і більшості членів екіпажу пощастило, й усі вижили. В подальшому ця БМП була передана росіянами бойовикам і продовжила воювати на боці терористів, поки не була знищена Збройними силами України.

Власне, починаючи з цього моменту, колона полковника Грачова припинила своє існування як єдине ціле. Одна її частина «застрягла» у Червоносільському, а інша — мчала під обстрілами вздовж шляху в напрямку Новокатеринівки через хутори Володарске, Осикове і Побєда.

Боєць-санітар батальйону «Донбас» Кішка:

«...Я відійшла від пораненого, закурила, а мене знову викликають по рації. Знову... Дві затяжки, віддаю цигарку і біжу крізь догораючий будинок до льоху. Там Алінка вже з перемотаною шиєю і Апіс. Апіс лежить на підлозі, а навколо нього розтікається червона кров. Прямо зараз досі відчуваю цей запах... Кисть тримається на чесному слові. Прошу його зігнути пальці. Пальці ворушаться. Це означає, що, окрім життя, є дещо, що можна врятувати. Звертаюсь до Апіса:

— Тобі зараз буде боляче. Дуже. Не обіцяю чи врятую руку, але життя твоє врятую точно. Коли буде дуже боляче, можеш називати мене сукою, якщо хочеш.

Я розповідала йому, що роблю... Апіс був блідий. Я зробила йому уколи, а крапельниці поставити не змогла. Це моя кара — не переношу вигляду крові в шприці.

Апіс живий. Рука вціліла. Апіс мій земляк. Мій старший брат, нібито... Я пам'ятаю, коли ми з зерносховища поблизу Кутейникового їхали в Іловайськ, повз нас проїжджали «коробочки», якими керував Апіс. Я тоді Філіну сказала: «Бачите оцю машинку? Це мій старший брат з кривдниками моїми розбиратися поїхав! А бачите там ще? Це він з собою друзів покликав». Я тоді ще не знала, що ми з Апісом — капітаном Андрієм Кошубою, земляки...»

Боєць батальйону «Кривбас» Андрій Новохатько:

«Коли ми рушили, я побачив на дорозі перших загиблих. Кругом стояли розбиті машини і лежали шматки тіл. Було страшно, але нам у голову вдарив адреналін — і ми вирішили

стріляти туди, звідки летить по нас. Ми всі, як один, підняли голови, взяли автомати і почали гатити. Нас у машині було п'ятнадцять бійців, і під час руху від Многопілля до Червоносільського ми безперервно стріляли. Під скаженим перехресним вогнем ми якимось дивом доїхали до хутора, де наш ЗІЛ і підбили. Щось прилетіло під кабіну і поранило усіх, хто там знаходився, — водія і двох пасажирів. Один з них наш офіцер Олександр Кривий. Вискочивши з кузова, ми забрали поранених і встали на узбіччі в Червоносільському, намагаючись зупинити будь-який попутний транспорт. Нарешті зупинили і завантажились в одну з БМП, яка проїжджала повз нас. Якщо я не помиляюсь, то тоді повз нас проходили і зупинились усього чотири бойових машини піхоти.

Я заліз у першу — і ми якимось дивом пробились від Червоносільського в бік Старобешевого. Під час руху з десантного відділення я не мав змоги спостерігати за маршрутом і тому не можу сказати, де саме ми проходили і яким чином опинилися на місці остаточної зупинки нашої бойової машини піхоти».

■ Частина колони полковника Грачова, яка прорвалася крізь Червоносільське

Першим одиницям техніки і транспорту, які прорвалися крізь Червоносільське, відносно пощастило подолати шлях від Червоносільського до околиць хутора Побєда. Увесь транспорт і техніка, які рухались позаду головної частини колони полковника Грачова, стикалися вже з більш потужними обстрілами з боку засідок російських військ, які займали підготовлені позиції, контролюючи шлях від Червоносільського до Новокатеринівки. І чим більш запеклою ставала ситуація поблизу самого Червоносільського, тим важче було прориватися залишкам колони полковника Грачова через цей населений пункт і тим важче був подальший шлях у напрямку Новокатеринівки. Знищення цієї колони з кожною хвилиною і кожним пройденим кілометром набирало обертів. Кожній наступній одиниці техніки і транспорту все важче і важче давався подальший прорив. Колона рухалась на прорив, втрачаючи на своєму шляху техніку і бійців. Самим запеклим і кривавим для цієї частини колони полковника Грачова виявився прорив замикаючої групи, до якої входили переважно транспорт і техніка 93-ї ОМБр.

Боєць 73-го МЦ СпП Палаш:

Шлях між хутором Побєда і Новокатеринівкою.

«Під час руху від Червоносільського до хутора Побєда у нас майже не було сутичок. Лише одного разу нас обстріляли зі стрілецької зброї. Проїжджаючи хутір Побєда, бачили покинуту САУ, неподалік від якої сиділи дві місцеві бабці і спілкувалися між собою, нібито нічого не відбувається.

Коли проїхали Побєду і наблизились до невеличкого озера, то побачили біля дамби того озера підбиту і палаючу бойову машину піхоти. Від неї в нашому напрямку біг боєць в шоломофоні, але раптом почалася стрілянина і боєць впав, так і не добігши до нас. Ми стрімко вирушили через дамбу і помчали далі по шляху в бік Новокатеринівки. Через кілька сотень метрів за дамбою наш «Урал» було обстріляно зі стрілецької зброї і гранатомета. Судячи з того, як по нас вели вогонь, то був постріл з РПГ. За кілька секунд запрацювала і гармата ворожої бойової машини піхоти. Від влучання по кабіні нашої вантажівки розірвало ліве крило на «Уралі». Водію пощастило, і він не отримав при цьому поранень. «Урал» майже відразу втратив керування і з'їхав у кювет праворуч від дороги.

Під час остаточної зупинки нашої машини загинув командир нашої групи. В той момент, коли з гранатомета влучили в наш «Урал», командир Костюк, знаходячись біля заднього борту і прикриваючи вогнем групу, надав команду усім залишити машину. На деякій відстані від нас позаду рухався один з наших танків. Наш командир встиг вигукнути: «Хлопці, відходьте, я вас прикриваю!» Саме в той момент туди на узбіччя, де стояла наша машина, виїхав танк, що рухався за нами… Усе відбувалося дуже швидко. Командир опинився між танком і «Уралом». Потужний удар танка в задню частину нашого «Уралу», і я вже з розбитим стволом танкової гармати обличчям лечу по кузову і вдаряюся в задню частину кабіни. Внаслідок наїзду танка командир загинув. Від зіткнення танка з нашою вантажівкою також було травмовано з різним ступенем важкості, друже Ведмідя, бійця з групи Заграничного і мене.

Під час недовгої розмови з танкістом було вирішено нашою групою рухатись на броні цього танка, але танкіст, здійснивши декілька пострілів убік Новокатеринівки, поїхав самостійно, залишивши нас біля нашого розбитого «Уралу». Заступник командира групи друже Трасер прийняв обов'язки командира нашого

загону і наказав зайняти кругову оборону неподалік у соняшниковому полі праворуч від дороги. З нами на той момент був оперативний офіцер нашого підрозділу капітан 3-го рангу друже Очаків. Коли під вечір стрілянина трохи вщухла і почало сутеніти, до нашої машини був відряджений дозор з двох бійців. Це були друже Узбек і друже Гудіні. Вони забрали з машини окуляри нічного бачення ОНБ-300. Зброя, набої і спорядження усе було з нами. Ніч з 29 на 30 серпня і увесь наступний день ми провели на цьому полі, вивчаючи обстановку й аналізуючи подальші дії і напрямок руху».

Боєць батальйону «Кривбас» Максим Зима:

«Під час руху колони у нас постійно були сутички з противником. Ми мали наказ не відповідати. Наші бойові машини піхоти рухались з підведеними вгору гарматами. Танки також не відповідали. Ми відстрілювалися зі стрілецької зброї лише під час прямого вогневого контакту. Тобто відкривали вогонь, тільки коли безпосередньо бачили супротивника, який веде по нас вогонь.

Під час підходу до одного з населених пунктів нас зустріла вогнем бойова машина піхоти. Спочатку була коротка пристрілювальна черга зі станкового кулемета, а потім вже долучилась і гармата. Першою у нас рухалась «таблєтка» УАЗ розвідки. Можу помилятись, але тоді здалося, що це саме наша БМП вдарила по нашому УАЗу і під час цього зіткнення загинув Андрій Шиян».

Боєць батальйону «Кривбас» Віталій Бунчиков:

«Я з самого ранку 29 серпня їхав у камуфльованому УАЗі. Водієм того УАЗу числився Манкі, але він відмовився їхати машиною і пішов до наших хлопців на БРДМ і виходив разом з ними. Транспорту взагалі-то не вистачало, а тоді вийшло так, що цей УАЗ залишився без водія. Саме тому за його кермо посів наш офіцер. На жаль, не згадаю його прізвище, але він тоді повернувся живим і, здається, досі служить. Також у тому розмальованому УАЗі з самого опорного пункту 40-04 до Многопілля і далі по так званому «зеленому коридору» їхали Роман Атаманчук, я і ще один мужичок правосєк. Потім вже, коли ми проривались під час розстрілу, ми багато кого підбирали на шляху. Я сам, поки був цілий, затягував у машину бійців і пластами вкладав їх у салоні УАЗу, аж поки мене не поранило в голову. Після того я вже погано

що пам'ятаю. Лише згадую, як УАЗ десь зупинився і мене хлопці перенесли до МТ-ЛБ, поклавши зверху на його броню.

Згодом хлопці розповідали, що цей УАЗ впритул розстріляли спереду через радіатор, а в цілому машина майже не постраждала. Що і як тоді сталося з тими, хто був в УАЗі, сказати не можу. Відомо лише, що з тих, хто був у салоні, загинув наш двадцятиоднорічний боєць Роман Атаманчук».

Боєць батальйону «Кривбас» Юрій Стасовський:

«Під час руху по нас луплять з усіх боків. Я помічаю на обрії поля викопані нори. Просто дірки, з яких землю віднесли подалі в поле. Майже не помітні. Чудове маскування. Незважаючи на тряску і стрибки в кузові нашої вантажівки, починаю вистрілювати магазин за магазином. Вистріляв усі підствольні ВОГи. Не відразу наловчився поцілювати на скаку. Зазвичай на полюванні я стою, а звір біжить. Тут же навпаки — звір на місці, а я рухаюсь. Вистріляв сім магазинів. Черговий раз перезаряджаюсь і дивлюся в кузов. Поруч зі мною зовсім білий Ігор Мєльников. У нього розпорота рука так, що кістки видно. Сашко Хіщнік деякий час пролежав без свідомості — куля в голові. Пройшла майже навиліт і наполовину вийшла з голови. А він ще живий. Підіймає руку, нібито намагається почесатися там, де куля вийшла. Сашко Гажур його бинтує.

Машина УАЗ («Муха») батальйону «Кривбас» знищена російськими загарбниками.
Фото: Павло Нєтьосов

Під скаженим шквальним вогнем колона проривається крізь хутір Червоносільське і рухається далі в бік Старобешевого. Попутно проїжджаємо селища Володарське й Осикове. Під час руху машин і техніки іноді по колоні здійснюються обстріли з хат і лісосмуг. Перед Володарським по нас знову праворуч із соняшників почалася стрілянина. У Володарському ми виїхали на трасу і далі рухалися автомобільним шляхом у напрямку Новокатеринівки. В Осиковому з хат ліворуч стрекотіння зі стрілецької зброї і з ручного гранатомета. Праворуч із-за ставків по колоні працюють ворожий автоматичний гранатомет АГС-17 і міномет. У селищі Побєда ліворуч стріляє кацапська БМП-2, а праворуч з пагорба гучно гуркотить важкий кулемет. Далі з лісу ліворуч автоматична стрілянина. Від Побєди до Новокатеринівки мінометі по дорозі постійно намагалися знищити нашу колону. Усю дорогу якийсь суцільний тир, в якому нас невтомно намагаються знищити, але поки що, дякувати Богові, ми якимось дивом рухаємось далі. Щастить. На жаль, не усім».

Колона 93-ї бригади, якій пощастило прорватися крізь розстріл і яка проминула села Червоносільське, Володарського, нарешті в'їхала в Осикове. Між селами Володарського та Осикове снайпери та автоматники супротивника почали відсікати окремі машини. Так, не доїжджаючи до села Осикове було підбито вантажівку ЗІЛ-131 з влаштованою в її кузові зенітною установкою. Снайпери вбили двох солдатів, які стояли біля зенітки.

Ще декілька були поранені та контужені. Зенітники пересіли до іншої вантажівки, але вона в районі Новокатеринівки теж була підбита, а солдати врешті-решт потрапили до полону. Двоє загиблих так і залишились у підбитій вантажівці, яка наступного дня була підірвана чи то російськими військовими, чи то сепаратистами.

У селищі Осикове було підбито одну бойову машину піхоти та автомашину. Військовослужбовців, які вискакували з техніки, добивали вогнем з автоматів та ПТУРів. Пізніше в Осиковому пошуковці знайшли одну братську могилу з п'ятьма загиблими та кілька поодиноких поховань. На жаль, з братської могили станом на сьогодні перепоховано лише два бійця 93-ї бригади. По інших трьох досі відбувається процес ідентифікації.

На виїзді з селища Осикове було підбито бойову машину піхоти № 319. Перед тим як це трапилося, перед нею встигли проїхати

Вантажівка «Урал», в якій перебували сапери та снайпери з 93-ї механізованої бригади.
Фото: Павло Нєтьосов

машина з журналістами та полковник Євгеній Сидоренко на трофейному танку Т-72Б3. (Разом з полковником Сидоренком в танку перебували бійці 17-ї ОТБр молодший сержант Ісаєв і солдат Мартиненко. — *Авт.*) Більша частина екіпажу та десанту БМП № 319 встигла вискочити та відкрила вогонь з автоматів.

Хлопці з екіпажу і десанту тієї БМП намагалися зупинити будь-який транспорт, щоб їх підібрали, але машини мчали повз них, не зупиняючись. В підбитій БМП тим часом здетонував боєкомплект. Повз бійців проїхали на великій швидкості броньований мікроавтобус батальйону «Донбас» та дві бойові машини піхоти зі складу 93-ї механізованої бригади. Потім солдати побачили вантажівку «Урал» з саперами та снайперами з 93-ї бригади. Вантажівка зупинилась, і троє бійців встигли на неї заскочити. Швидше за все, ця зупинка і стала фатальною для тих, хто перебував у тій вантажівці. Щойно «Урал» почав рухатись, як в нього один за одним влучило кілька снарядів. Машина загорілась і невдовзі вибухнула. На той час у кабіні перебували водій та майор Віктор Погорілий. В кузові машини знаходилося десять снайперів, десять саперів, а також три бійці з БМП № 319. Ті з військовослужбовців, хто був притомний, почали вистрибувати з машини та намагалися сховатись у навколишніх кущах. Але їх розстрілювали прицільним вогнем російські снайпери. Переважна більшість тих, хто їхав у тому «Уралі», загинули.

П'ятеро поранених та контужених солдатів намагались ще відстрілюватись з автоматів, але їх засипали кулями та мінами. Поранені змушені були здатись. З ворожої сторони почали вимагати, аби вони кинули зброю та лягли на землю. Коли бійці виконали вимогу та вийшли на дорогу, в них полетіла граната — хлопці були ще більше скалічені осколками. Потім на місці бою з'явилося сім ворогів — без жодних розпізнавальних знаків, більшість з яких мала яскраво виражені східні риси обличчя. Супротивники виявилися солдатами Російської Федерації. Вони долучили до п'ятьох поранених ще чотирьох полонених з батальйону «Кривбас», наказали всім роздягнутись, та голими повели — де бігом, а де пішки — кудись на схід. По дорозі двох бійців 93-ї механізованої бригади вороги ледь не розстріляли. Точніше — імітували розстріл. Попри те, що все виглядало натурально, військовослужбовці не зламались — вели себе гідно. На ніч роздягнутих бранців посадили до якоїсь ями, а зранку 30 серпня долучили до групи інших поранених та полонених українських бійців. Незабаром усіх передали представнику Червоного Хреста.

Снайпер 93-ї окремої механізованої бригади Валентин Христозевич:

«На будь-яке бойове завдання, особливо на Іловайськ, йшли тільки добровольці. Командування нас шикувало і запитувало: «Хто готовий їхати на виконання бойового завдання — крок вперед».

Ми висунулися колоною в бік села Старобешеве з села Многопілля о 8:15 ранку 29 серпня 2014 року. Щойно ми почали виходити з села, росіяни обстріляли нас з мінометів і підбили один з танків, який йшов попереду нашої колони. Потім ми завернули до села Осикове — там нас обстрілювали з усіх боків. Прорвавшись крізь Осикове, наступним завданням стало переправитися через річку. Зробити це можна було, лише пройшовши по дамбі. (Мається на увазі дамба за хутором Побєда. — *Авт.)* Коли ми дісталися тієї самої дамби, ворог підбив попереду нас вантажну машину, в якій знаходився взвод снайперів нашої бригади. По нас вівся дуже щільний вогонь. Доводилося їхати дуже швидко. Коли ми обганяли чергову машину, росіяни підбили нашу бойову машину піхоти. Окупанти стріляли з бронетехніки і, судячи з розривів всередині машини, працювали і зі стрілецької зброї. У нас в БМП почали детонувати боєприпаси. Бойова машина

практично зупинилася і всередині спалахнула пожежа. Екіпаж кинувся залишати машину, щоб встигнути вискочити до вибуху боєкомплекту. Ще перебуваючи в БМП, я отримав поранення в шию, а коли вистрибував з машини, щось розірвалося поруч зі мною. Від того вибуху осколок пошкодив мені руку. Окупанти вистрілили і по нашому гранатометнику Михайлу Шматченку, коли він вилазив з БМП. Незважаючи на поранення, Михайло зміг не тільки вибратися, але ще і допоміг своїм товаришам.

Залишивши БМП, я пішов до висоти, вважаючи, що на ній безпечніше. Як пізніше виявилося, саме там розташувався табір росіян. Рухаючись в напрямку висоти й озирнувшись, я побачив своїх товаришів. За мною йшли два Олексія — Петренко і Горбатюк. Разом з ними також йшов і Міша Шматченко. Невдовзі нас ще наздогнав наш боєць Ігор Сулим.

Незабаром нас помітили росіяни — бійці 331-го гвардійського парашутно-десантного Костромського полку. Один з десантників виліз з окопу і відкрив по нас вогонь з автомата. Йти стало нікуди — позаду йшли бойові дії. Там від ворогів відбивалися хлопці нашої бойової машини — кулеметник Логвиненко і сержант Роман Баранов. Я озирнувся, але нічого не розгледів. Ми з товаришами були змушені лягти на дорогу.

(Прим. автора. Майор Дмитро Денисов загинув при виході з Іловайського котла. Ліг на гранату, щоб не здатися в полон росіянам. Сержанта Романа Баранова знайшли далеко від підбитої БМП. Судячи з усього, він до останнього чинив опір окупантам.

Згідно з інформацією, зазначеною в «Книзі пам'яті загиблих», начальник штабу батальйону, майор Денисов Дмитро Миколайович загинув разом зі значною частиною бійців 93-ї механізованої бригади, які поки що не ідентифіковані. За свідченням механіка-водія БМП-319, майор Денисов їхав поруч з ним та, коли почався обстріл, заявив, що живим не здасться. Коли підбили БМП-319, Дмитро дістав поранення в шію. Механік-водій витягнув майора з палаючої машини та під щільним вогнем тягнув по дорозі. Майор наказав покинути його. За свідченням інших очевидців — потім Денисов ще дістав поранення у ноги, та, не бажаючи потрапляти до полону, ліг на гранату і підірвав себе. Рештки майора Денисова привезені до Дніпропетровська. Попередньо ідентифікований за тестами ДНК. Похований як тимчасово невстановлений боєць на Краснопільському цвинтарі міста Дніпро. 27 червня 2016 року офіційно визнаний загиблим.)

Російські десантники стріляли по усіх, кого бачили. Раптом в них полетіли міни. Напевно, сепаратисти (поки ми не переконалися, що то росіяни, вважали атакуючих нас саме сепаратистами) хотіли накрити нашу колону, але потрапили в своїх. Росіяни думали, що бій вели наші мінометники, але ті, хто йшов в колоні, вести вогонь не могли.

Ми були заблоковані попереду і позаду. Я побачив, як з окопу вилетіла ручна граната і впала поблизу нас. Ми переглянулися, закрилися руками і лягли щільніше один до одного. Після того як пролунав вибух, ми почули крик Олексія Горбатюка. Від вибуху тієї гранати він отримав чисельні осколкові поранення. На сьогоднішній день в його тілі залишилося 283 осколки. Ми намагалися якось перев'язати Олексія, щоб зупинити кровотечу. Приблизно в цей же час мінометний обстріл закінчився, і до нас підійшли росіяни. Вони наказали роздягтися по пояс, для них це — безпека. Мало що у нас може бути під одягом: гранати, ножі або зброя якась. У нас вилучили усі мобільні телефони і потім під дулом автомата нас виштовхали з дороги на поле і змусили рухатися вперед. Під час руху ми намагалися допомагати один одному, адже на той час вже не всі з нас могли пересуватися самостійно. До речі, росіяни за час, поки нас гнали, розстріляли двох українських поранених, які ховалися в чагарнику.

Привели нас до річки. Мене й Олексія Петренка поклали на землю і зробили кілька пострілів біля голови, щоб залякати і зламати морально всіх інших.

Потім ми відправилися в лісосмугу. Десантники зайняли позицію, а біля нас залишили охорону. Я чув, як росіяни по супутниковому зв'язку отримали наказ вести нас в своє розташування. До цього часу Міша Шматченко втратив свідомість, і росіяни наказали його кинути, оскільки нести Мішу ми вже не мали можливості. Серед нас всі були поранені. Нам наказали покласти Михайла біля російської БРДМ, яку до нас підганяли, коли ми йшли по полю. Російські солдати обіцяли, що невдовзі за ним повернуться.

Мішу Шматченка з полону звільнила співачка Руслана. Він мені розповів, як все було... Коли він прийшов до тями, побачив недалеко від себе дві ворожі машини. Відповз убік, дочекався, поки вони пішли, втратив свідомість, а прокинувся вже вночі. Йшов, знову втрачав свідомість. Таким чином він провів десь діб п'ять. Міша рухався уздовж річки, намагався пробратися в бік на-

ших. Увечері він знайшов місцевих рибалок. Хлопці надали йому допомогу, дали можливість помитися і погодували, та й повідомили неприємну звістку. До найближчого розташування української армії було ще близько сімдесяти кілометрів. Враховуючи його стан здоров'я, стільки пройти він би не зміг. Рибалки запропонували відвезти його до Донецька в шпиталь, щоб там йому надали медичну допомогу. Міша погодився, а коли його везли, натрапили на блокпост, про який не знали рибалки. Щоб не підставляти загрозі життя цивільних, Михайло прийняв рішення вийти з машини і здатися ворогам. Сепаратисти його відвезли в будівлю СБУ в Донецьку, де йому надали медичну допомогу. Там він перебував два-три тижні, потім його, разом з іншими військовополоненими, звільнила співачка Руслана. Вона особисто з ним розмовляла.

У Дніпрі Міша продовжив лікування у шпиталі. Йому призначили операцію — потрібно було видалити осколки з району паху. Як не дивно, ніхто з медиків на той час не помітив, що у нього була зламана щелепа. Лікарі чомусь думали, що осколок тільки щоку пробив, а зробити рентген щелепи не здогадалися. Їв він спочатку чайною ложечкою тільки все перетерте. Після відновлення Михайло продовжив службу в частині. Ми з ним разом демобілізувалися 24 квітня 2015 року. А майже через місяць — в ніч з 28 на 29 травня він помер. Офіційна версія смерті — серцевий напад. Що сталося насправді — невідомо. Я його ще встиг 28 травня з Днем прикордонника привітати, він у «погранцях» служив. «Дяді Міші», так ми його називали, було 46 років.

Я лівою рукою допомагав переміщатися Олексію Горбатюку разом з Петренком. З нами йшов наш гранатометник Ігор Сулим. У нього було поранення середньої важкості нижче шиї. Снайперська куля досить великого калібру пробила задню частину лопатки, пройшла всередину і вийшла через руку. Ігорю ще пощастило, що на шиї висів хрестик і куля змінила траєкторію.

Уже без Михайла ми йшли кілька кілометрів пішки. Коли підходили до висоти, де знаходився табір росіян, нам наказали зав'язати один одному очі, а потім змусили лягти на землю. Хлопці вирішили повеселитися: проїхалися на гусеничній техніці у нас біля голів.

— Я не знаю, як це розуміти. Напевно, молоді та дурні, по-іншому таку поведінку не поясниш.

Можливо, росіяни були на нас розлючені, оскільки у них теж товариші загинули. Вони ж по рації повідомлення отримували.

Після проїзду технікою «по головах» росіяни привели нас до себе в табір. У росіян було велике розчарування. Наскільки я розумію, вони намалювали собі досвідченого супротивника, а побачили звичайних людей, патріотів України: вчителів, водіїв, сантехніків, шахтарів. Росіяни дуже довго намагалися дізнатися, скількох я вбив. Розпитували, з якого ми підрозділу. Сказали, що будуть надавати медичну допомогу, але фельдшер, оглянувши наші поранення і супроводжуючи огляд лайкою та образами, сказав, що «для хохлів ліків немає». У них і так своїх поранених предостатньо. Тим з нас, у кого були найважчі травми, все ж таки зробили перев'язку бинтом.

Потім, обізвавши нас суками і побажавши тут згинути, кинули в глибоку, смердючу яму. Вона, судячи з усього, колись служила погребом. Кожна зміна часового починалася з погроз: якщо ми будемо розмовляти або робити якісь рухи, він обіцяв кинути гранату.

В ямі, крім нас, перебували ще чотири бійці з 40-го батальйону. Один з них був підполковником. Всі хлопці трималися мужньо, незважаючи на те, що у багатьох гноїлися рани. До нашого приходу вони «жили» в ямі вже дві доби. У «приміщенні» стояв стійкий сморід фекалій і гниючих ран. Будучи роздягненими, ми дуже сильно мерзли, тому що навіть в серпні на Донбасі дуже холодні ночі. Ми тоді просили надати нам хоч якийсь одяг, але нас ніхто не чув або не бажав чути.

Пошуковики місії «Чорний тюльпан» оглядають місце знищення БМП-319 поблизу хутора Побєда. Фото: Павло Нєтьосов

Відстежувати час було дуже складно: у нас позабирали годинники і мобільні телефони. На ту пору відчувався потужний психологічний тиск. Вороги говорили нам про те, що ми в своїй бідній Україні без Росії загнемося, а вони — підуть на Київ і будуть нас «мочити» до самого Львова. А у всіх бідах, на їх думку, винні, як завжди, американці. Ось така от риторика.

Пам'ятаю, одного разу стався ще один казус. Коли в їхньому таборі нас допитував старший російської групи, до нас підійшли двоє військовослужбовців. Один вдарив мене по нозі і сказав товаришеві: «Дивись, американські берці». Я зауважив, що їх зробили в Україні, та й на підошві написано «Харків». Я запропонував їм прочитати напис, але у відповідь почув триповерховий мат.

Людям вбили в голову, що ми фашисти, суки і скоти, які їдять дітей. Коли мене вантажили в машину, щоб передати Червоному Хресту, один з росіян побачив на моїй шиї хрестик і зауважив: «Треба ж, у нього ще й хрестик є». А що у мене має на шиї висіти по-їхньому? Пентаграма або чорт якийсь?

Ці люди не поінформовані. Вони не знають ані географію, ані культуру, ані історію України. Вони абсолютно не розуміються на місцевості. Наприклад, в полоні мене запитали:

— Вы откуда?

Я відповідаю:

— З Дніпропетровська.

— А где это? На Западной Украине?

У полоні нам давали на вісьмох полонених один сухпайок російського виробництва на добу. Він розрахований, здається, на добу на одну людину. Туди входила каша, фруктове пюре, паштет, консерви. Дуже дратувала упаковка, там була радянська символіка — георгіївські стрічки, червоні зірки.

Пити давали якусь каламутну воду. Вони її, швидше за все, якимись таблетками обробляли. Нам, принаймні, хотілося в це вірити...»

Одна з найтрагічніших історій сталась з бійцями 93-ї бригади, які їхали у вантажівці ГАЗ-66. Ця машина починала рух в колоні полковника Грачова і їй пощастило уникнути ураження під Червоносільським. Вона прорвалася через Володарське, Осикове і Побєду, але не доїхала кількох кілометрів до селища Новокатеринівка, як її підбили. Поблизу дамби за селищем Побєда вантажівка перекинулась. У ній одразу загинули шість або

сім військовослужбовців. Після аварії залишилось десять-одинадцять бійців — поранених або контужених. Один із солдатів почав махати білою ганчіркою та кричати — щоб не стріляли. У відповідь військовий у формі старшого лейтенанта Збройних сил Російської Федерації голосно наказав, аби хлопці підіймались та виходили. Щойно вони піднялись — по них було відкрито вогонь з автоматів. Двоє загинули на місці, інші дістали додаткових поранень. Вцілілим українським солдатам російський старший лейтенант наказав повзти в його бік. Потім він дав команду роздягнутись догола на швидкість. Солдат Іван Клевчук був поранений в обидві руки та не міг швидко роздягтись: російський офіцер вистрелив йому у спину та голову. Ще один юний боєць теж не встигав роздягнутись — його теж застрелив російський офіцер. Немолодий сержант, який був серед бранців, почав дорікати офіцерові за цей вчинок — але у відповідь він теж отримав кулі у спину та голову.

30 серпня 2014 року на місці цієї трагедії був полковник Збройних сил України Палагнюк, який за домовленістю з росій-

Боєць 93-ї ОМБр Іван Клевчук

ською стороною, збирав загиблих. Він забрав п'ять роздягнутих тіл, які лежали рядком під деревом, та ще одного — неподалік від місця страти. З усієї машини вижило лише чотири солдати. Один із них, Дмитро Криволап, пізніше дав докладне інтерв'ю про те, що тоді сталося:

«Наша машина, в якій було п'ятнадцять військових, була п'ятою чи шостою в колоні. Нам залишалося ще кілька сотень метрів до того, аби вийти з-під обстрілу, коли влучили у двигун нашої автомашини. Вона перекинулася. Практично всі ми на той момент вже були поранені, а у нас закінчилися патрони. Росіяни почали прицільно добивати тих, хто не міг рухатися чи вилізти з-під машини, яка їх затиснула. Нас лишилося семеро, і майже всім було по 20—22 роки. Вані Клевчуку не було і дев'ятнадцяти. Росіянин з автоматом наказав нам підповзти до нього, а потім змусив роздягнутися догола. Ваня цьому росіянину відразу не сподобався. Можливо, тому, що був наймолодшим, чи тому, що був поранений і тому не поспішав роздягатися: тільки зняв бронежилет. Росіянин почав стріляти по Івану з пістолета, але ніяк не міг влучити. Потім він підійшов до нього ззаду і впритул вистрелив у спину, а далі контрольним. Ваня Клевчук — справжній герой.

Нас абсолютно голими повели до позицій росіян. По дорозі один хлопець просив конвоїра дозволити зателефонувати з мобільного мамі, щоб та не хвилювалася. Конвоїр його пристрелив. Сержант, який був з нами і був серед нас найстаршим, почав голосно обурюватися, кричав росіянину, щоб не принижував і не чіпав нас, молодих, а краще вже щоб застрелив його. Конвоїр не забарився і розстріляв сержанта. В живих нас зосталося тільки четверо. Нас залишили на камінні на пригірку. Одяг повернули години через три. Майор російської армії дав нам слово офіцера, що нас не вб'ють… Він же і розповів, що безглуздо воювати з російською армією, яка переважає українську в кількості військових і озброєнні. А ще він сказав, що нічого не знав про так званий «зелений коридор».

Боєць батальйону «Кривбас» Юрій Стасовський:

«Спускаємось від хутора Побєда в напрямку Новокатеринівки і помічаємо праворуч від нас встановлену ПТКР і десяток бойовиків біля неї, які ведуть вогонь по автомобілях, що їхали. Машин в нашій колоні все менше і менше. Усюди палає

техніка і трупи... трупи... трупи... Наш танк і бойова машина піхоти, на диво, все ще цілі. Раптом наш «газончик» випереджає наш УАЗ «Муха». Трохи проїжджає далі від нас, і ми чуємо, як в тому напрямку працює бойова машина піхоти. Наближаємось ближче і бачимо, що наша «таблєтка» палає, а Ігор Кабан у простреленій кулею касці і Мішаня стоять на узбіччі. Немає Андрія Шияна... Загинув... Згорів разом з одним з поранених донбасівців... Другий поранений випав з машини ще до того, як «Муху» атакувала ворожа БМП. Подальша доля того бійця, як і його ім'я, невідомі. Андрій... боєць був, яких мало...»

Згодом боєць батальйону «Кривбас» Денис Зикунов згадував про побратима:

«Я з багатьма конфліктував у батальйоні, а з Шиянчиком жодного разу не закусився. Настільки він був чесним, порядним малим, що усе, що він говорив, я приймав і вірив йому на слово. Я пам'ятаю перший сорокахвилинний бій, коли ми вп'ятьох — Шиян, Кабан, Горб, Міхалич і я лежали за однією дерев'яною шпалою і надавали відсіч під@рюгам-сепаратюгам. Тоді я перший раз побачив, як в кіно, коли кулі свистять над головою і земля клаптиками падає тобі в обличчя, за шию, у вуха. Коли кулі прилітають зовсім поруч. І пам'ятаю крик Шияна: «Бл@дь! Пацани! Мене, сука, поранило в ногу!» А я тоді думав собі: «Сука! Та як же ж так?! Чого тебе, Шиянчик, а не мене? Або чому не Горба або Міхалича з Кабаном?» Переймався тому, що тягнути Шиянчика — здорового бугая, ох і важка справа. І найсмішніше те, що коли бій скінчився, Андрій сказав: «Бля, братани, берць куля порвала і ніготь зірвала!» Як же ж ми тоді почали реготати! Як коні в конюшні. Реготали і підкалували Андрія за його душевний крик: «Бл@дь, мене поранило!» Як же ж мені, Андрію, радісно і боляче, коли я це все згадую!!! Покойся з миром, братику! Нехай земля тобі буде пухом! Маю честь!»

(Тіло Андрія Шияна так і не було знайдено і не поховано досі. Неподалік цього місця виявили поховання декількох бійців, але тіла Андрія Шияна там не було — збігів по ДНК немає. — *Авт.*)

Далі підбираємо двох бійців з 93-ї бригади поблизу підбитої бойової машини піхоти з бортовим номером 313. Бійці встигли розповісти про те, як поза крайньою хатою села проти них ви–їхала бойова машина піхоти під українським прапором і влучно розстріляла їх 313-ту БМП, розстріляла нашу «Муху» і відійшла. Бійці вистрибують з підбитої бойової машини піхоти і стрибають в нашу машину. Видно, що радіють тому, що залишилися живі. Рухаємось

далі. З пагорба зненацька починає бити ворожий кулемет Калашникова калібром 7,62. Черги одна за однією вражають нашу автівку. Обидва підібрані нами бійці 93-ї бригади майже одночасно склали свої голови... На щастя, згодом виявилося, що один з них — Олександр Христіченко, незважаючи на дуже важкі поранення голови, вижив, але майже нічого не пам'ятає за той день. Один з бійців завалився на мене. Я намагаюся, але не можу витягнути цинковий ящик з гранатами для підствольного гранатомета. Звертаюсь до тяжкопораненого і непритомного бійця: «Пробач, синку», і відштовхую його в бік, добираючись до повного, доверху залитого кровью, цинкового ящика з ВОГами. Стріляю раз за разом в «зеленку». Наша машина ще рухається. Значить, з водієм усе гаразд. Нарешті нібито прориваємось із зони ураження...»

З усієї колони полковника Грачова з оточення пощастило вирватись лише легковій машині з журналістами.

Трофейний танк Т-72Б3 полковника Євгенія Сидоренка дістався майже до краю Новокатеринівки. Там танк був підбитий. Екіпаж евакуювався та пізніше щасливо дістався до своїх. Сам танк виявився «живучим». Він отримав незначні пошкодження і був захоплений одним із загонів сепаратистів. Пізніше цей танк показували по кількох російських телеканалах — як доказ того, що Збройні сили України буцімто мають на озброєнні Т-72.

■ Колона генерала Руслана Хомчака. Село Чумаки. Початок знищення

Командир 2-го батальйону 51-ї ОМБр підполковник Антон Нестеренко:

«Коли голова колони в селі Чумаки чомусь зупинилася і частина колони вирушила в іншому напрямку, то бронегрупа також почала розвертатись. Після тієї зупинки в Чумаках по нас відкрили вогонь з артилерії і мінометів. Праворуч по ходу руху я бачив одну артилерійську батарею, а за нею ще одну. По першій батареї ми відкрили вогонь і спромоглися її частково подавити. На місці ворожої батареї були уражені і палали російські КамАЗи. Саме тоді вогнем у відповідь був уражений наш «Урал» і мене від нього відкинуло. На допомогу підійшла моя бойова машина піхоти командира 4-ї роти Павла Плужніка, і вони мене підібрали. Хлопці закинули мене на броню, і я деякий час приходив до тями після контузії».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Раптова і несподівана стрілянина в ста п'ятдесяти метрах ліворуч по ходу машини... Спочатку одиночна, а потім в кілька стволів. До них приєднався звук важкого кулемета. Після перших пострілів ми подумали, що це провокація. Можливо, хтось стріляє в повітря і провокує нас на вогонь у відповідь. Десь почули постріл з чогось важкого.... Майже відразу ж пролунав гучний вибух в напрямку голови колони. Це засідка! По нас ведуть вогонь! Будь-яких вказівок, на випадок непередбаченої ситуації, не було. Я побачив, як танки, які рухалися в голові колони, з'їжджають з дороги праворуч в поле і розгортаються у зворотному напрямку. Поблизу одного з них на дорозі пролунав ще один вибух.

Постріли та вибухи супроводжувалися безперервним стрекотінням з автоматичної зброї. Дорога вузька. По одній смузі руху в кожному напрямку. На вузькому шляху відразу утворився затор. Передні машини намагалися розвернутися: деякі прямо на дорозі, а інші через поле, слідом за одним з танків.

Складно було розібрати, звідки ведуть вогонь, але, судячи зі звуків пострілів, противник перебував метрах в 200—300. Голосніше за всіх працював кулемет ліворуч по ходу руху. Йому вторили з декількох напрямків автоматичні черги і постріли чи з ручних гранатометів, чи то з СПГ. Розібрати було важко, бо постріли і вибухи зливалися один з одним. Денис Томілович скомандував: «Розвертаємось! Швидко!» По бортах і шибках сусідніх машин застукали кулі. У вантажний відсік «Халка» прилетіло кілька куль. Одна з них потрапила в каску Сталкеру і від неї рікошетом відскочила кудись далі в салон машини. Здається, когось зачепило в руку...

Радіостанція Дена розривалася від криків: «Нас розстрілюють!», «Всім назад!», «Відходимо!» Доповіді накладалися одна на одну і перебивали одна одну. На дорозі утворилося величезне стовпотворіння. Одні машини пробували розгорнутися і рухалися в зворотньому напрямку в бік моста. Інші вже стояли без руху, і бійці, що вибігали з них шукали укриття від обстрілу на узбіччі дороги. Розгорнувши машину, я деякий час намагався рухатися по асфальтованому шляху, але затор, що утворився на ньому, заважав проїзду. Шквальний вогонь не припинявся. По спалахах пострілів, розлітаючих осколках скла і отворах від куль, які з'являлися на сусідніх машинах, ми визначили, з якого напрямку ведеться вогонь. З'їхали на безпечне узбіччя і рушили по ньому до

мосту. Ліворуч від мене, метрів за п'ятдесят, прямо по полю прямували до мосту танки і кілька машин підвищеної прохідності.

Денис побачив «бежевий» броньований мікроавтобус, на якому їхав наш заступник командира батальйону полковник Печененко. Мені було наказано Деном триматися «бежевого» і рухатися за ним, не втрачаючи його з поля зору. Основне завдання було — вийти з зони ураження. На мосту ми пропустили перед собою якийсь МТ-ЛБ і промчали за ним. Проскочивши міст, ми знову повернулися до приватних будинків над річкою. Тут вже зібралося багато машин. Деякі не доїхали до моста, а інші встигли розгорнутися і покинути зону ураження на шляху за мостом. Вони також шукали укриття від інтенсивного вогню з пагорбів на протилежному боці водоймища. Це були, в переважній більшості, легкові автомобілі й автобуси. Багато бійців перебігали по селищу пішки, ховаючись від куль за будинками і транспортом. Складність ситуації полягала в тому, що не було чітко зрозуміло, де знаходиться противник і куди відходити. Радіоефір був заповнений уривками повідомлень, що перебивали одне одного, і зрозуміти будь-які конктретні команди було неможливо. Якщо вогневі точки з кулеметів, танків і БМП ще можна було визначити за звуком, то позиції легкоозброєних стрільців втановити було важко. Таке відчуття, що вогонь ведеться безперервно і звідусіль. Після початку розстрілу колона розсіялася, і складно було зрозуміти, де знаходяться наші бійці, які ведуть відповідний вогонь, а де ворог. Позаду нас лунали вибухи. На залишеному нами шляху за мостом російські танки і БМП добивали решту транспорту і техніку. Багатьом бійцям вдалося покинути транспорт до розстрілу його танком, і вони відходили в нашому напрямку по відкритій місцевості. Не всім з них вдалося врятуватися, тому що піших бійців накривали шквальним вогнем з різного виду стрілецької зброї. Як виявилося, це був лише початок... Пекло чекало нас попереду».

Боєць батальйону «Дніпро-1» Микола Криворотько:

«З української бронетехніки почали падати перші уражені бійці, які на ній сиділи (місця в транспорті вистачило не всім). Незабаром цей вогонь перетворився на шквальний обстріл. В нашу колону полетіли протитанкові керовані ракети, постріли з ручних гранатометів, міни і кулі різних калібрів. У моїй свідомості було твердження: «Я так і знав!» Рація розривалася від повідомлень про численні вогневі контакти, але командування

ніяких наказів не надавало, крім «колона, на прорив». Колона почала розпадатися на частини. Знищена або виведена з ладу техніка блокувала рух іншого транспорту і техніки в колоні.

Наш пікап помчав вперед, маневруючи і ховаючись від ворожого вогню за танками і БМП. На цей час на бронетехніці вже ніхто не сидів. Проїжджаючи повз одного з Т-64Б ЗСУ, я помітив, що його корпус був покритий кривавими фрагментами людської плоті, уніформи та спорядження. Всередині у мене все стислося від побаченого. Час ніби сповільнився. В цей момент прямо в нас приблизно з відстані триста метрів летів постріл з ручного гранатомета, але, дякуючи Богу, він втратив спрямованість і потрапив в узбіччя дороги в чотирьох метрах від нашої машини. Все навколо вибухало й горіло. Наші також відповідали росіянам вогнем, але ми були у них, як на долоні, а ворог знаходився, переважно, на замаскованих підготовлених позиціях. Єдиним позитивним для наших бійців було те, що на цьому етапі ворог обстрілював нас з досить великої відстані (400—500 м), і це знижувало ефективність їх вогню».

Боєць батальйону «Дніпро-1» Вадим Куприков:

«Початок обстрілу застигнув нас в селі Чумаки в той час, коли ми рухалися в загальній колоні на пікапі «Nissan», який належав нашому батальйону «Дніпро-1». Спочатку було не зрозуміло, звідкіля по нас ведуть вогонь. Наша машина знаходилась на шляху, де ліворуч стояли хати, а праворуч річка. На початку розстрілу колона почала розпадатись, і окремі машини і бойова техніка рухалися навмання в різних напрямках, намагаючись вийти із зони обстрілу. Наша машина під вогнем продовжила рух за декількома машинами і бойовою машиною піхоти по сільській вулиці вздовж річки в напрямку хутора Горбатенко. З протилежного берега і деяких дворів хутора продовжувався обстріл і тому транпорт повернув ліворуч від річки і попрямував до околиці села, де починалося поле».

■ Колона генерала Руслана Хомчака. Шлях між хуторами Чумаки і Горбатенко

Механік-водій БМП-2 № 531 51-ї ОМБр Михайло Роговенко:

«Почався серьйозний обстріл. Попереду все вибухало та горіло. Після перших вибухів офіцери з УАЗа і броньованого зеленого «Фольксвагена Т5», що рухались поруч з нами, скерува-

ли нас в напрямку посадки, але коли ми висунулися до вказаної лісосмуги, то там виявилась ще одна засідка і по нас з відстані приблизно сімдесят-сто метрів відкрили щільний вогонь. Всього наша БМП витримала чотири влучання з «мух» (ручних протитанкових гранатометів)! Не знаю, як так сталося, але нам усім дуже пощастило. Майже весь десантний відсік нашої бойової машини був закладений сумками і рюкзаками бійців. Можливо, саме це і зберегло бойову машину від вибуху боєкомплекту, але башту бойової машини відразу заклинило, і вона вже не поверталась.

Я не бачив, що там відбувалося позаду нас, але збоку було дуже гаряче. По нас щільно стріляли з кулеметів і автоматів. Добре хоч артилерія відволіклася на інші цілі і була направлена в інший бік. Після стількох влучань екіпаж і десант на броні покинули машину і далі вже відходили окремими групами, а іноді і наодинці.

Коли нас підбили, я ніяк не міг вилізти з БМП. Ворожі «мухи» летіли по нашій БМП одна за одною. Та коли вже четверта прилетіла, я думав, що це вже кінець, але мене привів до тями стук автомата по броні. Боєць з мого екіпажу питав, чи я живий, але був шквальний вогонь, і він не чув, що я кричу: «Живий!» Не почувши мене, боєць вирішив, що усі загинули, і пішов, але суть у тому, що він залишив також нашого бійця Сергія Кічмаренка, який лежав з відірваною п'ятою біля БМП, хоча вони разом були з самого полігону. Я схопив автомат, відкрив люк та просто вивалився на правий бік машини, скотившись на траву. Тоді здавалося, що все було, як в сповільненому кіно. Скрізь дим — багато диму, пилюка та нескінченні постріли і вибухи з обох боків. Я відповз від бойової машини ще кілька метрів і побачив Сергія Кічмаренка. Йому від одного з вибухів відірвало всю п'яту. Картина була не з кращих. Я думав, що з такими ранами не виживають, а він лежав, посміхався і все казав: «Глянь. Глянь, що в мене, а то погано бачу». Моя права рука все ще була нерухомою, просто висіла. Спочатку я заліг і пробував відстрілюватись, та швидко зрозумів, що все марно — рука не слухається. Схоже на параліч. Під час відходу від нашої підбитої і зупиненої БМП по мені декілька разів ледве не влучили кулі, одна з яких дуже близько пролетіла біля голови. Сергій сказав:

— Потрібно здаватись, бо буде нам тут смерть.

А я відповідаю:

— Треба повзти і відходити, бо пристрелять, як собак.

Я тоді розумів, що з пораненим товаришем, у якого відірвана п'ята, далеко не відійдеш, але шанс був, і я переконав його, що треба якомога далі відповзти з місця бою. Тоді я добре розумів, що сам я набагато швидше зміг би відійти і сховатись, але відразу ж прийшла думка, чи пробачу я це собі, якщо виживу? Одним словом, повзком-повзком ми долізли до лісосмуги, де було значно краще, бо в рясних кущах відчували себе більш безпечно, ніж на відкритому просторі».

■ Колона генерала Руслана Хомчака. Урочище Червона Поляна

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Будь-яка спроба знайти безпечне місце виводила нас в новий підготовлений сектор для стрільби супротивника. Автомобілі рухалися хаотично, іноді прямо по приватних городах. У якийсь момент я втратив з поля зору «бежевий». Ми рухалися вздовж будинків над річкою під інтенсивним вогнем з протилежного берега. За бронею «Халка», прикриваючись від вогню, йшли бійці, які втратили свій транспорт. Уходячи за приватні будинки ліворуч від річки, ми сподівалися сховатися від шквального вогню, але, як виявилося, потрапили на новий рубіж, де нас чекав засівший в обладнаних позиціях ворог. До цього місця прорвалися декілька наших танків. Вирвавшись за межі селища Чумаки, ми вийшли до якогось поля, ліворуч від нього знаходилася ґрунтова дорога вздовж довгої лісосмуги. Танки пішли по полю уздовж «зеленки», а транспорт, що вирвався з засідки при першому обстрілі, рухався по ґрунтовці між танками і «зеленкою» в напрямку хутора Горбатенко. Нам здалося, що ми вискочили з зони враження, але незабаром зрозуміли, що помилилися. Звідкись здалеку, з боку поля, почала працювати артилерія. І до неї приєдналася шквальна стрільба з багатьох одиниць різноманітної стрілецької зброї.

У мене не було можливості відстежувати вогневі точки супротивника. За цим стежив Денис. Він і командував, куди мені потрібно рухатися. А я повинен був триматися зазначеного мені напрямку і при цьому маневрувати між рухомим і вже підбитим транспортом і технікою. Ми рухалися під шаленим обстрілом по ґрунтовому шляху вздовж поля в напрямку хутора Горбатенко.

Одна з боєвих машин звернула з поля на ґрунтову дорогу прямо перед нами і спробувала повернути ліворуч, щоб проскочити

в просвіт між двома лісосмугами. Праворуч від нас по полю йшов танк. Я намагався триматися під його прикриттям. Чітко були чутні стукіт і дзвін куль, які рясно поливали броню танка. Бойова машина, яка рухалася перед нами, не встигла залишити шлях і повернути ліворуч поміж двох лісосмуг. Було влучання снаряда і сильний вибух, башту машини просто віднесло в бік. Танк, який був нашим прикриттям праворуч, трохи пригальмував, і це дозволило нам проскочити ліворуч, поміж ним і підбитою бойовою машиною. Уходячи від шквального вогню і обстрілу з протитанкових гармат і маневруючи між танками, я побачив очі танкіста, які мене вразили. Це тривало менше секунди, але глибоко врізалося в пам'ять... Палаюча бойова машина... Кров. По землі перекочується танкіст, який намагається збити з себе полум'я.

Рев машин і техніки. Стовпи пилу, вогню і чорного диму. Шквальна стрілянина і гуркіт пострілів і вибухів. Чиїсь крики зовні і команди Дениса. Все це змішалося в один величезний гул. І ось цей танкіст підвівся з землі і став на ноги. Рукав і спина курточки ще диміли. І в цей момент він, як мені тоді здалося, подивився на мене. Це тривало лише коротку мить, але вона затрималась, як в сповільненій стрічці кіно. Спокійне і навіть якесь умиротворене обличчя. Воно було забруднене в пилюці, бруді і сажі. Залишалися лише яскраві білки очей на темному тлі обличчя. В цих очах не було ані страху, ані паніки, ані будь-якої метушні. Вони були цілком спокійні. І ці очі проводжали мене. Деякі бійці, яких ми

Під час проходу поблизу урочища Червона Поляна. Проскочити в просвіт між лісосмугами пощастило далеко не всім. Фото: Павло Нєтьосов

зустрічали під час руху, заскакували в «Халк», а цей танкіст просто стояв і вже нікуди не поспішав. Було таке враження, що він вже не тут. У будь-який момент міг почати детонувати боєкомплект підбитої бойової машини, а він просто стояв. Стояв і проводжав мене поглядом. Поворот з ґрунтовки за палаючу бойову машину зайняв всього кілька секунд. Зупинятися не можна було, тому що прохід був дуже вузький, а позаду теж рухався транспорт і техніка, по яких ворог вів ураганний вогонь. Можливо, мені все це тільки здалося, але цей момент справив на мене дуже сильне враження і міцно закарбувався в моїй пам'яті».

Командир танкової роти 2-ї БТГр 51-ї ОМБр у складі екіпажу танка № 314 капітан Віталій Миколайович Непеляк:

«Про шлях по «коридору» до Новокатеринівки важко сказати, де саме і що відбувалося. Проблема в тому, що я тієї місцевості взагалі не знав. Ані карт, ані будь-якого плану, нічого не було. Навіть назв населених пунктів не знали! Початок розстрілу застав нас десь поблизу Чумаків. У складі нашої колони було близько 4—5 танків, але особисто я бачив лише три. Під час прориву в урочищі Червона Поляна по нас вела вогонь ворожа гарматна батарея, яка розташовувалась праворуч по ходу руху. Мені здається, що я ще з крупнокаліберного кулемета НСВТ насипав по вантажівках на позиції цієї російської батареї. Після того як ми проїхали ворожу артбатарею гармат Д-30, мені запам'яталися декілька бійців, які вибігли з лісосмуги під час розстрілу. Хлопці, яких ми підібрали, були в однострої мультикам. Я тоді точно бачив, що переді мною ці хлопці намагалися зупинити якусь вантажівку й одну з бойових машин піхоти, але ані транспорт, ані броня не зупинились. Тоді я дав команду механіку-водієві зупинитися. Коли бійці застрибнули на броню, я їм швидко пояснив за що потрібно триматися на башті, щоб не травмуватися і не впасти.

Під час подальшого руху ми вели вогонь і по нас теж. За 10—15 хвилин я подивився туди, де сиділи підібрані нами бійці, але не побачив на броні жодного з них».

Боєць батальйону «Дніпро-1» Микола Криворотько:

«Згодом подальший рух по дорозі під обстрілом став неможливим. Вцілілий транспорт і бронетехніка намагалися прорватися і піти від цієї бійні крізь соняшникові поля і сховатися за лісосмугами. Наш «Nissan» так само виїхав у соняшникове поле,

як раптом з сусідньої лісосмуги «вискочив» 40-тонний танк ЗСУ і, якби це сталося секундою пізніше, він би просто нас розчавив. Саме цей танк почав прокладати дорогу крізь лісосмугу і соняшники для нас і іншого транспорту, який рухався позаду. Вийти повністю із зони ураження ворога нам так і не вдавалося. Вогневі контакти були всюди. Куди не кинь — кругом нас зустрічали вогнем з різних дистанцій — 500 м, 100 м, 50 м... Запам'ятався зрешечений кулями мікроавтобус «Мерседес-Спринтер» з залитими зсередини кров'ю вікнами, біля якого ми проїхали на максимальній швидкості. Також запам'яталось, як підбили наш танк Т-64Б, в якого вибухнув боєкомплект і вгору підкинуло його відірвану башту. Та як горіли наші БМП, а з десантного відділення випадали ще живі, палаючі солдати.

Нам поталанило, що за кермом нашого пікапа був саме Володимир Тугай. Він був дуже стресостійким і не втрачав самовладання при вигляді всього, що відбувалося навколо. У момент шаленого обстрілу він навіть сказав мені: «Не хочеш цей піз..рез на планшет познімати?» Також запам'ятався зелений УАЗ з написом «Міліція» з нашої колони. У ньому сиділи двоє бійців з РПК. Ми під'їхали до них, і я запитав, куди далі їхати. Вони розгублено знизали плечима, показуючи, що не знають. Так... Тоді взагалі ніхто нічого не розумів і не знав, куди рухатись і що робити далі».

Боєць 4-ї роти 2-го батальйону 51-ї окремої механізованої бригади:

«Під час загального прориву поміж хуторами Чумаки і Горбатенко я побачив палаючу бойову машину піхоти, яка горіла і помалу описувала круги посеред поля по колу праворуч. Схоже, механік-водій був вже мертвий або тяжкопоранений і, впавши на штурвал, тиснув його в правий бік. Моторне відділення бойової машини палало вогнем, але двигун БМП ще працював. Саме праворуч від нас по ходу руху були російські гармати Д-30. Це саме вони вели вогонь по нашій колоні».

Всеволод Стеблюк, керівник медичної служби батальйону «Миротворець». В 2014 году — полковник міліції, професор кафедри криміналістики і судової медицини академії МВС:

«Почався розстріл. Почали з корівників, зі стрілецької зброї. Відчуття таке, що там зібралися всі «сепари» Донецької області. Вогонь щільний настільки, що здавалося: це не вереск

куль — це дзвенить повітря. При цьому у нас в прапорі кілька дірок від куль, а «Жужу» кулі облітали стороною. Міцно освячена вона була. На Спаса батюшка в Михайлівському монастирі постарався. Їхали і на ходу підхоплювали поранених хлопців, де могли дотягнутися. А дотягнутися могли не завжди. Досі почуття провини перед Вітею Єщенком та перед його рідними... Я його бачив метрах в 70—100, під «зеленкою». Він був важкопоранений, а підійти абсолютно неможливо. Уже міни пішли. Назбирав вісім поранених. Влад Ковальов... Класний був доктор. Справжній герой з батальйону «Херсон». Він мені важко пораненого Льошу Маркіна кинув у машину. Я йому кажу:

— Давай! Стрибай в машину!

А він мені:

— Ні-і, там ще важкі.

І побіг до лісосмуги. Нарвався на міну. Не стало Влада... Золотий був хлопець. Так і їхали.

Я намагався рухатися за якоюсь бронею, щоб хоч якось сховатися від обстрілу. Спершу за танк, а потім за БМП. Рухаємося за бойовою машиною піхоти і тримаємося в метрі від броні, прикриваючись нею від обстрілу, а зверху на броні їдуть хлопці. В прикриваючу нас бойову машину потрапляє протитанкова керована ракета... На нас сиплються залишки хлопців... падають тулуба, руки і ще не зрозуміло що... І пролітає башта бойової машини. Час сповільнюється. Їду і бачу, як, повільно перевертаючись в повітрі, прямо на нас, летить башта БМП. Думка одна: «Зараз ця башта на нас впаде і вкатає в землю», але башта пролітає повз нас і падає неподалік. У нас в машині все заляпано кров'ю... Техніка під безперервним обстрілом йде по полю. Кругом сухі стебла. Чи то соняшник, чи то кукурудза. Дивлюся, міни всі лягають в колію. Пристрілялися. Їду в сторонці, метрів за тридцять від цієї колони, за цими соняшниками. Як у «Жужі» витримав двигун?.. Надійна наша техніка!

Поле закінчується, і ми вискакуємо на відкритий простір. Ззаду, з цих соняшників відразу за нами виїжджає танк. Я попереду, а танк за мною. Розумію, що я в його сліпій зоні, і він мене абсолютно не бачить. Розчавить, як яєчну шкаралупу. Роблю різкий віраж і з нашої машини вилітає Ігор — командир роти. Слідом вилетів Андрій Торчевський. Божевільні стрибки. Постійні різкі віражі і вибухи навколо. Ігоря потім підібрали. Його Віталій Мариненко з-під гусениць танка встиг вихопити.

Боєць батальйону «Херсон» Владислав Ковальов

Капітан 55-ї ОАБр Ігор Венжега:

«Коли почався бій, то я бачив, як попереду рвуться снаряди і голова колони починає розвертатись в протилежному напрямку. Ті, хто відходив з голови, махали усім руками «Назад!». Зв'язку тоді вже не було і будь-що організувати або переказати по рації було неможливо.

Нашу машину розстріляли в районі урочища Червона Поляна і нам пощастило пересісти на другий наш ЗІЛ, за кермом якого був Михайло Васін. Цій вантажівці також дісталося під час прориву крізь засідки, і вона вже ледве рухалась. Я застрибнув в кабіну до водія, де в той момент перебував старший цієї машини лейтенант Іван Габчак. Під час руху ми ще встигли підібрати якогось бійця, пораненого в ногу. Хлопці допомогли дістатись пораненому до машини і затягли його до кунгу. Перебуваючи в кабіні, я не міг бачити, що відбувається в кунгу, але мені здається, що там, окрім того пораненого і лейтенанта Дмитра Севостьянчика, нікого не було. З правого боку кабіни, майже біля самого колеса, пролунав достатньо потужний вибух, і в нашої машини замкнуло щось в електроприладах. Машина почала безперервно гучно вити сигналом, який неможливо було вимкнути. На щастя, іншої шкоди машині вибух не спричинив».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Сховавшись за поворотом від обстрілу, я продовжив рух вздовж лісосмуги по ґрунтовому шляху між лісосмугою і соняш-

никовим полем. По полю з соняшниками ліворуч від нас паралельно рухалися кілька одиниць техніки. Танк, який вийшов за нами з проходу, не став їхати по ґрунтовому шляху, а відразу рвонув на поле. Ми побачили і почули, як почали лунати вибухи саме на цьому полі. Було схоже на мінометний обстріл. Потім повний хаос. Якийсь хаотичний рух поміж зупинившимся і підбитим транспортом на грунтовці. Потім з'їзд з ґрунтовки в гущу соняшників. Вибухи з усіх боків. До цього моменту у «Халка» вже було прострілене одне колесо. Куди рухаємося — незрозуміло. Якийсь загальний рух вперед, нібито попереду хтось знає, куди саме потрібно виходити, щоб залишити зону знищення. Машина буксує в заростях соняшнику, але хлопці вибігають з машини

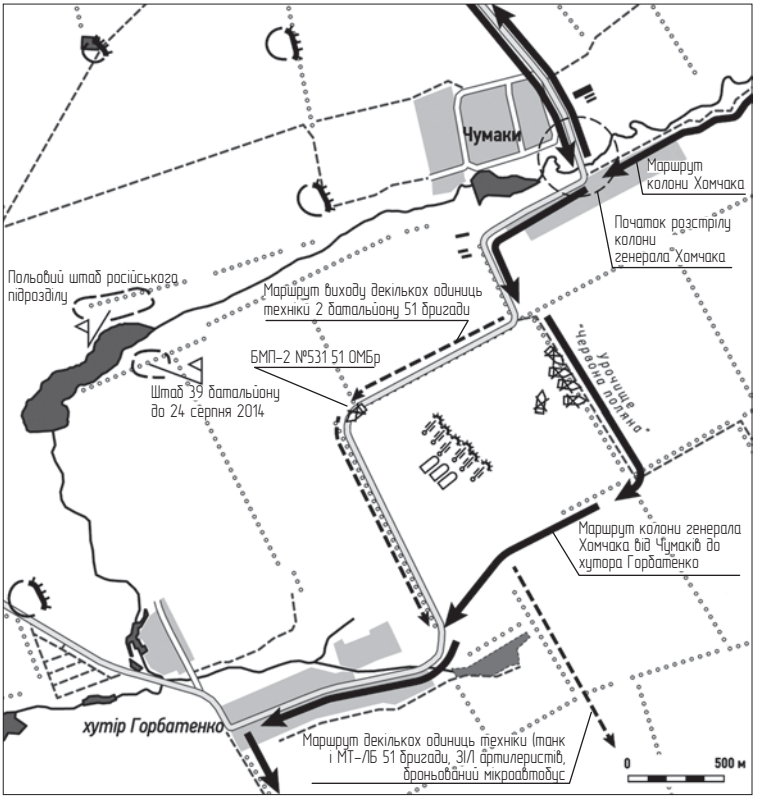

Схема прориву колони генерала Руслана Хомчака від хутора Чумаки до хутора Горбатенко

і виштовхують її на втоптану гусеничною технікою засіку. Раптовий удар в правий борт «Халка». Це одна з бойових машин піхоти проскочила дуже близько і трохи зачепила нас. Потім все, як в мареві. Рух за танком, який прокладав і втоптував шлях по полю. Вибухи й автоматична стрілянина з кількох напрямків. Рятуючись, бійці біжать за технікою і транспортом. Рев техніки, яка рухається ліворуч і праворуч від нас і загрожує розчавити нашу машину. Серед бійців ми помітили нашого бійця Артема Кобзєва, що шкутильгав на одну ногу. Сергій Алещенко допоміг йому залізти в «Халк». Потім з незрозумілих причин Артем знову вистрибнув з машини і десь загубився...»

Основна частина батальйонно-тактичної групи 51-ї механізованої бригади та автомобільний транспорт 40-го батальйону «Кривбас» «застрягли» в урочищі Червона Поляна. На іншому боці поля по них працювала російська гаубична батарея гармат Д-30. Як згодом виявилось, це була батарея 1065-го артилерійського полку 98-ї повітряно-десантної дивізії Збройних сил Російської Федерації. Несподівано для росіян цю батарею почали обходити з тилу кілька українських БМП-2, і, швидше за все, саме тому командир ворожої батареї викликав вогневу підтримку. В результаті цього по урочищу Червона Поляна було здійснено залпи щонайменше з двох установок реактивної артилерії «Ураган».

Під час розстрілу залишків колони генерала Руслана Хомчака в урочищі Червона Поляна було знищено шість українських бойових машин піхоти, кілька вантажівок та автобусів. Саме тоді колона генерала Руслана Хомчака була розірвана на дві частини — одна частина броневої групи, а саме — кілька бойових машин піхоти 51-ї окремої механізованої бригади, машини Юрія Берези і Руслана Хомчака, дві БМП, і за ними — автомобілі УАЗ полковника Мельника і полковника Кифоренка та бронетранспортер зв'язку, вирушила в напрямку хутору Горбатенко. Друга частина колони генерала, яка вирвалась з пастки в Червоній Поляні, складалась з одного танка, броньованої інкасаторської машини батальйону «Дніпро-1» і ЗІЛа розвідників 55-ї ОАБр під керівництвом капітана Ігоря Венжега. Також залишити Червону Поляну пощастило і МТ-ЛБ з зенітною установкою ЗУ-23-2 на причепі, які належали зенітно-артилерійському взводу 51-ї бригади. Командиром цього екіпажу був командир взводу старший лейтенант Валентин Григорович Кіян.

Техніка, яка увійшла в хутір Горбатенко, майже безперешкодно пройшла крізь населений пункт. Російські десантники з позицій біля хутора Горбатенко пропустили танки та БМП і відкрили вогонь по автоколоні, намагаючись її відсікти і знищити.

■ Частина колони генерала Руслана Хомчака. Хутір Горбатенко

Прапорщик ЗСУ Григорій Соляник, водій генерала Руслана Хомчака:

Хутір Горбатенко.

«Ми підібрали поранених полковника Мельника, його водія Івана Маклакова і сержанта Дмитра Бєлікова, а також ще трьох піших бійців. Як з'ясувалося згодом, ними виявилися командир батальйону «Миротворець» Андрій Тетерук і двоє його бійців».

Водій 133-го окремого батальйону охорони і обслуговування Іван Маклаков:

«Момент свого поранення я пам'ятаю дуже погано. Останнє, що пригадую, — рух вздовж лісосмуги, а з флангу працюють гармати. Ще на початку обстрілу з нашого УАЗа чи випав, чи вистрибнув і кудись подівся полковник... Не можу ніяк пригадати його прізвище. Здається, він був від територіальної оборони ОК «Південь». (Полковник Макаренко Олексій Валентинович. Станом на червень 2014 року — виконуючий обов'язки заступника командувача військ оперативного командування «Південь». Відповідав за дії батальйонів територіальної оборони в зоні АТО. — *Авт.*) Тоді був потужний удар в бік, і далі я погано пам'ятаю. Потім вже відчув, як хтось мене тягне і намагається занести в якусь машину. Згодом з'ясувалося, що то був броньований зелений мікроавтобус командира батальйону «Дніпро-1» Юрія Берези, в якому їхали журналісти».

Майор ОК «Південь» Костянтин Горбачов, друже Аіст:

«Коли ми проскочили той російський гаубічний дивізіон поблизу хутора Горбатенко і заїхали в хутір, то позаду нас через хутір проскочив лише один позашляховик батальйону «Дніпро-1» з автоматичним станковим гранатометом в кузові.

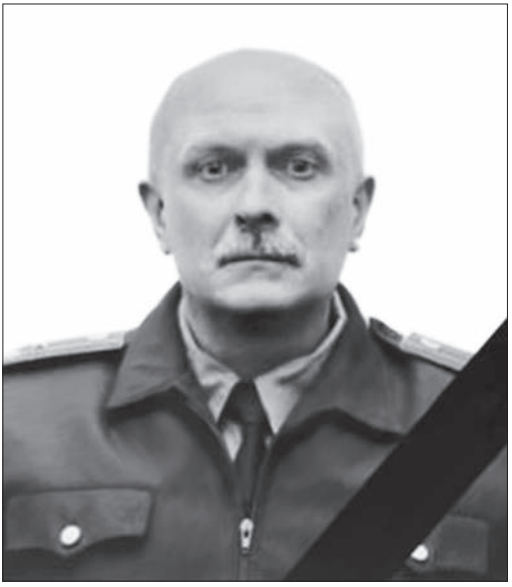

Полковник Віктор Єщенко. Батальйон «Миротворець»

І більше нічого за нами вже не виходило. На підступах до Горбатенка і в самому хуторі виявились ворожі засідки, з яких по нас вівся інтенсивний вогонь. На перехресті за хутором була пастка і саме там підбили два автобуси з бійцями батальйонів «Херсон» і «Миротворець». Коли нашу машину розстріляли, то всі отримали по кулі, а наш водій Іван Маклаков отримав два кульових поранення. Одне в гомілку, а друге в передпліччя. Під час руху машини я особисто його перев'язував і колов йому буторфанол. Іван був серед нас єдиним водієм і саме від нього залежав наш подальший рух на машині. Ліворуч від мене сидів Дмитро Бєліков, який отримав кульове поранення в ногу. Полковник Мельник отримав поранення в праву ступню. Поранений Іван Маклаков тиснув на педалі, керуючи машиною однією рукою. УАЗ, підстрибуючи на ямах і долаючи різноманітні перешкоди, рухався далі, намагаючись вийти з зони ураження. Поки я, під час шаленого трясіння, перев'язував Івана, порвав два джгути. Машина стрибала на вибоїнах, і я ледве спромігся вколоти Івану вище коліна знеболювальне. Коли вискочили до відносно безпечного місця, я побачив, що навколо мене усі, хто перебував

у нашому УАЗі, отримали кульові поранення. Коли наша машина остаточно зупинилася, я перевантажив з нашої машини трьох поранених — Ваню Маклакова, Дмитра Бєлікова і полковника Мельника в броньований мікроавтобус Юрія Берези. Закривши за ними двері, я залишився в Горбатенкові і потім вже виходив з оточення з групою бійців батальйону «Миротворець». Від хутора Горбатенко нас відходило три групи бійців і офіцерів, але кожна обрала свій маршрут. Наша група виходила практично дві доби, йшла в напрямку населеного пункту Стила».

Коли у хуторі Горбатенко російські десантники відкрили шквальний вогонь з кулеметів, гранатометів та автоматів, кільком машинам вдалося проскочити крізь нього, але за хутором вони були знищені. Всі автобуси, машини та вантажівки, якими їхали бійці «Миротворця», «Херсона» та «Івано-Франківська», в районі хутора Горбатенко були знищені.

Заступник командира 3-ї роти номер БПСМОП «Миротворець» Микола Миколайович Омельченко:

«Перший автобус розбили повністю. Наш автобус ще кілька хвилин рухався на пустих колесах і також був розстріляний. Ми вискочили з автобуса на вулицю і прийняли бій у хуторі Горбатенко, опинившись під шквальним вогнем з кулеметів, гранатометів, автоматів та мінометів. Максим Сухенко крикнув, що його поранено. Його відтягли, перев'язали. Але... Від пошкодження пахової артерії і швидкої втрати крові він помер у товариша на руках. Останнє, що попросив: «Дайте, хлопці, закурити...»

Тут я побачив пораненого Олександра Ковальчука. Роман Набєгов зі своїм кулеметом прикривав нас, поки ми надавали Олександру допомогу. Тоді я навіть подумав, що в нього не скінчаються набої. Його кулемет не замовкав. На плечі у мене висів протитанковий гранатомет «муха». Роман вигукнув: «Влупи з «мухи» в той будинок!», а я з неї жодного разу ніколи не стріляв! Тому дав її хлопцю з батальйону «Херсон», який влучно здійснив постріл.

Спочатку трохи затихло, але невдовзі Роман, помітивши загрозу, знов почав поливати зі свого кулемета. Я почав перев'язувати Олександра Ковальчука. У нього уся голова була в крові, але я не спромігся побачити рану. Було не зрозуміло, куди накладати пов'язку, але невдовзі побачив поранення у плече. Я дістав шприц-тюб і вколов йому свій буторфанол. В мене це

вийшло лише з третього разу. Скоріш за все, внаслідок нестачі крові, Олександр почав тухнути. Весь цей час над моєю головою неспинно грохотав кулемет Романа Набєгова. Раптом я відчув удар в ногу. Першою думкою було — мене поранило. Одночасно з цим за мною затих і кулемет. Я озирнувся... і побачив біля себе частину голови, а осторонь лежало тіло нашого побратима… Це була саме та мить, коли, до останнього відстрілюючись і прикриваючи своїх друзів, отримав своє смертельне поранення Роман Набєгов. Шаман. Бився до останнього! Мужня людина. Офіцер! Увесь мій бронежилет був в його крові й останках.

Після цього моменту мозок у мене на декілька секунд відімкнувся. Не пам'ятаю, як я забіг у двір… Не пам'ятаю, що сталося з Олександром Ковальчуком… Якийсь провал в пам'яті. Минуло кілька хвилин, і я, заспокоївшись, кинувся назад. Саме тоді наш автобус вже повністю палав. Вибухав в автобусі боєкомплект. Навколо усе горіло. Горіли тіла людей. Не підійти…

Потім хлопці мені намагалися сказати, що з моїм бронежилетом щось не гаразд… Він був увесь в крові і залишках людської плоті. Я кричав їм: «Знаю! Буду виходити з цим! Він вийде зі мною. Ромка з нами...»

Але це не все… потім доба проривання до наших військ, крізь соняхи. Знов там наші втрати. Знов мені пощастило, а Руслану Халусу ні… Він загинув поруч зі мною від кулі 12,7 мм. Я чув його останній подих. Мабуть, в ті хвилини мені допоміг Шаман, але вже звідти, звідки не повертаються. Ось так, мабуть, у мене з'явився ще один Янгол-хранитель.

Це дуже важко описувати, як я в тому бронежилеті дістався до своїх. У Волновасі я скинув з себе цей бронежилет і подивився на нього… Тоді я не зміг втримати сліз. 24 години тому я спілкувався з цією людиною… він вживав їжу… рахував патрони, бив ворогів, а тепер його й інших побратимів вже немає. І знов текли сльози… І не від того, що ти живий, а від того, що ти нічого в такій ситуації не можеш вдіяти… Відчуття повної безпорадності і неможливість змиритися з думкою, що їх вже немає і ніколи не буде!!!

Минуло ще трохи часу, і я знову плакав, але вже від щастя, коли дізнався, що Сашко Ковальчук живий».

Поблизу хутора Горбатенко також був підбитий один з пікапів «Nissan» батальйону «Дніпро-1», в якому перебували

бійці Дмитро Булашенко, Бендера, Сергій Соловей, Владислав Страшко і Фінн. Бійці кинулися в пошуку порятунку в соняшники. Навколо шалена стрілянина і вибухи. Село горить. Поруч проносяться автівки і техніка. Проїжджаючи поруч з підбитим пікапом, пригальмував зелений «фольксваген-транспортер», за кермом якого був Тарас Брус. Саме в нього і встиг застрибнути боєць батальйону «Дніпро-1» Дмитро Булашенко. Страшко спромігся заскочити в броньований інкасаторський автомобіль командира батальйону «Дніпро-1» Юрія Берези.

На вулицях хутора Горбатенко була шалена стрілянина з приватних дворів і стояли декілька розстріляних автівок і один автобус. Деякі бійці встигли залишити автобуси і зайняти позиції для відповідного вогню, а дехто назавжди залишився лежати поблизу машин. Автівки, які рухалися позаду автобусів, також зупинилися, і бійці займали позиції навколо, щоб подавити вогонь з приватних дворів. З сірого пікапа «Nissan» «Дніпро-1» також вискочили бійці Іван Науменко, В'ячеслав Фокін, Микола Курносенко і Вадим Куприков. Водієві Івану довелося дуже різко гальмувати, і машина заглохла. Поки Іван розбирався з машиною, деякий час інші бійці вели вогонь по подвір'ях, з яких розстрілювали українську колону. Микола Курносенко під час бою схопив автомат водія, оскільки його снайперська зброя без оптичного приладу була майже безпорадна в ближньому бою. Під час цієї стрілянини до пікапа підповз поранений в руку боєць «Дніпра-1» Богдан Жайворонок і покликав на допомогу.

Боєць батальйону «Дніпро-1» В'ячеслав Фокін:

«Я запам'ятав Богдана Жайворонка тому, що ми перед виходом з Іловайська разом курили біля виходу з школи. Я мало знав тих нових бійців, які приїхали до Іловайська з Дніпропетровська, але потім вже біля школи ми познайомились. Саме Богдан у хуторі Горбатенко підповз до нас і запросив допомоги, оскільки в нього було прострелене плече. Я закинув його в кузов пікапа і дав пакет, щоб заткнув під бронежилет і притиснув рану. Сказав йому, щоб тримав, а потім вже десь зупинимось і я перев'яжу більш якісно».

Микола Курносенко прийняв у товариша його зброю, а Слава Фокін допоміг забратися пораненому в кузов пікапа. Стрілянина з боку ворога трохи вщухла, і вцілілі машини приготувалися рухатись далі. Іван Науменко знов сів за кермо, а бійці зайняли

місця в машині. Єдиний, хто не зайняв своє місце, був Микола Курносенко. Після того як його вибухом відкинуло в бік від машини, він відбіг кудись далі по вулиці і більше його екіпаж пікапа не бачив. Згодом В'ячеслав Фокін спілкувався з бійцями «Миротворця», які розповідали про те, що Микола Курносенко деякий час був з ними. Вони знайшли якийсь планшет і Спілберг намагався розібратися з ним і вивести їх з оточення по цьому планшету. Бійці переховувались за хутором у кукурудзяному полі, і їх зачистили танки і БМП, які увечері рухалися в бік кордону. Я був на передньому сидінні і тому не бачив, що тоді відбулося. Усі замурзані і усі в касках і візуально дуже схожі. Коли сіли в машину, то Іван Науменко спитав, чи усі на місці? Оглянулися до кузова і сказали, що нібито усі на місті. Нас троє в машині і в кузові Жайворонок і боєць. Подумали, що то Коля. Так випадково і вийшло, що Коля залишився в хуторі. Миротворці розповідали, що вони бачили з хутора, як підбили наш пікап «Nissan». Коля нібито ще сказав, що все... пацанів там вже немає... А вийшло он воно як — ми вижили, а про Спілберга дуже довго взагалі нічого не було відомо».

До машин, які ще могли рухатися, також підбігали і сідали бійці з підбитих машин. До пікапа теж підбіг один з бійців «Миротворця» Дмитро Сіроштан і застрибнув у кузов. За селом «Nissan» проїхав близько ста метрів по ґрунтовій дорозі, і нарешті бійці побачили ліворуч рідку лісосмугу, біля якої на їх очах була підбита якась автівка, і з неї вискочили ще живі бійці, що намагалися добігти до цієї рідкої посадки. Їх розстрілювали зі стрілецької зброї, і, як здалося бійцям в пікапі, більшість з них не врятувалась.

Чимало добровольців загинуло і було поранено. На деяких ділянках хутора розсіяні бійці згуртовувались в невеличкі групи та здійснювали спроби надавати відсіч, але невдовзі пустились у розтіч по полях. Деяка частина бійців з боєм прорвалась з хутора, але чимало з них було також поранено, потрапило до полону або загинуло.

Боєць батальйону «Миротворець» Олександр Ковальчук:

«Під час руху в колоні по «коридору» нас розподілили на два автобуси. Одна частина нашого батальйону їхала в жовтому автобусі «Еталон», а я був з другою частиною в білому ПАЗіку. Там водій був, якщо не помиляюсь, з роти «Світязь». Був там

такий Набєгов-кулеметник. Спочатку, як виїжджали з депо, він був біля водія, а потім, коли була зупинка в Многопіллі й усі чекали команди на рух, я з цим Набєговим помінявся місцями. Під час розстрілу автобуса, коли ми зупинилися, я встиг лише один магазин відстріляти і хотів перезарядитися, але в той момент щось потужно вибухнуло і мене вимкнуло. Потім хлопці витягли мене з автобуса, і я прийшов до тями. А цьому кулеметнику рознесло голову. Я тоді ще був у свідомості і тому добре це запам'ятав. Потім знов почалася стрілянина. Хлопці встигли мене ще перев'язати. Відстрілюючись, вони відходили, а я залишився біля автобуса. Невдовзі автобус почав палати, і я відповз від нього на кілька метрів. Мені ще в депо хтось подарував знеболювальний укол, і тоді я його і використав. Біль трохи вщухнув, але я періодично втрачав свідомість і знов частково повертався до тями. Навколо усе горіло, вибухало і падало на мене зверху. А знайшов мене майор Роман Тимофійович Заліський. Він, коли мене побачив, перевірив пульс і зрозумів, що я ще живий. Тож я завдячую Роману Заліському і тим хлопцям, які мене знайшли і затягли в якусь хату».

Командир батальйону «Миротворець» Андрій Тетерук:

«У двигун першого автобуса влучив снаряд, і він став. Ми проїхали повз нього. Зупинятися не можна. Я ще до виходу заздалегідь попереджав, що часу для пересадки під час руху колони не буде. Коли мою машину вже остаточно розбили, я зупинився. Дивлюся — рухається автобус і бійці в автобусі машуть водію руками: «Дивися, командире! Давай зупинимось і підберемо!» А у них самих переднє колесо на ободах. Я їм махаю, щоб вони далі рухались і не зупинялися. Не зрозуміл, чи зможуть знов зрушити з місця з пустим переднім колесом. Вони і проїхали повз мене далі без зупинки. І наступна машина також. Нарешті вискочили два мікроавтобуси «Дніпра», які в той момент міняли поранених водіїв за кермом. Вони мене і забрали разом з трьома бійцями. Ми сіли в багажник цих автобусів і далі вже нічого не бачили і не розуміли, що відбувається навколо».

Боєць батальйону «Миротворець» Олександр Ковальчук:

«Наш боєць Олександр Козолій, боєць батальйону «Дніпро-1», який назвався Миколою, і ще кілька хлопців з нашого батальйону склалися грошима і вмовили місцевого чоловіка, щоб

він вивіз п'ятьох поранених до найближчої лікарні. На білому автомобілі «Волга» нас п'ятьох і вивезли з хутора Горбатенко. В машину помістилися четверо поранених — я, Толік Маляр, Руслан Верега і поранений в ногу Віталій Лебідь. Також з нами в машину сів і Микола Гулак. Господар машини відвіз нас до лікарні в Старобешевому, де наших бійців переодягли, щоб не були впізнані місцевими посібниками окупантів, зробили медичні перев'язки. Також небайдужі люди допомогли нашим хлопцям вибратися з лікарні, і потім хлопці своїм ходом дісталися додому.

А мене, після надання першої медичної допомоги, вивезли в Донецьк машиною «швидкої допомоги». Потрібна була термінова операція, яку в Старобешевому зробити не могли. Разом зі мною в тій «швидкій» ще везли місцеву жінку, в якої було, здається, осколкове поранення. В лікарні Донецька мені зробили операцію і деякий час я був після операції непритомний, і тому мав залишатися в цьому лікарняному закладі. Лікарі вилучили в мене з голови одну кулю. Також було ще наскрізне поранення в плече і одне в ногу. Завдяки одному з небайдужих медичних працівників, поклали мене в окрему палату. Лікар сказав, що після операції мені не можна чотири доби залишати лікарню. Лікар радив нікуди з палати не виходити, щоб не привертати до себе зайвої уваги. На той момент я розмовляв звичною для мене українською мовою, і це могло викликати певні підозри. Я переказав одному з медиків телефон свого батька, і йому повідомили, де я знаходжусь і що зі мною. Незважаючи на попередження лікаря, я все ж таки іноді залишав палату. Стріляв цигарки і палив. Тоді мав можливість спостерігати за тими, хто на той час контролював лікарню і лікувався з ворожого оточення. Один мене спитав: «Ты из ополчения?» У відповідь я лише хитнув головою, щоб себе не виказати. За дві доби по тому мене з Донецька вивезли в Дніпропетровськ. Усього я пробув у Донецькій лікарні чотири доби і повернувся в Дніпропетровськ лише 4 вересня 2014 року. Тиждень я лікувався в Дніпровській обласній клінічній лікарні імені Мечникова, а потім звідти мене відправили до Києва».

Боєць батальйону «Миротворець» Дмитро Богуш:

«Далі хутора ми вже просто не дісталися. Ми тримали останню оборону на дворі останньої хати в тому хуторі Горбатенко. Саме за тією хатою і було поле з соняшниками, в яких ми намагалися переховатися, після того, як відрядили до лікарні ма-

шину з пораненими. Вцілілим ще з самого початку можна було піти і вирватись з оточення, але ми не могли залишити поранених товаришів. Тож певний час вирішували проблему з пораненими.

Саша Козолій організував серед нас кругову оборону, поки надавалася допомога пораненим. Сталося так, що двох чи трьох бійців відрядили шукати транспорт. Одного посадили за хатою, щоб ніхто з городу не прийшов. Тоді ж думали, що росіяни будуть зачищати хутір, але не знали, з якого боку вони будуть заходити. Ще одного бійця ми залишили біля поранених хлопців стягувати бронежилети і перемотувати рани. Ось так ми між собою розподілили обов'язки в тих скрутних умовах. Все відбувалося дуже швидко і робилося для того, щоб хоч якось тримати оборону і не підпадати під панічні настрої, а спільно діяти за якимось планом. Майже кожен з нас робив те, що міг і на що був здатен.

Роман Заліський перемотував в хаті Максима Сухенка і намагався якось йому допомогти. Максим отримав важке поранення під час бою в цьому хуторі. Йому пошкодило пахову артерію і хлопець майже за одну хвилину стік кров'ю. Хто ж тоді знав, що ножицями можна було дістати і перекрити артерію під пахом? Тоді взагалі багато чого не знали і не вміли. Звичайні перебинтовування були цілком безпорадними у випадку з Максимом, і хлопець загинув. Санітар, який тоді був з нами, не зміг взяти себе в руки

Молодший лейтенант батальйону «Миротворець» Роман Набєгов і молодший сержант Максим Сухенко

і лише безпорадно спостерігав за усім, що відбувалося. З нами спочатку були ще декілька бійців з нашого батальйону, але вони кудись поділися, нас залишилося шестеро чи семеро відносно цілих бійців з пораненими в тому дворі.

З нами також опинився і боєць батальйону «Дніпро-1», який назвав себе Миколою. Я не пам'ятаю дослівно, як Коля розповідав, за яких обставин він залишився насамоті, але згадую, що він сказав, що піде з нами. Ми з Миколою разом ходили в пошуках будь-якого транспорту і знайшли білий автомобіль «Волга». Звісно, що ключів не було, і тому я зняв для зручності бронежилет і заліз під рульову колонку. Обірвавши провода під замком запалювання, я запустив двигун проводами. В той момент Коля стояв поруч зі мною і прикривав, поки я займався машиною. Потім ми побачили чи то господаря тієї «Волги», чи стороннього мужика, але тоді хлопці склалися, в кого скільки було грошей, і той мужик погодився відвезти поранених до лікарні. Гроші тоді не були варті нічого. Головне — вивезти в безпечне місце і надати допомогу хлопцям. У машину посадили чотирьох поранених. П'ятим до «Волги» мав сісти поранений Роман Заліський, але сів наш санітар Микола Гулак.

Після того як поранених було евакуйовано, прийняли рішення залишити хутір і тимчасово переховатися в соняшниках поруч з тією хатою, де ми тримали оборону. Ми розтягнулися ланцюжком, на відстані близько п'яти метрів один від одного серед соняшникового поля. З Миколою трапився трагічний випадок, після чого нас усіх взяли в полон.

Уже сутеніло. Така пора доби була, що вже і не дуже видно, але ще і не темно. Російські БМД прочісували поле. В полях переховувалося багато наших бійців, а росіяни, я так зрозумів, чи то прочісували те поле, чи то вже кудись переїжджали. Там у росіян не одна БМД була. Вони тоді в рядок так крізь поле їхали. Вони б нас і не помітили, але Коля з-під однієї гусениці вискочив, а під іншу потрапив. Я бачив це на власні очі, оскільки знаходився в декількох метрах від Миколи. На нього їхала БМД, і він хотів від однієї гусениці відхилитися, але не розрахував. Може, вже був втомлений, а можливо, вже в сутінках було погано видно, але він сам з-під однієї гусениці вистрибнув, а під другу потрапив. Він не хотів, але так сталося. Його переїхала БМД приблизно вище коліна, в районі тазу. І його викрутило, як ото діти в школі на мостик стають. Там відразу такий крик був, що ані гуркіт двигунів БМД,

ані будь-що інше не могло приглушити цей крик. Після того він був ще декілька хвилин живий. Тоді вже росіяни, коли почули його крик, зупинилися і почали навколо все обшукувати. Так нас і знайшли. Коля ще був живий після того, як на нього наїхали, і кричав від болю.

На мені тоді були спеціальні байкерські безпалі рукавички. В момент, коли Миколу добили, я стояв неподалік від нього. Росіяни почали мене обшукувати, а Коля знаходився позаду мене і продовжував несамовито кричати. Я пам'ятаю, що росіяни спочатку з мене зняли рукавички, а потім за кілька секунд я почув позаду автоматну чергу, і після того крик відразу припинився. Було цілком зрозуміло, що його дострелили. Безпосередньо поруч з Миколою був наш боєць Віктор Зубленко. Коли нас полонили і сказали, щоб ми стрибали на броню, тіло Миколи залишилося лежати поруч з російською бойовою машиною десанту.

Ми намагалися якось тоді допомогти ще тим, хто був цілий, а ховати загиблих у нас просто не було часу. Ми тоді, будучи вже в полоні, просили місцевих людей, щоб поховали наших загиблих бійців, які залишились у них на хуторі».

Одним із небагатьох, хто самостійно з боєм вийшов до своїх з району села Горбатенко, був боєць батальйону «Миротворець» Дмитро Сіроштан.

При ньому були документи з пропискою у Донецькій області, яку він, як корінний донеччанин, чудово знав. Завдяки цьому, вже ввечері 29 серпня боєць вийшов до розташування українських військ.

Боєць батальйону «Миротворець» Дмитро Сіроштан:

«На виїзді з хутора Горбатенко, на перехресті, де був розстріляний наш автобус, мене підібрали бійці батальйону «Дніпро-1». Я заскочив майже на ходу в кузов сірого пікапа, але проїхали ми метрів триста до якихось лісосмуг. Потім пролунав потужний вибух. Як мені тоді здалося, це був фугас, тому що сліду від ракети я не помітив, але я можу і помилятися. Бійців з того пікапа я, звісно, не запам'ятав, а саму машину пам'ятаю. Це був сірий пікап «Nissan». В кузові було ще два бійці з «Дніпра-1». Коли стався вибух, мене вибуховою хвилею викинуло з машини. Тоді я врятувався лише завдяки польському бронежилету, які були лише у нашого підрозділу. На щастя, мене лише сильно контузило, а так, на

Двері від розстріляного пікапа батальйону «Дніпро-1». Фото: Павло Нєтьосов

диво, не було жодної подряпини. В бронежилеті залишилася лише граната і пістолет АПС. Мій кулемет вибухом відкинуло невідомо куди. Що сталося з хлопцями в пікапі, я навіть не подивився. Це мій гріх, і мені з цим жити. Мені просто пощастило. Пощастило ще і вдруге... Я про це нікому не казав, але, відбігши до лісосмуги я побачив двох бійців. Вони також дісталися цієї лісосмуги, і привернули увагу росіян, розташованих там у секреті. Я знаходився в трьох кроках позаду наших бійців, але мене ніхто не бачив. Бійці кинули свої автомати і почали кричати, що здаються. В той момент відбулася лише миттєва заминка. Я здаватися не хотів і тому зірвав чеку і жбурнув гранату в окоп до росіян. І це мій другий гріх. Я не бачив кого саме накрило тією гранатою, тому що відразу стрибнув у рясні кущі, щоб сховатися від осколків і вибуху. Мені було лише чутно чиїсь крики й автоматну стрілянину. Минуло трохи часу, й усе затихло. З того окопу більше ніхто не стріляв. Я зараз дуже сильно маюся... Можливо, не треба було кидати ту кляту гранату? Все ж таки поруч були свої, і їх також могло уразити...»

(Прим. автора: згодом автор повідомив Дмитру про те, що на ньому немає гріха. Дякувати Богові, усі живі і здорові.)

Одним із перших, хто вирвався з хутора Горбатенко, був екіпаж бойової машини піхоти зі складу 51-ї механізованої бри-

гади. За БМП на значній відстані рухався зелений «фольксваген-транспортер Т-4», за кермом якого знаходився боєць батальйону «Дніпро-1» Тарас Брус. Слідом за «фольксвагеном» залишив хутір і пікап «Nissan» батальйону «Дніпро-1». Перед тим як вирватися вперед, бойова машина піхоти зупинилася біля пікапа і з неї хтось кричав, щоб усі рухались в бік рясної лісосмуги. Показуючи приклад, БМП вирушила на максимальній швидкості попереду. Рухаючись в тому напрямку, пікап проїхав ще метрів двісті і перед машиною пролунав гучний вибух. Вибуховою хвилею з кузова викинуло бійця «Миротворця» Дмитра Сіроштана. Саму машину при цьому, здається, не пошкодило, але, рухаючись по інерції, вона в'їхала в воронку від вибуху і зупинилася. Ваня Науменко спробував увімкнути роздаточну коробку на два мости і виїхати взад-вперед з тієї воронки, але з цього нічого не вийшло. Тоді він сказав бійцям, які перебували разом з ним, що пікап приїхав і потрібно залишати машину. Славік Фокін виходив через водійські двері, оскільки працювало декілька одиниць стрілецької зброї і по пікапу з його боку цокотіли кулі.

Ліворуч від пікапа стрілянина нібито вщухла, і тому вихід на лівий бік машини через водійські двері здавався більш безпечним. Раптом пролунав вибух. По пікапу влучили з гранатомета

Бійці батальйону «Дніпро-1» В'ячеслав Фокін і Іван Науменко в міжнародному аеропорту м. Маріуполь

і від цього вибуху усіх бійців розкидало по різні боки. Схоже, що саме під час влучання заряду в автівку загинув поранений боєць батальйону «Дніпро-1» Богдан Жайворонок, який перебував в кузові цього пікапа. Під час вибуху у бійця батальйону «Дніпро-1» Вадима Куприкова в руках майже вибухнув і розтрощився автомат. На щастя, боєць впав в якусь низину, тому пікап, що звалився зверху, його не розчавив. Після падіння Вадим був оглушений. З вуха текла кров, але зовнішніх поранень не було. Трохи оговтавшись, боєць побачив, як два поранені бійці спробували відбігти до тієї самої рідкої лісосмуги, на шляху до якої декілька хвилин тому на його очах загинув якийсь український боєць. Ці двоє також намагалися дістатися до тієї, як їм здавалося, рятівної лісосмуги. Подальша доля цих бійців, на жаль, залишилася невідомою.

Боєць батальйону «Дніпро-1» В'ячеслав Фокін:

«Коли підбили нашу машину, ми вивалилися з машини і почали відстрілюватися з воронки від якогось вибуху. Після виходу з водійської двері я стояв навколішках і спирався на стойку між передніх і задніх дверей. Тоді з нами був ще один боєць, який сказав, що він з «Миротворця». Він перебував у воронці ліворуч від мене. У нього була зброя 5,45. Я добре запам'ятав, що в того бійця на шиї була помітна кров. Я тоді ще намагався його перев'язати. А потім я пам'ятаю лише вибух, після якого я на деякий час втратив свідомість. Було відчуття, нібито я провалився в якусь пустоту. Коли я прийшов до тями, то побачив, що знаходжусь під палаючим пікапом і поруч зі мною вже нікого немає».

Славік Фокін спромігся відбігти від машини до найближчих дерев. Звідти він побачив розтрощений зелений автомобіль «фольксваген Т-4». Автомобіль стояв біля лісосмуги боком до дерев. Автівка нагадувала сито. Складалося таке враження, що сонце просвічує його наскрізь.

Тим часом другий боєць з екіпажу «Nissan», Вадим Куприков, оглянувши себе і переконавшись, що він цілий і неушкоджений, відкинув у бік, ставший вже непотрібним розтрощений автомат і виклав перед собою декілька гранат. Також намацав у кобурі розгрузочного жилета свій пістолет. Зброя в таких умовах неабияка, але ж іншої не залишилося. Вадиму було важко зрозуміти, де ворог і куди потрібно рухатися далі. Внутрішній голос підказував,

що з боку рідких дерев небезпека, і він вирішив повзти до рясної лісосмуги. Спочатку здавалось, що він обрав вірний шлях. Тим більше, що боєць побачив на краю рясної лісосмуги декількох знайомих бійців, які стояли в низині і махали йому руками, закликаючи Вадима швидше бігти до них. Тоді ще Вадим дуже здивувався, як це хлопці так швидко окопалися? Добре впоралися. Буде де тримати оборону. Куприков підвівся на ноги і побіг щосили до побратимів. Спочатку навіть не звернув уваги на те, що в нього за спиною горів чохол із зарядами до РПГ. Тоді він навіть не уявляв собі, що біжить прямо на російського кулеметника...

Коли він дістався до своїх, то побачив, що його товариші знаходяться в справжньому кулеметному вугловому шанці. Контужений Дмитро Булашенко, поранений Віталій Саприкін і Володимир Парасюк зі скривавленою головою були роззброєні і займали окрему частину окопу. З іншого, більш захищеного і замаскованого боку окопу, стояли озброєні російські військові, які тримали усіх на прицілі… Побратими загасили полум'я на спині Вадима і відкинули в бік палаючі заряди до гранатомета. Так Вадим Куприков разом з декількома товаришами опинився у полоні. Хлопці розповіли йому, що щойно біля свого мікроавтобуса загинув Тарас Брус.

Через деякий час до шанцю прийшов російський офіцер. Солдати доповіли йому, що бачили ще двох, здається, поранених,

Полонені українські бійці Дмитро Булашенко, Володимир Парасюк, Вадим Куприков і Віталій Саприкін, яких було передано російськими солдатами до бойовиків так званого «ополчєнія»

які відповзли до рідкої лісосмуги, і пропонували сходити добити. Куприков намагався переконати їх не робити цього:

— Ви що? Навіщо добивати? Вони поранені і безпорадні. Яка від них небезпека? Якщо хочете, я принесу їх. Їм необхідна допомога. Це ж наші хлопці!

Офіцер після недовгих вагань махнув рукою і наказав облишити.

— Ладно. Пусть ползут. Один хрен не жильцы. Та і никуда они не денутся. Хрен с ними!

Так бійці опинилися в полоні. «За дві чи три доби, після передачі нас невідомим людям в невідомих місцях, ми опинилися в Донецьку біля колишньої будівлі СБУ поблизу Арени-плаза, де нас завантажили в автобуси і вивезли до своїх», — згадував боєць.

Згодом у Вадима Куприкова з'явився новий позивний Термінатор. Так його, зі слів інших полонених бійців в тій лісосмузі, назвали самі росіяни. Парасюк і Саприкін після полонення були свідками того, як окупанти вели вогонь по пікапу з ручного гранатомета.

Після першого влучання російські солдати вважали, що живих у пікапі більше немає. Але, побачивши якийсь рух біля підбитого і перевернутого авто, вирішили ще раз добити його. Росіяни знов уразили підбиту машину другим пострілом з гранатомета. Після цього вони побачили, як з-під двічі підбитої машини вискочив боєць і почав бігти прямо на них. Росіяни так були вражені, що навіть не стали стріляти по українському воїну, який здавався якимсь безсмертним. Тому і прозвали його Термінатором. Після повернення з полону за Вадимом так і закріпився цей позивний.

Боєць батальйону «Дніпро-1» Віталій Саприкін

Боєць батальйону «Дніпро-1» В'ячеслав Фокін:

«Мій автомат розірвало під час вибуху в мене в руках. Розірвало цівку, газову трубку і понівечило ствол. Коли я прийшов до тями, то побачив, що така зброя мені вже ні до чого. Я скинув автомат і перебіг до верби, яка росла якраз ліворуч від нашого підбитого пікапа «Nissan». Під цим деревом я і пролежав до самого вечора, аж поки не почало сутеніти.

Поки лежав під вербою, я бачив, як підбили одну з наших бойових машин піхоти. На цьому самому шляху, де підбили «беху», потім росіяни шикували свою техніку і звідти кудись вирушали. Потім ще за тією БМП їхав автобус «Богдан» з бійцями. Він був не жовтий, як звичайні маршрутні автобуси, а якийсь кольоровий.

Зі свого укриття я спостерігав, як увечері росіяни повиганяли з капонірів свою техніку. Вони вишикувалися в колону і вирушили в бік російського кордону. Потім вже, після того як російські МТ-ЛБ почали уходити, на зачистку пішли російські танки. Це вже відбувалося на початку сутінків. В мій бік вони не пішли, а вирушили добивати автобус, на якому їхали «Миротворці». Територію навколо мене вони не встигли зачистити, тому що терміново вишикувались і вирушили кудись в зворотному напрямку. Тоді я подумав, що вже усі пішли, і почав потроху відповзати від тієї рясної верби до лісосмуг. Повзти на одній руці було дуже важко, оскільки друга рука була поранена. Саме тоді я і знайшов свого пораненого товариша Івана Науменка. Він знаходився метрів за сто від підбитого пікапа. Майже відразу ми з Іваном відповзли ще трохи далі від нашої підбитої машини, а потім вирішили знайти тіло одного бійця, щоб забрати собі його зброю. Річ у тім, що на той момент у нас з Іваном зовсім не залишилося ніякої зброї. В Івана під час вибуху загубився пістолет, а його автомат залишився ще в хуторі Горбатенко, коли його підхопив Микола Курносенко. На двох у нас в кобурі залишилася лише одна обойма з набоями до пістолета. Ми сподівалися знайти, як нам тоді здавалося, загиблого бійця і взяти його пістолет. А бійця шукали, тому що Іван розповів, що бачив, як в якогось бійця «зірвало дах», він встав у повний зріст і почав стріляти по танках з пістолета. Тоді ми вважали, що його застрелили. Ми повзли і шукали в темряві цього бійця, але так його і не знайшли.

Після того ми спостерігали дві колони танків, які також прямували в бік кордону по двох паралельних шляхах. Обравши напрямок для подальшого руху, ми потихеньку почали рухатись подалі

від хутора Горбатенко. Під час руху, натрапили на поле, яке нам з Іваном довелося переповзти, оскільки над полем відбувалась неспинна стрілянина зі стрілецької зброї. Хтось потім нам розповідав про те, що росіяни з «сепарами» в тому районі поплутали один одного і почали перестрілюватися поміж собою. Це взаємне відволікання уваги і допомогло нам з Іваном непоміченими переповзти те поле. Вже пізно вночі ми дісталися річки Кальміус...»

Медик батальйону «Донбас» Анна (Мурка) Ілющенкова:

«Коли нас почали обстрілювати в хуторі Горбатенко, ми, як і більшість бійців з колони, вибігли з машини і деякий недовгий час наші бійці вели бій. Потім наш водій Тарас Брус вигукнув: «Усім до машини! Швидко! Вирушаємо!» Здається, саме тоді до нас приєднався і боєць нашого батальйону Микола Лінько. Ми усі дуже швидко заскочили в машину і Тарас на скаженій швидкості помчав на виїзд із хутора.

Під час руху нашої машини по хутору я побачила, що по шиї бійця «Дніпра-1» Віталія Саприкіна рясно потекла кров. У мене миттєво спрацював медичний інстинкт, і я, діставши з медичної сумки бинт, потягнулася до пораненого. Саме в цей момент я отримала перше кульове поранення. Я повернула голову в бік водія

Медик батальйону «Донбас» Анна (Мурка) Ілющенкова готує поранених до евакуації з Іловайська до лікарні. Фото: Маркіян Лисейко

і побачила в лобове скло якусь бойову машину. То був чи то танк, чи то якась інша техніка. Я намагаюся підвестися на ноги і відчуваю, що не можу цього зробити. Тарас чи хтось інший вигукнув: «Усім з машини в лісосмугу!» Бійці вискочили з машини і побігли до лісосмуги, а я розумію, що просто не можу підвестися на ноги. Потім за мною під шаленим обстрілом повернувся наш санітар Володимир Міщенко. Саме цій людині я завдячую своїм врятованим життям.

Він тоді витяг мене з машини крізь бічні двері і почав тягти до найближчої лісосмуги. Я тоді ще лаялася на нього, щоб не витрачав сили і рятувався, а він відповідав, що не кине, і продовжував мене тягти. Я почала йому допомагати, соваючи ногами і відштовхуючись від землі. Було чутно, як повз нас свистіли кулі. В цей момент я отримала ще декілька поранень. Перше осколкове поранення роздробило кістку правого стегна. Стегно майже розворотило, але звисаючу з рани артерію, якимось дивом, не зачепило. Коли Володимир вже відтягнув мене від дороги і зняв з мене бронежилет, щоб надати допомогу, я відчула ще декілька осколкових поранень в обидві руки і хребет. Слідом я отримала кульове поранення поміж пластин бронежилета. Куля увійшла в бік і, пробивши нижню частину легенів, зупинилася поблизу шлунка. В ліве стегно влучило ще кілька осколків... Друга куля або осколок влучила в правий бік і досі залишається в печінці. Майже півгодини я не відчувала болю. Біль прийшов згодом, а в момент поранення я навіть не пам'ятаю, як по мені влучали ті кулі й осколки. Завдяки Володимиру Міщенку нас там і не пристрелили.

Ще під час бою наші хлопці також стріляли у відповідь, і у росіян також були загиблі і поранені. Вже перебуваючи в полоні у росіян, Володимир вигукнув росіянам, що ми медики і можемо надати допомогу пораненим. Росіяни так само, як і ми, потребували медичної допомоги і тому вони дозволили Володимиру сходити до нашого розстріляного мікроавтобуса і взяти деякі медичні речі. Володя сходив до поранених росіян і надав їм медичну допомогу. Після того вони дозволили надати допомогу і нашим пораненим бійцям, і мені зокрема. Саме завдяки наданій допомозі у росіян виникло якесь відчуття довіри до Володимира, і, користуючись цим, він отримав від них дозвіл взяти ноші для поранених і лопату, щоб викопати невеличке укриття для наших полонених бійців, щоб можна було рятуватися під час обстрілу.

При цьому він був поранений в руку. Не знаю, де в нього тоді тільки сили бралися, щоб копати. Я хочу ще раз підкреслити, що саме завдяки цій людині — Міщенку Володимиру, зобов'язана своїм життям не тільки я, а й усі ті хлопці, які тоді потрапили разом з нами в полон. Серед них був і Володимир Парасюк.

Поки ми знаходилися в лісосмузі разом з росіянами, ми чули, як поруч на дорозі щось стріляє і вибухає. Хтось сказав, що, схоже, щось горить і вибухають набої і гранати.

Потім росіяни підігнали якийсь бронетранспортер чи якусь іншу бойову машину. Я людина не військова і тому не дуже розуміюся на військовій техніці. Нас завантажили на броню цієї техніки і кудись повезли. Саме тоді я вперше почула, що Бруса вже немає».

Боєць батальйону «Дніпро-1» Віталій Саприкін:

«Після зупинки нашого транспортера усі вискочили з нього і побігли до найближчої лісосмуги. Я залишився лежати біля машини. Я навіть не вискочив, а просто випав з машини, оскільки вже був поранений в шию. Мені вистачило сил трохи відповзти в бік від машини і звідти я вів вогонь в напрямку росіян.

Спочатку здавалося, що під час руху росіяни вели вогонь з різних боків. Але коли вже наш мікроавтобус остаточно зупинився, то з лісосмуги по нас вже не стріляли. Стріляли майже в спину з того напрямку, де ми вже проїхали. Там праворуч по ходу руху були невеличкі кущі посеред поля і саме там була облаштована вогнева позиція росіян. Коли я випав з машини, то побачив, що Володимир Парасюк, медик і Дмитро Булашенко побігли в бік лісосмуги, яка розташовувалась праворуч по ходу руху. За ними намагався побігти і Тарас Брус, але раптом стався дуже потужний вибух, від якого Тарас і загинув. Я не знаю і не можу стовідсотково стверджувати, що тоді до нас прилетіло, але я отримав дуже міцний удар у бік, а Брус впав на землю і більше не встав. Увесь удар від того вибуху він прийняв на себе. ...Після того я ще встиг кинути гранату і, схоже, когось поранив, тому що після полону росіяни вимагали від медика Вови термінової допомоги їх бійцю».

Того дня була сильна спека. Танки та бойові машини здійняли величезні стовпи пилу. Водії майже нічого не бачили навіть на відстані кількох метрів. Водії броньованих інкасаторських мік-

Спалений БТР зв'язку № 004. Фото: Павло Нєтьосов

роавтобусів, в яких перебували генерал Руслан Хомчак, командир батальйону «Дніпро-1» Юрій Береза, командир батальйону «Миротворець» Андрій Тетерук та ті, хто були з ними, скористались можливістю, аби завдяки цьому стовпу пилу сховатись в придорожніх лісосмугах. Розпорошені і залишені в переважній більшості без зв'язку і керівництва підрозділи причаїлись в полях і лісосмугах і потім окремими групами виходили до своїх.

Частина броньованої групи з колони генерала Руслана Хомчака, яка складалася з однієї БМП, БТРа зв'язку та штабного УАЗа, після розсіяння колони також рухалась окремою групою попереду броньованих мікроавтобусів Хомчака, Юрія Берези й Андрія Тетерука, тримаючись один за одним. Офіцери в УАЗі відстрілювались з автоматів на всі боки. Можливо, завдяки цьому і врятувались Хомчак, Береза, Тетерук та ще одинадцять бійців і офіцерів, які були з ними.

БТР зв'язку, який ішов у голові групи, був розстріляний першим. Досвідчений підполковник, який сидів у ньому, дивом вискочив з люку — він був поранений та контужений. Майор Яків Миколайович Губа, командир бойової машини, намагався діяти за його прикладом, але в цей час здетонував боєкомплект. Бронетранспортер зв'язку вибухнув зсередини. Разом з майором Губою загинули механік-водій Євген Олегович Солодовник і молодший сержант Ігор Володимирович Юрковець, які також не встигли евакуюватись з підбитого бронетранспортера.

БМП-2 51-ї окремої механізованої бригади. Фото: Павло Нєтьосов

У цю ж мить ворожа протитанкова керована ракета влучила в штабний УАЗ. Ракета пройшла під кріслом водія та розірвалася позаду. Там загинули обидва штабних офіцери — майор Андрій Валерійович Гладков і капітан Олександр Григорович Світличний. Водій встиг залишити машину до вибуху й отримав оскол-

Майор Яків Миколайович Губа

Розстріляний УАЗ полковника Бориса Кифоренка та офіцерів штабу ОК «Південь.
Фото: Павло Нєтьосов

кове поранення в голову. Полковник Борис Кифоренко мав прострелені руки та важке поранення у тулуб.

Майже півтори години троє важкопоранених бійців (полковник, підполковник та водій пролежали в полі під пекучим сонцем, ковтаючи пиляку. До лісопосадок було далеко. Потім до місця бою під'їхало кілька БМД-2 з російськими десантниками. Вони наказали нашим пораненим підвестись та залізти на броню. Підполковник та водій змогли це зробити самостійно. Полковник Борис Кифоренко ледь тримався на колінах, похилившись на один бік, і не міг підвести руки. Росіяни вирішили його не брати…

Двоє наших важкопоранених, які ледь притомними лежали на БМД, з болем, сумом та відчаєм проводжали очима зранену фігуру полковника, коли росіяни поїхали звідти. Пізніше рядові російські десантники казали, що вони буцімто дострелили Бориса Кифоренка. Але двоє поранених не чули пострілу. Коли вони почали розпитувати про це російського старшину, то той відповів — що полковника просто покинули в полі…

Його тіло було знайдено 31 серпня, привезено до Запоріжжя, а потім урочисто поховано у селищі Авангард Одеської області.

Свідки стверджують, що екіпаж БМП-2 51-ї механізованої бригади також героїчно відстрілювався до останнього моменту свого існування. На жаль, ця бойова машина була також зни-

щена. У ній згоріло троє солдатів. Їх рештки 14 вересня зібрала пошукова група місії «Евакуація-200» «Чорний тюльпан». Двоє з них ідентифіковані. Це військовослужбовці другого взводу сьомої роти третього батальйону 51-ї ОМБр Ігор Кушнір і В'ячеслав Іонов. Третього теж вдалося попередньо встановити, але, на жаль, він досі вважається зниклим безвісти. Також поруч з цією підбитою бойовою машиною піхоти були знайдені рештки командира 51-ї окремої механізованої бригади полковника Павла Васильовича Півоваренка. Щоб остаточно переконатися, що то був саме загиблий комбриг, знадобилося ще довгих вісім місяців для підтвердження цих даних.

Стосовно загибелі комбрига, потрібно зазначити, що остаточно не з'ясовано, за яких обставин це сталося. Були оприлюднені деякі версії загибелі комбрига. Але усі вони є лише припущеннями. Поширювались навіть чутки про те, що він не загинув, а потрапив у полон. Хтось нібито бачив його в полоні, і це стало додатковим підґрунтям для розповсюдження пліток про зраду комбрига. Що б там хто не вигадував, але свідків загибелі комбрига поки що не виявлено. Остаточно відомо, що знайдені рештки, згідно аналізу ДНК, належать саме командиру 51-ї окремої механізованої бригади полковнику Павлу Васильовичу Півоваренку. У медичному висновку зазначено, що перед загибеллю комбриг отримав поранення в ногу, була пошкоджена спина й отримане важке осколкове поранення в голову, внаслідок якого полковник загинув.

Офіцер 51-ї ОМБр Віктор Мироненко, згадуючи про прорив з оточення і комбрига Павла Півоваренка, зокрема зазначав:

«Я не знаю, як так могло статися, що тіло комбрига знайшли далеко від Новокатеринівки. На перехресті північніше Новокатеринівки, там, де ми вискочили з боку хутора Горбатенко та зупинились, щоб перегрупуватись, я пересів на свій ІМР. Саме по цій дорозі ми і приїхали. Поки я зібрав своїх людей навколо себе і всадив їх на ІМР, склалася бронегрупа, здається, з двох танків і трьох БМП. Стоянка тривала близько двадцяти хвилин, після чого уся бронегрупа пішла в бік Новокатеринівки. Саме тоді я на власні очі бачив, як полковник Півоваренко зістрибнув чи то з БМП, чи то з БРДМ і пересів у санітарну машину. Куди поїхала санітарка з комбригом, я вже не звернув увагу, але, здається, все ж у напрямку Новокатеринівки.

Згодом я спілкувався з багатьма людьми і зараз цілком переконаний, що селище Горбатенко полковник Півоваренко точно

Полковник Борис Кифоренко, майор Андрій Гладков, капітан Олександр Світличний

проїхав і був ще живий поблизу Новокатеринівки. Чутки ходили різні, але, якщо б він був зрадником, як про це дехто подейкував, в нього було багато нагод втекти. Особисто я в зраду комбрига не вірю. На 51-шу ОМБр та на загиблого полковника Півоваренка намагалися повісити усіх собак за Іловайськ, але з цього нічого не вийшло».

За хутором Горбатенко колона генерала Руслана Хомчака остаточно розсіялась і фактично припинила своє існування. Частина залишків колони генерала Руслана Хомчака, прорвавшись крізь хутір Горбатенко, продовжувала рух до села Новокатеринівка. Останнім з хутора Горбатенко вискочив автобус із сімнадцятьма бійцями роти «Світязь». На виїзді він також був підбитий. Бійці, яким пощастило вискочити з автобуса, пересіли на вантажний «Урал», що зупинився, аби підібрати добровольців. Цій вантажівці також не вдалося вирватися з оточення. Невдовзі і вона була підбита російським танком. Вперед спромоглися прорватися кілька БМП та два танки, які, повернувши башти, раз по разу палили в бік російських позицій.

Усі бійці й офіцери, які вижили під час «кривавого коридору», в подальшому виходили з оточення малими групами, діючи за обставинами. Окрема частина бійців і техніки спромоглася дістатись шляху Старобешеве—Кутейникове північнише села Новокатеринівка. Це місце було неподалік від колишнього базового табору 39-го БТрО. Одночасно з цим і саме до цього ж місця і підтягувались залишки колони полковника Грачова.

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

Поля між урочищем Червона Поляна і Новокатеринівкою.

«Якісь поля, дороги і кручі поперемінно змінюють одне одного. Знову під час руху побачили Артема Кобзєва. Знову Прапор мало не силою з хлопцями затягнули його в машину. Навколо стрілянина і вибухи. Перед селищем Горбатенко деякі автівки повернули в бік хутора, а екіпаж «Халка» попрямував ґрунтовим шляхом крізь поля і лісосмуги поза селом. У «Халка» вже три колеса порожні. Раптово я відчув, як під лівою ногою провалилася педаль зчеплення. Відкрите поле. Попереду нас на відстані 150 метрів рухається танк, який не пішов за загальною колоною до хутора Горбатенко, а вирушив навпростець крізь поля. Навколо маневруючого танка здіймаються величезні фонтани розривів. Їдемо за ним. Ден невпинно командує: «Не зупинятися! Тримайся танка! Вперед! Вперед! Ще швидше!» А швидше не виходить, тому що зчеплення немає. Друга передача. В якийсь момент «Халк» глухне. Запалювання не працює. Хлопці вибігають з машини і під невпинно лунаючими вибухами штовхають мікроавтобус. Насилу включаю другу передачу, і ми знову рухаємось за танком, який обстрілюють. Відчуваю, що знову можемо заглохнути, і я перемикаюсь на першу передачу. 5000 обертів на хвилину. Швидкість — 30 км на годину. Майже мішень на кшталт «поранений кабан в чистому полі». Томілович не перестає квапити, але я відповідаю, що це максимально можлива швидкість пересування. Не знаю, яким дивом, але ми прориваємося між вибухами, що здіймаються навколо, крізь поле до найближчої лісосмуги і нарешті виходимо із зони ураження. Намагаюся не втрачати з поля зору танк».

Боєць батальйону «Дніпро-1» Ігор Калініченко:

«Під час руху в «Халку» мене дуже вразив момент, коли я побачив, як прямо на нас з боку летить керована ракета. Вона мала б влучити прямо в нашу машину, але в останній момент, не долетівши метрів сімдесят, ракета чомусь різко змінила напрямок і полетіла вгору. Схоже, обірвався дріт керування ракетою, і вона по нас не влучила. Пощастило».

■ Вихід групи генерала Руслана Хомчака

Боєць батальйону «Миротворець» Юрій Бурляй:

Околиця хутора Горбатенко.

«Ми не дотягли до села Новокатеринівка. Вибігли з машини на дорогу. І невдовзі поруч з нами зупинилися два

«Volkswagen transporter» — колишні інкасаторські машини. Одна Юрія Берези, командира батальйону «Дніпро-1», а друга генерал-лейтенанта Руслана Хомчака. Нас погукали і наказали: «Залазьте в багажне відділення! Швидко!» В машину генерала Хомчака встигаємо заскочити лише ми втрьох — Саня Дрозд, я і наш командир батальйону Андрій Тетерук. Я кричу: «Льоха! Льоха залишився!» (Лейтенант міліції батальйону «Миротворець» Олексій Зигмундович Горай — позивний Змій. Загинув 29 серпня 2014 р. під час виходу з Іловайського котла т. зв. зеленим коридором під час обстрілу російськими десантниками у хуторі Горбатенко. Був тимчасово похований місцевими мешканцями на кладовищі х. Горбатенко. Указом Президента України № 109/2015 від 26 лютого 2015 року, «за особисту мужність і високий професіоналізм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України», нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно). — *Авт.*) Це був ще один боєць з моєї групи — мій напарник. Льоха в той момент десь загубився і не

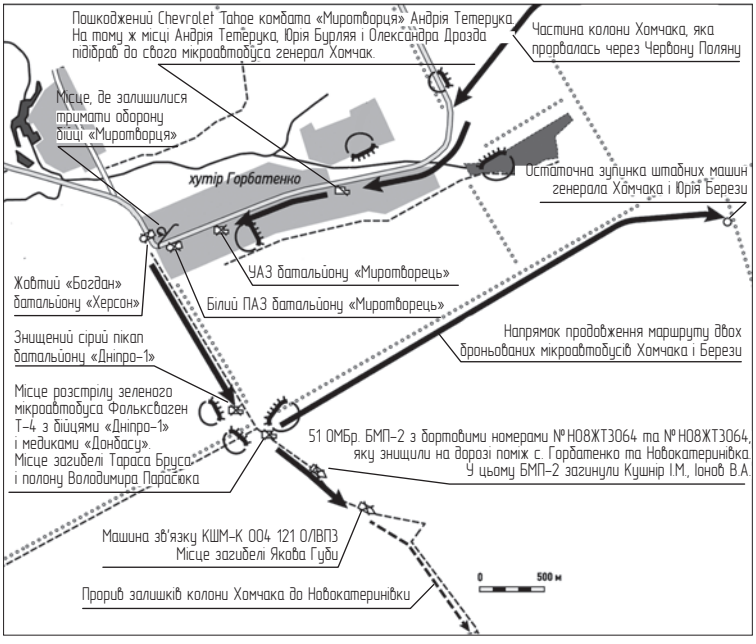

Схема прориву біля хутора Горбатенко

встиг підбігти до мікроавтобуса. Що сталося і чому він не встиг залізти, я не розумію. Водій жваво вискочив і зачинив зовні двері. Ми стукаємо: «Ми бійця втратили!» Але він не реагує — тому що триває обстріл. Часу на те, щоб стояти на місці і когось розшукувати, не було. Ми зриваємося з місця і їдемо.

Далі водій Гриша Соляник пояснив ситуацію. Якби я це побачив десь в американському бойовику, я б подумав, що так не буває. Виявилося, що він в дзеркало заднього виду побачив, як на дорогу витягли ПТКР (протитанкову керовану ракету) і збиралися в нас стріляти:

«Підіймаю погляд на лобове скло, в дзеркало, а там стоїть чудо з гранатометом теж на нас, — розповідав Гриша. — Спереду і ззаду. Перша думка була збити його, потім розумію, що все одно він встигне вистрілити. Далі час ніби сповільнюється. Лунає постріл з РПГ і ракета мчить нам назустріч. Бачу, як йде реактивний струмінь. Я повертаю в поле, в соняшники. Тоді ще промайнула думка, що там нездоланна перешкода і машина не зможе проїхати, але іншого вибору немає. Але, як на диво, мікроавтобус пішов, як по траві».

Постріл з гранатомета пролітає вздовж дороги повз нас. Позаду нас також лунає постріл — з ПТКР теж встигли вистрілити. Ракета летить слідом за машиною в поле. Гриша вискакує назад на дорогу, і ПТКР пішла в поле. Як таке може бути?!

Їдемо далі і по нас, як і по усьому, що рухається, стріляють. Ми звертаємо в поле і їдемо уздовж довгої лісосмуги. Через деякий час зупиняємося і залишаємо машини. Не знаю чому, але було прийнято рішення далі на машині не їхати. Всюди по колоні працювали з протитанкових гармат і техніки. Будь-який транспорт був дуже зручною мішенню. Можливо, саме тому вирішили далі виходити пішим порядком. Вийшли групою чотирнадцять осіб: комбат «Дніпра» Юрій Береза зі своїми двома людьми водієм Вадиком і бійцем з позивним Танчік (боєць батальйону «Дніпро-1» Владислав Страшко. — *Авт.)*, наш комбат Андрій Тетерук з нами двома, кілька армійських полковників — розвідка й артилеристи, а також командувач південним угрупованням військ — генерал Руслан Хомчак з двома десантниками з третього полку кіровоградського спецназу, які його охороняли. Також були двоє журналістів Єгор Воробйов і Ростислав Шапошніков. Група була, як на підбір — суцільно офіцери і командування. Якби нас полонили, то у московітів був би такий джек-пот!

(У складі цієї групи були також поранений керівник зв'язку ОК «Південь» полковник Дмитро Олександрович Романов, керівник артилерії ОК «Південь» полковник Валерій Семенович Якуба та полковник Юрій Миколайович Мельник. — *Авт.*)

У одного з водіїв була кулею перебита рука, відкритий перелом. Тетерук наклав йому джгут, обробив рану і перев'язав. Замість «шини» примотали якісь гілки, які опинилися під рукою. Відповзаємо метрів сто по лісосмузі подалі від своїх машин, розуміючи, що будуть шукати. Потім відповзли ще трошки і залягли. Попереду в лісосмузі лунали короткі автоматні черги. Голоси й автоматні черги рухалися прямо на нас. Схоже, що росіяни відпрацьовували і зачищали рясну лісосмугу, щоб знищити потенційну небезпеку, якщо десь хтось ще переховується. Два рази вистрілили в нашому напрямку з підствольного гранатомета. З кожним разом постріли все ближче і ближче. Ми лежимо, втиснувшись у землю, і, здавалося, стали вже плоскі-плоскі. Наш комбат Тетерук лежав поруч зі мною. Ми тоді ще один на одного подивилися і нібито поглядами попрощалися: «Ну, от і все… прощавайте...»

Але тут чергове диво — метрах у двадцяти від нас росіяни припинили стріляти, розвернулися і пішли кудись геть. Ми навіть не зрозуміли, чому. Це нас і врятувало. Через деякий час ми почули, як десь зовсім поруч триває бій. Він тривав кілька годин. Увесь цей час ми лежали, притиснуті до землі, і чекали, коли все заспокоїться.

Після того як бій вщухнув, декілька разів були чутні лише поодинокі постріли. Окупанти ходили і добивали поранених. Тільки почують десь «Допоможіть, допоможіть!» — відразу постріл і все».

Прапорщик ЗСУ Григорій Соляник, водій генерала Руслана Хомчака:

«Ми рушили далі і на виїзді з села помітили бойові машини піхоти противника, які прямували нам назустріч. Я різко повернув ліворуч в кукурудзяне поле. В салоні стояв неймовірний шум — крики поранених, перемовини по радіостанції, влучання куль по броні... і тут я почув крик генерала Хомчака: «Гришо, ПТКР! Швидше!» Праворуч від нас я побачив ракету, що летіла на нас... я щосили втиснув до полу педаль газу, і ми дивом врятувалися. Як згодом розповідав водій Юрія Берези, керована ракета оминула нас лише завдяки нашому прискоренню.

На скаженій швидкості машина перескочила пагорб на ґрунтовому шляху, і я раптово помітив перед нами солдата з гранатометом, який поцілився і випустив нам назустріч ракету. Як в сповільненому кіно, в лобове скло я спостерігав її політ, а потім різко звернув у соняхи, за якісь долі секунди відхилившись від влучання і якимось ще дивом не перевернув машину.

Слідом за нами погналися ворожі БМД, від яких вдалося сховатися в соняшниковому полі, з якого ми звернули в рясну, але вузьку лісосмугу акацій і вийшли з автомобілів».

Командир батальйону «Миротворець» Андрій Тетерук:

Лісосмуга між хуторами Горбатенко і Побєда.

«Потім вже, коли зупинилися на узліссі, глянули, скільки людей. Я побачив Хомчака і запитав, що будемо робити далі? Кажу: «Хлопці, треба зрозуміти, що робити далі. Я командир добровольчого батальйону і здаватися не буду, мене там все одно на ремені поріжуть. Визначтеся: ми вступаємо в бій при виявленні?»

Через хвилину мені кажуть, що ніяких договорняків. Ми зі зброєю прориваємося з боєм.

І ось в цей момент на нас вийшов патруль і відкрив по нас вогонь. Постріляв у нас ВОГами. І диво в тому, що ці люди пройшли повз нас в десяти метрах і пішли далі в соняшники. Я перев'язав поранених Змія і водія Івана Маклакова, і ми пішли по лісосмузі. Ліворуч була російська мінометка, а праворуч — «Гради». Ми пройшли саме поміж ними.

З приводу журналістів «Дорожнього контролю» — там незрозуміло вийшло. Люди були втомлені, виснажені, засинали на ходу. Там ще повненький такий був, він засинав і хропів. Ми його постійно смикали, щоб не спав. Пробираючись по передньому краю, ми бачили секрети, чули російських солдатів. Видавати себе не можна було. І десь там ми їх і втратили. Коли їх втратили, то два рази за ними поверталися. Мені Хомчак поставив завдання, щоб не загубився поранений боєць, якого я перев'язував. Я його контролював. Тут замикаючий каже: «Немає журналістів». Ми зупинилися, розосередилися і відрядили назад спецназівців. А там нікого немає. Сходили вони до машин — там теж нікого немає. А у нас півтори години до світанку, треба рухатись. Ми ж посеред відкритого поля. Зайшли в лісосмугу, де стояла бригада, яка так і не дійшла нам на допомогу. І ось в тій попаленій лісосмузі ми і залишилися. У трьохстах метрах від себе побачили,

як російські військовослужбовці навчають «сепарів» їздити на БРДМах. Спочатку думали, що там нас шукають, але по матюках зрозуміли, що йде процес навчання».

Командир батальйону «Дніпро-1» Юрій Береза:

Лісосмуга між хуторами Горбатенко і Побєда.

«Біля нас у лісосмузі не було нікого, зокрема й противника. З Хомчаком було ухвалене спільне рішення — чекати до ночі, а тоді рухатися до Комсомольського.

Зі мною було троє людей з «Дніпра-1». З Тетеруком було двоє бійців. Були люди з 93-ї та 51-ї бригад. Також з нами виходили Хомчак і заступник командира оперативного командування «Південь» по озброєнню, а також керівник артилерії округу. Група в нас була досить велика — сімнадцять чоловік, з яких двоє тяжкопоранені. Коли стемніло і була надана команда на вихід, журналістів, які були з нами, ми не знайшли. Не знайшли ми і ще одного водія. Журналісти його перевдягли і дали посвідчення журналіста. Потім він з ними потрапив у полон, як водій, і так вийшов».

■ Лісосмуга між хуторами Горбатенко і Побєда

Прапорщик ЗСУ Григорій Соляник, водій генерала Руслана Хомчака:

«Після виходу з машин ми перерахувалися. Усього в двох машинах нас було вісімнадцять осіб. Першим чином надали допомогу чотирьом пораненим і оцінили обстановку. Оскільки у автомобіля Берези пробиті обидва передніх колеса, а завантажити усіх в один і без того не дуже місткий інкасаторський броньовик нереально, було прийняте рішення замаскувати автомобілі і рухатися далі пішки.

У лісосмузі провели нараду, на якій прийняли одностайне рішення — ніхто в полон не здається, і усі ідуть до кінця. Добре пам'ятаю той момент — цей кореспондент Ростислав Шапошніков... ви б бачили його очі, коли йому дали автомат тяжкопораненого бійця Івана Маклакова. Спитали, чи вміє користуватися? Відповів, що вміє. Сказали, що застосовувати зброю дозволено лише в крайньому випадку.

Після того я бачив, як він лежав і щось весь час шепотів. Як з'ясувалося пізніше, то він знімав матеріал для свого репортажу, в якому цинічно облив багнюкою, оббрехав і звинуватив в зраді людей, які врятували йому життя. Не кинули, а вивезли під вогнем противника. Подивіться ці кадри — жалюгідне видовище переляканої людини.

До самих сутінків ми повзли вздовж лісосмуги, яка була не більше п'ятнадцяти метрів завширшки. Під час прострілювання патрулями росіян нашої лісосмуги з кулеметів, ми залягали. Коли обстріл припинявся, рухались далі.

Зв'язку практично не було, але Хомчаку все ж пощастило декілька разів зв'язатися з вищим керівництвом і викликати вогонь артилерії по позиціях росіян, а також запросити удари авіації, які і були здійснені.

У темряві ми дісталися до краю лісосмуги і, подолавши вузьку смужку порослів кукурудзи, опинилися в чистому полі. Там, як зазвичай, перерахувались, і Юрій Береза доповів, що не вистачає трьох кореспондентів з його машини. Я доповів генералу Хомчаку про те, що також відсутній і сержант Дмитро Бєліков, який тримався поруч з репортерами. До речі, поки було світло, вони трималися всередині колони, а як стемніло, то рухалися позаду групи. Було прийняте рішення знайти і повернути загубившихся. Я з бійцем 3-го полку кіровоградського спецназу Максимом Івановим вирушив у зворотний шлях вздовж лісосмуги. Усі інші члени групи залишилися чекати нас на полі. Ми шукали, кликали, дісталися до залишених нами машин, де взяли деякі речі — пляшку води і курточку для тяжкопораненого Івана, якого знобило від крововтрати. Продираючись назад, знов шукали і гукали репортерів, але вони побоялися відповісти, хоч і чули, як їх гукають. Згодом поранений сержант Бєліков, якого Шапошніков у своїх публікаціях чомусь називає «покинутим водієм Хомчака», зізнався, що він з репортерами навмисно відстав. Бєліков розповів, що рухався замикаючим у групі і після чергового привалу репортери сказали, що втратили слід і відмовляються по темряві шукати групу.

Витративши близько двох годин на пошуки «загубившихся», ми повернулися до групи, що очікувала нас, і вирушили далі. Практично відразу виявилося, що поле заміноване — полковник Мельник дуже вчасно помітив розтяжку від міни направленої дії.

Рухалися по полях, що вигоріли, і до сходу сонця вийшли до колишнього опорного пункту 39-го батальйону. На той час там вже хазяйнували росіяни і нам довелося сховатися в найближчий до них лісосмузі. Невдовзі навколо цієї лісосмуги російські інструктори влаштували для бойовиків навчальну їзду на БРДМ, яка продовжувалася до самого вечора».

Журналіст каналу «Еспресо» Єгор Воробйов:

«Коли ми почали рух від залишених мікроавтобусів, то в загальній групі ми замикали нашу невеличку колону. Позаду усіх крокував боєць Дмитро Бєліков. За ним Тарас Чкан, потім я і попереду мене Ростислав Шапошніков. Рухались по темряві, в лісосмузі. В одному місці всій групі довелось вийти з лісосмуги і знову в неї зайти, адже всередині були повалені дерева і там пройти було неможливо. Коли настала черга виходити Ростиславу, в наш бік увімкнувся прожектор. Ми присіли і дочекались, коли прожектор вимкнуть. А коли ми вийшли з лісосмуги, а потім знов увійшли всередину, оминувши перепону, то побачили, що попереду нас вже нікого немає. Група, яка мала при собі тепловізор, вирушила далі, а ми залишились вчотирьох. Ми трошки пройшлися по цій лісосмузі, намагаючись наздогнати передову групу, а потім вийшли з лісосмуги і пішли вздовж неї, але знов-таки нікого не знайшли. Після того ми повернулися назад до місця, де залишились самі, і там вже засіли, вирішуючи, що робити далі. Ми вірішили заночувати на тому місці, оскільки не розуміли, що робити і куди рухатись далі. У бійця, який залишився з нами, стався невеличкий стрес, і ми деякий час намагались його заспокоїти.

Було засвітла, коли ми побачили, як вздовж нашої лісосмуги проходило дві людини зі зброєю. Люди рухались доволі вільно, нібито прогулюються в себе вдома. Ми не знали, чого можна очікувати від цих озброєних людей, а тому не виказали своєї присутності. В нас викликало недовіру те, що ці люди вільно рухались, а в трьохстах метрах від нас в полі розташовувався російський блокпост. Коли ми помітили, як двоє озброєних людей вільно рухаються, не ховаючись, вздовж лісосмуги, то вирішили, що це росіяни».

Відеооператор каналу «Еспресо» Тарас Чкан:

«Ну, в принципі, так все й було. Ну крім того, що по дорозі вночі ми бачили російську радіолокаційну станцію, але вона була чомусь без вартових. Можливо, всередині були, але зовні

ми нікого не бачили. І крім того, зброю бійця, який залишився з нами, і документи ми закопали в лісосмузі, щоб видати його за нашого цивільного водія. Ну і відеокамера завжди була зі мною. Ми ж повинні були все-таки виглядати тими, ким і були насправді — а саме журналістами. Картки пам'яті з камер ми сховали в берці. Потім, коли вже нас взяли в полон, ми сказали росіянам, що віддали карти пам'яті з відеоапаратури групі військових, від якої відстали. Принаймні нас не особливо ретельно обшукували і зрештою повірили».

■ Лісосмуга між хуторами Чумаки і Горбатенко

Механік-водій БМП-2 № 531 51-ї ОМБр Михайло Роговенко:

«Бій вже стихав, і була загроза того, що відразу може початися зачистка навколишньої території. Ми могли не встигнути уникнути зачистки. Рухались ми дуже повільно. В Серьоги був нестерпний біль, та і в мене голова розколювалась навпіл, але ми все одно повзли. Невдовзі почалась зачистка. Ми бачили, як йшли солдати та стріляли з підствольних гранатометів по лісосмузі. Був навіть момент, коли мені було видно силует ворожого солдата, і я вже ліг та приготувався стріляти. Відстань поміж нами була від трьох до п'яти метрів, але, на щастя, його хтось покликав, і ми полізли далі. Діставшись до кінця лісосмуги, ми побачили соняшникове поле, яке було нашим тимчасовим порятунком. У рясних сухих соняшниках на деякий час можна було переховатись, але потім нас чи побачили, чи просто навмання по нашому квадрату вистрілили декілька разів з чогось важкого. Дякуючи Богові, нам знов пощастило. Саме тоді ми побачили, як з'явився літак, зробив декілька залпів та зник.

Потім було чути якісь крики та поодиночні постріли. Тоді нам здалося, що це дострілювали поранених. Після чого почувся гучний гуркіт важкої техніки — окупанти почали роз'їжджатись. Коли я побачив, скільки проти нас було російської техніки, то просто був шокований масштабами вторгнення! Пролежавши та віддихавшись деякий час, ми трохи набралися сил, але Сергій нестерпно хотів пити, і тому я вирішив йти на розвідку в найближче село. Я проліз повзком біля кілометра і заліз в лісосмугу поблизу села. Там я знайшов чиїсь покинуті бронежилети та

наколінники. Потім натрапив на покинутий російський секрет, в якому були залишки вжитих сухпаїв та недопалки. Залишивши лісосмугу, я переліз через дорогу і наважився підвестися на ноги, але відразу ж почув десь поблизу автоматну чергу. Довелося і далі повзти. Діставшись села, я зайшов на подвір'я якоїсь хати і знайшов колодязь, в якому набрав води. Потім ми разом з пораненим навідником ще цілу добу повзли до якогось наступного села. Під час руху зачепили якусь розтяжку, а потім якось стало так байдуже до усього, що я відкрито, не ховаючись, увійшов до села. Там побачив покинутий позашляховик «Шевролє-Тахо» з простреленими колесами. На ньому з правого боку скотчем був примотаний український прапор. Я зняв той прапор і пішов, не ховаючись, селом шукати, де б можна було знайти медикаменти та переночувати. В одному дворі бабця з дідусем відмовили мені в допомозі... На одному з перехресть бачив догораючий автобус ПАЗік... А зранку, коли я знайшов медикаменти і робив перев'язку, з'явився один місцевий мешканець. Сказав, що живе тут. Потім він вийшов, а до нас із переляканими очима заскочили російські військові і взяли нас у полон. Вони завантажили нас на броню і відвезли на якесь поле. Пораненого навідника Сергія Кічмаренка віддали колоні, яка збирала загиблих і поранених, а мене передали через дві доби до Донецької СБУ... Наскільки я знаю, через півтора роки Сергій помер. Щось сталося з серцем».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

Поля десь поміж селищем Чумаки і Новокатеринівкою.

«Блукаючи якимись незрозумілими мені досі шляхами, ми, врешті-решт, виїжджаємо з «зеленки» на асфальтовану дорогу і зупиняємося на узбіччі. Ми на деякий час вийшли з зони ураження. Стало очевидно, що ми відірвалися від інших машин нашого батальйону і загубилися. Далі діяти потрібно самостійно. Поруч із зупиненим «Халком» бачу інженерну машину, схожу на розсувний понтон. Тут же на шляху камуфльований джип, біля якого зібралося кілька людей. За джипом в ряд стоять танк, МТ-ЛБ 51-ї механізованої бригади з зенітною установкою ЗУ-23-2 на причепі і БМП 93-ї ОМБр. На броні «мотолиги» і бойової машини піхоти сидять бійці. Ден приймає рішення залишити «Халк» і пересісти на броню техніки. Рухатися на машині з пробитими колесами, без зчеплення, на швидкості 30 кілометрів на годину, дуже ризиковано».

Зенітно-артилерійський взвод 51-ї ОМБр під керівництвом старшого лейтенанта Кіяна Валентина Григоровича на МТ-ЛБ, який вивіз під шквальним вогнем два десятки бійців під селищем Новокатеринівка

Майже саме в той час і на тому ж самому місці поміж двох пагорбів, на шляху від Побєди до Новокатеринівки проривалася і колона української техніки, яка пройшла крізь чисельні ворожі засідки. Саме на цьому місці залишки обох колон генерала Хомчака і полковника Грачова чекало остаточне знищення. Однією з підбитих на цьому місці бойових машин піхоти була і БМП-124 «Вікторія», яка належала до 17-ї танкової бригади. Першим в колоні йшов танк 17-ї ОТБр з написом «MR.SHULC», слідом за ним БМП-2: «КАТЮШКА» (БМП-336) та «Вікторія» (БМП-124). Далі рухався командирський танк 17-ї ОТБр «Ігорьок», ще кілька бойових машин піхоти та інші два танки. На шляху північніше селища Новокатеринівка вперед вирвались три українських БМП-2, але одна з них була спалена одразу, а дві інші — підбиті. Супротивник почав прицільно стріляти по танках. Екіпажі вчасно залишили підбиту техніку. На жаль, багатьом тоді не вдалося врятуватися від нищівного вогню, який вели російські солдати з пагорбів. Всього з підбитої на тому місці техніки врятувалося сорок два бійці 17-ї танкової та 93-ї механізованої бригад, які впродовж декількох днів спромоглися вийти до своїх. Дехто через полон. Також вийшло 28 бійців з батареї 51-ї окремої механізованої бригади капітана Костянтина Коваля. Двоє бійців цієї батареї зникли безвісти.

Капітан 55-ї ОАБр Ігор Венжега:

«Прорвавшись крізь урочище Червона Поляна, ми дістались до асфальтованого шляху північніше Новокатеринівки і побачили, що в тому місці близько п'ятдесяти чоловік з різних підрозділів згуртувалися разом на шляху навколо декількох одиниць бронетехніки і транспортних засобів біля однієї з лісосмуг. Я вийшов із ЗІЛа і намагався вимкнути волаючий сигнал, який тоді дуже дратував і привертав до нас зайву увагу, але так і не спромігся цього зробити. Тоді я вирушив до групи бійців і бронетехніки на шляху. Не можу згадати точно, скільки одиниць техніки там було, але чітко пам'ятаю бойову машину піхоти і якийсь зелений позашляховик. А командирів серед цих людей, здається, нікого не було. У будь-якому випадку, деякий час нікому було прийняти рішення, куди далі рухатись. Вони усі зупинилися за лісосмугою, а в той момент крізь ту лісосмугу пострілював автоматичний гранатомет. Тобто було зрозуміло, що ворог знає про скупчення людей за лісосмугою і стріляє безпосередньо саме сюди. Для мене, як офіцера-артилериста, також було очевидним, що довго залишатися на місці не можна, оскільки цілком зрозуміло, що удар артилерії по цьому місцю — це лише питання часу. Я тоді вибіг із ЗІЛа і звернувся до тієї групи бійців: «Хто серед вас є з командирів?»

Там виявився один з бійців трохи вище середнього зросту (не знаю, з якого саме підрозділу і в якому званні, але здається, то був хтось з «Дніпра-1»). Я так і не знаю, хто саме то був, але поводив він себе дуже впевнено, як офіцер. Саме з ним ми намагалися визначитись, де саме ми знаходимось і що робити далі. В мене з собою був обривок карти, але по ній майже нічого не можна було зрозуміти. Потрібно було визначити наше місце знаходження. Тоді цей офіцер дістав щось на кшталт планшета і завдяки цьому пристрою ми визначили наше місце знаходження. Усе відбувалося дуже стрімко і рішення приймалися майже миттєво. Оглянувши мій обривок мапи, ми остаточно визначились з подальшим маршрутом. Було декілька варіантів. Я запропонував прориватись до Старобешевого, хоч на той момент і не знав, що цей населений пункт вже не наш. Просто тоді в мене в голові відкарбувалась назва цього населеного пункту, який я чув від полковника Якуби. Саме полковник згадував Старобешеве, коли ставив завдання перед рухом колони по «коридору». В маршруті пролунало слово «Старобешеве», яке мені запам'яталося. І в той момент, коли світ перевернувся і зникло розуміння,

Лейтенанти 55-ї ОАБр Іван Габчак і Дмитро Севостьянчик

де свої і де чужі, в голові сплило саме Старобешеве, яке було усього в п'яти кілометрах північно-східніше від нашого місця знаходження. Люди, які згуртувалися в тому місці, не знали, що їм робити і не було нікого, хто знав би куди далі рухатись. Люди чекали бодай якоїсь команди і якогось рішення. Офіцер, з яким ми обговорювали ситуацію, наполягав на маршруті в напрямку міста Комсомольське, але, врешті-решт, моя пропозиція була визнана більш доцільною і було прийняте рішення рухатись по шляху в напрямку Старобешевого. Перша команда і помах руки вважався усіма, хто там тоді був, командою людини, яка знає, що слід робити і куди прямувати далі. Колона рушила з місця».

Командир 2-го батальйону 51-ї ОМБр підполковник Антон Нестеренко:

«Хтось з добробатів підійшов до нас і сказав, що в них є мапа, і тоді ми хоч визначились, де ми є. Там біля Новокатеринівки Півоваренко взгалі з'явився якось раптово і несподівано. Полковник Півоваренко був спочатку в складі передової бронегрупи на бронетранспортері зв'язківців, але коли згодом БТР підбили, він, не знаю яким чином, дістався до нас. Мені навіть здалося, що він пішки прийшов. Комбриг відразу наказав: «Рухаємось на Старобешеве». Я виказував думку, що ми не зможемо пройти це місто, і тому пропонував рухатись навпростець крізь

поле на південь в напрямку Комсомольського, оскільки хтось з добробатівців повідомив, що там знаходяться наші війська. Я відмовив комбрига рухатись в Старобешеве, але він визначив, що ми маємо рухатись не полем, а по асфальтованому шляху. Спочатку мали дійти до розвилки Старобешеве—Новокатеринівка, а потім через Новокатеринівку в бік Комсомольського».

Капітан 55-ї ОАБр Ігор Венжега:

«Спочатку, здається, рушила вперед бойова машина піхоти. За нею — джип і слідом усі інші. Мета була такою, що ми мали прорватись через небезпечну ділянку дороги. Праворуч на пагорбі були помічені ворожі позиції, але, якщо ми спромоглися б подолати метрів триста, то далі дорога уходить на схил, і там ми вже були б прикриті пагорбами від тих ворожих позицій. Далі вже залишалося б лише кілька кілометрів по шляху до Старобешевого. Але з нашого прориву нічого не вийшло. Позашляховик розстріляли відразу, щойно він проїхав метрів триста. БМП *(*БМП-124 «Вікторія». — *Авт.)* і наш ЗІЛ проскочили біля позашляховика і бойова машина піхоти, прискорившись, рвонула попереду нас, але також далеко не проїхала. Я бачив, як вона раптово з'їхала з дороги і зупинилася. При цьому екіпаж залишив бойову машину, хоч на ній не було ознак ураження або пожежі. Оскільки ми рухались дуже повільно, то повз нас попереду проскочив УАЗ-«таблєтка». Дуже колоритна і розфарбована була машина. Здається, то була машина «Кривбасу»..

Спуск до перехрестя шляхів Новокатеринівка—Старобешеве

Бойова машина піхоти № 124 «Вікторія» під час руху декілька раз зупинялася і підбирала на свою броню поранених бійців, які траплялися на шляху.

Водій-механік БМП-124 «Вікторія» Костянтин Тарабар:

«Попереду нас рухався танк «MR.SHULC». Окрім членів екіпажу і командира — підполковника Коваля, в нашій бойовій машині перебували бійці батальйону «Кривбас» і зверху на броні бійці різних підрозділів. Коли ми їхали по спуску до перехрестя Сторобешеве—Комсомольське, в нашу бойову машину влучили чи то с ПТКРа, чи з протитанкового гранатомета. Здається, було лише одне влучання. В результаті чого з БМП злетіла одна гусениця, але я якимсь дивом на сповзаючій гусениці скотився в кювет і зупинився. Я відразу доповів підполковнику Ковалю і членам екіпажу, що нас підбили і машина далі рухатись не зможе. Було прийняте рішення залишити бойову машину і далі виходити пішки. Під шаленим вогнем ми вистрибували з БМП і шукали безпечне місце, де можна було б захиститися від вогню. Саме в цей момент було поранено в ногу одного з наших бійців Олексія Трофімова. В метушні ніхто не помітив, як він загубився. Так само ми загубили підполковника Коваля і пораненого медика Ігоря Мельнікова. Врешті-решт, ми дісталися селища і залишилися в ньому на ніч. *(*Мається на увазі селище Новокатеринівка. — *Авт.)* Наступного дня ми вийшли до Червоного Хреста, який вивіз нас в безпечне місце».

Боєць 17-ї танкової бригади Олексій Трофімов

Переважній більшості членів екіпажу і десанту пощастило врятуватися, а Олексій Трофімов загинув. Серед бійців ходять чутки про те, що пораненого Олексія добили російські солдати, але свідків цього автор книжки знайти не зміг.

Вважаю, що необхідно також розповісти про ще одного загиблого члена екіпажу БМП-124 «Вікторії» — Ста-

ніслава Бадіченка. Боєць отримав осколкове поранення в живіт під час обстрілу на опорному пункті 40-03 ще за кілька днів до загального виходу з Іловайська. Під вечір 28 серпня 2014 року Станіслава було евакуйовано з опорного пункту до селища Многопілля, де в школі був облаштований тимчасовий шпиталь. Під час підготовки до виходу колон по «зеленому коридору» поранених поклали в вантажний КамАЗ і бортову «Газель». Станіслав Бадіченко перебував саме в цій «Газелі». Під час прориву з оточення між селищами Многопілля і Червоносільське в «Газель», яка перевозила поранених, було пряме влучання, внаслідок якого усі, хто перебував в «Газелі», загинули.

Старший лейтенант 91-го окремого полку оперативного забезпечення Віталій Черних:

«До нашого УАЗа підійшов офіцер, який представився полковником, командиром 51-ї ОМБр. Він наказав перекласти поранених на броню сусідньої МТ-ЛБ, а УАЗу разом з ним вирушити вперед по шляху для розвідки. На той час стрілянини і вибухів поруч не було, але потрібно перевірити шлях попереду. Полковник сів в УАЗ разом з нами, і ми вирушили вперед поміж двох насипів з обох боків дороги. Ми обігнали декілька машин на шляху, однією з яких був вантажний ЗІЛ, але проїхали усього метрів триста, після чого з правого пагорба почався щільний обстріл з крупнокаліберного кулемета й автоматичного гранатомета. Хлопці гинули від кульових поранень прямо на очах. В машині відразу загинули четверо бійців. При цьому полковник отримав поранення після вибуху поряд з машиною. Ми різко звернули з дороги ліворуч, намагаючись відвернутись від прямих влучань. Саме тоді з незрозумілих причин відчинилися двері машини і з УАЗа на дорогу випав поранений полковник. Ми проїхали ще декілька десятків метрів і УАЗ заглох. Далі від нього ми вже відходили пішки. Нас залишилось лише вісім бійців — двоє моїх саперів, три бійці батальйону «Кривбас», сержант з 502-го батальйону зв'язку Іван Куденчук і один боєць Роман Атаманчук. Згодом останні двоє вирішили виходити самостійно».

Капітан 55-ї ОАБр Ігор Венжега:

«Наш ЗІЛ не подолав і метрів двісті до перехрестя шляхів, як звідкись по нас вдарив крупнокаліберний кулемет. Я знаходився в кабіні праворуч біля дверей. Поміж мною і водієм ще

Захоплений бойовиками УАЗ батальйону «Кривбас», в якому востаннє 29 серпня 2014 року бачили комбрига 51-ї ОМБр Павла Васильовича Півоваренка

сидів лейтенант Ваня Габчак. Раптом машина знов потрапляє під щільний вогонь і водієві Михайлу Васіну вибиває очі. Чи то було кульове або осколкове ураження, чи то осколки від лобового скла? Сказати важко, але Михайло відразу втратив зір і усе обличчя було в крові. Васін вигукнув: «Лейтенанте, рулюй!» Спантеличений і в шоковому стані Ваня не відразу зрозумів, що відбулося, і я швидко міняюсь з ним місцями і хапаюсь за кермо. В цю мить поміж моїх пальців пролітає куля. Саме тоді крізь праві бічні двері кабіни нас прошила кулеметна черга і лейтенанту Івану Габчаку перебило обидві ноги. Васін тисне на педалі, а я намагаюсь утримати машину на шляху. Усе це під шалену стрілянину і вибухи навколо. Цей момент мене дуже сильно вразив. Ми повільно під вогнем рухались по шляху, а прямо перед нами на асфальті лежала якась людина. Людина була ще жива, незважаючи на те, що в неї, здавалось, не було нижньої частини тіла. Вона здіймала догори руку, привертаючи до себе увагу, щоб ми його помітили. Я бачив, як саме навколо цієї людини в той момент спалахували трасери і здіймалися іскри від кулеметних черг. Ми не могли зупинитись і тому проїхали, ледве не наїхавши на того бійця. Саме тоді, щоб

оминути цього хлопця, я трохи повернув кермо і намагався дістатись до педалі гальмів, але ноги водія заважали мені дістатись до педалі щеплення. Від різкого гальмування у нас заглух двигун, і ми за інерцією проїхали ще кілька метрів і зупинилися прямо на перехресті. Тоді в кабіну і прилетіло кілька куль. Одна вразила Михайла, і він так йокнув, що відразу стало зрозуміло, що він вже не живий. Мені куля влучила в бронежилет.

Після зупинки я майже виштовхнув з машини пораненого в ноги лейтенанта Івана Габчака, і ми разом відповзли від машини, яку почало охоплювати полум'я. З усієї медичної допомоги, яку я міг надати своєму товаришу, я лише перемотав обидві його поранені ноги і скільки було сил тягнув його подалі від того місця. На шляху залишився наш палаючий ЗІЛ, який ще деякий час вив гучним сигналом, а потім сигнал потроху вщухнув і остаточно затих. На жаль, Іван продовжував втрачати кров і сили, і, врешті-решт, він почав втрачати свідомість. Допомогти тоді Івану я більше нічим не міг, і надалі мені довелося виходити з оточення самому».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«На броні БМП місця для нас не знайшлося. Як виявилося згодом... на щастя. Мабуть, це один із загадкових випадків долі. Бійці на цій бойовій машині піхоти дуже щільно обліпили машину і вільного місця на ній не було. Тож потиснюємо бійців на броні МТ-ЛБ, який належав окремому зенітно-артилерійському взводу 51-ї механізованої бригади під керівництвом старшого лейтенанта Кіяна Валентина Григоровича, на якій ще залишалося трохи вільного місця.

Я розташувався на самому верху «мотолиги» ліворуч від Дениса. Позаду нас були відкриті два люки, кришки яких прикривали нам спини. Андрію Добровольскому і Сергію Алещенку не знайшлося місця на броні, і вони розташувалися на двох сидіннях в зенітній установці ЗУ-23, яка була причеплена позаду до цієї «мотолиги».

Згодом я тисячу разів подумки повертався до цього моменту і картав себе за те, що тоді ми сіли на броню цієї «мотолиги». Будував припущення, як могли б розвинутися події, якби ми пішли в пішому порядку крізь лісосмуги, але того, що тоді сталося, вже не повернеш. Тоді у нас був командир, накази якого ніхто ніколи не обговорював. Самостійно приймати рішення ми навчилися

трохи пізніше, коли вже не було кому віддавати накази і доводилося самим ставити собі завдання і реалізовувати їх.

У той час ми перебували поза зоною обстрілу. Стрілянина і вибухи лунали десь осторонь.

Якийсь офіцер квапив механіків почати рух. Ден, переконавшись, що весь наш екіпаж сів на техніку, дав команду механіку рухатися за танком. Нашу невелику колону очолив позашляховик. За ним на деякій відстані рухався танк, наші МТ-ЛБ і БМП. Цілком можливо, що були і ще якийсь транспорт і техніка, але я їх не запам'ятав. Асфальтована дорога проходила між двох невисоких пагорбів, за якими ліворуч від дороги був великий пустир. За пустирем виднілися тополі і дахи хат селища Новокатеринівка. Праворуч від пагорбів теж був пустир, який піднімався на якесь піднесення, схоже на схил старого терикона. Колона рушила з місця. Пройшли між двох пагорбів, і тут почався черговий шквальний вогонь. Причому почався, як здалося, з кількох напрямків. Джип пішов на величезній швидкості далі по дорозі, а танк повернув з дороги ліворуч на пустир і почав тікати від обстрілу з боку терикона. Ден кричав механіку триматися танка. Треба віддати належне цьому бійцю. Механік був, як то кажуть, від Бога. На пустирі навколо нас загриміли вибухи. Десь загуркотів крупнокаліберний кулемет і 30-мм гармата БМП. Три наші коробочки успішно маневрували по пустирю й ухилялися від прямих влучань».

Російські загарбники знищують українські підрозділи в «зеленому коридорі» поблизу селища Новокатеринівка 29 серпня 2014 року

Механік-водій МТ-ЛБ 51-ї механізованої бригади Володимир Зинчук вів погано керовану бойову машину якимось дивним і непередбачуваним чином, намагаючись триматися ведучого попереду танка. Рульове керування було частково поламане і тому машина майже не повертала праворуч. Командир взводу старший лейтенант Валентин Григорович Кіян, сидячи посередині в машині, іноді вигукував Володимиру міцні слова з приводу курсу «мотолиги» і маневрів механіка. Навколо відбувалась якась незрозуміла і цілком сюрреалістична картина. Що дивно, страху у Володимира тоді зовсім не було. Страх прийшов вже згодом, коли усе майже скінчилося. А під час прориву крізь зовнішні вибухи, автоматні і кулеметні постріли і дзвін куль по броні, усередині легкоброньованої машини відбувалося якесь окреме життя і окрема атмосфера. Дехто шепотів молитви, чутні лише Тому, до Кого вони зверталися.

Дехто стогнав від поранень, підстрибуючи і болісно натикаючись на інших, що гойдалися у тисняві броньованої машини. Стрілець-кулеметник невтомно і безупинно вів вогонь з кулемета, поки кулемет не заклинило. Кулеметник встиг спустошити три короби з набоями. На броні, поруч з кулеметною баштою, майже повністю оглушило від безперервного вогню лежачого поруч зі стволом кулемета Володю Мазура. Командир взводу старший лейтенант Кіян, сидячи поруч з механіком Володимиром, не припиняв лаятися, підстрибуючи на ямах і схилах. Володимира охоплював якийсь азарт: нібито якась божевільна гра і небезпечне випробування на майстерність водія-механіка. Головний приз — життя. Життя тих, хто заповнив кожний клаптик вільного місця в залізній черепасі. А ще і тих, хто там сидить зверху. Скільки їх там? Чи хоч хтось взагалі ще залишився? Один точно залишився, тому що вигукує команди і напрямок руху. Чого кричати? А... зрозуміло. Щоб почув. Та я і сам бачу, що за танком потрібно рухатися. Володимир відчував, що той, хто сидить зверху, звик надавати накази і розуміє про що каже. Тож добре… Ліворуч — значить ліворуч… Раптом попереду пролунав вибух і механік направив машину в напрямку воронки. Позаду кричить взводний:

— Та куди ти ото сунешся?!

— Та не переймайся, Григоровичу! Зараз курс поміняємо, і поки він знову прицілиться і наведеться, то ми вже петлянемо. Не влучить. Прорвемось!

Григорович ще щось кричить, а він йому:

— Вийдемо, Григоровичу! Один хрін вийдемо!

— А чого-то ти такий впевнений?

Не відомо чому, але у Володимира несподівано з язика зірвався жарт:

— А мені циганка нагадала, що я в сорок чотири роки загину, а мені зараз тільки сорок три. Сорок чотири в жовтні має виповнитися. Ще декілька днів маю пожити.

У «мотолизі» виявилося небагато оцінювачів жарту, але Григорович сміється:

— Да. Вмієш ти особовому складу настрій підняти!

А тим часом майже у всіх, хто знаходився зверху на броні «мотолиги», лише одна думка — подалі від терикона і поближче к приватному сектору! Дасть Бог, будівлі прикриють від вогню.

Денис безперервно вигукував механіку:

— Вперед! Вперед! Вперед!

Значно згодом, повернувшись з полону, капітан Віталій Непеляк розповідав, що на одній з висот над Новокатеринівкою розташовувалась 3-тя парашутно-десантна рота на бойових машинах десанту БМД-3 і приданий танковий взвод на танках Т-72Б3».

Командир 2-го батальйону 51-ї ОМБр підполковник Антон Нестеренко:

«У мене в командирській БМП на башті сидів командир-навідник. Я сів на броню зверху десантного відділу. Ліворуч від мене — командир взводу лейтенант Роман Ільяшенко. Також на нашу броню на саму корму бойової машини сіли декілька бійців з інших підрозділів. І ми рушили вперед. Ми не доїхали до повороту на Старобешеве і Новокатеринівку. З правого пагорба по нас відкрили вогонь і Роман Ільяшенко відразу отримав кульове поранення в голову. Схоже, позаду бійці на броні також були уражені, бо чулися їх крики. Хлопці з корми почали падати на мене, і я опинився майже укритий тілами тих бійців. Я отримав лише два кульових поранення і вважаю, що мені дуже пощастило, що загиблі бійці прикрили мене і мої поранення виявились не важкими».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Коли ми майже дісталися до городів крайніх хат Новокатеринівки, то раптово приватний сектор розірвався приголом-

шливою і масованою стріляниною в наш бік. Виявляється, тут нас також чекали. З приватних подвір'їв вели вогонь переважно зі звичайної стрілецької зброї. Наші коробочки розвернулися від вогневих позицій прямо по курсу. В цей же час пагорби навколо селища продовжували поливати нас вогнем. Танк, що рухався попереду нас, почав прокладати шлях в середину селища крізь городи, щоб залишити відкриту місцевість. Навколо нас грохотіли вибухи. Іноді здавалося, що вибухи рвуться так близько, що по нас влучили. Деякі бійці, незважаючи на шалене тремтіння бойової машини, намагалися вести вогонь по помічених вогневих позиціях супротивника.

Безперервно грохотів і кулемет з маленької башти МТ-ЛБ, насипаючи свинцю по вогневих позиціях ворога. Десь зовсім поруч з нашою МТ-ЛБ прогриміло декілька вибухів. Ден, трохи підвівшись, вів вогонь з автомата по ворогах, що переховувались в городах і будинках. Я знаходився ліворуч від Дениса і тому не бачив, що відбувалося праворуч від нього. В мене був сектор огляду з 9 до 12 годин по руху машини.

Коли ми слідом за танком влетіли в Новокатеринівку, то сподівалися на те, що будинки прикриють нас від обстрілу. Виявилося, що це не так. З приватних подвір'їв продовжився обстріл зі стрілецької зброї, а з висот над селищем нас поливали з крупнокаліберних автоматичних гармат і кулеметів. Ми мчали по центральній вулиці селища, попутно поливаючи вогнем подвір'я, з яких був помічений вогонь в наш бік. Слово «мчали» не зовсім точно переказує швидкість нашого руху, але це було все, на що була здатна наша «мотолига».

Відстрілявши повний магазин, я зрозумів, що не втримаюсь на броні, якщо почну міняти його. Схилившись вперед і притиснувшись до броні, я витяг гранату РГД-5 і, стиснувши вусики, висмикнув чеку. Граната полетіла ліворуч в найближче подвір'я, з якого вівся вогонь в декілька стволів. Вибух!!! Автоматичне скрекотання з боку будинку припинилося.

Попереду нас вискочив на перехрестя танк і спинився, намагаючись визначитися, куди рухатись далі. Потім він різко рвонув вперед, що врятувало життя екіпажу, оскільки в цей самий момент пролунав приголомшливий постріл, але снаряд чи ракета пролетіли позаду танка і вибухнули десь за селом. Мені тоді здалося, що постріл був здійснений із замаскованого в укритті танка або гармати. Ден встиг вигукнути механіку МТ-ЛБ:

— Ліворуч!!! Уходимо ліворуч!!!

... За кілька секунд я почув вибух і відчув неймовірно міцний удар по шолому, нібито хтось добряче приклався по ньому кувалдою. Боєць 51-ї бригади Микола Кравчук, знаходячись в десантному відсіку МТ-ЛБ, бачив на власні очі спалах і вибух зверху броньованої машини поблизу перегородки поміж відчинених люків. Він не міг точно визначити чи то влучив крупнокаліберний набій, чи то граната від автоматичного гранатомета. Боєць подумки дякував Богові за те, що вибухнуло наверху, а не потрапило до десантного відсіку. Вибух у замкнутому просторі «мотолиги» був би фатальним для тих, хто тоді там знаходився. Під час вибуху зверху на броні в люк бойової машини полетіли шматки людської плоті. Деякі осколки подряпали щоку механику-водієві, а на панель приборів упав скривавлений шматок. Механік лише долю секунди перебував у ступорі, з якого його вивів старший лейтенант Кіян. Командир помахом руки швидко прибрав з панелі те, що вразило свідомість механіка-водія.

Від удару я подався вперед і мене ударною хвилею притиснуло до броні. Я не пам'ятаю і не можу стовідсотково стверджувати, втрачав я при цьому свідомість чи ні. Здається, що ні, але можу і помилятись. Очі заплющилися і у вухах стояв гучний дзвін. Боковим зором я встиг помітити, як одночасно зі мною вперед на броню і на лежачого на ній бійця повалилося тіло мого друга і командира Дениса Томіловича. При цьому ні каски, ні голови в нього вже не було...

Смерть так близько біля мене вирвала душу мого друга, що удар по своїй касці я сприйняв, як її дотик. Ден... Значить, я наступний на черзі. До кінця неможливо було усвідомити чи я живий, чи це вже кінець? Болю ніякого не відчувалося. Здавалося, що взагалі нічого не відчувається окрім цього шаленого дзвону у вухах. Щось зовсім поруч гучно дзвякнуло по броні і мені чомусь надійшла думка: «ВОГ...» Крізь дзвін ще було чутно, що крупнокаліберні кулемети і вибухи навколо не вщухають. В той момент я зрозумів, що усе вже скінчилося. Подумки я читав молитву: «В руки Твої, Господи, передаю дух мій». Декілька секунд, які тоді здалися вічністю, чекав вибуху поруч з головою, але його не сталося. Коли я остаточно прийшов до тями і розплющив очі, то відчув, що з моєї каски щось капає на обличчя, а права рука й автомат в залишках шкіри, мізків, крові і якогось волосся... Тоді я не відразу усвідомив, що Денис загинув. Я не міг цього

прийняти! Він просто впав і чомусь не підводиться... він просто лежить і скоро знов підведеться і буде вигукувати команди механіку... Якщо я живий, то і він має бути живим... У вухах і голові продовжується дзвін... Не підводячи голови, намагаюсь витерти з обличчя те, що капає з каски.

По ходу руху МТ-ЛБ обстріл не припинявся, але я вже не дуже чітко його чув. Як з'ясувалося згодом, по нас влучила черга з 30-мм автоматичної гармати БМП. Перший заряд вразив Дениса. Другий вибухнув у ногах Віталія Сови, а третій відірвав ступню і частково гомілку Олегу Бірюку.

Я стиснув вусики гранати Ф-1. Механік, виконуючи останнє розпорядження Дениса, трохи збавив швидкість перед поворотом ліворуч. Я кинув гранату в тому напрямку, звідки був здійснений постріл по танку, і знову заліг на броню. В голові лише промайнула думка: «Хоч би «мотолига» швидше проскочила і нас самих не зачепило». В цей час на причепленій позаду МТ-ЛБ зенітній установці ЗУ-23, невідомо як тримаючись, сидів Сергій Алещенко. Як згодом зізнався Сергій, якби він тоді знав, що я розкидаю гранати ліворуч і праворуч, то він себе почував би значно гірше. Хоч насправді тоді важко було собі уявити більш гіршу ситуацію. Позаду нас пролунав гучний вибух. Після повороту механік не став продовжувати рух по дорозі, а пірнув вниз по схилу узбіччя в поле. Дивлячись на лежачого поруч Дениса, я думав: «Полежи, братику, трохи. Зараз прорвемось, і усе буде гаразд». Тоді я ще не усвідомлював, що Денис загинув. Я підвівся і подивився назад поміж кришок люків, які прикривали нам спини. Не знаю чому, саме я тоді вирішив озирнутись, але я побачив те, чого не зможу забути до самого кінця свого життя.

Слідом за нами на відстані близько сімдесяти метрів мчала бойова машина піхоти 93-ї механізованої бригади. Бойова машина зовсім трохи сповільнила швидкість, щоб повернути з дороги до поля, і я почув все той же приголомшливий звук гарматного пострілу з тієї ж самої позиції, з якої до цього вели вогонь по танку. В бойову машину піхоти праворуч по борту влетів снаряд.

Приголомшливий вибух розкидав з броні бійців в різні боки, тіла їх розліталися на висоту від трьох до п'яти метрів. Одночасно з ними вгору злетіла башта БМП, і підлетівши на достатньо велику висоту, впала далеко від бойової машини піхоти. Майже відразу в момент падіння башти пролунав другий, ще більш міцний і потужний вибух.

Знищена на околиці селища Новокатеринівка українська бойова машина піхоти.
Фото: Павло Нєтьосов

Швидше за все, здетонував боєкомплект бойової машини. Усі, хто знаходився в той момент всередині БМП, миттєво згоріли, а з відкритого отвору, який залишився після зриву башти, в повітря зметнулося тіло одного з бійців, який перебував всередині бойової машини. Воно вилетіло з підбитої машини так, як нібито невидима рука вирвала його з надр БМП і підкинула високо в повітря. Тіло, подібно ганчірковій ляльці, неприродньо декілька разів перекинулося в повітрі і, падаючи вниз, повисло на високовольтних дротах мережі електропередач. *(Прим. автора: Згодом аналіз ДНК і знайдені при бійці документи ідентифікували загиблого. Це був двадцатиоднорічний боєць 40-го батальйону територіальної оборони Олександр Іванович Мирошниченко.)*

Згодом виявилося, що після нас практично жодна одиниця техніки не змогла прорватися крізь Новокатеринівку. Все було повністю спалено і знищено.

Ми мчали по полю вздовж дороги в супроводі шаленої стрілянини з автоматів і розривів мінометних мін чи вибухів від автоматичного гранатомета. З Божою допомогою ми також дісталися до лісосмуги і теж повернули праворуч від дороги, прикриваючись посадкою від огляду з боку Новокатеринівки. Практично відразу за поворотом з'їхали в посадку і зупинилися. Після загибелі Дена механіку ніхто не вказував напрямок руху, і слід було зробити паузу й озирнутися. Мінометний обстріл

Керівник штабу механізованого батальйону 93-ї окремої механізованої бригади Олексій Коновал. Фото: Вікторія Ясинська

перенісся на кілька сотень метрів далі по ходу нашої лісосмуги. Схоже, що ворожий мінометний розрахунок бачив, як ми пішли за посадку, і намагався накривати «зеленку» і дорогу за нею в місці нашого ймовірного руху».

Олексій Коновал — керівник штабу механізованого батальйону 93-ї окремої механізованої бригади. (З інтерв'ю, оприлюдненому на інформаційному ресурсі Цензор.нет):

«Ми дісталися до Новокатеринівки. А саме до того місця, де дорога проходила поміж двома пагорбами. Щойно ми на неї виїхали — тут і почалося. Нас з усіх боків, як в тирі, розстрілювали «сепари». Нашу машину підбили. Ми вилізли і забігли в лісосмугу, а на полі почалося жорстке місиво. Танкісти, наскільки я зрозумів, загинули.

У мене з собою з мап був атлас автомобільних шляхів. З нами було троє поранених, один з яких важко. Ми вирішили перебратися з лісосмуги в поле. Поранених перенесли в плащ-наметах. Десь за дві години ми помітили якісь рухи і ледве не перестріляли один одного. Виявилося, що це наші — група спецназу з Очакова. Вони також відходили. Потім по полю «сепари» вдарили осколковими касетами, але нам пощастило — осколки падали майже в двох метрах від нас, але до нас не дістали. Увечері двоє поранених померли, а одного ми продовжили нести у себе на спинах. Чули, як вороги періодично ходили і стріляли. Іноді працював снайпер. У нашій групі було п'ятнадцять бійців. Коли вже почало

вечоріти, ми вирішили перебиратися потроху в бік лісу. Бійці спецназу вирушили вперед для перевірки обстановки. Так ми ходили по лісу половину ночі і зупинилися в одному місці. Специ оглянули місцевість і повернувшись доповіли, що попереду якесь водоймище. Тобто потрібно було або вплав, або по відкритому полю відходити, що було дуже небезпечно.

Ми опинилися в районі дамби, а далі два пагорби — один навпроти другого з розташованими на них «сепарськими» опорними пунктами. В них по дамбі і по шляху поблизу лісосмуги патрулювала БМД, а у нас зброї майже не було. Їжі також не було. Добре, що я хоч гідратор з собою встиг прихопити. На деякий час води вистачило, а потім пили воду з озера. Так досиділи до ранку, а зранку до нас ще частина людей приєдналась. Нас стало близько тридцяти бійців і можно було спробувати пробиратись маленькими групами, але серед нас багато поранених, а з ними це було нереально».

Один з бійців, який складав десант бойової машини піхоти № 336 «Катюшка», Євгеній Бас згадує:

«Ми рухалися спільною колоною від Многопілля. Оскільки я знаходився в десантному відсіку, то мені майже не було видно, в якому напрямку рухається колона. Я пам'ятаю лише, що попереду і позаду нашої БМП рухалися танки. Що рухалося попереду переднього танка, сказати не можу. На початку розстрілу і скаженої стрілянини нам пощастило прорватися крізь ворожі засідки і дістатися шляху північніше селища Новокатеринівка. Саме там поміж двома пагорбами, які бійці називали «цицьками», нашу БМП і підбили. Що саме в нас влучило, сказати важко, але бойова машина відразу встала намертво і більше з місця не зрушила. Майже відразу чи то навідник, чи то механік вигукнув:

— Далі вже не поїдемо! Потрібно вилазити і бігти в укриття, поки остаточно не добили і не загорілося!

Першими біля виходу з обох боків десантного відсіку сиділи два бійці з 40-го батальйону, які виходили разом з нами в нашій броні. З цими хлопцями ми потоваришували ще на опорному пункті 40-02 під час спільної служби. Вони першими, як кулі, вистрибнули і побігли з відкритої місцевості. Також почали спішуватись бійці, які перебували зверху на броні нашої «Катюшки». Це було двоє чи троє бійців, яких ми підібрали під час прориву крізь ворожі засідки. Я дуже добре пам'ятаю, що після того,

БМП-124 «Вікторія» 17-ї танкової бригади на місці її останнього бою. Фото: Павло Нєтьосов

як вони сіли зверху на броню, мені постійно заважала стріляти з бійниці десантного відсіку чиясь звисаюча з люка нога. Ці бійці, схоже, пострибали з броні ще під час влучання по БМП, і коли ми вискочили назовні, то їх вже не бачили. Під час мого виходу з десанту трапилася ще одна неприємна подія — в нас врізався і трохи протягнув нашу бойову машину піхоти танк. На щастя, ніхто при цьому не постраждав. Удар прийшовся в той час, коли танк рухався задом, після чого він поїхав далі, а ми разом з Богданом Забудським побігли поруч з ним, використовуючи броню танка як прикриття. За десять метрів танк зупинився і нам довелося бігти по відкритій місцевості.

Навколо горіло багато спаленої техніки. Під вогнем ми добігли до того місця, де ліворуч і праворуч були пагорби, які, як нам тоді здавалось, могли прикрити нас від вогню. Мені запам'ятались і дуже вразили деталі того відступу від бойової машини піхоти. Коли біг, побачив загиблого цілком обгорілого бійця... І трохи далі чиясь відірвана рука...

Поміж пагорбами здавалося безпечніше, тому що там менше свистіли кулі. Ми намагалися озирнутися навколо і роздивитися, куди поділись інші наші бійці, але не могли нічого розібрати... Хмари чорного диму і спека від сонця і вогню... Вибухи.. Пилюка... Серед усього цього ми побачили, як якась доволі велика група бійців рухаються в нашому напрямку. Раптом знов якісь

БМП-336 «Катюшка» 17-ї танкової бригади на місці останнього бою. На світлинах видно, що техніка рухалась з піднятими догори гарматами і не вела вогонь. Фото: Павло Нєтьосов

вибухи і вся ця група розсипається хто куди.. Ми стрибнули праворуч в якусь придорожню канаву і побачили, що там вже знаходилось декілька бійців, які знайшли в тій канаві рятівне укриття... Я дуже добре запам'ятав одного з них, який мав жахливі опіки. З його рук звисала пошкоджена опіками шкіра, а на голові майже зовсім не залишилося волосся.

Ми надали їм першу допомогу і спробували скоординувати бійців на подальші дії. Було вирішено перебігати через дорогу в ліву канаву і потроху рухатись лісосмугами в бік Старобешевого. Тоді ми чомусь вважали, що в Старобешевому перебувають українські підрозділи. На жаль, а можливо, і на щастя, ми тоді не знали, що ворог вже захопив цей населений пункт, і ми, не маючи засобів навігації, обрали невірний напрямок руху.

Коли ми намагались перебігти в ліву канаву, щоб сховатися серед дерев і кущів, я зачепив ногою розтяжку. Дякую Богу, що світло-шумову... Але я тоді більше переймався через те, що привернув увагу ворога, ніж через сам вибух.

З Божою допомогою ми дісталися розташування старого штабу 39-го батальйону територіальної оборони і зустріли там інших наших бійців з підбитої «Катюшки»: мого

командира сержанта Дмитра Поліщука з осколковим пораненням, навідника Віталія Шаповала, стрільця Олександра Ніжника і бійця Сергія Мардаря, в якого були перебиті обидві ноги. Сергій сказав, що під час виходу з БМП він спустив ноги з десанту, і в цей момент під ногами пролунав вибух. Шаповал тоді розповідав про те, що бачив, як відірвало ступню Погорілому. Також казав, що він хотів його з собою тягнути, але потім стався потужний вибух і його відкинуло вибуховою хвилею».

Одночасно з колоною бронетехніки, про яку згадано вище, в тому ж пеклі між двох пагорбів опинився і боєць батальйону «Кривбас» Юрій Стасовський:

«Уже видно Новокатеринівку. Попереду нас рухається танк і бойова машина піхоти. Раптово по нашому танку «Ігорьку» влучають ПТКРом, але він живий і ще навіть намагається рухатись. А ось бойовій машині піхоти, яка рухалась позаду танка, не пощастило. В неї влучає ракета, і вона відразу вибухає. Від потужного вибуху башта бойової машини перелітає через дорогу. На схилі дороги поблизу Новокатеринівки наш газончик з'їжджає в кювет і зупиняється. Ми висипаємось з кузова. Танчик намагається рухатись задки і бійці, прикриваючись бронею танка, починають відходити за пагорб. А я не можу відходити. У мене Олексій Кондрашов поранений в ногу, і в кузові вантажівки прилад нічного бачення. Мені на нього гроші усім форумом збирали. Як я його покину?

Оглядаюсь навколо і починаю розуміти, що відбувається. Праворуч з пагорба б'є ворожий кулемет і снайпер. Видно, що місце вигоріле. ПТКР стоїть, а біля неї до десятка солдат у повний зріст стоять і стріляють, як в тирі, по наших бійцях. Виставляю на прицільній планці відстань вісімсот метрів і починаю працювати. Звісно, що далеко для 5,45, але вибору немає. Олексій — лось здоровий. Я його хіба що покотити зможу. І то недалеко. Говорю йому, щоб повз за іншими бійцями, які відходять за пагорб. Він спочатку повз, а потім встав і почав кульгати. Звідкілясь намалювався підполковник Василь Коваль (Кінжал)з оперативного командування «Південь». Іде і хитається, як п'яний. Кричить мені: «Давай, братан, відходь!» А сам, видно, що в неадекватному стані. Замість того, щоб узбіччям відходити, по відкритому шляху крокує.

Працюю праворуч і далі чекаю, коли Льоха Кондрашов з Василем відійдуть. Перебігаю до нашого газончика, і думки лише

Місце поміж двома пагорбами північніше Новокатеринівки, де російськими загарбниками було вбито багато українських бійців і знищено чимало української техніки

про залишений у вантажівці прилад нічного бачення, які не дають спокою. Падаю. Дихання збите. Раптово відчуваю біль в боці. Відчиняю клапан у розвантажному жилеті і звідти вистрілює пружина з простреленого магазина. На диво, майже не відчуваю болю. Тільки дихання збито і серце з грудей вистрибує. Сиджу під машиною і верчу головою на усі боки. Кондрашова і підполковника Коваля вже не бачу. Відійшли слідом за іншими. Значить, час і мені відходити. Вирішую відстріляти один магазин і на ривок. Висуваюсь з-за машини і разів п'ять-шість встигаю вистрелити. При цьому мені в каску прилітає куля. Відчуття не з приємних. Здалося, що і голова відвалиться. Сиджу чумний, а тут біля мене в борт ТУК-ТУК-ТУК! Падаю і обертаюся. Метрах в ста ліворуч, поблизу розбитого намету з білим прапором, з шанця виглядає «сепар» і стріляє по мені довгими чергами. Я у відповідь також стріляю пару разів. Він занурюється в окоп і більше не висовується.

Відходжу. Починають сипатись міни. Стрибаю, як сайгак, під обстрілом. Помічаю під дорогою трубу і пірнаю в неї. Майже відразу наді мною лунає вибух. Мене сильно приголомшує, і я на деякий час вимикаюсь. Приходжу до тями. З лівого вуха щось тече. Поперед очима рухаються різнокольорові кола. Поки продовжується обстріл, я проповзаю вздовж труби на інший бік дороги. Повстають питання: куди відходити? куди наші бійці відійшли? де наші? Міномети по залишках колони працюють з двох

напрямків. Один з боку Новокатеринівки, а другий з боку колишньої бази 39-го БТрО. Пауза. Міномет з Новокатеринівки починає працювати по міномету в районі штаба 39-го батальйону. Влучають. Рветься боєкомплект. В мене це вселяє радощі. Значить, тут купа різних підрозділів з поганим зв'язком і повною відсутністю взаємодії. Пройшовся трохи лісом. Нікого. Повернувся назад. Намагаюся зателефонувати Олександру Шиманському, але виклик не працює, хоч час від часу одну палку на телефоні показує. Намагаюся надіслати СМС-повідомлення місцевому знайомому і Юрію Брехарі в шпиталь. Питання одне: «Де наші?»

Місцевий Микола відповідає і пропонує рухатись на Докучаєвськ. Там він підбере і відвезе куди слід. Юра Брехаря пропонує рухатись в бік Комсомольського. Там Національна гвардія. Обираю другий варіант. Заряду на телефоні 7%. Вмикаю GPS і навігатор. Деякий час розглядаю супутникові знімки, запам'ятовую і вимикаю телефон для економії заряду батареї. Вирішую зачекати вечора.

Пити страшне як хочеться. Зневоднення організму вже починає відчуватись. Спрага змушує вийти з лісу до нашої розбитої колони в надії знайти воду. Чую, як гуде наш заведений танк «Ігорьок». Люки відчинені. Башта позаду трохи понівечена, і зовні танк трохи обгорів, але двигун працює і боєкомплект на місці. Якби вибухнув, то машину розірвало б. Поруч нікого немає. Сідай і стріляй, але я не вмію. Не залишати ж ворогу? Потрібно спалити, але, як на зло, навіть сірника не маю. В ста метрах на пагорбі стоїть МТ-ЛБ з розірваними гусеницями. Біля нього лежить мертвий танкіст. Обшукую бійця і знаходжу запальничку. В машині виявляю пробиту порожню пластикову каністру і в ній пару літрів солярки. Виповзаю на самий верх і спостерігаю. Відразу за пагорбом, в ста метрах від мене, бачу бойовиків (чи хто вони там). Вони повністю зайняті тим, що риють шанці й обшукують розстріляні автівки і техніку. Вони настільки близько, що я чітко чую їх голоси.

— Здесь раненые!

— Ходячие?

— Без сознания.

— Добей.

Чую дві короткі автоматні черги.

Тиша... Відходжу тихенько до танка. Поливаю соляркою кітель і підпалюю. Закидаю його в люк танка, а навздогін кітелю — порожню каністру. Відбігаю в ліс і спостерігаю з невеличкої

галявини. Раптово, як рвоне! Башта впала набік, а люк в мій бік метрів п'ять не долетів.

Ще коли я на танк вилазив, бачив приватбанківську «копілку» на дорозі. Іду лісом до неї шукати воду. Під ноги дивлюся, шукаю міни, розтяжки. Аж раптом чую звук двигуна. «Копілка» стоїть з працюючим двигуном. Виходжу на звук. Піднімаю очі, а там дві чоловічі істоти стоять до мене спиною. Камуфляж, лаковані туфлі на босу ногу, білі пов'язки, самозарядний карабін Симонова й автомат Калашникова на плечі. Без жодних вагань, двічі стріляю — один падає, як мішок, без руху, а другий наче біжить, ногами совае. Сам не знаю навіщо, але відтягую їх вниз і накриваю бур'яном і великою рясною гілкою. Оглядаю мікроавтобус. Швидко забираю рюкзак, пляшку з водою — і ходу в ліс! Нарешті вгамовую спрагу. В рюкзаку консерви, три радіостанції. Повертаюся на галявину і після вечері чекаю темряви.

Ще раз перевіряю рації. Повністю сіли. Готуюсь до нічного переходу. Знаходжу тоненьку гілочку завдовжки близько метра. Буду нею поперед собою промацувати — розтяжки шукати. Що не наступлю на міну — надія лише на щасливий випадок. Знов вмикаю телефон і GPS. Починаю подумки прокладати маршрут. Розумніше усього обійти Новокатеринівку стороною. Але якою? Ближче буде обійти праворуч, через колишній 22-й блокпост, але, по-перше, там дуже низький соняшник, рівне поле і в тепловізор воно наскрізь проглядається. По-друге, там Костя-сапер сигнальних мін нарозтягував, коли я ще на цьому блокпосту стояв. Тож легкі шляхи не для нас. Вирішую обійти селище ліворуч. Подумки прокладаю два маршрути. Закопую «сепарські» стволи; знімаю і закопую туди ж зайву ношу — свій підствольний гранатомет (зарядів до нього все одно вже немає) і АКС танкіста. Викидаю каску. Шия після влучання болить немилосердно. Будь-який рух головою спричиняє нестерпний біль. Без каски голові і шиї трохи легше. Виконую подружній борг — надсилаю дружині СМС-повідомлення: «Все нормально. Кохаю». Вона не знає, де я. Усім говорив, що в Славянці, на кордоні Дніпропетровської і Донецької областей».

Боєць батальйону «Кривбас» Андрій Новохатько:

Шлях Кутейникове—Старобешеве північніше Новокатеринівки.

«По машині, в якій я сидів, почали бити з чогось великого — наша бойова машина піхоти уся аж затряслася, і екіпаж

одразу її залишив. Ми сиділи в повністю набитому відсіку для піхоти — і теж почали вилазити, бо керувати машиною було вже нікому. Зовні навкруги все горіло, наче в кіно. Скрізь дим, хлопці розбігаються хто куди. Я дивувався, що досі залишався живий. Попереду нас на шляху було видно декілька підбитих одиниць техніки і транспорту».

Боєць батальйону «Кривбас» Максим Зима:

«Ми дісталися по шляху спуску до Новокатеринівки і двох пагорбів обабіч дороги. Там нас вже ворог зустрів щільним вогнем з трьох боків. Вогонь вівся з важкого озброєння. Деякі наші бойові машини піхоти запалали. Одна з БМП, яка рухалась позаду іншої техніки, відійшла і разом з двома нашими танками заблокували дорогу і прикрили нас від вогню, щоб ми мали можливість якось вийти із зони ураження. Згодом танкісти, які відійшли від своєї техніки, приєдналися до нашої групи, і ми разом відійшли на декількасот метрів до однієї з лісосмуг».

Боєць батальйону «Кривбас» Андрій Новохатько:

«Позаду нас зупинилося декілька одиниць техніки. На той момент вони були поза зоною ураження. В цій техниці їхали бійці з мого укріпрайону — взвод стрілецької роти Юрія Брехарі. Я їм сказав, що швиденько розвертаємося і відходимо від дороги, бо попереду усе горить. Ми не дуже орієнтувалися, де саме знаходимось, і намагалися визначити шлях відходу між Новокатеринівкою і Старобешевим. Тоді екіпажі тих бойових машин прийняли рішення знешкодити свою техніку і далі відходити пішки разом з нами. Механіки відігнали свою техніку під лісосмугу і вивели з ладу гармати БМП, щоб машини не дісталися ворогові. Пошкодивши свою техніку, вони приєдналися до нас. Далі рухались вже пішки.

Під час нашого відходу стрілянини вже поруч не було. Було видно, що попереду перед полем є «зеленка», у якій можна зупинитися, перегрупуватись і вирішити, що робити далі. Саме так ми і зробили. У одного зовсім молодого хлопчини Діми була відірвана нога. І тоді, і зараз я так і не знаю, до якого підрозділу належав той боєць. Ім'я Діми я дізнався під час надання йому першої медичної допомоги. Він, коли приходив до тями, щоразу дивився на свою ногу, яка була майже відірвана, і знов втрачав свідомість. Інтервали між втратами свідомості були приблизно від тридцяти секунд до хвилини. Мені вдалося узнати його ім'я, щоб якось тримати його

притомним і підбадьорювати. Я постійно йому говорив, що ми його не кинемо в жодному випадку і що усе буде добре. На жаль, його поранення вимагали негайного хірургічного втручання, якого я не міг надати.

Другий поранений — боєць нашого батальйону Андрій Миколайович Русін, мав також дуже важкі поранення від осколків, які порушили його тіло з ніг до голови. Він був майже усюди нашпигований ними. Коли ми відійшли від Старобешевого, в поле до Новокатеринівки, то допомогу пораненим довелося надавати мені, хоча медичної підготовки в мене майже не було. Я дуже добре запам'ятав, що не одразу впізнав Русіна в обличчя. Від чисельних поранень його обличчя сильно набрякло. А особливо сильно закарбувався запах крові на моїй формі — крові від поранених, яким я надавав допомогу. Вона, коли запеклась і висохла на британці, то мала такий специфічний і нав'язливий запах, що по поверненні додому цей запах ще довго мене переслідував.

Тоді ніхто не знав, що робити з пораненими і як їх лікувати. Поряд з ними сидів чолов'яга, вдвічі більший за мене. Він тримав знеболювальне, але не знав, як ним колоти. Я бачив, що в нього починається паніка. Спитав у хлопців, хто знає, як це робити — мені пояснили, і я наколов поранених. Дмитро час від часу непритомнів. Поки я йому накладав джгут і зупиняв кровотечу, паралельно заспокоював, щоб він не переживав, казав, що ми його не кинемо. Але сам мало тому вірив, бо від втрати крові хлопець був дуже блідий.

Один з офіцерів, які були з нами, мав поранення середньої важкості. Але ж комусь треба було приймати рішення і вирішувати, що робити далі. У другого офіцера, Олексія, була рація. По ній він зв'язався з підполковником штабу командування сухопутних військ Василем Ковалем (Кінжалом). Більшість танків його групи на той час вже були виведені з ладу, але полковник сказав, що вийде на нас сам з такого-то напрямку. Приблизно за хвилин двадцять він дістався до нас і було прийняте рішення йти в поле. Уся наша доволі велика група вирушила з лісосмуги до поля з невисокими соняшниками. Поранених тоді несли на ковдрах ті, хто був в змозі це робити. Боєкомплект і зброю забрали з собою. Знайшовши зручне місце, ми залишилися серед тих соняшників.

У полі ми пролежали цілий день, чекаючи вечора, бо пересуватися по цьому полю вдень було дуже небезпечно. Невдовзі на нас вийшли наші спецназівці 4—5 чоловік. Ми побачили, як вони повзли по цьому самому полю. Потім Вася Кінжал відпра-

вив трьох добровольців, у тому числі і мене, в розвідку. Треба було пройти крізь поле і подивитись, що там у наступній лісосмузі. Йти тим полем можна було тільки зігнувшись, через те, що на ньому росли невисокі соняшники. Але воно виявилось дуже довгим. І тягти по ньому навприсядки поранених — не варіант. Ми повернулись і вирішили зачекати до темряви, а потім, відходячи крізь «зеленку», добиратись до своїх. За перші дві години від поранень померли двоє з трьох важкопоранених — Дмитро й Андрій Русін. Я закрив хлопцям очі і помолився за упокій. Під вечір було чутно, як неподалік «сепари» ставили блокпости, вмикали генератори. Ми чули голоси і розуміли, що вороги почувають себе впевнено. По польових і ґрунтових дорогах їздила їхня бронетехніка — збирали наших загиблих.

Не знаю як, але я задрімав, і коли прокинувся, вже було темно. Побачив, що поряд немає нікого, окрім пораненого Сергія Ніченка. Група пішла вперед, поки ми спали. Сергій не міг ходити, бо в ногах було повно осколків. Вага у Сергія була невелика. Я кинув його собі на спину і почав тягнути. Ще попросив його, щоб обов'язково казав мені, якщо йому буде боляче, тоді я його поставлю — він відпочине. Головне, щоб наші пересування не почув і не помітив ворог. Ми наздогнали нашу передову групу й усі разом зайшли в лісосмугу. Вирішили, що залишаємось там до ранку, а потім проводимо розвідку і намагаємось пробитись далі до своїх. Коли ми перераховувались в полі, нас було більше ніж тридцять чоловік, а на ранок нас залишилося на п'ятьох менше: хлопці заблукали при виході групи з поля. Дякувати Богові, трохи згодом вони знайшли нас».

Боєць батальйону «Дніпро-1» Микола Криворотько:

«Новокатеринівка була вже поруч. Під час руху ми підібрали декількох бійців батальйону «Херсон». Двоє бійців допомагали бігти своєму товаришу Павлу Мазуру, в якого була травмована п'ята. Вони встигли закинути Павла і самі залізли в кузов нашого пікапа, де сидів Дмитро Пелипенко за автоматичним гранатометом АГС-17. Ми і ще багато іншого транспорту з колони виїхали з полів до якогось підйому в степу. Обстріл не припинявся. Під час усього цього жаху, дивлячись на те, як смерть ходить і збирає свій рясний врожай, мені здавалося, що це триває вже вічність. Біля нас хаотичним чином розривалися гранати з російських автоматичних та підствольних гранатометів,

летіли кулі, створюючи металевий дзвін при влучанні у бронетехніку. Я не знаю, яким дивом до цього часу в нашому екіпажі ще ніхто не загинув, та транспортний засіб був ще на ходу. Це було величезне везіння і складалося враження, нібито нас охороняли якісь «вищі сили». Випадковістю подібне везіння просто неможливо пояснити. Ми заїхали по підйому на так звану Чорну Гору. Назву гори я дізнався значно пізніше. Російські вогневі позиції і окопи були так само поруч, як і при перетині нами першого кільця оточення, коли вони в нас ще не стріляли.

Ми відстрілювалися, як могли. В заднє праве крило нашого автомобіля влучила граната з підствольного гранатомета і відірвала по коліно ногу бійцю батальйону «Херсон» Паші Мазуру. Під час того вибуху одного з бійців батальйону «Херсон» просто викинуло з кузова. Несамовитий крик Павла в момент влучання гранати я пам'ятаю більш чітко з усіх тих, які мені довелося чути в той день. Шматок закривавленої плоті впав на капот пікапа прямо переді мною. Я озирнувся назад до кузова і побачив, що Дмитро Пелипенко залишився якимось дивом цілим, але його міцно приголомшило. Не розгубившись, він почав накладати джгут на ногу Мазуру.

Схил з Чорної Гори до Новокатеринівки був крутим, але вибору не було, і ми з'їхали з нього вниз, прямо на дорогу перед дворами приватних будинків. Тоді я в певний момент вважав, що ми обов'язково перекинемося, але і тут нам дуже пощастило. Незважаючи на стрімкий спуск, з кузова не випали ані Пелипенко, ані залишившийся боєць батальйону «Херсон», ані тяжкопоранений Мазур. Діставшись вулиць Новокатеринівки, ми побачили, що в селі вже було багато транспорту і бронетехніки, яким також вдалося прорватися до цього місця, але ми, як і раніше, були в невигідній позиції. Ворог знаходився на пагорбах і вів по нас вогонь із зручних позицій. Також з Чорної Гори росіянами добре простріювався подальший шлях нашого відходу. Ми дісталися одного з подвір'їв, і Володимир Тугай пригальмував, щоб в'їхати заднім ходом на подвір'я і зайняти в ньому вогневу позицію, але несподівано Дмитро Пелипенко чомусь вистрибнув з кузова нашого пікапа. Навколо нас бігали і відстрілювалися у різних напрямках бійці ЗСУ і добробатів, переміщувалась бойова техніка, щоб розгорнути хоч якийсь бойовий порядок. Ми всі кричали Дмитру, щоб він негайно повернувся в кузов, але він просто розгублено стояв і дивився на нас. Було враження, що він не при-

йшов до тями після побаченого, та й, напевно, його дуже сильно оглушило вибухом від гранати, яка потрапила в наш «Nissan».

Саме тоді і стався трагічний випадок, коли в цей час на досить великій швидкості заднім ходом намагався розвернутися бронетранспортер ЗСУ. Прямо у нас на очах цей бронетранспортер збив та переїхав Дмитра Пелипенка. Кут огляду у бойової техніки малий, тому водій-механік бронетранспортера, швидше за все, просто не помітив Дмитра. Все сталося так швидко і непередбачувано, що ніхто не встиг нічого вдіяти або якось вплинути на ситуацію. Я і друже Мангуст вискочили з машини, підхопили тіло Пілота і поклали в кузов нашого пікапа, де лежав і мучився від больового шоку Павло Мазур. Паша стогнав від болю і благав, щоб ми вкололи йому щось знеболювальне, але, на жаль, у нас його не було. Його товариш, який дивом вцілів і не випав з кузова пікапа під час спуску до Новокатеринівки, побіг шукати будь-яке знеболювальне. У нас не було навіть індивідуальних аптечок. До того часу цьому питанню ніхто не приділяв належної уваги, не кажучи вже про тренування з тактичної медицини.

Володимир Тугай передав мені з закривавленого кузова нашого пікапа два одноразових ручних гранатомети РПГ-26, а сам разом з Ванею Кримом взяв автоматичний гранатомет та відкрив вогонь по висоті. Я також майже одразу вистрілив з РПГ по поміченій вогневій позиції росіян на верху гори. Це було, звичайно ж, малоефективно, тому що РПГ-26 це гранатомет не осколкової, а кумулятивної дії, але тим не менш ворожа стрілянина з гори вщухла. На мою думку, бажання ризикувати своїми життями у російських вояків не було, і тому вони намагалися не наражатися на небезпеку. Тим більш, що дві БМП і два танки ЗСУ також вели вогонь по російських ближніх позиціях і ворожій техніці нагорі. Володя Тугай разом з Ванею Кримом відстріляли весь боєкомплект з автоматичного гранатомета, та невдовзі Володимир отримав легке осколкове поранення в шию. Хтось з медиків, який знаходився поруч з нами, надав Володимиру допомогу і перев'язав його. На той час якісь бійці знайшли протишоковий препарат буторфанол, і його відразу ж вкололи Павлу Мазуру. Через хвилину він заснув і більше вже не прокинувся. Схоже, боєць втратив дуже багато крові і занадто довго перебував у стані больового шоку.

У зайнятому нами подвір'ї, поруч з нами біля гаража знаходились двоє бійців 3-го полку Кіровоградського спецназу з полоненим російським військовослужбовцем. Він був наляканий від

Боєць батальйону «Дніпро-1» Дмитро Пелипенко і боєць батальйону «Херсон» Павло Мазур

того, що відбувалося навкруги. Та й до того ж він дуже боявся, що хтось з українських бійців може зірвати злість на ньому, вбивши його з відчуття помсти за загиблих товаришів, але ніхто цього не зробив. На полоненого навіть одягли знятий із загиблого Дмитра Пелипенка бронежилет, коли стрілянина вже трохи вщухла».

Боєць батальйону «Дніпро-1» Іван Крим:

«Коли ми проривалися з боєм з Іловайського оточення і за ласки Всевишнього спромоглися прорвати третє коло оточення, ми в'їхали в селище Новокатеринівка прямо на ворожі позиції і прийняли бій. Нас почали обстрілювати з автоматичного гранатомета і танка. Ми були змушені деякий час переховуватись в найближчому подвір'ї. Ми забігли в гараж і засіли в оглядовій автомобільній ямі. З нами був полонений російський десантник на ім'я Руслан з Самари. Російському солдату на той момент було двадцять п'ять років. Він був контрактником і, за його словами, це було його перше відрядження. Він був в одному однострою без будь-яких засобів захисту. Коли на подвір'ї почали вибухати снаряди, я накривав його собою, щоб осколки не вбили його. Альхамдуліллях, я був в бронежилеті і шоломі. Я міг би знищити його, якби схотів, але... Вбити беззбройного — це не по-людськи, навіть якщо він ворог. Мусульманин так не чинить. До чого

я це? Не для того, щоб сказали: КРАСУНЧИК та таке інше... Просто нехай знають наші вороги, а також ті, хто волає про те, що ми карателі, якщо ми вбиваємо, то вбиваємо в бою. Ми мусульмани і в нас є честь і гідність. Це те, чого у вас не залишилося. Не знаю чи вижив той десантник, можливо, він колись прочитає мої слова, а можливо, хтось з таких, як він... Вам розповідають про жахіття «укропів»-карателів і кримських вахабістів... Тож поміркуйте над тим, хто ж насправді ваш ворог».

Боєць батальйону «Дніпро-1» Микола Криворотько:

«Ми розуміли, що зволікати не можна. Необхідно було виходити далі. Тим більше, що нависала загроза третього кола оточення. Так само проблема була в тому, що командири розгубились і не знали, що нам робити далі. Та й особовий склад, який зібрався навколо нас, складався з різних військових і добровольчих підрозділів, тому командування брали на себе більш ініціативні бійці, які не розгубилися під час бою. Ще одна проблема полягала в тому, що одні були налаштовані і далі виходити з оточення, а інші збиралися здатися в полон (це більш раціональне рішення, щоб вижити). У сусідньому дворі ми зустріли заступника командира нашого батальйону «Дніпро-1» полковника Печененка В'ячеслава Петровича, командира 1-ї роти Гостіщева Олександра і ще п'ятьох наших бійців з батальйону «Дніпро-1». Всі ми були рішуче налаштовані виходити далі з оточення.

Раптом ми почули зовсім поруч дуже потужний вибух. Ворогом був знищений ще один наш танк, який вів вогонь з сусіднього подвір'я по російських позиціях. Прямо у двір, який ми займали, почали сипатися великі сталеві фрагменти від танка. Невдовзі росіяни пострілом з керованої протитанкової ракети знищили ще і БМП, яка стояла неподалік від нас. Транспорту і бронетехніки, на яких можна було б прориватися далі з боєм, більше не залишилось. Та й тих, хто готовий виходити, виявилося усього близько тридцяти осіб з усіх підрозділів ЗСУ та добробатів.

До будинків і городів приватного сектору примикало дуже довге болото, поросле високими очеретами. Воно було схоже на дрібну заболочену річку, яка простягалася метрів на 600 вдалину і дозволяла непомітно відійти далі від російських позицій і залишити Новокатеринівку. Я перезарядився, витягнув з бронежилета пластини і викинув їх, оскільки вони були досить важкі і при такому обстрілі вряд чи допомогли. Чохол бронежилета з підсумками

я використав як розвантажувальний жилет. Витягнув у вбитих бійців споряджені магазини для АК 7.62 і замінив ними свої відстріляні. Дістав з кузова пікапа, в якому лежали трупи Мазура і Пелипенка, свій закривавлений рюкзак, в якому було багато корисних речей, що могли знадобитись на шляху виходу з оточення. В цей час до мене підбіг Володя Тугай і поквапив мене, оскільки збірна група вже почала вихід. Російський полонений був залишений тим, які прийняли рішення здатися в полон, в надії на те, що він буде пом'якшувальним фактором по відношенню до них.

Поки ми пересувалися крізь болото, над головами іноді свистіли кулі і навіть пролітали постріли з гранатомета. Здавалося, що це стріляють по нас, але, як виявилося, вогонь вівся по тих, хто ризикнув відходити прямо по відкритому випаленому степу. В небі почувся звук реактивних двигунів. Це були два військові літаки СУ-27 Військово-повітряних сил України. Вони провели успішну ракетну атаку позицій російської армії, але, на жаль, один літак був збитий. З місць розривів повітряної атаки осколки долітали навіть до нас, оскільки літаками були уражені ворожі позиції дуже близько від нашої групи. Один осколок влучив на вильоті Вані Криму в груди, залишивши синець з дрібними порізами. Ми усі залягли і проповзли майже до кінця болота, але зрозуміли, що це все ж недостатня відстань для втрати візуального і стрілецького контакту з росіянами, які вели спостереження з пагорбів. І виходити такою кількістю людей на відкриту місцевість вдень було теж дуже ризиковано. Прийняли рішення дочекатися темряви і далі рухатися виключно вночі. Тим більше, що у мене і в Івана Крима в рюкзаках було по одному тепловізору «Pulsar 16s».

Очікування темряви було довгим. У голові проходили тисячі думок, спогадів про пережите і про своє життя в цілому. Плани на майбутнє вже не будував, тому що попереду був не менш важкий шлях і взагалі були сумніви щодо того, чи буде те саме «майбутнє». Здалеку, за Чорної Горою, були чутні поодинокі постріли — російські військові добивали наших тяжкопоранених. Але ніхто не падав духом. Навіть ті, хто сумнівався, намагалися не видавати цього. Я попросив Мангуста, щоб він зняв з «моле»-системи мого рюкзака російські підсумки розцвітки «ЕМР» з магазинами 5.45 і гранатами, які я зняв з убитих російських військових у колоні армії Російської Федерації двома днями раніше. Тоді мені вони були потрібні, бо було недостатньо своїх підсумків

для носіння різноманітного боєкомплекту. А зараз вони вже були мені ні до чого. Боєкомплекту було досить і того, що розміщувався на жилеті. Тим більше, що все одно рухатися потрібно було непомітно та більше ніж 12 кілометрів».

Командир танкової роти 2-ї БТГр 51-ї ОМБр у складі екіпажу танка № 314 капітан Віталій Миколайович Непеляк:

«Наш танк якимось дивом дістався до Новокатеринівки. Спочатку ми пройшли танком від однієї її околиці до протилежної. А саме — до Т-подібного роздоріжжя в напрямку на Комсомольське. Вже на виїзді я помітив на горі за селом два стволи. Як пізніше виявилося, це були два ворожі танки. Ще перед тим, як вискочити на перехрестя, я побачив клуби чорного диму на шляху в напрямку до Комсомольського. То горіла підбита бойова машина піхоти, яка незрозуміло звідки вилетіла на високій швидкості і її напевно наздогнала керована ракета. Звісно, що, побачивши загрозу, я прийняв рішення повернутися назад до відносно безпечного перехрестя.

Під час руху вглиб села обстріл продовжувався, і по нас намагалися влучити. З цієї висоти по моєму танку стріляли навідними снарядами. З ворожого танка Т-72Б3 було влучання в правий борт по ходу руху нашого танка. Від влучань був зірваний передній правий бак. Добре спрацював динамічний захист броні нашого танка. Ці два ворожих танки, які розташовувались на пагорбі,

Танк № 314 51-ї ОМБр на вулиці Новокатеринівки. 29 серпня 2014 року

точно вели по мені вогонь керованими снарядами, але декілька разів вони влучали в дахи будинків по правий бік і позаду нашого танка. Пізніше з'ясувалося, що це були два російських танки, які придані до 3-ї парашутно-десантної роти. Про це мені стало відомо з розмов танкістів-росіян під час перших годин перебування в полоні. Екіпажі цих двох танків дуже гучно обговорювали свої дії і враження, а я уважно слухав. Вони ще запитували: «Что за дурак ганял туда-сюда по селу на танке», а вони по ньому стріляли керованими снарядами і не могли влучити. Діставшись центральної частини селища, ми побачили, що там вже було скупчення нашої техніки та людей, які також намагалися прикриватися від вогню з пагорбів над селом. Вже всередині села на одному з центральних перехресть наш танк остаточно зупинився. У нього був виведений з ладу двигун і була пробоїна по правому борту.

Після остаточної зупинки і залишення бойової машини в Новокатеринівці, я оглянув місце, де останній раз бачив на броні підібраних нами бійців, і знайшов паспорт одного молодого хлопця... На жаль, даних його не пам'ятаю. Під час полону документи були втрачені».

Всеволод Стеблюк, керівник медичної служби батальйону «Миротворець». В 2014 році — полковник міліції, професор кафедри криміналістики і судової медицини академії МВС:

«Прорвалися до Новокатеринівки. Росіяни на трьох висотах стоять. Б'ють дуже влучно.

Протитанковими керованими ракетами — потрапляння практично стовідсоткове. Все вибухає і горить. Порожнеча... На дорозі понтонник один залишився. Я намагаюся сховатися з машиною за понтонник, і тут в нього прилітає заряд з ПТУР. Я різко тисну на гальма і в цей момент міна, як здалося, вибухає прямо під нами... Я вилітаю через кермо і провалююсь в темряву... Смутно пам'ятаю, як заходила двійка наших штурмовиків. Стріляють. Випустили ракети. Почали відстрілювати пастки для протиповітряних ракет. В один зі штурмовиків потрапляє ракета ПЗРК, від чого літак задимився і почав повільно падати в бік Старобешевого. Другий розгортається і заходить на другу атаку. Випускає ракети і потрапляє в щось з боєкомплектом, тому що вибух дуже сильний. Літак благополучно йде. Ми радіємо... Я остаточно прийшов до тями і написав дружині СМСку. Десь о 13:30. А розбили нас о 10:00. Тобто з 10:00 до 13:30 — провал

в пам'яті. Поруч лежать поранені хлопці. На мені ані подряпини. Тільки кілька ударів, коли через кермо вилітав.

Бачив «зелених» чоловічків на пагорбах. Вони почали ходити по полю і добивати поранених: поодинокі-подвійні постріли з певним інтервалом. Потім була російська бойова машина десанту з білим прапором. Я зрадів. Подумав: «Зараз хоч поранених віддам». А вони їхали і БМДешкою розчавлювали хлопців на землі. Один з нещасних бійців кричав і закликав про допомогу — БМД проїхалася прямо по ньому... ще й на місці провернулася. Хтось ще закричав у полі. З люка бойової машини десанту вилізла сволота і вистрілила з гранатомета в той бік... Коли з БМД стали дивитися в наш бік, то ми прикинулися мертвими. Поруч з нами горів підбитий КрАЗ. Від нього було дуже багато диму і саме завдяки цьому нас і не помітили. Через деякий час з'явилися російські військові. Я побачив серед них офіцера. Майор. Пізніше з'ясувалося — десантник, комбат. У мене з собою була жилетка Червоного Хреста і прапор Червоного Хреста. Ще з Майдану в машині лежали. Також з собою виявилося посвідчення про закінчення курсів з надання першої допомоги. Писулька — чиста формальність. Отримав, коли до Криму готувалися їхати з місією Червоного Хреста. Тоді поїхати не вдалося, а посвідчення залишилося. Я своїм товаришам кажу: «Хлопці, я пішов, а ви дивіться, якщо розстріляють — ну тоді всім кінець». Знімаю бронежилет, каску й одягаю цю жилетку з червоним хрестом. Беру прапор і вирушаю до росіян.

Метрів за п'ятдесят мене побачили. Дехто з них був дуже здивований: все горить, а тут з'являється такий собі Айболіт з прапором Червоного Хреста і в медичній жилетці.

— Стой! Оружие на землю! — кричать.

— Яку, нах... зброю! Я лікар, місія міжнародного Червоного Хреста!

Підійшов, показав посвідчення англійською: «Червоний Хрест».

— Как ты здесь оказался? Что здесь делаешь?

— Я не при справах, їхав поранених збирати в Іловайськ, від Червоного Хреста, — пояснюю, — а ви почали це все...

З собою у мене футляр був, в ньому фотографія діда. Дід пройшов дві війни: Фінську і Вітчизняну. Взяли у мене цей футляр, знайшли фотографію. Руський цей замислився.

— Мой дед тоже воевал, — каже.

— Може, вони разом воювали, — відповідаю. — А ми з тобою, що творимо... Я Батьківщину захищаю!

— Какую Родину?! Вы фашисты! Вы детей жрете! Мирное население убиваете!

— Пане офіцер. Я бачу, ви солдат бувалий, ви в Чеченську воювали? — питаю.

— Во вторую.

— З ким ви воювали?

— Мы с бандитами, которые на Россию, на Державу...

— У нас така ж ситуація. Я воюю з бандитами, які зазіхають на цілісність моєї держави.

— Все это х@йня!

— Мені потрібно поранених вивезти, — переводжу розмову.

— Чем думаешь вывозить?

— У мене є транспортер, не знаю, правда, чи заведеться...

— Давай, грузи тяжелых. Вот здесь тяжелый, здесь еще… Легкие пусть бросают оружие...

— У нас зброї немає... Тільки поранені.

Побіг до машини. «Жужа» завелася. Поклали в неї важких.

— Под «двухсотыми» что-то еще шевелится. Погляди там, — говорить мені майор.

А там «Урал» із задертим догори носом стоїть. Купа хлопців поруч, шматки тел... Страшна картина. Страшно підійти. Як судовий медик, знаю: треба налаштуватися так, як ніби це огляд місця

Загиблий в «зеленому коридорі» український воїн. Фото: Павло Нєтьосов

події. Емоції вимикаєш, дивишся. Рука, трупні плями, значить, смерть години три... Цього, з трупними плямами — вбік. Інша рука... Там... Ага, ось рука без плям. Я за цю руку — вона смикнулась. Сашко Хрестіченко лежав... Пацан, 19 років. У голові дірка, уламки, мозок, звилини... Витягли Сашка, поклали в «Жужу». Поїхали в розташування російського майора. Це було єдине безпечне місце. Приїхали. Там вже сиділи двоє чи троє наших поранених полонених бійців. І тут така делегація, повна машина поранених, легкі йдуть, тримаються за «Жужу». Йде і майор:

— Бл@дь, мама говорила: «Хохлы — братья, хохлы — братья...» Какие мы нах... братья?!.. Что мы делаем?.. Кому это нужно?..

Тут я зрозумів, що потрібно його «тиснути», більше брати нахабством. Тим більше, що я контужений — мені все можна. Приїхали, хлопців розсадив.

— Комбат, — кажу.

— Сергей.

— Добре, Всеволод.

— Будешь Док.

— Добре, я і є Док. Ми п'ять днів без їжі. Потрібно людей нагодувати. Он, у перевернутому «Уралі» тушонка...

— Там же мины! Куда ты полезешь!?

— Полізу, я обережно. Це ж протитанкові. Що мені від них буде?

— Ну ты и прибитый! Видно, хорошо по голове получил.

Поліз в цю машину. За мінами знайшов і витягнув мішок тушонки.

А пацани російські, зелені ще зовсім. Кричать: «Ви бандери! Дітей їсте! Куди ви поперли! Ви на Росію напали!» — затворами клацають. Вони були впевнені, що ми вторглися в Ростовську область. У них така установка була, що вони на навчаннях в Ростовській області, і що фашисти будуть нападати на Росію. Така ось інформація спочатку була у рядового складу. Телефони у них відібрали. Вони реально не знали, що знаходяться в Україні. Потім російський комбат дав своїх людей і ноші. Пройшовся з ними по околицях. До вечора у мене було сімнадцять чоловік. Двоє важких до ранку не дожили. Бійців п'ять легкопоранених. Що було найстрашніше — відсутність води. А ще було страшно холодно.

До ранку займався пораненими. У цей час Віталій Мариненко проводив «політроботу» з росіянами. Біля командирської БМД сидів і спілкувався з ними. Знайшлися спільні знайомі по

спецназу. Розповідав їм про Майдан. Вночі надійшла команда нас зачистити. Приїхав якийсь російський чеченець (можливо, осетин) у військовому однострої. У нього був позивний Сокол. Він забрав з собою двох полковників з ЗСУ. На нас подивився і махнув рукою. Типу «це вже не жильці». Про щось з комбатом переговорив. Ми все зрозуміли.

Я підійшов до комбата і кажу:

— По-людськи все розумію, коли будете розстрілювати, скажи. Я людина віруюча, підготуватися б. Пацанам не скажу.

— А ты откуда знаешь, что я тебя должен расстрелять? — питає.

— За логікою військових подій. Знаю, що ти кадровий російський військовий. Я бачив твої позиції і знаю твоє озброєння. Та й візит цього товариша… Цінне забрав, а ми — сміття, витратний матеріал.

— Знаешь, Док, если ты на своей «Жуже» в этом пи@доре@е выжил, значит, тебя Бог в лоб поцеловал. И не в моем праве отнимать твою жизнь.

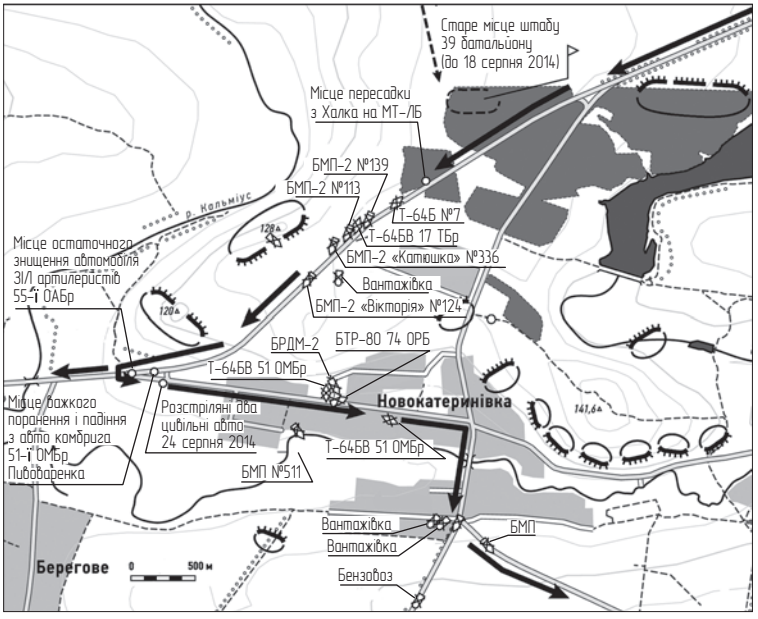

Схема подій навколо селища Новокатеринівка

Наш боєць Віталій Мариненко, який сидів поруч з російськими солдатами, каже: «Годині о третій ночі приходить команда: «Решай своих». Комбат відповідає: «Не могу. У меня доктор Красного Креста. Они уже дали свои координаты. Засветились и меня засветили. За ними завтра приедут. Не могу расстреливать». З того боку майора обматюкали».

Так ми пережили цей скажений день, який назавжди залишиться в нашій пам'яті».

Боєць 1-ї РТГр 92-ї бригади Олександр Шишкін:

Вихід з оточення групи з розбитої колони 1-ї РТГр 92-ї бригади.

«Потім був мій відрив від групи. Подорож по кукурудзі. Різке падіння рівня адреналіну. Сон у кущах. І зустріч з групою. Ні, не так — ЗУСТРІЧ З ГРУПОЮ!!! Нарешті зустріч зі своїми, які просто щось чекали в кущах біля дороги. В них очі повні надії, що прийшла розвідка: вона знає, що робити, і ми, які не знали, що робити і що відбувається, але повні оптимізму і впевненості — адже це ми ж та сама розвідка, яка нібито знає, що робити і куди рухатись.

Далі півтори доби в соняшнику, коли включаєш мобільний і по квадрату тут же летять міни. Дощ, який приніс питну воду. Одна шоколадка і два гематогени на десятьох бійців.

Нічний марш-кидок з виходом на блокпост ворога, куди нас виводив наш оперативний, не знаючи, що обстановка змінилася і там ворог.

Урешті-решт, зустріч з командиром роти батальйону «Донбас» Віктором Камінським (Жаком), який вивів нас в Комсомольське. Бійці Нацгвардії, яких залишили щось охороняти в цьому невеличкому містечку. Дзвінки бійців, які ще знаходяться в оточенні і не знають, де вони і просять допомоги. Мобільний перериває розмову і потім немає сигналу. Міни, які прилітають відразу, щойно повз нас проїжджає «Жигуль» з двома цивільними.

Виїзд у Волноваху. Ночівля в піонертаборі. Поширюються чутки, що прорвалися танки противника. Марш на УАЗі (водія якого неможливо було три доби витягнути з кабіни) до Запоріжжя. Правда, не доїхали: довелося гальмувати меблевий фургон, а в ньому вже — в Запоріжжя. Приїзд в Запоріжжя, де дівчата з супом і картоплею з м'ясом (низький уклін).

Дзвінок рідним: «Все нормально. Я їду в Харків», на тому кінці трубки ридання на весь Івано-Франківськ та обіцянки, «що

тепер мене точно вб'ють». Знову марш уже в бригаду, коли за 300 км проїхали 6—7 постів міліції і не один не спитав: «Куди такі красиві їдемо по повній бойовій?»

Рукостискання комбрига. Сльози друзів, які зустріли і відвезли додому. Приїзд додому й очі мами, повні радості і сліз, що живий. Душ, брудна вода на третьому намилюванні голови. І, звичайно, горілка, яка не брала. Такі от спогади...»

Водій ЗІЛ-131 ТРМ-А 1-ї РТГр 92-ї ОМБр Андрій Микитенко:

Вихід з оточення групи з розбитої колони 1-ї РТГр 92-ї бригади.

«Було дуже спекотно, води не було, їжі теж. На 10—15 хвилин я відключився в посадці. Обережно пересуваючись по лісосмузі, щоб не потрапити на розтяжки, ми пройшли близько кілометра, зробили привал і під час привалу почули, як по посадці до нас наближаються голоси. Тоді ми зайняли оборону і приготувалися зустрічати гостей. По голосах та по розмові зрозуміли, що це наші. Обізвалися до них. Це була група бійців ЗСУ. Через кілометр, вийшовши на край лісосмуги, ми побачили, що далі іде відкрита територія і під час подальшого пересування ми маємо ризик бути поміченими. Було прийняте рішення: чекати темряви і рухатись вночі. Під покровом ночі ми повинні пройти відкриту місцевість та форсувати річку Кальміус. Після чого маємо рухатися в напрямку Старобешевого.

Коли ми подолали відкриту місцевість, до нас приєдналися близько 8—10 чоловік зі штурмової роти 42-го батальйону. Це трапилося перед форсуванням Кальміусу. У цих бійців була мапа місцевості і вони потім відокремились від нас і пішли іншим маршрутом. Подальшу долю тих бійців я не знаю. Пам'ятаю лише, що один з них був одягнутий в цивільний одяг і спалив свій військовий квиток у лісосмузі. Взагалі наша група була доволі неоднорідною. Під час розмови виявилося, що з нами були декілька офіцерів (капітан, два майори та полковник, не пам'ятаю з яких підрозділів). У капітана була істерика після форсування Кальміусу (боязнь води, чи просто зрив — НЕ ЗНАЮ). Так ми його на собі херзна-скільки тягли, бо він все поривався здатись і волав, як різаний. Пам'ятаю лише, що звали Андрюшею. Потім вже, коли ми дістались Волновахи, він намагався мене по стройовій «строїти» в розташуванні на базі батальйону «Артемівськ». Так йому там «звіздюлей» мало не дали.

Після того як ми форсували річку Кальміус, далі продовжили рухатися по випалених полях та лісосмугах, майже дійшовши до Старобешевого. Перед населеним пунктом прийняли рішення не заходити в місто, тому що на шляху стояв блокпост і ми не знали, хто на ньому стоїть. Саме тому зайняли оборону в лісосмузі, чекаючи світанку. Увечері пройшов дощ. Ми добряче намокли. Враховуючи те, що вночі було холодно, ми дуже замерзли. Під ранок почули, як по лісосмузі крадуться якісь люди, але з їхніх перемовин зрозуміли, що це наші розвідники на чолі з Дмитром Гамаєм. Обізвавшись до них, ми зійшлися разом і дізналися від них, що в Старобешевому вже знаходяться росіяни з сепаратистами. Розвідники визначилися, що потрібно рухатись на Комсомольське. Там ще мали бути наші. Ми групою вирушили в бік Комсомольського і дісталися до селища Петровське. Там місцеві мешканці дали нам води та їжі. Через Петровське ми продовжили рухатися в напрямку Комсомольського. З боку Новокатеринівки тоді було чути великий бій. На краю селища ми побачили, як по дорозі нам назустріч нісся червоний мікроавтобус. Ми зайняли оборону, але, коли він під'їхав ближче, ми побачили, що це НАШ!!! Виявилося, що це розвідувальна група добровольчого батальйону «Донбас», яку очолював Віктор Камінський (Жак). Він нам повідомив останню оперативну ситуацію і сказав, що збирає всіх бійців, які виходять з Іловайського оточення. В напрямку Новокатеринівки пройшло два УТЮГА. Ми загрузилися до нього в бус, і він нашу групу доставив на заправку міста Комсомольське.

Висадивши нас, офіцер батальйону «Донбас» Віктор Камінський рушив в інше місце за черговою групою бійців, які вийшли з оточення. Тут в Комсомольському також знаходилися бійці Нацгвардії на нових БТРах (БТР-3, БТР-4). Навечір по нас повернувся Жак з автобусом, у якому вже були бійці як нашого підрозділу, так і інших. Віктор вивів нас за місто в напрямку Волновахи та повернувся для подальшої евакуації інших бійців. Коли ми дісталися до посту Державної автомобільної інспекції біля міста Волноваха, ми зустріли ще групи бійців з різних підрозділів. Там також я знайшов бійця зі свого екіпажу — Михайла Ткачова, який тоді був непритомний. Потім всіх направили в якийсь піонерський табір, а ми, здавши Михайла та інших поранених в міську лікарню, приєдналися до зібраних в піонерському таборі вцілілих бійців. Там ми пересіли в інші автобуси і вирушили через місто Павлоград до своєї військової частини.

По прибутті в частину, 30 серпня 2014 року, близько першої години дня, нас вишикували на плацу, а потім кого розпустили по підрозділах, а кого в штаб для дачі свідчень «особістам». Лише після цього відпустили поїсти та помитися. Деякі наші бійці вибиралися близько двох тижнів з оточення та полону. Майже вся техніка була знищена. Під час цих трагічних подій з першої РТГр 92-ї окремої механізованої бригади загинуло 11 чоловік та двоє вважаються зниклими безвісти».

■ Лісосмуга між Новокатеринівкою і Комсомольським

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Після зупинки МТ-ЛБ весь особовий склад «мотолиги» вийшов назовні і став допомагати спуску з броні поранених. Бійці, які вийшли з МТ-ЛБ, були просто в шоці від того, що побачили зверху на броні живих людей. Весь тягач був у багатьох місцях пошкоджений і пом'ятий від різних влучань з різноманітного стрілецького озброєння і посічений осколками від вибухів. Зверху броня була майже повністю залита кров'ю. На щастя, жодна куля і жоден набій не проникли всередину. Бійці трохи пізніше говорили, що всередині тягача так сильно трясло і відчувалися вибухи, що вони не сподівалися побачити живих серед тих, хто був зверху на броні.

Знайомитися часу не було. Кожен біля залитої кров'ю броньованої машини був своїм. Тоді я остаточно побачив, що Ден вже ніколи більше не підніметься. Його обезголовлене тіло нерухомо залишилося лежати на броні МТ-ЛБ. Обстріл з боку Новокатеринівки тривав. Прапор повідомив, що ми втратили Андрія Добровольського. Як з'ясувалося згодом, Кума викинуло вибухом з причепленого позаду МТ-ЛБ ЗУшки за кілька сот метрів перед в'їздом у селище. Від вибуху йому дістався один 5-мм осколок над правою ключицею, 4-мм осколок в правому стегні і 38-мм у хребті. У Віталія Сови були сильні опіки одинадцяти відсотків тіла II і III ступенів та три осколки. Кобзєва Артема зачепило в ногу. Олегу Бірюку відірвало ступню ноги. Безпальку Владу дісталися чисельні осколкові поранення стегна, верхньої частини руки, плеча і спини. Згодом було з'ясовано, що плече розірвали осколки каски і черепа Дена. Ігорю Калиниченку дісталися три кульові поранення: вогнепальний перелом таранної кістки лівої ноги і п'ясткової кістки правої ноги, дотичне кульове поранення

Боєць батальйону «Кривбас» Костянтин Совенко

попереку й осколкове по м'яких тканинах у районі правої лопатки. Осколки анітрохи не зачепили бронежилет, а, як за законом підлості, вразили незахищений бік. Сергію Алещенку, до його попереднього поранення в плече, куля або осколок потрапили в пістолетну рукоятку автомата і зачепили кисть. Ми з Павлом Рудичем виявилися щасливчиками. Кажуть, що у кожної людини є ангел-охоронець. В той день нас з Пашею і Прапором охороняли, як мінімум, з десяток ангелів. У Павла в шоломі було одне кульове дотичне влучання, а друга куля застрягла в самому шоломі. Це здавалося просто неймовірним, але на мені не було жодної подряпини!!! У нашій компанії виявилося трохи більше десятка бійців екіпажу МТ-ЛБ 51-ї механізованої бригади та розвідник з 93-ї бригади. Майже усі вони, за винятком розвідника й одного бійця з пораненим руки, були цілі. Також нашими сусідами по броні були троє бійців: двоє з 40-го БТрО й один з батальйону «Херсон», з яких лише одному пощастило так само, як нам з Пашею. Це був Дмитро Саєнко.

У бійця «Херсона» Вови Мазура були легкі осколкові поранення і контузія, але виглядав він жахливо. На броні під час руху він знаходився прямо перед Деном, і коли Денис впав, вся кров витекла на Володимира. Одяг, бронежилет, штани — все було в крові. Третій боєць з 40-го БТрО, Костянтин Совенко, здавався

нам тоді найважчим пораненим. У нього була перебита одна гомілка, і з відкритого перелому стирчали кістки.

Четвертим виявився десантник Олег Тимощенко з третього полку Кіровоградського спецназу. В нього були чисельні кульові поранення ніг. Розвідник з 93-ї бригади був поранений в область ключиці. Згодом лікарі визначили, що то була кістка Дениса Томіловича, яка вразила розвідника. Володя Мазур відразу ж обробив йому рану і наклав пов'язку. Розклавши поранених на землі, ми почали надавати їм першу необхідну допомогу. Кожен розкривав свою персональну аптечку і починав згадувати навички з медичної підготовки. На щастя, Володимир Мазур відмінно розбирався в польовий медицині, й основну допомогу пораненим надавав саме він. Всі інші йому допомагали.

Відразу ж вкололи буторфанол Олегу Бірюку. Мазур, почавши надавати допомогу Олегу, зауважив, що він мертвою хваткою вчепився в гранату Ф-1.

— Егей, боєць, віддай іграшку, — зажадав Володимир, на що Якут, дивлячись на незнайому йому людину, заперечливо похитав головою:

— Це для мене...

Володя звернувся до оточуючих:

— Хто-небудь, заберіть у нього гранату, інакше я не зможу надати йому допомогу.

Я підійшов до Олега. Побачивши, що біля нього свої, Якут розтиснув кулак і віддав мені гранату. Йому була накладена пов'язка і джгут трохи вище відірваної кінцівки. Обробляючи і перев'язуючи видимі рани бійців, Володя питав:

— Ще десь болить? Є ще поранення?

Мені вперше в житті довелося бачити відірвану кінцівку з обірваними жилами і кістками, що стирчать у живої людини. Для мене це був просто шок, а сам Олег тримався молодцем. Я тоді просто не уявляв собі, як він витримував дикий біль і психологічний шок від втрати ноги.

Паша Рудич ані на крок не відходив від свого друга Владислава Безпалька, робив йому перев'язки і напував водою. Владиславу стало дуже холодно, і Володимир Мазур вирішив пошукати в броньованому тягачу будь-який верхній одяг або ковдру. Підійшовши до машини, Володимир почув стогін. На броні виявився ще один боєць, якого вважали загиблим. Боєць набрався сили і прошепотів: «Зніміть мене, мужики». Так в нашій компанії

опинився Віталій Бунчиков з 40-го БТрО, у якого було наскрізне кульове поранення в голову. Мазур Володя обробив його рану і наклав на голову пов'язку.

Десь за Новокатеринівкою і в самому селищі гуркотіли вибухи і йшла безперервна автоматична стрілянина. Майже відразу після зупинки ми хотіли визначитися в групі, хто є старшим? Потрапивши в таку ситуацію, дуже важливо визначитися, хто буде приймати рішення. Скільки людей — стільки й думок, вражень і ідей, але приймати рішення слід комусь одному. Бажано, щоб цим одним виявився офіцер або старший за званням, який звик брати ініціативу в свої руки і вміє віддавати накази і змушувати їх виконувати. Питали, чи є серед нас офіцери? Єдиним офіцером у складі усієї нашої групи виявився командир окремого зенітно-артилерійського взводу 51-ї бригади старший лейтенант Валентин Григорович Кіян, але він якось не дуже активно взявся за організацію і планування подальших спільних дій. Втім, об'єктивності заради, потрібно відзначити, що на початку Валентин брав участь в керівництві своїми бійцями. Взвод діяв злагоджено. За наказом молодшого лейтенанта бійці наламали гілок і зробили ноші для поранених. А також організували дозорну групу, яка спостерігала за обстановкою навколо і проглядала шлях в лісосмузі. Потім так вже сталося, що нам довелося самоорганізовуватися, і вся відповідальність за прийняття рішень лягла на плечі Алещенка Сергія. Нас, бійців батальйону «Дніпро-1» серед всіх присутніх було переважна більшість — вісім чоловік. Останнім наказом Томіловича, заступником командира взводу був призначений Сергій Алещенко. Він і взявся організовувати наш загін. Кілька чоловік з числа бійців 51-ї механізованої бригади були відправлені в дозор вглиб «зеленки» на розвідку. Спільними зусиллями відчепили від тягача і замаскували в «зеленці» ЗУшку. Саму «мотолигу» теж загнали глибше в «зеленку» і вирішили заглушити, щоб гуркіт двигуна не видавав нашого розташування. Механік тягача Володимир Зинчук говорив:

— Якщо ми її заглушимо, то більше не заведемо. Акумулятори слабкі і маємо проблему із запуском двигуна.

Тим не менш, було прийнято рішення глушити тягач і далі рухатися виключно пішки. Броньований тягач був надто помітною мішенню і міг стати спільною могилою для всіх нас. Ніхто не знав, де ми знаходимося і куди рухатися далі. За останню годину ми стільки разів потрапляли на замасковані укріплені ворожі

позиції, що вже не знали, куди можна направити МТ-ЛБ, щоб не потрапити в засідку.

Потрібен був зв'язок зі своїми побратимами, які ще, можливо, залишилися в живих. Я піднявся на броню МТ-ЛБ і зняв з розгрузки свого загиблого друга радіостанцію, пістолет ПМ і його телефон. Оскільки ми перебували в такому становищі, що будь-якої миті могли зустріти смерть, то я вирішив повідомити дружині Дениса Юлі сумну звістку про його загибель. Я знав, яким графічним кодом був захищений телефон Дениса, і набрав номер Юлі. Мені треба було вперше в житті принести подібну страшну новину людям, які ще навіть не підозрюють про те, що більше не побачать свого рідного чоловіка і батька. Навколо йшов бій, і для того, щоб обирати потрібні слова, не було часу. Тим більше, що зв'язок був слабким і нестабільним.

— Юлю, це Сєдой. У мене погана новина. Дениса більше немає з нами. Він щойно загинув у мене на очах. Не потрібно його шукати серед полонених або поранених. Пряме влучення в голову, і миттєва смерть.

Якось невдало намагався вибачитися за погану звістку і виправдатися тим, що сам не знаю, чи вийду звідси живим...

— Ти повинна знати, що Денис загинув. Загинув, як герой, виводячи нас з оточення.

Я не впевнений, дослухала мене до кінця Юля чи ні, оскільки зв'язок перервався.

Тіло Дена вирішив не знімати з броні і залишив при ньому його документи, щоб ті, хто його знайде, змогли його ідентифікувати.

Відразу ж подумав про власну родину, і я, як, напевно, багато з тих, хто опинився тоді в подібній ситуації, вирішив відправити дружині останнє СМС-повідомлення: «У мене все добре. Я тебе кохаю. Цілуй дітей».

Радіостанція виявилася майже розрядженою. Ми встигли лише дізнатися від Олександра Крюкова, що він з групою наших бійців знаходиться десь в Новокатеринівці. Разом з ним у групі знаходяться командир першої роти і полковник Печененко. Ходили чутки, що комбат і Володимир Парасюк потрапили в полон. Ми повідомили Крюкову про те, що Томілович загинув і у нас багато поранених. Він збирався прийти нам на допомогу, але зв'язок перервався, тому що посів акумулятор в рації. Коли зв'язок остаточно перервався, Алещенко Сергій від досади жбурнув об дерево і зламав вже безпорадну радіостанцію. Пізніше ми нама-

галися зв'язатися з Сашком Крюковим по телефону, але зв'язок працював нестабільно, і поговорити не вдалося. До того ж ми не могли точно повідомити своє місце розташування, тому що самі не знали, де знаходимося».

■ Село Новокатеринівка Донецької області

Боєць батальйону «Дніпро-1» Олександр Крюков:

«...Дісталися до Новокатеринівки і зупинилися поблизу якогось перехрестя у одного з приватних подвір'їв. На той час там вже було багато поранених. А поруч з цим перехрестям було декілька приватних будинків. В одному дворі зібралось не менше сорока українських бійців, яким пощастило прорватися крізь «коридор». У тому дворі жили літні бабуся з дідусем, які весь час сиділи в підвалі і чекали, коли припиняться стрілянина і вибухи. Вони допомогли нам визначити, де саме ми знаходимося і куди нам потрібно рухатись далі.

На той момент поруч з нами ще залишався вцілілий український танк. Ми переконали танкістів висунути його трохи вперед і залишити працюючий двигун, щоб росіяни вважали, що ми можемо ще огризнутися.

Боєць батальйону «Дніпро-1» Олександр Крюков. Іловайськ. 20 серпня 2014 року

Я так зрозумів, що з нами тоді були бійці 40-го батальйону, 51-ї і 93-ї бригад Збройних сил України. Багато хто з бійців знищували свої документи — їх дуже багато валялося по усьому дворі. Багато хто переховувався по льохах. Хтось викидав зброю і просив у діда будь-який цивільний одяг, щоб прикинутися місцевим; хтось скидав з себе бронежилети, щоб було легше рухатися далі.

З підрозділу «Дніпро-1» в Новокатеринівці нас було дванадцять бійців, включаючи заступника командира батальйону полковника Печененка і командира першої роти Олександра Гостіщева. Боюсь когось не згадати, але, здається, були Анатолій Супрун, Микола Криворотько, Андрій Мангуст, Володимир Тугай, Іван Крим, Євген Мітрохін, Олександр Лебідь, Анатолій Чабаненко і ще хтось, кого не можу пригадати. Було прийняте рішення, що ми будемо рухатися на прорив з оточення. Військові, які взаємодіяли з нами ще в Іловайську, погодилися приєднатися до нас. Врешті-решт зібралося п'ятдесят два бійці. (*Прим. автора: серед багатьох інших, в цій групі перебував і командир 2-го батальйону 51-ї ОМБр підполковник Антон Нестеренко.*)

Нам пощастило, що поруч знаходилася невеличка річка. По ній ми і виходили з Новокатеринівки, поки не зупинилися поблизу якогось невеличкого болота з очеретом. У тому самому очереті по пояс у воді і муляці ми і просиділи з 11:00 ранку до 20:00 вечора. Це було усього в трьохстах метрах від хат селища. Це вже потім ми дізналися, що проповзли повз ворожий блокпост.

По радіозв'язку я вийшов ще на наших бійців з батальйону «Дніпро-1», які були в лісосмузі приблизно в кілометрі від нас. Від них ми дізналися, що в їх групі з дванадцяти бійців лише четверо неушкоджені. Потім радіостанція посіла і зв'язок з ними перервався. Я намагався зв'язатися з ними по телефону, але мобільний зв'язок або активно глушився, або його взагалі не було.

Ми також спостерігали два літаки, які завдали удару по ворожій висоті. По одному з літаків випустили ракету і, здається, літак підбили. Сидячи в болоті, ми чули близько двох десятків залпів у бік Новокатеринівки. Після чого чули кавказькі голоси, які проводили зачистку села. Чули, як вони зі своєрідним акцентом вигукували на вулицях вимогу: «Виходьте, здавайтесь!» В той момент ми, добровольці, більше переймалися за вояків, які лежали позаду нас. Хоч би ні в кого з них не здали нерви і ніхто не виказав нас спробою вийти здатися. Бог милував. Росіяни проходили повз нас в ста метрах, але до болота не підходили.

Капітан Владислав Волошин, військовий льотчик 229-ї бригади тактичної авіації

Якби наблизилися, ми б прийняли бій. Для нас, добровольців «Дніпра-1», було зрозуміло, що сподіватися на полон не варто.

Після 15:00 усе на якийсь час стихло. Обстріли припинилися і було лише чутно переміщення техніки. Коли почало сутеніти, ми почали вибиратися з болота. Ніч з 29 на 30 серпня 2014 року видалася дуже ясною і тихою. Це викликало деяке занепокоєння, що нас можуть помітити або почути рух переміщення нашої групи, яка була доволі великою. Ми тоді молилися, щоб Господь надіслав легенький вітерець, який приглушив би шурхотом очерету наші рухи».

Боєць десанту бойової машини піхоти № 336 «Катюшка» Євгеній Бас:

Десь поблизу Новокатеринівки.

«Під час виходу склалася цікава ситуація... В нашій групі з нами перебувало шість чи сім поранених бійців. Бійцю нашого підрозділу Сергію Мардарю, як я вже згадував вище, осколками перебило обидві ноги... Ходити він міг, але не довго і лише за допомогою палиць. Ми по черзі допомагали йому рухатись. Коли дійшли до кладки, за допомогою якої значно пізніше перейшли річку Осикову, то побачили російську БМП, яка їздила по шляху то до нас, то від нас (ніби патрулювала). В цей час по річці плавав якийсь старий чоловік на дерев'яному човні.

Було вирішено розвідати навколишню територію, але щоб не лізти всією групою, ми відправили трьох бійців. З моєї машини на розвідку пішов мій друг Богдан Забудський і двоє бійців з 40-го БТрО, щоб подивилися, чи зможемо ми пройти ту кладку і чи зможемо десь заховатися, якщо повернеться російська БМП.

Чекали ми десь хвилин тридцять-сорок, але так ми наших розвідників і не дочекались. Тоді вирішили короткими перебіжками маленькими групами по два-три чоловіки добиратись ближче до кладки. Діставшись річки, ми заховались в очереті і деякий час спостерігали за навколишньою обстановкою. Спостерігати було не дуже зручно, оскільки очерет був не дуже високий. Прийняли рішення подолати річку, але коли ми вже повзком наближалися до кладки, нам завадила ворожа БМП, яка повернулася. Нам знов довелося залягли і завмерти. Російська бойова машина зупинилась, але з неї ніхто не вилазив. Вона достатньо довго просто непорушно стояла неподалік від нас. Потім ми почули, що десь не далеко від нас летить безпілотник. Ховатися було нікуди, а якщо і почали б зариватися в очерет, то з БМП могли б побачити і покосити всіх. На щастя, безпілотник пролетів десь трохи далі від нас, але ворожа бойова машина піхоти продовжувала стояти на шляху і не давала нам змоги рухатись далі. Тому ми вирішили дочекатися темряви. Я навіть встиг тоді трохи задрімати. Під час сну навіть не помітив, як російська БМП рушила з місця і кудись поїхала. Щойно я прокинувся, як відразу ж згадав про тих, хто пішов у розвідку. Запитав у товаришів, чи вони не повернулись? Мені відповіли, що вони, напевно, вирішили вийти маленькою групою (менше ризику) і кинули нас. Мені було важко в таке повірити, адже там був мій товариш, з яким я товаришував з першого року служби. Сама думка про те, що він міг піти і кинути нас, була для мене неприйнятною і неможливою. Він би так не вчинив...

Дочекавшись повної темряви, ми малими групами почали перебігати кладку і ховатися в найближчому соняшниковому полі. В ту ніч на небі досить яскраво світив місяць і це, з одного боку, допомагало нам, а з іншого, могло виказати нас ворогу. Під час чергової перебіжки я помітив, що ліворуч від мене на відстані менше кілометра запустили сигнальну ракету зеленого кольору. На мить я подумав, що то подали сигнал про те, що нас побачили. Потім ліворуч, але вже на більшій відстані, полетіла ще одна ракета, а потім і третя ще далі. Певний час ми переймалися і вважали це небезпечним для нас, але так нічого і не сталося.

Слава богу! Скоріш за все, вороги таким чином сповіщали про те, що на їх постах «порядок».

Під час тієї світлової російської переклички сталося так, що деякі бійці попутали напрямок і побігли в інший бік, ніж ми планували раніше. Мій поранений товариш Сергій Мардарь також побіг разом з ними. Трохи згодом хлопці знов повернулися і поєдналися з нами. На деякий час ми затрималися, щоб надати можливість відпочити і набратися сил пораненому Сергію, а потім вирушили далі на вихід з оточення. Я рухався ближче до голови групи позаду бійців, які прокладали напрямок руху, тому що був одним з небагатьох, в кого на той момент ще залишилася зброя. Дехто з бійців її втратив, а я мав з собою свій АКМ-74 з підствольним гранатометом ГП-25 з трьома повними магазинами набоїв. Поранений Сергій Мардарь знаходився в хвості групи разом із замикаючими нашу групу бійцями. Коли ми вже пройшли приблизно метрів чотириста-п'ятсот, наші «ведучі» чомусь вирішили повернути різко праворуч до рясної лісосмуги і рухатися далі по ній. В той момент я вирішив дочекатись свого товариша Сергія Мардаря і допомогти йому рухатись далі, оскільки йому було важко це робити з обома пораненими ногами. Коли вже усі бійці пройшли лісосмугу, я не побачив серед них Сергія. Я почав розпитувати усіх, де Сергій. Замикаючі групу бійці відповіли, що після подолання річки він вирішив далі не йти через біль у ногах, а збирався повзти до людей в село. Я тоді був майже у відчаї! Чому вони його так просто відпустили? Чому нікому не сказали і не попередили? Що тепер з ним буде і де його шукати? Я сильно засмутився і майже пав духом. Самому вже нікуди не хотілося йти... але і повернутися за товаришем я не наважився, оскільки я міг і не знайти його, а окремо від групи я не уявляв собі виходу з цього пекла. Ось так я втратив своїх двох товаришів».

■ Друга половина дня 29 серпня 2014 року. Червоносільське

Командир взводу батальйону «Донбас» Віталій Яцик:

«Червоносільське. То вже була приблизно четверта година дня 29 серпня. Ще до нашої участі в переговорах окремі офіцери ЗСУ збиралися йти домовлятися про умови здачі в полон. Вже було таке, що вони виходили з підвалів, у яких сиділи, збираючись іти з білими прапорами до росіян. Один з офіцерів ЗСУ був

з погонами полковника чи підполковника, а другий, здається, лейтенант. Я не пам'ятаю. Лейтенант тоді був з білим прапором. Вони і прийняли рішення першими вирушити до росіян. До нас підбіг хтось з бійців і доповів, що ЗСУшники збираються іти до росіян здаватись. Ми в той момент нікуди не збиралися і мови про переговори не було. Ми стояли на подвір'ї біля будинку бджоляра, де хоч якось працював мобільний зв'язок, і намагалися зв'язатися з нашим керівництвом. Там погріб був чи щось таке, біля того погреба ми і знаходились. Наскільки я пам'ятаю, були я, Дєд і Лєрмонтов. Особисто в мене не було офіцерських погонів, але особливо на ситуацію це не вплинуло. Така ситуація була, що вплинути на неї було просто неможливо. Лейтенант з батальйону «Кривбас» каже, що він на щось впливав. Я не погоджуюсь і вважаю його слова повною маячнею. В той момент під'їхали ці дві російські коробки. Підполковник і лейтенант вирушили в напрямку тих двох російських коробок з десантниками.

Ми стояли втрьох. Я, Лєрмонтов і Дєд. Постало питання, що комусь потрібно йти. Здається, Дєд був більш проти, ніж за. Лєрмонтов участі в перемовинах взагалі не приймав. Тоді було прийняте рішення про те, щоб там мав бути хтось присутнім і від нас, бо вони там зараз надомовляються. Я вирушив до офіцерів ЗСУ і росіян. Проходив повз танк, який був згорілий і зі здвинутою баштою. Тоді сталася перша несподіванка. Не знаю хто і звідки відкрив вогонь, чи наші, чи з протилежного боку, але почалася стрілянина і росіяни відкрили вогонь з гармати БМД. Потім почали лунати вигуки «Не стріляйте! Припинити вогонь!» Не пам'ятаю, хто саме кричав, але стрілянина припинилася. Ми вчотирьох підійшли до росіян. Усього нас було чотири представники від оточеної групи в Червоносільському. Два офіцери ЗСУ, я і зі мною був ще Сокіл, який займав посаду командира першого відділення в моєму взводі. Ми підійшли і почався діалог, щось на кшталт:

— Вы кто такие?

— Ми на переговори.

— Какие на куй переговоры?

У полон безпосередньо брав нас російський лейтенант. Нас усіх відразу обшукали. Мене вдарили прикладом у голову, після чого росіяни завантажили нас на свою броню і повезли в поле,

до того місця, де вони дислокувались. Під час нашого супроводу від хутора до російських позицій ми спостерігали, здається, у трьох лісосмугах велику кількість особового складу, техніки, зенітні установки і таке інше. Усе це — російські підрозділи. До найближчої лісосмуги, яку ми проїжджали, було приблизно півтора кілометри від Червоносільського, через три поля. Було кукурудзяне поле, за яким — лісосмуга. Потім ще два поля, і за ними розташовувалось немале угруповання російських військ. Тільки росіяни займали позиції в лісосмузі, а нас залишили на полі ліворуч від своїх позицій. Біля нас постійно стояли два десантники-охоронці. Потім прибув їхній капітан — начальник розвідки. Саме він приносив нам їжу у вигляді сухпая. Був ще заступник командира батальйону по особовому складу, який проводив щось на кшталт допиту. Ну і вже потім прибув майор Лиса, який і приймав усі рішення і віддавав накази усім росіянам, які тоді там перебували. Але треба зазначити, що навіть той майор Лиса, який був самим старшим, по факту, не впливав на ситуацію і не приймав жодного самостійного остаточного рішення. Він чекав наказу і виконав ту вказівку, яку отримав від свого керівництва. Наш лейтенант намагався поводитися і розмовляти з росіянами, заграваючи. Можливо, він вважав, що це може якимось чином допомогти або якось позитивно вплинути на його становище».

Командир 5-го відділення 1-ї роти 3-го взводу батальйону «Донбас» Олексій Коваль:

Село Червоносільське.

«Рація прохрипіла: «Припинити вогонь, будуть переговори!». Чекаємо. Поки тривало затишшя, я пішов озирнутися навколо і побачив біля згорілої вантажівки випалену траву. На ній тіла, обгорілі до невпізнання, з потрісканою шкірою. Поруч залишки автоматів, пружини від магазинів і розщеплений стовбур яблуні. Усе. Повертаюся.

Росіяни дозволили зібрати на поле поранених. Я разом з командою рушили туди. Решта хлопців залишилися на місці. Проходить інформація, що на перемовини пішов комвзвода Яцик і росіяни забрали його з собою. Що далі? Швидше б вечір, а краще відразу ніч. І бажано потемніше.

Усіх збирають біля недалеко розташованої групки будинків. Я збираю своє відділення, і ми йдемо. На місці загального збору — багато народу. Серед них багато поранених. Неподалік

стоять дві російські БМД, і хтось розмовляє з російським військовим, який виглядає з люка. Усе. Поговорили, і ворожа броня їде геть. Надходить команда: здати зброю. Домовилися про здачу в полон. Що ми маємо? У ситуації, що склалася, це один лише з двох варіантів: або полон, або бійня, в якій ми навіть не побачимо противника: нас не стануть штурмувати піхотними ланцюгами, наші скупчені позиції за пару годин перемішають з землею артилерією. Потім просто пройдуть і доб'ють тих, хто виживе. Будь я на місці командувача цього сектору, саме так би і вчинив. І це зовсім не від кровожерливості. Ні. Від розуміння цілей війни: максимально скоротити втрати своїх і завдати максимальної шкоди чужим. Можна, звичайно, кинути поранених і піти на прорив, але полонені російські солдати говорили, що чекали нас кілька днів, значить, обклали, як слід. Навіть якби ми знали, куди саме йти, чи далеко пішли по полях на своїх двох серед білого дня, маючи на плечах переслідувачів на бронетехніці? Сафарі... Я все розумію. Це моя третя війна. І, здається, остання. Для хлопців це шанс. Але я в полон не піду — я ненавиджу їх. Ненавиджу до ломоти у вилицях. Що ж... Залишу пістолет. Спалюю паспорт і мобільний телефон. Не хочу, щоб мама узнала, що сталося. Повідомлять, що пропав і зник. І тут раптом… "Здача відкладається до шостої години ранку"».

Боєць батальйону «Донбас» Руслан Москіт:

«На деякий час запанувала тиша. Щось на зразок перемир'я. З чуток, які ходили поміж бійцямі, я дізнався про те, що деякі наші командири вели переговори з росіянами. Здається, то були перші перемовини, коли росіяни вийшли з білим прапором. Скориставшись тимчасовою тишею, я пішов від будинків у бік поля. Підійшовши до вантажної машині, в якій ми останній раз їхали, я побачив, що вона була майже неушкоджена. Оглянувши автівку, я зібрав знайдені медикаменти і відніс їх до нашого бійця медичної служби Володимира Лук'янченка, який надавав допомогу пораненим. Після того почав збирати розкиданий навколо будинків боєкомплект. Ситуація була недостатньо зрозумілою і не виключалося, що деякий час нам, можливо, доведеться тримати оборону. Тому додатковий боєкомплект був би не зайвим. З одним товаришем (не можу пригадати, з якого він був підрозділу) ми принесли знайдений ящик патронів. Так само ми виявили російську тушонку. Тоді я вперше побачив російські армійські

пайки. Вони були набагато якісніші і смачніші, ніж ті, якими до недавнього часу забезпечували нас. Дуже здивувало виявлене в російських сухпайках варення і сало.

Трохи перекусивши і відпочивши, ми пішли на поле. Від других бійців ми почули про те, що тривають переговори і тому я вважав, що стрілянини більше не буде. Саме тому я і вирішив, що пересуватися по полю цілком безпечно. Зараз навіть не можу пояснити, чому саме ми так думали, але не вагаючись пішли від будівель до поля.

Проходячи поблизу розбитого броньованого КамАЗа нашої роти охорони, ми впізнали тіло нашого вбитого командира роти охорони Віктора Івановича Дмитренка й інших бійців. Їх тіла були дуже понівечені, але командира я відразу впізнав. Кого могли, накрили зверху тим, що попалося під руки. Поранених було дуже багато. Їх усіх збирали і зносили до окремої будівлі, де їм надавали допомогу медики і ті, хто добре знався на медицині.

Перше перемир'я запросили саме росіяни, тому що у них були великі втрати. Наскільки я розумів зі слів деяких наших командирів, з боку росіян було близько тридцяти загиблих бійців. Переговорники з нашого боку почали виходити з села і спілкуватися з росіянами саме після їхнього першого візиту до нас. Невдовзі прийшов командир взводу першої роти Віталій Яцик і сказав:

— Нас оточили росіяни. Навколо розташовані дві їх групи. Одна займає позиції з боку села, а інша — з боку поля. З тими офіцерами, з якими я вів переговори, було домовлено про те, що нас випустять. Тепер потрібно домовитися з тими, хто займає позиції з іншого боку села. Потрібні два добровольці для переговорів з противником. Є ризик, що їм не довели інформацію про вихід наших «зеленим коридором» і можуть відкрити вогонь без попередження.

Цими добровольцями стали я і Гном. Тоді я ще подумав, що все одно комусь потрібно йти і вирішувати питання з виходом і евакуацією поранених. Ми залишили свої автомати і бронежилети своїм товаришам, які залишались на позиціях, а самі пішли в бік групи росіян. Вони чомусь відразу вирішили, що ми командири. На їх думку, вирушити на переговори не можуть рядові бійці. Ми пояснили, що прийшли запитати про домовленості з приводу «зеленого коридору» для проходу й евакуації поранених. Поки я йшов до російських позицій, то побачив поле, яке було вкрите нашими загиблими побратимами і догораючими автомобілями

КамАЗ роти охорони батальйону «Донбас» у хуторі Червоносільське. Фото: Ігор Гевко

з нашої колони. Багато хлопців було вбито. То тут, то там було видно згорілі тіла, які з першого погляду неможливо було впізнати. Мій товариш пішов говорити зі старшим на російській позиції, а я залишився біля передової позиції росіян і розглядав рядових солдат російської армії. В той момент зловив себе на думці, що ось щойно ми вели з ними запеклий бій, а зараз не було ані злоби, ані люті. Здавалося, що це був якийсь поганий сон, від якого ми ще не остаточно прокинулися. Дивлячись в очі цих молодих солдатів, я відчував, як від них випромінюється почуття страху. Мабуть, ці бійці вперше опинилися в бою і тому не очікували такого опору з боку знищуваної ними колони. Адже ми їхали в цивільних автобусах, і військової техніки було мало. Не знаю, скільки усього було одиниць техніки в нашій колоні, але я бачив лише дві «коробочки» і броньований КамАЗ роти охорони. Я не потрапив у нього по чистій випадковості, і це зберегло мені життя. Російський танк влучив набоєм у кузов. Всередині розірвався боєкомплект, і всі пасажири КамАЗа, які перебували в кузові, загинули. В тому числі командир 2-ї роти батальйону «Донбас» Віктор Іванович Дмитренко. Також загинули семеро бійців: Олег Ульяницький, Сергій Дятлов, Владислав Стрюков, Олександр Маломуж, Руслан Рябов, Артур Чолокян і Василь Білий.

Поки я крокував до позицій російських солдат, я нарахував близько чотирьох десятків загиблих наших бійців. Мені вдалося поговорити з одним росіянином. У цей же час інші російські бій-

ці стояли осторонь з ошелешеними очима. Стоячи поруч з десятками убитих російських солдатів і дивлячись в обличчя тих, хто з них залишився в живих, я розумів, що зараз мене можуть убити. Хіба мало що можна очікувати від людей, які менш ніж годину назад втратили стільки своїх товаришів? Зараз поруч з ними знаходиться кілька осіб з числа тих, хто зовсім нещодавно вів по них вогонь. Під час спілкування з солдатами на тій позиції стало зрозуміло, що вони чекали колону «карателів» і колону «Правого сектору». На цій позиції вони перебували і готувалися до зустрічі колони вже три доби. Їм було поставлено завдання: пропускати в напрямку Іловайська будь-який транспорт, а з міста вже нікого не випускати. Ми були саме тими, кого не слід було випускати. Про «зелений коридор» або будь-які домовленості на вищих рівнях вони нічого не чули і не знали. Перебуваючи на своїх позиціях і чекаючи виходу карателів і «Правого сектору», вони були впевнені, що без особливих зусиль знищать колону на відкритій місцевості. Але вони ніяк не очікували того, що бійці з цієї самої безжально знищуваної колони нададуть такий міцний опір, під час якого у них будуть такі втрати. Вони були готові знищувати нас, але зовсім не очікували, що доведеться гинути самим.

Після тривалих переговорів з російським офіцером повернувся мій товариш друже Гном:

— Ні про які домовленості росіяни нічого не знають. У них конкретний наказ мочити все, що рухається з Іловайська. Вони зі свого боку нас не пропустять. В них наказ. Дивно, що мене взагалі випустили назад до своїх.

Повернувшись в село, ми доповіли про відсутність домовленості Яцику. Ситуація була нестабільна. Іноді поки з одного боку велися переговори, з іншого велися позиційні бої. Я перебував у тій частині села, де велися перемовини і було відносно тихо. Ми бачили навколо нас пересування і маневри росіян, але нам ніхто не надавав наказу відкривати вогонь. Противник пересувався навколо нас на відстані приблизно триста метрів, але вогонь також не відкривав. Ще коли ми поверталися назад від росіян, я помітив і відзначив для себе машину з абсолютно неушкодженим кузовом. Я знову дістався до неї. Там стояв абсолютно цілий і неушкоджений міномет.

Повернувшись до своїх, я розповів про це друже Лєрмонтову. Було таке дивне відчуття... Якесь чітке розуміння того, що доведеться відбивати напад, але відразу не подумав, що нерозумно

відстрілюватися з одним мінометом. З Лєрмонтовим ми оцінили ситуацію і вирішили відмовитися від нерозумного використання міномета.

Після цього я пішов до командира взводу Хорса з проханням, щоб мені дали ще одного бійця-добровольця для того, щоб сходити до росіян і домовитись про огляд навколишньої території і порахувати загиблих. Можливо, хтось ще залишився в живих і потребує медичної допомоги. Мені здавалося, що рано чи пізно, але ситуація стабілізується і нам дозволять вийти до своїх та евакуювати поранених і вивезти загиблих. Для цього був потрібен транспорт. Під час огляду території, можливо, знайдуться вцілілі автівки, які можна буде згодом використати. Окрім того, в автівках можна було знайти медикаменти, які були вкрай необхідні пораненим.

Тоді у мене була дуже велика впевненість в тому, що, домовившись з противником, ми звідси підемо, і бою більше не буде. Я бачив, як були перелякані росіяни. Вони явно були не готові ще до одного бою. Мені здавалося, що вони усвідомлюють той факт, що вони на нашій землі і їм повертатися додому набагато далі. У будь-який момент може прийти наша підтримка: літаки, артилерія... Для них зручніше було б зробити «зелений коридор»,

Знешкоджений бійцями батальйону «Донбас» російський танк поблизу Червоносільського

але командир позиції, незважаючи на деморалізацію своїх бійців, відмовлявся до надходження команди зверху пропускати нас. Мені так само здавалося, що перемир'я триватиме ще пару годин і на цьому все скінчиться. Сподівався, що нагорі домовляться, і ми звідси підемо. Тоді я дуже сильно переймався за те, що ми покинемо місце цієї кривавої бійки і ніколи більше не дізнаємося, скільки у нас тут загинуло хлопців. Огляд місцевості показав, що вцілілих і здатних рухатися автомобілів практично немає. Без допомоги ззовні забрати тіла загиблих бійців ми просто не зможемо. Їх нікуди було завантажити. На чому виходити уцілілим і вивозити поранених було теж не зрозуміло. Я підійшов до бійця нашої роти друже Цинка (*Прим. автора: боєць батальйону «Донбас» Вячеслав Куцмай. Загинув в бою 20 травня 2018 року.*) з пропозицією вдруге піти в бік росіян, щоб хоча б порахувати загиблих. Друже Цинк погодився. На свій страх і ризик, ми з Цинком, під час перемир'я, пішли в бік російських позицій. Коли ми до них дісталися, то розвели руки в сторони, даючи зрозуміти, що прийшли без зброї і навіть бронежилетів. Поки ми йшли до росіян, то було видно, як деякі росіяни тримали нас під прицілом. Ми пояснили, що у нас завдання подивитися цілі машини для вивезення поранених і порахувати загиблих. Росіяни порадилися і, мабуть, вирішили, що бою вже все одно не буде. Рано чи пізно, але нагорі домовляться і нам дадуть можливість піти, або їм накажуть забиратися додому. Тому вони дали нам свого бійця в супровід, і ми пішли вздовж їх позицій.

Поки крокували вздовж дороги, побачили легкову машину, яка рухалася по дорозі від Многопілля до Червоносільського. На шляху в багатьох місцях лежали останки тіл наших бійців. Ми бачили, як досі горіли залишки наших машин. Помічена нами легкова машина, рухаючись по дорозі, обережно оминала трупи. Що за машина? Росіяни теж знизували плечима і не розуміли, що це за автомобіль, але вогонь по ній не відкривали. Підійшовши ближче, ми побачили, що до машини прив'язана біла ганчірка. Це виявилася звичайна цивільна машина місцевих мешканців. «Жигулі» шостої моделі, в якій знаходилися якісь місцеві літні люди — чоловік і жінка. Коли вони під'їхали і зупинилися біля російських солдатів, то захоплено говорили їм:

— Ось ви — молодці! Дали їм жару!

У відповідь росіяни кивали головами і відповідали:

— Да... да. Мы такие. Спасибо.

Коли я це побачив і почув, у мене в голові виникла думка: «Як же ми можемо за цих воювати? Це і є народ України? Хіба це українці?» Я був просто в шоці! Я знаходився разом з росіянами, і ці цивільні, сплутавши мене з росіянином, виказували свій захват і непідробне задоволення... Вони стояли поруч із загиблими українськими бійцями і з радістю дивились мені в очі, не розуміючи, чому я не поділяю їх радощів. Дивлячись на цих людей похилого віку, мені неможливо було зрозуміти їх непідробну радість. Навіть вороги розуміли, що ось ця купа трупів і згорілих машин — це горе, а ці люди, які формально вважаються громадянами України, радіють загибелі стількох людей! Це просто не вкладалося в голові! Українці раді тому, що росіяни вбили українців! Напевно, я ніколи не зможу цього зрозуміти, як і не зможу нормально сприймати людей, що проповідують і підтримують «русский мир», який підступно вдерся в нашу країну і поклав стільки наших хлопців.

Ми йшли з росіянином уздовж дороги і нарахували три десятки наших загиблих бійців. Нарешті дісталися до підбитих машин. Серед них була і та легкова, з якої ми вискочили. На тому місці ми нарахували ще близько сорока загиблих. Всього біля дороги від Многопілля до Червоносільського я особисто бачив близько восьми десятків загиблих. Поки ми йшли й оглядали поле і дорогу, то я розбалакався з росіянином, який супроводжував нас. Коли я спілкувався з росіянами під час першої спроби переговорів, то зрозумів так, що вони знали про те, що знаходяться в Україні. А цей боєць сказав, що у них були вчення:

— Мы располагались в поле в Ростовской области, а ночью поступила команда переместиться в другое место. Так вот мы и прибыли сюда, где нам приказали окопаться и удерживать позицию.

— Стривай, ви не знали про те, що вас везуть в Україну?

— Ну, разговоры про это ходили еще на полигоне, но будет приказ или нет — никто точно не знал. Будет приказ — будем выполнять.

— А нічого, що наказ порушує кордон України? Ти ж подивись навколо, що ви накоїли!

— На Украине идет гражданская война. Тут фашисты убивают стариков, женщин и детей. Наше задание — спасать украинцев от фашистов.

Коли я йому намагався донести про Януковича, Євромайдан, боротьбу за очищення влади, то він відповів: «Вы жили, как мы

жили. Плохо вам было? И надо было вам начинать эту гражданскую войну?» Достукатися до свідомості російського солдата було неможливо. У нього були навчання і наказ. І ось він тут — на території сусідньої держави знищує за наказом всіх, на кого командири ткнуть пальцем і оголосять фашистом. І це в його розумінні абсолютно нормально! Жодних сумнівів! Жодних вагань! Абсолютна непробивна впевненість в правій справі!

Ми порахували загиблих і повернулися назад до села. Через деякий час над нами пролетів наш літак, що додало впевненості в благополучному виході. Тоді ми були впевнені, що літак саме наш, хоч і не встигли роздивитися на ньому розпізнавальних знаків. Нам взагалі і в голову не могло прийти, що це можуть бути ворожі літаки. Над нашою землею не можуть літати вороги. Це саме наша авіація летить нам на допомогу і тому дуже скоро «заблудлі» підрозділи росіян збагнуть, що настав час повертатися додому. Згодом з'ясувалося, що ми не помилились лише наполовину. Літак був дійсно наш, але нам, тримавшим оборону в Червоносільському, це не дуже допомогло.

Ще здіймався до неба чорний дим від догораючих машин, а ми чекали, що щось буде... Щось мало відбуватися. Здавалося,

Знищена бійцями-гранатометниками батальйону «Донбас» російська бойова машина десанту на околиці Червоносільського

що усі сили нашої держави мали спрямовуватись на те, щоб надати нам допомогу... Час тривав, а так нічого і не відбувалося. До вечора продовжилося перемир'я.

Увечері я підійшов до Миколи Стародубцева (у нього було дотичне поранення щоки). Він був старшим у відділенні саперів. У цей момент з командирами була біда. Усі розосередилися по усьому селу і єдиного централізованого керівництва не було. Не було такого, хто б спромігся всіх зібрати і щось спільно вирішувати на рівні усього підрозділу. Увечері Микола повинен був зв'язатися з комбатом. З цим теж були проблеми. Зв'язок глушили. Акумулятори сідали. Я дав Миколі свій телефон, і він, підвівшись на якийсь пагорб, все ж таки додзвонився до Семена Семенченка. Микола доповідав йому ситуацію, а я в цей час бігав і збирав нерозряджені мобільні телефони.

Змушуючи нас здатися, ворог наносив артилерійські удари з великої відстані по будинках, знищуючи їх разом з лежачими в них пораненими бійцями. Тим самим відтісняв нас до крайніх хат села.

Наскільки я зрозумів з того, що нам повідомили наші офіцери, була досягнута домовленість про наш безперешкодний вихід. На наступний день з'ясувалося, що росіяни обіцяють вивести нас до наших блокпостів. У той день я зрозумів, як вірно підкреслив друже Лєрмонтов, що слово російського офіцера нічого не варте. Вони зрадили наданому слову офіцера... На нас чекало довготривале перебування в полоні...»

ТВО начальника штабу — першого заступника командира батальону «Донбас», майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович:

«Від себе додам до розповіді друже Москіта, що після прориву в село Червоносільське, на самому початку бою, я, як найстарший за посадою, віддав наказ особовому складу по рації і кілька разів продублював у голосовому режимі: «Зайняти кругову оборону і битися до останньої краплі крові». Тому був проти переговорів з противником і в них участі не приймав. Довелося навіть застосувати зброю проти кількох бійців, які намагалися здатися в полон.

Не знаю, наскільки про це широко відомо, але особисто я в полон не здавався. Мене роззброїли і перепровадили в полон прикомандировані до нашого батальйону офіцери. Останній мій наказ був такий: «Кинутися зубами на автоматників про-

тивника». Але пройшовши повз стрій, я побачив, що переважна більшість бійців заперечливо хитає головою. Деякі вголос почали мене вмовляти не губити особовий склад.

Під час нападу на нашу колону бійці батальйону «Донбас» дали гідну відсіч ворогу навколо селища Червоносільське, в результаті чого були знищені: на лівому фланзі два танки Т-72. При цьому відзначилися бійці гранатометного взводу друже Усач — Євгеній Львович Тельнов (Загинув 15 лютого 2015 року в селищі Широкине. — *Авт.*) і друже Бугор — Анатолій Горбенко. Ворожі екіпажі танків, які вискакували і намагалися чинити збройний опір, знищували зі стрілецької зброї друже Камаз, Амбал, Піаніст і я. На правому фланзі друже Гайдук знищив ворожий танк Т-64Б. На лівому фланзі, біля лісосмуги, також були знищені дві російські БМД-2 з екіпажами. Лише один або два десантники були взяті в полон. При цьому героїчно відзначилися бійці Усач, Амбал, Камаз і Брест. Бійці батальйону «Донбас» до останнього тримали позиції в селищі Червоносільське протягом тридцяти шести годин і були підступно взяті в полон завдяки людям, які не мають офіцерської гідності.

Бої навколо Червоносільського і перемовини з російськими офіцерами дали мені зрозуміти, що цей ворог не поважає ніяких правил на війні. Слово, надане російським офіцером, нічого не варте. На майбутне я для себе зробив певні висновки».

Боєць-санітар батальйону «Донбас» Сергій (Яр) Міщенко:

Про ціну життя. Червоносільске 29 серпня 2014 року. 18:30.

«По обіді постріли потроху вщухли, лише деінде було чутно далекі глухі бахи арти. Це не страшно, це вже не по нас.

Усі наші важкі стабілізовані, втратили двох. Їх загорнули у простирадла та винесли на літню веранду. Полоненого пораненого російського десантника, якого притягли дві години тому, стабілізували, але без переливання крові, на одному фізрастворі, навряд чи дотягне.

Пробіг між важких, позбирав телефони рідних. Навіщо не кажу, всі розуміють для чого, всі пишуть. В такій антисанітарії поява гангрени — проблема невідворотня, питання лише «коли?»

Мобільного зв'язку майже немає — глушать тварі, але інколи у самому темному кутку на горищі нашого дому-шпиталю з'являється одна поділка на мобілці і є можливість відправити пакет з декількох СМСок. Прошу друже Реактора, який часто

навідується до пораненого Володимира Ложешнікова та має нерозряджену мобілку, набрати повідомлення й тобі Мала. Рукавички останні, в запеклій крові, тому сам набрати не зможу, якщо зняти, фіг натягну цілими.

Треба щось несумне і щоб було зрозуміло від кого, що живий. «Жив здоров — пасу коров», — диктую я текст повідомлення і твій телефон, єдиний, який знав напам'ять. Багато б віддав, щоб почути твій голос.

Друже Реактор здивовано дивиться на мене, наче намагається визначити наявність контузії, мав би звикнути до моїх шуток-примовок ще в учебці. Посміхаюся йому у відповідь. Зрозумівши, що я в адекваті, — пішов відправляти. Що тут дивного? Живий, здоровий... це головне.... «пасу коров» — сільським пейзажем навіяло веселу рифму, мабуть. Можливо, зрозумієш, можливо, зрадієш. Можливо...

Підійшов Дєд з групи «Купол». Поранена рука, але ж бачу, що перемотував сам.

— Док, треба комусь до росіян сходити. Вони вимагають лікаря для своїх поранених. Кажуть, свого в них нема.

— Комусь... Добре, сходимо, чому б не сходити? — награної безшабашності вистачає лише на пару фраз.

— До кого підійти?— перепитую у Дєда.

— Галл з ними перемовини веде, у полі стоїть на нейтралці, чекає.

— ОК. Зараз знайдемо того Когось. А з рукою що трапилось? Чому не показував?

— Та в мене по мєлочі, не хотів вас відволікати.

— Плюс.

«Плююююс... Сходити... Яцик вже сходив на перемовини. Забрали і з кінцями. Танкіст ходив за «двохсотими» — вбили, — це я вже сам до себе. — Кого ж я відправлю? Дівчат — ні. Міхтей — за доктора не прокатить. Терапевт — йому знову може дах зірвати... ну от і добре. Залишаюсь тільки я. Командиру Чубу б доповісти, але ж хтозна-де вони втрьох без мене зараз воюють? От і ладушки... сходжу кудись до когось».

Заходячи у дім-шпиталь з напускною веселістю знімаю перчатки, вигружаю з кишень усе «зайве». Залишаю у кишені під аптечкою серед бинтів гранату-ергедешку. Якщо там будуть козачки або чеченці, в полон не піду. Від використаного бинта відриваю собі шматок, довгий білий шматок, щоб був без крові та бруду.

Мері з Міхтеєм змінюють пов'язку Толіку Грицькову. В нього знову кровить.

— Мері, ти за головну. Я трохи відійду. Галл викликав.

— Добре, тільки не довго, — відповідає тендітна й зовсім мала дівчина. Вона сконцентрована на рані, це надає їй сили.

Виходити на вулицю без автомата якось дивно й незвично, наче щось забув. Його дійсно не вистачає. Проходжу повз наших постів. Впевнено крокую до одинокої фігури Галла, який стоїть на нейтралці. Вже підійшовши до нього, чую за спиною крик Лавра:

— Док! Ти куди?! До-о-ок.

Бляха, засвітився. Як прийду, то, мабуть, від Чуба отримаю на горіхи, що не доповів.

Роблю вигляд, що не чую його, і впевнено, наскільки це можливо по перепаханому полю, підходжу до Галла. Він також без зброї, в руках одна рація.

— Док, треба підійти до першого їхнього окопу, вони прямо на півдругої від мене, — каже Галл, — вони винесуть туди своїх «трьохсотих», треба їх подивитись, кажуть, що у них є один наш, також поранений, може, й віддадуть.

Мовчки прямую за орієнтиром, лише кивнувши у відповідь. Сили відповідати вже немає.

Дивний сьогодні день: ще й не весь вийшов, а вже стільки трапилось, мабуть, комусь на все життя б вистачило. Йти по зораному полю досить незручно. Відійшовши від Галла метрів на двадцять, піднімаю руки догори і прямую до окопів росіян. Навалюється жуткий депресняк, вперше за сьогодні. Кожен крок роблю через силу. Починаю помічати речі, які здавалися несуттєвими. Глибоке блакитне небо. Запах гарі змішаний з ароматом переораного траками ворожої техніки поля. Незвична тиша. Шкіра ніг починає нестерпно зудіти в тих місцях, де холоші штанів просочені запеклою кров'ю поранених, тобто майже всюди. Підняті руки миттєво мліють, і йти стає ще важче. Зупинятися не можна. Блін, білий прапорець забув. Мабуть, в кишеню за ним вже лізти не варто.

Здолавши поле, зупиняюся на дорозі в двадцяти метрах від ворожого окопу. Назустріч виходять двоє. Один з них явно офіцер.

— Доктор?

— Да.

Обшукують геть не професійно, але на прицілі тримають впевнено, один одному не заважають.

— Руки можно опустить?

— Опускай, но не дергайся. Сейчас наших принесут.

На край бруствера виносять дві пари нош. Обидва важкі, але при свідомості, у формі російської армії. Нашого не принесли, мабуть, збрехали. Значить, й не відпустять... попандос. Добре, що хоч армійці.

Дістаю із кишені штанів аптечку та починаю огляд. В очі відразу впадає інша техніка бинтування та замотування пов'язки у додаткові шматки тканин ще совєтського зразку. Один явно вже не жилець, без реанімації не протягне і до ранку, другий хоча важкий, але стабільний.

— Им что-то кололи? — питаю у солдатів.

— Противошокое укололи, больше нечего, наши доктора отстали от колоны, обломались по дороге.

— Ну что я могу сказать? Все сделали правильно. Рецепт выписывать не буду. Первому, как минимум, нужно срочное переливание, второго просто в больницу надо везти, чем скорее, тем лучше. Ближайшая ваша в Харцызске. Мы туда всем местным рекомендовали ехать, если они от эвакуации отказывались.

Кажу з напускною недбалістю, яка в моїй уяві притаманна усім лікарям районних поліклінік.

— Ну я пойду? Или у вас еще кто-то есть?

— Может, им уколоть еще чего надо, док? — питає геть молодий хлопець, що притягнув ноші.

«Та виживе твій дружбан. А той, що праворуч, — вже навряд», — подумки заспокоюю я його.

Трохи тримаю паузу.

— Та можно і уколоть... но у нас же ничего не осталось вашими стараниями, — відказую, наче й ні до кого, дивлячись собі під ноги.

— Тут ваш один в доме крайнем канает. Мы знаем, что он там, но в дом не заходим. Там бабка местная вокруг него скачет...

А вот хто у них старший. Підіймаю очі вже до нього.

— Так бы сразу и сказал.

З аптечки дістаю дві склянки з цефтріаксоном, розводжу водою, обійдуться без лідокаїну, його вже майже нема. Добряче трушу ампули, перевіряю на світло. Не поспішаю. Колю через одяг та засовую пусті ампули у кишеню кожному.

— В больничке обязательно покажете ампулы принимающему врачу.

Міряю пульс кожному, задоволено киваю, наче сам до себе.

Чомусь згадую старий анекдот про лікаря, який не встиг застати пацієнта живим, та запитав у рідних, чи спітнів він перед смертю. Йому відповіли, що так, трохи спітнів. «Це дуууже добре... дуже...» — сказав доктор. Та пішов додому.

Мабуть, росіяни цей гумор не сприймуть, залишу його при собі.

Звертаюсь до їх старшого.

— Теперь тут все ОК. Пошли за моим.

По дорозі почав рахувати: цефтріаксон гривень 15 коштує, разом з водою і шприцем — 25, на двох — полтиник. Дивна ціна за життя людини.

Я зміг забрати нашого пораненого не відразу, його стан був занадто важкий, для того щоб тягти самому на руках. Довелося повертатися за ношами. У пам'ять запав очманілий погляд російського солдата, коли я, переступивши через їх окоп зі словами «Я за носилками. Сейчас вернусь», — попрямував до наших позицій, через нейтралку навпростець, вже не піднімаючи рук. Допомогти донести взявся зовсім молодий хлопець родом з Донецька на псевдо Сапер, якого знав ще з учебки, але той шлях я вже робив на повному автопілоті.

Повернувшись, ноші передав першому ж бійцю на нашій території. Сил вистачило дійти до першого дома, розтрощеного танковими пострілами. Привалився до стіни, закрив очі.

До речі, Мері просила недовго, а я звалив на години півтори. Треба бігти. Поволі піднявся. Пішов».

Боєць другої штурмової роти батальйону «Донбас» Богдан Кириченко:

Хутір Червоносільське.

«У той час я вже не чекав нічого хорошого. Саме тоді якимось дивом до мене додзвонилася моя дівчина. Я ще жартував: «Мала, я тобі обіцяю, не візьмуть!» Вона в цей час посміхалася, навіть не уявляючи, що тут відбувається, а я з окопів виглядаю. Тільки вигляну — зв'язок кращий, починає щось по мені «працювати». Чую як міна свистить, і кажу, що пізніше передзвоню.

Ми вже знали, чого від них чекати, і багато хто впадав у паніку. Таке вже траплялося і раніше. Ще під час одного бою під Карлівкою було таке, що в одному з будинків оточили наших. Там було четверо хлопців — Фьодор, Єгор, Хімік і Рейдер. Фьодор був

поранений у ногу. І йому вороги і дали «слово офіцера», що якщо наші бійці здадуться, то їх відпустять. Ситуація склалася дуже складна. Поранений потребував негайної допомоги, а медиків поруч не було. Через поранення він помер би. Тобто виходу не було. У нього двоє дітей, дружина. Звісно, що кожна людина хоче жити, а тут дали «слово офіцера», і він пішов здаватися.

Йому збрехали: вирізали серце, прив'язали за ноги до КамАЗа і тягли до Пісків. Коли його ховали, то заборонили на цвинтарі плакати, бо поряд ховали сепаратиста.

Тож під час прориву з Іловайського оточення ми вже знали, чого нам можна чекати і чого варте вороже «слово офіцера». Тим більше, що командирів у нас майже не було. Багато хто загинув, і вийшло так, що кожен сам за себе».

Боєць-мінометник зведеної роти 93-ї ОМБр Володимир Кривульський:

Околиця хутора Червоносільське.

«Як вийшов? Важко сказати. Спочатку взагалі було незрозуміло, куди рухатись і що робити. Навмання проповз близько кілометра в незрозумілому напрямку по стерні в полі, ситуативно намагаючись відповзти подалі від нашої вантажівки. Врешті-решт, я самостійно вийшов з оточення. Спочатку я залишився серед поля наодинці. Від вибухів і стрілянини я заліг на землю і тривалий час лежав, чекаючи, що машина, яка мене покинула, повернеться за мною. Зрештою я зрозумів, що ніхто вже не повернеться і потрібно самостійно якось повзти.

Поки повз, знайшов два автомати. Один був з підствольним гранатометом, а другий звичайний. Коли побачив підствольник, то ще подумав про те, що раніше мріяв про такий. В нашому підрозділі не було жодного кулемета або гранатомета. Керівництво свого часу повідомило, що нам «не положено». Для цього є піхота у зведеній роті. А нам — мінометникам «не положено» ні кулеметів, ні підствольних гранатометів. Саме тому я тоді в Грабському бігав і намагався на гранати виміняти в когось підствольник чи щось більш потужне, ніж просто автомат.

У той момент, коли повз з двома автоматами, я вирішив кинути омріяний автомат з підствольним гранатометом, бо все одно гранат до нього не було, а тягнути його було вже важко. Я сам тоді вже ледве пересувався і тому зайва вага у вигляді другого автомата та ще з підствольним гранатометом була зайвою. Од-

ним словом, я кинув один з двох автоматів, який більше важив. Доповз я до невеликого кар'єра біля Червоносільського і помітив, що там біля нього пилюка і гуркотить щось. Трохи придивився — два танчики стоять. Поблизу танчиків якісь військові. Я вирішив вийти назустріч тим танкам і підняв угору автомат з прикріпленою до шомпола жовто-блакитною стрічечкою, щоб зазначити, що я свій — українець. Ще і намагався вигукнути, що я свій, але мене, схоже, не почули. Бійці стояли біля танків, що гуркотіли двигунами, і говорили про щось поміж собою, навіть не помічаючи мене. Як вони тоді мене не почули і не побачили, я не знаю. Солдати то залазили, то вилазили з одного з танків. Він був нібито як заритий, але башта повернута в бік нашої знищеної колони. Я придивився і помітив, що танки якісь маленькі. Я таких у нас ніколи не бачив. На них були якісь білі плями, яких я не бачив на жодній нашій техніці. Я присів і задки відійшов від них подалі. Там ріс такий терен біля ями, схожій на невеличкий кар'єр. Там, на невеличкому підвищенні серед терну я і переховувався. Сховавшись, я почав прислухатись до розмов тих військових і зрозумів, що то росіяни. Аж раптом бачу, що троє якихось військових вирушили в напрямку того прихованого танка. Я хотів кінути в їх бік гранату, але вони зробили по-хитрому — зверху поставили кулеметника, щоб дивився в бік Червоносільського і прикривав їх.

Коли ті солдати проходили повз мене, то я чітко почув, як один з солдатів казав: «А это точно наш танчик?» До них приєдналися ще двоє солдат і вони вп'ятьох пішли до танка. Звідти повернулися четверо солдат і стояли неподалік від мене. Вони щось собі вкололи, оскільки я, коли пізніше вилазив, бачив, що на тому місці валявся якийсь шприц. Вони йдуть, а я притулився до рясного куща і на них дивлюся. Тільки я трохи як зверху, а вони ідуть нижче по яру. Я такий лежу і думаю, що можу поглядом притягнути до себе увагу тих солдат. Від такої думки я натягнув на очі каску і ледве не зарився в землю. Вони пройшли, і я чув, як хтось з них крикнув: «Льоша! Льоша!» Коли тільки чую — потужні постріли і вибухи. Підняв каску і бачу, як танчик цей горить. Потім раптово загорівся і другий танчик. Хто стріляє і що відбувається? Взагалі не зрозуміло! Я так тоді і не зрозумів, що саме сталося. Було схоже на те, що хтось з Червоносільського по них влучно влупив. Потім я поліз по яру, щоб відшукати воду. А воно там, як очерет, і якесь чи болото, чи величезна калюжа. Після того почав кудись йти і дістався до поля соняшників на невеличкому пагор-

бі. Звідти я вже побачив, що п'ятеро чи шестеро бійців рухались до тих двох підбитих танчиків. Вони були достатньо далеко від мене — через яр, але я їх добре бачив. Мене тоді це дуже вразило, оскільки вони йшли до тих знищених танків відкрито і не ховаючись. Якщо приховані танки російські, то чому ті хлопці, які їх підбили, підходили до них цілком відкрито у повний зріст, навіть не переховуючись? Росіяни розстрілювали колону, й усі намагалися переховуватись, а ці підбили два танки і ходили так, ніби то вони полюють на росіян, а не навпаки. Я досі не знаю, хто то був, що за бійці, але вирішив відходити подалі від хутора.

Я по тому низенькому соняшнику поповз і дістався лісосмуги, в якій деякий час залишався і бачив, як повз мене проїхали якийсь танк, хлібовозка і бойова машина піхоти. Я згодом у хлопців питав, чого це тоді кацапи на хлібовозках їздили. А хлопці розповіли, що то вони в ту хлібовозку своїх «двохсотих» скидали. Тоді я вирішив облаштувати невеличку льожку і трохи відпочити перед подальшим виходом. Тим більш, що сил вже майже не було і куди рухатись теж було незрозуміло. Я ліг, зняв бронежилет, вкрився гілками і заснув».

Семен Семенченко:

«Весь той день я перебував у шпиталі на зв'язку з Баланом, Полтораком, Аваковим, а потім і з Порошенком. Мене постійно запевняли в тому, що вже надіслано дві колони з прапорами Червоного Хреста і, мовляв, росіяни обіцяли всіх відпустити. Я тримав зв'язок з командиром взводу Віталієм Яциком, а потім з іншими, до кого додзвонювався. Потім почали знов обіцяти, що ці колони вже майже на підході. Я залишив шпиталь і занурився в машину «швидкої допомоги», в якій і поїхав з хлопцями в Комсомольське. Там хотів дочекатися виходу колони з цими «червоними хрестами». Зв'язок в Комсомольському був вкрай поганий. Його практично зовсім не було... Тому, щоб додзвонитися до хлопців у Червоносільське, доводилося виїжджати від Комсомольського за двадцять кілометрів. Ніхто на зв'язок так і не виходив. Незважаючи на те, що Аваков посилав бригаду Національної гвардії 3027, нібито щоб пробити коридор — вони стояли і не рухалися з місця.

Потім 3027 почала майже тікати з селища Комсомольське. Я в черговий раз вийшов на зв'язок з Червоносільським і дізнався, що все майже скінчилося. Усі почали здаватися в полон. Підсу-

мок: обіцянки витягнути всіх з Червоносільського давали особисто мені: Порошенко, Аваков, Полторак, Балан. З даного питання я дав свідчення у військовій прокуратурі і подав клопотання, щоб запросили записи телефонних розмов. Чому не прийшли ці дві колони? Відповіді досі ніхто не дав. Окрім того, в той день я також спілкувався з Гелетеєм, від якого чув лише обіцянки про артилерійську й авіаційну підримку.

В оточеній групі, що знаходилась у Червоносільському, було близько трьохсот бійців, з яких понад сім десятків було поранених. Росіяни заявили, що усіх військовослужбовців, а також поранених вони відпустять. Що ж до представників добровольчих підрозділів, то вони, мовляв, належать до незаконних збройних формувань, а відтак — їх треба судити. Саме тому сто дванадцять бійців батальйону «Донбас» не були відпущені разом з усіма іншими, а були передані бойовикам. Добровольці утримувались в приміщенні колишнього Головного управління СБУ у Донецькій області. Майже всі вони були звільнені з полону у грудні 2014-го—січні 2015 року. Останній з бранців — боєць батальйону «Донбас» друже Сем, вийшов з полону лише 27 серпня 2015 року.

Уже наступного дня, 30 серпня, український полковник зі штабу оперативного командування «Південь» Ігор Палагнюк, за згодою з російською стороною, збирав у цьому місці тіла загиблих. Він розповів, що бачив командира російської частини, яка втратила БМП та два танки. Ось що Палагнюк засвідчив у своєму інтерв'ю:

«На висоті я бачив два підбитих танки і згорілу БМД. Це була, скоріш за все, техніка, яку вони не встигли вкопати. А також та, що вийшла з окопів і вирушила назустріч, не зрозуміло чому. Командир батальйону — росіянин, особисто мені сказав: «Ваші, беззаперечно, відчайдушні хлопці. Коли вони проривалися на цій висоті, я на броні їхав. Раптом звідкілясь вискочила 64-ка і з ходу підбила нашу 72-ку, яка поруч зі мною рухалася. Мене скинуло з броні вибуховою хвилею. Поки отямився, почалася пекельна перестрілка. Кулі свистять… вибухи».

■ Лісосмуга між Новокатеринівкою і Комсомольським

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Нам вдалося зв'язатися зі штабом в Дніпропетровську і пояснити ситуацію, в якій ми всі опинилися. Карт місцевості у нас не було. Я згадав, що у Дена в телефоні є додаток-навігатор, за яким можна спробувати визначити місце нашого розташування.

Повернулися з дозору хлопці з 51-ї бригади. Микола Кравчук доповів старшому лейтенанту Кіяну:

— Найближчі двісті метрів чисті. Можна рухатися вглиб «зеленки».

Допомагаючи пораненим, ми змогли відійти від місця зупинки тягача на пару сотень метрів. Із знайдених у тягачі ковдри, плащ-намету і тонких дерев спорудили ноші для бійця «Кривбасу» Костянтина Совенка і десантника Олега Тимощенка, які не могли пересуватися самостійно. Поки хлопці робили ноші, я розбирав на частини і розкидав у різні боки зброю поранених і автомат Дениса, щоб не дісталися «сепарам». Тягти з собою додаткову купу заліза було важко. Рух нашої групи від МТ-ЛБ вглиб лісосмуги супроводжувався обстрілом з АГС-17. Це змушувало нас декілька разів зупинятися і залягати на землю. На щастя, лісосмуга була доволі рясна і гранати розривалися високо в гілках дерев, не долітаючи до землі. Відійшовши на достатню відстань від бойової машини, ми поклали поранених і стали думати, що робити далі. Деякі бійці, про всяк випадок, закопували свої документи і кредитні картки. Володимир Мазур продовжував надавати допомогу пораненим. Гуркіт бою, переміщаючись з одного місця на інше, практично не переривався. Через деякий час до нас стали доноситися гуркіт артилерії і свист снарядів над головою. Вибухи за Новокатеринівкою і в її околицях. Після чого послідував відповідний вогонь в протилежному напрямку. Майже до самих сутінок час від часу тривали ці дуелі. Особливо активно чутні були танкова й автоматна стрілянина в напрямку терикона за Новокатеринівкою».

Капітан Владислав Волошин, військовий льотчик 229-ї бригади тактичної авіації:

«Ми перебували на одному з аеродромів тимчасового базування. Надійшов наказ — надати допомогу нашим військам, тому що вони потрапили в оточення. Чим допомогти? Ділянка дороги з Іловайська, через яку наші війська планували вихід з цього котла, була перекрита силами бойовиків і росіян. Нашим завданням було знешкодити ці сили і засоби. Ми розробили план, маршрут і почали виконувати виліт. Я був ведучим пари і в мене був відомий. Парою відпрацювали по визначеній меті. Завдання виконали. Повертаючись на зворотному маршруті на максимально низькій висоті, я роздивився пагорб, а на ньому

техніку. Чи то була техніка росіян, чи то терористів, стовідсотково стверджувати не можу, тому що розпізнавальних знаків не було. Я підказав своєму відомому: «Праворуч супротивник. Виходь ліворуч». Він встиг уйти, а мене в той же момент збили. Довелося катапультуватись. Мій відомий переказав координати скупчення ворожої техніки кому слід і по цих координатах було завдано удару. Саме з того часу з 29 серпня 2014 року літаки Су-25 бойові завдання не виконують. Російська сторона постачає на окуповану територію Донецької і Луганської областей занадто багато протиповітряних засобів. Тому виконувати завдання нашими літаками вважається неможливим. Це все одно, що квиток в один кінець. Полетіли — виконали завдання і там залишились».

Зі звіту Генерального штабу Збройних сил України: «Керівництвом АТО були задіяні літаки для враження супротивника. В ході нанесення ударів один літак був уражений. Пілот катапультувався. Завдяки героїчним діям українських льотчиків, були отримані приблизні координати розташування російських військ, і по ним було нанесено нищівного удару артилерією сил АТО».

■ Лісосмуга між Новокатеринівкою і Комсомольським

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«У якийсь момент ми почули гуркіт у небі. Я підвів голову і побачив літак, який летів прямо на нашу лісосмугу на наднизькій висоті. Тоді він мені здавався якимось НЛО. Неможливо переказати відчуття, коли на тебе летить бойова машина і ти не знаєш, чия вона. Я ніколи ще в житті не бачив подібної вражаючої повітряної техніки так близько, а тим більш в бойових умовах. Це був літак Су-25 без будь-яких розпізнавальних знаків. Тоді я знаків на літаку, що прямував до нас, не побачив. Було цілком не зрозуміло, чий це літак і чого від нього можна очікувати. І саме в цей момент я побачив, як від літака в різні боки почали відділятися декілька вогняних хвостів, які були схожі на теплові заряди проти самонавідних ракет. Видовище неймовірне... Майже над самою поверхнею землі на нас несеться бойовий штурмовик, який випускає якісь заряди. В той момент час на декілька секунд зупинився. Раптом над нашими головами попереду літака щось пронеслося, що особисто я сприйняв, як ракети повітря-земля. Тоді я вкотре за той день подумки попрощався з життям. Гуркіт пролітаючих ракет злився з гуркотом самого літака, який проле-

тів за кілька секунд за ракетами. Ракети пролетіли, як мені тоді здалося, майже над самими верхівками дерев нашої лісосмуги і спочатку накрили сусідню лісосмугу, в якій розташовувався мінометний розрахунок, що вів по нас вогонь під час прориву крізь Новокатеринівку, а інші ракети, пролетівши над Новокатеринівкою, накрили площу за селищем у районі терикона. Після запуску ракет літак відпрацював ще автоматичними гарматами. Можу помилятися, але тоді здалося, що удар був нанесений двічі. Під час другого заходу, коли один літак розвернувся, його було збито.

В якийсь момент гуркіт бою припинився. Були чутні лише поодинокі постріли. За допомогою навігатора в телефоні Дена ми дізналися наше місце розташування. З визначенням сторін світу було складніше. Навігатор показував точку на карті, але в якій стороні ми перебуваємо щодо інших населених пунктів, зрозуміло не було. Пізніше за зірками ми змогли визначити, що знаходимося в декількох кілометрах на північний захід від Комсомольського, а до настання темряви ми зовсім не орієнтувалися на місцевості. Лише звуки транспорту видавали напрямок дороги між Новокатеринівкою і Комсомольським. В парі кілометрів на південний захід від нас проходила дорога між Старобешевим і Комсомольським. Десь знову лунали черги з декількох автоматів, і відразу за ними заговорив крупнокаліберний кулемет і танчик. Складалося враження, що хтось веде відчайдушний бій, але після кількох пострілів з танка і черг з великокаліберного кулемета все знову затихло. На зміну стрекотінню стрілецької зброї почали лунати виходи з реактивних установок і прильоти «Градів» у декількох кілометрах від нас. Мені на телефон стали приходити СМС-повідомлення з невідомих мені раніше номерів, які закликали виходити пораненим на цю дорогу, де їх буде підбирати Червоний Хрест. В цей же час ми чули, як по цій самій дорозі працюють «Гради».

У штабі батальйону намагалися дізнатися у нас наше місце розташування, але що ми могли повідомити? Рясна лісосмуга серед полів за якимось селом. Те, що це Новокатеринівка, ми дізналися значно пізніше. Збоку від нашої «зеленки» чисте поле. Метрів за триста від нас на полі стоїть спалена САУ. Що бачимо? Бачимо з одного боку село, а з іншого — десь далеко якесь зерносховище. В СМС-повідомленнях нам знову наполегливо рекомендували виносити поранених до дороги, а самим рухатися в бік Комсомольського. В цьому селищі, згідно повідомлень, розташовува-

лася Національна гвардія, і там всіх очікують машини Червоного Хреста. Нам писали про якісь досягнуті домовленості, про припинення вогню на деякий час і що ми повинні встигнути за цей час вийти до Комсомольського. Ми лише наполовину довіряли цим повідомленням, оскільки чули, що продовжує працювати артилерія з обох від нас напрямків і припинення вогню існує лише в уявленні тих, хто знаходиться дуже далеко звідси і пише нам ці повідомлення.

Сергій Алещенко з Віталієм Совою прощупували територію навколо розташування нашої групи й оглядали з обох боків лісосмугу, щоб визначитися з нашим місцем розташування щодо противника і прийняти рішення, що робити і куди рухатись далі. Після того як ми залишилися без радіозв'язку і знищили рацію, що «сіла», я взяв на себе роль зв'язкового. Саме на мій телефон приходили повідомлення, які повинні були нам допомогти вибратися з оточення. Подекуди були чутні окремі постріли і вибухи. Мобільний зв'язок, мабуть, активно глушили, і поговорити більше ні з ким ми не змогли, але повідомлення з телефону отримувалися і відправлялися. Через свою наївність я сподівався на те, що за сигналом мобільного телефону співробітники СБУ зможуть визначити наше місце розташування, і для цього зв'язався з друзями, які мали контакти в нашій Дніпропетровській обласній адміністрації, і повідомив їм про ситуацію, що склалася. Спочатку друзі мені писали, що все в порядку і нам гарантують «зелений коридор». Я відповідав, що це вже не актуально, тому що «коридор» ми вже пройшли, що колона розбита і розсіяна, а залишки тих, хто вижив, добивають в полях, селищах і лісосмугах. На той момент ми були впевнені, що ніхто, крім нас, більше не вижив. Мої друзі піднімали всіх своїх знайомих в різних кабінетах, в результаті чого мені стали приходити повідомлення від кількох невідомих абонентів з інформацією про те, щó слід робити і в якому напрямку рухатися. Майже всі повідомлення знову-таки радили виносити поранених з посадки та залишати у дороги, а хто може самостійно пересуватися — швидко відходити до Комсомольського. Всі новини я повідомляв Сергію Алещенку як старшому групи, а він повинен був приймати рішення.

Повідомлення, які надходили на наші телефони, вказували на те, що з російськими військовими домовлено не вести вогонь по українських військових, які виходять з оточення, і не перешкоджати переміщатися до передових постів або розташування

Збройних сил України. Не можу казати за всіх, але особисто я в це не вірив. Після всього, що нам довелося сьогодні побачити, навряд чи будь-хто з обох сторін упустить можливість помститися. Нами було вирішено дочекатися темряви і рухатися на південний схід в бік селища Комсомольське.

Раптом ми почули, що біля залишеної нами «мотолиги» і ЗУшки хтось голосно розмовляє, а також почули дзвін по металу, ніби хтось лазить по броні. «Сепари»! Ми всі залягли і спочатку не знали, що робити. Ми нікого не бачили тому, що нас від ворога відділяли близько двохсот метрів рясної лісосмуги. Ті, хто зараз лазив по МТ-ЛБ і оглядав місце навколо машини, не могли не помітити свіжих слідів нашого перебування. Залишки закривавлених бинтів, скинутих розгрузок і бронежилетів видавали наявність в групі поранених. Перешіптуючись, щоб не видати своєї присутності, ми обговорювали можливі варіанти розвитку подій. А варіантів було не так вже і багато. Якщо по МТ-ЛБ лазить ворожа група зачистки, то вони підуть по наших слідах і виявлять нас. Піти, кинувши поранених, ми не могли. Значить, є тільки два виходи. Якщо група зачистки піде по «зеленці», то ми повідомимо ворогу про те, щоб не відкривали вогонь, оскільки тут тяжкопоранені, і далі — в залежності від ситуації. Або здаємося під гарантії життя для поранених, або приймаємо останній бій, якщо по нас буде відкритий вогонь. Очікування тривало цілу вічність. Олег Бірюк просив мене:

— Дай мені гранату, а самі йдіть. З нами не вийдете. Всі пропадемо.

Я відкинув вбік порожній магазин і вставив в автомат повний. Виклав перед собою дві ручні гранати РГД-5 і одну Ф-1. Стиснув у всіх гранат вусики.

— Не переймайся, Олеже. За необхідності я сам тебе заспокою з миром, якщо іншого вибору не буде.

Поруч зі мною лежав Влад Безпалько. Коли він побачив у мене в руках гранату Ф-1, то схвально кивнув головою. Сидячи на землі і притулившись спиною до дерева, Ігор Калініченко сказав:

— Сєдой, не гони. Не поспішай з гранатами. Можливо, ще поживемо.

Я уткнувся обличчям у висохлу траву і спіймав себе на думці: «...не остаться в этой траве... не остаться в этой траве... пожелай мне удачи в бою». Ніяк не міг собі раніше уявити, що останні хвилини життя проведу в траві, згадуючи пісню Віктора Цоя. Саме

в той момент чомусь згадав про дружину і дітей. Чітко уявив собі обличчя своєї вбитої горем матері, коли їй повідомлять, що знайшли тіло її сина. А потім навіть якийсь азарт і злість взяли. Серед хороводу різних думок сплив дитячий спогад з мультфільму «Мауглі»: «А зараз Акела співатиме свою останню пісню». В глибині душі розумів, що полон — не варіант. Коли ворог дізнається, що перед ним бійці батальйону «Дніпро-1», перемовин не вийде. Нам вже давно впровадили в свідомість думку про те, що бійців «Дніпра-1» в полон не беруть. Має бути бій, після якого чистильникам в будь-якому випадку повинна прийти допомога, а нам допомоги чекати немає від кого. Та й з пораненими після піднятого галасу вийти не вдасться. Кинути їх ми все одно не зможемо. Як не крути, а фініш в будь-якому випадку один. Залишалося одвічне питання: здохнути, як собака, або піти в компанії декількох виродків, які вважають нас легкою здобиччю?

Не пам'ятаю, в якій книжці я вичитав цікаву думку, але тоді я її дуже тонко відчув. Всі хочуть жити довго і добре, але рідко кому це вдається. Тому що інші заважають добре жити. А ось красиво померти кожен може, але не кожен здатний скористатися таким шансом. Лежачи в траві, я повністю усвідомлював, що мені випала можливість померти красиво. Як віруюча людина, я хотів думати, що життя після смерті триває. Випала нагода це перевірити.

З боку МТ-ЛБ в наш бік пролунали кілька автоматних черг. Кулі просвистіли десь над нашими головами. Вже починало сутеніти, і вороги не ризикнули сунутися в рясні кущі лісосмуги по слідах нашої групи. Про всяк випадок обстріляли лісосмугу з автоматів і пішли собі геть. Але тоді ми не знали, що Господь вирішив вкотре за минулу добу зберегти наші життя і подав нашим ворогам думку про те, що не слід нас переслідувати, тому що в лісосмузі можуть бути розтяжки, а доведені до крайнього стану відчайдушні люди можуть влаштувати засідку.

Ми залягли в траві серед кущів і готувалися зустрічати «чистильників». Оскільки довгий час ніякого руху з боку МТ-ЛБ не спостерігалося, Прапор вирішив висунутися їм назустріч, але втрутився Віталій Сова. Він, не терплячим ніяких заперечень голосом, зупинив Сергія:

— Куди? Лежати! Чекаємо.

При цьому Віталій став переміщатися до правого від нас краю «зеленки» і трохи вперед, вирішивши зайняти позицію для того, щоб, коли почнеться бій, нанести ворогу удар з укриття з правого флангу».

Командир окремого зенітно-артилерійського взводу 51-ї окремої механізованої бригади, старший лейтенант Валентин Григорович Кіян, почувши рух біля МТ-ЛБ і побачивши, що бійці біля поранених приготували гранати і збираються зустрічати «гостей», пошепки і знаками наказав своїм бійцям відійти трохи далі в лісосмугу. Перед ним постала величезна дилема. У кожної людини інколи в житті виникають ситуації, коли необхідно зробити вибір, який поділяє життя на «до» і «після». В такі моменти буває дуже важко обрати вірне рішення, тому що від цього залежить як особисте життя, так і життя інших, за яких належить нести відповідальність. Офіцер цілком усвідомлював наслідки ситуації, яка склалася, і внутрішньо дуже сильно переймався. На жаль, часу для роздумів було небагато. Він командир і має прийняти рішення. І він його прийняв: «Слухай мою команду. Тихо і без зайвих питань відходимо далі по лісосмузі. Це наказ». Бійці мовчки почали відповзати і відходити подалі від місця, де залягли поранені і ті, хто залишався поруч з ними. Дехто з солдатів допомогли відійти і пораненому розвіднику 93-ї бригади. Відійшли майже безшумно.

Незважаючи на повну тишу, яка зберігалась під час очікування подальших дій ворога біля МТ-ЛБ, ніхто з нас навіть не помітив, як і коли саме це сталося. Відірвавшись на значну відстань, дехто з бійців став розпитувати офіцера: «Що це означає? Ми їх залишили?» На що командир відповів: «Вони не зможуть вийти. На них чекає або смерть, або полон. Там залишились такі самі бойові товариші, як і ми з вами. Вони не залишуть своїх поранених. Це їх вибір і їх рішення. Якби наша група опинилась в їхньому становищі, я б діяв так само, як вони. Я особисто відповідаю за усіх вас. За кожного! Ми майже неушкоджені, і в нас є шанс вийти. В них цього шансу немає. Гинути усім разом або здаватися в полон немає сенсу. Я відповідаю за кожного свого бійця і, якщо Бог дасть, виведу усіх з оточення і поверну додому. Мені важко було прийняти таке рішення, але я його прийняв, і мені з цим жити. Ваша справа — виконувати наказ. Усім зрозуміло?» Бійці мовчки схилили голови. «Тож припиняємо дискусії і рухаємося далі. Якщо хлопці приймуть бій, то це надасть нам трохи часу. Тож не будемо його втрачати. Якщо щось станеться з тими бійцями, то нехай їх вибір буде недаремним. Дозорні вперед. По черзі допомагаємо пораненому й обережно рухаємось по лісосмузі за дозорними. Повторюю — це наказ». Командир взводу знайомим усім жестом зробив коло в повітрі, що означало «усі зібралися і рухаємось вперед».

Бійці все далі і далі відходили від нас з важким почуттям провини і з того самого моменту на довгі два роки у декого з них залишався камінь на серці від того, що вони пішли, а там, звідки вони відходили, залишились поранені. Два роки тягарем душу гризло сумління про провину в можливій загибелі інших. Вихід до рятівних позицій Національної гвардії в Комсомольському був похмурим і мовчазним. Серед тих, разом з ким вони залишали на вантажівці пекельну зону, яку згодом назвуть «коридором смерті», їхали заступник командира батальйону «Дніпро-1» полковник Печененко й інші бійці батальйону, які вийшли самі і допомогли вийти багатьом іншим. Гойдаючись в кузові вантажівки, командир і бійці мовчазно схиляли голови і не могли дивитися в очі один одному. А як можна було комусь про це сказати? Бачили і не винесли? Чому не надали допомоги? В головах виникали важкі питання сумління, на які не було відповіді. Наказ? Та який вже до біса наказ! Наказ… Як би там не було, але сталося те, що сталося. Доведеться з цим жити далі…

Минуло більше ніж два роки, коли нарешті ті, хто пішов, і ті, хто тоді залишився, знов почули один одного. Я особисто від щирого серця подякував механіку-водієві тієї «мотолиги» Володимиру Зинчуку за те, що він все-таки прорвався крізь те пекло і вивіз нас. І я дійсно радий був за те, що тоді хлопці врятувалися, хоч певний час і тримав у серці зло на них. Мехвод зізнався, що досі носить важке почуття за той день. Я особисто зняв камінь з його душі і запевнив його, що їх провини немає. Їх командир рятував своїх бійців і мав рацію. Усі ми виявилися тими, кого, як кажуть, Бог поцілував у лоба, й усі вийшли. Якщо раніше і вважав цих хлопців винними, то зараз вибачаю. Вибачаю так, як хочу, щоб Господь вибачив колись і мене. То ж на все воля Божа.

Наше очікування, здавалося, тривало цілу вічність, але до нас так ніхто і не вийшов. Коли ми зрозуміли, що небезпека минула, то знов зібралися усі разом, щоб вирішити, що робити далі. Виявилося, що наші ряди поріділи, тому що екіпаж МТ-ЛБ в повному складі пішов далі по лісосмузі, і більше ми їх не бачили. З ними також пішов і поранений розвідник 93-ї бригади. Залишилося тринадцять бійців. З яких десять поранені. Четверо — важко, двоє не здатні самостійно пересуватися.

З настанням темряви на чистому небі з'явилися місяць і зірки. Знайшовши Полярну зірку, ми визначилися зі сторонами світу. Разом з темрявою наступав і нічний холод. Владислава Без-

палька почало морозити. Від великої крововтрати він був дуже блідий і здавався мені майже безнадійним. Я підклав йому під голову свою каску і став шукати, чим би його вкрити. Не знайшовши нічого, крім свого бронежилета, я вкрив їм Влада, а сам приліг поряд і тісніше притулився до його спини, намагаючись хоч якось зігріти і зігрітися самому. Більшість з нас були легко одягнені. У мене поверх футболки був накинутий бронежилет і розвантажний жилет. Температура повітря +10. Це була найхолодніша літня ніч у моєму житті. Щоб зігрітися, ми вкладалися спина до спини і накривали поранених бронежилетами. Лежачих на ношах Костю і Олега також вкрили, вже не пам'ятаю чим саме. Прапор та інші вцілілі обережно, не створюючи зайвого шуму, почали вирубувати й обламувати в густих заростях вузький прохід, щоб при виході з «зеленки» пронести ноші з пораненими.

Потрібно віддати належне Сергію Алещенку. Він прийняв вірне і вольове рішення, яке поділяли всі вцілілі. Ми погодилися, що нікого з поранених ні на яку дорогу виносити не будемо. Йдемо усі разом. Хто здатний нести ноші, будуть тягти поранених. Решта пересуваються своїм ходом. Відстаючих будемо підтягувати. Боєць батальйону «Кривбас» Віталій Бунчиков з кульовим пораненням у голову відчував себе зовсім погано і не був готовий до тривалого переходу. Він довго відмовлявся йти з нами, але, врешті-решт, ми переконали його зібратися з силами. З «зеленки» на ґрунтову стежку вздовж поля вийшли всі тринадцять бійців. Залишаючи «зеленку», я дуже переймався, щоб не залишити в лісосмузі будь-які необхідні речі. Збиралися в повній темряві, і тому топтатися по «зеленці» в пошуках каски я вже не став. Згодом усі ми дуже пошкодували про те, що не прихопили з собою води. Віталій Сова мав серйозні опіки на ногах і фізично не міг нести ноші. Він рухався попереду всіх у дозорі, випереджаючи всю групу метрів на 100—150, і оглядав прилеглу територію в нічний приціл, який виявився в господарстві Володі Мазура. Ноші з пораненими по черзі тягли п'ять бійців, які були в змозі це робити. Костя і Олег були досить важкими, і доводилося їх нести чотирьом бійцям. Спершу проносили півсотні кроків одного. Ставили на землю і поверталися за другим. Ставили на землю другого і поверталися за першим. Попутно допомагали Ігорю Калініченку і Олегу Бірюку, які повзли на колінах, а так само підтягували Віталія Бунчикова, що замикав нашу групу. Ноші, на яких лежав десантник, були більш зручними і просторими, бо споруджені з плащ-намету. З ношами

Костянтина постійно виникали проблеми. Ковдра відставала від палиць і її повсякчас доводилося підв'язувати. До того ж вона була короткою, і перший час це приносило незручність і біль, тому що нога Кості з відкритим переломом гомілки іноді звисала з ковдри. П'ятий, вільний від переноски ношів, боєць допомагав підтягуватися відстаючим бійцям і періодично підміняв одного, що ніс ноші. У Кості Совенка був кулемет РПК, який ми використовували як додатковий елемент ношів, куди обережно вкладали перебиту ногу Костянтина.

На рахунок «три-чотири» одночасно піднімали ноші з чотирьох боків. Ми часто жартували над Володею Мазуром за те, що він трохи гальмував і пізніше всіх піднімав свій бік ношів. Звідки нам тоді було знати, що він сам був поранений і погано чув внаслідок контузії? Надаючи допомогу іншим, Володя і словом не обмовився про свої проблеми. Поранений Артем Кобзєв намагався триматися між загальною групою і дозорним Філіном. Для зручності вони з Владиславом Безпальком зробили собі щось на зразок палиць, спираючись на які було зручніше пересуватися. Найскладніше було Ігорю Калініченку і Олегу Бірюку. Ігор спочатку намагався повільно йти, але потім не зміг триматися на ногах. Володимир ще раз оглянув Гошу. У нього були повні берці крові. Виявилося, що кістки обох його ніг були прострелені, і подальший шлях вони з Олегом рухалися на колінах і кулаках. Щоб якось допомогти Олегу, Володимир Мазур віддав йому свої рукавички. Я поділився своїми з Гошею. Останнім ішов Віталій Бунчиков, якому час від часу допомагали ті, хто не був зайнятий носилками.

По дорозі я в темряві один раз спіткнувся об якусь залізяку і відірвав підошву на лівому берці. Залізякою виявилася частина розірваної САУ, останки якої лежали в полі по ходу нашого руху. Пройшовши кількасот метрів уздовж посадки, ми почули тихий голос Віталія Сови, який дав команду всім зупинитися і притулитися до «зеленки». Попереду стояв танк. Цілий, але невідомо чий. Якщо танк російський, то біля нього обов'язково має бути охорона зі складу піхоти, що супроводжувала техніку. У декількох кілометрах від нас у небі час від часу спалахували сигнальні й освітлювальні ракети. Варто було трохи озирнутися і діяти, виходячи з ситуації. Поки Віталій проводив розвідку, у нас був час трохи відпочити. Оглянувши територію навколо танка, Філін повернувся до нас і повідомив, що можна рухатися далі. Виявилося, що танк наш, але екіпажу в ньому немає. Певне, це був той

самий танк, за яким спочатку рухалася наша «мотолига» і якому першому вдалося прорватися крізь Новокатеринівку. Проходячи біля нього, ми бачили розкидані навколо речі танкістів. Мабуть, танкісти так само вирішили залишити машину і виходити пішим порядком, як і ми.

Незважаючи на те, що ніч була холодною, мені не прийшло в голову взяти з особистих речей танкістів який-небудь бушлат. Швидше за все, просто забув про холод. Під час перенесення носилок холод не відчувався. Не було часу мерзнути. Та й ніколи було возитися з пошуком будь-яких речей в нічній темряві. У нас залишалося зовсім обмаль часу, щоб сховатися в надійному укритті до сходу сонця. Ми відразу визначилися, що пересуватися будемо виключно вночі. Днем наша група була б занадто помітною.

Танк стояв майже навпроти ґрунтової дороги, яка тягнулася між двома лісосмугами. Наша «зеленка» закінчувалася, а та, що починалася за ґрунтовкою, майже вся була випалена «Градом». З землі стирчали лише обвуглені пеньки. Тепер у нас не було ніякого захисту або маскування праворуч з боку Новокатеринівки. У цей момент Віталій Бунчиков відчув, що далі рухатися не зможе, і відмовився йти з нами. Часу на вмовляння не було. Насильно теж ніхто нікого тягнути не збирався. Філін виявився більш завбачливим і підібрав біля танка бушлат, який віддав Віталію Бунчикову, що залишався в лісосмузі. У Ігоря Калініченка від тривалого пересування навколішках почали кровоточити пальці на руках. В Ігоря були безпалі рукавички, які дещо захищали долоні, але пальці були незахищеними. Я віддав йому свої м'які рукавички, і це трохи полегшило йому рух. Обмін обмундируванням продовжився. У мене під час нашого маршруту відірвалася підошва на берцях, і Костянтин Совенко, якого ми несли на ношах, запропонував мені взяти його взуття. Він вважав, що, навіть якщо ми благополучно виберемося з цієї халепи, то берці йому ще не скоро будуть в нагоді. Взуття у бійця «Кривбасу» виявилося дуже зручним і якраз відповідного розміру. Я з задоволенням погодився прийняти його подарунок і досі зберігаю ці берці в пам'ять про той важкий перехід.

Прапор вирішив вести групу ліворуч від лісосмуги по оранці до соняшникового поля. Відрізок шляху в кілька сотень метрів нам треба було подолати майже по відкритій місцевості, яка яскраво освітлювалася місяцем. Ризик виявився виправданим. На годиннику — початок п'ятої ранку. В цей час пильність спо-

стерігачів і вартових притупляється. Для більш зручного пересування ми спробували тягти ноші не на витягнутих руках, а піднявши їх на плечі. Виявилося, що так зручніше. Руки менше втомлювалися, і ноші менше чіплялися за стебла соняшників. Продиратися крізь зарості високих сухих і колючих стебел і головок соняшнику було досить складно. Саме тому Віталій Сова і Артем Кобзєв, які рухалися попереду, намагалися хоч трохи втоптати прохід серед соняшників, щоб тим, хто ніс ноші, було легше долати ці зарості. Тоді мені здавалося, що ми продираємося не соняшниковим полем, а якимось терном. Втім, звертати увагу на подібні дрібниці тоді не було ані часу, ані сенсу. Головним завданням було дістатися до надійного укриття до сходу сонця. Нам вдалося пройти цю ділянку до світанку і сховатися в заростях рясного і колючого чагарника, що ріс впритул до соняшникового поля. До чагарника ми підходили не прямо з поля, а трохи обабіч, щоб нас не могла виказати витоптана до нашого укриття стежка. Проходячи крізь поле, ми встигли нарвати кілька соняшників з насінням, щоб трохи вгамувати підступаючий голод. За останню добу майже не вживали ніякої їжі. Майже цілий день почуття голоду зовсім не відчувалося, але на другу добу голод, а особливо спрага починали давати знати про себе».

Командир взводу батальйону «Донбас» Віталій Яцик:

Червоносільське. «Є різні свідчення. Коли я був у полоні, то було багато часу для спілкування. Дехто стверджував, що Галл пропонував усім, в кого є бажання, виходити разом з ним. Але переважна більшість тих, хто опинився в полоні, стверджує, що інформації про те, що Галл когось виводить, ніхто не знав. Хоч по факту, його посада й обов'язок — керувати особовим складом. Ніч з 29 на 30 серпня 2014 року я ночував у полоні, але боєць Дядя з мого взводу самостійно пішов з оточеного хутора. Галл пропонував Лєшему також виходити з ним, бо вони були разом колись в батальйоні «Крим» і дуже добре знали один одного. Лєший відмовився виходити і сказав, що залишиться з усіма. Рішення про вихід і прорив з оточеного хутора кожен приймав самостійно. В мене був боєць-санітар друже Фокс — Юра Соловьйов, який досі вважається зниклим безвісти. Він зник ще до загальної здачі. Юра був медиком, і дехто пригадував, що він деякий час ходив і надавав допомогу пораненим, а потім просто зник і більше його ніхто не бачив».

30 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

■ **Околиці Новокатеринівки**

Боєць батальйону «Дніпро-1» Микола Криворотько:

«Нарешті настала темрява. Ми по одному почали виходити з болота і просуватися в бік соняшникового поля, крізь яке можна було непомітно вийти ближче до смт Комсомольське (цей населений пункт був підконтрольний в той час ще Національній гвардії України). Володимир Тугай, я, Іван Крим і Мангуст сформували головний дозор (я і Крим з тепловізорами). Решта рухалися позаду за нами на відстані 20 метрів у колоні один за одним, щоб ніхто не загубився і не відстав. Але все одно кілька разів доводилося зупинятися і Володимир Тугай повертався за відстаючими бійцями. Тепловізори були дуже до речі. Вони допомогли нам оминути російську бронетехніку і ворожі вогневі позиції і заодно візуально контролювати порядок нашої пішої колони. Але користуватися ними все ж було досить важко, особливо під час руху. Вони були найдешевші і технічно прості в своєму класі. Підносити окуляр цього приладу до ока потрібно було, попередньо закривши його рукою, щоб світло з прибору не освітлювало в темряві все обличчя. А в умовах абсолютної темряви недалеко від російських позицій це могло стати фатальною помилкою. На щастя, досвід їх використання ми отримали ще на стаціонарних позиціях і «секретах» в самому Іловайську. По дорозі до соняшникового поля ми підібрали ще десяток українських військовослужбовців. Один з них був поранений в обидві ноги і не міг пересуватися. Бійці з основної колони поклали його в плащ-палатку і по черзі несли.

Усі були виснажені фізично і морально. Майже кожен з нас мав якісь легкі поранення, хотів їсти і пити (в умовах оточення

з цим було важко). В останні дні серпня було дуже спекотно, а вночі холодно. З соняшникового поля вийшли до лісосмуги і, обережно розвідуючи маршрут, просувалися далі. Нарешті вдалося зв'язатися зі штабом в Дніпропетровську, щоб отримати інформацію про точку виходу з оточення і населений пункт, до якого потрібно дістатися. Зробити це раніше не виходило, тому що російські військові повністю глушили і мобільний, і радіозв'язок. Не завжди виходило минути населені пункти, оскільки до світанку залишалося мало часу. Це загрожувало тим, що собаки в кожному дворі селища, біля якого ми проходили, піднімуть гавкіт і привернуть непотрібну увагу.

До Комсомольського ми дісталися на світанку приблизно о шостій ранку. Нацгвардія України, яка займала цей населений пункт, була попереджена про нашу появу, але зустріла нас дуже холодно. Ми попросили їх дати нам щось поїсти, але бійці Нацгвардії відповіли, що у них самих нічого немає, хоч ми і бачили, що це неправда. І не тільки це. Трохи дратувало те, що бійці Нацгвардії усі були в новому однострої і з новими автоматами «форт 223» (ізраїльський Tavor 21) замість старих «калашів». Також у них були новенькі броньовані автомобілі КрАЗ і БТР. Все, як на параді «Дня Незалежності України». Тоді було дуже прикро дивитися на їх егоїзм. Єдине, що вони зробили корисного, — забрали у нас пораненого, якого ми несли всю ніч, щоб надати йому медичну допомогу, але через кілька годин ми дізнались, що він помер.

Нам вдалось вийти до місця, ще підконтрольного Україні, але в безпеці ми себе не відчували. Йшли чутки, що третє кільце російського оточення поглине і Комсомольське. Місцеве населення було або байдуже до нас, або дивилось косо. Російська пропаганда в цьому регіоні виконала свою справу. Лише рідко хто підходив до нас, щоб підтримати теплим словом. Нас розмістили у будівлі військового комісаріату, де ми змогли поїсти те, що купили у місцевому магазині, та трохи відпочити. Попри смертельну втому, я заснути так і не зміг. У другій половині дня за нами приїхали дві військові вантажівки, щоб вивезти нас у Волноваху, де нас чекав транспорт у Дніпро.

У дорозі мені здавалось, що почався масштабний російський наступ на Україну. Думав, що, можливо, навіть об'явлено військовий стан в країні. Але це було не так. Рідне місто, як і вся країна, продовжувало жити звичним темпом життя, бачачи війну лише по телевізору».

Командир 5-го відділення 1-ї роти 3-го взводу батальйону «Донбас» Олексій Коваль:

Червоносільське. Ніч з 29 на 30 серпня 2014 року.

«Влаштувався у дворі, вночі кілька разів вставав, відходив і слухав. Ні, в цей бік і пробувати не варто. Підемо перед світанком і назад, туди, звідки приїхали. Підійшов друже Гамлет і сказав, що у нього є КАРТА! Все. Час. Піднімаю своїх. Яшу не знайшов. Заглянув до льоху, в якому планували спати Заноза зі своїми, посвітив ліхтариком — ніби нікого. Гаразд. Підійшов до свого командира взводу Ігоря Чайківського (Артиста):

— Ми йдемо, приєднуйся.

— Ні, я сам не дійду і вас буду затримувати. З Богом!

Попрощалися. Решта моїх хлопців вже на вулиці:

— Ну? Готові? Уперед, потопали.

Почало світати, і ми зупинилися на днювання в лісосмузі. Район патрулювався бронетехнікою, яка періодично переміщалася з місця на місце. Іноді з боку залишеного нами села лунала стрілянина і були чутні кілька потужних вибухів. По краю «зеленки» полем повз нас пройшли, перемовляючись, два російські бійці. Ось і стемніло. Загурчали мотори. Засвітилися фари і колона російських військ рушила в ніч. У тій колоні я нарахував 17 одиниць техніки. Росіяни пішли. Час і нам.

До світанку продерлися крізь дрімучу лісосмугу за «залізякою» і довго блукали по розділених лісосмугами полях соняшнику. Таким чином обійшли селище Металіст. Коли почало світати, сховалися в невеличкому ліску».

Майор ОК «Південь» Костянтин Горбачов, друже Аіст:

«Під час виходу я був щонайменше двічі на добу на зв'язку з виконуючим обов'язки командувача. Ми доповідали про те, що спостерігали під час руху, а саме розташування ворожих позицій. Наш маршрут у телефонному режимі ми звіряли з підполковником Сергієм Мусієнком, який спрямовував нас до найближчих позицій українських військ. У той час в мене був старий китайський телефон, який я зараз зберігаю як сувенір, а тоді я міг побачити на ньому точку виходу, але компаса для більш точного орієнтування у нас не було. Нами було прийняте рішення виходити за орієнтирами, які нам надавали ззовні, не вступаючи в бій, а лише спостерігати і доповідати про помічені ворожі позиції. Зброю ми не кидали, а от пластини з бронежилетів витяг-

ли і закопали, оскільки рухатись з кожним кроком ставало все важче і важче. В нашій групі майже усі були дуже виснажені і контужені. Ані їжі, ані води у нас з собою не було. Зайва вага позбавляла останніх сил. Потім виникли певні суперечки стосовно того, хто має керувати і куди рухатись далі. Розділились на групи і кожна пішла своїм шляхом. Сталося так, що ми виходили вдвох з Олександром Заводнюком. Від виснаження і втрати сил останні кілометри шляху ми фактично проповзли. Ближче до вечора 30 серпня 2014 року нас зорієнтували на евакуаційну колону, яка збирала поранених, і ми вийшли до шляху, де нас і підібрала колона Червоного Хреста. Ми завантажились в бортовий КамАЗ і таким чином дісталися до місця, яке досі не можу точно визначити. Там я зустрівся з капітаном Ігорем Венжегою, який наодинці проривався з оточення. Потім прилетіли гелікоптери, і нас доставили спочатку до польового шпиталю поблизу селища Розівка в Запорізькій області, а потім вже в Дніпропетровськ».

Боєць-мінометник зведеної роти 93-ї ОМБр Володимир Кривульський:

Лісосмуга між Червоносільським і Кутейниковим.

«Прокинувся я вночі від того, що сильно змерз. Вийшов до краю тієї лісосмуги і подивився на зоряне небо. В той момент ще вилаяв сам себе — якби в школі добре вчився, то знав би, куди йти, а так дивлюся на ті зорі і не можу зорієнтуватися, куди далі рухатись? Але я як водій багато разів бував у Многопіллі і в сусідніх селах, тому трохи орієнтувався на місцевості. Я зрозумів, що в напрямку Многопілля вже йти не можна. Тоді я почав рухатись в бік Кутейникового. Наблизившись до того міста, я помітив, що там так само усе облаштовано росіянами. Бліндажі і якісь окопи. Але вони вже були пусті. Я вирішив залізти в ті бліндажі і навіть не подумав, що там можуть бути якісь розтяжки. Залізши в ті окопи, я знайшов воду і побачив розкидані навколо російські військові сухпайки. Тоді я увійшов в місто й оглянув перший будинок по вулиці — нікого немає. Пішов на другу вулицю і побачив, як проблиснув спалах від свічки в переході між хатою і кухнею в одному з будинків. Я постукав, і спочатку ніхто не відчиняв, але потім господарі відчинили і допомогли мені. Зранку мужик пішов розпитати, куди мені треба далі рухатись, щоб не натрапити на кацапів, а жінка пішла до свекрухи, оскільки сказала, якщо свекруха мене побачить, то обов'язково здасть кацапам. Просили мене ні-

кому не казати про те, що допомогли мені, а то їх розстріляють. Тут у них у кінці села п'ять попухлих трупів лежать. Собаки вже тягають. Кажуть, що ходили до сільради і просили, щоб закопати, чи як... бо сморід і собаки розтягують... люди ж, як-не-як... Так кажуть, усім було байдуже. Страх був дуже сильний. Так ото я увечері у тих господарів вимився і поголився, залишивши лише вуса. За ніч мені двічі дали поїсти. Також одягнули в цивільний одяг. Наскребли ще близько вісімдесяти гривень. Більше просто не було. Господарка зібрала мені дещо поїсти. Я ще намагався заперечувати — навіщо їжа? А вони відповіли, що ще невідомо, коли я дістануся додому і скільки мені ще мандрувати — то ж нехай буде. До Старобешевого ще потрібно здійснити не близький марш-кидок».

■ Лісосмуги північніше Новокатеринівки

Боєць батальйону «Кривбас» Андрій Новохатько:

«Дожили до ранку і поснідали двома банками каші з наших сухпаїв. Зранку, провівши розвідку, хлопці зрозуміли, що росіяни всюди мають розставлені позиції. Вони зайняли й одну з сусідніх висоток. Тому, якщо ми вийдемо на дорогу, то нас одразу помітять. Ворожа броня шмигала скрізь по території. Зустрівши донбасівців, ми дізналися про Червоний Хрест, який забирає поранених. Після обіду наша група розділилася. Я забрав Василіча і Сашка Кривого (Хіміка). Тоді на нас вийшов і приєднався до нашої групи Юра Козлов. (Він пройшов Іловайськ, але згодом загинув під Дебальцевим.) Взагалі протягом дня невеликими групами (до чотирьох десятків чоловік з різних підрозділів) до нас приєднувались бійці. А Вася Коваль (Кінжал) з рештою хлопців пішов іншим шляхом. Ми відійшли в бік Новокатеринівки, тобто повернулися назад, тому що хотіли віддати поранених Червоному Хресту, щоб собі руки розв'язати. Але ми запізнилися, бо Червоний Хрест вже поїхав звідси. А Вася разом зі своєю групою ввечері того ж дня потрапив у полон.

Ми знайшли свої БМП, які залишили день тому, і зосталися на тому місці, з якого все і почалося. В підбитих бойових машинах були харчі, і ми змогли повечеряти. Багато хто з хлопців не витримували і хотіли здатися в полон, але я зміг придушити той бунт. Я сказав, що кожному, хто буде йти до росіян, я особисто наб'ю пику. Я їх залякав лише на один вечір, хоча і добре розумів, що якщо хлопці підуть,

то я їх не зупиню. В мене була одна думка, що треба протриматись з ними до ранку і дочекатись Червоного Хреста.

Я заховав собі в берц флешку з телефону, сімку і ще нагороду — Хрест, який мені вручили під Іловайськом за службу в «Кривбасі». Ці хрести усі номерні, на них були документи. Вони недержавного зразка, але для мене ця нагорода була дуже почесна.

Зранку наша вже зовсім деморалізована група почала знову казати, що потрібно здаватися, але з'явився мобільний зв'язок. Ми змогли зателефонувати нашому командуванню. Спитали у комбата хоч приблизний напрямок, куди нам рухатись. Але усі населені пункти, які він нам називав, вже були під ДНР. Було ясно, що ми фактично в тилу у ворога. Так і не дочекавшись Червоного Хреста, ми вирішили двох поранених хлопців відправити до росіян в Новокатеринівку, щоб вони домовились з ними про те, що росіяни прийдуть і заберуть наших важкопоранених.

Хлопці сходили в село і домовились. Ми вирішили, що, як тільки приїдуть росіяни, група відійде в «зеленку», залишивши поранених. Але як тільки це сталося, вся група одразу здалася ворогові. Усі бійці були дуже втомлені. А я розумів, що мені треба або самому намагатись вийти, або теж іти здаватись. Після іловайського пекла і трьох діб скитань по полях далі шукати вихід наодинці мені було б дуже важко. Росіяни дозволили нам забрати з поля тіла Андрія Русіна та Дмитра.

Коли нас забрали, я вирішив переговорити з росіянами і дізнатись, навіщо вони воюють на нашій землі. На моє запитання, чи почалась третя світова війна, вони здивувались: «С чего ты взял? Какая мировая война? Мы же ополченцы». Коли вони це сказали, то самі почали сміятися. Їхнє озброєння, субординація, нова техніка і зовнішній вигляд говорили про інше. Я почав розповідати про те, що відбуваєься в Україні. Звісно, щоб мене не розстріляли, я м'яко розкрив свою точку зору. Дивно те, що мене, на той момент смердючого бородатого дядька, зібралося послухати майже відділення ворогів. Я їм по-людськи розповів, хто ми такі і що захищаємо, які в нас цінності. Але дійшло не до кожного, бо один з них облив чимось горючим наш прапор і підпалив.

Потім нашу групу полонених відвели до Новокатеринівки, де вже перебували полонені хлопці з різних підрозділів. Росіяни нагодували нас своїми сухпайками і провели невеликий допит. Старший російський офіцер був дуже здивований, не знайшовши серед полонених страшних бандерівців. Серед нас переважна

більшість вільно спілкувалася російською мовою. Згодом приїхали «денеерівці» і забрали полонених з батальйону «Кривбас», деяких офіцерів та трьох хлопців з «Еспресо-ТВ». Нам усім зав'язали очі, руки і просто, як худобу, закинули в свої машини. Вони одразу почали нас морально пригнічувати, що ми нелюди і вбивці. Повозили вони нас години півтори і привезли десь в поле. Очі і руки не розв'язували. Потім був допит, але зі мною поговорити не встигли, бо пролунала команда: «По машинах!»

Нас знову возили по полях. В мене з шиї забрали хрестик та ікону Миколая Чудотворця, але вони впали в машині з рук у того, хто їх забирав, і загубились десь поміж нас. Коли усіх нарешті вивантажили, то розв'язали руки й очі. Я побачив перед собою офіцера. Сонце так різало очі, що було не розгледіти його, як слід. Але військовий сказав, що тут Червоний Хрест і нас забирають додому. Якщо чесно, то всередині щось йокнуло. Прийшло розуміння, що нам вдалося вижити і це пекло для нас з хлопцями тепер закінчилося. Я не знаю, як зважився на те, щоб знов полізти до «сепарського» КамАЗа, де нас везли, і спитати у «денеерівців», де мій хрестик? На що вони відповіли, щоб ліз в машину і шукав сам. Я перерив усе, але так нічого і не знайшов. Вже вдома купив собі новий хрестик і образ Миколая Чудотворця. Велика подяка представникам Червоного Хреста і нашим побратимам, які вивезли наших поранених, загиблих і полонених з іловайського пекла».

Снайпер 93-ї окремої механізованої бригади Валентин Христозевич:

Табір російських військ. Місце знаходження не визначене.

«Уранці нас витягли з ями, посадили в вантажний КамАЗ і повезли в невідомому напрямку. По дорозі до нас підсадили двох мужиків, на вигляд їм було років по 50. Обидва були одягнені у цивільне. Вони дивилися на нас з презирством і запитували: «Ну що, суки? Навоювалися?» Потім їх недалеко від селища Осикового висадили і видали їм паспорти. Це могли бути або корегувальники вогню, або маріонетки російської армії, або інші диверсанти.

Нас вивантажили біля поля, в яру. Там лежало багато українських поранених. Разом з нами я нарахував 52 людини. Побачив боковим зором чотири вантажних КамАЗи і велику колону військовополонених. Тих, хто не був поранений, вантажили в ці машини і везли в невідомому напрямку. Ми переживали, що нас

можуть вивезти в Росію, до кордону з якою було близько 22 км — рукою подати. Ми налаштувалися, що нас або уб'ють, або вивезуть до Ростова, щоб там посадити в тюрму.

До нас підійшов великий дядько з бородою, в куртці з емблемою Червоного Хреста. Каже: «Пацани, я вас зараз повезу додому». Ми прийняли його слова за провокацію, мовляв, нас під кінець хочуть розчавити морально, і... послали його на три літери. Але дядько з бородою відповів: «Я вам клянусь! Все! Їдемо в Дніпро». Ми не повірили, поки не приїхала колона з п'яти медичних машин. З тих машин вибігли люди у військовій формі. Я так зрозумів, це були медики. Нам сказали, що для медичної колони організували коридор, і до 9:00 вечора потрібно вийти за лінію фронту.

Далі Червоний Хрест повіз нас у бік Волновахи. На блокпості на виїзді зі Старобешевого стояв сепарський танк. Головне було — його проїхати. По дорозі ми підібрали ще двох українських бійців. Ми замазали їх своєю кров'ю, наклали на них свої бинти, щоб вони стали схожі на поранених. Це було зроблене для того, щоб «денеєровці», які можливо будуть нас перевіряти, їх у нас не забрали.

Росіяни попередили сепаратистів про те, що йде автоколона Червоного Хреста, і нас безперешкодно випустили. Десь до 22:00 ми потрапили на старий аеродром під Волновахою, куди прилетіло два чи три транспортні гелікоптери. В один можна посадити 18 осіб, але нас впихали, як могли... З Волновахи доставили в польовий шпиталь на околиці Запорізької області. Там нас вже приймали лікарі та волонтери. А звідти нас переправили до військового шпиталю в селище Черкаське Дніпропетровської області.

Хлопці розповідали у польовому шпиталі, що всіх, хто не міг ходити, окупанти стягнули в яр і спалили живцем».

■ Лісосмуга північніше Новокатеринівки. Група генерала Руслана Хомчака і комбатів Тетерука і Берези

Журналіст каналу «Еспресо» Єгор Воробйов:

«Засвітло того дня ми вдвох з Ростиславом Шапошніковим пішли назад до покинутих напередодні мікроавтобусів, залишивши на місці нашої ночівлі бійця Дмитра Бєлікова і нашого відеооператора Тараса Чкана. А повернутися до машин ми вирішили через те, що у нас з собою не було ані їжі, ані води. Ми сподівались знайти щось в покинутих мікроавтобусах, щоб вгамувати голод і спрагу. Діставшись до них, ми перевірили усе, що там знаходилось. Навколо залишених мікроавтобусів та все-

редині ми не помітили ніяких змін. Усе залишалось на місці саме так, як під час нашого відходу від цих машин. Тоді ми вирішили використати цей транспорт для подальшого виїзду з зони бойових дій. Спочатку ми хотіли скористатись транспортом генерала Хомчака, оскільки в бусі Берези було пробито колесо, а мікроавтобус генерала був цілим і неушкодженим. Всередині білого мікроавтобуса лежали рація і багато інших речей. Ми почали вивантажувати ті речі з мікроавтобуса, щоб не було ознак, що в нас є зброя або щось небезпечне. Щойно ми впорались і сіли, щоб їхати, раптово виявилось, що в нас немає ключа від цієї машини і ми не можемо запустити двигун. Тоді ми пішли до машини Берези і знов почали вивантажувати з неї речі, щоб скористатись машиною з пробитим колесом. На щастя, в ній залишились ключі і нею можна було скористатись. Серед речей, які ми не знайшли, аби викинути з машини, були і мапи, і глушник до автомата, і граната, і ще деякі військові речі, які згодом знайшли москалі, коли нас обшукували. Сівши вчотирьох в машину, ми проїхали лише до найближчого блокпоста росіян, де нас взяли в полон і приєднали до інших полонених солдат і офіцерів. Нас завантажили в вантажівку, і потім під час перевірки мене залишили в полоні, а трьох моїх товаришів відпустили разом з іншими військовими. Мене залишили з причини того, що мій репортаж з захопленого російського танка миттєво поширився по інформаційних каналах і мої ім'я і прізвище засвітились на телебаченні, включаючи російське, поки я ще перебував в оточенні разом з українськими підрозділами. За дві доби російські військові передали мене в руки незаконних збройних формувань, де я провів у полоні більше місяця».

Боєць батальйону «Миротворець» Юрій Бурляй:

«Увесь день 29 серпня ми до темряви прочекали і потім полями, соняшниками, кукурудзою потихеньку-потихеньку, далі і далі, йшли повз російські багаття і табори. Командирами було прийнято рішення рухатися виключно вночі. Вдень занадто помітно і висока ймовірність нарватися на засідку.

Ми йшли всю ніч з 29 на 30 серпня. Розтяжки, слава Богу, всі виявили і переступали нормально. Йшли до 4:30 ранку. Коли почало світати, вирішили десь сховатися і знов дочекатися темряви.

Побачили недалеко випалену «Смерчем» лісосмугу. Раніше там табір нашої частини стояв — було багато окопів і бліндажів. Вже другу добу, як ми йшли без води і їжі.

Сховалися там у лісосмузі і залягли. Поки повністю не зійшло сонце, холод був собачий. Зуб на зуб не попадав, а розвести багаття не можна. Тільки годині о дев'ятій ранку припинив бити озноб. А остаточно зігрілися, напевно, тільки годині о дванадцятій. Щоб знайти воду, наш боєць Саша Птиця пішов по усьому табору і назбирав порожніх пляшок з-під води. У деяких пляшках ще залишалося трохи води. Саня все це зливав і зливав, і години за дві набрав півторалітрову пляшку води.

Два бійці «Дніпра-1» взагалі були трохи без башти. Домовились виходити тихо, не привертаючи до себе увагу, але їм повсякчас не сиділося на місці і вони вирішили піти «оглянутися». Щойно кудись підуть, аж звідти починає чутися щось «тра-та-та», «бух». Повертаються і доповідають, що когось «покошмарили».

Там же знайшли один сухпай, який і розділили на чотирнадцять осіб. В цей же час до нас приблудилась німецька вівчарка, яку ми теж пригостили. Вона, бідна, з нами весь день сиділа в тій лісосмузі. Було видно, що домашня. Слід від нашийника на ній був, але самого нашийника не було. Вона за весь час не видала ані звуку. Один раз вже вночі, коли ми почали виходити з лісосмуги, я випадково в темряві на неї наступив, вона заскиглила, але не гавкнула жодного разу. А там біля тієї посадки у бойовиків, схоже, була база. Ми бачили, як їздять бойові машини піхоти і ходять люди. Голоси були чутні зовсім поруч. Тоді ми лежали в укритті і думали лише про те, щоб вівчарка випадково не гавкнула і не виказала нас.

Нарешті дочекалися темряви і зібралися виходити, але тут помітили, що над нами літає безпілотник. Довелося ще хвилин 30—40 чекати, поки він полетить. Потім пішли. Всю дорогу собака йшов з нами, але потім десь відстав. Скажу чесно, мені було дуже шкода, що собака відстав. Я б його з собою забрав. Якби до річки дійшов, я б його на руках переніс».

■ Десь поміж Новокатеринівкою і Комсомольським

Боєць батальйону «Дніпро-1» Олександр Крюков

«В одного з наших бійців Володимира Тугая зберігся тепловізор і завдяки йому ми рухались в напрямку селища Комсо-

мольське. Діставшись до якоїсь дороги, ми зустріли трьох бійців з 51-ї механізованої бригади. Вони ще зранку намагалися до нас прорватися, не знаючи, що там засідка. Їх підбита бойова машина піхоти заїхала в болото, а у четвертого їх бійця ноги були перебиті. *(Прим. автора: серед цієї групи бійців 51-ї ОМБр були командир БМП № 513 4-ї роти 2-го батальйону 51-ї окремої механізованої бригади Сергій Бучок і поранений в ноги боєць Олександр Вовчук.)* Ми взяли їх до себе. Вони нам дуже допомогли, розповівши, що в кінці дороги, де ми планували переходити на інший бік шляху, стоять дві ворожі вогневі точки. Тоді ми прийняли рішення рухатися далі крізь соняшникове поле.

Пораненого бійця 51-ї бригади також взяли з собою. Серед нас було четверо легкопоранених. Вони рухалися своїм ходом, час від часу на когось спираючись. Передова група з десяти бійців проглядала усе попереду і ламала стебла соняшників, щоб іншим було зрузчніше нести пораненого. На цьому полі деінде почав з'являтися мобільний зв'язок. Ми зателефонували до одного з наших заступників командира батальйону в Дніпрі, і він підтвердив, що в Комсомольському дійсно перебуває Національна гвардія і що вони нас чекають. Розвідка має зустріти нас і допоможе, чим зможе. Поміж нами і Комсомольським тоді знаходилося ще два населених пункти. В одному, здається, був ворог, а в другому — ні. Але ми тоді вирішили не випробувати долю і прийняли рішення обійти обидва села. Далі соняшникові поля змінилися кукурудзяними. Коли вирішили порахуватись, скільки нас усього в групі, виявилось, що разом зібралося шістдесят чотири бійці.

Ми зв'язувалися з нашим штабом і просили переказати нацгвардійцям, щоб вони трохи підсвітили нам шлях освітлювальними ракетами і показали напрямок руху до Комсомольського. За весь час було випущено дві ракети. Ми лише дивом встигли їх помітити. Ми обійшли одне з двох селищ і вийшли прямо на асфальтовану дорогу. Далі перетнули залізничні колії і через триста метрів уже увійшли в Комсомольське. На годиннику було 4:00 ранку 30 серпня 2014 року. Увесь маршрут від Новокатеринівки у нас тривав близько дев'яти годин. Спочатку ми ніякої Національної гвардії не зустріли і знов зателефонували в штаб батальйону в Дніпропетровськ: «Ми вже в місті. Де Національна гвардія?!» Нас ніхто не зустрічав і не зупиняв. Невдовзі надійшло СМС-повідомлення: «Нацгвардія в РОВД». Ми вирушили в бік місцевої міліції. Там і побачили Національну гвардію. Це була та

сама частина, яка приймала участь в Києві на Майдані в параді на День Незалежності України. Машини усі новенькі, як нова копійка. Бійці виряджені й екіпіровані, що далі нікуди, а тут окруженці прийшли... Дивилися вони на нас, мов перелякані. Виявляється, вони про нас нічого і не знали. Вони лише знали про батальйон «Донбас», який нібито мав до них виходити. Нарешті приїхала «швидка допомога» і забрала нашого пораненого. Півтори години возили бійця туди-сюди. Ані крапельниці не поставили, ані переливання крові не зробили. Боєць загинув. Ми його декілька годин тягнули і витягли з оточення, а ці... медики, трясця їхній матері, не утримали на цьому світі.

Нас розмістили у військкоматі. Там вже перебувало з десяток бійців батальйону «Донбас». Щоправда, не можу сказати чи то були бійці, які вийшли з оточення, чи їх побратими, які прибули витягать з оточення своїх товаришів. Серед них були і поранені. Нас напоїли водою і дали трохи їжі. Їжею ділилися побратими-добровольці, а не нацгвардійці. Ті були якісь загальмовані.

Невдовзі стало відомо, що мобільний зв'язок і радіостанції в місті майже не працюють. Тобто зв'язку із зовнішнім світом

Евакуація з Комсомольського. Боєць батальйону «Дніпро-1» Євген Мітрохін і заступник командира батальйону полковник В'ячеслав Печененко. Фото: Микола Криворотько

практично немає. Більш-менш мобільний зв'язок працював з того боку Комсомольського, звідкіля в нього заходили ми і який майже не контролювався. Саме тому туди ніхто не наважувався ходити.

Місцеві мешканці, боячись можливих обстрілів, говорили солдатам: «Якого біса ви сюди приїхали? У нас тут усе було тихо і спокійно, а тепер приїдуть «денеерівці» і буде повна розруха, як в сусідній Новокатеринівці». При цьому майже усе місто було розмальовано українськими прапорами.

Минуло ще трохи часу і прийшла інформація, що в місті з'явилося декілька ворожих корегувальників вогню. Також подейкували про чеченських найманцях і про те, що місто вже практично в оточенні. Ми тоді ще говорили поміж собою: «От собі і маєш. Вирвалися з двух кіл оточення і потрапили в третє». А місто розташовано в низині, навколо якої терикони і пагорби. Обстрілювати його дуже зручно.

Невдовзі стало відомо, що гвардійці і не збиралися нас виводити і пропонували займати з ними кругову оборону. І тут на зв'язок вийшла людина, яка відрекомендувалася, як керівник штабу батальйону «Донбас», якому також пощастило вирватися з оточення. Він і прийняв на себе керування. Не знаю, хто поквапився, але за нами приїхали два вантажних «КамАЗи». Усіх бійців переписали і відправили до Волновахи. Залишаючи Комсомольське, ми бачили поблизу цього міста більш ніж три десятки автівок «швидкої допомоги», яких не пропускали далі Комсомольського, щоб забрати поранених.

У КамАЗи встигли ще завантажитись десять бійців з 51-ї механізованої бригади, яким також пощастило вийти в той день з оточення. Нас доставили до Волновахи, і після чотирьохгодинного очікування за нами прибув автобус «Еталон», на якому нас відвезли до Дніпропетровська. Так от до вечора 30 серпня 2014 року ми повернулися додому».

Заступник командира взводу батальйону «Донбас» Олександр Пєчніков:

Ранок. Хутір Червоносільське.

«Прокинувшись вранці, я вийшов у двір з підвалу. Хлопці надали мені знеболювальний шприц-тюб буторфанолу, який я час від часу собі колов. У мене тоді був доволі важ-

кий стан. Під впливом наслідків поранення, знеболювальних і емоційного враження від побаченого навколо я перебував в якійсь, можна сказати, прострації і не достатньо добре усвідомлював усе, що відбувалося навколо. Я пішов шукати свого товариша — бійця-санітара нашого батальйону Юрія Соловйова. Юрій був у нас медиком і досі вважається зниклим безвісти. Тоді я дуже хотів його знайти, оскільки він і мене свого часу рятував і взагалі був хлопчиною бойовим. Тоді я так і не зміг його знайти, оскільки ніхто не бачив, куди він подівся. Переходячи з місця на місце і оглядаючи все вже більш свідомим поглядом, я вихопив навколо декілька таких картин, що іноді досі спливають перед очима. Дуже багато тіл наших загиблих товаришів лежало поруч і ця картина дуже вражала. Про це зараз навіть не хочу згадувати.

До росіян я потрапив вже після того, як Віталій Яцик повернувся з перемовин. Ще увечері минулого дня Віталій разом з Соколом і офіцером з 40-го батальйону пішли до росіян, і лише зранку Яцик з лейтенантом Сергієм Павленком повернулися, а Сокіл залишився у росіян, як я зрозумів, як заручник. Росіяни відпустили Яцика з лейтенантом 40-го батальйону Сергієм Павленком, щоб вони розповіли своїм бійцям і переконали нас в тому, що ніхто з нами гратися не буде, а росіяни просто зачистять хутір артилерією і усе. Віталій повідомив нам, що шансів вийти в нас практично немає. Часу на роздуми нам залишили дуже обмаль. Не пам'ятаю, йшлося про годину чи дві. Також сказав, що ніхто нас забирати звідси не буде. «Мене послали переказати усім, щоб подумали і прийняли рішення. Я маю повернутися знов до них, оскільки там зостався Сокіл і я не можу його там залишити».

У мене завжди були гарні відносини з командиром мого взводу Віталієм Яциком, оскільки я був його заступником. На цей момент у нас вже майже не залишилося ані ліків, ані їжі — нічого. Медик Юра зник. У дівчат-санітарок теж майже не було чим бинтувати і лікувати бійців. Я тоді вже остаточно зрозумів, що нікуди і ніколи я звідси не виберусь. Віталій звернувся до мене і пояснив, що ми все одно ніяк не уникнемо гіркої долі, але потрібно сходити до москалів хоча б за тим, щоб вони надали мені медичну допомогу. В них мають бути якісь медикаменти.

Командирський пост росіян розташовувався на невеличкій галявинці в соняшниках. Там стояло дві російські бойові машини

піхоти і бійців двадцять десантників з двома офіцерами — Лисою і Кленом. Ми прийшли до росіян, але Сокола там не було. Нас посадили попід дерева й оце, в принципі, і була уся медична допомога з їхнього боку. До мене ніхто не підійшов. Коли ми нагадали про допомогу, один з сержантів визвірився: «Какая вам помощь?! Я сейчас вас расстреляю! У нас своих пацанов бинтовать нечем. Мы их вывозим отсюда десятками!» Кричав, що в них вже не залишилося ані води, ані їжі. За медикаменти взагалі не варто і говорити. Не знаю щодо 29 серпня, а 30-го ми усі з Яциком і Сергієм Павленком сиділи під тими деревами і спілкувалися з росіянами разом. Якщо Клен ще іноді кудись відлучався, то Лиса майже постійно перебував поруч з нами і підтримував з кимось зв'язок по рації.

(Прим. автора: згідно неперевірених даних, які потребують додаткового підтвердження, російський офіцер Клен був командиром розвідувального взводу, до якого належали захоплені в полон на околиці селища Дзеркальне російські солдати Руслан Ахметов і Арсеній Ільмітов. Одним з чинників початку переговорів між українськими бійцями і росіянами була доля полонених російських солдат, яких Клен намагався повернути.)

Росіяни посадили нас попід тими деревами і майже протягом усього дня велися різноманітні балачки. Схоже, і їм також було цікаво з нами спілкуватися. В мене виникає таке враження, що вони постійно чогось очікували. Лиса постійно був на зв'язку. Другий російський офіцер з позивним Клен здавався мені не російським офіцером. У нього навіть говір був не чітко москальський, а схожий на місцевий. Мені тоді чомусь здавалося, що він з місцевих бойовиків. Він дуже нервував і все поривався когось зарізати, але згодом заспокоївся.

Переговорів, як таких, не було взагалі. Ситуація цілком зрозуміла. Ми розуміли, що вже попали. І росіяни це розуміли. Допомоги нам чекати було не від кого. Ніхто не може ні на що вплинути. Якщо від когось щось і залежало, то лише від рішення нагорі. Поміж нами просто припинилася стрілянина, й обидві сторони чекали, яке буде прийняте рішення нагорі. Поки чекали на остаточне рішення, ми з росіянами вели довгі розмови про те, хто є фашист. Нас почали звинувачувати в тому, що ми найманці. Питали, яка в нас зарплатня. Я відповів — 800 гривень на місяць. Вони почали переводити на рублі і говорили, що я брешу. Не може цього бути. Запитували, чи одягають нас піндоси? Я зазна-

чав, що майже уся амуніція на нас, то справа волонтерів. Взагалі-то цікаві такі бесіди були. Було помітно, що наших «сепарів» вони дуже неповажають. Грати їм перед нами цю роль огидності в тому становищі не було ніякого сенсу. Це було не награно, а цілком відверто. Здавалося, ми нібито вороги, розумієш, а вони до нас ставилися з більшою повагою, ніж відгукувалися про місцевих бойовиків і «ополченців». Це також підтверджується тим, що росіяни не забрали нічого з наших особистих речей. Ані годинників, ані коштовних ланцюжків або будь-яких інших коштовних речей. Навіть мобільні телефони залишили, витягнувши лише з них акумулятори. Свій телефон я заздалегідь знищів, не розраховуючи на те, що нам їх залишать. Можливо, якби за інших обставин це відбувалося… Цікаво поспілкувалися. Такий день був незвичайний. Яцик взагалі знайшов свого земляка серед десантників. Його батько з Росії, звідкілясь з Ростовської області. То вони були майже сусіди. Росіяни знов заводили розмову про те, що спільно діди воювали й усе таке інше. Тоді ми намагалися пояснити, що, мовляв, хлопці, але ж зараз ви сидите на танках на території чужої держави. Так хто з нас фашист? Добровольці вважались росіянами якимись психічнохворими людьми. Наші військові вважалися нормальними, оскільки у них це професія. Росіяни говорили: «Вот понимаешь, у нас тысяча долларов зарплата и еще командировочные, а вот вы за что служите? Вам больше заняться нечем? Мы же жили дружно. Мы же братья». Яцик іноді поводив себе емоційно, пояснюючи росіянам хто з нас фашист і хто правий і неправий, але це одна з його природних властивостей. Маю зізнатися, що мене тоді це навіть трохи напружувало, бо часом здавалося, що нас можуть застрелити прямо там. Віталій взагалі-то людина спокійна, але іноді, як і усі люди, буває емоційним. А тоді було від чого виникнути емоціям, але не це було причиною того, що росіяни відкрили попереджувальний вогонь по будинку бджоляра, як дехто стверджує. Усі ці розмови були для того, щоб відтягнути якось час до остаточного рішення, яке малось прийнятися нагорі. Лиса говорив: «Вы мне не нужны. Вы для меня якорь. Я должен уходить. Ваша судьба сейчас решается на самом высшем уровне. Вы даже не представляете, кто сейчас ведет переговоры о ваших жизнях».

Лисі потрібно було одне — якомога швидше залишити територію України. Він так і говорив, що він мав вийти ще вчора (29 серпня), але зараз ми його затримуємо:

— Вы же понимаете, что когда мне нужно будет принять решение, то у меня там стоит батарея «Нон», я вас просто снесу и все.

Яцик тоді зауважував Лисі:

— Як ти будеш стріляти, коли там твої пацани?

На що Лиса відповідав:

— Та мне пох… война. Это ничего страшного. Ну, погибнут.

Ми там перебували цілий день і переливали з пустого в порожнє, а потім Лиса дав Яцику радіостанцію і каже: «Все. Вы своей стране не нужны. От вас отказались. У тебя и твоих бойцов есть пятнадцать минут. Связывайся с Дедом. Говори ему, что или он выводит людей сюда к нам, либо я вас всех палю. Для большего убеждения я вот сейчас тебе докажу». Він надав команду бійцю на бойовій машині піхоти: «А ну, осторожно по домику чиркни из ПТУРа», — і при цьому надав координати, як я зрозумів, на позиції, де стояли їхні «Нони». Керованою ракетою росіяни б'ють прямо в дах того приватного будинку. За тим будинком на той час перебували наші бійці. То було єдине місце, де трохи був мобільний зв'язок і звідки можна було надіслати СМС. Майже відразу лягають міни чи снаряди саме по лінії околиці села. Ось так російські військові переконливо вистрілили в той приватний будинок і здійснили один залп з «Нон». Жодна міна чи снаряд не залетіли в село. Дуже все філігранно було продемонстровано, що говорить про те, що вони володіли повною інформацією і усе вже було заздалегідь підготовлено і відпрацьовано. Після залпу артилерії Лиса повідомив: «Сейчас они снова заряжаются. Я засекаю пятнадцать минут, и, если все не выходят, я вас всех валю». Ось така була розмова. Це було вже під вечір 30 серпня 2014 року. В цей момент ми усі втрьох були поруч з Лисою і чули, і бачили це все на власні очі.

Переговорники з нашого боку вимагали, щоб усі вийшли до найближчих українських позицій. Після демонстративного обстрілу з боку росіян Яцик поговорив з Дєдом і після цього усі почали виходити з хутора. Не пам'ятаю, від кого саме надійшла команда, але бійці нашого батальйону позгинали стволи своїх автоматів і, різноманітним засобом пошкодивши зброю, покидали її в вогонь. Хтось знищував зброю, намагаючись розбити її камінням. Били зброю одне об одне. Врешті-решт, усе покидали в багаття. Усе це тривало приблизно до четвертої чи шостої години вечора, поки не почало сутеніти. Після того як бійці вийшли з хутора, усі були обшукані і розділені на дві окремі групи. До-

бровольці мали вийти по один бік, а усі інші — по другий. Добровольцями вони вважали виключно батальйон «Донбас». На той момент, можливо, хтось з бійців і знищував свої документи, але у багатьох бійців нашого підрозділу були посвідчення резервіста. Звісно, що то був лише якийсь папірець, але в ньому була фотографія, була печатка. Був також зазначений номер частини, зброя. До речі, я цей документ згодом вивіз додому. У мене його вже в Петрівцях після повернення забрали. На той момент держава нам більше нічого іншого з документів не надавала. Військових квитків у нас не було. Точніше, вони були, але записи в них з'явилися значно пізніше. Особисто в мене запис в військовому квитку з'явився лише в 2015 році. Це я до того, що ідентифікувати нас можна було дуже легко, але документів ні в кого з нас не перевіряли. Тоді ніщо не заважало будь-кому зняти шеврони і перейти на бік бійців ЗСУ і батальйонів МВС. Потім батальйон «Донбас» посадили в окрему колону. Тоді ж з лейтенантом Сергієм Павленком сталися непорозуміння. Він роздратувався і почав поводитись якось емоційно, що йому навіть росіяни зауважували, що, мовляв, «Чувак, не гони. Вы же вроде как вместе воюете». Но то таке. Емоції. Нас знов повторно обшукали. Однак, треба зазначити, що поранених добровольців також усіх відпустили. Тоді зброї вже ні в кого не було, але повилучали різні дрібниці — ліхтарики, запальнички і таке інше.

Лиса доволі довго затягував час і потім повідомив, що зараз ведуться перемовини на самому вищому рівні. Він тоді так і сказав: «Пацаны, сейчас там (показуючи пальцем вгору) решается ваша судьба. Я, как к врагам, отношусь к вам, как к военнопленным. Лично я готов вас всех отпустить. Вы тоже воюете и сами знаете за что. Так что ваша позиция мне предельно ясна и понятна. Я жду приказа. Что прикажут, то и буду выполнять». На диво, тоді у Лиси іноді якісь людяні нотки проскакували під час спілкування. «Не знаю, какое там сейчас примут решение. Возможно, прикажут отвезти вас в Донецк Ростовской области, и тогда уже вашу судьбу будут решать другие. Дадут вам статус военнопленных или будет какой-то другой формат переговоров. Это уже не моё дело».

Командир взводу батальйону «Донбас» Віталій Яцик:

Червоносільське. «30 серпня 2014 року, на тому місці в полі, де ми знаходилися під наглядом вартових, до нас підійшли росіяни і повідомили про те, що нам треба вирушити разом

з ними до залишків наших бійців і довести до них, що потрібно припинити спротив і здаватися. Також вони повідомили, що спротив не має ніякого сенсу. Що декількох наших бійців, які намагалися самостійно вийти з оточення, постріляли. Тобто будь-які інші дії, окрім здачі в полон, є марнуванням часу і не мають жодних шансів на успіх. З нашої групи взяли мене і лейтенанта з 40-го батальйону. Сокіл і підполковник залишилися у них заручниками. Нас відпустили до своїх на одну годину. Там я переговорив з Дєдом. Переговорив телефоном з Семенченком і доповів про загальну ситуацію. Семенченко повідомив, щоб ми не кидали зброю, тому що зараз до нас вже рухається колона Червоного Хреста і буде усіх забирати. Можливо, тих, хто зараз вже потрапив у полон, тих обміняють в Харкові. Все буде нормально. Після розмови з Дєдом ми домовилися про те, що я іду до росіян, в яких залишився Сокіл, а Дєд залишається очікувати обіцяну колону Червоного Хреста. Повертаючись до росіян, я взяв одну радіостанцію, щоб бути на зв'язку із Дєдом. Не повернутися я не міг, оскільки в них залишався в заручниках мій командир відділення Сокіл і той підполковник. Також я взяв з собою Олександра Пєчнікова — Пєхана. Він був у дуже важкому стані, і я сподівався, що росіяни зможуть надати йому необхідну медичну допомогу або кудись евакуюють до лікарні, оскільки в нього усе було дуже погано. Згодом сталося так, що медичної допомоги вони йому так і не надали. З медициною у них самих було дуже скрутно. Так скрутно, що, здається, навіть хтось з наших санітарів їх пораненим надавав допомогу.

Через деякий час під'їхав майор Лиса, який у них був старшим. Він був чи командиром, чи заступником командира батальйону. Усі накази віддавав росіянам безпосередньо він, і усі розмови, стосовно подальших дій, велися виключно з ним. Посилаючись на інформацію, яку я отримав від Семена Семенченка, я наполягав на тому, що є домовленість на вищому рівні, що має бути «коридор» і нас мають забрати. Після того Лиса теж спілкувався зі своїм керівництвом. По його реакції я зрозумів, що вони теж чекали на наказ свого керівництва і команду. Остаточного рішення про те, що з нами робити, ще не було, і тому росіяни чекали на команду.

Ситуація виглядала, як лінія кардіограми. Щойно ми повідомляли про новини від нашого керівництва, як російський офіцер це доводив до свого, і далі інформація йшла кудись нагору,

а вже звідти назад поверталися усні вказівки і накази, як має діяти російський командир. Жодних швидких або якихось самостійних рішень той самий старший російський офіцер не здійснював. Усе вирішувалось виключно нагорі. Особисто я не чув, про що вони говорили, бо розмови з керівництвом Лиса вів осторонь від нас. Потім знов очікування і спілкування поза темою про вихід або тощо. І знов приходили якісь новини і вказівки, які і були керівництвом до дій. Усе це тривало приблизно до 17:00 30 серпня 2014 року. Періодично росіяни розмовляли з Дєдом по радіостанції, яку я приніс. З того боку, де знаходились ми, було, здається, три БМД. На протилежному боці села контролювали ворожі танки, протитанкові керовані ракети і ще якась техніка. Вони постійно тримали на мушці і контролювали хутір з усіх боків. Лиса знову почав наполягати на швидкій здачі. Він говорив: «Для вас, скорее всего, будет организован лагерь, в котором вас будут держать до окончательного решения про обмен на наших солдат, попавших ранее в плен, или что-то еще».

Діалогів тоді у нас з ними було багато. Я зі свого боку постійно зауважував і наполягав на тому, що вони загарбники. Проводив аналогію з 1941 роком і питав у них, чим вони відрізняються від німців? Деякі з росіян реагували. Декому було байдуже. Дехто навіть погоджувався, що їх місія не цілком для них зрозуміла, але наказ є наказ, і тому чекаємо, яке рішення приймуть нагорі. Тобто там було по-різному. Врешті-решт, з боку росіян були висунуті остаточні вимоги про здачу. У випадку відмови вони обіцяли вдарити по самому хутору й усіх знищити. На зауваження, що загинуть і їх полонені, які також перебували в хуторі, Лиса відповідав, що йому байдуже. В нього є наказ, і він його виконає. Врешті-решт, Лиса повідомив, що усі мають здатися, і надав координати для артилерії, щоб вони продемонстрували, що буде, якщо бійці не вийдуть з хутора. Артилерійський удар по наших позиціях був нанесений не дуже влучно, але щось влучило і по селу. Я тоді ще зауважив росіянам, що ж то вони за миротворці такі, які нібито приїхали місцевих рятувати, а самі по селу гарматами б'ють? Тоді Лиса вніс корегування, і другий удар нанесли по полю біля хутора. Також вони двічі вдарили з ПТКР. Перший постріл, здається, не вдався чи щось таке, а другий влучив по даху будинка бджоляра в Червоносільському. Я знав, що тоді там мали бути Лєрмонтов, Вілс і ще хтось з батальйону «Донбас». Я встиг вигукнути в рацію: «Звалюйте з будинку!» — після чого в мене

забрали радіостанцію. Не знаю, чи почули тоді мене, чи ні, але, за словами Лєрмонтова, їх тоді контузило, але вже нікого на верху не було. Після попереджувальних залпів з артилерії, наші почали виходити з хутора.

Увечері 30 серпня 2014 року наші бійці остаточно вийшли з хутора. Увесь особовий склад відразу розділили. Батальйон «Донбас» мав вишикуватись окремо, а усі інші підрозділи стати в другу окрему колону. Після того я вже ні з ким з росіян не спілкувався, окрім капітана — начальника розвідки. Я перепитав в нього: «А з нами що буде? Чому розділяють?» Він відповів, що це поза межами його компетенції. Вони виконують наказ і щоб я більше подібних питань йому не ставив. З Кленом я не спілкувався. Він приїздив 29 серпня тоді, коли я був у полоні на тому полі. Другий раз Клен приїздив вже після того, як нас вивезли. Він був з групою російських військових, які тримали наших поранених полонених трохи далі від нас. Те, що лейтенант з «Кривбасу» каже, що він якось впливав на ситуацію, то це не вірно. Він ні на що не міг в той час вплинути.

Люди там повтрачали усе. То що можна казати про документи? Я впевнений в тому, що більше половини тих бійців, що були в окремій колоні з солдатами ЗСУ, яких відпустили додому, не мали жодних документів. Тоді їх просто ніхто не перевіряв. Погоріло ж у багатьох усе разом з транспортом. Люди горіли. Що можна казати про якісь папірці? Хоч у полон деякі хлопці потрапили з документами. Я в «сепарів», коли вже нас міняли, забирав ці документи бійців, які зміг. І паспорти й усе інше, але їх було не так вже і багато. Більшість просто втратилася. Заява про те, що нас залишили лише тому, що у нас не було посвідчень про належність до будь-якого підрозділу, то є маячня. В мене, наприклад, вигоріло усе, що було. В мене був особистий рюкзак в моїй машині. Вона стояла поруч з машиною з боєкомплектом. Ця машина спалахнула і вибухнула. Від цього спалахнула і наша автівка, і там згоріло усе майно. Там і тепловізор був, і ще якісь речі. Звісно, що і документи також. В мене був один контужений боєць Кастола. Поранений Анатолій Крайнов попросив мене дати йому для супроводу поранених одного якогось бійця, якого можна було б врятувати разом з пораненими. Тому що тоді не було зрозуміло, куди поведуть вцілілих і що з нами буде далі. То я відрядив з пораненими Кастолу, але він відмовився виходити з колоною поранених і залишився в полоні разом з іншими бій-

цями й офіцерами батальйону «Донбас». В полоні йому зламали ребра. Ті, хто принципово залишився в складі батальйону, ті пробули в полоні від чотирьох місяців і більше. Близько двадцяти бійців батальйону «Донбас» просто позривали з себе шеврони і встали в загальну колону з іншими підрозділами і вийшли разом з ними із Червоним Хрестом. Ті, для кого це було не принципово, ставали в загальну колону і відокремлювалися від бійців нашого батальйону. Хто не захотів цього робити, ті потрапили в полон. Кому це було не принципово, ті вийшли відразу».

Виконуючий обов'язки командира батальйону «Донбас» підполковник В'ячеслав Власенко:

«Під ранок нам вдалося пробратися в лісосмугу, де ми зустріли бійців ЗСУ і командира опорного пункту 40-03 з позивним Кінжал. Це був підполковник штабу командування сухопутних військ Василь Коваль. Ми шукали проходи до своїх. На південь від нас було велике озеро. Поміж нашою лісосмугою і Новокатеринівкою на висотці стояли російські десантники. Місцевість простріювалася повністю. Ми навіть думали спробувати переплисти озеро, але вночі вода була не більше семи градусів.

Далі я зв'язався по мобільному телефону зі штабом АТО і говорив з генералом Аверовим. Той передав трубку генералу з ЗСУ. Цей генерал мені довів, що на наступний день по дорозі у лісі буде рухатися автоколона Червоного Хреста. Разом з нею можна буде вийти з оточення. На наступний день ми вийшли до дороги, але колону не дочекалися. Замість колони Червоного Хреста приїхали БМД противника, і нас захопили в полон. Це були десантники 331-ї парашутно-десантної бригади Російської Федерації. Потом нас розмістили в якійсь ямі, відібравши одяг і взуття. Росіяни не знали, хто я такий. Та й вигляд у мене був не дуже: брудний, втомлений і неголений. Дізнатися було важко. Це і врятувало. Та і мої бійці мене не виказали.

Потім нас привезли пов'язаними на допит в якийсь населений пункт. Допитували співробітники ФСБ Росії. Вони цього абсолютно не приховували. Звідти нас повезли на якесь озеро і передали Червоному Хресту. Машини Червоного Хреста вивезли нас на нашу територію. Насправді це були в основному волонтерські машини з намальованими на них червоними хрестами. Та й серед «персоналу» я бачив переважно переодягнутих військових. У цій колоні був і наш офіцер Віктор Камінський (Жак), на

машині якого я і їхав. Оцінюючи свої дії, думаю, що не міг діяти інакше. Та й охочих мене замінити в тих умовах особливо не було. Мало кому хотілося взяти на себе відповідальність за життя сотень людей в заздалегідь програшній ситуації.

Винних я не шукаю. Я знав, на що йшов, коли погодився йти добровольцем на війну. Все, що міг зробити в той момент, — я зробив. Право інших оцінювати ефективність моїх дій. Безумовно, у них все вийшло б набагато краще, але їх в Іловайську не було».

Олексій Коновал. Керівник штабу механізованого батальйону 93-ї бригади. (З інтерв'ю, оприлюдненого на інформаційному ресурсі Цензор.нет):

«До нас дістався керівник штабу батальйону «Донбас» підполковник Власенко і повідомив, що по шляху поруч з ними має проходити колона Червоного Хреста і можна буде передати до тієї колони поранених. Ми вийшли до дороги і винесли поранених. Прочекали деякий час, але ніякий Червоний Хрест так і не приїхав. Ми вирішили, що будемо переховуватись десь поруч, щоб не пропустити повз нас колону з медиками, але нас виявили росіяни, які під'їхали прямо впритул до нас на бойовій машині десанту і забрали нас у полон.

Спочатку поставили нас біля дороги на коліна і вилучили документи, ножі і набої. Після чого відвели на свій опорний пункт, який розташовувався на пагорбі поблизу дамби. Там у них стояли пара танків і пара нових бойових машин десанту.

Добровольців відразу увели кудись окремо від нас. Нашим пораненим надали медичну допомогу, а усіх інших посадили в капонір. Треба зазначити, що нам давали воду і годували сухим пайком. Увесь час нас охороняли автоматники і дивилися, щоб ми нікуди не поділися.

Схоже, вночі «сепари» перепилися на радощах і прийшли до нас познущатися. Почали пістолетами і ножами тикати прямо в обличчя. Я у одного російського контрактника спитав, звідки вони? Він відповів, що «ополчєніє». А я ж бачу, що там буряти ходять. У одного на задній частині бронежилета, як в армії, написано «3 ПДР» (парашутно-десантна рота). Тоді я з тим контрактником таки розговорився, і він розповів, що в них були навчання в Новоросійську, а потім їх пригнали в Ростов і звідтіля вони зайшли в Україну. Їм у частині повідомили: «Хто поїде на Донбас,

крок вперед». Хто не зробив крок вперед, тими відразу зайнялися особісти. Наскільки я зрозумів, вони відразу писали рапорти про звільнення заднім числом. Якщо щось станеться (буде поранений або вбитий), то виходило, що загинув за власною ініціативою, як найманець».

Саме в цей момент ззовні котла в напрямку вже окупованого міста Старобешеве рухалася санітарна колона. Цю колону складали тридцять автомобілів «швидкої допомоги» і сім вантажівок, які розтягнулися більш ніж на кілометр. Рядовий солдат, водій-санітар Полтавської 8-ї окремої санітарно-автомобільної роти Олександр Власенко вів свій автомобіль УАЗ в напрямку того, що назавжди залишиться в його пам'яті і дуже сильно вплине на все його подальше життя.

Рухаючись розбитими шляхами Донецької області, Олександр згадував останні події і намагався зрозуміти, що відбувається. Новини і чутки надходили різні. Позавчора рано-вранці 28 серпня 2014 року з горем пополам його санітарна рота висунулася в зону бойових дій. На базі в Запоріжській області, яка тоді вважалася бійцями ще не передовою, але вже і не дуже глибоким тилом, санітарам наказали сховати автівки в лісосмузі і видали білі простирадла і палки. З простирадл і дрючків бійці мали виготовити білі прапори для своїх автівок. Вже тоді ставало зрозумілим, що подальший рух буде по шляхах, де можуть без білого прапора просто знищити. В голові поки що не вкладалося, як це... знищити. І невже саме зараз когось зовсім поруч безжально знищують і точаться запеклі бої? Водієві-санітару було важко собі це уявити, оскільки за вікном автівки минали звичайні придорожні тополі і, як завжди, світило яскраве сонце. Ніщо, окрім тривожних чуток, не свідчило про те, що десь зовсім поруч горить земля і гинуть сотні бійців.

Сьогодні вранці, коли усіх підняли по тривозі і вишикували перед жінкою-полковником з 61-го військового мобільного шпиталю, було навіть трохи незручно. Нібито і бойова тривога, а вишикували лише для того, щоб жіночка спитала: «Хто не бажає їхати?» Жодних пояснень або будь-якого натяку на напрямок або мету завдання. Ну як можна було виказати страх перед жінкою? Звісно, що усі погодилися. Тоді ще було не зовсім зро-

зуміло, чому саме вона нас похвалила: «Ви мої добровольці...» Олександр з хлопцями лише переглянулися один з одним, так і не зрозумівши, до чого були ті слова? За що хвалити? Нібито нічого ще важливого або корисного не вчинили. Їхати, то й їхати. Хіба накази обговорюються?

Інший водій, Андрій Нілов, також рухався в тій самій колоні, але він належав до окремого зведеного підрозділу, який розташовувався в Запорізькій області і складався з прикомандированих солдат і офіцерів з різних підрозділив. Зведена група мала назву «РАО Ком. Заря». Загальним завданням групи було забезпечувати логістику і транспортування боєприпасів на території проведення АТО. За декілька місяців служби Андрій встиг вже намотати багато кілометрів на своєму сірому вантажному КамАЗі, але це завдання було першим подібного роду. Так само, як і усіх інших водіїв їхньої групи, їх підняли по бойовій тривозі і поставили завдання вирушити колоною до Старобешевого. В машини майже нічого не завантажували. Вирушали пустими. До певного моменту було зовсім не зрозуміло, куди і навіщо рухається колона. Лише позначені червоними хрестами і білими прапорами машини «швидкої допомоги» підказували, що, скоріш за все, мова йде про транпортування поранених. Тільки було не зрозуміло, чому «швидких» так багато і навіщо ще сім вантажівок. Це ж скільки має бути поранених?

Водій-санітар Олександр Власенко рухався в загальній колоні, яка складалася з близько тридцяти автомобілей «швидкої допомоги» в супроводі спецавтомобіля. Так само, як і більшість перебуваючих у колоні, він не мав жодного уявлення, що їх очикує попереду. Нарешті колона зупинилася перед якимось блокпостом. До колони вийшов якийсь чоловік у натівському однострої і гучно наказав:

— Усім вийти з машин! Усім скласти на узбіччі документи, бронежилети і зброю! В іншому випадку колона нікуди далі не піде.

Усі внутрішньо напряглися, але спротив чинити не стали. Майже усі бійці 8-ї роти були озроєні короткими автоматами Калашникова і чотирма магазинами з набоями до кожного. Усі виконали вимогу ватажка бойовиків. Раптом десь зовсім поруч застрекотали постріли з автоматичної зброї. Саме в той момент стало цілком зрозуміло і відчутно, що відбувається саме війна, яка застала бійців 8-ї окремої санітарної роти зненацька вже роззброєними і з білими прапорами...

Санітарна колона рухається в супроводі росіян і бойовиків ДНР за полоненими і тілами загиблих українських вояків

У супроводі бойовиків колона рушила від блокпоста і прибула в Старобешеве. Під час перебування в місті ніхто з бійців і гадки не мав, де саме вони знаходяться і що взагалі відбувається. Навіщо українські санітари прибули в саме лігво бойовиків стало зрозуміло трохи згодом. Усе місто було поділене на окремі квартали, в кожному з яких був свій «головнокомандувач». Щоб просунутися містом доводилося в кожному кварталі домовлятися з окремим «комендантом». Про те, що місто не контролюється українськими підрозділами, стало зрозуміло відразу. В місті було повно колоритних військових кавказької зовнішності. Схоже, кадирівці. Інший квартал контролювали якісь козаки на чолі зі своїм ватажком. Якісь незрозумілі напіввійськові, напівцивільні озброєні люди на легковому автомобілі «Жигулі» вдавали з себе суперменів, які беруть в полон десятки українських військових автомобілів. Бойовики стали ланцюгом з обох боків вздовж дороги, по якій рухалася санітарна колона, створюючи таким чином «коридор». Щойно колона виїхала за місто, водієві-санітару Олександру Власенку на телефон надійшло повідомлення: «Поздравляем. Вы находитесь в зоне роуминга Российской Федерации». У бійця миттєво промайнула думка: «Ох, нічого собі! Аж куди дійшли росіяни!» Колона рушила шляхом за містом і піднялася на якийсь пагорб, на якому був розташований ще один блокпост. На ньому російські «визволителі» висунули вимогу:

— Всем оставить мобильные телефоны. На обратном пути получите назад.

Після цього ними були ретельно оглянуті машини. З машин були вилучені майже усі продукти харчування і медикаменти. Все

це було потоптано і знищено. Бойовики давили ліки і стерильні засоби, щоб їх вже не можна було використовувати. При цьому двоє автоматників професійно тримали українських бійців на прицілі. Один лежачи, а другий стоячи на коліні.

Після цього санітарну колону розділили на дві окремі групи. Одну частину відрядили в один бік, а другу — в інший. Треба зазначити, що в складі санітарної роти на той момент було лише два хірурги і два фельдшери з 61-го шпиталю. По два фахівціна п'ятнадцять машин. Усі інші бійці санітарної роти й інші військові, які входили до складу цієї колони, не мали до медицини жодного відношення. Були хто завгодно — слюсарі, водії, педагоги, фермери, а от медиків не було. До кожної групи додали по дві бортові вантажівки для «двохсотих». Лише тоді бійці-санітари зрозуміли, для чого саме їх сюди відрядили.

Під час руху з колони кудись поділася машина супроводу і залишився лише чоловік у світлому військовому однострої без будь-яких розпізнавальних знаків. Бійцям було наказано зачистити поле, де нещодавно відбувся важкий бій. Напрямок руху підказував розпорядник, який рухався попереду колони на бронетранспортері. То було страшне поле. Навколо багато розбитої важкої техніки. Українські санітари спочатку попрямували до декількох КамАЗів, завантажених, як з'ясувалося, новими гранатами без запалів. Однак ані живих, ані загиблих санітари в них не знайшли. Натомість до вечора в УАЗі Олександра Власенка зібралося від семи до десяти поранених українських бійців, які переховувалися в навколишніх лісосмугах і виходили до їхньої санітарної колони. Так само було і в інших екіпажах. Поранені виходили до санітарної колони з лісосмуг з білими прапорами й отримували медичну допомогу. З того поля бою зібрали не менше сотні поранених і контужених українських бійців. А от загиблих знайшли не більше десяти осіб. З одного згорілого танка витягли повністю згорілий екіпаж і виявили ще декілька трупів, які неможливо було ідентифікувати. Більше на тому полі решток виявлено не було. Бійцям-санітарам було не зрозуміло, чому так мало загиблих і куди подівалися інші. Судячи з кількості знищеної техніки й автівок, загиблих мало бути набагато більше. Куди саме могли зникнути тіла загиблих, боєць Власенко зрозумів трохи згодом.

Під вечір колона дісталася якогось селища й отримала команду зупинитися. Як з'ясувалося, деякий час чекали групу місцевих

підпилих мужиків з лопатами. Супроводжуюча колону людина в натівському однострої про щось з ними переговорила, після чого колона знов рушила далі. Найімовірніше, місцеві з лопатами були могильниками. Кого саме вони ховали — назавжди залишиться таємницею. Можливо, це були загиблі цивільні. Можливо, українські бійці. А можливо, російські військові.

Бійці-санітари з другої частини санітарної колони, яка вирушила в інше місце, після повернення розповідали, що вони були відряджені теж на якесь поле, яке контролювали донецькі бойовики. Це поле усе було засіяно пораненими і вбитими. Щоб вивезти звідти живих і мертвих, хлопцям знадобилося здійснити дві ходки.

Слід зазначити, що, окрім цих санітарних колон, були ще і декілька груп, які вивозили загиблих і виводили з оточення бійців під виглядом Червоного Хреста. Про них мало що відомо, але напевно можна сказати, що до цього доклали зусилля представники батальйону «Донбас», які не приймали участі в бойових діях навколо Іловайська, але вивели з оточення чимало бійців і офіцерів після розгрому колон у «кривавому коридорі».

Боєць батальйону «Дніпро-1» Андрій Добровольський:

«Я прийшов до тями вже під вечір і побачив, як в машини «швидкої допомоги» завантажують поранених хлопців. Я вигукнув, що я теж ще живий, щоб мене теж забрали. Дякувати Богові, мене почули і завантажили останнім в останній медичний УАЗ. Тоді здавалось, що їхали дуже довго, блукаючи десь в дорозі. Пам'ятаю, що водій дуже переймався, щоб машина не заглохла.

Поранені хлопці в «швидкій» під час руху вили й скаженіли від болю. Згадую, як не давали пити одному пораненому в живіт.

Здається, ми доїхали тоді майже до Волновахи. Місце було знайоме. Ми там у липні з бійцями батальйону «Азов» якусь вертушку зустрічали. Мене завантажили на третій гелікоптер. Він декілька разів піднімався в повітря і опускався, не наважуючись підвестися в небо. Хтось повідомив про те, що вертушка під прицілом. Дякую невідомому побратиму за те, що накрив мене тоді ковдрою і собою і сказав мені: «Потерпи. Вже недовго залишилось».

На світанку ми прилетіли в аеропорт Дніпропетровська. Поки їхали до лікарні, водій «швидкої допомоги» дозволив запалити цигарку. Саме тоді я за останні два тижні написав пер-

ше СМС-повідомлення рідним про те, що я живий і перебуваю в Обласній клінічній лікарні імені Мечникова».

За ті години, які довелося провести, збираючи загиблих і поранених, життя бійців з 8-ї окремої санітарної роти поділилося на «до» і «після». Від того, що довелося тоді побачити і почути, волосся на голові і по всьому тілу ставало дибки. Санітарам пощастило підібрати десантника з перебитими руками і ногами. В нього також було скрізне поранення в груди. Яким чином йому тоді пощастило вижити — не піддається розумінню. Десантник повз по полю протягом півтори доби, поки на нього не натрапили санітари.

На зворотному шляху, коли колона зупинилася поблизу чергового блокпоста, раптом з лісосмуги вибіг український військовий. Він був босий, в розірваних, як лахміття, штанях і з повними кишенями набоїв. Він розповідав, як дивом вирвався з оточення. Розповідав, що його товариша вбили кадирівці пострілом у голову, хоч той був готовий здатися в полон. З його слів, кадирівці нікого в полон не брали і просто добивали. Цей боєць кляв офіцера, який завів своїх же хлопців у засідку. Саме від поранених бійців Олександр Власенко і його товариші-санітари дізналися про те, що 29 серпня бойовики і росіяни пообіцяли безперешкодний вихід українським військовим з потрійного оточення, але це виявилося пасткою. За словами десантника, один з офіцерів посів на бронетранспортер і, наказавши в якому напрямку потрібно рухатися, зник. Щойно колона висунулася, шлях їй загородив розвідник з криком: «Туди не можна! Там засідка!» Але до нього ніхто не дослухався. Послухалися офіцера, який зник на бронетранспортері, і потрапили в жорстку засідку. Багато хто загинув.

З прийманням трупів у моргах спочатку виникали незрозумілі ситуації. Від водіїв і санітарів вимагали письмових пояснень про те, де вони взяли тіла з вогнепальними пораненнями. Годинами доводилося чекати міліцію.

Санітарна рота, до якої входив Олександр, обслуговувала майже усю лінію фронту в Донецькій області. У найважкіші і спекотні дні рота знаходилася в Мар'їному, Широкіному, Курахову, Селідовому. Щоб надавати своєчасну допомогу пораненим, доводилося купувати запчастини до автівок власним коштом.

Водій-санітар Олександр Власенко:

«Я, наприклад, не міг припустити, щоб моя машина заглохла в самий відповідальний момент або щоб в неї знову відва-

Російський десантник, загиблий 26 серпня 2014 року під Многопіллям Донецької області

лилося колесо. Не міг залишати поранених без останньої надії на спасіння! Не мав права чекати цілу годину, коли закінчиться стрілянина. Сто двадцять кілометрів на годину витискував по бездоріжжю. Недарма нас називали на фронті ангелами».

Дві доби знадобилося бійцям 8-ї окремої санітарно-автомобільної роти, щоб доправити поранених і загиблих до гелікоптерного майданчика, який був розташований в декількох десятках кілометрів від Старобешевого. Звідти бійців переправляли далі в тил для надання подальшої медичної допомоги. Щойно УАЗ Олександра Власенка дістався пункту постійної дислокації, в нього відвалилося колесо. Та й грець з ним! Завдання виконано, а усе інше вже не має значення. Дякувати Богові, ці дві жахливі доби нарешті скінчилися.

Коли 30 серпня 2014 року група українських медиків на чолі з полковником Палагнюком з дозволу російської сторони побувала на території Іловайського котла, то вони побачили безліч військ Збройних сил Російської Федерації. Але всі російські військові завзято будували оборонні укріплення: вочевидь, вони очікували на контрнаступ української сторони. У цей час росіяни

дуже потерпали від нестачі питної води і харчування: вони взяли з собою продовольство та воду лише на декілька діб.

Варто зазначити, що саме під час цих евакуаційних заходів, поблизу міста Старобешеве, пілоту збитого українського літака Владиславу Волошину вдалося непомітно приєднатися до цієї колони і сховатися серед інших поранених бійців в машині «швидкої допомоги».

Завдяки свідченням українських бійців, які повернулись з полону, матеріальним знахідкам пошуковців, а також фотографіям, що з'являлись на сторінках російських військових у соцмережах, вдалося досить чітко встановити основних учасників Іловайських подій з протилежного, так би мовити, боку.

Незважаючи на те, що російське військово-політичне керівництво впевнено стверджувало і продовжує стверджувати про те, що російських військових в Україні не було, чи не найбільше даних зібрано про участь в Іловайських подіях 98-ї повітряно-десантної дивізії Збройних сил Російської Федерації, яка дислокувалася у містах Кострома та Іваново. Саме з цієї дивізії було захоплено українською стороною десять десантників під час боїв під селищем Дзеркальне. 98-ма дивізія була представлена такими підрозділами: значна частина 331-го парашутно-десантного полку. Як мінімум, один артдивізіон (гаубиці Д-30 та самохідки «Нона») 1065-го артилерійського полку. 215-та розвідувальна

Російські загарбники хизуються на тлі дорожнього знаку на території України

Російські окупанти на околиці хутора Червоносільське

рота. Це — ті частини, присутність яких вдалося виявити документально. Можливо, під Іловайськом були ще й інші частини 98-ї дивізії. Артилерія 98-ї повітряно-десантної дивізії брала участь у розстрілі української колони в урочищі Червона Поляна. На полі бою пошуковцями було знайдено документи 1065-го артилерійського полку та військові речі російського зразка з маркуванням в/ч 65391 — це 215-та розвідувальна рота.

Бійці 331-го парашутно-десантного полку (костромські десантники) стерегли захоплених у районі Іловайська українських бійців упродовж 29—31 серпня 2014 року.

Разом з 98-ю у район Іловайська заходили частини 7-ї десантно-штурмової дивізії Збройних сил Російської Федерації. Матеріальні докази її присутності в районі Іловайська поки що невідомі, але військовослужбовці цієї дивізії залишили багато своїх свідчень у соцмережах. В інтернет вони виклали кілька фото на згадку, одне з яких безпомилково ідентифікується. На фото — знищений український БТР зв'язку № 004 (той самий, в якому загинув екіпаж майора Якова Губи), а поруч — кілька бойових машин десанту з солдатами 247-го повітряно-десантного полку 7-ї десантно-штурмової дивізії Російської Федерації (місце дислокації — Ставрополь).

З 7-ї російської десантно-штурмової дивізії був також артилерійський дивізіон 1141-го артилерійського полку. Його солдати також залишили різні фото в інтернеті «на згадку» про Іловайськ.

Зокрема, з цього полку були і самохідно-артилерійські установки «Нона».

Бійці батальйону «Донбас», які були захоплені до полону росіянами у Червоносільському, бачили надвечір 30 серпня близько трьох десятків російських «Нон». Напевно — це була з'єднана самохідно-артилерійська група 7-ї та 98-ї російських десантних дивізій.

Російські десантні війська під Іловайськом були також представлені 31-ю десантно-штурмовою бригадою. Вона постійно дислокується у місті Ульяновськ. Навесні 2014 року ця бригада брала активну участь у Кримських подіях.

В українських виданнях, в тому числі — офіційних, серед російських військ, які брали участь в Іловайських подіях, також називається 56-та десантно-штурмова бригада (місце дислокації — Камишин Волгоградської області).

Разом з десантниками 31-ї десантно-штурмової бригади у Червоносільському бійці батальйону «Донбас» захопили кількох російських танкістів з 6-ї окремої танкової бригади, дислокованої у селищі Муліно Нижегородської області. Там же донбасівці підбили або знищили три танки Т-72 зі складу 6-ї бригади.

Ці події знайшли відображення і на сторінках соцмереж військовослужбовців 6-ї окремої танкової бригади Збройних сил Російської Федерації. Прості хлопці з цієї частини сфоткались на згадку прямо біля покажчика з написом: «Червоносільське».

Поміж селами Червоносільське, Володарського, Осикове та Новодворське пошуковцями було виявлено російські позиції, на яких знаходилось чимало побутового сміття, виробленого на Північному Кавказі. Зокрема — питна вода з П'ятигорська. Вочевидь, це були позиції 8-ї окремої мотострілецької бригади Збройних сил Російської Федерації. Батальйонно-тактична група цієї частини весь час діяла спільно з 6-ю окремою танковою бригадою.

Також вдалося чітко ідентифікувати два російських танки Т-72БА, знищених групою полковника Півоваренка неподалік від селища Олександрівка. Вони належать 21-й окремій мотострілецькій бригаді Збройних сил Російської Федерації, яка дислокується у селищі Тоцьке Оренбурзької області. Вояки цієї бригади також виклали чимало цікавих фото у соцмережах. Зокрема — фото, на якому зображено танки Т-72БА на марші в район Іловайська.

Починаючи з 18 серпня, сепаратистські сайти неодноразово згадували, що «Ополчение применило трофейные «Ураганы» и провело ряд успешных акций против карателей». У тексті самої «новини» стверджується таке: «Недавно говорили об отжатом у «укров» Урагане. Так вот — ночью обработали им позиции оккупантов в селе Новокатериновка». Про тих, хто саме «отжал у «укров» «Ураганы», прихильники сепаратистів не уточнювали на жодному зі своїх ресурсів.

Боєць батальйону «Кривбас» Юрій Стасовський:

«Ніч з 29 на 30 серпня 2014 року. Десь навколо селища Новокатеринівка.

Сутеніє. Небо ясне і зірки по усьому небосхилу. З орієнтируванням ніяких проблем. За потреби я по азимуту в Дніпро дістався б. Тут завдання нібито легше — півтора десятка кілометрів. І одночасно складніше — пройти лінію фронту з усіма її несподіванками. Рухаюся вздовж села, намагаючись триматися не ближче ста п'ятдесяти метрів від будинків. Сподіваюсь, що у бойовиків такі ж гівняні ночники, як і у нас. Є в моєму прокладеному в голові маршруті одне вузьке місце... я там обов'язково засаду влаштував би. Одна надія на бардак. Праворуч наближається звук працюючого двигуна. Прямо на мене. Падаю в якусь нізину і витягаю РГД-5. Вириваю чеку. Як мені в той момент хотілося мати РПГ! Російська бойова машина піхоти проїжджає в десяти метрах від мене по дорозі. Продовжую рух і наближаюся до найнебезпечнішої, на мою думку, ділянки маршруту. Навколо абсолютна тиша. В правій руці я все ще тримаю розчековану РГД. Усі почуття загострені. Попереду в ста метрах здіймаються вгору куропатки... СТОЯТИ! Вони ніколи просто так не злітають. На них потрібно практично наступити, щоб злетіли. Сиджу і слухаю ніч. Нібито усе гаразд. Попереду на пагорбі працює двигун бойової машини піхоти, а праворуч — танка. З висотки і ліворуч чутні голоси. Оруть щось один одному. Поміж ними метрів двісті. Це добре. Явно дилетанти. Бояться і не розуміють ночі. Це вони не один одному кричать. Це вони нам, окруженцям, кричать. Ніби як — «хлопці, ми тут, обійдіть нас». Рухаюсь далі. Швидкість — тридцять кроків за хвилину. Ліворуч щось схоже на водосховище. По плісу пробігла лисуха і злетіли крижні. Значить, підходжу до самого небезпечного місця. Морок кромешний. Трава попід ногами вигоріла. Від зірок світла небагато. Прощупую простір поперед себе прутиком. Натикаюся на щось

цікаве і обачно промацую рукою. Дротинка. Обережно переступаю. Проходжу ще метрів двадцять і тут відчуваю запах диму цигарки. Я вже сім років не палю і на тютюн в мене нюх сильно загострений. Повний штиль. Звідки запах? Не зрозуміло. Попереду метрах у семи щось біліє. Рука вже втомилася тримати гранату. Кидаю до курильників. Вибух і крик в дві глотки. Зриваю з розгрузки ще одну і кидаю. Луплю з автомата. Увесь магазин однією чергою. Патрони закінчуються майже одночасно з другим вибухом. Як мені потім бійці з «Миротворця» дякували за той шухер! Вони натовпом з пораненими не дійшли до цього секрету сто метрів. Стовідсотково нарвались би. Біжу вперед. За складеним камінням — льожка. Два тіла. Під ними сіно загорілося і освітлює їх обличчя. Їх сильно посікло осколками, але явно якісь молоді азіати. Що ви тут забули? Не зупиняючись біжу далі вперед. Намагаюсь не збитися з орієнтирів. Мені потрібно, щоб праворуч була «зеленка», а ліворуч пагорб з БМП. Орієнтир попереду — асфальт. Ось і він. Несподівано падаю і кочуся з пагорба сторчголов. Виявляється, відразу за дорогою кювет на метр нижче. Лежу. Слухаю. Тиша.

Ліворуч шумить вода. Там мостик чи труба. Згадую карту. Там має бути якась ферма. Раптово, з того боку світиться мобільний телефон. Ага. Туди не можна. Потрібно перебиратися через річку бродом. Я води не боюся. Судячи по мапі, метра три-п'ять завширшки. Доходжу до річки і тут перший сюрприз — обрив метра півтора. Обережно спускаюся і починаю нащупувати ногами дно. Раптово зриваюся і пірнаю з головою під воду. На щастя, дно тверде. Відштовхуюся ногами від дна і жадібно хапаю ротом повітря. Уходжу знов під воду і знов відштовхуюсь. Важкий бронежилет і рюкзак тягнуть до дна. Таким от чином дострибую до протилежного берега і ледве вилізаю з води. Попереду двометрові бур'яни. Беру трохи праворуч і проходжу метрів тридцять... Тут бачу, що з каміння викладений перехід через річку. Трясця! А я стільки сил витратив на пірнання! Розумію, що дуже пошумів і можу притягнути за собою погоню. Присів і знов слухаю ніч. Переді мною стежинка. Вирішую залишити позаду себе на стежинці розтяжку на випадок переслідування.

Кріплю ліворуч струну, а праворуч на деревце хочу підвісити гранату. Перевіряю свою розгрузку і сам собі не вірю... Я щойно, під час вогневого контакту, другу кинув гранату Ф-1. Стоячи! На сім метрів! Пощастило. Підвішую РГД в розвилку і відламую вусики. Починаю рух. Через тридцять метрів закінчується дорога,

а далі абсолютно голе поле. Якщо його хтось дивиться в прилад нічного бачення або тепловізор, то я труп. Тут без варіантів. Як на зло, навіть борозди ніякої немає. Відходжу метрів сімдесят в бік і роблю ривок. Біжу так, що серце вилітає. Далі повинен бути асфальт. Ось нарешті і він. Падаю. Слухаю і відпочиваю. Позаду спрацьовує моя розтяжка. Пощастило. З бойовиками або хто там вони, розминувся на кілька хвилин. З боку, де спрацювала розтяжка, деякий час чутна стрілянина. Потім знову тиша. Ліворуч по Старобешевому працює міномет. Одна труба. Ліниво так працює. Раз в десять секунд високо над головою шелестять міни. Кинули штук тридцять. Перекур. Знову штук тридцять. Хто і куди накидає? Не зрозуміло. В Старобешевому вже п'ять днів «сепари». Просто гатять по місту, від нудьги? Далі ніби як нейтральна територія. В Комсомольському Національна гвардія, але навколо цього невеличкого міста сепарські села. Розслаблятися не можна. Іду потихеньку. Соняшник і кукурудза чергуються, як на зло, весь час впоперек рядків. Намагаюся рухатися якомога тихіше.

У тому колишньому мирному житті, будучи мисливцем, я не один десяток разів так підходив до кабана, якого відпрацьовували мої лайки. Але зараз все по-іншому. Приз за безшумний рух не трофей. Приз — життя.

Праворуч від себе чую нібито приглушений голос. Зовсім поруч. Аж раптом на весь голос російською: «А вот еще, пацаны, случай был...», і далі щось бу-бу-бу. Серце ухнуло кудись вниз і потім підскочило до горла. В ребра лупить, як кувалдою. Виставляю вперед автомат і підходжу. Один хлопчина, щупленький, в камуфляжі і берцях, сам з собою спілкується. Очевидно, що з головою не усе гаразд. Схоже, контужений. Я допоміг йому підвестися на ноги і кажу: «Братику, давай ходімо». Він щось розповідає про пацанів, колону і «укропські» «Гради»... Стоп... Прислухаюсь. А російська то мова не наша. Говір явно липучій і акаючий. Мене миттєво накриває. Витягаю ніж і беру кацапчонка лівою рукою за горло, щоб не дати змоги скрикнути. Шийка тоненька. Відмінно відчуваю, як під моїми пальцями б'ється жилка. Він затих. Стоїть і не наважується навіть поворухнутися. І так мені його чогось шкода стало... Зовсім же шмаркач. Одноліток моєму молодшому сину. Який ще в нього мозок? Відпускаю. Суки... Кровожерливі мерзотники! Заради своїх політичних амбіцій на забій дітей посилаєте. Учора вранці, перед виходом із Зеленого, ми відпустили десяток полонених бойовиків. Я ще вагався, а чи варто відпускати?

Можливо, потрібно було списати? Але то ж були дорослі мужики, а тут зовсім дитина. Дідько з тобою! Живи. Можливо, коли дах на місце повернеться, усім перекажеш, що не варто в Україну лізти.

Залишаю кацапчонка і вирушаю далі. Втома потроху накопичується, і ноги наливаються свинцем. Проходжу баштан і з'їдаю знайдений кавун. Гарна ягода — кавун. І наївся, і напився. Переходжу залізничні колії і спускаюся в якусь улоговинку. Вмикаю телефон, щоб уточнити маршрут. Нормально. Перебуваю практично там, де і розраховував. Попереду ставок і селище Комсомольське. Батарея на телефоні повністю сідає. Дві години ночі. Вважаю, що заходити зараз небезпечно. Нацгвардійці ще з переляку пристрелять. Вирішую дочекатися світанку. Лягаю і пробую подрімати. За десять хвилин відчуваю, що починаю замерзати. Через двадцять вже колотить так, що ні про які сновидіння і мови бути не може. Піднімаюся і рухаюсь далі. Заходжу в місто і проходжу приватний сектор. Ніде нікого не видно і не чутно. Дорога весь час підіймається вгору. Вмикаю ліхтарик, щоб раптово нацгвардійців не злякати. Розгинаю вусики чеки на ефці про всяк випадок і рухаюсь далі. Раптом окрик:

— Стояти!!! Пароль!!!

— Пацани, який нахрін пароль? Я з розбитої колони.

Я кладу ствол на землю і знімаю розгрузку. Освічую себе ліхтариком, щоб було видно, що зброї більше немає, і відходжу пару метрів в бік. Сідаю на асфальт. Гранату Ф-1 зачепив скобою за штани. Під захистом паху не видно. Витягнути — доля секунди. Військові обережно підходять, безглуздо перекриваючи один одному лінію вогню. Заходять в світло мого лежачого ліхтарика. Слава Богу! Нацгвардійці. Формені робокопи. Кевларові каски, окуляри. У всіх однаковий однострій. Бронежилети. Берці. Все нове. Старший з них лейтенант з АПСом. Дивлюся і думаю про себе: «Сука! У нас у батальйоні немає трьох бійців однаково одягнених». Нацгвардійці забирають мій автомат АК, розгрузку, рюкзак і відводять в будівлю місцевого військкомату. Там вже знаходилися декілька уцілілих з 92-ї бригади. З'їдаю пару печенюшок і вимикаюсь. Засинаю і прокидаюся з однією думкою. Я що, вижив один з усього батальйону? І тут у двір заходять три бійці. Серед них Стас Полюхович. Як ми зраділи один одному! Далі ще восьмеро: Вовка Кулінко кульгає, з відстреленим пальцем на нозі; Максим Хмуренко з поламаними уламком «бехи» ребрами; Батя з 17-ї бригади та ще пацани. Починаю напружувати нацгвардійців, щоб дали машину поранених відправити.

В обід усі присутні на той час залишки батальйонів «Кривбас», «Дніпро-1», «Миротворець» і декілька чоловік 51-ї бригади переправляють КамАЗами до Волновахи. Далі автобусом на Дніпро. На кордоні Дніпропетровської та Донецької областей зупиняємося і вистрілюємо по магазину однією чергою в небо — віддаємо честь і шану загиблим хлопцям. Коли приїхали в Дніпро, то побачили біля Дніпропетровської ОДА купу народу. Дружини і матері, зі сльозами і надією в очах, виглядають своїх чоловіків, синів, братів і батьків. Далі мій шлях лежить на Кривий Ріг в розташування батальйону. Дістаюся рідної частини, здаю в зброярню автомат, магазини, сімнадцять залишившихся набоїв і вирушаю знов на Дніпро. Потім додому. В маршрутці народ від мене шарахається. Я брудний і смердючий. Камуфляж у своїй і чужій крові. В капюшоні шматок чийогось мозку з кров'ю завонявся. І ось нарешті я вдома. Відразу в душ, а потім... Спати... Спати... Спати...

Маю визнати, що на той час це були найнасиченіші дві доби в моєму житті. Тоді я ще не знав, що зовсім невдовзі на мене чекає ще і Дебальцевський котел і ще більші враження. Слава Героям!»

■ Червоносільське Донецької області

Номер у розрахунку АГС-17 батальйону «Кривбас» Сергій Бондаренко:

«Увечері 29 серпня була команда зробити перекличку по усім підрозділам, які залишилися в хуторі Червоносільське, по кількості особового складу. Потім нібито Захарченко під гарантії Путіна нас відпустить. Сеанс зв'язку мав бути через дві години. Я особисто з бійцем батальйону «Донбас» Миколою Стародубцевим телефонував з даху Семену Семенченку у визначений час. Телефон був вимкнений.

Загальна здача в полон у хуторі Червоносільське почалася приблизно о 16:00 30 серпня 2014 року. Тоді я особисто був поруч з донбасівцями і чув останні обговорення про те, що нам вже ніхто не допоможе і чекати на будь-яку допомогу немає сенсу. Нібито Корбан повідомив, щоб ніхто не рвав себе гранатами і що усіх викуплять і витягнуть.

Що стосується офіцера нашого батальйону Павленка, про якого говорили, що він здався в полон, то це не правда. Він ходив на переговори з офіцером батальйону «Донбас» Віталієм Яциком. Усі питали: «Росіяни сприймають вас як перемовників чи як полоне-

них?» Росіяни відповіли: «як полонених». Тоді стало зрозуміло, що тим, хто не збирається здаватись, їх накази можна не виконувати. Це вже не буде вважатись непокорою і невиконанням наказу».

■ Червоносільське Донецької області

Лейтенант 40-го БТрО офицер з цивільно-військових відносин Сергій Сергійович Павленко:

«Я в полоні не був жодної секунди. Росіяни не вважали мене полоненим, а сприймали як офіцера ЗСУ, який має повноваження вести з ними перемовини. Дехто згодом звинувачував мене в усіх смертних гріхах і вважає зрадником, оскільки я більш за всіх спілкувався з росіянами, але думка людей, які залишилися живими завдяки тому, що за них було домовлено і які не цінують того, що їх врятували, мене взагалі не цікавить. Тож особовий склад (живих) оточеного угруповання під Червоносільським складався з бійців і офіцерів: 40-го БТрО — 23 особи, 39-го БТрО — 35 осіб, 3-й полк спецназу — 15 бійців; 51-ша ОМБр — 20 осіб, 93-тя ОМБр — 18 осіб, батальйон «Донбас» — 181 чоловік, рота «Світязь» і батальйон «Херсон» — шестеро, 17-та ОТБр — 4 особи.

Найпершими умовами з боку росіян були про вихід зі зброєю під їх супроводом, але ми їм тоді не повірили. Росіяни відразу понесли важкі втрати, і їх командири за будь-яку ціну спочатку бажали зберегти особовий склад. Згодом вони оговталися, отримали чіткі вказівки і висували вже більш складні вимоги, а спочатку були згодні навіть пропустити усіх нас зі зброєю.

Першої доби, як ми перебували в Червоносільському, з чотирьох перемовників, які складали нашу переговорну групу, росіяни прибрали трьох і відмовились з ними спілкуватись. Це відбулося з декількох причин, однією з яких була відсутність будь-яких документів, які могли б підтвердити їх належність до Збройних сил України, їх повноваження, які б пояснювали, хто вони і ким себе являють. В мене єдиного з усієї переговорної групи були військові документи, які підтверджували мої повноваження як офіцера Збройних сил України і пояснювали, яке в мене звання і до якого підрозділу я належу. Все ж таки це не завадило нам спільно з ними обговорювати загальний план переговорів.

Віталія Яцика перший раз відрядили разом зі мною. Бійців батальйону «Донбас» у Червоносільському було найбільше,

і тому обов'язково мав бути представник від цього підрозділу. Вони складали найбільш представницьку групу, як серед усього оточеного особового складу, так і в групі перемовин... Неможна було ходити поодинці до ворога. Потрібні були свідки переговорів і люди, які могли підтвердити і гарантувати обоюдні вимоги і умови... Віталій майже відразу погиркався з росіянами і вже не впливав на подальший процес. Він надто жорстко вказав окупантам, хто вони такі, а це в той момент було недоречно. Анатолій Крайнов найбільш холоднокровно і професійно тоді себе поводив. Саме він зумів втримати керованість «Донбасом» і іншими підрозділами. Власне, з ним і вирішувались деталі переговорів. Основні моменти я узгоджував з Анатолієм Крайновим (Дєдом)... Постійно тягнув час і мотивував це тим, що усім підрозділам потрібно узгоджувати все зі своїм командуванням. А це тягнуло час, який, як ми тоді вважали, працював на нас і надавав можливості Українській армії дістатися до нас.

Перемовний процес ускладнювався тим, що здійснювалися ще окремі спроби вести переговори з боку представників 39-го батальйону, які не узгоджувалися з нами. Ці спроби виявилися не тільки невдалими, а ще і в певні моменти створювали загрозу для усього нашого угруповання. В той момент два малокеровані йолопи ледве не прирекли всіх на знищення.

На моє запитання до одного з них: «Навіщо ти зриваєш спільні плани?», внятної відповіді я не отримав... Чергова істерика..

На жаль, в той момент залишалося дуже обмаль відповідальних людей, з ким можна було обговорювати план вирішення спільної проблеми. З ким було радитися? З підлеглим старлеєм, який відмовився від офіцерського звання і відповідальності? Чи з п'яним сержантом з 39-го БТрО, який вирішив побухати з російськими танкістами та «сепарами»?

Росіяни тоді спитали мене, чи в змозі ми керувати своїми людьми, чи в нас некероване стадо? Немає сенсу вести переговори з тими, хто не здатен керувати своїми бійцями... Було геть не смішно...

Директора відсторонили майже відразу, і він не мав далі впливу на росіян. Віталій Яцик та Слава погиркалися з росіянами. Яцик надто емоційно вказав їм, що вони окупанти й уся біда, яка тут сталася, саме через них. Саме з цієї причини російський офіцер відмовився далі з ним спілкуватись. Яцик і Слава,

справжні патріоти і сміливі люди, але в той момент їм не вистачило витримки і до того ж була проблема з документами.

Для повноти картини потрібно зазначити, що тими перемовинами ми намагалися тягнути час, тому що сподівалися і чекали допомоги ззовні і підходу наших колон прориву... І коли ворог вже їх знищив та оголосив нам про це, умови виходу для нас змінилися. Усі перемовини велися з російським командиром батальйону десантно-штурмової бригади з позивним Лиса, а сам Лиса напряму спілкувався з їхнім Генеральним штабом по спецзв'язку.

На той час у мене було два останніх накази мого комбата 40-го БТрО: тримати позицію до останнього і зберегти по максимуму людей. Обидва накази я виконав, але це нікому не цікаво. Вихід з хутора Червоносільське був обговорений через Червоний Хрест. За останніми умовами, це мало відбуватися виключно без зброї і по певному коридору обмеженого часу. Інакше усе угруповання розстріляли б з артилерії, танків, БМД та керованими протитанковими ракетами. Вважаю, тепер зрозуміло, чому саме Дєд примусово роззброїв Лєрмонтова здаватися, що не бажав здаватися. Дєд знав останні умови і розумів, що усіх просто знищать, якщо Лєрмонтов і його люди будуть чинити спротив. А вони його чинили до останнього.

30 серпня о 16:00 Лиса повідомив про те, що він отримав наказ знищити артилерією оточених і добити всіх, хто вижив, тому що надто довго не було результатів перемовин...

А наші колони прориву були вже знищені...

Росіяни зрозуміли, що ми тягнемо час в очікуванні колон, які мали надійти нам на допомогу. Зрештою, ворожий офіцер повідомив мені, що розгадав наш план. Він пояснив, що дарма ми тягнемо час. Ніяких колон для нашої підтримки для прориву не буде, бо вони знищені. Цим росіяни позбавили нас будь-яких надій і варіантів. Останнім моїм аргументом стала позиція — ви нам не залишаете варіантів і ми підемо через вас. Тоді й у вас будуть втрати..., а вони на той час у росіян вже були значні, і нових вони не хотіли... Так я отримав останні умови, а також 15 хвилин. Уже почав виконуватись наказ Лиси, і пройшла пристрілка дивізіону НОН-К по квадрату та ПТУРів з недосяжної нами відстані...

Перед самим виходом усі командири підрозділів віддали накази своїм людям: знищити зброю, щоб не дісталась ворогу, і лише тоді рухатись за мною...

Мені вдалося переконати Лису відпустити усіх поранених донбасівців, яких було 60—67 чоловік, точніше вже не пам'ятаю. До того ж ще близько 30 поранених бійців з інших підрозділів. До них також приєднали і чотирьох жінок — як медсестер, хоч вони, як з'ясувалось згодом, були розвідницями...

Наша колона пішки відійшла від Червоносільського до озера в напрямку селища Осикове. Там нас завантажили в автомобілі Червоного Хреста, які і доправили нас до своїх, як нам і було обіцяно в процесі перемовин в Червоносільському. Вийшли майже усі, окрім батальйону «Донбас».

Командування окупантів вважало бійців цього добровольчого підрозділу озброєними найманцями. Недобиті в Україні бойовики Гіві і Мотороли наполягали на тому, щоб їм віддали полоненими хоч будь-кого. Саме тому російське військове командування прийняло рішення віддати їм саме бійців батальйону «Донбас».

Багато хто потім з «героїв», які зараз поливають брудом і звинувачують увесь білий світ у своїх негараздах і проявлених колись психічних зривах, після повернення додому подавалися в біга і боялися повернутися в свою частину для подальшого проходження служби. Дехто переховувався так само по шпиталях і лікарнях, симулюючі різноманітні поранення і контузії, щоб більше ніколи не повертатися в бій і не відчувати того принизливого відчуття жаху, яке довелося відчути тоді під Іловайськом. Щоб виправдати свої слабкості, такі бійці й офіцери гучніше за усіх волають про зраду, про боягузів і переслідування прокуратурою «патріотів». Людина завжди шукає собі виправдання, а це вимагає шукати винних серед інших. Тож згодом Господь розсудить, хто є хто, а зараз, на жаль, незручна правда нікому не потрібна, і люди схильні вірити тому, чому зручно вірити і що відповідає їх бажанням і вподобанням».

Заступник командира взводу батальйону «Донбас» Олександр Пєчніков:

«Усього поранених на той час було тридцять два чоловіка. Серед нас навіть була пара не поранених, які обмотували собі голову бинтом і виходили разом з пораненими. При цьому ніхто нікого ретельно не перевіряв, поранений ти чи ні. Особисто я нікого не звинувачую, оскільки ситуація така — життя і смерть. Кожен обирав свою долю. Нас усіх попередньо потягнули в поле, де ми провели ніч. Вже тоді ми були окремо від тих, хто перебу-

вав у групі полонених від ЗСУ й інших батальйонів. І вже десь о 10:00—11:00 тяжкопоранених завантажили в КамАЗи, а хто більш-менш на ногах — на броню БМП. Військові і міліціонери пішли пішки. Таким чином ми дісталися до селища Осикове. Туди ж тоді приїжджав і Моторола.

Можливо, це було навіть одним із жестів «доброї волі», що декому з військових офіцерів під час звільнення навіть зброю залишили. Чесно кажучи, мені це не було відомо і викликає здивування. Я вважаю, що це якась політика. Військових вони не хотіли чіпати. Можливо, була така вказівка. Не знаю. Лиса повідомив, що по добровольцях в нього окремий наказ. Навіть, коли нас вже вивозили в КамАЗах у супроводі бойових машин піхоти через блокпости з чеченами до Червоного Хреста, Лиса заглянув в наш КамАЗ, в якому були виключно поранені, і порадив усім зняти свої шеврони. Він сказав, що коли будемо проїжджати зі своїми блокпости «ополченців», то щоб не думали сказати, що ми з батальйону «Донбас». Говорити будь-що, але тільки не «Донбас». Видно, у «сепарів» було дуже багато питань саме по батальйонах…»

Одночасно з тим група вцілілих і поранених бійців продовжувала вихід з оточення.

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

«Проробивши невеликий прохід всередину заростей, занесли туди носилки з Костянтином і Олегом, а також розчистили місце для інших поранених. Вхід в наше сховище заклали гілками, які наламали всередині цих рясних кущів. Зовні ніщо не видавало нашої присутності. Було вирішено залишатися в цьому місці до настання темряви. Виснажлива ніч, почуття спраги і голоду сприяли міцному сну. Промені сонця над горизонтом почали пробиватися крізь зарості і зігрівали нас після холодної ночі. Після обіду стало зовсім спекотно, але густе листя прикривало нас від пекучого сонця. Цілий день ми провели в спокої і відпочинку. Розуміли, що за кілька годин нам належить чергова важка ніч і слід набратися сил. Мобільний зв'язок майже весь зник. Навіть мій «лайф» припинив надавати ознаки життя. Досить стійкий сигнал був лише в оператора МТС. Усі наші мобільні телефони майже повністю розрядилися. Десантник Олег Тимощенко згадав, що у нього з собою є повністю заряджений і вимкнений аварійний мобільний телефон. Це було дуже вчасно і доречно

в нашому становищі. Я тоді для себе відзначив передбачливість спецназівця, і згодом завжди носив з собою в розвантажному жилеті такий же завжди заряджений і вимкнений телефон для екстрених ситуацій.

Із вхідних повідомлень ми дізналися, що на пошуки нашої групи висунулася група розвідників, які обшукують всі лісосмуги та околиці населених пунктів. Була надія на те, що нас, врешті-решт, знайдуть. Поряд з цим приходили повідомлення, що всім бійцям слід рухатися до лікарні Комсомольського. Ми не цілком довіряли всім вхідним повідомленням і, як з'ясувалося згодом, мали рацію. Скоріш за все, ті, хто надсилав повідомлення, не встигали достатньо оперативно відслідковувати швидку зміну обстановки, але дуже часто я згодом чув про те, що, керуючись рекомендаціями з СМС, бійці замість своїх виходили до ворога.

Часу до заходу сонця і наступного марш-кидка у нас було більш ніж достатньо, і це дозволило нам ближче познайомитися один з одним. Останні кілька годин зблизили нас тісніше, ніж роки дружби з іншими людьми. Вибачте за каламбур, але, варясь в одному котлі, нам нема чого було приховувати одному від одного. Саме тоді Тимощенко Олег повідав нам деякі деталі, яки викликали в мене повагу до деяких представників керівництва нашого угруповання під Іловайськом. Ми розмовляли на тему, хто і де перебував під час операції. В самому Іловайську представників ЗСУ було зовсім мало, а про те, що поруч з нами знаходяться елітні частини спецназу, ми взагалі не чули. Мовчазному Олегу довелося нам пояснити, що вони не були в місті. Їм було поставлене завдання вивести з оточення певну групу людей, але коли вони дісталися до цих самих людей, то ті відмовилися покинути угруповання і заявили, що будуть виходити тільки разом з усіма підрозділами. Спецназу не можна було повертатися без цих людей, і тому десантники третього полку спеціального призначення залишилися поруч з тими, кого мали вивести, і теж виходили по «зеленому коридору» разом з усіма оточеними підрозділами, охороняючи тих, кого мали вивести. Багато хто з цих хлопців загинув. Олегу відносно пощастило. Не знаю, наскільки правдоподібною була його розповідь, але брехати йому нам тоді не було сенсу. Тепер кожен раз, коли я чую ті чи інші звинувачення в боягузтві керівної ланки угруповання під Іловайськом, я абсолютно впевнений, що це брехня. Я багато чого не знаю і не стверджую, що знаю істину в останній інстанції, але розповідь

Олега викликає у мене повагу до вищих офіцерів штабу Хомчака. Це всього лише моя особиста суб'єктивна думка.

Скориставшись зарядженим телефоном Олега Тимощенка і карткою МТС, ми зуміли за допомогою СМС-повідомлень знову зв'язатися з друзями з Дніпропетровська. Всіх, хто був піднятий на наші пошуки, цікавило наше місце розташування, але ми досі не могли точно вказати, де саме перебуваємо. Ніякої прив'язки до місцевості не було. «Зеленка» серед полів. У декількох кілометрах на південний захід від нас спостерігали перед світанком вогні великого населеного пункту. Швидше за все, це і було Комсомольське. Нам настійно рекомендували, як можна швидше пересуватися до нього, і повідомляли, що пошукові групи розвідників вже тривалий час розшукують нас, але поки що безрезультатно.

Очищаючи травою свій автомат від крові, волосся і залишків тканин головного мозку, я намагався аналізувати вхідні на мій телефон повідомлення. «Пересуватися швидше»... Мабуть, ті, хто нам тоді це писав, не враховували деяких обставин. Ні про яке швидке пересування не мало бути й мови. За минулу ніч

Півтора роки по тому. Київ. Зліва направо: Віталій Сова, Костянтин Совенко, Роман Зіненко, Віталій Бунчиков, Володимир Мазур

ми подолали не більше чотирьох кілометрів. Якщо враховувати, що доводилося постійно повертатися за другими ношами, то для нас ці чотири кілометри перетворилися у вісім. Пораненим Олегу Бірюку й Ігорю Калініченко, які майже весь шлях подолали самостійно на колінах, це теж здалося справжнім марафоном. Так само як і іншим пораненим.

Під час очікування сутінків Віталій Сова з Пашею Рудичем прикопали в затишному місці кулемет Костянтина, оскільки тягнути зайвий тягар було вже важко. Сталкер допоміг Віталію розібрати один з автоматних магазинів, в який влучила куля. Патрони і магазин також вирішили прикопати поруч з кулеметом. Сили потроху танули, і ми намагалися максимально полегшити наші розвантажувальні жилети і скидали зайву вагу. Патрони і зайва зброя нам тоді були вже ні до чого. Вступити в будь-який бій означало виявити себе і позбутися останнього шансу вийти самим і винести поранених.

Дуже хотілося їсти, але ще більше хотілося пити. Якщо голод ще можна було якось перетерпіти, пережовуючи сире насіння з соняшників, то води взяти було ніде. У когось виявилася невелика баночка з драже, і ми розділили вітаміни між собою. Потім у друже Союза знайшлася одна сигара «Captain Black». Це був нереальний елемент розкоші в наших умовах. Розтягнули сигару на всіх. Іноді десь неподілік чулися автоматична стрілянина і гуркіт техніки. Одного разу зовсім поруч з нами пролунали гучні голоси людей, які проходили поруч з нашим сховищем. Тоді я про себе подумав, що на місці груп зачистки я не став би соватися вглиб колючого чагарника, але обов'язково б його обстріляв або кинув в нього гранату. Ніхто наше укриття не виявив, і граната, на щастя, не прилетіла.

Починало сутеніти, і Сергій Алещенко оголосив:

— Ми так довго не протягнемо. Потрібен транспорт для поранених. Те, що нас шукають, добре, але я на це не дуже розраховую. Значить так. До селища повинно бути зовсім недалеко. Я висуваюся в Комсомольське до найближчих нацгвардійців. Візьму у них транспорт і повернуся за вами. Ваше завдання — як почне темніти, пройти пару сотень метрів до залізничних колій. Потім обережно перебираєтеся через залізницю і вирушаєте до найближчої від неї лісосмуги. Там чекаєте мене.

Сергій вийшов ще до того, як почало сутеніти, а ми почекали ще з годину і відправилися слідом за ним. Час від часу подекуди в різних напрямках в небо злітали сигнальні й освітлювальні ра-

кети. Від нашого укриття до залізниці шлях проходив крізь порослу очеретом грузьку низину. За нею починався крутий підйом по насипу до залізничних колій. Нас залишалося чотири людини, здатних нести ноші і допомагати іншим пораненим. Найважче доводилося Олегу Тимощенку і Костянтину Совенку на ношах. Під час нашого підйому і спуску біля залізничного полотна ґрунт і щебінь під ногами іноді провалювалися, і хто-небудь з нас падав, перехиляючи ноші. При цьому будь-який зайвий рух завдавав хлопцям у ношах нестерпного болю. Ми намагалися пересуватися якомога тихіше, але гравій під ногами створював, як мені тоді здавалося, зрадницьке і гучне шурхотіння. Підйом і спуск поблизу залізничних рейок були досить крутими, і подолання цієї перешкоди відняло у нас дуже багато сил і часу. Крім ношів, потрібно було ще допомогти минути цей крутий насип пораненим товаришам. Олегу Бірюку й Ігорю Калініченку, які вже майже повзли поруч з нами, було ще важче. Іноді хлопцям здавалося, що далі рухатися вони вже просто не в змозі. Ми, як могли, намагалися їм допомагати. Перебравшись через залізницю, ми повинні були подолати ще близько трьохсот метрів до обумовленого місця зустрічі з Прапором. Дорога йшла по вузькому ґрунтовому шляху поміж залізницею і краєм соняшникового поля. Коли ми дісталися до потрібної лісосмуги, то влаштували невеликий привал. Гоша з Якутом після останнього переходу зовсім вибилися з сил. Попадавши на траву попід деревами, ми, як і було домовлено раніше, почали чекати на повернення Прапора.

Відпочивши близько півгодини, ми вирішили, що у нас в запасі ще є кілька годин темряви, і ми можемо просунутися трохи далі в бік Комсомольського. За посадкою було велике поле, за яким виднілася наступна лісосмуга. Вогні селища здавалися зовсім поруч, і кожна лісосмуга, яку ми бачили перед собою, теж здавалася нам останньою перешкодою перед містом. Здавалося, що нам залишилося подолати зовсім невеличку відстань, і ми вирішили зробити ще один ривок. Ігор Калініченко і Олег Бірюк залишилися на місці біля лісосмуги в очікуванні Прапора. На те, щоб рухатися далі, у хлопців просто не було більше сил. Ми пообіцяли повернутися за ними після того, як подолаємо поле з бійцями в ношах. Трохи пізніше вони зізналися, що вже не розраховували на те, що ми повернемося. Взявшись за ноші, ми пішли через цю оранку, яка тоді здалася мені нескінченною. Протилежний край поля здавався зовсім близько, але дійти до нього,

здавалось, було неможливо. Витративши ще близько години, ми все-таки подолали цей шлях і майже без сил впали в низині, оточеній деревами. Було настільки холодно, що ми, нехтуючи усіма запобіжними заходами, розвели невелике багаття, щоб зігрітися біля вогнища. Після цього ми зі Сталкером пішли знову крізь поле за Олегом та Ігорем, а Володя Мазур залишився доглядати за пораненими».

У цей самий час Сергій Алещенко продирався лісосмугами і полями від залізничних колії в напрямку Комсомольського. Він достатньо швидко дістався міста. Бійці Національної гвардії, які його зупинили, намагалися роззброїти Сергія і відібрати автомат і гранати, але він знайшов потрібні слова, щоб переконати бійців не робити дурниць. Єдине, на що погодився, — викрутити запали з гранат. Наш тимчасовий командир у супровіді бійців Національної гвардії дістався штабу, де він пояснив ситуацію, в якій опинилась наша група, і наполягав на тому, що терміново потрібен транспорт для негайної евакуації наших поранених. Після тривалої наради один із старших офіцерів погодився надати вантажний автомобіль КрАЗ і особисто з Сергієм і ще декількома офіцерами вирушив з Комсомольського в бік Старобешевого. Поки тривала нарада, Прапор встиг попити води і вгамувати спрагу. Сергій намагався переконати офіцерів взяти з собою бійців у супровід, але командири вирішили не ризикувати бійцями і вирушили самостійно. Подолавши декілька кілометрів у повній темряві по дорозі вздовж двох лісосмуг, КрАЗ дістався залізничного переїзду поміж Комсомольським і Старобешевим. Офіцери вирішили залишитися з ретельно замаскованою автівкою біля переїзду. Вночі ґрунтова дорога вздовж залізничної колії погано проглядалася, і високий насип, по якому проходили рейки, здавався дуже зручним для ворожої засідки. Рухатися вздовж колій старшому офіцеру здавалося небезпечно. Сергію було сказано, щоб він йшов і особисто привів нас до переїзду. Часу на пошук і повернення до дороги йому надали годину. Прапор дуже сумнівався, чи встигне він впоратись за цей час, і тому більш ніж три кілометри біг до того самого місця, де ми залишили Олега й Ігоря.

Через те, що ми вже на той час подолали поле і були достатньо далеко від залізниці, ми розминулися з Сергієм і не бачили його, коли він врешті-решт дістався до наших двох поранених товаришів. Від них він дізнався, що ми пішли далі і де саме знахо-

димось, їм невідомо. Сергій зрозумів, що по темряві він не зможе своєчасно знайти нас, і тому вирішив, що потрібно рятувати тих, кого бачив перед собою. Він також розумів, що відтягти двох поранених він не зможе. Характер їх поранень і фізичне виснаження не дозволяли їм вже самостійно рухатися. Що ж робити? Сергій сподівався, що більшій частині групи, яка несла ноші з пораненими, вистачить сили дістатися Комсомольського. Тепер потрібно рятувати Гошу і Якута. Але ж як?

Сергій вирішив негайно повернутися до переїзду і повідомити офіцерам Національної гвардії про те, що поранених неможливо витягти будь-яким іншим засобом, ніж забрати автівкою. Тож потрібно встигнути повідомити про це офіцерів на переїзді. Дорога, начебто вільна. КрАЗ проїде. Усе буде добре. Сергій вирушив туди, звідки прийшов, але, коли дістався до переїзду, там вже нікого не було… Не встиг… Поїхали… Добре. Все одно потрібно повернутися в Комсомольське і ще раз переконати керівництво нацгвардійців про необхідність забрати бійців. Коли Сергій знов дістався міста Комсомольське, Національної гвардії і українських бійців у ньому вже не було. Блукаючи знелюдненими вулицями приватного сектору, Сергій шукав бодай хоч яку автівку, яку можна було б використати для того, щоб забрати Олега й Ігоря, але, на жаль, нічого так і не знайшов. Від недосипу, голоду і втоми він сам вже майже вибився з сил. Один з місцевих мешканців, побачивши Сергія, запросив його до себе, щоб він зміг хоч трохи перепочити.

Минала ніч. Ми з Пашою Рудичем подолали зворотний шлях до залишених нами друзів і побачили, що вони були на тому ж самому місці, де ми їх і залишили. Хлопці розповіли нам, що щойно до них приходив Прапор. У Комсомольському він зустрів Національну гвардію, але не зміг переконати гвардійців виїхати на вантажівці для нашої евакуації. Залишивши хлопцям кілька сигарет, Прапор знов пішов у місто, щоб знайти будь-який транспорт і обов'язково повернутися за ними. Ні в той день, ні на наступний ми Сергія так і не побачили. Повернувшись в Комсомольське, він, за доносом одного з місцевих мешканців, виявився у полоні, з якого його звільнили лише через два тижні.

На щастя, Олег і Ігор трохи відпочили і набралися сил за ті півтори години, що ми витратили на перехід до наступної лісосмуги. Паша Рудич узяв Олега Бірюка собі на спину і перетягнув його таким чином до загальної групи. З Ігорем було склад-

ніше. Характер його поранень не дозволяв підняти його ані під руки, ані закинути на спину. Допомагаючи тягнути Гошу, я згадував наші тренування в маріупольському аеропорту з надання допомоги пораненим. Тоді ми з Ігорем тренувалися носити один одного. Під час тренувань в мене не виходило пронести Ігоря більш ніж десять метрів. Зараз перед нами було розоране поле, по якому потрібно було пройти не менше п'ятисот метрів. Під час тренувань в мене хоч і було побільше сил, ніж зараз, але мотивація була повністю відсутня. Зараз же, навпаки, — відсутність фізичної сили з лишком компенсувалася мотивацією.

Випробувавши всі, які тільки можна, способи транспортування, з Божою поміччю, я допоміг Гоші подолати це поле. Іноді Ігорю здавалося, що все це марна трата сил. Що йому ніколи не вибратися з цього оточення. Я підтримував його, як міг. Заглядаючи в майбутнє, пророкував йому, що ще погуляю у нього на весіллі і побачу, як він буде танцювати. Не пам'ятаю, скільки минуло часу, але на п'яту годину ранку, коли вже починало сходити сонце, ми всі разом зібралися навколо багаття, що догоряло, і стали думати, що робити далі.

Сили тих, хто ще міг пересуватися, танули на очах. Ще однієї ночі ми могли і не витримати. Якщо за першу ніч ми подолали чотири кілометри, то за другу не більше двох. Потрібно було комусь висуватися в Комсомольське, до якого залишалося не більше трьох кілометрів, і повідомити нашим, що без сторонньої допомоги група вийти не зможе. Або хоча б терміново знайти воду і транспорт. Цього разу на пошуки пішли Віталій Сова і боєць «Кривбасу» Дмитро Саєнко. Через деякий час мені на телефон прийшло повідомлення про те, що усі населені пункти потрібно обходити стороною і ні за яких умов не заходити в Комсомольське. Національна гвардія звідти пішла. Місто зайняте ворогом... Найближчий блокпост Національної гвардії розташований в селищі Роздольне, яке знаходиться в півтора десятках кілометрів за Комсомольським. Тоді ми ще не знали, що і саме селище Роздольне також лише частково контролюється Нацгвардією, а по більшій території селища вільно рухаються озброєні вороги.

У цей самий час нам продовжували надходити СМС-повідомлення, які наполегливо радили виходити в Комсомольське до місцевої лікарні. Пізніше деякі хлопці розповідали про те, що, виконуючи ці рекомендації, вони підтягувалися до зазначеної лікарні, де їх вже зустрічали озброєні бойовики.

Боєць батальйону «Дніпро-1» Віталій Сова:

«Разом з Дмитром Саєнком ми попрямували знов до залізничних колій і далі рухалися вздовж них. Крокували довго. Я вже ледве ворушився. Діставшись залізничного переїзду, пішли далі і вийшли до якоїсь вантажної станції. Праворуч був величезний терикон і якесь село. В тому напрямку були чутні гуркіт техніки і рух людей. До цього часу ми декілька разів виходили на зв'язок з нашим штабом батальйону в Дніпропетровську. Нам повідомляли, що потрібно прямувати далі і нас повинні зустріти. Тож ми ще деякий час рухались невідомо куди і врешті-решт зрозуміли, що відхилилися далеко в бік від потрібного напрямку. Тоді знов вирішили повернутися назад. Зрештою вийшли на околицю якогось села. Побачили якісь бараки і хатки. Знайшли колонку з водою і нарешті напилися води. Пам'ятаю, що від опіків на ногах не міг стати навколішки. Попід колінами усе обгоріло. Довелося лягти на спину, а Дмитро мені в рот накачував з колонки воду.

Втамувавши спрагу, ми вирушили далі. Приватний сектор. Повна тиша. Людей ніде не видно і не чутно. Знов почали закрадатися сумніви, чи туди ми вийшли, куди нас спрямовували зі штабу? Ми вирішили тимчасово переховатися в рясних хащах якихось дерев поблизу одного з будинків. Звідти я додзвонився товаришу в Маріуполь, і він поповнив мені рахунок на телефоні. Після того я зв'язався з командиром нашої роти Олександром Гостіщевим, який порадив мені шукати військкомат. Їх ще вчора евакуювали саме від нього. Там має бути Національна гвардія.

Нас не залишало відчуття, що щось відбувається не так. Невдовзі ми побачили, як по вулиці крокує якась жіночка. Тоді я дуже її перелякав своїм зовнішнім виглядом і несподіваною появою з рясних кущів. Я розпитав її, де ми знаходимось? В якому населеному пункті? Вона відповіла: «Хлопчики, так ваші ще вчора пішли».

Я знов зв'язався з нашим штабом батальйону в Дніпропетровську. Наскільки я пам'ятаю, на зв'язку постійно був Валерій Бондар. Потім на мій телефон додзвонився Віталік Фєщенко і повідомив, що ми маємо дістатися певної адреси, де нам нададуть допомогу. Зрозуміло, що шукати незнайомих людей за незнайомою адресою в незнайомому населеному пункті, та ще і за тих обставин, було дуже важко. На щастя, невдовзі ми зустріли ще одну жіночку, яка більш-менш зрозуміло пояснила нам, в який

бік потрібно рухатись. Тільки вона порадила нам повернутися трохи назад і обійти іншою вулицею, тому що далі по цій вулиці біля магазину якесь збіговисько озброєних людей.

На всяк випадок ми тоді познімали українські стрічки і прапорці на однострої і пішли, як вона нам порадила. Здавалося, що йшли дуже довго. Одного разу до нас підбігла якась зграя місцевих:

— Пацаны, вы чьи? ДНР?

Я відповів російською:

— Да. ДНР.

— Как мы вас ждали! Наконец-то «укропов» выбили...

Ну і далі в такому дусі. Дмитро схопився за автомат, але я його зупинив: «Посміхаємось і рухаємось далі». Ми тоді щось вигадали тим ушльопкам про те, куди йдемо, і вони від нас відчепилися.

Нарешті ми знайшли потрібну адресу. Щоб зайвий раз переконатися, що ми прийшли куди слід, я знов зателефонував в штаб і повідомив про те, що ми на місці і щоб нас зустріли. Минуло трохи часу і на вулицю вийшов чоловік і, залишивши відчинену хвіртку, знов повернувся до будинку. Ми трохи оглянулися навколо і зайшли до двору. Там ми вже зустріли двох бійців. Одного нашого з «Дніпра-1» Романа Смука, а другий з 40-го батальйону. Роман мене відразу впізнав, а я його — ні. Ми знов подзвонили в Дніпро й отримали чергову вказівку — чекайте дзвінка. Поки чекали, встигли переодягнутися в цивільний одяг і перемотати рани. Ми викопали яму і склали в неї свою зброю, особисті речі і військове спорядження в мішки. Яму не прикопували, а лише прикрили гілками.

Нарешті дочекалися дзвінка. Незнайома людина починає розпитувати мене про мій позивний. Я намагаюся дізнатися, хто це, а співрозмовник починає нервувати і говорить: «Вас бл@дь забирать или нет?!!» Я назвав свій позивний, і він сказав: «Чекайте. За вами приїде авто». Він ще раз уточнив адресу і як виглядає будинок. Сказав, що ми маємо дочекатись машину «швидкої допомоги», після чого перервав розмову.

Один із хлопців стояв і спостерігав на вулиці, очікуючи машину. Коли до двору під'їхала «швидка», я вийшов на вулицу і назвався, хто я є. В машині тоді перебувало двоє людей. Водій і супроводжуючий. Згодом супроводжуючий повідомив, що він не медик, а розвідник. Я перепитав у нього, чи зможемо вийти зі

зброєю? Розвідник відповів: «Переодягніться в цивільний одяг і надійніше сховайте свої мішки з особистими речами. Взагалі поки що невідомо чи вийдемо, але спробуємо».

Ми посіли в машину, попередньо запихнувши під ноші свої мішки зі зброєю і амуніцією. Ми з Дмитром розповіли водієві і супроводжуючому про те, що неподалік перебуває група наших поранених бійців, яким також вкрай необхідна допомога. Ми вирушили, але далеко не встигли від'їхати. Хтось додзвонився по телефону до супроводжуючого, і я чув лише уривки розмови. Наскільки я зрозумів, хтось повідомив про те, що у місцевій лікарні залишилися троє наших поранених і їх потрібно терміново забрати. Потім ще пригадую, що в когось перепитували, як туди проїхати.

Щойно ми заїхали у двір лікарні, машину відразу оточили озброєні люди. Ми відчинили свої двері і супроводжуючий вийшов і почав голосити: «Пацаны, мы свои. Мы за ранеными!» У відповідь почули: «Какие на куй свои?! Лежать!» У одного з тих, хто тримав нас на прицілі, я побачив на руці колорадську стрічку. І тут я вперше за останні три доби відчув, що це остаточний кінець… Було так гидко… Пройти крізь усе те пекло і так безглуздо попастися, коли вже здавалося, що залишилось лише забрати наших поранених товаришів і вийти до своїх!

Нас усіх взяли й обшукали машину «швидкої допомоги». Забрали мішки з нашими речами. Наш розвідник, потрібно віддати йому належне, тримався молодцем. Він врівноважено і спокійно намагався пояснити озброєним людям, що він медик, що збирає поранених і таке інше. Потім нам наказали посісти в машину «швидкої». До нас також підсіло двоє озброєних людей, після чого ми вирушили невеличкою колоною. Попереду рухалась одна автівка з озброєними людьми, а друга їхала позаду «швидкої». Невдозі ми приїхали до будівлі місцевого військового комісаріату, а там вже було багато озброєних людей разом з цивільними мешканцями. Пригадую, що вони щось колупалися в одній з покинутих бойових машин піхоти, намагаючись її завести. З усіх боків вигуки: «"Укропы", вам писта!!!» і таке інше. Хтось подивився на мої ноги і, побачивши сильні опіки, сказав: «Так. Ты тяжело раненый. Сейчас тебе в наш санвзвод», а іншим хлопцям сказав: «А вам пистец. Или сейчас грохнем, или будете рабами у чехов. Сейчас приедет контрразведка, и решим, как быть».

Невдовзі у них почався якийсь кіпіш. З повідомлень по рації було чутно, що в їх бік рухається якась колона. Озброєні люди займають позиції до бою, а за кілька хвилин до нашої машини «швидкої допомоги» підходить якийсь хлопець у бандані з радіостанцією і питає у мене:

— Ты раненый с ногами?

— Я.

— Идти можешь?

— Могу.

— За мной.

Підтримуючи мене, він вивів мене з двору до дороги і почав розпитувати: «Кто такой? В каком подразделении служил?» Мені тоді здалося, що цей хлопець з їхньої медичної служби, і я відповів, що я з територіальної оборони. На вулиці в той час стояв автобус з білим прапором і намальованим білою фарбою хрестом. Також ще була якась вахтівка, не пам'ятаю, на базі якогось вантажного автомобіля. В автобусі перебували двоє — водій і ще один такий здоровий лисий дядько. Нас завели в той автобус. Я сів подалі в салон і приховав паспорт під оббивку сидіння. Поїхали. Знову почалися питання, хто ми і звідки. Я наполегливо стою на своєму. Разом з тією вахтівкою наш автобус почав кружляти по Комсомольському. Супроводжуючи нас озброєні люди постійно викликали когось на зв'язок: «Пацаны, на связь! Пацаны, связь!» Іноді в ефірі щось пробивається у відповідь. З переговорів поміж ними починаю розуміти, що це свої. Знов з'явилася надія. Тоді я вже відверто повідомив, хто я і з якого підрозділу. Розповів про групу наших бійців, серед яких багато поранених.

Водій вирушає до залізничного переїзду і далі рухаємось вздовж залізничних колій до місця, де ми востаннє бачили своїх товаришів. Коли прибули на місце, то побачили, що наших хлопців там вже немає. Після того ми повернулися в Комсомольське і наші розвідники отримують з кимось зв'язок, далі ми вирушаємо до якоїсь промислової зони. Там також розвідники намагаються когось викликати, але там теж нікого немає. Потім ми втретє повернулися в місто і підібрали там наших бійців в цивільному одягу. Після цього вахтівка з автобусом розділилися. Вахтівка поїхала забирати когось з терикона, а ми вирушили на виїзд з міста і далі по шляху аж до селища Роздольне. Там ми вже остаточно зрозуміли, що нарешті вирвалися до своїх».

Боєць батальйону «Миротворець» Юрій Бурляй:

Група генерала Руслана Хомчака.

«У ніч з 30 на 31 серпня ми дісталися до річки Кальміус і перебралися на протилежний берег. Після переходу річки ми йшли по місцевості, де було дуже багато ланів, випалених «Смерчем». Місцевість, як після Хіросіми, — все чорне, вигоріле, кілометр на кілометр. І такий жахливий трупний сморід...

Огидне відчуття, коли ти обережно ступаєш по землі і розумієш, що йдеш по цьому перемеленому паштету з людей і землі. Ми йшли в бік міста Комсомольського.

Уночі перший раз вийшли на зв'язок, тому що до цього моменту ми рухалися в режимі повного радіомовчання через побоювання, щоб не запеленгували. Не знаю, з ким підтримувався зв'язок, але, зі слів офіцерів, нас орієнтували на селище Підгірне. Нам повідомляли, що нас там мають зустріти.

Тривала вже третя доба нашого виходу з оточення. З насуванням темряви ми знову вирушили в дорогу і вирішили зрізати шлях крізь ліс. Пройшли метрів двадцять вглиб лісосмуги і хтось із наших попереду зірвав розтяжку. На щастя, це виявилася лише сигнальна міна. В небо злетіли сигнальні ракети, які чітко виказували місце нашого знаходження: бах!!! бах!!! Ми з жахом розуміємо, що зараз з усіх замаскованих позицій сюди можуть почати обстріл або вишлють техніку. Тому ми робимо марш-кидок і дуже спішно залишаємо це місце. Вибігаємо з лісу, а у Сані (Птиці) щось за ногу зачепилося і тягнеться за ним. Придивилися і побачили, що у нього до ноги дріт намотаний — а з іншого його боку граната Ф-1 висить. Бойовики погано закріпили розтяжку, і друже Птиця зірвав її з боку кілочка, але не висмикнув кільце. Граната Ф-1 це страшна штука. Двісті метрів розліт осколків. Якби не неймовірне везіння, то дісталося б усім. Кого відразу на смерть, а кого на все життя інвалідом. На щастя, ніхто тоді не постраждав і гранату знешкодили.

Далі рухалися дорогою через гору. А там хуторець якийсь був — хат на десять з одного боку і десять з іншого. Було помітно, що хуторець також був опрацьований «Смерчем» або «Ураганом». Всі будиночки зруйновані. Таке враження, що з тривимірного простору потрапив у двомірний. Видно, що це залишки будинку, але він не має обсягу. Одні плоскі стіни, як товщина шпалер. Настільки все рознесено вибухами в пил, що все лежить на землі рівним шаром і над цим усім лише деінде підносяться окремі плоскі залишки стель. На землі немає ні уламків, ні будь-

яких шматків. Теж таке сюрреалістичне видовище. Дуже похмурі відчуття. Про те, що під час обстрілу на цьому місці могли бути люди і що з ними могло статися, навіть не хотілося думати.

У той день ми йшли майже чотирнадцять годин. Дійшли до Підгірного і знову вийшли на зв'язок із зовнішнім світом. По радіостанції нас попросили пройти ще трохи далі, тому що виявилося, що село це не зовсім наше, водії побоювалися їхати за нами.

Нас орієнтували трохи далі на величезний терикон. Уздовж нього ми пройшли ще через пару невеличких населених пунктів. Терикон був величезний. Навколо нього ми кілометрів сім пройшли. Нарешті дісталися до контори управління однієї з шахт. Увійшовши до будівлі управління, ми дуже сполошили співробітниць шахти. Коли вони побачили нас, то аж злякалися.

— А ви хто? — запитують.

Ми відповідаємо:

— Міліція. Що не схожі?

— Та ну, яка ви міліція?

Тоді ми дійсно виглядали дивакувато, як для міліціонерів. Страшні, чорні, на пузах повзали, лежали в цьому обвугленому полі, всі неголені, зарослі, як Робінзони. Хомчак знову вийшов на зв'язок і повідомив комусь про наше місце розташування. Тоді нам повідомили, що за нами відправлена машина.

Жінки винесли нам кілька пляшок з водою... тридцять секунд, і її не було. Вони на нас подивилися і кажуть: «У нас там «тормозки» з їжею з нічної зміни залишилися. Якщо не побрезгуєте, можете поїсти...» Жінки винесли залишки їжі: у когось сирок залишився, у іншої помідорчики, шматок ковбаси, бутерброди, гілка винограду... В нашому становищі це були справжні делікатеси. Вибирати не доводилося. Голод — не тітка.

Так ми і дочекалися машини. Розвідник знову дзвонить цьому нашому перемовнику: «Ми на цій шахті над цим селом, що ви сказали, але в саме селище ми спускатися не будемо, тому що відразу засвітимося такою великою групою. Надсилайте машину сюди. Тут з села до шахти одна дорога». Тоді в нас не було повної впевненості, що в селищі немає бойовиків або окупантів».

Прапорщик ЗСУ Григорій Соляник, водій генерала Руслана Хомчака:

«Уночі висунулися на Комсомольське і форсували Кальміус, де, нарешті, після двох діб шляху змогли напитися води.

Обходячи один з блокпостів противника, наша група мало не виявила себе, коли хтось зірвав розтяжку сигнальної міни. Довелося спішно міняти маршрут і йти від ворожої техніки, яка вийшла на наші пошуки. До ранку прибули на околицю Комсомольського й озирнулися з терикона доломітової шахти. Стало зрозуміло, що село вже частково зайнято росіянами.

Завдяки тому, що з'явився зв'язок, на вдалося зв'язатися з сектором, і за нами незабаром приїхали розвідники під виглядом ремонтної бригади електромережі.

Подолавши за більш ніж дві доби понад 50 кілометрів полів і байраків, ми вийшли з оточення в погонах, бронежилетах і зі зброєю в руках. Доставили в безпечне місце трьох поранених, один з який мав важке поранення, але все ж йшов і тримався. І ніхто не зламався по дорозі. Ніхто не здався і не втратив бойового духу. Ці довгі години шляху в компанії цих мужніх людей я запам'ятаю на все життя. Але гірко і прикро від того, що Ростислав Шапошніков, який виявився тоді з нами, викладає це в абсолютно спотвореному вигляді, поширюючи відверту брехню і наклеп. Звинувачує генерал-лейтенанта Руслана Хомчака в тому, що він кинув свої війська і відсиджувався в посадці. Але в посадці сховався саме Шапошніков, де, вдосталь відіспавшись, вранці закопав автомат і здався в полон росіянам на першому ж блокпосту. В результаті чого його колега, журналіст Єгор Воробйов, провів в полоні 39 днів, а Шапошнікова чомусь благополучно відпустили.

Ти взяв у руки зброю, але в результаті злякався і сховався, коли почув, що в полон з нас ніхто не піде. Ти пішов і сам здався ворогові, ще й залишив у полоні свого колегу. А як тільки потрапив додому, то першим ділом взявся шукати покупця на відзняте «ексклюзивне» відео, і, судячи з сюжетів та публікацій, — замовник явно не з України. Тобі з цим жити, але знай, правда завжди переможе будь-яку брехню, підступність і боягузтво.

Маю честь, прапорщик Збройних сил України Григорій Соляник».

Всеволод Стеблюк, керівник медичної служби батальйону «Миротворець». У 2014 році — полковник міліції, професор кафедри криміналістики і судової медицини академії МВС:

Новокатеринівка. Розташування російських військових. Ранок. «Щойно розвиднілося, кажу росіянину:

— Комбат, я поїду за водою в село. Без води помруть усі. Зневоднення у поранених. Твої теж без води.

Майор погодився. Я знайшов біля розбитої машини якийсь бідон і поїхав шукати воду. Приїжджаю в село. Зайшов до першої хати:

— О росіяни, хлопчики ви наші! Тут були ці, націоналісти! Вони тут таке...

— Трошки не за адресою. Читайте: «Український Червоний Хрест», — показую корочку.

— Ой, синку, вибач. Сам бачиш... Така біда... У нас тут хлопчик поранений є, ми сховали у дворі.

— Я наберу води, потім приїду.

Доїжджаю до хати, біля якої побачив колодязь. Народ уже з усього села зійшовся. Поки набираю воду, селяни обговорюють новини... Кажуть: «Там двоє лежать, а в тому дворі ще один...»

Перший раз приїхав без води — назбирав повну машину пацанів. Замість води привіз купу поранених. Другою ходкою забрав воду. Інформація по селу розлетілася миттю: їздить доктор і збирає поранених. Біля кожного двору стояли і махали: «У мене». Село українське було. Половина українською мовою розмовляла. Там знайшов Ігоря (зі «Світязя»). Цілий, але контужений. Кажу: «Переодягайся в цивілку. Скажу, що ти мій цивільний фельдшер». Привіз чергову партію поранених, а комбату сказав, що знайшов свого фельдшера. Кажу: «Ми поїхали, там ще багато поранених». Так і возили. В цей день тільки в тому селі близько тридцяти п'яти пацанів знайшли. «Там ще точка є, — місцеві кажуть, — там теж поранені». Поїхали на ту точку. Почали звідти забирати. Ось так збирали звідусіль, де тільки знаходили.

Після обіду росіяни нашим медикам під Червоним Хрестом дали сорок хвилин, щоб встигли забрати поранених. Коли ті з'явилися, комбат сам побіг назустріч: трохи нижче стояли «ополченці» — «Новоросія». Комбат переймався, щоб не розстріляли машини Червоного Хреста. Мою машину вже всі знали. Коли зустріли колону «швидких», я брав по три машини «Червоного Хреста» і розвозив по точках. Хлопців розподілив по інших машинах, а сам взяв двох тяжкопоранених. Так ось і виїхали.

За даними шпиталю, начебто вісімдесят сім чоловік зібрав. Але були такі, які не в польовий шпиталь, а відразу на Дніпропетровськ полетіли. Багато... дуже багато... Віз одного замкомбата

ЗСУ й одного бійця «Донбасу». Зараз з ними друзі. Багато хто згодом знайшовся. Багато з ким більше не довелося зустрітися. Більше не знайшлися... Приїхали на аеродром — знайшов командний пункт. На ньому якийсь полковник. Підходжу і доповідаю:

— Об'їздив усі позиції російських військових, давайте намалюю, покажу, розповім, де яка техніка, які сили, озброєння.

У відповідь:

— Он ящик горілки під столом стоїть. Візьми, набухайся і спи.

Зранку, разом з «двохсотими», п'ятдесят шість тіл, яких за ті сорок хвилин встигли забрати в одній Новокатеринівці, на п'ятачку, не рахуючи згорілих (обвуглених ми не брали), поїхав на мобільний шпиталь. Там вже всі про все знали. Бійці, які прибули перед нами, встигли про усе розповісти. Зустрічали гідно... Приємно. Нагодували, переодягли, і я поїхав. Спочатку в Запоріжжя, а потім до Києва. Так ось повоював...»

31 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

■ Місто Комсомольське Донецької області

Спроби підрозділу Національної гвардії самостійно вийти з міста Комсомольське в бік селища Новоазар'ївка закінчилися обстрілом колони на марші. Врешті-решт, бійці Національної гвардії України 31 серпня відійшли на південь від міста Комсомольське до села Роздольне, де і закріпилися на одній з висот поза селом. Місце тут було досить зручне: єдиний автомобільний міст через вузенький струмок річки Кальміус обороняти з висоток було досить просто. Однак загальний хаос у командуванні і ситуація на фронті наклали свій відбиток. Бойовики зробили кілька спроб атакувати позиції НГУ. Командир батальйону майор Ярослав Ковальчук згадував: «Група під моїм командуванням

Бійці Національної гвардії України готуються вирушити до міста Комсомольське

у складі двадцяти п'яти військовослужбовців протягом трьох діб охороняла міст через річку Кальміус між селищами Василівка і Роздольне. Більшість гвардійців чергували у виритих уздовж берега окопах, а інша група розташувалася на висотці».

■ Група генерала Руслана Хомчака. Управління однієї з шахт неподалік від міста Комсомольське Донецької області

Боєць батальйону «Миротворець» Юрій Бурляй:

«Генерал Хомчак зв'язався з кимось по зв'язку і у відповідь повідомили: «Чекайте. Зараз за вами приїде ГАЗ-66». Сіли. Мовчимо. Хвилин за тридцять чуємо звук машини. Ми приготувалися. Дивимося — дійсно рухається ГАЗ-66, але він чомусь дивного сірого коліру і на військовий зовсім не схожий. Ми зі зброєю напоготові зайняли позиції, щоб зустріти «гостей». А він так бадьоро до нас під'їжджає — сіра така «вахтівка» з написом на борту «Донецькобленерго». З кабіни вистрибують два веселих мужика в сірих комбінезонах з логотипами «Донецькобленерго» і так весело нам:

— Гей, банда! Давайте в машину — ми за вами.

Ми їм:

— Ми не банда — ми військові!

Відповідь була майже вбивча:

— А ми що, по-вашому — електрики? Швидко в кузов, ми вже три групи так евакуювали!

Ми бігом сіли в машину. Місця в автівці було мало — розташувалися хто як. Хто на сидіннях, хто на каністрах, хто на підлозі. Шторки на вікнах, на всяк випадок, затулили і рушили. Вони, видно, розуміли, що ми вже давно нічого не їли. Кинули нам упаковку води, якийсь лимонад, кільце ковбаси, згущенку, цукерки і сушені фрукти. Усе, що під руку потрапило, накидали. І ми це все почали жадібно їсти, не відчуваючи смаку. Ковбасу запивали згущеним молоком. Цукерки, сушки, вода, лимонад, все підряд...

Урешті-решт, нас відвезли на базу Національної гвардії в селищі Комсомольське. У розташуванні своїх ми нарешті з полегшенням видихнули. Але, як невдовзі виявилось, зарано ми почали радіти. Пораненого офіцера ми відразу ж передали лікарям і його нарешті перший раз нормально перебинтували й обробили рану. Він зі джгутом вже третій день ходив. Це вже потім

я дізнався, що його можна накладати всього на дві-три години, а тоді цього з нас ніхто ще не знав...

Минає зовсім трохи часу і раптово ми дізнаємося про те, що у Нацгвардії новий наказ. Їм бойовики і росіяни дали три години для виведення всіх військ і батальйонів з міста Комсомольське. Генерал Руслан Хомчак хапається за телефон: «Гелікоптер сюди терміново!» Йому кажуть: «Добре. Чекайте. Надсилаємо гелікоптер». А в цей час вся Нацгвардія прискорено вантажиться в транспорт і готується до виходу.

Змучені і майже безсилі, ми посідали на галявині і познімали вже занадто важкі для нас каски і бронежилети. Сидимо і дивимося в одну точку. Сил вже ніяких не залишилось. Мовчки спостерігаємо, як Національна гвардія поспіхом завантажує свої КрАЗи. Бійці швидко згорнули і чіпляють до машини польову кухню, міномети. Ось вже і бронетранспортер свій вигнали. Повз нас з території бази починає виїжджати колона, а ми сидимо і розуміємо, що зараз знову залишимося самі. Начебто щойно вирвалися до своїх, а тут... Генерал Хомчак знов дзвонить:

— Де ваш гелікоптер?!

— Зараз все буде.

Минає ще хвилин двадцять, і ми чуємо, що щось летить. Щойно приземлився гелікоптер, як ми разом пірнули до нього. Все відбулося майже миттєво. Пілот навіть двигуни не глушив. Два автоматники виглядають у вікна. Приготувалися. Злітаємо. Льотчики кажуть: «Ми дев'ять днів тому екіпаж поховали. Збивають». І, щоб мінімізувати ризик, що потраплять під ворожий протиповітряний зенітно-ракетний комплекс, на максимальній швидкості на наднизькій висоті, майже в п'яти метрах над соняшниками, ми полетіли. Тільки з'являється лісосмуга між полями — вертоліт злітає і, перестрибнувши лісосмугу, знов провалюється вниз і притискається до соняшників. І далі полем, полем, полем... В тил. Додому...

Приземлилися вже на заправку поблизу селища Розівка на кордоні Донецької та Запорізької областей.

Вийшли ми з гелікоптера, а там тьма народу і неймовірна суєта. Якісь волонтери під'їжджали; місцеві мешканці; жінка принесла банку парного молока і булку якусь. Хтось звернув нашу увагу на розташовані неподалік вантажівки: «Дивіться, там стоять три вантажівки, це все загиблі, що з-під Іловайська виходили...»

Довго в Розівці ми не затримувалися. Наш гелікоптер заправили, і ми знову полетіли разом з Юрієм Березою та пораненими на Дніпропетровськ. Генерал Руслан Хомчак пересів на інший гелікоптер і полетів, як нам тоді говорили, в Краматорськ. Взагалі, я розумію, що якби тоді з нами не було генерала, то ніякий гелікоптер за нами б не прилетів. Довелося б відходити разом з Нацгвардією. Екіпаж і бійці з гелікоптера після того, як сіли в Дніпрі, взагалі ошелешили нас питанням: «Мужики, а у вас патрони є? А то у нас всього два магазини для ручного кулемета». Ми глянули один на одного і в черговий раз очманіли від цієї новини. Не змовляючись, почали висмикувати на підлогу патрони з наших магазинів. Нам вони вже були ні до чого, а мужикам ще невідомо, скільки і куди літати. Купу патронів їм насипали, і екіпаж нам сильно за це дякував... Втім, які подяки? Вони нас з такою дупи витягли, що це нам треба дякувати пілотам».

Командир 5-го відділення 1-ї роти 3-го взводу батальйону «Донбас» Олексій Коваль:

«Наступної ночі ми оминули Кутейникове і перескочили ще одну залізну дорогу. Потім перетнули шосе і, від західної окраїни хутору Войковського уздовж залізниці, пішли в напрямку на Комсомольське, що знаходилося під контролем нацгвардійців, як нам повідомили по телефону. Набрали темп і йдемо по лісосмугам ліворуч від залізниці. Рухаємося уздовж кукурудзяного поля, і тут хтось із наших помічає, як блиснув у кукурудзі промінь ліхтарика. І тут же голосно звернувся до власника ліхтаря: «Виходь сам, а то...» Блін! Ну навіщо?!. Ех, все одно вже пізно. Що тут вдієш? Миттю розосередилися і змусили вийти, хто відгукнувся. Той відповідає з кукурудзи:

— Гаразд, виходжу, але нас багато й у мене граната — не балуйте.

Виходить така собі чорна тінь в чорну ніч, і треба з нею розмовляти. Підходжу ближче і питаю:

— Хто такі?

— Ми люди Грома.

Обшарюємо одного за одним очима і намагаємося визначити, хто є хто і як з цієї непростої ситуації викрутитися? А що там вночі розгледиш?! Подав голос Паша Пугачов, і тут «людина Грома» радісно так:

— Дудаєв, чи то ти?!

Ххy.. Від серця відлягло. Свої. Це був друже Антиквар, а з ним Ніч, 109-й і Любомир. У Антиквара в руці граната без чеки, а чеку він кинув, пробираючись з кукурудзи. Замість чеки в гранату Антиквара вставили якусь знайдену у друже Філософа шпильку (рекомендую мати при собі парочку і використовувати при установці розтяжок) й акуратно поклали смертоносний кругляш в бур'ян. Далі йшли разом. У Любомира GPS-навігатор.

Маршрут прокладений. Вони направляють, а ми слідом. Пугачов Пашка відпросився йти попереду в дозорі. Йому подобається «бути на вістрі». Ось і селище Бурне. Треба б запас води поповнити. Адже останню добу не пили ні краплі. У дворі одного будинку знайшли цистерну з водою. Хлопці наповнюють знайдені тут же пластикові пляшки, і тут раз — виходить господар. Ми прикинулися «сепарами» і трохи поговорили з ним ні про що. Поїли винограду і, розпрощавшись з господарем двору, рушили далі. Йдемо по дорозі. Праворуч залізниця, а ліворуч єдина вулиця селища. Попереду перед нами торований танками переїзд. Досі не зрозумію, чого хлопців на цей переїзд понесло? Може, виставили маршрут з виходом на трасу «Осикове — Комсомольське» і вирішили перетнути «залізяку» саме тут, в селищі? Не знаю.

Так ось, вийшли вони на середину переїзду, ми теж підтягуємося трохи позаду. Раптом я бачу світло екрана навігатора, що спалахнув, і майже відразу різкий оклик: «Стій, хто йде?!» Нарвалися! Мовчки відходимо назад. Нам навздогін лунає автоматна черга. Назустріч, метрів за десять від дороги, теж спалахи і свист куль. Темінь цілковита. Я падаю на землю і даю два одиночних постріли. Перекат... підхоплююся і ноги в руки! Попереду, поруч і позаду дробовий тупіт ніг. На бігу окликаю бійців — є Філософ, Гамлет, Стан. Пашки Пугачова не чути. Напевно, йде з групою Антиквара. Вгору злітають освітлювальні ракети. Ми валимося на землю і завмираємо.

Від освітлювальних ракет пливуть, коливаються тіні по дорозі і деревам. Як тільки люстра гасне, ми різко підхопилися і вперед! Відірвалися метрів на 300. Поступово підтягуються інші. «Дудаєв! Дудаєв!» Немає Дудаєва... Відбився. Кілька хвилин чекаємо. Усе. Треба йти. У селищі піднявся неслабкий кіпіш, і кожна хвилина затримки може коштувати життя всієї групи. Удачі тобі, Пашо. Вірю в тебе. Продершись скрізь колючі гілки покинутого саду, виходимо на прибране поле позаду селища. Швиденько перетинаємо його в напрямку села Вишневе, і потім праворуч,

Боєць батальйону «Донбас» Павло Пугачов (Дудаєв)

полями, полями якнайдалі. Вранці можуть організувати пошук і переслідування, тому треба поспішати. Кукурудза. Злітають з країв посадок зелені ракети. Долаємо соняшникове поле і за ним свіжа рілля до горизонту, на якій мало не переламали ноги й остаточно витратили останній залишок сил. Усе. Світає. Влаштовуємо відпочинок у заростях хирлявої кукурудзи. Поки світло, потрібно спати. Вночі знову треба буде невідомо скільки йти. Будуть потрібні сили. Спати...

Зійшовши високо в чистому небі, сонце не залишило тіні ніяких шансів. Ховаємо від спеки голови під накинуті на зігнуті стебла курточки. Води немає. Все залишилося на дорозі від переїзду в селищі Бурному. Друже 109-й іде в посадку озирнутися і повертається із залишками російських сухпайків і по парі ковтків води кожному. Зателефонувавши в батальйон, дізналися, що Нацгвардія залишила селище Комсомольське, і тепер треба рухатися на Староласпу. Якщо і в Староласпі до нашого приходу щось не так, тоді форсуємо річку Кальміус і, тримаючись річки й обходячи населені пункти, прямуємо на Маріуполь. Перспектива, однак... Минуло всього кілька днів, а ми вже порядком виснажені. Напруга, помножена на спрагу і голод, дає про себе знати.

Знайшли невеличкий баштан і вдосталь наїлися кавунів. Порятунок від спраги. Йдемо. Бредемо. Тащимося. На віддаленій фермі напилися води, трохи перепочили і пішли далі.

Вийшли до Василівки. Розташувалися в лісосмузі поруч з трасою Василівка—Тельманове. Звідти додзвонилися до Філарета і повідомити про ситуацію, що склалася. Через деякий час дзвонить Філарет і викладає план: ми чекаємо біля траси і не висовуваємось. Нас забере мікроавтобус з червоним хрестом, за кермом якого буде Віктор Камінський — Жак. Відмінно. А поки відпочиваємо і спостерігаємо за обстановкою навколо. Незабаром на дорозі з'явився наш транспорт, який підбирає нас, і, за деякий час по тому, Жак — відчайдушна людина! — привіз нас в Курахово.

Дякуємо тобі, друже Жак! Дякуємо.

Потім колоною на Дніпропетровськ, на збірний пункт. Там перебувають хлопці, які вже вирвалися з оточення. Там радість, і там же горе... На цьому моя Іловайська історія закінчилася. Сука війна...»

Боєць батальйону «Донбас» Людмила Калініна:

«Пізній вечір 31 серпня. Обстріл «Градами» був недовгий. Нас пересадили в іншу машину, в якій вже знаходилися бійці роти «Світязь» так само звільнені з полону. Хтось з хлопців запитав у водія «швидкої», яка йшла в колоні Червоного Хреста:

— Звідки ви, хлопці? Ви ж так ризикували!

— А нам не було коли думати. Ми з Полтавської медичної роти. Наказ і все добровільно.

Добровольці. Це був меседж 2014-го року!

По машинах пішов шум — гелікоптерів не буде. Їдемо кудись у військовий шпиталь під Запоріжжям. Аж раптом невдовзі виникає небезпека артилерійського обстрілу. Чутно бої зовсім поруч...

З вдячністю згадую тих, хто нас чекав на тому аеродромі. Для нас була приготована гаряча їжа. Кругом бігали медики. Масяня зловила бійця ЗСУ і попросила мобілку, щоб додзвонитися рідним і повідомити, що ми живі:

— Мамо, мамо... Мамочко, я жива! Скоро побачимося!

— Доню, я знала! Я вірила! Мені ж подзвонили, вчора і сказали, що ти загинула! Я знала, що цього не може бути! Ти жива! Я молилася і вірила! Вірили діти. Жива!

— Мамо, побачимося скоро!

Зв'язок перервався. Раптом у темряві — заросле обличчя, з бинтами на шиї... Шаміль! Живий! Обнімаємося... Клубок у горлі.

— Дівчата, а ми ж думали, що вас вже більше немає...

— Бачиш, живі!

Раптом крики і чути, що хтось підходить до машин:

— Донбас! Чи є хто з полону? Донбас, відгукніться!

Кішка, Док, Масяня, айдарівці назустріч... по голосу:

— Є Донбас! Ми тут!

Це був Тенгіз Тетруашвілі! Нас завантажили у вантажний ГАЗ-66. На підлозі машини — матраци, порваний тент, холод і щастя! Все! Все! Додому!

Петляли дорогами вздовж посадок... Довго. Головне правильно їхати, не потрапити знову в Пекло!

Світло ліхтарів. Світлофорів. Лікарня у Волновасі. Хтось сказав:

— Строітєль — важка, залишаємо в лікарні.

Я різко крикнула:

— Ні! Тільки не тут! Я втечу, доповзу до кордону! Тут я не буду!

Паніка була до остраху. Зовсім поруч продовжувалися бої і артилерійські обстріли. Мене запитали:

— Доїдеш? Витримаєш?

— Жартуєш? Трималась дві доби і ще протримаюся!

Під час руху машина зламалася і мене пересадили в іншу.

І знову дорога, ніч, «зеленка», ґрунтовка... В думках розбрід. Що пережили?.. Хто вижив? Куди поділися хлопці з поля?.. Хто і скільки вже не повернуться додому?

Сліз немає. Усередині струна. Зрадили. Нас зрадили...

Знову світло. Курахово. Лікарня. Натовп хлопців з «Донбасу». Тих, хто чекав, перебуваючи в тилу... Шок. Сльози. Море турботи. Нас забирають всередину до медиків. Світло ріже очі. Ми вже забули, що таке електрика. І слух загострений, все чекаємо прильотів. Нерви на межі..

Все?.. Ми вціліли? Правда? Все скінчилося?»

Боєць 73-го МЦ СпП Палаш:

«Увесь день 30 серпня 2014 року ми пробули в соняшниках неподалік від Новокатеринівки, вивчаючи ситуацію навколо, щоб зрозуміти, де стріляють і де не стріляють. Ми спостерігали

як ворог евакуював з місця розстрілу наш «Урал». У мене досі зберігається мапа, яка тоді була з нами. За моїми розрахунками, щоб вийти з оточення нам залишалося усього п'ять кілометрів. В той момент ми чули стрілянину, яка лунала зі сходу, півдня і заходу. Відносно затишним залишався лише північний напрямок. Саме тому ми прийняли рішення рухатись в північному, а точніше північно-західному напрямку. В ніч з 30 на 31 серпня, приблизно о третій годині, ми почали рух у бік хутора Горбатенко, але трохи східніше від нього. В армії ми були вже не перший день і тому обрали маршрут виходу з оточення від водойомища до водойоми, щоб поповнювати запаси води. Потрібно зазначити, що будь-яких запасів ані води, ані їжі у нас з собою не було. На мапі на північному заході від місця нашого перебування було позначене якесь водоймище, і саме до нього ми і вирішили рухатись. Ми дісталися того місця, де мав бути ставок, але виявилось, що вода в тому ставку закінчилася ще на початку дев'яностих років минулого століття, і усе те місце давно поросло кущами і деревами. Тоді було вирішено увійти у хутір, щоб набрати води там. Сам хутір Горбатенко був зовсім недалеко, але ми до нього так і не дісталися, оскільки на світанку спостерігали поруч з ним рух колони з важкою технікою по ґрунтовому шляху. Навіть, не спостерігали, а лише чули в ста метрах від нас її рух. Однак наші бійці все ж встигли набрати води в колодязі крайньої хати в хуторі Горбатенко.

Звідти в ніч з 31 серпня на 1 вересня з хутора Горбатенко ми вирушили в бік хутора Чумаки. Поблизу Чумаків є невеличке болото. Іноді в небі можна було помітити спалахи сигнальних ракетниць, переважно зеленого кольору. Вони здіймалися настільки часто, що ми вже почали розуміти, що саме вони повідомляли один одному. Ми знову влаштували зупинку в полі з соняшниками і, виставивши охорону навколо себе, відрядили до села декількох бійців у розвідку. Поблизу цього хутора набрали в якомусь болоті й обеззаразили йодом воду. Під виглядом бойовиків у хутор були відряджені три бійці — Узбек, Гудіні і Дєд. У хуторі наші бійці знайшли трьох бійців з 8-го полку спеціального призначення, яких переховував у себе один місцевий мешканець. На пропозицію приєднатися до нашої групи і продовжити вихід з оточення, ці бійці відмовились, посилаючись на подавлений морально-психологічний стан після усього побаченого під час прориву по «зеленому коридору». Ті бійці лише залишили но-

мери телефонів, за якими можна повідомити про них тим, хто допоможе повернутися їм додому.

Під час нашого виходу іноді були такі моменти, що бойовиків можна було просто різати ножами, але ми цього не робили, оскільки першочергова наша мета — вийти з оточення і не засвітити групу. Те, що ми тоді спостерігали, дуже сприяло знищенню ворога — триметрові нічні багаття і п'яні пісні біля них. Можна було брати голими руками, але у нас не було такого завдання. Якби було завдання, підтримка і певна мета, то це можна було б дуже легко тоді виконати.

У нас була радіостанція КМ, яка створена безпосередньо для спецзв'язку. Особливість рації в тому, що її можна було тримати окремо, а акумулятор окремо. До того ж в нас був мобільний телефон, який ми заряджали за допомогою цих потужних акумуляторів.

Від Чумаків ми пішли до невеличкого дачного селища Світле. Там ми натрапили на озброєну групу бойовиків. Деякий час нас намагалися переслідувати і шукати за допомогою бойової машини піхоти, але знов соняшники і кукурудза вже вкотре нас захистили і сховали. Остаточно ми вийшли з оточення в районі шляху Докучаєвськ — Стила 7 вересня 2014 року».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко:

Лісосмуга десь поміж Новокатеринівкою і Комсомольським.

«Минав час. Пошукові групи шукали нас, а ми, без води і третю добу без їжі, міркували, що робити далі. Назвати наше становище безнадійним, означало зовсім нічого не сказати. Втрьох з Вовою Мазуром і Павлом Рудичем нам не потягнути ноші з пораненими. А з нами, окрім двох лежачих, ще четверо поранених, які за кілька годин також не зможуть самостійно рухатися. Та і самі ми вже майже повністю лишилися сил. Ми спромоглися вирватися з потрійного оточення, і коли вже здавалося, що рятівне селище близько, ми дізналися, що і воно вже зайняте ворогом. Знов навколо нас вороже коло. Знов оточення. І майже не залишилося ніяких сил. Замість очікуваних трьох кілометрів до позицій Національної гвардії, нам належить подалати десятки кілометрів в обхід населених пунктів. А ще усі ці СМС-повідомлення, які суперечать одне одному... Прапор мав рацію. Не можна нікому вірити. В рекомендаціях обходити населені пункти

стороною була своя логіка. Якби ми були здорові і на ногах, то, скоріш за все, так і вчинили б, але в нашому випадку ці рекомендації були безпорадні. Після уходу Віталія і Дмитра ми розуміли, що не варто очікувати їх повернення. Вони пішли туди, де вже немає своїх. Навіть якщо вони якимось дивом вийдуть, вони нічим не зможуть нам допомогти. Вірогідність вибратися з оточення стрімко наближалася до нуля. Швидко і безповоротно нас охоплював відчай.

Я поділився своїми невтішними висновками з товаришами:

— Філін з Дімою не повернуться. Якщо СМС не бреше, то їх затримають в найближчому населеному пункті.

Паша Рудич продовжив:

— У нас немає вибору. Потрібно йти шукати транспорт. Далі з десантником і Костею ми йти не зможемо. Гоша і Якут зовсім погані. Треба йти. Або вийдемо на пошукову групу, або знайдемо машину.

Мазур запропонував:

— Одному йти не можна. Другий повинен прикривати і допомогти, якщо що. Підемо ми з Пашею.

Я погодився:

— Добре, я поки що нагляну за пораненими. Спробуйте не затримуватися.

Костя Совенко, почувши нашу розмову, з прикрістю сказав:

— Ніхто з тих, хто пішов, не повернувся. І ці не повернуться.

Кобзєв Артем, знаючи, які тісні узи дружби пов'язують Союза і Сталкера, посміхнувшись, перевів погляд на них і впевнено промовив:

— Сталкер точно повернеться.

Я, як завжди, традиційно напучував товаришів: «З Богом!»

Було вже досить видно, і хлопці, обережно рухаючись крізь «зеленку», попрямували в бік залізничної колії, а я залишився один з шістьма товаришами, які стікали кров'ю і були знесиленими. Розмірковуючи сам з собою, я думав: «Якщо не повернуться Сталкер і Володимир, тоді залишиться тільки загинути всім разом. Далі бійці йти не зможуть, а якщо і я піду і пропаду де-небудь, то пораненим точно смерть. Їх ніхто не знайде. Я останній, хто знає, де їх шукати. Якщо доведеться йти за допомогою самому, то, судячи з того, що жоден ще не повернувся, можна робити висновок: поранені загинуть. Навіть в разі успішного результату для мене... як я потім зможу з цим жити?»

У роті було сухо, як в пустелі. Язик липнув від спраги до піднебіння. Губи вже ледве ворушилися, і доводилося докладати зусиль, щоб їх розкривати при розмові. Я намагався знайти в найближчих канавах і сухих заростях очерету хоч якусь калюжу, щоб втамувати спрагу, але жодної краплі води так і не знайшов. Дехто з бійців, які також, як і ми, виходили різними шляхами з оточення, розповідали про те, що вони пили сечу, щоб втамувати спрагу. Можливо, в них були вкрай скрутніші обставини, але ми в той час про сечу навіть не згадували.

Пораненим бійцям було ще гірше. По вимазаній в землі і насиченій кров'ю перев'язці на розірваній нозі Олега Бірюка, ліниво перебираючи лапками, бігали мухи. Безпалько Влад, блідістю обличчя схожий на знятого з хреста Спасителя, тремтів від ознобу. Не краще виглядали й інші поранені. Тоді я практично втратив будь-яку надію. Мабуть, лиміт везіння для нас був вичерпаний. Так пройшло близько години. Якщо нас щось і могло радувати, то це було сонце, що здіймалося над небосхилом. Воно принесло з собою тепло і позбавило нас від холоду.

Раптом з боку залізничних колій почувся звук двигуна автомобіля, який наближався в наш бік. Ми внутрішньо напружилися і приготувалися зустрічати гостей. Я з автоматом зайняв позицію за деревом на схилі нашої низини, спостерігаючи за ґрунтовим шляхом. Неподалік від місця нашого перебування зупинився червоний автомобіль «Жигулі», з якого вийшли Павло і Володя. За кермом сидів якийсь чоловік похилого віку. Це був порятунок для наших тяжкопоранених. Ми допомогли посісти в «Жигулі» Калініченку Ігорю, Олегу Бірюку, десантнику Олегу Тимощенку і Костянтину Совенку. В машині було тісно, але іншого вибору не було.

Сидячи втрьох на задньому сидінні з перебитими ногами, хлопці відчували нестерпний біль. Я уявив собі, як вони будуть терпіти дорожню тряску, і мурашки пішли по шкірі.

Відправляючи наших товаришів з незнайомою людиною, ми не знали, що з ними буде далі, але була надія, що людина виконає дане слово і вивезе хлопців в безпечне місце, де їм зможуть надати необхідну допомогу. Був величезний ризик, що водій виявиться місцевим «сепаром» і здасть бійців у найближчому селі бойовикам, щоб не палити зайвий бензин, а також розповість, що бачив нас. Але іншого вибору у нас не було. Забігаючи вперед, скажу, що цей добрий самаритянин відвіз наших хлопців за

двісті п'ятдесят кілометрів від цього проклятого місця і висадив біля лікарні в Бердянську, за що йому, поза всяким сумнівом, на Страшному суді багато гріхів відпустять. Я особисто буду клопотати, якщо мені там нададуть слово. Лікарі в Бердянській лікарні поставили до відома представників відповідних підрозділів про поранених бійців, і за хлопцями був відправлений транспорт. Але це все було потім, а тоді, залишившись вп'ятьох, ми не знали цього. Для нас невідома доля наших товаришів була в руках Божих, як і наша власна.

Нас залишилося п'ятеро. Троє поранених, але усі можуть більш-менш стояти на ногах. Вже легше. І хоч шлях в кілька десятків кілометрів в наших обставинах здається нереальним, але потрібно йти. Нам ще треба вирватися з останнього кільця оточення. Павло і Володя розповіли про те, як вони знайшли транспорт:

«Ми обережно пішли уздовж залізниці і вийшли на залізничний переїзд. До нього близько двох з половиною кілометрів. По дорозі бачили «беху», але не ризикнули шукати в ній воду. Якщо поруч з нею виявляться «сепари», то транспорт ми вже не знайдемо і лише привернемо до себе увагу. Коли вийшли до переїзду, зустріли цього мужика на «Жигулях». Начебто нормальний. Сам зголосився допомогти, коли пояснили, що до чого».

Нам не залишалося нічого іншого, як відправитися до цього переїзду і спробувати знайти якийсь транспорт або, якщо залишаться сили, рухатися по лісосмузі уздовж дороги від переїзду до Комсомольського і там діяти по ситуації.

Ми з Володею пішли вперед. За нами, спираючись на палицю, йшов Артем Кобзєв. За ним, підтримуючи Владислава Безпалька, крокував Павло Рудич. Високий насип вздовж залізничних колій приховував нас від огляду з боку Новокатеринівки і Старобешевого. Наш шлях проходив по вузькій ґрунтовій дорозі між насипом та розораним полем. Ми йшли, практично не ховаючись. Над небосхилом вже достатньо високо здійнялося сонце і починало безжально пекти в голови, які і без того вже мало про що могли думати. На будь-які запобіжні заходи в нас просто не було ніяких сил. Щоб було легше рухатись, я відкинув з розвантажного жилета останні кілька магазинів і гранату. Робив це, скоріш, інстинктивно, ніж усвідомлюючи свої дії. Просто було нестерпно спекотно, важко, і мізки потроху почали запаморочуватись. Роздивляючись гранату, я ще дуже здивувався, коли побачив, що

в запалі стиснуті вусики. Ніс ще від найпершої посадки. Забув розтиснути. Могла і рвонути будь-де, якби зачепився за гілку, соняшники або кущі. Або шплінт міг сам випасти з запала. Не випав. Значить, так. Значить, доля така, що гинути ще не на часі. Ми йдемо, і нас досі ніхто не побачив і не вбив. Значить, все добре. Викручую запал з корпусу гранати і розкидаю їх в різні боки. У голові паморочиться від голоду, палючого сонця і спраги. Говорити важко, але ми намагаємося ворушити губами і спілкуватися з Володею. Намагаюся збирати в роті хоч якусь вологу і ковтати її, але виходить лише неприємне і болісне сухе тертя в ротовій порожнині. Крокуючи, немов п'яні, ми ще примудрялися з Мазуром навіть філософствувати.

Я йшов і обіцяв Господу, що, якщо Він дасть нам повернутися додому, то я візьму всю свою родину і піду в нашу церкву, яку майже щонеділі відвідували з дружиною і дітьми... Що стану перед вівтарем на коліна під час служби і скажу своїм дружині і дітям, щоб стали поруч... що буду просто стояти, приклавши руку до серця. Буду довго стояти і мовчати. І Він почує моє мовчання і зрозуміє все без зайвих слів. Тому що інакше висловити свою вдячність я просто не зможу.

У нас не було іншого виходу, як повернутися додому. За останні три доби ми пройшли через сім кіл пекла і не могли загинути ось так просто. Не для того Він нас так дбайливо оберігав і практично вів за руку так довго, щоб передати в руки ворогів. У дороги валялася півторалітрова пластикова пляшка, в якій було на чверть води. Розділили між собою по ковтку, і вода пішла, як крапля в піски Сахари. Валандаємося від знемоги, як п'яні, і йдемо далі. Сталкер, Союз і Коба відстають метрів на сто п'ятдесят. Стоп. Під рейками тунель. На протилежному боці тунелю стояла якась бойова машина піхоти. Придивившись, побачили, що біля машини нікого нема. Начебто як ціла, але покинута. Серед нас немає водіїв-механіків і тому рухаємось далі.

Продовжуємо свій шлях до переїзду. Ось уже видно і будку залізничників на переїзді і якийсь маленький напіврозвалений будиночок біля неї. Поряд з будиночком ростуть дрібні дикі груші. Груші дуже терпкі на смак, але зараз це не має жодного значення.

Ніколи не думав, що буду так радий цим страшенно терпким грушам. Вони такі маленькі і тверді. У них практично немає соку або вологи. Навіть здається, що в роті стає ще болісніше після

Боєць 3-го полку Кіровоградського спецназу Олег Тимощенко

спроби розжувати ці груші. Піднебіння пече. Від сухості в роті тріснула шкіра. У покинутому напівзруйнованому будинку біля переїзду знайшлася ще одна напівпорожня пляшка з водою. Мазур залишається в будинку і спостерігає навколо. Потроху до будинку підтягуються Кобзєв, Безпалько і Рудич.

Я стою біля самого краю дороги перед переїздом. Повз мене проїжджають автомобілі. Один зупиняється, і з вікна випадає повна баклажка з водою. Благословіння...

Друга машина проїжджає, не знижуючи швидкості. Запам'ятовується злісний погляд водія, який показує жест долонею біля горла. Прокляття... Уже майже немає сил, щоб вскинути автомат.

До дороги підходять інші хлопці і п'ють воду. Артем і Влад присіли на узбіччі дороги поблизу придорожньої лісосмуги. Ми з Володею і Пашею зупиняємо кілька автомобілів.

Перший з боку Комсомольського. Люди дають нам попити води і повідомляють, що по дорозі в Комсомольське збройних людей не зустрічали. Наступні два автомобілі рухалися

з боку Старобешевого. На обох автомобілях таблички «Діти». Всі навантажені дітьми, людьми і тюками з речами. Люди залишали свої будинки і виїжджали в бік Комсомольського. На жест людини з автоматом водії слухняно приймають праворуч і зупиняються на узбіччі дороги. В очах страх. Після того як переконуємося, що в машині немає вільного місця, відпускаємо. Нарешті з'явилися дві машини, які рухалися з боку Старобешевого в напрямку Комсомольського: попереду таксі «Деу Ланос» з повністю тонованими стеклами, і позаду нього якийсь позашляховик. Зупиняємо. Таксі порожнє. Позаду гальмує і зупиняється позашляховик. З нього виглядає жінка, яка з переляканим і схвильованим виглядом пояснює нам, що викликала таксі з Донецька, щоб перевезти речі з Комсомольського в Старобешеве. Спілкуємося з таксистом:

— Нам потрібно потрапити в Роздольне.

— Я не місцевий. З Донецька. Я не в курсі, де це.

Звертаю увагу на GPS-навігатор перед обличчям водія... Водій явно не з патріотів і палкого бажання допомогти в нього не відчувається.

— Ми теж не місцеві. Це близько 16 кілометрів за Комсомольським. У Комсомольському люди, з якими нам не бажано зустрічатися.

Таксист, оцінивши наш стан і зброю, не заперечує. Як тут відмовити, коли так переконливо просять? Та й по нас видно, що ми люди хороші. Наскільки можливо, ввічливо пояснюємо жіночці в позашляховику:

— Не хвилюйтеся. Зараз водій відвезе нас, а потім повернеться в Комсомольське за вами.

Через багато місяців по тому я ставив собі питання: чому не віджали позашляховик? У нього вільно помістилися б усі. Обставини були більш ніж екстремальні і подібні дії були б цілком виправдані. Закони військового часу для окремої ділянки окупованої території. Та й господиня машини перевозила речі в окуповане Старобешеве. І машина не з дешевих. «Сепарша», однозначно. Проте, опинившись в таких жорстких умовах, у нас не було думок відняти чуже заради порятунку свого життя. Навіть думка про те, що «сепарша» може по телефону попередити кого-небудь про наближення до Комсомольського таксі з озброєними українськими військовими, не дозволяла нам вжити заходів на цей випадок. Що сказати? Звісно, що ми не профі. Профі вчи-

нили б так, як написано в підручниках і як того вимагає військова наука. Нічого. Прорвемося. Якщо в селищі ще не встановлений блокпост, то встигнемо. Навіть якщо жіночка телефоном комусь повідомить, то не вистачить часу відреагувати. Бойовики зайшли в село лише кілька годин тому. Швидше за все, невелика група, яка розчинилася в великому селищі. Люди, які їхали з боку селища, стверджують, що постів на шляху немає. Дасть Бог — проскочимо.

У багажник таксі скидаємо бронежилети, розвантажні жилети і зброю. У одного Артема Кобзєва в руках, на всякий випадок, граната. Водій це помітив і, схоже, зробив вірні висновки. Нас п'ятеро. На переднє сидіння посадили пораненого Влада Безпалька, а самі вчотирьох тіснимося позаду. Стартуємо в бік Комсомольського. Водій забиває в навігаторі шлях до Роздольного. На в'їзді в Комсомольське ніхто дорогу не контролює. В обидва напрямки снують машини, заповнені людьми і різними речами першої необхідності. Транспорт поки що ніхто не доглядає. Проїжджаємо по центральній вулиці і рухаємося на виїзд. На вулицях подекуди ходять люди. У нас у машині скло тоноване, і тому на нас ніхто не звертає уваги. Супроводжуючий нас позашляховик губиться десь по дорозі на одному з перехресть. Вискакуємо на один із виїздів з міста і раптом виявляється, що на виїзді з селища дорога завалена бетонними блоками. Схоже на блокпост, але біля блоків нікого немає. Мабуть, свого часу накидали, щоб завадити руху військових колон. Розвертаємось і намагаємося знайти інший виїзд. Навігатор прокладає новий маршрут. Виїжджаємо за селище і їдемо по розбитій заміській дорозі. Через десять хвилин ми в селищі Роздольне. Озброєних людей на вулицях не спостерігаємо. Проїхали кілька перехресть і побачили ліворуч від дороги невелику крамницю. Просимо водія зупинитися.

— Хлопці, я не знаю, де далі шукати українських військових. Я на роботі. Мені час повертатися до замовника в Комсомольське.

Ми забрали з багажника машини свої речі і дали таксистові 70 гривень, які він вперто відмовлявся брати. Селище Роздольне поділене на дві частини вузькою річкою Кальміус. Передовий блокпост українських військових на іншому від нас боці річки. Артем просить купити йому цигарок, холодного пива і залишається з Владом Безпальком на узбіччі дороги, а ми з Володею

Мазуром і Пашею Рудичем крокуємо в магазин. Поки ми були відсутні, місцеві мешканці попереджали Кобу і Союза, що залишились у дороги, про те, що в селищі є озброєні бандити. Солдатам не слід так відкрито перебувати серед вулиці. Необхідно терміново переправитися на протилежний берег.

Продавщиця, побачивши нас, прикладає долоні до обличчя. Крамниця. Ми розглядаємо прилавки, як щось неймовірне і фантастичне. Продукти. Вода. Купую дволітрову пляшку з холодним пивом і випиваю, не відходячи від прилавка. Не напиваюсь. Беремо ще п'ятилітрову баклажку з водою, нарізану ковбасу, кілька пачок цигарок і хлібину. Згадавши про прохання Артема Кобзєва, беру ще пару жерстяних банок з пивом. Продавщиця пропонує нам вмитися і виносить відро з водою за двері магазину. Сам про себе відзначаю — повне відро. Це хороший знак. Продавщиця вибачається за те, що відро виносить на вулицю, а не запрошує до умивальника.

— Хлопці, вибачте бога ради, але вам не можна тут затримуватися. Якщо господар крамниці побачить, лаятися буде. Та й небезпечно тут.

Змиваємо з обличчя і рук пил, бруд і кров. Не віриться, що буває стільки води. Продавщиця голосить:

— Ви, як з могили повиходили! Господи, що ж це таке відбувається?!

Дякуємо добрій жіночці і повертаємося до дороги до своїх товаришів. Поки чекаємо якийсь попутний транспорт, встигаємо проковтнути по кілька скибочок ковбаси і випити пиво. Сідаю на землю і спираюсь спиною до паркану біля дороги. Повільно з задоволенням затягуюсь сигаретою. Випускаючи дим, підводжу очі до неба і подумки дякую Господу.

До нас під'їхав місцевий таксист і розвернувся біля крамниці.

— Хлопці, вам тут не можна. Тут повно бойовиків. Сідайте в машину. Я відвезу вас через річку до своїх.

Кілька хвилин проводимо в бесіді на тему подій на Донбасі. Таксист ділиться своїми думками:

— Так. Ми виходили на референдум і голосували за ДНР. Ми хотіли більшої незалежності від Києва. Донбас годує і гріє всю Україну, а з нами не хочуть рахуватися. Живемо гірше всіх. Все було нормально, але хто ж міг подумати, що прийдуть росіяни і почнеться війна? Мені шкода всіх солдатів. Якщо люди в біді, то

не має значення, за який бік вони воюють. Допоміг би будь-кому. Тільки ненавиджу нацистів і карателів.

Переїжджаємо невеликий місток. Попереду дорога трохи піднімається догори. Ліворуч і праворуч пагорби. На пагорбі ліворуч — позиція снайпера і кулеметника. Праворуч — новенька свіжопофарбована вантажівка і бійці навколо неї. Зупиняємося біля дороги і виходимо. Беру на пам'ять номер телефону таксиста. Дякуємо. На прощання кажу йому:

— Щойно ти допоміг п'яти бійцям-добровольцям. Четверо з батальйону «Дніпро-1», який називають фашистським і каральним. Клянуся здоров'ям своїх дітей, що ніколи за весь час перебування в батальйоні не стріляв у беззбройних людей і не застосовував насильство щодо мирних громадян. Жодного разу не зробив нічого з того, про що не міг би розповісти своїм дітям і за що мене кортіло б сумління.

Тиснемо один одному руки і прощаємося.

Нацгвардійці пригощають нас всім, чим бог послав. А бог послав нацгвардійцям повний ящик різноманітних імпортних цигарок на будь-який смак і колір. Від «Winston» та «Marlboro» до «Captain Black». В крамниці я сигарет купив, але про запас пригощаюся парою пачок «Marlboro». Хтозна-яких ще можна чекати сюрпризів на шляху додому? Останні три доби навчили бути запасливим. Жінка з сусіднього з постом будинку приносить повний казанок с завареним чаєм. Ми разом зі Сталкером, Кобою, Союзом і Володею Мазуром осушуємо його одним присідом. Не напиваємось. Просимо ще. Поки жінка йде заварювати черговий казанок з чаєм, пригощаємося у гвардійців кавуном і ще вже не пам'ятаю чим. Доїдаємо придбану ковбасу і хліб. Пораненим Кобзєву і Безпальку зовсім погано. Потрібно терміново їх відвозити до лікарів. Бійці на блокпосту гальмують першу попутну машину, якою виявляється вже знайомий нам таксист. Садимо в неї поранених Кобу з Союзом і просимо водія відвезти до Волновахи. Зараз вже і сам не можу згадати, чому ми з Вовою і Пашею не сіли в цю ж саму машину, а залишилися чекати колону на посту гвардійців. Здається, таксі було з пасажирами і вільного місця вистачило лише для Артема і Влада.

Нацгвардійці дивляться на нас, як на живих мерців. Деякі з бійців сидять в «кунгу» і з цікавістю спостерігають на плазмовому моніторі за героями якогось кінобойовика зі стрілянниною. Намагаюся пожартувати: «Хлопці, проїдете пару кілометрів за

місток, і там буде те ж саме, тільки 7D». Жарт не оцінили. Втім, це й не жарт був зовсім. Прошу хлопців поставити на підзарядку мій телефон. Гвардійці охоче допомагають. Не пам'ятаю, скільки ми провели часу на тому посту, але ближче до обіду приїхала машина з їжею для бійців. Гвардійці повідомили нам, що зараз за мостом працює Червоний Хрест. Збирають бійців, які виходять з оточення, і формують колону, що буде проходити через цей пост. Ми зможемо підсісти в одну з машин, і нас відвезуть до Волновахи. Хлопці кажуть, що на мосту іноді бувають провокації. Зовсім недавно сюди під'їхала машина з написом «Діти» й обстріляла блокпост. Ніхто не постраждав, але всі підбадьорилися. Після цього посилили на сусідньому пагорбі кулеметника снайпером. Від «кунга» спостерігаю за протилежним берегом річки. Селище знаходиться в низині. Відразу за ним високі терикони, на яких можна дуже зручно розмістити мінометну батарею, щоб обстрілювати цю висоту. Пагорби гвардійців розташовані значно нижче териконів. Рекомендую рити окопи і щілини від мінометів. Зате дорога по селу і переправа відмінно контролюються. Миша не проскочить, якщо вночі нікого не проґавити».

■ Пагорби між селищами Роздольне і Василівка

Командир батальйону НГУ майор Ярослав Ковальчук:

«1 вересня о пів на п'яту, як тільки ми пообідали, солдат Вадим Наумов (Дозор) — такий позивний був у Вадима, — доповів мені по радіостанції про те, що наближається колона з трьох легкових автомобілів і двох автобусів. Також спостерігачі зафіксували підозріле переміщення невідомих людей на відстані кілометр-півтора від моста. Я наказав всім зайняти позиції, а сам стрибнув в окоп за хвилину до того, як на мосту зупинилися автомобіль ДАІ, цивільні «Тойота Камрі» та «Деу Ланос». На машинах були таблички «Діти», однак вийшли з них озброєні чоловіки в камуфляжі. Спочатку було схоже на те, що хтось із наших бійців супроводжує колону, яка вивозить дітей із зони бойових дій. Раптом, як на гріх, на міст вискочив один з моїх підлеглих, який ще не встиг дістатися до свого окопу. «Камуфляжі» заволали: «Стояти! Покласти зброю на землю!». Хлопець завмер на місці. Я підвівся і крикнув:

— Не чіпайте солдата, свої!

У відповідь невідомі перепитали:

— Хто — свої?

— Національна гвардія.

— А ми — розвідка ДНР!

...У тій ситуації солдат фактично став заручником, і коли «ополченці» почали по нас стріляти, спочатку ми не могли відповісти. Але, на щастя, наш хлопець не розгубився і, щойно «сепари» відволіклися, зістрибнув з моста і скотився в канаву. Я скомандував: «Вогонь!»

Наш гранатометник з чотирьохсот метрів влучив в автомобіль «Тойота Камрі», який вибухнув і злетів у повітря. У розпал стрілянини раптом вдруге вийшов на зв'язок Наумов — доповів, що поранений. Я, щоб з'ясувати, що сталося, побіг на висотку, залишивши замість себе за старшого толкового воїна. Раптом ворожий обстріл посилився — бойовики, які їхали в «дитячих» автобусах, розосередилися вздовж протилежного берега і відкрили шквальний вогонь. Наші солдати трималися стійко, проте контролювати ділянку завширшки 400—500 метрів одному взводу не під силу. До того ж річка в тому місці неглибока, її легко перейти вбрід...

Розташування опорного пункту Національної гвардії України між селищами Василівка і Роздольне Донецької області

На околиці Василівки я отримав важке поранення в ногу — куля розтрощила кістку. Знайшовши укриття біля пам'ятника воїнам-визволителям, незважаючи на біль, почав викликати по радіостанції снайпера — хтось відповів, але це був не Вадим... Через півгодини до нас прибуло підкріплення. Я просив медиків евакуювати мене останнім, а перш за все допомогти Наумову. Хлопці кинулися на висотку, але спроби знайти Вадима під час бою, що тривав до пізньої ночі, коли сепаратисти відступили, були безуспішними. Його шукали ще три доби, але стало зрозуміло, що він, живий чи мертвий, потрапив у руки бойовиків...

Коли фронт впав, надійшов наказ відступати південніше — в напрямку Тельманове. Один з офіцерів згадував: «Я особисто чув, як генерал Миколенко говорив, що Тельманове зачистила десантура і нам потрібно зайти в місто, поставити прапор, сфотографуватися і ВИЙТИ з міста!!!». В принципі, це й не дивно: у командира зведеної групи НГУ не було елементарної військової освіти — навряд чи можна назвати Сімферопольське вище військово-політичне будівельне училище і Київський інститут внутрішніх справ кузнею військових кадрів. Та й вибір його на донбаське відрядження навряд чи був випадковим — таким чином генерал намагався уникнути люстрації (за деякими даними, він командував внутрішніми військами, які взимку 2014 року придушували Революцію Гідності в Києві). Тому немає нічого дивного в тому, що при підході до Тельманового 5 вересня 2014 року колона гвардійців потрапила в засідку і її розстріляли зі стрілецької зброї і протитанкових ракет. Противник діяв професійно: запалили поле з двох боків і під покровом диму атакували. Наш КрАЗ показав чудеса живучості. Нас врятувала броня, коли ми потрапили під масований вогонь. Були пробиті шини на трьох задніх колесах, і ми їхали на ободах. Однак КрАЗ протягнув нас ще 5—6 кілометрів по бездоріжжю, і тільки потім ми затихли. Я підірвав машину, і нас по кілька чоловік взяли групами на інші машини. Недалеко довелося підірвати і БТР-4, у якого також були пробиті колеса. Намагалися його витягнути, але там потрібен був потужний тягач — «четвірка». БТР виявився занадто важким, так що витягти його не вийшло. Прохідність у цих машин не дуже висока. Після цього троє моїх бійців пересіли на БМП, і тут же ця машина отримала пряме влучання танкового снаряда. Хлопцям казково пощастило — їх просто викинуло з машини на землю, і вони отримали легкі

поранення». В результаті швидкоплинного бою загинули майор Андрій Миколайович Шанський, капітан Петро Григорович Лавриненко, молодший сержант Юрій Вікторович Спащенко, солдат Микола Миколайович Кобрінюк, солдат Олександр Іванович Звіннік, ще 20 бійців були поранені. З'явилися і перші зниклі безвісти. Що стосується втрат техніки, то був спалений один БТР-3Е, втрачені два новеньких КрАЗи (ще один був захоплений противником). Решта нацгвардійців все ж таки змогли відійти до Маріуполя, де зайняли оборону в районі траси Донецьк — Маріуполь. На жаль, мета — полегшити вихід угруповання з-під Іловайська — так і не була досягнута».

Така от доля спіткала за кілька днів бійців, які, під час нашого виходу з оточення, перебували на блокпосту біля мосту між селищами Роздольне і Василівка. Але це все було декількома годинами пізніше, а поки що ми з Володимиром Мазуром і Павлом Рудичем чекали на колону, яка мала вивезти нас до Волновахи.

Незабаром з'являються перші машини Червоного Хреста. Ми попрощалися з гостинними гвардійцями і побажали їм удачі. Сідаємо в автобус «Богдан», де зустрічаємо двох наших друзів Віталія Сову і Діму Саєнка. Розлучилися з ними рано-вранці, а раді були, нібито не бачилися цілу вічність. Хлопці розповіли нам свою одіссею, як потрапили в полон і провели дві години під дулами автоматів, але завдяки винахідливості представників Червоного Хреста пронесло. Зброю, щоправда, довелося залишити, але, дякувати Богові, самі вийшли.

Колону Червоного Хреста формували бійці «Донбасу». Взагалі-то потрібно підкреслити, що ніякого міжнародного або якогось іншого Червоного Хреста в той час у районі Іловайського оточення не існувало. Це була своєчасна і винахідлива вигадка, завдяки якій було врятовано дуже багато українських бійців. Одним з організаторів і старшим колони був боєць-доброволець батальйону «Донбас» Тенгіз Тетруашвілі з позивним Тринадцятий. До сутінків ми чекали автомобілі Червоного Хреста, які з білими прапорами підтягувалися з окупованої території. Після повного збору нам оголосили про те, що усім, хто має при собі зброю, потрібно її здати. Маршрут колони буде проходити через сумнівні ділянки, і, щоб уникнути будь-яких провокацій, зброя тимчасово побуде в багажнику донбаського позашляховика. Спочатку мене це декілька напружило. Ми вже перебували

Боєць батальйону «Донбас» полковник Тенгіз Тетруашвілі

за нашим блокпостом. Які можуть бути «проблемні» ділянки? Автомати нам з Пашею і Володимиром все ж таки довелося здати, але пістолет Дениса, про всяк випадок, залишив при собі.

Машини Червоного Хреста, якими насправді був транспорт, організований бійцями батальйону «Донбас», збиралися в селищі до самого вечора. Не скажу, скільки саме було машин, але колона вийшла доволі велика. Виїжджали з селища вже після заходу сонця. Спочатку колона трохи заблукала і виїхала на якийсь розбитий блокпост, де нас зустріли агресивні цивільні зі зброєю. Швидше за все, нарвалися на якихось «сепарів». Агресивні озброєні цивільні особи чоловічої статі погрожували і закликали забиратися якомога швидше і ніколи сюди не повертатися. Там було багато розбитої техніки при дорозі. Після недовгих пояснень колона розвернулася і змінила маршрут. Під час руху в головуючої в колоні «Газелі» спустило колесо, і вона зупинилася на узбіччі. Наш автобус обійшов «Газель» і став на чолі колони. На телефоні загиблого Томіловича ще залишалося близько десяти відсотків зарядки, і завдяки його навігатору ми проклали шлях до Волновахи і благополучно до неї дісталися. Дениса вже не було з нами, але він все ще допомагав нам повернутися додому.

Було вже темно, коли ми при в'їзді в Волноваху звернули увагу на майже безлюдний блокпост на донецькій трасі. Там си-

ротливо стояла машина ДАІ і пара бійців, які лише привітно помахали нам услід, навіть не намагаючись зупинити і перевірити колону. Мабуть, вони були попереджені заздалегідь про наше прибуття. Зупинилися ми біля Волноваського міського відділу внутрішніх справ, де ми забрали свою зброю з джипа Тенгіза.

Бійці вивантажувалися з транспорту і дякували цьому високому бородатому хлопцю кавказької зовнішності. Хтось спробував дізнатися, по скільки скидатися за повернення. Тенгіз обурено покрутив пальцем біля скроні:

— Зовсім дах поїхав?! Які гроші?!

Поки їхали до Волновахи, я зв'язався зі штабом у Дніпропетровську. Нам повідомили, що в Волновасі нас очікують машини зі штабу батальйону. Після прибуття до райвідділу дізналися, що машини дійсно були, але поїхали близько години тому. Знову дзвонимо в штаб, і нам кажуть, що розберуться з ситуацією і надішлють транспорт. В очікуванні транспорту я встиг поспілкуватися з таємничим Німцем зі штабу АТО в Краматорську, який писав нам СМС-повідомлення з інструкціями та координував роботу пошукових груп, які нас розшукували. Я подякував невідомому мені офіцеру за допомогу і докладені зусилля в пошуку нашої групи, а він, у свою чергу, привітав нас з благополучним виходом і цікавився подробицями розташування і озброєння бойовиків. Мені особисто не було чого йому повідомити, і я передав трубку Віталію Сові, якому після двогодинного полону було що сказати офіцеру розвідки.

Ми дочекалися транспорт з Дніпропетровська і, прихопивши з собою Вову Мазура, покинули Волноваху. Спочатку їхали в Дніпропетровськ на якійсь іномарці, а потім пересіли в «правосековський» «Богдан» або «Еталон». Іномарці потрібно було знову повернутися за кимось, хто зміг вибратися з оточення. На шляху зупинялися лише один раз поблизу якоїсь невеличкої крамнички. Жіночка продавець та напівтверезі молоді чоловіки у спортивних костюмах здивовано дивилися на озброєних брудних і обідраних військових, які поспішали купити воду, пиво і енергетичні напої. На автобусі ми дісталися до даішного поста в Синельниковому. На посту стояло декілька бійців «Беркуту» і співробітник ДАІ. Даішник чомусь вирішив зупинити наш автобус і, махнувши жезлом, наказав водієві загальмувати на узбіччі, але не врахував психологічного стану нашого водія, який був під впливом подій останніх декількох діб. Прямо у відчинене вікно

водій вигукнув образу міліціонеру і без зупинки рушив далі. За постом все ж таки ми зупинилися, тому что мене зустрічали мої друзі Слабий Владислав з братом і Владислав Ладигін. Я сів до машини своїх друзів, ми поїхали слідом за «Еталоном» до будівлі обласної адміністрації.

■ Червоносільське

31 серпня приблизно о 11:30 колона, в складі якої були російські вантажні автомобілі і техніка, на броні якої знаходилися поранені українські бійці, а також бійці Збройних сил України та поранені, які йшли пішки, залишивши зброю у Червоносільському, вирушила в напрямку населеного пункту Кутейникове, де дійсно були передані росіянами українській колоні Червоного Хреста. Комендант колони, полковник Палагнюк, повернувся до Червоносільського та за допомогою щойно звільнених з полону солдатів забрав там тіла та рештки сорока чотирьох загиблих — переважно бійців батальйону «Донбас». На дорозі між Многопіллям та Червоносільським було зібрано ще понад двадцять тіл — солдатів різних частин. Переважна частина бійців батальйону «Донбас» залишилася в Червоносільському і була згодом передана російськими військовими озброєним бойовикам-сепаратистам в Донецьку.

Боєць батальйону «Донбас» Олександр Сарабун, друже Вінниця:

«На моїх очах російські солдати закопали свого загиблого танкіста. Коли вони хотіли закопати і двох наших загиблих бійців, ми просили, щоб возили їх з нами і не зарили просто невідомо де. Тоді їхній офіцер сказав: «Они готовы терпеть и нюхать смрад своих погибших, лишь бы только они были с ними, а мы своего зарыли, как пса. Этим они от нас и отличаются».

Боєць батальйону «Миротворець» Юрій Бурляй:

«За підсумками всієї цієї історії в Іловайську, в нашому батальйоні «Миротворець» дев'ять загиблих. Ми їх вже поховали. У тому числі і Льоху нашого, який загубився під час посадки в штабні машини. Окрім того, двоє зниклих безвести і семеро залишилися в полоні.

Вибралися ми, можна сказати, щасливо. Здавалося б, треба радіти, але знаєте, що найбільше мене здивувало в мирному

Дніпропетровську? Виїжджаємо з території аеропорту і їдемо по широкій трасі. На Запорізькому шосе купа крутих машин. За вікнами нашого автомобіля миготять рекламою і світлом у вікнах будинки, магазини і ресторани. Безтурботно ходять люди і на майданчиках мами грають з дітьми. А я зрозуміти не можу, що відбувається?! Тому що я годину назад не знав, долетимо ми чи нас зіб'ють... А три дні тому воду з калюжі пив».

Молодший сержант батальйону «Дніпро-1» Роман Зіненко

Дніпропетровськ. Ніч.

«Рідне місто зустрічало нас без особливої помпезності. Нічний Дніпропетровськ нібито натякав, що усі вже сплять і найважливіші події міста на сьогоднішній день вже здійснилися. Ласкаво просимо в місто, де немає війни і де з самого ранку першого вересня в усіх школах лунатиме традиційний перший дзвоник. Вчителі і важливі дядьки в коштовних солідних костюмах будуть говорити на святкових заходах про патріотизм і необхідність любити свою Батьківщину, після чого будуть дзвеніти келихи з шампанським у ресторанах і на кухнях мирного міста, відзначаючи День знань. Можливо, навіть буде святковий салют. І це все покажуть в новинах по телевізору. Тоді ще не було популярно зустрічати вночі бійців, які поверталися з зони бойових дій, з оркестрами, квітами і телебаченням. Тим більше, що бійці-то вийшли самостійно, цілими і зі зброєю. Ніякого трагізму або пафосу. Лише дуже малий відсоток мешканців міста боляче сприймав невгамовні сирени «швидких допомог», які постійно мчали з аеропорту до лікарні Мечникова. Для більшості моїх співгромадян не існувало війни. Два світи, співіснуючи поруч, ніколи не зрозуміють один одного.

Було близько другої години ночі, коли ми з друже Сталкером ступили на сходинки Дніпропетровської обласної державної адміністрації і пройшли повз чергового міліціонера на вході. Як і багато разів раніше, ми увійшли в батальйонну зброярню і здали свої автомати.

— О котрій годині завтра на службу? — запитав я у одного з інспекторів штабу.

Артем подивився на мене співчутливим поглядом і сказав:

— Відпочивай. Тобі зателефонують, коли виходити.

Пістолет Дениса Томіловича, який я витягнув у нього з розгрузки за Новокатеринівкою, я деякий час зберігав вдома як

Червонопільський цвинтар у місті Дніпро. Могили невідомих українських воїнів, загиблих в Іловайському пеклі

реліквію, на згадку про бойового побратима, але потім все ж вирішив здати. Хоч я ніколи не хотів бути співробітником правоохоронних органів, але зараз я ним став. Щоб не було внутрішнього конфлікту із самим собою і щоб уникнути ймовірних нещасних випадків вдома з дітьми, я вирішив не зберігати те, чому не місце у законослухняного громадянина. Зрештою, я представник нової міліції чи хто?

Зброю я приніс і здав у батальйонну зброярню. При цьому звернувся з проханням, щоб пістолет закріпили безпосередньо за мною для подальшого використання під час службових обов'язків. Для мене це була не просто зброя. Потім той пістолет я ніколи не бачив. Схоже, комусь зі штабних працівників він був більше необхідний.

Довго потім не міг собі пробачити того, що залишив біля будівлі обласної адміністрації Вову Мазура. Він опинився о третій годині ночі в чужому місті і не знав, куди йому йти. На щастя, Паша Рудич довіз Володю до лікарні Мечникова, де він самостійно звернувся до лікарів за медичною допомогою.

Друзі відвезли мене додому. По дорозі до дружини і дітей я попросив моїх друзів зупинитися біля будинку моїх батьків. Незважаючи на те, що було вже дуже пізно, я вирішив заспокоїти батьків. Обійнявши плачучих матір і батька, я просто сказав: «Мамо, я повернувся. Не плач. Все гаразд». Потім я пішки виру-

шив по знайомій з дитинства вулиці Калиновій до будинку, де ми з дружиною знімали квартиру. Усе навколо здавалось таким рідним... Дружина, ридаючи, довго не випускала мене зі своїх обіймів. Я стояв змарнілий, брудний і неголений. У чужих берцях, чужій крові, брудних камуфльованих штанях, футболці та розвантажному жилеті поверх бронежилета і теж плакав. Я нарешті побачив свою дружину і сплячих дітей. За що все своє життя буду дякувати Господу. Тому що в ті дні Він вивів мене цілим і неушкодженим Рукою Своєю зі справжнього пекла. Йому слава, честь і поклоніння на віки віків. Амінь.

Деякий час після повернення додому зі мною виникали різноманітні метаморфози, які пов'язують з посттравматичним синдромом, яким бувають уражені люди, що повернулися з зони бойових дій. Період адаптації до мирного життя тривав близько місяця. Перші два тижні мирного життя сприймалися мною як життя поміж двох світів — миром і війною. Коли я зранку першого вересня повів свою доньку до школи на перший дзвоник, то стара школа нагадувала мені школу в Іловайську, а люди в спортивних костюмах і автівки з донецькими номерами привертали мою щільну увагу. Звук надувної кульки, що луснула,моментально напружував, і майже увесь час, знаходячись на святковому шкільному подвір'ї, я розмірковував лише про те, куди у випадку обстрілу евакуйовувати дітей.

Звичка чутливо спати і швидко реагувати на регулярні нічні артилерійські обстріли змушувала мене і вдома іноді пробуджуватись серед ночі на ліжку. Мізки по інерції вмикалися на рішення завдання з евакуації сплячих поруч дружини і дітей. Адже ось-ось розпочнеться обстріл, а у нас ліфт не працює, і я не встиг перевірити, як облаштований підвал в нашій дев'ятиповерхівці. Пробуджуючись серед ночі, я не міг зрозуміти, де знаходжусь. Старобешеве? Іловайськ? Чому поруч мої діти? Лише трохи згодом, за деякий час, я повертався до реальності і заспокоювався. Заплющуючи очі, перші декілька тижнів я бачив один і той же сон. Нібито я їду на броні «мотолиги» і спостерігаю рух попутно і поруч танків по вузьким сільським вулицям, полям і лісосмугам. У вухах постійно гуркотіли двигуни і шелестіли гусениці бронетехніки. Пробуджуючись від цього шуму, я довго не міг заснути і палив до ранку цигарки біля сходів і ліфту, подумки спілкуючись з Томіловичем і вслухаючись у гавкіт собак за вікнами. Хтось рухаєтья по нічних вулицях. Свої чи ворог? Мої очі,

врешті-решт, злипалися, повіки ставали важкими, і я крокував до ліжка спати, щоб знов у сновидіннях слухати гуркіт двигунів і металевий скрегіт танкових гусениць.

Від навчання в юридичному університеті довелося відмовитись. Звичайний ґвалт молоді в коридорах і аудіторіях викликав в голові нестерпний біль. Тоді мені здавалося, що цей біль, причину якого так і не визначили, ніколи не скінчиться, і я написав заяву про відрахування мене з університету. Доводилося жити нібито в двох світах. Мирне і безпечне життя навколо перетиналось з відвідуванням поранених товаришів у лікарнях і поминальними заходами по залиблих побратимах. Кожен новий день приносив і радісні, і сумні новини. Добрі новини означали, що хтось ще вийшов з оточення або повернувся з полону. Горе приносили новини про тих, хто вже ніколи не повернеться додому. Потім знов усе перемішалося, і був період, коли раділи навіть тому, що нарешті знайдено й опізнано чергове тіло одного з наших бійців, яке можна було гідно поховати. Увесь вересень 2014 року був сповнений страшними і жорсткими деталями поранень, загибелі, перебування в полоні і поховань наших товаришів. Не менш трагічними виявилися митарства рідних і близьких зниклих безвісти. Слухаючи цих людей, іноді хотілося придушити когось з тих, хто був зобов'язаний усіляко співчувати, допомагати і підтримувати цих нещасних людей, за цинізм і виявлену тоді до них байдужість. Так вже співпало, що то був час не тільки скорботи, а і передвиборчих перегонів. Були справи більш важливі для України, ніж загиблі і зниклі безвісти захисники України і їх родичі. Якщо хтось вважає, що я згущаю фарби, то рекомендую поспілкуватися з вдовою загиблого під Новоазовськом мого побратима Дмитра Пєрмякова. За декілька днів я став свідком стількох трагічних подій, скільки не спадало на мою долю за все попереднє життя.

Одночасно з новинами про загиблих з'являлися і жахливі деталі їх загибелі, і знов серце розривалося від бажання помсти. Фізрук, Машина, Спілберг, Брус, Хохол, Вася, Італьянець, Ден...

Спочатку ставали відомі жахливі і страшні по своїй жорстокості підробиці загибелі наших побратимів. Потім до цього ще долучались деякі негідні люди, які вигадували нісенітниці про нібито наджорстокі випадки знущання над нашими побратимами в полоні. Про Миколу Курносенка доходили свідчення бійців, що повернулися з полону, про те, як російська бойова машина

давила і розстрілювала наших хлопців, які намагалися сховатися в соняшниках і кукурудзі... Російські десантники вихвалялися перед полоненими бійцями одного з добровольчих батальйонів тим, що їм вдалося ліквідувати снайпера «Дніпра-1»...

Віталій Бунчиков, що вийшов самостійно з оточення, розповів, що під час переховування в лісосмузі бачив і чув омських десантників, які вихвалялися поміж собою, що точно бачили своє влучання з 30-мм автоматичної гармати БМП в голову одного з бійців, які проривалися на броні МТ-ЛБ крізь Новокатеринівку».

Заступник командира 3-ї роти БПСМОП «Миротворець» Микола Миколайович Омельченко:

«Ми повинні їх пам'ятати. Я пам'ятаю кожного, пам'ятаю їх посмішку, їх очі, їх відвагу, їхні подвиги, їх силу духу. Вони поставили собі мету не бути рабами, а бути вільними громадянами в своїй країні. Ми повинні шанувати їх і пам'ятати, щоб наше майбутнє покоління зростало на реальних історіях. На історіях мужності і відваги.

Іловайськ — це не тільки трагедія, це приклад героїзму, стійкості та самовідданості. Під час виходу з оточення загинули наші найкращі воїни. Вони пішли служити у Боже військо! Вони віддали свої життя заради нас усіх, щоб ми жили у мирному світі. Вони потраплять в історію як Герої нашого часу. Про них писатимуть книжки і переказуватимуть їх подвиг майбутнім поколінням. Ми їх ніколи не забудемо. Ніколи».

Приблизно з 9 по 11 вересня 2014 року одеський журналіст Геннадій Куліков (творчій псевдонім Олександр Сибірцев) побував в Донецькій області й особисто врятував від полону двох українських солдатів, які виходили окупованою територією після розгрому в Іловайському оточенні:

«На мене вийшов один з офіцерів батальйону «Донбас» Віктор Камінський з позивним Жак і звернувся по допомогу.

— Пам'ятаєш хлопців з моєї роти? Половина в полоні, інші потрапили в оточення і пробиваються до наших через фронт. З деякими хлопцями є зв'язок. Вони йдуть по «зеленці», але самі пробитися не зможуть. Потрібно витягнути. Зможеш допомогти? — голос ротного командира батальйону «Донбас» Жака звучить в телефонній трубці глухо і тривожно.

Протягом 29—31 серпня під Іловайськом він спромігся витягнути з оточення більшу частину своїх хлопців. Тих, хто відстав і потрапив в оточення, Віктор Камінський витягує фактично сам, діючи як диверсант і партизан в одній особі. Однак іноді оточені бійці знаходяться так далеко, що Віктор не може обійтися без сторонньої допомоги. Він звертається до мене...

Операція з порятунку двох бійців батальйону «Донбас» Юрія Савела і Зази Інасарідзе з позивними Странник і Іспанець починається рано-вранці. Мені належить зіграти в цій операції ключову роль: Странник і Іспанець ховаються на покинутій фермі біля глухого села за Докучаєвськом Донецької області. Цю територію контролює ДНР. Мені належить проїхати в цей район на своїй машині і вивезти окруженців путівцями, минаючи чисельні блокпости і патрулі ДНР.

— З хлопцями є зв'язок, Іспанець зберіг мобілку. Коротше кажучи, заїжджаєте по путівцю через кар'єр, забираєте мужиків і рвете на всіх газах назад. Якщо трапляються назустріч патрулі, тиснете на педаль газу. Якщо вас зупинять і виявлять хлопців з тобою — все, кранти. У кращому випадку потрапите в підвал, і тривале очікування там пару місяців, — попереджає нас перед виїздом на окуповану територію Жак.

— Тут кар'єр. Виїжджаєте на нього, повернувши перед сільським цвинтарем. Потім їдете двадцять кілометрів у напрямку до селища. Орієнтир, де вас будуть чекати Іспанець зі Странником, — газова труба перед дорогою. Зупиніться, відкрийте капот і чекайте. Щойно пацани вискочать і ляжуть на задніх сидіннях — негайно їдете назад. Телефонуйте через кожні п'ятнадцять хвилин. Я буду чекати тут, на дорозі. Відстань від місця, де сидять Іспанець і Странник, до мене — близько сорока кілометрів по мапі. Але це по прямій. Путівцями далі. Якщо за вами буде погоня, я прикрию, я зі зброєю, — палець Жака блукає по мапі. Мапа докладна, але туристична. Український штаб АТО навіть після кількох місяців війни не спромігся забезпечити військових і добровольців сучасними військовими топографічними картами.

— З Богом! У нас все вийде. Без хлопців повертатися не будемо. Кидати своїх — не в наших правилах, журналісте! — плескає мене по плечу на прощання командир 2-ї штурмової роти батальйону «Донбас». На додачу до напуття Жак дає нам з фотокором карту району.

Звернувши з головної траси Маріуполь — Донецьк, ми разом з одеським фотографом Максом майже відразу забуваємо про пораду Жака і починаємо шукати потрібні польові дороги більш звичним методом — за допомогою GPS-навігаторів у мобілках. Незабаром електронні карти заводять нас у глухий кут — звивиста дорога впирається в самісіньке дно кар'єра. Похмурі дядьки з лопатами і бульдозеристи в кар'єрі з подивом спостерігають, як я нишпорив на своєму автомобільчику по вибоїнах відвалів щебеню. Нас зупиняє патруль «ополченців». Патрульні ДНР із задоволенням фотографувалися і говорили про війну.

На зв'язок виходить Камінський:

— Ви поїхали не туди! Ну не можна ж бути такими тупими! Викиньте на хрін ваші навігатори. А мобілки залиште! — кричить по телефону Жак. Взводний обурюється, своїм топографічним ідіотизмом ми дійсно ставимо операцію під загрозу зриву. Оточенці нас вже чекають, але їх у будь-яку хвилину можуть виявити патрулі ДНР.

Нарешті вибравшись з лабіринту кар'єра, попутно кілька разів ударившись днищем автомобіля об здоровенні валуни на дорозі і провалившись в пару десятків вибоїн, вкрившись товстим шаром білого пилу, ми знаходимо потрібний напрямок. Гарні рівні ділянки дороги змінюються завалами зі стовбурів дерев і залишків зруйнованих блокпостів. До нашої досади, перед поворотом на село, де сидять оточенці, нас зупиняють на блокпосту ДНР.

— Куда направляемся? Кто такие? Предъявить документы, открыть багажник и сумки для досмотра! — командує один з бійців, направивши ствол автомата в наш бік.

— Журналисты? В наших краях? Удивительно. Все ваши коллеги в Старобешево. Там наши дали оторваться украинцам, положили много нацгвардейцев и карателей, — недовірливо тягне один з патрульних, одягнений в чорну майку з логотипом донецького клубу «Оплот».

Ще недавно бійці «Оплоту» були борцями: абревіатура СК на нашивках розшифровується як «спортивний клуб».

— Нет, нам там не интересно! Мы хотим поездить по селам Донбасса, поглядеть, как живут обычные люди в условиях войны. Да вот, заблудились немного и заехали в какую-то глухомань, — видаємо у відповідь заздалегідь заготовлену легенду.

Командир роти батальйону «Донбас» Віктор Камінський — Жак. Фото: Максим Войтенко

На блокпосту перевіряють документи, вміст багажника і сумок. Перевіривши наші документи, патрульні із задоволенням розповідають, як вони воювали, і фотографуються. Від'їжджаючи від блокпоста, з гіркотою розуміємо, що вивезти окруженців через цей патруль не вдасться — занадто великий ризик.

На великій швидкості проскакуємо орієнтир — газову трубу. Чомусь в нашій уяві труба — це справжня труба в кілька десятків метрів заввишки. Лише через кілька кілометрів усвідомлюємо, що акведук газової магістралі, помічений перед селом, і є та сама труба, біля якої нас чекають Іспанець і Странник. Розвертаємось і, лякаючи курей, мчимо назад. Відкривши капот, чекаємо. З кущів прожогом вискакують дві чорні фігури і кидаються до нашого автомобіля. У машині знайомимося з бійцями, яких ми повинні врятувати.

— Вода, їжа, сигарети є? — очі в окруженців гарячково блищать, особи покриті багатодобовою щетиною. Одягнені бійці в якесь брудне ганчір'я. Кажуть, що з одягом допомогли небайдужі місцеві мешканці. Камуфляжні комбінезони і зброю бійцям довелося заховати в лісосмузі на третій день виходу з оточення — дуже великий був ризик, що їх помітять і здадуть «денеерівцям».

Після нашої розповіді про те, що в п'яти кілометрах від притулку бійців облаштований блокпост ополчення ДНР, хлопці по-

мітно хмурніють. На ходу змінюємо план операції з порятунку: ми повертаємося назад, проїжджаємо блокпост і чекаємо хлопців, з'їхавши на узбіччя в парі кілометрів від патруля і імітуючи поломку машини. Страннику й Іспанцеві належить пройти від місця нашої зустрічі, через поля і річку, близько п'ятнадцяти кілометрів.

— Гаразд. Не вперше. Пройдемо. Ми взагалі-то вже кілька діб йдемо по «зеленці» і полях. Нічого. Впораємося. Головне, не їдьте без нас, пацани! Ви наша остання надія. Без жратви і води йдемо не одну добу. Сил більше немає, — вимовляючи це, кремезний Іспанець заглядає по черзі мені і моєму колезі в очі, шукаючи підтвердження того, що ми їх не кинемо...

На зворотньому шляху знов проїжджаємо через той самий блокпост ДНР.

— Кипим, мать его! Или термостат поламался, или помпа полетела! — розмахуючи рукою для переконливості, кричу з вікна машини вже знайомим патрульним з «Цитаделі».

— А-а-а, бедолага! Проезжай! Может, в ближайшем поселке отремонтируешься, — вірять на слово ополченці.

Опинившись поза увагою патрульних, у найближчій смузі зеленки з'їжджаємо на узбіччя. Я відкриваю капот, двері і багажник і вивалюю біля автомобіля купу ганчірок, інструментів і бутлів з водою і антифризом. Забруднюємо руки в мастилі і грязюці, зображуючи активну роботу з усунення несправності. Однак моя завзятість в конспірації призводить до несподіваного результату: майже кожен другий проїжджаючий повз нас автомобіліст зупиняється і пропонує допомогу! В інших регіонах України про давню традицію автолюбителів допомогти потрапившим у халепу побратимам давно забули. Однак тут вона жива досі. Проїжджаючі навперебій пропонують або дистильовану воду для радіатора, або допомогу в транспортуванні до найближчої СТО. На ходу доводиться вигадувати ще одну легенду: мовляв, ми зателефонували своїм колегам у Старобешеве, і вони скоро приїдуть нам на допомогу.

У звичайних умовах п'ятнадцять кілометрів можна легко пройти за три години, але Іспанцеві і Страннику доводиться вибирати не найзручніші стежки переходу — якщо йти навпростець через поля, можна запросто отримати кулю або потрапити в полон. Тому перехід окруженців від місця нашої попередньої зустрічі до «точки Ч», де ми повинні їх підібрати, розтягується на довгі сім годин.

Час від часу по дорозі повз нас на шаленій швидкості проносяться автомобілі ДНР. Їх можна відрізнити за включеними мигалками. Деякі з патрульних автомобільних нарядів зупиняються біля нас, знову і знову перевіряють документи і, перетрушуючи наші пожитки, обшукують машину. Через дві години очікування повз нас проїжджає автомобіль тих самих ополченців, які перевіряли нас на блокпосту.

— Эй, диверсанты! Почему стоим? Снова поломались? — кричить неголений водій в камуфляжі. Вислухавши нашу хитку легенду, ополченці несподівано діляться з нами цигарками і їдуть за своїми невідомими ополченськими справами.

Ще за годину до нас підлітає цілий кортеж з трьох автомобілів. За ними по дорозі йде колона бронемашин. На броні кожного БТР сидять бійці з автоматами, кулеметами і гранатометами. З машин вискакують бійці, наставляють на нас автомати і знову вимагають пред'явити документи. Командир дозорної машини не обмежується формальною перевіркою і ретельно вивчає фотознімки в ноутбуці мого колеги.

— Странно, что ваша поломка совпала с прохождением нашей колонны по этой дороге. Сейчас разберемся, какие вы журналисты, — вимовляє з загрозою один з патрульних.

Віктор Камінський, Геннадій Куліков і врятовані бійці батальйону «Донбас» Юрій Савело і Заза Інасарідзе. Фото: Максим Войтенко

— А почему это у тебя этот урод Ющенко? — раптово запитує ополченець у мого товариша і колеги. Розглянувши знімок, який викликав підозри ополченця, мимоволі хихикаємо: на фото в оточенні маріупольських робітників з «Азовсталі» президент України Петро Порошенко. Зрештою нам вдається переконати його, що знімки — з інтернету.

Лише після того як допитливі «денееровці» їдуть, ми з жахом усвідомлюємо, що щойно були на межі провалу. Якби перевіряючий виявив трохи більше пильності і запропонував нам здати телефони і пройти з ним для більш ретельної перевірки, це закінчилося б зовсім погано. Адже кожні півгодини мені дзвонять Іспанець і Жак, корегуючи маршрут переходу. Взявши трубку замість мене, командир запросто міг почути від Іспанця: «Ви де нас чекаєте? Біля терикону? Через годину будемо, ми вже йдемо через «зеленку». Головне, дивіться, щоб патрулів не було поблизу». Ні нас, ні окруженців врятувати було б вже неможливо, подальша наша доля була б дуже незрозумілою...

Після семи годин очікування на узбіччі починаємо підозрювати, що скоро наша легенда з «поломкою» авто може більше не спрацювати. За часом до нас давно вже повинні були приїхати придумані «колеги» і надати допомогу. Всі місцеві й ополченці давно нас «змалювали» і цілком уже можуть підозрювати в якомусь злому намірі. Ми нервуємо, сердимося, ходимо навколо машини. Майже всі, хто проїздить повз нас, сигналять і вітально махають руками, мовляв, недотепи-журналісти застрягли...

Як з'ясовується до вечора, наші оточенці збилися з маршруту, не побачивши величезного терикона, де ми повинні були їх підібрати. Лише близько сьомої вечора з найближчих кущів вискакують дві тіні і стрімко біжать до нас. Мотор вже заведений, дверцята машини відкриті. Втиснувшись на заднє сидіння, хлопці падають один на одного. Мій колега на ходу закидає їх зверху рюкзаками, сумками і бронежилетами, які були у нас з собою. Я тисну на газ. Адреналін зашкалює — машину в будь-який момент можуть зупинити і доглянути. На швидкості проскакуємо повз групу ополченців. Подивившись в бічне дзеркало, бачу, як вони заклопотано перемовляються між собою і один з них показує рукою нам услід. Ще через кілька кілометрів несподівано виїжджаємо в одному з селищ прямо на комендатуру ДНР! В останній момент викручую кермо і йду від фатальної зустрічі в найближчий провулок.

Сьогодні удача на нашому боці. Загадковим чином знаходжу вірний шлях. Через десяток-другий кілометрів нас зустрічає на узбіччі Жак. Лише доїхавши до позицій українських розвідників, ми зупиняємося. Врятовані міцно обіймають нас і мало не стрибають від щастя. Вони врятовані. Лише на безпечній трасі, контрольованій українською армією, хлопці розповідають про свою небезпечну подорож з «котла».

— В Іловайськ нас просто заманили, — розповідає дорогою до Маріуполя Юрій Савело. — Я там просидів майже тиждень в «котлі». Половина Іловайська була наша — батальйонів «Дніпро-1» і «Донбас», інша — ДНР. По околицях був справжній «гамбургер», там було дуже важко зрозуміти, де наш будинок, а де чужий. Все упереміш. Бувало так: відділення наших бійців сидить в одному будинку, а в сусідньому вже сепаратисти. Перекидалися гранатами, як ніби в теніс грали. Навіть лайками перекидалися. Вони нам могли крикнути щось на кшталт: «Лови, фашист, гранату» — і кинути її. Їжі і води вже тоді не було, харчувалися тим, що знайшли на городі. Пили компоти з кинутих підвалів. Спали позмінно — в будь-який момент міг початися обстріл і бій. Іноді здавалося, що ми тут залишимося назавжди...

Потім, 29 серпня, командири начебто домовилися, що нас випустять, але щойно наша перша колона висунулася з Іловайська, її тут же пошматували. Багато людей поклали. Ми з Зазою вийшли тільки наступного дня. Проходили там, де місиво було. Дорога була слизькою від крові... Шматки трупів всюди, кишки... Однак куди йти — не знаємо. Навколо лише сепаратисти. У полон відразу вирішили не здаватися. Ми добровольці, таких, як ми, в полон сепаратисти не беруть. Тому пішли на удачу. Через добу прийшли в якесь село. Запитуємо у перехожого, де ми? У відповідь — мовляв, я чистий, мене вже перевірили «ваші». «Які наші?» — запитуємо. Він: «Як які? Денееровці!» Тут ми все зрозуміли. Знову в «зеленку» пішли. Але прорватися навпростець до наших вже було неможливо, тому що на півдні все кишіло «сепарами». Вони шукали оточених українських бійців всюди. Йшли до того селища, де ви нас знайшли, майже 150 кілометрів. Їли траву, сиру кукурудзу і соняшник, воду пили з калюж. Суцільні кар'єри і терикони на шляху. Одяг сховали, зброю закопали. Випросили у діда з бабою в одному селі обноски і переодяглися. Головне, що зберегли мобільник з контактом Віктора Камінського — Жака. Саме це нас і врятувало. По дорозі багато

разів доводилося обходити блокпости і бази ДНР. Удень спали в кущах, а йшли ночами. Уникали йти крізь поля — шелест пшениці або кукурудзи чути здалеку і привертає зайву увагу. Йшли, підбадьорюючи один одного, розповідали пошепки, які в кого страви найулюбленіші. Під кінець так зголодніли, що виходило, що найулюбленіша страва — простий хліб зі шматочком цибулі і сіллю. Йшли довго.

«Сепари» ночами пускають зі своїх розташувань зелені ракети. Це вони так себе позначали. Нам ці ракети дуже допомагали. І шлях висвітлювали, і вказували, куди нам іти. Але найстрашніше, коли води довго не було. Іноді по три доби не пили...

Потім якось в одному селищі натрапили на напівзруйновану хатинку. Там бабка з дідом жили. Загалом, попросилися у них пару днів пожити, сховатися. Баба та дід нас підгодували і одягнули. Ось на мені штани дідові і кацавейка. Вечорами дід з бабою сильно лаялися щодо політики. Бабка була за єдину Україну, а дід — за ДНР. Але в суперечках перемагала завжди бабця, авторитетом давила. Політичні розбіжності не заважали людям похилого віку ставитися до нас, як до своїх дітей. У них, до речі, один внук служить в загонах ДНР, а другий в Києві живе, він за Україну. Загалом, розбіжності суцільні. Але коли ми йшли від них, люди похилого віку сильно за нас переймалися. Дали нам їжі в дорогу і води. А більше нам ніхто не допомагав. Ми боялися, що нас здадуть, і ховалися від усіх. Одного разу нас пацан побачив і закричав, мовляв, дивіться, карателі сховалися. Довелося тікати. Так що, коли ви нас знайшли, ми були вже на межі своїх сил».

Деякі історії згодом виявилися вигадками, які розповсюджували люди, далекі від участі в тих подіях, але свідоцтва бійців, які вижили і повернулися додому, виявилися ще більш шокуючими і просто вражають жорстокістю і кровожерливістю нашого ворога.

Багатьох бійців змогли знайти, опізнати і поховати лише значно пізніше після кривавого «Іловайського коридору». Пошукові групи й аналізи ДНК підтверджували ідентифікацію того чи іншого бійця, але родичі дуже часто відмовлялися їм вірити, зберігаючи примарну надію на повернення своїх батьків, чоловіків і синів.

Під час виходу з оточення було не так жахливо, як після повернення додому. Особливо вражали байдужість і цинізм, з яким

доводилося іноді стикатися. Невдоволені своїм матеріальним становищем люди, яких не торкнулися жахіття боїв і смертей, скаржилися на зростання цін, курс долара і корупцію, яка поширювалася. Озлоблений народ косився на бійців, що повернулися з пекла, і просто вбивав наповал питаннями:

— Заради чого ви взагалі пішли воювати?

— Кому потрібні ваші жертви?

— Як можна було воювати проти «братнього народу»?

Деякі «диванні фахівці» й «експерти» радили залишати передову і вирушати зі зброєю на Київ проти «хунти». Рівень диванної ватності і сепаратизму на міських форумах, у соціальних мережах і на міських ринках зашкалював. Дивлячись на людей, які не розуміли і не бажали усвідомити факт збройної агресії проти України, а також тих, хто підтримує «руський мир», я був цілком переконаний, що переді мною ворог. І цей ворог значно небезпечніше і підступніше того, який без розпізнавальних знаків перетнув наш кордон. З тим ворогом усе зрозуміло. Йому надали наказ, і він його виконує в інтересах політики своєї держави. На відміну від відвертого ворога, ватний і латентний сепаратизм серед громадян України підступніший тим, що в безпосередній зоні бойових дій «мирний» прихильник «руського миру» здає противнику позиції і кількість українських військових. На ньому кров наших бійців і патріотів України. Саме ці люди доносили бойовикам і окупантам про своїх сусідів, які надавали допомогу бійцям, що виходили з оточення і приховували їх від принизливого полону і знущання. В мирному і безпечному місті, яке не відчуло на собі артилерійських обстрілів і палаючих кварталів, ці люди — просто «громадяни з іншою точкою зору», які здаються цілком безпечними і не несуть прямої загрози безпеці державі. Але як тільки війна наблизиться в це місто, вони ж стануть зрадниками, донощиками і посібниками тих, на чиїх руках кров наших побратимів і хто має на меті знищити нашу державу. На зупинках громадського транспорту, в тролейбусах, курилках і в інших громадських місцях потенційні зрадники і колабораціоністи безкарно насаджували і розповсюджували ідеї «руського миру» і з злорадістю сміялися над нашими поразками і «котлами», а ми в цей час лікували свої рани і ховали бойових побратимів. Для нас відповіді на питання про те, хто для нас ворог і проти кого у нас війна, були очевидні. Ми знали, за що боремося і проти кого, але іноді я проти волі замислювався над питан-

нями: «Хіба цих людей, що вважають себе громадянами України, ми йшли захищати? Невже ці люди будуть визначати майбутнє моєї держави? Як я зможу жити поруч з тими, хто, втративши деякі свої статки і деякі зручності, принизливо ставиться до воїнів, які віддали частину себе, а деякі і саме життя за те, щоб війна не увійшла до їхніх осель?» От тоді мені по-справжньому ставало жахливо. Жахливо за майбутнє моєї держави. Втішала лише думка про те, що є дуже багато тих, кому, так само, як і нам, небайдужа доля України, а значить, наші побратими загинули не дарма. Врешті-решт, я сподівався, що у нас є Держава, яка гідно оцінить наші зусилля...

Багатьох хвилюють питання: Хто ж винен і хто відповість за цю жахливу катастрофу, яку називають Іловайською трагедією? Особисто я мало переймаюсь цими питаннями. Щось мені підказує, що справжніх винуватців не назвуть і до відповідальності не притягнуть. Сподівань на справедливу кару винуватців у мене немає, але є моя віра. І моя тверда віра малює в моєму уявленні картину майбутнього. Настане день і час, коли усі ми постанемо перед Страшним судом Творця, якого не уникнути нікому. І відкриється усе таємне і приховане від початку віків. І кожен буде бачити справи, думки і приховані в глибині кожного з нас таємні бажання. І я буду стояти на цьому Суді перед Всевидящим Оком. І поруч встануть усі наші побратими. І будуть стояти їхні діти, дружини і матері. І будуть стояти генерали і командири. Постануть президенти, міністри і можновладці. І усі ми будемо знати істину і дивитися в очі один одному. Постануть ті, хто стріляв у нас і в кого стріляли ми. І я буду дивитися в їхні і ваші очі. І усі будуть дивитися в очі мені. Це буде дійсно Страшний суд. Тому що відкриється правда Божа. І ніщо і ніхто не сховається ні від кого. І багатьом буде нестерпно боляче і жахливо. Мені в тому числі. За своє життя я скоював багато вчинків, якими не пишаюся і за які мені соромно, але коли Господь буде судити за Іловайськ, я буду дивитися усім вам в очі і мені не буде чого соромитися. Жахливо буде тим, хто зараз вважає, що не понесе відповідальності за усе те горе, яке спіткало сотні наших бійців і членів їх родин. Тому що ті, кого не торкнеться правосуддя земне, будуть відповідати перед правосуддям Небесним. І кожному воздасться по справах і думках його.

Зараз я пропоную читачеві знов повернутися на самий початок цієї книжки і звернути увагу на шеврони підрозділів, які

приймали участь в Іловайській операції. Комусь може здатись, що вони викладені лише як ілюстрація, але це не так. Більш уважний читач може звернути увагу на те, що переважної більшості зазначених підрозділів на сьогоднішній день вже не існує. Доля підрозділів і їх символів майже один в один повторює долю багатьох бійців цих самих підрозділів.

Невдовзі після Іловайських подій був розформований батальйон «Шахтарськ». Як бойова одиниця припинила своє існування група «Купол». Після повернення з Дебальцівського котла був розформований 40-й батальйон територіальної оборони «Кривбас». Припинили своє існування батальйони «Дніпро-1», «Миротворець» і «Азов», переформувавшись в полки поліції і Національної гвардії. Було розформовано батальйони «Херсон», 5-й батальйон територіальної оборони «Прикарпаття» і «Івано-Франківськ». Також було розформовано і 51-шу окрему механізовану бригаду. На звернення окремих підрозділів до військово-політичного керівництва з проханням не розформовувати їх підрозділи, не було звернуто увагу. Замість покарання певних посадових осіб і керівників, були звинувачені в усіх гріхах самі бійці і на цій підставі були розформовані цілі підрозділи.

Іноді мені здається, що розібратися до кінця в цій трагедії зможе лише Господь. Занадто багато невинно-звинувачених і непокарано-героїчних. Де проходить та межа, за якою можна визначити винна людина чи ні? За яким законом це можна визначити? Чи винні генерали, які отримували нагороди і посади в той момент, коли батальйони і бригади закликали про допомогу? Чи винні ті, хто відправив 42-й батальйон і 92-гу бригаду практично на смерть 27—28 серпня 2014 року? Чи винні бійці й офіцери, які закликали про допомогу, але не отримали її і були змушені залишити позиції перед загрозою неминучої смерті? Чи винні бійці, які без наказу намагалися залишити свої підрозділи і самостійно врятуватися з оточення? Чи винні офіцери і командири, які виходили усі разом у значному відриві від своїх безпосередніх підлеглих, що стало причиною чисельних жертв серед залишених без керівництва солдат? Чи винні ті офіцери і солдати, які закликали здаватися в полон ворогу? Чи винні ті, хто віддавав наказ стояти на смерть і власноруч знищували зрадників, які закликали до здачі в полон? Як можна зараз ставитися до тих, хто, за свідченнями полонених бійців, ганебно поводив себе під час полону й активно співпрацював з ворогом, піддаючи своїми свідченнями

тортурам і знущанням своїх колишніх побратимів? Чи винні ті, хто, підпавши хвилинному панічному впливу в полоні, просили росіян забрати їх до Росії? Чи винні ті, хто вийшов з того пекла, зайняв різні посади і швидко забув про все, що тоді відбувалося? Кого маємо вибачити і кого маємо притягти до відповідальності? З того часу минуло майже п'ять років. П'ять років війни, а до цього часу не визначені і не притягнуті до відповідальності винні. Ніхто з керівництва держави і збройних сил не взяв на себе відповідальність за ті жахливі події. Створене розслідування знайшло цапа відбувайла і призначило винними тих, хто підпав слабкості під ворожими обстрілами. Бійців окремих підрозділів звинувачують в дезертирстві і порушенні наказу. Можливо, ці звинувачення мають під собою якесь підґрунття, але ж де відповідальність керівників? Чому провина за такий жахливий провал покладена не на тих, хто не забезпечив необхідним бійців, а саме на бійців, які рятувалися від того жахіття, яке їм спало на долю перенести? Дуже зручно обраний загальний винуватець — президент Російської Федерації Володимир Путін. Так. Без жодного сумніву, кров наших побратимів на руках росіян і тих, хто їх закликав і впустив на нашу землю, але це жодною мірою не знімає відповідальності з тих, хто своєю некомпетентністю, боягузництвом, зрадою і злочинною бездіяльністю опосередковано винен в загибелі кращих громадян своєї держави.

Жодним чином не намагаюсь принизити подвиг тих бійців Збройних сил України, які гідно боролися і внесли суттєвий внесок в захист нашої Батьківщини і були гідно відзначені керівництвом країни, але хочеться для порівняння показати оцінку державою внеску в захист Батьківщини бійців-добровольців зі складу добровольчих батальйонів. Самовіддані бійці групи «Купол» — ветерани морської піхоти, які героїчно проявили себе в боях в Іловайську, залишилися безпідставно забутими керівництвом батальйону «Донбас» і на сьогоднішній день дехто з них не може довести своєї присутності з нами в ті дні, щоб отримати статус учасників бойових дій, не кажучи вже про заслужені бойові нагороди. Бійці «Купола» достатньо добре знайомі бійцям «Донбасу», але з незрозумілої причини абсолютно ігноруються керівництвом цього підрозділу і не визнаються учасниками бойових дій. Під час першого заходу в Іловайськ 10 серпня 2014 року з бійців «Купола» загинув Роман Мотичак. Коли його ховали в Львівській області, в Самбірському районі, люди сто

кілометрів стояли на колінах, проводжаючи в останній шлях героя. В цей же день загинув і боєць батальйону «Донбас» Вадим Антонов. Група з п'ятнадцяти бійців, у складі якої перебував Бойко Юрій Миколайович (Немо), рухаючись попереду колони, виявила на мосту, під яким проходив шлях на Іловайськ, ознаки мінування — підозрілі дроти. Гвардійцям вдалося запобігти підриву моста, але вони потрапили в засідку і вступили в бій. Під час бою диверсанти були відкинуті, але полковник Юрій Бойко, підполковник резерву Юрій Літвинський і старший солдат резерву Роман Мотичак полягли, ціною свого життя забезпечивши просування батальйону та врятувавши десятки товаришів. Саме тоді були поранені майор Віктор Дєгтярьов, молодший сержант Віталій Власенко, прапорщик Валентин Володимирович Гонтар (загинув від вибуху гранати в Києві в 2017 році), сержант Володимир Філатов і, після полону, повернувся додому Андрій Погорєлов. Вже після Іловайська зникли безвісти прапорщик Юрій Вікторович Гринько і сержант В'ячеслав Миколайович Жила. Згодом бойовики викладали в інтернет відео з тілами і документами цих бійців, але тіл героїв так і не повернули. Інші бійці «Купола» вийшли з Іловайська відносно цілими і неушкодженими, але гідне визнання і нагороди від своєї Батьківщини, за яку вони боролися, з них отримали лише лічені одиниці. Деякі з бійців «Купола» до теперішнього часу не мають навіть статусу учасників бойових дій. З подібними проблемами також стикалися і багато інших учасників подій під Іловайськом.

ПІСЛЯМОВА

Перед загрозою неминучої загибелі не усім дано мати силу тримати себе в руках. Та і саме відчуття цієї самої загибелі приходить до різних людей не однаково. Дехто передчуває і переймається від небезпеки ще тоді, коли її взагалі і близько немає. Дехто під час зіткнення з небезпекою втрачає здатність адекватно реагувати і здійснює вчинки, які ніколи в житті не зробив би за будь-яких інших обставин. Дехто бачить загрозу і просто чекає на те, чим усе скінчиться. А дехто взагалі не помічає навіть самої смерті, коли вона проходить поруч і дихає в потилицю, прибираючи до себе усіх навколо. Як визначити що є нормою? Що є злочин, а що є героїзм? Як батько, я запитую — як навчити своїх синів і дочок бути сміливими? Смерть прибирає до себе як сміливих, так і боязких. Так само, як і обходить стороною і тих, і інших. За давньою традицією, про загиблих не говорять погано. Тож і я не буду порушувати це правило. Нехай усі, хто загинули, вважаються героями, які заплатили найбільшу ціну, що може сплатити людина, — життя. Земля їм пухом і вічна пам'ять.

З тими, хто вижив, набагато складніше. Нам усім, кому пощастило повернутися додому, випала нелегка доля жити далі. Жити зі своїми спогадами, відчуттями і тягарем суму, який кожен з нас несе з того кривавого серпня. При цьому у кожного свій сум. Дехто не може пробачити собі того, що, вдаривши по ворогу, понівечив і сприяв загибелі побратима.... Хтось носить в собі той страшний день, коли, тікаючи з оточення під шквальним вогнем, зривав з пораненого товариша аптечку і біг далі... Хтось досі вважає себе винним у чиїсь загибелі і п'є горілку, щоб забути ті кляті часи... Декому доводиться жити з гірким відчуттям провини за те, що не виконав гідним чином наказ командира...Хтось втратив совість, честь і намагається сховатися від усього світу, не пого-

Група пошуковців «Евакуація груз 200». Фото: Віка Ясинська

джуючись навіть згадувати Іловайськ і усе, що з ним пов'язане. Є люди, яким нічого згадати і переказати дітям тому, що... дійсно нічого повчального і корисного переказати просто не може. Багато хто носить в собі відчуття провини, а інші — відчуття огиди і ненависті до тих, з ким довелося провести ті сповнені трагізму і суму часи. Смерть не освятила собою деякі сумнівні вчинки окремих бійців і офіцерів, і тому вони змушені жити далі і звинувачувати в своїй слабкості інших, хто, на їх думку, більш винен, ніж вони самі. Як на мене, це все наші спільні втрати і спільний біль. Ми усі, кожен по-своєму, щось втратили на цій війні, але найважчою втратою у деяких осіб, причетних до Іловайських подій, я все ж таки вважаю втрату совісті... Це перша смерть, яка гірша за наступну.

Медик батальйону «Донбас» Анна Ілющенкова:

«Через те, що до певного часу я не була визнана бійцем батальйону «Донбас» і не вважалась військовослужбовцем Національної гвардії України, в мене були певні проблеми з отриманням медичної допомоги в Литві. Програми лікування поширювалися на учасників бойових дій і діючих військовослужбовців, а багато хто з добровольців, і я зокрема, не були офіційно зараховані до штату батальйону. Лише завдяки втручанню консула Лит-

ви і поширенню свідчень про мою проблему в засобах масової інформації, я згодом отримала і якісне медичне обслуговування, і статус «учасника бойових дій».

Коли мені вже робили шосту хірургічну операцію, мені стало дуже зле і в медичній картці лікар зазначив, що мій організм вже не витримує наркозу. Німецькі лікарі, які робили мені пластику, згодом зізнавалися, що для них є якимось дивом, що я здатна самостійно рухатися. Вони тоді припускали, що якщо я колись стану на ноги, то зможу лише просто на них стояти, тримаючись за палку. Коли вони побачили, що я в змозі самостійно ходити, то були просто вражені! Це все сталося завдяки тим самим лікарям. Саме на мені вони провели експеримент. Вперше в світі було здійснено поєднання роздроблених кісток гомілки вакуумним засобом. Я досі не відчуваю частину ноги від коліна до ступні. Я рухаюсь нібито на власному протезі. Прибалтійські лікарі не хотіли відпускати мене з реабілітації в Україну. Вони пропонували закінчити курс реабілітації і пройти ще одну операцію, але я так скучила за сином, що відмовилась і повернулася в Україну. Тоді я ще потребувала медичної допомоги, але після повернення виявилось, що, не маючи статусу учасника бойових дій, я не маю права користуватися реабілітаційними медичними програмами. Тоді, лише за втручання литовської сторони, в Україну були переказані єдині документи, які підтверджували мої поранення під час бойових дій».

Два роки. Два довгих роки потребувалось медику-санітару батальйону «Донбас» Ілющенковій Анні, щоб довести державному бюрократичному апарату, що вона інвалід війни і свої поранення отримала саме під час СПРАВЖНІХ БОЙОВИХ ДІЙ! Письменники на прикладі Анни складали розповіді і писали книжки про війну, а режисери знімали про неї документальні фільми. Завдяки Анні десятки людей залишилися живими. Суспільство і патріотична громадськість України разом із закордонними друзями нашої держави пишались тими, хто особистим прикладом надихав інших і віддав частину себе заради незалежності своєї Батьківщини. Лише педантичній, холоднокровній і байдужій до будь-чого, окрім папірців, українській бюрократичній машині не було зрозуміло, як ця дівчинка потрапила на війну і за що їй держава має надати статус інваліда війни й учасника бойових дій. Визнання того, що на момент Іловайської операції Анна була

відряджена в Іловайськ у складі підрозділу Національної гвардії, вона до цього часу не отримала.

Микола Стародубцев (Борис), батальйон «Донбас»:

«Я маю три контузії, забій мозку. Мені робили дві трепанації та отвори у черепі закрили двома пластинами. Я пройшов через сімнадцять діб коми і онімілі праві кінцівки (рука висіла, як «бичачий хвіст»)! Працював над собою довго — близько семи місяців наполегливої праці по 10 годин на добу. Щоденно декілька разів на день продовжую робити гімнастику, але з 1 лютого 2015 року я не бачу краю у своїх «негативних» діагнозах, тому що мені треба лікуватися не однією особистою гімнастикою! От тільки питання — де? Хто може підказати, де мене «відремонтують» з гарантією ЗА МОЇ ГРОШІ? Мене дивує лікарська байдужість (лист-«відписку» від МОЗУ я вже маю!), та мені справді здається, що, лікуючи мене, лікарі або бояться мені зробити пораду, або недалекі щодо розуміння того, який «скарб» у них є під ногами, бо їм важко нахилитися, щоб підібрати його!

Боєць батальйону «Донбас» Микола Стародубцев (Борис). Іловайськ, 22 серпня 2014 року

Детальніше: я знову і знову заявляю лікарям, що після останнього поранення, яке пошкодило мій головний мозок, я маю декілька дивних патологій: відсутність відчуття голоду (перевіряв 5 діб, але не відчув голод), спраги (перевіряв 3 доби, але я не відчув спрагу) та не відчуваю анестезію (робили операцію — пластику черепа, та анестезія мене не взяла, а учора, 26.01.2017, я не зміг подолати безсоння ані седативними, ані снодійними краплями, ані внутрішньо-м'язевим уколом зі снодійним!!!), і я пропоную СВІЙ ОРГАНІЗМ для подальшого дослідження, яке я, сподіваюся, вилікує мої злощасні патології (бо за 2016 рік, притримуючись режиму і під жорстким контролем, я втратив 15 кг ваги!). Можливо, я маю «віддати» цей «скарб» іншим, тобто за кордон?»

Боєць батальйону «Кривбас» Андрій Новохатько:

«Коли я дістався додому, почав ще більше втрачати зір. У шпиталі Одеси мені пообіцяли зробити операцію. Лікар-офтальмолог дуже здивувався, як мене могли мобілізувати з таким зором. Але операцію так і не зробили, аргументуючи тим, що в мене не так все погано й операція не потрібна. Потім я поїхав у київсьий шпиталь. Там мені сказали, що юрисдикція мого регіону — Дніпро й Одеса, тобто замкнене коло. Тепер я можу зробити операцію, лише коли знайду фінансову можливість.

Я вдячний Богу за те, що саме на війні побачив Людей з великої літери. На жаль, багато хто з них загинув. Але є й ті, що залишились живими. Такого, як на сході, я ніколи не зустрічав у цивільному житті: такої віри, сили, яка просто хвилями накатувала під час боїв під Іловайськом. Це неможливо описати словами, коли ти сидиш на позиціях, по тобі б'є артилерія, потім ідуть танки і піхота, а ти бачиш, як хлопці дають ворогові відсіч».

ТВО начальника штабу — першого заступника командира батальону «Донбас», майор Ніколов (Лєрмонтов) Михайло Михайлович:

«У день золотої осені 2014 року мене підняли із затхлого смердючого канализацією підвалу будівлі СБУ міста Донецька на допит. Мене не били вже декілька тижнів і особливих приводів для хвилювання я не відчував. Слідчий проводив допит у тісній сірій кімнаті, разноманіття якої складали лише гумовий кийок

на столі та поліетиленові пакети, які іноді використовували за необхідності «пожвавити спілкування».

Людина-слідчий був явно в піднесеному настрої. Кутки його рота були приподняті, а очі сяяли доброю ленінською посмішкою.

— Держи сигарету, садись! — Людина гарного виховання.

— Благодарю!

— Нет, это неправильно, не по-нашему. По-русски будет — благодарствую. Это просто. Русский человек велик и обязан правильно владеть великим русским языком. Но я не учить тебя собрался. Я о другом: на твой взгляд, как ты думаешь, чем в сей час занимается ваш доблестный командир батальона «Донбасс» Семенченко? Ну, просто из любопытства.

— Полностью уверен, что на передовой с автоматом в руках мстит за гибель наших боевых побратимов.

Людина-слідчий з презирством подивився на мене і протягнув мені якусь газетку. Взявши її і розгорнувши, я прочитав рядки, які завдали мені удару більшого і міцнішого, ніж найненависніші конвоїри: «Друге місце у виборчому списку «Самопомочі» займає командир батальйону «Донбас» Семен Семенченко».

Я не повірив, я просто не хотів в це вірити. Для меня звання Доброволець батальйону «Донбас» було і залишається синонімом слова Воїн, Боєць, Світлий, Чистий, Відчайдушний, Месник. Я не вірив в це, навіть коли виходив з полону. Але дуже швидко я переконався в зворотному. І це було однією з багатьох причин мого уходу з лав Національної гвардії.

Існують різні «донбасівці». Одні живуть лише спогадами літа 2014 року, і їх переважна більшість; інші, відважні і справжні, такі, як друже Гайдук і його артилеристи, в меншості б'ються за інших…

… «Під обстрілом був? Страшно було?» — спитав мене негарний похмурий чоловік без розпізнавальних знаків. Філін. Доброволець батальйону «Донбас». Перший керівник штабу доблесного підрозділу. «Так, боязно було», — збрехав я йому. «Добре, що страшно. Значить не ідіот», — відповів «похмурий птах». Насправді, за весь час війни, і в Іловайську, і навіть в полоні у бійців Мотороли в Донецьку, мені не було страшно. Я вірив в нашу ідею і усвідомлював, що можу абсолютно спокійно за неї померти. Вперше і лише одного разу страх я відчув на Світлодарській дузі в квітні 2017 року під час сильного артилерійського обстрілу і мені досі соромно за це.

Філін — ненависний, огидний і негідний офіцер для всіх алкоголіків і порушників військової дисципліни. Я сам до цього часу просякнутий духом волонтерства, але поняття військової субординації і дисципліни згідно Статуту для мене свято. З 1989 року я в армії. І за весь час служби у мене не було кращого командира, ніж грозний Філін. Абсолютно щиро. В серці у мене до нього теж маса претензій. Одна з головних — 46-й батальйон «Донбас-Україна» створювався з метою звільнення міста Донецька і захоплених областей. Але сидить в окопах. Головою розумію, що якби не Філін, то я і мої бійці були б вже мертві або сиділи б по тюрмах. У серпні 2015 року врятував мене, коли я був на грані ув'язнення. У березні 2016 року в Луганській області під час відсутності Філіна я вишикував батальйон і віддав наказ отримати додатковий боєкомплект; зайняти кругову оборону і відкрити вогонь по всіх, хто спробує вивести нас із зони АТО і розформувати батальйон. Філін і тут врятував мене і бійців. Завдяки Філіну і всупереч волі Семенченка, стали можливі планування і здійснення ряду бойових операцій в районі Первомайська і Мар'їнки в 2014 році, а також рейди в Іловайську аж до 26 серпня 2014-го. Він не ідеальний, і недоліків у нього більше, ніж переваг. Але є у нього одна перевага — він бореться і буде боротися за Україну, на відміну від десятків мільйонів осіб чоловічої статі. Деякі бійці-іловайці звинувачують його в боягузтві, вживанні горілчаних напоїв і жорстокості. Я, як офіцер, який перебував поруч з ним тривалий час, доводжу до вашого відома, що саме Філін врятував багато ваших життів. Один із прикладів: група бійців самовільно залишила (кинула) позиції в Іловайську після загибелі друже Шульца. Я був присутній під час переговорів по рації Філіна з генералом Хомчаком і Юрієм Березою. Саме Філін врятував ваші життя. Тому що я особисто готувався до виїзду в Многопілля і розстрілу дезертирів. Депутати Парасюк, Тетерук, заступник керівника поліції України Фацевіч — саме Філін врятував ваші життя, коли ви впали в паніку, а я пересмикнув затвор автомата.

Про алкоголь. Заявляю, що жодного разу не бачив Філіна п'яним. Можливо, деякі плутають стан алкогольного сп'яніння зі звичайною втомою і недосипанням.

Про боягузтва. Деякі ставлять в провину Філіну те, що він командував з'єднаними силами добровольчих батальйонів в Іловайську, перебуваючи в спортивному залі. Доводжу до вашого

відома, що спочатку Філін проводив наради на вулиці (до мого поранення), потім на першому поверсі школи (при цьому не ховаючись і стоячи навпроти вікна; я переконливо наполягав вибрати більш безпечне місце). Не збираюся виступати в ролі адвоката, така особистість, як друже Філін, його не потребує. Хочу сказати головне: «Поки ви брешете, він воює».

P.S. Офіційно я звільнився з батальйону в квітні 2016 року. Але, якби знову постало питання про призов (мобілізацію) в Збройні сили, безсумнівно, обрав би 46-й батальйон «Донбас-Україна». І... бажано в артилерію, до друже Гайдука».

Боєць зведеної роти 93-ї механізованої бригади Геннадій Єфремов:

«Після отриманого поранення і повернення з полону я проходив чисельні лікування і обстеження в шпиталях, але чомусь тоді в мене не було виявлено ніяких проблем зі станом здоров'я. Лише в 2016 році в мене діагностували рак четвертої стадії. Скаржитися на вилікувані поранення нібито було ні на що і тому дали 2 групу інвалідності і невелику пенсію. Безкоштовно лікували, видавали знеболювальні ліки безкоштовно, що при моїй пенсії в 1500 гривень дуже допомагало, але це було до минулого тижня. Коли я вчергове пішов отримувати ліки, мені відмовили. Так що, хлопці, не хворійте і стежте за своїм здоров'ям. Тому що, поки ви у формі, вам обіцяють золоті гори, а потім недофінансування, таке інше, і про вас забудуть. Врешті-решт, я залишився сам на сам зі своєю невиліковною хворобою. Щиро дякую небайдужим українцям, які надають фінансову допомогу і якось ще підтримують моє життя. Слава Україні!»

Боєць-санітар батальйону «Донбас» Сергій Міщенко:

«Спочатку було слово. І слово було Арсена Авакова. «Пацани, все буде ОК. Тільки треба зробити. НЕ засцять...» Потім приїжджав пару разів Юрій Луценко. Говорив приблизно те ж саме. Зазвичай, після таких приїздів було «спекотно». Головне — не засцять. Ми воювали і вірили в те, що все буде саме так, як нам гарантували й обіцяли: «Документи оформимо. Лікування, компенсації в разі чого». Ми не засцяли. Усе виконали, як слід. Тепер сім'ї загиблих роками судяться з Нацгвардією за компенсації. Хлопцям з другою групою інвалідності пенсія не призначена.

Виявляється, воювали не в тому статусі. Іноземним підданим громадянство України не оформляють вже третій рік. Чому згадав? Тенгіза Тетруашвілі (Тринадцятого) депортували з України. Депортували ветерана АТО. Хоча, який він ветеран? Воював він без документів. Депортували. Слово довге, просто в голові не вкладається якось... Одного разу запитав його: «Тринадцятий, а ти пам'ятаєш, як в Первомайську рвонув за мною на машині під мінометний обстріл?» Він посміхнувся одними куточками губ. Напевно, згадав мій кумедний вигляд у той момент. Відповів: "Головне, щоб ти не забував"».

Боєць другої штурмової роти батальйону «Донбас» Богдан Кириченко:

«Я добровільно пішов захищати Україну з перших днів на Донбасі, пройшов в тому числі і Іловайський котел. Отримав поранення в жовтні 2015 року. Простими словами, два роки захищав нашу країну в гарячих точках, поки після поранення і контузій мене не списали за станом здоров'я і не дали інвалідність!

Моя дружина Юлія також переселенка і теж залишила своє житло на окупованій території, щоб я мав можливість захищати Україну. Тобто, як мінімум, ми залишили дві наші квартири і все своє майно, щоб зупинити ворога. У 2015 році в моєї дружини відмовили нирки, і ми спасали її зусиллями небайдужих волонтерів і побратимів, небайдужих людей нашої країни!!! Незважаючи на те, що лікарі не давали жодних шансів, її вдалось протримати півтора роки на діалізі, зробити операцію в сусідній державі і врятувати їй життя!

Оскільки тепер у нас в сім'ї два інваліди третьої і першої груп, то шукати гроші на коштовні препарати ми не можемо! Єдине, що нас тут поки що тримає, це Юліне лікування, і лікарі, які є нормальними спеціалістами і більш-менш людяно ставляться до нас!»

Боєць-мінометник зведеної роти 93-ї ОМБр Володимир Кривульський:

«Після повернення з Іловайського оточення я спочатку отримав звістку про те, що мене вже вважають загиблим, а пізніше проти мене порушили кримінальну справу про самовільне залишення частини. Незважаючи на те, що я продовжив службу

у складі 93-ї ОМБр і ще двічі був у відрядженні до зони бойових дій, я до сьогоднішнього дня не маю жодного документального підтвердження участі в бойових діях і не визнаний учасником бойових дій. Усі мої намагання отримати необхідні папери у стройовій частині своєї бригади, для отримання посвідчення УБД, були безрезультатними. Замість визнання, я ледве не отримав карне покарання у вигляді двох років позбавлення волі за «самостійне залишення частини». Тричі я добровільно йшов захищати свою Батьківщину і врешті-решт отримав таку от «подяку». Ніхто, окрім моїх побратимів, які перебували поруч зі мною під Іловайськом, не переймається ані станом мого здоров'я, ані морально-психологічними проблемами, які виникають вже не від війни, а від байдужості паперово-бюрократичної системи. Доброволець 93-ї ОМБр Володимир Кривульський».

(*Після виходу першої редакції книжки за втручання народного депутата Верховної Ради України Юрія Берези на початку 2019 року боєць 93-ї ОМБр Володимир Кривульський отримав статус учасника бойових дій. — Авт.*)

І це лише декілька прикладів з сотень і тисяч випадків ставлення України до своїх захисників-добровольців... Сотні бійців і тисячі доль їх і їхніх родин перемолов Іловайськ і ця війна в цілому. Подальша доля виживших бійців, родичів загиблих і зниклих безвісти варті окремої книжки. Окремої важкої і жорсткої книги про долю справжніх патріотів своєї Батьківщини... І буде Суд... І будуть чиновники і командири дивитися в очі воїнам. І воїни будуть дивитися в очі чиновників і командирів. І буде пекло... Пам'ятайте про це.

Закінчити свою книжку я хочу уривком з проміжного звіту комісії Верховної Ради України, з якого стає зрозумілим, що в Іловайській історії ще надовго залишиться багато питань, відповіді на які суспільство отримає дуже не скоро. Як доказ цього, є той факт, що сама Тимчасова слідча комісія Верховної Ради «З питань розслідування обставин трагічних подій, що призвели до загибелі та захоплення в полон бійців добровольчих батальйонів, а також військовослужбовців Збройних сил України, Національної гвардії України біля міста Іловайськ Донецької області» на чолі з Андрієм Віленовичем Сенченком пропрацювала лише півтора місяця після цих трагічних подій. Новий склад Верховної Ради, до якого входили і депутати, що керували добровольчими

підрозділами в Іловайську, з незрозумілих причин, не підтримали ініціативу і не наполягли на продовженні роботи цієї парламентської комісії.

«...Замість прийняття кардинального рішення керівництво АТО фактично дезінформувало частини, які знаходились в оточенні, безпідставно обіцяючи швидку підмогу. Започаткована із запізненням і недостатніми силами спроба деблокування іловайського угруповання в черговий раз призвела до великих втрат, чисельність яких Міністерством оборони і Генеральним штабом приховується. На тлі посилення блокади Іловайська російськими військами, неможливості постачання нашого угруповання і виснаження боєзапасу штаб АТО й надалі вимагав чекати підмоги і безцільно утримувати половину міста, яке втратило на той момент значення для операції по оточенню Донецька. У критичній ситуації керівникові Сектору «Б» генерал-лейтенанту Хомчаку Р. Б. довелось самостійно приймати рішення про прорив іловайського угруповання з оточення. Політичним і військовим керівництвом країни не були вжиті вичерпні заходи по організації «коридору» для виведення наших військ з оточення. Обнадійлива інформація, яка доводилась керівником Генерального штабу Муженком В. М. до командування Сектору «Б», носила скоріше дезінформуючий характер. Характеризуючи ставлення військових керівників, стурбованих парадами, зірками й орденами, до рядових воїнів, не можна не сказати ще про одне. Як і раніше, пошук тіл загиблих — це турбота виключно волонтерів, рідних і близьких загиблих героїв. Як і раніше, наших солдат, які не мають розпізнавальних жетонів, продовжують ховати в безіменних могилах. Як і раніше, надання статусу учасника бойових дій кожному, хто захищав зі зброєю в руках Україну, — особиста, а не державна справа.

Результатом помилок, які були допущені військовим керівництвом країни, стали сотні людських життів і покалічених доль. Стала падати довіра народу до керівництва країни й армії. Власну слабкість і нездатність керувати обороною країни керівники Міністерства оборони і Генерального штабу стали пояснювати силою і непереможністю агресора.

З вуст політичного і військового керівництва стала тиражуватися недостовірна інформація про втрату на полі бою 65% військової техніки. Так у країні й армії насаджувались настрої

поразки, відповідальність за які також повинні розділити міністр оборони Гелетей В. В. і керівник АТО Муженко В. М.

Ці настрої стали фоном зустрічі президентів України і Росії, що відбулася 26 серпня 2014 року в Мінську і, в значній мірі, визначили підписання 5 вересня 2014 року Мінських угод, які неоднозначно сприймаються як мешканцями Донбасу, так і мешканцями всієї України, а також прийняття не менш спірних законів «про Донбас» 16 вересня.

На жаль, після усвідомлення країною Іловайської трагедії та її наслідків не відбулось усвідомлення персональної відповідальності тими, хто в ній винен».

П. М. Дякую читачам, яким вистачило бажання і витримки прочитати до кінця цю книжку.

З повагою, автор книжки — колишній сержант міліції і рядовий запасу Роман (Сєдой) Зіненко.

Слава Україні!

Відзнака ГО «Справедливість» учасника Іловайських подій «Іловайський хрест»

СЛОВНИК

АГС — автоматичний гранатомет станковий.

АК — автомат Калашникова.

АКМ — автомат Калашникова модернізований.

«Акація» — самохідна артустановка 152-мм.

АПС — автоматичний пістолет Стечкіна.

«Беха», БМП — бойова машина піхоти.

БМД — бойова машина десанта.

БРДМ — бойова розвідувально-дозорна машина.

БПСОП — батальйон патрульної служби особливого призначення.

БТГр — батальйонна тактична група.

БПЛА — безпілотний літальний апарат.

БТР — бронетранспортер.

БТрО — батальйон територіальної оборони.

ВОГ, ВОГ-25 — боєприпас для подствольного гранатомета ГП-25.

ВОП — взводний опорний пункт.

«Град» — установка реактивної артилерії.

Ефка — граната Ф-1.

Д-20, Д-30 — гаубіці 152- та 122-мм.

ДРГ — диверсійно-розвідувальна група.

ДУК «ПС» — Добровольчий український корпус «Правий сектор».

ДШК — вона ж «дашка», крупнокаліберний кулемет Дехтярьова—Шпагіна.

ЗУшка — ЗУ-23-2, зенітна установка.

ІМР — інженерна машина розгородження.

Касети — мається на увазі касетні осколкові суббоєприпаси до «Смерчу».

КСП — контрольно-спостережний пункт.

МОНки — мається на увазі МОН-50 (осколкова міна спрямованої дії).

МТ-ЛБ, «мотолига» — багатоцільовий транспортер, легкий броньований.

МЦ СпП — морський центр спеціального призначення.

«Муха» — ручний протитанковий гранатомет-18, 22, 26.

НГУ — Національна гвардія України.

НЗФ — незаконні збройні формування.

«Нона» — самохідна артилерійська гармата.

ОАБр — окрема артилерійська бригада.

ОМБр — окрема мотопехотна бригада.

ОПДБр — окрема повітряно-десантна бригада.

ОРБ — окремий розвідувальний батальйон.

ОТБр — окрема танкова бригада.

ПБС — прилад для безшумної стрільби.

ПЗРК — переносний зенітний ракетний комплекс.

ПКМ — кулемет Калашникова, модифікований.

ПКТ — кулемет Калашникова танковий.

ПМ — пістолет Макарова.

ПТКР — протитанкова керована ракета.

«Рапіра» — протитанкова гармата.

РПГ — ручний протитанковий гранатомет.

РСЗВ — реактивна система залпового вогню.

САУ — самохідна артилерійська установка.

СВД — снайперська гвинтівка Драгунова.

СКС — самозарядний карабін Симонова.

«Смерч» — установка РСЗВ.

СПГ — станковий протитанковий гранатомет.

«Таблєтка» — автівка УАЗ-452, виконує функцію військової швидкої медичної допомоги.

«Ураган» — установка РСЗВ.

ЦСО — Центр спеціальних операцій.

«Шишарик», «шишига» — ГАЗ-66.

«Шмель» — ручний протипіхотний вогнемет на кшталт «мухи», але термобаричної дії.

ЗМІСТ

25 серпня 2014 року 5

26 серпня 2014 року 77

27 серпня 2014 року 132

28 серпня 2014 року 162

29 серпня 2014 року. «Кривавий коридор» 189

30 серпня 2014 року 393

31 серпня 2014 року 452

Післямова 496

Словник. 508

Громадсько-політичне видання

Серія «Хроніка»

ЗІНЕНКО Роман Анатолійович

ВІЙНА, ЯКОЇ НЕ БУЛО
Хроніка Іловайської трагедії

Частина 2

25—31 серпня 2014 року

2-ге видання, перероблене та доповнене

Головний редактор *О. В. Красовицький*
Відповідальна за випуск *Л. І. Вакуленко*
Художній редактор *О. А. Гугалова-Мєшкова*
Технічний редактор *Г. С. Таран*
Комп'ютерна верстка *С. І. Удалов*
Коректор *Р. Є. Панченко*

Підписано до друку 07.10.19. Формат 84×108 $^{1}/_{32}$.
Умов. друк. арк. 26,88. Облік.-вид. арк. 32,08.
Тираж 750 прим. Замовлення № .

ТОВ «Видавництво Фоліо»
вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5244 від 09.11.2016

Сайт та інтернет-магазин видавництва:
www.folio.com.ua
Електронна адреса:
market@folio.com.ua

Надруковано у ТОВ «Діса Плюс»
шосе Салтівське, 154, м. Харків, 61029
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4047 від 15.04.2011

Зіненко Р. А.

З-63 Війна, якої не було. Хроніка Іловайської трагедії. — Ч. 2. 25—31 серпня 2014 року / Роман Зіненко; за ред. Ю. Є. Бутусова; вступ. ст. Ю. Є. Бутусова; худож.-оформлювач О. А. Гугалова-Мєшкова. — 2-ге вид., перероб. та допов. — Харків: Фоліо, 2019. — 508 с.: іл. — (Хроніка).

ISBN 978-966-03-8215-2 (Хроніка).

ISBN 978-966-03-8948-9.

ISBN 978-966-03-8950-2 (ч. 2).

Роман Зіненко (нар. 1974 р.), колишній морський піхотинець, доброволець батальйону «Дніпро-1», був серед тих, хто в серпні 2014-го опинився в пеклі Іловайська. Він не тільки вижив, але й написав одну з перших книжок про війну на Сході України — «Іловайський щоденник», чесну і відверту розповідь очевидця, де нічого не вигадує, а намагається бути максимально точним у своїх спогадах.

Метою написання «Хроніки Іловайської трагедії» було прагнення автора зберегти і оприлюднити правдиву картину Іловайської операції в тому вигляді, в якому вона залишилися в пам'яті її учасників. До цього унікального видання увійшли свідоцтва понад півтори сотні бійців і офіцерів, від добровольців до вищого керівництва Сектора «Б», було згадано імена, прізвища та позивні близько семисот бійців добробатів і підрозділів ЗСУ. Окрім того, Роману Зіненку довелося переглянути, перевірити й хронологічно розібрати сотні публікацій, відео- і фотоматеріалів, що стосуються боїв під Іловайськом. Результати окремих журналістських досліджень, а також звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України також вміщені на сторінках цієї книжки. Переважна більшість зібраних фактів оприлюднена вперше. Друга частина видання висвітлює хронологію подій, що відбувалися 25–31 серпня 2014 року — від Дня Незалежності до відходу українських військ з Іловайська.

«Хроніка Іловайської трагедії» мала широкий відгук у читачів, насамперед у тих, хто виходив кривавим «зеленим коридором». Свідоцтва багатьох з них увійшли до другого, переробленого та доповненого, видання книги, що ставить іще більше питань, на які поки що немає відповіді й які намагаються замовчувати.

УДК 355.422(477)